

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

ISBN: 978-9944-355-02-5

Bu kitabın bütün hakları ve içeriği ile ilgili
bütün sorumluluklar yazara aittir.

Dizgi : İsmail Hakkı Altuntaş
Kapak : Haluk Karşlıoğlu
Baskı-cilt: Gözde Matbaacılık

İrtibat adresi
Gözde Matbaacılık & Mücellit
Sanayi Ticaret Ltd. Şti.
Tel : 0 212 481 81 69
Fax: 0 212 481 05 06

GAVS-ÜL ÂZAM
İHRAMCIZÂDE
HACI İSMAİL HAKKI
TOPRAK

kuddise sirruhu'l-azîz
(1880–1969)

NAKŞÎ-HÂKÎ TARİKÂTI

ve

İLM-İ LEDÜN SİRLARI

(Düzeltilmiş ve Genişletilmiş Baskı)

İhramcızâde
Hacı İsmail Hakkı ALTUNTAŞ

a.e. : aynı eser
a.g.e. : adı geçen eser
BOA : Başbakanlık Osmanlı Arşivi
BCA : Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi
b. : beyit
bkz. : bakınız
bnz.bk. : benzeri için bakınız
c. : cilt
d: : doğumu
hzl. : hazırlayan
h. : hicri
h.y.t. : Hakk'a yürüdüğü tarih
mad. : madde, maddesi
m. : milâdi
r. : rûmi
trc. : tercüme eden
s. : sahife
vb. : ve benzeri

*“Gülüm kurutmam Seni,
Suda çürütmem Seni
Çok uzak gitsemde
Yine unutmam Seni”¹*

Ya Rabbî!

Bizlere kendini tanıttın. Hatalarımızı ve günahlarımızı gördüğün halde bizleri üzmeyip tevbe kapısını açık tuttun. Azaba müstehak olsakta hep afv eden oldun. Acizliğimiz ve günahlarımızla bizi affına layık kıl.

Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve selleme ümmet olmak şerefini nasip kıldığın için şükürümüzü ziyadeleştir.

Huzurunda iki cihan emniyeti bulduğumuz, yolumuzdaki engelleri kaldıran Sultanımız Hz. Halid İbn-i Zeyd Ebu Eyyüb-el Ensârî radiyallâhü anhın kapısında hizmetimizi daim eyle.

Hakikat yolunda bizlere rehber olan Gavs’ül-âzam İhramcızâde Hacı İsmail Hakkı Toprak Sivasî kaddese’llâhü sırrahu’l-azize minnetimizi ifâde etmemiz için yardımcı ol.

Maddî ve manevî seyrimde bana destek olan babam Hacı Hafız Mehmed, Hocam Vaiz Ahmed Yılmaz, Hacı Hasan Daredevî, Seyyid Osman Hulusi Daredevî, Şen Mehmed Veli, Orhan Zarifoğlu ve adını yazmadığım yüzlerce ihvan-ı kiram (kaddese’llâhü sırrahümü’l-azîzan) Efendilerimize sonsuz rahmet kıl.

Kitabın yazılışında geçen uzun çalışma müddeti içerisinde, eşimin desteği ve dualarından dolayı O’na olan lutf ve ihsanını artır.

Ayrıca, âli, mümin ve vatansever büyüklerim, aydın arkadaşlarım ve bana dualarında yer veren bütün sevenlerimin maddî ve mânevî yardımlarından dolayı onlardan razı olmanı temenni ve dualar ederim.

Tevfik ve hidâyet ancak Sendendir.

Has Bendegâni Hâkî

¹—Hafız Mehmet Nuri Sayı (Kuzum Dede)’den alınan bir kelâm (Efendi Hazretlerine nisbet ediliyor)

*Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellem
Buyurdu ki;
“Ben ilmin şehriyim, Ali’de kapısıdır.”*

“Ya Rabbi! Likel hamdü kemâ yenbağî-lî-celâlî vechike ve lî â’zâmi sultânîk”²

“Allah Teâlâ’ya hamd olsun ki, bize, evliyayı ve âlimleri sevmeyi nasîb etti, gönlümüzü onlara bağladı.

Nebilerin en üstününe selâmlar olsun ki, O, Resûllerin imâmı ve hem de sonuncusudur. O, Muhammed Mustafâ’dır ki, dünyâda ümidimiz O’nadır, âhirette O’ndan şefâat umarız. O’nun yüksek mertebede olan Ehl-i beytine ve Ashâbına selâm olsun!

Onlara uyanlar hidâyet üzeredirler. Bütün evliyâya ve âlimlere uyanlar, İslâmîyet’in hem zâhiri hem de bâtını üzere dururlar. Müminler ve salihler ki, gece-gündüz Hakk yardımıyla Hakk yolunda ve tâatta dururlar.”³

Ey Allah Teâlâ’m! Sen çok yücesin, her kusurdan pak ve münezzehsin. Sen, celâl ve ikram sahibisin. Verdiğin nimetler için, Sana yaraşan hamd ile şükür, tesbih ve takdis ederiz.

Ey Allah Teâlâ’m! Şehadet ederiz ki, Sen’den başka bir ilah ve ortağın yoktur; birsin; Sen âlemlerin Rabbisin.

Senin kulların olarak gücümüz yettiği müddetçe ahdin ve vaadin üzereyiz. Yaptıklarımızın kötülüğünden Sana sığındık. Bize verdiğin nimetini anarken günahımızı da arz ederiz ki, bizi affet. Nefsimize haksızlık ettik, günahlarımızı itiraf ediyoruz. Bütün günahlarımızı affet, çünkü günahları ancak Sen bağışlar ve affedersin.

Ey Allah Teâlâ’m! Senden hakkıyla korkmayı ve ancak Müslüman olarak ölmeyi bize nasip kıl. Senden gerçek mânada korkmayı başarabilmek için ilmimizi artır.

²—Muhammed Hikmet Efendi, Marifet-i İlahiyye Tarikat-ı Aliyye, İst, s. 91

³—Evliyalar Ansiklopedisi, Kutbüddin İznîkî kuddise sırruhu’l-azîz maddesi, 2002 İhlâs yayınları.

Ey yakaranlara cevap veren, ey imdat isteyenlerin imdadına koşan, Ey güven isteyenlere emniyet sağlayan, üstün yardımınla bizi kuvvetlendir. Kur'an-ı Kerim'de belirttiğin yardımla bize yardımda bulun.

Şehadet ederiz ki, Fahri Âlem Muhammed Mustafa sallallâhü aleyhi ve sellem Efendimiz, Sen'in kulun ve rasûlüdür. Yaratmadan önce O'nu seçtin. Beşer olarak göndermeden öncede çok beğenmiştin. Âlemleri yaratmadan, mahlûklar gayb âleminde korkunç perdeler altında saklıyken ve yokluk sınırının eşliğinde bulunurken O'nu Ahmet (beğenilmiş) olarak isimlendirdin.

Ey Allah Teâlâ'm! Hak ve batılı birbirinden O'nunla ayırdın. O'nun imanı ve amelini bütün insanlığa kâfi kıldın.

Ey Allah Teâlâ'm! O'na ne güzel isimler verdin. **Nuru'l-Muhammedî, Rûhu'l-ervâh** (Ruhların ruhu), **Sırru'l-Muhammedî, Arşullâhi'l-ekber** (Allah Teâlâ'nın büyük arşı), **Âdemül-evvel** (İlk insan), **Ebu'l-ekber** (Büyük baba), **İnsânü'l-kâmil, Sırrü'l-esrar** (Sırların sırrı), **İnsân ü aynı'l vücûd, Şeceretü'l-asıl**, Beytullah, Beytü'l-İzze, Beyt-i evvel, Mescid-i Aksa, Âdem, Melik-i mukârreb, Arş-ı a'zâm, Kalem-i a'lâ, Dürretü'l-beyzâ (Beyaz inci), Bahr-i a'zam (Büyük deniz), Sırrullahi'l-a'zam (Allah'ın büyük sırrı), Bâbullâhi'l-a'zam (Allah Teâlâ'nın büyük kapısı),

Ey Allah Teâlâ'm! Ne zaman ki, Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellem Efendimizi aramızdan alınca bizdeki nifak düğümlerimiz açığa çıktı; din gömleğimiz yıprandı. Bu halimizi fırsat bilen şeytan başını kendi yuvasından çıkarıp, bizleri kendisine doğru çağırdı. Bizlerin de onun davetini kabullenmeye ve meyilli olduğumuzu gördüğünde; bizi tahrik edip, kıskırttı, yoldan çıkartmaya çalıştı.

Ey Allah Teâlâ'm! Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellem Efendimiz bizim sığınak yerimizdir. O'nun vasıtasıyla bizi kurtar. Sevdiğinle Sen'den istiyoruz. Çünkü O, kulların Efendisi, tevhit ehlinin imamı, sırlar levhası, nurların nuru, sıkıntıda olanların sığınağı, en mükemmel bilgileri kendinde toplayan Kutbu Rabbanî, en üstün iman elbisesinin belirgin nişanesi, cömertlik ve iyiliğin kaynağı, semavî himmetler sahibi, ilahi ilimlere erişmiş olan, ezeli minberdeki hatip, insanlık âlemindeki ilâhi nur, celâl tacı, cemal cazibesi, kavuşma güneşi, ilahi yurdun izzet ve şerefî, vücut letafeti, her mevcudun hayatı, ilahi saltanatın en yücesi, ilahi kudret ve yüce sanatının açık misali, beğenilenin açık nişanesi, ilahi yakınlığa kavuşmuş olan has kişilerin özüdür.

Ey Allah Teâlâ'm! Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellem Efendimize olan nispet ve yakınlık ne güzel bir nispettir. O'nu sevdiğimiz gibi, çocuklarımızı ve Ehl-i beytini de severiz. Onlar Efendilerimizdir. Biz Onları kendimizden, evlatlarımızdan ve her şeyimizden çok severiz. Canımızı isterlerse Onlara feda ederiz. Çünkü **“kısasta hayat vardır.”** Canımı davası uğruna pazara çıkarana, elbet Sen'den ve Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellem Efendimizden büyük ihsanlar olacaktır.

Ey merhamet edenlerin, en çok merhamet edeni olan Allah Teâlâ'm, aziz

kitabın Kur'an-ı Kerim'inle, Rasûlullah sallallâhü aleyhi ve sellem kerem dolu nübüvveti ve şerefiyle, babası İbrahim aleyhisselâm ve İsmail aleyhisselâm ile arkadaşları Hz. Ebubekir, Hz. Ömer ve Hz. Osman radiyallâhü anhüm ile kızı Hz. Fatıma radiyallâhü anha Hz. Ali kerremallâhü veche ve oğulları Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin radiyallâhü anhüma ile amcası Hz. Hamza ve Hz. Abbas radiyallâhü anhüma ile zevcesi Hz. Hatice ve Hz. Aişe radiyallâhü anhüma ve diğer temiz zevceleri ile Sana tevessül edip yöneliyoruz. Senden Onların hürmetine yardımını istiyoruz.

Rasûlullah sallallâhü aleyhi ve sellem onları rahmetle andı. Onlar, O'nun halifeleridir. Dinini ayakta tuttukları gibi, ilmine varis oldular, O'nun yolunda gittiler.

Ey Allah Teâlâ'm! Rasûlullah sallallâhü aleyhi ve sellem âline, zürriyetine, Ehl-i Beytine ve onların dostlarına; içinde güzel bir mükâfat ve edaya lâyık görülmüş hoşnutluğuna yol açmış salât ve selâmın olsun.

Ey Allah Teâlâ'm! Bizleri onların sırlarının hakikâtine eriştir, marifet basamaklarında yükselerek hakikâtlere anlama imkânını lütfeyle. O'nun dostlarından, kendisine uyanlardan ve takip edenlerden razı ol. Hakikât yolunda ona uyan Ashab-ı Kiram ve âlimlerden, iman ehli ve irfan sahiplerinden hoşnut ol. Bizi de o bahtiyarlardan eyle.

Ey Allah Teâlâ'm! salât ve selâmını; ruhlar arasında bulunan Efendimiz sallallâhü aleyhi ve sellem ruhuna, bedenler arasında bulunan bedenine; kabirler arasında bulunan kabri üzerine indir.

Ey merhamet edenlerin en çok merhamet edeni Rabb'imiz, şüphesiz ki, Sen, her şeyi lâyıkiyle duyar ve bilirsin. Bizlere yararlı bir marifet ihsan et. Şüphesiz ki, Senin her şeye gücün yeter. Tövbemizi de, kabul buyur. Muhakkak ki, Sen, tövbeleri çokça kabul eden Tevvâb'sın.

Ey Allah Teâlâ'm! Rasûlullah sallallâhü aleyhi ve sellem evladı İhramcızâde Hacı İsmail Hakkı Toprak kuddise sırruhu'l-azîz Efendimizde insanlığın varlığından ebede kadar O'nun kapısında hizmet etmiş, O'nu hakkıyla bilip ve bildirmiştir. O'nun temiz yolunda bizlere önder olan Efendi Hazretlerine minnetimizi artır. Kullarına hizmet eylemiş dünyevi ömrünün son demine kadar bir an gaflet etmemiştir. O'nun kapısından bizi azade eyleme.

Amîn

Meded kıl tövbe ettim her günâha yâ Resûlallah
Înâyet eyle abd-i rû-siyâha yâ Resûlallah
Bu gün üryân-ı aşk ü bende-i Âl-i âbâ oldum
Ki bakmam hurka vü tâc ü külâha yâ Resûlallah
Gedâyân-ı der-i şevket-medâr-ı dâr-ı irfânın
Ayağın öptürürler pâdişâha yâ Resûlallah
Tesellî-i cemâl ü nûr-ı aşkın var iken dilde
Nazar kılmam felekte mihr ü mâha yâ Resûlallah
Nigâh-ı iltifâtınla nazar kıl mazhar-ı lütfet
Gönül âyînesin sırr-ı İlâh'a yâ Resûlallah
Eriştir menzil-i maksûda Aynî rûz-i şeb düşmüş
Tarîk-i Mevlevî'de âh ü vâha yâ Resûlallah

Aynî kuddise sırruhu'l-azîz

Yüzün mir'ât-ı 'ayn-ı Kibriyâ'dır yâ Resûlallah
Vücûdun mazhar-ı nûr-ı Hudâ'dır yâ Resûlallah
Kabûl eyle onu aşkıdan âzâd eyleme bir ân
Kapında Âdile kemter gedâdır yâ Resûlallah
Var iken dest-gîrim sen gibi bir şâh-ı zîşânım
Kime arz eyleyem eyle meded hâl-i perişânım
Sözün makbûl-ı dergâh-ı Hudâ'dır ulu sultânım
Kapında Âdile kemter gedâdır yâ Resûlallah
Esîr ü bî-kesim bu âlem-i mihnetde ey şâhım
Bu yolda ne meded-kârım ne kaldı bir ümîd-gâhım
Fedâ olsun reh-i aşkında mâl ü devlet ü câhım
Kapında Âdile kemter gedâdır yâ Resûlallah
Sana ümmetliğim iki cihânda emr-i câzîmdir
Bilirsin hâlimi arz u beyân etmek ne lâzımdır
Nazar kıl lütf ile senden diğer kim çâre-sâzımdır
Kapında Âdile kemter gedâdır yâ Resûlallah

Âdile Sultan kuddise sırruhu'l-azîz

*Rasûlullah sallallâhü aleyhi ve sellem
buyurdu ki;
“Allah Teâlâ,
câhil birini dost edinirse ona öğretir.”⁴*

ÖNSÖZ

İnsanı kemâlat yolunda ikmal eyleyecek ancak yine kâmil insandır. Bi-çare olan bedenini ulvî mekâna yakîn kılacak yine kâmil insanın bereketinden başka bir şey olmadığı hakikât olmuştur. Eğer ki, vuslat niyeti insanda doğmuşsa, o visalin perdesini aralayacak ancak efendisinden başka biri olmayacaktır. Yaradılışın sebebi hikmeti Rasûlullah sallallâhü aleyhi ve sellemi dahi mürşidsiz bırakmayan Allah Teâlâ biz insanlara da nasibi olduğu yerden bir mürşid ile tecelli etmektedir.

*“Allah Teâlâ insana, İnsan’dan tecelli eder.”⁵
Allah Teâlâ kuluyla, yine kul ile konuşur.”⁶*

*Nasıl ağlamayım etmeyim feryat
Giriftâr-ı aşkın bî-nevâsiyam
Leylînidir Mecnun, Şirinin Ferhat
Bende şehniğârın mübtelâsiyam.*

İhramcızâde Hacı İsmail Hakkı kuddise sırruhu’l-azîz Hazretleri tarihinde vahdet neşesini bulmuş, terbiyesinde Nakşibendiyye’den usûl, Melâmiyye’den yokluğu, Mevlevîyye’den aşkı, Rabbâniyye’den şeriâtın titizliğini, Bedeviyye’den sırrını ihfâ vb, diğer meşâyihin vasıflarını câmi bir hal ve meşrebiyle Allah Teâlâ’ya vasıl olan bir mürşid-i kamildir.

Bizâtihi kendi ifadesiyle ihvanına yokluk yolunda ademiyyeti ikmal için gelmiş bir efendi olarak ihfâ olmuşken, O’nun yüce vasıflarını ilân ve tebşir etmek ve haddimizi aşarak tanıtmak için bir eser vücuda getirmek niyeti hâsıl oldu. Bu niyetle yüksek nefis terbiyesinin yollarında yürümek için kitap hazırlanmıştır.

İhramcızâde Hacı İsmail Hakkı Toprak Hazretleri hakkında yeteri kadar

⁴—Keşfü’l Hafâ, II, 2185

⁵—Sultan Veled kuddise sırruhu’l-azîz

⁶—Orhan Baba (Vural)

yazılı kaynak ve doküman bulunmadığı gibi, terbiye usûlü üzerinde kapsamlı bir eser de yok gibidir. Acizâne bu yüce şahsiyet ve erkânı üzerine çalışmada büyük bir gayret gösterilmiştir. İnşâallah bu tertip affa sezâ olarak eksiklerimizin kabulünü dileriz.

Binâenaleyh, hakkında yazılı evrakın az olmasını, zâtının ve ihvanının şöhret afetinden sakınmalarına yormak lazımdır. Çünkü İhramcızâde Hacı İsmail Hakkı Toprak Hazretleri âlemlerin Sultanı Muhammed Mustafa sallallâhü aleyhi ve sellem⁷ Efendimiz yanında isminin anılmasına gönlü

⁷—Kitap içerisinde Rasûlullah sallallâhü aleyhi ve sellem ismi veya O'nun hakkında müstear bir ifade geçtiğinde kısaltma yapılmadan açık olarak yazılmasına dikkat edilmiştir.

“Rasûlullah sallallâhü aleyhi ve selleme, namazların teşehhüdünde ve başka yerlerde salât getirmek meşrudur. Bu durum, Rasûlullah sallallâhü aleyhi ve sellem adı, bir kitaba, mektuba, makale vb. şeye yazılırken de gerçekleşir. Meşru olan, Allah Teâlâ'nın bize emrettiğini gerçekleştirmek için salât'ın tam yazılmasıdır. Okuyucu, görünce onu hatırlamalıdır. Salâtın (s.)—(s.a.s.)—(a.s.) gibi kısaltılarak yazılması uygun değildir. Bunda yüce Allah Teâlâ'nın “*Ona salât getirin ve samimi bir şekilde selâm edin*” emrine aykırı davranma vardır.

Mesela, Osmanlıcada besmele için ۞ yazılmıştır. Bu Arapçada “O'nun ismiyle” diye bir mana ifade eder.

“İbnu's-Salâh “Mukadimetu ibni's-Salâh” diye bilinen “Ulûmu'l-hadis”te şöyle der:

“Anıldığında, **“Allah Teâlâ'nın Rasülü'ne salât ve selâm olsun”** diye yazmaya dikkat etmesi ve tekrar tekrar yazmaktan usanmaması. Çünkü bu, hadis öğrencilerinin peşinen elde ettikleri kazançların en büyüklerindedir. Bunu ihmal eden, büyük bir kismetten mahrum olur.

Bununla ilgili bazı salih rüyalar da vardır.

İbnu's-Salah şöyle der: Yazarken şu husustan sakınmalıdır. “Ve sellem= selâm etsin”i yazmamak suretiyle, onu eksik olarak yazması, Hamza el-Kınanî şunu anlattı: Hadisi yazıyordum. Rasûlullah sallallâhü aleyhi ve sellem adı geçtiğinde kısaltmak için “ve sellem”i yazmıyordum. Rüyamda Rasûlullah sallallâhü aleyhi ve sellemi gördüm. Bana:

“Niçin bana salâtı tamamlamıyorsun?” dedi. Ondan sonra “Ve sellem”siz hadis yazmadım.

İbnu's-Salah şunu ilave etti: “Aleyhi's-Selâm” yazılması mekruhtur. Allâme es-Sehâvî, Fethu'l-muğhis Şerhu Elfıyyeti'l-hadîs li'l-İrâkî adlı kitabında şöyle der: Ey yazıcı! “Allah Teâlâ'nın Rasülü'ne salât ve selâm olsun”u yazarken kısaltma yoluna gitmekten sakın.”

Es-Suyûtî de Tedribur-râvî fî şerhi Takrîbi'n-Nevâvî adlı kitabında şöyle der: **“Salât ve selâmı yazarken kısaltma yapmak mekruhtur. Tam yazılmalıdır.”** Her erkek ve kadın müminin görevi, her zaman Rasûlullah sallallâhü aleyhi ve selleme salât ve selâm getirmeye devam etmek, en iyiyi, ecir ve sevabı artırarak istemek, Hz. Muhammed Mustafa sallallâhü aleyhi ve sellem ümmeti üzerindeki en önemli haklarından olan bu gibi şeylerde, şeytanı ve onun aldatma ve küçümsemesini bi-

razı olmamıştır. Ancak O'nu göremeyenlere sevdiklerinden haberdar etmek için bir kitap hazırlamak gerekli olmuştur. Çünkü yakın bir geçmişin şahsiyeti olmasına rağmen (h.y.t. 2 Ağustos 1969) hakkında bir eserin olmayışı, kendisinin de matbu eser bırakmaması gönül sultanını tarih içinde gizlenen şahsiyetler gibi kılmıştır. Bazı kişiler ve tarafımızdan hazırlanan eserler ise yetersiz kalmış, yeni ve şümüllü bir çalışma daha yapılması gereği hâsıl olmuştur.

Kitap için daha önce hazırladığımız tezimiz⁸ temel kabul edilmiştir. Ayrıca İhramcızâde M.Kâzım TOPRAK Efendi tarafından derlenen Kitab-ı Gül'ü⁹ için hazırladığımız müsveddedeki bilgiler ile takviye edilmiştir.

Tezimizdeki eksiklikler yeni bilgilerle düzeltilmiş ve tecrübesizliğimize dayanan yorumlarımıza düzeltmeler yapılmış ve objektif davranılmaya çalışılmıştır. Çünkü tarafımızı meşgul eden şeylerin diğer kardeşlerimizi de meşgul etmekte olduğunu gördüğümüzden duyduğumuz ve bildiğimiz şeyler ile bazı konuların açıklanmasına yer verilmiştir. Bazı yapılan ilaveler kitabın asıl hedefi olan İhramcızâde Hacı İsmail Hakkı Toprak Hazretlerini tanıtmaktan çok bir usûl kitabıymış gibi bir durum hissettirebilir. Aslında kitapta Efendi Hazretlerinin koymuş olduğu usûllerin afâki olmadığı hakikâtle aynî olduğu gerçeğini ve yanında ilm-i ledün sırlarını da öğretmektir. Umulur ki, bu ilaveler okuyucu tarafından dikkatli okunacak olursa ilm-i ledün hakkında hususî bir bilgiye ulaşılacağı aşikârdır. Ancak bu bilgilerin verilmesinde İhramcızâde Hacı İsmail Hakkı Toprak Hazretlerinin terbiye usûlü esas kabul edilmiştir.

Ayrıca yukarıdaki iki kitabın yanında çalışmamızı yetiştirdiği müridlerin gönüllerinde, hafızalarında kalan zamana karşı hala silinmemiş hatıralar ile desteklemiştir. Bu sebeple bilgilerimizi; röportajlar, mektuplar, bantlar, küçük notlar ve İhramcızâde Hacı İsmail Hakkı Toprak Hazretlerinin kendi yazdığı şiirler ile temine çalıştık.

Kitaptaki bilgiler bir deryânın kıyısına attığı çör çöpe tekabül eder. Röportaj yaptığımız kişilerden aldığımız bilgiler bu zannı bizde meydana getirdi. 36 sene içinde birçok ihvanın Hakk'a yürümesi, birçok yazılmamış hadiseleri toprağa gömdü. Bu sebeple İhramcızâde Hacı İsmail Hakkı Toprak Hazretleri hakkındaki bilgileri yeteri kadar aktaramamanın özrünü de beyan etmek durumundayız.

Şu husus unutulmamalıdır ki, kitapta geçen büyüklerin söz ve hallerinden bahseden kelimeler ve benzeri şeyler, bizlerin ulaşamadığı birer hakikât olması nedeniyle, kendimizin de bir hissesi olmadığı şeyleri yazmaktan ne

rakmaktır.” (Yahyâ B. Mûsâ Ez-Zehrânî, *Peygamberimiz Sallallahu aleyhi ve sellemin Ümmeti Üzerindeki Hakkı*, s. 22)

⁸—ALTUNTAŞ, İsmail Hakkı, Nakşibendî Şeyhi İsmail Hakkı Toprak'ın Hayat ve Menâkıbı (Yayınlanmamış Lisans Tez) A.Ü. İlahiyat Fak. 1992, Ankara

⁹—TOPRAK, Mehmet Kâzım, 2002, Sivas

hâsıl olacak gibi bir düşünce akla getirirse de sözümüz yağmurun yağarken iyi ve kötüyü ayırmadan her şeye yağması gibi kabul ederek, Allah Teâlâ'nın büyüklerimiz vasıtasıyla bir lütfu ihsanıdır deriz.

“Kendisini adam sansınlar diye dervişlerin bir hayli sözünü çalmış çırpmıştır.”¹⁰

Onların haline kavuşmak nefsimiz için imkânsız bir durumdur. Acizâne nefsimizi onların ayakları altına sürmek bizim için şan ve şereftir. İtikadımız ve imanımız bu şekildedir. Ancak birini tanımamın şartı bilmektir. Ehlullâhi bilmekte yine birbirleri ile aynı zamanda yaşamamış dahi olsalar yine ehlullâh tarafından olur. Onları onlarla açıklamaktan başka çaremizde yoktur.

“Veliyi meşhur eden yine velidir. Veli, kime dilerse nasip verir.”¹¹

“Sen yoksa velilerin yüzünü de bizim gördüğümüz gibi midir sanırsın?”¹²

“Bir veli sana gayb’a ait yüz binlerce şeyi, yüz binlerce sırrı apaçık söylese bile,

Sen de o anlayış, o bilgi olmadıkça yine fışkıyı ödağacından ayırt edemezsin.

Veli, kendisine deliliği perde etti mi, ey kör, sen onu nasıl tanyabilirsin?”¹³

İnsan-ı Kâmil için verilecek dünyevî rütbe ve makam noksanlıktan başka bir emâre teşkil etmez. Onlar Allah Teâlâ'ya ve insanlığa karşı görevlerini en yüksek mertebede ikmâl eylediklerinden, noksanlığımızla onların hakkında kelam etmemiz bir türlü hatayı çağrıştırdığından büyüklerimizden affımızın talebini niyaz ederiz. Tevfik Hakk'dandır.

Ves'selâmü alâ men ittebea'l Hudâ

16.12.2007
İhramcızâde
Hacı İsmail Hakkı
ALTUNTAŞ

¹⁰—Mesnevi, c.I, b. 2274

¹¹—Mesnevi, c.II, b. 2349

¹²—Mesnevi, c.IV, b. 3473

¹³—Mesnevi, c.II, b. 2344–2346

BİRİNCİ KISIM

**KUTBU-L İRŞAD KUTBU-L AKTAB
GAVS-ÜL AZAM MÜRŞİD-İ KAMİL**

**İHRAMCİZÂDE
HACI İSMAIL HAKKI TOPRAK
kuddise sirruhu'l-azîz**

(HAYATI, ESERLERİ VE TESİRLERİ)

*Kâbetü'l-uşşâk bâşed in mekâm
Her ki, na-kes âmed incâ şod tamam*
14

GİRİŞ

الحمد لله رب العالمين والصلاة والسلام على رسولنا محمد وعلى اله وصحبه وسلم اجمعين

Mürşid-i kâmil olunca nâ-yâb (olmayınca)
Sana mürşid yetişir şimdi kitâb.

İnsandan maksat ancak insân-ı kâmilidir. İnsan-ı kâmil,¹⁵ Hakk ve hakikâte vesiledir. O âlemin nurudur. O Allah Teâlâ'nın tecelli sureti ve âlemin hakikâtlerini kendinde toplayandır.

İnsan mazhar-ı tâm'dır. Yani, Hakk'ın bütün kudretlerinin zuhuruna mahal olabilecek mahiyettedir.¹⁶

İnsân-ı Kâmil Beytullah'dır. Bütün ilâhi isim ve sıfatların ahkâmı, fiilleri ondan zahir olur. Allah Teâlâ âleme onun nazarıyla bakar ve onun mevcudiyeti ile merhamet eder.

İnsan-ı Kâmil'in kemâli yalnız ilmen değildir. O Allah Teâlâ'nın zâtının birliğini keşfiyle idrak eden kimsedir.

“*İnsan-ı kâmil*’den daha mükemmel bir mevcûd yoktur. Bu dünyâda, insanlar arasında olgunluğa, mükemmelliğe ulaşamayanlar, bir *hayvân-ı nâtik* (konuşan hayvan)’dır; herhangi bir suret’in cüz’üdür; insanlık derecesine ulaşamaz. Aksine onun insanlığa nisbeti, bir ölü’nün insanlığa olan nisbetidir. Şu halde o, hakiki manada değil, şeklen insandır...”

“Mâsivallah’da Allah Teâlâ’nın gölgesi, *insan-ı kâmil*’dir...”

¹⁴—(Bu makam âşıkların Kâbesi oldu. Buraya noksan gelen tamamlanır)

¹⁵—Sözlükte, olgun, ergin ve üstün insan demektir. Istilahta ise, Allah Teâlâ’nın zât, sıfat, isim ve fiilleriyle en mükemmel biçimde kendisinde tecellî ettiği insandır.

¹⁶—Selim Divane, Sadıkların Müşküllerinin Anahtarı, Ahmed Sadık Yivlik, İst, 1998, s.74

“İnsan-ı kâmil, O’nun suretinde yaratılmıştır...”

“Yaratıklar konusunda meleklerden daha şerefliyi yoktur. Bununla beraber Allah Teâlâ, kendi isimlerini ona öğretmekle, *insân-ı kâmil*’i, meleklerle üstün kılmıştır..”

“Allah Teâlâ, *insân-ı kâmil*’i yaratınca, ona *ilk akıl* mertebesini vermiştir...”

“Allah Teâlâ’yı ancak *insan-ı kâmil* bilir. Çünkü o, Allah Teâlâ’nın tecellî ettiği yerdir.”

“İnsân-ı kâmil’in ehadiyetini, *Hakk’ın ehadiyeti* ile çarptığın zaman, sende ancak bir *ehadiyet* kalır...” (1 x 1=1)

“İnsân-ı kâmil, *ferdiyet*’de ilkdir...”

“İnsân-ı kâmil ki, kendi zâtıyla Rabb’ine delâlet eder... İşte bu insan-ı kâmil, hedef itibariyle *evvel* (ilk), *fîl* (eylem) bakımından *âhur* (son); harf (söz) itibariyle *zahir* (açık) ve *mânâ* itibariyle de *bâtun* (gizli)’dir. Ve o insan-ı kâmil, tabiat ve akıl arasını bir araya getiren, toplayandır. Cisimlere hâkim olan madde-lerden tecerrüd dahi onda bulunur. Oysa bu, ondan başka yaratıklarda yoktur. Allah Teâlâ’nın âlem’deki hükmü, *insân-ı kâmil* ile zahir olmuştur..”

“İnsan-ı kâmil, kâinata Allah Teâlâ’nın gözü ile bakar. Bir kudsî hadiste Allah Teâlâ der ki; Ben onun gördüğü gözüyüm...”

“İnsan-ı kâmil, kendi başına bu âlemdeki gâyedir. Bu mükemmellik, *Hz. Âdem*’de zahir olmuştur...”

“İnsân-ı kâmil, ancak *Hakkın sûreti*’yle kemâle ermiştir. Tıpkı, yaratılışı tâm olmasa dahi, ancak oraya bakan bir kimsenin suretinin tecellisi ile kemâle eren bir *ayna* gibi..”

Böylece “Allah Teâlâ, İnsan-ı kâmil’i kendi suretinde yarattı. Ve onun mertebesini *melekler*’e tarif etti. Ve onlara haber verdi ki, insan bu âlemde Allah Teâlâ’nın *halife*’sidir. Göklerde ve dünyâda bulunanların hepsini, onun emrine musahhar kıldı. Hakk bundan sonra da kendisini gizledi. Çünkü kendisine halef olacak kimsenin zuhuruyla, nâib’in artık bir hükmü yoktur... Allah böylece, *gözler*’den gizlendiği gibi *basiret*’lerden dahi gizlendi.¹⁷

İnsân-ı kâmil nefsin tehlikelerinden kurtulduğu için ihlâsı büyük iksir gibidir. Bir ameli yüz bin amel yerine geçer.

İnsan-ı Kâmil bin dünyaya değer. Misk kokusu gibi, diğer kokulardan kuvvetlidir.

İnsan-ı kâmilin izinde olanlar ve sülûk görenler bu gelişmeye ve kemale mazhar olurlar. Bu nedenle;

Çok az kişi ise, insanlığın en şerefli, en yüce mertebelerine ermiş kâmil ve mükemmil, âlî zevata kavuşmak, onların mübarek ellerini öpüp himmetlerini kazanmak, onların güneş ışığı gibi olgunlaştırıcı nazarları ve sohbetleri ile kimi az, kimi daha çok ölçüde nefislerini tanıyıp terbiye edebilmek mazhariyetine kavuşurlar. Ahmed Âmiş kudde sırrihu’l-azîz Hazretleri tarikat ehli için buyurdu ki;

“*Yedi göbek yukardan, yedi göbek aşağıdan kabul edilmiş*” bahtiyar kul-

¹⁷—KEKLİK, Nihat, El-Fütuhât El- Mekkiyye Kriterleri, İst, 1990, s. 438

lardır. Derece derece, bu kişilerden kimi **bilir**, kimi **bulur**, kimi **olur**. En az nasıbdar olanı bile, bu yüce zevatın nazarlarına mazhar oldukları için akıbetleri İnşâallah hayra çevrilir.¹⁸

İnsanın kemâli de Allah Teâlâ'yı, nefsi ve İnsan-ı kâmilî tanımasında-ki kemâle bağlıdır.

İşte bu eserin esasen mevzunu oluşturan bu yolun esas gayesi de nefsi terbiye etmek ve kalbi saflaştırmaktır.

Ehl'u-İllâh bir nuru hakikâttir. Bu nura pervane olanlar sonunda vuslat şarabını içerler. Bu sebeptendir ki, Cüneyd-i Bağdadî kuddise sırruhu'l-azîz¹⁹ Hazretlerine sormuşlar;

“Evliyanın sözleri ve hikâyelerinden bir menfaat temin edilir mi?

“Evet. Bu yolda sabırlı olmak, müşahede ve kuvveti kalb husule getirir.

Kur'an-ı Kerim'de “Biz sana Peygamberlerin kıssalarını anlatarak kalbini tatmin ve tespît edeceğimiz her çeşit kıssayı sana anlatıyoruz” buyrulmadı mı?

¹⁸—GÜNEREN, M.Fatih, *Halvetiyye-i Şabâniye Âzizânın Hikmetli Sözleri ve Hatıralarım*, İst, 2003, s. 2

¹⁹—**Kaddese'llâhü sırrahu'l azîz- Kuddise Sırruhu'l Aziz:**

Daha çok Allah Teâlâ'nın sevdiği kullar olan evliyâdan birinin ismi anılınca veya yazılınca, onun sırrı (içi) temiz ve mübârek olsun mânâsına söylenen veya yazılan duâ, hürmet ve saygı ifâdesi.

İki kişi için “Kuddise Sırruhumâ” ikiden çok için “Kuddise sırruhum” denir.

Tezkiretü-l Evliya'da **“Sırrı olmayan muzırdır”** ibaresi geçmektedir. (Feridüddin Attar, Tezkiretü-l Evliya, hzl. Süleyman ULUDAĞ, Bursa, 1984, s.59)

Gavs-i Hizani kaddese'llâhü sırrahu'l azîz buyurdu: “Bir gün şeyhim Seyyid Taha kaddese'llâhü sırrahu'l azîzden sordum. Nefahat'te olduğu gibi bazı meşayih için “takdis” bazıları için “rahmet” ile dua okunmasının sebebi nedir?

Buyurdular ki; **“nefsinden tam kurtulan için “Kaddese'llahu sırrahu” nefsin-den bir şey kalan için “Rahmet'ul-lahi Aleyh” diye dua edilir.”**

Gavs kaddese'llâhü sırrahu'l azîz Hz. şeyhinin bu cevabını anlattıktan sonra buyurdular:

“Nefsinden tamamen kurtulmak irşadın şartı değildir. Kendisine rahmet okunan çok kişiler, irşad makamına geçmiş, doğru yol üzerine yürümüşler ve insanlara faydalı olmuşlardır.” (Gavs-i Hizani Seyyid Sıbgatullah-el Arvasî, **Minah** (Vergiler), İstanbul, Aralık 1996, s.55 Minah: 33)

Evliyaullahın hepsinde bazı hususiyetler olduğu rivayetler arasındadır. Mesela:

Ali Usta, Şeyh Şerâfeddin kuddise sırruhu'l aziz Efendiye

“Senin de böyle bir hassan yok mu Şeyhim?” dedim.

“Var,” dedi. *“Nakşibendî meclislerine, bizi anarak diz çökmüş herkese şefaât etmek; ikincisi çocuklara Levh-i Mahfuz'da kayıtlı olan isimlerini vermek; üçüncüsü bana ait olan müridanın ömrünü eksik veya ziyade etmek yetkileri, bana verilmiştir.”* (Ali Usta'nın Hatıraları)

Cevabını vermiştir.²⁰

Yazılı eserler insan-ı kâmile bir yoldur.²¹ Ancak tasavvuf ilmi ve hakikî irfan söz ile tahsil edilmez, konuşan Kur'an-ı Kerim olan insandan talim olunur.

Bu açıklamalardan anlaşılır ki; Kâmil bir mürşide ulaşmak, onunla konuşmak ve sözlerinden istifade etmek gerekli olmakla beraber; böyle birine rastlanmadığı takdirde, geçmiş mürşitlerin sözlerinden istifade edebilmek için tasavvuf kitapları okumak da faydadan hâli değildir, hatta zaruridir. İşte bu türlü görüş ve düşüncülerden dolayıdır ki, birçok mutasavvıflar yazılı bir tek satır bırakmamışlar; bir kısmı da pek az eser yazmışlardır.²²

“İnsanda yenilik meyli bir taraftan ruhun temayüllerindeki sonsuzluktan, diğer taraftan da her gün oluşan hayatın, hâdiselerin yenilikleri içinde devam edip gitmesinden dolayıdır. Devamlılık içinde yenilenme, yenilenme içinde devamlılık. İşte nefsin aradığı budur.”²³ Hakikâte seyr-i sülûk etmek bu yolda mürşid veya kitaba olsun gereklidir. Niçin diye bir soru sorulursa, bunun cevabı: zamanla insan aslından yabancılaşır, aslını unuttur.²⁴ Medeni

²⁰—Tezkiretü'l-Evliya s.47-Lâmî Çelebi, Nefâhatü'l-Üns Tercümesi Abdurrahman Camî, hzl. Süleyman ULUDAĞ, Mustafa KARA, İst. 1998, s. 148

²¹—Müftü'y-üs-sakaleyn denilen meşhur Osmanlı şeyhülislâmı ve büyük Türk âlimi İbn-i Kemal de kitap okumayı kastederek:

Cem-i kütüple ref-i hucüp kabil olmadı;

Bildim ki, maksut bilmek imiş; okumak değil!

Türkçesi

(Bütün kitaplarla gizlilikleri kaldırmak mümkün olmadı.

Bildim ki, son hedef bilmek imiş, okuma da değil.)

²²—ERGİN, Osman Nuri; Balıkesirli Abdülazîz Mecdi TOLUN Hayatı ve Şahiyyeti, İstanbul, 1942, s: 78–79 (Konu geniş şekilde açıklanmaktadır.)

²³—YAZIR, E. Hamdi, Metâlib ve Mezâhib, XLVII.

²⁴—İbn-i Haldun demiştir ki; “Bu hayatın bir sonucu olarak daima talep ve ihtiyacılar arkasından koşmak, birbiri ardınca ahaliyi yorar, üstelik bu tekellüflerin çok olan çeşitlerinden birini elde ettikten sonra, nefis diğer çeşitlerini de arzu eder. Bunun tesiri ile fîsk ve fücür artar, meşru ve gayrimeşru yollarla geçinme vasıtalarını elde etmek üzere türlü çarelere başvurur.” (ÇETİN, Mahmut, X İlişkiler, İst. 2000, s.15, Yabancılaşma-İnsana Karşı Toplumsal Süreç; Dr. Sadık Kılıç Rahmet Y. İstanbul 1984 sf. 35)

Şehirliler bu dünyanın nimetlerine aşırı meylettiklerinden, zevk ve eğlencelerle çok meşgul olduklarından ve şehvetlerini tatmin etmeye yöneldiklerinden zamanla nefisleri kirlenmiş ve bu kirlilik oranında da iyi ve hayırlı şeylerden uzaklaşmışlardır. Hatta utanma duyguları bile gitmiştir. Birçoğunun meclislerde, büyüklerinin arasında ve mahremlerinin yanında son derece çirkin küfürler ettiğini ve utanma duygusunun onları artık bu gibi çirkin davranışlardan alıkoyamadığını görürsün. Çünkü sözlü ve fiili olarak yapa geldikleri çirkin ve kötü şeyler onları buna iyice

denilen insanlarda dahi yozlaşmanın olması, insanın kendi başına kalması ile bozulmanın yani nefsânî duyguların ön plana çıkması neticesi ile terbiyeye muhtaç olduğu aşikârdır. İnsanın kurtuluş için kendi başına bulduğu çareler ise, efsanelere ve safsatalara yol açan nedenler olur.²⁵

Neticede insan nefsinin esiri olur. Bir insanın kaybedilmesi nesilleri, nesiller milleti ve devleti yok eder. İnsanı-ı Kâmiller ise, bu yolda en çok muhtaç olunan zarurî kişilerdir.

*Yolcuysan, yoldaysan, sana yol açarlar.
Yok olursan sana varlıkla yönelirler.*

Züleyha, her taraftan kapıları kapadı ama Yusuf'ta hiçbir hareket görünmedi. Kilit ve kapı tekrar açıldı, yol görüldü. Çünkü Yusuf, Rabbine dayanmıştı, her yana dönüp dolaşmaktaydı. Âlemde bir yarık görünmemekte ama Yusuf gibi hayran bir halde her yana koşup gelmek gerek ki, kilit açılsın, kapı görülsün, mekânsızlık size yer olsun.

Ey imtihan olan kişi, âleme geldin ama geldiğin yolu hiç görmüyor musun?

Sen bir yerden, bir yurttan geldin. Geldiğin yolu bilmiyor musun, hayır, değil mi?

Mâdemki bilmiyorsun, yol yok deme. Bu yolsuz yoldan bize gitmek görünür. Rüyada neşeli bir halde sağa, sola gitmekte. O meydanın yolu nerede biliyor musun? Sen gözünü kapa, kendini teslim et de kendini o eski şehirde göresin. Fakat gözünü nasıl kapatabilirsin ki, yüzlerce mahmur göz, senin gözünü kapatmadan seni senden almakta.²⁶

alıştırmıştır. (İbn-i Haldun, Mukaddime, trc. Halil KENDİR, İst, 2004, s. 163)

“Kötü alışkanlıklarımız, erdemlerimizden daha çabuk küreselleşiyor.” (Alvin TOFFLER-HeidiTOFFLER, Zenginlik Devrimi, trc. Selim YENİÇERİ, İst, 2006, s.112)

²⁵— “İnsanı, insanlıktan uzaklaştırmak; insanın, insan dünyasına ‘efsane’ demek, insan ile hayvan arasındaki farkı idrak edememek demektir. ‘İnsan efsanesini’ yıkarak, **‘hayvan insanı’ mutlu etmek**” çabasına girerler ki, bu, oluş gereği imkânsız bir durumdur.” (ÇETİN, Mahmut, X İlişkiler, İst. 2000, s. 15, Kendini Arayan İnsan; S. Ahmed Arvâsi Burak Y. İstanbul b. tarih 5. bs. sf. 150)

²⁶—Mesnevi, c.5, b. 1104–1114

Tasavvufî Hayatın siyâsî ve içtimaî durumu ve umumî bir bakış

Allah Teâlâ'ya yaklaşmak, onunla manevî bağlantı kurmak emeli gerçek sûfliğin başlangıcı sayılır.

İnsan iki hal üzeredir. Maddî ve manevî.

İnsanların mânevî hayatı bir bütün olarak incelendiğinde ihtiyaçları ile oluşmuş kurumlardan en belirgin olanı tarikatlar olduğu görülür. Tarikatlar dinî, ahlakî, mistik ve kültür gibi birbirinden ayrılmayan unsurlar içerisinde yıllarca hayatın içinde bazen sönerek veya başka bir suret alarak sürekli devam ede gelmiştir. Yine bazı zamanlarda siyasetin şekillenmesi, bir devletin yıkılması ve kurulmasına etki edecek kuvveti de bulmuştur.

İslâm toplumlarına baktığımızda, devlet ile insan ilişkilerini düzenleyen bu ara tabakanın genel anlamda ümmet temeli üzerinde şekillenmiş olan ve birer sosyal yapı ve müessese olarak ortaya çıkan tarikatlar tarafından doldurulduğu görülür.²⁷

Tasavvufî hayatta XX. yüzyılda tarikatların durumuna bakıldığında pek iç açıcı bir durum görülmemektedir. Kuruluşu ve kaynağı dinden olan tasavvufun her kurumda olduğu gibi XX. yüzyılda içeriği zayıflamıştır. Öyle ki, tasavvufî düşüncede yenilikler kaybolmuş, daha önceki tezler işlenmeye, tekrar edilmeye başlamış, seküler²⁸ fikirlerin çıkmaya başlamasıyla da, tasavvufî fikriyatta gerileme olmuştur.

Mezhep ayrılıkları gibi tarikat çekişmeleri de, İslâm devletleri ve Osmanlı İmparatorluğu'nun özellikle gerileme döneminde, devletin çöküşünü hızlandıran ve giderek dinin yozlaşmasına neden olan sebeplerdendir. Bu nedenle on dokuzuncu yüzyıldan itibaren tarikatlardaki bozulma hem artarken hem de fark edilmeye de başlamıştır. Öyle ki, ferdi bir kurum olan tarikatın, giderek bir devlet dairesi haline gelmesi, şeyhlerin tahsisatla geçinen birer memur durumuna düşmesi, şeyhlikte liyakatin bir kenara bırakılarak babadan oğula miras kalması, tasavvufî kurumları ve fikriyatı da yıpratmıştır.²⁹

²⁷—Aziz Mahmud Hüdâyi Uluslararası Sempozyum Bildiriler, İst-Üsküdar Beld. 2006, c. II, s. 15

²⁸—Dünyevî, cismânî, laik

²⁹—Abdülhakîm Arvâsî Efendi Hazretleri bu konuda şöyle buyurdular.

“Son zamanlarda, tekkeler cahillerin eline düştü. Dinden, imandan haberi olmayanlara şeyh denildi. Din düşmanları da, bu şeyhlerin sözlerini, oyunlarını ele alarak “dine hurafeler karışmıştır, İslâm dini bozulmuştur” dedi. Hâlbuki bozuk tarikatçıların sözlerini, işlerini din sanmak, bunları tasavvuf büyükleri ile karıştırmak çok yanlıştır. Dini bilmemek, anlamamaktır. Dinde söz sahibi olmak için, ehl-i Sünnet âlimlerini tanımak, o büyüklerin kitaplarını okuyup, iyi anlayabilmek ve bildiğini yapmaktır. Böyle bir âlim bulunmazsa, din düşmanları meydanı

boş bulup, din adamı şekline girer. Vaazları ile kitapları ile gençlerin imanını çalmağa saldırarak millet ve memleketi felakete götürür.”

Bir veli, 1925 yılında tekkelerin kapatılması kararına **“Tekkeler kendi kendilerini kapattılar”** şeklinde karşılık vermiştir. Bundan sonra tasavvuf ve tasavvufçular sahnedeki istismarcılardan kurtulmuş, fakat asırlarca yanan bu irfan ışığı da sözde mutasavvıflar yüzünden resmen söndürülmüştür. Bundan sonra bu iş kenarda köşede kalan ve sırf Allah Teâlâ rızası için gizli kapaklı hizmete devam eden kimselere kalmıştır.

Halveti Şeyhi Mehmet Dumlu bu konuda şunları anlatmaktadır.

“Kütahya’da tekkelerin kapatıldığı günlerde Halvetiyye Şabâniye meşâyihinden Şeyh Salih Efendinin torunu Şeyh Bekir Efendi halkın irşadıyla meşguldü.

Şeyh Bekir Efendi, sohbeti hoş, hitabeti akıcı, bilgisi çok, ufku geniş, kültürlü, natuk Osmanlı Türkçesi’ne vakıf mîr-i kelâm bir insandı. Halk tarafından sevilip sayılan bu kâmil zat, aynı zamanda devlet ricalinin de sevgisini ve saygısını kazanmıştı. Özellikle tek partili dönemin Kütahya milletvekili Recep Peker Bey, Şeyh Bekir Efendiyi seviyor; Kütahya’ya her gelişinde onu ziyaret ediyordu. Ziyaretlerinden Ankara’dan getirdiği tömbeki, tütün, vb. hediyeleri sunuyordu.

1925’te tekkelerin kapandığı o günlerde Recep Peker Bey, Ankara’dan Kütahya’ya gelir. Her zaman ki, gibi Şeyh Bekir Efendiyi ziyaret etmek ister. Ancak bu sefer içinde bir ukde vardır:

“Şeyh Efendiyi ziyaret etmesine edeceğim, amma tekkelerin kapatılmasına acaba Şeyh Efendi ne der? Sizin başka işiniz yok da bizim tekkeleri kapatıyorsunuz bir daha ziyaretime gelmeyin mi der; yoksa beni huzuruna kabul edip eskisi gibi sohbet mi eder?”

Recep Bey, bu rahatsız edici düşünceler içinde Şeyh Efendiye ziyarete gider. Şeyh Efendinin dervişleri, Recep Bey’in geldiğini haber verirler. Şeyh Bekir Efendi, Recep Bey’i güler yüzle ve daha önceki gelişlerinden daha neşeli karşılar. Hatta tekkelerin kapatılması mevzuuna bile değinmez. Sonunda Recep Bey, kendisine tekkelerin kapatılmasına yönelik bir soru sorulmamasına dayanamaz ve Şeyh Bekir Efendiye:

“Şeyhim ne dersiniz biz tekkeleri kapattık?” der. Bu soru karşısında Şeyh Bekir Efendinin tebessüm ederek kendine özgü yöresel ağzıyla verdiği cevap çok ilginçtir

“Ooo imanım! O emri, biz gece 12.00’de verdik. Siz gündüz 12.00’de kapattınız. O emri, size biz verdik. Çünkü dervişler, çorbaya pilava âşık oldu. Gerçek Hak âşıkları azınlıkta kaldı. Bizler, çorba pilav âşıklarına zahiri kapıyı kapattık. Gerçek Hak âşıklarını da gönül tekkemize aldık” der sonra elini kalbinin üstüne koyarak:

“Recep Bey, Recep Bey! Buraya kilit kürek yavaşmaz. Vakit saat geldiğinde biz, onları gönül tekkemizden yine zahire çıkarırız ve tasavvufu sayılamayacak kadar çok bütün özellik ve güzellikleriyle tekrar ortaya koyarız. Şimdi bekleyişteyiz, deyip bunun şuânât-ı ilâhiyye olduğunu, Allah Teâlâ’nın emir vermeden ve murat etmeden bir yaprağın bile kıvılcıdamayacağını biliriz.” (SİR, Ayşe Nur; Batmayan Güneş Devam Eden Gölgeleler, Şeyh-i Halveti Mehmet Dumlu kuddise sirruhu, İstanbul, 2005, s. 269)

Tabii ki, bu ifade edilenler yalnız Türkiye içindir. Diğer ülkelerdeki problemler

Hakiki tasavvuf ehli de kurunun yanında yaşın yanması gibi en büyük darbeyi, nakıs ehl-i tarik, tekke, zaviye ve müntesiplerini siyasî emellerine alet eden bir takım siyaset cambazlarından yemiştir.

Gerçek İslâm tasavvufuna karşılık son asırlarda meydana gelen çöküntü-yü acı bir dille yeren bir zat şöyle demiştir:

Tasavvuf bir hal idi, bir kâr oldu.

Tasavvuf bir fedakârlıktı, bir kazanç yolu oldu.

Gizlenmekti, şöhret vesilesi oldu.

Eskilere uymaktı, geçim yolu oldu.

Gönülleri âbâd etmekti, gururu okşamak oldu.

Zâhidlikti, sefahat oldu.

Ahlaktı, ahlaqsızlık oldu.

Kanaatkârlıktı, israfçılık oldu.

Tecerrüdü, ekmek peşinde koşmak oldu.

Cumhuriyetin 1923'te kurulması 30.11.1341/1925'de kabul edilen 677 sayılı “tekke ve zaviyelerle türbelerin kapatılması ve türbedarlıklarla birtakım unvanların men ve ilgasına dair kanun”la ve yeni devletin laik olduğunun anayasaya konması, bu anlatılan sıkıntıları bıçak gibi keserek sıkıntıları tarihe gömmüştür. Ancak devletin yeni ilkesinin yorumu da ayrı bir kargaşa ve boşluklar meydana getirmiştir. Aşağıdaki alıntılara bakılınca da sonuçları çok garib tezâhür etmiştir.

Sonra 3 Mart 1924 tarihli “Tevhid-i Tedrisat” kanunuyla, “Maarif Vekâleti Yüksek diniyat mütehasısları yetiştirmek üzere Darülfünunda bir İlahiyat fakültesi tesis ve imamet ve hitabet gibi hidematı diniyenin ifası vazifesiyle mükellef memurlar yetiştirilmesi için ayrıca mektepler açacaktır. Millî Eğitim Bakanlığını, adeta “Hz. Ali kerremallâhü veche-Muaviye radiyallahü anh ihtilafında olduğu gibi” hakem kabul etmişti de, o da din adı altında ne kadar mektep varsa hepsini toptan kapatıvermiş, hem de bir hafta içinde kapılarına kara kilidi asmış da gidivermişti. Kanun yürürlükten kaldırılmadığı halde; din okulları açmağa tam 27 yıl yanaşmamıştı.. Fakat öyle günler oldu ki, bir köydeki cenazeyi dinî merasimle mezara gömebilmek için, öbür köyden imam getirme zorunluluğu doğmuştu.. Maddeten bitkin hale geldiği gibi, manen de bitmiş idi ülke akımlar ortaya çıkmıştır.

Milletin mânevi doktora olan ihtiyacını önlemeye kimsenin gücü yetmedi. Din öğretiminin yasaklanmasıyla ülkenin dört bir bucağında iyi, ya da kötü niyetli bir nevi tarikatler ve şahıslar harekete geçmiş, Nurculuk, Süleymancılık vs. gibi türlü akımlar ortaya çıkmıştır.

Kimsenin açıkça, dini diyaneti savunması şöyle dursun; Allah Teâlâ'dan ve

de bu son üç asırda başka başka şekillerde kendini göstermiştir. Sanki bu çözülme, safiyet bozulması, İslâm âleminin her tarafında birbirine benzer olarak kendisini göstermiştir.

Rasûlullah sallallâhü aleyhi ve sellemden bahsedenden bile suçlanır olmuştur.. Ama din aleyhinde yakası açılmadık sözler, küfür ve hakaretler serbest!..

Mukaddesatımız artık Ali Fuat hocanın deyimiyle; sahte tabiblerle, küfür ehli arasında top gibi bir oyuncak olmuştur..³⁰

“Birçok camiler camilikten çıkarılmış, hangar hâline getirilmiş, ahır olmuş, Yahudilere, Ermenilere satılarak şarap deposu yapılmıştı.” “Böylece memleketin her tarafında yüzlerce, binlerce cami yıkıldı, satıldı, depo ve ahır yapıldı.”³¹

“1946 seçim kampanyasından çoğunlukla seçilip gelen CHP milletvekilleri bozuktular. Parti, ilk defa millettten bir zılgıt yemiş, sarsılmıştı... Uzun bir Tek Parti devrinin biriktirdiği hoşnutsuzluk yaygındı. Denilebilir ki, halkın bir numaralı yakınması din hizmetleri ve din öğretimi bahsindeydi. Vatandaş: “Ölü yıkayacak adam bulamıyorum” diyordu.

İmam Hatip mektepleri kapatılmış, uzun yıllar din adamı yetişmez olmuştur. Beş âyet ezberleyen din adamı geçiniyor, onlara da “hademe-i hayrât” adı veriliyordu....Nihayet, uzun yıllardan beri okullarımızda din öğretimi yoktu.”³²

Dergâhlar örtüleli altı sene olduğu halde, hâlâ dervişlerin tekke çatısı altına girip girmediğini kontrol eden ve yasakların tatbik olup olunmadığını takibe memur edilen kimseler, bu kontrole bir terör ve baskı manzarası vererek alâkalı-ları rahatsız etmeye devam ediyorlardı.

Semahânemiz ve müştemilâtı, vakıf olmayıp Hocamızın kendi maddî imkânlarıyla kurulmuş olması sebebiyle sahibine iade edilir edilmez içinde tadilât yapılarak mesken hâline sokulmuş bulunuyordu. Buna rağmen yine de tadsız ve yersiz bir takibat devam ediyor, âdeta üç yüz küsur İstanbul dergâhı, bir düşman kalesi gibi dışarıdan gözlenmekte bulunuyordu.³³

Hususî surette çocuklarına din dersi, Kur’an-ı Kerim dersi vermek isteyen Müslümanların evleri basılıyor, mabetleri basılıyor, Kur’an-ı Kerim okutan, din dersi veren hocaları polisler yakalıyor, cürm-i meşhud mahkemelerine sevk ediyorlardı. Hattâ, hattâ.. O derece ki, —halkın anlattığına göre— Bursa’da polisler kapıları dinliyor, içerden Kur’an-ı Kerim sesi gelen ev sahipleri dinî tedrisatta bulunmak suçu ile sorguya çekiliyorlardı.³⁴

Neticede insanlar o hale gelmişlerdir ki, evlerinde yüksek sesle Kur’ân okumaktan çekinmektedirler.

Muş’ta çok muhterem, âlim bir zat vardı. Velkanlı Hoca Mehmed Efendi. Komşusu ile arazi ihtilâfı bulunmaktaymış. Bu ihtilâfı lehine halletmek isteyen

³⁰—Şenocak, Kemaleddin, Müslümanlar Arasında Bir Garib Yolcu, İst, 2004, s,94

³¹—Eşref EDİB, *Kara Kitap*, İst, 1972, s. 32

³²—KABAKLI, Ahmet, Temellerin Duruşması, İst, 2000, s.209

³³—Ken’an Rifâî, *Sohbetler*, hzl: Sâmiha AYVERDİ, İst, 2000, s.270

³⁴—Eşref EDİB, *Kara Kitap*, İst, 1972, s. 25

komşusu gidip şikâyet eder. Bu hoca çocuğuna Kur'ân öğretiyor der. Muş çarşısı o zaman küçük bir çarşıdır. Hoca camiden eve, evden camiye giderken bütün çarşı kalkar hürmet ederdi. Vali, çocuğuna Kur'ân öğretiyor diye Velkanlı Hoca Mehmed Efendi'yi iki ay hapse mahkûm eder. Bununla da yetinmeyip sırtına bir jandarma bindirir. Bir jandarma da o uzun beyaz sakalından çekerek çarşının içinde gezdirir.³⁵

Kıbrıs'ta dahi bu türlü olaylar yaşanmıştır.³⁶

Sonuçta bahsedilen kanuna tepki olarak 1924 yılında kurulan Terakki-perver Cumhuriyet Fırkasının sözü edilmeyen bir tepki biçiminde tüzüğüne, "*Fırka, efkâr ve itikadat-ı diniyeye hürmetkârdır*" fırkası koymasına;

13-14 Şubat 1925 Palulu *Şeyh Sait*'in isyan etmesi ve devlet eli ile bastırılması,³⁷

22 Aralık 1930'da Menemen'de *Derviş Mehmet*'in isyanında yörede 2200 kişinin tutuklanması, *Şeyh Esat Efendi*'nin zehirlenmesi, *Şeyh Halit ve Hoca Saffet Efendi* gibi zatların asılması ile noktalanmıştır.

³⁵—APUHAN, Recep Şükrü, Öteki Menderes, İst, 1997, s.19

³⁶—Şeyh Nazım Kıbrısî kuddise sırruhu'l-azîz, (Kıbrıs'ın Larnaka şehrinde 21 Nisan 1922 (26 Şaban 1340) Cuma günü doğdu. Soyu, baba tarafından, ehl-i beyte ve Gavs-ı âzam Abdülkadir Geylanî kuddise sırruhu'l-azîze ulaşır, anne tarafından ise, Mevlevî tarikatı kurucusu Mevlana Celâleddin Rumî Hazretlerine dayanır.) Kıbrıs'ta İslâmî eğitimi ve manevî terbiyeyi yaymaya başladı. Birçok insan gelip Nakşibendî tarikatını kabul etti. Maalesef bu zaman, dinin Türkiye'de kısıtlandığı bir zamandı ve Şeyh Nazım Kıbrıs Türk toplumunda yaşadığı için orada da dini ibadetler kısıtlanmıştı. Ezanı Arapça okumak yasaktı.

Doğduğu yere gittiğinde yaptığı ilk şey camiye gidip Arapça ezan okumak oldu. Hemen tutuklanıp bir hafta hapis yatmak zorunda kaldı. Serbest kalır kalmaz Lefkoşa büyük camisine gidip minaresinde ezan okudu. Bu olay, resmi makamları çok kızdırdı ve aleyhine dava açtılar. Mahkemeyi beklerken bütün Lefkoşa ve yakın köyleri dolaşıp minarelerden ezan okudu. Neticede, aleyhine toplam 114 dava açıldı. Avukatlar, ezan okumaktan vazgeçmesini tavsiye etti fakat o, "Yapamam, insanların ezanı duyması lazım." Diyordu.

Davaların okunma günü gelmişti. Eğer yargılanır ve suçlu bulunursa 100 yıl üzerinde hapisle cezalandırılacaktı. Aynı gün, Türkiye'den seçim sonuçları geldi: Adnan Menderes yeni başbakan seçilmişti. Başbakan olarak ilk işi bütün camileri açıp Arapça ezan okunmasına izin vermek oldu. Bu, Büyük Şeyh (Şeyh Şerâfeddin kuddise sırruhu'l-azîz) Efendinin bir kerameti olmuş ve Şeyh Nazım bu sayede serbest bırakılmıştı. <http://www.naksibendi.net>

³⁷—Fethi Okyar, 1925 Şeyh Said hadiselerinde başvekilidir. İsyân bahanesi ile halk tenkil edilmek istendiğinde Fethi Okyar itiraz ediyor. Bu bir zabıta vakasıdır. Bu şekilde halkın üzerine gidilmemelidir. Mesele sükûnet ve suhuletle halledilmelidir diyor. Bunun üzerine İsmet Paşa çağırılıyor. Kendisi ile görüşülüyor. Fethi Bey'in yapmak istemediğini kabul ediyor. Halkı İsmet Paşa tenkil ediyor. (APUHAN, Recep Şükrü, Öteki Menderes, İst, 1997, s. 18)

Fakat bu isyanların Kürt isyanları şekline girmesi, İngilizlerin karıştığı şüphesi olayları daha da büyütmüş bir başka boyuttan sıkıntıyı ikiye katlamıştır.

Ayrıca şapka kanunu ilân edilmiş, değişim unsuru olmuş çeşitli şekillerde ağırlığını toplum üzerinde hissettirmiş ve neticesi ise, sıkıntılar doğurmuştur. Ancak gayr-i müslimler üzerinde bu kanun ise, uygulanmamaktaydı. Bu da başka bir gariplikti.

Gençlerimizin bere giyen bir Prof.u ayıpladıklarını herhalde gazetelerden okumuşsunuzdur. Eğer, haber doğruysa cidden üzülmek elde değil. Başka milletlerin aya roket fırlattıkları bir çağda, bizim gençliğin elâlemin başındaki bereyle uğraşması ne kadar hazîn..

Evet, bere denen şu Avrupalı serpuşun bir zamanlar ülkemizde yasaklandığı, giysilerin polis takibine uğradığı da cümlenin malumudur..

Bu vesileyle, vaktiyle İstanbul'da geçen bir olayı okuyucularımızın ibret nazarlarına sunuyoruz. Vak'a orkestraya mensûb bir viyolonistin başından geçer. Şimdi yaşamayan bu zat, o yıllarda bir dostumuza şunları anlatmıştı.

“Bilirsin, ben hep bere giyerim. Siz bere giymekten korkarsınız, ama ben asla çekinmem. Sizi Ticânî diye yakalarlar, fakat benim kılıma dokunamazlar. Nedenine gelince, sabret de anlatayım:

Dün akşam eve dönerken, yolumu kesen iki polis bana:

—Bu ne biçim kıyafet? Dediler. Sırtımda palto, elimde keman, kılık kıyafetimde bir tuhaflık göremiyordum. Şaşkınlıkla:

—Ne var ki? Dedim.

—Daha ne olsun? Bere giymişsin, bere!. Berenin yasak olduğunu bilmiyor musun? Sen de mi Ticânîsin yoksa?

—Ben ne Ticânîyim, ne de berenin yasak olduğundan haberim var.. Fakat polisler bir türlü yakamı bırakmadılar. Israrla dayattılar:

—Bere giydiğine göre, sen Ticânîsin, gericisin! Niye şapka giymiyorsun?

Doğrusu hayli korkmuştum. Allah Teâlâ'dan karakoldan evvel içlerinden biri:

—Adın ne senin bakalım?

—Yetvart Margosyan, dedim. Şaşkınlık sırası onlara geçti de yüzyüze baktılar..

—Vayy! Sen Ermeni misin? Diyerek derhal yanımdan uzaklaştılar...³⁸

Binâenaleyh 1945'te çok partili döneme geçişle dinin yaşatılması için faaliyetler yeniden canlanma göstermiş, 14 Mayıs 1950'de Demokrat Parti'nin iktidara gelmesi ile dinî hayatta sükûnetin oluşmasını sağlamıştır. Bu arada birçok türbeler yeniden faaliyete açılmış, Türkçe ezanın yanında

³⁸—Şenocak, Kemaleddin, Müslümanlar Arasında Bir Garib Yolcu, İst, 2004, s,157

Arapça okunmasına izin çıkmıştı.³⁹

İhramcızâde Hacı İsmail Hakkı Toprak Hazretleri o günlerin durumu hakkında buyurur ki;

“Demokrat Parti ehveni (daha hafifi) şerdir.⁴⁰ İki müslümanın birbiri ile konuşmasına müsaade etti, önceden iki kişinin yan yana gelip konuşması mümkün değildi.”⁴¹

Kısaca anlatmaya çalıştığımız sıkıntılı, karışık, neyin ne olacağı belli olmayan devirde yaşayan İhramcızâde Hacı İsmail Hakkı kuddise sırruhu'l-azîz ihvânı ile fazla yara almadan geçiştirmiştir.

İhramcızâde M. Kâzım Toprak Efendi⁴² o günleri mülakatımızda şöyle aktardı.

“Sivas’tan başka bir vilayete babam ziyarete giderken emniyetten en fazla üç veya dört gün izin (müsaade) ile gidebilirdi. Yazmış olduğu Mevlid-i Şerif emniyetçe haber alınınca mevlidi istinsah için verdiği Abdurrahman Hoca adı ile bilinen zatın yazdığını söyleyerek,

“Oğul hile-i şer’iyeye başvurarak kendimizi kurtardık” demiştir. Bu nedenle iki ay sabahtan akşama kadar Efendi Babamın kütüphanesindeki kitaplar incelemeye tabi tutulmuştur”

İhramcızâde Hacı İsmail Hakkı Efendi Hazretleri bu sıkıntılardan dolayı 1938 yılında göç için hazırlık yapmış ve hicret etmeye varacak kadar niyet-

³⁹— Türkçe Ezan Uygulaması

1931 yılının Aralık ayında, Mustafa Kemal Atatürk’ün emriyle dokuz hafız, Dolmabahçe Sarayı’nda ezanın ve hutbenin Türkçeleştirilmesi çalışmalarına başladı. Kur’ân-ı Kerim’in Türkçe tercümesi ilk kez 22 Ocak 1932 tarihinde İstanbul’da Yerebatan Camii’nde Hafız Yaşar (Okur) tarafından okundu. Bundan 8 gün sonra, 30 Ocak 1932 tarihinde ise, ilk Türkçe ezan, Hafız Rıfat Bey tarafından Fatih Camii’nde okundu. 3 Şubat 1932 tarihine denk gelen Kadir Gecesi’nde de, Ayasofya Camii’nde Türkçe Kuran, tekbir ve kamet okundu. 18 Temmuz 1932 tarihinde Diyanet İşleri Riyaseti, ezanın Türkçe okunmasına karar verdi. Takip eden günlerde, yurdun her yerindeki Evkaf Müdürlüklerine Türkçe ezan metni gönderildi. 4 Şubat 1933 tarihinde, müftülüklere ezanı Türkçe okumalarını, buna uymayanların kati ve sedid (kesin ve şiddetli) bir şekilde cezalandırılacaklarını bildiren bir tamim gönderildi.

18 sene boyunca ezan Türkçe okunmuş, daha sonra Demokrat Parti’nin iktidara gelmesi ile 16 Haziran 1950’de ezanın Arapça da okunabilmesine izin verilmiştir. İlgili kararlar, Türkçe ezan yasaklanmasa da, Türkçe ezan okunması tümüyle terk edilmiştir. Günümüzde, serbest olmasına karşın, camilerde yalnızca Arapça ezan okunmaktadır.

⁴⁰—Marâşi Ahmed Tahir kuddise sırruhu'l-azîz Hazretleri buyurdu ki;

“Sağın şerri solun hayrından iyidir.” (KÜÇÜK, Hafız Hasan, *Risale Tarikât-ı Şabâniye’de Silsile Evrâd ve Dua*, İst, 2003, s. 59)

⁴¹—Ali Eriş isimli ihvandandır dinledim.

⁴²—İhramcızâde Hacı İsmail Hakkı Efendi’nin oğlu

lenmişlerdir.

Ancak *Reşadiye Oteli*'nde⁴³ gördüğü mânevî işaret, O'nu niyetinden vazgeçirmiştir. Manasında kendisine kundak içinde bir çocuk verilmiş,

“*Bu kimdir?*” Sorusuna;

“*Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellemdir. Rum'da O'nu büyüteceksin.*”

Denilince 15 gün sonra fikrinden vazgeçip İstanbul'dan Sivas'a geri dönmüşler ve mânevî vazifesine devam etmişlerdir. (Bazı rivayetlerde İzmir'e uğramış sonra Sivas'a dönmüşlerdir.)

Buna rağmen 1938 yılında 38 kişi ile 38 gün ihvanlarından birkaç kişi ile hapis yatmışlardır. Yukarıda da anlatılanlara bakılacak olursa O'nun çok sıkıntılı dönemler içerisinde vazifesini yapmaya çalıştığını görülür.

İhramcızâde Hacı İsmail Hakkı kuddise sırruhu'l-azîz Hazretlerinin Hakk'a yürümesinden sonra yazılan gazete makaleleri o dönemi gözler önüne sermektedir.

“*Çünkü CHP devrinde her din adamına olduğu gibi Hacı İsmail Hakkı Toprak Efendi Hazretlerine de birçok baskı yapıp durdu. Hatta bu son senelerde bile o çok yaşlı haliyle Hacı İsmail Efendi'yi Adliye koridorlarında süründürüp durdular. Hem de bir komünist iftira taktiğiyle.*”⁴⁴

“*Hacı İsmail Efendi Hakkın rahmetine kavuştu. Sivas O'nun şahsında çok şeyler kaybetti.*

O tesbihin İmamesi gibiydi. Toplayıcı, yapıcı güzelleştirici ve huzur verici bir şahsiyeti vardı.

*İslâm'a yakın ve bağlı olanlar hariç tutulursa, denilebilir ki; O'nun bu şehirde hiç bir yakını yoktu. Aynı şekilde İslâm düşmanları hariç tutulursa, Onun bu şehirde hiç bir düşmanı da yoktu. Kanunlar çıkarılmıştı. Hiç kimse “**BEY, EFENDİ, AĞA, PAŞA**” gibi milletin ruhunda dilinde ve edebiyatında yer eden kelimeleri kullanamayacaktı.*”⁴⁵

*Bu garip, bu acayip kanuna rağmen, o, bu şehirde ve bütün çevre vilayetlerde yarım aşırı aşan bir süre içinde hep “**EFENDİ**” olarak bilindi, hep “**EFENDİ**” diye kendisine hitap edildi.*”⁴⁶

Zaman her şeyin ilacıdır.

Zor dönemin büyük insanı devleti ve milletini uzun süre sırtında taşımış, birbirine ezdirmemiştir. Yenileyici (Müceddid) vasfını bidatler çerçevesinden azâde tutarak Ehl-i Sünneti ihya etmiştir.

⁴³—İstanbul-Fatih İlçesinde.

⁴⁴—Ergun GÖZE, “*Sivas'a Başsağlığı Makalesi*” 16 Ağustos 1969-Tercüman Gazetesi,

⁴⁵—(21 Haziran 1934) Soyadı kanununun kabulü

⁴⁶—Yavuz Bülent BAKİLER “*İsmail Efendi*” 4 Ağustos 1969-Hizmet Gazetesi (Sivas'ta yayınlanmıştır)

O'nun için *“Anadolu’ya İslâmiyet’i getiren adam”* denildiği gibi O’na *“Kasketli Şeyh”* de demişlerdir.⁴⁷

İhramcızâde Hacı İsmail Hakkı Efendi Hazretleri *“Benim kasketimi getirin, benim bayrağım gibi bayrak benim devletim gibi devlet yoktur”* buyurarak onlara cevap vermiştir.⁴⁸ Hayatı boyunca siyasetten uzak durmuş ve *“Gardaşlarım! Herkesin bir siyaseti vardır. Bizim siyasetimiz siyasete karışmamaktır Bu da ayrı bir siyasettir”* düsturu ile hareket etmiş ve *“eğri ayağa eğri ayakkabı yaparlar”* buyurarak ince bir siyasetin örneği olarak havas ile avamın birbirine yabancılığını gidererek cemiyet hayatındaki ahengi sağlamıştır.

Yukarıda anlatılanlardan çıkan sonuç şu olabilir.

Allah Teâlâ ve Rasûlullah sallallâhü aleyhi ve sellem sevgisini kazanıp yaşamak ve başkalarına da yaşatmak gayesinden başka niyeti olmayan gerçek tasavvuf ehlinin eskiden olduğu gibi yeni nesilde de hizmetten geri kalmayacağıdır.

Mükrimin Halil Yınanç’ın bu konudaki tesbiti çok güzeldir.

*“Eskiden kuvvetimiz tarikatlerden gelmiş. İnhilâl eden cemiyeti toplamış. Moğol istilâsının yıktığını tarikatler toplamıştır.”*⁴⁹

Yazan kişi önce yazı yazacağı tahtayı yıkar, temizler; sonra ona harfleri yazar. Allah Teâlâ da önce gönlü kan eder, hor hakir gözyaşıyla yıkar, sonra o gönlü sırları kaydeder. Yıkamakla, o levhi bir defter yapmak istediklerini bilmek, anlamak gerek.

Bir evin temelini atacakları vakit oradaki eski ve evvelki yapıyı yıkarlar. Sonunda arı duru su çıkarmak için önce yerden toprak çıkarırlar. Çocuklar, hacamat ağlarlar. Çünkü işin hikmetini bilmezler ki, Hâlbuki adam, hacamatçıya para verir, kan içen hançere iltifatlarda bulunur. Hamal ağır yükün altına koşar, yükü, başkalarından kapar.

Yük için hamalların savaşlarına bak. Din işinde çalışma da böyledir. Rahatın aslı zahmet olduğu gibi acılıklar da nimetin önüdür. Cennet, hoşumuza gitmeyen şeylerle kaplanmış, cehennem de zevkimize giden şeylerle dolmuştur. Ateşin aslı yaş ağaç olduğu gibi ateşe yanan da Kevser’e ulaşmıştır.⁵⁰

⁴⁷—Şapka ve kıyafet devrimi (25 Kasım 1925) 03.12.1934 Dinsel kisve giyilmesindeki düzenleme kanunu. Hangi dine mensup olursa olsun din görevlilerinin mabet ve ayinler dışında dini kisve taşımaları yasaklandı.

⁴⁸—Günümüzde çıkan bazı kitaplarda çağdaşı olan tasavvuf ehli kişilerin hayat hikâyeleri yazılırken, şeyhlerin kasketli fotoğrafları yeni nesilden saklanmaya çalışılmaktadır. Bu yanlış bir tutumdur. Bu hareket saklanırsa ileride aynı durumlar meydana gelince kişilerde yorum kargaşası meydana gelecektir. Bugün müntesiplerinin aşırı şekilde tenkit ettiği şapkanın onların başında olması muhakkak olduğu bilinen bir gerçektir.

⁴⁹—Gürlek, Dursun, Ayaklı Kütüphaneler, İstanbul, 2005 s. 310

⁵⁰—Mesnevi, c.II, b. 1827–1838

Tarîkatlerin Kapatılma Sebeplerine Bir Bakış

Genellikle velâyetin istikâmet üzere olduğunu bilmekteyiz. Ancak bu güzel yolun müntesipleri son yüzyılda sıkıntı içinde ve ülkemiz açısından bir istibdat gibi görünen sıkıntıya düşmüş olması, yorumu zor gibi gelen bir husustur. Görüldüğü üzere tarîkatlarda değişim vardır. Fakat bu değişim bozulma ile sapık fırkalar haline doğru giden bir hal almıştır. Ahlakî ve mistik bir unsur olan tarîkatlar sonunda maaş tahsisatı olan devlet kurumlarına, insan terbiyesi hedefi iken siyasî ve diğer dünyevî emellerin hizmetkârına dönüşmüştür.

Bu nedendir ki, durum incelendiğinde Allah Teâlâ bozulmaya yüz tutan dinleri Rasûlullah sallallâhü aleyhi ve sellemden önce yeni bir nebi ile günceller iken, bu ümmette yok edip yenisi ile tekrar baştan kurmak yoluna gitmektedir. Bu şekilde ancak İslâm kıyamete kadar bâki kalacaktır.

İnsan üzerine inceleme yapıldığında, alışkanlıklarından vazgeçme hali hem zor ve zaman almaktadır. Ancak zorlandığında bir nevi strese girdiğinde ya tam çöküşe uğrar, ya da yeni baştan inşa olur. İslâm dini konusunda Allah Teâlâ'nın teminâtı var olduğundan bu stres genellikle bir yenilenme olarak tecelli etmektedir. Çünkü insan fitratı İslâm'a muvafıktır. Binâenaleyh, milletimiz hakkında tecelli eden bu stres, rahmetin celal cihetinden tecellisidir. Üzülmemek lazımdır.

Bu konu üzerinde İbn-i Haldun mukaddimesinin on dokuzuncu fasıl'ında açıkladığı "*Bir kabilenin düşkünleşip zelilleşmesinin ve başkalarına boyun eğmesinin, onların devlet olmasının önündeki engellerden biri olması*" konusu bu sözlere çok iyi bir açıklama olacaktır. Şöyle ki;

"Bunun sebebi düşkünleşip zelil olmanın ve başkalarına boyun eğmenin asabiyeti ve asabiyetin şiddetini kırmasıdır. Zaten başkalarına boyun eğip zelil olmak, bunların kaybedildiğinin bir delilidir. Zilleti kabullenen kendisini savunmaktan da aciz kalır. Kendisini savunmaktan aciz olan ise, bir şeyi elde etme mücadelesini hiç yapamaz.

Bu husus, İsrailoğulları'nın durumuna bakılarak daha iyi anlaşılabilir. Hz. Musa aleyhisselâm onlara, Allah Teâlâ'nın Şam'ın hükümrânlığını kendilerine takdir ettiğini haber verip bunun için mücadele etmelerini isteyince, onlar acizlik gösterip şöyle dediler:

"Ey Musa! Orada zorba (azgın) bir topluluk var; onlar oradan çıkmadıkça biz oraya asla girmeyeceğiz" (Maide Sûresi, 22). Yani, Hz. Musa aleyhisselâma örtülü olarak dedikleri şuydu:

"Ey Musa! Allah Teâlâ kendi kudretiyle onları çarpıp oradan çıkarsın ve bu da senin mucizen olsun." Hz. Musa aleyhisselâm, oraya girmeleri için ısrar edince onlar da inatlarında devam edip âsi oldular ve şöyle dediler:

"Ey Musa! Orada onlar buldukları müddetçe biz oraya asla girmeyiz. Artık sen ve Rabbin gidip savaşın; biz burada oturacağız" (Maide Sûresi, 24).

Onların böyle ürkek bir tavır sergilemelerinin sebebi, âyetlerin açıklamasının da gösterdiği gibi, kuşaklar boyunca (Mısır'da) Kıptilere boyun eğmeleri ve

onlar karşısında zillet içinde bulunmaları nedeniyle, haklarını elde etmek için mücadele etmekten aciz oluşlarıdır, öyle ki, kuşaklar boyu süren bu zillet nedeniyle asabiyetleri tamamen yok olup gitmiştir. Bununla birlikte Şam'a girip hakkıyla mücadele etmemelerinin bir diğer sebebi de, Hz. Musa aleyhisselâmın haber vermiş olduğu, Allah Teâlâ'nın takdiriyle Şam'ın kendilerinin olduğu ve orada bulunan Amâlikelerin kendileri için bir av olduğu gerçeğine tam olarak iman etmemeleridir, işte bütün bu sebeplerden dolayı zillet onların tabiatlarının bir parçası haline gelmiş, haklarını elde etmek için mücadele etmekten aciz kalmışlar ve nebilerinin kendilerine haber verdiği ve yapmalarını emrettiği şeye karşı gelmişlerdir. Böyle yapmalarından dolayı Allah Teâlâ da onları cezalandırmış ve Kur'an-ı Kerim'in anlattığı gibi kırk yıl Mısır ile Şam arasındaki Tih çölünde hiçbir toplumun arasına karışmadan başıboş dolaşmışlardır. Mısır'da Kiptiler, Şam'da da Amâlikalar bulunduğu ve iddialarınca onlara karşı kendilerini savunmaktan da aciz oldukları için, ne Mısır'a ve ne de Şam'a girebilmişlerdir.

Bir bütün olarak bu ayetlerden anlaşılın, İsrailoğulları'nın kölelikten kurtulduktan sonra kırk yıl çölde dolaşmalarının bir hikmeti olduğudur. O da şudur:

Kuşaklar boyunca zillet içinde kalmış ve asabiyetleri yok olmuş neslin çölde kalınacak süre içinde ortadan kalkmaları ve orada köleliği ve zilleti tanımayan yeni bir neslin yetişmesidir. Bu nesil sahip olacakları asabiyetleri sayesinde, haklarını elde etmeye ve galip gelmeye güç yetirebilecektir. Anlaşılacağı üzere kırk yıl, bir kuşağın yok olup, yeni bir kuşağın yetişmesi için ihtiyaç duyulacak en az süredir. Her şeyi hikmetle takdir eden ve her şeyi bilen Allah bütün eksikliklerden uzaktır.

İsrailoğulları'nın bu durumdaki asabiyetin önemi; kendilerini savunmak ve haklarını elde etmek için mücadele etmenin ancak asabiyetle mümkün olacağı ve asabiyetini kaybedenlerin bütün bunları yapmaktan aciz kalacakları hususundaki en açık delili teşkil etmektedir.

Bir kabilenin zillet içinde olduğunu gösteren şeylerden biri de onların vergi ve haraç ödemesidir. Bir kabilenin birilerine vergi vermesi, o konuda zillete razı olması demektir. Çünkü başkalarına vergi ve haraç vermekte nefislerin kabullenemeyeceği bir zillet vardır ve buna ancak ölümden ve yok olmaktan kurtulmak için katlanılabilir. Bu durum ise, asabiyetin zayıf olduğunu ve kendilerini savunabilmekten aciz olduğunu göstermektedir. Kendilerine yapılan haksızlığı engellemeye güç yetiremeyip başkalarına boyun eğen ve zillete düşenlerin, (kendilerini savunmanın da ötesinde) bir şeyler elde etmek için mücadele edemeyecekleri açıktır. İşte bu yüzden aciziyet ve zillet, daha önce de söylendiği gibi, devlet olmanın önündeki engellerden biridir.”⁵¹

Bu bahsin bize gösterdiği ana fikir değişimin gerekliliği zuhur ettiğinde, tecellisinin celâl ve cemâl yönünden olmasının pek önemli olmadığıdır. Olması gereken ve insanların layık olacağı şeyin vaktini en iyi tayin eden Allah Teâlâ'dır. Din konusunda bir bozulma olduğunda bu durum insanların eline

⁵¹—İbn-i Haldun, Mukaddime, trc. Halil KENDİR, İst, 2004, s. 192

tam bırakılmadığından daha öncede belirttiğimiz gibi Allah Teâlâ'nın bizâtihi izni ve tasarrufu altındadır.

Türkiye'de inkılaplar hayata geçirilince Efendi Hazretlerine sürekli sormaya başlamışlar. Efendi Hazretleri ise, **“Mustafa Kemal'in kanunları Allah Teâlâ'nın kanunlarıdır.”⁵² Ulu'l emre itaat edin, ulu'l emre itaat farzdır**” buyurarak işin hakiki cephesini beyan etmiştir.

Hülâsa, kıyametin kopmasının ileri bir vakite ertelenmesi bu tür yenilenmelerin sürekli olmasındandır.

“Her zorluk arkasından rahmeti kendine çeker.”

Ayrıca medeniyetin kendisi olan din sürekli olarak Rasûlullah sallallâhü aleyhi ve sellem'in varisleri tarafından ihyası ve tecdidi kaderin iktizasıdır.

“Din” kelimesinin mana ve mefhumunu ne kadar yazık ki, tam olarak milletçe anlayamamışızdır. 27 sene Medine'de ve Mekke'de Haremi Şerif Müdürü olarak çalışmış olan dedem şöyle derdi:

“Evlâdım “din” in en hakikî manası mefhumu tarifi yine bir kelime üzerinde ifade edilir “Medeniyet” dir.”

Bizim dinimizin banisi olan Büyük Nebi bütün hadislerinde ve kendisine O büyük kadiri mutlak tarafından gönderilen eşsiz kitap Kur'ân-ı Kerim'de bu en güzel tarif ve tavsifi ifade ve emretmiştir. Allah Teâlâ Kur'ân-ı Kerim'in ayetlerinde de bilhassa bir ilim öğrenmeye çalışınız. “Cahil misin, koş çabuk okuma yazma öğren yoksa benim yanına yaklaşma” demiştir. Görülüyor ki, Medeniye-

⁵²— “Ahmet Amiş kuddise sırruhu'l-aziz Efendinin, yalnız müteşerrilerin (şeriât ilim sahipleri) değil, bir takım mutasavvıfların bile kolay kolay anlayıp hazmedemeyecekleri birçok sözleri ağızlarda dolaşmaktadır. Ehli ve erbâbı bu sözlerin her biri için birer vecih bulmakta iseler de, havsalası dar bulunanlar türlü türlü tefsirlere kalkışır, aleyhinde atıp tutarlar. Bu türlü sözlerden de bir tanesini şuraya kaydediyorum:

Bir gün yanında damadı Darülfünun müderrislerinden Ahmet Naim (Baban) Bey bulunduğu sırada huzuruna bir genç gelir, elini öper, karşısında durur. Ahmet Efendi, bu gence hitaben:

“Haydi, git, yine eskisi gibi kârhanelerde, meyhanelerde gez, dur.” Der.

Genç, tekrar elini öper, kalkıp gider. Müderris Ahmet Naim Bey, bu vaziyetler ve bu sözler karşısında hayretler içinde kalır. Bunu anlayan Amiş Efendi, onun hayretini gidermek için der ki;

“Bunun âyan-i sabite'sinde (Levh-i Mahfuz'da) kârhanelerde, meyhanelerde gezmek vardır. Nasıl olsa bunu yapacak. Ben böyle söylemekle, hiç olmazsa gûnahtan kurtulmuş olur. Çünkü bu takdirce yaptıklarını emirle yapar.” Bunu böylece nakleden üstat Abdülaziz Mecdi Efendi, bu şahsın hâlâ bu yolda gezmekte olduğunu söylerdi.” (Ergin, O. Nuri; **Balikesirli Abdülaziz Mecdi Tolun Hayatı ve Şahsiyeti**, İst. 1942, s158)

Her şey Allah Teâlâ'nın emriyledir. Hakiki manada anlamak için ilm-i ledünnün bir kısım bilgisine sahip olmak gerekir.

tin en büyük mesnedi ve menşei “Din” dir.

“Medeniyet”i en güzel ifade eden Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellemdir. Kur’ân-ı Kerim’in bir ayetin tefsirinde;

“Ya Muhammedi! Senden sonra medeniyet meşalesi yakan başka rasûl göndermeyeceğim, sen sonuncusun, yalnız bu yakıtın meşaleyi asırlar boyunca bütün dünyaya neşredek nebi varisleri göndermeye devam edeceğim. Şariat koyan yani “medeniyet” prensip, metot ve sistemleri koyacak olan bir rasûl daha göndermeyeceğim.”

“Fakat büyük Muhammed sallallâhü aleyhi ve sellem ile göndermiş olduğu prensip ve metotları yani vazetmiş olduğu medenî doktrini neşredek nebi varisleri göndereceğim” denilmiştir.⁵³

Bu sözlerden anlaşılmalıdır ki, dünya ve kâinat üzerinde hiçbir şey başıboş olarak bırakılmadığı gibi, süreklide bir yenilenme içerisindedir.

Allah Teâlâ kullarını gözetir ve yardım edenlerin en hayırlısıdır.

⁵³—Berkas, Nazım, Tarafsız Konuşuyor, İst, 1960, s.249

BİRİNCİ BÖLÜM

**İHRAMCİZÂDE
HACI İSMAİL HAKKI TOPRAK
kuddise sirruhu'l-azîz**

HAYATI

*“Haberiniz olsun Allah Teâlâ’nın dostları var ya!
Onlara ne korku var ne de onlar üzülecekler”* (Yunus 62)⁵⁴

A) HAYATI

I-Beşeri Hayatı

1—Sivas Vilayeti’nin siyâsî ve içtimâî durumu ve umumî bir bakış

Sivas, Orta Anadolu’da Kızılırmak havzasının denizden uzak bir yaylası olan, Meraküm yaylası üzerinde, yaklaşık 1275 metre yüksekliktedir. Meraküm yaylası eteğinden itibaren, hafif bir meyil ile alçalan zemin üzerinde ve nehre 3 km uzaklıkta kurulmuştur. Meraküm yaylası ve dağından gelen Murdar ve Kale Irmak ile şehrin bir bakıma doğu sınırını oluşturan Mısmırmak arasında kalan bölge, şehrin asıl kuruluş sahasını teşkil eder.

İklimi, bitki örtüsü ve buna bağlı olarak mahsulleri, bulunduğu sahanın şartlarına uymaktadır. Denizin tesirinden uzak ve dağlarla ayrılmış olması sebebiyle, sert bir kara iklimine sahiptir. Sivas şehri yazları çok sıcak ve az yağışlı, kışlar çok soğuk ve karlıdır. Şüphesiz iklim, coğrafya ve tarih karşılıklı olarak birbirleriyle etkileşim içerisinde dirler. Tarihi meydana getiren ve coğrafya üzerinde yaşayan insan, bu şartlara bağımlı olarak hayatını idame ettirir. Sivas şehrinin iklim ve coğrafyası da aynı ölçüde tarih boyunca bura halkının hayat ve eserlerini etkilemiştir.⁵⁵

Osmanlılar döneminde önemli bir eyalet merkezidir. Tarih boyunca canlılığını kaybetmemiş ve merkezîyet özelliğini devam ettirmiştir. Şehir, camileri, zaviyeleri, medreseleri, şifahaneleri, bedestenleri, hanları, hamamları ile büyük bir zenginlik arz etmektedir. Sosyal bir sıkıntı görülmemekle beraber en büyük sıkıntıyı Timur’un (m.1401) zaptı ve yağmalanmasında görmüştür.

Tasavvufî hayatında canlı olduğu ve en fazla Ahilik, Mevlevilik,

⁵⁴— Hz. Ömer radiyallâhü anh anlatıyor: *Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellem buyurdular ki: “Allah Teâlâ’nın kulları arasında bir grup var ki, onlar ne nebilerdir ne şehidlerdir. Üstelik Kıyamet günü Allah Teâlâ indindeki makamlarının yüceliği sebebiyle nebiler de, şehidler de onlara gıpta ederler.” Orada bulunanlar sordu: “Ey Allah Teâlâ’nın Resulü! Onlar kim, bize haber ver!” “Onlar aralarında ne kan bağı ne de birbirlerine bağışladıkları bir mal olmadığı halde, Allah Teâlâ’nın ruhu adına birbirlerini sevenlerdir. Allah Teâlâ’ya yemin ederim, onların yüzleri mutlaka nurdur. Onlar bir nur üzeredirler. Halk korkarken, onlar korkmazlar. İnsanlar üzülrken, onlar üzülmezler. Ve yukarıda geçen ayeti okudu: Ebu Davud, Büyu 78, (3527)*

⁵⁵—Demirel, Ömer, Osmanlı Dönemi Sivas Şehri, Sivas 2006, s.37

Kadîrlik, Nakşîlik görülmektedir.

SİVAS ZAVİYELERİ				
Zaviyenin Adı	Kurucusu	Vakfiye Tarihi	İlk Geçtiği Tarih	Müştemilât
1- Dârü'r-Rahâ	Rukneddin Hattab b. Kemaleddin Ahmed	721(1321)	720(1320)	İmaret, Zaviye, Çeşme, Mescid
2- Şeyh Çoban	Şeyh Hüseyin Rai		723(1323)	Zaviye, Mescid, Türbe, Çeşme
3- Abdulvahab Gazi	Şerefeddin Ahmed b. Çakırhan	726(1326)		Zaviye, Mescid, Türbe, Çeşme
4- Yağbasan Bukaası			615(1218)	Zaviye, Mescid
5- Hacı Abdurrahman Rahtî	Abdulvahab ?		725(1327)	Zaviye, Mezar
6- Şeyh Hasan	Şeyh Hasan (Eretna)		748(1347)	Zaviye, Türbe
7- Şeyh Erzurumî	Şeyh Erzurumî ?		14. asır	Zaviye, Türbe
8- Akbaş			1454-1455	Zaviye, Türbe, Çeşme
9- Ahî Emir Ahmed	Ahî Emir Ahmed	733 (1332)	733(1332)	Zaviye, Türbe, Mescid
10-Ahî Ahmed Çelebi			1454-1455	Zaviye, Türbe, Mescid
11- Ahî Ali Çelebi(Ahî Carullah)	Ahî Carullah ve Oğlu Ahî Ali Çelebi	873 (1468)	1454-1455	Zaviye, Çeşme
12- Ahî Mehmed Kûlah Düz			1454-1455	Zaviye, Çeşme
13- Hacı Arif (Emir Arif)			1454-1455	Zaviye, Mescid
14-Hacı Şahin			1454-1455	Mezar
15-Baba Şahin(Şeyh Şahin)			1454-1455	Zaviye, Mezar
16- Melik A'cem			1454-1455	Zaviye, Türbe
17-Kel Abdal			1576?	Zaviye ?
18-Sarı Şeyhi (Hoca Arasta)	Hoca San Şeyh	823(1420)	823(1420)	Zaviye, Cami
19- Ali Baba	Ali Baba	953(1546)		Zaviye, Mescid, Mektep, Çeşme, Mezar
20- Şeyh Şemseddin	Şeyh Şemseddin	1004 (1596)	1004 (1596)	Zaviye, Mescid, Mektep, Kütüphane, Zaviye
21- Mevlevihane			1730	Zavjye(Mevlevihâne)
22- Nakşibendî	Şeyh Mehmed b. Mehmed	1193 (1779)	-	Zaviye

Ayrıca II. Abdulhamid Han'ın Sivas İli ve civar illerde olan Alevî ve Sünnî ayrıcalığını gidermek⁵⁶ için Abdullah Haşimî kuddise sırruhu'l-azîze Sivas-Yıldızeli civarındaki Mumcu Köyü bir kısmı ve İsmail Bey Çiftliğini kendi ihtiyaçlarını karşılaması için mülk olarak verilmiştir.

Seyyid Abdullah Haşimî kuddise sırruhu'l-azîz Sivas'ta Paşa Bey mahallesindeki Rifâiye Dergâhını açması⁵⁷ huzur ortamının gelişmesine yardımcı olmuştur.

Etnik yapısında Ermenilerin bulunduğu ve Müslümanlarla olan ilişkilerde ise, olumlu bir durum olduğu görülmektedir.

Osmanlı tebaası içerisinde "Millet-i Sadıka" ismiyle belgelerde yer alacak kadar Türklerle iç içe girmiş bulunan Ermenilerin, eğitim, kültürel faaliyetler,

⁵⁶—O dönemlerde yine "II. Abdülhamid Han, 4 Ocak 1890'da Maarif Nezareti'nden Sivas vilayetine Alevilere hoca ve ilm-i hal gönderilmesi talimatını vermiştir." (Özdemir, Yavuz, II. Abdülhamid'in Modernleşme Anlayışı (Tez), Erzurum – 2006)

⁵⁷— Demirel, Ömer, Osmanlı Dönemi Sivas Şehri, Sivas 2006, s.55

dini inanç ve ibadet özgürlüğü konusunda çok rahat bir ortam buldukları söylenebilir. Tanzimat ve sonrasında ise, yönetim ve idari haklar elde ettikleri de bilinmektedir.

Yönetim açısından Muhassıllık Meclislerine gayrimüslimleri temsilen katılan Kocabaş ve Metropolit, 1842 tarihinde bu meclislerin kaldırılmasından sonra ise, Vilâyet İdare ve Vilâyet Umumi Meclislerine gayri Müslim temsilcileri tabii üye olarak katılmaktadır. Ayrıca Halk tarafından seçilen Gayri Müslim üyelerde bulunmaktadır. 1911–1912 tarihli Sivas Vilayet-i Umumi Meclisi 14 üye 1 başkan olmak üzere toplam 15 kişidir. Üyelerin 7 tanesi Sivas merkez ve sancaklarından gelen Müslüman olmayan ve çoğunlukla Ermeni milledendir.⁵⁸

2—Doğum yeri ve memleketi

İhramcızâde Hacı İsmail Hakkı TOPRAK Hazretleri hayatının büyük bir kısmını Sivas vilayetinde geçirmiştir. 1260–1261 (1844–1845) yılı Sivas temettuat defterlerinden anlaşılana göre ailesinin ve dedesi İhramcızâde Mehmet Efendinin Sarışeyh Mahallesi (Nalbantlarbaşı)⁵⁹ 12 numaralı hanede oturdukları⁶⁰ talebe-i ilmiyeden oldukları anlaşılmaktadır. Şahsına ait nüfus kaydında ise, Örtülüpınar⁶¹ mahallesi yazılıdır.

Ailesinin 1831 yılında ‘metruk tımar’⁶² sahipleri olduğu h. 06 Receb 1276 (m: 29 Ocak 1860) tarihinde vilayete İhramcızâde Mehmet Efendinin yazdığı dilekçeden anlaşılmaktadır. Ayrıca Kars muharebesinde kolağası olarak yararlılıklar gösterdiği için vilayette veya kazada müdüriyet isteği olmuştur.⁶³ 15 Ağustos 1296 (27 ağustos 1880) irade-i seniye'nin telgrafına verilen cevap Sivas eşrafı hakkındaki belgede İhramcızâde Mehmet Efendinin Meclisi Bidayet Livâ azasından olduğu anlaşılmaktadır.

3—Adı ve Ecdadı

İhramcıoğulları bir rivayette Mısır’dan geldikleri, Kâbe’nin elbise işleri ile iştigal ettikleri,⁶⁴ Sivas’a hicret ettikleri söylenilmektedir. Bir başka riva-

⁵⁸— Demirel, Ömer, Osmanlı Dönemi Sivas Şehri, Sivas 2006, s.188

⁵⁹—Asıl adı: “Nalbandan Sûk” Demirel, Ömer, Osmanlı Dönemi Sivas Şehri, Sivas 2006, s.73; İhramcızâdelerin çoğu bu mahallede oturmaktadırlar.

⁶⁰—BOA, Fon Kodu: ML-VRD-TMT Defterleri 14420,

⁶¹—Nüfus kayıt örneğinde.

⁶²—1831 yılında II. Mahmut tımarları kaldırarak sipahileri emekli etmiştir.

⁶³—BOA, Fon Kodu: MKT. UM, Dosya:375, Gömlek No: 64

⁶⁴—Araplar arasında Kâbe’ye hizmet büyük bir şeref sayıldığından, Kâbe hizmetleri Kureyş’in ileri gelenleri arasında paylaşılmıştır. Şöyle sıralayabiliriz:

1. Sidânet: Kâbe’nin perdedarlığı, anahtar koruyuculuğu ile hâciblik görevi idi. Bu görevi yürütmek en büyük şeref sayılırdı.

2. Sikâyet: Mekke’ye gelen hacılara tatlı su sağlama ve Zemzem kuyusu ile ilgilenme görevi idi.

3. Ridâne: Mekke’ye gelen hacıların fakirlerine yemek ikrâm etmek, onları ba-

rındırıp ağırlamak görevi idi.

Kâbe kapıcılığı, perdeciliği ve anahtarlarının korunması ve elde bulundurulması ile ilgili olan görev. Buna Sidânet veya Hicâbet de denilmesine rağmen “hicâbe” genel kabul gören bir adlandırmadır. Bunun yardımcısına da sedânet denilmektedir.

Kâbe, ilk olarak Hz. İbrahim aleyhisselâm ve oğlu Hz. İsmail aleyhisselâm tarafından inşa edilmiştir (Bakara, 27). Yine, Kur’an-ı Kerim, insanlar için ilk olarak yapılan mâbedin Kâbe olduğunu beyan etmektedir. (Âl-i İmran, 96) Mekke ve Kâbe’nin müslümanların merkezî toplanma yeri olduğunu Kur’an-ı Kerim şöyle belirtir. **“İnsanları hacca çağır... Uzak yollardan sana gelsinler”** (Hacc, 27).

Allah Teâlâ Kâbe’nin ilk muhafızlığını ve hacıların koruyuculuğu görevini Hz. İsmail aleyhisselâma vermesi neticesi daha sonraları ortaya çıkacak alan “Rifâde” (hacılara yemek vermek görevi), liva (bayraktarlık), sikâye (hacılara su dağıtmak), gibi faaliyetlerin temellerinin atılması sağlanmıştır. O zaman Kâbe’de siyasi işler Cürhüm kabilesinin elinde bulunuyordu. **Hz. İsmail aleyhisselâm ise, Kâbe’nin değişik hizmetlerine bakıyordu; perde ve örtü işleri de ondan soruluyordu.**

“Kâbe’nin dört duvarı üstüne içten ve dıştan örtü asılması eski bir gelenek olup bu uygulamanın ilk defa ne zaman yapıldığı hususunda farklı rivayetler vardır; Bu konuda Hz. İsmail, Yemen tûbba’larından Ebû Kerb veya Hz. Rasûlullah sallallâhü aleyhi ve sellem’in büyük dedesi Adnan’ın adları zikredilmektedir. Dıştan dam koruluğunun kenarlarında bulunan demir halkalarla çatıya, şâzervân üzerindeki bakır halkalarla tabana tutturulan kisvenin Altınoluk, Hacerülesved, Rûknülemânî’nin aşağı kısmı ve kapı hizalarına gelen yerleri kesiktir. Kapıya ise, çok güzel bir şekilde işlenmiş diğerinden bağımsız bir kisve örtülür. Câhiliye döneminde kumaşın yanı sıra bazen deriden yapılmış olan örtüyü kabileler veya şahıslar yaptırabiliyor, ancak bu görev genellikle Mekkelilerin ortak girişimiyle yerine getiriliyordu. Kâbe’ye örtülen kisveler eskিয়েnceye kadar indirilmeyip yerinde bırakılır, yeni gelen örtü onun üstüne asılırdı. Bu arada hac için Mekke’ye gelenler de beraberlerinde getirdikleri örtüleri Kâbe’ye asabilirdi. Böylece Kâbe üzerinde üst üste asılmış pek çok örtü bulunur, bazen bunlar bina için tehlike arz edecek hale gelirdi. Kâbe’nin bakımı, kapısının ve anahtarlarının muhafazası görevi demek olan hicâbe hizmeti Benî Şeybe’ye geçince eski örtüler genellikle parçalara ayrılarak Mekke halkına ve hacılara dağıtmaya veya satılmaya başlandı.

İslâmî dönemde Kâbe’nin örtüsü halife, önemli bir hükümdar veya devlet adamı ya da Mekke valisi tarafından yaptırılırdı; bu uygulama Hz. Rasûlullah sallallâhü aleyhi ve sellem ve dört halife tarafından da gerçekleştirilmiştir. Bu dönem câhiliyede olduğu gibi her yıl kisvenin değiştirilmesi âdeti yoktu; ancak değiştirme işi âşûrâ gününde gerçekleştirilirdi- Kâbe hizmetleri ve örtüsü için hazine tahsisat ayırma Hz. Ömer’le birlikte başladı. Emevîler döneminde hicâbe görevini sürdüren Şeybe b. Osman, Muâviye b. Ebû Süfyân’a bir mektup yazarak Kâbe’nin üzerindeki örtülerin miktarının arttığını, önlem alınmazsa mâbedin zarar görebileceğini bildirdi. Bunun üzerine Muâviye Hz. Ömer radiyallâhü anh zamanından itibaren Mısır’da yaptırılan beyaz keten (kabâfî) örtünün yanında kırmızı ipek (hibre) örtüyü Mekke’ye gönderdi. Önceleri Dımışk’ta, daha sonraları ise, Horasan’da yapılan ve her yıl değiştirilen kisvenin 10 Muharrem âşûrâ günü kırmızı, 27 Ramazan’da beyaz olanının asılması âdet oldu. Abdülmelik b. Mervân zamanından itibaren ipek örtüler

yette ise, İslâmiyet'in ilk yayılışında Buhara tarafına göçen Arab kavimlerinden olmalarıdır. Bu sülale daha sonra Anadolu'nun İslâmlaşması ile göç

önce Medine'ye gelir, Mescid-i Nebevî'de bir gün sergilendikten sonra Mekke'ye gönderilirdi.

Abbasîler döneminde 206 (821) yılında âşûrâ günü asılan kırmızı örtünün ramazan ayına varmadan eskiyip yıpranması üzerine beyaz renkli ipekten üçüncü bir örtünün hazırlanması âdet oldu. Bu yıldan itibaren Kâbe'nin örtüsü yılda üç defa değiştirilmeye başlandı. Bunlardan kırmızı ipek örtü arefe günü, kabâtî örtü Receb ayı başında, beyaz ipek örtü de Ramazanın 27. günü asılıyordu. Abbasî Halifesi Nasır-Lidînilâh tarafından 579'da (1183-84) gönderilen örtü yeşil renkli olup üzerindeki yazılar kırmızıdır (İbn Fehd, II, 551; III, 14); hilâfetinin sonuna doğru ise, örtünün rengi siyaha, yazısı sarıya çevrilmiştir. Böylece örtünün rengi artık siyaha dönüşmüş ve bu uygulama zamanımıza kadar devam etmiştir.

Abbasîlerden sonra Yemen'de hüküm süren Resûlîler birkaç yıl Kâbe örtüsünü göndermişler, daha sonra bu görev Memlûk sultanları tarafından üstlenilmiştir. İlk dönemlerde Hz. Ömer'den itibaren olduğu gibi örtünün masrafları beytülmalden karşılanıyordu. Daha sonra Ebü'l-Fidâ el-Melikü's-Sâlih İsmail, Kalyûbiye kasabasına bağlı üç köyü satın alarak Kâbe örtüsü yapımına vakfetti. Her yıl hazırlanan Kâbe örtüsü devlet erkânı ve halkın katılımıyla düzenlenen görkemli törenlerden sonra, Haremeyn şehirlerinde yaşayan yoksullara dağıtılmak için yollanan para keselerinin ve çeşitli hediyelerin de konulduğu "mahmil" adı verilen bir mahfe veya sandık içerisinde emîr-i haccın sorumluluğunda Mekke'ye gönderilirdi.

1517 yılında Hicaz Osmanlı hâkimiyetine girdi ve Yavuz Sultan Selim eskiden olduğu gibi Kâbe örtülerinin Mısır'dan gönderilmesini istedi. Kanunî Sultan Süleyman zamanından itibaren Kâbe'nin dış örtüsü Mısır'da, iç örtüsünün kumaşı da Mısır'da dokunarak İstanbul'da hazırlanmaya başladı. III. Ahmed döneminden itibaren kumaşların tamamının İstanbul'da dokunması âdet oldu. İç örtü son olarak

1861'de tahta çıkışı münasebetiyle Sultan Abdülaziz tarafından gönderildi ve 1943'e kadar kullanıldı. I. Dünya Savaşı sırasında Mekke Emîri Şerîf Hüseyin, Osmanlı Devleti'ne karşı ayaklanınca her iki örtü de Mısır'dan gönderilmeye başlandı. Suudi Arabistan hükümeti 1962'de Mısır'dan gönderilen örtüyü Cidde'den geri çevirdi ve bu tarihten itibaren Kâbe'nin örtülerini Mekke'de kurduğu özel Kâbe örtüsü fabrikasında hazırlatmaya başladı.

Günümüzdeki Kâbe örtüleri 14 m. uzunluğunda ve 0,95 m. genişliğinde kırk sekiz parçadan meydana gelir; tamamı 638,4 m²'dir. Yukarı kısımdaki Kâbe'nin dört tarafını çevreleyen ve birbirine eklenmiş on altı parçadan oluşan yazı kuşağına hizam denilir; uzunluğu 45 m. genişliği 0,95 metredir. Bu kuşağın altında, yine on altı parçadan meydana gelmiş, ancak birbirine eklenmeden aralarına, içlerinde ayet ve esmâ-i hüsnâ yazılı daireler konmuş ikinci bir kuşak vardır. Örtünün kendisi de kitâbeli olarak dokunmuştur. Birbiri içine giren üçgenler arasında lafza-i celâl, kelime-i tevhid ve "*sübhânallâhi ve bihamdikî sübhânallâhi'l-azîm*" ibaresi yazılıdır. Örtünün üzerindeki yazılarda altın ve gümüş teller kullanılmıştır. Abbasîler döneminden itibaren devam eden bu yazı geleneğinde, örtünün hangi halife veya sultan tarafından nerede ve ne zaman yaptırıldığına dair kayıtlar da bulunmaktadır." (Hicaz Albümü, Diyanet Vakfı Yayınları, 2006, s.35-38)

etmiş olmalarıdır. Fakat bu rivayet zayıf olabilir. Kesin olmasını düşündüğümüz Validenin *Nilli Hatun* diye anılması ilk rivayeti daha kuvvetli göstermektedir.

Çünkü Devlet-i Aliyye tarafından yenilenmesi gelenek halinde bulunan Kâbe-i Muazzama'nın perdesi her sene Mısır-ı Kahire'de dokunup hazırlanarak ve Mısır hüccâcıyla gönderilmekte ise, de, 1213 (1798) senesinde Kahire Fransızların elinde bulunduğundan, bu sene içinde yenilenmesi lâzım gelen Kabe örtüsü Dersaadet'te ve Sultanahmed Câmîinin şadırvan avlusunda imâl ettirilmiş ve 1213 senesi Recebinin on birinci günü hususî merasimle saray-ı hümâyûna nakledilip ertesi gün surre-i hümâyûn ile geçirilmiş olduğundan, kisve-i şerifeye mahsus olan merasim Dersaadet'te icra olundu. Şimdi önceden olduğu gibi Kahire'de icra olunmaktadır.⁶⁵

1798 yılında göç eden ailelerden olabileceği ihtimali düşünülmektedir. Genellikle ailedeki erkeklerin asker ve adlî mercilerde görev yaptığı görülmektedir.⁶⁶ Osmanlıda memur ve askeri sınıf ailelerde yeni gelen nesilin de aynı yönde görev alma istidâtı bulunmaktaydı.

“Osmanlı Devleti kendi tebaası olan Türklerden yalnız vergi ve asker isterdi. Okuryazar Türklerin çocukları memur veya subay olacaktı.”⁶⁷

Kâbe görevleri Kureyş kabilesi arasında taksim edilmesi üzerine Efendi Hazretlerinin sülâlesinin *İhramcızâde* olarak isimlendirilmesi bu ailenin kökeni hakkında kuvvetli kanaatler oluşturmaktadır. Annesi Aişe Hanım seyyidedir. Genellikle seyyidler ve şerifler evlenmede akraba ile olanı tercih ederler.

Ayrıca Efendi Hazretlerinin annesinin doğumu ile Rasûlullah sallallâhü aleyhi ve sellemden aldığı müjde ve 1938 de hicret niyeti ile “*Dede vatana-mıza gideceğiz*” buyurması da bu durumu açığa çıkarmaktadır. Çünkü kemâl neseb, zahirî ve batınî kâminden zuhur eder.⁶⁸

⁶⁵—Eyüp Sabri Paşa, *Kâbe ve Mekke Tarihi*, Sadeleştiren, Osman Erdem, İst. Fatih Yayınevi, s. 549

⁶⁶—BOA, Fon Kodu: ML-VRD-TMT Defterleri 14420; (15 Ağustos 1296 (27 Ağustos 1880) İrade-i seniyenin telgrafına verilen cevap (Osmanlı Başbakanlık Arşivi) Bazı araştırmacılar bu lakabın Efendi Hazretleri ile başladığını zannediyorlar. Bu belge durumu çok güzel açıklamaktadır.

⁶⁷—AYDEMİR, Şevket Süreyya, İkinci Adam, İst, V. Baskı, c.I, s.24

⁶⁸—Seyyid Muhammed Kadrî kuddise sırruhu'l-azîz anlatıyor:

Bir sabah namazını Şahımız Hz. Ali Hüsameddin'in arkasında kılıyorduk. Hz. Şah'ın baba ve anneden Seyyid olduğu hakikatini mânen gördüm. Namazdan sonra sohbete müsaade eden Şah'a arz ettim:

—Şimdiye kadar Hz. Şahın yalnız anne cihetinden seyyid olduğu söylenmekte idi. Lütuflarımızla Hz. Şah'ın peder cihetinden de seyyid olduğunu gördüm.

—Evet, elhamdülillah öyledir. Seyyidlik, ecdâdımız Seyyid Battal Gazi'den ge-

Sivas'ta Sarıseyh mahallesinde oturan Aişe Hanım Hüseyin Hüsnü Efendi ile evlenmeden önce Kolağası Abdülkâdir Bey ile evlenmiştir. Bu evlilikten çocukları olmamıştı. Abdülkâdir Bey ile hacca gitmeye hazırlan-
dıkları sırada o zamanın bir paşasının hanımı,

“*Aişe Hanım hacca gittiğinde bir çocuk elbisesi yaptır. Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellem kabri şeriflerinin yanına koy ve Allah Teâlâ'ya;*

Yarabbi! Habibinin yüzü suyu hürmetine bana bir erkek evlat ver, diye dua et. İnşallah, Rabb-ül Âlemin sana bir erkek evladı verir” demiştir.

Aişe Hanım hacca gittiğinde bir çocuk elbisesi yaptırıp Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellem kabri saadetlerinin hizmetkârını bulup elbiseyi sanduka-ı şerifin ayak ucuna bıraktırır ve tarif edilen duayı yapar ve

“Ya Rabbi bana bir evlat ver ki, onu cami kölesi yapayım” diye niyaz-
da bulunmuştur.

Hac dönüşü bu çocuk elbisesini alıp getirirler.⁶⁹

Bir zaman sonra Aişe Hanım, Kolağası Abdülkâdir Bey'in vefatı üzerine Sarıseyh mahallesinde oturan yakın akrabası memur Hüseyin Hüsnü Efendi⁷⁰ ile evlenir.

Kutlu izdivaçtan (r.1296—m.1880) tarihinde⁷¹ dünyaya gelen erkek çocuklarına mânevî işaretle ***İsmail Hakkı*** ismi⁷² verilir. Hz. Muhammed sallallâhü aleyhi ve sellem Ravzâ-i Pâkine teberrüken bir süre bırakılan çocuk elbisesi daha sonra kendisine giydirilir.

Bir zaman sonra dünyaya gelen erkek kardeşine de ***Sıtkı*** ismi verilmiştir.

Ecdadının genellikle kabirleri Yukarı Tekke Kabristanlığı-Ulu Camii Adası'ndadır. Fakat kabirlerin çoğu tahrif olduğundan birçoğunun yeri kay-
bolmuştur.

4—Çocukluğu

Hüsnü Efendi'nin memur ve ailenin eşraftan olması Efendi Hazretlerinin sıkı terbiye içerisinde yetişmesine sebeptir. Ayrıca manevi motiflerle beze-

liyor. Açıklar ve iddia edersem, çok yanlış kişiler de seyyidlik davasında bulunacaktır. En doğrusu, “***Allah Teâlâ yanındaki seyyidlik makbuldür***” buyurdu. (Şeyh-i Meczûb Muhammed Saîd Seyfuddin, İhsan Yolu (Gönül Sultanları ve Hak Sohbetleri adlı kitap içinde), Çeviri: Çelebi Süleyman Kaya, Ankara,1996, s.26.)

⁶⁹—Bir rivayete göre, Efendi Hazretlerine dikilen çocuk elbisesi Hicaz'a gönderildi. Yedi sene Kabr-i Saadet'te mahfuz kaldı.

⁷⁰—Soyu Hz. Ebûbekir radiyallâhü anh'a dayanır, rivayeti de vardır.

⁷¹—Doğumu nüfus cüzdanında 1296 dır. Askerlik teskeresinde doğum tarihinin (Rûmi: 1289, Milâdi: 1873) görülmektedir. İhramcızade Hacı İsmail Efendi İsmet İnönü (1884) ile sınıf arkadaşı olduğundan bu tarihte bir hata olma ihtimali çok fazladır. Çünkü arada yedi yaş gibi fark olmaktadır. Ayrıca babasının memur olması ve İsmet İnönü hakkındaki rivayetlerde kesinlik vardır.

⁷²—Bu adın konulmasındaki hikmetlerden biri de, o dönem itibarı ile aile dostları olan Ulu Camiinde imam hatiplik görevi yapan zatında adıdır.

nen hayat gelecekte insanlara hizmet edecek kâmil insanın temelleri atılmıştır.

Efendi Hazretlerinin terbiyesinde sürekli olarak Aişe Hanım'ın etkisi hissedilmektedir. Çünkü çocukluk dönemi hatıralarında Efendi Hazretleri annesi ile olan kısımları tekrar tekrar anlatmıştır. Mesela;

Efendi Hazretleri **“Anam Osmanlı bir kadındı”** diyerek validesinin yüksek ahlak üzere olduğunu, tarîkata intisabına sebep olanın, annesi olduğunu söylerdi.

Aişe Hanım, Efendi Hazretlerine hamil iken hac görevlerinden olan Safâ ve Merve'yi say ederken ilham olan aşağıdaki beyitleri çok tekrar etmiş.⁷³

**İsmail'im Âzam sensin
Gül yüzlü tazem sensin
Dört kitabın hakkı için
Gönlümde gezen sensin.**⁷⁴

Validesi Aişe Hanıma rüyasında Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellem **“Biz İsmail'i kendi toprağımızdan yoğurduk, ekşitmedik ve sana da hediye ettik”** müjdesine mazhar olduğunu hatırlatırdı.⁷⁵

Maddî ve mânevî sıkıntılar anında,

“Oğlum İsmail, mazhariyetin çok büyük, ben sana abdestsiz süt vermedim gönlünü hoş tut, dünya için babanla kötü olma bir ihtiyacın olursa benden iste; denizde kum bende para, sarı sarı liralara minderin altında” nasihatleri hayatının önemli düsturlarıdır.

Bu türlü bir manevi koruma altında tutulan İhramcızâde Hacı İsmail Hakkı kuddise sırruhu'l-azîz Hazretleri, çok küçük yaşta ibadete başlatılmıştır. Öyle ki, vücudunda Allah Teâlâ'nın zikrini duymaya başladığı riva-

⁷³—Samsunlu Mecnun Mahmut Efendiden işittim.

⁷⁴—Efendi Hazretleri bu beyitlerini sohbetlerinde çok zaman kendileri tekrar ederdi.

⁷⁵—**Gardaşlarım! Anamın zürriyeti olmamış anam Hacca gitmiş Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellem Ravzasında dua etmiş demiş ki, Ya Rabbî kapına geldim, bu Habibin hürmetine bir evlat ver demiş. Zaman gelmiş karnımda, hamile olduğunu can bulduğunu fark etmiş, iki rekât namaz kılmuş, yatmış denilmiş ki, “İsmail'i kendi mayamızdan yoğurduk, ekşitmedik ve sana da hediye ettik” sesini Anam duymuş. İki rekât Hacet namazı kılmuş. Bir gün evimizin önünde yılan yüzüme uzandı, yalamaya başladı. Anam gördü İsmail'i yılan yiyor dedi yılanı kovdu. Gardaşlarım! Şimdi anladık ki, yılan sevgisinden yüzümü yalarmış. Gardaşlarım (ta ezelden intisabım âlemin seyyidine, düştüm aşkına bu anasır bendine, çok aradım ağladım yüz tutup Hakk'ın kendine, âlemi ervah içinde hubbu Mevlâ olmuşuz.)**

yeti vardır.

İhramcızâde Hacı İsmail Hakkı Efendi Hazretlerinin annesine karşı olan aşırı saygı ve sevgisinden ayaklarını öperdi. Validesi Aişe Hanım mazhariyeti yüce olan oğlunun karşısında;

“Oğlum mazhariyetin çok büyük, dağ taş evladın olsun” diye dua edermiş.⁷⁶

Çocukluğu Sarışeyh mahallesinde geçiren İhramcızâde İsmail Hakkı Efendi Hazretleri daha sonra babasının adliye başkâtibi olduğu için Zara’da yedi yaşına kadar bulunmuş ve sıbyan mektebini burada okumuştur.⁷⁷

On yaşındayken Sivas’a gelip Örtülüpınar mahallesine göç ettiler ve Askeri Rüştîye’ye⁷⁸ girmiş, 1894–1895 yılında okulu bitirmiştir. İkinci Cum-

⁷⁶—Sakine Latife Hanım ile yapılan mülakat.

⁷⁷— **Sıbyan - İptidâî (İlkokul) Okullar**

Osmanlı imparatorluğunda ilk eğitimin ve öğretimin yapıldığı yerlere “Sıbyan Mektebi” denilmektedir. Kuruluşları bakımından ya bir “külliye” içinde yer alıyorlar yahut da ayrı olarak mahalle ve köylerde bulunuyorlardı. Sıbyan okullarının belli bir yönetmeliği veya programı hazırlanmıştı. Bu okulların amacı bir çocuğa okuma-yazma öğretmek, İslâm dininin kurallarını ve Kur’an-ı Kerim’i belletmekti. Öğretim ezbere dayanıyordu. Ferdi bir eğitimin hâkim olduğu okullarda genellikle şu dersler okutuluyordu.

1 - Elifba, 2 - Kur’an-ı Kerim, 3 - İlm-i hal, 4 -Tecvit, 5 - Türkçe ahlak risaleleri, 6- Türkçe, 7 - Hat

Hocalar genellikle medrese çıkışlı olmakla beraber, cami imamı veya müezzin de oluyordu. 4–5 yaşlarında öğretime başlayan çocukların yoksul olanlarının gıda ve giyim-kuşam gibi ihtiyaçları karşılanıyordu. **Üç yıl yıllık programı vardır.** Sıbyan mekteplerinin özellikle Osmanlı klasik döneminin dışında yozlaşmış olmuş ve fayda düzeyi azalmıştır. Tanzimat döneminde, ıslahı için çalışılmış ise, de olumlu bir gelişme kaydedilememiştir. 1869 Nizâmname ile yeni usulde “iptidâî” adı verilen okullar düşünülmüş ve ilk defa 1872 tarihinde uygulamaya konulmuştur. İlk olarak 1880 yılında Sivas’ta da biri kız, biri erkek olmak üzere iki iptidâî okulunun yapılmasına başlanmıştır.

⁷⁸—İsmet İnönü’nün arkadaşı olmasından dolayı askeri rüştîyeyi okuması gerekir. Şükrü Sefa Efendi’nin anlattığı menkabe de bu okulu doğrulamaktadır.

Rüştîye Okulları

İlk zamanlarda ilkokul üstü hazırlık okulu, daha sonraları ise ortaokul karakterine sahip bir öğrenim derecesi olarak görmek mümkündür. Rüştîyeler önceleri Darülfünuna, sonradan İdadilere basamak teşkil etmiştir. Ayrıca ilk yıllarda hükümetin memur yetiştirmek gayesiyle de okul açıldığını görüyoruz.

Sivas’ta 1882 – 1885 yılları arasında valilik yapmış olan Halil Rıfat Paşa bu dönemde, eğitim alanında büyük bir faaliyet başlatmıştır. Beş yaşına girerken kız ve erkek okula gönderilsin diyen Paşa, Sivas’ta **Mekteb-i Mülkiye-i Rüştîye, Askeri Rüştîye ve Darü’l-Muallimîn** okullarını açmıştır. Yine Sivas’a Sanayi okulu ve İnas Mekteb-i Rüştîyesi tesis edilmiştir.

Mekteb-i Rüştîye-i Mülkiye 1886 tarihli Sivas Salnamesi’nde geçmekte, 4 mual-

hurbaşkanı İsmet İnönü okul arkadaşıdır.⁷⁹ İsmet İnönü'nün babası Reşit Bey Sorgu yargıcı ve evleri Nalbantlarbaşı mahallesine (Sarışeyh Mahallesi) yakın Ali Baba Mahallesi'nde oturmaları, İhramcızâdelerin adli makamlarda çalışması ve Efendi Hazretlerinin babası Zabıt Katibi olması ile yakınlıklarının olması ailece görüştükleri muhtemeldir.

İsmet İnönü bir yıl Sivas Mülkiye İdadisinde okuduktan sonra 1897 İstanbul'a gitmiştir.⁸⁰

İhramcızâde İsmail Hakkı Toprak Hazretleri subay olmak için İstanbul'a gitmek istemişlerse de annesi Aişe Hanım razı olmamıştır.

İki veya üç sene medrese eğitimi⁸¹ Şifâiye medresesinde⁸² almıştır. Manevi hayatın temelleri atılmıştır. Daha sonra adliyede mülazimeten (stajyer) memur olarak görev almıştır. 1914 de I. Dünya savaşı çıkınca asker olarak hizmet etmişlerdir.

lim ve 154 talebesi bulunmaktadır. Okulun genelde memur ve idareci yetiştirmek gayesiyle kurulduğu tahmin edilmektedir. **Dört yıllık programı vardır.** (Demirel, Ömer, Osmanlı Dönemi Sivas Şehri, Sivas 2006, s. 163

⁷⁹—Şükrü Sefa DALAK Efendi anlattı.

Yıl 1968. Ticaret Lisesi 2. sınıfa giderken öğleden sonra vekaleye gittim. Efendi (k.s) Hazretleri sordu ki;

“Oğlum Sefa! Nerede okuyorsun?”

Ticaret Lisesinde okuyorum diyecekken birden;

“Dede, Kazancılardaki Deli Fikri Paşa Konağında okuyorum.” dedim. “O paşayı tanyorum, Savaşa katıldı. Beni de severdi.”

“Ben İsmet Paşa (İnönü) ile beraberde okudum. Sınıfın girişinde beraber otururduk. Zayıf ve cılızdı. Onun numarası 32 ve benim ki, 34 mü neydi. O zamandan İsmet Paşa siyasetçiydi, öğrencileri başına toplar, masaya çıkar konuşma yapardı.” “O bizden ayrıldı. O dünyayı tercih etti, biz de ukbayı.”

⁸⁰—İsmet İnönü 1884 yılında İzmir'de doğdu. İlk ve orta öğrenimini 32 numaralı öğrenci olarak (Askeri rüştiye) dört yıllık okulu beş yılda 1895 Sivas'ta tamamladıktan sonra bir yıl Sivas Mülkiye İdadisi'nde okuduktan sonra 1897de İstanbul'da Mühendishane İdadisini, 1900 de Topçu Harbiyesi, Harbiye 1903 ve 1906 yılında Harp Akademisi'nden mezun olarak, ordunun çeşitli kademelerinde görev yaptı. **(Ana Britanica Ansk; İnönü Mad.–Çağdaş Liderler Ansk; AYDEMİR, Şevket Süreyya, İkinci Adam)**

⁸¹—Abdurrahman Efendi, Halil Efendi ve Abdullah Efendi gibi müderrislerden ders almıştır. (Fatsa, Mehmet, Tasavvufta Mekkî Kolu, İst, 2000, s. 127)

⁸²—Bazı rivayetlerde Çifte Minareli medresede medrese eğitimi gördüğünden bahsedilir. Yanlış olma ihtimali vardır. Çünkü “Çifte Minarenin Osmanlı kaynaklarında, 16. asırdan itibaren harap olduğu ve eğitimin yapılmadığı yazılıdır. Ayrıca Defter-i Evkâf-ı Rum'da “Evkâf-ı Medrese-i Pervane Bey” ismiyle kayıtlı olan **Çifte Minare Medresesi, 19. asırdan itibaren cephaneye saklanan bir depo haline getirilmiştir. 1853 tarihinde tamamen harabe haline gelmesi sebebiyle, binanın arta kalan taşları Hacı İzzet Paşa (Osman Paşa) Camii inşaatında kullanılmıştır.** (Demirel, Ömer, Osmanlı Dönemi Sivas Şehri, Sivas 2006, s.56)

5—Evlilikleri

Üç evlilik yapmıştır;

1-Hastaoğulları'ndan *Hatun Hanım* diye anılan **İmmihan TOPRAK** (Vefatı 1949)

2-Börkçü Ömer Oğulları'ndan *Hacı Hanım* diye anılan **Zeynep TOPRAK** (Vefatı 1972)⁸³

3-Yılankırkanlar'dan *Hafız Hanım* adıyla anılan **Zeliha TOPRAK** (Vefatı 1972)⁸⁴

6—Çocukları

İmmihan TOPRAK Hanım'dan olan çocuklar;

1-Hayriye GÜNDÜZOĞLU (vefatı 1957)⁸⁵

—Reyhane SU

—Ubeydullah **GÜNDÜZOĞLU**⁸⁶

—Zeytune **GÜNDÜZOĞLU**⁸⁷

—Sakine Latife **ALTUNTAŞ**⁸⁸

—Aişe-i Sıdıka **ZARİFOĞLU**⁸⁹

—Ahmet Fatih **GÜNDÜZOĞLU**

2-Halis Turgut TOPRAK (vefatı 1967)

—Hüsnü **TOPRAK**

—Hüsamettin **TOPRAK**

⁸³—1949'da boşandılar.

⁸⁴—1950'de evlendiği üçüncü eşi Zeliha Toprak (Hacı Valide) de 1972 de vefat etmiştir.

⁸⁵—Şükrü Sefa Efendi, Hayriye Hanım için buyurur ki;

“Hayriye Hanım o kadar edepli ve ahlaklı idi ki; Efendi Hazretleri öl dese ölürdü. Dedeme hizmet ederdi. İhvanlar ile haşır neşir olurdu. O'na Zamanın Rabiâsı derlerdi. Hamile kaldığı zaman çarşafına sarınırdı ki, ancak doğumla hamileliği anlaşılırdı.”

Hakk'a yürüdüğünde bir ömür boyu toplamış olduğu saçlarını ve kestiği tırnaklarını kabrine gömdürdü.”

⁸⁶—1,5 yaşında havale geçirek Hakk'a yürümüştür.

⁸⁷—1 yaşında Hakk'a yürümüştür.

⁸⁸—Hayriye Hanımefendinin Reyhane Hanımdan sonraki çocuklar hayatta kalamayınca Darende'ye Somuncubaba Hazretlerine ziyarete gidilmiş, orada dualar edilmiştir. Doğacak çocuklar *evliyaya satılma* usûlü ile hediye edileceğine dair sözler verilmiştir. Bu hadiseden sonra Sakine Latife Hanım dünyaya gelmiştir.

Aişe Zarifoğlu Hanımefendiden işittiğimize göre Hayriye Hanım buyurmuş ki; *“Annem bize derdi ki; bu kızımın sırtında kürek kemiğinin altında Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellem mührü vardır. ‘Ben’ falan değil.”*

⁸⁹— Efendi Hazretleri Aişe Zarifoğlu Hanımefendiye validesine çok benzettiği için eşi Hafızanne'ye; *“Hafızannesini bak, anam geldi”* buyururlarmış.

- Ferit **TOPRAK**
- Cemalettin **TOPRAK**
- Celalettin **TOPRAK**
- Kemalettin **TOPRAK**

3—Sabit Kemal TOPRAK (vefatı 1941 tren kazası)⁹⁰

- Necati **TOPRAK**
- Şinasi **TOPRAK**
- Nilüfer **TOPRAK**

4-Mevlüde Vefa Dalak (Hakk'a yürümesi: 29 Ekim 1959)

- Şükrü Sefa **DALAK**
- Abdülkâdir **DALAK**
- Ahmet Şemsi **DALAK**

Hacı Zeynep TOPRAK Hanım'dan olan çocuklar;

1-Ahmet Salih TOPRAK (vefatı 1931 sel felaketinde Hakk'a yürümüştür.)

2-Mehmet Kâzım TOPRAK (Doğumu: 1927, yaşıyor)

- Mustafa Hakî **TOPRAK**
- E. Sıtkı **TOPRAK**
- A. Nurhan **TOPRAK**
- M. Hulusi **TOPRAK**

⁹⁰— Halid Kılıç Efendi konu hakkındaki hatırasını bize şöyle anlattı;

“Efendi kuddise sirruhu'l-azîz Hazretleri bir gün İmmihan Hanımına ‘Şu şeker çuvalını sakla bize lazım olacak’ demiştir.

Daha sonra ‘Hanım şeker çuvalı lazım oldu getir’ dediği gün oğlu Kemal Efendi tren kazasında paramparça olmuş.

Efendi Hazretleri kaza yerine giden ihvanlara şeker çuvalını vermiş. Kimse bu çuvala bir mana verememiş. Fakat olay yerine geldiklerinde parça parça olmuş cesedi toplamışlar.

Efendi Hazretlerinde bir damla gözyaşı yok. Ve ‘Gardaşım Şehit babası da olduk.’ Demiş.

Ben bu olayı duyunca Sivas'a taziye ziyaretine gitmek murad ettim. Hem de bayrama rast geldi. Sivas'a Ulu Camii'ye tek başına gittim. Efendi Hazretleri ziyaretçileri çok geldiğinden evden dışarı çıkmıyor, dediler. Bende devlethaneye gittim. Ziyaretçiler çok olduğundan hizmetçiler herkesle ilgilenmiyorlardı. Orada Efendi Hazretlerinin hizmetkârı Gurcabatlı Fadime Hanım beni fark etti ve beni yukarı çıkarttı. Efendi Hazretleri namaz kılıyor, sonra içeri girersin dedi. Ziyaretçiler dağılınca Efendi Hazretleri yanıma geldi. ‘Gardaş’ nereden gelip, nereye gidersin. Buradan nereye gideceksin’ Bende otele giderim Efendim, dedim. Bana para vermek istedi. ‘Efendim himmet isterim’ dedim. ‘Olsun, paranda olsun, himmette olsun’ dedi, 10 lira verdi ve birine beni otele götürmesi için emir verdi. Ertesi gün niyetimi bozup söz dinlemeyerek tekrar görmek için gittimse de Efendi Hazretlerini göremedim, memlekete döndüm.

II-Resmî vazifeleri

Sivas adliyesinde mülâzimeten (stajyer) memur olarak çalışmıştır.⁹¹ Askerlik görevinden sonra Tokat'ta Duyûn-u Umûmiye de Müskirat Memurluğunda çalışmıştır.⁹² Bu dönem Tokatlı Pir Mustafa Hâkî kuddise sırruhu'l aziz Efendi'ye bağlandığı zamana rastlar. 1908 de Tokat mebusu olarak İstanbul'a giden Mustafa Hâkî kuddise sırruhu'l aziz Efendiden sonra, Sivas Duyûn-u Umumiye'ye görev değişikliği yapmıştır.⁹³

Birinci Dünya Savaşı yıllarında askerliğini kol komutanı olarak emrindekilerle birlikte Suşehri'ne cephane taşımak ve Ordu, Koyulhisar, Suşehri arasında postacılık ve erzak nakli yapmaları suretiyle yerine getirmiştir. Bu sebepten bulunduğu yörede **Emanetçi Baba** diye anılmıştır.

İhramcızâde İsmail Hakkı Efendi Hazretleri 1928 de Duyûn-u Umumiye müesseselerinin kapanması ile Sivas İnhisarlar Dairesine geçmiştir.⁹⁴ Bura-

⁹¹—İhramcızâde kuddise sırruhu'l-azîz, validesinin memurluk yapmasını istemediğini;

“Oğul! Mazhariyetin büyük adam olamadın, ben sana cami hademesi ol dedim, sen memurluk yapıyorsun” sözünü gözyaşları ile çok söylemiştir.

Ayrıca **“Validemiz cami hademesi ol dedi biz olamadık, fakat bugün hiç olmazsa da tamiratları ile meşgul oluyoruz”** buyururlardı.

⁹²—Duyûn-u Umûmiye'nin Kurulması (1881) (Genel Borçlar İdaresi)

Osmanlı Devleti, Kırım savaşı sürerken, 1853 yılında ilk dış borçlanmayı yapmıştı. (İngiltere ve Fransa'dan) bundan sonrada borçlanmaya devam etti. Bu şekilde devlet, altından kalkamayacağı ağır bir yükün altına girdi. Osmanlı Devleti, 1875 yılında borçlarını beş yıl süre ile yarıya indirdiğini açıklaması, maliyesinin iflas ettiğini göstermiş oldu. Berlin antlaşması ile Rusya'ya ağır bir savaş tazminatının ödenmesi, maliyeyi daha da kötü bir duruma soktu. II. Abdulhamid, borçların ödenmesini belli bir düzene sokmak için 1881 yılında Duyûn-u Umûmiye'yi kurdu. Duyûn-u Umumiye idare meclisi; Osmanlı devletinin dış borçlarını doğrudan doğruya kendisi toplamak ve borç karşılığı gösterilen gelirleri yönetmek, vergi gelirlerine direkt el koymak üzere kurulmuştu. Bu meclis, alacaklıların oluşturduğu temsilciler kanalıyla faaliyet gösterir ve meclis, ihtiyaç duyduğu yerde büro açabilirdi. Zamanla meclis, iyice güçlenerek, başka alanlarda da yatırımlara girişmeye, devlete borç vermeye, ikinci bir devlet (maliye) gibi faaliyet göstermeye başladı.

1928 de Duyûn-u Umûmiye'nin hukuki varlığına son verildi.

⁹³—Mürşidi Mustafa Hâkî kuddise sırruhu Efendinin kendisine:

“İsmail Efendi, memur olduğun yerdeki müskiratın tadına da bakıyor musun?” Diye latife etmeleri üzerine parasını borç para ile değiş tokuş yapardı.

“Gardaşım! İçkinin katresi haramdır. Fakat çoluk çocuğun nafakası için çalışıyorduk. Fakat biz yine başkasından borç alıyoruz. Aylığımızı alıp ona verip parayı değiştiriyoorduk.” (Ali Eriş isimli ihvandan dinledim.)

⁹⁴—Osmanlı Hükümeti, Fransa ve İngiltere arasında imzalanan Ticaret Anlaşmasıyla tütün ithali yasaklanarak tütün için ilk defa 1862 yılında İnhisar (Tekel) kuruldu.

1879'da çıkarılan “Rusûmu Sitte” Kararnamesiyle tuz, tütün ve alkollü içkilerin

dan Zara-Çarhı Tuzlasına bağlı Cedit Tuzlasında görev yapmış. Bu görevini aniden bırakıp Sivas'a gelmiş ve 1931 Temmuz ayında kendi isteği ile emekli olmuştur.

Çıkan soyadı kanunu⁹⁵ gereği Arapça olan lakaplar kaldırılıp herkese yeniden bir soyadı verilmeye başlanmıştır. İsmail Hakkı Efendi Hazretlerinin lakabı **İhramcıoğlu-İhramcızâde** olduğu için, **TOPRAK** soyadını almıştır.⁹⁶

Bundan sonra bütün vakitlerini ihvanın yetişmesine ve umuma yararlı cemiyet işlerine ve hayır işlerine ve eserlerine vakfetmekle geçirmiştir.

Devlet büyükleri ile görüşmeler yapmıştır.⁹⁷ Bu görüşmeler ile şehrin sorunları halledilmiş veya onlara gerekli uyarıları yapmıştır.

III –Emeklilik Hayatı

Hapis Yatması

İhramcızâde Hacı İsmail Hakkı Efendi Hazretleri çeşitli zamanlarda kısa

inhisarı gelirleri yabancı bankerlere ve daha sonra 1883'de ise, "Duyûn-u Umumiye"ye bırakılmıştır. Sonradan Tütün İnhisarı İşletilmesi imtiyazı "Memâliki Osmaniye Duhanları Müşterek Menfaa Reji Şirketi"ne devrolunmuştur.

Tütün, alkollü içkiler, tuz barut ve patlayıcı maddelerle ilgili "İnhisar" hizmetlerini yürütme görevi 1932 yılında kurulan İnhisarlar Umum Müdürlüğü'ne verilmiştir.

Tütün, alkollü içkiler ve tuz 1932, barut ve patlayıcı maddeler 1934, bira 1939, çay ve kahve 1942, kibrit 1946 yılında Devlet tekel'i altına alınmıştır. Kahve 1946, kibrit 1952, barut, patlayıcı maddeler ve bira 1955 ve tütün 1986 yılında "Tekel" kapsamı dışına çıkarılmıştır.

⁹⁵—(21 Haziran 1934) Soyadı kanununun kabulü. Çıkarılan kanunla, her Türk kendine uygun bir soyadı almakla yükümlü kılındı. Aynı yıl çıkarılan bir başka kanunla da ayrıcalıkları belirten eski unvanların hepsi yasaklanmıştır.

⁹⁶—Nüfus memurunun "*İsmail Efendi senin bu lakabın Arapça olduğundan bunun aynı şekilde soyadına çevrilmesi mümkün değil. Sen kendin ve ailen için bir soyadı beğen ki, biz onu nüfusuna soyad olarak geçelim*" demeleri üzerine, "*Gardaşım biz topraktan olduk yine toprak olacağız bizim soyadımızda TOPRAK olsun*" demiştir.

Efendi Hazretlerinin soyadını TOPRAK olarak almasının mürşidi Mustafa Haki Efendinin kuddise sıruhu ismiyle de ilgisi de vardır. **Hâk**, Farsçada toprak manasına gelir.

Yine bu manzumeden olarak halen hayatta olan oğluna, "*Oğlum Kâzım TOPRAK, Toprak olabiliyor musun?*" diye soyadının hikmetinden sual ederlerdi.

⁹⁷—Sivas'ta Adnan Menderes'in bile gidip elini öptüğü 90'lık bir zat, Hacı İsmail Efendi'yi tanıdım o sene, "*hastasın, ihtiyarsın, gidemezsin*" diyerek kendisine pasaport vermek istememişler. Bir çâresini bulmuş olmalı ki, Harem-i şerifte gördüm; bir delikanlı çevikliği ile namaz kılıyordu.

9 Mayıs 1962, yine güneş doğmadan Beytullah'a koşuyoruz. Kalabalık da gitgide çoğalmakta. Ekseri saatlerimiz orada geçiyor..(ŞENOCAK, Kemaleddin, Müslümanlar Arasında Bir Garib Yolcu, İst, 2004, 231)

sürelî olmak kaydı ile altı sefer hapis yattığı rivayeti vardır.⁹⁸ En meşhuru ise, 1938 yılındaki hapis olayıdır.

Efendi Hazretleri 1938 yılı ocak aylarında hacca gitmeye niyetlenmiş bu sebeple İskenderun'a kadar gitmişlerdir. Hac yolu kapalı olduğundan gidemeyeceğini anlamış ve bu sırada, *"Efendi sen buraya niye geldin"* denildiğinde, ***"Çeşme yaptıracağım da buraya su borusu almaya geldim"*** deyip hac parasını su borusuna yatırıp geriye dönmüşlerdir.

İhramcızâde Hacı İsmail Hakkı Efendi Hazretleri içme suyu iki buçuk saatlik yerde olan Cencin Köyü'nde çeşme için kullanmak üzere boruları göndermiştir. Daha sonra Mayıs ayı sonlarına doğru bir ön çalışma ve keşif maksadı ile makinist Osman Efendi ve Hüseyin Çavuş'u alarak bir kamyon ile sefer düzenlemişler. Fakat kamyonun şoför mahallinde giderken yolda makinist Osman Efendi Cencin'e suyun bulunduğu yer arasındaki tepeyi kast ederek;

"Efendi Hazretleri! Tepenin kuzey doğusundan geçersek zayıyatımız fazla olur" diyerek diğer taraftan geçirilmesinin daha yerinde olacağını belirten sözlerini yanlış anlayan kamyon şoförü Hakkı yolcularını Cencin'e bıraktıktan sonra Zara kazası Jandarmasına gidip;

"Bir şeyh ihvanları ile beraber Cencin'e geldi. Konuşmalarından hükümeti yıkmak için bir plan yaptıklarını ve teşebbüse geçmek üzere olduklarını anladım"

Demesi üzerine aynı kamyonla bir Jandarma müfrezesi Cencin'e gelerek civardan gelen köylülerle çay içmekte olan İhramcızâde Hacı İsmail Hakkı Efendi Hazretlerini ve yanında bulunan otuz sekiz kişiyi tevkif etmişlerdir. Gece orada kaldıktan sonra aynı kamyonla Sivas'a getirilip teslim edilirler.

İlgili savcı da hükümeti yıkmaya teşebbüsten *idam talebiyle* mahkemeye sevk eder. Otuz sekiz günlük bir sorgulama sonucunda beraat kararı verilir.

İhramcızâde Hacı İsmail Hakkı kuddise sırruhu'l-azîz Hazretleri daha sonra kamyon şoförüne bir kat elbise yaptırıp gönderir. Eşi Hatun Hanım'ın,

"Efendi bu adam seni ihbar edip hapis yatmana sebep oldu. Sen ona ikramda bulunuyorsun" demesi üzerine;

İhramcızâde Hacı İsmail Hakkı Efendi Hazretleri;

"Canım hapishanede irşad ve ıslah olacak kimseler varmış. Biz orada bu vazifeyi ifa ettik. Şoförde bu işe sebep olduğundan dolayı kendisine ikramda bulunduk" der ve daha sonraları bu mevzu olduğunda da,

"Gardaşlarım! 38'de 38 kişi ile 38 gün hapishanede yattık. Orada yapılacak vazifemiz varmış. Yattık, çıktık" buyururlardı.

İhramcızâde Hacı İsmail Hakkı Hazretleri bu hapis yatmadan sonrada baskı altında tutulmasından dolayı biraz gönül kırıklığı yaşamıştır. Bu ne-

⁹⁸—Türkelili Mevlâna Küçük Hüseyin Efendiden işittim.

denle 1938 Ramazan ayının başlarında⁹⁹ Arabistan'a,¹⁰⁰ bir rivayete göre

⁹⁹—1938 yılı Ramazan ayı Kasım ayına rastlamaktadır.

¹⁰⁰—Halid Kılıç Efendi bize bir hatırasını şöyle anlattı;

“25 yaşında Zara’ya gittiğimde orada Bafralı Hacı Hasan Efendinin ihvanları vardı. Bana bizim kola kayıt ol diye teklifte bulundular. Bende bizim vilayetimizin bir büyüğü var. Ben ona gideceğim. Sonra karar vereceğim dedim. Oradan ayrıldım. Bulduğumuz yerde Efendi Hazretlerinin 50’ye yakın ihvanı var iken 6 veya 7 ihvan kalmıştı. Çünkü ben 7 yaşında iken ilk Efendi Hazretleri ile köy odasında 1938 senesinde tanışmış idim. Hala hatırası hayalimde mevcut idi. Kalan ihvan kardeşlerime yalvardım beni ziyarete götürün dedim. Sonunda razı oldular ve beni Sivas’a götürmeye karar verdiler. Yıl 1956. Cencin’e geldik. Araba yoktu. Üstü açık bir kamyon bulduk 2,5 lira ile Sivas’a indik. Kamyonda gelirken Efendi Hazretlerinin 1938 yılında 38 kişi ile 38 gün mahkûmiyeti konusu anlatıldı. Rasûlullah sallallâhü aleyhi ve sellem kundağı kendisine verilen ancak Allah Teâlâ dostudur, dedim. Olaylar anlatıldıkça Efendi Hazretlerinin boş bir adam olmadığına karar verdim.

Sivas’a gelince ilk olarak Paşa Camii’nde öğle namazını kıldık. Oradan vekaleye gittik. Efendi Hazretleri beni yanına çağırıp oturttu. Benim harcadığım 2,5 lirayı da bana tekrar hediye etti. “Sivas’tan bir şey alırsın” dedi Sohbeta hiçbir laf olmadan 1938 yılındaki mahkûmiyeti ile söze başladı. Dedi ki;

‘Gardaşlarım! Bir tarihte 1938 de’ diyerek söze başladı. ‘Öyle bir tarihe rastladık ki; 1938 yılında 38 kişi ile 38 gün hapis yattık. Oradan çıkınca dede vatanıma gitmeye niyetlendik. Fakat manada bize kundak içinde bir çocuk verildi.

“Bu kimdir?” Diye sorduk;

“Rasûlullah sallallâhü aleyhi ve sellemdir. Rum’da O’nu büyüteceksin. dediler. Bizde fikrimizi değiştirdik.” dedi.

*Benim kalbimde Efendi Hazretleri hakkında hiçbir şekilde şüphe kalmamıştı. Çünkü Rasûlullah sallallâhü aleyhi ve sellem emanet edilen kişi büyük insandır. Orada bulunanlar ve ben ders isteyince istihare etsinler dedi. Benim için ise, Hakkı Hafız Efendiye **“bu gardaşımızın dersini hemen ver”** dedi. Ben dersimi aldım. Üç gün vekalede kaldık.*

(Halid Kılıç Efendi: Zara İlçesi Yapak Köyü 1931 doğumlu, üç yaşında âmâ ve hayatta bulunan bir ihvan Efendi.

Bu hicret için 1935 senesini verenlerde vardır. Ancak 1938 senesini verenlerin çok olması ve âmâların hafızaları kuvvetli olmasından ve bizzat Efendi Hazretlerinin yanında ilk önemli görüşme hatırası olarak birinci ağızdan dinlediği için Halid Kılıç Efendinin rivayeti kuvvetlidir. Yazan)

Bu türlü hicretin bir benzeri de Şeyh Şerâfeddin Dağıstanî kuddise sırruhu’l-azîzin başından geçmiştir.

Ülkede 1930’larda yaşanan değişim konusundan manevi olarak bunalan Şeyh Şerâfeddin kuddise sırruhu’l-azîz, bir ara Türkiye’yi terk edip Medine-i Münevver’e ye hicret etmek istemiştir. Bu konudaki bir sohbetinde o günlerdeki duygularını şöyle dile getirmiştir:

“Asrımızda herkes benliğine, makam ve sair ahval-i dünya zaviyesinden bakarak, sanki ölmeyecekmiş ve kıyamet yokmuş gibi esef verici bir hale mağlup ola-

Şam'a¹⁰¹ hicret niyetiyle İstanbul'a gitmeye karar verdiğinde eşi Hacı Zeynep Hanım'a, "**Fazla eşyalarınızı satın, dağıtın biz İstanbul'a nakil ediyoruz**" diyerek yol hazırlığı yapılmıştır.

O zamanki vasıtalarla on beş günde Samsun'a varıldıktan sonra vapurla İstanbul'a giderek İmmihan Hatun Hanımdan dolayı bacanağı olan Eczacı Bekir Efendi'de misafir kalınmıştır.

Misafir kalınan evde¹⁰² gece gördüğü manevi işaret üzerine gitmekten vazgeçmiştir. "**Hanım, bizim gitme işimiz kaldı**" buyurmuşlar.¹⁰³ Bunun üzerine Sivas'a dönülmüştür.¹⁰⁴

İrşat faaliyetlerini yürütmek için 1940 yılında Çitilin Hanı'nda bir komisyoncu dükkânı açmış ve ziyaretine gelenlerle orada görüşmeye başlamıştır.¹⁰⁵

rak, bu neş'e ile vakit geçirmeye başlamıştır. Âlemin ahvaline ve âlemi ihata etmiş olan hadsiz-hesapsız zulmet ve fesada bakarak, uhdeme düşen irşad ve ıslah vasifesini icraya, ilim ve kudretimin kâfi gelmeyeceğinden, yeis derecesinde kalarak beş defa halk arasından çekilmek ve Medine-i Münevvere'de ihtiyar-ı mücaveretle Ümmet-i Muhammed'e dua ile imrar-ı hayat etmek için Cenab-ı Mefhar-ı Âlem Rasûlullah sallallâhü aleyhi ve sellem Efendimizden mezuniyet istedim. Cenab-ı Rasûlullah, katiyyen halk arasından çekilmeme razı olmadılar. Mefhar-i Âlem Rasûlullah sallallâhü aleyhi ve sellem Efendimizin benim halk arasından çekilmeme razı olmamaları, cüz'î küllî (az çok) benden Ümmet-i Merhumeleri'ne menfaatlerin olacağına delalet etmektedir." Bu sözlerinde Şeyh Şerâfeddin kuddise sırruhu'l-azîzin tevazu ile kendisinde irşad için gerekli donanım eksikliğinden söz etmesi dikkat çekicidir. (<http://www.naksibendi.net>) (<http://www.geocities.com/tasavvufvesufiler>)

¹⁰¹—Şam'a Hicret ahir zamanda sünnet olduğu için Şam rivayeti de göz ardı edilmemelidir. Çünkü Rasûlullah sallallâhü aleyhi ve sellem buyurdular ki;

"Bir hicretten sonra bir hicret daha olacak. Bu hicret yeri ise, yeryüzü ehlinin hayırlıları için Hz. İbrahim aleyhisselâmın hicret ettiği yer (Şam) olmalıdır. Yeryüzü ahalisinin kötülere kalır. Yerleri onları öbür dünyaya atar. Allah Teala da onlardan hoşlanmaz. Onları ateş, maymunlar ve domuzlarla birlikte haşır eder." (Ebû Davud, Cihad 3, (2482)

Bugün Şam deyince sadece Suriye'nin başşehri olan Şam'ı anlarız. Eski kitaplarda bu şehrin adı Dimeşk'tir. Aslında Şam, Filistin, Ürdün, Lübnan topraklarını da içine alan büyük bir bölgedir.

¹⁰²—Bir rivayette; İstanbul-Fatih İlçesindeki Reşadiye Otel.

¹⁰³—Efendi Hazretleri Şam-Arabistan'a hicret davası çıkınca kızı Hayriye Hanım çok üzülmüşler. Yüzüne bakmaya kıyamadığı bir güzellikte olan oğlu Ubeydullah için, "**Eğer Efendi Babam geri gelsin, bu oğlum yoluna kurban olsun**" buyurmuşlardır. Efendi Hazretleri hicret niyetinden vaz geçip Sivas'a dönünce 15 gün sonra Ubeydullah Efendi Hayriye Hanımefendinin kucağında havale geçirerek Hakk'a yürümüştür. Efendi Hazretleri için bir bedel yine kendi ciğerinden verilmiştir.

¹⁰⁴— (Bazı rivayetlerde İzmir'e uğramış sonra Sivas'a dönmüşlerdir.)

¹⁰⁵—Polis baskınları artıp ihvan hakkında soruşturma yapılırca Efendi Hazretleri

Aslında İsmet İnönü, Efendi Hazretlerini çok yakından tanimasından dolayı fazla bir baskı uygulamasa da sıkıntıyı da üzerinden eksik etmemiştir. Bu nedenle Efendi Hazretleri de devamlı tedbir mahiyetinde ihvanı alenî hareketlerden sakındırmıştır. Atatürk döneminde görülmeyen baskı,¹⁰⁶ İsmet İnönü zamanında ihvana sürekli hissettirilmiştir.

İkinci Dünya Savaşı yıllarında (1939–1945) ihvanına ailesinden miras kalan mülklerin hepsini satarak destek olmuştur. Bu sıra büyük bir maddi sıkıntı içine de girmiştir.

1950 yılında Sivas Merkezinde bulunan Yeni Camii yanında Çorapçı Hanı'nın¹⁰⁷ üst katında kiraladığı, iki odayı "**vekâle**"¹⁰⁸ olarak kullanmış, sohbetlerine uzun müddet burada devam etmiştir.

27 Mayıs 1960 ihtilâlinde üçyüz kadar şeyh tutuklanıp Erzurum'da tev-kif edilirken Efendi Hazretlerine dokunulmamıştır.

Ayrıca yaz günlerinde gelen misafirler mesire yerlerinde Kepeneğin Gözü, Kurtderesi, Tekkeönü ve Yılkırkan çiftliğinde sohbet ortamları oluşturularak irşad faaliyetlerine devam etmiştir.

"Ticaret için geliyorlar" buyurunca, "*peki dükkânın nerede?*" diye sorulmuş. Bunun üzerine komisyon dükkânı açılmış. Efendi Hazretlerinin üzerine kayıtlı komisyon dükkânına gelip alışveriş yapan ihvandan başkası da olmadığı gibi manevî ticaretin zahirî dükkânı açılmış.

¹⁰⁶—Atatürk'ün, Efendi Hazretlerini çağırıp bir görüşme yaptığı irşad faaliyetlerinde rahat olması beyanında bir izin aldığı rivayetleri vardır. Rivayetin doğruluğunu tam tespit edememe rağmen, şu husus dikkate şayandır ki, Efendi Hazretlerinin Atatürk'ün zamanında şeyhlik yaptığı devlet tarafından bilinmektedir. Tekkelerin kapatıldığı bir zamanda bu hizmette bir kesilme de olmamıştır.

¹⁰⁷—**Çorapçı Hanı:** Ahşap ve iki kattan oluşan alt katında kuru gıda ve hayvansal ürünler satılan, üst katı ise, otel olarak kullanılan bir mekândır.

¹⁰⁸—İhramcızâde kuddise sırruhu'l-azîz Hacca gittiklerinde gördükleri bir mekânın ne olduğunu sorduklarında, vekâle olduğunu söylemişler. Dönüşlerinde cumhuriyetin kurulduğu zamanlarda Tekkelerin kapatılması, dinî toplantılarının kanunlarla yasaklanan faaliyetler içinde yer almasından dolayı Çorapçı Han'da yazıhane sıfatı ile "**vekâle**" yi açmıştır.

IV –Hakk’a Yürüyüşü¹⁰⁹

İhramcızâde Hacı İsmail Hakkı TOPRAK kuddise sırruhu’l-azîz Hazretleri miladî 90, hicri 92 yaşında¹¹⁰ dârı bekâyâ yürümüşlerdir.

İhramcızâde Hacı İsmail Hakkı Efendi Hazretleri 1 Ağustos 1969 cuma günü Sivas’ın dışından gelen bütün ziyaretçilerine,

“Gardaşlarım! Biz iyiyiz, hepinize izin veriyorum. Herkes memleketine dönsün” diyerek hepsini göndermiştir.

Vücudu Allah Teâlâ aşkı ile öyle yoğunlaşmıştı ki, kalbi münevverleri üç saat kadar daha çalışmıştır. Doktorlar Hakk’a yürüdüğünü ancak o zaman anlayabilmişlerdir.

Dünyevî seferi ve 48 senelik mürşitlik hayatı Temmuz ayının ikinci haftasında başlayan bir hastalık sebebi ile 2 Ağustos 1969 Cumartesi günü saat 9. 30 da noktalandı.

**Yâdında mı doğduğun zamanlar
Sen ağlar idin, gülerdi âlem?
Bir öyle ömür geçir ki; olsun
Mevtin sana hande, halka matem.**

Dünya kelâmı ile sonsözü **“NAMAZINIZI KILIN”** olmuştur.¹¹¹

Bu arada İhramcızâde Hacı İsmail Hakkı Efendi Hazretleri tarafından yaptırılan Hayırseverler Camii avlusunda yer hazırlanmış ise, de, Kayınbira-

¹⁰⁹—Büyüklerin vefatları için kullanılan bir ifadedir. Kâmil insanlar Allah Teâlâ’ya dönerler. “Allah Teâlâ yolunda öldürülenlere ‘Ölüler’ demeyin, zira onlar diridirler, fakat siz farkında değilsiniz.” (Bakara,154) “Biz Allah Teâlâ’ya aidiz ve sonunda O’na döneceğiz.” (Bakara, 156) ayetleri ve

اولياء الله لا يموتون ولكن يتقلبون من دار الى دار **“Evliyalar ölmezler, belki bir evden başka bir eve geçiş yaparlar”** buyrulmuştur. Bundan maksat kâmil müminlerdir. Bu hayatı bâkiye sebebiyle kâmil müminlerin bedeni bozulmaz. Bu bir hakikâttir. (İsmail Hakkı Bursevî, Salât-ı Meşîş Açıklaması)

Türkelili Mevlâna Küçük Hüseyin Efendi Hacı Hasan kaddese’llâhü sırrahu’l-aziz Efendiden şunları rivayet etmiştir.

Hacı Hasan Efendimizin evine gittik. Sabah kahvaltısını yaptık. Buyurdu ki; “Şeyhimizi ziyaret ettiniz mi? Öyle ise, bizde şeyhimizden haber ederiz.” dedi. Çay içerken ilâveten buyurdu ki;

“Şeyhim iki cihanın kutbu idi. Şeyhimle 43 yıl beraber oldum iki tende bir can idik. Halen de beraberiz. Şüphe edenler bende, bir yara açsınlar Şeyhimin kabrini de açıp baksınlar. Şeyhim kabrinde hay (diri) duruyor. Aynı yarıyı Şeyhimde görürler....”

¹¹⁰—Muhammed isminin sayısal değeri 92 dir.

¹¹¹—Rasûlullah sallallâhü aleyhi ve sellemin son kelâmlarında namazın kılınma mevzusu geçmektedir.

derinin oğlu Hilmi Hastaoğlu, CHP’li Belediye Başkanı Rahmi Günay’a giderek,

“*Rahmi Bey Eniştemin Ulu Cami’ye çok emeği geçti. Belediyeye müsaa-
de buyurursanız Ulu Cami Kabristanına defnedelim*” demesi üzerine, Rahmi Beyde,

“*Hilmi Bey, cenazeyi yarına bırakmayın. İsterseniz size hükümetin
önünde yer vereyim*” demiştir. Ulu Camii’nin önündeki mezarlıkta bir kabir
yeri kazılmak istendiğinde o yerden büyükçe bir kapak taşı çıkar. Kapak taşı
kaldırıldığında ne zaman yapıldığı bilinmeyen, Horasan’dan yapılı bir boş
mezar bulunur.

Kabr-i Şerifleri için vasiyette bulunmamasına rağmen “*Acaba Ulu Ca-
mii’nin (eli ile işaret ederek) şu haziresinden bize yer verirler mi?*” kelamı
tecelli edecek ve insanlar o kelamı duymuş gibi o mübarek yeri O’na hazır-
ladılar.¹¹² İhramcızâde Hacı İsmail Hakkı Efendi Hazretlerinin nâ’sı burada
sırlanır. Hakk’a yürüdüğü gün Sivas mahşer yerini andırmıştır. Cenaze na-
mazı Sivas Paşa Camii’nde damadı Hafız Mehmet ALTUNTAŞ tarafından
kıldırılmıştır. Cenazesine iştirak edenler cadde ve sokaklara sığmamıştır.¹¹³

Efendi kuddise sırruhu’l-azîz Hazretlerinin Hakk’a yürümesini müteaki-
ben, bir defa daha görmek için *Endenozya*’dan biri bin kişiyi temsilen on
kişilik bir grup ihvan gelmiştir. Bu ziyaret ihvanda İhramcızâde Hacı İsmail
Hakkı Efendi Hazretlerinin ne kadar büyük biri olduğunu anlamasına yetmiş.
Fakat fırsat elden gitmiştir. O’nun devamlı olarak söylediği “*Fırsat elde
iken sarmalı yâri*” ne için söylendiği aşikâr olmuştur.

Seyyid Osman Hulusi Efendi, mürşidinin sırlandığı kabir ve hazirenin
sonradan yapılan giriş kapısına da bir kitabe yazmıştır.

Kabrinin baş taşında;

***Tariki Nakşibend-i Piri Ebcel¹¹⁴ Mürşid-i Kâmil
Garibu’llah-i Hakkî Gavsü’l-âzam Şeyh İsmail Hakkî İhrâmi
Engin gönlünde yüce murad-ı hâsıl oldu
TOPRAK, toprağa verildi Hakk-a vasıl oldu.***

02.08.1969

¹¹²—Efendi Hazretleri bir gün Ali Barakla beraber Ulu Camiden çıkarken, mer-
divenlerin orta yerinde durup Ali Barak’a,

“*Hacı gardaş, bu Ulu Camii’ye epeyce hizmetimiz oldu, acaba bize (eli ile gös-
tererek) şuradan bir yer vermezler mi acaba?*” diyerek cami önündeki kabristandan
bir yeri gösterir. Efendi Hazretlerinin irtihalinin ertesi gün Sivas’a gelen Ali Barak
Efendi hazretlerinin kabrinin üzerine kapanarak,

“*Efendim burayı daha evvel bana göstermişti*” diyerek alabildiğince ağlamıştır.

¹¹³—Şükrü Sefa DALAK Efendi anlattı.

“*Dedem Hakk’a yürüdüğünde yerel gazeteler günlerce bahsetti. “Sivas’ın Bü-
yük Kaybı” “Davası olan” “Mizacı elem” gibi başlıklar ile duyuruldu.*”

¹¹⁴—Cüssesi büyük olan iri yapılı adam. Buradaki mana Büyük Pir.

Hazire Kitabesi de şöyledir.

Allah'a hamd Rasûl'üne salâtu selâm

Ve alâ âlihi ve ashâbihi'l-kirâm

Bu hazîrede medfûn Meşâyih-i izam

Mefâhir-i ulemâ hep müftiyyü'l-enâm

Husûsan İhramcızâde el-Merhûm

El-Hâc İsmail Hakkı mürşidi İslâm

Bu buk'a-i pâk dense, sezâdır

Min- riyâzü'l- Cennet ve dâru's-selâm

Hizmet-ü ihya eden zevâtı

Hakk eyleye Cennet-ü Cemâl'in ikram

Zâir bir Fatîha ihdâ et ruhlarına

İhlâs ile oku kul ihtiram

Ta'mîr-i kitabesin yazan Hulûsî Kemter,

Bî-gufrân-ı hay hicrîde miskiyyü'l-hitâm

Seyyid Osman Hulusi Ateş (Hicri:1401)

Geride bıraktığı ahşap bir ev ve cebinden çıkan 49 lira paradır. O'nun yanında dünyanın kıymeti bu kadar olmuştur. Fakat dağıttığı paralar ve hizmetlerinde harcanan meblağın sırrı ilâhi hazinenin tasarrufunda pay sahibi olduğunu göstermiştir.¹¹⁵ Öyle ki, yeğinin cebinden ve cami kapısında

¹¹⁵— Basra şeyhlerinden bir zâtın dünyalıkça fevkalâde zaruret ve ihtiyacı olup ekmeğe muhtaç bir dervişi ile beraber medresenin bir harap odasında kuru bir hasır üzerinde Cenâb-ı Hakk'a ibadet ü taat ve zikrullâh ile vakit geçirirler iken bu zâtın hâline aşına olan bir zat tarafından kendisine denilmiş ki;

“Bağdat'ta ehlullâhtan filân zâta bir mektup yazıp Derviş Muhammed'le göndererseniz ve bir miktar dünyalık ihsan olunmak üzere Cenâb-ı Hak'tan dua ve niyaz olunmasını istirham edip onun dua ve teveccühü sebebiyle biraz dünyalık teveccüh etse, pek güzel olur. Daha ziyade Cenâb-ı Hakk'a yakınlık olup dünya ve ahiret kurtuluşu bulursunuz” demesi üzerine Şeyh Efendi:

“Bunun bu sözü Hakk'ındır” diyerek o yolda bir mektup yazıp Derviş Muhammed'e teslim ederek Bağdat'a göndermiş.

Derviş Muhammed, Bağdat'a gelip şeyhin kaldığı tekkeyi sormuş. Filân mahalde olan meydana karşı konaktır demişler. Derviş Muhammed oraya geldikte görmüş ki, tarif ettikleri konak değil, bir saraydır. Kendi kendine demiş ki, “Bu şeyhin tekkesi değildir, belki Bağdat padişahının sarayıdır” diyerek yine başlamış şuna buna sormaya. Demişler ki;

“A bîçare derviş, işte sana gösterdik, bu saraydır onun yeri. Sen galiba taşradan gelmişsin, bilmiyorsun o zâtın durumunu” demişler. Mecbur, Derviş Muhammed, saray kapısından içeriye girip kapıcıya mektubu göstermiş. Kapıcı yanına bir adam katıp kethüda Efendi hazretlerinin odasına göndermiş. Derviş, kethüda Efendinin odasına dâhil olup görmüş ki, kethüda Efendi bir padişahzade gibi âlicenap bir köşede oturmuş ve odası ise, padişaha mahsus bir odadır. Derviş Muhammed muhakak bilmiş ki, nafiye, biz yine yanlış geldik, bizim istediğimiz şeyh Efendinin tekkesi değildir, bu bir padişah sarayıdır. “Bakalım neticesi ne olacaktır!” demiş. Mektubu

kethüda Efendi hazretlerine takdim etmiş. Kethüda Efendi, Derviş Muhammed'i alıp beraberce Hazret-i şeyhin huzurlarına götürmüş. Derviş Muhammed şöyle kapı önünde huzûr ile selâm durup şöyle Hazret-i şeyhe nazar etmiş. Onu görmüş ki, gayet nefis ve enfes elbiseler içinde; sırtında kollarını giymemiş şöyle omzuna almış on bin kuruş kıymetinde âlâ bir kürk; önünde yasemin çubuk, mücevherli takım, güya bir padişahdır. Artık odanın ziynetini sorma. Derviş Muhammed gönlünden demiş ki;

"Böyle bir ehl-i dünyadan dua ve niyaz talep ediyoruz, fe-subhânallâh Teâlâ!" deyip durur iken Hazret-i şeyh ferman buyurmuşlar ki;

"Derviş Muhammed, gel bakalım şuraya otur." Derviş Muhammed gelip erkân minderi üzerine oturmuş. Hazret-i şeyh, Derviş Muhammed'in şeyhinden sual etmiş. O da;

"Pek ziyade fakirlik içinde olduğundan biraz dünyalık için dua ve niyaz ve teveccüh buyrulmasını Efendimiz hazretlerinden istirham ederek fakirlerini Efendimize göndermiştir" demiş. Hazret-i şeyh buyurmuşlar ki;

"Cenâb-ı Hak'ın ilâhî lutf ve ihsânına nihayet yoktur, dua ettim, İnşâallâhu Teâlâ, Şeyh Efendi de bizim gibi ilâhî nimete mazhar olurlar", demiş. O esnada alışı veriş memuru Hazret-i şeyhin huzuruna girip demiş ki, *"Efendim, tekkenin içinde ve dışında bulunanların mevcudu üç yüz nefere ulaşmış olup bugün kilerde bir dirhem yağ ve bir tane pirinç yoktur, ferman Efendimizindir"* demiş. Hazret-i şeyh buyurmuşlar ki;

"Gel şu minderde olan kürkü al da bedestene götür sat, akçesiyle yağ, pirinç ve gerekli malzemeleri al" demiş. Memur kürkü alıp gitmiş. Derviş Muhammed izin talep etmiş ki, huzûr-ı şeyhten dışarı çıksın. Hazret-i şeyh buyurmuşlar ki;

"Biraz daha muhabbet edelim." Aradan az bir müddet geçip oda kapısından bir ağa içeriye girip koltuğunda bir bohça getirip Hazret-i şeyhin önüne koymuş, demiş ki,

"Efendim, defterdar Efendi kulunuz ellerinizi öperler. Bugün bedestende bir kürk satılır görmüşler; Efendimize lâyük bir kürktür diye aldılar, Efendimize takdim buyurdular ve kabulünü niyaz u istirham ettiler." Hazret-i şeyh buyurmuş ki;

"Memnun oldum, mahsus selâm, dualar ederim. Getir oğlum omzuma koy" demiş. Ağa da bohçayı açıp kürkü çıkarıp Hazret-i şeyhin omzuna koymuş. Derviş Muhammed görmüş ki, memurun az önce omzundan aldığı kürktür. Hazret-i şeyh, Derviş Muhammed'e hitaben buyurmuş ki;

"Derviş Muhammed, ben istemiyorum, Cenâb-ı Hak kemâl-i lutf u ihsân-ı ilâhiyyesinden olmak üzere lâyük görmüş sebebler vasıtasıyla ihsan etmiş. Haydi, sen de git de şeyhine böylece söyle, selâm dualar eyle; Cenâb-ı Hak ona da dünyalık ihsan etmiştir" demiş. Derviş Muhammed dönüp Basra'ya gelmiş, doğruca şeyhin kaldığı medreseye gitmiş. Sormuş ki;

"Bizim Şeyh Efendi ne oldu, odasında yoktur!" medresedekiler demişler ki;

"Derviş Muhammed, senin şeyhin sen gittikten sonra ehl-i dünyâ oldu, şimdi fi-lân mahallede bir büyük konak aldı, sâhib-i devlet sâhib-i dünya oldu; hizmetkâr artık sual etme!" demişler. Derviş Muhammed işi anlamış, derhal şeyhinin konağına gidip Bağdat'taki Hazret-i şeyhin selâm, duasını arz ve ahvalini beyan etmiş ve şeyhi de memnuniyetle

"Eksik olma Derviş Muhammed, senin sebebinle biz de Hazret-i şeyhin duasına"

uzun kuyruklar halinde bekleyen fakirlerin eli hiç boş dönmemiş ve İhramcızâde Hacı İsmail Hakkı Efendi Hazretlerinin parasının da tükendiği görülmemiştir. Onun dağıttığı paraların darphaneden yeni çıkmış paralar olduğuna bütün ihvan şahit olmuştur.

mazhar olup bize de dünyalık yüz gösterdi” buyurmuşlar. (Aşçı İbrahim Dede, Aşçı Dede'nin Hatıraları, hzl. Mustafa KOÇ-Eyüb TANRIVERDİ, İstanbul, 2006, c. IV, s.1659–1660)

B)TASAVVUFÎ HAYATI

I- İntisabı ve mürîdliği

Daha çocukluğunda bazı mânevî hâller zuhur etmiştir. İhramcızâde Hacı İsmail Hakkı Efendi Hazretlerinin, Mur Ali Baba kuddise sırruhu'l-azîz (d. 1805-h.y.t.1882) ile görüşmeleri ¹¹⁶ küçük yaşlarda aile büyüklerinin görüşmeleri ile olması muhakkaktır.

İhramcızâde kuddise sırruhu'l-azîz, Sivas'ta bulunan Rifâi Tariki büyüklerinden Arab Şeyh ismi ile bilinen Seyyid Abdullah Haşim kuddise sırruhu'l-azîz Efendi'ye teslim olmuştur. Bir rivayete göre 5 yıl hizmet etmiştir.

İhramcızâde Hacı İsmail Hakkı Hazretlerinin ilk mürşidi olan Abdullah Haşim El-Mekki kuddise sırruhu'l-azîz (Arab Şeyh) in **“Evlâdım, senin nasibin bizden değil!”** diyerek bir nevi izin vermesi ve validelerinin Şeyhi Mustafa Hâki kuddise sırruhu'l-azîze oğlunun durumunu anlatması ile mânevi bağın temelleri atılmıştır.

Adliyede stajyer memur iken katıldığı bir arkadaş grubuyla birlikte;

“Tokatta bir şeyh var onun yanına gidiyoruz” dediklerinde O'da onlarla gitmeye karar vermiştir.

Ziyaretten önce görüştükları Peşkirioğlu Nuri Efendi, İhramcızâde Hacı İsmail Hakkı Efendi Hazretlerine Seyyid Mustafa Hâki kuddise sırruhu'l-azîz Hazretlerini çok övmüştür. Ali Paşa Camii'nde cemaate namaz kırdıran Mustafa Hâki Hazretlerinde her nasılsa sehvi secde hali zuhur etmiştir. Namazdan çıkıp dışarıda bekledikleri sırada kendisinden daha evvel bu yola intisap etmiş bulunan Peşkirioğlu Nuri Efendi;

“Şeyhim hiç böyle bir şey yapmazdı” diye söylenerek övdüğü Efendisini düşünürken, caminin iç kapısından çıkmakta olan Mustafa Hâki Efendi Hazretlerinin göğsünün her iki tarafında ALLAH yazılı olduğunu gören İhramcızâde Hacı İsmail Hakkı Hazretleri,

“Nuri Efendi! Sen benim gördüğümü görsen hiç bir şey söylemezsin” demiş ve tam bir teslimiyet ile tekkeye yollanmışlardır.

Seyyid Mustafa Hâki kuddise sırruhu'l-azîz Efendi, ihvanı ile sohbet ederken huzura gelen İhramcızâde Hacı İsmail Hakkı Efendi Hazretlerine;

“Sen, Hacı Aişe Hanım'ın oğlu musun?” Diye sorduklarında;

“Evet, Efendim!” Diye cevap vermişler.

Olan, olmuş, kâinata can ve nur olacak hayatın kutsal doğumu gerçekleşmiştir.¹¹⁷ Orada Seyyid Mustafa Hâki Efendi ile tanışmış ve terbiyesine

¹¹⁶—Bazı kaynaklarda ve tezimizde yapmış olduğumuz bir hata; “Mur Ali Baba kuddise sırruhu'l-azîz ile Efendi Hazretleri görüşmüştür.”

¹¹⁷—Efendi Hazretleri, o anda zuhur eden mânevî hâli sonradan çeşitli sohbetlerinde anlatmıştır.

“Gardaşlarım! O an bana bir hâl oldu. O hâl, bu hâl”

girmiştir.

Hacı İsmail Hakkı Efendi huzurdan çıktıktan sonra Mustafa Hâki kuddise sırruhu'l aziz Hazretleri ihvana dönüp,

“İşte şu kapıya yakın yere oturup giden genci gördünüz mü? O, bizde ne varsa hepsini aldı götürdü” der. Daha sonra Efendi Hazretlerini tanıyan ihvanlar bu müjdeyi O'na iletirler.

1908 yılında İkinci Meşrutiyetin ilanında Mustafa Hâki kuddise sırruhu'l-azîz Hazretleri, Tokat mebusu olarak İstanbul'a gitmiş ise, de İttihatçılar ve gayrimüslimlerin oyları ile meclis azalığı düşürülmüş ve İstanbul'da mecburi ikamete tabi tutularak kendisine Çarşamba semtindeki Cebecibaşı mahallesindeki Mevlana Mustafa İsmet Garibu'llah Efendi konağı dergâh olarak verilmiştir.

Mustafa Hâki kuddise sırruhu'l-azîz Hazretleri 15 Ocak 1920 de Hakk'a yürüyene kadar dergâhta postnişinlik görevini ifa buyurdular. Kabr-i saadetleri Fatih Camii haziresindedir.

Mustafa Hâki Hazretlerinin İstanbul'da bulunduğu sırada ziyaretine giden Hacı Mustafa Tâki kuddise sırruhu'l-azîze;

“Sivas'ta ne var ne yok, İhramcıoğlu İsmail Efendi ne yapıyor” dedikten sonra, **“Canım İsmail Efendi iyidir”** demesi üzerine Hacı Mustafa Tâki kuddise sırruhu'l-azîz Efendi, Sivas'a döndüklerinde İhramcızâde İsmail Hakkı Efendi Hazretlerine gelip şöyle buyurmuştur.

“İsmail Efendi gözün aydın, Efendi Hazretleri senin için İsmail iyidir” diye buyurdular. Hacı Mustafa Tâki kuddise sırruhu'l-azîz Efendi ilâveten

“Onların iyi dediklerine Allah'ü Azimüşşan da iyi der.” Buyurdu.

“Bana bir nazar etti ki, ne olduğumu bilemedim.”

“O heyecanı tarif edemem. Efendim, bana o soruyu sorarken ellerimin yeşil bir renk aldığını gördüm.”

“İşte o anda mânevî bir haz hissettim. Gözüm, elim mürsidim oldu; O ben oldu, ben ise, O oldum.”

Başka bir rivayette şöyle gelmiştir.

“Genç delikanlı idim. Anam ile Tokat'a şeyhimi ziyarete gittim. Anam hacı idi. Anam daha önce sebebi veladetimizi (dünyaya gelişimizi) Ravza-i Pâkiden Harem-i Şerif hediyesi olduğumuzu söylemişti. Şeyhim;

“Oğlum! Nerelisin?” Bende;

“Sivaslıyım, Hacı Aişe Hanımın oğluyum,” dedim. Üzerimde tıfl (çocuk) iken sarıdığı hac ihramı vardı. Şeyhim üzerimdeki elbiseye muhabbet etmişler. O muhabbetle ahir ömür sermaye-i saadetimiz oldu. Fakir her ne kadar üzerindeki ihram-ı şerif beğenilmişse de, hakikatte beşeri ihramı ve onda mahfuz (saklı) olan ilâhi nimet-i ve maneviye olup Şeyh Efendimiz keşfi manevi ile ondaki kutsiyeti sevmiştir.” (Gülbaba Cavit Kayhan)

II- *Seyhliği*

Efendi Hazretleri kırk yaşındadır.

Tokatlı Pir Efendimiz Seyyid Mustafa Hâki kuddise sırruhu'l-azîz Hazretleri İstanbul'da (m.1856 / h.y.t: m.15 Ocak Perşembe 1920) ¹¹⁸ dünyadan göçmeden önce oğlu Bahâeddîn Efendi ile teberrüken tesbihini, takkesini, maşlahını ve benzeri hediyeler ile Sivas'ta bulunan İhramcızâde Hacı İsmail Hakkı Efendi'ye gönderdiler.

Hakk'a yürüdüğü haberi Sivas'ta bulunan bütün ihvanı ziyadesiyle üzmüş bütün ihvan günlerce toplanıp Kur'an okumuşlar, hatim indirmişler ve Mustafa Hâki kuddise sırruhu'l-azîz Hazretleri ile ilgili ilahiler söylemişler.

Bir gece İhramcızâde Hacı İsmail Hakkı Efendi Hazretleri evdekilere;

“Toplanın ve hazırlıklı olun bir misafirimiz gelmek üzeredir” dediği ve gece yarısını müteakip kapının çalındığı ve gelenin ise, Mustafa Hâki kuddise sırruhu'l-azîz Hazretlerinin mahdumu Bahâeddîn Efendi olduğu görülmüştür.

Etrafa verilen haber üzerine bütün ihvan İhramcızâde Hacı İsmail Hakkı Efendi Hazretlerinin evinde toplanmıştır. Görüşme ağlayıp sızlaşma ve konuşmalar olurken Bahâeddîn kuddise sırruhu'l-azîz Efendi;

“Biz buraya bir vazifenin ifası için geldik. Durun evvela şu vazifemizi ifa edelim” dedikten sonra,

“Efendi Babam irtihalinden üç gün önce oğlum Bahâeddîn bize yolculuk görüldü. Bizden sonra ihvanı kiramı idare etme yetkisi Sivas'taki İhramcıoğlu İsmail Efendi'ye verildi. Şu cübbemi, sarığımı ve tesbihimi kendisine teberrüken götür ve vazifenin kendisine verildiğini tebliğ et, buyurdular. İşte bende bugün bu vazifeyi tebliğ için geldim” demiştir.

Efendi Hazretleri ise, henüz Tokatlı Pir Mustafa Hâki kuddise sırruhu'l-azîz Efendi'nin Hakk'a yürümesi Sivas'ta duyulmadan dersiyile meşgulken gördüğü işarete tabi olmayı uygun görmüştür. ¹¹⁹

İhramcızâde Hacı İsmail Hakkı Efendi Hazretleri, Mustafa Tâki kuddise sırruhu'l-azîz Hazretlerini işaret ederek,

“Canım Hacı Mustafa Efendi yaşça bizden büyük ve tarîkatta da bizden eski ve ayrıca da sülûk görmemiş olmam hasebi ile bu vazifeyi onun yapması gerekir” demesi üzerine, oradaki ihvanların da, **“İsmail Efendi bu vazife sana verilmiş. Vazifeyi ifadan kaçamazsın”** demişlerdir. İhramcızâde

¹¹⁸—(d. r. 1272/ h.y.t: r.15 Teşrisâni 1336)

¹¹⁹—Efendi Hazretleri şöyle anlatmıştır.

“Tokatlı Pîr Efendimiz bir tarafta, Sivaslı Şeyh Efendimiz de bir tarafta oturuyorlardı. Pir Efendimiz yerinden kalkarak, Mustafa Tâki Efendinin yanına geldi, bir süre sonra da kayboldu. Gördüm ki, Tâki Efendinin siması, Pirimizin mübarek yüzüne dönmüş. Bizim bu gördüğümüz işaret ile Tâki Efendiye biat etmek ve eksik dersimizi ikmal eylemenin gerekli olduğunu anladık.”

Hacı İsmail Hakkı Efendi Hazretleri fikrinde ısrarı ve yapılan uzun müzakerelerden sonra kabul ettiği takdirde bu vazifeyi vekâleten yürütmesi için Mustafa Tâki Hazretlerine teklif yapılmasını ister. Sabah namazı vakti yaklaştığı için topluca Mustafa Tâki Hazretlerinin evine gidilerek, alınan karar kendisine bildirilir. Onun da kabulü sonucu bütün ihvanlar gibi İhramcızâde Hacı İsmail Hakkı Efendi Hazretleri de Mustafa Tâki kuddise sırruhu'l-azîz Hazretlerine biat ederek hizmetlerine devam ederler.

Efendi Hazretleri bütün içtenliği ile Mustafa Tâki Hazretlerine ihvan olup sonsuz edeb ile hizmet etmiştir. Öyle ki, bir kış günü şeyhimin bir emri veya hizmeti olur diye kapısında oturup beklerken, tanıyan birisi yoldan geçerken onun üzerine bir karış kar yağmış olduğunu görmüştür. Ertesi gün eşi Hacı Zeynep Hanım'ın babasına gidip,

“Yahu Hacı Hasan Efendi! Bu senin damadın deli midir, mecnun mudur, nedir? Gece yarısı Hacı Mustafa Efendi'nin kapısına oturmuş, üzerine de bir karış kar yağmıştı”¹²⁰

Bu minval üzere 1925 tarihine kadar Mustafa Tâki kuddise sırruhu'l-azîz Hazretlerine hizmet eder. Bu arada **Sivas Ürdünlünün Konağı** diye adlandırılan mekânda 23 kişi ile beraber **21 günlük seyri sülûk dersini** ikmal etmişlerdir.

Mustafa Tâki Doğruyol kuddise sırruhu'l-azîzin (m.18 Ağustos 1925)¹²¹ Hakk'a yürümesi ile İhramcızâde Hacı İsmail Efendi Hazretlerine zahiri irşad vazifesi tekraren intikal eder.

İhramcızâde Hacı İsmail Hakkı Efendi Hazretleri, Mustafa Tâki kuddise sırruhu'l-azîz Hazretlerinden bahsedildiği zaman;

“Canım, Hacı Mustafa Tâki Hazretleri, bizim sülûk şeyhimiz” diye defalarca ifâde ettiği görülmüştür.

Mustafa Tâki kuddise sırruhu'l-azîzin Hakk'a yürümesinden sonra yukarıda bahsedilen olay unutulmuş ve sıkıntılı dönemler başlamıştır. İhramcızâde Hacı İsmail Hakkı Efendi Hazretleri ilk zamanlar ihvanın da-

¹²⁰—Aliyyül Havvas kuddise sırruhu'l-azîz buyurur ki; *“Din âlimlerine dil uzatmaktan sakının. Çünkü onlar, Allah Teâlâ'nın isim ve sıfatlarının kapıcılarıdır.*

Velileri inkârdan sakının. Çünkü onlar, Allah Teâlâ'nın zatının kapıcılarıdır.

Bir şey yapmak istiyorsanız, size yakışanı yapın. İnsanlar, bir şey vermediğiniz için sizi cimrilikle itham etmesinler, bu yüzden size karşı çıkmalarına meydan vermeyin. Çünkü veli olmanın şartlarından biri de şudur:

Bu gibileri, yanlarında bin dinar olsa da bunu bir fakire verseler, verdikleri paranın onların nazarındaki kıymeti, toprak üzerinde bulunan bir çakıl taşından daha kıymetsizdir.”

“Yemin ederim ki, talebeler, Allah Teâlâ'nın dünyayı yarattığı günden yok edeceği güne kadar, hocalarının huzurunda kor bir ateş üzerinde otursalar, doğru yola girmeleri için yol gösterip engelleri ortadan kaldıran hocalarının haklarını ödeyemezler.”

¹²¹— (r.18 Ağustos Salı 1341)

ğilmasından müteessir olmuştur. Bu dağınıklığın yüzünden Garibu'llah (Allah Teâlâ'nın garib kulu) lakabını kullanmıştır. Memuriyeti ile beraber mânevi vazifesini yürütmeye başlamıştır. Çevre kasabalara (Koyulhisar, Zara, Gürün, Darende) ziyaretler yaparak ihvan yetiştirmeye çalışmıştır. İlk zamanlar az olan ihvan daha sonra çığ gibi büyümeye başlamıştır.

Bu arada Bahâeddîn kuddise sırruhu'l-azîz Efendi ihvanın kendisini şeyh tanımları korkusu ile yaptığı hac dönüşünde Şam'a yerleşmiştir.

İhramcızâde Hacı İsmail Hakkı Efendi Hazretleri her hac seferinde şeyhinin oğlu olduğu için Hacı Bahâeddîn kuddise sırruhu'l-azîz Efendi'yi ziyaret etmiş ve hediyeler sunmayı kendilerine bir vazife saymıştır.

III-Gavslığın ve Kadirliğinin Verilmesi¹²²

İhramcızâde Hacı İsmail Hakkı Efendi Hazretleri bu konu hakkında buyurdu ki;

“Gardaşlarım! 1955 senesinde Seyyid Abdülkâdir Geylânî kuddise sırruhu'l-azîz Hazretleri vazifesini¹²³ **bi-zâtihî temessül**¹²⁴ **ederek beşeri**

¹²²—**GAVS:** Yardım eden. Evliya arasında kullara yardımla vazifelendirilen veli zât. Muhyiddîn-i Arabî kuddise sırruhu'l-azîze göre gavs, medâr kutbudur. İmam-ı Rabbânî kuddise sırruhu'l-azîz Hazretlerine göre ise, medâr kutbundan ayrı ve daha yüksek olup, ona yardım edicidir. Bu sebeble, medâr kutbu birçok işlerinde ondan yardım bekler. Ebdâl makamlarına getirilecek evliyayı seçmekte bunun rolü vardır.

Gavs-ı Â'zam: Büyük gavs (yardımcı). En meşhuru Abdülkâdir Geylânî kuddise sırruhu'l-azîz hazretleridir.

Gavs-ü Sakaleyn: İnsanlara ve cinlere yardım eden büyük veli.

¹²³—Şah Hâşim Risâlesinde yazıyor ki; Allah Teâlâ kullarından birini veli yapmak dilerse, onun Rasûlullah sallallâhü aleyhi ve sellem huzuruna götürülmesini emreder. Efendimiz sallallâhü aleyhi ve sellem emreder ve

“Oğlumuzu, Seyyid Abdülkâdir Geylânî kuddise sırruhu'l-azîz Hazretlerine götürürün, velâyete layık olup olmadığını araştırın” buyurur.

Seyyid Abdülkâdir Geylânî kuddise sırruhu'l-azîz Hazretlerine götürülür. Eğer o zat-ı velâyete layık görürse, ismini *Muhammedî Deftetine* yazar. Mübarek mühürle mühürler ve Rasûlullah sallallâhü aleyhi ve sellem'in emri ve tasdiki konur. O zat-a velâyet, berat ve hilâfet tertip edilip zamanın gavs-ı vasıtasıyla sahibine ulaştırılır. O veli makbul ve korunmuşlardan olur. Bu vazife kıyamete kadar Abdülkâdir Geylânî kuddise sırruhu'l-azîz Hazretlerine verilmiştir. Başka görevlisi de yoktur. Bu işe yalnız bakmaktadır. Her asırda kutuplar, gavs ve bütün veliler O'ndan feyz almaktadırlar.” (İ. Hakkı ALTUNTAŞ, *Kutsî Dua*, 2006, s.207)

¹²⁴—Temessül hadisesi ehlullâh için normal hadiselerdendir. Mesela;

Rebiyülevvel'in 29. günü dervişlerle sohbet ederken Hz. Rasûlullah sallallâhü aleyhi ve sellem Aziz Mahmud Hüdâyi kuddise sırruhu'l-azîze görünüp oturduğu seccadenin üzerine gelmiştir. Muharrem'in 24. günü Cuma namazının son sünnetini kılarken Bâyezîd Bestâmî kuddise sırruhu'l-azîzin genç bir insan suretinde gelip mecliste oturduğunu görmüştür. Cemâziyelülâ ayında Aziz Mahmud Hüdâyi mihrapta otururken ve dervişler zikrederken kalp gözünden perdeler kalkmış, Hz.

âlemde bize teslim etti.”¹²⁵

1955 senesi Ulu Camii'nin de ibadete açılma senesidir. Yine, İhramcızâde Hacı İsmail Hakkı Efendi Hazretleri ihvanları ile Ulu Camii civarındaki yolda giderken buyurdu ki;

“Gardaşlarım! Yeryüzünde, bu minareden daha yüksek minare yoktur.”

Ayrıca sohbetlerinde ise;

“Gardaşlarım! Gavslık Kadîrî'lerden Nakşî'lere verildi” diyerek kavuştuğu makâmı remzen izhar ederlerdi.

İhramcızâde Hacı İsmail Hakkı Efendi Hazretleri ile Hz. Abdülkadir Geylânî kuddise sırruhu'l-azîzân arasındaki durumdan dolayı, bu koldaki yüksek makâm-ı hilâfet, intikal etmeyip ruhâniyet ile ibkasına sebep oldu. Bu nedenle Efendi Hazretlerinden sonra kendi kolundan gelen halifeler lisanslarıyla **‘ben şeyh oldum’** diyememiştir. Ancak zamanla İhramcızâde Hacı İsmail Hakkı Efendi Hazretleri bazı kimselere umumî olmayan hususî vazifeler tevdi etmiştir.

Tasavvufî kaynaklarda mânevîyatta rütbe tayin etmek Hz. Abdülkadir Geylânî kuddise sırruhu'l-azîze ait olduğu bildirildiğinden 1955 yılından sonra bu vazife İhramcızâde Hacı İsmail Hakkı Efendi Hazretlerine geçtiği, keşf sahibi maneviyat ehline sabit olduğu ve halen devam ettiği sabittir. Herhangi bir nedenle Efendi Hazretlerine muhabbetiyle yeni nesilden bağlanmak isteyenler veya başka bir kolun şeyhine tabi olanlar, mânevî müracaatlarına icabet edildiği muhakkaktır.¹²⁶

Mevlâna Emânullah Lâhori kuddise sırruhu'l-azîz anlatıyor.

“Pencab köylerinin birinde oturuyordum. **Gavsü's-sakaleyn Şeyh'ül ins ve cin Abdülkâdir-i Geylânî** kuddise sırruhu'l-azîze tam bir muhabbet ve ihlâsım vardı. Beş vakit namazdan sonra ruhlarına dua ve Fatiha okurdum. Halvette

Rasûlullah sallallâhü aleyhi ve sellemın mazhar-ı zât-ı rabbânî ve câmi-i cemî-i esma ve sıfat olduğu (yâni bütün ilâhî isim ve sıfatlara sahip olduğu) keşf olunmuştur. (Aziz Mahmud Hüdâyi Uluslararası Sempozyum Bildiriler, İst-Üsküdar Beld. 2006, c. I, s. 226)

¹²⁵—Anlatılan hadisenin geçtiği yer bugün İhramcızâde Mehmet Kâzım Toprak Efendi Hazretlerinin ailesiyle kaldıkları evdir. Bu olay hakkında görüş almak için müracaat edilebilir.

¹²⁶—**Gavstan Yardım İsteme Usulü:**

Sıkıntıda olan bir kimse gavs-ı vesile edip Allah Teâlâ'ya yalvarırsa derhal sıkıntısı gider. Şiddet anında her kim O'nun ismini anarsa derhâl rahata kavuşur. Gavs Hazretlerinin yüzü suyu hürmetine diyerek, her kim Allah Teâlâ'dan dilekte bulunursa, derhâl işi görülür.

İki rekât namaz kılınır. Her rekâtında Fatiha'dan sonra on bir İhlâs okuyarak, iki rekât namaz kılınır. Selâmdan sonra da on bir defa Rasûlullah sallallâhü aleyhi ve selleme salât ve selâm getirip gavsın ismini anarak yalvarırsa, Allah Teâlâ'nın izni ve yardımıyla derhal işi görülür.

iken, o bütün insanların müşşidine tam bir münâcat ve arz-ı hacet ederdim. Teheccüd kılar, Kur'ân-ı Kerim okur, zikir ve diğer nafilelerle de meşgul olurum. Bir gece, uyku ile uyanıklık arasında **Abdülkâdir-i Geylânî** kuddise sırruhu'l-azîzi gördüm. Başımı ayaklarına sürdüm. Buyurdular ki,

“Zahiren de bir müşşidin bulunması zarurîdir.”

“Zamanımızdaki meşâyıhdan hangisine gitmemi emrederseniz, ona gideyim,” diye arz ettim. Buyurdular ki,

“Serhend'de zahir ve bâtin ilimler sahibi *Şeyh Ahmed Fârûkî* isminde bir aziz vardır.” O sabah yüzlerce dert ve yanma ile Hazret-i İmâm'ın yüksek huzurlarına kavuşmak için yola çıktım. Yanlarına gidince, gördüğüm rüyayı arz ettim ve inayet etmeleri için yalvardım. Zikir talim eyleyip, cezbe ve hâllere kavuşturdular. Gördüklerimi orada da gördüm.”¹²⁷

Efendi Hazretlerinin gavsiyetini, kabir kitabesini yazan Seyyid Osman Hulusi Efendi kabul ve ikrar etmiştir. Şöyle ki;

***Tariki Nakşibend-i Pir-i Ebcel Müşşid-i Kamil
Garibu'llah-i Hakkî Gavsü'l-âzam Şeyh İsmail Hakkî İhrâmî
Engin gönlünde yüce murad-ı hâsıl oldu
Toprak toprağa verildi Hakk-a vasıl oldu.***

02.08.1969

Efendi Hazretlerinin gavsiyeti hakkında Türkelili Mevlâna Küçük Hüseyin Efendinin bize anlattığı menâkıbı bu kısımda aktarmayı uygun gördük.

1966 yılında Haremi Şerifte Adanalı Ramazanoğlu Mahmud Sami kuddise sırruhu'l-azîz Efendinin yanına oturdum. Bize döndü.

“Hacı Gardaş! Sivas'a mı intisaplısın?” dedi, sukut ettim. Hacı Sami Efendi;

“Güzel yerden yapışmışsın, güzel yerden vurmuşsun” dedi. Biraz sükût durdu ve dedi ki;

“Fuyuzât Sivas'a iniyor. Taksim ediliyor. Bize ayrılan kepçe kadar payımızı siz kardeşlerime taksime vesileyiz. Vesilesiz vasıl olunmaz”

1966 yılında Sivas'ta vekâlede Efendi Hazretleri gelmeden Damadı Hayyat Mehmed Efendi anlattı.

“Bir seher vakti uyandığımda ablanız (Efendi Hazretlerinin kızı Hayriye Hanım) yatağında oturmuş ağlıyordu. Bende **“Ne oldu” dedim. Ablanız dedi ki;**

“Biz diğer ihvane hanımlarla beraber Yukarıtekke'de medfun sahâbî

¹²⁷—Muhammed Hâşim Kışmî, Berekât İmâm-ı Rabbani Ve Yolundakiler, trc. A. Faruk Meyan, İst. 1980, s. 455

Abdülvahhab Gazi Hazretlerini ziyarete gittik. Türbeyi ziyaret edip bir fatiha üç ihlâs ve üç salavât-ı şerife okuyup, “**Ya Rabbi bu ziyaretimizi salihlerin ziyareti gibi kabul ve makbul et,**” dedim.¹²⁸ “**O anda aklıma düştü ki, Ya Rabbî Habîbinin yüzünü görmeyen, sözünü duymayan bizlere ashâbını ziyaret etmeyi lütfettin. Şükürünü edâ edenlerden bizi ayırma**” diye dua ettim. Gece Abdülvahhab Gazi Hazretlerini rüyamda gördüm. Bana;

“**Evladım bizi ziyaret ettin, güzel ettin. Fakat senin öyle bir baban var ki, Allah Teâlâ onun gözünden bu âleme nazar ediyor. Fuyuzâtı ilâhi onun izni ile âleme dağılıyor. Başkasından medet ummak taştan medet ummaya benzer.**” dedi, onun için ağlıyorum.” Hayyat Mehmet Efendi sözlerine şu şekilde devam etti.

“**Gardaşım! Ablanız genç yaşta Hakk’a yürüdü. Öyle icap etti. Bende evlenmedim. Şeyhimin sevgisi üstüne sevgi tutmadım.**”

Hulusi Efendi Mekke’de bize bir sohbetinde buyurdu ki:

“**Efendimle dört defa Kudüs yoluyla Hacca geldik. İlk üç haccımızda Kudüs’teki Mescid-i Aksa’daki âlimlerden hiçbir kimse şeyhimin önüne geçip namaz kıldırmadı. Şeyhimizin ilim sahibi olduğunu görmüşler. 1967’de dördüncü haccımızda yine Mescidi Aksa’ya uğradık. Şeyhimize bu sefer itibar etmediler. Bunun üzerine Şeyhim,**

“**Oğlum Hulusi! Başlarına bir musibet gelecek.**” dedi. O sene İsrail Kudüs’e girdi.

Şeyhimle Mekke’ye geldik. Arafat’tan döndükten sonra Mina’da Mescid-i Hayf da kimse önüne geçmedi, şeyhim imamlık yaptı. Oradaki âlimlerden birisinin bu hal acayibine gitmiş ve dikkatini çekmiş. Bu kadar çok âlim varken bu kişiye niçin imamlık yaptırıyorlar, diye. Bu düşünceler içindeyken Efendi Hazretleri cemaate yüzünü dönmüş ve manevi bir el cemaatin üzerinden geçerek şeyhime öptürdüğünü görmüş. O zat hatasını anlamış ve ayağa kalktı:

“**Gardaşlarım ben bir hataya düştüm. Benim üzerime basmadan kim bu kapıdan geçerse Allah Teâlâ haccını kabul etmesin.**” Cemaat üzerinden zarar vermeyerek geçtiler. Daha sonra Efendi Hazretleri yerinden kalkarak geldi ve

“**Kalk Gardaşım! Kalk, kabul (bağışlattık) ettirdik seni.**” Şeyhimin elini öptü ve oradan ayrıldı. Bu olaydan sonra İslam âlimleri daha çok Sivas’a geldiler.”

IV—***Efendi Hazretlerinin hayatındaki Dokuz sayısının sırrı***

Eski Türklerde dokuz, kutsal ve önemli bir sayıdır.

Türk kağanlarının dokuz tuğu bulunurdu. Osmanlı Türklerinde de görülen, verilen armağanın dokuz sayısı ile ölçülmesi geleneği çok eskilere dayanır.

“*Dokuz*” kelimesinin Eski Türkçedeki söylenişi tokuz’dur. Eski Türk boylarının kimilerinin adlarında dokuz sözcüğü geçer.

Mesela; Tokuz Oguz (*Dokuz Oğuz*), Tokuz Ogur (*Dokuz Ogur*), Tokuz Tatar (*Dokuz Tatar*).

Dokuz sayısı, Türkler’in destanlarında da çokça geçer: dokuz ağaç, dokuz boy, dokuz dallı ağaç, dokuz dev, dokuz felek, Dokuz Oğuz gibi.

“Rivayetlere göre Ahmed Yesevi kuddise sırruhu’l-azîz dergâhında yetiştirildikten sonra Hind kıtasından İdil boylarına, Çin seddinden Tuna kenarlarına kadar uzanan geniş bir coğrafyaya tebliğ ve irşad göreviyle gönderdiği dervişlerinin sayısı doksan dokuz bindir. Bu *doksan dokuz bin rakamı*, sayı olarak tam tamına olmasa bile çokluğu ifade etmesi yönünden gerçeğe işaret eder.”¹²⁹

Sonuç olarak dokuz ve dokuzun katları olan doksan, dokuz yüz, dokuz bin sayıları Türk kültüründe önemli bir yere sahiptir. Bu sayılar, kutsal olan varlıklar için kullanıldığı gibi kahramanlar için de kullanılmıştır. Ayrıca Türkler’in önemli kutlama günlerinin tarihlerinde de dokuz sayısına rastlarız. Devlet yönetimine de işleyen dokuz sayısı coğrafi adlarda da görülmüştür.

Kimi tarihçiler Türkler’in atası olan Yafes’in oğullarını da dokuz sayarlar. Bundan dolayı Türkler uğur dileyerek dokuz üzerine hesaplarını yaparlar.

Rasûlullah sallallâhü aleyhi ve sellem’in şeriatına uygun olarak da “dokuz” sayısının öteki sayılara üstünlüğü açıktır. Çünkü Allah Teâlâ’nın güzel adları doksan dokuzdur ki, ***dokuz ondan ve dokuz birden*** meydana gelmiştir. Âlemlerin sayısı on sekiz bindir.

Ashabın arasında yapılan derecelendirmede ***dokuz tabakadan*** oluşur.¹³⁰

¹²⁹—Hz. Sultan Hoca Ahmed Yesevi kuddise sırruhu’l-azîz *Divan-i Hikmet*, TDV Yayınları, 2003, s.3

¹³⁰—İslâm’ın yayıcısı ve müjdecisi muhterem Rasûlullah sallallâhü aleyhi ve sellem olduğu için onun sohbet şerefine erenler, müslümanlar arasında büyük bir kıymet ve itibara sahiptir. İşte ashab dediğimiz kimseler, ümmetin bu bahtiyarlarıdır. Ancak ashâbında derecesi bir değildir. Bu derece, onların kendi kişiliklerine ait faziletlere, İslâm’a ettikleri hizmete ve İslâm’ı kabul hususundaki sıralarına göredir.

Buna göre Ashab mertebelerine göre ***dokuz tabakaya*** ayrılmıştır.

Birinci tabaka: cennetle müjdelenen on kişi, bütün ashabtan üstündür. İlk dört halife, yâni Hz. Ebûbekir, Hz. Ömer, Hz. Osman ve Hz. Ali, Hz. Talha, Hz. Zübeyr, Hz. Sa’d, Hz. Saîd, Hz. Abdurrahman ve Hz. Ebû Ubeyde radiyallâhü anhüm.

İkinci Tabaka: **Hz. Ömer radiyallâhü anh’ın** İslâm olmasından sonra

Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellem'in nübüvveti tamamlandığı zaman **eşlerinin sayısı dokuz** idi.

Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellem'in savaşlarda kullanmak üzere **9 kılıcı**, 7 zırhı, 6 yayı, 2 kalkanı, 5 mızrağı, 2 miğferi vb. silâh ve teçhizatı vardı.¹³¹

Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellem 12 yıl 5 ay 13 gün Mekke'de, **9 yıl 9 ay ve 9 gün** Medine'de olmak üzere toplam 23 yıl peygamberlik yapmıştır.¹³²

Dokuz sayısının İhramcızâde Hacı İsmail Hakkı Efendi Hazretlerinin hayatında önemli bir yer tuttuğunu, hatim hocası olan Mesudiyeli Cavit Kayhan'ın banttan kendi sesinden bizzat dinlediğimiz menkabeden duyduk.

Menkabe şöyledir.

"Bir tarihte İstanbul'a Şeyhime harçlık olarak dokuz altın gönderdim. Şeyh Efendimde birinin dokuz altın borcuna kefil olmuş. Kefalet parası için dokuz altın istendiği an bizim gönderdiğimiz dokuz altının havalesi eline gelmiş. Şeyhim bu halden gayet memnun ve mesrur olmuşlar. Âlem-i vakıada (manevi halde) iki elini kaldırmış ve bir parmağının kapalı olduğunu gör-

müslümanlığı kabul edenler oluşturur.

Üçüncü Tabaka: Akabe'de ilkönce biat eden Ensar,

Dördüncü Tabaka: Akabe'de ikinci kez biat eden Ensar.

Beşinci Tabaka: Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellem'e hicretinde Küba'da yetişen Muhacirler.

Altıncı Tabaka: Bedir savaşında bulunan Muhacirler ve Ensar.

Yedinci Tabaka: Bedir Savaşıyla Hudeybiye Seferi arasında hicret edenler.

Sekizinci tabaka: Şecere-i Rıdvan (Hoşnutluk ağacı) altında biat eden Ashab.

Dokuzuncu Tabaka: Hudeybiye Antlaşması'ndan sonra gelen muhacirler.

Bu tabakaların içinde ulu ashabdan bazıları, Suffe Ashabı arasında seçkin kişiler vardı. Bu kişiler Ashab arasında yiyecek, giyecek gibi şeylerden veya yatacak yerden mahrum bazı fakirlerdi. Bunlar için her akşam Efendimiz sallallâhü aleyhi ve sellem'in kutlu evinin avlusunda bir sofraya kurulur ve önlerine kavrulmuş arpadan meydana gelen bir kap yemek konurdu. Bunlar, geceleri Efendimiz sallallâhü aleyhi ve sellem'in mescidinin kuzey yanındaki sofasında yatarlardı. Suffe (sofa) ehlinin sayısı hakkında rivayetler çeşitlidir. 10, 30, 70, 92, 93, 400 kişiydi diyenler vardır. Bunlar içinde Medine'de hemşerisi olmayanlar vardı: Bazıları;

Hz. Ebu Zer Gıfârî, Hz. Ebu Saîd Yemenî, Hz. Huzeyfetü'l-Absî, Hz. Vesîletü'l-Leysî radiyallâhü anhüm,

Bazıları da köle iken müslüman olanlar **Hz. Ebu Mevhîbe, Hz. Ammâr, Hz. Bilâl Habeşi, Hz. Habbâb, Hz. Selman Farişî, Hz. Suheyb Rumî radiyallâhü anhüm.**

Hz. Sa'd bin Ebi Vakkas radiyallâhü anh'ın da bir aralık Suffe ehli arasında bulunmuş olduğunu rivayet ederler. (AYNÎ, Mehmet Ali, Tasavvuf Tarihi, sadeleştiren H.Rahmi YANANLI, İstanbul, 2000, s.182)

¹³¹—İbn Kayyim, **Zâdu'l-Meâd**, 1/120–121.

¹³²—ÖZDEŞ, Talip, Vahiy ve İslâm Tebliğinin Krono Cetveli, Sivas, 1994, s.7

düm. Emanet yerini buldu. Dokuz parmak dokuz altın olduğu işareti ile emanet yerini bulmuş olduğunu kabul ettim.

Bu arada ziyaret arzusu gönlümü yaktı ve ziyarete teşebbüs ettim. Veznedarım, yanımdaki arkadaşın elide eğri (hırsızlık halleri olan) acil durumda parayı sayıp teslim etme mümkün olmadı. O zaman seferi zamanı (1.Dünya Savaşı) olduğundan bir lira için bir adam asılıyordu. Arkadaşa;

“Ben Şeyhimi ziyarete gidiyorum. Senin vicdanına bırakıyorum” dedim.

Maaşım üç altın idi. Birinden üç altın daha aldım. Ziyarete niyetlendim. Bende gidiyorum diyenlerle **dokuz arkadaş** olduk. Karda kışta vasıta yok. Samsun’a yaya geldik. Vapura bindik. Vapur lebaleb (çok kalabalık) dolu oturacak bir yeri ancak kademhaneler (tuvalet) yanında bulduk. Ve orada İstanbul’a geldik. Şeyhimi ziyarete gidiyorum diye oranın husumeti (kötü kokusu) bana misk-ü amber gibi geldi. İstanbul’a geldik. **Dokuz gün** kaldık ve yolcu olduk. Bu gidiş gelişimiz mecbûri ve mebrur idi.

“Gardaşlarım! Sizi buraya getirip götüren o gidişimizdir. Ne oldu ise, o gidişimizde oldu. İşte şeyh sevgisi ve nişanı olan dokuz altın, dokuz arkadaş, dokuz gün ziyaret ve dokuz gün yolculuk; dört dokuz bir araya geldi. Bunun manası Ciharyâr Güzin (Dört Halife radiyallâhü anhüm) gelmeleri ile kırka buluş (ulaştı) etti.

Bunun sırrı kitaplara sığmaz.”

V— Mevleviliğin verilışı

Kitabımızın birçok yerinde Hz. Mevlana kuddise sırruhu’l-azîzden bahisler geçer. Bunun nedeni Efendi Hazretlerinin Hz. Mevlâna’dan icazetli olmasındandır. Bu izin hakkında şu menkabeti meşhurdur.

Efendi Hazretleri buyurdu ki;

“Konya’ya bir iş gitmiştik orada ihvanımız yoktu. Konya’da hiç tanıdığımız olmadığı için otelde kaldık. Buraya gelmiş iken önce Şems-i Tebrizî’yi sonra Mevlana’yı ziyaret edelim dedik. Ziyaretimizde Mevlana’nın ruhaniyeti ile görüşemedik. Canımız sıkıldı. Kendi kendimize;

“İsmail bu hata sendedir. Mevlana mürşid-i kâmilidir. O’nu dünya âlem bilir” dedik. Bu hal ile otele vardık. Çok geçmeden Mevlana teşrif buyurdular. Rüya falan değil, sizinle nasıl görüşüyorsak, aynen öyle. Üzerinde deve yününden abası ve elinde asası vardı. Selam verdi.

“İsmail Efendi! Bizim ayağımıza kadar geldiğin için karşınıza çıkmaya hayâ ettik. Bizim sizi Konya sınırında karşılamamız icap ettiğinden bu hal zuhur etti.” dedi.

İki saat onunla sohbet ettik. Bana **“şu an, bizim kolumuza bakacak kimse kalmadı. Onu size emanet ediyorum.** Dedi. Sohbetimizden sonra ayrıldı. Ben Konya’da iki, üç gün kalacak idim. Fakat bu hadiseden dolayı Mevlana, Cenâb-ı Hakk’a niyaz eder, bizi Konya’da bıraktırır diye hemen

ayrıldık. Çünkü Allah Teâlâ bu kullarının isteklerini ret etmez.”¹³³

İki âlemde tasarruf ehlidir ruhu veli
Deme kim bu mürededir, bunda nice derman ola
Ruh şimşiri Huda'dır ten gılaflı olmuş ana
Dahi âlâ kâr eder bir tığ kim üryan ola

Efendi Hazretlerinin hayatı incelendiğinde düşüncesi Hz. Mevlâna Celâleddin Rumî kuddise sırruhu'l-azîzden etkilendiği ve sohbetlerinde onun üzerinde durduğu konular ve “**varlık-yokluk**” konusu O'nun ne denli bir Mevlevî dedesi olduğuna da işarettir.

VI—12 tarîkatten icazetli ve icazet veren olması

Efendi Hazretleri birçok kere buyurdular ki,

“Gardaşlarım, bütün dünya bu kapıdan suyunu içiyor.” “Zaten ezelden tanışmamış olsa idik burada buluşmamız mümkün olmazdı. Şeyhimin hakka yürümesinden sonra bu mukaddes vazife bize verildi. 12 tarîkatı”¹³⁴

¹³³— Bir gün Üftâde Efendi Hazretlerine Molla Hünkâr Hazretleri (Mevlâna) ruhanî gelmişler, buluşmuşlar. “Gâhîce bizi de anın. Mesnevimizi nakledin.” Diye buyurmuşlar. Râvî rivayet eder ki, bir kimse Hazret-i azîzle buluşmaya gelmiş idi. Görse ki, içeride bir gürültü var, Hazret-i azîzin huzurunda adam var diye içeriye de girmemiş. Bir zaman sonra içeri girdikte Üftâde Efendi Hazretleri buyurmuşlar ki, “Kuzu, Konya'dan Molla Hünkâr (Mevlâna) geldi. Bize bir külah getirdi ve “Bizi de anın.” Diye buyurdular ve “Mesnevimizi nakledin.” Diye tembih buyurdular.” Şimdi Molla Hünkâr hazretleri bu zamandan nice yıl önce dâr-ı fenadan dâr-ı beka-ya rihlet buyurmuşlar. Hâşâ ki, onlar ölmezler ve dahi onları öldü diye itikâd etmemek gerekir. Râvî rivayet eder ki, Üftâde Efendi hazretleri nice zaman Molla Hünkâr'ın nefes-i şerîfeleriyle Mesnevî-i Şerîfi nakl buyurmuşlar. (Hüsameddin Bursevî, Menâkıb-ı Hazret-i Üftâde, İst, 1996, s.93)

¹³⁴— Tarîkatların tasnifi aslında 12 den fazladır. 12 sayısını aslında semboliktir.

Ahmed Münib kuddise sırruhu'l-azîz Efendi'nin 1306 yılında basılan Mir'ât-ı Turuk adlı eserinde faydalanılarak tesbit edilen tarîkatların adları ve kurucuları şu şekildedir.

1-Kadiriyye: Abdülkadir Geylani kuddise sırruhu'l-azîz tarafından kuruldu..

2-Rifaiyye: Ahmed Rifai kuddise sırruhu'l-azîz tarafından kuruldu.

3-Bedeviyye: Seyyid Ahmed Bedevi kuddise sırruhu'l-azîz tarafından kuruldu. Daha çok Mısır'da yaygınlaştı.

4-Dussukiyye: Burhaneddin İbrahim Dussuki kuddise sırruhu'l-azîz tarafından kuruldu. Daha çok Mısır ve Sudan'da yaygınlık kazandı.

5-Kübreviyye: 1221'de Harizm'de vefat eden Necmeddin Kübra kuddise sırruhu'l-azîz tarafından kuruldu.

6-Halvetiyye: Ömer Halveti kuddise sırruhu'l-azîz tarafından kuruldu. İslâm dünyasının en yaygın tarîkatlarından oldu. Bugün kırktan fazla kolu var.

7-Sühreverdiyye: Şihabüddin Ömer Sühreverdi kuddise sırruhu'l-azîz tarafından kuruldu.

bize teslim ettiler. Biz bakıyoruz.”

8-Çeştiyye: Muinüddin Hasan Çiştî kuddise sırruhu'l-azîz tarafından Hindistan'da kuruldu. Hindistan'ın ilk ve en büyük tarîkatı oldu.

9-Yeseviyye: Ahmedi Yesevi kuddise sırruhu'l-azîz tarafından. 11. yüzyılın 2. yarısında kuruldu.

10-Sa'diyye: Seyyid Sadeddin Cibavi kuddise sırruhu'l-azîz tarafından kuruldu.

11-Mevleviyye: Mevlana Celaleddin-i Rûmi kuddise sırruhu'l-azîz tarafından kuruldu.

12-Şazeliyye: Ebu'l-Hasan Şâzeli kuddise sırruhu'l-azîz tarafından kuruldu.

13-Hâlidiyye: Zülcenaheyn Halid Ziyaeddin kuddise sırruhu'l-azîz tarafından kuruldu.

14-Ekberiyye: Muhyiddin İbnü'l-Arabî kuddise sırruhu'l-azîz tarafından kuruldu.

15-Nakşibendiyye: Bahâüddîn bin Muhammed el-Buhârî kuddise sırruhu'l-azîz tarafından kuruldu.

16-Bayrâmiyye: Hacı Bayram Velî Ankaravî kuddise sırruhu'l-azîz tarafından kuruldu.

17-Eşrefiyye: Eşrefoğlu Rûmi kuddise sırruhu'l-azîz tarafından kuruldu.

18-Müceddidiyye: İmam Rabbani kuddise sırruhu'l-azîz tarafından kuruldu.

19-Celvetiyye: Aziz Mahmud Hüdâyi kuddise sırruhu'l-azîz tarafından kuruldu.

20-Medyeniyye: Ebu Medyen el-Mağribî kuddise sırruhu'l-azîz tarafından kuruldu.

21-Bektaşîyye: Hacı Bektaş Veli kuddise sırruhu'l-azîz tarafından kuruldu.

22-Zeyniyye: Muhammed Zeynuddin-i Hafi kuddise sırruhu'l-azîz Hazretleri tarafından Envar-ı Sühreverdîyye ve Esrar-ı Rifâiyye birleştirilerek kurulmuştur.

23-Ruşeniyye: Dede Ömer Ruşenî kuddise sırruhu'l-azîz tarafından kuruldu.

24-Ahmediyye: Ahmed Şemsettin Marmaravî Yiğitbaşı kuddise sırruhu'l-azîzin Halvetilerin bir gurubu olarak kurulmuştur.

25-Sümbüliyye: Yusuf Sümbül Sinan kuddise sırruhu'l-azîz tarafından kuruldu.

26-Gülşeniyye: İbrahim Gülşenî kuddise sırruhu'l-azîz tarafından kuruldu. Sezaiyye ve Haletiyeyi-Gülşeniyye şubeleri vardır.

27-Sinaniyye: İbrahim Ümmü Sinan kuddise sırruhu'l-azîz tarafından kuruldu.

28-Şabaniyye: Şaban-ı Veli kuddise sırruhu'l-azîz Hazretleri tarafından kuruldu. Karabaşıyye, Nasnhiyye, Çerkeşiyye, Bekriyye şubeleri vardır.

29-Uşşakiyye: Hasan Hüsametdin Uşşaki kuddise sırruhu'l-azîz tarafından kuruldu. Nasuhiyye, Cahidiyye, Cemaliyye, Selahiyye şubeleri vardır.

30-Hâşimiyye: İmam Musa Kâzım'ın 32'nci evladı Seyyid Mustafa Haşim kuddise sırruhu'l-azîz tarafından kuruldu.

31-Mısriyye: Niyazi Mısri kuddise sırruhu'l-azîz tarafından kuruldu.

32-Cerrâhiyye: Hazret-i Pir Nureddin Cerrahi kuddise sırruhu'l-azîz tarafından kuruldu.

33-Bekriyye: Seyyid Mustafa Bekir kuddise sırruhu'l-azîz tarafından kuruldu. Hıfniyye, Semaniyye, Durduriyye, Ezheriyye, Ticaniyye, Sadiyye, Kemaliye şubeleri vardır. (Aziz Mahmud Hüdâyi Uluslararası Sempozyum Bildiriler, İst-Üsküdar Beld. 2006, c. II, s.374-376)

Tariklerden mücaz (icazetli) olmak demekten kasıt, Efendi Hazretlerinin manevi feyz membaı olması denilmesi ile aynı manaya gelmesidir. Gavsîyet makamında olan mürşidin 12 tarîkattan izinli olması gerekir. Çünkü bu durum itibarı ile diğer meşâyih feyzyâb olabilsinler.

Halvetiliği

Efendi Hazretleri adı sülûk ile anılan yüksek dersleri Sivas merkezinde bulunan Meydan Camii'nde büyük Halveti Meşâyihî Şemsi Sivâsi kuddise sırruhu'l-azîzin mânevi huzurunda ihvana ikmal ettirirdi. Bu ise, O'nun o sultan ile manevi bağına remzen işaret olup Hacı Hasan Akyol Efendi'nin evini bu sultana komşu yapması da ayrıca bu durumun açıklamasına ayrı bir işarettir.

Rifâilîği

Efendi Hazretleri ayda bir veya iki kere muhakkak Sivas'taki Rifâilerin son büyük halkası olan Seyyid Abdullah Haşim kuddise sırruhu'l-azîzi (Arab Şeyh) kabr-i mübârekesini ziyaret eder, manevi bağını devam ettirirdi.

Melâmîliği

Melâmîlik Efendi Hazretlerinin görüşlerinin büyük bir bölümünü teşkil ettiği gibi tatbikini de hiç bırakmamıştır. Ankara'ya geldiğinde Melâmîliği'nin gereği Hacı Bayram kuddise sırruhu'l-azîzi ziyaret eder ve genellikle görüşmelerini türbenin arka tarafında çilehaneye yakın bir mahalde yaparlardı.

Efendi Hazretleri, kendine müracaat eden başka kolun dervişine de icâzet vermiştir. Mesela;

Türkelili Mevlâna Küçük Hüseyin Özdemir Efendiden dinledim.

Ali Haydar kuddise sırruhu'l-aziz Efendinin damadı Osman Nuri Efendi bana anlattı, dedi. **“Babam dünyadan göçünce Mahmut Efendi bu görevi üstlenmek istedi. Çok şeyh aradı, sonunda Sivas'a İhramcızâde Hacı İsmail Efendi Hazretlerine gitmişti.”** Olayın devamını Türkelili Mevlâna Küçük Hüseyin Efendi şöyle devam etti.

Misafirliğin usûlü bir gün gidiş, bir gün kalış ve bir gün dönüştür. Mahmut Efendinin Sivas'taki misafirliği üç günü geçince durumunu Efendi Hazretleri sormuş, O da;

“Efendi Hazretleri benim şeyhim Hakk'a yürüdü. Çok ihvanı var, sizden icâzet almaya geldim.” Efendi Hazretleri ise;

“Gardaşım! Senin şeyhin doğdu mu, doğurdu mu?” demiş.

“Bilemem Efendim” manasında hareket edince, Efendi Hazretleri;

“Gardaşım! Neyi biliyorsun?” demiş.

“Efendi Hazretleri sizi biliyorum” diye cevap verince Efendi Hazretleri uzun bir müddet rabıtada kaldı. Öyle bir uzun müddet sürdü ki, iki defa önüne içmesi için konulan çay soğudu. Üçüncü defa konulan çaydan sonra Efendi Hazretleri;

“Gardaşım! Size şeriât verildi. Seyr-i Sülûk tarikattadır.” Buyurarak Mahmut Efendi Hazretlerinin yolunu açmıştır.

C) MENKABE¹³⁵ VE KERAMETLERİ

I-İntisabından önceki zamana ait menâkıbı

1- Seyyid Mustafa Hâkî kuddise sırruhu'l-azîz Efendi, ihvanı ile sohbet ederken huzura giren İhramcızâde Hacı İsmail Hakkı Hazretlerine:

“*Hacı Aişe Hanım'ın oğlu musun?*” Diye sorduklarında;

“*Evet Efendim!*” Cevabı ile manevi kutlu doğum gerçekleşmiştir.

2- Efendi Hazretlerinin annesi bir gün ona dedi ki;

“*Oğlum İsmail mülkümüzü pay-mal ediyorlar sende hiç oralı olmuyorsun.*” Bende;

“*Ana kalanı bize yeter*” dedim. Annem,

“*Hay oğlum Allah Teâlâ senden razı olsun Bende senden bunu beklerdim*” dedi.

“*Anam bir anadır, bu oturduğunuz yer anamdan kalmadır. Baba mülküne hiç tenezzül etmedim, etse idim halim ne olurdu.*”

3- Efendi Hazretleri anlatmıştır.

Bendeki tarikat ahvali etrafımdakiler tarafından âyan olunca, o zamanlar yaşlı akrabalarımız beni sever ve meşgul olurlarmış. Bu çocuğun başına bir iş gelecek diye bana dayanamayıp;

“*İsmail sen daha gençsin, zaman nazik bırak şu tarikat işlerini*” dediler. Bende onlara;

“*Siz yiyip içmeyi bıraksanıza*” dedim.

“*Yiyip içmek bizim gıdamız*” dediler. Ben de;

“*Bu da bizim gıdamız, bu işi böyle bilip, böyle inanmayan yola gidemez, kuştan korkan darı ekmezmiş*” dedim.

“*Şimdi bakıyorum da bu gibi sözlerin yanımızda bir sinek kadar değeri yok, Gardaşlarım*”

¹³⁵—MENKABE (Menkıbe): Bir zâtin güzel iş, söz ve hallerini, hayâtını konu edinen hikâye ve hâtıralar. Çoğulu menâkıb dır.

MENÂKIB: Menkabeler. Velilerin, Allah Teâlâ'nın sevgili kullarının güzel iş, hareket, söz ve kerametlerini konu edinen hikâye ve hatıralar, bu hususta yazılmış kitaplar.

“*Menâkıb, Allah Teâlâ'nın ordularından bir ordudur. Allah Teâlâ onunla tasavvuf yolcularının kalblerini kuvvetlendirir.*” Bu sözün delili;

“*Biz sana peygamberlerin kıssalarını anlatıyoruz, bununla kalbini pekiştirip takviye ediyoruz*” meâlindeki Hûd sûresi 120. âyet-i kerîmesidir.”

Cüneyd-i Bağdâdî kuddise sırruhu'l-azîz

“*Evlîyanın menâkıbını dinlemek, onlara olan muhabbeti, sevgiyi artırır; Ashâb-ı kirâmın menâkıbı imâmı kuvvetlendirir.*”

Seyyid Sıbgatullah kuddise sırruhu'l-azîz

4- Efendi Hazretleri talebelik dönemleri ile ilgili olarak şunları söylemiştir.

“Mektepte okurken hocam benim dersleri dinlemez, hep geçirirdi. Arkadaşlarım, dersi dinletmeden geçmeme hep şaşırırlardı. Hocam bir gün dayanamayıp, ‘İsmail Efendi dersleri uykusunda bile bize talim etmektedir’ buyurdu.”

II-Müridlik devresine ait menâkıbı

1- Efendi Hazretleri anlattı ki;

“Gardaşlarım! Şeyhimi ziyaret etmiştim. Şeyhim bana;

“Oğlum İsmail kadın ve erkek ihvanlarımıza selam götür” dedi. O zamanlar birkaç erkek ihvan vardı. Kadın ihvan hiç yoktu. Biz bunu sonra anladık ki;

“Gardaşlarım! Meğer onlar çekirdeğe baktıkları zaman, çekirdekten yetişecek ağacın meyvesini görürlermiş, meğer selam sizlere imiş.

Gardaşlarım! Zaten ezelde tanışmamış olsaydık burada buluşmamız mümkün olmazdı. Şeyhimin irtihalinden sonra bu mukaddes vazifemiz, bize buyurdukları cümleler içindeymiş.”

2- Efendi Hazretleri anlattı ki;

“Çocukluktan beri üzerimde harika haller vardı. Vücudum zikreder ben bunu fark ederdim. Öyle bir hal aldı ki, artık rahat edemiyordum. Tuvalete dahi giderken ar ederdim. Annem bu hale vakıf idi. Şeyh Mustafa Hâki kuddise sırruhu’l-azîze beni anlatmış.

“Arkadaşlar ile sohbet ederken bir gün Şeyhimizin yanına gidelim dediler ve gittik. Arkadaşlar ile şeyhimin elini öptük. Şeyhimin göğsünde Lâ İlâhe İlla’llâh yazılı idi ben onu görüyordum. Zannediyordum ki, herkes bu yazıyı görüyor. Sonra arkadaşlara sordum ki, görmemişler.

“Vücudumun zikri öyle bir hal aldı ki, artık tuvalete dahi giderken ar ediyorum”¹³⁶ dedim. Şeyhim;

“Bu hali Allah Teâlâ’nın izni ile senden alırsız” dediler.

Oradan Sivas’a döndük. Şeyhime halimi arz ettikten sonra tuvalete girince zikrim durdu. O an öyle bir korku geldi ki, acaba bir hata mı ettim diye, üzüldüm. Çıkınca zikrim devam edince dünyalar benim oldu.”

¹³⁶— Bir kimse şöyle dedi:

Kademgâhda -helâ- Allah adın demek olmaz.

Ne yapayım, kendimden ayıramam.

Şah attan aşağı inemez biçare at neylesün.

Hız. Pîr Mevlânâ Celâleddin-i Rûmî kuddise sırruhu’l-azîz

(Safer Baba, *Tasavvuf Terimleri*, İst., 1998, s.313)

2- Mustafa Hâkî kuddise sırruhu'l aziz Efendi'nin İstanbul'a yerleşmesinin ardından Efendi Hazretleri de Sivas'a dönerek Duyunu Umumiye'de memuriyete başlamıştır.

Efendi Hazretleri son ziyaretini şöyle anlatmıştır.

“Şeyhim hastalanmıştı O’nu ziyarete gidecek mali durumumuz da yoktu. Şeyhimin muhabbetine ayrılık ve hasret de eklenince İstanbul’a gidebilmek için çalıştığım yerden izin isteğinde bulunduk.

“Biz kalb hastasıyız. İzin verilmesini rica ediyoruz, diye bir dilekçe yazdık. Bu ilk dilekçemiz cevapsız kaldı. Kalb hastalığımız şiddetlendi, acilen dilekçemin sıraya konulması diye ikinci bir dilekçe daha yazdık ve ardından izin hakkı çıktı.”

İzin aldıktan sonra yol parası 12 lira gerekiyordu. Validemizin koynundaki altınları 5 liraya bozdurduk. 6 lira da borç alıp yol hazırlığı yaptık. O zaman İstanbul’a gitmek için Samsun’dan gemiye binmek gerekiyordu. Sivas’tan Samsun’a kadar yayan yürüdük. Samsuna geldik. Gemide yer bulamadık. Sonra kaptanın gönlünü yaptık hayvanlar bölümünde yolculuk yaptık. “Ne yoruldum ve nede bulunduğum yerin kokusu beni rahatsız etti. O kadar hoş geldi ki, o zevk ile şeyhimi son kez ziyaret etmiş olduk.”¹³⁷

Sivas’ta Efendi Hazretlerinin ve Peşkirioğlu Nuri Efendi’nin de bulunduğu bir sohbette, bir arkadaş Kerem’in şu türküsünü söylüyor.

*Karadır kaşları eğmeli değil
El ele kol kola değmeli değil
Fırsat elde iken sarmadım yarı
Beni öldürmeli dövmeli değil*

Nuri Efendi hem ağlıyor ve hem de itiraf ediyor,

“İsmail Efendi senin bana İstanbul’a ziyarete gidelim dediğin zaman vaktim de vardı, param da vardı. Zamanın kıymetini bilemedim. Gitmedim çok pişmanım. Siz o fırsatı ve zamanı kullandınız ve kazandınız” diyor. Efendi Hazretleri zaman zaman bu konu üzerinde çok durur ve buyurlardı

¹³⁷—Bir başka rivayette. *“Şeyhim İstanbul’a teşrif ettiler. Şeyhimi ziyaret için kalbimden rahatsızım diye on günlük izin aldım. Çünkü kalbim şeyhimi arz ediyordu. O olmadığı içinde kalben rahatsızdım. Sonra karayolu ile Samsun’a, Samsun’dan da vapurla İstanbul’a müteveccihen yola çıktım. Vapurda bulunduğum yer hayvanların bulunduğu yerin yanında idi. Kokusu bana mis kokusu geliyordu. Çünkü şeyhime gidiyordum. İstanbul’a varınca Fatih Camii merdivenlerinde karşılaştık. Göz göze geldik. O göz göze gelmeyi iki cihana değişmem. Mustafa Hâkî Hazretlerinin Peşkirioğlu Nuri Efendi isminde bir müridi vardı. İstanbul’a ziyarete giderken Nuri Efendiye beraber gidelim diye teklif ettik. Nuri Efendi de mazeret beyan ederek gelmedi. Bu ziyaretten kısa bir süre sonra Mustafa Hâkî Hazretleri ebediyete intikal etti.”*

ki;

“Giden zaman geri gelmez. İçinde bulunduğunuz zamanın kıymetini bilin ve bu günün işini de yarına bırakmayın”

4- Efendi Hazretleri anlatmıştır.

“Gardaşlarım! Ölmek varlığı bırakıp yokluğa ermektir. Yok, olacaksın ki, var olasin. Nefsini bilen Allah Teâlâ’yı bilir. Nefsini bilmeyen Allah Teâlâ’yı da bilemez. İnsan fani olursa Cenabı Allah o insanın konuşan dili, gören gözü, işiten kulağı olur.”

“Gardaşlarım! Şeyhim Mustafa Hâki Hazretleri ile ilk karşılaştığımda baktım ellerim onu eli (o zaman sakalım yoktu) sakalım onun sakalı olduğunu hissettim. Her halim şeyhim oldu. Şeyhinde fani olan Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellemde fani olur, Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellemde fani olan Allah Teâlâ da fani olur.

III-Şeyhlik Devrine ait menâkıbı

1-Bir gün Efendi Hazretleri ihvanları ile caddede Bıçakçı İlyas adı ile bilinen esnafın dükkânının önünden geçerken, Bıçakçı İlyas onlara laf atmıştır. Bıçakçı İlyas gece rüyasında bir sünnet merasiminde kendisinin sünnet olduğunu görmüştür. Ertesi gün yine onun dükkânı önünden geçerken, Efendi Hazretleri;

“Gardaşım! Geçmiş olsun” buyurmuş. Bu olay üzerine hatasını düzeltmiştir.

2-Kemal Öztürk’e anlatılan olay;

Sene 1948 de Sivas’a ziyarete gittik. İki arkadaş da Adana’dan gelmişti. Birinin adı Mustafa idi. Bu arkadaş 5 sene başka bir kolda çalışmış ve acayip haller onu kaplamış ve çimenlerin ve ağaçların zikrini duyar hale gelmişler.

Şeyhine *“ateşler içinde yanıyorum ve ben artık bu hale dayanamıyorum”* demiş. O da *“oğlum ikindiye geç kal”* dermiş. Meğer kâmil olmayan mürşit bu hali alamazmış. Fakat bu arkadaşın şeyhi dervişlerine;

“Bu akşam toplanalım” demiş. Akşam toplanmışlar. Şeyhleri;

“Bize zuhurat oldu derslerimizi değiştireceğiz. İhramcızâde Hacı İsmail Hakkı TOPRAK Hazretlerine bağlanacağız. Bütün dünya suyu oradan içiyor, bütün tarikatlar O’ndan feyz alıyor. O zat istediği zaman istediği tarikatın kapısını kapatır.” Demiş.

Bu sırada Osmaniye’de Darendeli Hafız İbrahim vardı. Bu İhramcızâde Hazretlerinin ihvanı idi. Adana’ya gelip onlara yeni derslerini tarif ediyor. Mustafa’da birden acayip haller kayboluyor. Mustafa buna ilaveten,

“Efendi Hazretleri ne yollardan geçirdi, farkında olmadık” demiştir.

3-İhvanın biri emekli olmuş. Efendi kuddise sırruhu’l azize hizmet ediyim diye Sivas’a gitmiştir. Uzun bir müddet hizmette bulunmuştur. Bir gün acaba yanımda ne kadar para kaldı diye kesesine bakmış parasının azaldığını görünce gönlü meşgul olmuş. Her zamanki gibi Ulu Cami’nin önünde Efendi Hazretleri için fayton tutmuş. Vekaleye Efendi Hazretlerini götürüyim diye namazdan sonra beklemiş. Fakat namazda Efendi Hazretlerini gördüğü halde camii çıkışında bulamamış şaşırılmış. Dayanamayıp vekaleye dönmüş Bakmış ki, Efendi Hazretleri orada oturuyor. İhvanların yanına gelip oturmuş.

Biraz sonra Efendi Hazretleri;

“Gardaşım! Deveciden komşusu olan kapısını büyük açmalıdır.” De-yince hizmet için rağbet eden ihvan durumun farkına varmıştır. İzin alıp memleketine dönmüştür.

4- Mehmet Veli Şen’in kendisinden dinledim.

“Bir zaman havas ilmine rağbetim arttı. O işlerle uğraşmaya başladım. İşi o kadar ilerlettim ki, odalar dolusu bu işle ilgili kitap topladım. Efendi

Hazretleri rüyama girdi.

“Gardaşım! Şen Mehmet, gel buraya” dedi. Eline Allah lafzını yazdı.

Sonra elifi sildi,

“Buna ne derler”

“Li’llâh” dedim. Lamı sildi.

“Bu ne” dedi;

“Lehû” dedim. Yine lamı sildi.

“Bu ne” dedi.

“Hû Allah’ın İsm-i Hass-ı Efendim” dedim.

“Gardaşım! Biz size Allah Teâlâ’yı öğretmeye çalışırken, siz çamur katmaya çalışıyorsunuz. Bu işleri bırak” dedi. Bu rüyanın tesiri ile bütün kitapları elimden çıkarıp o işleri bıraktım.”¹³⁸

5- Kemal Öztürk’e anlatılan olay;

1953 yılında, Çorapçı Hüseyin Efendi, Tokatlı Hulusi isminde bir adamla tanışır ve o adamı bizim yattığımız yere getirir. Tokatlı Hulusi Sivas’ta askerlik yapmış, kendisi Kadiri Tarikine mensub imiş, Bu hadiseyi ağzından aşağıdaki şekilde dinledik.

“Bir gün çok ağladım. “Ya Rabbi mülkünde bu biçareye sahip olacak bir kimsen yok mu?” Diye yalvardım. Bu sıralarda Efendi Hazretleri, Sivas’ta Tekkeönü denilen yerde birkaç ihvan ile sohbet ederken, ihvanın birine işaret buyurmuş.

“Filan asker birlikte alay komutanın posta eri, adı Tokatlı Hulusi sol gözünde boz var git, onu al, buraya getir.”

İhvan bizim birliğe geliyor. Herkesin yüzüne bakıyor, benim yanıma gelince bana

“Tokatlı mısın? Adın Hulusi mi?” dedi.

“Evet” dedim.

“Seni Efendi Hazretleri çağırıyor.” İçimden;

“O zaman yaptığım dua kabul edildi” diye sevindim. İzin alıp Efendi Hazretlerinin yanına gittik. Elini öptük ve oturmamızı emir buyurdular. Sonra çay ikram edildi. İçimden;

“Bana nasıl himmet edecek” diye düşünüyordum. Orada bulunan Berber Bekir kulağıma eğilip;

¹³⁸—**Lafza-i Celâl:** Allah - İsm-i celâl, yâni şerefli “Allah” kelimesi, doksan dokuz ismin en büyüğüdür. Bir kimse “Yâ Allah!” derse Hak Teâlâ Hazretlerini bütün sıfatlarıyla yâd ve bütün fiilleriyle zikretmiş olur. Fakat “Yâ Rahman!” dese yalnız rahmet sıfatıyla anmış olur. Diğer isimlerde böyledir. Bu lafza-i celâl Allah Teâlâ’nın has ismidir, hiçbir şeyden türemiş değildir. Bu doğru görüş İmam Halil’in, Sîbeveyh’in, usûlcülerin çoğunluğunun ve fukahanın görüşüdür.

(AYNÎ, Mehmet Ali, Tasavvuf Tarihi, sadeleştiren H.Rahmi YANANLI, İstanbul, 2000 s. 231–232)

“Kadiri bunu bitirebilirsen aferin sana” dedi. Fakat ben ikinci bardağın yarısını içerken kendimden geçtim. Yığılıp kalmışım. Sonra kendime geldiğimde Efendi Hazretleri yüzüme baktı ve tebessüm etti. Bende o güne kadar olan darlık gitti. Böyle bir olay ile İhramcızâde Hacı İsmail Hakkı Hazretlerine intisap ettim.”

6- Kemal Öztürk anlattı.

1949 senesi yönetimin tarikat şeyhlerine tavırla baktığı zaman, İhramcızâde Hacı İsmail Hakkı Efendi Hazretleri hac için İstanbul'a gelip bir otele yerleşmişler. Bir polis arkadaşımıza şu itirafta bulunmuş.

“Türkiye'nin dört bir tarafından adamlar geliyor dilimiz bağlandı ihbar edemiyoruz. Nasıl bir adam diye hayret ediyorum.” İtiraf ettiği adamın da O'nun ihvanı olduğunu fark edememiştir.

7- Koyun Hüseyin adlı bir ihvan, devamlı Efendim bana Hızır'ı gösterse ne olur diye düşünürmüş. Bir gün Ulu Camide namazdan sonra Hızır Direği (Bu direk caminin sol tarafında baştan son sıranın ikinci direği) yanında Efendi Hazretleri bir adamla kucaklaşmışlar. O onları gördüğü halde yanına gitmeyip edeben geri kalmış. Sonra o adam kaybolmuş. Efendi Hazretleri Koyun Hüseyin yanına gelip demiş ki;

“Koyun Hüseyin! Hızır, Hızır diyordun ya, işte o adam Hızır'dı, niye yanımıza gelip görüşmedin.” Koyun Hüseyin fırsatı kaçırdığı için çok üzülmüştür.

8-Efendi Hazretleri ihvanları ile Sivas'ta Kepenek Gözesinde sahra sohbetine çıkmışlar. Orada koyun otlatan bir çocuğu görüp çağırmış.

“Gardaşım! Gel çay iç.” Çay içerken;

“Koyunların doyuyor mu?”

“Yok, amca yağmur yağmadı, ot yok; koyunlar aç geliyor.” Çocukta ağlama hali zuhur etmiştir. Bunun üzerine Efendi Hazretleri;

“Gardaşım! Ağlama dua edelim, Allah Teâlâ yağmur verir.” Efendi Hazretleri dua ediyor ve oradaki ihvan âmin diyorlar. Dua daha bitmeden hava kararıp yağmur yağmaya başlıyor etrafı sel alıyor.

9- Başka bir kola mensub bir kişinin oğlu akıl hastası olmuş, çok çarelere başvurmuş, çare bulamamış. Ona;

“Sivas'ta bir zat var, çarene o derman olur, bir de ona git” demişler.

Bu adam çaresizliğin verdiği acı ile Sivas'a gidiyor. Sivas'a gelince *“Efendi Hazretleri nerede?”* diye soruyor. Ulu Camii'nin adresini alıp, camiye gidiyor, Abdesthanede abdest alırken Efendi Hazretleri onun yabancı olduğunu fark edip yanına varmış.

“Sen misafire benziyorsun, hoş geldin” dedikten sonra

“Bu arkadaşını alıp vekaleye götürün” diye ihvanlarına emir buyuruyor.

Vekâlede adam Efendi Hazretlerine derdini anlatıyor. Efendi Hazretleri bir süre murakabeye dalıyor. Başını kaldırıp;

“Gardaşım! İki rahmetten biri” diyor adam ise, cevap vermiyor. Bu durum üç kez tekrarlanıyor. Sonunda adam dayanamayıp;

“Peki, Efendim iki rahmetten bir tanesi” dediğinde Efendi Hazretlerinin gözü yaşlı bir halde;

“Gardaşım! Haydi, memleketine dön.” Adam memleketine dönünce oğlunun öldüğü haberi ile karşılaşmıştır.

10-Efendi Hazretlerinin bir evladı, başından geçen bir hadiseyi şöyle anlatmıştır.

“Babam ile bir gün yolda giderken, kalbimden geçti ki;

“Babacığım herkese himmet ediyorsun benim bazı kötü hallerim var bırakamıyorum.” Efendi Hazretleri aniden durdu, birden bana döndü.

“Oğlum harçlığın var mı?” Ben cevap veremedim. Ceketinden para çıkardı ve dedi ki;

“Al bunu oğlum, her şeyin bir zamanı var” dedi.

Bir zaman sonra ben kötü hallerimi bırakıverdim. Herkes hayret etti. Şimdi düşünüyorum ki, eğer bu haller başımdan geçmeseydi, Efendi Hazretlerinden sonra çok sahte şeyhler türediydi, Beni de nefsim kandırıp daha ağır günaha sokarlardı, Şimdi Allah Teâlâ’ya çok şükrediyorum.”

12- Efendi Hazretlerinin hanımı ihvanlara anlatmış.

“Kore ile harbe girdiğimiz zaman Efendi Hazretleri bana;

“Beni rahatsız etmeyin” dedi. Odaya girdi. Uzun müddet geçti. İçimden; **“Bakayım, bir şey mi oldu”** diye içeriye girdim kimse yok, hayret ettim. Bir müddet sonra Efendi Hazretleri odadan üstü başı dağınık çıktı ve

“Valide ben sana beni rahatsız etmeyin demedim mi? Sakın başkasına bu hali açma” dedi.

13-Hafız Hakkı Ürgüp¹³⁹ kuddise sırruhu’l-azîz bir gün sabah namazı

¹³⁹—Ürgüpzâdelerdendir.

Hafız Hakkı Efendinin, 1901 yılında dünyaya geldiği bilinmektedir. Uzun ve verimli bir ömür sürmüştür. Ana ve baba tarafından evlad-ı Rasül olduğu, ceddinden birçok hak dostu velinin yetiştiği ifade edilir. Babası Feyzullah Efendidir. Ataları, Şam’dan Ürgüp’e oradan Zara’ya sonra da Sivas’a gelmiştir. “Ürgüp” soyadını almasını da, atalarının bir süre burada kalmış olmasına bağlamaktadırlar.

Hafız Hakkı Efendinin, ana tarafından cedit olan Şeyh Mahmut Merzubani, Anadolu’nun İslamlaşması sırasında Tacü’l Arifin Ebü’l Vefa Hazretlerinin işareti ile 12. Asrın sonlarına doğru, Buhara’dan Anadolu’ya gelmiştir. Sivas’ın Zara ilçesindeki Tekke köyüne yerleşerek irşad faaliyetlerinde bulunmuştur. Devrin selçuklu

vakti girmeden hamama gitmek ihtiyacı duymuş. Hamama gitmiş. Bakmış hamam kalabalık hayret etmiş ve “*Bu saatte, bu kadar adam*” demiş.

Yıkanırken yanındaki yıkananlar;

“*Bu adama ilişelim mi?*” Diğeri;

“*Ne yapıyorsun onun şeyhi uyanık, canımıza okur*” demiş. Bu sözleri duyan Hakkı Hafız Efendi hamamdan alelacele çıkmış. Sabah vekâleye gelince Efendi Hazretleri buyurdular ki;

“*Gardaşım, biz de uyanık olmasa idik, halin ne olurdu. Erken saatlerde hamama gitmeyin*”

hükümdarı Alaaddin Keykubat, Merzubani Hazretlerini ziyaret etmiş ve ondan manevi himmet istemiştir.

Hafız Hakkı Efendi, küçük yaşlarda iken iki kardeşini babasını ve daha sonra da annesini kaybetmiş, henüz erken yaşta kimsesiz kalmıştır. Bu yüzden medrese eğitimini tamamlayamamıştır. Ancak hafızlığını Arapça ve Farsça bilgisini sonradan geliştirmiştir.

1977 yılında, uzun yıllar yürüttüğü imamlık görevinden emekli olunca, kendisini daha fazla irşad görevine yoğunlaştırmış, şeyhi Gavs’ül-âzam İhramcızâde İsmail Hakkı kaddese’llâhü sırrahu’l azîz Efendi Hazretlerinin manevi mirasını genişletmeye çalışmıştır. Onun ilk irşadını Hacı Mustafa Taki Hazretlerinden gördüğü ifade edilir. Sivaslı Mustafa Taki Hazretlerinin postnişinliği daha sağlığında İhramcızâde Hazretlerine bırakmasıyla da İhramcızâde İsmail Hakkı Efendi’ye bağlanmış olduğu, İhramcızâde mektebinde tasavvufi tedrisine devam ettiği anlaşılmaktadır.

İhramcızâde mektebinde yetişmiş sayılır şahsiyetlerden olan Hafız Hakkı Efendinin, Sivas merkez olmak üzere Tokat, Ordu, Samsun, Ankara ve İstanbul’da etkili olduğu, ihvanlarının daha çok bu merkezlerde toplandığı görülmektedir. Ordu ve çevresinde hizmetlerini halen devam ettiren, yetişmiş kâmil insanlar vardır.

İhramcızâde mektebinde yetişmiş olmanın sonucu olsa gerek, onun da irşad anlayışında “*sükûtilik*” dikkatlerden kaçmaz. İleri gelen ihvanlarının ifadelerinden anlaşıldığına göre, “*hallere vukufiyeti*” ile irşad edişi, az ve fakat öz konuşmaları ile çevresinde etkili olduğu görülür. Sünnete son derece bağlı, günlük hayatında tertip ve düzene titizlikle riayet ettiği anlaşılmaktadır.

Uzun yıllar maruz kaldığı hastalıklara rağmen halinden hiç şikâyetçi olmaması menkıbevi bir biçimde anlatılır. (Fatsa, Mehmet, Tasavvufta Mekki Kolu, İst, 2000, s. 171)

Bu sülâleden meşhur olanlar vardır.

Suat Hayri Ürgüplü (1903 Şam-1981 İstanbul) 13 Ağustos 1903 tarihinde Şam’da doğdu. I. Dünya Savaşı’na katılma fetvasını veren **Şeyhülislam Ürgüplü Hayri Efendi**’nin oğludur. Lale Devri’nin sadrazamı **Nevşehirli Damat İbrahim Paşa**’nın soyundandır. Galatasaray Lisesi’nden sonra İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi’ni 1926 yılında bitirdi. Çeşitli devlet hizmetlerinde bulundu. Cumhuriyet Senatosu’nun ilk başkanı oldu. Bu görevi tamamladıktan sonra 1965 yılında (İsmet İnönü’nün başbakanlıktan istifa ettiği 5 Şubat tarihinden 10 Ekim 1965 genel seçimleri sonrasına kadar) partiler üstü hükümetin başkanlığını yaptı. 1966’da kontenjan senatörü seçildi. 1972’ye kadar bu görevde kaldı. 1981 yılında vefat etti.

14-Bir gün Efendi Hazretleri abdest alırken Hacı Hasan Akyol Efendi, sabuna ihtiyaç olduğunu fark etmiş, acele bir tane sabun yerine bir koli sabun getirmiş. Efendi Hazretleri bu davranışa memnun kalarak;

“Gardaşım! Sabunun bereketli olsun” Hacı Hasan Akyol şeyhinin sözüne intisap ederek sabunları eve götürmüş. Hanımı da eve biri hediye getirse, devamlı olarak ona karşılık bu sabunlardan verirmiş. Komşularından biri durumu fark etmiş.

“Hanım senelerdir, bu marka sabunu nereden buluyorsun?” demiş. Hacı Hasan Akyol’un hanımı;

“Bizimki bir sabun getirdi, ondan veriyorum” Komşuya halin aksettirilmesi bereketi ortadan kaldırmıştır. Akşamleyin Hacı Hasan Akyol Efendi duruma vakıf olunca,

“Niye söyledin hanım, bu böyle daha çok giderdi” demişler.

15- Abdurrauf Açıkalin¹⁴⁰ dan dinledim.

“Bir gün o kadar geçim sıkıntısı beni daraltmıştı ki, isyan ediyordum. Efendim benim dükkâna gelirken yolda Tenekeci Rahmi Usta’yı görmüş;

“Gel beraber şu taraftan gidelim” demiş. *O gün Tenekeci Rahmi Usta’nın üstü başı perişan bir vaziyette ve işleri durgun imiş. Benim marangoz dükkânın önüne gelince;*

“Gel Abdurrauf’a uğrayalım” diye yanıma uğradılar. *Ben normal bir ziyaret sandım. Daha sonra Efendi Hazretleri ayrıldı ve gitti. Rahmi Usta;*

“Abdurrauf! Efendi Hazretleri beni niye buraya getirdi?” Diye sorunca, *ben sorunun cevabını çok iyi biliyordum. Halime şükrettim.”*

16- 1941 yılında Kemal Toprak tren kazası geçirerek vefat etmiştir. Bu kaza haberi Efendi Hazretlerine getirilince, ölünün halinin nasıl olduğunu kimse bilmez iken, bir çuval götürün oraya demiştir. Kimse bu sözü anlamayarak, çuval alıp götürmüşler. Meğerki Kemal Toprak kaza sonucu param parça olmuştu. Kemal Toprak vefatından sonra Efendi Hazretleri şunları buyurmuştur.

“1939’da Erzincan’da deprem olmuştur.”¹⁴¹ Erzincanlı birisi bize misafir

¹⁴⁰—Ulu Camide uzun süre görev yapan Müezzinzâdeler’den Sivas-1926 doğumlu ihvan-ı kirâmdan.

¹⁴¹—Anadolu topraklarında yaşanan depremler arasında, 1939’daki Erzincan felaketinin özel bir yeri vardır. O yıl, 26 Aralık’ı 27 Aralık’a bağlayan gece yerle bir olan Erzincan’da, ölü sayısı 33 bine ulaşmıştı. Richter ölçeğine göre 8 şiddetindeki deprem, gecenin saat 2.00’sinde, Erzincan’ı 52 saniye boyunca sallamıştı. “20. yüzyılın depremleri” sıralamasında 15. olan 1939 depremi, halk arasında **“Büyük Erzincan Depremi”** diye anılmaya başlanmıştı.

Erzincan’ı tümüyle haritadan silen deprem, Amasya, Tokat, Sivas, Kırşehir, Ankara, Çankırı, Kayseri, Samsun, Ordu illerinde ve çevresinde de etkili olmuş, toplam

oldu. Fakat arada bir ağlıyordu. Biz;

“Gardaşım! Neyin var” dedik.

“Depremde çocuklarımı kaybettim” Bizde ona;

“Gardaşım! Sabret” dedik. O an gönlüme geldi ki;

“Ey İsmail, bu iş senin başına geldi mi ki, sen ona sabrettin.” Yıllarca bu sözümüz bana yük oldu.

“Oğlumun vefatında Allah Teâlâ, bana bu sabrı verdiği için şükrediyorum.”

17- Bir gün ihvanlar hal bozukluğu içinde;

“Efendi biz olmasak hatmini kime okutacak, biz olmasak o ne yapacak” diye söylenmişler. Bu hale vakıf olan İhramcızâde Efendi Hazretleri sohbet esnasında ihvanlara demiştir ki;

“Biz, Ermeni Kirkor’a (sohbete o gün gelmiş olan) bile okuturuz. Oda olmazsa küplere bile batınını okuturuz, bir ihvan şeyhsiz, şeyh de ihvansız olmaz.”

18- Sivas’ta Soğuk Çermik adlı bir kaplıca vardır. Yazları Efendi Hazretlerinin kaplıcaya gitmek adetleri idi. Bir seferinde Şen Veli hizmet için yanlarına gitmiş. Efendi Hazretlerine hizmet için çadırını yanına kurmuştur. Şen Veli diyor ki;

“Efendi Hazretlerinin istirahat için geldiği kaplıcada bir gece yatağa uzandığını görmedim. Akşamdan sabaha kadar hep huzurda oturuyordu. Ben hayretler içinde kalırdım.”

Efendi Hazretleri bir sohbetimizde buyurdular ki;

“Gardaşım yer bize şikâyet ediyor. Na-ehiller üzerimizde şer amel işliyorlar.”

Şen Veli diyor ki; *“Anladım ki, Efendi Hazretleri kendilerini istirahat yerine, yeryüzünün sıkıntısı ile meşgul oluyormuş.”*

19- Bir çeşmenin yapımı için kadının biri Efendi Hazretlerine para vermiştir. Yapımın sonunda kadın kitabeye adını yazdırmak istemiştir. Bu duruma karşı;

116 bin 720 bina yıkılmıştı. Deprem gecesi, hava sıcaklığı sıfırın altında 30 dereceyi gösteriyordu. İkinci Dünya Savaşı’nın başlarında Türkiye’nin üzerine çöken bu doğal afette, kış ve soğuk, ölü sayısının daha da artmasına yol açtı. Erzincan depremi basına, “Erzincan Zلزeleri Bütün Tahmin Hudutlarını Aşan Bir Felaket Oldu,” “Feci Bilânço” gibi başlıklarla yansıdı.

Deprem sırasında, kent demiryolu köprüsü de yıkılmış, telgraf hatları kopmuş, Erzincan’ın çevreyle bütün ilişkisi tamamen kesilmişti. Bu yüzden deprem haberi saatler sonra öğrenilebildi. Yardım ekipleri, yıkılan köprülerin onarılmasından sonra, ancak 28 Aralık günü kente girebildiler.

“Biz yaptığımız işlere adımızı yazmayız” diye razı olmamıştır.

20- Efendi Hazretlerinin bir avukat kiracısı varmış. Bu kişi Efendi Hazretlerine çok eziyet etmiştir. Fakat Efendi Hazretleri onu sohbetinde kötü yerine **“şu yönü çok iyidir”** diye anlatmıştır. Sohbetten çıkan ihvanlar Efendi Hazretlerinin torununun, birini kötülediğini duyuyorlar. Birbirlerine soruyorlar. **“Bu kimi kötülüyor”** Bilenler biraz önce;

“Efendi Hazretlerinin övdüğü kişiyi” demişler.

21- Mehmet Ali adlı ihvandan dinledim.

“Bir gün camiye Efendi Hazretleri ile gittik. Abdest tazeleme ihtiyacı oldu. Efendi Hazretleri kademhaneye gidince ceketini duvara astı. Bende dışarıda bekliyordum. Aklıma geldiki, belki Efendi Hazretlerinin cebinde para vardır, kimse almasın diye kontrol ettim. Bir şey olmayınca rahatladım. Efendi Hazretleri abdestini aldı ve dışarı çıkınca biri acele olarak yanına geldi. **“Efendi Hazretleri şu kadar paraya ihtiyacım var.”** Diye ısrarla para istedi. Efendi Hazretleri ise;

“Gardaşım, sonra versek olmaz mı?” diye defalarca tekrar etti ise, de adam ısrar edince, Efendi Hazretleri elini ceketin cebine sokarak adamın istediği parayı verdi. Paralar yeni darphaneden çıkmış banknotlardı. Bende hayret ettim.”

22- Nurettin Doğan, Efendi Hazretlerinin Hakk’a yürümesinden sonra o kadar üzümlü ağlamış ki, artık bitkin bir hale düşmüş.

Bir gün Efendi Hazretleri manen zuhur ederek buyurdular ki;

“Gardaşım! Biz öldük mü ki, ağlıyorsun, üzülme”

23- Hacı Hasan Akyol Efendi, hanımı ile 45 sene evliliğinde bir huzur bulamamış artık şikâyet için Efendi Hazretlerine gelip şikâyet etmiş.

“Efendim 45 senedir ben sağa gitti isem, o sola gitti bir huzurum yok” demiş. Efendi Hazretleri;

“Gardaşım! Bizde senelerdir aynı haldeyiz.” Dediğinde Hacı Hasan Akyol şikâyetinden vazgeçmiştir.¹⁴²

24- Efendi Hazretleri, kızıdan torunu Sakine Hanım’ın düğününde damadın fakirliğini ve düğündeki garipliği görünce buyurdu ki;

“Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellem düğünü gibi”

¹⁴²— Aliyyü’l-Havvâs kuddise sirruhu’l aziz şöyle buyurdu:

“Karısının dilinden, tahakkümünden, kötü davranışlarından eza ve cefa duymayan Allah Teâlâ dostları pek azdır. Bunların bu gibi kadınlarla evlenmeleri ya nefislerini terbiye ya da başkalarını o kadından korumak içindir.” (Uhûdü’l Kübra, a.g.e. s.399)

25- Efendi Hazretleri bir sohbetlerinde anlatmıştır.

“Cibril-i Emin hazretleri Cenâb’ı Hakk’a iltica ediyor,

“Yarabbi müsaade et de, Senin şu âlemlerini ben bir dolaşayım” diyor. Cenâb’ı Hakk;

“Ettim, Ya Cibril-i Emin” diye buyurması üzerine Cibril-i Emin epeyce bir zaman dolaştıktan sonra;

“Aman Yarabbi ben hata etmişim. Senin âlemlerin dolaşılmakla bitmezmiş” diyor. Allah’ü Zül-celal Hazretleri;

“Ya Cibril-i Emin, filan yerde piri fani bir kulum var. Ona git, şu anda Cibril-i Emin nerede diye sor” diyor. Cibril-i Emin denilen yere varıyor. O zata muhteremi buluyor,

“Senden bir şey soracağım” diyor. O zatta;

“Sor bakalım. Ne soracaksın” dediğinde;

“Cibril-i Emin nerededir?” diyor. Mübarek Zat’ı muhterem şöyle bir rabita ediyor, bir an kadar durduktan sonra başını kaldırıyor;

“Bütün âlemleri dolaştım, hiçbir yerde yoktu. Cibril-i Emin sen olsan gerektir” diyor. Bu sefer Cibril-i Emin Cenâb’ı Hakka dönüyor,

“Aman Yarabbi bundaki hikmet ne? Nasıl oldu bu iş” Allah Teâlâ;

“Ya Cibril-i Emin onu da ondan sor” diyor. Bu sefer dönüp;

“Evet, Cibril-i Emin benim, her şey sana malûm. O zaman nasıl oldu bu iş” demesi üzerine, o zatta buyurdu ki;

“Ya Cibril-i Emin! Sen Allah’ü Azim’üşşana Âlemlerini dolaşayım dedin. Kendi arzu ve isteğinle dolaştın. Muvaffak olamadın”

“Biz ise, hin-i sebâvetimden beri kendi arzumla hiç hareket etmedim. Biz işi oraya havale ettik. Bilen de O’dur, bildiren de O’dur. Hepsi O’dur. Ya Cibril-i Emin”

“Bunu bilen bir kul imiş. O’da biz imişiz. Gardaşlarım”

26- Efendi Hazretleri son eşi olan Hafız Hanım’ın gözleri görmediğinden ve Sivas’ta tedavisi mümkün olmadığından tedavi ettirmek üzere Ankara’ya götürmüştür. Göz doktorlarının yaptığı araştırma sonucu Hafız Hanım’ın gözlerinin açılmasının mümkün olmadığı anlaşılmış. Fakat göz doktoru;

“Efendi sizin gözlerinizin de tedaviye ihtiyacı var” diyerek yaptığı muayenede her iki gözünün de katarakt hastalığından tamamen kapanmış olduğunu görerek, hayretle;

“Efendi siz bu gözlerle nasıl yola gidiyorsunuz?” diyerek hayretini belirtmiş ve derhal gerekli işlemler yapılarak ameliyat edilmiştir.

O zaman yapılan ameliyattan sonra yirmi dört saat sırtüstü ve yastıksız hiçbir tarafa dönmeden yatması neticesinde Sivas’a dönüşlerinde buyurdu ki;

“Gardaşlarım! Biz dervişliği yirmi dört saat sırtüstü hareketsiz yattığımızda öğrendik. Çünkü o da dervişlik gibi sabrı gerektiren bir iştir”

27- Tren yoluyla Sivas'a gelip Sivas'tan da aktarmalı olarak doğuya gidecek olan bir şahıs yolda parasını çaldırır. Para yardımı için Sivas'a gelir. Fakat her yerlerden olumsuz cevap alır. Birisinin ona;

“Burada İhramcıoğlu Hacı İsmail Efendi diye birisi var. Onu bulursan sana yardım eder” demesi üzerine Paşa Cami önünde Efendi Hazretlerinin adresini sorduğu kimselerde gerekli ilgiyi göstermezler. Bu arada Efendi Hazretleri vekalede birisine buyurur ki;

“Al Gardaşım, şu parayı. Bizi arayan ve halen Paşa Cami önünde bulunan parasını çaldırılmış bir kişiye ver”

Parayı alan ihvan gelip, Paşa Cami önünde çaresizlik içinde olan kişiyi görüp, ona ne yaptığını sorar. O adam da başından geçeni anlatır ve burada İhramcıoğlu Hacı İsmail Efendi diye bir zatı aradığını ve ondan yol parası isteyeceğini söylemesi üzerine;

“Al Gardaşım, şu parayı. Bu parayı sana İhramcıoğlu Hacı İsmail Efendi gönderdi” deyip teslim eder.

28- Efendi Hazretlerinin hizmetine bakan İsmail Kılıçarslan başından geçen bir olayı şöyle anlatmıştır.

“Bir sabah kalktum. Vekâleden devlethaneye fayton götürmek için gidiyordum, boğazımda ceviz gibi de bir şey çıkmıştı. Hükümet meydanından bir fayton buldum. Devlethanenin kapısına getirdim, bekledim. Mübarek Efendi Hazretleri çıktılar. Mahalle camisine gittik. Sabah namazından sonra işrâk namazına kadar kaldık. İşrâk namazından sonra faytonla devlethaneye geldik. Fakat boğazımdaki şey duruyor. Efendi Hazretlerine bakıyorum. Fakat Efendi Hazretleri de hiç bir şey söylemiyordu. Kuşluk zamanı vekâleye geldik. Gönlümden geçti ki;

“Efendim benim bu hastalığıma hiçbir şey demedi. Şimdi İsmail bir şey söyle derse ben ne yaparım.”

O arada Efendi Hazretleri bana bakarak sağ elini yukardan aşağı salladı. O boğazımdaki lokma gibi şey yutkununca gitti. O zaman buyurdular ki, “De, Gardaşım! Şimdi bir şey oku da dinleyelim”

29- Sivas Meyve fidanlığı baş bahçıvanı iken fidanlığın kaldırılması ile Belediye baş bahçıvanlığına geçen Hasan Sanal oradaki bahçıvanların gereği kadar çalışmalarını istemesi üzerine, çalışmaktan pek hoşlanmayan birisi Askerlik şubesinde vazifeli olan arkadaşına durumu anlatınca, O da Hasan Sanal'a bir kötülük yapmak ister. Bu maksatla askerlik kaydını saklar ve onun bir asker kaçağı olduğu ihbarında bulunur. Şubeye çağrılan Hasan Sanal askerliğini yaptığını belirtecek bir vesika ibraz edemediği için Hasan Sanal'ı askere sevk etmek istemeleri üzerine durumu telefonla Belediye Başkanı Rahmi Günay'a bildirir. Rahmi Günay'da askerliğini yaptığını isbat edebilmesi için süre verilmesini ister, Hasan Sanal askerlik yaptığı kıtanın lağvedildiğini ve evraklarının da Selimiye Kışlasındaki arşive gönderildiğini

öğrendiğinden evinden çıkıp istasyona giderken hükümet meydanında Efendi Hazretleri ile karşılaşır. Gösterdiği saygı sonucu Efendi Hazretlerinin;

“Nereye gidiyorsun” sorusuna karşılık Hasan Efendi durumunu anlatır. Efendi Hazretleri de;

“Haydi, Gardeşim! Seni de işini de Allah’ü Âzîm’üşşana havale ettik. Git inşâallah iyi olur” der. Hasan Sanal Selimiye kışlasına gidip oranın yetkilisi olan Albay’ın karşısına çıkar. Albay durumunu sorar. Sorusuna karşılık,

“Albayım ben askerliğimi falan yılda falan yerde yaptım. Askerlik komutanım da üsteğmen filandır” deyince Albay zile basar ve gelen askere;

“Oğlum arşive gidip bu Efendi’nin askerlik kaydını arayın” der. Arşive indiklerinde evrakların birçoğunun çuvallara doldurulmuş ve yığılmış olduğunu ve bir kısmının da raflarda olduğunu görür. Onun şaşırıldığını görünce asker;

“Kardeşim daha en az bunun kadar da SEKA’ya gönderildi. Sen yaşlısın şu yerdeki çuvallara bak. Ben de çıkıp şu raflara bakayım” der. Beş on tane dosyaya baktıktan sonra bir dosyaya bakıp;

“Hasan Sanal sen misin?” Dosyayı alıp yukarı çıkarlar. Albay;

“Oğlum ben senin bölük komutanın filanım. Sen beni tanımadın, ama ben seni tanıdım. Zaten senin evraklarının bulunması pek mümkün değildi. Fakat seni bir ümitle arşive gönderdim. O arşivden senin dosyanın böyle temiz olarak ve çok kısa zamanda bulunması bir mucize” deyip gereken evrakı Hasan Sanal’a verir. Hasan Sanal’da Sivas’a gelip şubedeki işlerini bitirdikten sonra doğruca Efendi Hazretlerinin yanına gelip;

“Efendi Hazretleri, beni de evlatlığa kabul et” diyerek tarîkate intisap eder.

29- İhramcızâde M. Kâzım Toprak Efendi anlatmıştır.

Sivas Devlet Hastanesine yeni tayin edilmiş olan bir Dâhiliye Doktoru Ahmet Kemal Köksal Efendi Hazretlerini evine davet ediyor. Efendi Hazretleri, Sırrı Su, Avni Bey ve Öğretmen Ahmet Bey’i de yanına alarak ziyarete gidiyorlar. Dr. Ahmet Bey’in hanımı gayet açık giyinmiş olarak hiç çekinmeden Efendi Hazretlerinin karşısına çıkıp;

“Efendim ben hayatımda oruç tutmadım, Namaz kılmadım ne yapmam lazım?” dedi. Efendi Hazretleri buyuruyor ki;

“Keffâret belki zor gelir. Oruç tutmadığımız günleri hesaplar, bugünkü rayiç bedelden fitır sadakası verirsiniz. Hiç ara vermeden 60 günde oruç tutarsınız ve namaza da başlarsınız, tövbe istiğfar edersiniz. Allah’ı Âzîm’üşşanın rahmeti çoktur. Tövbe edeni Allah Teâlâ sever ve af eder”

Saime Hanım söylenileni yapar ve kapanır. Efendi Hazretlerine en teslimiyetli ve en iyi talebesi olur. Öyle ki, Ahmet Bey’in Cidde’de vazife gördüğü zaman içerisinde hacca gitmiş bulunan Efendi Hazretleri için öğle ve

akşam yemeklerini Cidde'de ¹⁴³ pişirip sığacağı ile Mekke'de Efendi Hazretlerine yetiştirir. Bu hal o hac sırasında her gün vuku bulur. Bir gün Sivas'ta bir sebeple Saime hanımdan bahsedince Efendi Hazretleri buyurdular;

“Canım Saime Hanım da, Saime Hanım”

30-Bir gün adamın biri Efendi Hazretlerini ziyarete gelir. Adam birçok mevzular hakkında uzun uzadıya konuşur. Efendi Hazretleri hiçbiri hakkında fikir beyan etmez. Adam konuşuklarını bitirir;

“Efendi özür dilerim, çok konuştuk. Galiba başınızı ağrıttık” demesi üzerine, Efendi Hazretleri buyururlar ki;

“Gardaşım dinlemedik ki, başımız ağrısın”

31- Efendi Hazretlerinin huzuruna bir delikanlı gelip ders almak istediğini beyan ve arz eder. Efendi Hazretleri sorar ki;

“Hiç âşık oldun mu?” Genç susar. Yine sorar;

“Gardaşım! Hiç bir kıza veya herhangi birine âşık olmadın mı?” delikanlının sükütu üzerine Efendi Hazretleri;

“Zahir aşk insanı ilahi aşka götürür” buyurduktan sonra,

“Gardaşım! Git, âşık ol, ondan sonra gel” demiştir. ¹⁴⁴

32- İhramcızâde M. Kâzım Toprak Efendi anlatmıştır.

“Sene 1945 yılından evvel idi. Bir Cuma günü, cuma namazından sonra eve gittik. Evdekiler de hamama gitmişlerdi. Efendim Hazretleri,

“Gardaşım! Semaveri yak ta, bir çay içelim” buyurmaları üzerine, bir kova (20 litre) su alan semaveri doldurup yaktım. Çayı demledim. Kömürün mor alevi geçtikten sonra semaveri büyük odada Efendimin minderine yakın bir yere koydum. Efendim dolaptan bir kitap işaret etti, kitabı da getirip rahlesine koydum. Sonradan anladım ki, bu kitap Hafız Divanı imiş. Efendim kitaptan okuyup anlatırken bende boşalan bardağımızı dolduruyordum. Semaverden çaydanlığa su almak için musluğunu çevirdiğimde bir iki damla su aktıktan sonra kesildi. Musluğun önüne kireç geldiğini zannettim. Semaverin üst kapağını açtığımda su kalmadığını gördüm. Bu hali gören Efendim ce-

¹⁴³—Yaklaşık üç saatlik mesafe.

¹⁴⁴—İhvan bazen, yalnız beşeri aşk ile Allah Teâlâ'ya ulaşır, Aşk-ı mecazi kendisine müptela olan kişi tutulduğu aşkın etkisiyle, yanarak, dünya muhabbetini terk eder. Artık, dünya muhabbeti, bir daha ona dönmez.

Gavs Hizânî kaddese'llâhü sırrahu'l azîz bir gün bazı büyüklerden naklederek **“gerçekte mecaz, hakikatın köprüsüdür”** buyurdu. Bir fakir “köprünün iktiza ettiği gibi onda durmayıp, üzerinden geçmekle emrettiler” dedi.

Gavs Hizânî kaddese'llâhü sırrahu'l azîz **“evet, lakîn onlar, kendilerinden istifade edilmesinde müsavi değildiler”** diye söyledi. (Gavs-i Hizani Seyyid Sibgatullah-el Arvasi, **Minah** (Vergiler), İst, Aralık 1996, s.127 Minah: 195-196)

binden saati çıkarıp bakarak,

“Gardaşım! Kerahet vakti gelmiş. Biz ikindi namazını da kılamadık”
dedikten sonra buyurdular ki,

“Gardaşım! Namazın kazası olur, lakin sohbetin kazası olmaz.”

33- İhramcızâde M. Kâzım Toprak Efendi anlatmıştır.

“Kepeneğin Gözü’ne sahraya gittiğimizde ikindi namazından sonra Kemal Ağabeyim gelip kamyonu ile ihvanı götürürdü. Biz ise, Efendimle beraber seyran tepesinden yaya olarak şehre dönerdik. Efendim, yüksek sesle Evrad-Bahaiyye’yi okurdu. Bazı yerlerinde durur, sağına ve soluna,

“Ha mim, Ha mim” dedikçe sanki etraftaki dağlar ona cevap veriyordu. Efendi Hazretleri buyururlardı ki;¹⁴⁵

“Geçmiş zaman olur ki, hayali, cihan değer”

İşte bizde geçmiş o zamanı düşünüp geçmiş zamanın hayalinin cihana değdiğini anlıyoruz.”

34- 1950’li yıllarda, Osmaniye’den Fatey Bacı namında ihtiyar bir ihvan Efendi Hazretlerini ziyarete gelir. Ziyaret dönüşünde trenle giderken su ihtiyacı duyar. Fakat kimse kendisine su vermez. Her hangi bir istasyonda da inip su içecek gücü olmadığından zor durumda kalan Fatey Bacı,

“Yetiş ya şeyhim yanıyorum” feryadı üzerine, trende Pozantı istasyonuna gelmiştir. Tren durduğunda Efendi Hazretleri pencereden bir top kar uzatarak derki;

“Al Fatey Bacı, al.”

35- Efendi Hazretlerinin ilim sahibi bir ihvanı dermiş ki;

“Canım, şeyhin kapısında köpek bulunur mu?”

Bu sözü müteakip hatim gününde hatim okumak için ihvan toplanırken, devlethane avlusunda hizmette bulunan **Perişan** isimli köpek gelenlere bir şey demez. Fakat **“şeyhin kapısında köpek bulunur mu?”** diyen ihvan kapıya geldiğinde **Perişan** hücum eder ve o ihvanı avludan dışarı çıkarır. Hatim bitene kadar o ihvanın içeri girmesine mani olmuştur.

36- İhramcızâde M. Kâzım Toprak Efendi anlatmıştır.

“Bir gün Efendim ile ikindi namazından sonra faytona binip eve geldik.

¹⁴⁵— “Kur’an-ı Kerim’deki **“Hâ mim”** terkihi de böyledir. Pek yücedir o, öbür terkiplerse pek aşağıda. Çünkü bu terkipten hayat meydana gelir, aciz halinde sur üfürülmüş gibi her şey dirilir.

“Hâ mim” Allah lütfu ile Musa’nın asası gibi ejderha olur, denizler yarar. Görünüşü başka sözlerin, terkiplerin görünüşüne benzer ama değirmi ekme, ay değirmi-sinden çok uzaktır. Onun ağlayışı da kendinden değildir, gülüşü de, sözü de.” (Mesnevi c.V, b.1326–1330) (değirmi: daire şekli)

Efendi Hazretleri faytoncuya ücret ödemek için ceplerini arayıp para olmadığını görünce;

“Gardaşım! Şu faytoncunun parasını ver” diye emretmeleri üzerine, Efendim faytoncuya her zaman beş lira verdiğinden ben de cebimde bulunan beş lirayı faytoncuya verdim. Zaten beş lira param vardı.

Yukarı büyük odaya çıktık. Akşam vakti yaklaşıncaya kadar beraber oturduk. Akşam yaklaşınca gitmek için izin istedim, sırtımı çevirmeden kapıya doğru giderken Efendi Hazretleri buyurdu ki,

“Gardaşım! Senin harçlığında yok. Dur sana bir harçlık vereyim”

Elini koyun cebine atıp çıkardığı yüz lirayı harçlık olarak verdiler. Faytoncuya verecek parası yokken çıkardığı bu yüz lira elbette ki, kerametın ta kendisidir.”

37- Efendi Hazretlerinin Çerkez olan bir ihvanına, yine Çerkez olan bir hoca;

“Canım, siz bu İsmail Efendi de ne buldunuz? Aslında O, cahilin birisi” demiş, o ihvanda;

“Yok, canım, benim şeyhim çok büyük ilim sahibidir” şeklinde müdafaa da bulununca, Hoca da;

“Gel beraber gidelim. O senin şeyhini bir imtihan edeyim de ihvanlar arasında nasıl rezil olduğunu gözlerinle gör” diyerek vekaleye giderler.

Hoca, Kur’an-ı Kerim’in tefsiri zor olan bir ayetini sormayı kararlaştırır. Vekaleye girip oturduklarında, Efendi Hazretleri orada bulunan bir hafıza;

“Kur’an-ı Kerim’in falan suresinin, falan ayetini” oku der. Hafız da hocanın sormayı düşündüğü ayet olan bu ayeti okur. Efendi Hazretleri bu ayetin tefsirini yapar ve buyurur ki,

“Bu ayetin daha geniş bir tefsiri daha yapılabilir”

Daha geniş bir tefsir yaptıktan sonra,

“Canım, bu ayetin tefsiri için bundan daha geniş yapılabilir” diyerek çok geniş ve anlamlı bir tefsire başlar.

Efendi Hazretlerini imtihan için oraya gelen hoca beraberce geldiği ihvana Çerkezce,

“Bana bir hal oldu. Herhalde hastalanıyorum” demesi üzerine Efendi Hazretleri, Çerkezce buyurdu ki;

“Hoca, iyi olursun inşâallah”

Hoca, beraber geldiği ihvanla vekaleden çıktıklarında demiş ki,

“Canım, sizin bu şeyhiniz çok bilgili bir zatmış. Baksanıza bizim lisanimizi dahi biliyor.” Böylece ihvanın haklı olduğunu kabul eder.

38- Efendi Hazretleri telgrafçı Sırrı Efendi’nin Kaleboynu mahallesindeki evinde hatim ve sohbet sonucu gece geç vakit ayrıldığında yolda sarhoş birisine rastlar. Sarhoşun edeple bir kenara çekilip Efendi Hazretlerine hürmet göstermesi üzerine, Efendi Hazretleri;

“Haydi, Gardaşım! Allah Teâlâ ikrahını versin” demesi üzerine evine gelen Rıfat Bey, annesine ve karısına hitaben,

“Çabuk bana bir su ısıtın. Gusül abdesti yapacağım. Filan filanı da çağırın ki, onlar da şahit olsun. Ben bu içkiyi bırakacağım” dediğinde, validesi;

“Rıfat oğlum! Bu senin kaçınıcı tevben” dediğinde,

“Anne bu sefer ki, tevbem başka” diyerek, gusül abdestini alır. Şahit olmalarını istedikleri şahıslar da geldiklerinde onların huzurunda bir daha içki içmeyeceğine tevbe eder. Önceden meyhanelerde geçirdiği zamanlarını artık camilerde geçirmeye başlar. Daha sonra hacca gider. Ondan sonra da annesi Şerife Hanım’ı ve daha sonra eşini hacca götürür. Bu suretle Efendi Hazretlerinin himmetleri sayesinde dini bütün bir müslüman olarak yaşamını devam ettirmiştir.

39-Efendi Hazretlerinin Ökkeş adlı ihvanı, rafizinin biri imtihana tabi tutmuştur. Soruları sorarken sorduğu bir soru karşısında Ökkeş duraklamıştır.

Soru: *“Geçirince abdest bozulmuyor da, gaz yapınca niye abdest bozuluyor. Bu inancımız bence sakat bir inanç”*

Ökkeş adlı ihvanı, bu soru daraltınca hemen Efendi Hazretlerine rabita etmiştir.

“Efendi Hazretleri, ne cevap vereyim” demiştir. Efendi Hazretleri buyurmuştur ki;

“Ökkeş Gardaşım! O ilmi cevaptan anlamaz, arkasını dön ona bir gaz çıkar, o ancak anlar farkını”

40- Efendi Hazretleri, bir kaç ihvanıyla beraber bir köye gidiyorlar. Akşam o köyde kalmaları mecburiyeti hâsıl olur. Kalacakları köy odası tek oda halinde olduğundan, Efendi Hazretleri ve ihvanın bir odada yatmaları mecburiyeti ortaya çıkıyor. İhvanlar arasında ve tarıkata yeni intisap etmiş Osmaniyeli Hüseyin adında biri;

“Canım şeyhimde bizim gibi yiyor, içiyor, oturuyor, kalkıyor. İşte şimdi bizim gibi yatıyor”

“Dur bakalım ne yapacak, şöyle yorganın altından gözetleyeyim” diye düşünürken uyuyup kalıyor. Bu arada suratına gelen bir şamarla uyanıyor, bakıyor ki, Efendi Hazretleri namaz kılıyor. Namazın bitimine kadar bekliyor. Namaz bitiminden sonra gidip ayaklarına kapanıyor. Efendi Hazretleri buyuruyor ki;

“Gardaşım! Hüseyin, insan dışarıda halk ile içerde Hakk ile olmalıdır”

41- Efendi Hazretleri Tekkeönü’nde öğle namazını kıldıktan, sonra iki kişi gelerek;

“Efendi Hazretleri, biz Hızır aleyhisselâmu görmek istiyoruz. Onu bize gösterir misiniz?” diye sordular. Efendi Hazretleri sükût etti. Yerine oturduktan sonra,

“Efendim Hızır aleyhisselâmu gösterecektiniz” diye ısrar ettiler. Efendi Hazretleri;

“**Peki, Gardaşım**” diye buyurdular ve gözlerini yumdular. 3–5 dakika sonra yoldan bir kişi geldi. Efendi Hazretlerinin karşısına dikildi. Selamlaştılar, hal ve hatır sorduktan sonra Efendi Hazretleri;

“**Gardaşım, öğle namazını nerede kıldınız?**” O da,

“**Efendim Mekke-i Mükerrerme’de kıldım**” diye cevap verince Efendi Hazretleri;

“**Allah kabul etsin**” dediler. O,

“**Âmin**” dedikten sonra, zat müsaade istedi. Efendi Hazretleri de;

“**Güle güle git gardaşım**” buyurdular. Aradan bir zaman geçtikten sonra tekrar;

“Efendim Hızır aleyhisselâmu gösterecektiniz” deyince, Efendi Hazretleri iki elini dizlerinin üzerine koyarak, bir ah çekti ve buyurdu ki;

“**Gardaşlarım! Biz öğle namazını kılalı yarım saat oldu. Bir adam öğlen namazını Mekke-i Mükerrerme’de kılar da, yarım saat sonra burada olursa, bu Hızır aleyhisselam olmaz da kim olur**”¹⁴⁶

¹⁴⁶—Kütahyalı Şeyh Salih kuddise sırruhu’l-azîz Efendinin bir kerameti Hızır hakkında ihvanın nasıl düşünmesi gerektiğini açıkça göstermektedir. Sadeddin Cami müezzini, mânevî potansiyeli yüksek bir insanmış. Her gün:

“**Yâ Rabbi! Bana Hızır’ı göster,**” diye dua ve yalvarışlarda bulunur.

Böyle, günler gelip geçer. Bir gün sabah ezanını okumak üzere minareye çıktığında minarenin şerefesinde Şeyh Salih kuddise sırruhu’l-azîz Efendi karşısına çıkar. Müezzini, o mübarek insanı görünce:

“**Şeyh Salih Efendi ne işin var, ne yapıyorsun burada?**” der. Şeyh Salih kuddise sırruhu’l-azîz Efendi:

“**Sen dua ettin. Yâ Rabbi! Bana Hızır’ı göster, demedin mi?**”

“**Dedim.**”

“**Buyur! Ben Hızır’ım.**”

Bu menkabeden de anlaşılacağı üzere Hızır’ın dünyada bir tane müşahhas bir şahıs olduğunu düşünmemek lâzım. Çünkü Hızırîyet vardır.

“**Hızır, ledün sahibi bir insandır. Onun için ehlullahın bu makama uğradıkları ve oradan geçtikleri tasavvuf ilminin kapsamı içindedir.**” (SIR, a.g.e. s. 407)

“Her gördüğünü Hızır, Her halini Huzur, İbadetini Kusur, Her geceni Kadir bileceksin” sözü bu hakikate işaret etmektedir. Zamanın tasarruf ehlinin Hızır aleyhisselâm olduğu hakikati aşikârdır.

“Bütün güzellikler ve iyi şeyler insanın kendi nefindedir. Mesela:

Hazret-i Rifâî kuddise sırruhu’l-azîz Efendimiz’e evlâtları Kadir gecesi ne vakittir? Diye sormuş. Oğlum, buyurmuş.

“Eğer sen basiret gözünü cilâlandırırırsan her ânın Kadir’dir, senede bir gece de-

42- Karabük'te fakir fakat gönlü çok zengin Hatice Hanım isminde çok değerli bir ihvan varmış. Efendi Hazretlerinin, Karabük'e geleceğini duymuş. Bir yandan çok sevinmiş, bir yandan da içi burkulmuştur. Bu kadın çok güzel bir tarhana çorbası yaparmış. Ancak maddi durumu müsait olmadığından dolayı, yaptığı tarhana çorbasının yağı ve tuzu az olurmuş. İçinden göz-yaşı dökerek;

“Canım Efendim, bizim gibi fakirin çorbasını ne yapsın” söylenmiştir.

Efendi Hazretleri, Karabük'e varıp, bir eve misafir olunca buyurmuş ki,

“Gardaşım! canımızda yağsız, tuzsuz bir tarhana çorbası çektii”

Hatice Hanım'ı tanıyanlar hemen koşa koşa yanına giderler ve yağsız, tuzsuz bir tarhana çorbası yapmasını isterler. O da çok sevinir. Hemen yaptığı tarhana çorbasını büyük bir sevinçle Efendi Hazretlerine götürür.

43- Tenekeci Rahmi Usta, Meydan Camii karşısında bulunan dükkânının önünde Şemsi Sivasî kuddise sırruhu'l-azîz Hazretlerine ¹⁴⁷ karşı ayak ayaküstüne oturup, elinde sigara tütürürken Efendi Hazretleri dükkâna gelmiş. Rahmi Usta o anda bulunduğu halin utancıyla açtığı radyoyu kapamış ve elindeki sigarayı atmış. Efendi Hazretleri;

“Gardaşım Rahmi, nasılsın?” Diyerek iskemleye oturmuş ve buyurmuş ki;

“Sana bir hikâye anlatayım da dinle. Bir gün sahipleri tarafından deve ile merkep zayıfladıklarından dolayı sahraya terk edildiler. Bu iki hayvan azatlığın verdiği fırsatla semirdiler. Fakat merkep devamlı surette zevkten anırmak istiyordu. Deve de mani olmaya çalışıyordu. Deve;

“Yapma ne olur, eski hayatımıza döneriz” demişse de merkep anırmıştır.

Oradan geçenler bunları tutup yeniden yüke vurmuşlar. Sonunda merkep vurulan yükün ağırlığı ve hamlığı ile bir uçuruma yuvarlamıştır.”

Hikâyeden sonra Efendi Hazretleri iskemleden kalkıp, gitmiştir.

ğil.” (Ken'an Rifâî, a.g.e. s. 377)

¹⁴⁷—**Şemseddin Ahmed Sivâsî (Kara Şems) kuddise sırruhu'l-azîz**

Anadolu'da yetişen büyük velilerden. Halvetiyye yolunun kolu olan Şemsiyye (Sivâsiyye)'nin kurucusudur. Babasının ismi Ebü'l-Berakat Muhammed'dir. Asıl ismi, Ahmed, künyesi Ebü's-Sena, lakabı Şemseddin'dir. Kara Şems diye şöhret bulmuştur. 1519 (h. 926) senesinde Tokat'ın Zile ilçesinde doğdu. Sivas'ta 1597 (h. 1006) senesinde Hakk'a yürüdü. Sivas'ta Meydan Camii avlusunda medfûn olup, Kabri ziyaret edilmektedir.

Türk-İslâm tarihindeki meşhur üç Şems'den birisidir. Bunlardan birincisi Mevlâna Celâleddin-i Rumî kuddise sırruhu'l-azîzin hocası olan Şems-i Tebrizi kuddise sırruhu'l-azîz, ikincisi İstanbul'un fethinde Fatih Sultan Mehmed Hanın yanında bulunan Akşemseddin kuddise sırruhu'l-azîz, üçüncüsü de III. Mehmed Han ile birlikte Eğri Seferine katılan Kara Şems kuddise sırruhu'l-azîzdir. Üçü de yüksek dereceler sahibidir.

44- İhramcızâde M. Kâzım Toprak Efendi anlatmıştır.

Zamanın Sivas Müftüsü, Müftü İbrahim Efendi sağlığı sırasında devamlı Efendi Hazretlerinin aleyhinde bulunmuş ve bir gün hastalanıp yatağa düşmüştür. Yanından devamlı bulunanlardan hiç kimse, ziyaretine gelmemiştir.

Bir cuma günü cuma namazından sonra Efendi Hazretleri, **“Oğlum Kâzım, Müftü İbrahim Efendi hasta imiş, onun ziyaretine gidelim. Şuradan bana bir zarf bul”** buyurdular. Zarfı bulup getirdiğimde içine beş yüz lira koyup kapadı. (Tabi bu o zamanın beş yüz lirası.) Ayrıca meyve aldık, evine gittik. Edeben hastanın ziyaretinde bulunacak kadar kaldıktan sonra çıkarken, o para konulan zarfı, İbrahim Efendi'nin yastığının altına koydular. Bu ziyaretleri bir kaç defa vuku buldu. Bir gün ziyaretine giden emekli müftü Mevlüt Sarıoğlu'na,

“Canım, biz Efendi Hazretlerini yanlış tanımışız. Efendi Hazretleri çok büyük insan imiş de biz bilememişiz” demiştir. Bizzat bu durum ihvana Müftü Mevlüt Efendi tarafından açıklanmıştır.

45- Efendi Hazretleri, Gürün'e teşriflerinde Hüsnü dayının evinde misafir olurlar. Orada beraber kalan misafirler ve ev sahibi sabah namazına kalkamıyorlar. İşrak vakti uyanan Efendi Hazretleri ve cemaat pürneşe abdest alıyorlar ve buyuruyorlar ki;

“Gardaşlarım! Elhamdülillah, Cenâb-ı Hakk bize bugün bir sünneti daha nasip etti. Çünkü Rasûlüllah bir sefer dönüşünde Bilâl-ı Habeşi'ye emir buyuruyorlar ki, bütün sahabe yorgun, biz de yorgunuz. Sen uyuma bizi namaza kaldır. Gayrı ihtiyari Bilâl-ı Habeşi de uyuyor ve o gün Rasûlüllah ve ashabı sabah namazını işrak vaktinde kıyorlar”¹⁴⁸

¹⁴⁸—(Hayber seferi dönüşünde İslâm ordusu gecenin geç saatlerine kadar yol alır. Bir ara askerlere de uyku bastırır.) Ebû Katâde radiyallâhü anh anlatıyor: “Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellemle beraber bir gece boyu yürüdük. Cemaatten bazıları:

“Ey Allah Teâlâ'nın Rasûlü! Bize mola verseniz!” diye talepte bulundular.

Efendimiz sallallâhü aleyhi ve sellem:

“Namaz vaktine uyuya kalmanızdan korkuyorum” buyurdu. Bunun üzerine Hz. Bilâl radiyallâhü anh:

“Ben sizi uyandırırım!” dedi. Böylece Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellem mola verdi ve herkes yattı. Nöbette kalan Bilâl radiyallâhü anh da sırtını devesine dayamıştı ki, gözleri kapanıverdi, o da uyuyakaldı. Güneşin doğmasıyla Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellem uyandı ve:

“Ey Bilâl! Sözüne ne oldu?” diye seslendi. Hz. Bilâl radiyallâhü anh:

“Üzerime böyle bir uyku hiç çökmedi” diyerek cevap verdi. Efendimiz sallallâhü aleyhi ve sellem

“Allah Teâlâ Hazretleri, ruhlarınızı dilediği zaman kabzeder, dilediği zaman geri gönderir. Ey Bilâl! Halka namaz için ezan oku” buyurdu. Sonra abdest aldı ve güneş yükselip beyazlaşınca kalktı, kafilye cemaatle namaz kıldırdı.” (K.Sitte)

46- Efendi Hazretlerinin komşusu olan Makbule Hanım emekli aylığını alıp eve gelirken yolda düşürür. Bu duruma çok üzülen Makbule Hanım evlerinin bahçesinde ağlayarak durumu çocuklarına anlatır. Namaza camiye giderken oradan geçen Efendi Hazretleri, duruma muttali olur. Makbule Hanım'ı çağırıp,

“Kızım al şu parayı harca. Üzülme paran da bulunacak inşâ'allah” der. Bir müddet sonra hakikâten Makbule Hanım'ın parası bulunur.

47- Bıçakçı Hulusi Argut anlatmıştır.

“ 1955 senesi idi. Vakıflar idaresi bizim kira ile oturduğumuz dükkânları satıyordu. 14 metrekairelik bu dükkânı açık artırmaya girerek alabilecek durumda değildim. İhvan olan annemle beraber Efendi Hazretlerinin Taşlısokak'taki evine gittik. Ben durumu arz ettim. Efendi Hazretleri buyurdu ki;

“Gardaşım! Hulusi o dükkânı sana aldık. Açık artırmaya gir. İnşâallah alırsın” Açık artırmaya giren 300 kişi arasında dükkân ihalesi bizde kaldı.

48-Bıçakçı Hulusi Argut anlatmıştır.

“ 1948 senesinde raşitizm ve romatizmadan rahatsızdım. Geçen sekiz yıl içerisinde iğne ve ilaçlar bir fayda vermedi. Hastalığın verdiği sıkıntılarla terleye terleye çok kirlenmişim. Yıkamak ihtiyacında olduğum halde babam işleri sebebi ile benimle ilgilenemiyordu, annemin ise, bir leğen içerisinde beni yıkamaya gücü yetmiyordu. Bu arada Efendi Hazretleri hatırıma geldi;

“Benim bu halimle kimse ilgilenmiyor. Efendi Hazretlerinin de mi haberi yok” diye düşünürken kapı çalındı. Annem kapıyı açtı. Efendi Hazretleri teşrif ettiler. Anneme;

“Şerife hatun, Hulusi'yi hazırla onu hamama götüreceğiz” diyerek bitişimizde bulunan ve ihvanı olan Aişe Nine'yi ziyarete gitti. Bu arada iki ihvan gelip beni yataktan alarak **Porit Hamamı**'na götürdüler. İhvanlar bana hizmet etmekte iken Efendi Hazretleri yanıma geldi. Soğuk su musluğunu kapattı. Sıcak su musluğundan bir tas doldurup başımdan döktü. O anda öyle bir hal oldu ki, tarif edemem. Sonra birkaç tas daha döktü,

“Hulusi! İnşâ'allah şifa bulursun” diyip gitti. O günden sonra yavaş yavaş iyileştim. On yıl süren hastalığımın sonra vücudumda bazı hatıralar kaldı amma Elhamdülillah iyiyim. 73 yaşındayım ve hâlâ çalışabiliyorum”

49- Varlıklı bir ihvan, Efendi Hazretlerini yemeğe davet eder. Bir kısım ihvanla beraber bu davete giderken her nasılsa yolda duraklayan Efendi Hazretleri,

“Gardaşlarım bu yakınlarda bir ihvan bacımız olacaktı. Onun evi hangisi acaba” diye sorduklarında, ihvanlar o yaşlı kadının evini gösterirler.

Efendi Hazretleri kadının evine vardığında bir abdest tazelemek gerektiğini bildirerek su ister. Ev sahibi kadında hemen leğen ve ibrik getirir ve

“Efendi abdest suyunu ben dökmek istiyorum” der. Efendi yaşlı kadının isteğini uygun bulur ve abdest suyunu dökmeden önce şu mısraları söyler.

*Evine git evine
Seni göre sevine
Seni görüp sevinmeyenin
Ne işin var evinde*

Efendi Hazretlerinin davet edilen yere neden gitmediği anlaşılır. Bu arada Efendi Hazretlerinin oraya misafir olduğunu duyan herkes evinde ne yiyecek varsa oraya taşırlar.

50- Mahkeme çarşısında Ulu Cami’den gelen yolun karşısında Mutfakgaz Bayiliği alan Celal İnce, Efendi Hazretlerine olan hürmetinden dolayı vekaleye bir tüp ve ocak hediye etmeyi düşünür. Bir ocak ile bir tüpü vekalenin bulunduğu Çorapçı Hanı’na götürür. Namaz vakti olması nedeni ile vekalede kimse bulunmadığından ocağı ve tüpü hanın temizlik işine bakan **Aznif** adındaki kadına teslim ederek;

“Benim getirdiğimi kimseye söyleme” diye tembih eder. Öğle namazını Ulu Cami’de kılan Efendi Hazretleri, camiden çıkıp karşı kaldırıma geçtiğinde dükkândaki Celal Bey’e buyurur ki,

“**Celal Bey gardaşım, vekaleye gönderdiğin tüp ve ocak çok makbule geçti**” Celal Bey tembih ettiği halde, Efendi Hazretlerine söylediğini zannettiği kadına çıkışmak için Çorapçı Hanı’na gelerek,

“Aznif sana sıkı sıkı tembih ettiğim halde niçin söyledin” demesi üzerine, Aznif Hanım, Celal Bey’e derki;

“**Celal bey! Celal Bey! Sen Efendi Hazretlerini tanımamışsın, ben ona âşık oldum o yüzden dinimi de değiştirdim**”

51- Celal Bey Mutfakgaz bayiliğinden sonra çimento bayiliğini de alır. O arada Efendi Hazretleri Sivas İmam-Hatip Okulu’nun inşaatına başlamıştır. Bir ilim yuvası olması sıfatı ile oraya yapılacak yardımın çok büyük sevaba sebep olacağını düşünen Celal Bey, kamyon şoförüne der ki;

“Git oğlum! Çimento fabrikasından beş ton çimento yükleyip İmam-Hatip Okulu inşaatına götür, lakin benim gönderdiğimi kimseye söyleme”

Aradan bir kaç saat geçer. Taşçı Vahap Usta, Celal Bey’in dükkânına gelerek;

“Efendi Hazretleri buyurdular ki, **Celal bey beş ton çimento gönderecek. Git bak nerede kalmış?**” diye sordular demesi üzerine Celal Bey hayretler içerisinde kalır. Seneler sonra bunları bizzat anlatan Celal Bey,

“**Canım biz Efendi Hazretlerinin kıymetini bilemedik**” diye itirafta bulunmuştur.

52-Sivas'ta bayram geldiğinde gençler bayram ziyaretlerini topluca yaparlardı. İçlerinde Faytoncu Şükrü Efendi'nin de bulunduğu bir topluluk bayram ziyareti yaparlarken Efendi Hazretlerinin evinin önüne geldiklerinde;

"Yahu İhramcızâde'yi de ziyaret edip elini öpersek büyük sevap kazanmış oluruz" deyip içeri girerken Faytoncu Şükrü Efendi gönlünden şöyle geçirir,

"İsmail Efendi, dedikleri gibi büyük keramet sahibi ise, benim şu yeni yaptırdığım yeleşin dokuz düğmeli olduğunu bilsin" diye düşünür. İçeri girip Efendi Hazretlerinin elini öptükten sonra büyük odanın bir köşesine otururlar. Efendi Hazretleri buyurur ki;

"Gardaşlarım hoş geldiniz, bayramınız mübarek olsun" sonra,

"Şükrü Efendi yeleşinde pek güzel ve dokuz düğmeli imiş, amma bir düğmesi düşmüş" O zamandan sonra Şükrü Efendi, Efendi Hazretlerinin aleyhinde bir tek kelime dahi söylenmesine izin vermez olmuş.

53- Efendi Hazretleri 1953 yılında öğle ve ikinci namazını Hoca İmam caminde kılarlardı. Camii'nin minaresini de o yıl yaptırmışlardı. Efendi Hazretleri Hoca İmam Camii civarında bir ihvanın evinde sohbet, bir köşede otururken, Kumyurtlu Hoca denilen bir zat da makatta oturuyordu. Efendi Hazretleri daha evvel caminin fevganesini yapmak için Hayrı Hafız Efendi'ye emir buyurmuşlardı. Bu sebeple,

"Hayri Hafız nerede?" diye seslendiler.

"Efendim buradayım" cevabını alınca,

"Fevganeyi yaptınız mı?" diye sordular. Hayrı Hafız da;

"Yaptım Efendim" diye cevap verdiler. Kumyurtlu Hoca;

"Yapıldı Efendim, çok sevap kazandı" diye övgüde bulunmaları üzerine Efendi Hazretlerinin;

"Hafız Efendi sevap almak için mi yaptın?" sualine Hayrı Hafız'da,

"Hayır, Efendim" diye cevap verdiler. Efendi Hazretleri buyurdular ki;

"Allah Teâlâ'ya çok şükür.

Allah Teâlâ bizi âşık etmiş.

Biz hizmeti Allah Teâlâ aşkı ile yaparız ve karşılık beklemeyiz."

54- Suriye'den kaçak eşya getirip bu suretle ticaret yapmakta olan birisi tarîkate intisabından sonra bu işi bırakmış ise, de çoluk çocuğunun rızkının temininde zorluk çektiği için yine bu işe başlamaya karar verip, Efendi Hazretlerine gelerek yaptığı ticaretten bahsederek izin istemiş ve izin almıştır.

Suriye'ye varıp gerekli malları alarak atlara yükleyip Türkiye'ye müteveccihen yola çıkmış. Sınara geldiğinde karşıdan devriyelerin geldiğini görmüş ama kaçacak zamanda bulamamış. Bu sırada çok süslü bir tilki ortaya çıkmış. Bunu gören devriyeler, tilkiyi tutmak için onun peşine düşmüşler. Oradan bir hayli ayrılmışlar. Bunu fırsat bilen adam atlarını alıp hududu rahatça geçmiş. Mallarını sattıktan bir zaman sonra yine gitmeyi düşünerek

izin almak için, Efendi Hazretlerine geldiğinde, buyurmuşlar ki;

“Yok, gardaşım! Bir daha tilki olmaya niyetimiz yok”

55- Tarîkâta intisap etmiş birisi bir zaman sonra Efendi Hazretlerine gelip;

“Efendi Hazretleri bu dersini geri al. Ben yapamıyorum” demesi üzerine Efendi Hazretleri buyurur ki;

“Gardaşım! Bugün misafirimiz ol yarın düşünürüz” Bunun üzerine adam o Çorapçı Hanı’nda kalmış ve o gece bir rüya görmüştür. Rüyasında kıyamet kopmuş. Sırat köprüsü kurulmuştur. Efendi Hazretleri kolunda bir sepet ile Sırat Köprüsünü geçip öbür tarafa vardıklarında sepeti ters çevirip içindekileri dökmüş. Adam bakmış ki, sepette dökülenler hep ihvan arkadaşlarıdır. Ertesi gün özür dilemek için Efendi Hazretlerinin yanına geldiğinde, buyurur ki;

“Ne o Gardaş, sen de mi, sepete girmeye geldin” Adam Efendi Hazretlerinin elini öperek özür dilemiştir.

56- Efendi Hazretleri, hasta olan oğlu Halis Turgut Efendi’nin ağrıların arttığı günlerde onu görmeye gittiği bir sırada,

“Efendi Babam, ızdırabım çok arttı. Emanetinizi teslim alın” niyazında bulununca sükûtle karşılaşmış fakat en son niyazında,

“Efendi Babam, isyan etmekten korkuyorum, emanetinizi alın” ricasına,

Efendi Hazretleri buyurur ki;

“Peki, Gardaşım! Allah Teâlâ’dan ricacı olunuz” Efendi Hazretleri eve geldikten biraz sonra vefat haberini getirenlere,

“Biliyoruz gardaşım, biliyoruz” dediler.

57- Gürün’e karakol komutanı olarak Kemal Bey isminde bir astsubay Başçavuş tayin oluyor. **Hüsnü Dayı** adlı ihvanla ile dost oluyorlar. Böylece Kemal Bey de Efendi Hazretleri ile tanışır. Bir gün Sivas’a gelip Efendi Hazretlerini ziyaret eder. Ziyaretlerinden ayrılırken, Efendi Hazretleri buyurur ki;

“Kemal bey yolun filan yerinde arabadan in” (Gürün Belediyesinin Sivas- Gürün arasında çalışan kamyonu ile dönüyor) O mevkiye gelince kamyonu durdurup Kemal Bey iniyor. Kamyon biraz ilerde takla atıyor. Şoföre bir şey olmuyor. Fakat kamyonu yüklü gazyağı tenekeleri nispeten hasar görüyor. Kemal Bey, bu olaydan sonra Efendi Hazretlerine daha çok bağlanmıştı.

58- Efendi Hazretleri, bir kış mevsiminde at ile ve nüfus başkâtibi Sırrı Efendi ile Gürün’e teşrif ederler. Gürünlü ihvanlar Efendi Hazretlerini Tıhımın köyünde karşılarlar. Karşılayanlar arasında Gürünlü Avni Bey’de

bulunmaktadır. İhvanlar Efendi Hazretlerinin elini öperken Avni Efendi de el öper. Kendisini, Efendi Hazretlerine getirdiğinden dolayı Sırrı Efendinin de elini de öpmüştür.

Efendi Hazretleri ile beraber Sivas'a dönen Sırrı Efendi doğru Hatun validenin yanına giderek elini öptükten sonra, Gürün'de Efendi Hazretlerinin yanında Avni Efendi'ye elini öptürmesinden dolayı işlediği hatayı anlatıp çaresini sorar. Valide hanımda buyurur ki;

“Sırrı, bunun çaresi şu eşiğe başını koyup ağlamaktır” Sırrı Efendi de eşiğe başını koyup ağlarken uykuya dalıyor. Uyku arasında yakınında olan sobaya ayakları değip yanıyor. Valide, Efendi Hazretlerine,

“Efendim Sırrı Efendinin ayakları yanmış” diyince, Efendi Hazretleri, ***“Sırrı onunla kurtulmuş daha ne istiyor”*** buyururlar.

59-Osmaniyeli Hüseyin, hareketlerinde biraz ölçsüz olduğundan etraftan ona ***“Deli Hüseyin”*** de denilmekteydi. Efendi Hazretleri bir gün Cencin köyüne gitmiştir. Köyün biraz ilerisinde bir tepenin arkasında bulunan gölün kenarında sahra sohbeti yapmakta iken, Efendi Hazretlerini ziyaret için Sivas'a gelen Deli Hüseyin, Efendi Hazretlerini bulamayıp sorduğunda, Cencin'e gittiğini öğrenince o zamanda vasıta bulunmadığından yaya olarak yola düşer. Hüseyin köye vardığında Efendi Hazretlerinin sahrada bulunduğu yerin tepenin arkasında olduğunu söylemeleri üzerine tepeye tırmanmaya başlamıştır. Hüseyin tepeye çıktığında karartısını gören Efendi Hazretleri,

“Canım, bizi Sivas'ta bulamayan Deli Hüseyin buraya geliyor” diye tepeyi gösteriyor. Cemaatin yanına geldiğinde onun hâkikaten Deli Hüseyin olduğu görülür.

60- Gayet açık saçık giyinen bir mühendis hanım, Efendi Hazretlerini ziyarete gelir. Her ne kadar başını örtse dahi o zaman gözleri gören eşi Hafız Hanım'ında bulunduğu odaya gelip, Efendi Hazretlerinden tarıkata intisap etmek istediğini belirtir. Efendi Hazretlerinin suskunluğu karşısında;

“Efendim, bana ders tarif etmediğin sürece bu odadan dışarı bir adım atmam” diye ısrar eder. Bunu üzerine Efendi Hazretleri,

“Peki, kızım seni de derviş yapalım” deyip ders tarif eder. Ders tarifini alan bayanın gitmesinden sonra, Hafız Hanımefendiye hitaben,

“Canım sende her önüne gelene ders veriyorsun. Böylelerine ders tarif edilir mi?” demesi üzerine, Efendi Hazretleri de buyurur ki;

“Canım, bir de böyle ihvanımız olsun”

61- Ali Eriş isimli ihvandan dinledim.

Efendi Hazretleri şöyle bir kıssa anlattı.

“Tokat'tan bir kadın hastalanıp, kocasıyla bizi ziyarete geldi, bana dua okur musunuz? dedi. Bizde ‘Ben de okumaya bir ağız yok, Şeyhimin ağzı ile okuyayım’ dedim. On beş günde bir bu kadın okumaya kocasıyla gelip

gittiler. Kadının derecesi şeyhlik derecesine yükseldi, kocasının bir şeyden haberi olmadı.”

62- Bir sohbet esnasında vekâlede oturan bir misafir, Efendi Hazretlerinin yanında çok cömert olduğunu anlatır. Tam bu esnada dışarıdan gelen bir kişi ihtiyacı olduğunu söyleyerek bir çuval un parası ister. Efendi Hazretleri kendi cebinden 10 lira verdikten sonra, yanındaki şahsa dönerek buyurur ki;

“Mademki, hayrı seviyorsunuz, bu ihtiyacı olan kardeşimize 5 lira da siz verin.” Misafir parası olmadığını söyleyerek yardımdan imtina eder. Bunun üzerine buyurur ki;

“Gardaşım, niye yalan söylüyorsun”

63- Bir gün vekâlede, Efendi Hazretlerinin yanına yardıma muhtaç bir kişi geldi. Efendi Hazretleri yanında bulunan zengin ihvanın yardım etmesini bekledi. Fakat yardım elini uzatmayınca Efendi Hazretleri sukutla durumu geçiştirdi. Sonra Evrad-ı Bahaiyye’yi okumaya başlayınca manevi bir halin sırrına o kişi kavuşunca;

“Efendi Hazretleri yardım edeyim” dedi. Efendi Hazretleri buyurur ki;

“Gardaşım, o önceden gerekirdi”

Oturduğu minderin altına elini sokarak oradan para çıkarıp muhtaç olan insana gönderdi.

64- Ankara Müftüsü (Avni Doğan) Efendi Hazretlerinin ziyaretine gelecek; ***“Efendim, tarikatınız hakkında beni tenvir eder misiniz?”*** demiştir. Efendi Hazretleri de buyurur ki;

“Gardaşım, şu topluluk size bir mana ifade etmiyor mu?” Müftü Efendi;

“Efendim ben daha sarıh (açık) cevap istiyorum” der. Efendi Hazretleri;

“Gardaşım! Bizim yolumuz ne kadar büyürse büyüsün, ne kadar incelirse incelsin, şeriattan kıl kadar ayrılmasına imkân yoktur”

65- Efendi Hazretleri Gürün’den buğday satmak için Sivas’a gelen biri buğdayı sattıktan sonra ziyaretine gelen kişiye şu soruyu sormuş.

“Gardaşım, buraya ne için geldiniz?”

“Ziyaretinize geldim Efendim.” Tekrar Efendi Hazretleri sorar:

“Allah’ını seversen doğru söyle kardeşim, Sivas’a ne için geldiniz?” O kişi buğday satmak için geldiğini bu arada kendisini de ziyaret ettiğini söyleyince Efendi Hazretleri buyurur ki;

“Gardaşım, herkes yolculuğunun niyetince sevap alır.”

67-Efendi Hazretlerinden biri ders alıyor ve köyüne dönüyor. Günlerden bir gün arkadaşları onu ısrarla içki sofrasına davet ederler. O zat ziyafette içki kadehini ağzına yaklaştırdığı an, kolu uyuşup kalır. Hemen bir vasıta ile

Sivas'a getirirler. Efendi Hazretlerinin huzuruna varır varmaz kol eski haline döner. Efendi Hazretleri buyurur ki;

“Bizim ihvanımızın uzaklığı yakınlığı yoktur, her an onlarla beraberiz.”

68- Bir gün Konya eşrafından biri, beyninde meydana gelen bir arıza sebebiyle konuşma melekesini kaybetmiş olan oğlunu, çaresiz kalıp Efendi Hazretlerinin huzuruna getirmiş. Berber Hacı Bekir Efendi, durumu arz eder. Efendi Hazretleri mübarek elleriyle tuttuğu bardaktaki çaya okuyup çocuğa içirdikten sonra:

“Gardaşım! Senin adın ne?” diyor. Çocuk:

“Ahmet, Efendim.” Deyip konuşmaya başlıyor.

69-Sivas'ın ileri gelenlerinden bir emekli albay felç olmuş. Ailesi İstanbul'a çocuklarının yanına gitmiş, hastaya bakan hizmetçi de evi terk etmiş. Durumdan Efendi Hazretlerini haberdar etmişler. Bir bardak suya okuyup, Hakkı Hafız'a verip hastaya göndermiş. Suyu içen emekli albay ikinci vakti Hakk'ın rahmetine kavuşmuştur. Efendi Hazretlerini durumdan haberdar ettiklerinde,

“Haberimiz var” buyurmuşlar.

70- Efendi Hazretleri Çaykurt'da köprü yapılırken iflas etmiştir. Bütün mallarına haciz gelmiştir. Alacaklıların taaruzunâ maruz kalmıştır. Kendisi o günkü durumu şöyle anlatmıştır.

*“O hale geldik ki, hile-i şer'iyeye başvurarak kendimiz için evde yok dedirtecek hale geldik. O kadar bunaldık ki, ne yapacağımı şaşırđım. Hayır işlerimiz yarıda kaldı. Borçları ödeyemez hale geldik. Bir gün yine devlet-haneye alacaklılar geldi. Evin üst katında saklandım. O katta anamdan kalmış bir sandık vardı. Anamın, **“Oğlum daraldığın zaman bu sandıkta Allah Teâlâ'nın izniyle para olur. Paraya daraldığında da oradan al”** dediği hatırıma gelince, **“bir bakayım”** dedim. Baktım ki, ağzına kadar para dolu gördük. Meğer kudret hazinesi bize açılmış. Bütün borçları Allah Teâlâ'dan gelen yardım ile ödedik.”*

71- Bir gün Efendi Hazretleri ihvanlar ile sahrada sohbet ederlerken o mevziden çingeneler geçiyormuş. Efendi Hazretleri onlara ikram edilmesini emir buyurmuştur. Orada bulunan birisi;

“Efendi Hazretleri onlardan cenabetlik çıkmaz, niye veriyorsun” dediğinde Efendi Hazretleri buyurur ki;

“Senin burada kaç kuruşun var, mal kimin, mülk kimin, verin şunları, Gardaşlarım” diye ikaz etmiştir.

72-Efendi Hazretleri, kızı Hayriye Gündüzoğlu, teheccüd namazını kaçırmış ve onun için ağlarken, yanına gelmiş;

“Kızım neyin var, niye ağlıyorsun?”

“Baba teheccüd namazını kaçırdım.” Efendi Hazretleri buyurur ki;

“Kızım Allah Teâlâ’ya yalvarınız, bunun için af dileriz üzülme.”

73- Efendi Hazretleri, kendi odasına ait pencerenin önündeki selvi kavaklarının kestirilmesi için emir buyurur. Fakat ertesi sabah ağaçları kesmek için gelenlere,

“Gardaşlarım! Kesmeyin” der ve sebebini şöyle açıklar,

“Ağaçlar sabaha kadar Efendi bizi zikirten ayırma diye bize niyaz ettiler”

74- Bir gün Efendi Hazretleri öğle namazından sonra Hoca İmam Camii’nden çıkarken yaşlı fakir bir insanla karşılaşır. O insana hatırını sorduğunda onun,

“Ben senden büyüğüm, büyüklerin eli öpülür” demesi üzerine Efendi Hazretleri;

“Aman Efendim özür dilerim” diyerek o yaşlı fakirin elini öper.

75- Bir gün Efendi Hazretleri, Tenekeci Rahmi Usta ile beraber hamama giderler. Tenekeci Rahmi Usta hamamda yıkanır ve erkenden elbisesini giyinir ve Efendi Hazretlerini beklemeye başlar. Fakat Efendi Hazretlerinin çıkışı gecikince dışarı çıkıp dolaşmaya çıkar. Bir müddet sonra döner ve Efendi Hazretlerinin çıktığını ve dinlendiğini görür. Yanına gelince Efendi Hazretleri buyurur ki;

“Gardaşım Rahmi, bize karpuz almaya mı gittin?” diye sorunca Tenekeci Rahmi Usta halden hale girer. Bu olay üzerine yirmi sene gibi bir zaman geçer. Bu bir dert gibi sinesinde yerleşir kalır.

Yine günlerden bir gün Efendi Hazretleri hamama, Tenekeci Rahmi Usta ile giderler. Bu bir fırsattır. Tenekeci Rahmi Usta, Efendi Hazretleri yıkanırken dışarı çıkar. Karpuz arar. Fakat mevsim kış ve karpuz yoktur. Çaresizlik içinde çok düşünen Tenekeci Rahmi Usta birkaç kilo nar alır ve hamama döner. Efendi Hazretleri çıkmış dinlenmektedir.

“Gardaşım Rahmi, nereye gittin?” Tenekeci Rahmi Usta;

“Efendim seneler önce, yine böyle hamamdan çıkıp dışarı çıkmıştım. Bana karpuz mu almaya gittin diye sormuştunuz. Ben ise, böyle bir niyetle gitmemiştim. Fakat o gün bugün bu dert beni meşgul etti. Ne olur bu narları o karpuzun yerine kabul edin.” Efendi Hazretleri bu durumdan çok duygulanır. O hafta sohbetlerinde bu konu üzerinde çokça durur ve

“Gardaşlarım! Biz Tenekeci Rahmi Usta’ya seneler önce bir şey söylemişiz. O ise, bunu bunca sene unutmamış. İşte ihvan böyle olmalı, bir derdi olmalı ve unutmamalıdır.”

76- Hasan Hüseyin Karataş anlattı.

Tekke önünde Efendi Hazretleri sahra sohbetinde iken faytonu sormuş,

ihvan da biraz önce hareket etti, diye cevap vermişlerdir. Fakat Hasan Hüseyin Karataş adlı ihvan oturduğu yerden fırlamış ve çay bardaklarından bir kaçını kırmak bahasına faytonun peşine koşmuş ve çevirip getirmiştir. Efendi Hazretleri,

“Gardaşım, ihvan böyle olmalı” buyurmuştur.

77-Şükrü Sefa DALAK Efendi anlattı.

“Efendi Hazretlerinin her sözü bir nasihat öğretisiydi. Bir gün Sırrı Su Efendi'nin evinde ihvanlar ile öğle yemeği yiyoruz. Ben sofradan erken kalktım. O zaman ilk mektepte 5. sınıfa gidiyordum.

Efendi Hazretleri buyurdu ki;

“Oğlum! Sefa! Niye erken kalktın? Oğlum! Sen ev sahibisin. Sen yiyeceksin ki onlar da yiyeler”.

78-Şükrü Sefa DALAK Efendi anlattı.

(1331- 29 Ekim 1959) Efendi Hazretlerinin en küçük kızı olan annemin adı Mevlüde Vefa'dır. Dedemin eşi İmmihan Hanım (Hatun Hanım) ben bir veya iki yaşlarında iken vefat etmiştir. Annem peyniri çok severmiş. Annesi ise, çok yiyor diyerek kızarmış.

“Ya babam! Derviş annem ölse de her gün peynir yesek” dermiş. Dedem bunları söyler gülerdi.

79- Şükrü Sefa DALAK Efendi anlattı.

“İzmit'te çarşı eşrafından bir terziye uğradım. Terzi bana dedi ki;

“Kimlerdensin?” Ben de;

“İhramcızâde Hacı İsmail Hakkı TOPRAK Hazretlerinin torunuyum,” deyince terzi bana dedi ki;

“O mübarek insan nur içinde yatsın. Bugünkü halimi ona borçluyum. Büyükçe bir parayı kayınbiraderime kaptırdım. Karımı çocuklarımı da kovmuş, kendimi içkiye vermişim. Bir gün aşırı miktarda içmişim ve sabaha karşı Efendi Hazretlerinin bahçesine girip bir ağaç dibinde sızmışım.” Efendi Hazretlerinin ihvanları;

“Burada oturma haydi git,” dediler. Efendi Hazretleri buyurdu ki;

“Gardaşım! Kim O,”

“Efendi Hazretleri, sarhoş, sızmış;” dediler. O ise;

“O sarhoş değil, hasta;” deyip sırtımı sıvazladı ve

“Gardaşım, kalk evine git,” dedi. Sabah olmuş güneş doğuyordu, hamama gittim. Boy abdesti aldım. Karımı ve çocuklarımı çağırdım, tövbe istiğfar ettim. Namaza başladım. Allah Teâlâ, bana eski servetimi iade etti. Bugünlere gelmem hep Efendi Hazretleri sayesinde olmuştur. Onun için hep dua ederim.”

80- Şükrü Sefa DALAK Efendi anlattı.

Bir zaman Efendi Hazretlerine ihvanlar Ankara'dan paltoluk kumaş göndermişlerdi. O da diktirmiş yenice üzerine giymişti. O gün yolda giderken bir dilenci yolda perişan vaziyette dileniyordu. Onun bu halinden üzüntü duymuş ve paltosunu hediye etmiştir. Adam ise, dedeme;

“Efendi! Paltoda kehle (bit) var mı?” Demiş; Efendi Hazretleri ise;

“**Yok, Gardaşım! Yok, rahatça giyebilirsin**” demiştir.

81- Bir İhvan Efendi anlattı.

“Malatya’da Efendi Hazretlerinin bir arkadaşı varmış. O da mübarek insanmış. Bir gün Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellemi rüyasında görmüş. Huzuruna çıktıklarında Efendi Hazretleri Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellemine elini öpmüş ve kucaklaşmışlar. Arkadaşı ise, el öpmeyen sonra sarılmak istemişse de terslenmiş. Bir müddet sonra bu Malatyalı kişi Efendi Hazretlerini ziyarete gelince O’na;

“**Bir sigara ver de içelim,**” diye söyleyince, o;

“Aman Efendi Hazretleri, ben alacağım cevabı ağır aldım, sigarayı çoktan bıraktım” demiştir.”

82-Nureddin Doğan’dan dinledim.

1968 yılında Hatm-i hâceye dâhil olmak için Ulu Cami’ye gittim. Halıkaya dâhil oldum. Fakat halkada mânen ağılama sesleri duyuluyordu. Deniliyordu ki;

“**Efendi Hazretlerinin Hakk’a yürüme vakti geldi**”

O anda ne oldu ise, “**İhramcızâde Hacı İsmail Hakkı Efendi’nin ömrü bir sene uzatıldı**” nidasını duydum. Hatmeden sonra Efendi Hazretleri buyurdu ki;

“**Gardaşlarım! Cumartesi mübarek gündür.**”¹⁴⁹

İşin aslından haberi olmayanlar, çeşitli tevillerde bulundular. Ben ise, o tarihi tespit ettim. O tarihten bir sene sonra Efendi Hazretleri Hakk’a yürüdü. Meğer bu günün mübarekliği dosta kavuşma günü imiş.¹⁵⁰

¹⁴⁹— Hz. Ali kerremallâhü veche buyuruyor ki; “**Günlerden cumartesi günü çok güzel bir gündür. Çünkü bu günde avlanmak için şeriatta bir yasak konulmamıştır. Diğer günlere nisbetle cumartesi günü daha rahat ve huzurludur.**” (Hz. Ali kerremallâhü veche Divanı, trc. Müstekimzâde S. Saadettin Ef., İst. 1981, s. 30)

¹⁵⁰—**Ömür Uzar Ecel Uzamaz!**

“**Hem Allah Teâlâ sizi bir topraktan, sonra bir nutfeden yarattı, sonra da sizi çiftler yaptı. O’nun bilgisi dışında ne bir dişi gebe olabilir, ne de doğurabilir. Bir yaşatılanın ömrünün uzatılması da kısaltılması da kesinlikle bir kitapta yazılıdır, şüphe yok ki, o Allah Teâlâ’ya göre çok kolaydır.**” (Fatır,11)[Elmalı sadeleştirme]

“**Hem Allah Teâlâ sizi bir topraktan, sonra bir nutfeden yarattı, sonra sizi çiftler kıldı, onun ilmüne iktiran etmeksizin ne bir dişi hâmil olur ne de vazeder, bir yaşatılana çok ömür verilmek de, ömründen eksiltmek de behemehal bir kitapta**

yazılıdır, şüphe yok ki, o Allah Teâlâ'ya göre kolaydır." [Elmalı orijinal]

Şimdi bu düşünceler doğrultusunda, yukarıdaki; "**Kendisine ömür verilenin de, ömrünün uzatılması da, ömründen kısaltılması da mutlaka bir kitapta yazılıdır**" satırı ve Evliyaullahtan bazılarının; "**Ömrüm, beni sevenlerin dualarıyla uzadı!**" (*Yâni, Beni sevenlerin gönülden ettiği dualarla, bedensel hayatıyet enerjimi daha uzun sürede ziyan etmeden, bereketlice kullanmak nasip oldu*) şeklindeki beyanlarını daha iyi anlayabiliriz.

Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellem'in "**Sadaka ömrü uzatır**" "**Sıla-i rahim ömrü uzatır**" buyurukları için yapılan çok yorumlarda rahat hayatın uzun olacağı varsayılmıştır. Fakat yukarıda bahsedilenler üzere şu yorum da yapılabilir. İnsan ömrünü genellikle zaman kavramaları ile değil de rızık, nefes alma verme miktarları ile açıklamak daha uygun olur.

Mesela; rızıkı bitene kadar, nefesi miktarı vb.

Bu açıdan bakılınca katil için verilen kısas cezası uygun düşmektedir. Yâni, yaşayabilecek bir vücudu tahrip ederek, ruhun elbisesini soyarak madde âleminde kalmasına mani olunmasıdır.

Hamdi Yazır'a göre, ecel birdir, "*ölüm her ne sebeble olursa olsun ecel yetmiş. Ömür bitmiş olur.*" Yâni, maktul eceliyle ölmüştür. Bazı insanların eceli müsemmâ ve eceli kaza diye iki ecel tasavvur etmeleri yanlıştır. İnsanın dünyada iki ömrü yoktur ve "iki eceli de yoktur." Rızıklar da takdir edilip, levhi mahfuza yazılmıştır. Kimse rızıkını tüketmeden ölmez. Tüketilemeyen de rızık sayılmaz' 'Kulun fiilini Allah yaratmaktadır'. İnsan aklı güzel ve çirkine tamamen hâkim olamaz" "İyilik, Allah Teâlâ'nın isteğine bağlıdır. Allah neyi dilerse hikmet ve güzel o olur." (Elmalı H. Yazır Sempozyumu TDV. Yayınları Ank, 1993, s.279)

Ecel, tesbit edilmiş ömür ise de kader yasalarına göre insanın tasarrufuna bırakılmıştır. Eğer bu şekilde olmasa idi, kulların Allah Teâlâ'ya hayat müddeti hakkında "**niçin ve nasıl**" soruları olurdu. Allah Teâlâ kuluna emanet ettiği hayatı nasıl kullanacağını bilir. Fakat O'nun bu bilmesi ile kulun hayatı ipotek altında değildir. Ancak sevdiği kullara karşı bir yardımı olduğu da ayrı bir konudur.

Ken'an Rifâî kuddise sırruhu'l-azîz bu konuda şöyle buyurmaktadır.

"Bir hadîs-i şerifte: Sadaka, ömrü artırır ve belâyı defeder, deniyor. Sayılı nefesler ne artar ne eksilir. Münâfikün sûresinde (11. ayet) de Cenâb-ı Hak:

"**Allah hiçbir kimseyi eceli gelince asla geri bırakmaz**" buyuruyor. Bunlar arasında tezat olduğundan bahsedilenlere dedim ki; Hayır, bu hadîs-i şerif ile bu âyet-i kerîme arasında tezat yoktur. Farz edelim ki, herkesin elinde bir tesbih var. Bunların kimi binlik, kimi beş yüzlük, kimi doksan dokuzluk. Herkes tesbihini ya tabîî ahenkle veyahut çabuk çabuk çekiyor. Adetler aynı adet. Fakat çekiş tarzı, yâni zaman ya süratli ya da ağır...

Bir de şu karşığı yalının kapalı terasında oturanlara bakın... Şu sert ve yağmurlu havaya rağmen, deniz ortasında nasıl da rahat oturuyorlar. Çünkü Allah Teâlâ onlara, istirahat edebilecekleri kolaylıklar vermiş.

Keza, sadaka veren kimsenin de belâ ve hastalıklar def olmak suretiyle ömrü fehrah ve âşûde geçer, binâenaleyh uzamış olur." (Ken'an Rifâî, a.g.e. s. 402)

Konu ile ilgili olması açısından Rifâîlerin tekke tıplarındaki esasları hatırlamak uygun olacaktır.

"Rifâilerde tekke tıbbının üç esası var. İlk esas, doğru ve salih nazardır. Doğru

83-Orhan Zarifoğlu adlı ihvandan dinledim.

“Ankaralı iki ihvan kardeşimiz, kendi başlarına derslerde fazlalaştırma yapıp usûlün dışına çıkmışlar. Bu kardeşlerimize cinler musallat olmuş. Bizim kesin bilgimiz olan bir şey vardı. O da Efendi Hazretlerinin ihvanında cinlerin musallat olması diye bir şey olmayacağını biliyorduk. Onun için neden bu şekilde oldu diye, Efendi Hazretlerine soruldu. Sultanımızın cevabı ise;

kişinin nazarı insanlara ferahlık verir, manevi neşe uyandırır, moral yükseltir. Kişiler var sanılan ama olmayan hastalıklarından kurtulur.

İkinci esas, doğru nefes insan yaşamını uzatır. Zikirlerin ritmik olması nedeniyle dervişlerin doğru nefes alıp vermesi gerekir. Doğru nefes alıp verme vücut organizmasını dengeler ve düzgün çalıştırır. Dervişlere göre, insanın sayılı ve sınırlı olanı ömrü değil, nefesidir.

Üçüncü esas, doğru temas, diğer adıyla meshtir. Dualar okunarak ve insan vücudu sıvazlanarak, hastalıkların vücuttan çıkarılması sağlanır.” (http: // www. sabah.com.tr)

Hz. Ali kerremallâhü veche buyurdu ki;

“Senin hayatın sayılı nefesler üzerinde kurulmuştur. Her nefes alışta ondan bir parça eksilmektedir.”

İnsanın nefes alıp vermesi, sayı olarak bellidir. Bir günde ne kadar teneffüs ederse hepsi ömründen sayılmaktadır. *Şeyh Sadi, Gülistan* isimli eserinde, aldığımız her nefes hayatı uzatmakta, dışarıya verdiğimiz zaman da onunla mufarrah olmaktadır, diyor. Sofilerden bazıları nefesi hapsedmekle hayatın uzatılabileceği görüşünü savunmuşlardır. (Hz. Ali kerremallâhü veche Divanı, trc, Müstekımzâde S. Saadettin Ef., İst. 1981, s. 364)

Gavs Hizâni kaddese’llâhü sırrahu’l azîz buyurdu ki: "Sohbette, şeyhim Muhyiddin-üs Sahrani kaddese’llâhü sırrahu’l azîzden işittim ki: **“Nefesleri tutmak Ömrü uzatır. Ömür, nefeslerle zabt ve tayin edilir.”**

Ben bu sözü, sohbet şeyhimden işittikten sonra, nefesimi tutardım. Muhyiddin-üs Sahrani kaddese’llâhü sırrahu’l azîz dedi ki: **“Ömürden gaye ancak sohbettir. Nefesi tutmak ise sohbetin kemalini meneder.”**

Gavs Hizâni kaddese’llâhü sırrahu’l azîz bir fakire sordu; **muteber olan öncekilerin Muhyuddin-üs Sahrani kaddese’llâhü sırrahu’l azîzin sözü gibi bir söz söylediğine vakıf oldun mu?** Fakir cevaben dedi:

“Evet ben Ruhü'l Beyan tefsirinde bazı muhakkiklerde bu söz gibisini gördüm, yalnız ben buna itimat etmeyerek, belki ömürlerin nefeslerle kayıtlı olduğu gibi, aynen saatle, günlerle ve zamanın diğer cüzleriyle de kayıtlı olduğuna itikat ederdim. Gerçi yalnız nefesleriyle kayıtlı olması, ömrün artıp eksilmesi hakkındaki meşhur müşkülü halletmek için bu yoldan gidilmiştir.”

Sanırım Gavs kaddese’llâhü sırrahu’l azîz adı geçen şeyhi gibi, birinci söze meylederek dedi ki: **“Ölüm halindeki kişinin hızlı nefes alıp vermesi bunu takkiye ediyor.”** (Gavs-i Hizani Seyyid Sibgatullah-el Arvasi, **Minah** (Vergiler), İstanbul, Aralık 1996, s.130 Minah: 206)

“Gardaşım, bizim ihvanımızda bu haller olmaz, fakat bu gardaşlarımız kendi başlarına ders çekmelerinden zuhur eden fazla fuyuzat cazibesinden cinlerden onlara karşı bir muhabbet peydah olmuş. Bizde onların ihvanımızı rahatsız etmemelerini istedik. Onlar da;

“Efendi Hazretleri bizler onları sevdik, biraz arkadaşlığımıza müsaade edin diye rica ettiler. Bir zaman sonra bu hal kaybolur. Fakat siz bir daha yolu kendi başınıza tayin etmeyin. Her şeyin bir usûlü vardır.”¹⁵¹

¹⁵¹—**Cinlere karışmak.**

Konu ile ilgili olarak Ebu Yusuf isimli bir cinin havas ile uğraşan kişiye anlattıkları nasihati burada hatırlatmak uygundur.

“Şimdi söylediklerimi iyi dinle ve durum ne olursa olsun asla aklından çıkarma. Cin dediğin varlıklar, yâni bizler, nefislerine son derece düşkün varlıklarız. Tüm yaşamımız ona kölelikle geçiyor. İçimizde gerçekten bazı şeyleri keşfetmiş olanlar hariç, hayatımız küfür içinde geçiyor. Bizlerden size dost olmaz. Bizden fayda yerine ancak zarar görürsün. Bizlere inanıp ona göre hareket etmek büyük bir gaflettir. Sana doğru bilgi asla aktarmazlar. Her ne kadar iyi niyetlerle başlasan da, bir süre sonra nefisleri ağır basmaya başlayacak ve seni kıskanıp, seni zor duruma sokmaya çalışacaklardır ki, onu da yapıyorlar zaten. Müslüman olup Allah Teâlâ’yı kabul edenlerle iletişimin bu minval üzere olur. Onlardan aldığın yardımlar kaşığın ucuyla alıp sapıyla gözünü çıkarmak misali gibidir.

Doğru bilgi alabileceklerin de var tabii aramızda. Ancak onların da temel amacı aranıza nifak sokup insanları birbirine düşürmeye çalışmaktır. Buradan, sizlerden, onlarla iletişim kurmuş olan kişilere, sizin dünyanıza göre mucize sayılabilecek birtakım özellikler ve yetiler tanır. Ancak bunun bir karşılığı vardır. Seni kendilerine köle ederler ve kendilerini Allah olarak görmelerini isterler. Hatta kendilerine tapmanı isteyeceklerdir.

Bunun karşılığında da sana, herkesin açık ağızla seni izleyeceği, toplumunuzca olağandışı görülen birtakım özellikler verilir. Şeytana uşaklık eden bu varlıklarla beraber olduğunda tüm hayatın küfür üzerinde geçer ve karşılığında dünya hayatını yüceltirler. Senin ukbadaki hayatını rezil ettikleri gibi, sana gelip yardım isteyen insanların da hem bu dünyasını hem de ahiretini mahvederler.

Sana verdikleri olağandışı bilgilerle çevrendeki insanları sana mahkûm ederler. Herkes sana inanır ve inanmak zorunda kalır. Sonuçta tüm toplum senin kulun olmuş olur. İnsanlar senin karşında ezilip büzülürler. Bir evliya görmüşçesine kafalarını nereye sokacaklarını şaşırırlar. Bu davranışları gizli bir şıktır aslında. Meydana gelen olayların senin elinle geldiğini sanırlar ve böylece de Allah Teâlâ’ya olan imanlarını kaybederler. Buna ek olarak söyledikleri doğrulara ekleyecekleri yalanlarla sana inanan insanları bir çıkmazın içine sokarak, bunalıma iterler. Bunun örnekleri sayılamayacak kadar çoktur. Bu konular hakkında hocandan (nasihat ettiği kişinin hocası) kısmen de olsa bilgi almıştın.

Sonuç olarak şu söylenebilir ki; bizim dünyamızdaki varlıklardan sana dost olmaz. Bunu hiçbir zaman unutma. Onları kullanabileceğin ya da yönetebileceğin gibi bir fikre sakın kapılma. Sana bu hissi verseler de, hatta bunu doğrulayacak davranışlarda bulunsalar da itibar etme. Onlar hiçbir zaman senin kontrolün altına girmezler. Hiçbir kimsenin böyle bir yetkisi ve etkisi yoktur. Hocanız bile buna yeltenmemiştir.

84-Darendeli Ya Şeyh adlı ihvanın başından geçen bir hadise şöyle olmuştur.

Çünkü olmayacağını bilirdi. Ona çok yakın olmamıza ve hayatı boyunca ona yalan söylememiş olmamıza karşın bizim sözlerimize salt doğru gözüyle bakmazdı. Sözlerimizi aklıyla kıyaslardı ve öyle karar verirdi. En son danışacağı yer kalbi olurdu. Senin bu düzeyde mânevî bir ruh halin yok. İnşallah Allah Teâlâ kısmet ederse olur, olmasını temenni ederim fakat olmayacağını var sayarak söylüyorum, bizlere itibar etme.

Şeytana kulluk eden, nefsinin kölesi olmuşlarla birlikte olup onların sunduğu sahte cennetlere aldanma. Onların sundukları sana çok hoş gelir. İnsanların, sendeki olağanüstü özellikleri görünce, ortaya koydukları tapınma davranışları, gururunu okşayacaktır. Fakat unutma ki, bu seni gerçekte mahvetmeye hazırlanmış bir melek görüntüsüdür. Elbisenin dışından bir melek olduğunu sanırsın; soyduğunda ise, bir şeytanla karşı karşıya olduğunun farkına varırsın ancak iş işten geçmiş olur.

Bu nedenle de dünyaya tapma. Müslüman olmuş olanlardan alabileceğin yardım da oldukça sınırlıdır. Hangi konuda olursa olsun, sana verdikleri bilgileri aklınla test edip ikna olmadıkça, itibar etme ve bunlara inanma. Onlardan, sana sundukları bilgileri ispat edecek kanıtlar iste. Eğer mümkünse bu ispatı bizzat kendin, aklınla yapmaya çalış. Onları hiçbir zaman övme, bu onların nefislerinin azmasına yol açacaktır. Allah Teâlâ'ya dua et ve onlarla zaman zaman yalnız kaldığında, sohbet ederek, dinî bilgilerini güçlendirmeye çalış.

Senin bilgilerin onlara kıyas edilemeyecek ölçüde fazladır. Fakat sen bunun farkında değilsin. Onlara görebildiğin hakikati ve doğruları anlatmaya çalış. Ancak bu şekilde hem kendini, hem de onların kendilerini mahvetmesini engellemiş olursun.

İlimden asla uzaklaşma. İlimsiz bu yola çıkanların son durağı şeytan olur; bu genel kaidedir. Bunun dışına çıkmak mümkün değildir Cenâb-ı Hakk bir mucizeyle olaylara müdahale etmediği sürece. İlmî akıl, olayların doğrusunu algılayabilmene yardımcı olacak en büyük faktördür. İlimin yüksek olursa, onların da sana saygı duymasını sağlamış olursun. Bu sayede hem kendini hem de onları kurtarmış olursun.

Bu işi yapmaya başladığın günlerden itibaren çevrende birçok insan tanıyacaksın. Gördüklerinden dolayı belki işini bırakmak isteyebileceğin zamanlar olacaktır. Yolunda, emin adımlarla ve aklın rehber olarak hareket eder ve sapmamak için Allah Teâlâ'dan yardım istersen, bütün pisliklerin içinde, temiz kalabilirsin. Aksi takdirde yok olursun.

Sana son olarak söyleyeceğim şeyler de şunlardır: Diline hâkim ol ve çok konuşma. Saltanat heveslisi olma. Dünya için çalış ama ona köle olma. Haram yeme ve bu dünyanın güzelliklerine sakın kapılma. Dünya saltanatını seversen ileride göreceğin bazı insanlar gibi şeytanın uşağı olursun. Aklının kabul etmediği bir şeyi hiç kimseye bildirme. Hatta doğru olduğunu aklın kabul etse bile kendi içinde sakla.

Bu yol çok tehlikelidir. Sonuç itibarıyla bu sadece bir meslek değildir. Uğraştığın konu, iman sınırlarını da kapsamaktadır. Bu dünya için de ahiret için de son derece çetin bir sınavdan geçeceksin. Ya başındayken bırak, ya da kendine mukayyet ol. Başka soracağın bir konu var mı?" (TOPKARA, Cevat, *Bir Gerçeğin İtirafı*, İstanbul, 2005, s.119-122)

Bu ihvan bir ihvanın evine misafir olmuş. O gece o evde yatılı misafir kalmış. Fakat misafir olan ihvanda yıkanması gereken bir hal zuhur etmiş. Sabah kalkınca evin erkeği bir an dışarıya bir ihtiyaç için çıkmış. Bu arada misafirden evin hanımından yıkanmak için su istemiş. Yıkandıktan sonra evin erkeği gelip durumdan huylanmış misafirin üzerine yürüyüp tüfeğini kapıldığı gibi öldürmek istemiştir. İşin sonu kötüye varacağını anlayan Ya-Şeyh; Şeyhim yetiş, diye bağıra bağıra kaçmış.

Sonra bu ihvan “*niye böyle oldu ki, Efendi Hazretleri benim bu halime yetişmeli değil miydi, ben yanlış bir iş yapmadım ki,*” demiştir. Durum Efendi Hazretlerine anlatılınca;

“Gardaşlarım! Bizim yolumuzda şeriat önce gelir. Eğer biri şer-i şerifi aşmaya çalışırsa onun tarikatı yoktur. Önce şeriat, sonra tarikat, sonra şeriat. Şeriatın olmadığı yerde bizim tasarrufumuz yoktur.”¹⁵²

85-Sofradan bir şey yemek isteyen kediye vurup öldüren ihvana Efendi Hazretleri buyurmuş ki;

“Gardaşım! Bir şey verseydin de ölümüne sebep olmasaydın?”¹⁵³

86- Efendi Hazretleri bir hac ziyaretinde çay içmek için bardağını alıp yudumlamak isterken

“İçinizde namazı kim tehir etti?” diye sual buyurmuş. Kimse cevap vermemiş. Bir müddet sonra tekrar

“Gardaşım! Sizlere soruyorum, duymadınız mı?” “Namazı tehir eden var mı?” diye tekrarlayınca Şen Mehmed Efendi,

“Efendi Hazretleri ben semaver ile ve meşgul oldum da biraz vaktini fevt ettim” demiştir.¹⁵⁴

87- Bir sohbet esnasında vekâlede oturan bir misafir, Efendi Hazretleri yanında çok cömert olduğunu, camii yaptırdığını, köprü, çeşme gibi hayır işleri ile uğraştığını anlatır. Tam bu esnada dışardan gelen bir zat ihtiyacı

¹⁵²—Misafir olduğu evde cünüp olan kimse, gusül abdesti alırsa iftiraya veya şüpheye uğrayacağından korkarsa, gusül etmez. Su varken teyemmüm etmesi de caiz olmaz. Pis olarak niyet etmeden, ayakta bir şey okumadan, rükû ve secde gibi hareket yaparak namaz kılar görünmesi caizdir. (Hüseyn Hilmi IŞIK, Tam İlmihal, İstanbul, 2004, s.140–141)

¹⁵³—Mehmet Işık Efendi (Zara-Kızık Köyü)

¹⁵⁴—Mehmet Işık Efendi (Zara-Kızık Köyü)

“Rükneddin Alâüddevle’den şöyle rivayet edilmiştir:

“Dervişler bir şey yediklerinde kalb huzuru ile yemeye gayret etmelidirler. Çünkü insan vücudunun temelindeki amellerin tohumu yemektir. Eğer tohumu gafletle ekerlerse, lokma helâl bile olsa onun kalb huzurunun sağlanması mümkün değildir.” (Nefâhatü’l Üns, a.g.e. s. 615)

olduğunu söyleyerek bir çuval un parası ister. Efendi Hazretleri kendi cebinden 10 lira verdikten sonra, yanındaki şahsa dönerek,

“Mâdemki hayrı seviyorsunuz, bu ihtiyacı olan kardeşimize 5 lira da siz verin.” Teklifinde bulunur. O zat parası olmadığını beyan ederek yardımdan kaçınır. Bu durum karşısında Efendi Hazretleri,

“Gardaşım! Niye yapamadığın şeyleri söylüyorsun,” buyururlar.

88-Şarkışlalı İsmail, mide kanseri olmuş ve doktorlar ameliyat önermişler. O da sıkıntısından Efendi Hazretlerini ziyaretine gitmiş. Sivas'ta misafir kaldığı müddet içerisinde, Gaziantep'te ihvanlar gelmişler sahra sohbetine gidilmiş. Efendi Hazretleri ve ihvanlar çiğ köfte yerler iken Şarkışlalı İsmail yiyemeyerek dolaşır iken Efendi Hazretleri;

“Gel Gardaşım! Gel” diye eli ile işaret ederek **“Bizim köftemiz şifâdır”** iki tane çiğ köfte vermiş. O da yemiştir. Bir ay sonra doktora giden Şarkışlalı İsmail'e tekrar yapılan tetkikler karşısında doktorlar şaşırarak “ne zaman ameliyat oldun hiçbir hastalık kalmamış” diye söylemişler. Fakat daha sonra bu ihvan Efendi Hazretlerinden sonra şeyhliğini ilan ediyor. Hikmet-i Hudâ ihvan felç olmaz iken, Şarkışlalı İsmail felç oluyor.

89-Efendi Hazretlerinin annesi Aişe Hanım'ın çok malı varmış. Annesi **“Oğlum bu malların hepsi senin ne yaparsan yap”** deyince Efendi Hazretleri bu malı satıp ihvanların ihtiyaçlarını gidermek için satmış. Öyle bir zaman gelmiş ki, hiçbir şey kalmamış. Bazı zamanlar ekmeğe katık bulamayınca tuzu biberi katık yapıp yemiştir. Fakat bu fedâkarlığın neticesinde, Allah Teâlâ kudret hazinelerini Efendi Hazretlerinin emrine vermiş. Cebinde parası olmadığı halde biri gelip bir şey talep ederse o miktar cebinde hazır olurmuş. Birgün fırıncı Nuri Kesici (İlhan Kesici'nin babası) **“Efendi bana on lira lazım”** deyince cebinden on lirayı çıkarıp vermiş. Bir başkası gelmiş, **“bana beş lira lazım Efendim”** deyince beş lirayı verirmiş. Bu istenen miktarla cebinden çıkan para aynı olur ve Efendi Hazretleri bu miktarı saymadan verirmiş.

90- Bir gün Efendi Hazretleri, ihvanı ile **Tekkeönü**'ne sahraya gidildiğinde yemekler pişirilmiş, sofralar hazırlanmış, herkes yemeğe oturmak üzere iken, yüz metre kadar ilerde içki içip eğlenen bir kaç kişiyi göstererek, nüfus başkâtibi Sırrı Efendi'ye,

“Sırrı Efendi! Şu ilerdeki gençlere de yemek götürün”

Demesi üzerine gönülsüz olarak onlara yemek götürür. Bu hadisenin üzerinden iki yıl kadar sonra, Efendi Hazretleri yanında dört kişi ile otururken Sırrı Efendi gelir. Efendi Hazretleri buyurur ki;

“Sırrı Efendi! Bu Efendileri tanıyabildin mi?” bunun üzerine Sırrı Efendi tanımadığını beyan eder. Efendi Hazretleri;

“Canım bundan iki yıl evvel Tekkeönü'nde gönülsüz de olsa yemek götürdüğün kimseler” demiştir.

91- Türkelili Mevlâna Küçük Hüseyin Efendiden dinledim.

Bir gün iki arkadaşla Sivas'a gittik. Trenden inip sabah namazını kıldıktan sonra Çorapçı Hanı'nda yattık. Rüyamda derin bir çukura düşmüştüm. Yukarı çıkmaya uğraşıyordum. Çıkmak mümkün değildi. Bir el uzandı beni yukarı çıkarttı ve uyandım. Abdest alıp vekâleye gittik. Efendi hazretleri oturuyordu çayını içti ve bize şöyle buyurdu:

“İhvanımızı mahşerde düştüğü çukurdan alırsınız.” Dedi.

Elindeki çayı bize taksim etti ve dedi ki:

“Gardaşım! Buraya gelmeden önce nasıldınız? Geldiniz nasıl oldunuz? Şimdi nasılsınız? Hoşsunuz değil mi? Allah Teâlâ her insanı nasibince hoş göreni sever. Hoşluktan daha güzel ne olur.” buyurdu.

92- Sivas'ta 1960'lı yıllarda Devlet Demir Yollarında çalışan Erzurumlu Zakir isimli bir kişi anlatıyor.

Efendi Hazretlerini Taşlısokaktaki bahçeli evinde amcam (Hacı Abdullah İspir-Erzurumun son devirde yetiştirdiği büyük bir Hakk dostu) ile ziyaret etmiştik. Yanımızda hasta halamda vardı. Efendi Hazretleri bizi misafir etti, bir müddet sonra buyurdu ki,

“Sen ibadete çok düşmüşsün hanım! Ancak bir önderin yok”.

Meğer ki halam kendi kendine zikir çeker, ibadet edermiş, duvarlarda acaip garaip şeyler gölgeler görüyormuş. Ayrıca Zakir isimli kişiye bir seferinde Efendi buyurmuş ki,

“Sen hacının (Hacı Abdullah İspir) yeğenisin. Senin kokunu niye almıyoruz” demiş. Niye bize uğramıyorsun anlamında sitem etmiştir. Daha sonra;

“Sen namaz kılmıyor musun?” diye de sormuş ve nasihat etmiş.

Bir zaman sonra ben namazları aksatınca rüyamda Efendi Hazretleri beni korkutacak şekilde büyük bir ihtişamla üstüme gelip;

“Sen niye namaz kılmıyorsun?”

“Efendim! İşte iş, güç, çoluk, çocuk, dünya meşakkati” diye cevap verince Efendi Hazretleri;

“Namaz kılmazsan seni işinden attırırım” diye buyurmuştur.

Allah Teâlâ rahmet eylesin Efendi bizim namaz ehli olmamıza vesile oldu.

93- Hacı Abdullah İspir'in hanımı bir kazanda tereyağını ateşe koymuş ve **“buna bak da taşmasın.”** demiş, Hacı Abdullah İspir'de uyuya kalmış, Rüyasında Efendi Hazretlerini görmüş,

“Hacı! Tren kalkıyor” demiş, O da uyanmış bakmış ki, kazan taşmak üzere..

94- 1960 yıllarında Sivas'ta askerlik görevini yapan bir er Ulu Camii'ye namaz kılmak için gitmiştir. Namaz bitiminde kendi komutanı ve Efendi

Hazretlerini beraber bir durumda görüyor. Onlar ile görüşmeden camiye terk edip çıkamayacağını anlayınca da yanlarına doğru yürürken kalbinden hangisinin elini önce öpsem diye düşünüyor. Sonunda kararı Efendi Hazretlerinin elini öperek selamlama yoluna gidince, komutanı;

“*Asker! Komutanın bulunduğu yerde sivilite itaat olur mu?*” diye söyleyince asker bu durumdan dolayı sıkıntıya düşür. Durumu fark eden Efendi Hazretleri üzerinde giydiği paltosunun yakasını açarak komutana doğru teveccüh eder. Komutan Efendi Hazretlerinin üzerindeki mareşal rütbesini görür ve durumun inceliğini anlayarak Efendi Hazretlerinin eline kapanır.

IV- Hakk'a yürümesinden sonraki menâkıbı

1- İhramcızâde M. Kâzım Toprak Efendi anlatmıştır.

“1974 yılında aniden ayağa kalkamayacak kadar hasta oldum. Dişlerim kilitlenmeye başladı. Ona mâni olmak için arasına bir şey koymam gerekiyordu. Bu vaziyette on beş gün bir saniye dahi uyumadan geçirdim. Bu arada ayaklarımı dahi toplayamayacak hale geldim. On beşinci günü olan o gün cuma idi. Sabah ortalık ışıldı. Bu sırada kapının ve yanımdaki camekânlı kapının açıldığını duydum. Hacı Hasan Akyol ve Hulusi Efendilerin geldiklerini gördüm. Hacı Hasan Efendi'nin üzerinde lacivert bir pardösü, Hulusi Efendi'nin üzerinde de kahverengi kumlu bir elbise ve koltuğunda uzunca bir paket vardı. Hacı Hasan Efendi;

“Kâzım Bey! İyisin maşâ'allah” dedikten sonra Hulusi Efendi'nin koltuğundaki paketi alarak,

“Bunu Efendi Hazretleri gönderdi, şu yanına koyacağız” deyip yorganı açarak camekânla yatağımın birleştiği yere koyup üzerini örttüler ve tekrar kapıları çekip gittiler. Onların gidişinden sonra, on-onbeş dakika kadar uyudum. Çocukların sesi ile uyandım. Efendi Hazretlerinin gönderdiği paket aklıma geldi. Konulan yere elimi soktum, bir şey bulamayınca aramaya başladım. Bu arada ayağımı toplamışım. Benim telaşlı arayışımı gören eşim Pakize Hanım;

“Efendi! Ne arıyorsun?” deyince ben de,

“Efendi Hazretleri bir paket göndermişti. Şuraya koydular onu arıyorum” dedim. Pakize Hanım'ın;

“Canım Efendi Hazretleri Ulu Camiden paket mi göndermiş” demesi üzerine, Efendi Hazretlerinin dünyasını değiştirmiş olduğu aklıma geldi. Bunun manevi bir hal olduğunu anladım. Bunun üzerine kendimi tecrübe etmek için ayağa kalktım. Bu suretle olayın Efendi Hazretlerinin himmeti olduğunu anladım. Bu hastalığımı duyan dostlarımdan Necati Keser ve Gazi Türkyılmaz doktor getirmek teşebbüsünde bulunurlar. İkisi de ayrı ayrı doktor getirmek için Dr. İlkin İçelli'ye giderler. İkisi de önce kendi hastasına götürmek isterler. İlkin Bey de,

“Canım, önce bir hastaya, sonra öbürüne gideriz” diyerek arabaya biner. İkisi de bizim evi tarif ederler. İlkin Bey muayene sonucu hastanede tedavi edilmemin gerektiğini söyledi. O gün Cuma olduğundan pazartesi günü hiç yürüyemediğim halde evden taksiye yürüyerek gittim ve hastanede on gün kaldım. Lakin hastanenin her tarafını dolaşarak yürüyemediğim on beş günün acısını çıkardım. Hastaneye yattığım onuncu günü çıkmak isteğimi hemşireye söyledim. Hemşire doktora söylemiş, doktorda,

“Çıkabilir ancak çıkmadan evvel beni görsün” demiş. Ben hastane masraflarını ödedikten sonra doktorun odasına gittim. Doktor,

“Otur Kâzım Bey, sana reçete yazacağım. Çıkınca bu ilaçları al kullan. Lakin senin hastalığın çok önemli bir hastalıktı. Bu hastalığın sonuçları

bütün vücudun felç olup kalması veya akıl hastanesine gitmek, üçüncü ihtimalde Yukarı Tekke'ye gitmek yani ölüm. En zayıf ihtimal iyi olmandı. Senin iyi olman bir mucize" dediler."

2- İhramcızâde M. Kâzım Toprak Efendi anlatmıştır.

"Kadirî Şeyhi Şeyh Ali Efendi'nin¹⁵⁵ mensuplarından bir kişi, 1995 yılında gördüğü bir rüya üzerine, Sivas'a gelip bizi arıyor ve nihayet çalıştığımız yeri buluyor.

"İhramcıoğlu Hacı İsmail Hakkı Toprak Hazretlerinin oğlunu arıyoruz" demeleri üzerine, "Buyurun" diyoruz. Gelen bu üç kişiden bir tanesi karşıma oturuyor ve diyor ki,

"Efendi bir rüya gördüm. Rüyamda, şeyhim Şeyh Âli Efendi solumda oturuyordu. Sağ tarafımda da beyaz sakallı biri oturuyordu. Sakalı beyaz olmasa size çok benziyordu" diyor ve ekliyor, şeyhim Şeyh Âli Efendi buyurdu ki;

"Gardaşım! İşte bu zat Sivash İhramcıoğlu Hacı İsmail Hakkı Toprak Hazretleridir. Bugün şark'tan garba her şey onun tasarrufunda, biz de onun emrindeyiz. Efendi Hazretlerine hizmet edin" demesi üzerine ben de İhramcıoğlu Hacı İsmail Hakkı Toprak Hazretlerine diyorum ki;

"Efendi Hazretleri, buyurun ne emriniz varsa yerine getirelim" Efendi Hazretleri de,

"Gardaşım, Sivas'ta benim oğlum var. Gidip ona hizmet edin" dedikten sonra, (Elini sallayarak) buyurdu ki;

"Velâkin; bütün Sivashları Allah Teâlâ'ya şikâyet ettim" ¹⁵⁶

3-Yahya Akbaş isimli ihvan anlatmıştır.

"Bundan yıllarca önce bir inşaatın beşinci katından aşağıya düştüm.

¹⁵⁵— ŞEYH ALİ KARA kuddise sırruhu'l-azîz

1900 yılında Malatya ili Akçadağ kazasının Aşağı Örüşkü köyünde dünyaya geldi. Babası Ali Seyyidî Efendi, Annesi Fatma Hanımdır. Şeyh Osman Nuri Efendiyle tanıştıktan sonra bu büyük zatla mürid-mürşit ilişkisi 18 yıl sürdü. Şeyh Osman Nuri Efendi Hazretlerini sağlığında iken insanları irşatla görevlendirmiştir. Efendisinin 1943 yılında Yozgat'a gidip 1944 yılında orada Hakk'a yürümesinden sonra onun görevini tamamen devralarak manevi irşat hizmetine devam etmiştir. Bu görevi çeşitli baskı ve işkencelere rağmen yürütmüş olup, 29.04.1971 yılında dünyasını değiştirmiştir.

Türbesi yine Malatya ili Akçadağ kazası Aşağı Örüşkü köyünde olup, *manevi irşadı* devam etmektedir.

¹⁵⁶— "Fakat şeyh, birisinin kötülüğünü söylerse bu, Allah emriyledir kızgınlığa, heva ve hevese uymadan değil!

Onun şikâyeti, şikâyet değildir, onu ıslahıdır... O şikâyet, nebilerin şikâyetine benzer. Nebilerin sabırsızlığı, bil ki, Allah Teâlâ emriyledir... Yoksa onların hilmi, kötü şeylere tahammül eder."(Mesnevi c.IV, b. 775-776)

Hastaneye kaldırdılar. Durumum kritik olduğu için bir türlü ameliyata alamadılar. Doktorlardan birisi hacdan yeni gelmişti. O doktora dedim ki;

“Gittiğin haccın hakkı için, benim şu ameliyatımı yap, beni buradan kurtar” O gece rüyamda Efendi’yi gördüm buyurdu ki;

“Yahya Efendi! Bunlar senin ameliyatını yapacaklar, ondan sonra asıl ameliyatını ben yapacağım”

O servisin doktoru diğer doktorlarla görüştükten sonra ameliyatımı yaptılar. Kafamı, boynumu, omuzlarımı birçok alet ve mengenelerle bağladılar.

“Bu aletler altı ay kalacak, hiç eğrilip doğrulmayacaksın ki, iyi olabile-
sin” deyip beni taburcu ettiler.

Evime geldiğim günün gecesi uyanık olduğum halde Efendi Hazretleri-
nin geldiğini gördüm. Buyurdu ki,

“Yahya Efendi! Şu aletlerin hepsini çıkar” Aletleri çıkardıktan sonra,
Efendi Hazretleri buyurdu ki;

“Yahya Efendi! Boynunu eğ” Sonra elinde bulunan ay biçiminde bir
kemiği ensemin üzerine koyup ve eli ile bastırdı. Hırç diye çıkan bir ses çıktı.
Sonra Efendi Hazretleri;

“Yahya Efendi! Haydi, iyi oldun, geçmiş olsun” dedi, sonra gitti.

Rahatça konuşamaz iken, hanıma seslendim ve karnımın aç olduğunu
söyledim. Duruma şaşırان hanım bizim oğlana telefon etmiş. Oğlum geldi-
ğinde dedi ki;

“Baba ne yaptın. Bir sürü para verdik. Hepsini heba ettin” Sabah yak-
laşmış olduğundan hanımının getirdiği çorbayı içtim, sabah namazına cami-
ye gittim. Bu suretle rahatsızlığım geçti.”

4-Ofllu İdris Deveci anlatmıştır.

“Efendi Hazretlerinin Hakk’a yürüyüşünden sonra ders almıştım. Fakat
ders aldıktan bir süre sonra içime bir kurt düştü.

“Sen niye dünyadaki bir şeyhten veya kendi memleketlin ünlü bir şeyh
varken gidip başka bir yerden ders aldın” diyerek kendimi bir zaman yiyip
bitirdim. İnancım kopma noktasına geldiği bir gün geceleyin bir rüya gör-
düm. Rüyamda Fatih Camii’nden içeri girince baktım ki, kendi memleketlim
olan şeyhin şeyhi kapı girişinde oturuyor. Hemen gidip önüne diz çöktüm.
Fakat Şeyh Efendi hiç konuşmadı ve eliyle mihraba doğru gitmem için işaret
etti. Mihraba doğru gittim. Orada üzerinde beyaz giysiler bulunan kişiler
tarafından bir zikir halkası oluşturulduğunu gördüm. Yaklaşınca halkada
bana da bir yer açıldı. Oturdum. Bir zaman sonra bir ses duyuldu.

“Hacı İsmail Efendi geliyor”

Efendi Hazretleri gelip kürsüye çıktı ve vaaz verdi. O sırada gördüm ki,
ben Efendi’nin bulunduğu yere yakınım. Fakat ders almadım diye hayflan-
dığı memleketlim olan Şeyh Efendi ta kapının yanındaydı.

5-Şükran adlı ihvan şunu anlattı.

“Efendi Hazretlerinin Hakk’a yürümesinden otuz beş sene sonra canım çok sıkıldığı bir anda kalbime gelen;

“Acaba Efendi Hazretleri bizi ihvanlığa kabul etti mi? Bunca zamandır, kapısındaız.” Dedim. Uyku ile uyanıklık arasında Efendi Hazretleri şöyle buyururdu;

“Kızım sen bizim Ehl-i Beytimizdensin”

6-Ahmet Tüten isimli ihvan anlatmıştır.

Efendi Hazretlerinin devlet hanesinin bahçesinde bulunan küçük evde oturan çocukları, namaz vakitlerinde namaza götürmesi âdetinden idi. Efendi Hazretleri Hakk’a yürüdüğü günün akşamı yine aynı çocuk, Efendi Hazretlerini bahçede ihvanlara baktığını görmüş ve yanına gelip;

“Dede! Sen ölmedin mi”? Demiştir.

Efendi Hazretleri eli ile sus işareti yaparak hali saklamasını işaret buyurmuştur.

7-Sivas-Suşehrili Hami Turan isimli ihvandan dinledim.

“Senelerdir şeyh aradım fakat bir türlü karar veremedim. Bir gün tesbih çekiyordum. İhramcızade Hacı İsmail Efendi Hazretleri manada bana buyurdu ki;

“Gardaşım! Ne düşünüp duruyorsun? Gel bize teslim ol.”

8-Rüştü Sayı babası Mehmet Nuri Efendi ile 6-7 yaşlarında Sivas’ta Efendi Hazretlerini ziyarete gitmişler. Efendi Hazretlerinin elini öpmüş. Efendi Hazretleri onu dizine almış oturmuş ve

“Gardaşım! Sen bize hizmet edeceksin.” demiş, Seneler sonra yaptırdığı Sivas İmam Hatip Okulunun müdürü olmuştur.

9-Torunu Şükrü Sefa anlatıyor ki,

“Ne zaman yanlış hatalı bir şey yapacak olsam, Efendi dedem rüyama girer, beni ikaz ederdi.”

10-Risale-i Nur Talebelerinden olan bir kardeşimizin 2007 yılında başından geçen bir hatıra şu şekilde anlatmıştır.

“Kursumuz Ulu Camiye yakın bir mahallede idi. Talabeler ile sohbetten sonra yatma zamanı gelince herkes uyumak için yataklarına gittiler. Bende kendim için hazırlanan yatağa uzanınca, uyku ile uyanık hal arasında iken Hz. Mevlana kaddese’llâhü sırrahu’l azîz Hazretleri manen teşrif buyurarak bana dedi ki;

“İhramcızâde Hacı İsmail Hakkı Efendi gibi bir zatın ruhuna hediye okumadan nasıl uyursun?” diye buyurunca alelacele yataktan kalktım ve Ulu Camiye doğru gitmek için yönelince arkadaşlar ***“nereye gidiyorsun?”*** diye sorunca bende durumu anlattım. Ulu Camii haziresindeki Efendi Haz-

retlerinin kabrinin başına gidip ziyaret ettim. Misafir günlerimin hepsinde bu ziyaretlerimi terk etmedim.

11- Nuran isimli ihvan kardeşimizin bir hatırası;

“Aklımın erdiği yaşlarda iken annem bağ ve bahçe işlerine giderken beni çaresizlikten evde bırakırlardı. Bende bu durumdan hiç rahatsızlık duymazdım. Çünkü onlar evden gidice dedem zannettiğim beyaz sakallı bir kişi eve gelirdi. Dedem de vefat etmiş idi. Ben bu durumu da fark edemeyecek bir yaşta idim.

Zaman geçti, otuz üç yaşına gelmişim. Bahri Efendi Hazretlerini tanıyıp ihvanı olmuştum. Bu olaydan sonra gördüğüm bir resim benim çocukluk hatıramı canlandırdı. Meğer benim dedem olarak zannettiğim kişi İhramcızâde Hacı İsmail Hakkı Efendi kaddese'llâhü sırrahu'l-aziz Hazretlerinin kendisi imiş. Efendi Hazretlerinin de Hakk'a yürümüş olduğunu öğrenince seneler geçse zaman ve mekan değişse de büyüklerimizin himmeti üzerimizde devam ettiğini anladım.”

İKİNCİ BÖLÜM

İHRAMCİZÂDE
HACI İSMAİL HAKKI TOPRAK
kuddise sırruhu'l-azîz

ŞAHSİYETİ VE ESERLERİ

*Veli kişi, toprak gibidir.
Toprağa her türlü kötü şeyler atılır.
Fakat topraktan hep güzel şeyler biter.
Akşemseddin kuddise sırruhu'l-azîz*

A) İLMÎ, EDEBÎ VE TASAVVUFÎ ŞAHSİYETİ I-İLMÎ ŞAHSİYETİ

Gençliği Osmanlı İmparatorluğu son döneminde geçmesine rağmen günün şartlarının gerektirdiği tahsil terbiyesini eksiksiz ikmal etmiştir. Zengin bir kültür sahibi olan İhramcızâde Hacı İsmail Hakkı Efendi Hazretleri Arapça ve Farsçayı anadili kadar rahat konuşurdu. Kürtçe, Çerkezce, Fransızca ve Almanca'yı bilirdi. Validesinin izni olmadığı için subay okuluna gidememiştir. İkinci Cumhurbaşkanı İsmet İnönü kendisinin okul arkadaşıdır. Eğer gitmiş olsa idi, Kurtuluş Savaşı'nda yurdumuzun kurtuluşunda önemli rol alacaklardan biri olabilirdi. Ancak Efendi Hazretleri manevi yapının büyük mimarlarından olmuştur.

Efendi Hazretlerinin çok zengin bir kütüphanesi vardı.¹⁵⁷ Boş zamanlarında kitap okurlardı. Edebi yönü kuvvetli idi. Hafız Divan-ı,¹⁵⁸ Sâdi

¹⁵⁷—İhramcızâde M. Kâzım Toprak'ın anlattığına göre bu kitapların büyük bir kısmı inceleme amaçlı olarak Darendeli Hulusi kuddise sırruhu'l-azîz Efendi tarafından alınmıştır. Fakat bu kitapların dönüşü olmamıştır. Şimdi bu kitapların Darende'de Efendi Hazretlerinin diğer şahsi eşyaları ile muhafaza edilmesini de Hulusi kuddise sırruhu'l-azîzin bir hizmeti olarak görmek gerekir.

¹⁵⁸—*Hafız Şirazi*

İranlı Şair Şiraz d.?-h.y.t. m.1390 Gerçek adı Şemsettin Muhammed'dir.

Kur'an-ı Kerim'i ezberlemesi ona hafız unvanını kazandırmıştır. Şiirini besleyen Arapça, Cahiliye dönemi Arab Şiiri hadis, fıkıh, kelam ve tasavvuf kaynakları da hem bilgisini hem eğilimlerini aydınlatır. Sanatına ilgi duyan yöneticilerce korunmasına karşılık özgür düşünce yapısı nedeniyle bu gibi yardımlara pek ilgi göstermemiştir. Eski Arab Şiir bilimindeki Kaside içinde bulunan duygusal şiir bölümünü (tegazzül) geliştirerek Divan edebiyatında gazel diye ünlenecek birimi olgunlaştırmıştır. Kendinden önceki ustaların Firdevsi'nin (930–1020) en iyi örneğini verdiği destan (Şehname), Muallakatü'l Sab'a şairlerinin olgunlaştırdığı kaside, en seçkin deyişler ile Ömer Hayyam'ın (1044–1136) yoğunlaştırdığı rubai, örneğin Mevlana ile (1207–1273) Sadi-i Şirazi(1213–193) ve Genceli Nizami'nin(1150–1214) önde geldikleri düşünsel ve bilgice öykücülerce dolu mesnevi gibi nazım biçimleri yerine gazelde derinleşen Hafız, bu türün en eksiksiz örneklerinin sahibi oldu. Dünya güzelliklerini, yaşam tatlarını, tükenmez bir aşk duyarlılığını, aşkın getirdiği doğal bir özlem, ayrılık, acı, yalnızlık, kıskançlık gibi yan duyguları insanca işledi. Beyitli ana birim ve bağımsız sayacak ilerdeki sakat anlayışa karşın Hafız gazelde tam bir

Şirâzi'nin¹⁵⁹ Bostan ve Gülistan, Mesnevi ve Niyâzi Divanı'nı¹⁶⁰ çok okur-

konu bütünlüğü yanı sıra ses ve uyum etkisi sağladı. Bu etkide ahiret inancına uzak kaldı. Dünya ve doğa güzelliklerini coşkuyla diler getirirken yer yer gerçek zaman zaman simgesel bir gücü şarabı yüceltti.

Hafız yüzyıllar boyu süregelen ününü, tek yapıtı olan Divan-ı ile sağladı, Yapıtı, birçok eski şairlerinki gibi aşk, şarap, sarhoşluk, ikiyüzlülük, şikâyet gibi konuları içerir. Diğerlerinden farklı, bu konulardaki duygularını çok güzel bir biçimde dile getirmesidir. Şiirlerinde duygusallığın yanı sıra felsefi ve mistik bir hava da egemendir. Bütün bu üstün nitelikler karşısında Divan'ın henüz yüzde yüz onun gazellerini içeren bir nüshası ele geçmemiştir. Söylentiye göre Hafız'ın şiirlerini ilk kez Güleddam adlı bir öğrencisi bir divan'da topladı, Güleddam'ın bir de önsözünü içeren bu nüshalardaki gazel sayısı 650–1000 arasında değişir.

¹⁵⁹—İran Edebiyatının önemli şair ve yazarlarından biri olarak kabul edilir.

Asıl adı, Ebu Abdullah Müşerrefüddin bin Müslîh eş- Şirazi'dir. (1213–1292)

Rivayetlere göre; hayatının ilk üçte birinde tahsille meşgul olmuş, ikinci üçte birini seyahatle geçirmiş, kalanını da ibadete hasretmiştir.

Bilginler yetiştiren bir soya mensup olduğu bilinir. Tahsiline Şiraz'da başlamış, Bağdat'ta Nizamiye medresesinde devam etmiş, çağının büyük simalarıyla tanışmıştır. Dini terbiye almış, bu konuda tanınmış kişilerle konuşmuştur. Hayatı daima öğretici, düşündürücü ve çekici bulmuştur. İnsanlarla konuşmak ve seyahat etmek onun sevdiği şeylerdir. Çok kez Hac'ca gittiği de rivayet edilir.

Ebu Bekir ve oğlu Sad için “BOSTAN ve GÜLİSTAN” isimli yapıtlarını yazdı. Güneydoğu Anadolu ve Azerbaycan'ı gezdi. Karışık ve hareketli hayatının nihayetinde tekrar Şiraz'a gelerek, burada yerleşir ve ölümüne dek, تنها bir yerde yaptırdığı tekkede, vaktini okuyup yazarak, ibadet ederek ve ziyaretleri kabul etmekle geçirir. Birçok büyükler ona saygı göstermişler. Büyük bir tevazu ile her zaman içinde yaşadığı halk, hayatının sonlarına doğru, onu ermişlerden biri olarak tanımıştır. Sâdi, 1292 yılında Şiraz'da Hakk'a yürüdü. Mezarının bulunduğu semt O'nun adı ile anılır. Kusursuz bir anlatış biçimi olan Sâdi'nin üslubu basit gibi görünür, ancak kolay taklit edilemez. Eserlerinden başlıcalar: “Takriz-i Dibace,” “Mecalis-i Pençgane,” “Gazelîyet”

En meşhur eseri “ Bostan ve Gülistan” İslâm dünyası medreselerinde okunmuş, açıklamaları yapılmış ve çeşitli dillere çevrilmiştir.

¹⁶⁰—*Mehmet Niyazi Mısri kuddise sırruhu'l-azîz*

II. Osman devrinde, hicri 1027, milâdi 1617 yılında Malatya'da doğmuştur. Babasının (Ali Çelebi) bir Nakşibendî tarikatı mensubu olmasına rağmen, henüz 21 yaşında genç bir vaiz iken Halvetî Tarikatı şeyhi Malatyalı Hüseyin kuddise sırruhu'l-azîz Efendiye intisap etmiş, Kadîrî bir mutasavvıftan istifade etmiş olan bu şair sufinin kabiliyetlerini geliştirebilecek kişileri bulabildiği söylenebilir.

Diyarbakır ve Mardin'de mantık ve kelam okudu, o zamanlar hocası yalnız Mısır'da bulunan “Miftah-ı Ulum il Gayb” (Gayb ilimleri anahtarı) ilmini öğrenmek üzere Mısır'a gidip Ezher Camii civarında Kadîrî bir şeyhe bey'at etti. Bir gün şeyhi ona “*Zahir ilim talebinden tamamen vazgeçmedikçe tarikat ilmi sana açılmaz*” dediğinde niyaz ile Allah Teâlâ'ya istihare ettiğini, rüyasında Abdülkâdir-i Geylânî kuddise sırruhu'l-azîz Hazretlerinin Niyâzi'ye nasibinin bu şehirde olmadığını ve

“*Senin şeyhin bu şehirde değildir*” diye Anadolu tarafını işaret ettiğini Mevaidü'l-irfan (İrfan Sofraları) adlı eserinde anlatmaktadır.

Bunun üzerine şeyhinden ısrarla izin ister, rüyasını duyan şeyhi, kendisine hilafet vermeyi teklif eder ise, de o gitmede ısrar eder ve izin alıp Mısır'dan ayrılır Anadolu yoluyla İstanbul'a gelir. Sokullu Mehmet Paşa Medresesi'nde bir hücrede irşada başlar (1646).

İstanbul'dan Bursa'ya gidip orada Veled-i Enbiya Camii kayyımı Ali Dede'nin evinde ve Ulu Cami yakınındaki medresede oturan Niyazi-i Mısri kuddise sırruhu, yine bir rüya üzerine Uşak'a giderek Halvetiyye'nin Elmalılı Yiğitbaşı Ahmet Efendi kolundan ve Ümmi Sinan Halifelerinden Şeyh Mehmed'e intisab eder. **“*Akıbet şeyhim, gözbebeğim, kalbimin devası*”** olarak ifade ettiği Şeyh Ümmi Sinan Elmalı kuddise sırruhu'l-azîz ile Elmalı'ya giderek şeyhinin dergâhında imamlık, hatiplik ve şeyhinin oğluna hocalıkta bulunur. Kırk yaşına ulaştığında Mısri, Ümmi Sinan'dan hilafetini alarak irşada başlar. İşte onun mücadele hayatı bundan sonra başlar. Uşak, Çal ve Kütahya'da bulunmuş; Bursa, Edirne'den sonra bir müddet İstanbul'a yerleşmiştir. Üsküdar'da Aziz Mahmud Hüdâyi kuddise sırruhu'l-azîz Hazretleri ile komşu olmuştur.

1669 tarihinde Bursa'ya gelmiş, Bursa'da Ulu Camii civarında bir hücrede irşad, camide vaazlara devam etmiş; bir yandan da geçimini temin ve yoksullara yardım maksadıyla mum yapıp satmıştır. Abdal Çelebi adlı bir tüccar Niyâzi'ye bir dergâh yaptırır. Bursa'da Ulu Cami'nin kible tarafında şu anda postanenin bulunduğu köşede, dergâh 1080 (1669–1670) tarihinde merasimle açılmıştır. Bursa'da tekkesini kurduğu yıllar tekke–medrese tartışmalarının en yoğun olduğu yıllara rastlar; sesli zikir meclisleri yasaklanmıştır. Mısri bu karara uymamış ve açıkça mücadele etmiştir. Hacı Mustafa adlı birinin kızı ile evlenir. Bir kız çocuğu olur.

Sadrazam Köprülüzâde Fazıl Ahmet Paşa'nın daveti üzerine Edirne'ye giden Niyâzi, cifre dayanarak bazı sözler söylediğinden 1087 (1673)'te Rodos'a sürülür. Dokuz ay sonra affedilerek Bursa'ya döner. Dönüşte Bursa'da çalışmaya devam etmiş, 1677'de Rusya seferi için halkı cihada davet etmek amacıyla 300 kişilik bir derviş grubuyla Edirne'ye geçmiş, Selimiye Camii'ndeki bir hutbesinden dolayı bu kez Limni Adası'na sürgün edilmiştir. İki sene sonra affedilmesine rağmen dönmez ve Limni'de Mısri dergâhını kurar. On beş yıl sonra tekrar Bursa'ya gelir.

Padişah II. Ahmed'in, şeyhe mahsus bir koşu araba, dervişler için de para gönderdiği bilinmekte olup, Niyâzi'yi çok saydığı anlaşılmaktadır. Niyazi Mısri kuddise sırruhu'l-azîzin padişaha, işbaşında bulunan hainleri keramet ile birer birer haber vereceği şayiisi, devlet adamları arasında telaş uyandırır. Sadrazam Bozok'lu Mustafa Paşa, Mısri Efendinin duasını almak isteyen ve sonra sefere çıkılmasını münasip gören II. Ahmed'i, bu zat geldiği takdirde büyük bir fitne zuhur edeceği yolundaki telkinleriyle fikrinden vazgeçirdi. Niyâzi, 26 Şevval, 1104 (30 Haziran 1693) Salı günü Edirne'ye gelip vaaz etmek üzere Selimiye Camii'ne indiği zaman, halk caminin etrafını almış, kalabalıktan içeriye girilemez olmuştur. Bu durum karşısında Sadrazam, Niyâzi Mısri kuddise sırruhu'l-azîz Efendinin eğer derhal sürgün edilmezse büyük bir karışıklık çıkacağını padişaha telkin ederek, Niyâzi Mısri kuddise sırruhu'l-azîz Efendinin Limni'ye gönderilmesi hususunda bir ferman alır. Tekrar Limni'ye sürülür (1693). Orada, bir müddet sonra 20 Recep 1105 (16 Mart 1694)'te, 78 yaşında Hakk'a yürümüştür.

lar ve okuturlardı. Niyâzi Divan-ı için bu yolun sırlarından bahsettiği dolayı Efendi Hazretleri;

“Dört ilahi kitaptan sonra bir kitap gelse Niyâzi’nin Divanı olurdu”
“Niyâzi-i Mısri büyük adamdır, doğrusu da budur.”¹⁶¹ buyurmuştur.

Sohbetlerde ilahi okunması adet olduğundan ihvanların bazı **Hakkı** mahlaslı ilahileri tercih etmesi Efendi Hazretlerinin yazmış olduğu zannını doğurmuştur. Bu ilâhiler genellikle Erzurumlu İbrahim Hakkı, İsmail Hakkı Bursevî kuddise sırruhu’l-azîzânındır. Kesin olarak Efendi Hazretlerinin yazdığı **Katre İlâhisi** dir. Bundan başka ilâhiler yazmış olması da muhtemeldir. Fakat kesinlik yoktur.

Efendi Hazretleri daha fazla eser veremez mi idi, diye düşünülürse; Şeyhinin kendi yazdığı kitabı görüp de,

“Yazdığın okunmuş, lakin sen kitap yazma”¹⁶² Emrine istinaden başka bir teşebbüste bulunmamıştır. Efendi Hazretleri;

“Ne zaman bir kitap yazmak istesek, önümüze Elif geldi” buyurarak bu işi yapmaktan vazgeçtiklerini anlatmıştır. Yazdığı Mevlid-i Şerif’in ise, bir aşk ile husule geldiği malumdur.¹⁶³

¹⁶¹— “Meselâ yine Ahmet Âmiş kuddise sırruhu Efendi buyururlarmış ki;

“Tasavvuf kitabı okumayın. Onlar sizi idlâl (yanlışta götürür) eder. Yalnız Niyâzi Divanını okuyun. Zira O, sülûkü bitirdikten sonra söylemiş ve yazmıştır.” (ERGİN, a.g.e. s. 75)

¹⁶²—Bu konuda Necmeddin Kübra kuddise sırruhu’l-azîzin hali ayrı bir görüş açısı vermektedir.

“Bir gün halvette yalnız olarak zikirle meşgul olurken şeytan geldi. Halvet ve zikir hayatımı karıştırıp bozmak için hile ve tuzaklarını artırdı. O anda elimde bir himmet kılıcı hâsıl oldu. Ucundan kabzasına kadar üzerinde: “Allah,” “Allah” kelimeleri yazılı idi. O kılıçla, insanı meşgul eden ve Allah Teâlâ’yı zikirten alıkoyan hatıraları kovuyordum.

O anda kalbime **“Hıyelu’l-merîd ale’l-mürîd”** (Azgın şeytanın mürid için kurduğu tuzaklar) ismi ile halvette bir kitap yazmak hatırıma geldi. Şeyhim izin vermeden böyle bir eser yazmam sahih olmaz, dedim. Benimle şeyhim arasındaki rabitanın sıhhatli olması sebebiyle sesini işittim. Şöyle diyordu: “Bu hâtırı (düşünceyi) bırak..” Şeyhime gaibte (rabıta yolu ile) danıştım. Allah Teâlâ bundan uzaktır bu hâtır şeytandandır. Şeytan, kendisine merid (azgın ve inatçı gibi çirkin ve kötü) bir isim verdi. Böylece şeytan kendine sövmez (kötü isim vermez) zannettin onun böyle yapacağını uzak bir ihtimal saydın. Gayesi seni (kitap yazmakla) meşgul edip Hakk’ı zikirten alıkoymak ve işini sarpa sarmaktır.” (Necmeddin Kübra kuddise sırruhu, Tasavvufi Hayat, trc. Mustafa KARA, İstanbul, 1996,s.103)

¹⁶³—Hacı Bayram Veli kuddise sırruhu’l-azîz Efendi, Muhammediye adındaki büyük manzum eserini yazıp mürşidine takdim ettiği zaman:

“Böyle kocaman bir eser yazacağına bir sine hak etseydin, Mehmet.” Demiş ve bununla, bir adam yetiştirseydin, bu suretle canlı, nâtik bir kitap yazmış ve daha iyi etmiş olurdun, demek istemiştir.

Efendi Hazretleri sohbet ve ibadetlerinden boş kalan zamanlarında Kur'an-ı Kerim'i ve her gün kuşluk ve ikindi namazından sonra Evrad-ı Bahâiyye'yi okumuştur. Evrad-i Bahâiyye'yi Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellem Efendimiz'in bizzat Şah Muhammed Bahâeddîn kuddise sırruhu'l-azîze talim ettirdiğini belirterek buyurur ki;

“Evlerinize nüfus başına bir Evrâd-ı Şerif, bir Kur'an-ı Kerim ve bir büyük ilmihal alıp üzerlerine isim yazılmak suretiyle talim edip okutun”

“Bu Evrad-ı şerifi okuyandan Allah Teâlâ, Efendimiz sallallâhü aleyhi ve sellem ve pirân razı olur.

Her müşkülü ve zor işleri hallolur, hasta iyi olur. Darlıktan ve fakirlikten kurtulur.

Evrad-ı şerifi okurken, yetmiş bin melâike-i kiram hazır olur ve sevabını yazarlar.

O memleketten belayı, afâtı, darlığı, zararı, hastalığı geri çevirir, yerine rahmet, bereket, şifa, saadet, bolluk, şefkat, kolaylık, emniyet ve her türlü iyilik getirir.

Evrad-ı şerifi, rıza-i ilahi için okumanın makbul bir ibadet ve azim bir dua olduğunu bilmek ve inanmak gerekir. İnanmakla kabul olan bu dua ismi âzamdır”

Rivayet olunur ki;

“Bir gün Evrâd-ı şerifi bir ihvan gardaşımız cahil olan ağabeyinin yanında okurken gardaşı dinlemiş ve bir müddet sonra da ölmüş, gardaşı ağabeyinin ahiret hali nice olur diye merak etmekte iken bir rüya görür. Bakar ki, ağabeyi Cennet'i âlâda yüksek bir makamda,

“Gardaş! Sen bu makama nereden nail oldun” demiş, ağabeyi de

“Gardaşım sen bir gün Evrâd-ı Bahâiyye'yi okuyordun onu dinlediğim için Allah Teâlâ bu makamı verdi” demiş, bu sebeple Evrad-ı Bahâiyye'yi behemehâl okuyun, okumayanlara da dinletin”¹⁶⁴

Nitekim bu fikri taşıyan Hacı Bayram Velî kuddise sırruhu'l-azîzin iki, nihayet üç küçük manzumesinden başka kâğıt üstüne konulmuş eseri yoktur. Fakat yetiştirdiği insanların, yâni canlı kitapların sayısı çoktur ve bu canlı kitaplar asırlarca okunmuştur; şimdi de okunmaktadır ve ilâ nihâye inşaallah da okunacaktır.

Türbedar Ahmed Âmiş kuddise sırruhu Efendi, tenevvürü ve yüksek hakikatlere erişmeyi kastederek:

“Bu iş kitapla olmaz; fakat kitapsız da olmaz” buyurlarmış. Yine bu zat, daha ileri giderek Muhyiddin Arabî kuddise sırruhu'l-azîze atfen:

“Allah Teâlâ benden ne istersin dese: Ya Rabbi, beni tekrar dünyaya gönder, yazdığım kitapları toplayıp yakayım” demiştir.” (ERGİN, a.g.e. s. 74)

¹⁶⁴— **Evrâd-ı Bahâiyye**

Manen Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellem'in Şah Muhammed Bahâüddîn Nakşibend kuddise sırruhu'l-azîz Hazretlerine ta'lim ettirdiği rivayet olunan, seçilmiş dua ve virdlerden oluşan bir tesbihat evraddır.

*Cânını sen terk etmeden cânânı arzularsın,
Zünnârını kesmeden imânı arzularsın.*

*Şol uçacıklar gibi binersin ağaç ata,
Çevkânı ile topun yok meydânı arzularsın.*

*Karıncalar gibi sen ufak ufak yürürsün,
Meleklerden ileri seyrânı arzularsın.*

*Var sen Niyâzi yürü atma okun ileri,
Derdiyle kul olmadan sultânı arzularsın.*

Niyâzi Mısri kuddise sirruhu'l-azîz

Evrâd-ı Şerif, bir mürşid-i kâminden izin alınarak okunmalıdır. Fakat Efendi kuddise sirruhu'l-azîz Hazretlerinin kendine bağlı yeni ihvana, yâni sülûk derslerini ikmal etmemiş bile olsa izin vermiş olduğu rivayeti meşhurdur. (Mustafa Takî kuddise sirruhu'l-azîz Efendinin arkadaşı olan Hasan Basri Çantay Evrâd-ı Bahâiyye için okuma izni istemiştir. Fakat uzun bir müddet bu izni alamamıştır.)

Evrâd-ı Şerifi okumak için kibleye karşı diz çöküp şu şekilde okunur:

- 3 adet Salâvat-ı Şerife
- 5 adet Estağfirullah
- 1 adet Fatihâ Suresi
- 3 adet Kehf Suresinin 10. ayeti
- 3 adet İhlâs Suresi
- 7 adet Salâvat-ı Şerife

Okunduktan sonra, okunan sure ve dualardan hâsıl olan sevap silsile yoluyla Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellemeden itibaren bütün pîrana ve akraba-i taallukata bağışlanır, daha sonra da Evrâd-ı Şerif okunmaya başlanır.

Bu evrâdın içinde İsm-i Âzam olduğu için okuyanın istekleri Allah Teâlâ'nın iradesinin takdiriyle icâbeti muhakkaktır.

II-EDEBÎ ŞAHSİYETİ**I-YAR-E YADİGÂR -MEVLİD-İ NEBİ ALEYHİSSELÂM-**

İhramcızâde Hacı İsmail Hakkı Efendi Hazretlerinin yazmış olduğu Yâr-e Yadigâr isimli manzume eseri, Sivaslı Hacı Mustafa Tâki kuddise sırruhu'l-azîzin yazdığı *Tarih-i Nur Muhammedi* eserin şiirsel ifadesidir.¹⁶⁵

Bu eserde sanatsal bir zorlamaya gidilmeden saf bir dille Efendimiz sallallâhü aleyhi ve sellem maddî âleme doğuşu ve O'na olan aşktan bahsedilmiş ve mesnevi türünde yazılmıştır.

191 beyittir. 175 beyti Türkçe 8 beyti Muhammed redifli gazel, 8 beyitlik Arapça Naât ilavesi vardır.

¹⁶⁵— Kitabın kapağı şu şekildedir.

Yâre Yadigâr

İbrahim Yılmaz - Ali Altın (Uğur Terzi, Mehmet Bayrak eliyle Taşköprü)
(Bekir Sarı ve Basmacı Mehmet Efendi eli ile)

Osmanlıca ve Türkçe yazılmıştır. İçinde silsile, hediye etme şekli, Efendi kuddise sırruhu'l-azîzin birkaç sohbetten alınmış kelâmları yazılmıştır.

Sayfalar ayrı ayrı numaralanmış Türkçe 24 sahife. Osmanlıca 29 sahifedir.

YÂR-E ¹⁶⁶ YADİGÂR

**MEVLİD-İ NEBİ ALEYHİSSELAM
BİSMİLLAHİRRAHMANİRRAHİM**

*Elhamdülillah, Elhamdülillah
Sen ekrem ettin bizleri Ey Şâh*

*Hem o Nebî-i Ahir zamâne
Ümmetlik ile verdin nişane*

*Ana hem Âli ve sahbına her an
Olsun salâtü selâm firâvan ¹⁶⁷*

*Anlar ki, etti bu dîni ihya
İzlerince gitti eslâfım ¹⁶⁸ amma*

*Bu aciz Hakkı bilmem ne etsem
Râh-ı selefte ¹⁶⁹ bir adım atsam*

*Derdim dem-â dem ¹⁷⁰ aczim bildirdim
Lakin O Hâdî daimdi virdim*

*Tarih-i Hicret olmuştu ta ki,
Bin üç yüz elli hem de iki ¹⁷¹*

*Rebi'ul-evvel on dokuzuncu
Çehar-şenbe ¹⁷² günü silk ¹⁷³ ettim inci*

*Râh-ı selefte bir kadem ¹⁷⁴ attım
Hamden ve Hamden ¹⁷⁵ bu lutfâ yettim*

¹⁶⁶—Hz. Muhammed Mustafa sallallâhü aleyhi ve sellem

¹⁶⁷—Çokça, fazlaca

¹⁶⁸—Öncekiler ve geçmişler.

¹⁶⁹—Öncekilerin yolu

¹⁷⁰—Sık sık

¹⁷¹—Şiirin yazıldığı tarih Hicri 19 Rebi'ul-evvel 1352 Çarşamba- 11 Temmuz 1933 Salı (İkindiden sonra Çarşamba sayılır) Efendi Hazretleri bütün hayırlı işlerine Çarşamba günü başlamıştır.

¹⁷²—Çarşamba

¹⁷³—Dizdim

¹⁷⁴—Ayak

¹⁷⁵—Şükür, binlerce şükür

*Yatmışdım der-rûz*¹⁷⁶ *kaylûleye*¹⁷⁷ *ben*
*Gördüm menamda*¹⁷⁸ *bir Zât-ı Ahsen*¹⁷⁹

*Der ismim Tevfik*¹⁸⁰ *sana verildim*
Bu son seferinde ben sana erdim

*Her emrine Hakk etti müheyyâ*¹⁸¹
Lâkin sen oku hoşça bir ma'na

*Elimde buldum bir dürr-i mevzun*¹⁸²
Andan okudum ve oldum mahzûn

Mevlûd-ü Pak-i Rasûlullahi
*Görsem n'olurdu O yüzü mâh-i*¹⁸³

Derken uyandım kendimi buldum
*Dürr-i mensurla*¹⁸⁴ *çok meşgul oldum*

Üstadım Takî aleyh-ir rahme
*Yazmıştı mensur*¹⁸⁵ *etmişti tuhfe*¹⁸⁶

Geldi dile ben eyledim cür'et
*Aldı beni çok hüzn ile haclet*¹⁸⁷

*Şikeste- beste*¹⁸⁸ *dürr-i mensurdan*
*Okudum nazm ettim nûr-i mevfurdan*¹⁸⁹

Âdem atamız cennetten indi
Nur-i Ahmed-i alnında gördü

¹⁷⁶ —Gündüzleyin

¹⁷⁷ —Öğle uykusu

¹⁷⁸ —Uykumda

¹⁷⁹ —Güzel bir insan

¹⁸⁰ —Allah Teâlâ'nın yardımımı

¹⁸¹ —Emrine hazır.

¹⁸² —İnci dizisi gibi mısralar

¹⁸³ —Ay yüzlü Sevgili

¹⁸⁴ —Nesir ile yazılmış inci gibi satırlar

¹⁸⁵ —Düzyazı, nesir,

¹⁸⁶ —Hediye

¹⁸⁷ —Utanma

¹⁸⁸ —Mahcupluk ve eziklik ile

¹⁸⁹ —(Vefir-den) Tam olan şey. Çoğaltılmış. Çok. Kesir.

*Babadan oğula o nur-i celil
Gelmesine olmuş bir güzel delil*

*Seyyid-ül Enbiya ol Mustafâ'nın
Kân-ı Kerem¹⁹⁰ ol bâ-vefânın¹⁹¹*

*Kim hâmilî¹⁹² olsa O nur-i evham¹⁹³
Herkes tanırdı kalmaz bir fer'i¹⁹⁴*

*Ana bizden her nefes yüz bin selâm
Al ü ahabına tâ yevmi'l kıyam¹⁹⁵*

KASİDE-İ MEVLİDİ ŞERİF

*Bize lutf-u mecid¹⁹⁶ oldu bu Mevlûd-i¹⁹⁷ Muhammed'dir
Yine Uşşâka¹⁹⁸ id oldu bu Mevlûd-i Muhammed'dir*

*Feriştehler¹⁹⁹ bi-izni Rab nüzul eyler yere bu
Sunarlar cam-ı vahdet²⁰⁰ hep bu Mevlûd-i Muhammed'dir*

*Küşad²⁰¹ olur dürr-i rahmet nisar²⁰² olur dürr-i vahdet²⁰³
İyan²⁰⁴ olur nice hikmet bu Mevlûd-i Muhammed'dir*

*Yine Şehr-i Rebi'²⁰⁵ geldi yine kadr-i refi'²⁰⁶ geldi
Bize Hakk'tan şefi'²⁰⁷ geldi bu Mevlûd-i Muhammed'dir*

¹⁹⁰—Kerem sahibi

¹⁹¹—Vefalı Efendim

¹⁹²—Taşısı

¹⁹³—Hayale sığabilecek (Gerçekte olması düşünülemez kadar büyük)

¹⁹⁴—Parlaklık ve aydınlık

¹⁹⁵—Kıyamet günü.

¹⁹⁶—Büyük lütuf

¹⁹⁷—Dünya'ya Teşrihi

¹⁹⁸—Âşıklara

¹⁹⁹—Melekler

²⁰⁰—Birlik kadehi

²⁰¹—Açılır, feth olur

²⁰²—Saçılır

²⁰³—Birlik incileri

²⁰⁴—Açık

²⁰⁵—Hicri üçüncü ay, Rebi'ul-evvel ayı,

²⁰⁶—Kıymeti Yüksek ve yüce

²⁰⁷—Şefaathçi

**Çü doğdu nûr-i ersalnan²⁰⁸ nur ile nur oldu dünya
Güm²⁰⁹ oldu Lat ile Uzza²¹⁰ bu Mevlûd-i Muhammed'dir**

**Yıkıldı Köşk-ü Kisra'nın²¹¹ ocağı söndü Kebrânın²¹²
Beli büküldü şeytanın bu Mevlûd-i Muhammed'dir**

**Sınıp putları Tersâ'nın çekildi suyu İran'ın²¹³
Nizâmı geldi dünyanın bu Mevlûd-i Muhammed'dir**

**Selâmı Kabr-i Hâkine²¹⁴ riyaz-i itir nakine²¹⁵
Salat et rûh-i Pak'ine bu Mevlûd-i Muhammed'dir**

*Salâtullah selâm'ullah
Aleyke Ya Rasûlullah*

*Gerek erkek olsun gerek kadın
Âşık olurdu sorarlardı adın*

*Yağmur duası gibi bir afet için
Andan istifşa²¹⁶ ederlerdi bütün*

**Elhamdülillahi münşiyü'l halkı min âdemi²¹⁷
Sümme's-salatü ale'Nebiyi fi'l- kîdemi²¹⁸**

**Mevlâya salli ve sellim dâimen ebeda²¹⁹
Ala Habîbike Hayri'l Halk'i küllühimi²²⁰**

²⁰⁸— “Seni başka değil, bütün âlemlere bir rahmet olmak için gönderdik.”

(Enbiya, 107)

²⁰⁹—Parçalandı

²¹⁰—Put isimleri

²¹¹—Rasûlullah sallallâhü aleyhi ve sellem Efendimizin doğduğu gece, İran kralı (Kisrâ'nın) sarayı sallandı ve on dört burcu yıkıldı.

²¹²—Büyük Mecusi Ateşi

²¹³—Save gölü kurudu.

²¹⁴—Kabir toprağına

²¹⁵—Güzel kokan bahçesini

²¹⁶—Sulanırlar, içerler

²¹⁷—Allah Teâlâ'ya şükürler olsun Rasûlullah sallallâhü aleyhi ve sellemi beşer olarak gönderdi.

²¹⁸—Sonra en önce seçilmiş nebi olana salât ve selam olsun.

²¹⁹— Rasûlullah sallallâhü aleyhi ve sellem Efendimize ebediyete kadar selam olsun.

²²⁰—Bütün yaratılmışların en hayırlısı Allah Teâlâ'nın sevgilisine olsun.

*İşte bu şöhret tuttu âlemi
Geldi dünyaya Eb'i Nebevi* ²²¹

*İsmi Abdullah kavmi Mudari
Zevcesi Âmine Hâmil-i Nebi*

*Altı ay bilmedi hamilliğini
Melekler ederdi âmilliğini* ²²²

Nurlar içinde kalmıştı ol mâh ²²³
Ulema tebşir ²²⁴ *ederdi gâh ü gâh* ²²⁵

*Doğacak Muhammed ol şan-ı âli
Medh ederler anı Âlem maâli* ²²⁶

*Ol vakte kadar İsmi Muhammed
Arab'ta tesmiye* ²²⁷ *edilmemişti ebed*

*Birçokları düştü ulu sevdâya
Bu azîz gelseydi bizden dünyaya*

*Doğan çocuklara Muhammed ismi
Koyup tecessüse* ²²⁸ *düştü bir kısmı*

Lakin O dürr-ü Mekkûn ²²⁹ *ser-â ser* ²³⁰
Nasiye-i ²³¹ *Âmine'de olmuştu ber-ser* ²³²

Vakti gelince On iki Rebi' ²³³
Pazartesi gecesi ve şehri-şefi'

²²¹—Babası Hz. Abdullah radiyallâhü anh

²²²—Hizmetçiliğini

²²³—Ay parçası

²²⁴—Bilenler müjde ederdi

²²⁵—Zaman zaman

²²⁶—Ulvî âlemler

²²⁷—İsimlendirilmemişti önceden

²²⁸—Olabilir mi diye araştırmaya düştüler.

²²⁹—İnci dizileri

²³⁰—Baştanbaşa

²³¹—Alnında

²³²—Yüzünü kaplayan

²³³—Rebi'ul-evvel ayının 12 si

*Hem Nisan ayının yirminci günü
Belirdi Nice alâim-i Kevni*²³⁴

*Ol alâmetler Âmine mâh-i
Hayf*²³⁵ *ettirdi kâh-i kâh-i*²³⁶

*Kuşlardan ana tebşir*²³⁷ *inerdi
Kanatlarıyla sırtını sığardı*

*Kalmazdı hayf, haşyetten eser
Mübarek terleri misk idi amber*

*Uzun boylu güneş yüzlü çok kızlar
Asiye ve Meryem anlar pek özler*

*O nur-u kâmilî överler idi
Yanlarında hublar*²³⁸ *görürler idi*

*Âmine'nin gözlerinden perde açıldı
Meşrik ve Mağrib*²³⁹ *arasın gördü*

*Yerden göğe kadar bir beyaz atlas
Asılmış gördü dünya ve herkes*

*Güya bu veli-nime'ye pay endaz*²⁴⁰ *olmuş
O Meclis-i Mağbud-u Arş*²⁴¹ *rahmetle dolmuş*

*Yine O Âmine analar hası
Gördü Şam köşklerindeki raks-ı*

*Dahi üç âlem biri meşrikte*²⁴²
*Biri Ka'be üzerinde biri mağribte*²⁴³

²³⁴—Dünyevî harikalar

²³⁵—Korkuttu

²³⁶—Zaman zaman

²³⁷—Müjde

²³⁸—Güzeller

²³⁹—Doğu batı

²⁴⁰—Pay veren

²⁴¹—Allah Teâlâ'nın arşı

²⁴²—Doğuda

²⁴³—Batıda

*Görenler dediler bu dîni pür-tâz*²⁴⁴
Cihanda imtiyaz pek mümtaz

*Cenab-ı Âmine bir zülal*²⁴⁵ içinde
Anınla bütün varlıktan geçti

*Muhammed Seyyid'ül Kevneyn-i ve's-sekaleyn*²⁴⁶
*Ve'l ferikayni min Arab'in ve min Acemin*²⁴⁷

Mevlaya salli ve sellim daimen ebeda
Ala Habibike Hayr-il Halkı küllühimi

*Zülâli*²⁴⁸ vermişti Asiye ve Meryem
*Sığarlardı Batn-ı Şerife'sini*²⁴⁹ hem

*Bismillah uhruç*²⁵⁰ ve bi-izni'llah²⁵¹
Dediler o anda ol iki Mâh

*Şefi'ul- Ümem*²⁵² Ser-tacı Adem²⁵³
*Zübde-i Mahlûkat*²⁵⁴ ol Ruhi-efham²⁵⁵

*Âlem-i şuhuda*²⁵⁶ teşrif ettiler
Arz ve sema kainat gör ki, ne ettiler

*Tekbirât*²⁵⁷ ve Tehlîlat²⁵⁸ Salevât-ül 'ilah
*Kamu*²⁵⁹ âlem doldu tahiyat²⁶⁰ ile

²⁴⁴—Çok yeni

²⁴⁵—Cam fanustaki şerbet

²⁴⁶—Dünya ve ahiret, insanların ve cinlerin Efendisi

²⁴⁷—Arap ve Acem firkasının Efendisi

²⁴⁸—Cam fanustaki şerbet

²⁴⁹—Mübarek karınları

²⁵⁰—Teşrif et Ya Muhammed sallallâhü aleyhi ve sellem

²⁵¹—Allah Teâlâ'nın izniyle

²⁵²—Ümmetlerin şefaâtçisi

²⁵³—Beşerin baş tacı

²⁵⁴—Mahlûkatın özü

²⁵⁵—Yaratılışı büyük ruh

²⁵⁶—Dünya âlemine

²⁵⁷—Tekbirler

²⁵⁸—Tehliller

²⁵⁹—Bütün

²⁶⁰—Selamlar

**ALLAH-Ü EKBER ALLAH-Ü EKBER
LAILÂHE İLLA-LLAHÜ VALLAHÜ EKBER
ALLAHÜ EKBER VE LİLLAH-İL HAMD
ES- SELÂTÜ VE- SSELAMÜ ALEYKE YÂ RASÜLLULAH
ES- SELÂTÜ VE -SSELAMÜ ALEYKE YÂ HABİBALLAH
ES- SELÂTÜ VE-SSELAMÜ ALEYKE YÂ SEYYİDEL EVVELİNE
VEL AHİRİN VE ALA CEMİ-İL ENBİYAİ VE-L MÜRSELİN
VE-L HAMDÜ-LİLLAHİ RABBİL ÂLEMİN**

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
مَا كَانَ مُحَمَّدٌ أَبَا أَحَدٍ مِنْ رِجَالِكُمْ وَلَكِنْ رَسُولَ اللَّهِ وَخَاتَمَ النَّبِيِّينَ
وَكَانَ اللَّهُ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمًا صَدَقَ اللَّهُ الْعَظِيمِ

(Bu kısımda Kaside-i Ha-iyye okunur.)

*Essubhu bedâ mi tal'atihi
Velleylü deca min vefratihî
Fâka'r-rusûla fazlan ve ula
Ehda's-sübülâ li delâletihî*

*Kenzül keremi ve Mevlen-niami
Hadî'l-ümemi li şer'atihî
Ezke'n-nesebi eġla'l-hasebi
Küllü'l-Arab-i fî hidmetihî*

*Seat-i'ş-şecerü nataka'l-haceru
Şakka'l-kameru bi işâretihî
Cibrilü etâ Leylete –esrâ
Ve'r-rabbü deâ li-hazratihî*

*Nâle'ş-şerefa vallahü afâ
Ammâ selefâ min ümmetihî
Fe Muhammed'üna hüve seyyid'd-üna
Fel-izzü lena li icâbetihî ²⁶¹*

²⁶¹ — (Türkçe Açıklaması)

Gün, O'nun varlığı ile parladı. Gece O'nun heybetinden karardı.
Diğer rasüllerden fazilet ve ululukta üstün oldu. Hidayet yolları O'nunla bulundu

*Tıflı mesûd aleyhisselam
Geldi dünyaya neşr-etti İslâm*

*Ve hem anda andı ümmetlerini
Hüdâ ya arz etti ümmetlerini*

*Koyup baş yere secde eyledi
Cihan pür-nur oldu felek uyandı*

*Necip²⁶² ümmet buldu o an rahmeti
Duasının kabûlünün idi nur alâmeti*

*Umum parmaklarını örtük tutardı
Şehâdet parmağı ile tevhit ederdi*

*İş bu işaretler olmuştu kabul
Ki ortaya geldi bir dîni makbul*

*Dîn-i Muhammed'dir bu tâkı eyvân²⁶³
Hakkın celâli ile gösterdi burhan*

*O anda dedi hem Allah'ü ekber
Ve sübhânallah'ı ederdi ezber*

***İki Cihan Seyyid'i-ins-ü-cin Muhammedî
Hak ana bend eyledi her Arab ve Acem-i***

***Mevlaya salli ve sellim daimen ebeda
Ala Habibike Hayr-il Halkı küllühimi***

Kerem hazineleri ve Allah Teâlâ'nın nimetlerin sahibi, şeriati ile ümmetleri hi-dayete erdirdi.

En temiz nesebli, en yüce soyluya; bütün Araplar hizmetkâr oldu.

O'nun işaretleriyle ağaç yürüdü, taş konuştu, ay yarıldı.

Cebraîl aleyhisselâm İsra gecesi gelip,

Allah Teâlâ'nın huzuruna çağırıldığını müjdeledi.

Şerefe nail oldu; Allah Teâlâ O'nun ümmetinin geçmiş ve gelecek günahlarını affetti.

Muhammed sallallâhü aleyhi ve sellem bizim Efendimizdir.

Şerefimiz bizi ümmetliğe kabul etmesidir.

²⁶²—Temiz

²⁶³—Kemerli büyük bina

*Yine bir nur andan feverân²⁶⁴ etti
Maddi ve mânevî cihân-ı tuttu*

*Göründü o anda Şam Çarşuları
E'naku ibilin²⁶⁵ tâ karşuları*

*Hâzin-i²⁶⁶ Cennet-Rıdvan geldi ve etti tebşir
Dünya görmüştü, Sen-tek²⁶⁷ nezir-u Beşir²⁶⁸*

*Ulûm-i enbiya sana verildi
Cennet bahçeleri senden dirildi*

*Akîb-ü tulu'da o şems-i Enver²⁶⁹
Bir avuç toprak aldı arz-ı kıldı münevver²⁷⁰*

*Mekke ukalâsı²⁷¹ dediler heman
Ehl-i arza galip oldu bî-kuman²⁷²*

*Çünkü ol Âmine ol sedef paye²⁷³
Cümle yıldızlarla cevî-i sema²⁷⁴*

*Aşinâlık ile nigâh²⁷⁵ ederdi
Aşk ile şevk ile âh ederdi*

*Gökyüzünde gezen kuşlar melekler
Minkarları²⁷⁶ zümrüt ve yakuta benzer*

*Anlardan biri gelip ol nûra
İşaret eyledi durdu huzûra*

²⁶⁴—Fıskırdı

²⁶⁵—Şam'da bir mevki adı

²⁶⁶—Bekçisi

²⁶⁷—Bir tanesin

²⁶⁸—Müjdelemede ve korkutmada

²⁶⁹—Erkek evlatların erkek ve kız çocukları arasından doğmuş nurlu güneş

²⁷⁰—Nurlandırdı

²⁷¹—Aydınları

²⁷²—İnsan, erkek demektir. Yardım edeni olmadan

²⁷³—Rütbe

²⁷⁴—Atmosfer

²⁷⁵—Bakış

²⁷⁶—Gagaları

*Şeceat ve nusret*²⁷⁷ *anahtarları*
*Verilmişti sana felek*²⁷⁸ *mazharı*²⁷⁹

*Azametini göklere vaz*²⁸⁰ *eylediler*
Her kim ânı görür yüreği titrer

*Bir güvercin kuşu göründü nâ-kâh*²⁸¹
*Minkarlarıyla*²⁸² *fem-i saâdet*²⁸³ *edildi agâh*²⁸⁴

*Tattırdı Âna şarab-ı lahut*²⁸⁵
*Görmemişti mislini âlem-i nasut*²⁸⁶

Guya ol şeyden daha isterdi
Mübârek parmağı ile ağzını gösterdi

Muhammed'ün Seyyid'ül Kevneyn-i ve's- Sakaleyn²⁸⁷
Ve'l-ferikayni min Urub'in ve min Acem'in²⁸⁸

Mevlaya sallı ve sellim daimen ebeda
Ala Habibike Hayr-il Halkı küllühimi

*Hazreti Âmine ol nur-u cevval*²⁸⁹
*Göründü gözüne nurani rical*²⁹⁰

Ellerinde Zümriitten leğen
*Diğerinde ibrik ve şal-i me'men*²⁹¹

²⁷⁷—Yardım

²⁷⁸—Dünya

²⁷⁹—Şerefi

²⁸⁰—Koydular

²⁸¹—Yiyecekle

²⁸²—Gagasıyla

²⁸³—Saadet ağzı

²⁸⁴—Bilerek

²⁸⁵—İlâhi şarabı

²⁸⁶—İnsanlık âlemi

²⁸⁷—Dünya ve ahiret, insanların ve cinlerin Efendisi

²⁸⁸—Araplar ve Acem fırkasının Efendisi

²⁸⁹—Hareketli

²⁹⁰—Adamlar

²⁹¹—Yıkılacak emin bir çadır

*O vücudu Es'at²⁹² anda yıkandı
Kendisinden hemân bir nur parladı*

*Sardılar vücudun harirler²⁹³ içre
Götürdüler ervâh-ı enbiyâ²⁹⁴ içre*

*Cem-i enbiyâ, ervah-ı Güzîn²⁹⁵
Öptüler sevdiler o nazik yüzün*

*Hususân İbrahim Halil-i Hüdâ
Ve Hazreti Âdem o büyük ata*

*Sinesine bastı ettiler dua
Ki zira olmuştı Ürvetü'l Vüska²⁹⁶*

*Dünya ahiretin izz-ü şerefi
Ânınla fahr²⁹⁷ eder umum selefi²⁹⁸*

*Kitfi²⁹⁹ saâdette bir dürr-i meknun
Görenler oldular bi-takat meftûn³⁰⁰*

***Hüve'l Habîbü'lezi türce şefâatühü³⁰¹
Li-küllü hevlin mine'l ehvali muktahimi³⁰²***

***Mevlaya salli ve sellim daimen ebeda
Ala Habîbike Hayr-il Halkillâhi küllühimi***

*Ricali ruhani³⁰³ zevât-ı şerifi³⁰⁴
Vücud-u Seadetle ettiler teşrif*

²⁹² —Mutlu, temiz

²⁹³ —İpek

²⁹⁴ —Nebilerin ruhları

²⁹⁵ —Bütün Nebiler ve seçme ruhlar

²⁹⁶ —Sağlam ip, dayanak

²⁹⁷ —Öğünür

²⁹⁸ —Öncekiler

²⁹⁹ —Omuz, kürek kemiği

³⁰⁰ —Mecalsiz âşık oldular

³⁰¹ —O Allah Teâlâ'nın sevgilisidir ki, şefaât ancak O'ndan umulur.

³⁰² —Korkulacak bütün hallerde sığınılacak yer O'dur.

³⁰³ —Ruhanî adamlar

³⁰⁴ —Şerefli zatlar

*Gözlerine sürme çekti gittiler
Dahi koku sürdü ta'zim ettiler*

*Havadan bir bulut yere oturdu
Vücut-u Es'at-ı alup götürdü*

*Gözden nihan oldu sehâb-ı Enver³⁰⁵
"Umum şarkı garbı gezdirdin bir, bir"*

*Diye bir nidâ-i Hâtif-i³⁰⁶ geldi
Atlas libaslarla geriye döndü*

*İkinci bir sehâb-ı latîf-i enver
Vücut-u Es'at-ı götürdü tekrar*

*İşitildi derhal insanlar sesi
Tutmuştu âlemi at kişnemesi*

*Âdem'in safvet-i³⁰⁷ Nuh'un rif'ati³⁰⁸
İsmail lisân-i³⁰⁹ İbrahim hilleti³¹⁰*

*Yusuf cemali³¹¹ Yakup beşâreti³¹²
Eyyüb sabrı³¹³ Davut savt-ı³¹⁴*

*Yahya zühdü³¹⁵ İsa keremi³¹⁶
Verildi sana Ey Avâlim Muhteremi³¹⁷*

*Denildi ve bulut münkeşif³¹⁸ oldu
Cihan o vücudun nuruyla doldu*

³⁰⁵—Nurlu bulutlar

³⁰⁶—İlâhî bir ses

³⁰⁷—Âdem aleyhisselâmın sıfatı: Berrak, temiz

³⁰⁸—Nuh aleyhisselâmın sıfatı: Yücelik

³⁰⁹—İsmail aleyhisselâmın sıfatı: Fasih, güzel konuşmak

³¹⁰—İbrahim aleyhisselâmın sıfatı: Allah Teâlâ'nın dostu

³¹¹—Yusuf aleyhisselâmın sıfatı: Cemal güzelliği

³¹²—Yakup aleyhisselâmın sıfatı: Müjdesi

³¹³—Eyyüb aleyhisselâmın sıfatı: Sabrı

³¹⁴—Davut aleyhisselâmın sıfatı: Sesi

³¹⁵—Yahya aleyhisselâmın sıfatı: Takva ve zühd

³¹⁶—İsa aleyhisselâmın sıfatı: Şeref, ululuk ve güzel işler sahibi

³¹⁷—Yaratılmışların en kıymetlisi

³¹⁸—Açıldı

*Müahhiran*³¹⁹ bir beyaz nur-i latif
O hazreti kucakladı etti taltif

Enbiya makamı ana açıldı
Cümle deryalara rahmet saçıldı

İşitildi bir sada-i ruhâni
Anı Habîb etti Zât-ı Sübhâni

Dördüncü defa yine bir kıt'a-i nur
Aldı götürdü oldu gözden dur³²⁰

*Bu defa ziyâde*³²¹ kaldı semâda
Diyar-ı ruhâni ve mesîha³²² da

*Büyük bir harîre*³²³ sarılı geldi
O harirden âb-ü zülâl³²⁴ damladı

*Dünya kabzasına*³²⁵ tav-i³²⁶ rağbetle
Dâhil³²⁷ oldu dindi bir mehâbetle³²⁸

Elhamdülillah munşi-il halki min âdemi³²⁹
Sümme's-salâtü ala'l Muhtâri fi'l- kademi³³⁰

Mevlaya salli ve sellim daimen ebeda³³¹
Ala Habibike Hayr-il Halkı küllühimi³³²

³¹⁹—Sonra tekrar

³²⁰—Uzaklaşp kayboldu

³²¹—Fazlaca

³²²—Hz. İsa aleyhisselâmın makamında

³²³—İpekler

³²⁴—Tatlı su

³²⁵—Ortamına

³²⁶—Elverişli alışarak

³²⁷—Döndü

³²⁸—Sevgi ile

³²⁹—Allah Teâlâ'ya şükürler olsun Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellemi beşer olarak gönderdi.

³³⁰—Sonra en önce seçilmiş nebi olana salât ve selam olsun.

³³¹—Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellem Efendimize ebediyete kadar selam olsun.

³³²—Bütün yaratılmışların en hayırlısı Allah Teâlâ'nın sevgilisine olsun.

Nezvâd-i ³³³ *risalet Hateme'n –Nebiyi* ³³⁴
Süt aktı ve emdi parmaklarını

Mevlid-i seâdet ol ali mekân
Dört âlem dikildi ve dendi heman

Dört köşe olmuştu cihan bu zata
Nere dönse erer çok futûhâta ³³⁵

Siyâdât-i ³³⁶ *ana tebşir* ³³⁷ *edildi*
Mahşerde ümmetin senindir dendi

Velâdet ³³⁸ *gecesi yıldızlar tamam*
Arz-a meyl ettiğin gördü sakfi-nam ³³⁹

Ve hîni vaz'ında ³⁴⁰ *hânenin içi*
Nurlandı demiştir o hatun kişi

Doğunca aksırdı dedi Elhamdülillah
Mevlid-i Müfahham ³⁴¹ *ol Rasülullah*

Abdurrahman İbn-i Avf'in anası
İsmi Şifâ Hatun ol nur paresi ³⁴²

Aksırınca O Nevzad-ı ³⁴³ *Kureysi*
İşittim hâtiften ³⁴⁴ *o sadâyı arşı*

Dedi ve hem Şam'ın saraylarını
O nur ile gördüm alaylarını

³³³—Yeni doğmuş

³³⁴—Son nebi

³³⁵—Fetihler

³³⁶—Efendilik, sultanlık

³³⁷—Müjdesi

³³⁸—Dünyaya teşrif

³³⁹—Bulunduğu yerin tavanı

³⁴⁰—Teşrif ettiği vakit

³⁴¹—Büyük kutlu doğum

³⁴²—Parçası

³⁴³—Yeni doğmuş sultan

³⁴⁴—İlâhî ses

Buluğ-i bi'setini ³⁴⁵ *etti intizâr* ³⁴⁶
Nuzülü vahyi de iman eyledi izhâr ³⁴⁷

Safıyye Bint-i Abdumuttalib
Kabilelik etti tayyib ³⁴⁸ *mutayyib* ³⁴⁹

Kaldırınca başını secdeden Rasül
Allah birdir dedi ben oldum Rasül

Göbeği kesilmiş sünnet tekmi ³⁵⁰
Cismi münevverdi ³⁵¹ *ve yunmuştu bil*

Muhammed'ün Seyyid'ül Kevneyn-i ve's- Sakaleyn ³⁵²
Ve'l-ferikayni min Urub'in ve min Acem'in ³⁵³

Mevlaya salli ve sellim daimen ebeda ³⁵⁴
Ala Habibike Hayr-il Halkı küllühimi ³⁵⁵

Cenâb-ı Âmine ³⁵⁶ *ol peri-i haslet* ³⁵⁷
Ana denmiştir eylesin dikkat

Üç gün tamam melâike ziyaret
Etmedikçe yoktur beşere ruhsat

Bu mealde gaibten bir sadâ geldi
Cümle hâne halkı yanından gitti

Abdumuttalib gördü ne etti
Safâ'dan geçerek Merve'ye gitti

³⁴⁵—Nebilik zamanı

³⁴⁶—Bekledi

³⁴⁷—Açıkladı

³⁴⁸—Kavmini güzelce övdü

³⁴⁹—Gönlü razı

³⁵⁰—Tam olarak

³⁵¹—Nurlu

³⁵²—Dünya ve ahiret, insanların ve cinlerin Efendisi

³⁵³—Araplar ve Acem fırkasının Efendisi

³⁵⁴—Rasûlullah sallallâhü aleyhi ve sellem Efendimize ebediyete kadar selam olsun.

³⁵⁵—Bütün yaratılmışların en hayırlısı Allah Teâlâ'nın sevgilisine olsun.

³⁵⁶—Ulu Âmine radiyallâhü anh

³⁵⁷—Güzel yaratılışlı kadın

*Hane üzerinde gördü bir beyaz kuş
Kanatları Mekke dağlarını tutmuş*

*Takarrub ³⁵⁸ ettikçe bir beyaz bulut
Yakinen gördü ve etti sukûn*

*Acep rüya mıdır hayal midir bu
Dedi ve aldı bir güzel koku*

*Kendisini âlemden tecerrüd ³⁵⁹ etmiş
Zan etti cennet bağına gitmiş*

*Kapıyı vurdu içeri girdi
Cenab-ı Âmine 'yi pek zayıf gördü*

*Alnındaki nuru görmeyince
Bilmedi hikmetini düşündü ince, ince*

*Bir zat-ı görünce Muhib ³⁶⁰
Gayetle havf ³⁶¹ etti Abdulmuttalib*

*Dedi Ya Âmine korktum çâk ³⁶² ettim
Ka 'be 'yi titrer gördüm ben helâk oldum*

*Putlar yere düştü Ka 'be doğruldu
Makam-ı İbrahim nur ile doldu*

*Muhammed doğdu diye bir sadâ geldi
Bu sesle Huda 'dan bir atâ ³⁶³ geldi*

*Acele ben O Nevzad-ı göreyim
Rahmet kokusunu andan alayım*

*Cenâb-ı Âmine şimdi görülmez
Çünkü üç gün beşer yanına girmez*

³⁵⁸—Yaklaştıkça

³⁵⁹—Sanki çıkmış

³⁶⁰—Sevgili dost

³⁶¹—Korktu

³⁶²—Korkudan ödüm yarıldı

³⁶³—Hediye

*Beni helak mi edeceksin nerde dedi
İçeri girdi yalınkılıç bir şahsı-haşin³⁶⁴ gördü*

*Âmine'nin sözünü o zat söyledi
Abdulmuttalib Hazretleri sabreyledi*

*Nas'a³⁶⁵ söylemek isterse ol ced³⁶⁶
Olurdu ebkem³⁶⁷ dudağı hem sed*

*Bu macera kendisine kâr etti
Üç gün tamamına intizâr³⁶⁸ etti*

*Ulema-i nucum³⁶⁹ ve Yahûdiler
Peygamberân-ı Ahir zaman geldi dediler*

*Kızıl yıldız doğduğunu görenler
Dediler tevellüt etti Peygamber*

*Cem'i âleme velvele³⁷⁰ düştü
İşitenler bu habere üşüştü*

*Mecûsi'den Nasara'dan Yehud'dan³⁷¹
Birçokları geçti haç ile puttan*

*Yine velâdet-i seniyye³⁷² günü
Medine'de söylendi o güzel ünü*

***Hüve'l Habîbü'llezi türca şefâatühü³⁷³
Lî-küllî hevlin minel ehvali'l muktehimî³⁷⁴***

³⁶⁴—Sert bakışlı

³⁶⁵—İnsanlara

³⁶⁶—Ata, dede

³⁶⁷—Dilsiz

³⁶⁸—Bekledi

³⁶⁹—Falcılar

³⁷⁰—Gürültü

³⁷¹—Mecusiler, Hıristiyanlar ve Yahudiler

³⁷²—Ulu doğum günü

³⁷³—O Allah Teâlâ'nın sevgilisidir ki, şefaata ancak O'ndan umulur.

³⁷⁴—Korkulacak bütün hallerde sığınılacak yer O'dur.

*Mevlaya salli ve sellim daimen ebeda*³⁷⁵
*Ala Habibike Hayr-il Halkı küllühimi*³⁷⁶

Hasan 'ül Ensârî ederdi rivayet
*Zabd-ü ketb*³⁷⁷ *edilmiş Leyle-i velâdet*³⁷⁸

Hemân on günlük yoldan bu habere
*Bir gecede neşr-i harika iber*³⁷⁹

*Daha nice bu gibi halât*³⁸⁰
*Ruy-i arza*³⁸¹ *verdi büyük beşârât*³⁸²

*Mülûki*³⁸³ *arzın dili tutuldu*
*Nûşirevan 'ın*³⁸⁴ *köşkü yıkıldı*

*Sarayları tezelzele*³⁸⁵ *uğradı*
*Hükümdarlar bundan çok hayf*³⁸⁶ *eyledi*

Sava Gölü o gecede kurudu
*Semâve Deresi 'ni*³⁸⁷ *sular bürüdü*

*Dahi yıldızların sık, sık sukûtu*³⁸⁸
*Habt etti*³⁸⁹ *âlemi verdi sukûtu*

³⁷⁵—Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellem Efendimize ebediyete kadar selam olsun.

³⁷⁶—Bütün yaratılmışların en hayırlısı Allah Teâlâ'nın sevgilisine olsun.

³⁷⁷—Yazılmış

³⁷⁸—Doğuş gecesi

³⁷⁹—İbretler

³⁸⁰—Olaylar ve haller

³⁸¹—Yeryüzüne

³⁸²—Müjdeler

³⁸³—Eşyası mülkü

³⁸⁴—Adaletiyle meşhur İran hükümdarlarından

³⁸⁵—Sarsıldı

³⁸⁶—Korktu

³⁸⁷—O gece Sava Gölü battı. Onun yerine bir deniz çıktı. Şöyle ki; Kufe yakınında bulunan Fırat suyu taşı. Dımışk ile Irak arasında bulunan çölü doldurdu deniz gibi eyledi. (Yazıcıoğlu Muhammed, *Muhammediye*, İstanbul, 1984, s,145)

³⁸⁸—Düşmesi

³⁸⁹—Âlemi susturdu

*Cesim*³⁹⁰ putlar yere düştü bi't-temam³⁹¹
Rahip Ays Abdulmuttalibe etti ihtiram

*Bilâd-ı Fârisi*³⁹² deki ateşgedeler³⁹³
O gecede hemen söndü dediler

*Daha birçok zuhur etti havârik*³⁹⁴
Yazdılar cümlesini eslâf sevabik³⁹⁵

*Lakin bu asî ettim ihtisar*³⁹⁶
Ve ismine dedim “*Yâr-e Yadigâr*”

*Ne mümkün vasf etmek o kerem kânı*³⁹⁷
Ana nazil oldu Seb'ül Mesani³⁹⁸

Okuyan-ı dinleyeni yazanı
Nail etsin gufrânına³⁹⁹ ol Gâni⁴⁰⁰

*Eslaf-ı ahlâfım*⁴⁰¹ hissedâr etsin
Hem nâm-ı ahiret gününe gitsin

İşitenler okusunlar fatiha
Şuracıkta verdim anı hitâma⁴⁰²

*Ve selâmün ael Mürselin*⁴⁰³
Ve'l hamdülilahi rabbil âlemin

İhramcızâde
Hacı İsmail Hakkı TOPRAK
Kuddise sırruhu'l-azîz

³⁹⁰—Büyük putlar
³⁹¹—Hepsi birden
³⁹²—İran Şehirleri
³⁹³—Ateşe tapan Mecusiler
³⁹⁴—Harika olaylar
³⁹⁵— Öncekiler geçmiş olayları
³⁹⁶—Kısalttım
³⁹⁷—Yüce Şeref Sahibi'ni
³⁹⁸—Fatiha Suresi
³⁹⁹—Af ve mağfiretine
⁴⁰⁰—Zengin olan Allah Teâlâ
⁴⁰¹—Öncekiler ve sonrakiler
⁴⁰²—Sona erdirdim
⁴⁰³—Bütün Nebilere selam olsun

2-KATRE ŞİİRİ

*Katremizden hisse al bî-gâr-ı derya olmuşuz,
Cümle halka bir bakışla çeşm-i bînâ olmuşuz.
Gerçi zahirde lisân-ı nâs ile güftârimiz,
Mânâ yüzünden soyunup hep muarrâ olmuşuz.*

*Validem merhume açmıştı bize bir kutlu fâl,
Ravzâ-i Pâk-i ziyarete demişti: 'Ey Kerîmü-l Müteâl'
Bu Habîbin hürmetine ver bana ferzend bî-melâl
Ândan aldığı libâsı bunda iksâ olmuşuz.*

*Tâ ezelden intisabım âlemin Seyyidine,
Düştüm aşkına anın gelediden bu ânasır bendine
Çok aradım ağladım yüz tutup Hakk'ın kendine,
Âlemi devrân içinde Hubb-u Mevlâ olmuşuz.*

*Kühümü bilmek dilersem sırr-ı Hâkidir özüm.
Anın edvârıncadır dâim özüm ve sözüm
Her neye baksa basar Hâkidir bakan gözüm,
Zîrâ evvelden anınla tek-ü tenhâ olmuşuz.*

*Bir acep sırrı Tâki'den aldığım ders-i iber,
Anı bilmek dilersem sana vereyim haber,
Her ûlûmi almıştı pîrimden O şeyh-i muteber,
Biz anda mahvolup bezm-i ferda olmuşuz.*

*Çünkü kıtmîr olalıdan bu kapıda bu hakîr,
Her işin sırrın ezelden bildim Takdîr-u Kadir,
Ol sebepten işimiz cümleye tazim ve tekrimdir.
Böylelikle halk içinde Hakk-ı rânâ olmuşuz.*

*Bu tarîkat âleminde olmak istersen sû-dimend,
Sen de bu halde olup halktan lisânı eyle bend,
İşte budur âcizânem Hubb-u fi'llâh sana pend,
Hayr-u hakânı cihan Simurğ-u Anka olmuşuz.*

*Bunca ilm-ü fazl ile bilmez imiş nûr-i basar,
Her işi eden ettiren Allah değil mi ver haber?
Leyk hulûli ittihazdan eyle gayetle hazer,*

Biz hakâyık âşiyân içre mîmâr olmuşuz.

*Emr-i mâ'rûf münkeri bilmez miyiz?
Anlar ile biz amel kulmaz mıyız?
İsr-i Pâk-i Ahmed-i bilmez miyiz?
Şimdi izmâr eyleyü biz râh-ı mânâ olmuşuz*

*Herkesin miktarı ihlâsınca fîli eder zuhur.
Sen çalış ol muhlisândan çıkmasın senden kusur,
Gayride görsen hatâyı setredüp andan al huzur,
Bunu âdet edinip bir dürr-i yekta olmuşuz.*

*İbtîlâ âlemde var ikmâldir etme cedel,
Her kula nasip etmez ânı Huda izz-ü ve cel,
Başa gelse bil ânı devlet ve nimet bî-bedel,
Biz anı görmüş ve geçirmiş pâk-i musaffa olmuşuz*

*Hakk'ı her şeyde âyân görmüş ve bilmişlerdeniz.
Ol sebepten halk katında Hubb-u Mevlâ gözleriz.
Kahr-u lütfün cümlesin bir bildim ve tuttum ey-azîz,
Hamdülillâh biz bu lutfu mazhâr-ı mücellâ olmuşuz.*

*Bilmediler zevkimi cümle ins-ü cin melek,
Derdine düştüm bana neler çektiydi felek,
Hâl-i Hakkı bulmaya beyim zikrin dâim gerek,
Zikr-i Hakk, seyr-ü sebakla ders-i yekta olmuşuz.*

*İhramcızade
Hacı İsmail Hakkı TOPRAK
kuddise sırruhu'l-azîz*

ŞİİRİN YAZILMA HİKÂYESİ

Hamit Tarakçı Hoca kaddese'llâhü sırrahu'l azîz

Hamit Hoca, Ordu iline bağlı Korgan ilçesinin Fizme köyündendir. Tarak imal ettiği için “Tarakçı Hoca” adıyla tanınmıştır. Çocuk denecek yaşta Hacı Mustafa Rumi ile tanışmış ve ona intisab etmiştir. Bir ara Tokat'ta eğitim görmüş, asıl eğitimini, Çorum da Hacı Mustafa Rumi'nin medresesinde tamamlamıştır. Manevi eğitimini de tamamlamış olmasına rağmen, irşad görevi verilmemiştir. Bu durumu, onu tanıyanlar, sert mizaçlı olmasına bağlıyorlar.

Çorumlu Hacı Mustafa Rumi Hakk'a yürüyünce Hacı Mustafa Haki'ye, o Hakk'a yürüyünce Mustafa Taki'ye intisap etmiştir. Birkaç defa hacca gitmiştir.

Hakk'a yürüyünce Fatsa'ya defnedilen Hamid Hoca'nın, Mekki yolunun ihvanları arasında anlatılan birçok menkıbesi vardır. Velayeti konusunda tanıyanları müttefikdir.⁴⁰⁴

İhramcızâde Hacı İsmail Hakkı kaddese'llâhü sırrahu'l azîz Efendiye İntisabı

Fatsalı (Fizmeli) Hamit Tarakçı Hoca Şeyhi Mustafa Hâki kuddise sırruhu'l-azîzin Hakk'a yürüyeceğini fark edince;

“Efendim sizden sonra vazife kime verilecek” diye sorunca Mustafa Hâki kuddise sırruhu'l-azîz buyurur ki;

“Daha buluşa ermedi”⁴⁰⁵

⁴⁰⁴— Fatsa, Mehmet, Tasavvufta Mekkî Kolu, İst, 2000, s. 165

1949 yılında rahmeti rahmana kavuşan büyük islam alimi Fatsalı Tarakçı Hamid Hoca kaddese'llâhü sırrahu'l azîzin yine Hacı Hamit Efendi namında bir arkadaşı vardır. Sivas'a Efendi Hazretlerini ziyarete gider gelirdi. Hacı Hamit Efendi bir gün Ordu'nun Fatsa kazasında metfun bulunan Tarakçı Hamid Hoca'nın kabrini ziyaret ederek

“Hocam, hep seninle Efendi Hazretlerini ziyarete giderdik, dünya fani, yalnız kaldım. Fakat şimdi Sivas'a Efendi Hazretlerini ziyarete gideceğim ve selamını ona ileticeğim” diyerek Sivas'a gitmiş ve dergahın ortalarında bir yere oturmuştur. O sırada sohbet eden İhramcızâde Hacı İsmail Hakkı kaddese'llâhü sırrahu'l azîz Efendi;

“Bugün peygamberlerin, şehitlerin, siddıkların, salihlerin ruhaniyyetleri burada, bugün Hamid Hoca'nın ruhaniyeti de burada” demiş ve hemen ardından:

“Gardaşım! Hacı Hamit nerdesin?” deyince, Hacı Hamit Efendi ayağa kalkmış ve:

“Efendim cennetin ortasındayım”, demiş ve Efendi Hazretleri de:

“Ve aleyküm selâm, Gardaşım! Otur” diye karşılık vermişler.

⁴⁰⁵—Tasavvufta buluşa erme yaşı intisap ve kemâlat ile ilgilidir.

“Bâyezid Bestâmî kuddise sırruhu'l-azîze sordular.

—Kaç yaşındasın?

Mustafa Hâki kuddise sırruhu'l-azîz Hakk'a yürüyünce, Fatsalı Hamit Hoca bu sözün oğlu Behâuddin Efendi Hazretleri için söylenildiği zannı galip olmuş ve Şama gitmiştir. Şam'da Bahâuddin Efendi sahrada iken ziyaretine varmıştır. Behâuddin Efendi elinde yarım kalan çayı ikram etmiş ve

“Hacı İsmail Efendi'yi beğenmezsen işte nasibin yarım bardak çay olur. Vazife bizde değildir” buyurmuştur.

Gönlündeki fırtınası bitmeyen Hamit Hoca orada kalmayıp Mekke'ye hicret etmiştir. İki sene tarak yaparak geçinmiştir. Fakat sonra kimse onun tarağını almamıştır. Ailesi mağdur olan Hamit Hoca, Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve selleme müracaat etmiştir. Orada bulunan bir doktor görmüş olduğu bir rüyanın tesiriyle ona yol parasını vermiştir. Adana Osmaniye'ye gelen Hamit Hoca, rüyasında başının bir zincire bağlı, zincirin de Sivas'a doğru olduğunu görmüştür, Bu minval üzere, Efendi Hazretleri de,

“Katremizden hisse al.” diye başlayan şiirini yazmış göndermiştir. Artık Fatsalı Hamit Hoca Hazretleri Sivas'a gitmeye karar vermiştir. Trenle gelirken,

Fatsalı Hamit Hoca'nın Efendi Hazretleri hakkında, **“Bu adamda ne bulduk ki,”** ve **“Eğer beni istasyonda gelip karşılamaz isen teslim olmam”** diye niyetlenmiştir.

Efendi Hazretleri Sivas'a gelince onu karşılamıştır. Efendi Hazretleri;

“Hamit Hoca! İkrar ettin mi?” diye sormuştur. O,

“Hayır, Efendim, İkrar etseydim ölmem gerekirdi.” Demiştir. Efendi Hazretleri ihvanlarına bu hadiseyi anlatırken

“Öyle bir inkâr ki, ikrarın fevkinde, eğer gerekse idi Hamit Hocaya irşâd vazifesi verirdik” buyurmuşlardır.⁴⁰⁶

Efendi Hazretleri **“Hacılar ve hocalar yeğîn, yeğîn teslim olmazlar, teslim olunca tam olurlar”** sözünü Fatsalı Hamit Hoca için söylemiştir. Efendi Hazretleri hocaların zahirî ilimlerine hürmeten yanlarında edeben konuşmazdı.⁴⁰⁷

—Dört.

—Nasıl olur?

—Şöyle. **Yetmiş yıl dünya perdelerinde (maddî hicaplar arsında) bulundum. Ama dört senedir ki, O'nu görüyorum, nasıl gördüğümü de sorma gitsin. (Anlatamam) perdeli geçen zaman ömürden sayılmaz ki!”**(Tezkiretü'l-Evliya s.235)

⁴⁰⁶—Sivas ziyaretinde Fatsalı Hamit Hoca Hazretlerine bir arkadaşı Sivas şehrin sınırları içinde bir sual sormuşlar. Fakat Fatsalı Hamit Hoca Hazretleri soruya cevap vermemiş. Ta ki, Tokat sınırlarına girince

“Ne sordun ki? Şimdi cevap vereyim.” Diye arkadaşına sorunca arkadaşı **“Niye önce cevap vermediniz Efendim?”** diye sorunca,

“Efendi Hazretlerinin makamında nasıl cevap verebilirim.” Buyurmuştur. (Mehmet Işık Efendi (Zara-Kızık Köyü)

⁴⁰⁷— Mehmet Işık Efendi (Zara-Kızık Köyü)

Hamit Hocanın, Sivas toprağına ayak basıp **“Ziyaretimiz makbul oldu, dönelim gardaşlar”** sözüne karşılık, aynı anda Sivas’ta bulunan Efendi Hazretleri

“Hamid Hoca bizi ziyarete geldi, gitti” dediğı rivayet edilir.

*Hüner ibraz gibi halka kötü bir ar olamaz
Anın için hüner ehli ebedi var olamaz
Paredir dini ile imanı bu gün ekserinin
Ehl-i küfre dahi bundan zünnar olamaz
Geçemez kimse paresinden dahi geçmez olsa
Bu gözümün gördüğü şeydir bu da inkâr olamaz
Cümle sermest ehl-i şarab-ı emel olmuş dostlar
Bin nasihatla biri cüz’ünce hoş-yar olamaz
Buhl u gururu cihanı ne acep tutmuştur
Bunu bilmez ki yarın bundan eşed nâr olamaz
Ne kadar kılsa namaz, varsa riya zulüm ehli yine
Kâfirdir hakikatten o dindâr olamaz
Ne kadar teali bize hasutlarımız
Korkma Allah’a dayan üstüne hünkâr olamaz
Gerçi fadl ehli bu gün kendini ihfâ tutmuş
Gün yüzün balçıkla tutmağ ile cihan târ olamaz
Kangı derviş ile molla açar el nâdânâ
Bu gibi iki cihanda kötü bir kâr olamaz
Ne’ne lazım halkın sana şugûli ey Fizmeli
Bir bakılırsa bu senin gibi sersâr olamaz*

Hamit Tarakçı Hoca kaddese’llâhü sırrahu’l azîz

KATRE ŞİİRİNİN AÇIKLAMASI

**KATREMİZDEN HİSSE AL BÎ-GÂRİ DERYA OLMUŞUZ
CÜMLE HALKA BİR BAKIŞLA ÇEŞMİ BİNA OLMUŞUZ.
GERÇİ ZAHİRDE LİSANI NAS İLE GÜFTARIMIZ
MANA YÜZÜNDEN SOYUNUP HEP MUARRA OLMUŞUZ.** ⁴⁰⁸

Katremizden hisse al bî-gârî derya olmuşuz

Katre Efendi Hazretleri, vahdet yolunda yaratılışı basit bir terkip, kıymeti yüce olan insanın Rabbi karşısında *katre* (damla) ile acizliğini anlamasını hatırlatarak Allah Teâlâ'nın varlığına yol bulmak için çalışmasını beyan ederek kelâma tevhidin mertebeleriyle başlamıştır.

Derya Allah Teâlâ'nın tecelli ettiği âlemdir.

“Bir ilim denizi bir rutubette; bir âlem ki, üç arşın boyunda bir bedende gizlenmiştir.” ⁴⁰⁹

“Derya damladır, damla da denizdir. Yani deniz damlalardan husule gelmiştir. Damla denizde gizli olduğu gibi, deniz de damlada gizlidir.

Muhyiddîn-i Arabî kuddise sırruhu'l aziz Hazretlerinin dediği gibi:

“Biz yüce harfler idik. Yani biz bizdik. Birbirimizden kopup ayrıldık. Sonra tekrar birleştik. Şimdi de kemâkân, biz biziz.”

Düşen kar, yağmur, dolu veya çay, dere, nehir hep deryaya karışır. Amma bazen de karışamaz. Deryaya varmadan buhar olur, sonra tekrar damlalaşarak yağmur olup düşer. Yani nüzul (iniş) kavsinden sonra uruc (çıkış) kavsini tamamlamaya muvaffak olamaz. Eğer deryaya kavuşursa o zaman ne çaylığı kalır, ne dereliği, ne de buzluğu... ve

Bir zamanlar âh ü efgân eyleyip inlerdi dil

Bilmezem n'oldu kesildi âh u efgân kalmadı

sırrı hâsıl olur. Yani bu kesreti andıran şekiller, isimler kalmaz, vahdet denizi nâmı altında gizlenip gider.

Bir noktadan Kur'ân-ı Kerim düzüldüğü gibi bir damladan da deniz düzülmiştir. O damla, deryanın her yerinde varlığını gösterir.”⁴¹⁰

Hakkın kullarını bazı kul eyler

Anı kul eylemez yine ol eyler.

Niyâzi Mısri kuddise sırruhu'l-azîz

⁴⁰⁸—Damlamızdan hisse al sonsuz bir okyanus olmuşuz.

Bütün yaratılmışlara, bir nazarla maddi manevi irşad merkezi olmuşuz.

Her ne kadar insanlar arasında, onlar gibi görüşüp konuşuyorsak da;

Batını taraftan bakılırsa, bedenden ve dünyadan tamamen soyunmuşuz.

⁴⁰⁹—Mesnevi, c.V, b. 3579

⁴¹⁰—Ken'an Rifâi, a.g.e. s. 31

Bu deryaya girmek için varlık (benlik) özelliğini bozmak ile Hakikât Denizine dalmak yani Allah Teâlâ'ya kavuşmak mümkün olur.

Ey teni bulaşmış, pislenmiş kişi, havuz kenarında dön dolaş. İnsan, havuzun dışındayken nasıl temizlenir? Havuzdan uzak düşen kişi nasıl temiz olur?
411

***Ey Niyâzi katremiz deryaya saldık biz bugün
Katre nice anlasın umman olan anlar bizi.***

Bu yolda ilerlemek isteyenlerin halleri değişik olduğu gibi hepsi de hakikâtin sırrına kavuşamaz. Onun için büyükler bu yolu gizli tutmuşlar, bu esrarın gizli kalması için rumuzlar kullanılmışlardır ki, ehlinin dışına yol gizli kalsın.

Sözün evvelini bu sırta başlatması, tasavvuf yoluna girenlerin anlayış sahibi olması ve bu itibar ile Rabbi tarafından kendine verilmiş ve verilecek ihsanın haberini veriyor. Bir işin evveli sonucunu gösterir. Katreden ummana varan bir yolculuk. Şah Nakşibend kuddise sırruhu'l-aziz Efendimiz buyurdu ki; ***“Biz yolumuzun sonunu evveline derc ettik”***

***Katre-i acz içre arif cilve eyler zahida
Katresin destinde pinhan mevc uran ummanı gör.***

Pir İlyas kuddise sırruhu'l-azîz

***Hak ilminde bu âlem bir nüsha imiş ancak
Ol nüshada bu âdem bir nokta imiş ancak
Ol nokta içinde nice bin gizli derya
Bu âlem o deryadan bir katre imiş ancak***

Niyâzi Mısri kuddise sırruhu'l-azîz

Efendi Hazretleri ihvanın yokluk makamının neticesi olan vahdet üzere olmaları halindeki durumu açıklayarak bu deryanın hikmetlerine kavuşma şartını açıklıyor. Tasavvufta bu mana ***“Lâ mevcude İlla'llâh”*** (Allah Teâlâ'dan başka varlık yoktur) sözüyle özetlenmiştir.

***Hamr-i rûy-i yar ile sekrân olan anlar bizi,
Katresin bahr eyleyip umman olan anlar bizi.***

Niyâzi Mısri kuddise sırruhu'l-azîz

Hisse almak

İnsan yaratılış itibarıyla mükemmeldir. Fakat fani dünyaya gelmesi ile bazı karanlıklardan hisse sahibi olmuştur. Bu nedenle mürşidin tasarrufu gereklidir. Katre Allah Teâlâ karşısında mürşid, mürşid karşısında ihvan

⁴¹¹—Mesnevi c.II, b.1362

demektir. Katreden hisse almak, ihvanda nefisteki eksikliği gidermek ile olunca deryaya dalmakla isteklerinden azâde olmuş olur.

**Zahida suret gözetme içerü gel cana bak
Vechi üzere gör ne yazmış defteri rahmana bak
Mushaf'ı hüsnüne yazmış "Kul hüve'llah" ayeti
Gel inanmazsan geru var mektebi irfana bak**

Niyâzi Mısri kuddise sırruhu'l-azîz

Hisse almak demek, bir manada intisap etmek demektir. İnsanın sırrı bir damla suda nasıl saklı ise, Efendi Hazretleri de bize intisab eden bir ihvanımız halimiz ile de irşat olur demek istemiştir.

Hisse almak, zahiri nisbet almak bu yolda yeni başlamış olan bir ihvana da tekabül eder. Hisse alma, çalışmayı da çağrıştırdığından ihvanında gayretli olması talep edilmiştir. Ancak bu yolun sahipleri çarşı pazar gibi mallarını ortaya dökmeyip perdeler arkasında esrarı saklı tutmuşlardır. Öyle bir saklama ki, güneş gibi açık, gece gibi karanlıktır. Bazen bu halde o kadar ileri giderler ki, onların işlerini normal insanlarınkinden ayırmak mümkün olmaz.

Hakikât ehli, bu hareket tarzı ile yol eşkıyalarının bu yola ve müntesiplerine zarar vermelerine mani olmak için gizliden gizliye hareket etmiştir. Bu nedenle çok kişide bu esrara vukuf edemeyerek bigâne kalmıştır ve inkâra da yönelmiştir.

Hisse almakta başka bir mana ise; yoldan nasibli olmak gereklidir. Çünkü her nefsin aynı terbiyeden geçirilmesi de mümkün olmadığı gibi Allah Teâlâ'nın ihsanı da herkese aynı tecelli etmez.

Bu konuyu açıklayıcı olarak denilmiştir ki;

"Allah Teâlâ'nın yeryüzünde ehli ehle sevk eden melekleri vardır. Tabiatında nebilerin ve velilerin tabiatlarında bulunan kemallerden bir parça bulunan kimse onları görüp işittiği zaman onlara hemen meyleder. Mayasında bu kemalden bir parça olmayan onlardan uzaklaşır.

Ölüm bu nefreti ortadan kaldırır, bu sebepten dolaydır ki, büyüklerin Hakk'a yürümelerinden sonra takdir edilmeleri bundan dolaydır. Arif-i Billâh insanların arasında belirli bir yakınlık olması laubaliliği husule getirdiğinden kendileri gibi olduklarını düşünmeleri onlara karşı bir saygısızlık oluşmasında bir etkidir. Bu ise, bir hayat gerçeğidir. "O'da bizim gibi yiyor, içiyor" ayeti ümmetlerin rasüllere karşı gelmesinde nasıl bir rol oynuyorsa, velilerde bu sıkıntıyı tatmışlardır."

**Bu zevki eyler herkes bulmaz veli her nâkes
İren ana âdemde bir fırka imiş ancak
Kim ol deme buldu yol vasl oldu Niyâzi ol
Nâci denilen fırka bu zümre imiş ancak
Nice fehm etsin bizi pest katre-i naçizler**

Karası yok sahili görünmez, çünkü derya olmuşuz.

Niyâzi Mısri kuddise sırruhu'l-azîz

Olmuşuz la anlatılmak istenen, tevhid yolun son mertebesidir. Bunlar **“Bilmek, bulmak ve olmak”** tır.

“Bulmak demek, bilmek, görmek ve olmak demektir.”⁴¹²

Olmuşuz’un sırrı aslında insanın kendini bulması ile her şeyin “O” olduğunu görmesidir. Çünkü her şey O, diğer manada Ben’dir.

Safiye Erol bir gün hocasını ziyarete gittiğinde, uzun zaman görünmediği için sitem işitir. “*Af buyurun efendim*” sözleriyle özür dilemek ister. Hocası Ken’an Rifâi kuddise sırruhu'l-azîzin cevabı uzun zaman kendisini düşündürecek: **“Ben affetmişim ne çıkar? Sen kendi kendini affet.”**⁴¹³

Cümle halka bir bakışla çeşm-i bina olmuşuz.

Çeşm: Göz. Divan edebiyatında şairlerin çok sık kullandıkları, sevilene ait güzellik unsurlarının başta gelenlerindedir. Sevgilinin tüm vasıflarını üzerinde taşır. Rengi siyah veya elâdır. Gözün sihir etkisi yapan büyüleyici özelliği vardır ve âşığı büyülemekte üstüne yoktur. Bir süzgülün bakış, âşığı sihirleyerek, kendinden geçirir. Aynı zamanda göz, gönül ülkelerini fetheden ve öldürücü özelliklere sahip olan bir uzuvdur.

Göz, görme vasfı bulunmasına rağmen, seveni görmezden gelir. Ayrıca gözün bakış tarzı da çok farklı anlamlara gelmektedir.

Terakkisi yüksek olanlar kendilerini ifade ederken kelimelerin yetersiz kalması teşbih ve tenzih yolu ile tarikat yolunun büyüklüğünü açıklamaya çalışmışlardır. Efendimiz sallallâhü aleyhi ve sellem **“sizler benim bildiklerimi bir bilseydiniz.”** Buyurması söylenecek çok söz olduğunu gösteriyor.

Arife bu söz ayan illa avama gizlidir.

Lâ (Lâ edri) ⁴¹⁴

Efendi Hazretleri, *‘bu hale biz bir nazarla kavuştuk ve o bakış bizi cümle âlemin gözbebeği ihtiyaç kapısı yaptı’* diyerek buyurmasındaki hikmetteki asıl niyeti, sebebi hayatı olan şeyhi Tokatlı Mustafa Haki kuddise sırruhu'l-azîz Hazretleridir. Olması için gerekli olanda bir anda olur. Bu bakış Allah Teâlâ’nın âlemi yaratmak isteyince günlerce düşünmeyip irade etmesi ve yaratması gibidir.

⁴¹²—Ken’an Rifâi, a.g.e. s. 189

⁴¹³—YARDIM, M. Nuri, Safiye Erol Kitabı, İst, 2003, 88

⁴¹⁴— ‘Lâ edri’, söyleyenin bilinmediği, anonim

“Bir şeyi dilediği zaman, O'nun buyruğu sadece, o şeye ‘Ol’ demektir, hemen olur.” (Yasin, 82)

Efendi Hazretleri de kendini bu ‘Ol’ emrindeki nazarda bulmuştur. Bu ‘Ol’ bir doğuştur ki, ender olanlardandır. Bu O, ‘Ol’**maktır**. Çünkü yaratılmak demekle ‘Ol’**mak** başka şeylerdir. ‘Ol’**mak** doğmaktır. Onun için bu yola girmeyenler doğmuş değildir. Nitekim Hz. İsa aleyhisselâmın **“iki kere doğmayan melekût âlemine erişemez”** buyurması da beşerin unuttuğu aslını tekrar bulup ‘Ol’**ma** sıdır. Tasavvuf lisanında manevî vücut ikinci defa doğuş demektir. Büyüklerimize hayatı ömürlerini sorduklarında Tarîkâta intisap yaşlarını söylerler önceki hayatlarını yaşanmış kabul etmezlerdi. Öyle ki, kabirlerini çocuk mezarı gibi yaptırılanlar tarîkat yaşlarının küçüklüğünü esas almıştır.

Bir bakış demekteki mana;

Her şeye ‘bir’lik makamından yani vahdet-i şuhud makamından bakarak varlığın hakikâti olan Allah Teâlâ’nın maddî ve mânevî tasarrufuna kavuştuk demektir.

‘Bir bakış’ ta ki, diğer bir alt mana;

Mürşidi kâmilin sözü, bakışı her hali bir kimyadır. *“Haki (toprağı) kimya (kıymetli maden) eder”* sözü insan-ı kâmiller için geçerlidir.⁴¹⁵ *“Kâmil-den noksanlık zuhur etmez”* kavramınca mürşidi kâmil kendine teslim olanı eksik bırakmaz. Fakat terbiye edicide bir noksanlık varsa terakkinin olama-

⁴¹⁵—Hz. Aişe, Rasûlullah sallallâhü aleyhi ve selem Efendimize,

“Ey Allah Teâlâ’nın Resulü, nereyi bulursan orada namaz kılyorsun, seccade yaymıyorsun” dedi. Rasûlullah sallallâhü aleyhi ve sellem Efendimiz

“Şunu bil” buyurdu, Allah Teâlâ, *“Büyüklere pis şeyleri temiz kılmuştur. Veli zehir yese bal olur, Başkası bal yese, o esnada zehir olur.”*

İki kişi Şeyhleri hakkında konuşuyorlardı. *“Biri ben onu şarap içerken gördüm”* dedi. Öbürü *“sen onu gece ibadet ederken gör”* dedi. Yâni gündüz silahlı gece külahlı desene...

Gündüz evine gittiler, Şeyhin elinde kadeh vardı. *“Sen bize kadehe şeytan pisler, elinize almayın, demez miydin”* deyince,

“Zaruret halinde pis temiz olur, hastayım şarap içmem lazım. Bana şarap bulun getirin” diye, müritleri meyhaneye gönderdi.

Hangi meyhaneye gittilerse, meyhaneciyi ağlar buldular. *“Ulu Şeyh meyhanemize uğradığından beri şaraplar bal şerbeti oldu”* diye dövünüyorlardı....

“Cihan baştan aşağı kan olsa, Veli yine helal yer...”

Hacı Bayram Veli kuddise sırruhu’l-azîzi, İkinci Murad’ın vezirlerinden biri, öldürmek istedi. Yemeğe çağırdı. Yemeğine zehir koydu. Hacı Bayram Hazretleri kuddise sırruhu’l-azîz;

“Yemeği biz yiyelim, zararı size dokunsun.” Diye yedi. Yemek bitince, vezir öldü. (AYTANÇ, Gönül, Sözce, İst. 2005, s.63)

yacağı da bilinen gerçektir.⁴¹⁶

Efendi Hazretleri şeyhi hakkında ihvanlarına bilgi verirken ilk karşılaşmalarında olan “*Sen Aişe Hanım’ın oğlu musun?*” kelâm-ı ile gözler arasında olan bakışın bir aşkın temeli olduğunu defalarca teyit ederek “*Gardaşlarım! Bu hal o hal*” buyurarak; maneviyat alışverişinin bir anda da zuhur edeceğini bildirmiştir.

Shakspeare’in dediği gibi, kim sevdiğini ilk görüşte sevmemiştir ki.⁴¹⁷

Bakışın terkinde ise, tebessüm vardır. Bu tebessüm cemal mertebesinden zuhur eder. Rahman sıfatı aşık olur. Rahim sıfatıyla da doğum gerçekleşir. Yeni bir hayat başlamış demektir.

İnsanı hayvanlardan ayıran ilk alâmetlerden biri: Tebessümdür! Bir çocuk yeni doğduğu vakit beşikte tebessüm eder. Çocuğun, kundaktaki tebessümleri ailenin saadetine saadet katar.

O kadar kanlı şanlı olan aşk da evvelâ tebessümle başlar.”

Aşkın başlangıcı tebessüm fakat nihayeti gözyaşı ve yürek yanığıdır.

Tebessümün insanlık âlemindeki mevkii çok ehemmiyetlidir. Hep muvafakiyetler tebessümle hâsıl olur. Gülümsemez bir kimseyi görürsen hasta zannedersin. Bu adam hiç gülmüyor, hasta veya asabi... dersin.

Tebessümü bilmeyen bir koca, karısını mesut edemez ve nihayetinde de anlaşma hâsıl olmaz. Böylece tebessümü bilmeyen bir kadın da kocasını mesut edemez.⁴¹⁸

Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellem Efendimiz ekseriyetle mütebessimdirler. Havva ile Âdem’in birbirleriyle buluştukları vakit tebessüm ettikleri söylenir.

Aşkın da başlangıcı öyledir, evet öyledir!”⁴¹⁹

‘**Bir bakış**’ ta ki, diğer bir alt mana; Bütün insanlara ve tarikatlar bendelerine bir bakıyoruz demektir.

⁴¹⁶—**Abdullah İbn’i Mübarek Hazretleri buyurur ki;**

“*Mürşidi Kâmil gelen ihvanın kabiliyetine göre tarikatı tarif etmeli, eğer bu yolda nasibi yoksa onun için sanat ve diğer mesleklere yönlendirmeli ve onun geliştirebileceği yöne yönelmesini sağladıktan sonra dini bilgilerden yeteri miktarda bilgiye haiz kılmalı, sonra onu oyalamamalıdır. Eğer bu şekilde olmazsa vebale dūçar olur.*”

Bu kaderi ilahinin tecellisi demektir. Ancak Mürşidi Kâmiller sofralarını açık tutmakla emr olunduklarından dolayı bu kapıda ‘**Yok**’ kelimesi telaffuz edilmez. Kâmillik bu ince yolu kırka yararak götürmektir.

⁴¹⁷—Ken’an Rifâî, a.g.e. s.184

⁴¹⁸—a.g.e. s.151

⁴¹⁹—a.g.e. s.152

Mademki, tarîke girmişsin, huzur ve edebi muhafaza etmen lâzım gelir. Sakın zihnini bulandırmayın. Tarikatleri, Kâdirî, Rifâî, Melâmî, şu ve bu diye ayırmayın. Tarikatımız tarîk-i Muhammedi'dir. Başka tarik aramıyoruz. Biz insan arıyoruz. Tarikattan maksat, insan bulmaktır. Bunu hangi yolda bulursan eteğine yapış. Kâdirî'de, Mevlevî'de, Bektaşî'de, nerede bulursan yakala. Yoksa sâde bu şeyh güzel zikrettiriyor, demekle olmaz. Bir şeyhte aranılan, güzel zikrettirmesi değil, irfân-ı Muhammedi'sidir, kemâlidir.⁴²⁰

Olgunluğa erişmenin şartı yolun ehlini bulmak ve mürşidin himayesinde terbiye olmak ile olur.⁴²¹ Bunlar ise, bakışın birer meyveleridir.

***Şeyhini Hakk bil Niyâzi kim
Pir yüzündendir Hak hidayati***

İbn-i Atâ Hazretleri şöyle buyuruyor:

“Şeyh demek, seni bir kapıya davet eden kimse demek değildir. Şeyh, bilakis seninle Allah Teâlâ ile arasındaki perdeyi kaldırandır, seni hevâ ve hevesin hapsinden kurtarandır, seni Mevlâ'ya vardırandır. Şeyh dediğin; senin kalbinin aynasını cilalayarak onda Hakk'ın nurunun tecellisini sağlayandır.”⁴²²

***Şeyh, Allah gibi aletsiz işler görür.
Mürütlere sözsüz dersler verir.***⁴²³

Kişinin dadısı, Allah Teâlâ'nın gölgesi olursa onu gölgeden ve hayalden kurtarır. Allah'a kul olan, Allah Teâlâ'nın gölgesidir. O bu âlemde ölmüş, Allah Teâlâ ile dirilmiştir. Fırsatı kaçırmadan ve şüphe etmeksizin onun eteğine sarılki, ahir zamanın sonundaki fitnelerden kurtulasın.⁴²⁴

***Mef'ülü mefâilün, mef'ülü mefailün
Âdemde olan esrar bu demde imiş ancak.***

Niyâzi Mısri kuddise sırruhu'l-azîz

Gerçi zahirde lisanı nâs ile güftârımız

⁴²⁰—a.g.e. s.535

⁴²¹—Mürşid olan kişi sayılacak makamları ikmal etmiş ve mürid terbiye etmek için de sahih icazet sahibi olmalıdır. Bu şekildeki müridin hali, bakışı ve kelamı mürid için terbiye için maya teşkil eder.

Terakki (Yükseliş) makamları: **Tevhidi Ef'al, tevhidi sıfat, tevhidi zat'tır.**

Tedalla (İniş) makamları: **Cem, Hazret-il cem, Cem-ül Cem'dir.**

Son makam; **Ahâdiyet Makamı ki, Hz. Muhammed sallallâhü aleyhi ve selleme aittir. Tevhidi Zat'ta insan kâmil olur, bu makama erişinceye kadar insan noksandır.**

⁴²²—İsmail Ankarâvî, Minhâcu'l-Fukara, İst, 2005, s. 55

⁴²³—Mesnevi, c.II, b. 1323

⁴²⁴—Mesnevi c.I, b.423–424

Mürşid-i kâmillerin konuşma ihtiyaçları aslında insanların ihtiyacı olduğu içindir. Yoksa onlar devamlı huzurda olduklarından cemâlin karşısında hayran olup kalmışlardır. Bazen öyle hallere de varmışlardır ki, kendilerinde bile değildir. Ancak onların fark âlemine intikal ettiklerinde kelimeleri ilâhî âlemin neşesiyle ibrâzî hakikât eylerler.

“İnsan Allah Teâlâ’yı bildi mi *kelle lisânuhû*, yani lisânı susar. Bir hadîs-i şerifte de *tâle lisânuhû*, yani lisânı uzar buyrulur. Yani icâbında ve sırasında, sırf halkı irşat maksadıyla söyler.

O yaygaracı motor, denizde bir parça yol alabilmek için kıyameti koparıyor, âlemi bîzar ediyor. Hâlbuki koskoca bir dretnot dağ gibi dalgalara göğüs verdiği ve ötekenden çok süratli gittiği halde sesini kimse duymaz. Şu da var ki, o dretnottaki ağırlığın küçük bir kısmı bu motora yüklenecek olsa derhal batar.”⁴²⁵

Efendi Hazretleri, zahirin bağlayıcı olmadığını, bizim zahirimize de hüküm edip, yoldan kalmayın. Bizden istifade etmenin yoluna gidin demek istemiştir. Akıl gözü, sezgi gücüne yoğun bir baskı yaptığından bu zor bir iş olmuştur. *Kalblerin genişliği birdir fakat marifetleri bir değildir.*

Sırrı insandan haberdar ol, selamet bundadır.

Lâ edri

İnsan kendisini lisanın iç manalarına vermelidir; sözlerin dışyüzünden dinlemekle bir şey hâsıl olmaz. Kelâm’ın bir cemâli vardır ki, Allah Teâlâ onu sevdiğilerine vermiştir. Bunu şu menkâbe çok güzel teyid eder.

Bir gün Hazret-i Abdülkâdir kuddise sırruhu’l-azîz vaaza geç kalmış. Cemaatin beklememesi için, devrinin âlimlerinden olan oğlu, kürsüye gelerek iki saat vaaz etmiş. Fakat etrafında ne bir heyecan ne bir alâka uyandırabilmiş. Nihayet Hazret-i Abdülkâdir kuddise sırruhu’l-azîz telâşla gelerek:

“Özür dilerim ey cemaat, geciktim. Valideniz yumurta pişirmişti, sahan düştü yumurtalar kırıldı..” Deyince, cemaat ağlaşıp feryat etmeye başlamış. O zaman Abdülkâdir Hazretleri’nin oğlu: Aman baba, iki saattir bunca söz söyledim de kimseye tesir etmedi. Sen, yumurtalar düştü kırıldı, deyince cemâat birbirine girdi diye hayret etmiş.⁴²⁶

Eve gidince hayretini babasına açmış ve hikmetini sormuş. O da, **“Ey Oğlum! Eğer sen de Bağdad çöllerinde 25 sene nefsinle mücâhede etseydin, semeresini görürdün”** buyurmuşlardır.⁴²⁷

Efendi Hazretleri bu mısradaki zahir ve batın farkını açıklıyor. Zahirde biz sizinle söyleşir görünürüz, fakat mana tarafında sözümüz fiilimiz Al-

⁴²⁵—Ken’an Rifâî, a.g.e. s. 322

⁴²⁶—a.g.e. s.101

⁴²⁷—Mehmet Zahid KOTKU, *Tasavvufî Ahlak*, İst, 1998, s.119

lah Teâla ilemdir. Bu nedenle Allah Teâlâ'nın mahlûkat üzerindeki tasarrufunu bizden de gösterir. Allah Teâlâ'nın kelâmına bütün yaratılmışlar âşıktır.

Konuşanın, Allah Teâlâ olduğu bir haldir.⁴²⁸ Şayet sen olmazsan, senin yokluğun kadar Hakk'ın varlığı zuhur eder. Efendi Hazretleri bu durumu ihvana haber vererek tedbirli olmalarını da istemektedir. Çünkü insan bilmediği karşısında belki mazur olabilir. Fakat bu cahillik terakkiye mani sebep olduğundan mürebbinin talebesini yetersiz bırakması da uygun olmaz. Bu nedenle meselenin iç yüzünü remzen bile açıklamak rahmet olmuştur.

Mana yüzünden soyunup hep muarra olmuşuz.

Aradığın şeyi Âdem-de ara, sakın Âdem-i terk edip taşrada boşuna vakit zayi etme. Dıştan bakıldığı zaman âdem katre görünür ama aslında O'nda derya gizlidir, demektir.

Her şeyin özünde Hakk'ın hakikâti var olduğundan bu âlem ve âdem Hakk'ın tecellileridir. Hakikât gözü ile bakan Yaratıcıyı yaratılarda temaşa eder.

Allah Teâlâ “Musa aleyhisselâma Firavun'un nimetlerinden elini ve ağzını yokadığından Kerem deryası ona bembeyaz el (yed-i beyza) vermiştir.

Aynı bunun gibi gönül Musa'sı, bir Firavun gibi olan nefis nimetinden, yani nefsin hazlarından hırs elini, aç gözlülük dudağını yunarsa padişahın kereminin deryası ona da bembeyaz el, doğruluk ve saflık bağışlar. Mananın hedefi Allah Teâlâ'ya varmaktır. Varanda mananın dahi varlığı kalmayıp soyulur gider.

Efendi Hazretleri bu mısradaki yokluk ve vahdet üzerinde aldığı hal ile kendinde zuhur eden sözlerin bile asıl sahibinin kendi olmadığını, ihvanın Hakk kapısından feyz alması gerektiğini haber veriyor.

***Ayinedir bu âlem her şey hak ile kaim,
Mir'atı Muhammed'den Allah görünür daim.***

İsmail Hakkı Bursevi kuddise sırruhu'l-azîz⁴²⁹

Muarra soyulmak, çıplak olmak, bir üst mana ise, ‘Yokluk’ demektir.

Efendi Hazretleri ihvana şeyhi Mustafa Haki kuddise sırruhu'l-azîz ile Allah Teâlâ'da kavuştuğu yokluk makamının mânevî terbiyede asıl hedef olduğunu göstermiştir.

Yokluk bu yolun esasıdır. Efendi Hazretleri buyurur ki;

⁴²⁸— Allah Teâlâ kudsî bir hadiste şöyle buyurur:

“Kul, sürekli olarak nâfilelerle bana yaklaşır, nihayet ben onu severim, onu sevince, onun gören gözü, işiten kulağı, tutan eli, yürüyen ayağı, konuşan dili olurum. Artık o benimle görür, benimle işitir, benimle tutar, benimle yürür, benimle konuşur.”

⁴²⁹—Bu beyitin Azîz Mahmud Hüdâyi kuddise sırruhu'l azizin olduğu söylenmektedir. (ERAYDIN, Selçuk, Tasavvuf ve Tarikatler, İstanbul,1994, s, 15)

“Gardaşlarım! Bir zaman sonra gördük ki, elimiz şeyhimizin eli, her şeyim şeyhimiz olmuş. Biz yok olmuşuz, O var olmuş. Yok olun. Gardaşlarım! Yok olun, sonunda Allah Teâla var olur.”

Yok olma, ihvan varlığını fena yolunda Fena fi'l ihvan, Fena fi's şeyh, Fena fi'r rasül ve Fena fi'l Allah'ta seyr ettirip, beka menziline uğratıp, zat-ı tecellide istiğrak ve muhabbet manası ve bu hallerin inkişafı ile terakki etmesini sağlamak demektir. Neticede zat tecellisine mazhar olanlar vücud âleminde, vücud-ü ilahiden başka bir şey görmezler.

**Var idi Allah, yok idi eşya
Öylece el'an oldu kemâkân** ⁴³⁰

Lâ

Muhammed Bahâeddîn Nakşibend kuddise sırruhu'l-azîz Hazretlerine;
“Sizi kabre koyarken hangi ayetleri okuyalım” diye sorulunca:
“Değmez”

**Bir alay müflisleriz geldik der ihsanına
Şey'-i li'llah eyleriz hüsn-i ruy-i tabanına** ⁴³¹

İlahisini okuyun. Buyurdular.

Aşk ateşi ister ki, Hakk'tan başka hiç var olmasın

Lâ

⁴³⁰— (Açıklama)

Allah Teâlâ var iken, eşya yoktu.

Önceden olduğu gibi şimdi de böyledir.

⁴³¹—(Açıklama)

Bir alay müflis olarak geldik ihsan kapına

Allah Teâlâ rızası için parlak yüzünün güzelliğini bekleriz

**VALİDEM MERHUME AÇMIŞTI BİZE BİR KUTLU FAL
RAVZA-İ PAKİ ZİYARETTE DEMİŞTİ, “EY KERİM-ÜL MÜTEAL
BU HABİBİN HURMETİNE VER BANA FERZEND Bİ- MELAL
ANDAN ALDIĞI LİBASİ BUNDA İKSA OLMUŞUZ.”⁴³²**

Efendi Hazretleri birinci kıtadan sonra doğumu ile olan harika olaylara geçmesi, bu yolda maneviyatın önceliğini ve beşeri hayatın manevi bağlantısını açıklamak istemiştir.

Batın ve zahir birbirini tamamladığı için tevhid yolu bu ikiliyi birleştirmekten geçmektedir.

Efendi Hazretleri burada, annenin rahim sıfatıyla kendinde olan bereketin yolunu açıklamaya çalışmıştır. Çünkü kadında olan yaratıcılık babada bulunmadığı gibi kadında olan vasıfların evlatta tezahürü babadan daha fazladır. Efendi Hazretlerinin sülâlesinin memuriyet ile iştigal ettikleri muhakkaktır. Fakat annesi Aişe Hanımefendi ise, bu hayat tarzını mânevî cepheye kaydırmıştır. Bunda ise, etkin olan Aişe Hanım olmuştur. Onun içindir ki; babası hakkında fazla konuşmayan Efendi Hazretlerinin hayat felsefesinde annesinin etkisinin çok olduğunu ve “*Anam, Osmanlı bir kadındı*” sözünü çok söylemiştir.

Ayrıca Efendi Hazretleri buyurdular ki;

“Gardaşlarım! Rasûlullah sallallâhü aleyhi ve sellem bizlere şu müjdeyi verdi. Oğlum İsmail, seni biz kendi toprağımızdan yoğurduk ve ekşitmedik.”

Annesi bu sırta vakıf olduğundan, Efendi Hazretlerinin yetişmesi hususunda titiz davranmış ve maddî yönden çok manevî yöne yönelmesi hususunda gayret göstermiştir. Annesinin;

“Oğlum mazhariyetin çok büyük, sana abdestsiz süt vermedim” dediğini Efendi Hazretleri çok defalar söylemiştir. Ve

***İsmail'im âzam sensin
Gül yüzlü tâzem sensin
Dört kitabın hakkı için
Gönlümde gezen sensin.***

Beyitlerini çok zaman kendileri tekrar ederdi. Efendi Hazretleri validesinin memurluk yapmasını istemediğini

⁴³²—Rahmetli annem benim için kutlu bir dilek tutmuştu.

Rasûlullah sallallâhü aleyhi ve sellem kabrini ziyarette, Allah Teâlâ'ya yalvarmış ve demiş ki;

Burada yatan sevgilin hürmetine, bana dünya ve âhirette üzüntüsü olmayan bir oğul ver.

O'ndan getirdiği elbiseleri, maddî âlemde giymişiz

“Mazhariyetin büyük, ben sana cami hademesi ol dedim, sen memurluk yapıyorsun; adam olmadın oğlum” sözünü gözyaşları ile söylerdi. Efendi Hazretleri;

“Validemiz, cami hademesi ol dedi biz olmadık, fakat bugün hiç olmazsa da tamiratları ile meşgul oluyoruz” buyurdular. .

Validem merhume açmıştı bize bir kutlu fal

Fal: Gelecekte olacak şeyler hakkında bilgi sahibi olmak için başvuru çeşitli yollar.

Valide'nin uzun bir zaman dua kapısında beklemesi ve evlat iştiağı O'nun müjdesindeki bekleyiş fal bakanlardaki hayalin yüksek derecesinde ümit ve korku arasında bırakmıştır. Efendi Hazretleri hayatı boyunca nefsanî bir düşüncesi olmamasına rağmen, kendi doğumunu ihvane anlatması çok manidardır. Doğuş olayını fal ile bağlamasındaki hikmet beşerî âleme teşrif eden Efendi Hazretlerinin yaratılışı ancak dünyevî âlemde hayalin sınırlarını zorlayacak kadar harika olmasındandır. Çünkü validesi uzun bir zaman evlat hasreti ile kaldığından Allah Teâlâ'nın bu bağışını, Rasûlullah sallallâhü aleyhi ve sellem babası Abdullah'ın hayatının fal oklarının takdirine bırakılması ile eşleştirmiştir.⁴³³

⁴³³—Abdülmuttalib sıcak bir yaz günü Kâbe'nin yanındaki Hicr mevkiinde serin bir gölgede uyuyordu. Bir rüya gördü. Rüyasında bir zât kendisine şöyle seslendi:

“Kalk, Tayyibe'yi kaz!” Sordu:

“Tayyibe nedir?” Fakat o zât sorusuna hiçbir cevap vermeden uzaklaşıp gitti. Uyanan Abdülmuttalib heyecanlı idi. *“Tayyibe”* ne demektir? Tayyibe'yi kazmak nasıl olurdu? Rüyâya bir mânâ veremedi merak içinde o gün geceyi geçirdi. Ertesi gün, aynı yerde yine uykuya dalmıştı. Aynı adam tekrar göründü ve seslendi:

“Kalk, Berre'yi kaz.” Rüyasında şaşkına dönen Abdülmuttalib yine sordu:

“Berre nedir?” Adam yine hiçbir cevap vermeden oradan uzaklaşıp gitti. Abdülmuttalib derin uykudan daha büyük bir merak ve heyecan içinde uyandı. Ne var ki, gördüklerine bir türlü mana veremiyordu. O gün ve geceyi de yine gördüğü rüyanın tesirinde geçirdi. Ertesi günü yine aynı yerde yatıyordu. Aynı adam gelerek kendisine,

“Kalk, Mednûne'yi kaz.” Derin uykuda, Abdülmuttalib, adama

“Mednûne nedir?” diye sordu. Ama adam yine cevap vermeden uzaklaşıp gitti.

Abdülmuttalib'in merak ve heyecanı son haddine ulaşmıştı. Üç gün üst üste gördüğü rüyanın boş olmadığını elbette biliyordu. Ama manasını anlayacak en ufak bir ipucuna da sahip değildi. Dördüncü gün yine aynı yerde uykuya yatan Abdülmuttalib, aynı adamın geldiğini gördü. Adam bu sefer şöyle seslendi:

“Zemzem'i kaz!” Abdülmuttalib,

“Zemzem nedir, nerededir?” diye sorunca, adamın cevabı şu oldu:

“Zemzem bir sudur ki, hiç kesilmez, dibine erilmez. Hacıların su ihtiyacını onunla karşılırsın. O, Kâbe'de kesilen kurbanların kanlarının döküldüğü yer ile terslerinin gömüldüğü yer arasındadır. Alaca kanatlı bir karga gelip, orayı gagalar. Orada karınca yuvası da vardır.”

Uyanan Abdülmuttalib'in heyecanına bu sefer sevinç de katılmıştı. Çünkü rüyayı

manalandırmak için ipucunu elde etmişti. Zemzem kuyusundan defalarca bahsedildiğini duymuştu. Fakat onun yerini kimse bilmiyordu. Çünkü Cürhümlüler, Mekte'den düşman istilâsı önünden kaçarken, Kâbe'nin bütün kıymetli mallarını Zemzem kuyusuna atmış, kuyunun üstünü de toprakla bir edip, belirsiz bir hale getirmişlerdi. O zamandan beri Zemzem'in ismi var, kendisi yoktu.

Abdülmuttalib, artık Zemzem'in yerini bulup kazmakla vazifelendirildiğini anlamıştı. Derhal araştırmaya koyuldu. Rüyasında kendisine öğretilen yere gitti. Bu sırada alaca kanatlı bir karganın süzülüğünü ve yere konarak gagası ile bir yeri karıştırdıktan sonra havalanarak göğe doğru yükseldiğini gördü.

Senelerden beri gizli kalmış hayat bahşeden bir kuyuyu bulma ve ortaya çıkarma şerefine erecekti. Zemzem'in yerini tesbit etmişti ve sıra kazmaya gelmişti. Bu şerefi başkasına kaptırmak ve bu sırrı başkalarına açmak istemiyordu. Bunun için ertesi gün bir tek oğlu olan Hâris'i alarak tespit edilen yere gitti ve kazmaya başladılar. Bir müddet devam eden kazı sonucu Zemzem Kuyusunun örülmüş duvar taşları ile bir daire şeklindeki ağız meydana çıktı. Abdülmuttalib sevinçliydi, heyecanlıydı. Âdeta gözlerine inanmıyordu. Ama gözlerine inansa da, inanmasa da görünen bir kuyu ağız idi. Tekbir getirmeye başladı: *"Allah-ü ekber! Allah-ü Ekber!"*

Abdülmuttalib'in bu faaliyetini başından beri gözleyen Kureyşliler, işin artık ortaya çıkmak üzere olduğunu fark edince, büyüklerine haber verdiler. Bir müddet sonra, Kureyş büyükleri, kazılan yere geldiler ve Abdülmuttalib'e, *"Ey Abdülmuttalib! Bu babamız İsmail'in kuyusudur. Onda bizim de hakkımız var. Bizi de bu işe ortak et"* dediler. Abdülmuttalib,

"Hayır, yapamam" dedi. *"Bu iş sadece bana tahsis edilmiş ve aranızdan ancak bana verilmiştir."*

Abdülmuttalib'in bu kesin cevabı Kureyş ileri gelenlerinin hoşuna gitmedi. İçlerinden Adıyy bin Nevfel şöyle konuştu: *"Sen yalnız bir adamsın. Tek oğlundan başka dayanacağın bir kimsen de yok. Nasıl olur da bize karşı gelir, bize boyun eğmezsin?"*

Bu söz, Abdülmuttalib'in âdeta içini yaktı. Çünkü Kureyşliler onu kimsesizlikle küçümsüyorlardı. Bu anlayıştan fazlasıyla rahatsız olduğunu haliyle de belli etti. Bir müddet üzüntü içinde sustu. Sonra içini şöyle döktü:

"Ya, demek sen beni yalnızlık ve kimsesizlikle ayıplıyorsun, öyle mi?"

Muhatabından hiçbir cevap gelmeyince, bir müddet düşündükten sonra, ellerini açarak yüzünü semaya doğru çevirdi ve

"Yemin ederim ki," dedi. *"Allah bana on erkek çocuk verirse, bunlardan birisini Kâbe'nin yanında kurban edeceğim."* Abdülmuttalib'in bu sözleri hem bir dua, hem bir yemin, hem de bir adaktı.

Böyle hâdiseler yüzünden aralarında çok defa çarpışmalar patlak vermişti. Bunu bilen Abdülmuttalib, kazı işinden o anlık vazgeçti ve işin bir hakem tarafından halledilmesini teklif etti. Teklifi kabul gördü. Hakemi tesbit ettiler: Şam'da oturan Sa'd bin Hüzeym. Amcalarından birkaçını yanına alan Abdülmuttalib, Kureyş kabilelerinin ileri gelenlerinden bir grupla Şam'a doğru yola çıktı. Ne var ki, henüz Şam'a varmadan İlâhî kader onları durdurdu. Abdülmuttalib ve yanındakilerin suları, alev saçan çölün ortasında bitti. Bu kendileri için en büyük, en şiddetli düşmandan daha da tehlikeli idi.

Abdülmuttalib'in müracaatına, Kureyş ileri gelenleri,

“Suyumuz ancak bize yeter” diyerek red cevabı verdiler. Abdülmuttalib ile yakınlarının hayatı büyük bir tehlike ile karşı karşıya bulunuyordu. Ellerinde yapacakları hiçbir şey de yoktu. Çöl ortasında su aramak, serabın peşinde koşmaktan farksızdı.

Fakat her şeye rağmen Abdülmuttalib su aramaya kararlıydı. İçinden bir ses su bulacağını söylüyordu. Devesinin yanına geldi, onu ayağa kaldırdı. O anda, birden gözlerine inanamadı. Çünkü devenin bir ayağının dibinde pırl pırl parlayan, bir avuç su gördü. Bu durum, arkadaşlarını da sevindirmişti. Yeniden hayata dönmüş gibi oldular. Abdülmuttalib, kılıcıyla suyun çıktığı yeri genişletince, su daha gür akmaya başladı. Bu arada su vermeyen Kureyşliler, hayretle onları seyrediyordu.

Abdülmuttalib ve arkadaşları, sudan, kana kana hem kendileri içtiler, hem de hayvanlarına içirdiler. Bir ara, Abdülmuttalib, kendisine su vermeyen Kureyşlilere döndü ve seslendi:

“Suya gelin, suya! Allah bize su verdi. Hem kendiniz için, hem de hayvanlarınızı sulayın! Haydi, durmayın, gelin.”

Kureyşliler mahcup mahcup kaynağa yaklaştılar. Kana kana sudan içtiler. Hayvanlarını suladılar. Kırbalarındaki bayat suyu dökerek temiz su ile doldurdular.

Kureyşliler, Zemzem kuyusunu kazan ellerin kendilerine sunduğu bu serin ve temiz suyu içer içmez, âlemleri birden değişti. Mahcup ve suçlu bir edâ içinde Abdülmuttalib’e dönerek,

“Ey Abdülmuttalib,” dediler. “Artık sana diyecek bir sözüümüz yok. Anladık ki, Zemzem’i kazmak senin hakkın. Bu işe ancak sen lâyıksın. Vallahi, Zemzem hususunda seninle bir daha münakaşa etmeyeceğiz. Artık hakeme gitmeye de gerek görmüyoruz.”

Ve hakeme gitmeden yarı yoldan tekrar Mekke’ye hep beraber döndüler.

Mekke’ye dönen Abdülmuttalib, oğlu Hâris’le birlikte kazı işine devam etti ve kısa zamanda Zemzem’i ortaya çıkardı. Zemzem kuyusundan bazı kıymetli mallar da çıktı. Bunlar arasında altından iki geyik heykeli ile kılıçlar ve zırhlar da vardı. Zemzem’i ortaya çıkarma hakkını daha önce Abdülmuttalib’e bırakan Kureyş ileri gelenleri, bu kıymetli malları görünce, hırs damarları tekrar kabardı. Yine Abdülmuttalib’in başına dikildiler.

“Ey Abdülmuttalib,” dediler.

“Bu mallara seninle beraber ortağız. Bunlarda bizim de hakkımız var.” Cömert ve sabırlı Abdülmuttalib önce,

Hayır. Sizin bu mallar üzerinde hiçbir hakkınız yok” diyerek isteklerini reddetti. Sonra yine cömertlik ve mertliğine ortaya koydu.

“Ben yine de size yumuşak davranayım. Aramızda kur’a çekelim.” Bundan memnun olan Kureyş ileri gelenleri,

“Peki, bu kur’ayı nasıl ve ne şekilde yapacaksın?” diye sordular. Abdülmuttalib, kur’ada takip edilecek usûlü anlattı: “İki kur’a Kâbe için, iki kur’a benim için, iki kur’a da sizin için çekeriz. Kur’ada kime ne çıkarsa onu alır, çıkmayan da mahrum kalır.”

Bu usûl tarafsız bir hâl çaresi idi. Bu sebeple Kureyşliler sevindiler ve Abdülmuttalib’in bu davranışını takdir ettiler:

“Doğrusu,” dediler. “Pek insafli davrandın.” Kâbe’nin içinde Hübel putunun yanına vardılar ve kur’a çektiler. Kur’a sonucu, Kureyş ileri gelenlerinin bu mallarda

hakları olmadığını bir kere daha ortaya koydu. Altın geyik heykeller Kâbe'ye, kılıç ve zırhlar Abdülmuttalib'e düştü. Onların payı ise, mahrumiyet oldu. Ama artık itiraz edecek durumları kalmadı ve mesele böylece kapandı.

Abdülmuttalib, kılıç ve zırhları dövdürüp saç haline getirdikten sonra, bununla Kâbe'nin kapısını kapattı. Böylece Kâbe'yi altınla süsleyenlerden oldu.

Zemzem kuyusunu ortaya çıkardığı zaman Abdülmuttalib'in yaşı kemâl yaş olan kırkına basmıştı. Otuz yıl sonra, Cenâb-ı Hakkın ihsanı ile erkek çocuklarının sayısı onu buldu. Bu sırada seneler önce yaptığı vaadini hatırladı: Erkek çocuklarından birini Kâbe'de kurban etmek. Ama hangisini? Hepsi de birbirinden güzel ve sevimli idi. Fakat Abdullah çok daha başkaydı. Abdullah, Abdülmuttalib'in on erkek çocuğundan sekizincisi idi. Sîret ve surette diğer kardeşlerinden çok farklıydı. Dünyaya gelir gelmez babasının alnında parlayan Nur-u Muhammedî onun alnına geçmişti. Bu nur, yüzüne harika bir güzellik ve müstesna bir tatlılık bahşetmişti. Ama hiç kimse bu güzellik ve tatlılığın nereden ve niçin geldiğinin farkında değildi.

Oğullarının on'u da büyümüşü. Vaadini unutmayan Abdülmuttalib, onları bir gün bir araya topladı ve işin hikâyesini anlatarak, içlerinden birini kurban etmesi gerektiğini bildirdi. Hepsi de tereddütsüz razı oldular. Sonra da babalarına sordular:

"Peki, nasıl yapalım bunu? Kimin kurban edileceğini nasıl tesbit edelim?" Abdülmuttalib böyle bir durumda nasıl yapılması gerektiğini biliyordu. Şöyle dedi: *"Her biriniz birer ok alın, üzerine kendi isminizi yazın ve okları bana verin!"* İtaat-kâr çocuklar, babalarının emrini derhal yerine getirdiler. Her biri okdanlığından bir ok çekti. Üzerine kendi ismini yazdıktan sonra, babasına uzattı. Okları toplayan Abdülmuttalib doğruca Kâbe'ye vardı. Meselenin nasıl halledileceği anlaşılmişti artık: Hübel putunun yanında ok çekilecek, kimin oku çıkarsa o kurban edilecekti... Böyle durumlarda Kureyş bu usule başvururdu.

Kâbe'nin yanına varan Abdülmuttalib'in etrafını şehir halkı sarmıştı. Elindeki on oku, Allah'a verdiği sözünden caymış sayılmaması için, tereddütsüz ok çekme memuruna uzattı. On okun üzerinde on çiğerparesinin ismi vardı. Hangi ok çıkarsa çıksın, çiğerdinden bir parça kopacaktı. Memur oklardan birini çekti. Üzerindeki ismi titrek bir sesle okudu:

"Abdullah!" Şefkatli baba, duyduğuna inanmak istemedi. Oku memurun elinden çekip aldı, dikkatlice baktı ve okudu:

"Abdullah." Göz pınarları bir anda yaşlarla doldu. Boğazında hıçkırıklar düğümlendi. Şefkati ve hisleri öylesine kabardı ve coştı ki, bir an "Olamaz" diyerek haykırarak gibi oldu. Son anda Allah Teâlâ'ya verdiği sözünü hatırlayarak çelik gibi iradesiyle şefkat ve hislerine gem vurdu. Yıkılmış bir halde yüzünü Abdullah'a çevirdi ve şöyle dedi: *"Oğlum Abdullah! Allah, kendisine kurban edilmek üzere seni seçti. Bu şerefi kardeşlerin arasında sana ihsan etti."*

Bu haber, bir anda oradakileri hüzne boğdu. Herkes birbirine soruyordu:

"Abdullah mı? O güzel, o tatlı çocuk mu kurban edilecek?" Abdülmuttalib yanan yüreğine, kasırgalaşan hislerine, okyanus dalgalarını andıran şefkat ve merhamet duygularına aldırmadan, biricik oğlu Abdullah'ın bileğini kavradı ve onu doğruca İsâf ve Nâile putlarının yanına götürdü. Nur yüzlü Abdullah'ta sanki Hz. İsmail aleyhisselâmın teslimiyeti vardı. Yüzünde en ufak bir memnuniyetsizlik belirtisi görünmüyordu.

Abdülmuttalib'in bir elinde bıçak, diğer elinde oğlu Abdullah'ın eli vardı. Kur-

ban edilmesi için her şey tamamı. Bu sırada bir takım gürültüler duyuldu. Kureyş eşrafi geliyordu. İçlerinden biri seslendi:

“Ey Abdülmuttalib, ne yapmak istiyorsun?” Abdülmuttalib nur yüzlü oğluna bakarak cevap verdi: *“Onu kurban edeceğim!”*

Bu cevap, kalabalık arasında hayret ve heyecan meydana getirerek dalgalandı. Müdahale ettiler.

“Ey Abdülmuttalib,” dediler. *“Bu nasıl olur? Sen ki, Mekke'nin büyüğüsün; böyle yaparsan, sonra herkes senin yaptığını yapmaz mı? Herkes oğlunu kurban ederse, bizim de soyumuz kesilmez mi?”*

Bütün kalabalık Abdülmuttalib'in aleyhindeydi. Hatta hisleri, duyguları da... Lehinde olan tek şey, çelikten iradesi idi. Allah'ına söz vermişti ve bu sözünü mutlaka yerine getirmeliydi. Çünkü Allah Teâlâ O'nun istediğini vermişti. On erkek çocuk ihsan etmişti. Kurban etmemek O'na karşı nankörlük olurdu. Bu sırada Abdullah'ın dayısı Abdullah bin Mugîre ortaya atıldı ve *“Ey Abdülmuttalib,”* dedi. *“Vallahi meşru bir mazeret olmadıkça, sen onu kurban edemezsin. Onu kurtarmak için gerekirse bütün malımızı vermeye hazırız!”*

Abdülmuttalib'in duyguları, şefkati, merhameti de sanki dillenmiş ve kendisine aynı şeyleri haykırıyorlardı. Fakat çelikten iradesi bir türlü gevşemiyordu. Kureyşliler ve oğulları yalvarmalarının netice vermediğini görünce bu sefer şöyle bir teklifte bulundular:

“Ey Abdülmuttalib! Abdullah'ı al, Şam'a git. Orada bir kadın var; kâhin ve bilgîn bir kadın. Doğudan batıdan zorlukta kalan herkes, ülkeler aşır ona gider. Herkesin derdine bir çare bulur. Elbette senin için bir çare bulur. Abdullah boğazlanacak derse, gel ona boğazla. Yok, eğer seni de, Abdullah'ı da, bizi de üzüntüden kurtaracak bir çare bulursa, ona göre hareket edersin.”

Bu fikir, Abdülmuttalib'in aklına yattı. Derhal Abdullah'ı yanına alarak Şam'a doğru yola çıktı. Medine'ye geldiklerinde kâhin kadının Hayber'de olduğunu öğrendiler. Oradan Hayber'e geldiler. Arrafe adındaki kâhin kadını buldular. Abdülmuttalib durumu olduğu gibi anlattı. Kadın sordu:

“Sizde bir insanın diyeti nedir?” Abdülmuttalib, *“On deve”* dedi.

Bunun üzerine kâhin kadın,

“Gidin on deve hazırlayın. Çocukla on deveyi alıp ok çektiğiniz yere götürün. Bir tarafta çocuğunuz, diğer tarafta ise, on deve olmak üzere ikisi arasında ok çekin. Eğer ok develere çıkarsa, develeri kurban edip çocuğu kurtarın. Yok, eğer ok çocuğa çıkarsa, her defasında develerin sayısına bir diyet miktarı daha ekleyerek Rabbiniz sizden razı oluncaya kadar ok çekmeye devam edin! Ne zaman ok develere çıkarsa, onları boğazlayıp kurban edin. Bu şekilde hem Rabbinizi razı etmiş, hem de çocuğunuzu kurban olmaktan kurtarmış olursunuz” dedi. Ortaya konan çareyi uygun bulan Abdülmuttalib, sevinçten uçacak gibi oldu. Vakit kaybetmeden Mekke'ye döndü. Abdülmuttalib, ailesi ve Mekke halkı da bu habere son derece sevindi. Mekke'ye dönüşünün ertesi günü idi. Abdülmuttalib, biricik oğlu Abdullah ve on deveyi alarak Kâbe'ye gitti. Kâhin kadının tavsiyesi üzerine Abdullah ile on deve arasında kur'a çekilecekti. Abdülmuttalib sevinç içinde, memura,

“Çek” dedi. Çekilen ok Abdullah'a çıktı. Develerin sayısını yirmiye çıkardılar. Memur tekrar ok çekti. Ok yine Abdullah'ı gösterdi. Develer otuza çıkarıldı. Ok tekrar Abdullah'a isabet etti. Devler kırk oldu. Ok yine Abdullah'a çıktı. Elli oldu;

Ravza-i Pâki zivarete demisti, "Ey Kerim-ül Müteâl

Ravza-yı Mutahhara Temiz bahçe, cennet köşesi, Rasûlullah sallallâhü aleyhi ve sellem'in kabr-i seadetleri manalarına gelmektedir.

Bu Habibin hürmetine ver bana ferzend bi- melal

Rasûlullah sallallâhü aleyhi ve sellem'in Cennette bulunduğu makamın ismi "Vesile"dir.⁴³⁴ Burası Cennetin en yüksek derecesidir. Cennette bulunan herke-

ok sanki Abdullah'a çıkmakta ısrar ediyordu. Altmış, yetmiş, seksen, doksan oldu. Ok ısrarla Abdullah'ı gösteriyordu. Sanki başka bir âlemde emir alır gibiydi.

Abdülmuttalib hayret ve heyecan içindeydi. Her çekim esnasında ellerini semaya doğru kaldırarak duâ etmekten de geri durmuyordu. Nihayet develerin sayısı yüzü buldu. Tekrar ok çekilince, merakla bakanlar derin bir nefes aldılar. Çünkü ok develere çıkmıştı. Herkes gibi Abdülmuttalib'in de gözleri sevinçle parladı. Fakat onun bu sevinci fazla sürmedi. Derhal ciddileşti. Kendisini fazla tebrike imkân tanımadı ve şöyle konuştu:

"*Vallahi, üst üste üç defa daha ok çekeceğim. Tâki, kalbim mutmain olsun.*" Çekiliş üç defa daha tekrarlandı. Her defasında sevinç çığlıkları atılıyordu. Çünkü üç seferinde de ok develere çıkmıştı. Bu sevincini Abdülmuttalib,

"*Allah-ü ekber, Allah-ü ekber!*" diyerek izhar etti ve diz çökerek duada bulundu. Böylece Abdullah kurban edilmekten kurtuldu. Sevgili oğlunun kurban edilmekten kurtulmasına son derece sevinen Abdülmuttalib, yüz devenin Safa ile Merve arasına götürülüp, yan yana kurban edilmesini emretti. Emri derhal yerine getirildi. Kurban edilen develerin etlerinden Mekke halkı bol bol istifade etti. Alamadıklarını da kurtlar, kuşlar, köpekler, vahşi ve ehil bütün hayvanlar paylaştılar.

O günden itibaren bir insan diyeti, Kureyşliler ve Araplar arasında, 100 deve olarak kabul edilme âdeti benimsendi. Resûl-i Ekrem Efendimiz de bu âdeti olduğu gibi bırakmıştır.

Bir de İsmail aleyhisselâmın kurban edilme hadisesi vardır: Rasûlullah sallallâhü aleyhi ve sellem nesebi İsmail aleyhisselâma dayandığı için;

"Ben, iki kurbanlığın oğluyum" buyurmuştur.

⁴³⁴—VESİLE: Lügat olarak bir büyüğe yaklaşmayı sağlayan vasıta, aracı manasına gelir. Hadislerde bununla cennetteki yüce bir makam kastedilmiş olmaktadır. Hz. Muhammed sallallâhü aleyhi ve sellem "*O (el-vesile), cennette bir makamdır...*" buyurmakta, bu makamı Allah Teâlâ'nın bir kişiye vereceğini belirtmekte ve tevâzu olarak bu kimsenin kendisi olması hususundaki temennisini ifade etmektedir. Buna göre daha net ifade ile **el-Vesile, cennetteki en yüce makamdır, bu makam tek bir insana verilecektir, O da Allah Teâlâ katında insanların en yüce olduğunu Mi'rac ve Kur'an-ı Kerim gibi mucizelere mazhariyetini ispat eden Eşref-i Mahlûkat ve Fahri Âlem Muhammed Mustafa sallallâhü aleyhi ve sellem Efendimizdir. Bu yüce makama vasıl olan, Allah Teâlâ'ya yakındır. Böylece Efendimiz sallallâhü aleyhi ve sellem, günahların affı dâhil her çeşit ebedî şart olan lütüflara kavuşmuş ilâhî yakınlığı elde etmeye vesile olmuş olur.**

Gözleri kapanan bir adam Rasûlullah sallallâhü aleyhi ve sellem'e gelerek:

"*Ya Rasûlallah gözlerim kapandı. Benim için dua buyur.*" Demişti. Efendimiz sallallâhü aleyhi ve sellem:

"Abdest al, iki rek'at namaz kıl, sonra da şöyle de:

se birer dalı yetişecek olan “**Sidre’tül-münteha**” ağacının kökü oradadır. Cennetkilere her nimet, bu dallardan gelecektir.

Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellem dünyada iken olduğu gibi, Hakk’a yürüdüktan sonra da, dünyanın her yerinde, her zaman O’na tevessül edenlerin, yani O’nun hatırı ve hürmeti için isteyenlerin duasını Allah Teâlâ kabul eder.

Bir bedevi, Ravzâ-i Mutahhara’ya gelip,

“Ya Rabbi! Köle azat etmeği emrettin.

Bu senin Rasûlündür. Ben de, kölelerinden biriyim. Nebi’nin hatırı için, beni Cehennem ateşinden azat et!” dedi.

“Ey kulum! Niçin yalnız kendinin azat olmasını istedin?

Bütün kullarımın azat olmalarını niçin istemedin?

Haydi git! Seni Cehennemden azat ettim” sesi işitildi.⁴³⁵

Büyüklerimiz buyurdular ki;

“Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellemi vesile ederek bir kul ihtiyacı için Allah Teâlâ’ya dua ederse, bu dua melekler vasıtası ile Efendimiz sallallâhü aleyhi ve selleme ulaştırılıp,

*“Filan kişi, haceti için Sizi vasıta kılarak Allah Teâlâ katında aracı olmanızı istiyor. Efendimiz sallallâhü aleyhi ve sellem de onun için aracı olur. Allah Teâlâ’da bu isteği geri çevirmez.”*⁴³⁶

“Ümmeti Muhammed sallallâhü aleyhi ve sellem’in en büyük özelliği ise, Efendimiz sallallâhü aleyhi ve sellemi her işlerine vesile kılıp öylece Allah Teâlâ’ya niyazda bulunmasıdır.

Onun için **“Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellem bir adama dua buyurduğu zaman, o duadan çocuğu ve torunu bile faydalanırdı.”**

Bugün dikkatle incelendiğinde büyük şahsiyetlerin soy kütüğünde bu durum fark edilir.”⁴³⁷

Hazret-i Maruf-ı Kerhî kuddise sırruhu’l aziz dostlarına söyle derdi:

“Şayet Allah Teâlâ’dan bir dileğiniz olursa, o hacetin görülmesi için, beni vasıta kılarak isteyin. Hacetinizin tahakkuku için vasıtasız olarak dilekte bulunmayın.” Ona bunun nedeni sorulduğunda, hazret şöyle der:

“Çünkü bu gibiler, Allah Teâlâ’yı bilmediklerinden Hak Taâlâ onlara icabet etmez; bilmiş olsalardı, Hak Taâlâ, onlara icabet ederdi.”

Yine büyük velilerden biri olan Allah Teâlâ’nın rahmeti üzerine olsun, Şeyh Muhammed el-Hanefî eş-Şazeli kuddise sırruhu’l aziz Hazretleri, Kahi-

Allah Teâlâ’m Nebi’n Muhammed ile sana tevessül ediyorum. Ey Muhammed sallallâhü aleyhi ve sellem, gözümün açılması için senin şefaatçi olmanı istiyorum. Allah Teâlâ’m, O’nun hakkındaki şefaatini kabul buyur.” Demiş ve ardından Hz. Muhammed sallallâhü aleyhi ve sellem şöyle ilave etmişti: **“Bir ihtiyacın olduğu zaman hep aynısını yap!”** Bu olaydan sonra adamın gözleri açılmıştı. (bkz. Tirmizi, Deavat, 49; İbn Mace, İkame, 5; İbn Hanbel, IV, 138)

⁴³⁵—ALTUNTAŞ, İsmail Hakkı, Muhammedî Dua, İstanbul, 2004, s.118

⁴³⁶—a.g.e. s.2

⁴³⁷—a.g.e. s.131

re'de bir yerden bir yere cemaati ile birlikte su üzerinde yürüyerek giderdi. Kendi cemaatine şöyle derdi:

“Ey Hanefî! Diyerek peşimden gelin. Sakın Ey Allah'ım diye bir söz etmeyin. Sonra suda batarsınız.” Cemaatten biri şeyhinin nasihatine kulak asmayarak, peşinde su üzerinde giderken, “Ey Allah'ım” diye seslenince, sakalına kadar suya batar. Şeyhi ona şöyle der:

“Ey oğlum, henüz sen Allah Teâlâ'yı tanımıyorsun ki, su üstünde O'nun adıyla yürüyebilesin. Ben sana, Allah Teâlâ'nın büyüklüğünü öğretinceye kadar benimle birlikte ol, sabret ki, aradaki vasıtaları düşüreyim” buyurur.⁴³⁸

Hacı Valide çocuk elbisesini Ravza-i Pak'e bırakınca âlemin yaratılış sebebi olan Efendimiz sallallâhü aleyhi ve selleme tevessül ederek

“Ya Rasül Seninle Rabbime müracaat ediyor ve istiyorum ki; kapına gelenler Seninle müracaat ederlerse dileklerine kavuşurlar.

Ey ikramı bol cömert, her makamda itibar sahibi olan Ey Rasül Sen'inle Kerim ve Müteâl Rabbimden maddi ve manevi kemâlata sahip bir evlat istiyorum.”⁴³⁹

İşte bu evlat Efendi Hazretlerinin kendisi olacaktır.

Bu konuya bir benzer hadisede şu şekilde olmuştur.

Abdülkâdir Geylânî kudde sırru' l-azîz Hazretlerine müridi Muhammed, evlat için müracaat etmişti. O'da levh-i Mahfuzdaki yazıya istinaden evlattan nasibinin olmadığını söylemiştir. Gavsü'l-âzam Abdülkâdir Geylânî Hazretleri mahzun olan müridine şefkatinden;

“Sulbümüzden gelecek bir evladı Rabbim sana bahşetsin” buyurdular. Bu doğacak evlad Muhyiddîn İbn'i Arabî kudde sırru' l-azîzdür. Bu bir sırrı ilahidir.

Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve selleme saygıda bulunanın Allah Teâla tarafından göreceği mükâfat sonsuzdur.⁴⁴⁰

⁴³⁸—Uhûdü'l Kübra, a.g.e. s.676–677

⁴³⁹— **“İşlerinizde şaşkınlığa düşünce ehl-i kubûrdan yardım (istiane) isteyiniz.”** (Keşfu'l-Hafâ, I, 85, hadis: 213)

⁴⁴⁰— Şeyh Bâyezid-i Bestâmî rahmetullahi aleyh, bir gün Bağdat şehrinde müritleri ile bir yere gidiyordu. Şat ırmağının köprüsü üzerinde birkaç oğlan çocuğunun oynadıklarını gördü. Çocuklar, mini mini bebekler yapmışlar, birine Muhammed ve birisine de Aişe adı vermişler, düğün ediyorlardı. Çocuklar, şeyhi görünce hemen önüne çıktılar ve:

—**Ya şeyh!** dediler. **Bizim düğünümüze buyur. Hazreti Muhammed'i evlendiriyoruz. İşte, bu Muhammed'dir bu da Aişe..**

Hazret-i şeyh, çocukların bu oyunlarını beğenmedi. Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellem ile Aişe radiyallahü anha validemizin mübarek isimlerinin böyle be- bekere verilmesi ona kerih geldi ve esasının ucuyla her iki bebeği de köprünün kenarından aşağı suya attı ve müritleriyle yoluna devam etti.

Evine vardı, halvethanesine girdi, oturdu ve murakabeye daldı. Murakabesinde,

“Allah Teâla ve melekleri, Rasûlüne çok salâvat getirirler.” (Ahzab, 56)

Ayette, Allah Teâla ve meleklerin O’nun tarafından gelen isteklere olumlu cevap vereceğini haber vermektedir. Onun için Ümmet-i Muhammed O’na karşı olan sevgiyi sonsuzluk derecesine vardırmıştır.

İmam-ı Rabbani kuddise sırruhu’l-azîzin

“Ey Allah Teâla’m Seni Muhammed sallallâhü aleyhi ve sellem’in Rabbi olduğun için seviyorum” bu gerçeği açıklamaktadır.

***Ayinedir bu âlem her şey Hak ile kaim,
Mir’atı Muhammed’den Allah görünür daim.***

Efendi Hazretleri Rasûlullah sallallâhü aleyhi ve selleme olan kemal derecesindeki muhabbet ve aşkın ifâdesine olarak vekâlenin duvarındaki nadi-de tablodaki HU ism-i şerifinin göz çeşmelerinden inci taneleri gibi dökülen yaşlar şahittir. Belki de sevgilisi Efendimiz sallallâhü aleyhi ve selleme kalben akıttığı yaşların maddî âlemdeki aksi timsali olmuştu.⁴⁴¹ O’nun nemli gözleri, vekâlenin duvarları, eşyaları ve gelen giden misafirleri çok defa Leylâ Hanım’ın şu mısraları ile dile gelmiştir.

***“Ah min el- aşkı ve hâlatihi
Ahraka kalbî bi hararatihî
Ma-nazara aynî ilâ gayrikum
Uskimu billahi ve ayatihî”*** ⁴⁴²

Rasûlullah sallallâhü aleyhi ve sellem’in gelip geçtiğini gördü, davrandı ayağını öpmek istedi. Resûl-ü zişân, şeyhe hiç bakmadı. Bâyezid-i Bestâmî kuddise sırruhu’l-azîz, niyazda bulundu:

“Ey iki gözüm nuru Rasûlullah sallallâhü aleyhi ve sellem... Ben kulunuza hiç nazar buyurmazsınız. Hâtırı şerifiniz bana melûl mudur?”

Fahr-i kâinat aleyhi ve âlihi efdal-üt-tahiyyat saadetle şöyle buyurdu:

“Beni oğlancıkların elinden aldın, hiç itibar etmeden asanın ucuyla suya attın. Şimdi, benden itibar mı istersin? Bilemedin mi ki, adıma hürmet, bana hürmettir. Sünnetime hürmet, bana hürmettir.”

Şeyh Bâyezid-i Bestâmî kuddise sırruhu’l-azîz, büyük bir hata işlemiş olduğunu anladı ve derhal çocukların oynadıkları yere giderek, onlara hediyeler vermek suretiyle gönüllerini aldı. (Eşrefoğlu Rumî, Müzekkin Nüfus, İst, s.51)

⁴⁴¹—Duvarda asılı resmin açıklamasını soranlara Ord. Prof. Ahmet Süheyl Ünver Hoca Efendi şu şekilde yapmıştır.

Âh mine’l aşk ve hâlâtihi

Ahrâka kalbî bi-harâretihî

“Adam âşıkmiş âşık,” dedi.

“Âşık bir âh çekmiş dağı eritmiş,”

“Dağ eriyince ırmak olmuş,” (SIR, a.g.e. s. 135)

⁴⁴²—Ah! Aşk ve hallerinden çektiklerime

*Vücudum mübtelâyı derdi hicran oldu ser-tâ-pâ
Bana ağlayın ki, yarin asistanından cüdâyım ben
Acep mi gelse çeşmimden sirişkim böyle mahzundur
Ciğerde onulmaz bir derde mübtelâyım ben.*⁴⁴³

Leylâ kuddise sırruhu'l-azîz Hanım⁴⁴⁴

İşte fal kapısından açılan hayat ile Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellemden aldığı nisbete işaret olan elbise ile bu beşer ve dünya âlemine gelen Efendi Hazretlerini saadet yoluna Mürşid-i Kâmil oldu.

Andan aldığı libası bunda iksa olmuşuz.

Elbise, nimetinin ayıp ve örtülmesi gereken yerini örtmek; korunmak, güzel bakışı cezbetmek ve kötü bakışı defetmek; faydalı bir görünüş, edeb ve vakar rahatlığı ile güzelleşmek için giyilir. Her yönüyle faydalı bir nesnedir. Elbise giyenin heybetine mânevî bir yön kazandırır. En güzel elbise maneviyat ve takva elbisesidir.

Çıplaklık tercih edilmediği için elbise giyene rahmet olur. Tarîkat yolunda alınan nisbetin keyfiyeti yol için en büyük sermaye olur. Elbisenin nisbeti Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellemden olursa kıymetine paha biçilmez.

Efendi Hazretleri elbisedeki nisbet ile Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellemle hakîki birlikteliğine işaret ederek ve “*Ümmetimin âlimleri, Ben-i İsrail'in nebileri gibidir*” hadisi şerifine işaret etmiştir.

Tarîkatta Elbise Veya Hırka Giymek

“Zikir telkininden sonra şeyh, ya o gün ya da bazen hayli uzun bir müddet sonra özel bir merasimle müridin başına bir taç koyar veya sarık sarar yahut ar-

Kalbim hararetleri ile yandı

Allah Teâlâ'ya ve O'nun ayetlerine yemin ederim ki,

Gözüm senden başkasına bakmadı.

⁴⁴³—Vücudum mübtelâyı derdi hicran oldu baştan ayağa

Bana ağlayın ki, yarin kapsından ayrı düştüm

Acep mi dökülse gözümden gözyaşım, böyle mahzundur

Ciğerde onulmaz bir derde mübtelâyım ben.

⁴⁴⁴—**Leylâ Hanım**

Bir kazasker kızı olan Leylâ Hanım, Keçecizâde İzzet Molla'nın yeğenidir. Çocuk denecek yaşta evlendiyse de bir hafta üzerine, daha ilk geceden kabalıklarına tanık olduğu eşinden ayrılmıştır. Saray kadınlarıyla yakın ilişkisi olduğu bilinen, iyi eğitilmiş ve çok kültürlü bir şairdir. Hazır cevaplığı ve nüktedanlığı ile de tanınmıştır.

Leylâ Hanım, Mevlevî tarikatına mensup olup Mihrî Hatun kadar olmasa da kadim duygularını biraz olsun terennüm etmesiyle ve zamanına göre bir kadın için serbest sayılabilecek söyleyişleriyle dikkat çeker. Edebî bir çevrede yaşamış ve yazmaktan hiç uzak kalmamış olan Leylâ Hanım'ın şiir dili açık ve sâdedir. Bir Divan'ı vardır. 1847 yılında ölmüştür.

kasına bir hırka giydirir. Bu merasimden kastedilen şudur:

Şeyh müridin arkasından giysisini ve başından şapkasını alırsa bundaki niyeti onun kötü ahlâkını kaldırıp gidermektir. Müridin arkasına ya bir hırka veya başka bir elbise giydirmekten ve başına bir taç koymaktan ve sarık sarmaktan maksat da ona bütün güzel ahlâkları giydirmektir.⁴⁴⁵ Buna göre örnek olmak üzere *Nefhatü'r-Riyazu'l Aliyye* isimli kitapta, Kadiriler arasında taç giydirilmesi şu şekilde anlatılmaktadır.

“Bir müride şeyh, taç ve hırka giydirmek istediğinde, şeyh ve mürid yukarıda geçtiği şekilde abdest alıp taç ve hırkayı müridin önüne koyar. Ondandır Kitap'ın sonunu kıraat edip, Allah Teâlâ'dan ve Rasûlullah sallallâhü aleyhi ve sellemden vekilliği kast ve niyet ederek kendi eliyle hırkayı müride giydirir. Bundandır sonra hangi şeyhe intisabı varsa onu ve onun şeyhini tâ Rasûlullah sallallâhü aleyhi ve selleme ulaşınca kadar her birinin şerefli ismini beyan edip der ki;

“Benim şeyhim falan, bana mübarek eliyle giydirdi. Ona da filan giydirdi.”

Sonuna kadar şeyhlerini sayıp:

“Ben de şeyhimin giydirdiği minval üzere sana giydirdim, 'der veya icazetnameyi okur.”

Taç

Şeyhler, yol ve irşat ehli olduklarından tacı yol bakımından ve isteyerek zahir ve batına uymak üzere özellikle tertip etmişlerdir. Meselâ bazıları taçlarını bir parça yapıp “İnnallâhe ferdün yuhibbu' l-ferd – Allah Teâlâ tektir, tek olanı sever,” hadîs-i şerifine uygun muamele etmişlerdir. Bazıları dünya veya ahiretin terkine işaret olmak üzere iki parça (dilim) yapmışlar, bazıları da tevhid-i ef âl, tevhid-i sıfat ve tevhid-i zat'a⁴⁴⁶ delâlet etmek üzere üç diğerleri dörtlülere, ya-

⁴⁴⁵— Ayrıca elbise giymenin sosyal etkileri de vardır.

“Büyük müctehid İmâm Mâlik Hazretleri, kendisinden dinî bir mesele sorulduğu zaman veya bir âyet okuyacağı yahut bir hadîs rivayet edeceğinde abdestli olmasının yanında bu maksat için hazırladığı özel kıyafetlerini giyinir, tam bir edeb tavrı içinde vazifesini yaparmış. (İstılâhat-ı Fıkhiyye Kâmûsu cild: I, İmâm Mâlik'in Hayatı) Camide sarık - cübbe giymeden vazetmek ve hutbe okumaktan da sakınmak lâzım. Bunun cemaat üzerinde pek menfi tesiri oluyor. Ayrıca cenaze merasimlerinde bazı hoca efendiler sarık - cübbe giymeyi ihmal ediyorlar ki, bu da yanlıştır, bindiğimiz dalı kesmek demektir. Bir imam efendi, kılık-kıyafeti ve bütün yönleri ile bir bütün arz eder, bunu hiç unutmamalıdır. Bu münasebetle bazılarımızda görülen bir yanlış anlayıştan da bahsetmek isterim.” (ÇOŞKUN, Ahmet, Sohbetler, Hatıralar, İst, 1982, s. 34)

⁴⁴⁶— Bunun üçü, seyri sülûk'un fena mertebeleri olup sırasıyla fiillerin birleşmesi, sıfatların birleşmesi ve zâtın birleşmesi demektir. İfadesi, enfüste ve afakta zuhura gelen her ne kadar fiil (iş ve hareket varsa hepsinin işleyicisi (fâili) birdir, her ne kadar sıfat varsa bunlarla sıfatlanan birdir, her mevcudun zâtı birdir, o da Hakk'ın zâtıdır diye bilmektedir. Yâni: “Fâil Allah Teâlâ, mevsuf Allah Teâlâ, mevcud Allah Teâlâ” demektir.

ni ilimlere nefslere, tabiatlara ve dört unsura delâlet etmek üzere dört, bazıları beş duyguya ya da İslâm'ın şartlarına veya beş vakit namaza delâlet etmek üzere beş dilim yapmışlar. Altı cihete ve imanın şartlarına işaret için altı, yedi isme delâlet için yedi, sekiz cennete işaret için sekiz, dokuz kat göklere işaret için dokuz, tevhid kelimesinin harflerinin sayısını veya on iki imamı hatıra getirmek için on iki dilim yapmış oldukları gibi bazı taçların 13, 14, 24, 28 dilimleri vardır ve bunların hepsi bir şeye işarettir.

Hırka

Fakihler ve muhaddisler bu merasime itiraz etmişler,⁴⁴⁷ fakat şeyhler bu kaidenin Hazreti Hızır aleyhisselâmdan miras kaldığını iddia ederler. Nebilerin övücü Rasûlullah sallallâhü aleyhi ve sellem de yüce sünnetleri olduğunu haber verirler. Hatta Hz. Muhammed sallallâhü aleyhi ve sellem ölümsüzlüğe göçmelerinden sonra hırkalarını Üveys el-Karanî'ye vasiyet buyurmuşlar. Bundan dolayı Efendimiz sallallâhü aleyhi ve sellem ebediyete geçmesini müteakip Hazreti Ömer radiyallâhü anh, bu kutlu vasiyet üzerine İmam Ali radiyallâhü anh ile birlikte gidip emaneti Üveys radiyallâhü anh'a teslim etmişlerdir. Yakub aleyhisselâmın Yusuf aleyhisselâma giydirdiği gömlek de hırka giydirmenin makbüllüğünü isbat için delil olarak ileri sürülür.

Meşâyih hırkayı ikiye ayırıyor:

1-Teberrüken (uğurlu ve mübarek sayarak) giyilen hırkadır.

2-İrade hırkası'dır⁴⁴⁸ ki, söz konusu olan hırka budur. Zira bu hırkaya gi-

⁴⁴⁷— “Rasûlullah sallallâhü aleyhi ve sellem Hazretlerinin ashabından birine sofiyye arasında bilinen suret üzere hırka giydirmesi ve ashabından birine böyle emretmesi vâki değildir sözü asılsızdır. Bunun gibi Hazret-i Ali Kerremâllahu veche'nin Hasan-ı Basrî radiyallâhü anh'a hırka giydirmesi de asılsızdır. Hadîs imamlarının araştırmasına göre Hasan-ı Basrî radiyallâhü anhın Cenâb-ı Murtaşâ'dan (Hazret-i Ali'den) işitmesi sabit değildir, nerede kaldı ki, hırka giydirmesi sabit olsun.” (*İbn Dîhye, İbni's-Salâh, İbn Hacer, Sehâvî, İbn Dîyba, İbni's-Seyyid Dervîş*)

Bununla beraber Suyûtî, bir cemaatin Hasan-ı Basrî radiyallâhü anhın hırka giydirmesi meselesini isbat ettiğini beyan ediyor. Kendisi de bu ciheti tercih ediyor, bunu diğer görüşten üstün tutuyor. Bu hususta bir de risale yazmıştır. (*Siyer-i Celîle-i Nebeviye, İzmirli İsmail Hakkı Bey*)

⁴⁴⁸—İrade hırkası, müridin ve mürşidin karşılıklı irade antlaşmalarını temsil eden hırka demektir ki, mubayaa ve muahede bahislerinde görüldüğü üzere müridin mürşide şeriatın emirlerine, tarikatın usûl ve ilkelerine, şeyhin irşat ve tembihlerine kulak verip gereğini yapacağına dair söz vermesi, mürşidin de mürid bu sözünde durduğu takdirde

“Allah Teâlâ'nın izni ve Rasûlullah sallallâhü aleyhi ve sellem'in feyzi ile kendisini yetiştirme yollarından yürüterek fânî beşeriyet elbisesini soyup baki ruhaniyet elbisesini kendisine giydireceğine” söz vermesini temsil eder.

O halde tâc, hırka, kemer gibi şeyler asıldan olmayıp her biri birer mânâyı temsil eden bir takım temsili şekillerden ibarettir. Bunların olması veya olmaması tasavvufun insan-î hayvanı, insan-ı kâmil mertebesine erişiren yüce hizmet ve himmeti

yecek kimse için şeyhe tamamen teslim olmaktan başka çare yoktur.⁴⁴⁹

Şeyh, hırkanın şartlarını yerine getireceğine ve edebine riayet edeceğine dair müridten söz alır. Mürid, şeyhe bir emanettir, hevâ ve hevesle onda tasarruf edilmez. Müridin, şeyhinden izinsiz ayrılması uygun değildir. Müridin himmet zamanı ve usûlü şeyhin takdir edeceği vakit ve hallerdir.

Mürşid-i Kamil de bulunduğu âlemin iksiridir. Kimyacıların kullandığı Kibrit-i Ahmer-i⁴⁵⁰ gibi, konulduğu şeyi altın eder. Onlarla nice ölümler dirilir, niceleri kemal bulur. Onların cisminin ve bulunduğu mekândan feyz hiçbir zaman eksik olmadığı gibi kıyamet gününe kadarda devam eder gider. Eğer bu şekilde bir durum olmamış olsaydı maddî hiçbir mirasları olmayan bu kişilerin kabr-i mübarekeleri hala ayakta kalmaz ve adları unutulurdu.

Büyüklerimizden işittiğimize göre **“Büyüklerin bastığı topraklardan yüzyıllar sonra dahi feyz alınır.”** Buyurmuşlardır. Eğer onların teberrüken bir eşyasına da sahip olmak onlardan bir nisbete sahip olmak ile eş değerdir.

İmam Mâlik (radiyallahü anh) buyurdu ki;

“Rasûlullah sallallâhü aleyhi ve sellem’in bulunduğu toprağı, hayvan ayağı ile çiğneyip geçmeye Allah Teâlâ’dan utanırım”

Halid İbn-i Velid radiyallâhü anh bir savaşta Efendimiz sallallâhü aleyhi ve sellem’in içinde kılı bulunan sarığını yere düşürdü. Onu alıp başına koymak için çok zaman geçince, bu beklemeden dolayı pek çok insan öldü. Sahabe bu hali hoş karşılamadılar. Halid İbn-i Velid radiyallahü anh;

“Ben bunu sarık için yapmadım. Bilakis, Rasûlullah sallallâhü aleyhi ve sellem’in saçında bulunan bereket için yaptım. ki, bu kıl müşriklerin eline düşüp onun bereketinden mahrum olmayayım” dedi.

*Saçının bir teline cihan feda olsun.*⁴⁵¹

yanında hiç mesabesinde kalır.

⁴⁴⁹—AYNÎ, a.g.e., s.255–257—Sühreverdi, Avarif-ül Me’arif (Tasavvufun Esasları)

⁴⁵⁰—(En-nâdiru kel-ma’dûm) “yok gibi nadir bulunan kimya, kıymetli şey”

⁴⁵¹—ALTUNTAŞ, a.g.e. s.168

**TA EZELDEN İNTİSABIM, ÂLEMİN SEYYİDİNE
DÜŞTÜM AŞKINA GELELİDEN BU ANASIR BENDİNE
ÇOK ARADIM YÜZ TUTUP HAKK-IN KENDİNE
ÂLEM-İ DEVRAN İÇİNDE HUBB-U MEVLA OLMUŞUZ**⁴⁵²

Ta ezelden intisabım, âlemin Seyyidine

İnsanda bulunan aşk-ı muhabbet ezel anlaşmasının en kusursuz örneğidir. Bu ise, ezel-i ervahta (Ruhlar âleminde) mürşidimizin Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellem ile bir ahitleşme yaptığı bir haldir. Bu aşk sonradan olmadı demektir. Her şey Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellem ile oldu ve O'nunla devam edecektir.

“Yaratılışın öncesi Ruh-i Muhammedî, sonu ise, insaniyetin yaratılışıdır.⁴⁵³ Yani bütün kâinatın yaratılışının başlangıcı ve kökü Fahr-i Âlem Muhammed Mustafa aleyhi ve sellem Efendimizdir.

Hız. Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellem Efendimiz yaratılıştaki ruhanî yönü ile her şeyden öncedir. Ruhânî ve cismanî cihetlerin geldiği yerdir. Nitekim hadîs-i şerifte gelir,

“Allah Teâlâ önce benim ruhumu yarattı.”

Nebilerin, evliyaların ve diğer insanların ruhları da, O'ndan ayrılan tâli unsurlardır. Onun için buyurdu ki,

“Ben peygamber iken, Âdem aleyhisselâm çamur ve su içinde idi.”

“Biz sonradan gelmiş, geçmişleriz”

Yani yaratılış itibarı ile sonra gelmiş olsa bile Hız. Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellem Efendimiz mahlûkattan önce yaratılmıştır.

Bunun üzerine Fahr-i Âlem sallallâhü aleyhi ve sellem Efendimiz kendi-

⁴⁵²—Kâinatın Efendisine ruhlar âleminde intisab ettiğim için, Ruhum bedene konduğu andan beri onu aşkına düştüm.

Sevgiliyi çok aradım. Hakkın kendine yönelip çok yalvardım, ağladım

Biz böylece şu dönüp duran âlemler içinde Allah Teâlâ'nın sevgilisi olmuşuz

⁴⁵³— “Allah Teâlâ yeryüzünde halife yaratacağım derken burada kast edilen hakikat Efendimiz sallallâhü aleyhi ve sellem'dir. Halifeden kasıt, aslın makamına bakabilen demektir. Allah Teâlâ'nın yerine vekil olacak yoktur. Buradaki mana Allah Teâlâ'nın esrarını müşahede kabiliyetine sahip olmak demektir.

Hız. Muhammed Mustafa sallallâhü aleyhi ve sellem Efendimiz ile Âdem aleyhisselâmla karşılaşınca **“beşerî yaratılış yönünden evlâdım, hakikat yönünden babam olan Fahr-i Âlem sallallâhü aleyhi ve sellem Efendimize salât ve selâm olsun”** demiştir. Onun için Hız. Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellem Efendimize **“Ruhların Babası”** denilmektedir.

Miraç gecesi, Peygamberimiz Efendimiz sallallâhü aleyhi ve sellem ve âlihî'ye, Âdem aleyhisselâm **“Ey Salih Oğul”** diğer peygamberler ise, **“Ey Salih Kardeş”** dediler. Beşeriyet itibarı ile Âdem aleyhisselâm baba sıfatını kullandı. Fakat diğer peygamberler bu konuda nesep yönü ile bir babalık iddiasında bulunmadılar.” (ALTUNTAŞ, a.g.e.52)

ne mahsus unsurları ile öncelik sahibi oldu. Kâinatın yaratılışı bu hakikât üzere tamam oldu.

Zira mübarek ruhları ruh-u cami olduğu gibi, cisimleri de cism-i kâmil idi. Yaratılmışlardan ve diğer nebilerden O'nun şemail-i ve hilye-i şeriflerini derleyecek, toplayacak, kemaline ulaşacak ve tamamlayacak biri gelmedi ve gelmeyecektir.”⁴⁵⁴

***Yerinme nâkısım diye kemal ehlini gördükçe
Kamu noksanı tekmil eden Âdemden haber geldi.***

Lâ

Bir hadisi kutside Allah Teâlâ buyurur ki;

“Kendi kendimi sevdim, bilmek istedim, bundan dolayı âlemleri halk ettim.”

Rasûlullah sallallâhü aleyhi ve sellem hakikâtine biraz olsun vukuf peyda etmek de âdemliğin sırrına erip, hayvani sıfattan kurtulmaya sebeptir.

Âlem geniş olsa da manevi genişlikten yoksundur. Âlemi yaratan Allah Teâlâ kendi isim ve sıfatlarını âlemde tecelli ettirmişse de, toplu olarak zatına mazhar olacak bir kabiliyet ve yetenek İnsan-ı Kâmil olan Rasûlullah sallallâhü aleyhi ve selleme nasip olmuştur.

“Ya Habîbim Sen olmasaydın Bu kâinatı yaratmazdım.” Sırrının gereği bu âlem Efendimiz sallallâhü aleyhi ve sellem nurundan derece, derece yaratılmıştır. Allah Teâlâ Hakikâti Muhammedi'ye denen aynada Habîbine olan aşkından bu âlemleri yaratmıştır. Bizzat Efendimiz sallallâhü aleyhi ve sellem aynasında Hakk kendini methetmektedir. Bu nedenle Efendimiz sallallâhü aleyhi ve sellem, her iki ciheti yani zahir ile batını kapsamış ve tevhit esasının merkezi olmuştur.

***Ayinedir bu âlem her şey Hak ile kaim,
Mir'atı Muhammed'den Allah Teâlâ görünür daim.***

Rasûlullah sallallâhü aleyhi ve selleme iman etmedikçe hiçbir kurtuluş yolu olmadığı gibi, marifet yolunu da kat etmek Efendimiz sallallâhü aleyhi ve sellem ile olmaktadır.

***Yolun uğramazsa Muhammed'e
Göçtü kervan kaldın dağlar başında.***

Yunus Emre kuddise sırruhu'l-azîz

Düştüm aşkına geleliden bu anasır bendine

İnsan ilâhi sevgi ile var olup ve ayrılırken, dört ana unsuru, ceset ile ruhu bir tutabilen varlıktır. Bunlar da iç içedir. Bu nedenle dört unsur insanın ruhî

⁴⁵⁴—ALTUNTAŞ, a.g.e.139

şahsını ve vücudî imanını da teşkil eder. Bunların hakikâtine karşılık kalb, ruh, sır, hafî unsurları konulmuştur.

Ruh ilâhî varlıktır. Allah Teâlâ'nın emriyle cesetle dünyada bir süre kaldıktan sonra, kaynağına, yani Allah Teâlâ'ya dönecektir. Bu nedenle insanın yeryüzünde yaşadığı sürece ruhunun kutsallığına yaraşır biçimde davranması, doğruluk, erdem, güzellik gibi değerlerden ayrılmaması, özünü hakiki bilgiyle süslemesi gerekir.

“Ruhun mebdei (başlangıcı), Allah Teâlâ'nın Arş'ının nurundandır. Yerin toprağı ise, cismin aslı ve vatanıdır. Ruh gurbettedir, cisim (beden) vatanındadır. O hâlde (Ya Rab!) Garip, mahzun ve vatanından uzak olan ruha merhamet et.”

Mevlâna Celâleddin-i Rumî Kuddise sırruhu'l-azîz

Aşk

Aşk kelimesi, Farsçada ışk'tan gelir. Işk'ın Türkçe anlamı, sarmaşık bitkisi demektir.⁴⁵⁵ İnsan bu kesret (dünya) ve unsurlar (toprak, su, ateş ve hava) âlemine gelince istemeyerek aşk ateşini ruhunda bulmuştur.

⁴⁵⁵—**Hikâye:** Zamanın padişahı dervişlerin arasına istihbarat için görevli gönderdiği kişinin içine aşkın sinmesi gibi. Oysa görevlinin gayesi istihbarattır. Fakat aşkın bulaşıcılığı onu da kendine çekmiş ve sinesine ateşini düşürmüştür.

O kişi, dergâhta yedi sene kalmış, kâmil bir derviş olmuştur. Fakat padişaha rapor götürmek için söz vermiştir. Yedi sene sonra dergâhtan çıkıp kendisine görev veren padişahın huzuruna çıkmıştır.

“Sultanım, bu kulunuzu yedi sene evvel bir kese altınla şu dergâha görevli gönderdiniz. Orada ne oluyor, ne geliyor? Bana rapor getirin, demiştiniz. Bu kulunuz, raporunu getirdi ve görevini yaptı,” demiş. Hünkâr:

“Söyle bakalım” deyince

“Hünkârım, onu sonra alırsınız. Rapor dilimin altında yazılıdır. Fakat size daha önce daha başka bir şey söylemek istiyorum” demiş.

“Nedir o?”

“Böyle süslü püslü, bin bir türlü tecessüsün, hasetlerin bulunduğu dünya çarkının içindeki üç beş günlük dünya sultanlığı size gurur vermesin. Eğer gerçekten padişah olmak istiyorsanız siz oraya gidin, derviş olun. Oradakiler sultan. Onların sultanlıklarının dokunulmazlığı var. Öyle üç beş günlük babadan intikal eden bir hükümdarlık bir padişahlık değil. Oradakilerin hepsi sultan. Lütfen oraya gidin ve derviş olun,” demiş. Padişah;

“Cellât!” diye cellâdı çağırır. Derviş olan görevli;

“Tamam, ben gönüllü geldim. Cellâda başımı teslim edeceğim. Ne olur hünkârım, gelin bu üç günlük yaldızlı elbiselerin altından, binlerce etrafınızda sizden bir şeyler bekleyen müraî insanların içinde kendinizi sultan zannetmeyin. Oraya gidin. Sultanlık orada,” demiş.

Cellât, bu arada mübarek başını gövdesinden ayırır. Ağzını açarlar ve dilinin altından bir kâğıt çıkar. Kâğıdın üzerinde şu yazılıdır:

“Seri (Baş) verdi, sırrı vermedi Server Baba” (SIR, a.g.e. s. 583)

“Aşk, çok kuvvetli bir mıknatıstır. O, bir iksîr-i âzamdır.”

Aşk: kalple tam bir muhabbetle sevmek, sevgiliden başka her şeyden yüz çevirmektir. Nefsin kötü arzularına yâni şehvete aşk ve muhabbet denilmez.

***Siz şehvetin ismini aşk koymuşsunuz.
Eğer öyle olsaydı, eşek, insanların şahı sayılırdı.”***

Mevlana kuddise sırruhu'l-azîz

Aşk üç türdür: **Mecazi aşk, Ruhani aşk, İlâhi aşk.**

Mecazi aşk; köşeyi dönmekle ve nikâh dairesinde biter.

Ruhani aşk; ruhbanların aşkı gibidir.

İlâhi aşk; nebilerin aşkıdır.

İlâhi aşk

Aşk, insanın kalbinde bir ateş olup, sevgisinden başka bir şey bırakmaz. Gerçek aşk, Allah Teâlâ'yı ve O'nun sevdiklerini sevmektir. Aşk ile nefis terbiye olur, ahlâk güzelleşir.

Aşk şeriati, bütün dinlerden ayrıdır. Âşıkların şeriati ve mezhebi de Allah Teâlâ' dır.⁴⁵⁶

Bu ilâhi aşkın katresini yerler, gökler kaldıramaz ve kabul etmeye güç getiremezler. İlâhi aşkı kalem yazamamıştır. İlâhi aşk elden ele dilden dile, pirden pirlle gelmektedir.

“Âşık, daima aslî vatanını özler.

Her şeyde olduğu gibi âşıklar arasında da derece farkı vardır. Bir gün Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellem Efendimize sormuşlar:

“Yâ Rasûlüllah kaç günde bir ziyaretinize gelelim? DİYE.

“Haftada bir geliniz. Sizin de beni, benim de sizi göreceğimiz gelsin!” buyurmuşlar.

Âşıkların biri de aynı suali sormuş. Ona:

“Sana zaman yoktur, ne vakit istersen!” buyurmuşlar.

Âşık huzura her zaman lâyıktır. Çünkü huzura lâzım olan edeptir. Gerçi âşıktâ edep yoktur. Fakat aşkı edeptir.

Hâlbuki herhangi bir sâlik mürşit huzurunda bir kötü zanda bulunsa, şeriat-ça kâfir olmasa da, tarikat kâfiri olur. Âşıktan ise, bu gibi ters ve kötü vehimler ve zanlar sâdır olmaz. Çünkü o vücudunu silmiş, silip lâ “yok” olduğu için âşık mertebesini bulmuştur.

Âşık, canandan her türlü cilve ve oyunu görmüş, her çeşit muamele ve im-

⁴⁵⁶—Mesnevi c.II, b.1770

tihana mâruz kalmış olduğundan, mürşidin bir beşerî tarafı olmasını tabîî bulur. Fakat henüz hamlık devresini geçirmemiş bir sâlik için mürşit, hayâlinde yarattığı insandan gayri bir varlıktır. Onda beşer olarak yaratılmış olmanın gerektirdiği tabîî bir hâli görünce yadırgar.”⁴⁵⁷

Zeliha'da çörekotundan öd ağacına kadar her şeyin adını Yusuf takmıştı. Onun adını gizli bir surette yazmış, mahremlerine o sırrı bildirmişti. Mum ateşten yumuşadı dese bu söz, o sevili bize alıştı, sevdalandı demektir. Ay doğdu, bakın dese yahut söğüt ağacı yeşerdi diye bir söz söylese.⁴⁵⁸

Aşkın verdiği gam ile delirmiş Hakk âşıklarının ne güzel âlemleri vardır. Yara ile merhem onların nazarında birdir.

Âşıklar o dilencilerdir ki, padişahlığa meyletmez, kaçarlar. Cenabı Hakk'ın visali ümidiyle dilencilikte dayanır, dururlar.

Onlar melâmeti içerler, yârin sarhoşlarıdır. Sarhoş deve ise, yükü çabuk götürür.⁴⁵⁹

Cok aradım yüz tutup Hakk-ın kendine

Her çalışmanın bir karşılığı vardır. Karşılıkların eksiksiz verildiği kapı Hakikât-i Muhammediye'den tecelli eden Allah Teâlâ'nın kapısıdır.

Efendi Hazretleri, başlangıcın ve dönüşün Allah Teâlâ'ya olacağını bildiğinden bizler gibi siz de bu kapıda çalışın, diyerek ihvanı gayrete getirmek istemiştir. Büyüklerin vuslat gayreti neticede insanların yükselmesine yardımcı olmaktadır. Bu ise, beka yolunun sermayesi olmaktadır. Öyle ise, bir zaman bu kapıda ısrarla yüz tutmak gerekir.

Bu hususta Mevlana kuddise sırruhu'l-azîz Hazretleri: ***“Uyursan bir yol üzerinde uyu. Çünkü bir yolcu geçerken seni tekmeler kaldırır, ama yolun dışında veya herhangi yaban tarlalarında uyursan oradan kimse geçmez ki, seni kaldırsın”*** Yani bir kâmile bağlan, o kâmil noksan dahi olsa, senin teslimiyetin var ise, hakiki bir mürşid gelir seni kemale erdirir.

Dinle neyden kim hikâyet etmede

Ayrılıklardan şikâyet etmede

Mevlana kuddise sırruhu'l-azîzin aşkı koca bir mesnevinin yazılmasına sebep olduğu gibi derdinin ateşini anlatarak, binlerce insana hidayet olmuştur.

Bakın Molla Cami kuddise sırruhu'l-azîz ne diyor:

“Her kim Mesnevîyi akşam sabah okursa ona cehennemin ateşi haram ol-

⁴⁵⁷—Ken'an Rifâî, a.g.e. s. 25

⁴⁵⁸—Mesnevi c.VI, b.4020–4024

⁴⁵⁹—Şeyh Sâdi-i Şîrazi, *Bostan*, trc., Kilisli Rifat Bilge, İst, 1968, s.132

sun.”⁴⁶⁰

Âlem-i devran içinde Hubb-u Mevla olmuşuz

Nasıl ki, dünyayı imara çalışanlar varsa, maneviyatın mimarı ile iştiğal eden Allah Teâla dostları olacaktır. **Hubb-u Mevlâ** sözü ile büyükler nefislerinden tamamıyla fâni ve Hakk ile baki oldular. O'nun için Efendi Hazretleri bu sözü söyledi. Bu lisandan dökülenler Rasûlullah sallallâhü aleyhi ve sellemden gelen sözler gibidir. Çünkü Allah Teâlâ'nın sevgilisi sıfatına Rasûlullah sallallâhü aleyhi ve sellem kavuşmuştur. Kişi sevdiği ile beraber olduğundan Muhammedîlerin de bu makamdan istifade edecekleri aşikârdır.
461

⁴⁶⁰—AYVERDİ, Sâmîha, *Âbide Şahsiyetler*, İst. 1976, s.42

⁴⁶¹—**Menkabe**

İstanbul'da Koca Mustafa Paşa civarında bir berber var imiş. Bu zat, müslüman ve muvahhit, beş vakit namazındadır. Lâkin öyle dervişliği olmayıp ancak Pîrân-ı İzâm kaddesallâhu esrârahum Hazretlerinin ism-i şerifleri zıkr ve söylenince, elinde her ne var ise, derhal yere bırakıp baş kesip

“Kaddesallâhu sırâhu'l-azîz” der imiş. Bunun bu hâli insanlar arasında meşhur olmuş. Meselâ bir adamı tıraş eder iken, diğer adam tarafından

“Ya Hazret-i Mevlânâ!” denir imiş. O berber derhâl elindeki usturayı yere bırakıp baş kesip “Kaddesallâhu sırâhu'l-azîz” der imiş. Tekrar usturayı alıp meşgul olurmuş. Bu sefer de diğer adam tarafından

“Ya Hazret-i Abdülkâdir Geylânî!” denir imiş. Yine derhal elinden usturayı bırakıp anlatıldığı şekilde takdis eder imiş. Yine tıraşa meşgul olup bu sefer de diğer adam tarafından

“Ya Hazret-i Ahmed er-Rufaî!” denir imiş. Yine berber elinden usturayı bırakıp

“Kaddesallâhu sırâhu'l-azîz” der imiş. O tıraş olan adam da başı açık öylece bekler imiş ve ara sıra bunlara rica eder imiş ki,

“Canım biraderler, etmeyin, bırakın şu adamın yakasını tıraş olayım” der imiş. İşte bu berberin hâli böyle imiş. Bir zaman sonra berberin eceli gelip Hakk'a yürümüş. Bu zatı götürüp defnetmişler. O gece ahbablarından bir zat bu berberi rüyasında görmüş. Sual etmiş ki,

“Birader nasıl ettin, münker ve nekir meleklerinin sualine cevap verebildin mi?”
O berber, bu adama demiş ki,

“Vallahi birader, bir acep hâl oldu, münker ve nekir melekleri ile beraber on iki kimse hazır oldular, lâkin bunlar bildiklerim zatlar değildir. Yüzleri şems gibi parlar; hiçbir adam erenlerin yüzlerine nazar edemez, gözleri kamaşır. Bunlar birbirleriyle mücadele ederler ki, münker ve nekir meleklerinin sualine cevap ben vereceğim diye. Diğer der ki, yok ben vereceğim, öbürüsü der ki, yok ben vereceğim. İşte bu mücadele ile hepsi sorulara cevap verdiler. Sonra bunlardan sual ettim ki,

“Siz kimsiniz?” Onlar buyurdular ki,

“Biz on iki tarikin pîrleriyiz. Sen dünyada iken, bizim ismimiz zıkr ve anıldıkça, bize tazim edip takdis eder idin, işte ona mukabil biz de bu günde sana imdat ettik” buyurup gittiler” diye berber olan zat o ahbabına söylemiş olduğunu ertesi günü o

Efendi Hazretleri mahbûbiyet makamının her haliyle bir ilaç olduğunu ve nefisten koruduğunu açıklamıştır. Bu nedenle yolumuza gelen bizi bilenlere hizmetkârız demek istemiştir.

***Bir şeye mahlûk gözüyle baksan o mahluk olur
Hak gözü ile bak ki, bî-şek nur-i Yezdan andadır.***

Niyâzi Mısri kuddise sırruhu'l-azîz

Can vermekse esasen aşkın vergisidir. Hak uğruna ekmek verirken sana ekmek verirler; Hak uğruna can verirken sana da can bahşederler. Şu çıkarın yaprakları dökülürse Allah Teâlâ, ona yapraksızlık azığı bağışlar.⁴⁶²

*Nice ağlayam kılmayam feryad
Giriftaram aşkın bi-nevâsıyım
Leylî'nindir Mecnûn, Şirin'in Ferhad
Ben de şehniğârın mübtelâsıyam*

*Neylem dünyayı neylem malı
Neylem Keşmir'i neylem şalı
Ben divan-ı aşkam zülfün pâmali
Server-i hûbânın bir gedâsıyam*

zat, berberin ahbablarına böylece söyleyip müjde vermiştir. rahmetullâhi aleyhi.(Aşçı İbrahim Dede, *Aşçı Dede'nin Haturaları*, hzl. Mustafa KOÇ-Eyüb TANRIVERDİ, İstanbul, 2006, c. II, s.741-742)

Menkabe

Hazret-i Mevlânâ kaddesallâhu sırrahu'l-azîz Efendimizin hayâtında Mevlevî fukarasından bir zat, bir sefer esnâsında gider iken haramiler gelip bu dervişi soymuşlar, kamilen elbiselerini ve akçesini almışlar. O haramilerden birisi de başında olan sikke-i şerifi alıp kendi başına koyup alay yolu ile;

“Ne tuhaf külah!” demiş. Bir müddet sonra çıkarıp dervişe vermiş. Bir gün Hazret-i Mevlâna Efendimiz müridânına ders okutur iken murakabeye varmışlar. Bir müddet murakabede durup, sonra başını kaldırıp yine ders ile meşgul olmuşlar. Dersten sonra, bazı yakın müridler bu esrardan sual etmişler. Buyurmuşlar ki,

“Bir tarihte bizim fukaramızdan bir dervişi haramiler soymuş idiler. Onlardan birisi alay olsun diye bizim alâmet-i şerifimizi alıp başına koyup bir müddet başında kalmış ve sikkemiz altına girmiş idi. Şimdi o adam rûhunu teslim ediyor idi. Şeytan gelip onun imanını çalmaya çalışıp gayret ediyordu. Onun imanını koruyarak şeytani uzaklaştırıp ve kovdum ve imanla ruhunu teslim etti. Zira ki, bizim alâmet-i şerifimizi az bir müddet başına koyup durdu, bize lâyük olan budur ki, o zamanda ona imdat edelim” buyurmuşlardır.(A.İbrahim Dede, a.g.e. c. II, s.742)

⁴⁶²—Mesnevi c.I, b.2236-2237

*Halka-i ridânın çalaram nayın
Giriftâram aşkın çekerem yayın.
Tanımızam mezhep bilmezem âyin
Kilisa-yi aşkın Mesihâ'sıyam*

*Zahiri Melâmi bâtını bî-kin
Peymânesi memlû badesi rengin
Sahn-ı meyhanede seccade-nişîn
Zümre-i rindânın muktedâsıyam*

*Ey Seyyid Nigâri ey aşkı tuğyan
Ey âşık-ı şeydâ ey kârı efgân
Kervan-ı aşka benim sâriban
Ferhad-ü Mecnûn'un rehnümâsıyam*⁴⁶³

⁴⁶³—Seyyid Nigârî kuddise sirruhu'l-azîz Divanı, hzl: Doç. Dr. Azmi Bilgin, İst. 2003, s.297

Bî-nevâ: Aç susuz

Pâmal: Ayakaltında kalmış

Gedâ: Dilenci

Halka-i ridâ: Örtüsü altında

Melâmi: Hayrını, ibadetini gizleyen

Bî-kin: Kinsiz

Memlû: Dolu

Rengin: Güzel renkli, tabiata hoş gelen.

Sahn-ı meyhane: Meyhane içinde

Seccade-nişîn: Seccadede oturmuş

Zümre-i rindân: Dünya işlerine aldırış etmezler gurubu

Sâriban: Deveci, kervancı

Rehnümâ: Kılavuz

**KÜNHÜ-MÜ BİLMEK DİLERSEN SIRR-I HÂKİ-DİR ÖZÜM
ANIN EDVARINCADIR DAİM ÖZÜM VE SÖZÜM.
HER NEYE BAKSA BASAR HAKİ-DİR ÖZÜM VE SÖZÜM
ZİRA EVVELDEN ANINLA TEK-Ü TENHA OLMUŞUZ**⁴⁶⁴

**Kühnü-mü bilmek dilersem sırr-ı hâki-dir özüm
Anın edvarıncadır daim özüm ve sözüm.**

Âlemde eşya, dört unsurdan teşekkül etmiştir.

Toprak, su, ateş ve hava dır. Her eşyada bir unsur galebe çalar. Bu özellikleri üzerinde olan etkiyi artırır. Efendi Hazretleri burada unsuru asliyesinde Toprak'ın galebe çaldığını bildirmişlerdir.⁴⁶⁵

Efendi Hazretlerini tanımak isteyen "*Toprak*"taki sırrı incelemeli ve buradan bir yol tutarak Şeyhi Mustafa Haki kuddise sırruhu'l-azîze bir yol uğratmalıdır.

**Her neye baksa basar Hâki-dir özüm ve sözüm
Zira evvelden anınla tek-ü تنها olmuşuz**

Efendi Hazretleri, Şeyhi Mustafa Haki kuddise sırruhu'l-azîze muhabbetinde ulaştığı dereceyi ve ihvandaki halin ne olması gerektiğini, kendinde görünenin, esasen şeyhinin ve neticede Allah Teâlâ'ya kavuşma olacağını açıklamıştır.

Yine Efendi Hazretleri irşat makamında bulunmalarına rağmen şeyhine bağlılığının ifadesi olarak teslimiyetteki vefayı da göstermektedir.

Bazı müridler, mürşitlerinin cemâlinde zât-ı ahadiyet-i cem'i görürler. Yine, mürşit de bunların cemâlinde kendini görür. Onun için Hazret-i Ebûbekir radiyallahü anh, Lâ İlâhe illa'llâh dediği vakitte mutlak arkasından Muhammed ün Resûlullah da derdi.⁴⁶⁶

Fenâ makamları üçtür.

1) Şeyhte fenâ

2) Rasûlullah sallallâhü aleyhi ve sellemde fenâ

3) Allah Teâlâ'da fenâ

Bütün fenâlar, şeyhteki fenânın sonucudur. Nebinin ve Allah Teâlâ sev-

⁴⁶⁴—Aslımı öğrenmek istiyorsan, toprak gibi, özüm Şeyhim Mustafâ Haki kuddise sırruhu'l-azîzdir.

Benim bütün söz ve davranışlarım onun aynıdır

Her neye baksam şeyhimin gözü ile görürüm.

Çünkü tâ evvelden onunla buluşup baş başa kalmışız.

⁴⁶⁵—Genellikle Sivaslı Aşık Veysel'in Kara Toprak şiirini ilahi formunda okuturup ihvanlara derunundaki sırrın beyanını yapmıştır.

⁴⁶⁶—Ken'an Rifâi, a.g.e. s.205

gisinin yolu şeyhten geçer. Allah Teâlâ'nın yardımı Efendimiz sallallâhü aleyhi ve sellemin izni ve büyüklerin ruhsatı ile ihvan manevi yolda ilerler. Şu menkabe bu konuyu güzel izah etmektedir.

“Yolculuğa çıkacak olan bazı kimseler Ebu'l-Hasan Harkanî kuddise sırruhu'l-azîzden yoldaki tehlikelerden kendilerini koruyacak bir dua öğretmesini rica ettiler. Ebu'l Hasan Harkânî kuddise sırruhu'l-azîz şöyle dedi:

*“Herhangi bir talihsizliğe uğrarsanız adımı zikredin.”*⁴⁶⁷

Bu cevap onların hoşuna gitmedi. Bununla birlikte, yola çıktılar ve yolculuk sırasında şakilerin saldırısına uğradılar. İçlerinden birisi velinin adını zikretti ve şakilerin büyük şaşkınlığını çekecek bir tarzda gözden kayboldu. Şakiler onun ne devesini ne de ticarî eşyasını bulabildiler, ötekiler ise, bütün elbise ve mallarını kaptırdılar, ülkelerine döndüklerinde Şeyh'e, bu sırrı açıklamasını rica ettiler ve dediler ki;

“Hepimiz Allah Teâlâ'ya yakardık, sesimizi duyuramadık. Seni zikreden kişi ise, soyguncuların gözleri önünde kayboldu.” Ebu'l-Hasan Harkanî kuddise sırruhu'l-azîzde şunları söyledi:

*“Siz Allah Teâlâ'ya şeklen yakarıyorsunuz. Oysa ben O'nu gerçekten anıyorum. Bundan dolayı beni anar ve ben de sizin adınıza Allah Teâlâ'yı anarsam, dualarınız kabul olur. Bununla birlikte Allah Teâlâ'ya şeklen ve usulen yakarmanızın faydası yoktur.”*⁴⁶⁸

***Ger mecâzi ise, de aşkı koydursun dilde
Kays Leylâ diyerek bulmadı mı Leylâ'yı yine
Kalbi Mecnun'u yararsan Hazreti Leylâ çıkar
Zahidâ sen sanma Leylâ başka Mecnun başkadır.***

Lâ

Tarîkatın temeli sırasıyla tövbe, uzlet, züht, takva, kanaat ve teslimiyetten geçer. İhvana “kimin oğlusun” diye sorarlarsa şeyhinin oğlu olduğunu söyler. Tarikat bağı nikâh bağından daha kuvvetli bir akrabalık tesis eder. Kan akrabalığından bir zaman sonra bir düşmanlık peydah olsa da bu sıhriyetten ancak muhabbet ve rıza meydana gelmektedir.

Teslimiyetteki kemal, maneviyatta alınacak yolun kuvvetini gösterir ki, gayret gerekmektedir.

İhvanın bu yoldaki teslimiyetini izhar etme derecesi, cenazenin yıkayıcı

⁴⁶⁷— “Üveysî sūfîler içinde hiç şüphesiz en dikkate değer olanlardan biri, Büyük Selçuklular devrinin meşhur şeyhlerinden Ebu'l-Kasım Cürcânî (veya Gürgânî, öl. 1076)'dir. Silsile itibarıyla Cüneyd-i Bağdadî (öl. 909)'ye vasil olan bu şeyh, Feridüddin Attar'ın belirttiğine göre, bizzat Veysel Karânî'nin ruhaniyetinden feyiz almıştı ve zikrederken “Allah Allah Allah” yerine “Üveys Üveys Üveys” diyordu.” (OCAK, Ahmet Yaşar, Veysel Karâni ve Üveysilik, İst.2002, s.115)

⁴⁶⁸—Tezkiretü'l-Evliya s. 696 -NICHOLSON, Reynold A, *İslâm Sūfîleri*, Trc. Yücel BELLİ- Murat TEMELLİ, İst, 2004, s. 92–93

önündeki hali gibi hareket ederek benliğini yok etmeye vardırıp, şeyhine varınca can vermelidir. Zamanı ve mekânı ortadan kaldıran aşkı ile de her demi, vuslat olur.

“Necmeddin Kübra kuddise sırruhu'l-azîz yine der ki; Mürid zahirinde ve batınında şeyhine tam teslim olmalıdır; onun işlerine ve sözlerine hiç itiraz etmemelidir. Şayet yumurta kuşun tasarrufundan dışarı düşse batıl olur. Artık ondan bir hayır gelmez; ne kuş olur ne yumurta. Yumurta kuşun tasarrufundan çıkıp fasit olunca cihanın bütün kuşları toplansalar yine o yumurtayı ıslah edemezler. Bunun gibi şayet mürid, şeyhin vilâyetinden reddedilirse artık hiç bir şeyh onu bir yere ulaştıramaz; bütün şeyhlerce reddedilmiş olur. Ancak bir özür ile onun inayeti “delîl-i râh” olanlar için ümit var.

Bâyezîd kuddise sırruhu'l-azîze, “*Tâlîbe ne gerektir?*” diye sordular.

“*Doğuştan devlet.*” dedi. “*O olmazsa?*” dediler.

“*Güçlü bir vücut.*” dedi. “*O da olmazsa?*” diye sorduklarında ise,

“*O zaman ölmek olmaktan yeğdir.*” cevabını verdi.⁴⁶⁹

***Öyle sanırdım ayıryem dost gayrıdır ben gayriyem,
Benden görüp işiteni bildim ki, ol canan imiş***

Niyâzi Mısri kuddise sırruhu'l-azîz

***Tevhide tapşur özünü, şeyh izine tut yüzünü
Kimseye açma razını, şeyhin yeter burhan sana***

Niyâzi Mısri kuddise sırruhu'l-azîz

Bir ihvan şeyhine bağlanıp, gösterdiği yolda hareket ederse emniyet ve terakki üzere olur. Bu da onun doğru yolda olduğunu gösterir.

***Ehlini bul ol illerin sarpın geçersin bellerin,
Yırtar yalnız gideni kurd-u peleng aslan kamu***

Niyâzi Mısri kuddise sırruhu'l-azîz

Ebû Ata Abbas kuddise sırruhu'l-azîz demiş ki;

“*Eğer Allah Teâlâ'nın dostlarının sevgi eteğine yapışmaya kadir olamaz isen, bari Allah Teâlâ dostlarını sevenlerin muhabbet eteğine tutun, dostlarına dost ol, çünkü onları sevenleri sevmek, aynen onları sevmektir.*”⁴⁷⁰

Kande gelir yolun senin ya kande varır menzilin

Nerden gelip gittiğini anlamayan hayvan imiş.

Mürşit gerektir bildire Hakk-ı sana Hakk-al Yakın

Mürşidi olmayanların bildikleri güman imiş

Niyâzi Mısri kuddise sırruhu'l-azîz

⁴⁶⁹—ÇAVUŞOĞLU, a.g.e. s.133–134

⁴⁷⁰—Lâmiî Çelebi, Nefâhatü'l-Üns Tercümesi Abdurrahman Camî, hzl. Süleyman ULUDAĞ-Mustafa KARA, İst. 1998, s.51

“Necmeddin Kübra kuddise sırruhu'l-azîz şöyle der: Musa aleyhisselâm nübüvvet ve risâlete sahip olduğu hâlde on yıl Şu'ayb aleyhisselâma hizmet etti. Böylece Allah Teâlâ ile bizzat konuşma derecesine, ulaştı.

Saadete ulaşan kimseler kâmil şeyhlerin kontrolünde sülûke girenlerdir. Şeyh Evhadü'd-din-i Kirmânî kuddise sırruhu'l-azîz rahmetu'l-lâhi aleyh buyurur ki;

“Herkes önce yoldaş arar. O zaman yola düşer. Er dediğin kişi şeriata tam bağlanır ve kulluk makamında doğru yolu bularak şeyhine saygı içerisinde hizmet eder.

Çünkü sâlikin kalbi zikre devam ederek temizlenir; ruh tecellilerine kabiliyetli bir hâlde gelir; “Ene'l-Hak” ve “Sübhânî” zevki ona yüz gösterir. Şayet bir şeyhin yardımı olmazsa akli bunu anlayamaz, hulûl ve ittihâd belâsına düşer. Bu durumda imanının gitmesinden korkulur. Necmeddin Kübra kuddise sırruhu'l-azîz şöyle der:

“Eğer kerametlerini kendinden bilersen

Sen bir firavunluk ve ilâhlık iddiasında bulunmuş olursun”

Pek çok insan doğruluktan ayrılarak sapıtılmışlardır. Bu anlamda Şeyh Attâr kuddise sırruhu'l-azîz şöyle buyurur:

“O senin için bir nursa da o ateşten başka bir şey değildir

Sen bu ciltz gurur ışığında yürüme”⁴⁷¹

Tek-ü tenha: Efendi Hazretleri şeyhine olan aşkı ile Âdemi Âdemde bulmuş, yaratılışındaki sırta ermiştir. Bu yolda canını veren cananına kavuşur. Can ile alışveriş olur. O da ölmeden önce ölmektir.⁴⁷² İhvan şeyhine

⁴⁷¹—ÇAVUŞOĞLU, a.g.e. s.127

⁴⁷²—ÖLÜM

Tasavvufta ölüm hiçbir zaman, genellikle bizim ona verdiğimiz olumsuz manayı taşımaz. Tasavvufî çaba ve gayretin büyük bir kısmının, Allah Teâlâ aşkı ile yakından ilgili olan ölüme hasredildiğini söyleyebiliriz. Gerçekten çaba ve gayretlerini bıkip usanmaksızın ölüm arayışı olarak tarif eden sûfilerin sayısı pek çoktur.

Ölmek ise, iki kısımdır.

Birincisi; Zaruri ölüm, İkincisi; İhtiyarî ölümdür.

Zaruri ölüm; Her şeyin ölümüdür. Kur'ân-ı Kerim'de **“Her canlı ölümü tadıcıdır”** ayet-i kerimesi bu gerçeği açıklar. Kâmil olmayanların ölümleri ancak zaruri ölümdür.

İhtiyarî ölüm ise, kâmil insanlara mahsustur. **“Ölmezden önce ölünüz”** sözü ihtiyarî ölüme işaretir. Bu ölümlerle ölenlerin haşır ve neşirleri, dünyada olur. Zarurî ölümleri ise, dünyadan ahirete göçmeleridir. Buna göre ihtiyarî ölüm dört türlüdür.

1-*Mevt-i ahmer* (Kızıl ölüm): Bu ölüm, nefsin arzularına muhalefet ederek, onu zayıflatmaktır.

2-*Mevt-i ebyaz* (Beyaz ölüm): Az yemek, sık sık oruç tutmakla kalbin berraklaşmasını ve saflaşmasını temin etmektir.

3-*Mevt-i ahdar* (Yeşil ölüm): Nefsin hoşlanmadığı sâde ve mütevâzî hayâtı ihtiyar etmek.

4-*Mevt-i esved* (Kara ölüm): Her şeyin Allah Teâlâ'dan geldiği inancına kavuş-

gerektiği gibi hizmet ederse Efendisini kendinde bulur. Bu bulma ise, ezel-i ervahta gerçekleşenin tecellisidir. Nakşibend Hazretleri Muhammed Parisa kuddise sırruhu'l-azîze

“Bizim vücudumuzdan murat Muhammed’in zuhurudur.” Diyerek birliktelikteki sırrın ifşasını yapmıştır.

Mecnun’un **“Biz bir bedene girmiş iki ruhuz”** sözü de **“tek-ü تنها olmuşuz”** a remizdir. Aslında iki ruh iki bedende olur. Denilmek istenilen ikimiz ikilikten geçip birlik sırrına ermişizdir, demektir.

Kur’ân-ı Kerim’de Allah Teâlâ şöyle buyurdu: **“Kullarım, sana benden sorarlarsa, ben yakınım.”**⁴⁷³ Bu yakınlığı kul birleşme olarak düşünmemelidir. Çünkü Allah Teâlâ, hiçbir şeyle ittihat etmediği gibi; herhangi bir şey dahi onunla ittihat etmiş değildir. Allah Teâlâ’ya hiçbir şey hulul etmediği gibi; Allah Teâlâ dahi hiçbir şeye hulul etmiş değildir.

Allah Teâlâ’nın yakınlığı, her ne kadar keyfiyeti ve benzeri yok ise, de; lâkin burada vehmin yeri vardır. Vehim kavramı ve hayal dairesi dışında kalan, Allah Teâlâ’nın yakınlığıdır.

Bir başka mâna ise;

Aşkın mekânı تنها yerlerdir. Tenha yerlere başkalarının etkisi yoktur. Birleşmenin yurduudur. Tenhadaki yalnızlık kıskançlığın bittiği andır. Tek olmak ise, bilmenin zirveye çıkmasıdır. İnsan bir şeyi bilmeye başlayınca sevmeye de başlar. Ezelden gelen bir bilme de varsa bu sırrı daha çok aşıkâr kılar. Efendi Hazretleri temel unsurlardan olan topraktaki sırrı bilmesinin efendisine ulaşmasında bir vasıta olduğunu ve bu silsile ile âdemiyyet yolundan ilâhî yurda ulaştığını beyan etmektedir.

Bir başka mâna ise;

Çocuk anne ve baba vahdetinin meyvesidir. Bir çocuk **“ben babam oldum”** veya **“ben annem oldum”** derse yalan söylemiş olur mu?

Hayır. Efendi Hazretleri burada **“işte görüyorsunuz..”** Mustafa Hâki kuddise sırruhu'l-azîzden bir farkım yok. Daha önce beyan ettiğimiz üzere şiirin yazılma sebebi olan Fatsalı Hamit Efendi’ye **“gel, bize yol uğratman, efendine varman demektir”** demek istemektedir.

İşte bu nedenle vuslat yolları birlikten, birleşmeden geçer. Eğer bir birleşme yoksa ne murad ne meyve hâsıl olur.

***Ey gönül gel gayriden geç aşka eyle iktidâ
Zümre-i ehl-i hakikat anı kılmış muktedâ***

mak, olan şeylerde O’nu görmek veya hissetmek; yaratılarda O’nu müşahede etmektir. Bu dört ölümü tadan kimseler şühüd makamında olurlar.

⁴⁷³—Bakara, 189

*Cümle mevcudat-u ma'lumât-a aşk akdem dürür
Zira aşkın evveline bulmadılar ibtidâ*

*Hem dahi cümle fena buldukta aşk baki kalır
Bu sebepten dediler kim aşka yoktur intihâ*

*Dilerim senden Hüdâ'ya eyle tevfikin refik
Bir nefes gönlüm senin aşkından etme-gel cüdâ*

*Masivayı aşkının sevdasını gönlümden al
Aşkını eyle iki alemde bana aşinâ*

*Aşk ile tamu'da olmak cennetidir aşkın
Liyk cennette olursa tamu'dur aşksız ana*

*Ey Niyâzi mürşid istersen bu yolda aşka uy
Enbiya vü evliya'ya aşk oluptur rehnümâ*

Niyâzi Mısrî kuddise sırruhu'l-aziz

***BİR ACEP SIRRI-TAKÎ DEN ALDIĞIM DERS-İ İBER
ANI BİLMEK DİLERSEN VEREYİM SANA HABER
HER ULUMİ ALMIŞTI PİRİMDEN O ŞEYH-İ MUTEBER
BİZ ANDA MAHVOLUP BEZM-İ FERDA OLMUŞUZ***⁴⁷⁴

Bir acep sırrı-Tâki den aldığım ders-i iber

Efendi Hazretleri, Mustafa Tâki kuddise sırruhu'l-azîz Efendi hakkında "*Bizim sohbet şeyhimiz*" buyururlardı.

Geçmiş sayfalarda değinildiği üzere, Tokatlı Mustafa Hâki kuddise sırruhu'l-azîz Efendiden sonra yolun mânevî tarafı Efendi Hazretlerinde kalmıştır. Buna rağmen Sivaslı Pir'e karşı sonsuz bir aşk ve edep dairesinde hareket etmiştir. Öyle ki, Sivaslı Pir'in kapısında hizmet için beklediği günlerde teslimiyetini gösterecektir. Mesela; bir gün kendinden geçmiş üzerine yağın karlar omuzlarında birikmiştir. Bu hali görenler O'nu dilden dile anlatmışlardır. Soranlara İhramcızâde Hacı İsmail Hakkı Efendi;

"Efendimin bir isteği olurda hizmet eden bulunmaz ise," demiştir.

Dûr olan O bezmi-i âliden Hüdâ'dan dûr olur

Bezmi-i Ehl'u-llah'a kim olsa müdavim nûr olur.

Mevlana kuddise sırruhu'l-azîz

Bir Kâmilin bendesi kâmil olunca, seyri kemal üzere olur. O'nun gözü gönlüne nazır olur. Yoruluncaya kadar hizmette bulunur ki, gönül çeşmesinden artık kan yerine nur akar. Bu yolda kemal bulmak isteyenler şu söze uyarlar.

Almak istersen eğer, himmet-i Ehl'u-llâh'ı

Bî-edep olma, gözet hürmet-i Ehl'u-llâh'ı

Anı bilmek dilersen vereyim sana haber

Her ulumi almıştı pirimden o şeyh-i muteber

Mustafa Tâki kuddise sırruhu'l-azîz Efendi bu koldaki zahiri kısmın korunmasında çok büyük emeği vardır. Usul ve erkân üzere sağlam durmuştur. Bu da O'nda tarikat neşesi bulanlarda açıkça görülmektedir.

Biz anda mahvolup bezm-i ferda olmuşuz

Efendi Hazretleri bu yoldaki edebi muhafaza ettiğinden *bezm-i ferda* olmuşuz sözü ile Yar-e Yadigâra işaret ederek 'biz aynı sözlerin ve tecrübelerin ve aşkın meclisi olduk. Biz aynı kaynaktan feyz alıyoruz' demektedir.

⁴⁷⁴—Ben sülûk şeyhim Mustafa Takî kuddise sırruhu'den çok kıymetli ibret dersleri aldım.

Öğrenmek istiyorsan sana da söyleyeyim

Çok değerli şeyh (Takî Hazretleri) bütün ilimleri pirimden almıştı.

Biz de onunla hem hal olup manevi yolda birlikteliğimiz olmuştur.

Ferdiyete sırrı Muhyiddîn Arabî kuddise sırruhu'l-azizin Fusus-ul Hikem isimli kitabında Rasûlullah sallallâhü aleyhi ve sellemde beyan edilmiştir.

Ferdiyete makamında olan vasfedilemez; yani anlaşılabilir olmuş demektir. Bu sevgilinin mevcut olduğu ve beraberinde başka bir şeyin bulunmadığı cem haline dönmektir. Bu halde aklın egemenliği kalmaz.

Bu makamdan nasiplenen kişi varlık meydanında yok gibidir. Onlar için çokluk tümünden yok olmuş, sırf ferdiyete kuşatılmıştır. Bu ilk zaman ihvanda sonra silsile yoluyla şeyhinde, Rasûlullah sallallâhü aleyhi ve sellemde ve nihayette Allah Teâlâ dışında bir şey kalmayana kadardır.

Efendi Hazretleri muhatabına **“Beni niçin Mustafa Takî kuddise sırruhu'l-azizden ayrı görmeye çalışıyorsun” “Ben O’yum”** diyerek uyarıp, beni bilmek, görmek ve sevmekle hakikate ulaşırsın diye ifade etmiştir.

Ayrılığın bittiği yerde, hakikat açığa çıkar. Bu nedenle Allah Teâlâ’yı anlayabilmek için Rasûlullah sallallâhü aleyhi ve sellemi anlamak gerekir. Gülşeni Râz sahibi buyuruyor ki;

“Ahad (Allah Teâlâ) **Ah-m-ed**’in mim-i taayyününden (yaratılmasıyla) ortaya çıktı. Bu devirde evvel ahirin aynı geldi. Ahmed’den Ahad’a kadar fark bir mim (harfinden) yaratılmasından ibarettir. Bütün mevcudat bu mim içinde kaybolmuştur.”

***Bildin mi nedir, ey gönül insan-ı kâmilî;
N’oldu, bu cihan mezraı içinde hasılı?..***

***Derya-i ilme saldı anı Hazret-i Feyyaz;
Bahr-i muhiti etti güzer feyz-i şâmîli...***

***Habb-ı sinevberide felek habbedar olan;
Şol onsekiz bin âlemin olmaz mı hâmilî?***

***Kenz-i nihana olmasaydı mihtah bül’aceb;
Olmazdı nakd-i ma’rifetin kimse, vasılı...***

***Gerekse kemalde miyer zer ola;
(Hakkı) olur mu, insan-ı kâmilin muadili...***

İsmail Hakkı Bursevî kuddise sırruhu'l-aziz

**ÇÜNKÜ KİTMİR OLALIDAN BU KAPIDA BU HAKİR
HER İŞİ SIRR-I EZELDEN BİLDİM TAKDİR-İ KADİR
OL SEBEPTEN İŞİMİZ CÜMLEYE TAZİM-Ü TEKRİMDİR
BÖYLELİKLE HALK İÇİNDE HAKK-I RANA OLMUŞUZ⁴⁷⁵**

Çünkü kıtmîr olalıdan bu kapıda bu hakir

Tarîkat edebinde mürid, bir köpeğin sahibine olan teslimiyetini göstermez ise, bu yolda bir şey bulamaz.⁴⁷⁶

“Allah Teâlâ’dan tevfiğ-i edeb arayalım, zira edesiz Allah Teâlâ’nın lûtfundan mahrum kalmıştır. Bu felek, edebden nurla dolmuştur, melek de edebden dolayı masum ve pâk yaratılmıştır.”⁴⁷⁷

Rasûlullah sallallâhü aleyhi ve sellem buyurur ki;
“*Yeryüzünde tapılan ilahlardan Allah Teâlâ’nın en çok buğz ettiği, hevâ ve hevestir.*” (Teberânî)

Eşrefoğlu Rumî kuddise sırruhu’l-azîzin;

⁴⁷⁵ —Çünkü bu kapıda kıtmir olduğum günden beri.

Her işi Allah Teâlâ’nın iradesi ile bildim ki, tâ ezelden takdir olunmuş. Bunun için kimseyi küçük görmeyiz, herkese saygı duyar değer veririz. Böylelikle bütün insanlar içinde, Hak vergisi bir güzellik bulmuşuz.

⁴⁷⁶ — *Köpekte Bulunan On Güzel Haslet*

1-*Sadakat*: Köpek sahibini terk etmez, kovsa da bırakmaz, küsmez, hizmet eder.

2-*Kanaat*: Ne verilirse razı olur. Sofraya sokulmaz, bulduğu ile iktifa eder. Yeri ne biri gelse onu oradan kovmaz.

3-*Tevazu*: Yattığı ve gezdiği yer, alelade yerlerdir. Kendi için yüksek yer aramaz. Ne yedirilirse yer.

4-*Tevekkül*: Yarını düşünmez, yerini yermez, erzak biriktirmez.

5-*Teslimiyet*: Sahibini bırakmaz. Dövse de, ayağını kırsa da yine çağırınca gelir. Kuyruğunu sallayarak teslimiyet gösterir. İyilik edeni bilir ve unutmaz.

6-*Zühd*: Kendisini umumi zuhurata bırakmıştır. Gelecek için bir düşüncesi ve hazırlığı ve esaslı bir bakımı yoktur.

7-*Miskinlik*: Her yeri dolaşır. Bir şey verilirse alır, vermezlerse bakar geçer. Kendine dokunmazlarsa bir şey yapmaz, yoluna gider.

8-*Uyanıklık*: Çok az uyur. Şehirlerin, köylerin sokaklarında gece bekçisidir. Hırslıyı tanır, evleri, bağları, bahçeleri, sürüleri korur.

9-*İstiğna*: Çekingendir. Başkalarının nasibine tecavüz etmez. Kedi gibi sofralara sokulmaz kablari bulaştırmaz.

10-*Edeb*: Köpek haddini bilir. İnsanlar arasında ve hayvan cinsleri içinde insanlara en çok hizmet edenlerdir. Emredilen işi tutar. Terbiyeyi kabul eder. (Ribat Der-gisi, yıl 1, sayı 2, 1982.)

⁴⁷⁷ —Kösec Ahmed Dede, Es-Sohbetü’s Sâfiyye, trc. Ahmed Remzi Dede, hzl. Şeyh Galib- Prof. Dr. Ali ALPARSLAN Kültür ve Turizm Bak. Yay. No: 964–1988

Hacı Bayram Veli dergahına tam bir teslimiyetle gidip dergahın helası-
nın temizlik işini yapması;

Aşağı yukarı kendisiyle aynı yaşlarda bulunan Hacı Bayram Veli
kuddise sırruhu'l-azîzin temizleme emrine “Baş üstüne” deyip eline ibrik,
kürek ve süpürge alıp işe başlaması;

Tekkenin 11 sene imamlığını yaptığı halde on bir senede bir defa dünya
kelamı ettiğinde Hacı Bayram Veli kuddise sırruhu'l-azîzin,

“*Meşâyih katında çok söylemek küstahlıktır. Çok söyleme,*” buyurdu-
ğunda bir daha konuşmayı itaat etmesi;

Hacı Bayram-ı Veli kuddise sırruhu'l-azîzi ziyarete gelen Akşemseddin
Hazretleri kendisine ikram olarak köpeklerin yalını kabul etmesi;

Azîz Mahmud Hüdâyi kuddise sırruhu'l-azîzin ciğerleri halk içinde om-
zuna atıp satması ile önümüzde yol gösterici olarak kaldılar.

*Ar-u namusun bırak şöhret kabasından soyun,
Giy melâmet hırkasın kim ol nihan etsin seni
Yüzün yerler gibi ayaklar altına ko kim
Hak Teala başlar üzere asuman etsin seni*

Niyâzi Mısri kuddise sırruhu'l-azîz

*Dünyaya gelmekten maksat, kişi Rabbini bilmektir
Rabbini bilmeye sebep evliyayı bulmaktır
Bulmak değilmiş bilmek, bilmek değilmiş bulmak
Evliyaya gönül vermek rengine boyanmaktır.*

Buldum, gördüm, bildim! Demek maksuda ermek için kâfi değildir. Bu,
ben kırk senedir dervişlik ediyorum diye öğünüp güvenme işi de değildir. Mak-
sat, o terbiyesi halkasına girdiğinin velinin rengine boyanmaktır. Yani güzel sı-
fatlarını giymek, doğruluğuna, adaletine, irfanına ve aşkına bürünmektir. Evet,
kırk sene bir kapıya hizmet eder bir şey alamaz da. Üç gün dervişlik etmekle,
onun kırk senede bulamadığını elde ediverir. Çünkü ezelde hazırlanıp da gel-
miştir.”⁴⁷⁸

Her işi sırr-ı ezelden bildim takdir-i kadir

Yaşadığı asrın sıkıntılarını Allah Teâlâ'nın takdiri olduğunu bildiğinden
sükût etmiş ve şikâyette bulunmamıştır. Olacak hadiselerde Allah Teâlâ'nın
emrini bilmeyen büyük sıkıntı içine düşeceği kesindir. Mürşidler ise, bu
bilgide en yetkin kişilerdir. Talebelerini terbiye ederken tesadüflere yer bı-
rakmazlar. Her işleri birbirine uygun olduğu gibi, ayrıca isabetlidir de.

Hz. Mevlana kuddise sırruhu'l-azîz bir vaazında, “ben hamama benzerim”
diyordu. “Hamama gidince elbise çıkmadan, soyunmadan nasıl temizlik olmaz-

⁴⁷⁸—Ken'an Rifâî, a.g.e. s.152

sa, ben de dersime gelenlerin içini boşaltırım, içlerini soyar, temizlerim.”⁴⁷⁹

Anatomi bilgini Von Hyrtl şöyle demiştir; “Ana rahmindeki cenin eğer bilinç sahibi olsaydı ve doğum esnasında başına gelecekleri fark etseydi doğumun kendisi için bir ölüm olduğunu düşünürdü. Çünkü kendini saran zar yırtılmada, hayat unsuru olan su akıp gitmede, gıda veren göbek kordonu kopmada, güvenle içinde yaşadığı âlemden atılmaktaydı. Ama eğer cenin, dünyayı bilseydi; doğumun ötesinde bir hayatın varlığını da kolaylıkla kabul ederdi. Çünkü kendisine başka bir hayat için gerekli organların verildiğini görürdü. Örneğin, hava almak için ciğerler verilmişti ki, gideceği yerde havaya ihtiyaç duyacağı anlaşılıyordu, gözler verilmiştir ki, renkler ve şekillerle süslü bir yere gideceğini ispatlıyordu... vs.”⁴⁸⁰

Ken'an Rifâî kuddise sırruhu'l-azîz bu konuya şöyle değinmektedir.

“Olan olmuş, yazılan yazılmıştır. Hiçbir şey sebepsiz değildir, her şey hikmet tahtındadır. Onun için bize itiraz yakışmaz. **En büyük tevhîd sükûttur.**

Dergâhlar örtülmeden birçok sene evvel Sabri Efendi'ye: Bundan sonra zikri kalbi yapacağız! Demiştin.

Bundan da anlaşılıyor ki, bu âlemdeki bütün hâdiseler, ezeli takdirin icaplarıdır.”⁴⁸¹

Ol sebepten işimiz cümleye tazim-ü tekrimdir

Marifet ilminin sırrına vakıf olmak için, olan şeylerde mürşidine tabi olup teslimiyet ve rıza makamı üzere olmaktır. Kaza ve kaderi tayin etmek niyetinden çok, razı olmak üzere yaşamak gereklidir.

Kaza ve belâ yalnızca Allah Teâlâ'dan gelir. Bütün bunların Allah Teâlâ'dan neş'et etmesi ilim ve hikmete tâbidir. Hikmeti olan şey abes olmaz. Ve o hükme itiraz edilemez. Sırrını bilemediği şeyde, kulun yapması gereken en elzem şey teslimiyettir. Ve kaza-yı Hakk'a teslim olmaktır. Meselâ bir kimse, dünyada olan bir takım ahvalın, akla ve mantığa aykırı olduğunu görse bile bunlara itiraz etmemesi lazımdır. Çünkü her şey Allah Teâlâ'nın takdiriyledir. Meselâ, zalimin âdil olan bir kimseyi yenmesi, bir ümmetin nebisine karşı olan zıtlığı, âlim olan kimsenin itibar görmeyip, câhil olan kimselerin itibar görmesi gibi hadiseler her ne kadar zahiren mantığa zıt gibi gözüküyorsa da, bunlar Allah Teâlâ'nın takdiriyle olan şeylerdir. Çünkü bunların vuku bulması vaciptir. Ve Hakk'ın muktezâsıdır. Ve hepsi de hükm-ü Hûda'dır. Asla abes değildir. İbnü'l Farız bu mevzua münasip şöyle söylüyor:

Allah Teâlâ'nın takdiri asla abes olmaz

⁴⁷⁹—AYTANÇ, Gönül, Sözcü, İst. 2005, s.222

⁴⁸⁰—ORUÇ, Ayşe, Babam Mehmet Oruç'tan Öğrendiklerim, İnsan ve İslâm Olmak, İst.2003, s.101

⁴⁸¹—Ken'an Rifâî, a.g.e. s. 41

Şayet insanların fiili olmasa denge nasıl olurdu?⁴⁸²

Testici, bir testiye kırarsa dilediği zaman yine yapar da.⁴⁸³

Birisi bir meczuba yazı ile: “*Cenneti mi istersin, yoksa cehennemini mi ?*” diye sordu.

Meczip şöyle cevap verdi:

“Bana öyle sual sorma, O, (Yani Cenabı Hakk) benim için ne dilerse onu severim.”⁴⁸⁴ dedi.

Ken’an Rifâî kuddise sırruhu’l azizin Bebek’teki komşuların gürültülü eğlencelerden hoşlandıklarından mecliste şikâyetle bahsedilmişti. Bunun üzerine buyurdular ki;

“Niçin âlemin eğlencesine hürmet etmiyorsunuz? Onların zevki ile benimki arasında ne fark var? Âlemin zevki bizim de zevkimizdir. Benim zevkim onları da zevkyâb görmektir.

Allah Teâlâ herkese kendi istidadına göre bir vazife vermiş. Ben onların yoluna gitmiyorum. Hiç olmazsa fikirlerine de mi hürmet etmeyeyim?”⁴⁸⁵

Aziz Efendi, örümcek ağına yakalanmış bir sineği kurtarmak istemiş. Ken’an Rifâî kuddise sırruhu’l aziz mâni olmuş ve şöyle buyurmuştur.

“Azîz Efendi’nin sineği kurtarmasına mâni oldum ve dedim ki; Onu niçin kurtarmak istiyorsun? Eğer örümcek senden dava edip de:

“Neden Allah’ımın bana gönderdiği rızık elimden aldın, ben gıdayı nereden bulayım? Ağımı onun için kurdum! Derse ne cevap verirsin?”

“Biz, ağa tutulmuş bir avı, bir böceği kurtarmak istemediğimiz gibi, onu kendi elimizle tutup ağın içine atmayız. Yani şerre vesile olmak istemeyiz. Fakat hayrın ve şerrin Allah Teâlâ’dan olduğunu da biliriz. Yani her şeyi Hakk’dan bilerek ona el ve dil uzatmayız. Yalnız temâşâ ederiz.”⁴⁸⁶

Rıza makamında Allah Teâlâ’nın zat-i ilahisinin tecellisi ve kulun muhabbeti vardır.

Rıza makamı, bütün makamlarının üstündedir. Bu yüksek makamın ele geçmesi ise, terbiyede kemale kavuştuktan sonra olur.

Marâşi Ahmed Tahir kuddise sırruhu’l-azîz Hazretleri buyurdu ki;

“Oğlum sizler Allah Teâlâ’dan razı olunuz. Yoksa Allah Teâlâ sizlerden razıdır. Öyle olmasaydı bir saniyede herkesi helak ederdi!”⁴⁸⁷

⁴⁸²—İsmail Ankarâvî, Minhâcu’l-Fukara, İst, 2005, s. 259

⁴⁸³—Mesnevi c.III, b.1738

⁴⁸⁴—Şeyh Sâdi-i Şîrazi, Bostan, a.g.e., s. 146

⁴⁸⁵—Ken’an Rifâî, a.g.e. s. 57

⁴⁸⁶—a.g.e. s. 60

⁴⁸⁷—KÜÇÜK, a.g.e., s. 57

Bu muhabbet hâsıl olunca, seven, sevilenin elem ve nimetlerini eşit görmeye başlar. Böylece rızasızlık ortadan kalkar. Onlar vaktin (ibn-ül vakt) çocukları olur.

Bazı sofiler Hazreti Ebû Bekir radiyallahü anhu âlem-i misâlde gördüklerinde ondan tavsiyeler istemiş, o da “*Sen bulunduğun zamanın oğlu ol*” (ibn-ül vakt) demiştir.⁴⁸⁸

Hulasa sofi “İbn-ül vakit” tir, fakat vakitten de kurtulmuştur, halden de. Haller, onun azmine onun reyine mahkumdur, haller, onun Mesih’in nefesine benzeyen nefesleriyle diridir.

Sense hale âşıkısın, bana değil. Sen, bir hale sahip olmak ümidiyle benim etrafımda dönüp dolaşıyorsun. Bir an eksilen, bir an artıp kemal bulan hal, Halil’in mabudu olamaz, batar gider. Batıp giden, gah böyle, gah şöyle olan güzel değildir, ben batıp gidenleri sevmem.

Bazen hoş, banan nahoş olan, bir zaman su, bir zaman ateş kesilen, Ayın burcudur ama ay değil. Put gibi güzeldir, ama güzelliğinden haberi bile yok! Saf sofi, İbn-ül vakit” tir ama vaktin babasıymış gibi vakti adam akıllı avucunun içine almıştır. Bu çeşit sofi, tamamıyla ululuk sahibi Allah Teâlâ’nın nuruna gark olmuştur.

Kimsenin oğlu değildir o vakitlerden de kurtulmuştur hallerden de! Doğurmayan nura batmıştır. Doğmayan, doğurmayan zatsa ancak Allah Teâlâ’dır. Diriyen yürü, böyle bir aşk ara. Yoksa birbirine aykırı vakitlere kulsun. Çirkin güzel nakışlara bakma da kendi aşkına, kendi dileğine bak!⁴⁸⁹

***Harabat ehline dūzalı azabın anma ey zâhid
Ki bunlar ibn-i vakt oldu gam-ı ferdayı bilmezler***

Hayâlî Bey⁴⁹⁰

⁴⁸⁸—Hz. Ali kerremallâhü veche Divanı, trc, MüstekıMZâde S. Saadettin Ef., İst. 1981, s. 665

⁴⁸⁹—Mesnevi c.III, b.2426–2438

⁴⁹⁰—Açıklama:

“*Ey ham sofi, meyhanede oturup burayı mesken edinenlere cehennem azabından, çekecekleri cezalardan söz etme. Bunlar vaktin oğlu oldular, geleceğin akıntısını çekmezler.*”

Ebu'l-Vakt: Vakti babası

İbn-ü'l-Vakt: Vaktin çocuğu. Kalbi halden hâle değişen veli.

Tasavvuf yolunda ilerlerken halleri değişen, her zaman başka türlü olan, bazen şuurlu, bazen şuursuz (kendilerinden geçen, kendilerini unutan) kimseler. Bunlara erbâb-ı kulûb da denir.

İbnü'l-vakt, zamanın oğlu, yaşadığı zamana uyup, gereklerini yerine getiren insan demektir. Tasavvuf terimi olarak da, geçmiş ve gelecekle uğraşmayan geleceği düşünmeden Allah Teâlâ’nın her hükmüne, her emrine itiraz etmeden uyan gerçek sofi anlamındadır. Çıkarıcı, dalkavuk anlamında ise, İbn-ü’z-zaman sözü kullanılır.

İbn-i vaktım ben Ebu'l vakt olmazam⁴⁹¹
Abd-i Mahzûm ben tasarruf bilmezem

Niyâzi Mısri kuddise sırruhu'l-azîz

Yazılmış alnına her ne ise, fa'ilin, reddi nâ-kabil
Hüner şu defteri a'mali, ömrü hoşça dürmektir
Musaddaktır bu dava ta ezelden mühr-i hikmeti
Cihana gelmekten maksat şu tatbikâtı görmektir.

Tıp Fak. Hastanesi⁴⁹² Haydarpaşa 09. 03. 1337
 Neyzen Tevfik kuddise sırruhu'l-azîz⁴⁹³

⁴⁹¹—Seyyid Muhammed Nûr kuddise sırruhu'l-azîze göre kevnî kerâmet gösteren, Ebu'l-Vakt'tır. İbnü'l-Vakt ise, keramet göstermekten hoşlanmaz. Efendi Hazretleri bu nedenle zamanın getirdiği mecburiyetlerde melâmet yolunu tutarak hareket etmişlerdir. (Mesela, sarığı terk ederek irşad vazifesini devam etmeleri gibi. Çünkü hakikat, her zaman Allah Teâlâ tarafındadır. Bazı şeylerin terki ile daha güzel şeylerin yapılması mümkün olacaksa o menfaat yolu aranmalıdır.)

“Ey Hüseynim, eğer gurbete ve yabancı bir memlekete yolculuğa çıkarsan, o ülkenin âdet ve geleneklerine göre hareket et.” (Hz. Ali kerremallâhü veche Divanı, trc, Müstekimzâde S. Saadettin Ef., İst. 1981, s. 60)

⁴⁹²—Şevki Koca- Murat Kaçış, *Neyzen Tevfik Külliyyatı*, İst. 2000, s.339, BAŞTUNÇ, Yüksel, Yangın Adam Neyzen Tevfik, İst. 2000

⁴⁹³—Bazıları bu ibareden dolayı şaşırıp kalacaklar. Fakat bir hakikattir ki, Efendi Hazretleri Neyzen'in bu kıtasını mütemadiyen söylerdi. Çünkü O, Neyzen'i pek çok kimsenin tanığından daha iyi tanıyordu. Neyzen'in sırlı hayatı, kendi dilinde şu şekilde anlatılır.

“....Senelerce ayık gezdiğimi bilmiyorum. Esasen hayatımda bir kere sarhoş oldum. İçim bir kere (maya) tutmuştu. Birgün Üsküdar'daki evimizde bermutad çakıyor, sabah rakısı içiyordum. Babam seslendi, tuz almak için bakkala yolladı. Tuzu aldım, fakat tamam bir buçuk sene sonra eve dönebildim!

Umumi harbe kadar (1868) okka rakı içtim. Bütün gazeteler de yazdı ya.. Ondan sonrasını hesap etmedim. Bir mandalinle, bir dilim portakalla bir okka rakı içtiğim çok olmuştur. Aylarca değil yemek, bir lokma ekmek bile ağzıma koymadım.

Ben mideme rakı doldurmakla sarhoş olmayı sevmem, gözüm doymalı, gözüm sarhoş olmalı, gözüm!

Rakıdan başka **üç dört ton esrar** içtim. **Bir o kadar da (afyon) yuttum.** Bu üç azametli hükümdar, kafamın üstünde saltanat kurdular, senelerce kımıldamadılar. Bu üç büyük kuvvetin sayesinde her renge girdim, her boyaya boyandım. Sürttüm, sefil oldum, serserilerle gezdim. Parasız gezdim. Sokaklarda, Yeni Cami'nin arkasındaki merdivenlerin üstünde köpeklerle koyun koyuna yattım. Taş, soğuk, yağmur, bana hiçbir şey yapmadı. Sapasağlam gezdim. Fakat bazen tumarhaneyi de boyladığım oldu, hem kaç kere. Mazhar Osman Bey'le bunun için aramız çok iyidir. Velhasıl her ne türlü şekli hayat varsa hepsinin üstüne çadır kurup oturdum.” (Şevki Koca- Murat Kaçış, *Neyzen Tevfik Külliyyatı*, İst. 2000, s.17–18)

***Hiç ne lazım her kesin ayıbını tahrir eylemek
Kâmil insan görmez görse de göz yumar***

Lâ

Böylelikle halk içinde Hakk-ı Rânâ olmuşuz

Lâ fâile İlla'llah (Allah Teâlâ'dan başka fâil yoktur) remzi "*Hakk-ı rânâ olmuşuz*"da kendini gösterir. Bu makamdaki edep, işlerin cümlesinde yapının Allah Teâlâ olduğunu bilmekle beraber, iyi olanı Allah Teâlâ'dan, kötü olanı nefsimizden bilmektir.⁴⁹⁴ İyilik ve kötülük bize nispet iledir. Hakka nispet edildiği zaman, hepsi hayırlıdır. Onun için Ehl'u-llâh başkasındaki bütün fiillerin hepsini Hakk'a nispet eder. Bu ise, illa ki, güzeldir. "*Sizin yaptıklarınızı Allah Teâlâ yarattı.*" (Saffat, 96)

"*Ayık olun, Allah Teâlâ dostlarına, üzüntü ve korku yoktur*" (Yunus, 62) ayetinin bir manası olan şeyin hakikâtime kavuşmaktır. Veliler bir iptila ile karşılaşınca lezzet alırlar ve şükürde olurlar.⁴⁹⁵ Kemâl makamların biri de budur.

Ayrıca veliler, bir şeye bakarken surette kalmayıp hakikâtime nazar ederler. Onların nazarı ve itikatları batınadır. Onlar bakınca tohumdaki ağacı görürler. Bilirler ki, bu âlem Allah Teâlâ'nın iradesinden başka bir şey üzere değildir.

***Hak kulundan intikamını yine kul eli ile alır
İlm-i hakkı bilmeyen anı kul yaptı sanır.***

Lâ

Arkadaşı ve sırdaşı Bandırmalı Ali Öztaylan Efendi Neyzen hakkında buyurdular ki;

"Neyzen Tevfik Hakk'a yürüdüktan sonra kanında alkol taraması yapılmış. Ancak kanında bir damla alkol çıkmadığı görülünce, insanlar şaşırıp kalmışlar."

***"Serseridir defter-i isyanımın serlevhası
Ben melâmet postunu kaalû belâ'dan seçtim"***

Neyzen Tevfik kuddise sırruhu'l-azîz

Burada anlatmak istediğimiz mana, zahirin aldattıcılığından kendimizi korumaktır.

⁴⁹⁴— "*Sana güzellikten her ne şey nâsib olursa, şüphesiz Allah Teâlâ'dandır. Sana kötülükten her ne şey isabet ederse, kendi nefsendendir.*" (Nisa,79)

⁴⁹⁵—Dokuzuncu yüzyılda, iki ünlü tasavvuf bilgini, İbrahim Ethem ile Şakik-i Belhî, şöyle konuşuyorlar. Şakik Belhî kuddise sırruhu soruyor:

"*Sizin yaşama ilkeniz nedir?*" İbrahim Ethem diyor ki,

"*Bulunca şükrederiz, bulmayınca sabrederiz*" Şakik Belhî

"*Onu bizim Horasan'ın köpekleri de yapar. Bulmayınca şükretmeli, bulunca dağıtmalı.*" Diye karşılık veriyor. (Nefahâtü'l Üns)

“Gören göz, hoş akıl gözüdür. Hayvan duygusu padişahı görseydi öküzle eşek de Allah Teâlâ’yı görürdü. Sen de hayvan duygusundan başka, heva ve hevsten dışarı bir duygu olmasaydı. (nasıl görürdün)

Âdemoğulları; nasıl olur da mükerrem, nasıl olur da hayvanla müşterek duygu ile sırta mahrem olurlardı? Sen suretten kurtulmadıkça Allah Teâlâ surete sığmaz yahut sığar demen, aslı olmayan bir sözden ibarettir.”⁴⁹⁶

Terbiyesi noksan insan olaylara zahirden yanaşır, kemâlatı ilerledikçe “*Ebrarların haseneleri Mukarrebler yanında günahdır*” sırrı açılır ve bir önceki halinin hatasını anlar.⁴⁹⁷ Görür ki, her işi yapan hakikâtte Hakk-ın kendisidir. Kullukta ve âdemlikteki esrar budur. Velayetteki sırlardan birisi celâl perdesinden zuhur eden cemali görmektir. Bu ise, normal insanlara gizlidir.

“Celâl ve Cemâl, anî ufuklar gibi geçmektedir. Ancak maksut olan mânâdır ki, daimî bir andır. Eşyanın renk renk ortaya çıkışı, kalp gözünü perdelemez. Eşyanın varlığı serap gibidir. Ona meyletmek ancak susuzluğu artırır. Beyhude araştırmak, arifin işi değildir.”⁴⁹⁸

***Alan veren O’dur Pazar içinde
Kimini bay kimini yoksul eyler.
Kimi bulmaz giye çuldan abayı
Kiminin atına atlas çul eyler
Eder akılları çok işde aciz
Eder öyle bir iş san âkil eyler
Bu sözün Yunus’u Mısri değildir
Lugaz bunda muammasın bol eyler.***

Niyâzi Mısri kuddise sırruhu’l-azîz

Dünyada abes hiçbir şey yoktur. Belki görünüş abesmiş hissini verir. Mese-lâ dere kenarında bez yıkayan kadın, çamaşırı evvelâ tokmaklıyor, sonra çalılara serip kurutuyor. Daha sonra katlayıp istif ediyor. Bu vuruş, ıslatış ve kurutuş hareketleri birbirinden ne kadar ayrı birbirine ne kadar zıt; fakat maksat bir: O da çamaşırı temizlemek. Neticede de dilberin vücuduna lââyık kılmak.⁴⁹⁹

⁴⁹⁶—Mesnevi c.II, b.64–68

⁴⁹⁷— “*İmanları ileride olanlar, Allah Teâlâ’ya yaklaşmakta ileride olanlardır. Bunların hepsi mukarreblerdir.*” (Vâkıa: 10)

⁴⁹⁸—YARAR, Cezair, *Mektubât-ı Hasan Sezâî*, İstanbul, 2001, s.74, 34. mektup

⁴⁹⁹—Ken’an Rifâî, a.g.e. s.123

**BU TARİKAT ÂLEMİNDE OLMAK İSTERSEN SÛ-Dİ MEND
SENDE BU HALDE OLUP HALKTAN LİSANI EYLE BEND
İŞTE BUDUR ÂCİZANE HUBB-U FİLLAH SANA PEND
HAYR-U HAKÂN-İ CİHAN SİMURG-U ANKA OLMUŞUZ.**⁵⁰⁰

Bu tarikat âleminde olmak istersen sû-di mend

Bu yola girip *sû-di mend* (kazançlı) olmak isteyen bu yolun kural ve edeplerine uymalıdır.

“Hakk’ı talep edenler bu yolda dünyayı ve nefislerini terk ederek mesafe almışlardır. Bu yola gösteriş, iki yüzlülük ve gururla girilmez. Bu yola ancak bir mürşide bağlanılarak girilir.”⁵⁰¹

“Zeyneddin-i Hafî kuddise sırruhu’l-azîz risâlesinde der ki; Allah Teâlâ’dan feyzinin kesilip müridin terakkîden geri kalması çok görülen bir şey değildir; bu, ancak kalb bağının kesilmesiyle olur. Sâlik daima ona yönelmiş durumda olmalıdır; halka yönelen Hakk’dan dönmüş olur. Toprak, rüzgar, güneşin sıcaklığı hep zavallı bir damlacığın düşmanıdır. Oysa bir çeşmeye bağlı olarak akmakta olan su birbirine el, ayak, güç, kuvvettir. Çeşmeden kesilen su bunca düşman ortasında; elsiz, ayaksız, başsız, o kadar mesafeyi aşip hangi yardımla ve nasıl denize ulaşabilir!”⁵⁰²

Efendi Hazretleri buyurur ki;

“Kendi başına biten bir ağacın meyvesi olmaz. Allah Teâlâ’nın âdetinde bir şeyi sebebe bağlamak lazımdır. Nasıl ki, ana ve baba olmadan çocuk dünyaya gelmiyorsa, bir Mürşidi kâmil terbiyesine girmeden olan doğuşta da sakatlıklar olur.”⁵⁰³

⁵⁰⁰—Bu tarikat âleminde sende saadete ermek istiyorsan

Sende bu hali kazan, dedikoduyu, nasıl’ı, niçin’i bırak, dilini tut
İşte budur benim âcizane, Allah Teâlâ’nın sevgisi için sana nasihatim
Biz dünyanın en hayırlı hakani, zümrüd-ü Anka (Kuşu) olmuşuz.

⁵⁰¹—ÇAVUŞOĞLU, a.g.e. s.126

⁵⁰²—ÇAVUŞOĞLU, a.g.e. s.141

⁵⁰³—İsa aleyhisselâm bir gün hastalandı. Bir ot ona:

“Ey İsa aleyhisselâm, Ben senin derdine dermanım.” dedi. İsa aleyhisselâm:

“Dermanı veren Allah Teâlâ’dır.” dedi. Allah Teâlâ Hz. İsa aleyhisselâma şifa verdi, iyi oldu. Sonra tekrar hastalandı. Gitti o ot ile derman aradı. Şifa buldu. Sonra tekrar hastalandı. Gitti o ot ile derman aradı bulamadı. Allah Teâlâ’ya şikâyet etti. Allah Teâlâ:

“Doktora git. Onun söylediklerini yerine getir.” dedi.

İsa aleyhisselâm doktora gitti. Doktor da, o otu tavsiye etti. Otu kullandı ve bu kez şifa buldu. Bunun üzerine:

“İlâhî! Bu ne hikmettir?” diye sordu. Kendisine şöyle vahy edildi:

“Ey İsa! Önce hasta oldun şifa verdik ki, bizim her şeye kadir olduğumuzu bilesin. Bu kez hasta oldun, ot ile şifa verdik ki, bizim yarattığımız şeyleri hikmetle yarattığımızı, faydasız bir şey yaratmadığımızı bilesin. Üçüncü defa hasta oldun.

***Boş çeşmeye koydum bakraç,
Bulamadım derdime ne merhem ne ilaç***

Lâ

İlahisini ihvanına söyler, mürşid çeşmesinden istifade etmeyenin hedefe varamayacağını hatırlatırdı

Bu nedenle tasavvuf yolunda, Fahr-i Âlem Muhammed Mustafa sallallâhü aleyhi ve sellem Efendimize sonsuz bağlılık ve mürşide karşı muhabbet ve edep sahibi olmak gerekir. Bu esaslara riayet edilmezse yolda kalmaktan korkulur.

Sende bu halde olup halktan lisani eyle bend

Halktan lisani bend eylemek bu yolda üç şekildedir.

Zahirî, Kalbî ve Ruhî.

Zahirî olan lisana kilit vurmaktır. Bu terakkiye açılan yoldur.

Kalbî tarafı ise, insanlardaki ve kendindeki hali görüp meşgul olmamaktır. Meşguliyet insanı yoldan alıkoyar. Görünen âlemin, seni sevdiğinden meşgul etmesi, saman çöpünün akan suyuna mani olmasını gösterir ki, bu noksanlığa işarettir.

Ruhî tarafı ise, bir zaman sonra nefesine hoş gelen arzuların etkisinden kurtulmaktır. Aslında tasavvuf yolu kısa ve kolay olmasına rağmen, aşılması güçtür. Sabır bu yolun baş ilacıdır. Sabrın başı da yokluktur. Yokluk demek bir manada Allah Teâlâ'ya sabretmektir.

Gençlerden biri Şiblî kuddise sırruhu'l-azize sordu:

“Sabır nedir? Ey efendim...” Şiblî hazretleri anlattıktan sonra en şiddetli (muteber) sabrın Allah Teâlâ için sabır olduğunu söyledi. Genç buna itiraz etti. Şiblî Hazretleri bunun üzerine, Allah Teâlâ ile sabır dedi. İkinci kez itiraz edince bu sefer de, Allah Teâlâ'da sabır dedi. Üçüncü kez itiraz karşısında es-sabr-u alellah dedi. Genç yine itiraz etti ve dedi ki;

Ey Şeyh hazretleri sabrın en muteberi es-sabru anillah'tır. Yani **Allah'tan sabretmektir**. Şiblî hazretleri bu sözü duyar duymaz bir şahka vurup yere düştü ve bayıldı.⁵⁰⁴

Ey aşâğılık dünyaya bile sabredemeyen!

Bu yeryüzünü güzel bir tarzda döşeyen Allah Teâlâ'ya nasıl sabredebili-

Şifanı o ottan kılmadık. Belki hastalığını daha da artırdık ki, kahrımız ve heybetimizi bilesin. Sonra doktora gönderdik ki, kendi acizliğini bilesin. Şifa veren benim. İstersem şifa veririm. Doktor ve ot şifa için birer vesiledir. Bütün işler benimdir. Bunu iyi bil.” (Erzurumlu Darir Mustafa, *Kırk Hadis Kırk Hikâye*, trc. Dr. Selahaddin Yıldırım- Dr. Necdet Tilmaz, İstanbul, 2004, s.91-92)

Maddî hastalıkların tedavisinde nasıl doktorlar varsa, Allah Teâlâ ve mürşidi kâmillere de mânevî terbiyenin doktorlarıdır.

⁵⁰⁴—İsmail Ankarâvî, Minhâcu'l-Fukara, İst, 2005, s. 271

yorsun?

Ey naz ve nimete bile sabredemeyen! Kerîm Allah Teâlâ'ya nasıl sabredebiliyorsun?

*Ey temize, pise bile sabırsız! Yaradanına nasıl sabredebiliyorsun?*⁵⁰⁵

Arifliğin şartlarından birisi de bazı şeyleri bildiğin halde bilmemezlikte olmaktır. Bu nefsin selametine ve emniyete sebep olur.

Boğazdan kalbe inmeyen ilim faydasızdır.

İnsanların helakine sebep olan şeyler, lüzumsuz konuşmakla, hayırsız maldır.

Anlamaz hayvan olan, insan olan anlar bizi

Halkın artık eksliğine keylimiz yoktur bizim

Kimseye tan etmeye hiç dilimiz yoktur bizim

Lâ Mekân'dan gelmişiz bir ilimiz yoktur bizim

Niyâzi Mısri kuddise sırruhu'l-azîz

İşte budur âcizane Hubb-u fi'llah sana pend

Hayr-u hakân-ı cihan Simurğ-u Anka olmuşuz.⁵⁰⁶

Gönüle ve dile bend vuran kişi sırr-ı Hakk'ta fenâ dan bekâ'ya, varlık-

⁵⁰⁵—Mesnevi, c.II, b. 3074–3076

⁵⁰⁶—**Simurg-u anka**: Simurg = Kaf dağında olduğu söylenen masal kuşu Anka; “Öz”

Simurg

Kaynaklarda verilen Simurg'la ilgili bilgiler büyük ölçüde Anka için verilen bilgilerle benzerlik göstermektedir. Çünkü Simurg Anka'nın Farsça'daki adıdır. Simurg, Anka adı verilen hayalî büyük bir kuş olarak tanımlanmakta olup Simurg kelimesi de “otuz kuş büyüklüğünde” anlamındadır.

Anka kelimesi İbranice ‘*anak*’ kelimesinden türemiştir. Anak, isim olarak gerdanlık, uzun boyunlu dev anlamlarına, fiil olarak ise, gerdanlık takmak, boğmak, boğazı sıkmak anlamlarına gelir. Anka; ‘*uzun boyunlu*’ ismi olup cismi olmayan büyük bir kuştur. Simurg, Zümrüd-ü anka adlarıyla da bilinir. Cennet kuşuna benzer yeşil bir kuş olduğu için bu ad verilmiştir.

Bu adların dışında Anka, Semender, Devlet Kuşu, Phoenix, Tuğrul, Hümâ adlarıyla da bilinir. Bulunduğu yerdeki kuşları avlayarak batıya doğru uçtuğundan **Anka-yı muğrib** de denir. İslâm, tasavvuf ve Anka ile ilgili olarak divan şiirinde kullanılan tamlamalar arasında “**Kaf-ı Kanâat, Kaf-ı istiğna**” tamlamalarıyla birlikte “**Ankâ-yı âli-şân, Ankâ-yı âli-himmet, Ankâ-yı himmet**” gibi tamlamalar da bulunmaktadır. “**Ankâ-yı lâ-mekân**” ise, tasavvufta Allah Teâlâ anlamında kullanılmaktadır. (Türk Kültürü İncelemeleri Der. I, H.Dilek Batıslam, İstanbul 2002, 195–202.)

*Dil beytini pâk eden, dervişi anka eden,
Âlem-i ilâhiye giden, mevlâ zikridir zikri.*

Nûreddîn Cerrâhî

tan yokluğa ulaşmış ve celal içre cemali görmüş olur. Yoksa bu kahır dünyasında her şey insana dert ve sıkıntıdır.

***Karıncalar gibi sen ufak, ufak yürürsün
Meleklerden ileri seyranı arzularsın
Topuğuna çıkmayan suyu deniz sanırsın
Sen katreyi geçmeden ummanı arzularsın.
Var sen Niyâzi yürü atma okun ileri
Derdî ile kul olmadan sultanı arzularsın***

Niyâzi Mısri kuddise sırruhu'l-azîz

İnsan için değer verdiği ne ise, meyli ona ister istemez olur. Onda huzur bulur ve ona hizmet eder. Allah Teâla aşkı ile yanan da bu fâni dünyanın telâşesi yoktur ki, kendini heder etsin. Onun hedefi Allah Teâla'yı sevmek ve Allah Teâla tarafından sevilmeştir. Allah Teâlâ'yı sevenler ise, Allah Teâlâ'nın sevdiği kimselerdir.

Bâyezîd kuddise sırruhu'l-azîz buyurur ki;

“O’nu sevdiğimi sanıyordum, fakat düşününce gördüm ki, O’nun aşkı benimkinden öncedir.”⁵⁰⁷

“Mevlana Celâleddin Rûmî kuddise sırruhu'l-azîze göre, insanın aşkı, gerçekte temsil yoluyla Allah Teâlâ'ya olan aşkın bir sonucudur.

Birisi her gece Allah der durur, bu zikrinden ağzı tatlılaşır, zevk alırdı. Şeytan ***“Ey çok söz söyleyen, bunca Allah demene karşılık onun Lebbeyk demesi nerede? Allah tahtından bir cevap bile gelmiyor. Böyle utanmadan sıkılmadan ne vakte dek Allah deyip duracaksın”*** dedi.

Adamın gönlü kırıldı, başını yere koydu, yattı. Rüyada yeşiller giyinmiş Hızır'ı gördü. Hızır ***“Kendine gel, niçin zikri bıraktın, çağırdığın addan nasıl usandın, zikrinden nasıl pişman oldun?”*** dedi. Adam, cevap olarak ***“Lebbeyk sesi gelmiyor, kapıdan sürüleceğimden korkuyorum”*** deyince;

Hızır ***“Senin o Allah demen, bizim Lebbeyk dememizdir. Senin o niyazın derde düşmen, yanıp yıkılman, bizim haberci çavuşumuzdur. Senin hilelere düşmen çareler araman, seni kendimize çekmemizden, ayağını çözmemizden dir. Ateşin de bizim lütfumuzun kemendidir, aşkın da. Her Ya Rabbi demende bizim, Efendim, buyur dememiz gizli”*** dedi.

Bilgisiz adamın canı, bu duadan uzaktır. Çünkü Yarabbi demesine izin yok ki! Zarara, ziyana uğrayınca Allah'a sızlanmasın diye ağzında da kilit var, gönlünde de. Ağzı da bağlı, gönlü de.

Firavuna yüzlerce mal, mülk verdi, o da nihayet ululuk, büyüklük davasına girişti. O kötü yaradılışlı, Hakk'a sızlanmasın diye ömründe baş ağrısı bile görmedi. Allah, ona bütün dünya mülkünü verdi de dert, elem, keder vermedi. Dert, Allah'ı gizlice çağırmana sebep olduğundan bütün dünya malından yeğdir.

Dertsiz dua soğuktur, bir şeye yaramaz. Dertli dua ve niyaz, gönülden, aşk-

⁵⁰⁷—NICHOLSON, a.g.e. s.78

tan gelir. O gizlice niyazın, o önü sonu anman yok mu? İşte saf, halis ve hüznü dua odur. **“Ey Allah Teâlâ'm ey feryadıma erişen ey yardımcım”** demendir. Allah Teâlâ yolunda köpeğin sesi bile Allah Teâlâ cezbesiyledir. Çünkü Allah Teâlâ'ya her yönelen, bir yol kesicinin esiridir.⁵⁰⁸

Dünya fitne ve imtihan yurdudur. Onun zehrinden çok az kişi kurtulur. Fakat bu yolda devamlı gayret, onu beladan geçirir. Maneviyat pınarından içen için dünyanın ve içindekilerin kıymeti yoktur. Ruhu temizleyen artık her şeyi güzel görmeye başlar.

Hz. Cüneyd Bağdâdî kuddise sırruhu'l-azîz Meşâyih'ten dünyalık bekleyenler için;

“Son demde imansız gitme korkusu var” diye buyurmuşlardır.⁵⁰⁹ Ayrıca Mâlik b. Dinar kuddise sırruhu'l-azîz buyurur ki; **“Dünyevi arzular peşinde koşan bir kimsenin peşinden koşmaktan şeytan bile vazgeçer.”** (Zira bu belada ona yeter.)⁵¹⁰

**Veli arif celal içre cemalin görür daim
Bu haristanın içinde, Ona gülzar olur peyda**

Niyâzi Mısri kuddise sırruhu'l-azîz

**Yaratılanı severim
Yaratan'dan ötürü**

Yunus Emre kuddise sırruhu'l-azîz

“Tarikat-ı aliyyede, usulleri tamamlayıp, kabiliyet halifeliği ile feyz aldıktan sonra, dünyadan dolayı değil, aksine başka bir cihetten dolayı istiğna (doygunluk) zuhur edip, hayvani gıdadan istiğna değil, ruhanî gıdadan dahî isteksizlik gerektir.”⁵¹¹

Kişiyeye bu cihanda ulaşılacağı en hayırlı şey, dünya sevgisini arkasına atması ileriye yani asıl vatani olan hakikât âlemine nazar etmesidir. O zaman leşler üzerine konmayan *Anka Kuşu* olunur. Bu kuş, baki âlemin semasında yer tutmuştur. Bu fani dünyada konacağı yeri yoktur.

⁵⁰⁸— Mesnevi c.III, b.189–207

⁵⁰⁹—YARAR, a.g.e. s.28, 3.mektup

⁵¹⁰—Tezkiretü'l-Evliya s.92 (Bazı namaz vb. dinî ibadetten yoksun kimselerin iyi ahlaklı görünmesine fazla itibar etmemek lazımdır. Çünkü onlar için şeytanın vesvesesi yoktur. Şeytanın tasallutu olmayınca insanda fitrat gereği bazı iyi huylar açığa çıkar. Fakat çok müslümanın ahlakında birçok eksiklik hemen yüz göstermektedir. Bu konuda tahrik şeytanın isteklerinin ve azdırmasının büyük etkisi vardır. Yazan)

⁵¹¹—YARAR, Cezair, *Mektubât-ı Hasan Sezâi*, İstanbul, 2001, s.36, 9. mektup

***Halife-i zadesin, makbulsün
Her neye muhabbetin varsa ona kulsun***

Lâ

Cenâb-ı Hak, (Dünya için) Kur'ân-ı azîm'üş-şânında buyurduğu “*metâ*” lafz-ı şerifidir. İsmail Hakkı kuddise sırruhu'l-azîzin Rûhu'l-Beyân Tefsîrinde “*meta*” kelâmından “*hatunların hayız bezidir*” diye tefsir buyurmuştur. İşte dünya demek bu bez demektir. Artık akli ve fikri olan adam hiç böyle hayız bezine muhabbet edip sever mi? Ve bunun kokusunu bilir misin? Hiç kokladın mı? Yok, hele hele iyi düşün, Hazret-i Mevlânâ Celâleddin-i Rûmî kuddise sırruhu'l-azîz Efendimizin buyurdıkları gibi “*keşf-ü kerâmâtın dem vuruyorsun; amma velâkin hâlâ hayız bezi gibi, hanımın iki bacağı arasından ayrılmıyorsun*”⁵¹²

“*Bir çömlek seviyorsan çömlek sevdiğini bil. Ona, olduğundan daha fazla değer verme.*” Diyen *Epiktetos* ne doğru söylemiş.⁵¹³

***Nâdanı terk etmeden yârânı arzularsın,
Hayvânı sen geçmeden insânı arzularsın.
“Men aref-e nefse-hû fakad aref-e Rabbe-hû”
Nefsini sen bilmeden Subhânı arzularsın.
Sen bu evin kapısın henüz bulup açmadan,
İçindeki kenz-i bî-pâyânı arzularsın.
Taşra üfürmek ile yalunlanır mı ocak,
Yüzün Hakk'a dönmeden ihsanı arzularsın.
Dağlar gibi kuşatmış benlik günahı seni,
Günahın bilmeden gufrânı arzularsın.
Cevizin yeşil kabını yemekle tat bulunmaz,
Zâhir ile ey fakîh Kur'ânı arzularsın.
Şarâbı sen içmeden sarhoş-u mest olmadan,
Nice Hak-kın emrine fermânı arzularsın.
Gurbetliğe düşmeden mihnete sataşmadan,
Kebab olup pişmeden büryânı arzularsın.
Yabandasın evin yok bir yanmış ocağın yok.
Issız dağın başında mihmânı arzularsın.
Bostanı bağı gezdim hıyârını bulmadım,
Sen söğüt ağacından rummânı arzularsın.
Başsız kabak gibi bir tekerleme söz ile,
(Yunus) leyin Niyâzi irfânı arzularsın.***

Niyâzi Mısırî kuddise sırruhu'l-azîz

⁵¹²—Aşçı İbrahim Dede, a.g.e. c. IV, s.1495

⁵¹³—AYVERDİ, Sâmîha, *Abide Şahsiyetler*, İst. 1976, s.264

**BUNCA İLM-İ FAZL İLE BİLMEZ İMİŞ, NUR-İ BASAR
HER İŞİ EDEN ETTİREN ALLAH TEÂLA DEĞİL Mİ VER HABER
LEYK HULUL-İ İTTİHAZDAN EYLE GAYETLE HAZER
BİZ HAKAYİK AŞİYÂN İÇRE MİMAR OLMUŞUZ**⁵¹⁴

Bunca ilm-i fazl ile bilmez imiş, nur-i basar

Nur-i basar: Göz nuru.

İlim, kesbî veya vehbîdir. İnsan, ilmi bir hakikâti öğrenmek için öğrenir. Tasavvufun alanına giren ledün ilmi, vehbi ilimler sınıfına girer. Bu yolda gayret muhakkak gerekir. Ancak buna ilaveten mürşid himmeti ve nispet ise, mecburiyet gibidir. Çünkü itibar kazanmanın birinci şartı, önce kazanmışların yanında yer bulmak ile olur.

Hazret-i Mevlânâ kuddise sırruhu'l azizin dediği gibi:

“Hakk’ın ve has kulların inayeti olmayınca, melek de olsan faydası yoktur, yine yaprağın siyahtır!”⁵¹⁵

Çünkü haller ilmi olan bu yol yaşamak, duymak, sezme, hissetmekle beraber, hikmet pınarının gözesinden içmektir.

Muhyiddin Ârabî kuddise sırruhu'l-azîz buyurur ki;

“Kelîmelerin lafız kalıpları, hallerin anlamlarını taşımaya yetmez.”⁵¹⁶

“İlim kesbiyle paye-i rif’at, arzu-yi muhal imiş ancak.

Aşk imiş her ne var âlemde, ilm, bir kıyl u kaal imiş ancak”

Mevlâna kuddise sırruhu'l-azîz, ledünnî ilmin ilâhî bir nasip olduğunu, bunun ancak kalbî istîdâdı olanlara lütfedildiğini şu şekilde ifâde etmektedir.

“Yakûb’un, Yusuf’un yüzünde gördüğü fevkalâdelik, kendine mahsus idi. O nuru görmek, Yusuf’un biraderlerine nasip olmamıştı. Kardeşlerinin gönül âlemi, Yusuf’u görmekten ve anlamaktan uzak idi.”

“Ruhun gıdası aşktır. Canları ise, açlıktır.”

“Yakub’da, Yusuf’un bir cazibesi vardır. Bundan dolayı Yusuf’un gömleğinin kokusu, O’na çok uzak bir yerden dahi ulaştı. Gömleği taşıyan kardeşi ise, o kokuyu duymaktan mahrum idi.”

⁵¹⁴—Birçok ilme göz nuru dökmekle de, arif-i billâh olunmuyormuş

Allah Teâlâ takdir ederse her murada erilmez mi? Söyle;

Lâkin Allah Teâlâ, kul ile iç içe geçer demekten son derece sakınmalısın, aman Bak biz hakikatler ikliminin, bülbül yuvalarını yapan mimar olmuşuz.

⁵¹⁵—Ken’an Rifâî, a.g.e. s. 41

⁵¹⁶—Cemal KURNAZ -Mustafa TATCI, Türk Edebiyatında Şathiyye, Ankara, 2001, s.26

“Çünkü Yusuf’un gömleği kardeşinin elinde iğreti idi. Kardeşi, gömleği götürüp Hz. Yakup’a teslim ile mükellefti. Yani o gömlek, kardeşinin elinde, esirci elinde bulunan bir seçkin cariyeye gibiydi. Esircinin nefsi için değildi. Satıcıdan başkasına aittir.”

İlm-i ledündeki tahsilini ikmal eden Şeyh Şiblî, Allah Teâlâ’ya vasıl olduktan sonra bütün kitaplarını yakmıştır.

İmam Şâfi Hazretlerini, Şeybânî Râî kuddise sırruhu’l-azîzin önünde talebe gibi diz çökerten bu ilimdir. Kendisine:

“*Ey imam, sen nerde, Şeybânî nerde? Bu hürmetin sebebi nedir?*” denilince İmam Şâfi kuddise sırruhu’l-azîz:

“*Bu zât, bizim bilmediğimizi bilir.*” cevabını vermiştir.

Ahmed b. Hanbel radiyallahü anh ve Yahyâ b. Muâz kuddise sırruhu’l-azîz, bazı meseleleri Ma’rûf-i Kerhî kuddise sırruhu’l-azîze başvurup ondan sorarlardı. Bunun sebebi kendilerine sorulunca, Ashâbın:

“*Yâ Rasûlallah, kitap ve sünnette yoksa ne yapalım?*” suâline, Hz. Rasûlullah sallallâhü aleyhi ve sellem:

“*Onu sâlih kimselerden sorun! Onların istişâresine arz edin!*” hadîs-i şerîfini misâl verirlerdi.

H. Ömer radiyallâhü anh vefat edince, Abdullah b. Mes’ûd radiyallâhü anh;

“*İlmin onda dokuzu gitti.*” Buyurdu. Bir sahâbi radiyallâhü anh de kendisine:

“*Daha içimizde âlimler var!*” dedi. O da:

“*Ben marifet ilminden bahsediyorum.*” dedi.

Her işi eden ettiren Allah Teâla değil mi, ver haber

Vasıtalı olsun, vasıtasız olsun, her yerde tecelli eden Allah Teâlâ’dır. Tekkeleri kapadılar, şöyle yaptılar, böyle ettiler, deme... Yaptıran Allah Teâlâ’dır. Bunu sen anlamamakla böyle olmaması icap etmez. Kimsede kabahat yoktur. Yapan, tertip ve tanzim eden hep Allah Teâlâ’dır. Bunu sen idrak etmemekle, böyle olmaması icap etmez. Sen çocuğunu ateşe yaklaştırmaktan menedersin ama O, bunu takdir eder mi? Kızır ve ağlar.⁵¹⁷

Maneviyat ilminin gerçekte ustası Allah Teâlâ’dır. Samimiyetle bu yola girene Allah Teâla sırası ile bilmediğini öğretir. Tasavvuf bir emanettir, cahile de teslim edilmez.

Leyk hulul-i ittihazdan eyle gayetle hazer

Maneviyat ilminin ilk basamağı nefse ayak basmak ve onu tanımaktır.

⁵¹⁷—Ken’an Rifâî, a.g.e. s.214

Kalb gözü ile görmek için ilim tahsiline gerek yoktur. Çünkü o bir hicap perdesinin aralanması ki, kendi aslı bir ilimdir. Eşyanın hakikâtini, iç yüzünü gören, anlayan kalb gözüne basîret dendiği gibi, kalb gözü ile görme, ferâset diye de isimlendirilir.

İmâm-ı Kuşeyrî kuddise sırruhu'l-azîz buyurmuştur ki;

“Allah Teâlâ, müminlere bir takım basîretler ve nûrlar vermiştir. Onlar bu sayede ferâsette bulunurlar. Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellem; “Mümin, Allah Teâlâ'nın nûru ile nazar eder.” hadîs-i şerîfi bu mânâda anlaşılmalıdır” Deylemî'nin zikrettiği bir hadîs-i şerîfte; *“Gözü âmâ(görmeyen) kimse kör değildir. Asıl âmâ, basîreti kör olan kişidir.”*

Bu ilim binde bir kişiye nasip olur. Bu ilim bazen insanı öyle bir sarhoşluğa çeker ki, Hallac kuddise sırruhu'l-azîz gibi darağacına da baş koydurur.

“Gazzali kuddise sırruhu'l-azîze göre bu kalb gözüne sahip olan yalnız ariflerdir, mutasavvıflardır. Yakini bilgiye, Allah Teâlâ'nın Ledün ilmine sahip sevgili kulları da yalnız bunlardır. Yalnız bunlar, Allah Teâlâ'yı olduğu gibi görürler ve onun zatını da tam manasıyla kavrarlar. Allah Teâlâ, bu yakini bilgiyi, bu sevgiyi kullarının kalbine doğrudan doğruya kendi nuru ile verir. Kalbe bağlı olan bu bilgidен hâsıl olan zevk de zevklerin en büyüğüdür. Ve bu zevke dayanan mutluluk da, en kuvvetli ve en sürekli mutluluktur.”⁵¹⁸

Gazzali, kalbin gerçekten gözü olduğunu er-Risaletü'l-Ledünniye'sinde şöyle delillendirir.

“Tasavvufçulardan bir grup der ki; “Kalbin de bir gözü vardır. Tıpkı cesedin de bir gözü olduğu gibi..” İnsan zahiri varlıkları zahir gözüyle görür. Hakikâtleri de akıl gözüyle görür. Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellem şöyle buyurur: *“Hiçbir kul yoktur ki, onun kalbinin mutlaka iki gözü bulunmasın. Bunlar iki gözdür. Onlarla gayb idrak olunur. Allah bir kuluna hayr murad ettiği zaman onun kalb gözünü açar. Ta ki, kişi, gözünden gaip olanı kalb gözüyle görebilsin.”*⁵¹⁹

***Değil mümkün ayn-ı vaciptir hakikâtte
Vücut ile âdem beyninde zira ittihat olmaz***

Lâ

Varlık, zahiri itibarı ile çokluk içinde olsa da, aslında bir olan Hakk'ın tecellileridir. Maneviyat sözle anlatılacak bir durum değildir. Hüsnu zanda bulunup tatmak lazımdır. Efendi Hazretlerinin *Leyk hulûli ittihazdan eyle gayetle hazer* (bu karışmadan kaçın demesi) mahlûkun hiçbir zaman Allah Teâlâ olamayacağı fakat eşyada Allah Teâlâ'yı müşahede etmek gerektiğidir.

Seyyid Muhammed Nur-ul Ârâbî Varidat şerhinde buyurur ki;

“Ehli tarikin tevhidi, zikre devamı neticesinde tahsil edilen bir hâldir; makam değildir.

⁵¹⁸—SUNAR, Cavit, *İslâm'da Felsefe*, Ankara, 1972, s.30

⁵¹⁹—GAZZALÎ, *er-Risaletü'l-Ledünniye*, trc. Yaman Arıkan, İst, 1972, s.87–88.

Bu, Leylâ'ya karşı, Mecnun'un hâline benzer. Melik, Leylâ'yı ona arz eyledi ve Leylâ; Ya Kays, ben Leylâ'yım, bana bak; dedi de Mecnun; benden başka Leylâ olur mu? Deyip dağa kaçtı.

Bu mücerret hâlden ibarettir. Ehli zikir de böylece kendilerine zikir galip olunca; zikir, ihvân, mezkûr, ittihad eder. Halbuki bu tevhîdi makam değildir."⁵²⁰

Bârî Teâlâ, bu mahlûktan başka bir vücûdu olmaktan münezzehtir ve Hakk'a mahlûktan başka bir varlık olarak inanan kimse şirktedir.⁵²¹

Senin varlığın fânî olup hakikâti Hakk'ın olunca ittihat nereden meydana gelir! Sen kendi geçici vücudunu var zannettiğinden ittihat anlarsın. ***Sen var mısın ki, ittihat olsun!*** Hulul zannetmen şundan dolayıdır: Allah Teâlâ'nın, ey Muhammed, toprağı atan sen değildin, ben idim dediğinde, sen anladın ki, hâşâ, Allah Teâlâ, Muhammed'in gönlüne girip toprağı attı. Mülkünde kendisinden başkası olmayınca ittihat nereden olur ve hulul nereden ortaya çıkar? Kim var ki, kim kime girip çıksın! Ve bir de, erenlerin şu nutuklarını yanlış anlayıp yanıldılar.

***Gâhi nebat gâhi hayvan olmuşam
Gâhi mâden gâhi inşân olmuşam
Gâhi havadan yağmur olup yağmışam
Gâhi div ü gâhi Süleyman olmuşam
Gâhi Fir'avn gâhi Hâmân olmuşam
Gâhi deyr ü gâhi ruhban olmuşam
Gâhi cennet gâhi Rıdvan olmuşam***

Bu gibi sözlerinden dolayı Ehl'u-llâhî hulûlî zannettiler. Hulûlîler, âdem öldükten sonra ruhu çıkar; dünyada hangi hayvanın huyuyla huylanmışsa o huyu değiştirmedikçe Hakk'a ulaşamaz. Öldüğü vakit onun ruhu çıkıp o hayvana girer. Dünyada hayvanlıkla gezer ve bazen olur ki, o ruh bitkilere girer. İnsanken Hakk'ı anlayıp bilip Hakk'a ulaşırsa o zaman girip çıkmaktan kurtulur derler.

Bu düşünceden Allah Teâlâ'ya sığınırız. Bunlar, erenlerin nutuklarını yanlış anlayıp yanıldılar ve hulûlî oldular.⁵²²

(Muhyiddin Ârâbî kuddise sırruhu'l-azîz) Çok kimseler tarafından bilinen ve insiyaki olarak: "*Allah, Hz. Âdemi, Allah suretinde yarattı*" şeklinde tercüme edilen meşhur bir *hadis*'i ele alarak diyor ki". Hz. Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellem der ki;

"Allah, Âdem'i kendi suretinde yarattı."

Buradaki zamir (*kendi sözü*) bizce Hz. Âdem'e avdet etmektedir. Başka bir

⁵²⁰—Gölpınarlı, Abdalbaki, Melâmîlik ve Melâmîler, İst. 1931, s. 290

⁵²¹—Selim Divane, Sadıkların Müşkillerinin Anahtarı, a.g.e., s.75

⁵²²—Selim Divane, Ariflerin Delili Müşkillerinin Anahtarı, Mustafa TATCI-Halil ÇELTİK, Ankara, 2004, s. 80

deyişle: Arapça sintaks kurallarına göre, metindeki *sûretihî* sözündeki *hi* zamiri hem Allah Teâlâ'ya, hem de Adem'e ait olabildiği için, İbn'ül-arabî, (teamül hâline gelen ve sonuç itibarıyla: Allah Teâlâ'nın *insan şeklinde* olduğunu zannettiren “*Allah, Âdem'i, Allah suretinde yarattı*” şeklindeki *yanlış* anlamayı düzelterek :

Allah, Âdem'i, Âdem (insan) *suretinde yarattı* tarzında doğru bir anlayış (= tercüme anlayışı) getirmektedir. Hemen çok kimse tarafından fark edilemeyecek olan bu incelik, İbn'ül-Arabî'nin dikkatli ve nafiz zekâsının eseridir.⁵²³

“Beşer, ne eski filozofların dediği gibi Allah Teâlâ'dır, ne de yenilerin dediği gibi sur homme (insanüstü) dür. Beşer Allah olamaz. Bak ne diyorum.

Ey mazhar-ı mürşitte tecelli eden Allah!

Fakat o kimsenin vücudunu ilâhî tecelliyât yakmış, yani kalıbını, cismini, benliğini kendinde fânî etmişse, o vakit beşer Hakk'la bakî olmuş, ondan Hak tecellî etmiştir. Güneşin zuhurunda idare kandili hükümsüz kalır.”⁵²⁴

Eşya O'nun tecellisi ise, de, eşya eşyadır. O ise, O'dur. İşte kalb ilmi budur. Bu akli bilgilerle bilinmez. Vücudun varlığı müşahede, zevk, hal, fena-fi'llah, bekâ bi'llah ve müsteğrak'ün fi-zât'illah ile bilinir. Buna ise, Mürşidi Kâmil terbiyesi ile ulaşılır. Bu işi fark edemeyenler ilhada düştüler ya hulûli (yok olup karışma) ya ittihat (her şeyi Allah Teâla'nın zatı gibi) a düşerek zındıklık ve kulluktan kendilerini müstağni gördüler. Bu ise, hataların başlangıcı olmuştur.

Bu halin herkes tarafından anlaşılmasını da düşünmek muhaldir. Bu hale erişen kulluk makamlarının doruğundadır.

Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellem **“*Bana Allah Teâla'nın kulu ve Rasulü deyin*”** sırrına kavuşur.

***Alan lezzatı birlikten halas olur ikilikten
Niyâzi kande baksa ol heman didar olur peyda
Görünür ol kenzi mahfiden nice zahir olur eşya
Bilür her nakş-ü sûretten nice esrar olur peyda***

Niyâzi Mısri kuddise sırruhu'l-azîz

⁵²³—KEKLİK, Nihat, El-Futuhât El- Mekkiyye Kriterleri, İst, 1990, s. 188

⁵²⁴—Ken'an Rifâi, a.g.e. s. 23

- 1-Ulu Tanrım akıl ermez sırrına
Bin bir ismi halktan pinhân edersin
İçirirsin sabrın peymânesini
Hikmetini sonra âyân edersin
- 2- Gizlenirsin bir nüvenin içinde
Âdemin de, şeytanın da, cinin de
Her milletin ayrı ayrı dininde
Şirk'e, küfre reybi Burhan edersin
- 3-Aşk olursun gönlümüzü yakarsın
Leylâ olur karşımıza çıkarsın
Rakip olur canımızı sıkarsın
Vuslatını bize hicran edersin
- 4-Bozuktur düzenin olmazsın akort
Tavşana kaç dersin, taziya aport
Haham, papaz, hoca ettikçe zart zurt
Alay eder, güler, isyan edersin
- 5-Sen indirdin yere şu dört kitabı
Ayrı ayrı her birinin hesabı
Her bir dinin sensin putu, mihrabı
Yalanına kendin iman edersin
- 6-Zerdüş olmuş görünmüşsün ateşe
Brahmen'in Vişno'susun güneşte
Bir parlamış parladın ki, Kureyş'te
Mahbubun şanına şan edersin
- 7-Hem goncasın, hembül bülsün, hem diken
Hem canansın, hem de çileyi çeken
Hikmetine defineler açıkken
Seyyah, derviş olur salman edersin
- 8-Yok olmadan var olmanın yolu yok
Kendin gibi seni arayan pek çok
Hiç şaşmaz kaderden attığın ok
Sevdiğini aşka nişan edersin
- 9-Çiftçi olur öküzünü havlarsın
Ağa olur hizmetkârı paylarsın
Yersin, göksün, yıllar, günler, aylarsın
Asırları toplar, bir ân edersin
- 10-Görünürsün her velide, delide
Mustafâ'da, Avram'da, Pandelfde
- Bir maymuncuk gibi her bir kilide
Hem uyarısın, hem de bühtan edersin
- 11-Neş'e olup gizlenirsin şarapta
Helâl haram yazılırsın kitapta
Sevdalarla şu inleyen rebapta
Sensin âşıkları nâlân edersin
- 12-Zincir olur, mecnunları bağlarsın
Görür, acır, karşısında ağlarsın
Irmak olur dere tepe çağlarsın
Tufan olur dehri viran edersin
- 13-Bir ot idin kamış oldun, ney oldun
Feryadına karşılık hey hey oldun
Su, kök, filiz, asma, üzüm, mey oldun
Her katreni bana umman edersin
- 14-Çıban olur enselerde çıkarsın
Yanar canın yine kendin sıkarsın
Kendin yapar, kendin yamar yıkarsın
Sigortadan ne kâr, ne de ziyan edersin
- 15-Maymun olur ısırırısın kralı
Hâlâ Yunan can evinden yaralı
Yıldızını o yâr sardı saralı
Venizelos musun devran edersin?
- 16-Bir iraden adam yapar eşeği
Aziz olurken batar ana döşeği
Gazabındır şu felaket şimşeği
Her nereye çaksan suzan edersin
- 17-Çıkmayan candan umut kesilmez
Rahmetinden zerre bile eksilmez
Gözümüzü senden başkası silemez
Güldürmeden önce giryân edersin
- 18-Şımartırsın bir sonradan görmeyi
Öğretirsin halka çorap örmeyi
Çalarken tam gözünden sürmeyi
Yakalarsın hapse ferman edersin
- 19-Zengin olur kasaları kitlersin
Fakir düşer garip başın bitlersin
Deri, kemik, beden bizi ciltlersin
Hicranlara canlı divan edersin

20-Lanetin mi şu şeyhislâm kapısı Yedi cehenneme bedel yapısı Zebanilerde mi bunun tapusu Bu çeteyi sen perişanedersin	Kürek çeker akıntıya her gece Boklu dereye mi kaptan edersin
21-Dâr-ün Nedve midir şu dâr-ül Hikme Savurdular birbirine çok tekme Kuyruğu sakattır pek hızlı çekme Eşeklere bizi hândan edersin	24-Nerede olsa başındadır belası Haset, fitne o firavun Musa'sı Cehil, gurur vesaire kabası Saklar domuzlara çoban edersin
22-Kudurdular arpalıkla, tiritle Girişirler kafa, göz, yüz, divitle Geçirirler, anırlar tecvidle Harf-ı meddi yular, kolan edersin	25-Sana giren çıkan nedir be düzü Dersin bana hey Allah'ın öküzü İçirirsin on dört bin okka düzü (rakı) Beni bulutlara mihmân edersin
23-Fitne için yeter İzmirli Cüce Yelken takar devedeki hörgüce	26-Serserim düştüm aşkınla meye Nasıl girdin elimdeki şu neye Hem seversin beni Neyzen'im diye Hem de sarhoş diye destan edersin

525

Tıp Fak. Hastanesi
Haydarpaşa 17. 02. 1337⁵²⁶

Biz hakâviki aşıyan içre mimar olmuşuz

İhvan bu makamda yani *Vahdet-i Şuhut*'a ulaşır ve nihayet Lâ Mevcude İlla'llâh'a varır ki, hakikât ehlinin ilmidir. Bu makamda ihvân kendinin ve âlemin yokluğuna *Vahdet-i Vücut*'a yani Allah Teâlâ'nın varlığına götürür. Bu bir karışmada değildir. Kelime-i tevhid zikri çekilirken, tevhid mertebelerinde mülahazaları şu şekildedir.

- 1- لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ mübtedilerin (başlangıç) mertebesidir.
- 2- لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ mutavassıtların (orta) mertebesidir.

⁵²⁵—Burada kastedilen İstiklâl Harbi'dir. Öyle ki, adı geçen devletler, Türkiye'yi aralarında taksim etmek üzere, Yunan ordusunu İzmir'den karaya çıkartıp Orta Anadolu'ya kadar dayandıkları zaman, Yunan tahtında, bu devletlerin politikasına arka olan Alexandre isminde genç bir kral vardı. Günün birinde genç Alexandre, sarayın bahçesinde gezinirken okşamak istediği bir maymun tarafından eli ısırılır ve az sonra da kanı zehirlenerek ölür.

Bu hâdiseden sonra, Fransız politikasının asla uyuşmadığı eski kral Konstantin, ölen oğlunun yerine tekrar Yunan tahtına geçer oturur. Ona sinirlenen Fransa siyasî çevreleri, Yunanistan'a yaptıkları yardımı bu defa bize yapmaya başlarlar ve Adana'yı tahliye ile de ilk sempati jestini gösterirler.

İşte bu vak'a, Türk talih ve tarihînin bir yeni dönüm noktası olarak, Yunan hezimetini ile Türk zaferinin gerçekleşmesine ciddî bir yardım ve esaslı bir adım olmuş olur. (Ken'an Rifâî, a.g.e. s. 576)

⁵²⁶—Şevki KOCA- Murat KAÇIŞ, Neyzen Tevfik Külliyyatı, İst. 2000, s.219, BAŞTUNÇ, Yüksel, Yangın Adam Neyzen Tevfik, İst. 2000, s.168-172

3- لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ أَنَا - müntehilerin (son) mertebesidir. ⁵²⁷

Bu, kulun Hakk olmasını gerektirmez. ⁵²⁸

Nablusî'nin inzivasının ilk yılında yazmış olduğu birinci münâcâtı Vahdet-i Vücûd ile ilgili olarak kulun Allah Teâlâ'ya münacatını anlatıyor.

Rabbim bana dedi:

“Sen, sen bana uygunsun” Dedim ki;

“Fâni olan ben, nasıl Sana uygun olurum?” O bana dedi ki;

“Fâniden başka hiçbir şey Bana uygun değildir?” Dedim ki;

“Ahlâkım kötüdür, ben Sana nasıl layık olurum?” O dedi ki;

“Onu, Benim iyi ahlâkımla tamamlayacağım.” Daha sonra bana şöyle dedi:

“Ey kulum, Ben benim, fakat sen Ben değilsin. Ey kulum, Mevcûd (Var olan) benim, sen değilsin. Ey kulum, bütün beşer Benim keremimin kullarıdır; sen, Benim Zâtının kulusun.” Dedim ki;

“Ey Rabbim, ben nasıl Senin Zâtının kulu olurum?” O dedi ki;

“Sen ‘Abdül’-Vücûd’sun (Varlığın kulusun); Abdü’l-Mevcûd (Var olanın kulu) değilsin. Vücûd Ben’im, mevcûd diğeridir, zira o Benim ile varlık bulur. Hâlbuki Ben, Kendi kendimle varım.” Bu sebeple ben şöyle dedim:

“Ben Varlık’ım.” Ve yine O bana dedi:

“Ey kulum, başkalarından korkma; zira başkaları Ben’im. Ben, senin sendeki Varlığımdan dolayı sende tecelli eden Rabbinim. Ben’den başka ilâh yoktur ve ancak bana tapılabilir.”

⁵²⁷—Bu mertebedeki “sen ve ben” i Muhyiddîn Ârabi kuddise sırruhu’l-azizin getirdiği yorum ile ancak anlayabiliriz. Bahsedilen makama geldikten sonra Allah Teâlâ ile kulu bir görmektedir. **“Attığın zaman sen atmadın Allah Teâlâ attı.”** Ayeti tecelli eder.

Ayette: **“Kulum, faili olmadığın şeyi yap. Yaptığın işin faili benim. Ben de ancak seninle yaparım. Çünkü onu kendi kendime yapamam, onu yapmak için sen lazımsın. Senin yapman için de ben lazımsın.”** “Böylece işler bana ve Ona bağlı oldu. Ben de hayret ettim, hayret de şaştı. Hayret içinde hayret oldu.” Diyen Muhyiddîn Ârabi kuddise sırruhu’l-aziz şu şekilde devam eder:

“Nice zamanlar olmuş ki, şöyle demişimdir:

“Rab Haktır, kul Hakk’dır, ah bilseydim, mükellef kimdir?

Kuldur dersen o yoktur, Rabb’dir dersen o nasıl mükellef olur ?”

Nice zaman da şöyle demişimdir:

“Kendisinin yaptığı bir şeyi bana teklif etmesinde hayret ettim. Benim yaptığım bir iş yok bende o iş hep O’nun yaptığını görüyorum. Ah bilseydim mükellef kim oluyordum? Her yerde ancak Allah var, Ondan başkası yok.”

“Böyle söylemekle beraber bana denildi ki, yap.”

Hülâsa, birlik halinin zuhur etmesi insandan kulluk vazifesini düşürmediği gibi bir manada artırması gerektirdiğini hatırlatıyor.

⁵²⁸— Aziz Mahmud Hüdâyi Uluslararası Sempozyum Bildiriler, İst-Üsküdar Beld. 2006, c. II, s.250

Her halükârda seni Ben (Kendim) ile zenginleştirirsem, seni zengin kılacağım ve eğer seni başkalarıyla zenginleştirirsem, seni fakir kılacağım. Benden başka ilâh yoktur.” Ben O’na dedim ki;

“*Ey Rabbim, ben Senin nezdinde nasılım?*” O bana dedi ki;

“*Sen Benim indimde, en yakınlar arasında ve aynı zamanda bütün seni sevenler ile birliktesin. Ben, seni ve seni sevenleri severim.*” Ben O’na dedim ki;

“*Ey Rabbim, bana olan aşkının alameti nedir?*” O bana dedi ki;

“*Benim sevdiğim ve Benim hoşlandığım şeyleri yapabilmen için sana yardım ve lütfumu ihsan etmemdir.*” Ben O’na dedim ki;

“*Ey Rabbim, insanlar bana haksızlık ediyorlar.*” O bana dedi ki;

“*Bütün bunlar senin hayrınadır. Onların sana ettikleri haksızlıkların sonucuna bakman yeter: Bu, senin Benim ile yakınlaşmandır. Muhakkak ki, sen onlardan önde geleceksin.*”⁵²⁹

Âlemler insan-ı kâmiller ile hayat ve huzur bulduğu gibi mimarları da ancak onlar olabilmıştır. Terbiyesi eksik olanlar ve nefse uyanlar hep yıkıcı olup düzeni bozmuşlardır. Âlemin yaratılış sebebi Allah Teâla’nın halifesine hizmet etmek olduğundan, mimarlık sıfatı insanı kâmillere verilmiştir.

***Bende sığar iki cihan, ben bu cihana sığmazsam;
Cevheri la-mekân benem, kevn-ü mekâna sığmazam!..
Arşı ferşi kaf’u nun, bende bulundu cümle çün;
Kes sözünü uzatma kim şerhü beyana sığmazam!..
Kevn-ü mekândır ayetüm, zât’a gider bidâyetüm;
Sen bu nişan ile beni bil, ki, nişana sığmazam!..
Kimse gümanı zann ile, olmadı Hakk ile biliş;
Hakk’ı bilen bilür ki, ben zannı gümana sığmazam!..
Surete bahu maniyi, suret içinde tanı kim;
Cism ile can ben’em veli, cism-ü cana sığmazam!..
Hem sedefem hem inciye, Haşru sırat esenciğim;
Bunca kumaşu raht ile, ben bu dükkana sığmazam!..
Genç-i nihan benem ben, uş, yani iyan benem ben uş;
Cevheri kan benem be uş, bahre ve kâne sığmazam!
Gerçi muhiti â’zamem, adem adımdır âdemem;
Dar ile kün fe kan benem, ben de mekâna sığmazam!
Can ile hemcihan benem, dehr ile hemzaman benem;
Gör bu latıfeyi kim, ben dehr-ü zamana sığmazam!
Encüm ile felek benem, vahyi bilen melek benem;***

⁵²⁹—Bekri Alâeddin, Abdulgâni Nablusî Hayatı ve Fikirleri, çvr. Dr. Veysel UYSAL, İst, 1995, s.112–114

*Çek dilini ve ebsem ol, ben bu lisana sığmazam!
Zerre benem, güneş benem, Çar ile pencü şeş benem;
Sureti gör, beyan ile bil kim ben bu sana sığmazam!
Zat ileyem, sıfat ile, Kadr ileyem Berat ile;
Gül şekerem nebat ile, beste dehana sığmazam!
Nar benem, şecer benem, Arş'e çıkan haccer benem;
Gör bu adın zebanesin, ben bu zebana sığmazam!
Şems benem, kamer benem, şehd benem şeker benem;
Ruhi revan bağışlarım, ruhi revana sığmazam!
Gerçi bugün Nesimi'yem, Haşimiyem, Kureyşiyem;
Bundan uludur ayetim, ayetü şana sığmazam!*

Nesimi kuddise sırruhu'l-aziz

**EMR-İ BİL MA'RUF VEL MÜNKERİ BİLMEZ MİYİZ?
ANLAR İLE BİZ AMEL KILMAZ MİYİZ?
İSR-İ PAK-İ AHMED-İ BİLMEZ MİYİZ?
ŞİMDİ İZMAR EYLEYÜ BİZ RAH-I MANA OLMUŞUZ**⁵³⁰

Emr-i bil ma'ruf ve'l-münkeri bilmez miyiz?

İnsanların bir kısmı tarikat ehlinin halleri üzerine yeteri kadar bilgisi olmadığı için, onlar hakkında yanlış görüşler ileri sürmüşlerdir.

Mesela; Muhyiddin İbn-i Arabî kuddise sırruhu'l-azîz için Şeyh-ül Ekber diyenler olduğu gibi, Şeyh-ül Ekfer⁵³¹ diyenler çıkmıştır. Sünnet-ül'llah her zaman cari olduğu için, Efendi Hazretleri içinde bu türlü ithamlar olmuştur.

İhramcızâde Hacı İsmail Hakkı Efendi Hazretleri zamanında diğer tarikat ehli gibi ulema ve hocalar tarafından devamlı tenkite uğradı. Çünkü aşk ehli idi. Zahirde itikadı bozmayan meselede devamlı sukut geçer, kimseyi kırmak istemezdi.

Ebu'l Hasan Harkânî kuddise sırruhu'l-azîz buyurmuştur ki;

“İnkâr ile evliyâ-ı kirâm'ın yüzlerine bakmaktan ise, ruhbanların yüzüne bakmak daha hayırlıdır. Zirâ evliyâ-ı kirâma sû-i zân ve fena yüzle bakanların sonu iyi olmaz.”

“Cahil kimsenin yanında kitap gibi sessiz ol”

Mevlana kuddise sırruhu'l-azîz

**Bu sırdandır ki, bir kâmil zuhur etse âlemde
Kimi ikrar eder anı, kime inkâr olur peyda**

Niyâzi Mısri kuddise sırruhu'l-azîz

**Şol cahil-ü nadanı gör örter Hakk-ı inkâr edip
Kâmil olan, Kâmillerin her bir sözün burhan görür.**

Niyâzi Mısri kuddise sırruhu'l-azîz

Anlar ile biz amel kılmaz mıyız?

Mürşid-i Kâmiller âlemin aynası oldukları için onlara bakan kendi sure-

⁵³⁰—Dinde güzel şeyleri öğretme ve yaptırma, günahlardan ve kötülüklerden nehyi bilmez miyiz?

Onlarla biz amel etmez miyiz?

Hazreti Rasûlullah sallallâhü aleyhi ve sellem'in güzel ahlakını bilmez miyiz?

Şimdi, gizli bir yol tutarak, mana âlemine yol bulmuşuz.

⁵³¹—Mesela; İbnu Teymiye (ö. 728/1328) Şeyh-ül Ekfer (En büyük Kâfir) diyenlerdendir.

tini görür.⁵³² Kemâl yolunda bunca emek çeken, Allah Teâla'yı herkesten daha iyi bilmez mi, kulluk yapmaz mı? Fakat Onlar vuslat âleminden bu fark âlemine gelirken, Allah Teâla katında şefkât kanatlarını mahlûkâta gereceklerinin sözünü vermişlerdir. Onlar, nefisleri menfaati için hiçbir amel yapmamışlardır. Ancak onların tuttukları melâmet yolu, bazen dıştan yanlış anlaşılmuştur.

Her işin nihayeti ise, Hakk-ın kendisidir.

İsr-i pak-i Ahmed-i bilmez miyiz?

Nübüvvetin sırrına ulaşmak, yokluk sırrına erip mertebe-i hayvaniyetten kurtulmaktır. Nefsini geçmeden âdemliğini bilmeden bir insan aslında hayvan olur.⁵³³ Onlar kulluk yükünü taşıyacaklarına ve hizmet için verdikleri sözü unutmadılar. Onları anlamayanlar her ne kadar zarar vermeye çalışsalar da sırrı saklayıp, maneviyat taliplerine yol oldular. Onun için veliler için söylenen “*kuddise sirruhu'l-azîz*” kelamı her veli için tecelli etmiş ilâhî bağışın farklılığı ve var olan sırrın takdis edilmesidir.

Binâenaleyh Hakikât-ı Muhammedi'ye sırlarına erişenler de dinin vecibeleri hakkında eksiklik addetmek söyleyenin noksanlığından başka bir şeye işaret olmaz.

*Muhammed'dir Cenâb-ı Hakk-a mirat
Muhammed'den göründü kendi bizzat
Muhammed'den vücuda geldi ekvân
Muhammed ra-i ü mer-i ü mirat*

Lâ

Şimdi izmâr eylevü biz rah-ı mana olmuşuz

Kemal ehli, insanların sözünden etkilenmeyip yoluna devam edendir. Mana yolunda etkilenmek yolu uzattığı gibi, başkalarına faydalı olmaktan insanı men eder.

Rah-ı mâna (maneviyat yolu) olmak demek, Allah Teâlâ'ya ulaşmak isteyenlere güzergâh olduk demektir. Fakat yukarıda anlatılan sıkıntılardan geçmeden bu hale kavuşulamayacağı da anlatılmıştır.

⁵³²—**Hikâye:** “Mürid bir zaman çalışıp keramet ehlinden oldu. Fakat mürşidini rabîta edince, onu merkep suretinde görmeye başladı. Durumuna vakıf olan mürşidi; “*Bu sefer ki, rabîtanda o merkebin kulaklarını tut,*” dedi. Mürid rabîtasında merkebin kulaklarını tutunca gözlerini açtı. Birde ne görsün tuttuğu kulaklar kendi kulakları idi. Mürşidi dedi ki;

“*Senin bizde gördüğün noksanlık, senin eksikliğindir.*”

⁵³³— “*Kendilerine Tevrat öğretildiği halde, onun gereğini yapmayanların durumu, sırtına kitap yüklü eşeğin durumu gibidir. Allah Teâlâ'nın ayetlerini yalanlayanların durumu ne kötüdür. Allah Teâlâ zalimler topluluğunu doğru yola iletmez.*” (Cuma, 5)

**HERKESİN MİKTAR-I İHLÂSINCA FİİL-İ EDER ZUHUR
SEN ÇALIŞ OL MUHLİSANDAN ÇIKMASIN SENDEN KUSUR
GAYR-İDE GÖRSEN HATAYI SETR-EDÜP SEN ANDAN AL HUZUR.
BUNU ADET EDİNİP DÜRR-Ü YEKTÂ OLMUŞUZ**⁵³⁴

Herkesin miktar-ı ihlâsınca fiil-i eder zuhur

Sen çalış ol muhlisândan çıkmasın senden kusur

İhlâs; Allah Teâla'yı görüyormuş gibi hareket etmektir. Hakikât Ehl-i demişlerdir ki;

İhlâs, Allah Teâla'nın nurlarından bir nurdur ki, onu ancak gerçek mümin kulların kalbine emanet eder. Bunu gerçek mümin olmayanlardan esirger.

İhlâs dört kısma ayrılır.

1-Allah Teâla rızası için yapılan amelde, tazim üzere ihlâslı amel yapmak.

2-Allah Teâla emrettiği için, tazim üzere ihlâslı amel yapmak.

3-Sevap bulmak için, tazim üzere ihlâslı amel yapmak.

4-Ameli ihlâs niyeti ile yapmak.

İnsan bu dört kısımdan biri ile amel işlerse manevi kurtuluşa erer.

İhlâs temelde iki kısımda toplanır.

1-*Sadıkların ihlâsı*; mükâfat ve sevap kazanmak

2-*Sıddıkların ihlâsı*; Allah Teâla'nın cemalini görmektir.

İhlâs ile olan işlerde kusurlar Allah Teâla tarafından tamamlanır. Eğer bir noksanlık zuhur edecek olsa bile manevi yardım yetişir.

Gavs-i Abdülkâdir Geylânî kuddise sırruhu'l-azîz buyurdular ki;

"Ya Rabbi, hangi namaz beni sana yaklaştırır." Allah Teâla buyurdu ki;

"O namazda benden gayrisi olmaya ve namaz kılan bende kaybola."

Buna göre ihlâs ile ibadet eden birinin namazı üç şekildedir.

1-*Fiili namaz*; avam ve sofuların kıldığı namazdır ki, zahiren bilinir.

2-*Şuhûdî namaz*; Ariflerin kıldığı namazdır, namazın manevi tecellileri zahir olarak kılar. (Vahdet-i Şuhud)

3-*Hakiki namaz*; Kâmil insanların kıldığı namazdır. (Vahdet-i Vücut)

Bütün ibadetler ve fiiller bu sıralama içine girmektedir.

Her kim bu yola sıdk ile girmezse yoğ olmaz

Yoğ olmayacak Yusuf'un umma haberin senin

Niyâzi Mısri kuddise sırruhu'l-azîz

⁵³⁴—Herkesin ihlâs ve sadakati ne kadarsa, kazancı o kadar olur.

Sen iyi çalış sadıklardan ol, senden kusur çıkmasın.

Başkalarının hatalarını görürsen onu ört, gizle, bundan zevk al.

Biz bu güzel davranışı adet edindiğimiz için en değerli inci olmuşuz.

İhlâs, kişiyi terakki ettirerek vuslat bahrını açtırır. Etrafı ile meşgul olmaktan kendini kurtarır. Çünkü her şeyin sahibine kavuşmak, insanı olgunluğun zirvesine çıkarır. Olgunluk, rıza makamının penceresidir.

***Hiç ne lazım her kesin ayıbını tahrir eylemek
Kâmil insan olan görmez görse de göz yumar***

Lâ

Gayr-i de görsen hatayı setr-edüp sen andan al huzur.

İnsanların ayıbını yüzüne vurmuyup, İslâm'ın emirlerini bilmeyenlere öğretmek yaratılanı yaratandan ötürü hoş görmek, bu yolun esasıdır.

Rasûlullah sallallâhü aleyhi ve selleme “Mümin nasıl bir insandır?” diye sorulunca, buyuruyor ki;

“Kendisi başkalarıyla ülfet eden, geçinen; başkaları da kendisiyle ülfet edebilen, yanına sokulabilen kimsedir.”

“Kendisi başkalarıyla geçinemeyen, başkalarının da kendisinin yanına sokulamadığı kimsede hayır yoktur.”

***Cümle eşyada gördüm har var gülzar yok
Hep gülistan oldu âlem şimdi hiç har kalmadı
Gitti kesret, geldi vahdet, oldu halvet dost ile
Hep hak oldu âlem şehr-ü pazar kalmadı***

Niyâzi Mısri kuddise sırruhu'l-azîz

İnsan kendinde olan bir hataya bakınca nefsinden olduğunu, başkalarındaki hataya bakınca da bir hikmeti vardır, Allah Teâlâ'dandır;

Kendinde olan bir iyiliğe bakınca Allah Teâlâ'dandır; başkalarında olan iyiliğe ise, onların nefislerinden oldu, demesi gerekmektedir.

Aslında her şeyin iradesi, Allah Teâlâ'nın elindedir. Böyle bir hükmün karşısında kul kendini, Allah Teâlâ'ya teslim ederse, Allah Teâlâ emanetine sahip çıkar. Allah Teâlâ, Rasûlullah sallallâhü aleyhi ve sellem Efendimize bile,

“Sen istediğine hidayet edemezsin” ⁵³⁵ buyurarak isteklerin tarafından kontrolde olduğunu beyan etmiştir.

Bunu adet edinip dürr-ü yektâ olmuşuz

Dürr-ü Yektâ Birlik incisi Hakikât-i Muhammediye'dir. ⁵³⁶ Yaratıcının

⁵³⁵— Kasas, 55

⁵³⁶— Allah Teâlâ'da cemel ve celâl tecellileri vardır. Küfrü de, imanı da yaratan O'dur. Bununla beraber küfre razı değildir. Muhammediyet mertebesi ise, yalnız cemel tecellisidir. Muhammed sallallâhü aleyhi ve sellem ancak küfür olmayan

şeyleri yapmakla mükelleftir; bu ise, zordur. Zamanının en büyük velisi ve mürşidi olan gavs-ül â'zam, Hakikat-ı Muhammediye'ye mazhar olmuş insandır.

*O zati zatına mir'at eyledi can
 Celaliyle Cemali oldu seyran
 Hem onun âyinesinden o Sübhan
 Nikap açtı kemâli oldu ilan
 Nikaplardan geçip Hakk'a gidelim
 Cemâl-i bâ-kemâle seyredelim
 O'nun nuru cemâlinden bu alem
 Düzüldü hem vücuda geldi adem
 Onun feyzi kemâlinden bu alem
 Zuhur buldu bilindi sırr-ı âdem
 Hicaplardan geçip Hakka gidelim
 Cemâl-i bâ-kemâle seyredelim
 Çün Oldur nokta-i ba-i sırr-ı Yezdan
 Göründü mir'atından vech-i Sübhan
 O'dur hem bahri rahmet kenz-i Rahman
 Bilindi miratından sırr-ı Deyyan
 Gururlardan geçip Hakk'a gidelim
 Cemâl-i bâ-kemâle seyredelim
 Ledün deryasının sultanı oldur
 Hakikat sırrının bürhânı oldur
 Cemi enbiyanın hanı oldur
 Cemi evliyanın canı oldur
 Füturlardan geçip Hakk'a gidelim
 Cemâl-i bâ-kemale seyredelim
 Muhammed enbiyaya nisbet Ey can
 Nebiler katre Ahmed bahr-i umman
 Veliler enbiyadan farkı bürhan
 Vezirdir evliyalar enbiya han
 Nübüvvet mâyesiyle gel gidelim
 Cemal-i bâ-kemâle seyredelim
 Ve lâkin bahre düştü katre baran
 Anın çün fark olunmaz sırr-ı irfan
 Çün katre bahre gark olunca Ey can
 O katre mahvolur derya olur Can
 Velâyet mâyesi bul gel gidelim
 Cemal-i bâ-kemâle seyderelim
 Anınçün enbiyanın hep kemâli
 Muhammed bahrinin feyzi cemali
 Hakikatte O'dur zübde meâli
 Muhammed'le bulundu Hakk visali
 Muhammed bahrine gel dal idelim
 Cemal-i bâ-kemâle seyredelim*

eşyadaki sırrını çözen vahdetin mertebelerinden geçip Muhammedî Hakikâte kavuşmuş kişi demektir. Beyitlerin manalarından anlaşılacağı üzere Efendi Hazretleri bu sırta erenin âlemde olan şeylerden bir huzursuzluğa düşmeyeceğini kendini halk içinde aranan bir insan olacağını bildirmektedir.

*Sanma ey Hoca ki, senden sim ü zer isterler;
Yevme layenfeu'da kalb-i selim isterler.
Berzah-ı havf ü recadan geçe gör nakdm olup;
Dem-i âharda ne ümid ü ne bim isterler.
Unutup bildiğin arif isen nadan ol;
Bezm-i vahdette ne ilim, ne âlim isterler.
Harem-i manide bigâneye yol vermezler;
Aşina-i ezeli yar-ı kadim isterler.
Cürmüne muterif, taata mağrur olma;
Kî şîfahane-i hikmette sakîm isterler.
Kible-i manayı fehm eylemeyen göçeriler;
Sehv ile secde edip ecr-i azîm isterler.
Ezber et, kıssa-i esrar-ı dili ey Ruhi;
Hazır ol, bezm-i ilâhîde nedîm isterler.*⁵³⁷

Bağdatlı Ruhi kuddise sırruhu'l-azîz

*Şeriat mahzenidir Şah-ı Ahmed
Tarikat menbâdır Mah-ı Ahmed
Maarif madenidir Rah-ı Ahmed
Hakikat mebdedir cah-ı Ahmed
Bu deryaya düşüp Hakk'a gidelim
Cemal-i bâ-kemâle seyredelim
Görünmez gayrı mirattan o mahub
Bulunmaz gayrı yerde vasl-ı matlub
Mutî ol emrine ta ede mahsub
Seni esrarına hem ede mensub
Hevalardan geçip Hakk'a gidelim
Cemal-i bâ-kemâle seyredelim.*

RİSALE-İ KUDSİYYE (Rasûlullah sallallâhu aleyhivesellem'in Mükemmelliği ve Yüceliği)

⁵³⁷—Yevme la-yenfeu: kimsenin kimseye faydası olmadığı gün, hesap günü

Kalb-i selim: Temiz gönül, **Berzah:** İki âlemin arası. **Kabir:** Dünya ile âhiret arası, **Havf ü reca:** Korku ve ümit, **Nakdm:** Sermayen olup, **Dem-i âher:** Ahiret, **Bim:** Korku, **Nadan:** Bilmeyen, **Bezm-i vahdet:** Huzur-u İlâhî, **Harem-i mani:** Mâneviyatın kıymetli sahası, **Bigâneye:** Lakayt, **Yar-ı kadim:** Ezeli sevgili, **Cürm:** Günah, **Muterif:** İtiraf, **Sakîm:** Hasta, keyifsiz, sağlam olmayan, **Nedîm:** Arkadaş

**İPTİLA ÂLEMDE VAR İKMALDİR O ETME CEDEL
HER KULA NASİP ETMEZ ANI HÜDÂ İZZ-Ü VE-CEL
BAŞA GELSE BİL ANI DEVLET VE NİMET Bİ-BEDEL
BİZ ANI GÖRMÜŞ VE GEÇİRMİŞ PAK MUSAFFA OLMUŞUZ**⁵³⁸

*“Yemin olsun ki, biraz korku, biraz açlık, biraz da mallardan, canlardan ve mahsullerden yana eksiltmekle sizi imtihan edeceğiz.”*⁵³⁹

İptilaya sabır ile varılan yol, en kestirme yoldur. Çocuğu ana sütünden keser gibi nefsin hoşuna giden rahatlık hissinden uzaklaşmalıdır. Rehavet insanı gaflete iter. Maddi ve manevi halimize kanaat etmek ve pir eteğinden ayrılmamak gereklidir. Her bir sıkıntıyı ganimet bilmek, üstadının onu terbiyede ikmal yoluna sevk ettiğini bilmek gerekir. Yanmadan pişen yemek tatsız olur, ya da kısa zamanda kokar.

*Alçaktan alçağa yürüye toprak içinde çürüye
Aşk ateşinde eriye, altın gibi sızmak gerek
Zikri Hakk-a meşgul ola yana, yana ta kül ola
Her kim diler makbul ola tevhide boyanmak gerek
Eyün kişi yol alamaz maksudunu tez bulamaz
Yoğ olmayan var olamaz varını dağıtmak gerek
Dervişlerin en alçağı buğday içinde burçağı
Bu Mısri gibi balçığı her ayak basmak gerek.*

Niyâzi Mısri kuddise sırruhu'l-azîz

Bu dünya üzerinde çeşitli müşküllerin görülmesi, perde arkasından hakikâtin suretlerinin gidip gelmesi hadisesidir. Dışarıdan bakanlar, suretin hareketine irade isnat ederler. Ama duruma vâkif olanlar, hemen her meseleyi ilâhî iradeye havale etmektedir. Böyle yapanlar, duruma tedbir olma sıkıntısından halâs olmuştur. Vakti gelince zarurî olarak sıkıntılar gelir gider, bir şekil alır.

*Tedbîrini terk eyle, takdir Hudâ'nındır.
Sen yoksun o benlikler hep vehm-ü gümânındır.
Birden bire bul aşkı bu tühfe bulanındır
Devrân olalı devrân Erbâb-ı safânındır.
Âşıktâ keder neyler gam halk-ı cihânındır*

Şeyh Galib kuddise sırruhu'l-azîz

⁵³⁸—Dert, belâ âlemde var, eksikleri tamamlar boşuna uğraşma.

Her kula nasip etmez onu, şanı yüce, celâl sahibi Allah Teâlâ.

Sana bir belâ gelirse, onu eşi bulunmaz bir nimet ve devlet bil.

Biz onu görmüş, geçirmiş, tertemiz, arı, duru, saf bir hale gelmişiz.

⁵³⁹—Bakara,155

Ayrıca hayrın açılacağı kapının yönünü insan tespit edemez. Belki onun niyetinde kemal penceresini ancak iptilalar açabilir. Bu hikmete vasıl olmakta başka bir haldir.

Evliya derecesini bulmuş bir zat varmış. Kürsiye çıkıp vaaz ederken daima:
“*Yâ Rabbî, hırsızlara haramilere rahmet kıl!*” Diye dua edermiş. Sebebini sormuşlar. Cevaben:

“*Ben Bağdatlı bir tüccardım, çok zengindim ve iyiden iyiye dünyaya dalmıştım. Bir gün sahradan geçerken, kervanımın birini haramiler soydu. Bu vak’adan biraz aklım başıma gelir gibi oldu. Bir başka geçişte, malımın bir kısmını daha gasbettiler. Üçüncüde ise, tîg u teber şâh-ı levend on parasız kaldım. Bu suretle aç ve bî-ilâç kalınca bir tekkeye iltica ettim. İşte orada Allah’ım bana bir kâmil mürşit ihsan etti ve bu devlete nail oldum. Bu nimete o haramiler yüzünden eriştiğim için onlara hayır duâ ediyorum,*” demiş.⁵⁴⁰

*Hâkimest yef’alullah-ı mâyeşâ
O zi ayn-ı derd engîzed deva*

“Allah Teâlâ hâkimdir, istediğini yapar; o, derdin içinden deva çıkarır”⁵⁴¹

***Izdrabın sonu yok sanma, bu âlem de geçer,
Ömrü fâni gibidir, gün de geçer, dem de geçer,
Gam karar eyleyemez hânde-i hürrem de geçer,
Devr-i şâd-i de geçer, gussa-i matem de geçer,
Gece gündüz yok olur, ân-ı dem, âdem de geçer.***

Neyzen Tevfik kuddise sırruhu’l-azîz⁵⁴²

“*Allah Teâlâ hiç çekinmeden bütün Nebilerin kanını döktü. Hak bu kılıcı bütün Nebilere indirdi, bu kırbacı da bütün dostlara vurdu ve kendini de hiç bir kimseye göstermedi. O, ayyârdır, (yani yaman ve) kurnazdır, gözünü aç, sen de ayyâr ol. Ve ondan başkasına el uzatma!*”⁵⁴³

Beyitlerin zahirinden de anlaşılacağı üzere ehli kemale iptila bir sermayedir.

“Gülün dikene katlanması, onu güzel kokulu yaptı.”

Mevlana kuddise sırruhu’l-azîz

Aliyy’ül Havvas kuddise sırruhu’l-azîz buyurur ki;

“Allah Teâlâ’nın kullarının cefasına katlanmayan kimse Allah Teâlâ-

⁵⁴⁰—Ken’an Rifâî, a.g.e. s.86

⁵⁴¹—AYVERDİ, Sâmiha, *Âbide Şahsiyetler*, İst. 1976, s.10

⁵⁴²—Şevki Koca- Murat Kaçış, *Neyzen Tevfik Külliyyatı*, İst. 2000, s.379

⁵⁴³—Tezkiretü’l-Evliya s. 738

lâ'nın ehliyim demesin. Çünkü yalan söylemiş olur."

İnsanlar üzerine gelebilecek en büyük iptilalar nebiler üzerine gelmiştir.⁵⁴⁴ Hadisi şerifte şöyle gelmiştir.

***“Ya Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellem seni seviyorum, diyene;
—O zaman belalara hazır ol. Yine***

“Ya Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellem, ben Allah Teâla'yı seviyorum,” dediğinde;

—O zaman iptilalar elbisesini giyin”

Abdülkâdir Geylânî kuddise sırruhu'l-azîz 29 seneyi aşkın bir süre inzi-vada tevhit terbiyesi ile geçti. *Narında hoş, nurunda hoş* diyen insanlar bu potada eriyen kâmiller insanlardır.

Aliyy'ül Havvas kuddise sırruhu'l-azîz buyurur ki;

“Büyüklerin ağır hastalıklara maruz bırakılmaları bazen ecirlerin çoğalması için olur. Dünya ile alakalı yanları yoktur. Öyle ki, dünya ile irtibatlandırılması caiz bile değildir. Bazen de talebeleri yüzünden zor can verirler. Bir an önce Allah Teâlâ'ya kavuşmak istemelerine rağmen onları daha iyi yetiştirmek, makamlarını yükselmeye çıkarabilmek için dünyadan çıkmak istemeyebilirler. Talebelerine olan iştiyakları yüzünden ruhun çıkması zorlaşır. Eğer talebelerine olan şefkatleri olmasa idi, Allah Teâlâ'ya kavuşma arzuları yüzünden canlarını en kolay verenlerden olurlardı.”

Efendi Hazretleri 1938 senesinde 38 kişi ile 38 gün hapis hayatını dostuna misafir gider gibi karşıladı. O'nun sayesinde küller, güle döndü.⁵⁴⁵

⁵⁴⁴— ***“Belalardan çoğu, nebilere gelir. Çünkü ham adamları yola getirmek, zaten beladır.”*** Mevlana kuddise sırruhu'l-azîz

⁵⁴⁵—Anlatıldığına göre, hapishanede Efendi Hazretlerini görmek isteyen mahkûmların, Allah Teâlâ'ya duaları neticesinde bu istenilmeyecek durum zuhur etmiştir. Efendi Hazretleri konu hakkında buyurur ki;

“Hapse girmemiz, orada ihvan olacak kardeşlerimizin çıkmaları mümkün olmadığından biz onlara misafir olduk. Har (Diken) gülistan oldu.”

Bu durumun bir benzeri de Şeyh Şerâfeddin Dağıstanî kuddise sırruhu'l-azîzin başından geçmiştir.

“Menemen Hadisesi” sonrasındaki birkaç yıl içerisinde, ülkemizde hâkim olan havanın tesiri ile hemen bütün tasavvuf büyüklerine yapılan takibat esnasında Şeyh Şerâfeddin Dağıstanî ve yakın bağlıları da soruşturmaya uğramış ve birkaç müridi ile birlikte Şeyh Şerâfeddin de, Eskişehir cezaevinde gözetim altına alınmıştır. Yapılan mahkeme süreci esnasında yaşananların kısmı cezaevinde aynı koğuştaki birlikte kaldıkları Konyalı maneviyat adamlarından; tasavvuf ehlinde merhum Ali Kemal Belviranlı'nın (vefatı: 2003) babası merhum İsmail Hakkı Belviranlı (vefatı:1969) kanalıyla günümüze intikal etmiştir.

Cezaevi günlerinde yaşanan fıkralardan birisi zahiri görünüm ile batın arasındaki ilişkiye işaret etmesi açısından dikkat çekicidir. Birlikte kaldıkları ve zahiri şekli kurallar konusunda hassas olan bir tutuklunun bıyıklarının üst dudağını biraz örtmesi konusunda rahatsızlık hissettiğini manevi olarak anlayan Şeyh Şerâfeddin Dağıstanî kuddise sırruhu'l-azîz, bu kişiyi sözleriyle uyarmıştır:

“Deniz kenarına gittiğinde dalgaların kenara attığı çer-çöp gözüne ilişse de sen denizin enginliklerine yönelt bakışlarını... Denizin enginliğine göz atarsan kenardaki çer-çöp gözlerinden kaybolacaktır...”

Şeyh Şerâfeddin kuddise sırruhu'l-azîz ile Eskişehir cezaevi günlerinde görevi gereği tanışan ve cazibesine kendisini kaptırarak intisab eden ve 1994'de yaklaşık 100 yaşlarında vefat eden Yusuf Efendi adlı müridi Eskişehir cezaevi günlerine ilişkin olarak aşağıdaki vakiayı anlatmış ve önemli tarihi ilişkilere işaret eden bu anılar kayıt altına alınmıştır:

“Bir zamanlar Şeyh Şerâfeddin kuddise sırruhu'l-azîz Eskişehir cezaevinde diğer bazı Nakşbendî şeyhleri ve İslâm âlimleri ile birlikte, Menemen hadisesi ile ilgili olarak tutuklanmıştı. Ben de cezaevinde muhafız olarak görevliydim. Tutukluluk halindeki bir diğer önemli kişi ise, ünlü Said-i Nursi kuddise sırruhu'l-azîz idi. Şeyh Şerâfeddin Dağıstanî kuddise sırruhu'l-azîz, halifesi Abdullah ve diğer bazı ileri gelen müridleri ile beraber tutuklanmıştı. Said-i Nursi de bazı yakın şakirdleri ile birlikteydi. Said-i Nursi, Şeyh Şerâfeddin kuddise sırruhu'l-azîzin de aynı hapis-hanede tutuklu olduğundan haberdar olunca şakirdlerini herhangi bir şeye ihtiyaçları olup olmadıklarını sormak ve yardımcı olabileceklerini teklif etmek üzere nezaketen Şeyh Efendi'ye yolladı. Şeyh Şerâfeddin, bu yardım teklifine

“Teşekkür ederim, ancak biz “Hiç”iz ve “Hiç” in de hiçbir şeye ihtiyacı yoktur” diye oldukça manidar bir cevap yolladı. Daha sonraki günlerde Said-i Nursi'nin şakirdleri, yine Şeyh Şerâfeddin kuddise sırruhu'l-azîze gelmeğe ve bir ihtiyaçları olup olmadığını sormağa devam ettiler. O her defasında bu talepleri olumsuz olarak cevaplıyordu.

Bir gün, Şeyh Şerâfeddin kuddise sırruhu'l-azîz, Said-i Nursi'nin şakirdlerine Said-i Nursi'ye

“Neden burada tutukluyuz?” diye sormalarını istedi. Said-i Nursi'nin şakirdleri gitti ve bu soruyu iletiler. Said-i Nursi, bu soruyu

“Biz Hz. Yusuf aleyhisselâmın derecesi olan “Susunluk Orucu” makamına ermek üzere bu medrese-i Yusûfiyye'deyiz” diye cevapladı. Şeyh Şerâfeddin kuddise sırruhu'l-azîzin bu soruyu sorması ve Said-i Nursi'nin de bu cevabı vermesi aralarındaki tartışmaların sonu oldu. Ancak bu soru-cevap teatisi benim için çok kafa karıştırıcı oldu ve derinlemesine düşünmeğe başladım. Kendi gayretimle bu konunun içinden çıkamayınca, bu defa ben Şeyh Şerâfeddin kuddise sırruhu'l-azîze

“Sizin ve bu diğer şeyhlerin burada bulunuşunuzun sırrı nedir?” diye sordum. Cevaplaması için ısrarımın sonucunda, diğer tutuklular ile bir araya geldikleri bir sırada Şeyh Efendi şunları söyledi:

“Ben buraya sebatsız yere tutuklanmış olan birçok kişiye manevi sırlar iletmek üzere gönderildim. Manevi desteğe ihtiyacı olan bu kişileri himmetimle destekliyorum. Allah Teâlâ beni buraya bu destek için gönderdi, çünkü bu kimseler buraya toplatılmıştı ve burada olmasa bir araya toplamam da zor bir şeydi. Sizinle vedalaşmak için buradayım, çünkü kısa bir süre sonra bu dünyadan göçeceğim.

Hayatını yakından bilenler, çektiği elem verici olayların O’nu mânevî hizmetten hiçbir zaman alkoymadığını gördü. Bu sabrın ve çilenin neticesi 1955 senesinde Efendi Hazretleri “*Gardaşlarım! Gavslık Kadiri’lerden Nakşî’lere verildi*” diyerek kazandığı mükâfatı remzen söylemişlerdir. Bu sene Sivas Ulu Camii de hizmete açıldı.

*Mushaf-ı hüsnüne çün tefe’ül eyledim ben
Burcu belada gördüm kendimi fal içinde
Taliimi yokladım mihnet evinde buldum
Anın için yürürüm her dem melal içinde
Bizimde mihnet imiş kısmetimiz ezelde
Kaldı başım anın için fitne vebal içinde
Gamsız olan adamı sanma anı âdemi
Hayvandan ol edâldir kaldı dalal içinde
Şâdlik ehli aşka, aşkın gamıdır veli
Şol ayrılık güzeldir ola visal içinde*

Niyâzi Mısri kuddise sırruhu’l-azîz

Tarîkâta girip keramet sahibi olmak rüyası ile gelenler, aynı bir hayal ile boğulup boşa emek sarf ettiler. Bir toprak kâse fırına girince, senelerce nasıl kalıyorsa, işte aşk ve tevhit ateşinde yanan gönülde ancak, Allah Teâla misafir olur.

“Ehlullâhın bu gibi harikalarından bahsetmek abes, hatta ayıptır. Çünkü onlar: **Ve hüve alâ küllü şey’in kadîr**⁵⁴⁶ sırrına mazhar olmuşlardır. Binâenaleyh isterlerse, her şeyi yapabilirler. O her şeyden bir zerreyi ayırmak, kudretlerine noksan düşürmek demektir.

Fakat sırf bu çeşit sözlerden hoşlanıp irfana âit şeylerden hazzetmeyenlerin dillerine mucizeler, kerametler dolanmıştır. Çünkü seviyeleri bu basit sözleri söyleyip dinlemekten ileri geçememiştir. Şayet irfana ve hikmete dâir bir söz söylense anlamazlar, hattâ uyuklamaya başlarlar.

Mucizenin en büyüğü, kalpleri teshir etmek, onlara hâkim olmaktır. Bu da ancak kâmil kişi harcıdır. Yoksa havada uçmak mucize olsa, kargalar da uçuyor.

Sizin sırlarınızı size teslim edeceğim. Tutuklu olmamız, gerçekte bizim için tutsaklık değildir, çünkü daima ilahi varlıkta müsteğrak haldeyiz ve biz buradan asla bir tutsak olarak etkilenmeyiz. Bir süre sonra, sizin hepimiz buradan çıkarılacaksınız ve önemli bir şahsın ölümünden sonra tekrar bir araya geleceksiniz. Şeyh Efendi’yi dikkatli bir şekilde dinleyen diğer tutuklu ve mahkûmlar arasında Said-i Nursi’nin şakirdleri de vardı ve bütün bunları işittiler. Yaklaşık 3 aylık tutukluktan sonra Şeyh Şerâfeddin kuddise sırruhu’l-azîz ve Said-i Nursi de dâhil tutukluların çoğu serbest bırakıldılar.” (<http://www.naksibendi.net>) (<http://www.geocities.com/tasavvufvesufiler>)

⁵⁴⁶—Mâide,120; Hüd, 4. “Allah Teâlâ her şeye kadirdir.”

Denizde yüzmek mucize olsa, balıklar da yüzüyor. Hint fakirlerini görmüyor musunuz? Neler, ne acayip ne garip fevkalâdelikler meydana getiriyorlar. Fakat hangisi bir kalbe hâkim olabiliyor, onu beşerî ve nefsânî kirlerinden temizleyip aratabiliyor? Hâlbuki dava kalplere hükmedebilmekte... Ama sen bu sözleri, o keramet düşkünlerine istediğin kadar söyle, anlamazlar. Zîra fikir ve duygu seviyeleri anlamalarına elverişli değildir.

Ne yazık ki, çok kimseler, ruhlarının ve nefislerinin tasfiyesini bir tarafa bırakıp ehlullâhın kerametlerini sayıp sıralamakla vakit ziyan edip dururlar. Nitekim yine aynı insanoğlu, sinesinde kurulup oturmuş Yezid'i bırakır da, Muâviye radiyallâhü anhın oğlu Yezid'e lanetle vakit geçirir, vah o zavallılara!"⁵⁴⁷

“Ey Allah Teâlâ Teâlâ'm! Sana, halk içinde uluların yakardığı gibi dua ediyor, fakat yalnızken sevgililere yapıldığı şekilde niyazda bulunuyorum. Halk içinde sana, Ey Allah Teâlâ Teâlâ'm! yalnızken de Ey Sevgilim! Diyorum.”⁵⁴⁸

***Yüzün Niyâzi eyle hâk kalbin sarayın eyle pak
Dert ile bağrın eyle çâk şayet gele sultan sana***

Niyâzi Mısri kuddise sırruhu'l-azîz

⁵⁴⁷—Ken'an Rifâî, a.g.e. s. 15

⁵⁴⁸—NICHOLSON, a.g.e. s.11

**HAKK-I HER ŞEYDE AYAN GÖRMÜŞ VE BİLMİŞLERİZ
OL SEBEPTEN HALK KATINDA HUBB-Ü MEVLA GÖZLERİZ
KAHR-I LUTFUN CÜMLESİN BİR BİLDİM VE TUTTUM EY AZİZ
HAMD-Ü LİLLAH BİZ BU LUTFA MAZHARI MÜCELLA OLMUŞUZ** ⁵⁴⁹

**Hakk-ı her şeyde ayan görmüş ve bilmişleriz
Ol sebepten halk katında Hubb-ü Mevlâ gözleriz**

Her mertebenin bir rüknü vardır. Bir insan-ı kâmilin terbiyesi ve nazarı altında adabına göre sülûk gören tevhidin mertebelerine erişir. Vücudu âlem-i müşahede edenler âlemin ve eşyanın hakikâtinin Hakk olduğunu bilir. (Vahdet-i Vücut) Fakat eşyanın kendisine Hakk demezler. Hakk, Hakk dır. Eşya, eşya dır.

Hubb-u Mevlâ: Arifler her zaman işin özünü gözler. Hakk katında çirkin şey olmadığını, halk katındaki çirkinin güzelliğini görürler. Bu makama tevhid mertebelerini geçen kavuşur.

***Veli arif cemal içre cemalini görür daim
Bu haristânın içinde ana gülzar olur peyda***

Niyâzi Mısri kuddise sırruhu'l-azîz

Tevhidin sırlarına kavuşan zevk içinde âlemi seyr eder. Sonunda hayretler içinde kalır. Önceden gönlünü meşgul eden şeylerin gerçeği ona açıldıkça eşyadaki sırta binaen Allah Teâlâ'ya olan aşkı, muhabbeti ve gayreti artar. Tarîkat yolundaki gayretin sonu da *Hayret*'tir. ⁵⁵⁰ Tasavvuf büyük hayrette mest olmaktır.

“Hayret iki nevidir: Biri umumî hayrettir, bu hayret ilhad ve dalaletten başka bir şey değildir, diğeri meydandaki hayrettir, bu hayret bulmak ve ermdir.

⁵⁴⁹—Hakk'ın hikmetlerini her şeyde açıkça görmüş ve bilmişlerdeniz.

Onun için Allah Teâlâ katında manevî âleminin hakikatini gözleriz.

Üzüntü ve sevinç veren her şeyi Allah'tan olduğu için hoş karşıladım.

Hamd olsun Allah'a ki, onun lütuf ışıklarıyla parlayan bir gönüle sahip olmuşuz

⁵⁵⁰—Allah Teâlâ Kur'an-ı Kerim'de وَقُلْ رَبِّ زِدْنِي عِلْمًا (Ta-Ha 114) “Sen de ki, Ya

Rabbi benim ilmimi ziyadeleştir.” Rasûlullah sallallâhü aleyhi ve sellem buyurur ki; “Allah Teâlâ'm hayretimi arttır.”

İnsanların son varacakları menzil hayrettir. İlmi idrak edemediği yerde hayret başlar. Çünkü ilim, aklın bir mahsulüdür. Akıl nasıl hudutlu ise, ilimde böyledir. Fakat hayret sonsuzdur. İlim bir yere kadar gelir oradan ileriye geçemez, bundan sonra gelen ise, hayrettir. Hayret denilen zevk, yaşamaktan ibarettir. Hayret, görmemiş birisine anlatmaya kalksan ne o anlayabilir ne de sen anlatabilirsin. Bunu ancak yaşayanlar bilir.

Yani marifetin ta kendisidir.”⁵⁵¹

İhvân hayret makamına çıkmak için bütün eşyadan hakikî vücudu nefy eder. Sırrını mâsivadan kurtarır. Ve bu şekilde sırrını terbiye edince ancak kendi vücudu kalır. O esnada hayret vadisine düşer. Yani hali ile Rabbi’ni bilir. Fakat kendinde kalmak sebebiyle Rabbine vâsıl olmaya gücü yetmez. Bu hale hayret vadisinde kalmak denir. Bu mertebede ihvana dost kapısı açılır. Mânevî ihşanlar gelmeye başlar. Her taraftan “*merhaba*” ve “*Ey kulum*” sesleri gelir. Bu mertebede ihvan bir yönden vâsıl olmuş iken bir yönden Rabbi’nden ayrıdır. Onun için bu mertebede aşk gider, hayret gelir. Kimisi ömrünün sonuna kadar hayrette kalır. Kimisi bir an ve bir zaman onda duraklar. Dosta vâsıl olmuştur ancak hicabı ancak kendi vücududur. Onun için varlık elbisesinden soyunup külli fenâ elbisesini giyer. Bu şekilde Kabe-i zatî müşâhede eder. Binlerce ihtiram ve tazim ile ziyaret ve tavaf kılar. Bu makama “*Makâm-ı ev ednâ*” veya “*makâm-ı ahfâ*” derler. Bunun ehlinde vücûd ve yakınlık olmaz. Hakk’da helak olup Hakk’ın kendinde kaim ve hareket bulur, ikilik kalmaz. Bu Ahadiyyet makamıdır. Burada olan hitâb Hakk’dan Hakk’adır. O makama vâsıl olan kimsenin şanı; “*Lâ mevcûde illallah,*” “*Velâ fî cübbeti’l-vücûdu sivâh*” dır. “*el-fakru sevvâdü’l-vechi fî’l-dâreyn*” sırrıdır. Ve “*izâ etemme’l-fakru fehüve’llah*” kelamı buna işaretir. Ancak vücudu kendi vücudu, tasarrufu kendi tasarrufu değildir.

İşte bu makamda sülûk tamam olur. Fakat makâmları tamam olmaz. Bu makamdan sonra yine âlem-i bekaya ve makâm-ı kâb-e kavseyn’e döner. Bu makamda kesret (çokluk) ile vahdet cem olmuştur. Kesret vahdete ve vahdet kesrete mâni olmaz, cemü’l-cem makamıdır.

Bu makamda eşyanın vücudunu batın cihetiyle Hakk aynısı olarak müşâhede eder.

Hayret Vadisinde kelime-i tevhide de üç mana verilir.

Birincisi; “*Lâ mâ’bûde illa’llâh*” dır.

İkincisi de; “*Lâ maksude illa’llah*” dır.

Üçüncüsü; “*Lâ mevcûde illa’llah*” dır.

***Efkârî beşer her ne kadar etse taâlî
İdrak edemez kendini ey Hazreti Mennan
Zatın bilir ancak yine zatındaki sırrı
Hayrette kalır zatını bilmekteki irfan.***

Abdülazîz Mecdi Tolun kuddise sırruhu’l-azîz

***Kande bulur isteyen lütfunu ey dost senin
Çün kim anı gizledin kahr-ü celal içinde***

Niyâzi Mısri kuddise sırruhu’l-azîz

⁵⁵¹—Nefahâtu’l-Üns, s. 156

Kahr-ı lütfun cümlesin bir bildim ve tuttum Ey -azîz

Bir gün Lokman'ın Efendisine hediye olarak bir karpuz getirdiler. Hizmetçiye “git, oğlum Lokman'ı çağır” dedi Lokman gelince Efendisi, karpuzu kesip ona bir dilim verdi. Lokman o dilimi bal gibi, şeker gibi yedi. Hem de öyle lezzetle yedi ki, Lokman'ın Efendisi, ikinci dilimi de kesip sundu. Böyle, böyle karpuzu tekmiil yedi; Yalnız bir dilim kaldı. Efendisi “Bunu da ben yiyeyim; bir bakayım, nasıl şey, herhalde tatlı bir karpuz” dedi.

Çünkü Lokman, öyle lezzetle, öyle zevkle, öyle iştahlı yiyordu ki, görenlerin de iştahı geliyordu. Efendisi o dilimi yer yemez karpuzun acılığından ağzını bir ateştir sardı, dili uçukladı, boğazı yandı. Bir eyyam acılığından adeta kendisini kaybetti. Sonra “A benim canım Efendim, Böyle bir zehri nasıl oldu da tatlı tatlı yedin, böyle bir kahrı nasıl oldu da lütf saydın? Bu ne sabır? Neden böyle sabrettin? Sanki canına kastın var? Niye bir şey söylemedin, niye biraz sabret şimdi yiyemem demedin?” dedi.

Lokman dedi ki; “Senin nimetler bağışlayan elinden o kadar rızıklandım ki, utancımın adeta iki kat olmuşumdur. Elinle sunduğun bir şeye; ey marifet sahibi; bu acıdır demeğe utandım.”⁵⁵²

Şekerler bağışlayan elinin lezzeti bu karpuzdaki acılığı hiç bırakır mı? Sevgiden bakırlar altın kesilir. Sevgiden tortulu, bulanık sular arı duru bir hale gelir, sevgiden dertler şifa bulur.⁵⁵³

Hamd-ü li'llah biz bu lutfu mazharı mücella olmuşuz

Efendi Hazretleri eriştiği halin kendinde bir makam olarak aynileştiğini anlatıyor. Çünkü haller geçicidir.

“Mertebe aldanmaktır. Mertebeden mertebeye geçmek aldandığını anlamaktır.”⁵⁵⁴

Manevi halinin makam-ı kesafetten soyulup, tecelliyat zuhur ettiği, tarafından bilindiğini ve Allah Teâla Teala'ya şükürünü beyan ediyor. Öyle ki, bu yolun bazı müntesipleri bırakın başkaların halini, kendi bulunduğu makamı dahi bilmez. Bu gaflet hali ile başına adam toplarda, hem kendi yanar, hem de başkasını yakar.

⁵⁵²—Mesnevi c.II, b.1514–1525

⁵⁵³—Mesnevi c.II, b.1528–1530

⁵⁵⁴—Orhan Baba Ağır ceza Hâkimi Fahri Efendi'den nakletmiştir.

**BİLMEDİLER ZEVKİMİ CÜMLE İNS-Ü CİN VE MELEK
DERDİNE DÜŞTÜM BANA NELER ÇEKTİRDİ FELEK
HAL-İ HAKKÎ BULMAYA BEYİM ZİKRİN DAİM GEREK
ZİKR-Ü HAK SEYR-İ SEBAKLA DERS-İ YEKTÂ OLMUŞUZ**⁵⁵⁵

Bilmediler zevkimi cümle ins-ü cin ve melek
Derdine düştüm bana neler çektiirdi felek

Allah Teâlâ Âdem aleyhisselâmı yaratırken keder yağmurlarını balçığı üzerine kırk gün yağdırdı. İnsanın mayasında üzüntülerin hoş geleceği bir yaratılış vardır. Onun için terbiye yolunda olan sâlik üzüntüler perdesinden bir bir geçerek yol alır. Bu usul ağır ve elemlidir. Sevinçli olan sâlikten gaflet kokusu gelir demişlerdir. Ancak mahzun ve kırık kimseden huzur ve cemiyet kokusu gelir. Hâcegânın nisbeti genellikle hüznün ve inkisar olarak görünmüştür.

Kıssada geçer ki, Mecnun, Leylâ'nın yemek dağıttığı yere gelir. O'na sıra gelince Leylâ yemek vermez ve tabağına vurur. Mecnun sevinince,
“O'na; sevdiğin bak sana neler yapıyor.” Dediler. Mecnun,
“Eğer size yaptığımı bana yapsa idi; işte o zaman ben üzülürdüm” dedi.

Hal-i Hakkî bulmaya beyim zikrin daim gerek
Zikr-ü Hakk seyr-i sebakla ders-i yekta olmuşuz

Bu yolun esaslarından biri, devamlı zikirdir. Efendi Hazretleri, ihvan-ı kiramı uyarak, sermayenin çekilen dert ve zikir olduğunu söylemiştir.

Bu riyazetler, bu cefa çekmeler, ocağın posayı gümüşten çıkarması içindir. İyinin kötünün imtihanı, altının kaynayıp tortusunun üste çıkması içindir.⁵⁵⁶

Seyyah Musulî, Davud Nebî aleyhisselâmın şöyle dediğini ifade etmiştir:
“Ya Rab! Hizmet için elini ve yüzünü yıka, buyurdun, şimdi beni sohbeta davet ediyorsun, sohbet için gönlümü ne yıkayabilir.” Hakk Teâlâ buyurdu:
“Dert ve hüznü!”

Şeyhülislâm, “Bu yolda bu hususun mevcudiyeti, zaruridir” demiştir.⁵⁵⁷

Binâenaleyh ihvan vazifesini yaptıktan sonra Efendisini başında bir koruyucu olarak bulunduğunu bilmelidir.

⁵⁵⁵—Bütün insanlar, cinler ve melekler bilmediler zevkimi.

Öyle bir derde düştüm ki, bana neler çektiirdi felek

Beyim bendeki bu hali bulmak için Hakkı devamlı zikretmen gerek.

Biz ki, geçtiğimiz yolculuktaki seyr ile hakkın zikriyle, sonunda eşi bulunmaz biricik ders olmuşuz.

⁵⁵⁶—Mesnevi c.I, b.232

⁵⁵⁷—Nefahatü'l Üns, s. 159

Tarîkat yol alış sisteminde geri dönme gibi bir şey yoktur. Verilen hal ve makamdan şeyhi tarafından mahrum etme yoktur. Ancak müridin terk etmesi ve yoldan düşmesi vardır.

Allah Teâlâ ihlas makamına ulaştırırsa ihlas sahibi kurtulur, emniyet makamına varır. Hiçbir ayna yoktur ki, ayna olduktan sonra tekrar demir haline gelsin. Hiçbir ekmeğ yoktur ki, tekrar harmandaki buğday şekline dönsün.⁵⁵⁸

Bu yolda şeyh bile müridi ile yol alır. Efendi Hazretleri de bu konuyu böyle açıklamıştır.

Efendi Hazretleri **Seyr-i sebakla** sözü ile müride şeyhinin eskiden geçtiği yolu kolaylıkla seyrettirmesidir. Biz kabul görmüş olan seyrimiz ile sabikûn menziline **ders-i yektâ** eşsiz dersi bulduğumuz için sizde bulmalısınız, demektir.

Mesnevî’de geçen bir kıssada da, aynı mesele şöyle anlatılmıştır: Hızır ile İskender, zulmette Âb-ı Hayâtı aramaya çıkarlar. İskender maiyeti ile beraber içenlerin ebedî hayâta kavuştuğu Âb-ı Hayât’ı bulmak üzere yollara düşer; fakat pek çok araştırmasına rağmen bulamadan ve içmeden geri dönerler. Yalnız, Hızır’ın tavsiyesiyle, yolda ayaklarına ilişen bir takım taşlar toplarlar. Bir kısmı ise, bu tavsiyeye aldırış etmeyip taşlardan almazlar. Almış olanların bir kısmı da, bunlar bizim ne işimize yarayacak, diyerek yarı yolda atarlar.

Fakat karanlıktan aydınlığa çıktıkları vakit, taşları alıp muhafaza edenler, bunların pırlanta, zümrüt, yakut gibi kıymetli mücevherler olduğunu görerek sevinirler. Hiç almayanlar ile alıp da atanlar ise, pişman olup kederlenirler.

Mecazlar ile dolu olan bu hikâyede, zulmetten yani karanlıktan maksat, dünyadır. Âb-ı Hayat’tan maksat da, ilim ve irfandır. Hızır’ın Âb-ı Hayat içtiği, onun için de ölümsüzlüğe erdiği söylenir. Pek tabî ki, ilim ve irfan ile zinde olan kimse ebediyen zeval bulmaz ve ölmez.

Taşlardan maksat da, ibadet ve tâat mücâhede, hayır, hasenat gibi mânevî sermayelerdir ki, dünya karanlığından nura çıkınca, bunların kıymet dereceleri anlaşılıyor.

O taşlardan hiç almamış olanlar, bu dünyada, sâde gaflet, zevk ve sefa ile vakit geçirenler, evvelce alıp da sonra atanlar ise, muhitlerinin tesiriyle ilk zamanlarında Hakk’a itaat ve ibâdetle bulunup da, sonra şeytanın yani nefislerinin kandırış ve aldatışlarıyla, bunlara lüzum olmadığına hükmederek dünyâyâ dalan kimselerdir.

Şair de bu kıssadaki manaya işaret ederek:

Olmayan mâye-i âb-ı ezelîden sîyrab

Âb-ı Hızır’ı gene Hızır olsa da rehber bulamaz

Der. Yani eğer bir kimsenin ezel yapısı, suya teşne olacak kabiliyette değilse, vaktin Hızır’ı olan bir kâmil insanı bulsa da yine Âb-ı Hayât’ı bulamaz.⁵⁵⁹

⁵⁵⁸—Mesnevi c.II, b.1316–1317

⁵⁵⁹—Ken’an Rifâî, a.g.e. s.141

Merd-i Hakk'a hizmet eyle al sebak

Hakk ehline, Hakk dostuna, insan-ı kâmile, hizmet eyle ve ondan **sebak** al. Buradaki sebak, bir icazet, bir yetki manasına olduğu gibi mânevî teveccüh anlamına da gelir.

Eşsiz ve benzersiz ders yolun başında şeyhi, ortasında Rasûlullah sallallâhü aleyhi ve sellem sonunda Allah Teâla olarak çıkar.

Neticede aslı toprak olan kıymetsiz insan seyr-i ile Kâbe'den ekrem, faziletli ve Allah Teâlâ'nın halifesi olur. Vesselâm.

***Aşık oldur kim, kılar canın feda canânına
Meyl-i cânân etmesin her kim ki, kıymaz canına
Canını, cânâne vermektir kemâli âşıkın
Vermeyen can, itiraf etmek gerek noksanına***

***Canı canan dilemiş vermemek olmaz ey dil,
Ne niza eyleyelim ol ne senindir ne benim!***

Fuzuli

3- MEKTUPLARINDAN ÖRNEKLER

1- Efendi Hazretleri'nin Mustafa Hâki kuddise sırruhu'l-azîz Efendimizin mahdumu Bahâeddîn Efendi'ye yazdığı mektup

Seni sevmek benim dinîm imânım

İlâhî din- ü imandan ayırma

*İşte öteden beri derd-i muhabbetinizle nâlân olan kalbîm, nâle-i efgânını baştan aşırma ile giryân u sûzan olarak kâlemi elime aldım.*⁵⁶⁰

*Sultanım, ne buldum ise, sizden buldum ve bu fenâda ne gibi bir zevke erdimse, mutlaka sizinle erdim.*⁵⁶¹ *Bende-i peder-i büzürg-vârımız sırr-ı insanî'î ayn, aynü'l-insan min-haysül-kühliyye maksûd-u vücud iken Seyyidinâ Hâkî kuddise sırrihü'l-âli Efendimiz sultanımızdır.*⁵⁶² *Onun derd-i rûhâniyetinin perver derdi bezminden bir an hâlî olamam.*⁵⁶³ *Ne çare ki, her an tahtı gâh-ı saltanatlarına varamam.*⁵⁶⁴ *Nâdiren varabilsem de, kendilerini bulamam.*⁵⁶⁵ *Eğer görsem nîm-ü nazarla mazhar-ı iltifat olsam bir zevki huzur tuma'nînet bulurum ki, âdeta kendimi bu âlemden çıkmış ve cânâna dâhil olmuş bilirim.*⁵⁶⁶

*İşte bu te'sirin icrâ-yı ahkâmından olmalıdır ki, sizi hiç unutamam.*⁵⁶⁷ *Aks-i timsâlinizi gözlerimden ve sûr-i hayâlinizi gönlümden çıkaramam.*⁵⁶⁸ *Her nerede bir çeşm-i siyâhın füsunkâr bakışını görsem yüreğim çarpar ve dîde-i kalbim size bakar.*⁵⁶⁹ *Bu zevk ile geçirdiğim günlerimi feleğe değişmem.*⁵⁷⁰

⁵⁶⁰—Seni sevmek benim dinîm imânım

İlâhî din- ü imandan ayırma

İşte öteden beri muhabbetinizle feryad ve fîgan eden kalbimin inlemesi son hadine ulaştı. Gözyaşı dökerek, yanar bir vaziyette kalemi elime aldım.

⁵⁶¹—Sultanım, ne buldum ise, sizden buldum. Bu fani dünyada ne gibi bir mânevî zevke erdimse mutlaka sizinle erdim.

⁵⁶²—Varlığımız kudretli babanızın bendesi'dir. O'nun varlığı insan-ı kâmilin hakikati ve manevi kemale kavuşmamızı sağlayacak gözümüze çekilen sürme olan Efendimiz Hâkî kuddise sırrihü'l-âli Efendimiz, Sultanımızdır.

⁵⁶³—Bir an uzak olamayarak Hazreti Hâki kuddise sırruhu Efendimizin ruhaniyetinin derdiyle beslenmekteyim.

⁵⁶⁴—Ne çare ki, O yüce makamlarının bulunduğu mevkiye her an varamam.

⁵⁶⁵—Bazen varabilsem de, kendilerini bulamam.

⁵⁶⁶—Eğer bir an küçücük bakışlarına nail olsam, öyle bir gönül ferahlığı zevki hissederim ki, adeta kendimi bu âlemden çıkmış ve sevgiliye kavuşmuş sayarım.

⁵⁶⁷—İşte bu halin tesiriyle olmalı ki, sizi hiç unutamam.

⁵⁶⁸—Mübarek yüzünüzü gözlerimden, hayalînin zevkini gönlümden çıkaramam.

⁵⁶⁹—Her nerede bir kara gözün - büyüleyici - bakışını görsem, yüreğim çarpar ve kalbimin gözü size bakar.

⁵⁷⁰—Bu zevk ile geçirdiğim günlerimi dünyalara değişmem.

İşte bunların ulviyeti-pesendânesinden olmalı idi ki, arada nezd-i âli-nize gelir, envâr-ı cemâl ve ahvâl-i bî-melâlinizden bî-hâd ve bî-gaye feyzler alırım. ⁵⁷¹ *Şimdi o nazar-ı kimya-eserinden dûr mu oldum?* ⁵⁷²

Ey name! Git, mazhar-ı füyûzât-ı âlem-yan olan bir payeye kemâl-i tazim ve muhabbetle hâl-i pür-melâlimi Hazret-i Bahâ'ya husûsan arz et. De ki; ⁵⁷³ *Sizin feyz-i nazarınızdan şâh-ı râh-a yol gider.* ⁵⁷⁴ *Lütfen bu nazarlarını üzerimizden dirîğ etmesinler.* ⁵⁷⁵ *İşte ahkaru-l vücud şu tarzda dergâh-ı Bârî'ye arz ve ilticâ ediyorum ve diyorum ki,* ⁵⁷⁶

Ey Hüdâ!

Nazar-ı iltifât-ı yârdan sâkıtum. ⁵⁷⁷ *Fakat hâlâ ümit dâr-ı lutfunum.* ⁵⁷⁸ *Aczimi muhabbetine bu âr u varımı sana ve seni sevenlerin rahına sarf eden bir kulun değil miyim?* ⁵⁷⁹

Elbette bir gün olur, mazhar-ı iltifatın ve nâil-i mükâfâtın olurum. Lütfet, kerem et, beni o zümre-i dil-feribden ayırma. ⁵⁸⁰

15 Rebîu'l-evvel 1347 (M. 1928)

İsmail Hakkı TOPRAK

⁵⁷¹—İşte bu beğenilmiş yücelik sizdendir. Arada bir huzuruza gelip cemalinizin nurundan geniş ve sonsuz feyzler alırdım.

⁵⁷²—Baktığında insanı hâlden hâle koyan o bakışlarınızdan, iltifatlarınızdan şimdi uzak mı kaldım?

⁵⁷³—Ey mektup! Git, Âlemlerin mânevî tecelliler aynası olan bir makama, azamî derecede hürmet ve muhabbetle bu perişan hâlimi Hz. Bahâeddîn Efendiye özellikle arz et. De ki;

⁵⁷⁴—Sizin bakışınızın mânevî tecellilerinden “sırat-ı müstakim”e yol gider.

⁵⁷⁵—Lütfen bu nazarlarını üzerimizden esirgemesinler.

⁵⁷⁶—İşte varlıkların en âcizi şu tarzda onun yüce kapısına yöneliyor ve sığınarak. Diyorum ki;

⁵⁷⁷—Ey Allah'ım! Yârin iltifatlı nazarlarından uzak düştüm.

⁵⁷⁸—Fakat hâlâ lutfundan ümitliyim.

⁵⁷⁹—Aczimi muhabbetine, maddî - mânevî bütün varımı sana ve seni sevenlerin yoluna sarf eden bir kulun değil miyim ben?

⁵⁸⁰—Elbette bir gün olur, iltifatınla şereflenir ve mükâfâtına nâil olurum. Lütfen kerem et, beni o gönül alıcı güzel cemaatten ayırma.

2-Efendi Hazretlerinin ihvanlarına nasihat babından yazdığı mektup

Bismilahirrahmanirrahim

Gardaşlarım!

Bu dünya fanidir, ahiretin tarlasıdır.30 gün Ramazan-ı Şerif 300 gün eder. 6 günde şevval-i Şerif 60 gün olur. Bir senede 360 eder. Biz bunu böyle yaparsak gecesi kaim gündüzü saim olmuş olur. Biz Şevval-i Şerifin 9 unda oruca başlıyoruz 15 inde bayram ederiz.

Sen seni sevdiklerinle bil.

Gardaşlarım!

Ruhlar, ezel-i ervahta böylece bir arada olmuşlar. Burada bir olduk, biriz beraberiz. Her rasülün ve evliyanın bir turu vardır. Herkes ister ki, Mekke'ye ve Medine'ye gidip orada kalmayı bizde, bizde istiyoruz. Ama sizleri de bırakıp gidemiyoruz. Biz Mekke ve Medine'yi bura yaptık. Biz cennete gidersek bilesiniz vazifenizi yaptıkça sizin hiçbirinizi almadan gidersek cennet bize haram olsun. Biz sizi bırakmayız siz bizi bırakmadıkça. Hadisi şerifte "Men arefe nefsehu fekad arefe rabbehu" Nefsini bilen rabbini bilir. Ezeli ervahta ruhlar işte böylece bir arada görüşmüşler, burada görüşüyoruz. Ehl'u-llâh derler. İşte Allah'ın ehliniz

Bize Allah için uzaktan yakından geliyorsunuz. Tarik-i Halid-i Hâki Nakşibendisiyiz. Evveli şeriat, ortası tarikat, ahiri yine şeriattır. Bizim şeyhimiz Hacı Mustafa Hâki kuddise sırruhu'l-azîz Hazretleridir. Biz de sizin gibi Allah için ziyaretine gider gelir idik Türbe-i şerifleri İstanbul Fatih Cami-i Şerif haziresindedir. Yine gidip geliyoruz. Biriz beraberiz İşte böyle Allah ehliniz. Allah diyene Ehl'u-llâh denir. Ne yazık ki, çalışmıyoruz. Nasıl yaşıyorsanız öyle ölür, yaşadığınız gibi öyle haşr olursunuz. Buyrulmuştur. Dünyada hangi makam üzere iseniz o halde vefat edersiniz.

Vesselam-ü ala men' ittebea'l Hüdü

İsmail Hakkı TOPRAK

3- *Dil-gamı ha-hed cüda-i zi-tu amma çu-kunem
Derd-i eyyam bir faide-i dil hahest
Hayali Yar ile her-dem benim rüyalarım vardır
Kemend-i buy-i zülfünden uzun sevdalarım vardır.*

Gardaşlarım!

Dâhil ve hariçten bunca hücumlara rağmen mücahede yolunda bulunmak, meyus olmamak icap eder.⁵⁸¹ Kabz ve bast ikisi birer kanat olduğu ve sâlikin onlarla ikmal-i hal ve makam eylediği birçok zevatın zahir ve batın birçok iptilalara göğüs gerdikleri meşhurdur.⁵⁸² Siz de muhabbet ve muhalasat yolunda devamla her biriniz büyük azim ve ihtimam edesiniz.⁵⁸³ Vukuat-ı âlemden mükedder olmamak lazım.⁵⁸⁴ Çünkü bu cihan muvakkat bir zıl-dan ibarettir.⁵⁸⁵ Âlemi-ukba ise, ebediyettir.⁵⁸⁶

Dünyanın fani olduğunu yakinen bilenler nîk-u bednine aldanmazlar.⁵⁸⁷ Zenginlik ve fakirlikte böyle olmak lazımdır.⁵⁸⁸ Talib-e zat-ı ahadiyet gerektir ki, değil bu faninin iş-u nuş-u izz-ü cah-ı hatta bir cümle müşahadat ve tecelliyattan geçip “Lâ” (yok) tahtında idhal eyle ki, anın kâffesi zilâlen müstesnadır.⁵⁸⁹ Yani esma ve sıfat arifin melhuzu olmaya ancak zikr-i kesir ve murakabe-i dil ve hayr ile meşgul ola, her kesin halini hoş görüp, insan kendi yakınlığını temine çalışmayı adet etmelidir.⁵⁹⁰ Ves-selam-ü ala men-i'ttebea'l Hüda⁵⁹¹

İsmail Hakkı Toprak

⁵⁸¹—Gardaşlarım!, içten ve dıştan bunca hücumlara rağmen mücahede yolunda bulunmak, mahzun olmamak icap eder.

⁵⁸²—Sıkıntı ve genişlik ikisi, birer kanat olduğu ve salikin onlarla ikmal-i hal ve makam eylediği birçok zevatın zahir ve batın birçok iptilalara göğüs gerdikleri meşhurdur.

“Bir yandan korkuya, bir yandan ümide düştün mü iki kanadın olur. Bir kanatlı kuş katiyen uçamaz acizdir.” (Mesnevi c.II, b.1554)

⁵⁸³—Siz de muhabbet ve muhalasat yolunda devamla her biriniz büyük azim ve ihtimam edesiniz.

⁵⁸⁴—Âlemin olaylarından üzülmemek lazım.

⁵⁸⁵—Çünkü bu cihan geçici bir gölge ibarettir.

⁵⁸⁶—Ahiret ise, ebediyettir.

⁵⁸⁷—Dünyanın fani olduğunu yakinen bilenler iyiliğine kötülüğüne aldanmazlar.

⁵⁸⁸—Zenginlik ve fakirlik de böyle olmak lazımdır.

⁵⁸⁹—Talib-e Zat-ı ahadiyet gerektir ki, değil bu faninin zevk ve sefasına makam ve mertebesine hatta bir cümle gördüklerinden ve olaylardan geçip “Lâ” yok tahtında idhal eyle ki, anın hepsi gölge gibidir- Hâkikat değildir

⁵⁹⁰—Yâni esma ve sıfat arifin düşünce ve meşguliyeti olmaya ancak çokça zikir ve rabıta ve hayr ile meşgul ola, herkesin halini hoş görüp, insan kendi yakınlığını temine çalışmayı adet etmelidir.

⁵⁹¹—Selam Allah Teâlâ'ya tabi olanlar üzerinedir.

4-

Es-selâmü aleyküm ve alâ men ledeyküm.

Mehmed Ağanın mektubunu aldım.

Mehmed, Raife'yi boşamak istermiş.

Bî-çâre kadın nerede kalacak? Ne yapalım?

Hüsn-i niyyet ederek belâya tutulduk.⁵⁹²

Orada Hafız İbrahim Efendi ve Mehmed Ağa içinüz müzâkere ve hangi cihet münâsib ise, ona göre hareket ediniz.⁵⁹³

Delil Efendi'ye vekil vesaire iki bin lira tedârik edildi.

Biz de niyyet ettik. Hele Hacı Ahmed meselesi kalsın.

İleride icâb ederse muhabere ve icâbına göre hareket ederiz.⁵⁹⁴

Şimdilik bu kadarla iktifa ve cümlemiz cümlenize çok selâm ve duâ ederiz.⁵⁹⁵

Ve minallâhi't-tevfik.⁵⁹⁶

*27 Haziran, Sene 1951
İsmail Toprak*

Adres: İhramcıoğlu İsmail Toprak
Örtülüpmar Mahallesi Taşlı Sokak
Numara: 21 Sivas

⁵⁹²—Hüsn-i niyyet ederek belâya tutulduk.

⁵⁹³—Orada Hafız İbrahim Efendi ve Mehmed Ağa içinüz müzakere ve hangi cihet münâsib ise, ona göre hareket ediniz

⁵⁹⁴—Delil Efendiye vekil iki bin lira temin edildi. Biz de niyyet ettik. Hele Hacı Ahmed meselesi kalsın. İleride gerekirse haberleşir ve gereğine göre hareket ederiz.

⁵⁹⁵—Şimdilik bu kadarla yetinip ve cümlemiz cümlenize çok selâm ve duâ ederiz.

⁵⁹⁶—Başarı Allah Teâlâ'dandır.

III-TASAVVUFÎ ŞAHSİYETİ I-TERBİYE ADABI

Efendi Hazretlerinin terbiyesindeki usûlünü oluşturan temel esasların bazıları şunlardır.

- Melâmet
- Vahdet-i Vücut-Vahdet-i Şuhût
- Yokluk
- Şeriat ve Tasavvuf Birlikteliği

Melâmet'in Tarifi

Melâmet, Arapça Levîm kökünden türetilmiş, kınamak, ayıplamak, azarlamak, serzenişte bulunmak, korkmak, rüsvalık anlamına gelen melâmet mastar bir kelime olup, melâmeti ise, kınanmaya⁵⁹⁷ konu olan demektir.

Tasavvuf istilâhında ise, temel vasfı, riyadan kaçınmak amacıyla gizlilik ve şöhretten sakınmak, iddia sahibi olmama, nefsi itham ederek onun ayıpları ile meşgul olma, güzel amellerini görmeme şeklinde de ifade edilmiştir.

Bu hali kazanmış kişiye, Melâmî denir.

Melâmet, ibâdeti, âdâb-ı şeriatı, tarîkat esrarını terk etmek değildir. Melâmet tesettür demektir. Cümle evliyâullah, melâmet hırkasına bürünmüşlerdir.

Gey melâmet hırkasın sultanlık anda gizlidir

Eşrefoğlu Rûmi kuddise sırruhu'l-aziz

Melâmet adında bir tarîkat yoktur. Bununla beraber umumiyetle tarîkatlarda Melâmet büyük bir makamdır.⁵⁹⁸

⁵⁹⁷—Kınama: Kendine yönelik özeleştirisi demektir.

Kınanma; başkalarının eleştirilerine açık olmak demektir. Kişi, her işin en iyisini, en güzelini, en doğrusunu kendisi yapar iddiasında olmamalıdır. Hikmet, yâni en iyi, en güzel ve en doğru nereden tecelli ederse kabullenilmeli ve alınmalıdır. Çünkü hikmet iyi insanların veya iyi olma iddiasında olan insanların malıdır. *Bir anlamda kınanma, müşavere demektir.* Bir iş yapılırken ehlinin fikirlerini dinleme, ehline danışma da kendi fikirlerinden dolayı kınanmayı göze almak demektir.

Melâmet ehlinin kendilerini kınamaları hususu Kur'an-ı Kerim'deki şu ayetlere dayanmaktadır.

“Ey inananlar, sizden kim dininden dönerse (bilsin ki.), Allah yakında öyle bir toplum getirecektir ki, O onları sever, onlar da O'nu severler. Müminlere karşı alçak gönüllü, kâfirlere karşı onurlu ve şiddetlidirler. Allah yolunda cihad ederler, kınayanın kınamasından korkmazlar. Bu, Allah Teâlâ'nın bir lütfudur. Onu dilediğine verir. Allah Teâlâ'nın lütfu geniştir. O her şeyi bilendir.” (Mâide, 54)

“Kendini kınayan nefse yemin ederim.” (Kıyamet, 2)

⁵⁹⁸—ERGİN, a.g.e. s. 149

Melâmetîlik, ağır bir zühd ve riyâzat hayatına dayalı, koyu ahlakçı sûfiliğe karşı bir tepki hareketi olarak doğmuş ve ilahî cezbe ve vecde ağırlık veren estetikçi bir doktrin geliştirmiştir.⁵⁹⁹

Seyyid Osman Hulusi kuddise sırruhu'l-azîz Efendi buyurur ki; “Melamî yapmış olduğu amelleri halktan gizleyen kimselere denir. Ecdadımız Somuncu Baba Hazretleri de Melamîlerin başıydı. Melamî mürşidiydi.”⁶⁰⁰

Efendi Hazretleri, Nakşî tarikatı usulü ile ihvanını terbiye ederken istikameti, melâmet üzere tutmuştur. Melâmîlik adı hiçbir zaman anılmamıştır. Bunun benzeri gibi Tokatlı Mustafa Hâkî kuddise sırruhu'l-azîz Efendimizin arkadaşı Halvetî Ahmet Âmiş kuddise sırruhu'l-azîz Efendi'nin⁶⁰¹ Melâmî-

⁵⁹⁹—OCAK, A Yaşar, Osmanlı Medeniyeti Tarihi, Editör: E. İhsanoğlu, Zaman Yay. İst, 1999, c. I, s.147, A. Gölpinarlı, *Melâmîlik ve Melâmîler*,..., s. 22–26

⁶⁰⁰—PALAKOĞLU, İsmail, Gönüller Sultanı S. Osman Hulusi Efendi, Ankara, 2005, s.424

⁶⁰¹—**AHMED AMİŞ kuddise sırruhu'l-azîz EFENDİ**

Fatih Sultan Mehmed Han'ın türbedarlarından ve Şa'bâniyye tarikatının son devir şeyhlerinden. İsmi, Ahmed Amiş (*Amiş kelimesinin Arapçadaki amîş veya a'meş'le ilgisi yoktur. Bu kelime Rumeli'de amca mânâsında «amm»ın tasğir (küçültme) sigası olup «amcacık» demektir. Rumeli'de çok sevilen çocuklar bu tâbirle çağrılırlar*) olup, Türbedar veya Türbedar Ahmed Efendi isimleriyle de tanınır. 1807 (h.1222) de Tuna vilâyetine bağlı Tırnova'da doğdu. İstanbul'da 1920 (h.1338) de Hakk'a yürüdü. Aramgâhi ebedisi Fatih Camii yanındaki kabristandadır.

Doğum yeri olan Tırnova'da ilk tahsilini gören Ahmed Amiş kuddise sırruhu'l-azîz Efendi, medrese tahsilini de orada tamamladı. On dört yaşında tasavvufa alâka duydu. Bir şeyhe bağlanmak arzusuyla Sadık Efendi adlı bir zata başvurdu. Sadık Efendi, O'nun bu konudaki yüksek arzusunu anlamasına rağmen, tasavvuf yoluna girme zamanının gelmediğini belirtti. Bu hususta;

“Yavrum! Sen şimdi git. Sonra seni soyu temiz birisi gelip bulacak ve irşad (rehberlik) edecektir.” dedi. Bu söz üzerine ilim öğrenmeye devam eden Ahmed Amiş Efendi, yirmi yaşına geldiği zaman Şa'bâniyye yolunun İbrâhimiyye veya Kuşadaviyye kolunun kurucusu Kuşadalı İbrahim kuddise sırruhu'l-azîz Efendinin Tırnova'ya nâib olarak gönderdiği Ömer Halvetî kuddise sırruhu'l-azîze intisâb edip, talebe oldu. Senelerce Ömer Halvetî kuddise sırruhu'l-azîzin ilim meclislerinde ve sohbetinde bulunup tasavvuf yolunda ilerledi. 1846 senesinde irşada yâni insanlara İslâmiyet'in emir ve yasaklarını anlatıp, talebe yetiştirmeye mezun oldu. 1853 Osmanlı-Rus yâni Kırım harbine tabur imamı olarak katıldı ve harpte üstün hizmetler gördü.

Harpten sonra memleketine döndü. Bir ara gördüğü bir rüya üzerine, hocası Ömer Halvetî kuddise sırruhu'l-azîzin izniyle İstanbul'a geldi. Kuşadalı İbrahim kuddise sırruhu'l-azîz Efendinin Hakk'a yürüdüğü tarihinden sonra, onun yerine geçen İstanbul-Fatih Zeyrek civarındaki Çimili Hamamın sahibi Muhammed Tevfik Bosnevî kuddise sırruhu'l-azîz Efendi ile görüşüp sohbetinde bulundu. Sonra tekrar Tırnova'ya dönerek bir hamam kiraladı ve Muhammed Tevfik Bosnevî kuddise

sırruhu'l-azîz gibi o da hamam işletmeye başladı. Bu sırada ayrıca Sıbyan Mektebi hocalığı da yapan Ahmed Amiş Efendi, Muhammed Tefvîk Bosnevî kuddise sırruhu'l-azîzin 1866 senesinde Hakk'a yürüdüğü tarihi üzerine tekrar İstanbul'a geldi. Muhammed Tefvîk Bosnevî kuddise sırruhu'l-azîzin önde gelen müridlerinden Üsküdarlı Hoca Ali Efendi, Rıfat Efendi, Üsküdar'da Nalçacı Dergâhı Şeyhi Mustafa Enver Bey, Kaşkar hükümeti temsilcisi Yâkub Han ve Fâtih türbedârı Niğdeli Bekir Efendi ile sohbetlerde bulundu. Bir müddet sonra Tırnova'ya döndü, talebe yetiştirmek ve insanlara vâz ü nasihat etmekle meşgul oldu. Üsküp'te Seyyid Muhammed Nûr-ül-Arabî kuddise sırruhu'l-azîz ile görüştü. Muhammed Nûr-ül-Arabî kuddise sırruhu'l-azîzden icâzet aldı. 1877 senesinde Tuna vilâyetinin Osmanlıların elinden çıkması üzerine tekrar İstanbul'a geldi. Niğdeli Bekir Efendi'den Fatih türbedarlığını devraldı ve "*Fatih Türbedârı*" unvanıyla anıldı. Gümüşhaneli Ahmed Ziyâeddîn kuddise sırruhu'l-azîz Efendi'den Nakşibendiyye yolundan icazetli olan *Ahmed Amiş kuddise sırruhu'l-azîz Efendi tasavvufta mücâhede yolunu değil de sohbet ve telkin yolunu tercih etti. Kendisine tâbi olanlardan İslâmiyet'in emirlerine uyup yasaklarından kaçındıktan sonra sadece sohbet ve muhabbet yolunu seçmelerini istedi. Çile ve riyâzat yolunu tercih etmedi.*

Ahmed Amiş kuddise sırruhu'l-azîz Efendi bu hususta diyor ki;

"Mücâhedâtın, tasavvuftu perhizlerin bir kısmını Kuşadalı kaldırmıştı. Geri kalanını da ben kaldırdım."

Kendine tâbi olanlara sık sık şu tavsiyelerde bulunur;

"İstîğfar edin, salâvat okuyun, Kur'ân-ı Kerîm okuyun, her şeyi Kur'an-ı Kerîm'de bulursunuz." Derdi. Bu sözleri doğrultusundaki yaşayışı sebebiyle, mensûb olduğu tarîkatın Piri Kuşadalı İbrahim kuddise sırruhu'l-azîz Efendi gibi tekkeye ve merasime itibar etmemiştir. Kırk seneyi aşan irşâd faaliyeti sırasında taliplere Halvetî ve seyrek olarak da Nakşibendî icazetnamesi vermiştir.

Ömrünün sonuna kadar mensûb olduğu Şa'bâniyye yolunun şeyhliğini ve Fatih Sultan Mehmed Han'ın türbedarlığını yürüten Ahmed Amiş kuddise sırruhu'l-azîz Efendinin müridleri ve yakınları arasında, *Bursalı Mehmed Tâhir Efendi, Müderris Babanzâde Ahmed Naîm Bey, Ahmed Avni Konuk, Hüseyin Avni Konukman, İsmail Fenni Ertuğrul, Abdülazîz Mecdî (Tolun) Efendi* gibi kimseler yer aldı. Yaklaşık 113 yaşında iken damadı Ahmed Naîm Bey'in İstanbul Şehzâdebaşı'ndaki evinde 9 Mayıs 1920 (h.1338) târihinde Hakka yürüdü. Cenaze namazını talebelere-rinden Abdülazîz Mecdî kuddise sırruhu'l-azîz Efendi kıldırdı. Senelerce türbedarlığını yaptığı Fatih Sultan Mehmed Han'ın türbesi yanındaki kabristana defnedildi. Ahmed Amiş kuddise sırruhu'l-azîz Efendinin kabir taşında;

*Hâmil-i emânât-i sübhaniyye,
Câmi-i makâmât-i insaniye
Mürebbi-i sâlikân-i rahmâniyye,
el-Hac Ahmed Amiş el-Halvetî eş-Şâbânî
Hazretlerinin rûh-i şerifleri için el-Fâtîha.*

20 Şaban 1238

Hakk'a yürüdüğü tarihine talebelerinden Evranoszâde Samî Bey; "*Gitti gülzâr-ı*

Cemale pîr-i efrad-ı Cihân” (1388). mısra’ı ile tarih düşürmüş ve mezar taşlarından birine şu manzumeyi yazmıştır.

*Rûh-i pâk-i mürşid-i yekta cenâb-i Ahmede.
Sâye-i arş-i ilâhîdir mualla âşiyân
Matla’-i feyz-i velayettir o kutbu’l-vâsulîn
Sırr-i ferdiyyet olurdu vech-i pâkinden iyân
Râh-i Şâbân-i Velide ekmele-i devrân olup
Ehl-i hilme kible-i irfan idi birçok zaman
Ah kim yükseldi lâhûta, muhât-i vahdete
Oldu envâr-i tecellî-i bekada bî nişan.*

Ahmed Amiş kuddise sırruhu’l-azîz Efendi eser bırakmamıştır. Abdalbâki Gölpinarlı, Ahmed Avni Konuk’un Ahmed Amiş Efendinin sohbetlerinde tuttuğu notların kendisinde olduğunu kaydetmektedir. Kendisinden sonra yerine baş halifesi olan Kayserili Mehmed Tefik Efendiyi postnişin bıraktı. Şa’bâniyye ve Halvetiyye yollarının son devir temsilcilerinden olan Ahmed Amiş Efendi, sohbet yoluyla talebe yetiştirmeye çalıştı. Sohbetleri esnasında kısa ve özlü sözlerle talebelerini ikaz eder, onların istikamet üzere Rasûlullah sallallâhü aleyhi ve sellem ile ashabının yolunda olmalarını isterdi. Talebelerinden birisi müridin yâni talebenin şeyhe (hocaya) olan ihtiyacını sorunca;

“Dağı dağ, taşı taş gördükçe şeyhe muhtaçsın. Bu böyle olsun, şu şöyle olsun dan kurtuluncaya kadar, şeyhe muhtaçsın.” Demiştir.

KIYMETLİ SÖZLERİNDEN BİR DEMET

“Ben, namazdan ziyade namaz kılanı severim.”

“**Marifet ehli, eşya ne üzere ise, hakikatiyle bilmiş ve görmüşlerdir.**”

“İnsan surette muhtar, hakikatte mecburdur.”

“**Bütün mevcudat Hakkın zuhurudur. İlâhî şûnât zatî iradedir.**”

“Allah, haddi zatında ‘ekber’dir.”

“**Kalb safâsı, beden hafifliği iste.**”

“Allah Teâlâ olmak kolaydır, ama Muhammed sallallâhü aleyhi ve sellem olmak güçtür.”

“**Ağzımdan çıkan sözleri zamanla unuturum. Fakat ne söylersem hâdisât-i âlem öyle zuhûr eder.**”

“Mütecelli vâhid, mecla müteaddittir.” (Tecelli eden birdir, Ayna ve görünme yeri çoktur.)

“**Ezelde hilkat yok, zuhur vardır.**”

“Zahiren Kaderiyyûndan, bâtnen Cebriyyûndan ol.”

“**Bizi sevenleri sevenler imanlarını kurtarır.**”

“Bizim lafımız olduğu zaman sıkılıp kaçanlardan korkarız.”

“**Birisi senin yanında benim aleyhimde bulunursa beni müdafaa etme.**”

“Ahmed (Efendimiz sallallâhü aleyhi ve sellem adlarından biri) in Mim’i kalkarsa o vakit Ahad olur. Mim kalkar mı? Kalkarsa o vakit sen kalmazsın.”

“**Göçmüşe rabita olmaz.**” (Tasarruftan düşmüş evliya için)

“Tevâcüd, vecd, vücûd.. Bundan ötesi söylenmez ki?”

“Şerîati tut, hakîkati yut.”

“Vahdet çeşnisi şimdi Kadirîlerle Halvetîlerde kalmıştır. Ötekilerde bir şey yoktur.”

Huzuruna gelen bir gence: **“Hadi git, meyhanelerde, kerhanelerde gezmeye devam et!”** dedi ve çevredekiler sordular: **“Ama nasıl olur, Efendim?”** Cevap verdi: **“Bunun, ezeli takdirde işi o. Bari bunu emirle yapmış olsun.”**

Bir kadın huzuruna gelip, Medine’de Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellem ravzasına konmak üzere bir dua rica eder. Amiş kuddise sırruhu’l-azîz Efendi bir pusulaya bir iki satır yazıp verir. Kadın: “Ama bu kâdarcık olur mu?” diye sorunca cevabı şu olur: **“Hadi git be kadın, ben onu zatımdan Muhammedi’me yazdım! El-bette olur!”**

Huzuruna gelen bir doktor, sohbet sırasında : “Tuz, iki madenden mürekkeptir. Bu iki maden tek başlarına alındıklarında öldürücü birer zehir olurlar. Hâlbuki ikisi bir alınınca lezzet veren bir madde oluyorlar.” Bunu dinleyen Ahmet Amiş kuddise sırruhu’l-azîz Efendi der ki; **“Allah Teâlâ ile Muhammed sallallâhü aleyhi ve sellem de aynen öyledir.”**

Bir mîknatısı bir demire tutarak: **“Bakın nasıl çekiyor! Ben de istediğimi işte böyle çekerim. Siz öteden beriden adam getireceğim diye ne uğraşırsınız?”** der.

Daha iyi hallere yükselmek isteyen bir müridine sözü: **“Karıştırdığı helvaya şekerin ne zaman konulacağını, helvacı bilir.”**

Rızık ile ilgili olarak soru soran birine de; **“En âlâ rızık, mânevî rızaktır. Dünyada eşini bulamaz, işini bilemezsen rahat edemezsin.”** Demiştir.

Ahmed Amiş kuddise sırruhu’l-azîz Efendi sohbetine gelenlerle tatlı tatlı konuştuktan sonra, onun hakkında dua eder ve bazı müjdeler verirdi. Evranoszâde Samî Bey, o zaman Rüşdiye öğretmeni olan Şerafettin Yaltkaya’yı, Ahmed Amiş kuddise sırruhu’l-azîz Efendinin sohbetine getirdi. Fakat iki saat müddetle oturdukları halde Ahmed Amiş kuddise sırruhu’l-azîz Efendi sessiz durup hiç konuşmadı. Evranoszâde Samî Bey, Amiş kuddise sırruhu’l-azîz Efendinin böyle gelenlere dua edip bâzı müjdeler verdiğini bildiği için bu durumu merak etti. O gün hiç konuşmadan Amiş Efendinin yanından ayrıldılar. Evranoszâde Samî Bey ertesi gün tek başına Amiş kuddise sırruhu’l-azîz Efendinin yanına gitti ve

“Efendim, Şerafettin için bir müjde vermediniz sebebi nedir?” diye sordu. Ahmed Amiş kuddise sırruhu’l-azîz Efendi, biraz durakladıktan sonra;

“O (Şerafettin Yaltkaya) bulunduğu mesleğin en yükseğine çıkar.” dedi. Hakikaten Şerafettin Yaltkaya zamanla yükselip profesör ve Diyanet İşleri Reisi oldu. Fakat İslâm dinine hizmet edeceği yerde pek çok zarar verdi. Bu yüzden, icraatını bilenler tarafından Telafüddîn Haltkaya adı ile anıldı.

Edirnekapi dışında kabri bulunan Bekir Niğdevî’nin kabri yanında Amiş Efendinin talebelerinden Hilmi Bey’in kabri vardır. Hilmi Bey Çanakkale Savaşında Fran-

lik hakkındaki halkın yanlış ve haksız telâkkisini büsbütün kaldırmak maksadıyladır ki;

“*Biz o adı yasak ettik!*” Demiştir.⁶⁰²

sız zırhlısını Boğaz’ın sularına gömen meşhur askerdir. Gümüşsuyu Askerî Hastanesi Baştabibliğinden emekli Albay Doktor Hamdi Hızlan Bey, Ahmed Amiş kuddise sırruhu’l-azîz Efendiden naklen anlatıyor:

“*Siz harbin fecaatini bilmezsiniz. Ben Rus (Kırım) harbinde yaralıları sırtımda taşıdım. Harbin fecaatini yakinen bilirim. Sakın harbi temenni etmeyin.*”

Ahmed Amiş kuddise sırruhu Efendinin halife olarak bıraktığı talebeleri şunlardır:

1. Kayserili Mehmed Tevfik Efendi. Bu zat Amiş Efendiden sonra Şa’bâniyye tarikatının Kuşadaviyye (İbrâhimiyye) kolunun şeyhliğini yürütmüş, emaneti Maraşlı Ahmed Tahir kuddise sırruhu’l-azîz Efendiye bırakarak Hakk’a yürümüştür.

2. Abdül-azîz Mecdî (Tolun) Efendi.

3. Evranoszâde Süleyman Samî Bey.

4. Trablus Nâib-i Sultanı Şemseddîn Paşa.

⁶⁰²— “Seyyid Mehmet Nur-ül-Arabî-yül-Melâmî” ye nisbetini izharda büyük bir neş’e duyan *Osmanlı Müellifleri*’nin müellifi âlimimiz Bursalı Tahir Beyin, Melâmîliği öven bir muhammesi konuyu çok güzel açıklamaktadır.

MUHAMMES

Sanma, ey zahit bizi kim öyle hor-ü ahkarız.

Bizler ol âyine-i âlem-nüma-yı ekberiz,

Taliban-ı feyz-i Ahmet, bendegân-ı Haydârız,

Nakşibend suretteyiz; lâkin Melâmî meşrebiz.

İsm-i zatı her nefes tekrar eden hak mezhebiz.

İsm-i zahir mazharıyla dehre seyran eyledik,

Himmat-i mürşit ile aşk sahnında cevlân eyledik,

Men arefe dersinde hattâ kesbi ikan eyledik.

Nakşibend suretteyiz; lâkin Melâmî meşrebiz.

İsm-i zatı her nefes tekrar eden hak mezhebiz.

İhtiyarın selbedip; anla, bizim mişvarımız;

Kim sıfât-ü zat-ı hakkı derk ve rüyet kârımız;

Yoksa hariçten bilinmez dahi ile etvarımız.

Nakşibend suretteyiz; lâkin Melâmî meşrebiz.

İsm-i zatı her nefes tekrar eden hak mezhebiz.

Zâhidâ, erbab-i gaflet sandığın, lâ-şüphe sen,

Dahledip kürsüde halkın boynuna takma resen,

Şuğl-ı uşşak mânevîdir, ne bilir erbab-ı fen?

Nakşibend suretteyiz; lâkin Melâmî meşrebiz.

İsm-i zatı her nefes tekrar eden hak mezhebiz.

Gerçek Melâmilerin Vasıfları

—Sevgi kavramı Melâmîliğin birinci şiarıdır.

—İbadetlerini, nefsi için değil, Hakk için ve Hakk ile yapma gayretinde olan kişidir.

—İbadetlerini, ihsan mertebesinde, Allah Teâlâ'yı görüyormuş gibi yapma gayretinde olan kişidir. İbadetlerini, kendine bir varlık vermeden, kul olma gayreti içerisinde ifâ eden kişidir.

—İnzivaya çekilmiş halde, halktan kopuk, insanlardan uzak, halvette yaşamamaktır.

—Halk içinde, görünüşte aynen onlardan biri olarak yaşamaktır.

—Giyinişlerinde halktan bir ayrıcalıkları yoktur. Bir tarîkatı düşündürecek özel giyinişleri yoktur. Giyinişte gösterişe önem vermezler. Ancak; tevazu sınırları içerisinde, imkânları nisbetinde, en iyi, en güzel tarzda giyinirler. Giyinişlerinde, İslâm'ın genel ahlâk kurallarına uymayı, prensip edinirler. İnançlarının gereğini yerine getirmeye özen gösterirler.

—İfrat ve tefritten uzaktırlar. İlim ehlidirler ve ilme hizmet ederler.

—Halk içinde onlarla uyumlu yaşama gayreti ve bilinci içerisindedirler. Halka hizmetin, Hakk'a hizmet olduğunun şuurundadırlar. Hatta daha geniş anlamda, yaratılan bütün varlıklarla uyum içerisinde yaşama ve yaratılanı yaratandan ötürü hoş görmeye çalışırlar.

Kisve-i ışkı mülebbes hırka-vü şal istemez,
Mekteb-i irfanda tahsil eyleyen kal istemez,
Hulk-ı hakkın gayrisinden başka bir hal istemez,
Nakşibend suretteyiz; lâkin Melâmî meşrebiz.
İsm-i zatı her nefes tekrar eden hak mezhebiz.

Kesret-i eşyayı sanma vahdete mâni olur,
Böyle bir efkâra hâşâ ehl-i dil kâni olur;
Zat-ı hak eşyayı her demde bütün cami olur.
Nakşibend suretteyiz; lâkin Melâmî meşrebiz.
İsm-i zatı her nefes tekrar eden hak mezhebiz.

Bunca enva-ı ulûmun noktadır hep mastarı,
Böyle ferman eylemiştir zat-ı vâlâ Haydari,
Bâyı-bismillâhtır ancak ehl-i hakkın ezberi.
Nakşibend suretteyiz; lâkin Melâmî meşrebiz.
İsm-i zatı her nefes tekrar eden hak mezhebiz.

Söylenen nutku bilir ehl-i kemal gayet ıyan,
Zümre-i uşşaka vazıhtır bu sözler her zaman,
Tahira hatm-i makal et, eyle ikmal-i beyan.
Nakşibend suretteyiz; lâkin Melâmî meşrebiz.
İsm-i zatı her nefes tekrar eden hak mezhebiz.

(ERGİN, a.g.e. s. 225–226)

—Bilineni, iyiyi, doğruyu ve güzeli önce kendilerine emrederler. Böylece toplumda örnek insan ve örnek müslüman olmaya çalışırlar. Yine önce kendilerini kötü olandan, yalandan, dedikodudan ve çirkinliklerden korurlar. Bu özelliklerini muhafaza etmek için cemaatten ayrılmamaya özen gösterirler.

—Hizmet anlayışı geniş bir boyutu kapsar.⁶⁰³

—Allah Teâlâ'dan uzak kalmamaya, imkân nisbetinde Allah Teâlâ ile olmaya, O'nsuz yaşamamaya çalışırlar. Bunun basit bir nişanesi olarak her nefeste Allah Teâlâ'nın zikrini, Allah Teâlâ ile yerine getirme gayreti içerisindedirler. Toplumun içerisinde gizli veya kalbî zikirden gafil olmamaya ve kalblerini uyanık tutmaya çalışırlar.

—Mürşidleri insanları kendilerine bağlamazlar. Allah Teâlâ'ya bağlarlar. Allah Teâlâ'ya biat ettirirler.

Efendi Hazretlerinin Melâmiliği

Efendi Hazretleri, diğer tarikatlar gibi ve insanlar bana ihvan olsun diye sosyal ve dini teşkilatlar kurmamış kendilerine has yaşam tarzı, dergâhları ve kıyafetleriyle halktan ayrılmamıştır.⁶⁰⁴

Efendi Hazretleri bu özellikleri ile gerek hal, fiil ve davranışlarıyla gerekse sözleri ve anlayışıyla dış görünüşlerinden iç hallerini saklı tutmuş avam ile avam, havas ile havas olmuştur. Gerçek durumlarını sezdirmemeyi, toplum içerisinde kılık kıyafet ve görünüşte ayırt edinmemeyi anlayışlarının esası olarak belirlemişlerdir.

Efendi Hazretleri Allah Teâlâ'nın yolunda kınayanın kınamasından korkmamış, korkusuzca O'nun yolunda gitmiş ve hükümleri doğrultusunda davranmıştır. Allah Teâlâ'nın kanunlarına göre neyin doğru, neyin yanlış olduğunu belirleyerek, karşıtlarının muhalefet, sansür, eleştiri, itiraz ve alaylarına hiç mi hiç aldırmamıştır.

Konuştukları zaman, Allah Teâlâ'yı murat etmiş ve O'nu aramıştır.

⁶⁰³—*İnsanların hayırlısı, insanlara faydalı olandır*"

"Milletin efendisi, bu millete hizmet edendir"

"Eğer siz, Allah Teâlâ'nın dinine yardım ederseniz, Allah Teâlâ da size yardım eder" (Hac, 40)

Öyle muttakiler ki, bollukta da darlıkta da infakta bulunurlar. Ve öfkeyi yutan ve nâsın kusurlarını affeden kimselerdir. Allah Teâlâ da ihsan edenleri sever." (Al-i İmran 134)

⁶⁰⁴—Ahmet Amiş kuddise sırruhu'l-azîz Efendi bu konu hakkında şöyle buyurmuştur.

"Mecdi! Bana bu adamları getirip durma. Biz istemeliyiz, biz isterken de, istediklerimizi getirmeğe muktediriz"

"Bu yola isteyen giremez. Bu yola adam seçerler. Bu havas yoludur, avam yolu değildir. Biz ancak havas'sül-havassa açılırız." (ERGİN, a.g.e. s. 152)

Kendileri insanlarla oldukları halde, kalbleri hep Allah Teâlâ ile beraber ve niyeti O'nun niyeti olmuştur.⁶⁰⁵

Kulluk derecesinden asla ayrılmamışlardır. Farz namazları, insanlarla beraber eda eder ve Rasûlullah sallallâhü aleyhi ve sellemün sünnetlerini terk etmemişlerdir.

Gönüllerini, Allah Teâlâ'nın tecellisi kapladığından, riyazet ve baş olma sevdasına kapılmamıştır.

O, batınlarında olanı, zahirlerine yansıtmamıştır. Allah Teâlâ'nın razı olacağı şekilde evlenip çocuk sahibi olmuştur.

*Zühdünü ko aşka düş ehl-i canân etsin seni,
Pîr-i aşka kulluk et cânâne cân etsin seni.*

*Bir zaman bülbül gibi efgânın ağdır göklere,
Şol kadar kıl nâleyi kim gülistân etsin seni.*

*Âr-u nâmusun bırak şöhret kabâsından soyun,
Gey Melâmet hirkasın kim ol nihân etsin seni.*

*Yüzünü yerler gibi ayaklar altında ko kim,
Hakk Teâlâ başlar üzre âsumân etsin seni.*

*Verme rahat nefesine dâim gazâ-yi ekber et,
Kâbe-i dil feth olup dârül-emân etsin seni.*

*Gel Niyâzi'nin elinden bir kadeh nûş eyle kim,
Mahvedip nâm-ı nişânın bî-nişân etsin seni.*

Niyâzi Mısırî kuddise sırruhu'l-aziz

⁶⁰⁵—Kalb, günah ve kötü düşüncelerden arınıncaya yakîn (kesin bilgi) nuru ona ak-seder ve onu parlak bir ayna hâline getirir; dolayısıyla şeytan gizli yollardan ona yaklaşamaz. Bunun içindir ki, bir arif, “*eğer kalbime itaat etmezsem, Allah Teâlâ'ya itaat etmemiş olurum*” demiştir. Böyle bir tecelliye mazhar olan bir kimseye Rasûlullah sallallâhü aleyhi ve sellem şöyle buyurmuştur:

“*Kalbine danış; böylece, gerçek iman ve ulûhiyeti teşkil eden kalbin bafîni ilmin bildirdiği Allah Teâlâ'nın gizli emrini duyarsın*” (NICHOLSON, a.g.e. s.41)

VAHDET-İ VÜCÛT-VAHDET-İ SUHÛT

Varlık ikiye ayrılır:

1. Varlığı kendi zatından olan,
2. Varlığı başkasından olan.

Dünyevî varlığın aslı, zatı yönünden sırf bir yokluktur. Yâni Allah Teâlâ'ya nispetle varlık ise, hakiki bir varlık değildir.

“Allah Teâlâ'ya benzemek veya ilâhî tabiata iştirak etmek değil, kendi sahte benlik bağından kurtulmak ve böylece bir olan Sonsuz Varlıkla yeniden bir olmak sûfnin hedefidir.”⁶⁰⁶

Şu halde gerçek mevcut, yalnız ve yalnız şâni yüce olan Allah Teâlâ'dır.

VAHDET-İ VÜCÛT (varlık birliği)⁶⁰⁷

Varlık birliği anlamına gelen bu kavramın ilk defa Şeyhu'l-Ekber Muhyiddîn İbnü'l-Arabî kuddise sırruhu'l-azîz tarafından ilmî bir görünüm ile değerlendirildiği bilinir.

Bütün varlığın tek ve eşsiz vücûd-ı mutlak olduğu, Allah Teâlâ'nın kendisinde bulunan nisbetler ve oluşları iradesi ile yaratmayı dilemesiyle sonsuz birçokluk meydana geldiği, fakat bu çokluğun hakiki birer varlık olmayıp, her an bir hal ve yaratışta bulunan Allah Teâlâ'nın değişik tecellileriyle yaratmasıdır, diye düşünülmesidir. Aslında Allah Teâlâ kendini eşya ve kâinat suretinde açığa vurmuştur.

“Doğu da, batı da Allah Teâlâ'nındır. Nereye dönerseniz Allah Teâlâ'nın zatı oradadır” (Bakara, 115)

İlk ve son, açık ve gizli O'dur. O'ndan başka varlık yoktur. Eşya ve kâinat, Allah Teâlâ'nın zâhiri; Allah Teâlâ eşyâ ve kâinatın bâtını ve rûhu durumundadır. Yaratan-yaratılan hep O'dur. Çünkü vücûd birdir.

Hakîkatte arif olan ancak Allah Teâlâ'dır, başkası değildir. Çünkü Hakk'ın vücudundan başka vücûd yoktur. Ancak, karışma ve birleşme yoktur. Karışma ve birleşme iki varlık arasında olur. Mesela; yağın sütle, suyun bitki ile birleşmesi ve sıcak suyla soğuk suyun karışması gibi. Görüldüğü üzere, karışma ve birleşme iki mevcut arasında olmaktadır. Vahdet-i vücûd makamında ise, âlemde bulunanlar hakîkatte, Allah Teâlâ'nın varlığıdır ve O'da birdir. İki varlık yok ise, birbirine karışma ve birleşme olsun. Bir olan

⁶⁰⁶—NİCHOLSON, a.g.e. s.59

⁶⁰⁷—Vahdet-i vücûdu kabul eden mutasavvıflarca tevhidin en yüksek yorumu sayılan bu fikir sistemi, diğer bazı mutasavvıflar tarafından fenâ makamında kalmanın ortaya çıkardığı bir hata olarak nitelenir.

Bazı İslâm bilginleri ise, tüm varlıkların ilahlaştırılması anlamı taşıdığı gerekçeyle küfür olarak kabul etmişlerdir.

vücûd, asla, ayrılık kabul etmez.

İnsanın, Allah Teâlâ'yı görmek istemesi veya Allah Teâlâ'yı açıklaması için soru sormak... Bir balığa, yüzdüğü suyu açıklamasını sormak gibidir.

“Bir derviş, Hazreti Hoca Yesevî kuddise sırruhu'l-azîzin huzuruna geldi. Ey üstad, bana tevhid'i açıkla dedi. Hazreti Hoca, bir kelle şeker getirdi, dervişe bu nedir diyor sordu. Derviş, şekerdir dedi. Hazreti Hoca, dervişe şekeri götür kır, şekli değişsin ve şekillerinden yeni şekiller meydana gelsin, sonra getir, dedi. Derviş, şekeri kırıp getirdi. Yok olan ilk şeklinden değişik şekiller meydana gelmişti. Hazreti Hoca, birer birer bunları sordu, bu ne şeklidir, o ne şeklidir dedi. Derviş cevap olarak bu at şeklidir, öteki deve şeklidir, diğeri de adamdır, dedi. Sonra Hoca şöyle buyurdu: Şimdi bunların hepsini kırıp dövüp toz halinde birleştir. Derviş hepsini kırdı ve bir kapta birleştirdi. O zaman Hazreti Hoca Şimdi bu nedir? Diye sordu. Derviş, şeker dedi. Bu sözlerde tevhid anlatılmış oldu.”⁶⁰⁸

Demek ki, Allah Teâlâ'nın kuluna muhabbeti, kendine muhabbet; cüz'üne muhabbettir. Kulun, Allah'a muhabbeti de aslına muhabbeti demektir.

Erin, kadına muhabbeti, aslında cüz'üne muhabbet, kadının erkeğe muhabbeti de aslına muhabbet demektir.

Hazret-i Muhyiddîn kuddise sırruhu'l-azîz: Abd, Rabb'dır, Rabb, abd'dır. O halde teklif kimedir? İşte şaşırduğım nokta budur, diyor.⁶⁰⁹

Şiblî kuddise sırruhu'l-azîz Hazretleri bir gün namaza durmak üzere iken: Eğer şu anda namaz kılırsam münkir ve münafık olurum. Kılmazsam da kâfir olurum, diyerek birçok zaman bu halde kaldıktan sonra namazını kaza eyledi.

Bunu şöyle izah edelim: Şiblî namaza hazır olduğu zaman kesret âleminin hükmü galip idi. Namaza başlayınca görüyor ki, ibadet eden ve edilen, yani kul ve Hakk hep beraber olmuştur. Eğer namazını, ibadet eden ve ibadet edilen ayırır diye kılsa, bu takdirde vahdet nurunu inkâr etmiş olacak. Ve eğer mabut ve âbid, secde eden ve edileni bir olmuş olarak görüp namazı terk etse kâfir olacaktır.⁶¹⁰

“Hakk'a yakın olmanın kemali yokluktur. Meselâ uzaktan bir misk kokusu duyuyorsun. Yaklaşınca buram buram kokuyor. Fakat miskhâneye girip de işba (doyum) hâline gelince, hiçbir şey kalmaz. Artık koku duymaz olursun.”⁶¹¹

Vahdet-i vücûd, Hint felsefesindeki vahdet anlayışı değildir. Çünkü İslâm

⁶⁰⁸—Cemal KURNAZ-Mustafa TATCI, *Yesevilik Bilgisi*, Ankara, 2000, s.288-Hazreti Hünkâr Hacı Bektaş-ı Veli'nin Vasiyetnamesi (*Kitabu'l-Fevaid*), Tertiple-yen: i. Ö. İstanbul 1959, s.8

⁶⁰⁹—Ken'an Rifâî, a.g.e. s. 161

⁶¹⁰—a.g.e. s. 471

⁶¹¹—a.g.e. s.258

tasavvufunun son noktası, Bekâ-bi'llah'tır. Hint felsefesinin son noktası ise, Fena fi'llah'tır. Allah Teâlâ'da yok olmak. Biz, Allah Teâlâ'da yok olmak için değil, Allah Teâlâ ile olmak için çalışıyoruz. Yok olmak değil, Allah Teâlâ ile olmak, Allah Teâlâ ile olmak için çalışıyoruz.⁶¹²

*Kalem-i sun'ı ezel her ne ki, tahrîr etti
Kayd edüp suhf-i ebedde ânı tahrîr etti*

*Evvel-ü ahîri bir noktada cem' etmiş idi
Fasl için bast-ı hurûf eyledi teksir etti*

*Sür'at-i devr ile bir dâire çekmiş nokta
Baksan ol dâirede noktayı tasvir etti*

*Koydu ol noktanın aynını gönül dîdesine
Merdüm-i dîdeyi aksi ile tenvir etti*

*Nükteyi duydu Sezâî dehen-i yâri sorup
Noktanın sırrını ariflere tahrîr etti*⁶¹³

Hasan Sezâî kuddise sırruhu'l-aziz

⁶¹²—İNANÇER, Ömer Tuğrul, *Sohbetler*, İst, 2006, s.181

⁶¹³—Şeyh Şuayb Şerafeddin Gülşenî, *İzâhu'l-Merâm Fî Meziyyeti'l-Kelâm*, İst, Buhara Yayınevi, 2001, s.12

VAHDETİ ŞUHÛT (Görülenlerin birliği)

Bu vahdet anlayışı, özellikle İmam-ı Rabbânî kuddise sırruhu'l-azîz Hazretlerinin vahdet-i vücûda yönelttiği eleştirilerle güç ve yaygınlık kazanmıştır.⁶¹⁴

⁶¹⁴—Özet olarak görüşleri:

İmam-ı Rabbânî kuddise sırruhu'l-azîze göre, eşyanın Allah Teâlâ'nın "ayn"ı olduğunu idrâk makamı vahdet-i vücûd değildir. Zira bu makamda ittihad (birleşme), ayniyet (tıpkısı olma), tenezzül (inme) ve teşbih (benzetilme) yoktur. Hak Teâlâ zâtıyla da, sıfatıyla da değişmez ve sonradan olanlara benzemez.

İmam-ı Rabbânî kuddise sırruhu'l-azîze göre "vahdet-i vücûd" görüşüne sahip olanların "heme ost = hepsi Odur" sözünden muratları, eşya hakikatte ma'dûna (yok), Allah Teâlâ ise, mevcûddur demektir.

Mevlânâ Celâleddin Rûmî kuddise sırruhu'l-azîz Mesnevisinde: "**Nebiler, halkı Hakka ulaştırmak için gönderilmişlerdir. Halk ile Hak tek vücûd olsalardı neyi îsâl (ulaştıracak) edeceklerdi?**" diyerek aynı hususu belirtmiştir.

İmam-ı Rabbânî kuddise sırruhu'l-azîz yukarıda da belirttiğimiz gibi Allah Teâlâ ile mahlûkatı arasındaki münâsebeti îzâh ederken vahdet-i vücûd ehlinin görüşlerinden farklı bir ifâde kullanmamakla beraber, daha temkinli ve daha açık bir yol takip etmiştir. Ona göre, Kur'ân-ı Kerim'de beyân edilen "**ihata ve kurbiyyet**" ilmîdir. Yâni Allah Teâlâ kâinatı ilmiyle ihata ettiği gibi, insanların ilmiyle şahdamarından daha yakındır. Onun bu îzâhı, müfessirlerin görüşlerine uygun bir tarzdadır.

İmam-ı Rabbânî kuddise sırruhu'l-azîz esma ve sıfat için durumun başka olduğunu, Cenâb-ı Hak ile âlem arasında esmâî münâsebet bulunduğunu ileri sürer. Ona göre, Allah Teâlâ'nın ilmi olduğu gibi, mümkünde de o ilmin sureti mevcûddur. Kudretin vs.nin de bu makamda sureti vardır.

İmam-ı Rabbânî kuddise sırruhu'l-azîze göre, Allah Teâlâ'nın zâtı bunlardan ayırıcıdır. Mümkünün bu zâttan nasibi yoktur. Mümkünün zâtıyla kâim olduğunu ileri sürmek doğru değildir. Zîrâ mümkün Allah Teâlâ'nın isim ve sıfatlarının suretleri üzere mahlûktur.

İmam-ı Rabbânî kuddise sırruhu'l-azîze göre isim ve sıfatlar, Allah Teâlâ'nın mahalli ve mezâhiridir. Şayet mümkün olan varlıklarda hayat varsa, o hayat da Hakkın mir'âtıdır. İlim, kudret.. vs. de Allah Teâlâ'nın kudretinin mir'âtıdır. Allah Teâlâ'nın zâtının âlemde bir mazhar ve mir'âtı yoktur. Çünkü Allah Teâlâ'nın zâtının âlemlerle hiçbir münâsebeti yoktur.

İmam-ı Rabbânî sūfiyyenin eşyayı, Hakk'ın zuhuratı bildiğini, isim ve sıfatların Allah Teâlâ'nın tenezzülü zannettiklerini söyledikten sonra bu fikirde olmadığını beyan edip, görüşünü şöyle açıklıyor:

"*Meselâ bir insanın gölgesine, bu gölge insanla ittihat halindedir, onunla ayniyet nisbetleri vardır, o insan tenezzül edip, gölge suretinde zahir olmuştur, demek doğru değildir. İnsan kendi asaleti üzeredir, ama gölge ondan vücûda gelmiştir, denebilir. İşte zaman zaman tasavvuf erbabı, Allah Teâlâ'ya karşı duydukları aşırı sevgiden dolayı, Hakk'ın gölgesi mesabesinde olan mümkünâtın varlığını, Allah Teâlâ'dan başka bir şey görmezler (fena fi't-tevhîd). Bu hallerinde devam ettiği müddetçe "zilli Hakk'ın aynı" zannederler. Bu durum şöyle îzâh edilebilir. Gölge ma'dûmdur, mevcûd olan o gölgenin sahibidir."*

Vahdet-i şühud anlayışı, tasavvufta görülen her nesnede Allah Teâlâ'yı görmek. Vahdet-i vücud anlayışına karşı çıkan mutasavvıflar tarafından geliştirildi. Vahdet-i şühud anlayışının temelinde varlık ile Allah Teâlâ'yı ikilik kavramı ile ele alırlar.

Vahdet-i şühud, tasavvuftaki fenâ (Allah Teâlâ'da yok oluş) makamıyla bağlantılıdır. Bu anlayışa göre, zahir ve batın olmak üzere iki çeşit fenâ vardır.

Zahiri fenâ'da Allah Teâlâ, insana fiilleriyle tecelli eder. Bu tecelli sırasında insanın iradesi yok olur, ne kendisi, ne de başkası için bir hareket görülebilir. Her fiil ve harekette Allah Teâlâ'yı görür.

Batını fenâ'da ise, Allah Teâlâ insana sıfatlarıyla ya da zatıyla tecelli eder. Zahiri fenâda, Allah Teâlâ dışındaki varlıklar yok olurken, batını

İmam-ı Rabbânî kuddise sırruhu'l-azîz bu misâli verdikten sonra, eşyanın da sûfiyye katında Allah Teâlâ'nın isim ve sıfatlarının tecellî suretleri olduğunu, onun aynı olmadığını, "heme ost = *her şey O'dur*" cümlesinin "heme ez ost = *Her şey O'ndandır*" olarak değerlendirilmesi gerektiğini ileri sürüyor.

İmam-ı Rabbânî kuddise sırruhu'l-azîz vahdet-i vücûd makamında ittihâd, ayniyet, tenezzül ve teşbihin olmadığını, Hak Teâlâ'nın zâtıyla ve sıfatlarıyla değişmediğini, sonradan olanlarla ilgisi bulunmadığını beyândan sonra; âlimlerin hulul ve ittihâd endişesinden dolayı "*eşya Hakk'ın zühuratıdır*" cümlesini kullanmaktan çekindiklerini hatırlatıyor.

İmam-ı Rabbânî kuddise sırruhu'l-azîze göre, fenâ, ancak şühûdî tevhîd ile gerçekleşir. İhvan ayne'l-yakîn ânında sadece biri görür ki, bu tarîkin zarûretindedir-. Bu makamda, bir olanı müşahede, o anda mâsivânın görünmesine imkân vermez. Vücûdî tevhîd ise, böyle değildir. Diğer bir ifade ile zarurî değildir. Zîrâ ilme'l-yakîn, ma'rifetsiz meydana gelir bu mâsivânın yokluğunu ifade mânâsı taşımaz.

Rabbânî bu görüşünü, müşahhas bir misâlle şöyle anlatıyor:

"Meselâ, bir kimse güneşin varlığına ilmî bir yakınlık peyda etse bu yakınlık diğer yıldızların o anda yok kabul edilmesini gerektirmez. Fakat güneşi temaşa eden bir insan, yıldızları göremez. Çünkü o anda onda, güneşi görme isteğinin dışında bir arzu yoktur, bütün buna rağmen bu insan mutlaka bilir ki, yıldızlar ma'dûm değildir. Güneşin parlak ışığından dolayı görünmezler. İşte bu sırada bir kimse yıldızların varlığını inkâr ederse hatâ etmiş olur.

O halde, böyle bir makamda bulunan ihvan, Allah Teâlâ'nın zâtından başkasını nefyediyorsa, bu hâl, akla ve şeriata aykırıdır; fakat şühûd makamında bir görmekte böyle bir tehlike yoktur. Güneş doğduktan sonra, yıldızları yok bilmek başka, o anda görmemek başkadır."

Rabbânî'ye göre Hallac'ın, "**ene'l-Hak,**" Ebû Yezîd Bestâmî'nin "**Sübhânî mâ azama şânî**" vs. cümleleri, şühûdî tevhîdin bir sonucudur. Buna benzer sözler söyleyen kimselerin nazarında mâsivâ görünmez.

"Sen çıkınca aradan, kalır seni Yaradan"

"Ene'l-Hak," "**Hakk'dır, ben değilim**" anlamına gelmektedir. Aksi takdirde küfür olurdu. "**Sübhânî vs.**" **Dahi Hakk'ı tenzihtir.**

(ERAYDIN, a.g.e. s, 292–296)

fenâda görme durumu da yok olur.

Yitirdim Yûsufu Ken'ân ilinde Bulundu Yûsuf, Ken'ân bulunmaz.

Fenâ durumundaki ihvan Allah Teâlâ'dan başkasını göremez. Kalbinde O'ndan başkası kalmamıştır. Allah Teâlâ dışındaki varlıklar bağıntısı yok olmuştur. Bu durumun güçlenmesi halinde ihvan, her şeyde yalnız Allah Teâlâ'yı görür, artık meydanda kendi varlığı bile kalmamıştır. Bu durum kulun yok olması, fenâsı, Allah Teâlâ'nın bekâsı demektir. Fakat Allah Teâlâ dışındaki varlıklar gerçekte yok olmamıştır. İki varlık birleşmiş de değildir. Yaratıcı başka, yaratılan başkadır; İhvân, fenâ durumundan çıktığında bu gerçeği görür ve kabul eder. Fakat fenâ durumunda iken ikilik kalkmış, yalnızca Allah Teâlâ'nın varlığı kalmıştır.

Vahdet-i şuhud anlayışına göre, fenâ haliyle bağlantılı olan bu durum geçicidir. Bu nedenle görülen dünyanın varlığını kabul etmek Allah Teâlâ ile kâinatın varlığını ve bir saymamak gerekir.

“Her şey O” değil, ***“Her şey O'ndan”*** ***“Hiç bir vücut yoktur ki, O'ndan olmasın.”***⁶¹⁵

Bu vahdet anlayışı şu cümle ile özetlenir: ***“Lâ meşhude İlla'llâh”*** (Allah Teâlâ'dan başka görülen yoktur). ***“Hiç bir şey, O'na benzemez”***⁶¹⁶

Binâenaleyh, bu iki makamın üstünlüğünde ve hakikâtlerindeki ihtilaf kalkmamıştır. Her iki görüşün mümessilleri bulunmaktadır. Şu bir gerçektir ki, ***vahdeti şuhud*** anlayışı ***vahdeti vücut*** meşrebi üzerine kurulmuştur. Bu konuya Abdülâziz Mecdi kuddise sırruhu'l-azîz Efendi'nin şu açıklaması farkın durumuna aydınlık getirmektedir.

“Bir sâlik, sülûkü esnasında kavs-i uruc'u (yükseliş yolları) geçerken hemen ilk mertebelerde, makamlarda vahdeti şuhud'a uğrar, fakat orada durmaz, geçer. Sır-ı zat makamına çıkınca vahdeti vücut tahakkuk eder. Ondan sonra Hazerât-ı Halkiye'ye inmek üzere kavs-i nüzul'ü (iniş) geçerken de, bu

⁶¹⁵—Tevrat'ta anlatıldığına göre, Allah Teâlâ ile Hz. Musa aleyhisselâm arasında şöyle bir konuşma geçmektedir:

“Ve Musa, Allah Teâlâ'ya dedi: İşte ben, İsrâîloğullarına geldiğim zaman onlara ‘Atalarınızın Allah'ı beni size gönderdi.’ dersem ve onlar da bana ‘O'nun ismi nedir?’ derlerse onlara ne diyeyim?”

Ve Allah Teâlâ, Musa'ya dedi: *‘Ben, Ben Olanım’* ve dedi: İsrâîloğullarına şöyle diyeceksin:

“Beni size Ben'im gönderdi.” Çıkış 3/13–15.”

“Bir ben var bende, benden içeri”

Yunus Emre kuddise sırruhu'l-azîz

⁶¹⁶—Şuâra, 11

kavsın sonlarına doğru bir kere daha **vahdeti şuhud** hali kendisinde tahakkuk eder. Fakat onda da durmaz. Halden hale geçerek nihayet Hazerât-ı Halkiye'ye iner ve sülûkü tamamlamış olur.

Bununla beraber, her sâlik aynı şekilde seyir ve sülûke devam etmez. Bazısı, **vahdeti şuhud'a**, kavs-i urucu, bazısı da kavs-i nüzulü geçerken uğrar. Gerek uruçta, gerek nüzulde uğranılan **vahdeti şuhud** mertebeleri sırrı zattan, yani **vahdeti vücüt'tan** aşağı bir mertebedir. Çünkü **vahdeti şuhud**, âlem-i meleküttadır ve sıfat mertebesindedir. Şuhut, isneyniyeti (ikilik) icap ettirir. Yani bir şahit, bir de meşhut ister. Bu takdirde Zât-ı Bâri (Allah Teâlâ), nur şeklinde bile meşhut olsa, yine bir sıfatı, bir şekli vardır ve bir görenle bir de görünen olmak lâzım gelir. Görmek ve söylemek hep sıfat mertebesindedir. Ulûhiyet ve nübüvvet de bu mertebededir. Başka bir tabirle Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellem, Kur'an-ı Kerim'i bu mertebeden tebliğ etmiştir. Muhyiddin Arabî kuddise sırruhu'l-azîz ve bütün Ehl'u-llâh eserlerini hep bu mertebeden yazmışlardır.

Vahdeti vücûd'un tahakkuk ettiği sırr-ı zata gelince: Bunda bütün esma ve sıfat Zât-ı Hakta yok olmuştur. Bu mertebede söz yoktur. Bir şey söylenmez ve söylenemez.

Bununla beraber Vahdeti vücüt, seyir ve sülûkün her mertebesinde vardır. Hiç bir mertebe ondan hâli değildir.

Hâkim Senâi buyurur ki;

“Sözde hakikât, hakikâtte söz olmadığını anladığım anda sustum” demekle, bu mertebelere ve onlar arasındaki farka işaret etmiştir. Yani sıfat mertebelerinde söylenen sözlerde hakikât olmadığı, zat mertebelerinde ise, söz söylemeğe imkân bulunmadığı için sustum, demiştir.

İmam-ı Rabbani kuddise sırruhu'l-azîz seyir ve sülûkü tamamlamamıştır. Yani uruç etmiş, fakat nüzul eylememiştir. İrşat ise, ancak seyir ve sülûkü tamamladıktan ve Hazerât-ı Halkiye'ye indikten sonra tam olur. Esasen Nakşîler, (yani İmam-ı Rabbani taraftarları) bu meseleyi (yani vahdeti vücudu) anlamamışlardır.⁶¹⁷

**Başımız meydana koyduk, keşf-i esrar eyledik;
Enbiya-vü evliyanın ketmettiği mâna budur.**

Sunu'llah Gaybî kuddise sırruhu'l-azîz

Varlık ve Yokluk

“Varlık” kelimesinin en zengin ve en derin anlamına Arapçada rastlamaktayız (ve-ce-de) fiilinden gelmektedir, Vücûd, vicdan, vecd ve vücûd masterlarını üreten (ve-ce-de)'nin anlamı, “bulmak”tır.

Vücûd kavramının diğer manası da, beş duyu ile idrâk edilen, bulunan ve belirlenen şey demektir. Bu anlamda beş duyu vasıtasıyla algılanan şeyler vardır, diyebiliriz. Hâlbuki beş duyu ile bilemediğimiz, ama akla göre var olan var-

⁶¹⁷—ERGIN, a.g.e. s. 225–226

lıklar da vardır.⁶¹⁸

Mutlak varlık, Allah Teâlâ'dır. Allah Teâlâ, her şeyi yaratan ve yok edendir.

Var oluşun sebebi ve dayanağı Allah Teâlâ'dır. Yaratma, Allah Teâlâ'nın kendini göstermesi, kendini gerçekleştirmesidir. Yaratma, onun için güç değildir. Allah Teâlâ, bu varlık dünyasını yaratmadan önce başka varlık dünyaları yaratmıştır; bu içinde yaşadığımız varlık dünyasının yok olmasından sonra da, yeni yaratmalarına devam edecektir.

Allah Teâlâ, diğer varlıkları yaratmış ve zamanın içine atmış ve onun içindeki varlıkları da "varlık" ve "yokluk" ile karıştırmıştır. Buna göre varlık meselesinde cevaplandırılması gereken ilk sorulardan biri, Allah Teâlâ dışındaki varlığın gerçekten var olup olmadığıdır. Varlık, var'mıdır; yoksa algıladığımız varlıklar yok mudur?

Üzüme bakıyor, şarabı görüyorum yok'a bakıyorum açıkça var'ı görüyorum.⁶¹⁹

Yokluk'u düşünmek çok zor bir konudur. Aslında yokluk, var olmanın yeni bir şeklidir. Başka varlığa dönüşmek çoğu kez yok olma olsa da, yeni oluşum da, yokluktan var olma gibi bir şeydir.

*"Ayniyet nedir? Ayniyet yokluk ile bilinir. Seni bu Dünya meşgul etmesin. Kesreti (bu dünya ve ondaki her şeyi) perde görüp kendini perdelenmiş sanmayasın. Her işi Hakk'la hak edesin. Memur ettiğimiz işi, Allah Teâlâ'ya kul olma meselesi bilip, kendini mânevî yükselmeden halî saymayasın."*⁶²⁰

Bu yokluk ve varlığın arasında mutlak varlığın Allah Teâlâ olduğunu bilen insan nefesine pay çıkarmayıp, Allah Teâlâ'ya varlığı kendine yokluğu tercih etmelidir. Bu şekilde huzuru ve hakikâtin yüksek mertebelerine erer.

***Ey padişah, ben senin ulu kapında sığınak bulmuşum,
Senin katına yüzüm kara gelmişim,
Dört nesne getirdim ki, bunlar senin ihsan hazinende yoktur:
Yokluk, isyan, güçsüzlük ve günah getirmişim.***⁶²¹

Bu mevki hırsının kökünü dalını söylemeye kalkışırsam bir başka cilt lazımdır. Arap serkeş ata, şeytan dedi, yazıda yayılan ata değil. Şeytanlık lügâta

⁶¹⁸—Bayraktar Bayraklı, Mukayeseli Eğitim Felsefesi Sistemleri, İst.2002, s. 92

⁶¹⁹—Mesnevi c.III, b.4541

⁶²⁰—YARAR, Cezair, *Mektubât-ı Hasan Sezâî*, İstanbul, 2001, s.77, 37. mektup

⁶²¹—Katip Çelebi, *Mizânü'l Hakk fi İhtiyârî'l Ahakk*, hzl. Orhan Şaik GÖKYAY, İst,1980, s. 39

baş çekmedir. Bu sıfat, lanete layıktır. Bir sofranın çevresine yüz tane adam oturur, yer. Fakat baş olmak isteyen iki adam dünyaya sığamaz.⁶²²

Bir adam yokluğa erişir, kendisine yokluğu ziynet edinirse, o adamın, Hz. Muhammed Mustafa sallallâhü aleyhi ve sellem gibi gölgesi olmaz. “Yokluk benim iftiharımdır” sırrına ziynet yokluktur. Bu çeşit adam, mumun alevi gibi gölgesizdir. Mum, baştan aşağı alevden ibarettir. Gölge onun çevresine uğrayamaz. Mum kendisinden de kaçtı, gölgeden de. Mumu dökenin isteğine uydu, ışığına sığındı.

Mumu döken muma der ki; Seni yok olman için döktüm. O da, ben yokluğa kaçtım diye cevap verir. Bu var olan ışık, lazım bir ışıktır, geçici ve arzi ışık gibi değil.

Mum ateşe tamamı ile yok oldu mu artık ondan ne bir eser görürsün ne bir ışık! Suret ateşi karanlığı gidermek için mum suretinde durur. Beden mumu şu görünen mumun aksinedir; yok oldukça can nuru artar. Bu ebedi ışıktır, mumsa geçici. Can mumunun alevi, Allah Teâlâ’ya aittir. Ateşten meydana gelen şu ateş, nur olduğundan geçici gölge, ondan uzaklaşmıştır.⁶²³

Yokluğun zevkini suda görürüz. Tad ve renkten kendini arı kıldığı için hiç bıkmadan devamlı içilmek istenir.⁶²⁴

Yokluk haline kavuşmak için, istekleri terk edip ve arzularından ayrılmak gerekir. Böylece yokluğun içine düşen varlığın yokluk olduğunu Allah Teâlâ’dan başkası olmadığı ve O’na muhtaç olduğunu görür.⁶²⁵ Yokluk haliyle bütün şeylerde Allah Teâlâ’nın varlığı açığa çıkar.⁶²⁶

“Muhammedî hilâfetin gereği bütün kulları kendi nefesine tercih etmektir.”⁶²⁷

Hızır, gemiyi kötü kişilerin ellerinden kurtarabilmek için deldi, kırdı. Mâdemki kırık gemi kurtuluyor, sen de kırıl! Emniyet yoksulluktadır, yürü yoksul ol. Madeni olan ve madenden birkaç parası bulunan dağ, külünk, kazma yaraları ile paramparça oldu.⁶²⁸

Bâtın’ın, Hakk’ın bir yüzü.

⁶²²—Mesnevi c.V, b.523–526

⁶²³—Mesnevi c.V, b.673–683

⁶²⁴— Su hakkında, Hattat Azız Efendi buyurdu ki;

“Bak Azîz’im, Allah Teâlâ işte bunu renksiz yaratmış. Eğer rengi olsaydı bıkalırdı. Hâlbuki renk ve tad vermeden yaratmış, onun için hiç bıkmıyor, hiç kanılmıyor.” (Ken’an Rifâî, a.g.e. s. 59)

⁶²⁵— Abdülhakîm-i Arvâsî kuddise sırruhu’l-azîzin görüşü;

“Varlık ile yokluğun sürekli birbirini takip ettiği yâni, bir var imiş bir yok imiş mealindeki bu âlemde, her şey Allah Teâlâ’nın varlığının bir âlâmeti olduğudur.”

⁶²⁶— “Ben kendi görüşümle yapmadım” (Kehf 82)

⁶²⁷—YARAR, Cezâir, *Mektubât-ı Hasan Sezâî*, İstanbul, 2001, s.97, 50.mektub

⁶²⁸—Mesnevi c.IV, b.2756–2758

Zâhir'in ise, Hakk'ın aletidir.⁶²⁹

Efendi Hazretleri, terbiye usûlünde *yokluk meşrebinde* hareket kılmıştır. Yokluk usûlünü vahdet ve melâmetin esasları ile bezemiştir. Fakat sohbetlerinde vahdetin mertebelerini açıkça anlatmayarak hal adabı ile teşhir etmiştir. Saatlerce süren bir sohbette tek kelime etmeden kalkması, şeyhliğini ikrar için varlığına işaret bir nesneye bağlı kalmaması, ihvanı kendinden azîz tutması, bu halin işaretlerindedir. Olanı yok bilmek Efendi Hazretlerinde en büyük erdemdir.

Efendi Hazretleri bu konuda buyurur ki;

“Yok olunur, var olunur.”

“Yok olun. Yok olursanız, Allah Teâlâ var olur.”

“Gardaşlarım! Nâci denilen fırka sizlersiniz. Bakarsınız bazı kişiler tarîkate giriyorlar. Çok geçmeden acayıpten garaipten bahsetmeye kalkışıyorlar. Kendilerinin bir adam olduklarını zannediyorlar. Fakat büyük kim, küçük kim, o sonra belli olur. Bizim tarikatımıza gelen kimse uzun yıllar çalışır. Ancak kendi küçüklüğünü (yokluğunu) fark eder. Yetmez mi bu fark. Çünkü keramet (varlık) kulu Allah Teâlâ'dan uzaklaşturmaya yarar.⁶³⁰ İnsan, Ahlak-ı Muhammedi ile ahlaklanmalı kuldan istenen budur. İnsan ile ebedi âleme gidecek kazanç da budur.⁶³¹

⁶²⁹—Selim Divane, Sadıkların Müşküllerinin Anahtarı, a.g.e., s.94

⁶³⁰—Ebû Saîdi'l-Kurâşî'den rivayet edildiğine göre, şöyle demiştir:

“Nebilerin uğradıkları musibet, vahyin kesilmesi; Evliyaların uğradıkları musibet, kendilerinden keramet zuhur etmesi; müminlerin musibetleri ise, ibadetlerinde kusur etmeleridir.” (KARABULUT, Ali Rıza, Kayseri'de Meşhur Mutasavvıflar, Kayseri, 1984, s.61)

⁶³¹—Yokluk, Ahmet Âmiş kuddise sırruhu'l-azîz Efendinin buyurduğu gibi;

“Şeriati tut (mak), hakikati yut (mak)” tır.

Üstat Abdülâziz Mecdi kuddise sırruhu'l-azîz Efendi derdi ki; Bir gün mürişidim Ahmet Âmiş kuddise sırruhu'l-azîz Efendi:

“Mecdi, sakın sırrı fâş (açığa vurma) etme!” dedi. ‘Acaba bir şey mi yaptım?’ Diye korktum. Benim korkumu gidermek ve bir hakikati bildirmiş olmak için buyurdular ki;

“Edemezsin ki, edilemez ki! Ruhunu ortaya at, fâş et, anlat bakalım. Edemezsin. İşte O da öyledir.”

Bununla ilgili olarak Abdülâziz Mecdi kuddise sırruhu'l-azîz Efendi demiştir ki;

“Cenabı Hak sırr-ı vahdetin gizlenmesini ister ve bu işi sayısı sınırlı kullarıyla idare eder. İrşat (hidayet)ve idlâl (dalâlet) hep kendisindedir.” (ERGİN, a.g.e. s. 238–239)

Allah Teâlâ yolunun taliplerinden biri, bir veliye yalvarır:

“Ne olur, bana tasavvufu öğret! Ne olur, bana marifetullahı anlat!”

Rabbin velisi tebessüm eder:

“Peki, ama önce sen bir aksır!” der. Adam şaşkınlıkla cevap verir:

“Bir gün bize iki kimse geldi.

“İsmail Efendi, sen bu şeyhliği buldun mu? Çaldın mı? Aldın mı? Dediler.

“**Bende onlara; ne buldum, ne çaldım, ne de aldım. Hini sabavetimden beri, kendimi bir yokluk içinde ve yok bilirim; dedim.**” Onlar;

“Haydi, İsmail Efendi, imtihanı kazandın dediler.”⁶³²

Eskiden tarîkate intisap için gelenlere, şeyhler ilkönce şunu telkin ederlerdi.

“**Gardaşım, yüz sene önce sen var mı idin? Yüz sene sonra var mı olacaksın?**”

Sorulara hayır cevabını veren ihvana;

“**Gardaşım, iki yokluğun arasında olan da ne varlık olursa sen O’sun. Buna göre hareket et.**”

Yokluk tevhit mertebesinin başlangıcı ve sonudur. **Tarikat yok’tan, var’a giden bir yolculuktur.**

Nuri Atasoy isimli ihvandan dinledim.

Efendi Hazretleri (Samsun) Terme İlçesi’nde sahrada ihvanlarla oturur iken, eşraftan bir zât, dünya gözü ile sohbe birinin uçarak katıldığını ve oturduğunu görmüş. Dikkatlice onu takip etmiş. Sohbet bitince o uçarak gelen zât ile görüşmek istese de görüşmemiş onu gözden kaybetmiş. Uzunca bir zaman geçtikten sonra bu durumu gören kişi, Efendi Hazretlerini Si-

“Aksırmam gelmedi ki, nasıl aksırırım?..” Velî sükûnetle cevap verir:

“**İşte nasıl aksırman gelmeden aksıramazsan, Marifetullah da Hakk tarafından kula verilmedikçe anlaşılamaz, sözle Öğrenilemez. Bunun için “şeriatı tut hakikati yut” demişler.**” (BURGAY, Hasan, *Hazreti Muhammed (s.a.v.)’in Varisleri*, Ankara, 1994, s.5)

⁶³²— Bu olaya benzer bir rivayette şu şekildedir.

Efendi Hazretleri buyurdu ki;

Eve biri gelerek;

“Efendi Hazretleri sizi Meydan Camiinden bekliyorlar.” Dedi. Efendi Hazretleri;

“**Üstümü giyiniş geliyorum**” dedim ama kapıya tekrar geldiğim zaman o zat orada yoktu. Bende Meydan Camiine vardım. Çağırın zat kapıda nöbet tutuyordu o gece karanlığında camiinin içi bembeyaz bir nur gibi parlıyordu. Bana;

“İçerde seni bekliyorlar” denildi, içeri girdim, bütün meşâyih-i izam ve Rasûlullah sallallâhü aleyhi ve sellem dâhil olmak üzere oradaydı. Bana şunu sordular:

“**Senin için kutup mutup diyorlar, ne diyorsun?**”

“**Efendim ben kendimi yoklukta buldum**” deyince:

“**Tamam, şimdi gidebilirsin imtihanı kazandın**” demişler. Efendi Hazretleri bu olayı anlatırken “**ya bana dervişlikten sorsalardı, ne cevap verirdim.**”

vas'a ziyarete gitmiş.

Efendi Hazretleri her zaman olduğu gibi Çorapçı Hanı'nda bulunan vekâledeki sohbetine katılmıştır. Sohbet esnasında hafif bir uyku ile uyanıklık arasında kendisini başka bir âlemde görmüş. Çok güzel bir yer ve nurânî bir zât yürüyor. Peşine takılmış. Onun mânevi durumundan istifâde ederim düşüncesiyle gayret edip yetişmek arzusunu içinde duymuş. Fakat bir türlü yetişmek mümkün olmamış. Nihayetinde o nurlu zât, uzakta görünen eve girince, o kişide o tarafa yönelip kapıdan içeri girmiş. Nurânî zâtı evde yatan hastanın başında dururken görmüş. O nuranî zât ise, bu zâtı görünce diğer kapıdan telaşla kaçıp gitmiş. Yatanın ağır hasta olduğunu anlayınca içinden gelen bir niyetle birazda dinlenirim diye, Yasin-i Şerif-i okumaya başlamış. Okumayı bitirince, hasta olan kişi son nefesini vererek Hakka yürümüş. Bu arada, bu olayı mânada müşahede eden kişi kendine gelmiş ki, Efendi Hazretleri karşısında çay içiyor. Biraz sakinleştikten sonra Efendi Hazretleri;

“Gardaşım! O hasta olan kişiyi tanıdın mı?” Bu kişi hatırlayamadığını belirtince;

“Hani, görmüştün ya. Terme’de sahrada iken sohbetimize uçarak biri gelip oturmuştu. O Kâdiri şeyhlerinden idi. Hasta idi. Şeytan Hakk’a yürüyeceğini anlayınca nurlu zât kılığına girerek imanını çalmak için onun yanına gidiyordu. Allah Teâlâ bu durumu bize bildirdi.

Gardaşım! Bizde o zâtın, iman ile ruhunu teslim etmesi için senin ruhunu şeytanın peşine taktık. Onu yalnız bırakmadığın için şeytan kendisini kurtarmak için hastayı terk edip gitti. Sende o uçan şeyhin imanla göçmesine sebep oldun.”

“Gardaşlarım! Kıymetinizi bilin.”

Varlık ve yokluk konusunda Mevlâna kuddise sırruhu'l-azîzin görüşleri de şunlardır.⁶³³

Varlığı, Allah Teâlâ'nın varlığı ve yaratılmışların varlığı, diye ele alan Mevlânâ kuddise sırruhu'l-azîz, geçici varlığımızı ebedî varlıktan ayrı tutmamızda, kendimizi ona bırakmamızda görmektedir. O, varlığımızı azalttığımız ölçüde hakîkî varlığa yaklaşacağımızı, yok olmaktan kurtulacağımızı savunmaktadır. Böylece Mevlânâ, insanın kendinde hissettiği varlığı azaltma ve sonsuz varlığa kavuşma işlemini eğitime hedef olarak tayin etmektedir.

Mevlânâ, varlık ve yokluk meselesini şöyle kurmaktadır:

Yokluk, insanda bir ihtiyaç olarak ortaya çıkar. Bu ihtiyaç çok yönlüdür. Bir yönü de, insanın ham kabiliyetlerle dünyaya gelmiş olması sebebiyle olan ihtiyacıdır. İnsan, imkânlar yani sonradan olabilecek ârizi sıfatları taşıyabilecek varlıktır. İçinde var olan tohum hakkındaki yetenekleri geliştirebilecek bir imkâna sahiptir. İşte, insan imkânlarını kullanıp, varlığını geliştirir ve zenginleştirir.

“Bizi yokluktan ciğeri yanmış, susamış bir halde sen var ettin de gözümüzü şu devlet çeşmesine diktin” diyen Mevlânâ kuddise sırruhu'l-azîze göre, insandaki susamışlık denen ihtiyacı, “tüm varlık” dediği İlâhî aşk yaratmaktadır. İnsanı halden hale koyan, değiştiren ve geliştiren varlığın en büyük noktası olan ilâhî aşktır.

Mevlânâ kuddise sırruhu'l-azîz mesela; armut ağacını, benlik için bir motif olarak kullanır. Armuttan, yani benlikten inmesini tavsiye eder. Varlığından, benliğinden inmedikçe doğru göremezsin, şaşarsınız. Benliğinden indin mi, düşüncen de düzelir, gözün de doğru görür; sözün de doğrudur. İşte o zaman terk ettiğin o benlik ağacının dalları, yedinci gökte bir baht ağacı olur. Ondan indin mi, Allah Teâlâ rahmetiyle o ağacı değiştirir.

Görüldüğü gibi, Mevlânâ kuddise sırruhu'l-azîz insan varlığını yok saymakla, varlık âleminde yer edineceğine işaret ediyor, halden hale geçirir ve daha da zenginleşir. Varlık âleminin ötesine geçebilmek için, ***“Buna benim gözümle bak!”*** diyen Mevlânâ kuddise sırruhu'l-azîze göre, aşk içinde aşkı seyretmek, varlıktan kurtulmayı, addan ve sandan vazgeçmeyi gerektirir.

Geçici, arık ve kararsız varlığın, ebedî Rabbin varlığından geldiğini hatırlatan Mevlânâ kuddise sırruhu'l-azîz, geçici varlık kendini ona ısmarladığı zaman ölümsüzlüğe erişir, görüşünü beyân etmekle, hedef göstermektedir. ***“Kendine gel, varlığını bu yüceliğe feda et. İlâhî denizin avucuna gir, yok olmaktan kurtul. Varlığını sat, damladan vazgeç de incilerle dolu denizi satın al!”*** öğüdünü vermektedir.

Diğer taraftan Mevlânâ, yoklukla varlık arasında çok ilginç bir ilişki

⁶³³—Bu konuda da Mevlânâ kuddise sırruhu'l-azîz ile Efendi Hazretlerinin görüşlerinin paralel olması açısından burada zikredilmesi uygundur.

Bayraktar Bayraklı, Mukayeseli Eğitim Felsefesi Sistemleri, İst. 2002, s. 92–114 (özet olarak alındı)

kurmaktadır. Ona göre, Mi'râc edenlerle beraber olursa, onların safında durursa, yokluk bir Burak gibi onu alıp yücelere ağdırır. Mevlânâ kuddise sırruhu'l-azîzin anlayışında Mi'râc, mekân olarak göklere ağmak değildir. Kamışı şekere ulaştıracak şey Mi'râc'tır. Bu Mi'râc, bugunun göğe ağması değildir; ana karnındaki çocuğun bilgi ve duygu derecesine ağmasıdır. Böylece onun anlayışında, insan bilgilendikçe yücelir, o bilgi onun Mi'râc'ı olur.

Mutlak Varlık, yani Allah Teâlâ, yoklukta iş görür. Yoğu var edenin iş yurdu yokluktur. Bu tıpkı şuna benzer. Hiç kimse yazılmış kağıda yazı yazmaz. Fidanlığa yeniden fidan dikmez. Bir şey ekilmemiş yere tohum ekilir. Sen de bir şey ekilmemiş yer ol, yazı yazılmamış bir kağıt kesil de, İlâhî öğretiyile şereflen ve o sana tohum eksin, diyerek insanın benlik ve parçabuçuk bilgilerden arınmasını istiyor. Mevlâna kuddise sırruhu'l-azîz, dervişçesine varlığının başını kesmesini ve varlığından geçip yok olmayı isterken, **“Sen atmadın, attığın vakit”** (Enfâl, 17) âyetinin sırrını hedef almaktadır.

Mevlânâ kuddise sırruhu'l-azîze göre, dünyâ yokluktan korktuğundan yolunu sapıtmıştır. Aslında yokluk sığınılacak yerdir. Bilgiyi nerede arayalım? Varlığı bırakışta. Elmayı nerede arayalım? Elden vazgeçişte.

Böylece Mevlânâ kuddise sırruhu'l-azîzin yokluk anlayışında hiçlik değil, yeni bir varlığa kavuşma, bir yücelme ve tazelenme vardır. Yokluktan korkma psikolojisi insanı yoldan çıkarır. Onun için bu korkuyu, dünya insanlığından gidermelidir.

Mevlânâ kuddise sırruhu'l-azîz, benliğine ancak geçici benliğinden sıyrılmaya kavuşacağını, hakîkî benliğe, düşünce ve akılla varılamayacağını, ancak yok olmakla varılacağı öğüdünü vermektedir. Mevlânâ kuddise sırruhu'l-azîz, insanın noksanlıklarını, yokluklarını, olgunluğu, bütün sanatların ve hünerlerin aynası olarak görmektedir. Elbise biçilip dikilmişse, terzi sanatını nasıl gösterir? Zayıf hasta bulunmazsa, hekîm sanatını nasıl icra eder? Bakırların horluğu, bayağılığı meydana olmazsa, kimya nasıl görünür? Diye sorular sormaktadır.

Yokluk ve noksanlıklar, insanı araştırmaya itiyor. Tüm sanatlar, noksanlıkların giderilmesiyle ortaya çıkıyor.

İnsanlardaki noksanlık, hamlık ve yokluklardan doğuyor. Öyle ise, yokluk, varlığa, olgunluğa ve yücelişe gebedir.

Mevlânâ kuddise sırruhu'l-azîze göre, zıddı meydana çıkaran şey onun zıddıdır. Bal sirke ile belirir. Kendi noksanını, yokluğunu gören kişi, olgunluğa on atla koşar. Kendini olgun sanan, bu zannı onu engelleyeceğinden Allah Teâlâ'ya koşamaz. İnsanın canında olgunluk vehminden daha kötü bir şey olmadığını söyleyen Mevlânâ kuddise sırruhu'l-azîz, kendini görme gidinceye kadar gönül ve gözünden çok kanlar akacağını, İblis'in de **“Bendandan hayırlıyım”** ifadesiyle değerini kaybettiğini öğütlemektedir.

Ona göre Allah Teâlâ'ya yakınlık, ne yücelere ağmaktır, ne aşağılara inmektir; varlık hapisanesinden kurtulmaktır. Yok olan için ne yukarı, ne aşağı, ne çabukluk, ne uzaklık ve ne de geç kalış vardır. **Allah Teâlâ'nın**

sanat tezgâhı yokluktadır. Sen aldanmışsın, ne bileceksin yokluk nedir? Bir devlete, bir şerefe ulaşınca neşelenmenin tam tersi, onları kaybedince duyulan yokluktur. Bu tip adamın bütün varlığı yokluktur. Yoksulluk, horluk onun övücüdür, yüceliğidir diyen Mevlâna kuddise sırruhu'l-azîz, varlıkla yokluğu tamamen psikolojik bir boyutta aramaktadır.

Mevlâna kuddise sırruhu'l-azîz Allah Teâlâ'ya yalvarırken, varlık ile yokluk arasındaki farkı insanın mânevî yapısında arar.

“Allah Teâlâ'm! Sözün, harfin bittiği durağı cana göster. Göster de tertemiz can, başını ayak yaparak o çok geniş yokluk alanına gitsin. O kadar geniştir ki, o yokluk alanı, bütün bu hayâl ve varlıklar hep oradan azık alırlar. Hayâller, yokluğa karşı pek dardır, ondan dolayı hayâl, gam sebeplerindedir. Varlık ise, hayâlden de dardır. Duygu ve renk âlemi ise, hayâl ve varlıktan da dardır, dapdaracak bir zindandır.”

Düşüncesini ileri süren Mevlânâ kuddise sırruhu'l-azîz, varlığın yokluktan dolayı feryat etmediğini, tam tersine yokluğun varlığı kendinden uzaklaştırdığını, onun için sen;

“Yokluktan kaçıyorum deme; asıl senden kaçan odur. Görünüşte gelir, seni kendisine çağırır, ama iç yüzden kovuş sopasıyla seni sürer, kendinden uzaklaştırır. Varoluş, yoklukta gizlidir. Yokluk en yüce mertebedir. Onun için yok-yoksul kişiler yarışı kazanmışlardır; ödülü almışlardır. Önemli olan beden yokluğudur, dilencilik değil.”

Mevlâna kuddise sırruhu'l-azîz, yokluk âlemi ile varlık âlemi arasında bir yol ve sıkı bir ilişkinin olduğuna dikkat çekmektedir. Bu ilişki yeniden yaratmayı, sürekli oluşumu ve kâinattaki yenileşmeyi meydana getirmektedir. İnsanın beden ve psikolojik yapısında da aynı yenileşmeler, bu ilişkinin neticesinde olmaktadır. Mevlâna kuddise sırruhu'l-azîz bunu şöyle dile getirir: **“O yokluk çölünden, şu görünen âleme özlemler çeke-çeke, bölük-bölük kervanlar gelmede. Bu çölden her akşam, her sabah kervan üstüne kervan geliyor. Geliyor; biz geldik, nöbet bizim, artık sen git diye yerimizi yurdumuzu alıyor. Çocuk, akıl gözünü açtı mı, baba tezce pılsını-pırtısını kağına yüklüyor. Oradan bu yana, bir ana cadde var; oradan buraya geliyorlar, buradan oraya gidiyorlar. İyice bak da gör, oturmuşuz da otururken gidiyoruz biz; yeni bir yere gidiyoruz biz; ama sen görmüyorsun. Sermâyenî bugün için değil, ileride bir şey yapmak için biriktirir, hazırlar-sın. A yola tapan! Yolcu ona derler ki, yol alışı, gidişi ileriyedir. Gönül perdesi ardından da bıkmadan, usanmadan, soluktan soluğa hayâl sürüleri gelmededir. O düşünceler, hep bir fidanlıktan gelmeseydi, nasıl olurdu da hepsi de bölük bölük, gönül kaynağına koşmada. Testilerini doldurup giderler, boyuna belirirler, meydana çıkarlar; gizlenirler, izleri belirmez. Düşünceleri, gökyüzünün yıldızları bil! Bir başka göğün çevresinde döner onlar.”**

Yokluk âleminde gönül aynasına her zaman hayâl ve düşünceler gelip-gitmekte olduğunu ileri süren Mevlânâ, bu geliş ve gidişlerin bir ilişkinin

ifâdesi olduğunu vurgulamaktadır. Bu beyitlerde âlemin her an yokluktan var olduğunu, tasavvuf terimiyle “gayb” âleminden “ayn” âlemine geldiğini ve gene o anda “ayn” âleminden “gayb” âlemine gittiğini, âlemin her an yeniden yeniye yaratıldığını, iç âlemde de bunun böyle olduğunu, yeni düşüncelerin, yeni hayallerin belirlediğini, adetâ oturduğumuz halde her an yeni bir yerde, yeni bir yaratık olarak gittiğimizi anlatıyor. Kâf Sûresi'nin 15. âyetinde **“İlk yaratılışta âciz mi kaldık? Hayır, ama onlar, yeni bir yaratılıştan şüphe içindeler”** ifadesini, sûfler hem ölümden sonra dirilişe, yani âhiret âlemine delil olarak kabul ederler; hem de bunu her an yaratılışa işaret sayarlar ve bu tarzda yorumlarlar.

Yenilik konusunda varlık ve yokluğu, Mevlânâ kuddise sırruhu'l-azîz kadar derinlemesine inceleyen ve o düşünceyi düşüncesine yerleştiren birini bulmak çok zordur. O, yeniyi takip etmesini, eskiyi; kokmuş ve çürümüş şeyleri atmasını, yok etmesini şöyle tavsiye eder:

“Yeniyi al, ver eskiyi; çünkü her yılın geçen yıldan üç kere daha üstündür, daha fazla. Hurma fidanı gibi vergili, bağışlı olmazsan, var, eskiyi eskiye kat, yığ ambara. Eski, kokmuş, çürümüş şeyi, görmedik kişiye armağan götür.”

Mevlâna kuddise sırruhu'l-azîz, yokluğun varlıktan önce geldiğini, başka bir ifâde ile yokluğun cevher, varlığın da araz olduğunu savunmaktadır.

“O kavuşma, ölümsüzlük içinde ölümsüzlük, varlık içinde varlık; fakat önceden o varlık, yokluk içindedir.”

Bu görüşüyle, Mevlâna kuddise sırruhu'l-azîz, Mülk Sûresi'nin 2. âyeti ile Bakara Sûresi'nin 28. âyetine işaret etmektedir. Mülk Sûresi'nde Yüce Allah Teâlâ önce yokluğu, sonra varlığı yarattığını ifâde etmektedir. Orada geçen “Mevt,” varlıkların ölümünü değil yokluğu; “Hayat” kavramı da varlığı ifâde etmektedir. Bunun böyle olduğunu Bakara Sûresi'nin 28. âyetinden öğreniyoruz. **“Siz yokken sizi var eden Allah'ı nasıl inkâr edersiniz? Sonra sizi O öldürecek, tekrar sizi O diriltecek.”**

Ayette geçen birinci **“Mevt,”** yokluğu; birinci **“Hayy”** ise, varlığı; ikinci **“Mevt,”** ölümü; ikinci **“Hayy”** kavramı da âhirette yeniden yaratılışı ifâde etmektedir. Bundan anlıyoruz ki, yokluk da yaratılmıştır. Mevlâna kuddise sırruhu'l-azîz, yeniden doğmak için yok olmak gerektiğini söylerken, her yok oluşun ardından bir yeniliğin doğacağını işaret etmekteydi. **“Kendine gel, tereddüt etme, önce yok ol, yokluğa daldıktan sonra, doğudan baş göster ve aydınlat.”** Mevlâna kuddise sırruhu'l-azîz, neden yokluğa dalmasını istediğini açıklar. Birincisi beytin sonundaki **“yeniden doğma”** faaliyetidir, ikincisi de benliğin açığa çıkarılmasıdır. Çünkü ona göre benlik, düşünceyle açığa çıkmaz, yokluktan sonra açılır ve ortaya çıkar.

“Bu ben, düşünceyle nasıl açığa çıkar? O ben, (fena) yokluktan sonra açılır, meydana çıkar.”

ŞERİAT VE TASAVVUF BİRLİKTELİĞİ

(Maddî ve Mânevî İlim Birlikteliği)

Şeriat, Hz. Muhammed Mustafa sallallâhü aleyhi ve sellem'in getirdiği kitap ve sünnettir ki, müslümanların girdikleri ve girecekleri yoldur.

Şeriat, dünya ve ahiretteki bütün saadetleri ele geçiren bir sermayedir. Bu nedenle mümin için dünyevî nimetlerden şeriatın dışında aranılacak, imrenilecek hiçbir iyilikte yoktur.

Şeriat dört kısımdır: İlim ve amel, ihlâs ve siyaset.

Bu dörde kavuşmayan kimse, şeriata kavuşmuş olamaz. Allah Teâlâ, şeriata kavuşunca kulundan razı olur. Allah Teâlâ'nın razı olması, sevmesi de, bütün dünya ve ahiret saadetlerinin en üstünü ve kıymetlisidir.

Tarîkat ise, şeriatın yardımcı, hizmetçisi olup, şeriatın üçüncü kısmı olan ihlâsı elde etmeğe yarar. Tarîkata ve hakikâte başvurmak, şeriati tamamlamak terbiye için vasıttır. Yoksa şeriattan başka bir şeyler ele geçirmek için değildir. Bunların neticesi, Rıza makamına varmaktır. Çünkü tarîkat yolculuğundaki gaye, ihlâs elde etmektir. İhlâs da, rıza makamında hâsıl olmaktadır. Aslında tasavvuf ehlinin gördükleri, tattıkları haller, ilimler ve marifetler, imrenilecek, istenilecek şeyler olmadığı gibi, hayaller, geçici şeylerdir. Tasavvuf ehli şeriattaki ilim hakkında buyurdular ki;

Hakikâtsiz şeriat gösteriş, şeriatsız hakikât de riya'dır. Bunların birbiriyle ilişkisi, bedenle ruhla olan ilişkisi ile kıyaslanabilir.

Ruh bedenden ayrılınca, canlı beden bir ceset haline gelir. Ruh, bir rüzgâr gibi yok olur.

İslâm'ın kelime-i şahâdeti her ikisini de içine alır. 'Allah Teâlâ'dan başka ilah yoktur' sözleri hakikât, 'Muhammed O'nun resulüdür' sözleri de şeriattır. Her kim, hakikâti inkâr ederse kâfir, her kim de, şeriati inkâr ederse mülhiddir.⁶³⁴

Hz. Ömer radiyallâhü anh şöyle diyor: **"Şeriatın edeplendirmediğini, Allah Teâlâ edeplendirmemiştir."**⁶³⁵

Rasûlullah sallallâhü aleyhi ve sellem buyurdular ki; **"Tek bir fakih, şeytana bin âbiddenden daha yamandır."** (İbn-i Mâce-Tirmizî, İlim)

En büyük felâket, Allah Teâlâ'nın emir ve yasaklarını bilmemektir. Bu sebeple müslümanın birinci derecede vazifesi cehaletini yok etmek ve özellikle fıkhî bilgisinde kuvvetli olmaktır. Şeytanın en büyük düşmanı, Allah Teâlâ'dan korkan âlimlerdir. Bir âlimin yaşaması şeytana karşı bin âbidin yaşamasından daha tehlikelidir. Çünkü şeytan, insanlara küfür yolunu, Allah Teâlâ'ya taat çizgisinden dışarı çıkmayı, sapık yolları emreder. Fıkıh bilgini imam ise, Allah Teâlâ'ya itaati emr eder, insanları şeytanın yolundan uzaklaştırıp Allah Teâlâ'nın yoluna yönelmelerini emr eder. Cahil olan âbidede, bu sayılanlardan hiçbiri görülmez. Cahil olan âbid bunlardan hiçbirini yapamaz.

⁶³⁴—NICHOLSON, a.g.e. s.65

⁶³⁵—İbn-i Haldun, Mukaddime, trc. Halil KENDİR, İst, 2004, s.168

Velilik derecesine ulaşırsa da, bir fıkıh bilgini böyle cahil bir âbiden daha üstündür. Şeytan cahil sofuyu yoldan çıkarmakta zorluk çekmez.

Rivayet edilir ki, biri âlim diğeri cahil olan iki adam cahil bir şeyhe intisab ederek ondan ders aldılar, ibadet ettiler ve velilik derecesine ulaştılar. Bir gün şeytan, âlim olana havada bir cennet gösterdi ve: “Bu cennet senindir. Yalnız bir şartla. Şeyhini, nebilerden daha üstün tutacaksın.” dedi, O da şöyle cevap verdi: “Şüphesiz hiçbir veli peygamber derecesine ulaşamaz. Belki bir nebi, bütün velilerden üstündür.” Bu söz üzerine şeytan, o âlimden ümidini kesti. Sonra aynı cenneti cahil olan veliye gösterdi. Ona söylediğinin aynısını arkadaşına da söyledi. Cahil olan arkadaşısı ise, o cenneti elde edebilmek için şeyhini nebilere üstün tutarak, mertebesinden düştü. Sonra şeytan şeyhinin yanına giderek aralarında geçenleri anlattı. Şeyhi abide: “İlim öğren, zira velilik bir kimsede ilimsiz olarak yerleşmez,” dedi.⁶³⁶

İlmin Üstünlüğü

Rivayet edildiğine göre, Harici taifesine mensup yirmi kişi tek tek Hz. Ali kerremallâhü veche Hazretlerinin huzuruna gelerek aynı meseleyi sormuşlar. Soru şu idi:

“Yâ Ali! İlim mi üstün, yoksa mal mı?” Hz. Âli kerremallâhü veche “İlim daha üstündür” şeklinde cevap vermiş, fakat delil istemeleri karşısında ilmin üstünlüğünü şu şekilde ortaya koymuştur:

—İlim, maldan üstündür. Zira ilim seni korur, halbuki sen malı korursun, ikinci soruyu sorana. Karşılık verdiği cevap da şöyle;

—İlim harcandıkça artar, mal harcandıkça azalır, üçüncüye verdiği cevap:

—İlim sayesinde düşmanlar dost olur, fakat mal böyle değil. Devamla:

—İlim, dünyadan uzaklaştırır, âhirete yaklaştırır; mal ise, böyle değildir.

—Ölüm sebebiyle ilim, sahibinin mülkiyetinden çıkmaz, fakat mal böyle değildir.

—İlim, sahibine sirayet eden bir nurdur. Mal ise, buna muhaliftir.

—İlim Allah’ın kelâmından çıkar, mal ise, topraktan çıkar.

—İlim, Rasûlullah sallallâhü aleyhi ve sellem’in sevgilisidir. Mal ise, Nemrud, Firavun, Hâman ve Karunların sevgilisidir.

—İlim kendine hizmet edilendir. Mal ise, hizmet edendir.

—İlim, ruhun gıdasıdır, mal ise, cesedin gıdasıdır.

—Ürkme zamanlarında ilim sana arkadaş olur, mal ise, sana ürküntü verir.

—Yolculukta ilim, senin arkadaşındır. Mal ise, yolculukta senin düşmanındır.

—Tek başına ilim, taatsız da olsa kurtulmana sebep olur, fakat mal böyle değildir.

—İlim, peygamberlerin mirasıdır. Mal ise, eşkıyanın mirasıdır.

—Kıyamet gününde ilmin hesabı yoktur. Fakat malın, helal ise, hesabı, haram ise, azabı vardır.

—İlmin sahibi, şefaata edecek, malın sahibi ise, şefaata edilecektir.

⁶³⁶—İmam Burhanüddin Ez-Zernûcî, Ta’lim ve Müteallim, trc. Y. Vehbi Yavuz, İst, 1993, s.19

- İlim sahibi, asla unutulmaz, fakat mal sahibi unutulur.
 —İlim, kalbi nurlandırır, mal ise, karartıp katılaştırır.
 —İlim sahibi, Allah'a kulluğu, mal sahibi ise, Allahlığı iddia eder. (Nitekim Firavun'da olduğu gibi.) Hz. Ali kerremallâhü veche bu şekilde o soru soranlara ayrı ayrı tatminkâr cevaplar verdikten sonra:
 —Bu konuda bana daha soru sorsaydınız yaşadığım müddet başka başka cevaplar verirdim, buyurdu.⁶³⁷

İlmin ne kadar değerli olduğunu ve neticesinin kutsallığını anlamak için Şeyh-i Ekber Muhyiddîn Âradî kaddese'llâhü sırrahu'l azizin açıklamasını bu konuda hatırlamak gerekir. Şöyle ki;

Cenâb-ı Şeyh-i Ekber kaddese'llâhü sırrahu'l-aziz

“râh” u Cenâb-ı Musa aleyhisselâma;

“İblîs” i de Fir'avun'a

“ilm” i de “deryâ”ya teşbih buyurmuştur. Nitekim Firavun askerleriyle Mûsâ aleyhisselâmı Kızıldeniz'i sahiline kadar takip etmiş; ve cenâb-ı Musa aleyhisselâmı ile denize vurup kendisine bir yol açılmakla o yola girerek karşı tarafa geçmiş ve Fir'avun dahi onu takiben bu yola girmiş ise de deniz kavuşup helak olmuştur. Ruh dahi İblîs'in tecâvüzü hâlinde deryayı ilimden açılacak bir yola sülûk etmesi gerekir. Zira **“ilm”** riyaset ve kendini beğenme vereceğinden ve Ademoğlu'nun helaki riyaset ve kendini beğenme sebepleriyle vâki' olduğundan şeytan Ademoğlu'nun ilim tarafına meylini pek ziyâde arzu eder ve onu riyaset ve ucub sebepleriyle helake düşürmek ister.

Binâenaleyh sen ilim sahiline gelip açılan tarîka girince düşman dahi arkandan gelir. Tâki ilim denizinin ortasına gelir, deniz onun üzerine kavuşup sesinin dahi çıkmasına meydan vermeden kolaylıkla gark ve helak eder. Ve işte bu hakikate binâen ulemanın bazıları

“İlmi, Allah'ın gayri için talep ettik; ilim kaçındı ve bizi ancak Allah Teâlâ'ya reddeyledi” dedi. Yani biz ilmi riyasete nail olmak ve insanlara karşı bu sayede gelir ve dünya refahına vasil olmak için istedik; ilim tahsil ettikçe bu maksat bizden çekildi. İlim bizi Allah Teâlâ'nın gayri olan bu maksada ulaşmaya mani oldu. Nihayet bizim elimizden tutup asıl yaratılış maksadı olan marifetullâha sevk eyledi.

İblîs Âdemoğlunu ilme teşvik edip, onu o ilim sahasında şaşırtmak için arkasından gelir. Fakat ilmin hâssası neticede insanı marifetullâha sevk olduğundan İblîs şaşırtma niyetini ifâ edemez. Şerri murat ettiği halde neticede hayır zuhur eder. Nitekim Firavun, Musa aleyhisselâmın peşinden deryaya dâhil oldu ve derya kavuşup kendisi helak oldu. Eğer derya kavuşmayıp Hz. Musa aleyhisselâma yetişe idi, onunla harp edecekti...

Eğer düşmanın sana: **“İlme çalış, tâ ki zamanının insanları üzerinde yüksellesin! Hükümdârlar senin önünde eğilsinler ve halk sana muhtaç bulunsunlar!”** derse, sakın bu emr-i şeytanîdir deyip ilim tahsilinden vazgeçme ve çok çalış. Zira düşmanın olan İblîs **“senin hevânın ferahı ve sevinci, ancak senin**

⁶³⁷—İmam Burhanüddin Ez-Zernûcî, a.g.e. s.38

amelsiz amelin iledir. İlim ise ameli olmayan bir ameldir. Yani sen ilim tahsili ile meşgul olduğun vakit, başka türlü amel ile meşgul olmaya vaktin müsait olmaz. Bütün vakitlerini ilim işgal eder. Düşmanların seni başka amelden alıkoymadıkları için sevinirler.” Demeye devam eder.

Hâlbuki o zavallılar bilmezler ki, ilim kendi hakikatının verdiği şeyin gayrinden uzaklaştırır. Yani ilim öyle bir şeydir ki, yukarıda izah olunduğu üzere neticede marifetullâha ulaştırır. Onun hakikatının verdiği şey ancak budur.

İblîs’in hakikati cehâlet ile şaşırtmak istemesidir. Hâlbuki ilmin hakikati dalâlete değil, hidâyete sevk ettiğini İblîs dahi bilememektedir. Çünkü İblîs’in batınî gözü kördür, hakikate nazar edemez. O yalnız zahir gözü vardır. **“Şeytanın bir gözü kördür”** denilmesi bu nedenledir. İblîs’in hakikati görmemesinin delillerinden biri de Âdem aleyhisselâma secde ile emr olundukda *“Ben Âdem’den hayırlıyım. Çünkü beni latif olan ateşten ve onu koyu ve yoğun olan topraktan yarattın”* deyip ona secdeden kaçınmıştır. İblîs bu sözünü ilme dayandığını zannetti. Hâlbuki Allah Teâlâ melâikeye secdeyi emir buyurmuş ve İblîs dahi melâike arasında bu hitabı duymuş idi. Halife ise yerine halife koyan ile aynıdır. Buna göre muteber olan şey, halifetullâh olan Âdem aleyhisselâmın zahiri değil, batınîdir. Melâikenin Âdem’e secde ile mükellef olması, onun hakikatine nazarandır. Batınî gözü kör olan İblîs Âdem’in hakikatini göremediği için, Allah Teâlâ’nın emrine muhalefetle kulluk yolunda üzerinde yürüyemedi. Kibri buna da mâni’ oldu. Fakat Âdem aleyhisselâm taştan ve topraktan bina olunan Ka’be’ye secde ile emr olunduğu vakit bu, gayrullâha secde olmakla, caziz değildir, demedi. Kulluk yolu üzerinde yürüyerek Ka’be’ye secde etti. Ve *“Beni halife olarak yarattın; ve sıfat-ı semâniyye-i ilâhiyyenin mazharı kaldın. Cansız maddeden ibaret olan Ka’be’nin aslı ile benim aslım arasında fark vardır. Ben üstünüm o basittir. Niçin ona secde edeyim”* diyerek serkeşlik etmedi. Zira Âdem bilir ki, Hak Teâlâ hazretleri Hakîm’dir. Onun emrine karşı kıyas edepsizliktir. Ubûdiyyet kulluk ancak emre uymaktır.

İblîs’in yukarıdan beri izah olunan hali hep sırf cehalettir, ilim değildir. O ise onun ilim olduğunu düşünüp hayal etti de, ben Âdem’i ilim ile kandırdım zannetti. Bu sebeple âdemoğlunu ilme teşvik eyledi. Hâlbuki bilmez ki, eğer âdemoğlu ilminde yükselirse, bu ilim onun aybını ve cehaletini açığa çıkarır. Neticede Âdemoğlu, dalâlete düşmek şöyle dursun, belki hidâyet bulur.

Soru: Allah Teâlâ hazretleri **“Gördün mü?. O kimseyi ki: Kendi hevasını kendisine tanırdı edinmiş ve onu Allah bir bilgi üzerine şaşırtmış ve kulağı ve kalbi üzerine mühür basmış ve gözü üzerine bir perde kılmış, artık ona Allah’tan sonra kim hidâyet edebilir?. Hâlâ düşünmez misiniz?”**⁶³⁸ Buyurur. Bundan ilim üzerinde de şaşırtma var olduğu anlaşılır. Hâlbuki ilim hidâyete sevk eder, denildi.

Cevap: Hidâyete sevk eden ilim kâmil ilimdir. Noksan ilim şaşırtır. Nitekim İblîs’in zâhire bakarak yaptığı kıyası da bir ilim idi. Fakat nakıs bir ilim olduğundan cehl ile beraberdi. Binâenaleyh bu noksan olan ilim asla ona faydalı olmayıp huzur-ı ilâhîden kovulmasına sebep oldu. Hevâsını ilâh ve kendi üzerin-

⁶³⁸ — (Câsiye, 23)

de yönetici kabul eden kimse, noksan ilimle ile iktifa etmiş olacağından, ona bu ilmin tamamlanması tavsiye edilse, kendisini kâmil âlim zannettiğinden kabul etmez ve bilmez, bilmediğini de bilmez.⁶³⁹

Hız. Ali Kerremallâhü veche de şöyle buyuruyor: “*Âlim olan kişi geceyi ibadetle geçirip uyumayan, gündüz oruçlu ve Allah Teâlâ yolunda cihad edenlerden daha üstündür. Bir âlim ölünce İslâm’da öyle bir gedik açılır ki, onun yerini onun gibi bir âlimden başkası dolduramaz.*”

Bazı âlimler de şöyle demişlerdir: “Bir âlim öldüğü zaman onun için denizdeki balıklar ve havadaki kuşlar bile ağlar. Bir âlim, her ne kadar kendisi bu âlemde gayb olsa da yaşıyormuş gibi onun şanı daima anılır.”⁶⁴⁰

İmam Gazâlî *İhyâsı’nda* buyurur; Bir adam aslından ilim tahsil etmeyip sülûk eylese sonra keşf-i tarîk ile bazı şeyler fetholsa helak olması mukarrerdir.⁶⁴¹

Fıkıhsız bir tasavvuf zındıklığa, tasavvufsuz bir fıkıh fasıklığa götürür. Fıkıh ve tasavvuf, zahir ve batın beraber olunca hakiki ilim meydana gelir.”

Ahmed Rifâî kuddise sırruhu’l-azîz der ki; “*Tarîkat, ayn-ı şeriat, şeriat ayn-ı tarîkattır. Aralarındaki fark lafızlardan ibarettir.*”

“Şerîât, illâ lâzımdır. Şeriat olmadan Tarîkat olmaz.”⁶⁴²

“*Et-tarîkatü ve’l-hakîkatî hâdimân-ı şerîâh*” Tarîkat ve hakikât şeriatın hizmetçisidir.⁶⁴³

İmam Mâlik Hazretleri şöyle buyuruyor: “*Tasavvuf bilmeyenler zındık olur, şeriat bilmeyenler kâfir olur.*”⁶⁴⁴

Mülhit ve zındık marifetle hakikâti fark edemediğinden Hakk’ı anlayıp bilmek ile nefsi ve ruhu bir olur zannederek muhasebeyi terk edip dünyanın kötülüklerini işlediler. Marifeti hakikât zannettiler. Yani sözü öz zannettiler. Bilmediler ki, marifetle, nefsi ve ruhu bir ettiler; ama vücutla hâli bir edemediler. Marifetle nefsi ve ruhu bir etmek, Hakk’ı anlayıp Hak’tan başkasını görmemektir. Buna marifet makamı derler. Yani marifet ve itikat yönünden birliğe ulaşım marifet ile Hakk’a kavuşmak budur. Bütün eşyanın hakikâti Hak’tır. Bunu anlayıp bildikten sonra kötü huyları terk edip, gerek insandan ve gerek hayvandan tamamen hıyaneti kaldırmalıdır. İnsan, hayvana elinden geldikçe rahat verip bü-

⁶³⁹— KONUK, Ahmed Avni, “et-Tedbîrâtü’l-İlâhiyye fi Islâhı Memleketi’l-İnsâniyye” Tercüme ve Şerhi, hzl: Mustafa TAHRALI, İst. 1992, s. 319-324

⁶⁴⁰—İmam Burhanüddin Ez-Zernûcî, a.g.e. s.40

⁶⁴¹—Aziz Mahmud Hüdâyi Uluslararası Sempozyum Bildiriler, İst-Üsküdar Beld. 2006, c. II, s. 299

⁶⁴²—Mustafa İsmet Garibullah, *Risale-i Kudsiyye Tercümesi*, İstanbul, 2003, c.1, s.291

⁶⁴³—Muhammed Hikmet Efendi, Marifet-i İlahiyye Tarîkat-ı Aliyye, İst, s. 17

⁶⁴⁴—İNANÇER, Ömer Tuğrul, *Sohbetler*, İst, 2006, s.116

tün eşyanın hakikâtine, hakikât gözüyle bakabilirse, yani Hakk'a Hak gözüyle bakabilirse, buna hakikât ve hakka'l-yakîn derler. Nefsini ruh edip, ahlâk yönünden vücuduyla ve hakikât ile Hakk'a ulaşmak budur. Onun için Ehl'u-llâh muhasebe ehlidir. Onlar kendilerini bilirken hata işlemezler. Hata işleyen insan, kâmil olmaz. İnsan-ı kâmil ise, bütün noksanlardan uzaktır. Şeriatı noksan olanın hakikâti de noksan olur dediklerinin aslı da budur.

Şimdi bu sırları anladınsa sen de anladın ki, şeriatı noksan olanın hakikâtinin noksan olmaması mümkün değildir. İnsan-ı kâmil o şerefli kişidir ki, nefsin isteklerinden ve unsurların tabiatından geçip dört kapısı mâmur olur. Kapının biri eksik olsa veya unsurların tabiatına bağlansa, insan-ı kâmil olmaz. Şunu da bil ki, insan-ı kâmil, keramet sahibinden başkadır. Keramet sahibi olmak pek güç değildir, insan-ı kâmil olmak güçtür. Maksat, insan-ı kâmil olmaktır. Yoksa keramet sahibi olmak değildir. Bundan anla ki, insan-ı kâmil olup hakikâte ulaşmak son derece zordur. Bâyezîd-i Bestâmî kuddise sırruhu'l-azîz Hazretlerinin “Doksan dokuz şeyhe hizmet ettim. İmam Câfer-i Sâdık kuddise sırruhu'l-azîze yetişme idim imansız giderdim.” dediği buna işarettir.⁶⁴⁵

Efendi Hazretlerinin şeriat ve tarîkat hakkındaki düşüncelerini ise, şu kelimelerinden anlaşılacaktır.

“Şeriatı gözetmeyenin tarîkatı olmaz.”

“Bu yolun evveli şeriat, ortası tarîkat, sonu yine şeriat.”

“Gardaşlarım! Bizim tarikatımız ne kadar büyürse büyüsün, ne kadar incelirse incelsin, şeriatın kıl kadar ayrılmasına imkân yoktur”

“Şeriatın kıl kadar noksanı olanın, havada uçtuğunu görürseniz, vurup kanadını kırın. İstidraçtan⁶⁴⁶ başka bir şey değildir.”

Bu nedenle Efendi Hazretleri hayat ve düşünce tarzında şeriat ve tasavvufu birbirinden ayrı tutmadığı gibi ruhsat ve azimet tercihinde ise sıkıntılı dönemlerde dahi azimet yolunu nefsinde aramış ve tasavvufun şeriat dairesinde ince bir yol olduğunu, hatta şeriatın mekruh olanın tarîkatta haram olduğunu, şeriatın mubah olanın tarîkatta mekruh olduğunu kabul etmiştir. İhvanın da şeriatı riayet etmelerini isterdi.⁶⁴⁷

⁶⁴⁵— Selim Divane, Ariflerin Delili Müşkilllerinin Anahtarı, Mustafa TATCI-Halil ÇELTİK, Ankara, 2004, s. 68

⁶⁴⁶—Allah Teâlâ'nın dinsizlerin küfrünü artırmak için verdiği harikulâde işler.

⁶⁴⁷— “Bâyezîd kuddise sırruhu'l-azîz dedi ki; Allah Teâlâ'nın velilerinden biri, kasabalardan birinde yaşıyordu. Onu ziyaret etmek için yola çıktım. Camiye girdiğimde o, hücrelerinden dışarı çıkarak yere tükürdü. Ona selâm vermeden geri döndüm ve kendi kendime, **‘Bir veli şeriatı korumalı ki, Allah Teâlâ da onun mânevî halini korusun. Eğer bu adam bir veli olsaydı, şeriatın saygısı, onu, yere tükürmekten alıkoyar veya Allah Teâlâ, ona ihsan ettiği lütfu ihlâl etmekten onu sakındırırdı.’** (NICHOLSON, a.g.e. s. 87)

***Tarîkâta şeriatlız girenlerin, şeytân gelip imanını alırmış
İş bu yola pırsız dava kılanlar, şaşkın olup ara yolda kalırmış.***

Ahmed Yesevi kuddise sırruhu'l-azîz ⁶⁴⁸

İhramcızâde Hacı İsmail Hakkı Efendi'nin konu hakkındaki azimet yolunu tercih etmesinde kazandığı yüksek mânevî halinin kıymeti bulunduğumuz yıllar itibarı ile önemli bir husus olduğunu göstermektedir. Efendi Hazretleri şeriatın siyasî yönünde de nazik ve dikkatli davranmıştır. Konu hakkında o kadar hassas davrandı ki, döneminde en çok devlet ile sorun yaşayan Sâid-i Nursî kuddise sırruhu'l-azîz gibi davranmamış zıt kuvvetleri birbiri ile yakın yaşatmıştır. İsmet İnönü'nün talebelikten arkadaşı olmasından dolayı meşrebine vukufiyetiyle zor dönem yaşayan halkımızı, dinî hayatı yaşamadan dolayı sıkıntıya düşürmemiştir. İslâmî devletin toplumla olan ilişkisinde siyasî olan tarafı üstün tutmuştur. Efendi Hazretlerinin başından geçen aşağıdaki anlatılacak olay bu siyasete işaret etmektedir.

Bir kış günü vekâleye bir kişi bir torba içinde Sâid-i Nursî'nin kitaplarını getirip, okursunuz diyerek bıraktı. Hemen çıkıp gitti. Ardından Efendi Hazretleri şen Mehmed adlı ihvana;

“Gardaşım! Hemen sobaya doldurun yakın bu kitapları” dedi. Az sonra polis vekâleyi basmış bulmak istedikleri arıyorlardı. ⁶⁴⁹

Gelenin kim olduğunu bilen ile dinî bilgiler ihtiva eden kitapları yaktıran aynı kişi idi. Buradan şu anlaşılıyor ki, hakikâti bilen icraâtı hakkında sukut en geçerli yoldur. O gün için halkı sıkıştıran devlet, daha sonra dinî okulları da kendi eliyle açtı.

Şeriatın icraatında, Efendi Hazretleri kendisine azimet, âleme karşı ruh-sat ile hareket etmiştir. Bu ince siyaset içinde İslâm'ın emirlerinden maslahat icabı dinî akâide zarar vermeyecek kısımlar (kasket giyme...) tâtil edilerek hareket edilmiştir. Çünkü şeriatın içinde devlete itaat, emir kapsamındadır.

Efendi Hazretleri, terbiyesinde, ehl-i sünnet akâidine ve hukukuna zarar verecek hiçbir akideyi anlatmadığı gibi, tarîkatı içinde yaşatmamıştır.

“Bir gün, şu an hayatta bulunan Oflu İdris Efendi, İstanbul-Çarşamba'da tarîkat faaliyetlerini sürdüren Mahmut Efendi ile karşılaşınca;

“İdris Efendi! şu kısa olan sakalını uzatsana,” demiş. O da;

“Efendi Hazretleri, ben İhramcızâde İsmail Efendi'nin ihvanıyım.” Demiş. Mahmut Efendi Hazretleri ise;

“Ben İhramcızâde Hacı İsmail Efendi Hazretlerinin ihvanına bir şey diyemem.” demiştir.”

Mahmut Efendi Hazretlerinin kendi ihvanlarına sünnetler için gösterdiği

⁶⁴⁸—ERASLAN, Kemal, Divân-ı Hikmetten Seçmeler,1993 s. 271

⁶⁴⁹—şen Mehmed adlı ihvandan dinledim.

muameleden farklı bir tavırda davranması gösteriyor ki, zahir penceresinden bakılınca, çok şeyin farklı olduğu anlaşılmaktadır.

*Şeriat kim, saray-ı Kibriya'dır
Hakikât mülküdür, muhkem binadır
Anın bir taşını her kim koparsa
Yoluna başını koymak revâdır.
Binayı dine mebnâdır şeriât
Şeriatsız Tarikat sabit olmaz
Onu Hakk ile icradır Tarikât
Tarikatsız dahi irfan bulunmaz.*

Şeyhülislâm ibn-i Kemâl kaddese'llâhü sırrahu'l azîz

Ancak şeriatın ikmalinde aranan kemal noktasında hemen tecelli etmesinde tedricilik, Efendi Hazretleri tarafından terk edilmemiş zaman içerisinde olgunlaşma da aranmıştır. Eğer bu minval üzere hareket takip edilmemiş olsaydı, elli sene sonra olacak hidayet ışığı temelleri çok önceden yıkılacak güneşin doğuşu, daha ileri tarihlere intikal edecekti. Bu da ince bir çizgi olup nebevi çizginin hakikât penceresidir ki, akıl ile çözülmesi mümkün olamamıştır.

“Hudeybiye antlaşmasından sonra gerçekleştirilen “Kaza Umresi”dir. Kaza Umresi sırasında, Hz. Muhammed sallallâhü aleyhi ve sellem'in Kâbe'nin içerisinde putlar olduğu halde, Kâbe'yi ziyaret edip tavaf etmesi, İslâm inkılâbının gelişim çizgisi hakkında fikir verir. O esnada üstünlük, Mekke müşriklerinin elindedir. Ancak Hz. Rasûlullah sallallâhü aleyhi ve sellem ve müminlerin tavafı putlara değil, Kâbe'nin Rabbi'nedir. Onların o şartlar altında putların varlığına aldırmadan, Kâbe'yi tavaf etmeleri, inançtan bir taviz verme olmadığı gibi, uzlaşma ve müdahale de sayılmaz. Sadece inkılâp hareketinde kuvvetler arasındaki dengenin ve farklılıkların gözetilmesi, şartların müsait olup olmaması ile ilgilidir. Nitekim, Mekke fethedilip üstünlük müslümanların eline geçince, Kâbe putlardan temizlenmiş ve tevhid bayrağı dikilmiş, müşriklerin Kâbe'ye yaklaşması, edepsiz bir şekilde çıplak olarak Kâbe'yi ziyaret etmeleri men edilmiştir.⁶⁵⁰

Binâenaleyh, aslında Rasûlullah sallallâhü aleyhi ve sellem, şeriatın tebliğinde mecbur tutulmuştur. Şeriattan bütün insanlar sorumludur. Hakikâtin tebliği, mecburiyet olmadığından insanların bu konudaki noksanlığı affa seza olacağından, dünya makamında şeriati hakikâtime galip gelen Ehl'u-llâh, ilâhî makamda nebiler ile beraber bulunmuştur. Bu nedenle şeriati yaşamaktaki kemal, hakikâtteki kemalden üstün tutulmuştur.

⁶⁵⁰—ÖZDEŞ, Talip, Vahiy ve İslâm Tebliğinin Kronolojik Cetveli, Sivas, 1994, s.11

II-ADAB-I MUAŞERETİ

Anne Sevgisi

Efendi Hazretleri, Validesi Aişe Hanım'ın "*Annem bizi sever iyi olma-mızı isterdi*" ve kendisi için söylediği şu dörtlüğü okurdu;

*“İsmail'im âzam sensin
Gül yüzlü tazem sensin
Dört kitabın hakkı için
Gönlümde gezen sensin”*

Ve ardından hasretle ağladı.

“Gardaşlarım! Biz anamızın ayağını çok öperdik. “Cennet anaların ayağı altındadır.” Hadisini söylerdi.

Efendi Hazretleri sohbetlerden çok geç saatte eve dönermiş. Geldiğinde de annesini uyur bulunca muhabbet ve hürmet o ya, ayaklarının altına öpermiş ve o anda annesi uyanırmış. Hep ona dua edermiş. Dermiş ki "*Dağ taş evladın olsun*".

Zaman içinde gün gelip kendileri bu hatırayı anlattıktan sonra şöyle demiş:

“Vadiler dolusu ihvanımız oldu.”

Arkadaşlığı

Şükrü Sefa DALAK Efendi anlattı.

"Dedem ihvanlara devamlı tavsiyede bulunurdu. Defalarca ağzından duydum ki;

*Cevher var iken pul neye yarar,
Aczini bilmeyen kul neye yarar.
Herkes bir yol tutturmuş gider
Mevla'ya gitmeyen yol neye yarar.*

“Gardaşlarım! Bu dünya ahiretin bir bahçesidir. Bu dünyada ne eker-seniz ahirette onu biçeceksiniz.”

“Çiçekler vardır, gül başkadır.

Arkadaş vardır, dost başkadır.”

Çarşamba Günü

Efendi Hazretleri, yeni başlayacağı işlerde Çarşamba gününü tercih etmiştir. Bu duruma vakıf olan ihvan, bu güne dikkat ederdi. Hacı Hasan Akyol Efendi, sefer hazırlıklarını bu gün başlatırdı.⁶⁵¹

⁶⁵¹— Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellem buyurdular ki; "*Çarşamba günü başlanılan iş muhakkak tamamlanır.*"

Abdurrahman eş-Şeybânî eş-Şafii bu hadis için: Aslı olduğunu bilmiyorum,

Çocuk sevgisi

Şükrü Sefa DALAK Efendi'nin anlattığına göre çocukların biricik sığınağı idi.

“Evimiz, Mehmetpaşa Mahallesinde 250–300 m mesafede olduğundan çocukken yaramazlık edince dedemlere kaçar, şefkatli kucağına sığırdım. Babaannem bizi, Efendi Hazretlerine şikâyet ederdi. Dedem ise;

*“**Valide, valide! Sen düşünme, onun sonu iyi olacak, der bizi korur ve güven verirdi.**”*

“Ben küçüktüm. Efendi Hazretleri, kahvaltıyı saat 10.00–10.30 da yaparlardı. Haziran ayı idi. Bir gün yine sabah kahvaltısını arka odada yaptık. Kale Camisi yanında Tan sineması vardı. Yanında da üstü açık yazlık sinema vardı. Orada taş plaktan şarkı çalardı. Dedemlere sesleri geliyordu. Dedem;

(Çarşamba günü uğursuz bir gündür) hadisi buna karşı çıkmaktadır. Taberânî bu hadisi “Evsât” ında rivayet etmiş olup zayıf bir hadistir diyor. (Çarşamba günü alışverişi yoktur) şeklinde İbn-i Abbas'tan rivayet edilen hadis da zayıftır. Abdurrahman eş-Şafii demiştir ki, bazı âlimlerden duyduğuma göre, Çarşamba günü, insanların kendisini uğursuz kabul etmelerini Allah Teâlâ'ya şikâyet etti. Allah Teâlâ da bu güne yukarıdaki **“Çarşamba günü başlanan iş muhakkak tamam olur”** hadisini ikram etmiştir, bkz. Abdurrahman Şeybânî, Temyiz s. 143, Beyrut.

Ebû Hanîfe hazretleri de, bu şekilde derslerini çarşamba günü başlatarak, yukarıda geçen hadisi, hocası Şeyh Kivamuddin Ahmed b. Abdürreşîd'den rivayet ederdi.

Şeyh Ebû Yusuf el-Hemedânî kuddise sırruhu'l-azîz de, işlerini Çarşamba gününe rastlatırdı. Bunun sebebi Çarşamba gününün, Allah Teâlâ'nın, içinde nur yarattığı bir gün oluşudur. Nurlu olan bu gün, kâfirler için uğursuz ve mübarek sayılmayan bir gündür. Kâfirler için mübarek olmayan gün ise, müminler için bereketli bir gündür. (İmam Burhanüddin Ez-Zernûcî, Ta'lim ve Müteallim, trc. Y. Vehbi Yavuz, İst, 1993, s.99)

Hz. Ali kerremallâhü veche Divanında buyuruyor ki;

“İlâç almak ve kullanmak isteyenler, çarşamba gününü tercih etmelidirler. Çünkü o günün tedaviye iyi geldiği bilinmektedir.”

Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellem pazartesi, salı ve çarşamba günleri iki namaz arasında kalan vakitlerde dua edip arzusunun yerine gelmesi için Allah Teâlâ'ya yalvardılar. Çarşamba günü öğle namazı vaktinin girişinden sonra duasının kabul olduğuna dair belirtiler görünmeğe başladı.

Cabir radiyallahü anh “en güç işlerin olması için o vakti tercih edip duânın kabulüne mazhar olduğumu müşahade ederim” buyurmuşlardır. Bunlardan anlaşılan çarşamba gününün uğursuz sayılması, ancak inanmayan insanların ileri sürdükleri bir görüştür. Hanefî mezhebinin ünlü fıkıh bilginlerinden *Hidâye* sahibine atfedilen bir görüşe göre: eskiden talebeler çarşamba günü derse başarlardı. O günde başlanan bir işin mutlaka sonuca ulaşacağına dair bir hadîs-i şerifi delil olarak getirirlerdi. Her ne kadar hâdis rivayet eden râviler, böyle bir hadîsin bulunmadığını söylemişlerse de tecrübeler, Hidâye sahibinin haklılığını ortaya koymaktadır. (Hz. Ali kerremallâhü veche Divanı, trc, Müstekımzâde S. Saadettin Ef., İst. 1981, s. 32)

“Sesler nereden geliyor?” Ben de;

“Efendi Hazretleri ileride sinema var ya, oradan geliyor,” dedim. O sırada Hafız anne;

“Sefa sinemaya gidiyor musun?,” diye sordu. Bende gitmiyorum mu desem, gidiyorum mu desem diye düşünürken, Efendi Hazretleri durumumu fark edip;

“Giden, giden oğlum” dedi. “Bende evin tavuklarını anamdan habersiz 3 kuruşa 5 kuruşa satar, Hacivat ve Karagöze giderdim,” deyince dünyalar benim olmuştu.

Davete İcap ederdi

Efendi Hazretleri hiçbir daveti ret etmezdi. Çünkü kimseye karşı yok kelimesini telaffuz etmemiştir. Ancak bazen devlethaneye gelince yemeği istifra ederdi. İhvan bu durumu bilirdi. Efendi Hazretlerinin hizmetkârı Fadime Mahma Hanım’dan akşam Efendi Hazretlerinin kusup kusmadığını sorarlar, eğer istifra etmemişse kendileri için sevinirlerdi.

Fedâkârlığı

Efendi Hazretlerine memleketimiz üzerine gelecek büyük bir felaket bir rivayette topluca ölümlerin olacağı bir hastalıklar zuhur edeceği malum olunca, bir bedelin ödenmesi gerektiğinden kızı **Hayriye GÜNDÜZOĞLU** (vefatı 1957)na durumu açmış o da buna razı olmuştur.⁶⁵²

⁶⁵²—İki türlü kader vardır. Birine Levh-i mahfuz, diğerine Levh-i muallâk deniyor. Levh-i mahfuz, değişmeyen kaddedir. Levh-i muallâk ise, şarta bağlı olarak değişebilen kaddedir. Yâni Cenâb-ı Hakk’ın: Şu kulum şu işi yaparsa ona falan iyiliği vereceğim yahut şu kötülüğü yaparsa ondan falan nîmeti alacağım, gibi şartlara bağladığı kaddedir. Onun için levh-i muallâk yâni şarta bağlanmış olan kader, levh-i mahfuz gibi kat’î ve değişmez kader değildir.

Galata Mevlevîhânesi’nde, Mesnevi şârihi İsmail Rusûhî Ankarâvî Hazretleri medfundur. Kendileri bir zaman hastalanmış ve birkaç hafta mukabeleye çıkmamışlar. Öteden beri kendisine Ganem ismi verilmiş bir dervişi varmış. Hazret’in üç dört hafta semahaneye çıkamadıklarından pek üzgün olan Ganem Dede de, Aşçı Dede’ye: Sultanımıza ne oldu? Çok hasretiz... Ne vakit mukabeleye çıkacaklar? Diye sormuş. Aşçı Dede de: Vallahi Ganem Dede, Efendimiz çok rahatsız! Diye cevap verince Ganem Dede ağlamaya başlamış ve: Ne olur, bir Fatiha çeksen de, sultanımın uğruna ben kurban gitsem! Demiş. Bunun üzerine Aşçı Dede bir Fatiha çekmiş ve Ganem Dede de derhal cemâle yürümüş. Bundan sonra da Hazret gittikçe iyileşerek semahaneye teşrif etmeye başlamışlar. Ganem Dede’nin başının, Hazret’in türbesi içine tesadüf ettiği bilinir.

İşte bunun gibi, şartlı kaderde, yâni Levh-i muallakta kat’iyet yoktur.” (Ken’an Rifâî, a.g.e. s. 529)

“Bir gün, Hazret-i Muhyiddin kuddise sırruhu’l azizi, Şam’da iken kendisini bir yere götürmüşler ve:

Eydeki Hali

Ev işlerinde hanımına yardım eder, eşlerine iyi davrananları severdi. Bu hâle kılıbıklık diyenlere kızardı.⁶⁵³

“Hükümdarın kızı hastadır, bu kızın millete çok iyilikleri vardır, nazar buyursanız...” demişler. Kız, ölüm hâlinde imiş. Muhyiddîn Ârâbî kuddise sırruhu'l-azîz Hazretleri nazar buyurduktan sonra gözlerini açmış ve Hazret-i Muhyiddin kuddise sırruhu'l azizi hürmetle selâmlamış, böylece de yavaş yavaş iyileşmiş.

Hâdise karşısında, Hazret-i Muhyiddin kuddise sırruhu'l aziz buyurmuş ki;

“Azrail Aleyhisselâm bu kızı götürcekti. Fakat kendisinin çok iyilikleri ve etrafına türlü faydaları olduğu için, onun yerine kendi kızımı vereyim,” dedim. Çünkü gelince bir şey götürmeden gitmek âdeti değildir.

Sonra kızıma dedim ki;

“Evlâtlarımın içinde en sevgili sensin. Fakat bir hükümdar kızı kadar millete faydan dokunamaz. Bu sebeble de onun yerine seni veriyorum.”

Babasının teklifini memnuniyetle kabul eden kız, o anda ruhunu teslim etmiş.” (Ken'an Rifâî, a.g.e. s. 340)

⁶⁵³—Kadınlar hakkında dikkat edilmesi gereken hususlar:

Hız. İbnu Abbâs radiyallâhü anhümâ anlatıyor: “Rasûlullah sallallâhü aleyhi ve sellem onları kadınların yanına geceleyin gelmeyi yasakladığı zaman, iki kişi bu yasağı dinlemeyip, geceleyin evlerine geldi. Her ikisi de, evinde hanımının yanında bir yabancı erkek buldu.” (Tirmizî, İsti'zân 19, 2713)

Mevlânâ Celâleddin Rûmî bu olayı şu şekilde anlatıyor.

“Rivâyet etmişlerdir; Rasûlullah sallallâhü aleyhi ve sellem sahâbeyle bir savaş-tan gelmişti.

“Bu gece şehrin dışında yatacağız, yarın gireceğiz şehre diye davul çalın buyurdu.”

“Ya Rasûlallah dediler, sebebi ne?”

“Olabilir ya dedi, kadınlarınızı yabancı erkeklerle buluşmuş görürsünüz; canınız sıkılır; bir fitnedir, kopar.” Sahâbeden biri dinlemedi; kalkıp gitti; karısını bir yabancıyla buldu. Nebî'nin yolu buydu: Kıskançlığı, öfkeyi gidermek için zahmet çekmek; kadını doyurmak, giydirip kuşatmak için zahmet çekmek; yüz binlerce hadsiz-hesapsız zahmetler tatmak; böylece de Muhammedilik âlemi yüz gösterinceye dek dayanmak, İsa aleyhisselâmın yolu, mücâhede, halvet ve şehvetten kaçınmaktı. Muhammed sallallâhü aleyhi ve sellem yoluya kadının ve insanların derdini-cefasını çekmek. Mâdemki Muhammed sallallâhü aleyhi ve sellem yoluna gidemiyorsun, bâri İsa aleyhisselâmın yoluna git de bir uğurdan yoksun kalma. Sende bir aralık varsa yüz sille yersin, meyvesini, karşılığını ya görürsün yahut da göreceğine inanırsın; mâdemki buyurmuşlardır, haber vermişlerdir, elbette böyle bir şey var, sabredeyim de zamanı gelir, birdenbire o haber verdikleri şey bana da ulaşır dersin; ulaştığını da görürsün. Değil mi ki, bu zahmetler yüzünden şu anda hiçbir şey elde edemedim ama sonunda definelere bulacağım diyorsun. Bunu gönlüne koymuşsun; definelere ulaşırsın, beklediğinden, umduğundan fazlasını elde edersin. Bu söz, şimdi tesir etmez, ama bir zaman sonra daha pişkin, daha olgun bir hale gelirsün, o vakit adam-akıllı tesir eder sana.

Kadın nedir, dünya ne?

Hâli

Devamlı murakabe, tefekkür ve istiğrak ⁶⁵⁴ hâlinde idi. Sakin, sabırlı bir tabiata sahipti.

Dili tatlı, az konuşur, sözü karmaşık söylemez, lüzumsuz yere uzatmaz ve aşırı mübâlâğa yapmaz, lafabeliğini sevmezdi. ⁶⁵⁵ Düşünmeden âni, seci'li, kafiyeli şiir gibi söz söylemezdi. O'nun kalbinde, kendisini öteki dünya ile sürekli olarak meşgul eden bir nur var olduğundan, dedikodu için gelenleri dinlemezdi.

Yaşayışıyla da, ihvanlarına örnek olur, onları birer güzel ahlâk numuneleri olarak yetiştirmeye çalışırdı. Mütevazı bir hayat sürer, kanunlara uyar, siyasî hayatla ilgilenmezdi.

Efendi Hazretleri, aşırı bir ibadet etmeyi ve şeriatın ahkâmına sıkıca bağlı kalmayı arzu ederek yaşamıştır. ⁶⁵⁶

İster söyle, ister söyleme; o, neyse gene odur, yaptığını bırakmayacaktır o. Hattâ söyledikçe daha da beter olur. Meselâ bir ekmek al, koltuğuna koy, sakla, bunu kimseye vermeyeceğim de vermeyeceğim; vermek şöyle dursun, göstermeyeceğim de. Ekmek, bolluğundan, ucuzluğundan yerlere dökülüp saçılmıştır, köpekler bile yemiyor amma vermeme, göstermemeye kalkıştın mı, bütün halk ona düşer; sakladığın, göstermediğin o ekmeği mutlaka göreceğiz diye yalvarmaya, seni kınamaya, sövmeye koyulur. Hele koltuğuna-yenine sakladığın, vermeme, göstermemeye savaştığın o ekmeğe öylesine düşerler ki, bu düşkünlük, haddi-sınırı aşar-gider. Çünkü **“İnsan men'edildiği şeye hırslıdır.”** Kadına gizlen diye emrettikçe onda, kendini gösterme isteği çoğalır-durur; halkta da o kadın ne kadar gizlenirse onu görmek isteği o kadar artar. Şu halde sen oturmuşsun, iki tarafında isteğini kızıştırıyorsun. Sonra da bunu doğru-düzen bir iş sanıyorsun; oysaki bu iş, bozgunculuğun ta kendisi. Mayasında kötü bir işte bulunmamak varsa, yapma desen de, demesen de iyi huyuna, temiz yaratılışına uyacak, ona göre hareket edecektir o; bırak, işkillenme sen. Yok, tersine, mayası pisse gene kendi yolunu tutacaktır o. Gerçekten de yapma-etme, görünme demek, isteği arttırır ancak; başka şeye yaramaz. (Mevlânâ Celâleddin Rûmî, Fîhi Mâ Fîh, trc. Ahmed Avni Konuk, hzl. Selçuk Eraydın, İst. 2001, s. 82)

⁶⁵⁴—Mevlüt Sarıoğlu Efendi İhramcızâde Hacı İsmail Hakkı kaddese'llâhü sırrahu'l azîz Efendinin istiğrak halini şöyle bir hatırasıyla anlatıyor:

“Efendi Hazretleri sürekli murakabe halindeydi. Bazen kendinden geçer, bu hali saatlerce sürerdi. Onunla Zara'nın bir köyüne gitmiştik. İkinci namazını kıldıktan sonra bu hal vuku buldu. İstiğrak hali uzun sürünce, ben Hakk'a yürüyeceğini düşünerek Yasin okumaya başladım. Bir süre sonra kendisine geldi ve bana Sivas'a döneceğimizi söyledi. İhvanın arzusu hilafına, dönme kararı alması önemli bir gelişmeye işaretledi. Nitekim dönüşümüzde. Valide hanımın merdivenden düşmüş olduğunu gördük.” (Fatsa, Mehmet, Tasavvufta Mekki Kolu, İst. 2000, s. 175)

⁶⁵⁵—Marifet ehli olan kişilerin hali, sözden çok sükûta yakın olur.

⁶⁵⁶—Tasavvuf müntesiplerinden biri, ölümünden sonra Cüneyd Bağdâdî kuddise sırruhu'l aziz rüyasında gördüğünde sorar:

Bu sebebdan dolayı nafileleri ve Efendimiz sallallâhü aleyhi ve sellem sünneti, sosyal hayatlarında büyük yer kaplamıştır.⁶⁵⁷

Hasta Ziyareti⁶⁵⁸

—Şükrü Sefa DALAK Efendi anlattı.

“Dedem, büyük küçük dinlemez, hasta ziyaretini çok severdi. Bütün Sivas'ta hastası olan evleri dolaşırdı. Cuma günü muhakkak bir hastane ziyareti yapardı. Ben 1967' de çok ağır bir hasta olmuştum. Durumumu bir hanım, Efendi Hazretlerine bildirince beni ziyarete gelmişti. O hastalığımda bana şifa olsun diye kiraz getirmişti.”

Hüsn-ü Zannı

—Güllüceli Durmuş Şeftali (d. 1932) anlattı.

“Ulu Camii'nde minberin dibindeki sütunun yanında namaz kılıyordum. Efendi Hazretleri, yanında Tokatlı Mustafa Haki kuddise sırruhu'l-azîzin Hatim Hocası ile beraber oturuyordu. Ben namazımı bitirip kenarda oturmuş onlara bakıyordum. Efendi Hazretleri halının üstündeki motife gül diyor, hatim hocası haç işareti diye ısrar ediyor ve

“Efendi Hazretleri camiye haç ta koymuşsun” diyince Efendi Hazretleri;

“**Gardaşım! Gözlerini silde bak, o gül**” diyordu. O da inat ediyordu.

Efendi Hazretleri beni çağırırdı.

“**Durmuş Efendi! Gel canım, bu ne?**” diye sordu. Ben de;

“Allah Teâlâ sana nasıl davrandı?”

“**O işaretlerin hepsi silindi, o ibarelerin hepsi yok oldu. Bize sadece seher vakitleri gerçekleştirile geldiğimiz rekâtçıklar fayda verdi.**” (Tenbîhu'l Muğterrîn, a.g.e.48)

⁶⁵⁷—Efendi Hazretlerinde bulunan dokuz hal şu hadisi şerifte açıkça gelmiştir.

Ebu Hureyre radiyallâhü anh anlatıyor: Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellem buyurdular ki;

“Rabbim bana dokuz şey emretti:

- 1-Gizli halde de aleni halde de Allah Teâlâ'dan korkmamı,
- 2-Öfke ve rıza halinde de adaletli söz söylememi,
- 3-Fakirlikte de, zenginlikte de iktisad yapmamı,
- 4-Benden kopana da sıla-ı rahm yapmamı,
- 5-Beni mahrum edene de vermemei,
- 6-Bana zulmedenı affetmemi,
- 7-Susma halimin tefekkür olmasını, konuşma halimin zikir olmasını,
- 8-Bakışımın da ibret olmasını,
- 9-Ma'rufu (doğru ve güzel olanı) emretmemi.” (Kütüb-i Sitte)

⁶⁵⁸—Bâyezid el Bestâmî kuddise sırruhu'l-azîz buyurur ki;

“**Her kim Kur'an-ı Kerim okur da müslümanların cenazelerinde hazır bulunmaz, hastaları ziyarete gitmez öksüzleri soruşturamaz ve tasavvuftan dem vurursa onun bir sahtekâr olduğunu biliniz.**” (Tezkiretü'l-Evliya, s.219)

“Efendi Hazretleri gül” dedim. Hatim çavuşu ise;
 “Efendi Hazretlerinin hatırına haça gül deme” diyerek kızdı.
 Efendi Hazretleri beni görünce;
 “Benim şahidim, gülüm” diye hep söyler ve “Güllüceli Durmuş Efendi” diye seslenirdi.

İnsanlarla İlişkisi

—Şükrü Sefa DALAK Efendi anlattı.

“Dedem, bir şey olunca mahkemeye başvuramaz, sorunu olanlara da tavsiye ederek öyle yapın, böyle yapın diye yol gösterirdi.

Her şeyi tevekkülle karşıları. Haksızlığa uğradığını söyleyenlere de, “Allah Teâlâ’ya havale ettim” derdi.”

İnsanlara Saygısı

Hayatı boyunca bir kimse ile tartıştığı duyulmamış ve toplumun bütün kesimleri ile iyi geçindiği görülmüştür. İlim ehli yanına geldiği zaman, onlara saygısını eksik etmezdi. Bilmiyormuş gibi dinlerdi.⁶⁵⁹ Yabancı memleketten birileri geldiği zamanda onun kapısından başka, açık kapı bulamazdı. Ecnebler dahi, tarafından karşılanırdı.

İyi Su İçme Hakkında

“Gardaşlarım! Maaşınızın üçte ikisinin gideceğini bilerseniz dahi, iyi su için.”

Giyimi

Giyimi mutedildi. Elbiselerinin ütülü olmasını isterdi. Başlarına kasket takardı.⁶⁶⁰

⁶⁵⁹— “Biz hakikat dilencisiyiz. Gâvurdan çıfttan, kimden olursa olsun, hakikate dâir bir söz duyarsak keşkülümüzü uzatırız. Fakat hakikat sözünü de, herkes anlamaz.” (Ken’an Rifâî, a.g.e. s. 402)

⁶⁶⁰—Efendi Hazretleri hacca giderken, Şam’da ikamet eden Tokatlı Mustafa Haki Hazretlerinin oğlu Hacı Behâüddin Efendiyi ziyaret etmeden, Hicaz’a gitmezlerdi. Giderken de, azami miktarda hediye götürürlerdi. Yine bir ziyaretlerinde, otelden çıkarken etrafındakilerden biri,

“Efendim, burası Şam. Kasketle çıkmanız başka şekil anlaşılır” diyince, Efendi Hazretleri, “Ver gardaşım kasketimi, dinimiz gibi din, devletimiz gibi devlet yok” buyurdular.

“Aşçı İbrahim Dede anlatıyor. Cenâb-ı Mürşid-i A’zam Efendimize söylediler ki, “Baba Ruznamçeci, Frenk gömleği giymiş.” İşte o saat pınar gibi yüzümden ter cereyan etmeye başladı. Şimdi buna cevap olarak, Hazret-i Ulemâ-billâh Efendimiz buyurdular ki;

“Hayır, sizin yanlısınız var. Bu gömleği Müslüman giyer ise, Müslüman gömleği

Devletin kanunları çerçevesinde hareket eden Efendi Hazretleri, zamanın gereğine göre hareket etmesi yanında, itikadı yönden Rasûlullah sallallâhü aleyhi ve sellem'in çizgisinden bir adım ayrılmaz iken, merhameti icabı terk ettiği durumlar çok olurdu. Giyimde ihvanına işaret olacak simgelerden uzak olunmasını isterdi. Taylasan⁶⁶¹ ve sarık sararak cemaatin içinde sivrilmeyi istemez, zamanın durumuna göre hareket edilmesini isterdi.⁶⁶²

İhvanını sade giyime davet ederdi. Kendileri yazın takım elbise, kışın üzerine pardösü giyerlerdi. Genellikle kurşunî renkleri tercih ederdi.

SARIK SARMAK SÜNNETTİR

Rasûlullah sallallâhü aleyhi ve sellem'in sarık sardığı sahih hadislerle bilinmektedir.

“Amir Bin Hureys radiyallâhü anhtan; *“Rasûlullah sallallâhü aleyhi ve sellemi başında bir ucunu omuzları arasına sarkıtmuş bir siyah sarık olduğu halde gördüm.”*⁶⁶³

“Efendimiz sallallâhü aleyhi ve sellem Fetih günü, Mekke'ye başında siyah sarık olduğu halde girdi.”⁶⁶⁴

“Rasûlullah sallallâhü aleyhi ve sellem son hastalığında başında bir siyah sarık ile hutbe irad eylemişlerdir.”⁶⁶⁵

“Rasûlullah sallallâhü aleyhi ve sellem başına sarık sardığı zaman, ucunu iki omuzu arasına sarkıttı.”⁶⁶⁶

Sahabeler ve melekler sarık sarmışlardır.

derler; Frenk giyer ise, Frenk gömleği derler. Ne zararı vardır ve gömleğin ne kabahati vardır! Lâkin bazı Müslümanlar “familya” tabir ediyorlar. İşte bu lâfız Frenk gömleği gibi değildir. Çünkü “familya” tabiri, Frenk çoluk çocuğu demektir, onlara mahsus bir isimdir, bunun için “familya” tabiri mahzâ hatadır. Lâkin gömlek böyle değildir. Müslüman sırtında, Müslüman gömleği denir.” “Frenk sırtında, Frenk gömleği tabir olunur” buyurması üzerine fakire bir rüzgâr-ı meserret esmesiyle sâhil-i selâmete çıktım ve zaten meşrebimin hilafı olduğu cihetle ferdası günü, diğer gömlek giyip Frenk gömleği giyemeyeceğimi söyledim. Ve onlar da bir daha teklif etmediler. (Aşçı İbrahim Dede, a.g.e. c. I, s.476)

⁶⁶¹—Sarığın ucunu serbest bırakarak sarma şekli.

⁶⁶²—Akçakocalı Hacı Hasan Efendiden 1997 yılında görüşmemizde duydum.

“Manada Efendi Hazretlerinin bize *“Gardaşım Hasan başındaki kasketi artık çıkar”* buyurdu.

⁶⁶³—Sahihtir. Müslim(Hacc 453) Ebu Davud(4077) Nesai(8/211) Tac(4/295) Tirmizi(1782) Tirmizi Şemail(17/2) İbni Mace(1104) Ahmed(4/307)

⁶⁶⁴—Sahihtir Müslim(1357) Tirmizi(1735) Tirmizi Şemail(17/1) Rıyazus Salihin(784)

⁶⁶⁵—Sahihtir Müslim (1359) Buhâri Tarih (7/418) Nesai (fedâil 241) Beyhaki (6/371) Buhari(4/226) Ebu Davud(4/78) İbni Mace (2/1186)

⁶⁶⁶—Tirmizi(1736) Şemail(17/4)

“İbni Abbas Radiyallâhü anhtan; **“Melekler kendilerini sarı sarıklar sararak alametlendirmişlerdi.** (Bedir’de) **Ebu Dücane kırmızı, Zübeyr de radiyallahü anhuma sarı sarık sarmışlardı.**”⁶⁶⁷

“Allah Bedir’de ve Huneyn’de başlarına sarık sarmış meleklerle yardım etti.”⁶⁶⁸

Cebrail Aleyhisselâm ve meleklerin sarıklı olduklarına dair rivayetlerde sarığın bir şiar olduğunu gösterir. Efendimiz sallallâhü aleyhi ve sellem kendisini temsilen gönderdiği kimselere bizzat sarık sarması şekli temsilin de gereğine bir delildir.

İbn’ül Arabî, Münavi ve sair ulema; **“Sarık, başın sünneti, Nebilerin sünneti ve sadâtın âdetidir.**” Demişlerdir.

Kur’an-ı Kerim’e Hizmeti

Kur’an-ı Kerim okumayı sevdiği gibi, okunmasını da çok isterdi. Bu sebebden, hafızlara çok hürmet eder, onlar gelince ayağa kalkıp karşılar ve başköşeye alırdı. İstanbul’a giden talebeleri, Gönenli Mehmet kuddise sırruhu’l-azîz Efendi’ye gönderir ve yardım ederdi.

Kurban Kesilirken

Efendi Hazretleri, kurban kesilirken sırtını döner, kesilen mahlukatın canını verişine nazar kılmazdı. Bu hal, onun merhâmetinin coşkunluğundan başka bir şey değildi.

Mezhep Görüşü

Efendi Hazretlerini alevi olan birisi ziyaret etmek isteyince buyurur ki;

“Gel canım, bu işin Alevisi Sünnîsi diye bir şey olmaz. Hepimiz Allah Teâlâ’nın kuluyuz”

Ziyaretine gelen alevi kardeşlerimize de, Efendi Hazretleri;

“Gardaşım! Alevi misin?” dediklerinde,

“Evet, Efendim” demeleri üzerine,

“Gardaşım! Alevi olabiliyor musun?” diye sorardı.

Misafir Sevgisi

Dışardan gelen misafirleriyle bizzat ilgilenmeye çalışır, onların barınma, yeme içme ve banyo gibi ihtiyaçlarının üzerinde ihtimamla dururdu. Misafirlerini hamama göndermek âdetindendi.

Misafirlerini tren garından karşılanacaklar varsa aldırır, uğurlanacakları yine ya bizzat veya bir ihvan ile gönderirdi. Efendi Hazretleri;

⁶⁶⁷—Razi Tefsir(7/52) Hâkim(3/230) İbn-i Kesir(1/411) Taberi (4/83) El Havî(1/358) İbni Kuteybe Garibul Kur’an (109) Hayatus Sahabe(2/24) Mecma(6/109) Mevâhibu Ledüniye(1/110)

⁶⁶⁸—Suyuti El İtkan (2/489)

**“Giden yolcu dayan dur
Halim sana beyandur
Gelişine can kurban
Gidişin ne yamandur”**

Dörtlüğünü okur, bazen de;

“Gelen gelsin saadette, giden gitsin selamette.” Buyururlardı.

Misafirin üç hakkı var, o da; **“istirahat ettiririz, karnını doyururuz bir de hamama göndeririz.”** Buyururlardı.⁶⁶⁹ Nefsi için yemek çeşidini aramaz iken misafirlerine çeşitli yemeklerin hazırlanmasını isterdi.⁶⁷⁰ Yemek yedirme konusunda ihtimam gösterirdi. Çünkü Efendi Hazretleri, bir yere misafir olmuş. Orada ona çay ikram etmişler.

“Gardaşlarım! Bize çayı içirdiler. Mübarek, Canım! Karnımız aç di-yemedik. Onun için gelen misafirlerimize karnınız aç mı diye soruyoruz.”

Şeyhine Vefası

Şeyhinin akrabası ve çocuklarına hürmet eder, aynı Şeyhi imiş gibi onlara muamelede bulunurdu.

Şeyhine olan muhabbetinden dolayı, Tokat'tan gelen misafirlerine ayrı bir muamelede bulunurdu.⁶⁷¹ Onlara gelince;

⁶⁶⁹—Şükrü Sefa DALAK Efendi anlattı.

“Dedemgil veya vekâlede olsun hiç misafir eksik olmazdı. Dedemin sofrası Halil İbrahim aleyhisselâm sofrasıydı. Dertliler derman, hastalar şifa, borçlular eda bulurdu.

Dedem yazın Sıcak Çermik'e terefli (üstü hava bacalı) çadır kurdururdu. Bunlar iki kapılı olup ancak çadırcılar tarafından kurulurdu. Yemek zamanı kurulan sofralardaki yemekler her zaman yeter, gelen misafirlerin hepsi tok kalkardı. Ben de hayran ve şaşkın olarak dedemin kerametlerine şahit olurdum.”

“Dini bayramlardan birinin üçüncü günüydü. Dedemgilin bahçede oynuyordum. Kalabalık bir grup geldi. Bana;

“Efendi Hazretleri içeride mi?” Diye sordular. Ben de;

“Evet,” dedim. Koştum dedeme haber verdim. O da bana;

“Gardaşım! Misafiri kapıda niye bekletiyorsun,” dedi.

Dedemin misafirleri her kesimden olur, kapısından geri çevrildiği görülmemiştir.

⁶⁷⁰— Hz. Âişe radiyallahü anhanın bir sözü:

“Misafire çeşitli yemekler ikram etmek, israf sayılmaz.” (Tenbîhu'l Muğterrîn, a.g.e.361)

⁶⁷¹— “Kuşadalı Hazretleri, Hz. Pir Nasûhî Hazretleri ziyaret kasdıyla bir gün Üsküdar'a doğru yola düşmüşler. Beraberlerinde Zeyrek'teki, Kilise Camii kayyımı Hacı Efendi bulunur imiş. Kayıkla Kız Kulesi civarına geldiklerinde,

“Hacı! Edebini takın. Zira Hz. Pîr'in köyüne yaklaştık.” Buyurmuşlar. Tekkeye vardıklarında cümle kapısının önünde ayakkabılarını çıkarıp, mest ile içeri girerler

***Tokat bir dağ içinde, gülü bardağı içinde
Tokat'tan yar sevenin, yüreği yağ içinde***

Türküsunü okurdu.

Efendi Hazretleri, Mehmet Kâzım Efendi'nin oğluna, Mustafa Hâkî adını verdiği için, taşıdığı isme hürmeti, torun sevgisinin ötesinde sevmiş, ondan hayatı boyunca alâka ve sevgisini hiçbir zaman esirgememiştir. Âdeti adı dolayısıyla ona bir nevi şeyhi imiş gibi hürmet etmiştir. Kan kanserinden vefat edince, Efendi Hazretleri buyurur ki;

“Bu ad bizden bize kaldı.”

Temizliği

Gerek iç, gerekse dış temizliğe çok önem verirdi. Özellikle cuma günleri ihvanları ile hamama gider, onların ve hamamda hizmet edenlerin parasını kendi öder ve cuma'ya hazırlık yaparlardı.⁶⁷² Sakal uzatanların toplatmalarını, kesenlerin her gün tıraş olmalarını isterdi.

İhvanlarının erken veya geç saatlerde hamama yalnız gitmelerine razı olmaz, hamamda avret yeri açılmadan oturulmasının edep olduğunu söyler, uyulmasını isterdi.

Bazı zamanlar hamama üç kere gittikleri vardır.⁶⁷³

imiş. Ne zaman Hz. Pîr Nasûhî Hazretleri ve Hz. Mevlânâ Hazretlerinin mübârek isimleri yâd olursa, alınlarında bir damar zuhur edip vecd zuhura gelir imiş ve

“Bunların isimlerini duyunca kendimi gâib ederim.” Buyururlar imiş.

Hüseyin Vassaf Hazretleri buyurur ki;

“Hz. Fatih türbedarı Amiş Efendi Hazretlerinde yukarıdaki hâli gördüm. Ziyaretine gittim. Benim evlâd-ı Pîr'den olduğuma muttali' oldukta, vecd zuhura geldi ve bana hitaben, *“Sen mirasyedisin, senden korkarım.”* dediler. Dahası var, fakat bu kadar elverir.” (Osmanzade Hüseyin Vassaf, Sefine-i Evliya, hzl. Prof. Dr. Mehmet AKKUŞ- Prof. Dr. Ali YILMAZ, İstanbul, 2006, c.IV, s.83)

⁶⁷²— “Efendimiz hazretleri de işte böyle sıkça hamamda yıkanır ve hamamcılara pek çok para ihsan ederlerdi ve ihvandan kimse var ise, onun dahi hamam parasını ihsan buyururlar idi. Ekseriya fakir de birlikte olur idim. “Hamamcılar hakkı büyüktür, onlara çok para vermeli” buyururlar idi. Hazret-i Hayyât kuddise sıruhu'l-azîz Efendimiz Hazretleri de sıkça hamamda yıkanır imiş.” (Aşçı İbrahim Dede, a.g.e. c. I, s.392)

⁶⁷³— Abdurrauf Açıkalin isimli ihvandan işittim.

Şeyh Lutfullâh Tennûrî'den; babasına Tennûrî denilmesinin ve Tennûr uygulamasının sebebini sordum. Dedi ki;

“Babam Şeyh İbrahim, Ak Şemseddîn kuddise sıruhu'l-azîz daha hayatta iken, izinleriyle Kayseri'de irşadla meşgul oldukları esnada büyük bir kabz hastalığına yakalanmışlar, her ne kadar çalışmışlarsa da, ***kabzın çözülmesi mümkün olmamış***, en son çare olarak, Ak Şemseddîn kuddise sıruhu'l-azîzi ziyaret etmeyi ve yakalandığı kabz hastalığını da, tedavi ettirmeyi kararlaştırarak (h.848 /m.1444)yılı civarın-

Tırnak Kesmesi

Efendi Hazretleri, cuma namazından sonra önce sağ elinin küçük parmağından başlayarak, birer parmak atlayarak; orta parmak, başparmak, yüzükparmağı ve şahadet parmağıyla sağ elini keser. Sonra sol elinin başparmağıyla başlayarak, orta parmak, küçük parmak, şahadet parmağı ve yüzükparmağıyla bitirirdi.⁶⁷⁴

Rasûlullah sallallâhü aleyhi ve sellem ve Ehl-i Beyt Sevgisi

Ehl-i Beyt'i çok sever, **“bizim ser-tâcımız”**⁶⁷⁵ diye muamelede bulunurdu.⁶⁷⁶ Abdestsiz Rasûlullah sallallâhü aleyhi ve sellem isimlerini an-

da yola çıkmışlardır. Bu esnada Ak Şeyh kuddise sıruhu'l-azîz İskilip yakınlarındaki Evlek isimli köyde oturmakta imiş. Fakat Karaman oğullarının kargaşalık zamanı olduğundan, babam Şeyh İbrahim, Kayseri'den İskilip'e doğrudan gitmeyerek Tokat'tan dolaşmışlardır. Yolculuk esnasında konakladığı bir yerde rüya görmüşler; rüyasında Şeyh Ak Şemseddîn kuddise sıruhu'l-azîzin suretinde bir kimseyi arkasına, önü dikilmiş bir cübbe giymiş, başındaki tacı altına bir tülbent örtülmüş olarak görmüş; Şeyh Hazretleri bir sıcak Tennûr (Tandır) üzerine oturup:

“Siz dahi kabızı gidermek için böyle yapınız!” demişlerdir. Babam Şeyh İbrahim dahi, hemen yanındaki hizmetçileri Hoca Ahmed Dede'ye bir Tennûr içine ateş yaktırmışlar, bu işlem tamamlandıktan sonra da, şeyhin gösterdiği şekilde tandırın üzerine oturup iyice terlemişler, hemen kabız çözülmüştür. Daha sonra da şeyhin huzuruna varıp, gördüğü rüyayı ve yaptıklarını arz etmişler, Şeyh Hazretleri de:

“Bundan sonra bu âdeti terk etmeyiniz! İçlerinin temizlenmesi için, dervişlere de, bu usûlü uygulayınız!”

Diye tasvip etmişlerdir. Bu tavsiyeden sonra, kendisine intisap edenleri de, sıcak tandıra oturtmak, üzerlerini bir şeyle örtüp, onlara testi testi su içirerek terletmek suretiyle içlerini temizleyerek sülûke başlamış ve bu sebeble kendisine **“TENNÛRÎ”** denilmiştir. (KARABULUT, Ali Rıza, Kayseri'de Meşhur Mutasavvıflar, Kayseri, 1984, s. 187)

⁶⁷⁴— Hz. Ali kerremallâhü veche buyurdu ki; **“Tırnaklarını sünnete uygun olarak kes. Sağ elin küçük parmağından başlayarak; sonra orta parmak, sonra başparmak, sonra küçük parmağın yanındaki parmak, sonra da şehâdet parmağının tırnağını kes. Sol elde de aynı sırayı takip et.”** (Hz. Ali kerremallâhü veche Divanı, trc, Müstekımzâde S. Saadettin Ef., İst. 1981, s. 102)

⁶⁷⁵—Başımızın tacı.

⁶⁷⁶—Rasûlullah sallallâhü aleyhi ve sellem şöyle buyurur:

**“Kim, Muhammed'in akrabalarını (âlini) severek ölürse şehit olur.
Kim, Muhammed'in akrabalarını severek ölürse bağışlanmış olarak ölür.
Kim, Muhammed'in akrabalarını severek ölürse tövbe etmiş olarak ölür.
Kim, Muhammed'in akrabalarını severek ölürse kâmil mümin olarak ölür.
Kim, Muhammed'in akrabalarını severek ölürse ölüm meleği daha sonra da münker-nekir kendisini cennetle müjdeler.**

Kim, Muhammed'in akrabalarını severek ölürse gelinin damadın evine götürüldüğü gibi cennete götürülür.

mazdı.⁶⁷⁷

Yardımseverliği

Efendi Hazretleri, içtimai yardımlaşmanın daima öncülerindedir. İhtiyaç içinde bulunanlara ayırım yapmaksızın, imkânlar çerçevesinde yardım yapmayı bir vazife bilirdi. Yardımseverliği ile de çevresine örnek olur, özellikle kendisine yardım edenleri unutmaz, onlara fazlasıyla yardım etmeye çalışırdı.

Kim, Muhammed'in akrabalarını severek ölürse mezarından cennete iki kapı açılır.

Kim, Muhammed'in akrabalarını severek ölürse rahmet meleklerinin yürüngeşi kadar Allah kabrini genişletilir.

Kim, Muhammed'in akrabalarını severek ölürse ehl-i sünnet ve'l-cemaat üzerine ölür.

Kim, Muhammed'in akrabalarına buğz ederek ölürse kıyamet günü alında 'Allah'ın rahmetinden ümit kesmiş'yazısı ile gelir.

Kim, Muhammed'in akrabalarına buğz ederek ölürse kâfir olarak ölür.

Kim, Muhammed'in akrabalarına buğz ederek ölürse cennetin kokusunu almaz.” (sallallâhü aleyhi ve sellem)

(Aziz Mahmud Hüdâyi Uluslararası Sempozyum Bildiriler, İst-Üsküdar Beld. 2006, c. I, s. 300)

⁶⁷⁷—Mevlâna Hâlid-i Bağdadî Hazretlerinin, Rasûlullah sallallâhü aleyhi ve sellem'in aşk ve muhabbetiyle yanan bir şiirinin tercümesi;

“Ey âsilerin sığınağı! Sayısız hatalarımla beni himayene alman için kapına geldim.

Âh o mübârek ayağını bastığın eşiği, her zaman doya doya öpebilsem!”

“Bu gönül sevdâm, sadece beni mi bu hâle koydu?

Ârifler bilirler ki, mübârek ayağını öpmek, aşk ve iştiyâkı, felekleri bile mecnûnun etmiştir!

Şimdi onlar, kendilerinden geçmiş bir vaziyette hiç durmadan senin aşkınla dönüp duruyorlar.”

“Ey Letâfet Güneşi! Senin güzelliğin, teşbih sanatını dahi yok eder.

Zira vasıfların yazıya da, şiire de sığmıyor!”

“Akıl seni medh u senâda sıkıntıya düştü.

Çünkü onun istidâdı, seni lâyıkiyle idrâke kâfi değil...”

“Ey Allâh'ın Sevgilisi! Âlemleri bir zerreye sığdırmak mümkün olur, fakat seni lisana sığdırmak mümkün olmuyor.”

“Her yıl hacılar, Kâbe'yi tavafa koşmakta, ancak Kâbe ise, senin Ravza-i Mutahhara'nı tavâf için can atıyor.”

“Senin hürmetine sudan inci, taştan cevher, dikenden de gül geliyor.”

“Yâ Rasûlallâh! Sonsuz merhametine sığınıp kapına geldim!

Bana rahmet deryandan bir damla lutfet!”

“Günahım sayılamayacak kadar çok, yüzüm katran gibi karadır.

Ey canımdan aziz cânân! Su ile temizlenmesi mümkün olmayan bu kirleri, senin şeref verdiğin toprağa yüz sürerek temizlemeğe geldim!”

Binmesi için kapısı ve camii önünde duran faytonları reddetmez,
“Onların da çoluk çocuğu var, onlar da nasiplensin.” Diye binerdi.⁶⁷⁸

Yemekteki Hali

Yemek yerken, misafir olmasını ister, yalnız yemeyi sevmezdi.⁶⁷⁹ Yemek yerken misafir olmasını ister yalnız yemeyi sevmezdi. Sofrada 5 kişi, 7 kişi veya 11 kişi olması için himmet gösterirdi. El ile yemeği severdi. Şükrü Sefa DALAK Efendi anlattı.

*“Yemeğe başlamadan önce birinin elinde ibrik, diğerinde ibrik altı bulunan 2 kişi, her misafirin eline ilk su dökerlerdi. Sofrada bir tabağın içinde tuz, diğerinde çörekotu konur, yemeğe başlamadan önce tuza sonra çörekotuna el banılırdı. Ağzı açık yemek, kapı ve su kabı bıraktırmazdı. Yemeğin artık kalmasını istemez **“Birer lokma alıp sünnet edelim”** diye teşvik ederdi. Ekmek parçacıklarını bizzat parmakları ile toplardı. Sonradan öğrendim ki, Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellem sünnetleri imiş.”*

Yürüyüşteki Hali

Yolda insanların elini öpmesini istemezdi. Yolda hızlı gider ve تنها yerleri seçerdi. Yolda elinin öpülmesini istemezdi.

Zâhire Hükmetmemek Hakkında

Efendi Hazretleri, İslâmî emirleri uygularken zahirden çok batınî yönü ön planda tutardı. Konu ile ilgili olarak şu hadise çok önemlidir.

Sivas'ta, Osmanlı medrese ulemâsının son temsilcilerinden Erzurumlu Vâiz Ahmet Yılmaz Efendi sürekli olarak Efendi Hazretlerinin ellerini göğsünün üzerinde ve kalbi üzerinde bağlayarak namaz kıldığı için, *“Efendi Hazretlerinin kıldığı namaz, namaz değildir”* diyerek haber gönderir. Bu birkaç sefer tekrar edince, durumu sukut ile geçiştiren Efendi Hazretleri;

“Gardaşım! Biz namazı Allah Teâlâ için kılıyoruz, şekil için kılmıyoruz, elinizi nasıl bağlarsanız bağlayın “ buyurmuştur.

Zühdü

Efendi Hazretleri, her zaman faytona bindiği için Gaziantepi ihvanlar

⁶⁷⁸—Salih kimselerin çoğu halka şu nasihati vermiştir

“Dilinizle iyi sözler söyleyin. Sizden bir şeyler isteyen fakirleri boş çevirmeyin. Oruç ve namaza devam edin. Müminlere hayır dua edin. Eğer bunları yaparsanız istediğinizi bulursunuz. İhtiyaçlarınızın giderilmesi için dua ettiğinizde kabul olunur”

⁶⁷⁹—Ömer b. el-Hattab radiyallâhü anının rivayet ettiği bir hadiste Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellem şöyle buyurmuştur: **“Hep birlikte yemek yeyiniz ve dağılmayınız. Çünkü şüphesiz ki, bereket, cemaat ile birlikte dir.”** (İbn Mace, Et'ime 17,- Camiu's-Sağır, IV, 168)

yeni çıkmış taksilerden birini şoförü ile beraber Sivas'a getirmişlerdi. İhvanların niyetleri, yaşı ilerlemiş olan Efendi Hazretlerini rahat ettirmek idi. Ancak, Efendi Hazretleri;

“Gardaşlarım! Bunu götürün ihtiyacımız yoktur” buyurmuşlardır.

Yine aynı şekilde, Çorapçı Hanı'ndaki vekâlenin eski bir yer olduğu daha güzel bir yer yapılması için teklif yapılmıştır. Efendi Hazretleri yer değişikliğine razı olmamıştır.

3-SÖZLERİNDEN

- * “Akıl nefsin yuları, başına takılırsa her türlü fenalıktan emin olur.”
- * “Akşam namazının farzında Felâk ve Nâs suresi okunmaz.”
- * “Allah Teâlâ’ya kul olmak zor, tarikât-ı âliye içinde insan olmak da ne zor. Gardaşları içinde, dışı insan içi hayvan olmak da ne zor.”⁶⁸⁰
- * “Allah Teâlâ, isteyene her şeyi verir. Allah Teâlâ’dan kendini de isteyen. Gardaşlarım! Allah Teâlâ, kendini de verir.”⁶⁸¹
- * “Alamayacağın yere borç para vermek, günahdır.”⁶⁸²
- * “Arif-i billâhlar, dünyada hiç gam çekmezler.”⁶⁸³
- * “Aslanın dişisine de aslan derler. Bizim öyle kadın ihvanlarımız vardır.”⁶⁸⁴

⁶⁸⁰— *Hal sahibi olmak aşk ve muhabbet, terk ve uzlet ister, yoksa söz ve gaflet insana hal olmaz! Hakk’ın cezbesi zuhur etmedikçe, bu yakınlık ve uyanıklık kimseden zuhur etmez.* (Selim Divane, S. Müşkillerinin Anahtarı, a.g.e., s.95)

⁶⁸¹— Kul Allah Teâlâ’yı tesbih, temcid, tahmid ve tâatla zikrederse; Allah Teâlâ da kulu rahmetiyle zikreder. Kul dua ile zikrederse; Allah Teâlâ da, duasına icabetle zikreder. Kul sena ve itaat ile zikrederse; Rabb Teâlâ da, af ve mağfiretle zikreder. Kul dünyada zikrederse; Allah Teâlâ da, onu âhirette zikreder. Kul tenhalarda zikrederse; Allah Teâlâ’da, onu sahalarda zikreder. Kul Allah Teâlâ’yı toplulukta zikrederse; Mevlâsı da onu Mele-i âlâda zikreder. Kul ibâdetle zikrederse; Allah Teâlâ da, yardımcıla zikreder. Kul mücâdele ile zikrederse; Allah Teâlâ da, hidâyeti ziyâde ile zikreder. Kul sıdk ve ihlâs ile Allah Teâlâ’yı zikrederse, Allah Teâlâ da, onu kurtuluş ve muvaffakiyetle zikreder. Kul rubûbiyetle Allah Teâlâ’yı zikrederse; Allah Teâlâ da, nihayette o kulu rahmet ve ubudiyetle zikreder. (Muhammed Hikmet Efendi, Marifet-i İlahiyye Tarikat-ı Aliyye, İst, s. 98)

“Nefsini dedir, bakmıyor musunuz?” (Zâriyât, 21) *“Nefsini bilen O’nu bilmiştir.”*

Hikâye:

Bir âşık, ışıklı gönlü ile Allah Teâlâ’yı rüyada görmüş. Dertli âşık, onun eteğine sıkıca sarılarak: “Ben senden başkasının elinden tutmadım,” demiş. Derviş uykudan uyanınca kendi eteğini, yine kendisinin sağlamca tuttuğunu görmüş!

İmam Tirmizî, Ebû Hureyre’den radiyallâhü anh Nebî’nin sallallâhü aleyhi ve sellem “Şayet siz bir ipi arzın aşağısına doğru sarkıtsanız, mutlaka Allah’ın üzerine iner.” Buyurmuş ve dönüp şu âyeti okumuş: “O evveldir, âhirdir, zahirdir, bâttır, her şeyi bilendir.” (Hadid, 57/3) (Nefâhatü’l Üns, a.g.e. s. 123)

⁶⁸²—Ali Eriş isimli ihvandan dinledim.

⁶⁸³—Râbia Advîye kuddise sırruhu’l-azîz buyurur ki;

“Allah Teâlâ’m! Bu dünyadan bana ayırdığın payım ne ise, onu, Senin düşmanlarına ihsan et; öteki dünyadan bana ayırdığın payımı da, dostlarına ihsan et. Sen bana yetersin.”

⁶⁸⁴— “Kırklar kaç erdir? Diye zâtın birine sormuşlar. Kırk nüfustur, demiş. Niçin er demediniz de nüfus dediniz? Diye tekrar sorunca:

İçlerinde kadın da vardır da onun için... Buyurmuş. (Ken’an Rifâî, a.g.e. s. 340)

Tezkire-i Evliya adlı kitapta, Feridüddin Attar kuddise sırruhu'l aziz buyurur ki;
 “Hususi bir mahremiyet perdesi altında saklı ve ihlâs örtüsü ile gizli olan, aşk ve iştiyakla tutuşan, yakîn ve yanık olmaya vurulan, Meryem-i Safiye aleyhisselâma nâib bulunan, erenler nezdinde kabul gören Râbiatu'l-Adeviye radiyallâhü anha'dır. (h.y.t. 185)

Biri çıkıp onu; “Niçin erkekler safında zikr ettin,” diye sorarsa bana, derim ki; Hâce'-i Enbiya Rasûlullah sallallâhü aleyhi ve sellem “**Allah Teâlâ sizin suretinize bakmaz...**” buyurmuşlardır.

Şimdi amel, surete göre olmayıp iyi niyete göredir. Şayet dinimizin üçte birini Aîşe-i Siddîka radiyallâhü anhadan almak caiz ise, aynı şekilde onun cariyelerinden, (yâni halefleri olan veliye hanımlardan) dinimizi öğrenmek (ve feyz) almak da caizdir.

Bir kadın, Allah Teâlâ'nın yolunda er olursa, artık ona kadın denilmez. Nitekim Abbase-i Tusî: “*Yarın Arasat meydanında, “Ey erler!” diye nida edildiği vakit, rical (erkekler) safına ilk önce ayağını basacak olan Hz. Meryem'dir,*” demiştir.

Bir şahıs (Râbiatu'l-Adeviye radiyallâhü anha) ki, o mecliste hazır olmayınca Hasan Basri radiyallâhü anha konuşmazdı. Öyle bir şahsın mutlaka erkekler safında yâd edilmesi lazım gelir. Belki hakikat açısından bakılınca, görülür ki, bu zümrenin bulunduğu makamda herkes tevhidde yok, (İlahî Vahdette fâni) olmuştur. Şu halde tevhidde: “**Ben**” ve “**sen**” namına bir şey kalmamış, olduğundan : “**Erkek**” ve “**kadın**” ayırımından söz edilemez.

Nitekim Ebu Ali Fârmedî (h.y.t. 477) nübüvvet, izzet ve şerefin ta kendisidir, “**orada büyüklükten-küçüklükten söz edilemez,**” demiştir. İmdi velayet de aynen öyledir, bahis konusu olan Râbiatu'l-Adeviye radiyallâhü anha olursa. Zira muamele ve marifet itibarı ile çağında onun bir eşi daha yoktu. O zamandaki büyükler ne ise; muteber olup çağdaşlarına karşı sözü kat'î bir hüccet idi.” (Tezkiretü'l-Evliya, s. 111-112)

Ahmed Âmiş kuddise sırruhu'l-azîz Hazretleri buyurdu ki;

“**Kadınlara dikkat ediyor musun? Onların içinde erkekleri vardır. Onlara iyi dikkat et.**” (GÜNEREN, a.g.e., s. 69)

Prof. Dr. Amiran Kurtkan Bilgiseven, Mevlana kuddise sırruhu'l-azîze göre insan kategorisinde recül (erkeklik) sıfatı üzerinde incelemesi özet olarak şu şekildedir.

“Yine Mevlânâ kuddise sırruhu'l-azîze göre, cemiyet âleminde de, Kur'ân-ı Kerîm'in emrettiği gibi kendimizden, olduklarını görerek seçtiğimiz idareciler, er kişilerdir. İdare edilenler zümresi, cemiyetin (bu iyi idarecileri seçmede aktif, fakat daha sonra pasif kalması gereken) kadın varlığıdır. Bu anlayış kadın-erkek çiftinin üç anlam boyutundan üçüncüsü olan ledünni boyutu meydana getirmektedir.

Buna göre Kadın-erkek çifti üç boyuttur.

Birinci anlam boyutu BİYOLOJİK BOYUT tur.

Kadının gebelik süresini, iddet müddetini, ay hali durumunu, erkeğin kadını kendinden meydana getirmesini (yâni XY spermatazonlarına sahiplik durumunu) söz konusu eden bütün âyetler, kadın-erkek çiftinin biyolojik boyutuna değinen âyetlerdir. (Kadının yâni her çocuğun cinsiyeti sadece annedeki XX cinsiyet hücrele-

ri tarafından tayin edilememektedir. Erkekten gelen spermatazona göre XX bileşimi kız çocuğunun, XY bileşimi ise, erkek çocuğunun cinsiyetini tayin eder. Çünkü erkekte hem X, hem de Y spermatazonları vardır.)

İkinci anlam boyutu HUKUKİ BOYUT tur.

Kadın veya erkek öldüğü zaman, eşine ve her ikisinin ölümleri halinde kız ve erkek çocuklara kalacak olan miras payını, evlenme, ayrılma ve diğer hukuki konuları düzenleyen bütün âyetler, kadın-erkek çiftinin hukuki boyut'unu ele alan âyetlerdir.

Üçüncü boyut, LEDUNNİ BOYUT tur.

Bu da, kadın-erkek çiftini ilm-i ledün açısından ele alan boyuttur. Bu boyuta girer âyetlerde erkek (veya er kişi) daima *racul* olarak anılır. *Racul* kavramı, ister kadın ister erkek olsun, tıpkı bir uzviyetin akli gibi insanları idarede onları doğru yola sevk eden olgunlaşmış fert anlamını taşır. Diğer insanlar, *racule* nazaran, beyin idaresi altındaki organlar gibidirler. Ancak, bu organlardan farklı olarak, onların da cüz'i iradeleri ve akılları olduğu içindir ki, başlarına geçirecekleri insanların iyisini seçme hususundaki sorumluluk, kendilerine aittir.

Ledünni anlamda, Mevlâna kuddise sırruhu'l-azîze göre, çeşitli istekleri ile nefsi temsil eden millet kadın, akli temsil eden idareciler ise, erkek'tir. Mesnevi de, kötü tedbirlerle bir milletin birliğini parçalayan ve onu yokluğa sürükleyen idarecileri sembolik olarak merkebe benzetmiştir. (Mesela, Lokman suresinin 19. Ayetinde, yüksek sesle bağırıp çağırınlar merkeplere benzetilmiş ve seslerin en çirkininin merkeplerin sesi olduğu ifade edilmiştir.)

İnsan olana, insan olan er kişi yakışır. Gerçek anlamda insan olan milletler de insan niteliğini taşıyan idarecileri seçerler. Ledünni anlamda millet, (kadın-racul) çiftinin kadın bölümünü oluşturur. *Racul* ise, sadece maddi açıdan değil, fakat manen de olgunlaşmış olan ferttir. Kadın durumundaki vatandaşları (ki, bunlar biyolojik anlamda kadınları da erkekleri de kapsayan bir nüfus kategorisidir) ledünni anlamda dölleyen, yâni onların zihin ve gönüllerden ibaret mana rahimlerine en iyi tedbir ve izahlarla en güzel manevi tohumları atabilecek olanlar, bu türlü mana erleridir. Eğer, bir millet, kendi cinsinden, yâni kendisi gibi birlik (tevhid) sağlayıcı, akıllı, bilgili ve iyi ahlaklı *raculleri* seçip iş başına getirebilmişse hayatta kalır ve gelişir. Aksi takdirde parçalanarak tarih sahnesinden silinip gider.

Fakat seçim, her zaman tekrarlanması mümkün olan bir işlem değildir. Bundan ötürü, her nasılsa, iyi zannettiği kötü idarecileri iş başına getirmiş bir milleti kötü tedbirlerden koruyacak olan vasıta, beşeri hukuktur.

Mevlâna kuddise sırruhu'l-azîz, fert olarak ve millet olarak, nefsâni isteklerini akılları üzerine hâkim kılanların hepsini kadın olarak kabul eder. Onlar, mânâ rahimlerine, *racul* karakterine sahip (tevhit ehli) kişilerin manevi tohumları durumundaki fikirlerini kabul edip, hayırlı evlatlar gibi olan iyi amelleri doğurmaya muhtaç bulunan nüfus kategorisini oluşturmaktadırlar. Yoksa Mevlâna'ya göre, (biyolojik anlamda) kadınlık ve kadın, mukaddestir. Mesnevi'de: ***“kadın Hakk nurudur”*** derken, bunu ifade etmiştir.

Kadın ve erkek çiftinin bu üç boyut açısından farklı anlamlarda ele alınışını tenkit edebilmeye imkân yoktur. Çünkü Kur'ân-ı Kerim'de bu üç boyutlu izah tarzı ele alınmıştır. Az önce de belirtmiş olduğumuz gibi, üçüncü boyut Ledünni bir nitelik taşımaktadır. Ledünni anlamda erkek (veya er kişi) kadını da erkeği de kapsayan *racul'dür*. O halde, Tebaa (vatandaşlar kitlesi) anlamında kadın iyi olursa, başına

* “Ben vaiz olsam, dinleyenlere göre hitap ederim, İmam olsam, cemaate göre namaz kıldırım.”

getireceği idarecilerin de iyi olmaları ihtimali yüksektir. Bundan ötürü Kur’ân-ı Kerîm’de **“İyi kadınlar iyi erkeklere”** ifadesi yer almıştır. Gerçi bu ifadeye bazı tercümelelerde “yakışır” kelimesi eklenerek âyette ifade edilen kadın ve erkeğin, Ledünni anlamın dışında tutulduğu görülmektedir. Hâlbuki nasılsanız öyle idare edirsiniz ifadesi ve ülkeler batırılacağı zaman kötüleşmenin idarecilerden başlayacağına dair Kur’ân-ı Kerîm hükmü dikkate alınır, Kur’ân-ı Kerîm’de iyi vatandaşların çoğunlukta olduğu ülkelerde idarecilerin de iyi ve kaliteli olmaları ihtimalinin yüksek olacağını belirtildiği anlaşılır. İyi kadınlardan (dürüst ve dirayetli idarecilerin) meydana geldiğinin Kur’ân-ı Kerîm’de belirtilmiş olduğu çok açık bir gerçektir.

Bu anlamda **erlik, cinsiyet gücünü ifade etmez, nefse hâkimiyet anlamına gelir.** (Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi Yıl: 2002 Sayı: 10, Mevlana, Prof. Dr. Amiran Kurtkan Bilgiseven, s. 15–17)

“İlm-i billah erkektir. Yâni kabili kabul eder. Ve onda ki, ilm-i billâh yoktur kadın gibidir.” (İsmail Hakkı Bursavî, Tuhfe-i Vesimiyye, hzl: Şeyda ÖZTÜRK, İst., 2000, s.124)

Bu söz gösteriyor ki, kadınlık ve erkeklik cinsel bir farklılaşma değildir. “Tanınmış ruh hekimlerinden Prof. Dr. Ayhan Songar, fakültelerinin bir mezuniyet gününde öğrencilerine yaptığı bir sohbette şunları söylüyor: “Birbirine gerçek dost iki kadın gördünüz mü? Ben görmedim. Her kadın bütün diğer kadınları kendine rakip görür ve (bilerek veya bilmeyerek) hepsinden nefret eder. Bu, kadınlığın tabiatında vardır. Erkeklerde ise, bu rekabet hissi, daha çok meslektaşlar çevresine inhisar etmektedir. Daima kendi yapamadığımızı yapana hasetle bakar, ondan nefret eder, onu küçültmek isteriz.” (ÇOŞKUN, Ahmet, Sohbetler, Hatıralar, İst, 1982, s. 61)

Bu şeyhlik, dedikleri dava ile şöhret ile olmaz. Hele, çok muhip edininip, kalabalık ve hengâme ile hiç olmaz. Nuh Peygamber aleyhisselâm, ŞEYH-İ-ENBÎYÂ iken dokuz yüz yıl halkı davet etti, ancak doksan kişi toplayabildi. Yoksa müritlerin çokluğuna ve kalabalığa itibar olmaz. Zira şeyhlerin bir terbiyeleri vardır ve o terbiyeye varamayan kişiler, şeyhlik edemezler. Şeyhlikte MERTEBE-İ-RACÛLÎYET, yâni tamam erlik mertebesi şarttır. Yarım erlik mertebesinde kalanlar, tamam erlik mertebesine erişemeyenler şeyhlik edemezler. Çünkü talibin akidesini bozarlar.

Erlik mertebesi nedir? Tam er kime denir?

Bir kimse, iki cihamı ayağı altına alsın, kendisinin geçen haline ve gelecek sırlarına vâkıf olsa, kendi batın sırlarına da vâkıf bulursa, Allah Teâlâ’nın acayıplarını ve birçok sırlarını da bilse, bütün mahlûkatın zahirine, batınına, sırrına ve alâniyyetine de vâkıf olsa, o henüz kâmil bir veli değildir. Tam erlik mertebesine de yetişememiştir. İrşadı dürüst değildir.

Mürşidi kâmil odur ki, bunların da üstünde olmalı, Allah Teâlâ’nın zâtına ve sıfatına ait ilme vâkıf bulunmalıdır. O ilim, gizli bir ilimdir ve hiç sonu yoktur. Zahiri ilimler, onun yanında okyanusa nisbetle bir damla gibidir.

(Eşrefoğlu Rumî, Müzekkin Nüfus, İst, s. 425)

* “Beşerdir hata işler, üçer beşer.”⁶⁸⁵

⁶⁸⁵— (Üçer, dörder, beşer...)

“Hatasız insan ölü insandır. İnsan hatalar ve yanlışlar karmaşasıdır. Bir iş yapanın hata yapması muhakkak umulur.”

Kulun üzerinde zuhur eden her halde kesin bir noksanlık vardır. Bunu Allah Teâlâ'mız af buyurmasa, sevap defterine bir nokta dahi yazılmaz. Onun için Hz. Muhammed Mustafa sallallâhü aleyhi ve sellem Efendimiz devamlı bulunduğu halin istiğfarına devam ederdi.

Aslında kendisinin hata işlemeyeceği bir istikamet üzere olacağı, Allah Teâlâ'mız tarafından buyrulmuştur.

“Böylece Allah, senin geçmiş ve gelecek günahını bağışlar. Sana olan nimetini tamamlar ve seni doğru yola iletir.” (Fetih,2)

İnsan için önemli olan, hatayı işlememek değil, hatanın Allah Teâlâ tarafından af edilmesidir. Çünkü yaratılış gereği beşerin özüne noksanlık özellik olarak ilave edilmiştir.

“Allah sizin tövbenizi kabul etmek ister;...” (Nisa,27)

“Allah Teâlâ sizden hafifletmek ister. İnsan zayıf olarak yaratılmıştır.” (Nisa,28)

Duamız, Efendimiz sallallâhü aleyhi ve sellem'in şu duası olmalıdır.

“Ya Rabb'i önce işlediğim ve sonra işlerim sandığım, gizli yaptığım ve aşikâre işlediğim bütün günahlarımı bağışla.”

“Sen'den başka ibadete layık ilah yoktur.” (ALTUNTAŞ, Kutsi Dua, 2006, s.102)

Meleklerin, insan sesine hasret kalmalarının sebebi, onların yaratılışı, ismete (günâh işlememeğe) dayandığı içindir. Allah Teâlâ'ya yalvarma ve herhangi bir istekte bulunmalarına lüzum yoktur. Oysaki böyle bir durum, ancak insanoğlunun iyilik ve kötülüğe meylinin ve yaratılışında mevcut duyguların bir gereğidir. Rasûlullah sallallâhü aleyhi ve sellem Efendimiz şöyle buyurmuşlardır:

“Melekler, *Vedud* ismi şerifinin mânasını bilmezler. Bunun içindir ki, herkes bilmediği şeye karşı bir iştiyak ve arzu duyar. Hazreti Âdem aleyhisselâmın yaratılması söz konusu edilince melekler, O'na itiraz ederek Cenâb-ı Hakk'a şöyle dediler:

“Hani Rabbin meleklere ‘Muhakkak ben yeryüzünde benim emirlerimi tebliğ ve infaza memur bir halife, bir insan, âdem yaratacağım’ demişti. Melekler de, ‘Biz seni hamdinle tesbih ve seni takdis (ayıplardan, eş koştuktan, eksikliklerden tenzih) edip dururken, yerde orada bozgunculuk edecek, kanlar dökcek, kimse mi yaratacağın?’ demişlerdi. Allah Teâlâ da “sizin bilemeyeceğiniz şeyi her halde ben bilirim demiştin, (Bakara Sûresi, 30). Böylece kendilerinin insana tercih edilmesi gerektiğini ve nefislerini temize çıkararak “Biz seni anıyoruz” diyerek değişik bir teklifte bulundular. İnsanların çıkardıkları karışıklık, döktükleri kan, yaratılışa sebep olmuştur. Çünkü bazı eserlerde şöyle bir söz nakledilmektedir: “Eğer siz günah işlemez bir topluluk olsaydınız. Cenâb-ı Hakk sizi yok edip günahkâr bir kavim yaratırdı ki, günahlarını itiraz ederek affetmesini talep etsinler ve Cenâb-ı Hakk da onların kusurlarını affedip, günahlarını örten gibi kusurlarını affeden ve kusurlarını örten gibi kusurların gereğini icraya vesile ve sebep olurdu.” (Hz. Ali kerremallâhü veche

- * “Birbirinizde mahvolun” “Yok olun, yok olursanız, Allah Teâlâ var olur.”
- * “Bir gönlüm var, onu dostuma verdim.”⁶⁸⁶
- * “Biz, Allah Teâlâ’ya sarılmışız ki, bize sarılıyorsunuz”
- * “Benim ihvanım, abdestsiz ve gafletle yemek hazırlamaz.”⁶⁸⁷
- * “Bizi sevenler, Yemen’de de olsa dizimizin dibindedir. Sevmeyen ise, dizimizin dibinde de olsa Yemen’dedir.”
- * Bize sordular. “Cünüp iken yemek yenir mi? Bizde demişiz ki, “Gardaşlarım! Benim ihvanım, abdestsiz yemek yemez.”
- * “Bizim yolumuza atan bizdendir. Attıran bizden değildir.”⁶⁸⁸
- * “Bizim ihvanımızın uzaklığı yakınlığı yoktur, her an onlarla beraberiz.”
- * “Biz şaraptan dönme sirkeyiz.”
- * “Bizim bir gözümüz daha vardır, onu da Cenâb-ı Hakk nasip etmiş.”
- * “Biz gidenlerle gider, gelenlerle geliriz.”⁶⁸⁹
- * “Biz, dünya ve ahirette maddi ve manevi işlerinizde beraberiz, biriz.”
- * “Biz, değil ihvanımıza, ihvanımızın kapısındaki kedisine, köpeğine de sahip çıkarız.”⁶⁹⁰

Divanı, trc, Müstekımzâde S. Saadettin Ef., İst. 1981, s. 40)

⁶⁸⁶—Selâhaddin Zerkûbî Konevî kuddise sırruhu’l-azîz Hazretleri; Hazret-i Pîr’in dünürü, gelininin babası anlatıyor:

“Hz. Mevlânâ kuddise sırruhu’l-azîz bir gece odasında yoktu. Dışarı çıktım, medresenin dışına. Eyvan var, önü açık eyvan... Hz. Hüdavendigâr secdeye kapanmış. Hava öyle soğuktu ki, gözünden akan yaşlar donmuştu. Gözüyle yer arasında donmuş bir buz sütunu duruyordu. Buz yanağını sıyrır diye kaldırmaya kıyamadım, hohlaya hohlaya buzu çözdüm de öyle kaldırdım.” (İNANÇER, Ömer Tuğrul, *Sohbetler*, İst, 2006, s.177)

Ahmed Âmiş kuddise sırruhu’l-azîz Hazretleri buyurdu ki;

“**İnsanda en son kaybolan, mânevî saltanat hırsıdır.**” (GÜNEREN, a.g.e., s. 74)

⁶⁸⁷—Şah Nakşibend Bahâüddîn Hazretleri’nin huzuruna çorba getirirler. O esnada, kendileri murakabeye varırlar. Murakabeden sonra:

“Ben bu çorbayı içmem, çünkü bunu pişiren kimse, pişirdiği esnada Allah Teâlâ’dan gafil bulunuyordu.” buyururlar. (Ken’an Rifâî, a.g.e. s. 543)

⁶⁸⁸—Selim Divane, Sadıkların Müşkillerinin Anahtarı, a.g.e., s.15

⁶⁸⁹—Efendi Hazretleri biz kimseyi kırmayız demek istemiştir.

Ken’an Rifâî kuddise sırruhu’l-azîz bu konuyu çok güzel anlatıyor.

“Gitmek nedir? Gitmek gelmek var mıdır? Bunlar ârîzî şeylerdir. İş, seninle olanla senin de beraber olmandadır. Fakat bu da lâfla mümkün değil.” (Ken’an Rifâî, a.g.e. s. 79)

⁶⁹⁰— Ahmed Âmiş kuddise sırruhu’l-azîz Hazretleri buyurdu ki;

- * “Biz, ihvanın ismini geç öğrenir, geç unuturuz.”
- * “Biz, Mekke ile Medine’yi burası yaptık.”
- * “Biz, dört mezhep üzerine hükmediyoruz.”
- * “Biz, hüsn-ü zanna memuruz.”⁶⁹¹
- * “Biz, halimizi şikâyet edemeyiz, ama hikâyet edelim.”⁶⁹²
- * “Biz, her gün bal yiyoruz. İstiyoruz ki, siz de bundan nasiplenin. Bize yirmi senedir balı öğrettiler. Şimdi onu tadıyoruz.”
- * “Bizim sulbümüzden gelen değil, bizim yolumuzdan giden evladı-

“Biz kabul ettiğimizi yedi göbek yukarıdan, yedi göbek aşağıdan kabul ederiz.” (GÜNEREN, a.g.e., s. 67)

⁶⁹¹— Hakikate varmış evliyâullahın büyüklerinden Sehl bin Abdullah Tüsturî: “Eğer Musa aleyhisselâmın ve İsa aleyhisselâmın ümmetlerinde, İmâm-ı A’zam Ebû Hanîfe radiyallâhü anh gibi bir zat bulunsaydı; bunlar, Yahudiliğe ve Hıristiyanlığa dönmezlerdi” demiştir.

Ölümü pahasına da olsa, kanaatinden caymayan bu büyük insanın son sözü şu olmuştur: “Beni gasbedilmemiş, temiz bir toprağa gömünüz.” Hakk’a yürüdükten sonra rüyada görüldü. Gören tarafından soruldu:

“Rabbın sana ne yaptı?”

“Beni bağısladı.”

“İlmin sayesinde mi?”

“Hayır. Hangi ilimden söz edersin? Nerede ilim? Onun bir sürü edeb-i erkâmı var. Kim yerine getirebilir? Yapan pek azdır.”

“O halde bağıslama sebebi nedir?”

“Halkın iyi zannı. Onlar benim için iyi düşünürdü. Bende olmayan iyiliği onlar, var zannederlerdi.” (BURGAY, Hasan, Hazreti Muhammed (s.a.v.)’in Varisleri, Ankara, 1994, s.105)

“Her yerde ve herkese karşı edebi muhafaza etmelidir. Çünkü Hakk’ın tecellisine mazhar olmayan hiçbir şey yoktur.

Hız. Ali kerremallâhü veche: “Her sınıfın bir kutbu vardır,” buyurur. Onun için kimsenin işine karışmamalıdır. Kimde ne olduğu belli olmaz ki,... Herkesi hoş görmeli ve kimsenin işine karışmamalıdır. Tulumbacıların, sütçülerin, sakaların ve ilh... Her sınıfın bir mânevî başı vardır. Olur ki, bunlardan birine tesadüf edersin, elbet bu merkeze sataşmak senin için hayırlı olmaz... Bu sözün açık manası kimsenin gönlünü kırmamaya çalışmalıdır.” (Ken’an Rifâî, a.g.e. s.231)

⁶⁹²— “Bîşr el-Hâfî kuddise sırruhu’l-azîz ve Ma’ruf el-Kerhî kuddise sırruhu’l-azîz hastalandı, doktor gidip kendilerini ayrı ayrı sorardı. Bîşr hastalığını söyler, Ma’ruf söylemezdi. Doktor Ma’ruf’a:

“Neden Bîşr gibi hastalığımı söylemiyorsun?” dedi. Ma’ruf cevap verdi:

“İster misin ki, Allah Teâlâ’yı sana şikâyet edeyim?”

Doktor Bîşr’e gitti, Ma’ruf’un sözünü ona haber verdi. Bîşr dedi ki;

“Ey doktor, biz sana Allah Teâlâ’yı şikâyet etmedik, O’nun bizdeki gücünü (bize neler yapabileceğini) anlattık.” (Ebu Abdurrahman Sülemî, Risâleler, trc. Süleyman ATEŞ, Ankara, 1981, s. 52)

mızdır.”⁶⁹³

- * “Bizim ihvanımız, devlet malı gibi değerlidir. Her yerde tanınır.”
- * “Biz iyi ki, hoca olmamışız. İmam varsa müezzin olun, müezzin de varsa cemaat olun; hiçbiri yok, cemaat varsa kaçmayın. “
- * “Bu âlem âdemden doğar. Âdem olmasa cihan olmaz. Eğer bu âlem olmasa, bu âleme âdem olarak gelemez. Ancak bu âleme gelen, küfrü ile gelir.”
- * “Bu âlemde bedenimizle bile olan ruhumuz, nefes adedimiz tükenmişinde bedenimizden ayrılacak ve berzâhta dirileceğimiz güne kadar bekleriz.”
- * **“Bu vücudum mülkü elden çıkmadan
Çarh-ı devran bu binayı yıkmadan
Suretle mana bir arada iken
İki âlemde fırsat elde iken
Gel Hubb-u dünyayı gönlünden gider
Alasın can âleminden bir haber.”**
- * “Bundan önceki iptila geçtiydi, bu da geçer diye sabrediniz.”⁶⁹⁴

⁶⁹³—Tasavvuf Büyüklerinden İbnü’l-Fârız kuddise sırruhu’l-azîz:

“Bizim aramızdaki mânevî neseb, kan bağı demek olan maddî nesebden daha yakın ve daha kuvvetlidir” diyor. (YILMAZ, Hülya, a.g.e., s.9)

“Dünyâda en büyük, en yakın akrabalık bir ihvanın diğer bir ihvana olan muhabbetidir. İşte hasep ve nesep budur. Bu muhabbet, amca, dayı, kardeş muhabbetine benzemez. Hepsinin üstündedir. Çünkü Allah Teâlâ içindir, Allah nâmmadır. Diğerleri ise, tesadüf icâbıdır.” (Ken’an Rifâî, a.g.e. s. 348)

İslâm’da karabet (akrabalık) üç şekilde tahakkuk eder.

- 1- Din karabeti
- 2- Kan karabeti
- 3- Sıhriyyet karabeti

Kan karabeti, baba tarafına taalluk eder. Sıhriyyet karabeti ise, aile tarafına taalluk eder. Eğer iki tarafta dinen bağlılık yoksa, bunların her ikisi de izafidir, kabire kadardır, kabirden öteye gidemez. Amma din karabetine gelince; iman kardeşliğidir; ulvîdir, kutsidir, melekîdir, imânî ve islâmîdir. Hayatta, mematta, haşırde ve neşirde daimîdir. Din karabeti yâni dinen akrabalık diğer iki akrabalığın fevkindedir. Kan karabeti ve sıhriyyet karabetiyle yakın olan kişiler birbirlerine din karabetiyle de bağlhyrsa nurun alâ nurdur. (Muhammed Hikmet Efendi, Marifet-i İlahiyye Tarikat-ı Aliyye, İst, s. 23)

⁶⁹⁴—Hz. Ali kerremallâhü veche buyuruyor ki;

“Senin başına bir belâ ve musibet geldiğinde sabret. Çünkü Kur’an-ı Kerim’de İnşirah sûresinde Üsürlerin ikisi bir, yüsürler iki olmakla; bir darlığa iki kolaylık takdir ettiğini düşünerek teselli bul.”

Allah Teâlâ, Kur’an-ı Kerim’de şöyle buyurmuştur: **“Demek hakikaten güçlükle beraber kolaylık var. Muhakkak güçlükle beraber kolaylık var,”** (İnşirâh Sûresi, 5)

Ayetlerde iki defa zikredilen **“elüsir = güçlük”** Arap dil ve edebiyatına göre ma’rifedir. İkisi de aynıdır. Aynı güçlük demektir. **“Yüsren = kolaylıklar** ise, nekre-

- * “Bütün dünya bizi tanıdı da Sivas tanımadı.”⁶⁹⁵
- * “Cahilin şekerli helvasını yeme, kâmilin zehrini iç, zararı olmaz.”
- * **“Cümle âlem zat imiş
Deryayı hikmet imiş
Hak ile vuslat imiş
Allah Teâlâ’dan gayri yok imiş”**
Gardaşlarım! Bunu altın harfler ile yazmak lazım.”
- * “Ders çekmeyen, dert çeker.”⁶⁹⁶

dir. Başka başka kolaylık demektir. O halde Cenâb-ı Hak, bir güçlüğe mukabil iki kolaylık ihsan etmiştir. Şu mealdeki hadîste buna işaret ediyor: “Bir güçlük, iki kolaylığa asla galebe etmez. Hazret-i Ali kerremallâhü veche belâ ve musibetle karşılaşırın, sıkılma, üzülme, diyor. Çünkü bir sıkıntıya karşılık iki ferahlık vardır. Bazıları da birinci ayette geçen kolaylıktan maksat dünyadaki fetihler ve sairedir. İkincisindeki ise, âhiret sevabı ve makamıdır, demişler. (Hz. Ali kerremallâhü veche Divanı, trc, Müstekımzâde S. Saadetin Ef., İst. 1981, s. 201)

***Afitabî doğa devlet güneşi bir gün ola
Hak Teala kulunu kahr ile daim kılmaz***

(Gün gelir sevgiliye, mutluluğa ulaşmamızı engelleyen dertler biter. Başımızdaki kara bulutlar yok olur.

Biz ümitliyiz, çünkü Allah Teala kullarını daimi sıkıntı içinde bırakmaz.)

(Seydi Ali Reis, Mir’at-ül Memalik (Memleketlerin Aynası), hzl. Eyüp CULUM, Beşikdüzü, 2005, s. 27)

⁶⁹⁵— “Bir seferinde Kabe’ye gitmek için bindiğimiz bir takside, elli yaşına yaklaşmış bir şoför, bir yandan kadın muganniyenin şarkılarını dinlerken bir yandan da sekiz kadınla evlendiğini, dördünü boşadığını, yirmi civarında çocukları olduğunu, çoğunun ismini bile bilmediğini söylüyordu. İkaz edici bir iki sözümüzden sonra teybi kapattı ve aslında iki hanımının olduğunu söyledi. Herhalde bu çeşit sohbetler bazı yolcuların dikkatini çekiyor, o da böylece söylediği yalan ve mübalağalarla kafa buluyordu. Kendisine kaç defa hac yaptığını sorduk “*Bin sene yaşayayım da ondan sonra*” diye cevap verdi. Nasıl bir yerde bulunduğunun farkında değildi. Bir arkadaşımız ise, bir şoförün kendisine “*Ben daha Kabe’ye bile girmedim*” dediğini nakletti. Senelerdir Mekke’de yaşayan orta yaşlı bir insan nasıl bir defa olsun Kabe’ye girmemiş olabilirdi? Cami kapısında karşılaşıp gel dediğim solcu bir öğrencimi hatırladım “Allah beni kabul etmez ki!” demişti.” (Abdullah AYMAZ, Işığın Düştüğü Yerler. İst, 2005 s. 43)

⁶⁹⁶—Ali Haydar kuddise sırruhu Efendi buyurdu ki;

“Meşâyih her gece gelir bakar, sen seccade üzerinde misin, değil misin? Eğer sen dersine durmuşsan sana teveccüh ederler, yoksa bırakır giderler” (Mustafa İsmet Garibullah, a.g.e. c.2, s.124)

Şeyh Nâzım Kıbrısî anlatıyor ki; Abdullah Dağıstânî kuddise sırruhu’l-azîz elinde tesbihi tutardı ve tesbihin püsküllü imâmesini göstererek;

“Nakşibendî tarikatında bu kadar evradlar vardır, bunların telleri kadar. Hep-sini tutsan bu kadar kuvvet meşâyihleri onunla beraber gider, bundan bir tanesini

- * “Deveciye komşu olan, kapısını büyük yaptırır.”
- * “Dünya malına tenezzül etmedim. Tenezzül etse idik, halimiz nice olurdu.”⁶⁹⁷
- * “Dünya’da Türkiye,⁶⁹⁸ Türkiye’de Sivas’ın kıymetini bilin.”⁶⁹⁹

sağlam tutarsa gene çeker götürür”

Yüz tâne de olsa tesbih çekmeyi bırakmayacaksın, o zaman onların himmeti seninle beraber yükselir. Şimdi dünyada başlangıçtaki kimseye, bir hizmet verildiği vakitte şeyh isterse ona;

“Geceleyin yatmadan evvel on defa Allahû Allahû Allahû Hak, Allahû Allahû Allahû Hak, Allahû Allahû Allahû Hakk Diyeceksin, senin dersin budur” derse, kancayı ona taktı demektir. Onun kancasından kurtulacak adam yoktur. Geceleyin on defa bu zikri yapsa, ona da Nakşibendî’nin aşî kuvveti verilir, onlara da o kuvvet yetişir, bırakmaz toplar.

Men zâdelillâh zâdehûllah: **“Her kim Allah Teâlâ için artırıyorsa Allah Teâlâ onuda artırır.”** (Sohbetler, Ebediyet, 176)

⁶⁹⁷— “Rızkı veren Allah Teâlâ’dır; O herkesin rızkını takdir ve taksim etmiştir. Hakk’ın takdirini değiştirmek mümkün olmadığına göre, insanın kendisini Kur’ân-ı Kerîm’e göre değiştirmesi isabetli bir davranıştır.

Mesela; Hz. Mevlânâ kuddise sırruhu’l-azîze göre insanların rızkın peşinde koşmaları lüzumsuz bir gayrettir; zîrâ rızkın insana tâlib olması ve onu talep etmesi lâzımdır.

Bu ifâdeler kaderci bir anlayışın ileri sürdüğü fikirler gibi görünüyorsa da, gerçekte Ehl-i Sünnet itikadının değişik bir yorumudur.

Yâni mümin Allah Teâlâ’nın peşinde koşarsa, rızkını peşinden koşturmuş olur. Rızkın değil, rızkı veren Rezzâk’ın ardınca yürümek, içtimaî münâsebetlerimizi de müspet bir tarzda geliştirir ve kalabalıkların cemâat şuuruna sahip olmalarını temin eder.

Meselâ rızkın peşinde koşmayıp, Rezzâk’ın peşinde koşmak, insanın hareketlerinin Kur’ân’a göre tanzimini sağlar. Mülkün sahibi olan Allah kulu için ezelde ne takdir etmişse, ziyade ve noksansız olarak ona ulaşır. Rızkın peşine düşen insan, Rezzâk’dan uzaklaşacağı için, meşru ve gayr-i meşru sınırını kaybeder, ölçüyü kaçıır; ihtiras, kıskançlık vs. gibi kötü huyların hükmü altına girer. Bu kimse de Allah Teâlâ ezelde onun için ne taksim etmişse, ziyade ve noksansız yine ona sahip olur.

Rızkın peşinde koşan, ava gidip avlanan avcı gibi, sahip olduğunu zannettiği malının esîri olur. Rızkı verenin arkasından giden ise, verenin rızasına göre kazancını tasarruf eder.

Dünya malı bazen gelir, bazen gider. Dünya malı insana teveccüh ettiği zaman onu sevindirir, gitmesi de üzer. Gelip-gidene değil de, bu med ve cezrin (yükselme ve inme) Rabb’ine teveccüh eden kimse, kâr-zarar peşinde koştuktan kurtulur. Nitekim bir ayet-i kerimede: “Böylece elinizden çıkana üzülmeyiniz ve Allah Teâlâ’nın size verdiği nimetlerle sevinip şımarmayınız. Çünkü Allah Teâlâ kendini beğenip böbürleneni sevmez” (Hadîd, 23) buyrulur. (Mevlânâ Celâleddin Rûmî, Fîhi Mâ Fîh, trc. Ahmed Avni Konuk, hzl. Selçuk Eraydın, İst. 2001, s. XXI)

⁶⁹⁸—Ali İhsan Yurd Hocaefendi bu konuda şöyle demiştir.

“Türkiye cihan terazisinin daima orta ayağıdır, hiçbir zaman terazinin kefesi

- * “Eden eyleyen Allah, vela havle velâ kuvvete illa billâh.”
- * “Eğri ayağa eğri ayakkabı yaparlar”⁷⁰⁰
- * “Ehl’u-llahın nazar ve himmeti dağlan taşları eritir ve ihya eder.”
- * “Ehl’u-llah incinmezler. Fakat Allah Teâlâ razı olmaz.”⁷⁰¹
- * “El kârda, gönül yardı olmalıdır.”⁷⁰²
- * “En faziletli ilim, ilm-i hal; en faziletli amel huzuru hâl’dir.”

olmamıştır.” (Gürlek, Dursun, Ayaklı Kütüphaneler, İstanbul, 2005 s.378)

⁶⁹⁹ — “*Rum’un merkezi, Sivas vilayetidir.*”

(Seydi Ali Reis, Mir’at-ül Memalik (Memleketlerin Aynası), hzl. Eyüp CULUM, Beşikdüzü, 2005, s. 52)

Sivas -Adının menşei

Sivas şehri, Selçuklulardan önceki devirde ilkçağda kurulmuş olduğundan Sivas şehrinin adı da tarih boyunca değişikliklere uğrayarak Selçuklular devrindeki kaynaklarda Sivas şeklinde son biçimini almıştır

İlkçağda Sivas ismine kaynaklık eden tarihi gelişmeler hakkında çeşitli görüşler mevcuttur: Tarih öncesi çağlarda Sivas’a farklı dönemlerde hâkim olan devletler, şehre kendilerine özgü değişik isimler vermişlerdir. Bunlar;

Talaura, Talavra, Tavra, Talauris, Talkaramauru, Talaura-Karana, Diapolis, Suppas /Şuppiş, Sebasip, Sipas /Sipaş, Kabeira /Kabira /Kebires, Megalopolis, Diopolis /Diospolis/ Diyopolis /Diyapolis, Se-as, Sebas /Sebast, Sebaste /Sebesteia, Sebestia, Sevast /Sevaste, Danışmend İli, Darü’l Âla, Eyaleti Rum, , Eyalet-i Rumiye-i Sügra, Eyaleti Sivas.

Bazı isimlerinin manası:

Sivas şehrinin ismi, birçok araştırmacıya göre; “*Sipas*” kelimesinden gelmektedir. Sipas: Şükür, Sipardâr: Şükretmek, Sipâsdârlık: Şükretmek anlamlarına gelir.

Sivas şehrinin ilk kurulduğu dönemlerde, bugünkü şehir merkezinin bulunduğu yerde, büyük çınar ağaçlarının altında, “üç adet su gözesi” (kaynağı) bulunmaktaydı.

Bu gözelerden bir tanesi “Allah Teâlâ’ya hamd ve şükür etmeyi, ikincisi “Anababa’ya saygı”yı, üçüncüsü de “küçüklere sevgi”yi temsil ediyordu. Bölgede yaşayan insanlar, zamanla bu özelliklerini, erdem ve faziletleri koruyamayıp yitirince, bu üç su gözesi de kurur, şehrin isminin de “üç göz” anlamına gelen “Sipas” tan kaynaklandığı ve zamanla bugünkü kullandığı biçim olan “Sivas”a dönüştüğü ileri sürülmektedir. *Sipas* ismi, “şükran, minnet ve şefkat anlamlarına gelmektedir

Sivas şehri isminin, Romalılar döneminde “Dio-polis” yâni “*Tanrı şehri*” anlamındadır.

Selçuklular devrinde Sivas’ın unvanı “*Dâru’l-âlâ*”dır.

Sultan Alaeddin Ertana zamanında Sivas şehrinin ismi, “Yücelik Beldesi” anlamına gelen “Darül âlâ idi.

(ÖZ, Mehmet Ali, *Bütün Yönleriyle Gürün İlçesi Tarihi Ve Coğrafyası*, Sivas, 2002)

⁷⁰⁰ — “*Çarpık ayakkabı, çarpık ayağa uyar.*” Mesnevi c.II, b.843

⁷⁰¹ — Mehmet Işık Efendi (Zara-Kızık Köyü)

⁷⁰² — “Herkes cemâli görür, fakat irfan sahibi dâim cemal içindedir.” (Ken’an Rifâi, a.g.e. s. 400)

- * “Erken yatmak ve erken kalkmak dünya ve ahiret için faydalıdır.*”
- * “Ervah-ı ezelde ruhlar beraber olmuşlar, onun için burada beraberiz. Her evliya, veli ve rasülün bir tur yeri vardır.”
- * “Erzincan depreminden sonra gelen ihvanlara, **“Gardaşlarım siz hatim okumuyor musunuz”** ⁷⁰³
- * “Gardaşım bize şeyh diyorlar. Biz şeyh değiliz. Fakat körde değiliz.”
- * “Gardaşlarım! Babam anam şeyh değillerdi. Fakat ezel vergisi Hakk ve halk sevgisi bize şeyh dedirdi.”
- * “Gardaşlarım! Kimsenin kusurunu aramayın ve görmeyin, gördüğünüz zamanda üzerini örtüp geçin” ⁷⁰⁴
- * “Gardaşlarım! Gayride görülen hatadan kişi mahşerde mahcup olur. Gayrinin hatası dağ kadar, kendi hatan mercimek tanesi kadar olsa, gözünüzün bebeğine kendi hatanızı tutun, gayrinin hatasını görmeyin.”
- * “Gardaşlarım! Bizim tarikatımız sohbet tarikatıdır. Sohbetten âri olmayın, sohbetlerinizde konuşacak bir şey bulamazsanız, bizim gıybetimizi yapın.” ⁷⁰⁵
- * “Gardaşlarım! Biz, bize teslim olan ihvanı, Allah Teâlâ’ya teslim ederiz. Kıyamet gününde ondan teslim alacağız.”
- * “Gardaşlarım! Uzak yollardan geliyorsunuz. Veremezsek bize yazık,

⁷⁰³—Depremin olduğu gece bekçilik yapan kişiden “Sivas’a doğru gelen bir kı-zılığın Gardaşlar Tepesi’nde kutsal iki el tarafından durdurulduğunu” gördüğünü dinledik. (Yazan)

⁷⁰⁴—Hazret-i Mevlânâ kuddise sırruhu’l-azîz buyuruyor ki;

“Onlara beddua edeceğine, kendi etrafını tavaf et. Sebeblerin yaratıcısı Allah Teâlâ’dır.” (Ken’an Rifâî, a.g.e. s. 385)

Hız. Mevlânâ kuddise sırruhu’l-azîz kusurları, çibanlara benzetir. Kendinde olan-dan tiksiniş rencide olmadığı halde, başkasında görünce rahatsız olan insanlar, ay-nalardan uzaklaşmış, başkalarının kusurlarıyla avunup, kendini unutmuş kimseler gibidir.

İnsan, başkasında çok açık ve net olarak gördüğü fenalığı, kendisinde de aynı netlikte göremiyor. İşte bu görüşe sahip olanlar, önce kendi nefislerinin düşmanı olurlar. (Mevlânâ Celâleddin Rûmî, Fîhi Mâ Fîh, trc. Ahmed Avni Konuk, hzl. Selçuk Eraydın, İst. 2001, s. XXII)

⁷⁰⁵—Büyük mürşitler, talipleri terbiye için üç yol kabul etmişlerdir:

Seyahat, Sohbet, Halvet.

Sohbetlerde illaki gıybet durumu bir şekilde zuhur eder. Onun için büyükleri hatırlamak ve anlatmak günah olan gıybet halinden kurtulmaya sebep olur. Gıybetlerde bir alışveriş vardır. Bu alışveriş içinde zararı az olanı tercih etmelidir. Büyüklerin hallerini anlatmak da, feyiz zuhur edeceği rivayeti meşhurdur.

Abdullah b. el-Mübarek kuddise sırruhu’l-azîz şöyle der:

“Birisinin gıybetini yapacak olsaydım, annem ile babamın gıybetlerini ya-pardım çünkü onlar sevaplarıma başkalarından çok daha lâyıktır.”

alamazsanız size yazık.”⁷⁰⁶

* “Gardaşım! Tarîkatın en ince yolundasınız. Daimî abdestli olmak, dersinize ve namazınıza devam etmek ve bizi de unutmamak şarttır.”⁷⁰⁷

* “Gardaşım! Atanın şöhreti evladın alında yazılı billurdur, evlat siler parlatır. Evlat ata ile övünemez. Ata evlat ile öğünür. Göçmüşün duası da bedduası da diriden çok geçer.”⁷⁰⁸

* “Gardaşlarım! Biz, şeyhimiz adımızı bilse yeter derdik.”

* “Gardaşlarım bu âlem hayaldir. Bu fotoğraf da, hayalin hayali.”

* “Gardaşlarım! **Gayımı Kaf yaptık** (Garibullah’ı Karibullah yaptık).”

* “Gardaşlarım! Ben aşk acısını çok iyi bilirim” “İstedim vermediler. Kız kederinden verem olup Hakk’a yürüdü” “Ben aşk acısını çok iyi bilirim”

* “Gardaşlarım! Yeni ders alanların tırnağı olabilesek.”⁷⁰⁹

* “Gardaşlarım! İçinde olduğumuz durumu sultanlar bilseydi, o hali elde etmek için muhakkak bize kılıçlarıyla savaş açarlardı.”⁷¹⁰

* “Gardaşım! Duymak var, işitmek var.”

* “Gökten düşenin parçası bulunur, gönülden düşenin parçası bulunmaz.”⁷¹¹

⁷⁰⁶—Muammer Su adlı ihvandan işittim.

⁷⁰⁷—İbni Mace, Ahmed ve Beyhaki’nin Sevban radiyallâhü anhdan rivayet ettiği hadis-i şerif, Rasûlullah sallallâhü aleyhi ve sellem buyurur ki;

“Doğru olun men edilmeyeceksiniz. Bilin ki, en hayırlı ameliniz namazdır. Gerçek mü’min devamlı abdestli olmaya çalışır.”

⁷⁰⁸—Ali Eriş isimli ihvandan dinledim. Efendi Hazretleri Fatsa’ya geldi. Sohbet esnasında ihvana hitaben söylenmiştir.

⁷⁰⁹—Nuri Atasoy isimli ihvandan dinledim.

“Yeni ders almıştım. Efendi Hazretlerini çok seviyordum. Sivas’a gidince hizmet için can atardım. Bir sahra sohbetinde gençlikte başımızda olduğu için ‘*acaba Efendi Hazretleri yaptığımız hizmeti fark eder mi?*’ diye gönlümüz arzuladı. Efendi Hazretleri, aşk ve şevkimizi artırmak için oturduğu yerden sürekli başıyla bizim bulunduğumuz tarafa meyleder, bizim tarafa nazar kılardı. Hayatımın bütün neşesi olan şefkatli nazarlarını hiç unutamamışım.”

⁷¹⁰—Cüneyd-i Bağdadî in bu sözünü çok tekrar ederdi.

İbrahim İbni Edhem kuddise sirruhu’l-azîz Hazretleri, ibâdet ve teheccüd namazlarının arkasından dermiş ki; “Eğer melikler ve hükümdarlar ve hattâ servet sahibleri, beyler, paşalar bizim nail olduğumuz lezzetleri bilmiş olsalar, bizim elimizden almak için, bizimle muhârebeye kalkışarlardı.” (*Müzekkerât fî Fıkhı’s-sîret s. 18*) (Mehmet Zahid KOTKU, *Tasavvufî Ahlak*, İst, 1998, s.149)

⁷¹¹—Bu kelam tasavvufta atasözü gibidir.

“Necmeddin-i Kübrâ kuddise sirruhu’l-azîz der ki; **“Kim tarîkate girer, sonra ayrılırsa “mürted-i tarikat” olur. Tarikattan kovulmak, şeriattan kovulmaktan beterdır. Çünkü şeriattan çıkan kelime-i tevhidi söylemekle kurtulur. Ancak tarikattan kovulan “amel-i sakaleyn” ile bile işe yaramaz. Geçmiş hâli talep etmek muhaldir.”** (ÇAVUŞOĞLU, a.g.e. s. 134)

- * “Gönlünüze sahip çıkın.”⁷¹²
- * “Hacca giden ve yeni tarîkâta intisap edenlerin geçmiş günahları af olunur. Ancak ondan sonraki günahları iki kat yazılır.”
- * “Hacılar, hocalar tekin tekin (kolay kolay) teslim olmazlar, teslim olunca da bırakmazlar.”
- * “Hatm-i Hâce’ye altı saatlik yerde dahi olsa gidiniz.”
- * “Her canlı ölür. Bir Allah Teâlâ ve muhabbet bâkî kalır.”
- * “Herkes Allah Teâlâ’dan korkar, biz nefsimizden korkarız.”
- * “Her isteğimiz yerine geliyor, onun için Allah Teâlâ’dan bir şey istemeye hicap ediyoruz.”⁷¹³
- * “Hatim’de ve sohbette dünya ve ahiret işlerinizi de, Cenâb-ı Hakk halleder.”⁷¹⁴
- * “Her sohbette bir vuslat vardır, vuslatsız sohbet olmaz. Sohbetlerinizde edep ve muhabbetinize sahip olun”
- “Hakkın kullarını bazı kul eyler,
Anı kul eylemez yine ol eyler.”⁷¹⁵
- * “Her işte beraberlikten Allah razı olur ve yardım eder.”
- * “Her şeyin cilası ve gıdası vardır. Kalbin ki, ise, zikirdir. Bunun kıymeti ise, sonra anlaşılır.”
- * “Her yerde aradığın sende, sende sendesin.”
- * “Himmetin bir zamanı vardır.”⁷¹⁶

⁷¹²—Mesnevide Hz. Mevlâna kuddise sırruhu’l-azîz buyurdu ki;

“Bu defter, hayalidir, gizlidir. Büyük haşirde o defter meydana çıkar. Bu hayal (hatıra gelen) her şey, burada gizlidir, eseri görünür. Fakat bu hayal, orada suretlere bürünür. (c: V, b. 1789,1790)

Gönülde yurt tutan her hayal, mahşer gününde bir surete bürünecektir.” (c: 5, b. 1793)

⁷¹³—Ahmed Âmiş kuddise sırruhu’l-azîz Hazretleri buyurdu ki;

“**Allah Teâlâ’nın takdir etmediği vukua gelmez. Takdir ettiğinden korkmak da küfürdür.**” (GÜNEREN, a.g.e., s. 67)

⁷¹⁴—“Allah Teâlâ ile oturup kalkmak isteyen kişi, veliler huzurunda otursun. Velilerin huzurundan kesilirsene helak oldun gitti. Çünkü sen küllü olmayan bir cüz’üsün. Şeytan birisini kerem sahiplerinden ayırırsa, onu kimsiz kimsesiz bir hale kor, o halde de bulununca başını yer, mahvedip gider. Topluluktan bir an bile ayrılmak, bil ki, şeytanın hilesinden ibarettir.” (Mesnevi c.II, b.2163–2166)

⁷¹⁵—Mevlâna Celâleddin-i Rumî kuddise sırruhu “**Ehlullah ile bir oturuş, bin sene riyasız ibadetten daha efdaldir**” buyuruyor” (Mustafa ismet Garibullah, a.g.e. s.507)

⁷¹⁶—“Her olacak şey için tâyin edilmiş bir vakit vardır. Onun için, vakitsiz olan bir şey kötü netice verir. Yeni sülûke giren bir kimseye ki, ihvanın derdi arzusu Allah Teâlâ olduğu halde sizin çok zamanlardan beri duyup öğrendiğimiz hakikatleri söylesek, yolunu sapıtır, şaşırır kalır. Böylece de ona, talebinin vakitsiz verilmesi kendi hakkında hayırlı olmaz. Cenâb-ı Hak her şeyi bilir ve talep sahibine, arzusunun,

onu hazmedecek hâle geldiği zaman verir.” (Ken’an Rifâî, a.g.e. s.229)

Evliyâullâhın sertâcı, mahbûb-u Sübhânî, Gavs-ı Samedânî, Pîr-i A’zam Cenâb-ı Abdülkâdir-i Geylânî Hazretlerine hizmet edenlerden biri, Hazreti Gavs’ın cemalli bir zamanında huzûruna çıkarak:

“Efendim, Cenâb-ı Hak, Zat’ınıza kudretinin tasarrufunu bahşetmiştir. Onun için istediğiniz kimselere ufak bir nazar-ı âlinizle birçok rütbelere verebiliyorsunuz. Bu kulunuz da size epey hizmet etti, ama bana hâla bir şey ihsan etmediniz, niyâz ediyorum,” der.

Abdülkâdir-i Geylânî Hazretleri;

“Pekâlâ, bugün bana bir helva pişir de, bakalım Kudret neler ihsan eder, senin de gönlün olsun,” buyururlar.

Adamcağız, *“Baş üstüne”* diye sevinerek, helvayı pişirmeye başlıyor. O esnada da Hindistan’dan bir heyet gelerek, Hazreti Abdülkâdir-i Geylânî e arz-ı ubûdiyyet ettikten sonra:

“Efendimiz, hükümdarımız öldü, bize bir hükümdar göstermenizi niyâza geldik,” derler. Bunun üzerine Hazreti Pîr, helva pişiren adamını çağırarak:

“Nasıl, Hind padişahlığını kabul eder misin?” diye ferman buyururlar. Adamcağız pür-neşe:

“Aman Efendim, ihsan buyurdunuz,” diye can atarak sevinirken, Hazreti Gavs Abdülkâdir-i Geylânî Hazretleri:

“Yalnız, seni şu şartla oraya padişah yapıyorum: Ne kazanırsan yarı yarıya paylaşacağız,” buyururlar.

Pek tabii olarak tâlip, bu emri minnetle kabul ediyor. Nihayet adamcağız hakikaten söylendiği gibi, Hindistan’da büyük bir saltanata, muazzam saraylara, güzel eşlere sahip olduğu gibi, bir de erkek evlâda sahip olur. Aradan on bir sene geçiyor ve bir gün Hazreti Abdülkâdir-i Geylânî in teşrifleri haberi çıkıyor. Hükümdar, Gavs-ı Samedânî’yi karşılayarak sarayında bir kaç gün hizmetinde bulunduktan sonra Cenâb-ı Pîr artık döneceklerini haber veriyorlar. Padişah:

“Efendim, biraz daha kalıp bizleri sevindirir,” diye ricada bulunuyorsa da Hazreti Gavs’ın muhakkak gideceklerini anlayınca:

“Efendim, bari kusurlarımızı af buyurun,” diyor. O vakit Sultan Abdülkâdir-i Geylânî Hazretleri, hükümdara:

“Yalnız sizinle bir sözümüz vardı. Sizi biz buraya padişah olarak gönderirken ne kazanırsanız yarı yarıya olacak, diye bir söz vermiştiniz. İşte şimdi, buraya geldikten sonra ne kazanmış iseniz hesaplaşmak istiyorum,” buyuruyorlar.

Padişah bunun üzerine bütün servetini tesbit ederek yarı yarıya ayırıyor ve Hazreti Gavs’ın huzuruna arz ediyor. Sultânü’l Evliya:

“İyi amma siz bir erkek evlat da kazandınız; onu da taksim etmeniz lazımdır,” buyurunca, padişah:

“O nasıl olacak?” diye soruyor. Cenâb-ı Gavs cevaben:

“Çocuğu ikiye böleceğiz, size istediğini tarafı vereceğim,” diye emrediyorlar.

Çocuk ortaya getiriliyor. Gavs-ı A’zam Hazretleri keskin kılıçlarıyla: ***“Destûr”*** deyip çocuğu tam ikiye ayıracakları esnâda, padişah belindeki mücevher işlemeli hançerini çekerek:

“Eeyy sehhar herif! Senelerce bana hizmet ettirdiğin yetmiyormuş gibi şimdi de tesadüfün bana verdiği nimeti elimden almak istiyorsun,” diye tam Hazreti Gavs’ın

- * “Hizmeti minnet bil, minneti hizmet bilme.”⁷¹⁷
- * “İdare ilmini öğrenin, insan kızınca şeytanın malı olur.”
- * “İdare, Müdara, Dubara”
- * “İhvan kocadıkça koç olur. Avam ise, kocadıkça hiç olur.”
- * “İşte her ne varsa O, bu kadar.”
- * “İlmin başı sabırdır. Sabrın başı yokluktur. Yok olana taş değmez.”⁷¹⁸
- * “İhvanlık bir dağı delmek kadar zor, bir sigara kâğıdını iğne ile delmek kadar kolaydır.”
- * “İhvan, bizzat olmaz, biz de ihvansız.”⁷¹⁹
- * “İhvanımız bizi sevdiği kadar beraber oluruz.”
- * “İlmin başı sabırdır. Nefis güzel süslenmiş kadına bezer. Fakat huyu kötü ve aldatıcıdır.”
- * “İnsanların kelamı, Hakk’ın kalemidir.”⁷²⁰

göğsüne saptırken bir de bakıyor ki, elindeki kaşık helva tenceresine saplanıyor. Ne saraydan eser var, ne saltanattan ve ne de çocuktan bir iz kalıyor. Bu hal karşısında hayretler içinde kalan tâlibe, Cenâb-ı Pîr tebessüm ederek:

“Oğlum karıştır helvayı... Biz cimri değiliz, veririz, amma zamanı gelmeden de olmaz...” buyuruyorlar.

Seyyid Osman Hulusî Efendi Hazretleri bu konuda buyurdu ki;

“Oğul, geliyorlar himmet istiyorlar. Bazen himmet gecikiyor, ya rızkının zamanı tahakkuk etmemiş oluyor, ya da daha hayırlı bir iş oluyor. Onun için himmet gecikiyor.”

⁷¹⁷—Tasavvuf hayatımızdan intikal etmiş bir söz vardır. Mürîd, “Himmet şeyhim!” demiş. O da “Hizmet dervişim!” demiş. Çünkü himmet bir alışveriş, bir hizmetin karşılığı değildir. Hizmet zaten dervişin vazifesidir. Talebenin hocasına, çırağın ustasına, müridin müşşidine hizmet etmesi, zaten normal bir şeydir. Hizmet ediyor diye himmet edilmez. Ayıptır, bunlar yanlış sözlerdir. Ha, belki hizmete teşvik için söylenmiştir diye te’vîl edilebilir. Ama hakikatte yanlıştır. (İNANÇER, Ö. Tuğrul, Vakte Karşı Sözler, hzl. Ayşe ŞASA-Berat DEMİRÇİ, İst.2006, s.26)

⁷¹⁸— **“Allah Teâlâ, yüz binlerce kimya ilaç yarattı; amma insanoğlu sabır gibi kimya görmüş değil.”** Mevlana

⁷¹⁹—Abdülkâdir Geylânî Hazretlerinin müridlerinden biri, rüyasında kendini cennette köşk ve sarayların içinde hurilerin gılmanların arasında gördü.

Bir kaç kez bu böyle devam edince kendinin ulaşılacak en büyük makama ulaştığını müşşidine ihtiyacı kalmadığını zan ederek müşşidinin sohbetlerini terk etti. Bir zaman sonra, Abdülkâdir Geylânî Hazretleri tevâfuken, onu gördü. Ve sohbetlere neden gelmediğini sordu. O da rüyasını anlatarak kendisinin müşşidine ihtiyacı kalmadığını, cennetlik bir insan olduğunu ifade etti.

Bunun üzerine Abdülkâdir Geylânî Hazretleri ona bir daha o rüyayı gördüğünde: **“Bismillah, Ya Abdülkâdir Geylânî!”** demesini tembih etti.

O da o rüyayı gördüğünde, şeyhinin tembih ettiği gibi söyledi. Öyle söyler söylemez cennet olarak gördüğü yer bir zibillik, çöplük haline geldi. Mürid de görmüş olduğu rüyanın şeytanî olduğunu anladı ve tövbe etti.

- * “İnsan ne ararsa zannında bulur.”
- * “İnsan kendisini müdafaa etmelidir.” ⁷²¹
- * “İnsan ruhundan ve kalbinden bir an gafil olmamalıdır.”
- * “Kapımızdan gidiyorsunuz, ama defter silinmiyorsunuz.”
- * Kendisine başkasını şikâyete geleni, **“Gardaşım! O zat Allah Teâlâ'nın kulluğundan da mı çıktı?”** diye cevap verirdi.
- * “Kendini bilmek, kendine gelmek, kendini bulmak, kendine ermek, nerden gelip gittiğini anlamaktır” ⁷²²
- * “Keramet, insanı yoldan geri koyar.” ⁷²³

⁷²⁰— Ali Eriş isimli ihvandan dinledim.

1952 yılında Efendi Hazretlerini ziyarete gittiğimde adımlı sordu. Bende Ali dedim. Babamın adı da Ali olduğundan Efendi Hazretleri;

“Gardaşım! Ali'yi gencelttik.” Buyurdu. Hacda Efendi Hazretleri ile ayrıca bir görüşmemiz oldu o zaman

“Gardaşım! Hacı Ali! Hacı Ali! Diye seni Hacı yaptık” buyurdu.

***Yavuz Sultan Selim bir sefere giderken Gerede yakınlarında mola vermiş **“Ümm-ü Kemal”** isimli velinin namını duymuş ve kendisini davet etmiş, sohbet etmiş, hürmet etmiştir. Ancak bu zatın büyüklüğünü sınama hevesine kapılmış. Söylentiye göre, lalasıyla gizlice anlaşıp hiç kimseye sezdirmeden gece lalasının ölmüş olduğu haberini yayıp, o zatı cenaze namazına çağırılmış. Namaz kıldırmak üzere tabutun başına geçen Ümm-ü Kemal Hazretleri birden bire arkasındaki padişaha dönüp:

“Padişahım, Ölü kişi niyetine mi, diri kişi niyetine mi ?” deyince, padişah şaşkınlıkla:

“Tabii ölü kişi niyetine” demiş. Namaz kılınıp bittiğinde ve tabut açıldığında, lalanın ölmüş olduğu görülmüştür.

⁷²¹—Hazret-i Mevlâna kuddise sırruhu'l-azîz buyuruyor ki;

“Allah Teâlâ, bir kimsenin namus perdesini yırtmak isterse, o kimseye ehlullâha karşı kötü söz söylettirir.” Yine buyuruyor ki;

“Allah Teâlâ, bir kimsenin ayıbını yüzüne vurmak isterse, o kimseye başkalarının ayıbını söyletir.” (Ken'an Rifâî, a.g.e. s.90)

⁷²²— Ebu Abbas Kassâb kuddise sırruhu'l-azîz buyurur ki;

“Allah Teâlâ'yı Allah Teâlâ arar, Allah Teâlâ'yı Allah Teâlâ bulur, Allah Teâlâ'yı Allah Teâlâ bilir.” (Tezkiretü'l-Evliya, 676)

⁷²³—Keramet iki nevidir:

- 1- Kerâmet-i kevnîyye,
- 2- Kerâmet-i irfânîyye.

Kerâmet-i kevnîyye insanın yolunu kesen eşkiyadır.. Asıl maksûd keramet, kerâmet-i irfânîyyedir.

Hazret-i Pîr (Hasan Sezâi kuddise sırruhu'l-aziz) Efendimizin;

Gel keramet damına düşme, keramet bundadır

Buyurdukları, kerâmet-i kevnîyyeye nazırdır. Kerâmet-i irfânîyye-i Muhammediyye, yegâne maksuddur. Mürşidini, kerâmet-i kevnîyye ile imtihana çekmek bir mürîd için şüpheden kurtulmamış manasınadır. Sakın böyle bir emelin

- * “Kitap yazmadık, ama yazdırıyoruz.”⁷²⁴
- * “Gardaşım! Sen kitap ol.”
- * “Kıyamet muhakkak gelicidir. Mahşerde mahcup olacak her şeyden sakınmayı maneviyatta ve vefâda da sevmeyi sevmeyi burada mizân etmelidir.”
- * “Kıymetli ömrü, kıymetsiz işlerde sarf etmek doğru mu? Nevm-i gaflet, nevm-i mevtanın daha fevkindedir. (Gafilin uykusu ölünün uykusundan üstündür. Zamanı değerlendirin demektir.)
- * “La İllâhe İllâ'llâh, nihayet '*La mevcude İlla'llâh*'. Allah Teâlâ'dan

peşine düşmeyiniz. İrfân-ı Muhammedi en büyük keramettir. Onu görmeye, ona mâlik olmaya çalışınız. (Şeyh Şuayb Şerafeddin Gülşenî, Şeyh Şuayb Şerafeddin-i Gülşenî'nin Hayatı İst, Buhara Yayınevi, 2001, s 121)

Tasavvufta keramet şart kılınmadı ve keramet şeyhin faziletli olmasına alâmet olmaz. Bazen de şeyh Efendiye keramete izin verilmemiştir. Şeyh Efendi de keramet aramak, ona inanmamak ve teslim olmamak demektir veya şeyh keramet göstermeyi lüzum görmemiştir de, onun için keramet göstermez. İstikamet, bin kerametten efdâl olduğunu da hiç unutmamalıdır.

Arifler ise, keramete itibar etmeyip, hayz-ı ricalden addederler. Cüneyd-i Bağdadî Hazretleri buyurur ki;

“Su üzerinde yürüyen kimseler vardır, amma onlardan çok yüksek ve efdal olan bahtiyarlar, susuzluktan ahirete göçmüşlerdir.”

Yusuf Hemedânî kerametler hakkında buyurdu ki;

“Bunlarla, tarikat çocuklarını yetiştirirler.”

Ahmet Avni Konuk kaddese'llâhü sırrahu'l-aziz “ledünnî ilim” ile ilgili bir bahsin sonunda şunu nakletmektedir: Ariflerden birine **“Keramet mi efdal, marifet mi efdaldir?”** diye sormuşlar.

“Elbette marifet efdaldir. Zîrâ keramet abdestin bozulması ile yok olur. Marifet ise gusle ihtiyaç hâlinde bile ariften ayrılmaz” demiştir. Halk nazarında maddî âlemle ilgili “keramete (kevnî keramet) büyük bir alâka gösterilir ve bu nevî kimselerin büyük bir velî olduğu zannedilirse de, bu çeşit olağanüstü şeyler, manevî yolculuğa çıkan sâlike daha yolculuğunun başlarında iken zahir olduğuna göre, mübtedîlerin kemâl sahibi ve büyük velî olacakları elbette düşünülemez. Tasavvuf ehlinin büyükleri “ilmî kerâmet”i “kevnî” kerâmet” ten yâni fizik âlemin kânun ve kaideleri dışına çıkan olağanüstü haller göstermekten üstün olduğunu söylemişlerdir. İbn Arabî kaddese'llâhü sırrahu'l-azizin

“Arifin marifeti yükseldikçe onun himmet ile tasarrufu eksilir” (A. Avni Konuk, *Fusûsul-Hikem Tercüme ve Şerhi*, c. III, s. 58.) şeklindeki sözü de bu kanâatin veciz bir ifadesidir. Onun için diyebiliriz ki, İbn Arabî, Mevlânâ kaddese'llâhü sırrahu'l-azizân ve diğer tasavvuf büyüklerinin günümüze kadar gelen ilim ve irfan yüklü eserleri onların “ilmî keramet” sahibi velîler olduğunun şahitleridir. (KONUK, Ahmed Avni, ”et-Tedbîrâtü'l-İlâhiyye fi Islâhı Memleketi'l-İnsâniyye” Tercüme ve Şerhi, hzl: Mustafa TAHRALI, İst. 1992, s. XIII)

⁷²⁴—Seyyid Osman Hulusi kuddise sırruhu Efendi hakkında söylenmiştir.

başka yok.”⁷²⁵

* “Maaşınızın üçte ikisinin gideceğini bilseniz dahi, iyi su için.”

* “Mâdemki âdem, her biri bir âlem.”

* “Muhabbeti olan hata görmez, görse de göz yumar.”

* “Muhabbet gözüyle bakan, noksan görmez.”⁷²⁶

* “Mürşid-i Hakîki, Allah Teâlâ’dır.”

* “Namazın kazası olur, sohbetin kazası olmaz.”⁷²⁷

* “Nerede hatim okunuyor, nerede zikir varsa oturun. Biz dört koldan oradayız.”

* “Neyi seversen, onunla kalırsın, ne ile meşgul isen, O’sun.”⁷²⁸

⁷²⁵—İslâm’da emredilen iman ‘**Lâ ilâhe illa’llâh**’ tevhidi yâni tevhidi uluhiyyettir. ‘**Lâ mevcude illâ’llah**’ diye ifade edilen tevhid-i vücud değildir. Vücud tevhidi marifet yolunda ilerlemiş havas için geçerlidir. Bu tevhidi inkâr etmek mümkün değildir çünkü sabit olmuştur. Lakin ‘Allah Teâlâ’dan başka mevcut yoktur’ demekle ‘Her mevcut Allah’tır demek arasında pek büyük fark vardır. Birinci sözde tevhid, ikincisi şirki hissetme ihtimali düşünülür. Ancak ‘Allah’tan başka mevcut yoktur’ denildiği zaman yaratılmışlara isnad edilen vücudun hakiki olmayıp hayalî, vehmi veya gölgesi olduğudur. Hakiki vücud ancak Allah Teâlâ’ya mahsustur. Yoksa bir olan Allah Teâlâ’ya nisbetle ‘Her şey Allah Teâlâ’dır’ denilmemektedir.

⁷²⁶— Hazret-i Gavs Abdulkadir Geylânî kuddise sırruhu’l-azîz buyururlar ki;

“Âlemde, çirkin görme. Zira çirkin gördüğün, çirkinliği değil; o benzersiz cemâlin, o eşsiz güzelliğin kemâlini bildirmek için bir güzelliiktir.” “Suret yüzünden, bir şey sebebiyle ondan ihticâb etme. Yâni hiç bir şey sana karşı Hakka perde olmasın. Zira her gördüğün perdenin arkasında nur açığa çıkar.” (YEŞİL, Şemseddin, Gavs-ı Azam Abdulkadir Geylânî Hazretlerinin Nutuklarından, İst, 1978, s.16)

⁷²⁷— “Bir gün ashâb Mevlana kuddise sırruhu’l-azîzi müsteğrak buldular. Namaz vakti idi. Mürîdândan bazıları, namaz vakti gelmiştir, diye Mevlâna’ya seslendiler. Mevlâna bir şey söylemedi ve onlara iltifat eylemedi. O mürîdân kalkıp namaza meşgul oldular. İki mürîd, şeyhe uyararak namaza durmadılar. Namazda olan mürîdlerden Hâcegî nâmındaki birisine sır gözüyle ayan gösterdiler ki, namazda olan cümle ashâbın arkaları, imamla beraber kibleye gelmiş idi; ve şeyhe uymuş olan iki mürîdin yüzleri kibleye müteveccih idi. Zîrâ şeyh; “Ölmeden önce ölünüz!” hükmünce “mâ” ve “men” den, yanî bizlikten ve benlikten geçip ve kendi kendinden fena bulup, nûr-i Hakk’ta fenâ oldu; ve artık o, nûr-i Hakk olmuştur. Ve her kim ki, arkasını nûr-i Hakk’a dönüp, yüzünü duvara çevire, muhakkak surette arkasını kibleye döndürmüş olur. Çünkü o, kiblenin canı olmuştur. Evet, kiblenin canı odur. Bu halkın yüzlerini çevirdiği kibleyi, İbrahim Nebi bina etmiştir. O evi o bina ettiği için, kiblegâh-ı âlem olmuştur. Şimdi onun zât-ı şerifinin kible olması, bi-tarîk-ı evlâdır. Çünkü onun yüzünden kible olmuştur. (Mevlânâ Celâleddin Rûmî, Fihî Mâ Fih, trc. Ahmed Avni Konuk, hzl. Selçuk Eraydın, İst. 2001, s.14)

⁷²⁸— “**Allah Teâlâ ile beraber olunuz. Buna güç yetiremezseniz, Allah Teâlâ ile beraber olan salihlerle olunuz.**”

İbrahim İbni Ethem bir gün ağaca yaslanmış bir vaziyette duruyordu. Gökten

- * “Nefsimiz düşmanımız, ruhumuz dostumuzdur ki, asla bizden ayrılmaz. Ölüm ahir olmayınca.”
- * “Ne yaparsak şeyhimizin eli ile yaparız.”⁷²⁹
- * “Gardaşım! Allah Teâlâ’nın rızasını al gönünü yap, işini O’na görür.”
- * “Okçular cirit oynarken; *“Ha gayret ay aşmadan, bir ok daha atalum”* derler. “Biz bekâ âleminin yolcusuyuz. Güneş aşıyor, bizi bir daha bulup ta noksanlarınızı ikmal eyleyemezsiniz.”
- * “Öl söz verme, eğer söz verdin ise, o sözden dönme.”
- * “Ölümü, kabri, kalkışı, mahşeri tefekkür edin. Tefekkürü dünya sevgisine kalkan yapın. Dünya zülden ibaret. Ahiret ise, ebediyettir.”
- * “Ömrümüz memuriyette geçti, nafilerimizi bile terk etmedik.”⁷³⁰

yeryüzüne bir melek indi, Elinde defter kalem vardı, yazmaya başladı. İbrahim İbni Ethem e bu hal gösterildi, sordu:

“Ne yazıyorsun?” Melek:

“Allah Teâlâ’nın dostlarını yazıyorum.” dedi.

İbrahim İbni Ethem;

“Ey Allah’ın elçisi! Rabbinin bu aciz kulunu da yazıver.” Deyince, Melek:

“Senin için emri ilâhî yoktur ya İbrahim!” diye cevap verdi. O zaman İbrahim İbni Ethem;

“Ben Allah Teâlâ’nın dostlarından, değilsem de onları çok seviyorum.” Deyince başka bir melek gelerek

“O’nun ismini listenin en başına yaz” dedi.

⁷²⁹— Hatta bir kıssa, ya da menkıbe anlatılır: Fahreddin-i Râzî âhirete intikal ettiğiinde, malum sualler... Hepsine cevap verdikten sonra “Senin imanun nasıl bir iman?” sualine cevap veremiyor. Aklına gelmiyor, manevi olarak Necmüddîn el-Kübrâ kuddise sırruhu’l-azîz Hazretlerine soruluyor. Necmüddîn el-Kübrâ diyor ki;

“**Taklittir, de, taklit.**” Taklittir, diyor. “Kimin taklidi?” diye soruyorlar. “Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellem taklidi,” diyor. Ha geçtin, diyorlar.

Bunun için kelime-i şehâdetde olsun, kelime-i tevhîdde olsun, bazı irfan sahibi büyüklerimiz “La ilâhe illa’llah alâ muradillah” La ilâhe illa’llah’tan Allah Teâlâ’nın kastettiği murat ne ise, “alâ murad-ı Rasulillah” “Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellem Efendimiz tebliğ ederken ne kastediyorsa ben de o kasıtlı diyorum” veya “sen de öyle de” derler. Ve bu taklittir.

Hatırıma gelen bir kıssa daha var: Hz. Mûsâ aleyhisselâm zamanında Firavun’un palyaçolarından biri, Hz. Musa aleyhisselâmı taklit ediyor. Malum, Hz. Mûsâ aleyhisselâm kıllı vücutlu, göbekli, başı dazlak bir zât-ı şerif. İşte adam, başına işkembe geçiriyor, o zaman naylon yok tabî, karnına bir yastık koyuyor, elinde asayla Hz. Musa aleyhisselâmı taklit ediyor. Niye, Firavun’u güldürecek çünkü. Hz. Mûsâ aleyhisselâm bunu haber alıyor. Bir mükâleme, Allah Teâlâ ile konuşma sırasında, “**Bunu kahret Yâ Rabbî**” diyor. “**Kahretmem**” diye hitap ediyor Cenâb-ı Allah Teâlâ

“**Firavun’u değil, seni taklit ediyor.**” inceliği anlatabildim mi? (İNANÇER, Ö. Tuğrul, Gönül Sohbetleri, İst, 2005, s. 13)

* “Gardaşım! Haline kanaat et, bir yere dükkân aç, pazar pazar dolaşma”⁷³¹

* “Pirimizin elinden bir bardak çay içtik, biz ondan alacağımızı aldık. Almasını bilen, vermesini de bilir.”

* “Rasûlullah sallallâhü aleyhi ve sellem, kabrini ziyaret edenleri görür. Her insan ziyaretçisini görür. İdâre ışığı gibi, lüks ışığı gibi. Rasûlullah sallallâhü aleyhi ve sellem ise, güneş gibi görür.”

* “Saat-ı vahidedir ömr-i cihan,
Saati taata sarf eyle hemân”⁷³²

* “Rasûlullah sallallâhü aleyhi ve selleme gelen vahiyler kendinden kendine geliyordu.”

* “Sema aysız, ihvan semaversiz olmaz.”

* “Sen seni sevdiğinle bil, O seninledir.”⁷³³

⁷³⁰—Şeyh Yakub Efendi Hazretleri anlatır.

Sülûkünün ilk yıllarında idi. Bir kere ikindi namazının sünnetini ihmal etmiştim. O gece şuhul haline girdiğimde, karşıma çıplak bir zat geldi. Ben:

“Edep yerini ört, niçin böyle çıplak dolaşıyorsun?” diye sordum. O zat bana:

“Beni sen çıplak bıraktın. Üzerimdeki elbiseleri aldın, birde bana çattıyorsun” dedi. Ben:

“Allah Teâlâ saklasın ben bir şey yapmadım” dedim. O zat:

“Ben ikindi namazının sıfatıyım. Sünnet benim elbisemdir, sünneti kılmadın ve bende böyle çıplak kaldım. Bu halimin sebebi sensin” dedi.

“Ben bu halden sonra beş vaktin sünnetlerinden hiç birini terk etmedim” diye buyurmuştur. (M. Cemâleddin el-Hulvi, *Lemezât-I Hulviyye*, Serhan Tayşi, İst, 1992)

Ravzatü'l-Ahyar isimli kitapta zikredildiğine göre, Davud İbni Hasen in adamlarından Davud İbni Reşid buyurmuştur ki;

“Bir gece teheccüd'e kalktım, çok şiddetli bir soğuk vardı. Üşümekten ağladım. Ve oturduğum yerde kendimden geçtim.

O haldeyken bana:

“Diğer insanları uyuttuk, seni kaldırdık, onun için mi ağlıyorsun?” denildi. O geceden sonra Davud İbni Reşid uyumamıştır. (Mustafa ismet Garibullah, a.g.e. c.2, s.68)

Hasan-i Basri kuddise sırruhu'l azizin bir tespiti:

“Kişinin gece ibadetinde kalkmamasının tek sebebi işlediği bir günahdır. Öyle ise, her gün akşamleyin nefislerinizi sorgulayıp kendinizi denetleyiniz, gece ibadetinde kalkmanız için Rabbinize tevbe ediniz.” (Tenbîhu'l Muğterrîn, a.g.e. s.135)

⁷³¹—Pazarçılık yapan Şen Veliye söylenmiş.

Marâşi Ahmed Tahir kuddise sırruhu'l-azîz Hazretleri buyurdu ki;

“Bir iş yeri açmak, Allah Teâlâ'ya keşkül sunmaktır. Allah Teâlâ kendine uzatılan ikramı geri çevirmez. Ona bir şeyler ihsan eder. Dükkân kapısı, Hakk kapısıdır. Hak çeşmesi akmasa da damlar.” (KÜÇÜK, a.g.e., s. 59)

⁷³²—(Cihanın ömrü bir saat kalsa bile, o bir saati Allah Teâlâ'ya kulluğa sarf eyle)

* “Siz birbirinizi Allah için severseniz, Gayret’ullah zuhur eder, Allah Teâlâ’da sizleri sever.”⁷³⁴

* “Siz bizi sevemezsiniz. Biz sizi seviyoruz ki, bizi seviyorsunuz.”⁷³⁵

⁷³³— “**Allah Teâlâ’ya ve Rasûlullah sallallâhü aleyhi ve selleme itaat edenler, Allah Teâlâ’nın nimetine mazhar kıldığı Nebiler, sıddıklar, şehidlerle beraberdir. Onlar ne güzel arkadaşlardır**” (Nisa, 69) ayetine şu tefsiri yapılmıştır.

“Bu ayet Rasûlullah sallallâhü aleyhi ve sellemin mevlası Sevban radiyallâhü anh hakkında nazil olmuştur. Sevban radiyallâhü anh, Rasûlullah sallallâhü aleyhi ve sellemi çok severdi, ondan ayrılmaya dayanamazdı.

Rasûlullah sallallâhü aleyhi ve sellem bir gün Sevban’ın rengini değişmiş gördü. (Sebebini sorunca) Sevban radiyallâhü anh dedi ki;

“*Ya Rasûlullah sallallâhü aleyhi ve sellem* (ahirette senin derecen yüksek olduğu için) *seni göremeyeceğimden korkuyorum*” Bunun üzerine Allah Teâlâ O’nun kerametini anarak dedi ki,

“*Kim (farzlarda) Allah Teâlâ’ya (sünnetlerde) Rasûlullah sallallâhü aleyhi ve selleme itaat ederse, işte onlar cennete Allah Teâlâ’nın nimetini mazhar kıldığı Nebilerle, sıddıklarla, şehidlerle ve salihlerle beraberdir. Onlarla arkadaş olmak ne güzel şeydir!*”

⁷³⁴— “Hakk’a yakınlığın artması şöyle anlaşılır; **“Halkı gittikçe daha fazla sever.”**

Zira halkı fazla sevmek, Hakk’a yakınlığın fazla olmasından ileri gelir.” (Selim Divane, Sadıkların Müşkillerinin Anahtarı, a.g.e., s.19)

Rasûlullah sallallâhü aleyhi ve sellemin “**Sa’d, çok kıskançtır, ben Sa’d’dan daha kıskancım, Allah Teâlâ ise, benden de kıskançtır. Kıskançlığından dolayı görünür, görünmez bütün kötülükleri haram etmiştir**” hadîsi Hakk kıskançlıkta bütün âlemlerden ileri gittiği içindir ki, bütün âlem kıskanç oldu. (Mesnevi, c.I, b. 1762–1764)

Bu nedenle sevenlerin sevgisini kendisinden fazla olmasını istemeyerek onları daha çok sever. Gayret’u-llah zuhur eder.

⁷³⁵—Nuri Atasoy isimli ihvandan dinledim.

(Samsun) Terme İlçesi’nde bir Kuran Kursu öğretmeni başından geçen hadiseyi ona şu şekilde anlatmıştır.

“Dini emirleri en itinalı bir şekilde yaşamaya çalışıyordum. Fakat etrafımdaki bazı ehl-i tarik benim bu halimden dolayı beni içlerinde görmek istiyorlar ve sürekli tekliflerle geliyorlardı. Bu tekliflerini reddetmediğim gibi de yanaşmıyordum. Nakşî ve Kadirî gruplarından birkaç cemaat geldi. Tavsiyelerini dinledim, fakat tam bir cevap vermedim. Daha sonra İhramcızâde Hacı İsmail Efendi Hazretlerinin ihvanları gelip tarikat yolunun güzelliklerini anlattılar. Ben de artık bu konu üzerinde duyarsız kalamazdım. Bu hal üzerimde devam ederken bir gece rüyamda, kendimi uçarken gördüm. Bir zaman uçtuktan sonra yerden göğe doğru uzanmış nuranî bir direk birden önüme çıktı ve çarpıp yere doğru düşmeye başladım. Bu düşme sonucunda, bir güzel zatın önüne düşmüştüm. Onun cemalini seyrederken uykudan uyandım. Anladım ki, bu rüya, tarikata girmem gerektiği işaretiydi. O gördüğüm zatı bulmam gerektiği düşüncesiyle bana tavsiye eden kişilere, beni efendilerine götürmelerini istedim. Fakat gördüğüm zâtı bulamıyordum. En sonunda İhramcızâde Hacı İsmail

* “Siyaseti olmayan bir cemiyet, çökmeye mahkûmdur. Herkesin bir siyaseti vardır. Bizim siyasetimiz, siyasete karışmamaktır Bu da ayrı bir siyasettir”⁷³⁶

Efendi Hazretlerinin ihvanlarına, beni Efendinize götürün dedim. Beni götürdüklerinde Efendi Hazretlerini görünce rüyamda gördüğüm zâtın o olduğunu anladım ve ihvanlığa kabul buyurması için arz-u niyaz eyledim. Efendi Hazretlerini bulmak benim için uzun bir yol olmuştu.”

“Bir gün Şeyh Sadreddîn’in taşkın dervişlerinden biri semâ’ ediyormuş. Şeyh Sadreddîn’e bakarak:

“Mağrur olma... Senin bu güzelliğin, benim aşkımdandır!” demiş. Hazret de ona:

“Ne tuhaf! Bir baba, evlâdını kollarıyla yukarı kaldırdığı vakit, o oğul kendini babasından büyük farz eder. Fakat baba bırakıverirse düşüp parça parça olur,” karşılığını vermiş.

Şeyh Hazretleri’nin bu cevabını alan derviş bir ishale tutularak üç, gün içinde ölüp gitmiş.”(Ken’an Rifâî, a.g.e. s. 335)

Ahmed Âmiş kuddise sırruhu’l-azîz buyurdu ki;

“Sizin gelmeniz size bağlı değildir. Biz istemeyince sizler gelemezsiniz.” (GÜNEREN, a.g.e., s. 37)

⁷³⁶—Mükerrem Taşçoğlu Beyefendi ile görüşmemizde konu hakkında bir hatırasını anlattı.

“1957 senesinde abim Muharrem çalışma bakanlığında çalışırken Sivas’ı teftişe geliyor. İsmail Efendi Hazretleri ile görüşüyor. Efendi Hazretleri onun Muharrem Efendinin torunu olduğunu anlayınca sevgi nişanesi olarak hamama beraber götürüyor. Abim 1957 yılında Güven Partisine giriyor. Turhan Feyzioğlu abimin İsmail Efendi Hazretleri ile olan ilişkisindeki yakınlığı hissedince Güven Partisine destek sağlamak için aracı olmasını istiyor. Durumu Efendi Hazretlerine iletince;

“Benim siyasetle ilişkim yok. O kişi Sivas’tan girmek istiyor. Muharrem ne beni sok, ne kendin gir.”

Turhan Feyzioğlu ön seçimleri Sivas’tan kazanamadı ve Kayseri’den milletvekili olarak seçildi.

1969 yılında Adalet Partisinden milletvekili seçilmek için Sivas’a gittim. Sadettin Güçlü;

“Mükerrem ne cesaret, Sivas’ta iki tane büyük grup var, ne yapacaksın? 1281 köy var, 140 dolaşamamışım. Ben onlar çarpışırken aradan çıkabilirsin belki, Müftü Enver Akova ile işbirliği yaparsan iyi olur” dedi. Fakat ön seçimi kaybettim. Fakat aklıma Turhan Feyzioğlu Efendi Hazretlerine gidip yardım istemişti, belki bana izin verir düşüncesiyle yanına gittim.

Çorapçı Hanı’ndaki vekâleye gidip Efendi Hazretleri ile tanışınca abime yaptığı iltifatı ve daha fazlasını bana yaptı. Yanındaki sedirde bana yer verdi. Doksanı geçmiş yaşına rağmen hala zekâsının çok canlı ve berrak olduğunu gördüm. Cuma günü olduğu için Cuma namazı için camiye gittik. Enver Akova vaaz ediyordu. Namazdan sonra herkes Efendi Hazretlerinin elini öperken, bende yanında olduğum

- * “Sükûtumuzu anlamayan, sohbetimizi hiç anlayamaz. Söz ile olsaydı, bu işi herkese söyledik.”
- * “Söz bilmiyorsanız, büyüklerin dedikodusunu yapın.”⁷³⁷
- * “Sol el ile aş yemek mekruhtur. Onu da görmek haramdır.”⁷³⁸

için elimi öpen oluyordu. Daha sonra vekâleye geldik. Dilsiz bir hizmetçi vardı, ona durumu anlattım. O da söylenenleri Efendi Hazretlerine bir şekilde aktarınca;

“Gardaşım! Arkasındayız, izin verdik, devam etsin” dedi. Fakat çok yakın olan seçimden önce Efendi Hazretleri Hakk’a yürüdü. Bende seçimi kaybettim.

Fakat bu duanın bereketi ile seneler sonra 1983 yılında Sivas’tan milletvekili seçildim ve bakan dahi olduk. Her Sivas’ı ziyaret ettiğimde Ulu Camii ve Efendi Hazretlerini ziyaret ederim.”

⁷³⁷—Dedikodu; et yemek gibidir. Büyüklerin eti temiz olduğundan, insana zarar yerine şifa olur.

Tezkire-i Evliya’da **“Salihlerin anıldığı yere rahmet iner, fazl ve rahmet yağar”** buyrulmaktadır. (Tezkiretü’l-Evliya s. 47, Nefâhatü’l-Üns Tercümesi, s.49)

Yusuf-u Hemedânî Hazretlerine sordular:

—*Bu yüce taife, yüzlerine perde çektikleri zaman selâmette kalmamız için biz ne yapalım?* Buyurdular ki;

“Her gün bir miktar onların marifetli söz ve eserlerinden okuyunuz.” (Muhammed Pârisa, *Risale-i Kudsiye*, A. Oğuz- M.S. Aydın, 1969, s. 33)

Meşâyih, yeryüzünde Allah Teâlâ’nın askerleridir. Allah Teâlâ’yı isteyen taliple-re yardım ve imdat etmek ve onları nefis, şeytan ve hevâları elinden kurtarmak için memur edilmişlerdir. Taliplerin gönüllerine şeytan tarafından bir vesvese veya nefisleri cihetinden bir telâş ve rahatsızlık gelse, meşâyihin menkabelerini dinlemekle onu defederler. Talip, riyazet ve perhize boyun vermekten korkunca, meşâyih sözünü dinlemek bu ürkmelerini ve korkularını da giderir. Bunun için: **“Meşâyihin kelimeleri, yeryüzünde Allah Teâlâ’nın askerleridir”** denilmiştir.

Hem de meşâyih sözlerini dinlemek, kişiye muhabbet getirir ve gönlünden Allah Teâlâ muhabbetinden gayrı muhabbeti götürür. Zira muhabbet denilen şey, gönüllere ya gözden veya kulaktan girer. Kişi, görmek veya işitmekle âşık olur. Özellikle, Hakk Teâlâya âşık olmak böyle olur. Nitekim, Allah Teâlâ Kur’an-ı Kerim’de buna münasip olarak şöyle buyurur:

“Ey Rabbimiz! Biz, Rabbiniz Allah Teâlâ’ya iman edin diye insanları imana davet eden bir münâdi işittik, ona icabetle imana geldik.” (Âl-i-İmran, 192) (Eşrefoğlu Rumî, Müzekkin Nüfus, İst, s. 56)

Şeyhülislâm Hz. Abdullah Ensâriyyü’l-Hirevî kuddise sırruhu’l-azîz buyurdular:

“Her pirden bir söz ezberleyiniz. Eğer buna gücünüz yetmezse onların adlarını ezberleyiniz ki, nasibdâr olasınız.” (Safer Baba, *Tasavvuf Terimleri*, İst., 1998, s.)

“Nice toprak gibi mezarda yatanlar var ki, faydaları, feyizleri bakımından yüzlerce diriden iyidir, üstündür. Gölgesini gizlemiş (ölmüş) ama toprağı gölge vermekte. Yüz binlerce diri, onun gölgesinde gölgelenmekte.” (Hz. Mevlâna kuddise sırruhu, Mesnevî, VI, 3012, 3013)

⁷³⁸—Bu sözden şu mana anlaşılmalıdır ki;

“Yine Hakk’ın hikmetlerinden bir hikmet olarak, dünyânın payidar olması için

- * “Şeriat bir dervişin başında tacı, sırtında abası ve elinde asası gibidir.”
- * “Şeriatı gözetin. Şeriatı gözetmeyenin tarîkatı olmaz.”
- * “Şeriatta kıl kadar noksanı olanın, havada uçtuğunu görürseniz, vurup kanadını kırın. İstidraçtan başka bir şey değildir.”
- * “Tasavvuf, yok olup, sonra var olmaktır.”⁷³⁹
- * “Tarîkat, لباس gibi olmalıdır.”
- * “Tarikâtin edebi ikidir. Olduğun gibi görünmek, görüldüğün gibi olmak.”

kullara gaflet verilmiştir. **Ahmaklar olmasa dünya helak olur**, buyruluyor.

Bir gün Hazret-i Musa aleyhisselâm dua etti: Ya Rabbi, kullarının üstünden bu gafleti al! Diye yalvardı. Duası kabul olup, insanların üstünden gaflet perdesi kalkınca, herkes tâat ve ibâdâta daldı. Ve böylece de beşeriyete lâzım olan ihtiyaçlar temin edilemez hâle geldi. Ne fırıncı ekmek yoğurdu, ne terzi elbise dikti, ne çiftçi ekin ekti ve nizam-ı âlem de yerinden oynamış oldu.

Demek oluyor ki, âlemin nizamı, ancak çeşitli isimlerin ve zıt sıfatların harekete geçmeleriyle mümkündür.

Fakat şu da var ki, bu gaflet ölçülü olursa faydalıdır. Gerek ferde gerek cemiyete. Yoksa ruhunu külliye ihmal edip sırf maddesine hizmet ettiren gaflet, işte o, insan-ı noğlun en yaman düşmanıdır.” (Ken’an Rifâî, a.g.e. s.89)

“Tabii burada işaret edilen meretebe tevhîd-i ef’âl mertebesidir. Hayır ve fayda iyi ve kötü ne varsa kulların yaptığı her şey ilâhî irâde ve kaza ve kader icâbidir. Karagöz perdesi, sinema, tiyatro bunun bariz bir numunesi değil mi?

Karagöz’ün, Karagözcü tarafından oynatıldığı bilindiği halde müteessir olmamak heyecanlanmamak kabil olmuyor. Gülmekten, ağlamaktan, müstağni olunmuyor. Nitekim seyircilerden bir Arnavut, heyecanından cadıya kızarak rovelveri çekip cadıyı vuruyor. Hâlbuki yapan cadı mı, yoksa Karagözcü mü?

Peki, bunu ne için dünya sinemasına, tiyatrosuna, yâni dünya sahnesine teşmil etmiyorsun? Rollerini yapanlar canlı görüldükleri için mi? Veyahut perde, sahne mahdut olmayıp geniş olduğu için mi?

Fakat bunu da herkesin bilmesi lâzım gelmez, herkes bilirse, dünya payidar olmaz. **Levle’l-humakâ le-huribeti’d- dünya: Ahmaklar olmasa, dünya harap olur.** Zira ihtiyâc-ı beşerin temini için her anlayışta insana lüzum vardır.” (Ken’an Rifâî, a.g.e. s.103)

⁷³⁹— “Biri de der ki; Kime yetiştimse ona tasavvufun ne olduğunu sordum; biri bir şekilde tanımladı, başka biri başka bir şekilde. Bu tanımlamalar beni tatmin etmedi. Sonunda Hz. Muhammed sallallâhü aleyhi ve sellemi rüyamda gördüm ve mübarek ayaklarına yüz sürerek sordum.

—*Halk ile bilişmeyi terk et* dedi. Daha dedim;

—*Halk ile bilişliği inkâr et* dedi. Daha dedim;

—*Elinden gelirse öyle bir hâlde ol ki, ne kimse seni bilsin ne de sen kimseyi bil* dedi.” Hadâyîku’l-Hakayık’ta şöyle denir:

Gerçek sofinin alâmeti, bilinirken bilinmez olmak; zenginken fakir olmak; izzet içindeyken mezelleli seçmektir; yalancı sofinin alâmeti ise, bunun tam tersidir. (ÇAVUŞOĞLU, a.g.e. s.130)

- * “Taş atan bizden, taş attıran bizden değildir.”
- * “Ustanın elinde keser olmazsa yiğidim, yerinde yellere eser.”
- * “Ya bizi terk eder, ya da sigarayı”⁷⁴⁰
- * “Ya Rabbi! Bu kadar nebinin evliyanın yüzü suyu hürmetine imanımız sana emanettir. Pirim bu emaneti alır, Allah Teâlâ’ya havale eder.”
- * “Yemek içmek için, çok emek sarf oluyor. Ahiret için lakayt olunuyor.”
- * “Ya Rabbi! Bizim ömrümüzde yaşadığımız müddet içinde, ne kadar cünamız⁷⁴¹ varsa da, bize kabir genişliği ver.”
- * “Yeter ki, bu âlemden bu âdem ayrılmasın, dünyaya dalıp ta ahireti unutmamasın.”
- * “Yok olunur, var olunur.”
- * “Yok olmayan var olmaz. Taş atsan, vursan, bana değmez.”⁷⁴²
- * “Yok olun. Yok olursanız Allah Teâlâ var olur.”⁷⁴³
- * “Vakitler nakitleri satın alır, nakitler nakitleri satın alamaz.”
- * “Vakitle yakut kazanılır. Yakutla vakit kazanılmaz.”
- * “Vakit nakittir mâna dakiktir. Ömür kısa mügayyebattandır. Meçhul yol uzaktır. Gayret ister.”
- * “Zaten ezelde tanışmamış olsa idik, burada buluşmamız mümkün olmazdı. Şeyhimin hakka yürümesinden sonra bu mukaddes vazife, bize verildi. 12 tarikatı bize teslim ettiler. Biz bakıyoruz.”⁷⁴⁴

⁷⁴⁰—Efendi Hazretleri gençliğinde sigarayı bir müddet kullandıklarını Torunu Şükrü Sefa Efendiden işittik. Şükrü Sefa DALAK Efendi (d. 1947) anlattı.

*“Ben küçüktüm. Efendi Hazretleri buyurdu ki;
“Gençliğimde sigara içtim bırakalı kırk yıl oldu”*

İsmail Hakkı Bursevî kuddise sırruhu’l-azîz anlatıyor.

Şam’da iken Şeyh-i Ekber kuddise sırruhu’l-athar birkaç kere temessül edip

“Şol ki, halk ona yaprak der, o bizim yanımızda habıs ve haramdır.” Buyurdu.

Tütüne İşarettir. Sefîne-i Evliya, c.III, s.68

⁷⁴¹—Bir şeyi basıp meylettiren sıklet demek olup, harec, sıkıntı ve alel-ıtlak ismi ve bal manasına da gelir ki, “günah” kelimesinin aslı budur.

⁷⁴²—Ali Eriş isimli ihvandan dinledim.

⁷⁴³—“Şeyh Sâdî-i Sahavî kuddise sırruhu’l aziz Hazretleri, bindiği atı bir gün dereden geçirmek istedi. At bir türlü geçmedi. Suyu bulandırın, dedi. Bulandırdılar ve at dereyi geçti.

Demek oluyor ki, insan da kendini gördükçe, Hakk yolunu geçemez ve vücut kaydından azat olmadıkça maksuda eremezmiş.” (Ken’an Rifâî, a.g.e. s. 347)

⁷⁴⁴—Rasûlullah sallallâhü aleyhi ve sellem buyuru ki;

“Sizden her birinizin cennet veya cehennemdeki yeri ezelde yazılmıştır.” (Buhari) Bu Hadis-i Şerif’e göre ihvanlık ezeliyete tekâbül eder.

4-SOHBETLERİNDEN

Allah Teâlâ'yı İsteme Hakkında

"Gardaşlarım! Kuldan Allah olmaz. Allah Teâla'dan kendini de isteyin. Allah Teâlâ dilerse kendini de verir.

Mecnun ve Leylâ vardı, Mecnun âşık idi.

*Leylâ bir gün yanına gelip, ben Leylâ'yım demiş, meğer Leylâ olmuş. Mecnun ellerini açarak ya bendeki Leylâ kim demiş.*⁷⁴⁵

⁷⁴⁵—Leylâ ve Mecnûn, aslında Arab halk edebiyatına ait bir hikâyedir. Leylâ ve Mecnûn hikâyesi kısaca şöyledir.

Necd'de bulunan Beni Amir kabilesine mensup olan Kays (Mecnûn) ile Leylâ, kabilelerinin hayvanlarını otlatırken, birbirini severler; yaşlarının büyümesi ve aşklarının meydana çıkması üzerine Leylâ çadırdan alıkonur ve Kays 'a gösterilmez; bunun üzerine Kays'da aşkın ilk ızdırabı başlar.

Kays'in babası Leylâ'yı ister ise, de, aşk sebebi ile dillere düştüğünden veya kızlarını rüsva ettiğinden yahut başka bir bahane ile teklif reddedilir ve Leylâ bir başkasına nişanlanır. Bu hale müteessir olan Mecnûn, ıztıraplarının te'siri ile büsbütün aklını kaybeder. O sırada kendisini görüp, muradına erdirmek isteyen Mervân b. El-Hekem (H:45-65; Miladi: 675-683)'in vergi (sadakat) me'muru Ömer b Abd el-Rahmân ile yerine tâyin edilen Nevfel b. Musahik'in teşebbüsleri boşa gider. Mecnûn'un babası, duâ ile iyi olacağını ümit ederek, onu Mekke ile Medine 'ye götürür ise, de, Mecnûn aşkının artması için duâ eder ve çöllere kaçarak, vahşi hayvanlar ile yaşamaya başlar. Mecnûn'un Leylâ'ya benzettiği ceylanı avcılardan kurtarması v.b. vakalar, bu sırada vaki olmuştur. Sonunda Leylâ, Mecnûn 'u sevdiğinden, aşk ızdırapları içinde ölür; Mecnûn'da ona ağıtlar söyleyerek ve aşkının acılarını terennüm ederek, çöllerde dolaşır, nihayet bir gün ölüsü bulunur.

Efendi Hazretlerinin bahsettiği hikâye Müzekkin Nüfus adlı kitapta Eşrefoğlu Rumi kuddise sırruhu'l-azîz bu hikayeyi şu şekilde nakil etti.

Mecnun ibn-i Kays'a sordular:

"Adın nedir?" dediler.

"Adım Leylâ'dır," dedi. Zira her nereye baksa kendisine Leylâ'dan başka kimse görünmezdi. Gönlü Leylâ ile doluydu, dilinde gece—gündüz söylediği Leylâ adı idi. Leylâ'dan başka kimseyi bilmez ve tanımazdı. Bütün isimleri unutmuştu. Bu acayip bir sırdır. Sadık âşık ona derler ki, dost adından başka bütün adları kalbinden çıkarır.

Bir gün, Mecnun yine sarhoş gibi, deli divane bir halde şehrin içinde LEYLÂ LEYLÂ diye feryat edip gezerdi. Leylâ onun feryadını duydu, kalbi mahzun oldu ve

"Gideyim şu miskine kendimi bir daha göstereyim. O, benim için gece gündüz niyaz eder, ben de ona bir gözükeyim, hatırını sorayım," dedi ve hemen Mecnun'un bulunduğu yere giderek, tam karşısında durdu. Mecnun, hâlâ:

"Leylâ.. Leylâ.," diye feryat ediyor, ağlıyordu. Kimseyi görecektir, gözü yoktu. İnleyerek, sızlayarak şehirden çıktı, sahralara düştü. Güneşe karşı bir yerde oturdu ve Leylâ'sını anmağa devam etti.

Leylâ, merak ve hayret içinde peşinden gitti, onun oturduğu yere vardı, dört tarafını dolanarak ona kendisini gösterdi. Mecnun, oralı olmadı ve Leylâya iltifat bile

*Mecnûn'a sordular Leylâ nice oldu
Leylâ gitti adı dillerde kaldı
Benim gönlüm şimdi bir Leylâ buldu
Yürü Leylâ ki, ben Mevlâ'yı buldum
Leylâ Leylâ derken Allah'ı buldum*

Bu hal ile olun, Gardaşlarım! Bu âlem bir hayaldir. ⁷⁴⁶ *Allah Teâla için birbirinizi sevin. Biz sizi Allah Teâla için seviyoruz. Karıncayı da Allah Teâla için seviyoruz. Dışarı çıkıyorum, bakıyorum, ne görüyorsak Allah Teâla'yı görüyoruz. Sizi de gördük Allah Teâla'yı gördük. Biz Allah Teâla'ya sarılmışız ki, Siz bize sarılıyorsunuz.* ⁷⁴⁷

etmedi. Leylâ, Leylâ diyerek kendinden geçti, düştü ve bayıldı. Fakat, yattığı yerde bile, bütün azalarından Leylâ adı işitiliyordu.

Leylâ, bundan bir şey anlayamadı. Bekledi, Mecnun kendisine gelip yattığı yerden doğruldu. Bu defa, Leylâ güneşin bulunduğu tarafa gitti ve Mecnun'un önünde durdu, gölgesi Mecnun'un üzerine vurdu. Mecnun, başını kaldırarak uzun uzun Leylâ'nın yüzüne baktıktan sonra sordu:

"Kimsin, ne istiyorsun?"

Leylâ da ona bir soru ile cevap verdi:

"Aşk elinden halin nedir?"

"Ne sorarsın halimi? Git, yanıma gelme. Yoksa sen de benim gibi deli olursun. Hem sen kimsin? Ben seni tanımıyorum."

"Beni tanımadın mı? Leylâ Leylâ diye istediğin ve inlediğin işte benim, nasıl tanımazsın?"

"Var git işine, âlem bana hep Leylâ oldu.. Gönlüme hep Leylâ doldu.. **Eğer, sen gerçekten Leylâ isen, ya bu bendeki Leylâ kimdir?**" dedi

⁷⁴⁶—Ahmed Âmiş kuddise sırruhu'l-azîz Hazretleri buyurdu ki;

"Olmuş olmuştur, olacak da olmuştur. Olacak bir şey yoktur." (GÜNEREN, a.g.e., s. 73)

⁷⁴⁷— "Bir gün balıklar toplanarak demişler ki;

"Su, su..." dedikleri bir şey varmış. Yalnız ismini işitiyoruz, kendini göremiyoruz. İçlerinden biri demiş ki;

"Falan denizde her şeyi bilen bir balık vardır. Gidelim de ona soralım... Olsa olsa müşkülümüzü o halleder."

Gidip dertlerini anlatmışlar ve:

"Su nerededir, bize göster!" demişler. Hazret de:

"Suyun olmadığı yeri, siz bana gösterin!" Cevabında bulunmuş.

Bunun gibi, her bir zerreyi nurun nuru olan Cenâb-ı Hakk'ın nuru ihata etmiş, her şey onun vücudundan zuhur etmiş ve ona yakın olmuştur. Nasıl ki, Cenâb-ı Hak, Kur'ân-ı Kerim'de:

"Sana benden soranlara de ki; Ben onların yakınındayım." (Bakara, 186)

Adamcağızın biri rüyasında Cenâb-ı Hakk'ı görmüş, koşmuş ellerine yapışmış: Senin elinden başka bir el bilmiyorum! demiş. Uyanınca kendi elini tuttuğunu görmüş.

*Zatı Hakk-ı anla zatındır senin
Hem sıfatı hep sıfatındır senin
Sen seni bilmek necatındır senin
Gayre bakma sende bul*

Niyazi Mısri kuddise sırruhu'l-azîz

“Gardaşlarım! Allah Teâla’dan başka bir şey yoktur. Zaten bizde yokuz. Bizi yok bileceksiniz. Bizde sizinle düşüp kalkıyoruz. Konup göçüyoruz. Ama biz, biz de yokuz.”

*Beni bende demen bende değılem
Tenim boş gezer dondan içeri*

Yunus Emre kuddise sırruhu'l-azîz

Sizde böyle yok olun. Gezen duran siz olmayın. Allah Teâla’nın bir ismi Gayyur (çok kıskanç)’dur, İnsanlar birbirini sevince, Allah Teâla’da onları sever”

*“Zat-ın biri Allah Teâlâ’ya,
— ‘Ya Rabbi! Kapını aç’ demiş. Allah Teâlâ;
— ‘Kulum sen gel, kapı açık’ demiştir.*

Allah Teâlâ’nın Ehli Hakkında

“İşte hulasa sizler Allah Teâlâ’nın ehlisiniz. Allah diyene “Ehl’u-llah” derler, ne yazık ki, çalışmıyorsunuz. “Temûtune kemâ te’işûne ve tub’asûne kemâ te’işûne “ buyrulmuştur.

*Dünyada hangi sıfatta ve ne amel üzerine iseniz o halde vefat edersiniz
Hangi sıfat üzere vefat ederseniz, o sıfat üzere haşr olursunuz. Mümi-
nin kalbinin daima Allah Teâlâ ile olması lâzımdır. Vefatımız zamanında
dahi Allah Teâlâ ile olalım.”*

Efendimiz sallallâhü aleyhi ve sellem sormuşlar. *“Allah Teâlâ katında amellerin hangisi efdaldır.”*

“Bu dünyadan çıktığımız zaman diliniz, Allah ile teslim-i ruh etmeli.

Adamcağızın biri de, karşısında kendisine hücum eden bir eşiği görmüş kulaklarını yakalamış. Uyandığı vakit kendi kulaklarını tuttuğunu görmüş.

Bir sûfi ile kelâmcının biri konuşuyorlarmış. Kelâmcı demiş ki; Yakınırım o Allah’tan ki, köpek ve kediden zuhur eder. Sûfi de demiş ki; Ben de yakınırım o Allah’tan ki, köpek ve kediden de zuhur etmez.

Bunlar birbirlerini bu suretle tekzip ederlerken arifin biri onların hallerinden haberdar olur ve der ki; Sen de haklısın, o da haklıdır. Çünkü köpek ve kedi en değersiz hayvanlardan olmak hasebiyle, biriniz böyle kıymetsiz hayvanlardan Cenâb-ı Hakk’ın zuhurunu Hakk’a bir noksan addettiği için haklıdır. Diğeriniz ise, her şeyde Hakk’ı gördüğü için bunlardan da zuhur etmeyen Hakk’ın zuhurunda noksan olacağından, o noksanlığı Hakk’a isnat etmediği için haklıdır.” (Ken’an Rifâî, a.g.e. s.347)

Hatta hakkınızda riyakâr deninceye kadar, Allah Teâlâ'yı zikretmeli. Gardaşlarım! "Amellerin efdâli zikirdir." Fakat çalışmıyoruz. Yeter ki, Allah Teâlâ'ya kul olmalı."

Âlemler Hakkında

"Gardaşlarım! Şu görmüş olduğunuz yıldızlar, sizin aklınızın alamayacağı şekilde dünyadan çok büyük, Allah Teâlâ'nın yarattığı varlıklardır. Bunların üzerinde de Allah Teâlâ'ya itaat eden mahlûkatlar vardır. Onlar da Allah Teâlâ'yı zikrederler, kulluk ederler. Yalnız onların şekilleri bize benzemez. Bu ayrı bir meseledir"

Aile Hukuku

Efendi Hazretleri torunu Aişe Sıdıka Hanım'ı severken validesine olan nisbet ve benzerlikten dolayı *"benim güzel Anam"* diye sever, sofrada yemek yenilirken ağzına lokmalar ikram eder ve

"Kızım sizinle uğraşan benimle uğraşır, benimle uğraşan Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellem Efendimizle uğraşır." Demiştir.

Av Eti Hakkında

Efendi Hazretlerine av eti ikram etmişler. *"Gardaşım! Ava kıyamayız. Ama av etini de severiz."*⁷⁴⁸ Buyurmuştur.

Dilenciler Hakkında

Efendi Hazretleri Ulu Camii kapısında her zamanki gibi dizilmiş dilenciler için buyurdu ki;

*"Bunlara hiç para vereceğim gelmiyor, vermeden de geçemiyorum."*⁷⁴⁹

Dedikodu Yapan Hakkında

Efendi Hazretleri, şikâyete gelen bir kişiye *"Allah Teâlâ'ya bu kulu yaratmasını bilmemişsin mi diyelim"* bir başkasına *"kuldur hata işler, üçer, beşer"* diyerek hakikâte sevk etmiştir.⁷⁵⁰

⁷⁴⁸—Mürşid-i kâmiller avcıdırlar. Onlar avlamak istediklerinin canını incitmeden alırlar. Av eti lezzetlidir. Çünkü kendisinde acılık yoktur. Kapıda yetişen hayvanın hırsı ve elemi onu tatlı olmaktan çıkarmıştır.

⁷⁴⁹—Ali Eriş isimli ihvandın dinledim.

Muâz b. Cebel *radiyallahü anh* şöyle diyordu:

"Allah Teâlâ'nın yeryüzünde kızdıkları mescit dilencileridir." (Tenbîhu'l Muğterrîn, a.g.e. s 371)

⁷⁵⁰—Abdullah b. Selâm *radiyallahü anh* anlatıyor:

Nebi aleyhisselâmdan biri başına gelen sıkıntılardan ötürü, yüce Rabbine şikâyette bulununca kendisine şu vahyi indirilir:

"Bana daha ne kadar şikâyette bulunacaksın? Ben yerilme ve yakınma mercii

Denizler Hakkında

“Gardaşlarım! İnsanoğlu aya gitmek için boşuna çaba sarf ediyor. Bir şey bulamayacaklar. Denizleri araştırırsalardı daha çok menfaat bulurlardı.”⁷⁵¹

Ders Vermede Liyakatin İkinci Plana Atılması

Efendi Hazretlerinin damadı Hayyat Mehmet Efendiden nakledilen bir rivayete göre, bir gün huzurlarında sohbet esnasında, orada hazır bulunanlardan bir kaç:

“Efendim, Size gelen herkese, tefrik etmeden ders veriyorsunuz, bunun hikmeti nedir?” diye soruyorlar. Efendi buyurur ki;

“Gardaşlarım! Eskiden medrese, tekke gibi ilim irfan yerleri vardı. Camiler aslî mekânlardır, tali mekânlar kalmadı. Tarîkata girme hevesiyle gelenleri biz boş çeviremeyiz, fakat bizim bir gönül dairemiz vardır ki, bizce malumdur.” Başka bir zamanda şöyle buyururdular;

“Bir kimse bostanına karpuz eker. Karpuzları büyüdükten sonra, en iyilerini satıp para kazanır. Ondan ehvenini eşine dostuna ve aile efradına yetirir. Geriye kalanını da hayvanlarına yedirir. O bostan ekenin bunda bir zararı var mı?”

Gardaşlarım! O ders verdiğimiz kimse hiç bir şey yapmayıp ta kötü ahlaklarından vazgeçse, bu da bir kâr değil midir?”Gardaşım en azından beş vakit namazını bırakmaz.

Devlete İtaat Hakkında

Efendi Hazretleri kıyafet kanunun çıktığında, eşleri Hatun Hanım ve Hacı Hanım için iki manto iki atkı alıp getirdiğinde Hatun Hanım'ın, *“Efendi bunlar ne ki?”* sorusuna karşılık, Efendi Hazretleri buyurur ki;

“Hanım! Bundan sonra dışarı çıktığınızda bunları giyeceksiniz” demesi üzerine Hatun Hanım,

“Efendi bizim çarşaflarımız var. Biz onları giyeriz” demesine cevaben,

değilim, gaip âleminde senin durumun böyle başlamıştır, benim senin hakkındaki güzel takdirime kızma, senin için dünyaya yeni bir düzen vermeme mi, Levh-i Mahfuz'u değiştirmeme mi istiyorsun? Kendi muradımı değil de senin muradını mı yerine getirmeme, benim değil de senin arzuladığımı gerçekleştirme mi arzuluyorsun? İzzetime yemin ederek söylüyorum, eğer bu düşüncen bir daha göğsünde depreşirse üzerinden peygamberlik giysisini çeker alırım, cehenneme atarım aldırış etmem bile!” (Tenbîhu'l Muğterrîn, a.g.e.293–294)

⁷⁵¹— “Elli yıl içinde insanoğlu tümüyle denizin üstüne ve içine yönelecek. Gezegenin bir parçası olarak, maden, yiyecek bulmak, askeri ve ulaşım amaçlarını gerçekleştirmek ve artan nüfusa oturacak yer sağlamak için onu ele geçirip kullanılacaktır.” (ALVIN TOFFLER, Gelecek Korkusu Şok, trc. Prof. Selami TURGUT, İst. 2006, s. 200)

“Hanım onlar kanunen yasak olmuştur. Onun için bir zaman bunları giyeceksiniz” demiş ve ayrıca ulü’l emre itaati anlatmışlardır.

Ayrıca şapka kanunu gereğince kendisi dışarıda şapka ile bulunmuştur.

“**Buna herkes şapka diyor, biz ise, serpuş (Başa giyilen başlık) diyoruz**” Bu şapka içinde itirazda bulunanlara da,

“**Gardaşlarım ulü’l emre (kanunlara) itaat gereklidir**” der dışardan geldiğinde şapkasını kapının yanındaki çiviye asar, iç mekâna sokmaz çıkarırken de, abdest almaya çıkıyor dahi olsa, şapkasını örtmeden çıkmazdı.

Dünya Hayatı Hakkında

“**Amelleriniz tartılmadan önce, kendinizi hesaba çekiniz. Hâkikat ve hidayet yolundan ayrılmayınız. Cenâb-ı Hakk’a ihlâs ile ibadet etmenizi tavsiye ederim. Allah Teâlâ, dünyada hayrı da şerri de insanların tercihine bırakmıştır. Sakın ha kendinizi gafletten koruyunuz.**⁷⁵² **Size hoş görünse de fenalıktan, günahlardan sakınınız. Allah Teâlâ’nın emirlerini yerine getiriniz, çünkü emirlerin yapılmaması bir felâkettir. Ölüm yolunu kolaylaştıracak yegâne şey, sizin amellerinizdir.**

Size tebliğ edilen emirlere ittibâ ediniz. Taharet üzere yaşayınız. Takva üzere olunuz. Her teşebbüsünüzde Cenab-ı Hakk’ın size yardım etmesini ve geçmiş günahlarınızı affetmesini niyaz ediniz. Tevazu ve sabır, takva ve sıld şiarınız olsun. Hesaba çekilmeden kendilerini hesaba çekenler büyük mükâfatlara nail, bunu ihmal edenler ise, büyük zararlara duçâr olurlar.

Her türlü musibet ve belâlar, kişinin tekâmül sebeplerindedir. Bunlar da nefs-i emmâreden raziye ve marziyeye kadar gider. Çoğu zaman nefs-i levvâmeye uğrarlar. O zaman kul kendi günah ve hatalarıyla uğraşır. İnsanın kendi hatasını görmesi kadar güzel irfan olmaz. Bunların hepsini unutup kulluk vazifesinde bulunmak, yani cismindeki canı gibi, dostu yanında bulmak

Bu dünya fânidir, âdemdir, misafirhanedir, âhiretin tarlasıdır. Âhirete hayırlı ameller götürmek lazımdır. Sen, seni sevdiğinle bil. Bir hadis-i şerifte; “ Kişi, sevdiği ile beraber haşır olacaktır.”

“Gardaşlarım insan dünyada bir yolcu gibi veya bir misafir gibi, yâda bir kiracı gibi olmalı. Yolcu veya misafirin nesi olur ki, Konar, geçer o kadar.”

⁷⁵²— Allah Teâlâ’nın evliyalarından bazı âşıklar;

“Hakkı talep eden kimseye lâzımdır ki, asla Hakk’dan gaflet etmeyip gönlüne Hakk’dan başka ne gelirse mani ola.. Eğer âşığın gönlünde Hakk’dan gayrı bir fikir üç nefes alıp verinceye kadar durursa, o âşığın feyz yolu kapanır, Allah Teâlâ ilminde terakki edemez. Zira gönülden ruhaniyet gider, felç olmuş organ gibi yola gitmekten ve hareket etmekten kalır...” Buyurmuşlardır. (Selim Divane, Sadıkların Müşkillerinin Anahtarı, a.g.e., s.25)

Şu Beyitleri çok tekrar ederdi.
Fâilâtün, fâilâtün, fâilâtün,
Yüzün suyu değer cihanı bütün
Verirlerse dünyayı sen alma satın
Yüz aklığı iki cihana değer

Hak kul elinden intikamını kul eli ile alır
İlm-i Hakk-ı bilmeyenler anı kul yaptı sanır.

Cümle eşya haktandır kul eli ile işlenir
Emr-i Bâri olmayınca sanma bir çöp deprenir.

Kazara bir sapan taşı bir altın kâseye değse
Ne taş kıymet kazanır, nede kâse kıymetten düşer

Tekkeönü'ndeki sahra sohbeti dönüşünde “*Gardaşım, Zindana dönek bakalım.*” Derdi.⁷⁵³

Dostlar Hakkında

*“Piş-i meni, der-Yemeni. Der -Yemeni, piş-i meni.”*⁷⁵⁴

“Bizi sevenler Yemen’de olsa dizimizin dibindedir. Sevmeyen ise, dizimizin dibinde olsa bile Yemen’dedir. Biz kimseye vurmamız, kendi kendine vurursa, kendi bilir. Biz dünya ve âhirette, maddî ve manevî işlerinizde beraberiz.”

Efendi Hazretlerinin Kendi Makamı Hakkında

Sormuşlar.

“Efendi Hazretleri sizi nerede buluruz?”

“Eğer bu dilberi ararsanız Sivas Ulu Camii’nde. Orada bulamazsanız Şam-ı Şerif’te Ümeyye Camii’nde. Orada bulamazsanız, Mekke’de Kâbe’de. Orada bulamazsanız, Medine’de Ravza’da. Orada bulamazsanız, Sivas’a bir sefer eyleyin Ulu Camii’nde bulursunuz.”

Efendi Hazretlerinin Bir Münacatı

“Ey Hâlık-ı kâinat! İlticâgâhım ancak sensin. Üzüntü ve sürûr zamanında da sana yalvarırım. Günahlarım büyüktür, fakat senin affın ondan daha büyük değil midir? Münâcatımı işitiyorsun. Gönlümde muhabbetini eksik etme. Beni bin yıl ateşinde yaksan yine senden ümidimi kesmem.

⁷⁵³—Muammer Su isimli ihvandan dinledim.

⁷⁵⁴—Ebu Said Ebulhayr’in Divan’ında rubainin ilk beyti aslında:

“Ger der Yemenî çu bâ-menî piş-i meni” şeklindedir. (Aşçı, a.g.e. c. III, s. 1130)

Rehberim sen olursan, hiçbir vakitte gümrah (yolunu kaybetmiş, sapıtılmış, azmış) olmam. Sen bana yol göstermezsen ilelebet dalâletten kurtulamam.”

“Yâ İlâhi! En büyük korkum, beni kapından tard edecek olursan ne yapacağım. Senin yükselttiğini kimse alçaltamaz. Senin alçalttığını kimse yükseltemez. Hâlik sensin, hakîm ve âlim olan sensin, ilmin her şeyi kaplamıştır, rahmetin her şeye şamildir. Felâketzedelere yardım eden, musîbetzedelerin imdadına yetişen, kalbleri kırılanlara teselli veren Sensin. Kullarına yardım için daima hazırsın. Bütün esrar ve efkârı bilen Sensin. Bütün nimetleri bahşedensin. Fakirlerin dostu sensin. Sadıkların, tahirlerin yardımcısı sensin. Yardımını isteyenlerin hepsine yardım edersin”

“Ya Rab! Biz aciz, fakir, nakıs, zayıf ve fânî kullarınız. Ebedî ve ezeli olan, zengin ve kudretli olan, rahîm ve alîm olan sensin. Senin marifet ve muhabbet nurunu arıyoruz. Muhabbet ve marifetini ihsan eyle. Günahlarımızı affeyle.”⁷⁵⁵

Ehl-i Beyt Hakkında

Efendi Hazretleri hayatı boyunca Ehli Beyt’e olan sevgisi ***“Sizler bizim***

⁷⁵⁵—İstanbul’da evliyayı kiramdan kadri yüce bir zât, Cenâb-ı Hakk’a niyaz ve rica etmiş ki,

“İlahî ya rabbi, bu dünyada cennetlik ve cehennemlik kullarından birer tanesini fakire göster, dünya gözüyle göreyim.” Kendisine hitâb-ı izzet gelmiş ki;

“Yarın sabah erkenden Yedikule Kapısı’na git, kapı açıldığı zaman ilk evvel kapıdan taşra çıkan adam cehennemlidir; onu gör; müşahede et ve orada bekle. Akşam üzeri en sonra yâni kapı kapanacak zaman kapıdan içeri giren adam cennetlidir; gör ve müşahede et.”

O zât sabaha yakın o kapıya gider, orada kapının açılmasına muntazır olur. Kapı açılır açılmaz sekiz on yaşında bir çocuğun elinden tutmuş bir ihtiyar Müslüman adam kapıdan dışarıya gider. Bu zat tamamıyla müşahede eder ve korkarak der ki;

“Yazık! Şu Müslüman, İslâmiyet’te saç ve sakalını ağartmış, biçare cehennemlidir!” demiş. Ve yine akşama kadar kapı dibinde beklemiş. Akşam üzeri kapı kapanacak iken sabahtan ilk evvel çıkan adam, yine o adam! Çocuğuyla beraber en sonra içeriye girer, kapı kapanır. O zat, dikkatle taaccüp ederek nazar eder ki, sabahtan ilk çıkan adamdır,

“Fe-subhânallah Teâlâ, sabahleyin ehl-i nâr idi, akşam ehl-i cennet oldu!” diye pek çok hayret ve düşünce ile hanesine gelip huzûr-ı ilâhiyyeye durup bunun hikmetinden sual etmiş. Sırrına şöyle hitâb-ı izzet gelmiş ki; O adam, çocuğuyla beraber deniz kenarında oturup akşam ettiler. Çocuk babasına sual etti ki;

“Baba bundan daha büyük başka deniz var mıdır?” Babası dedi ki,

“Evet, oğlum, vardır; onun ismine ilâhi rahmet deryası derler ki, onun ucu kenarı yoktur.” İşte bu söz o adamı ehl-i cennet eyledi” diye fermân-ı ilâhî gelmiş. (Aşçı İbrahim Dede, a.g.e. c. III, s.1016)

*Ser tacımızsınız” ifadesi ile hayat bulmuştur.*⁷⁵⁶

*“Gardaşlarım! Ahmet ve Mehmet, bizler sizin adınızı abdestsiz bugüne kadar ağızımıza dahi almadık.”*⁷⁵⁷

Fenâ fi’ş- Şeyh Hakkında

“Gardaşlarım! Bir zaman sonra gördük ki, elimiz şeyhimizin eli her şeyimiz şeyhimiz olmuş. Biz yok olmuşuz o var olmuş. Yok olun Gardaşlarım! Yok olun, sonunda Allah Teâla var olur. “

Gavşlığı Hakkında

1955 senesinde Efendi Hazretleri *“Gardaşlarım! Gavslık Kadiri’lerden Nakşî’lere verildi”* Gavsiyet müjdesini verdi.

Gerçek Hafızlar Hakkında

“Gardaşlarım!

Bir kimse, ben öldükten sonra benim malımı dünyanın en cahil adamına verin derse; o adanıp malını Kur’an-ı Kerim hafızı olup ta manasını

⁷⁵⁶— “Fuzûlî’nin adı Mehmed imiş (900) târihinde Hille’de doğmuş (963) de Kerbelâ’da vefat etmiş...

Kitabında bir duası vardı.

“Yâ Rabbî, beni dünyâda da Ehl-i Beytin gölgesinden ayırma!” diye... Şimdi Kerbelâ’da, Ehl-i Beytin Kubbe-i Saadetinin dışarısına gömmüşler. Güneş, Türbe-i Saâdet’e vurdukça sabah ve akşam gölgesi mezarına düşer.” (Ken’an Rifâî, a.g.e. s. 165)

Mustafa Özeren kuddise sırruhu’l-azîz bir nasihatlerinde buyurdu ki;

“Kalbini temiz tut, berrak tut, Ehl-i Beyt’e muhabbetten ayrılma, Mustafâ ile Murtezâ ayrı değildir. Velayet sırrı onda devam eder. Esmâ, müsemmâ ehline gerekmez. Her şey O’ndandır. Karagöz perdesindekilerin hepsini tek el oynatır. Onun için hiç bir şeyi kötü görme, ama tâbî de olma. Daha gençsin, inersin, çıkarsın veya çıkarsın inersin,. Yavaş yavaş inşa-allah hepsi olur. Yeter ki, motor sağlam kalsın. Ben sana işin esâsını özünü söyledim. Eğer içinden gelirse üç defa “Lâ ilahe illallah, Muhammed Sallâllah “ dersin.” (GÜNEREN, a.g.e., s. 35)

Ahmed Âmiş kuddise sırruhu’l-azîz Hazretleri buyurdu ki;

“Her şeyin başı Ehl-i Beyt’ e muhabbetdir .”

Duaların en hayırlısı nedir? Diye sorulduğunda şöyle buyurdular:

“Yarabbi bizi Ehl-i Beyt kapısından ayırma.”

(Dileklerin olursa) *“Hazreti Fatma radiyallahü anha Anamız’dan dileyin. O çok merhametlidir. Kendisinden niyaz edilene geri çevirmez.”*

“Mustafa’yi, Murtezâ’yi bir bilmeyen azabtan kurtulamaz.”

“Aynada baktım özüme, Ali göründü gözüme” (GÜNEREN, a.g.e., s. 50)

⁷⁵⁷— “Âlimler Rasûlullah sallallâhü aleyhi ve sellem sözlerini abdestsiz rivayet etmeği mekruh görürlerdi. Hz Aişe radiyallahü anha hadis rivayet edeceği zaman abdestsiz olursa teyemmüm ederdi.” (ALTUNTAŞ, Muhammedi Dua,2004, s.145)

bilmeyene vermeli imiş yine bir kimse benim malımı âlim kimseye verin derse, o kimsenin malını velev ki, Kur'an-ı Kerim'i yüzünden okumasını bilmesin, Kur'an'ın hükmünce amel edene vermeli imiş."⁷⁵⁸

⁷⁵⁸— “Ben (İmam Şa'rânî) derim ki; “Kur'an-ı Kerim'i daha çok bilen ve okuyandan maksad, onunla diğerinden daha çok amel eden, geceleri ibadete kalkan, yasaklardan sakınan demektir.” (Uhûdü'l Kübra, a.g.e. s.60)

Yahya B. Muaz kuddise sırruhu'l-azîz şöyle demiştir:

“Zaman olur ki, kişi kendini ibadete verir ama o ibadet onun için dalalet sebebi olur. Yâni kanmasına ve kendisini beğenmesine yol açar. Aksine zaman olur, bir meşguliyet ve günaha düşürür. O günah onun için hidâyet sebebi olur. Yâni kendi hâline bakar. Gaflet uykusundan uyanır. İstiğfar ve tövbe eder. Şüphesiz hüküm Allah'ındır ve nasıl dilerse öyle yapar. Hikmetini kendisi bilir. Bu iki halden emin olmak aldanmak ve oyuna gelmektir. Zira bu hususta O'nun hükmü nedir bilemez ve âkıbetin ne olur anlayamazsın. Her hâl ü kârda bu hususta cesur olmaman gerekir. Hakk Teâlâ cür'etle günah işleyip: “Allah bizi mağfîret eder.” Diyen kişilerden şikâyetçidir. Hiç bir şey günahı küçük göstermekten daha kötü olamaz. Günahın küçüklüğüne bakma. Sen, kimin emrini yerine getirdiğine bak!” (Nefâhatü'l Üns, a.g.e. s. 181)

Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellem buyurur ki;

“Bir zaman gelecek; insanlar Kur'an'ı çokça okuyacak fakat bir lezzet ve halâvet bulamayacaklar. Kur'an-ı Kerim'in emirlerinde kusur ettiklerinde; ‘Allah Teâlâ Gafur ve Rahimdir’ diyecekler, yasakları işlediklerinde ‘Biz şirk koşmadıkça Allah Teâlâ affeder’ diyeceklerdir. Onların bütün işleri yalandır. Kurtlar koyun postu giyerek insanları aldatacaklar, en dindarı yağcı olacak” (Kutub-i Sitte)

Hız. Mevlâna kuddise sırruhu'l-azîz buyurdu ki;

Sahabenin ruhlarında, Kur'an-ı Kerim'e karşı fevkalâde bir iştiyak vardı ama aralarında hafız pek azdı. Çünkü bir meyve oldu mu kabuğu adamakıllı incilir, çatlar, dökülür.

Ceviz, fıstık ve badem bile olunca kabukları incilir. İlmin hakikati de kemâle gelince kışrı (kabuğu-kabalığı) azalır. Zira sevgilisi, âşıkı yakar, yandırır.

İstenen, sevilen kişinin vasfı, isteyen, seven kişinin vasıflarının zıddıdır. Vahiy ve nur şimşegi, Nebi sallallâhü aleyhi ve sellemi yakar. Kadîm olan Allah Teâlâ'nın sıfatları tecelli edince hâdisin sıfatlarını yakar, mahveder. Sahabe arasında birisi Kur'an-ı Kerim'in dörtte birini ezberledi de duyuldu mu, sahabe radiyallâhü anhüm, bu bizim ulumuzdur derdi. Böyle bir büyük mâna ile sureti bir arada cem etmek, hayretlere düşmüş, mest olmuş padişahın başka kimseye mümkün değildir.

Böyle bir sarhoşluk âleminde, edep kaidelerine riayet etmenin zaten imkânı yoktur, bu imkân bulunsa bile şaşılacak şeydir doğrusu!

İstiğna âleminde niyaza riayet etmek, yuvarlak bir şeyle uzun bir şeyi, zıdd oldukları halde bir arada cem etmeye benzer. Sopa, esasen körlerin sevgilisidir. Kör, Kur'an-ı Kerim sandığına benzer ancak. Körlerin sözleri, Mushaf harfleriyle, eski hikâyelerle, korkutuşlarla dolu sandıklardır. Fakat Kur'an-ı Kerim'le dolu sandık,

Gerçek Temizlik Hakkında

Efendi Hazretlerinin ziyaretine giden ihvan,

“Önce hamama gideyim de bir boy abdesti alayım. Efendi'nin yanına tertemiz varayım” düşünerek hamama ve oradan doğruca *Çorapçı Hanı*'ndaki vekâleye gider. Kapıyı açıp içeri girdiğinde Efendi Hazretleri buyurur ki;

“Hacı, hacı temizlik yokluktur. Yok olarak geleceksin. Kalbteki bütün varlığını atacaksın ki, temiz olasın.”

Hacca Gidemeyenler Hakkında

“Gardaşlarım! Hacca gitmek isteyipte gidemeyenler üzülmesinler. Gidenler yanımızda, gidemeyenler canımızda. Gidemeyenler Ulu Camii'yi ziyaret etsin. Burayı O`ra, O`rayı bura yaptık.

“Haccın şartı 3'tür. Helâl paran olacak, sıhhatin yerinde olacak, iyi bir arkadaşın olacak, beraber gideceksiniz.

Herkes Mekke ve Medine'ye gitmek ister. Bizde diliyoruz. Ama sizleri bırakıp gidemiyoruz. Biz Mekke ve Medine'yi burası yaptık.”

Halife-i zadesin, makbulsün. Her neye muhabbetin varsa ona kulsun. Cennete gitsek bile siz vazifenizi yaptıktan sonra biz sizi almadan gidersek cennet bize haram olsun. Biz sizi bırakmayız, yeter ki, siz vazifenizi yapın.⁷⁵⁹ Bu dünyadan çıktığınız zaman diliniz Allah Teâla ile teslim-i ruh etmeli, hatta hakkınızda müraî deninceye kadar zikretmeli.”

Hacılar Hakkında

“Gardaşlarım! Üç türlü hacı vardır, birini Allah Teâlâ çağırır o orada kalır ve geri dönmez. Birini Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellem çağırır oradan döner geldiğinde kâmil bir hayat yaşar ve hacı olarak dünyasını

boş sandıktan iyidir elbet. Yüksüz sandık fareler ve yılanlar dolu sandıktan daha iyidir. (Mesnevi, c.II, b.1386–1399)

Yine buyurdu ki;

“Çok âlim vardır ki, irfandan nasibi yoktur. İlim hafızı olmuştur da, Allah Teâlâ'nın habîbi olamamıştır!”

⁷⁵⁹—Şeyhülislâm der ki; Ma'ruf bir gün yeğenine:

“Allah Teâlâ'dan bir ihtiyacını isteyeceğin zaman, ona benimle yemin et,” yâni Ya İlahî, onun hakkı için muradım ve dileğimi ver, de. Zira Muhammed Mustafa sallallâhü aleyhi ve sellem şöyle dua ederdi:

“Allah'ım dilek sahiplerinin senin üzerindeki hakkı için, sana rağbet edenlerin hakkı için ve sana doğru attığım adımlar hürmetine istekte bulunuyorum.” (Nefâhattü'l Üns, a.g.e. s. 161–162)

“Tuzağa düşen kuş çırpındıkça bağlılığı artar. Teslim olursa kayıttan ve bağdan çözüdür.” (YARAR, a.g.e. s.155, 162.mektup)

*değiştirir. Bir hacıda vardır ki; şeytan çağırır döndüğünde eskisinden daha şerli ve eşet (şiddetli) olur. Gardaşlarım! Allah Teâlâ bizi bu üçüncüsünden eylemesin.”*⁷⁶⁰

Hakikât Hakkında

“Ol mahiller ki, derya içredir deryayı bilmezler.”

“Gardaşlarım! Balıklar şahlara gidip sorarlar ki;

“İnsanlar bir sudan bahsediyorlar. Bize suyu gösterir misin?” dediklerinde

“Siz bana su olmayan yeri gösterin” demiş. İşte sizlerde o suyun içinde olduğunuzu bilin ve bunu unutmayın.”

Hastalıktan Şifa Bulma Hakkında

“Gardaşlarım! Bir kimsenin vücudunda bir hastalık zuhur etse fatiha-i şerifeyi okur, nefesini içine çeker, şifa bulur.”

“On bir adet salâvat-ı şerife de iyi gelir.”

Helal Rızık Hakkında

“Gardaşlarım! Bedenimiz helal rızıkla gıdalanıp, temiz kılıf olursa ruhumuz memnun olursa bu âlemde bedenimizi toprakta korur. Hem de ebedî âlemde tez bulur. Berzâh âleminde bedenimiz ruhumuzla beraber bekleyecek. Ebedî âlemde tekrar dirileceğimiz zaman ruhumuz bizi bulacaktır.”

Himmet Hakkında

Efendi Hazretlerinin kendilerine intisap için bir zatı sınadıktan sonra buyurur ki;

“Gardaşım! Bu muhtar mührü değil ki, hemen verelim. Biz de bir şey yok, Allah Teâlâ bize, biz de size vereceğiz.”

Bir gün eşi İmmihan Hanım “Efendi Hazretleri herkese himmet ediyor-sun. Bizim Halis’e de bir himmet etsen” demiş. Efendi Hazretleri “**Peki, sabah abdest suyumuzu döksün**” demiş.

Sabah namazı vakti bir türlü Halis Efendi’yi İmmihan Hanım kaldıramamış. Devlethânenin abdest yeri avluda olduğundan o saat bir köpek⁷⁶¹

⁷⁶⁰—Aliyyül Havvas kuddise sırruhu’l aziz buyurur ki;

“Kulun haccının kabul olduğunun alâmeti, hacda Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellem ahlâkı ile ahlâklanarak, dönmesi, günaha hiç yaklaşmaması, kendini hiç kimseden üstün görmemesi, ölünceye kadar dünyaya meyletmemesidir. Haccının kabul olmadığının alâmeti de, hacdan döndüğünde evvelki hâli üzere bulunmasıdır.”

⁷⁶¹— Halid Kılıç Efendiden dinledik.

Perişan isimli köpek hakkındaki rivayet olabilir. Bu olaydan sonra köpek bekçi

Efendi Hazretlerine öyle baka baka kalmış. Köpeğin hali değişmiş. Meğer himmet nasipten başka bir şey değilmiş.⁷⁶²

Hüsn-ü Zan Hakkında

“Gardaşlarım, Allah Teâlâ’nın kulunu sevmek o kulda kusur görmemekle olur. Başkasında kusur gören kendinde varlık görür. Allah Teâlâ’ya sonsuz hamd olsun ki, bulduğum bu Allah Teâlâ sevgisiyle Allah Teâlâ’nın kullarına hizmet etmek ve onlara faydalı olmak en büyük dileğimdir.”

İhvanlık Hakkında

“Gardaşlarım! Ders alan birinin oruç ve namazdan önce gözü kör, kulağı sağır, dili peltek ve eli ayağı kötürüm olmalıdır. Gardaşlarım! İhvan olmak kolay, insan olmak zor. Gidersin bir mürşide ders alırsın eve ihvan dönersin. Ama insan olmak öyle değil. Şeyhimden ders aldıktan sonra, Şeyhimin boyasına boyanmışım. İşte bu sizin gelmeniz, Şeyhimin himmetidir. Himmet verilmez alınır. Himmeti vermeli, almalı. Biz verebiliyor muyuz siz de alabiliyor musunuz?

Biz Allah Teâlâ’nın hiçbir işine karışmadık.⁷⁶³ Naz makamında dahi olmadık.” “İhvan vaktin oğlu olmalıdır” “İhvan ihvanlığı ile avama karşı gururlanmamalı ve riyaya gitmemelidir. Yolumuzun dört esası vardır. Devamı sohbet, devamı sünnet, devamı zikir ve seyr-i sülûk. İhvanda huşu ve huzur birleşmezse zevk alamaz.

İhvan iki kısımdır. Birinin her gün yediği baldır, balı bilmez. Diğeri de şekli ve şemailini bilmez. Bal baldır, tadından ayrılmaz.

İhvan özürsüz üç hatmi terk ederse ihvanlıktan terk edilir. İhvan Allah Teâlâ için bakarsa Allah Teâlâ ona ölmez bir göz verir. Dinlerse, ölmez bir kulak verir. Hâsıl insan bütün azasını Allah Teâlâ’ya verirse, Allah Teâlâ ona ölmez bir vücut verir ve ruh olur. Edeb, ihlâs ve muhabbet bir ihvanda bulunmaz ise, ilerleyemez.”

13.07.1963

İhvandan İstenilen Şey Hakkında

olarak kapıda kalmıştır.

⁷⁶²— “Şeyh Ahmed ez-Zâhid -rahimehullah- oğlunu her halvette kırk gün süre ile benim yanımda halvete sokardı ama yine de oğluna mânevî sırlar açılmazdı. Bunun üzerine şöyle derdi: *“Yavrum iş benim elimde olsa, yolu bilmede kimseyi senin önüne geçirmezdim!”* (İmam Şarani, *Tenbîhu'l Muğterrîn*, trc. *Selefin İhlâs ve Takvası*, Sıtkı Gülle, İstanbul,1997)

⁷⁶³— *“Bir kısım evliya tanırım ki, onlar duadan dahi teeddüp ederek ancak zikir ile meşguldürler. O yüce şahsiyetler rızâya boyun kestiklerinden, kazayı def etmek için teşebbüse geçmeyi, kendilerine haram bilmişlerdir”* (İz, Mahir, Tasavvuf, İst, 1990, s.55)

Efendi Hazretlerine *‘Başka şeyhlerin ihvanları uçuyor kaçıyorlar, niye bizde böyle bir hal yok’* dediler.

“Gardaşlarım! Sinekte uçuyor. Siz uçmayı kaçmayı bırakın. Allah Teâlâ’ya kul olmaya bakın. Uçmak bir şey değil. Sizin Allah Teâlâ yanında sinek kadarda mı, kıymetiniz yok. Yoksa daha ne çalışıyorsunuz. Sizleri bir damla sudan bu hale getiren Allah Teâlâ değil mi? Onun için uçmaya kaçmaya bakmayın. Allah azîmü’ş şân bize kulum desin yeterde artar.”⁷⁶⁴

⁷⁶⁴—Halid Kılıç Efendiden dinledik.

Seyyid Muhammed Nur-ul Ârâbî Varidat şerhinde buyurur ki;

“Kerâmâtü ilmiye, Kerâmâtü kevnîyyeye mümasil bulunmayan kerâmâtü hakîkiyedir. Kerâmâtü kevnîyye, ancak zahitlerden zahir ve zühd, terk edilince meslûp olur. Hâlbuki kerâmâtü ilmiyenin zevali yoktur”

(İlmi kerametler, dünyevi oluş kerametlerinden yâni (uçmak, harikalar göstermek vb.) benzeri bulunmayan hakiki kerametlerdir. Dünyevi oluşlardan olan kerametler ancak zahitlerden zahir olur. Zühd, dünyevî şeyler terk edilince açığa çıkar. Halbuki ilmi kerametler yok olmaz) (Gölpınarlı, Abdalbaki, Melâmîlik ve Melâmîler, İst. 1931, s. 286)

Muhammedî meşrepli evliyauallah da keramet az zuhur etmiştir. Çünkü nisbetleri Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellemdir. Efendi Hazretleri ve ihvanı, kerâmet konusunda ketum ve gizli yol takip etmişlerdir. Aşağıdaki soruda bu mevzuyu güzel şekilde izah etmektedir.

“Soru: Salih kişilerden ve meşayihden zuhur eden harikulade haller ziyadesiyle şöret bulmuştur. Diğer taraftan sahabe Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellem ile sohbette bulunmaları sebebiyle daha çok kuvvetli, maddî şeyler üzerinde tasarrufta bulunmaya daha fazla kadir idi. Buna rağmen onlardan (çok miktarda) harikulade haller zuhur etmemişti. İmam Şâfi kuddise sırruhu’l aziz Kifâyetü’l-Mu’takid ve Nihâyetü’l-Müntekid isimli eserinde bu soruya verdiği cevabı nakledelim: İmam Ahmed b. Hanbel’e bu soruyu sordular. Buyurdular ki;

Cevab: Ashabın radiyallâhü anhüm imanları kuvvetli idi, haricî bir şeyle imanlarını kuvvetlendirmelerine ihtiyaçları yoktu, diğerlerinin imanları ise, zayıftı, onların imanları derecesine ulaşmamıştı. Onun için keramet-i iyâniye ile imanlarını takviye etmeleri zarureti. *Müeyyidüt-Tarikat* ve *Lisânü’l-hakikat* Şihabüddin Sühreverdî kuddise sırruhu’l aziz şöyle demiştir:

“Harikulade şeylerin keşf olunması ve zuhur etmesi, mükâşefe ehlinin yakınlarının zaafından dolaydır. Hakk Sübhânehü ve Teâlâ, ibadet eden kullarını esirgeyerek onlara rahmet nazariyle bakmıştır. Bu taifeden üstün bir taife daha vardır ki, gönüllerindeki perdeler kaldırılmıştır, yakinin ruhu ile batınları temasa geçmiştir. Bunların, harikulade hallerden medet ummaya ve Hakk’ın kudretlerini müşahede etmeye ihtiyaçları yoktur. Bundan dolayı, Ashabtan radiyallâhü anhüm harikulade haller az naklolunmuştur. Sonraki şeyhlerden çok harikulade haller naklettiler. Zira ashabın radiyallâhü anhüm Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellem ile sohbet etmenin bereketi, vahyin gelişini müşahede etmeleri, meleklerin gelişi ve gidişi sırasında yaşamış olmaları sebebiyle batınları nurlanmıştı. Ahireti müşahede ederek dünyaya karşı perhizkâr davranmışlar ve nefislerini tezkiye etmişlerdi. Adetleri söküp atmışlar ve

İhvan Felç Olmaz ve Bunamaz

Efendi Hazretlerine bir ihvan bacının felç olduğu haberi gelince;

“Gardaşım! Bizim ihvanımız felç olmaz ve bunamaz, onun şeriattan (eliyle işaret ederek) şöyle bir yeniği varmış. Yoksa bu hal zuhur etmezdi.”

İhvanın Çokluğu Hakkında

Türkelili Mevlâna Küçük Hüseyin Efendiden dinledim.

Efendi Hazretleri, Rasûlullah sallallâhü aleyhi ve sellem **“Mahşerde ümmetimi çokluğu ile öğüneceğim.”** buyurduğunu ifade etmiş ve

“Gardaşlarım! Her asrın halifesi gibi, bizde ihvanımızın çokluğu ile öğünürüz” dedi. Daha sonra evinin önünde havuz yapan ihvanları eve çağırdı ve onlarla çay içer iken, uzun bir müddet rabıttan sonra buyurdu ki;

“Gardaşlarım! Siz görevinizi bugün burada çalışarak ve yorularak edettiniz. Allah Teâlâ her kula bir görev verdi. Bize de bugün bir görev verildi. Allah Teâlâ meleklere bu yıl kıtlık olacak buyurdu. Melekler razı oldular. Bize de bu ahval ilham olunca razı olmayıp, Ya Rabbi kullarına kıtlık iptilasını verme, dedik. Duamız kabul olundu.”

İlk Vazife

“Gardaşım! Erkek ihvanın ilk vazifesi incinmemek ve incitmek, kadının ihvanların ilk vazifesi kocasının nefesine hizmet etmektir.”

İlkbahar Mevsimi Hakkında

3 Mayıs 1960 yılında yaptıkları bir sohbette Efendi Hazretleri buyurur ki;

“Gardaşlarım! Bu mevsimde hava ne kadar soğuk olursa olsun insana dokunmaz. Çünkü her şeye hayat veren, şifalı havadır. Güz mevsiminde ise, hava az soğuk olsa da dokunur. Çünkü otları ve her şeyi yakan havadır.”⁷⁶⁵

kalplerini tasfiye etmişlerdi. Bu yüzden, kerameti görmelerine ihtiyaçları yoktu. (Nefâhatü'l Üns, a.g.e. s. 142)

⁷⁶⁵—Rasûlullah sallallâhü aleyhi ve sellem, mezarlıktan dönünce Aişe Sıddıka'nın yanına giderek konuşup görüşmeye başladı. Sıddıka'nın gözü, Rasûlullah sallallâhü aleyhi ve sellem yüzüne ilişince önüne gelip elini onun üstüne, sarığına, yüzüne, saçına, yakasına, göğsüne, kollarına sürdü.

Rasûlullah sallallâhü aleyhi ve sellem **“Böyle acele acele ne arıyorsun?”** dedi. Aişe radiyallâhü anha

“Bugün hava bulutluydu, yağmur yağdı. Elbisen de yağmurun eserini arıyorum. Gariptir ki, üstünü, başını yağmurdan ıslanmamış görmekteyim” dedi. Rasûlullah sallallâhü aleyhi ve sellem

“O sırada başına ne örtmüşsün, başörtün neydi?” Diye sordu. Aişe radiyallâhü anha

“Senin ridanı başıma örtmüştüm” dedi. Rasûlullah sallallâhü aleyhi ve sellem

İnsana Değer Veren Şeyler Hakkında

“Gardaşlarım! Amellerin efdâli zikirdir. Fakat çalışmıyoruz. Kul daima Allah Teâla ile olmalıdır. Vefatında bile. Gardaşlarım! Piyasada tonlarca kâğıt var. Bunların belirli bir kıymeti var. Ama kâğıda imza atılıp mühür vurulduğu zaman para oluyor. Kâğıdı para yapan Mühür ile imza-

dedi ki;

“Ey yeni yakası tertemiz Hatun! Allah Teâlâ onun için temiz gözüne gayb yağmurunu gösterdi.”

O yağmur, sizin bu bulutunuzdan değildir. Başka bir buluttan, başka bir gökten-dir. Hakîmi Senâî'nin

“Can elinde cihan göklerine iş buyuran gökler var. Can yolunda nice inişler, nice yokuşlar, nice yüksek dağlar ve denizler var” beyitlerinin tefsiri. Gayb âleminin başka bir bulutu, başka bir yağmuru, başka bir göğü, başka bir güneşi vardır. Fakat o, ancak havassa görünür, diğerleri

“Öldükten sonra tekrar yaratılıp diriltileceklerinden şüphe ederler.”

Yağmur vardır, âlemi beslemek için yağar. Yağmur vardır âlemi perişan etmek için yağar.

Bahar yağmurlarının faydası, şaşılacak bir derecededir. Güz yağmuruyca, bağa sıtma gibidir. Bahar yağmuru, bağı nazû naim ile besler, yetiştirir. Güz yağmuruyca bozar, sarartır.

Kış, yel ve güneş de böyledir; bunların tesirleri de zamanına göre ve ayrı ayrıdır. Bunu böyle bil, ipin ucunu yakala! Tıpkı bunun gibi gayb âleminde de bu çeşitlilik vardır. Bazısı zararlıdır, bazısı faydalı. Bazı yağmurlar berekettir, bazıları ziyan. Abdâlin bu nefesi de işte o bahardandır. Canda ve gönülde bu nefes yüzünden yüzlerce güzel şeyler biter. Onların nefesleri, talihli kişilere bahar yağmurlarının ağaca yaptığı tesiri yapar. Fakat bir yerde kuru bir ağaç bulunsa cana can katan rüzgârı ayıplama!

Rüzgâr, işini yaptı, esti. Canı olan da, rüzgârın tesirini candan kabul etti. ***“Bahar serinliğini ganimet bilip istifade edin. Çünkü o, ağaçlarınıza ne yaparsa bedenlerinize de onu yapar*** v.s hadîsinin mânası ***“Dostlar, bahar serinliğinden sakın vücudunuzu örtmeyin. Çünkü bahar rüzgârı, ağaçlara nasıl tesir ederse sizin hayatınıza da öyle tesir eder. Fakat güz serinliğinden kaçın. Çünkü o, bağa ve çubuklara ne yaparsa sizin vücudunuza da onu yapar.”*** dedi. Bu hadîsi rivayet edenler, zâhirî mânasını vermişler ve yalnız zâhirî mânasıyla kanaat etmişlerdir.

Onların halden haberleri yoktur. Dağı görmüşler de dağdaki madeni görmemişlerdir. Allah Teâlâ'ya göre güz, nefis ve hevadır. Akılla cansa baharın ve ebedîliğin ta kendisidir. Eğer senin gizli ve cüzi bir aklın varsa cihanda bir kâmil akıl sahibini ara! Senin cüzi aklın, onun külli aklı yüzünden külli olur. Çünkü akl-ı kül, nefse zincir gibidir. Binaenaleyh hadîsin mânası tevile şöyle olur: Pak nefesler bahar gibidir, yaprakların ve filizlerin hayatıdır. Velilerin sözlerinden, yumuşak olsun, sert olsun, vücudunu örtme çünkü o sözler, dininin zahirîdir.

Sıcak da söylese, soğuk da söylese, hoş gör ki, sıcaktan, soğuktan (hayatın hâdiselerinden) ve ceennem azabından kurtulasın. Onun sığağı, hayatın ilkbaharıdır. Doğuluğun, yakinin ve kulluğun sermayesidir.

(Mesnevi, c.1, b.2027–2057)

dur. İnsanı insan eder zikirdir. Allah Teâla'yı zikir edin. İnsan, namazını ve dersini hiç bırakmamalıdır. Her şeyin cilası ve gıdası vardır. Kalbin ki, ise, zikirdir. Bunun kıymeti sonra anlaşılır.”

İstemeyi Bilmek Hakkında

“Mecnun ve Leylâ vardı. Mecnun âşık idi. Leylâ bir gün yanına gelip, “ben Leylâ'yım” diyince Mecnun, “ya bendeki Leylâ kim” demiş. Meğer Leylâ olmuş.

Gardaşlarım! Allah Teâlâ'yı isteyin. Allah kendini verir. Bu hal ile olun Gardaşlarım! Bu âlem bir hayaldir.

“Gardaşım, Allah'dan hayâ ediyoruz. Bakıyoruz, gönlümüze ne geliyor o oluyor. Allah'dan utanıyoruz.”

Allah için birbirinizi sevin, biz sizi Allah için seviyoruz. Karıncayı da Allah için seviyoruz ne görüyorsak Allah'ı görüyoruz. Sizi de gördük Allah'ı gördük. Biz Allah'a sarılmışız ki, siz bize sarılıyorsunuz.”

“Vaktinizin kıymetini bilin. Dünya beni aldattı. Üstü bal tadı, altı beni aldadı.”⁷⁶⁶

İsim Koyması Hakkında

Efendi Hazretleri ihvanın çocukları doğunca isim talebi ile geldiklerinde çocuk getirilmişse kulağına ezan okur adını koyardı. Tükürüğü veya tatlı bir şeyle tahnik yapardı.⁷⁶⁷

⁷⁶⁶— “Hiçbir sevinip gülen yoktur ki, dünya ardından onu kedere düşürmesin, ağlatmasın. Dünyanın hiçbir ikbali yoktur ki, ardında idbar bulunmasın. Dünyada hiçbir serpintiyle ferahlayan yoktur ki, ardından onu belâ sağanağıyla ıslatmasın. Dünyanın şanıdandır bu; sabahleyin birine yardım eder, akşamlayın ona düşman kesilir. Bir yanı tatlı olur, sindirirse öbür yanı acı gelir, yerindirir. Kişi, onun zevkine erer, güzelliğini elde ederse, mutlaka tezce belâları çatar ona, dertleri erer. Dünyada esenliğe kavuşup akşamı eden, mutlaka korkulara düşer de sabahlar.

Aldatıcıdır dünya, onda ne varsa hepsi de insanı aldatır. Fânîdir, onda olanların hepsi de yok olur. Dünya azıklarında, suçlardan çekinmekten başka hiçbir şeyde hayır yoktur. Dünyadan az bir şey elde eden, ondan emin olabilecek çok şeye sahip olmuş demektir; çok şey elde edense, kendisini helak edecek çok şey elde etmiş demektir. Dünya, az bir fırsat verir insana, sonra geçer-gider; o fırsata erense ancak hasret elde eder. Nice ona güvenenleri dertlere uğratmıştır; nice ona inananları helak vadisine atmıştır; nice büyükleri hor-hakir etmiştir; nice benliğe düşenleri alçaltmış-gitmiştir.” (Hz. Ali kerremallâhü veche, Nehe'ül-Belaga, hzl: Abdalbaki Gölpınarlı, İst. h. 1390, s. 87)

⁷⁶⁷—Hz. Aişe radiyallâhü anhanın nakline göre yeni doğan çocuklar Rasûlullah sallallâhü aleyhi ve selleme getirilir, O da bunlara mübarek/hayırlı olmaları için dua eder, tahnikte bulunurdu. Yâni yeni dünyaya gelen çocuk daha anne sütü emmeden Rasûlullah sallallâhü aleyhi ve selleme götürülür, çocuğu kucağına oturtup ağzında yumuşatmış olduğu hurma ile çocuğun damağını oğar, daha sonra dua edip adını

Adlarda genellikle Ehl-i Beytin, sahabenin veya pirân-ı izâmın adlarını tercih ederdi.⁷⁶⁸

Bir gün Hacı Murat isimli ihvan Efendi Hazretlerine gelerek;
“Efendi Hazretleri bir mahdumunuz oldu. Ne buyurursunuz.” Efendi Hazretleri;

“*Hatice-i Kübra, olsun.*” Hacı Murat;

“Efendi Hazretleri Bir öncekine vermişsiniz,” dediğinde elini sallayarak

“*Yâ, öyle mi! Peki Fatıma’tüz- Zehra olsun*” buyurdular.

İşlerin Değiştirilmesi Hakkında

Hasan Hüseyin Karataş Efendi’ye hitaben ihvana “*Gardaşım! Büyükler buyurur ki, “Sebepe sizi terk etmeden, siz sebebi terk etmeyin,”*” söylemiştir.⁷⁶⁹

koyardı. İslâm inancında bu işleme tahnik adı verilir. (*Müslim, Âdâb 27; Ebû Dâvûd, Edeb 106. Buhârî, Menâkıbu'l-Ensâr 45, Akîka 1; Müslim, Âdâb 26; Ebû Dâvûd, Edeb 69.*)

⁷⁶⁸— “*Siz kıyamet gününde hem kendi adınızla, hem de babalarınızın adıyla çağırılacaksınız; bu sebeple kendinize güzel adlar koyunuz*” (Ebû Dâvûd, Edeb 69)

Şeyhim Aliyyü'l Havvâs şöyle derdi:

“Gerçeği yansıtmayan (Şemsüddin, Kutbüddin, Bedreddin) gibi benzer adları çocuklarımıza koymaktan kaçınmalıyız. Bu adların güzel ve doğru anlamları, te’vîl götürür yönleri bulunmasına rağmen —meselâ, Şemsüddin’i; kendi inancının güneşi, Bedreddin’i kendi dininin ayı gibi— yine de doğru değildir. Fakat bu öyle bir hale gelmiştir ki, herkes, hatta sâlih kişiler, bilginler dahi böyle lakapları çocuklarına vermekte, kendileri bu tür lakapları almaktadırlar. Bazı kişiler daha ileri giderek tek isimle anılmalarını yadırgamaktalar. Hâlbuki en doğru yol sünnete uymaktır. Binaenaleyh, bir bilgine veya salih bir kimseye hitab edecek bir kimse, Ömer Efendi, Mehmed Efendi diyerek hitâb etmesi, aldatıcı ad olan Şemsüddin, Kutbüddin diye seslenmesinden daha faziletlidir.” Hak Taâlâ istediğini doğru yolda yürütür. (Uhûdü'l Kübra, a.g.e. s.409)

“İbn Melek (ö.801/1398), konunun önemini; ‘Sünnet, kişinin çocuğu ve sorumluluğu altındakiler için güzel isimleri tercih etmesini gerektirmektedir. Zira **kötü isimler bazen kadere tevafuk eder.** Sözelimi, Allah Teâlâ’nın kazâsı, çocuğunu **hüsran/zarar** diye isimlendiren kimseye gelecek olsa bu şahsa veya çocuğuna gelen herhangi bir zararın, bazı kimseler, o isim sebebiyle geldiğine inanarak uğursuzluk çıkarmaya yeltenebilir, onunla oturup kalkmaktan ve beraberlikten kaçınabilirler” (Canan, İbrahim, *Kütüb-i Sitte Ter. ve Şer.* XI, 461.)

⁷⁶⁹—Bu terk etme hali maddi ve manevi işlerde nefsin ve şeytanın vesveseleri ile olur. Bu vesvese maddi işlerde ‘daha iyisi’ gibi umut ile manevi işlerde ‘sen adam olmadın, sen boşuna ibadet etme riya içindesin, ne kadar çok ibadet ettin bir şey olmadı, boşuna zamanını ne geçiriyorsun başka kapıya git vb.’ Sözlere hep aldatmadan ibarettir. Şu inceliğe dikkat edilmelidir.

Bazıları Şihâbeddin Sühreverdî kuddise sırruhu’l-azîze şöyle yazdılar:

“*Ey Efendim! Eğer ameli terk edersen tembelleşiyorum. Yok, eğer amel edersen*

İşlerin Hakikâti Hakkında

Efendi Hazretleri bir gün annesine **“Babama söyle de, bana sarık al-sın.”** Der. Annesi buyurur ki;

“Oğlum sen sarık ol, âlem seni başında taşısın.” Başka bir zaman ise, **“Babama söyle, bana koku alsın”** demesi üzerine, **“Oğlum sen koku ol, bütün âleme tüt.”**

Efendi Hazretleri biz bu kasketi takmayalım ve dışarı çıkmayalım diye niyet etmişler. Fakat manasında Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellemi görmüş. **“İsmail Efendi bezde bir keramet yok. Ümmet-i Muhammed’i irşada çık vazifeni yap.”**⁷⁷⁰ Emrine tabi olup kasketi takınmış ve **“Oğul, eğri aya-ğa eğri ayakkabı yaparlar. Bizde öyle yapıyoruz”** buyurmuşlardır.⁷⁷¹

İşlerin Zahiren Söylenmesi Hakkında

“Gardaşlarım! Bir şey sormak icap ederse veya sıkıntınız olunca bize zahiren söylemeniz icap eder. Allah Teâlâ bize bildirirse biz biliriz.”

İşlerin Tecellisi Hakkında Takdirin Önemi

Efendi Hazretleri 1949 yılında ziyaretine gelen Darendeli Hacı Hasan Efendiye,

“Gardaşım! Hacca gideceğiz.” buyurunca O da;

“Efendi Hazretleri param yok” demiş. Efendi Hazretleri de;

“Gardaşım! Bizimde paramız yok, İnşâ-allah gideceğiz.” diyerek davet edildiklerini aşikâr kılmış.

Kaza Namazı Hakkında

Bir gün vekalede sohbet sırasında birisi,

“Kaza namazı olanın nafile ve sünnet namazları kabul olmaz diyorlar. Siz ne buyuruyorsunuz?” dediklerinde;

“Gardaşlarım! Yarın ruz-i mahşerde ilk sual namazdan olacaktır. Namazın hesabında hesaba ilk defa farz namazları alınacak, ondan sonra noksan kalan kısımları kaza namazları ile tamamlanacak. Ondan noksan kalan kısımları da derecelerine göre sünnetlerle, ondan noksan kalan kısımları da nafile namazlarla tamamlanacaktır.”

gönlüme şımarıyorum.” Cevap verdi:

“Amel et şımarıklıktan dolayı da Allah Teâlâ’ya istiğfar eyle.” (Nefâhatü’l Üns, a.g.e. s. 648)

⁷⁷⁰— Enes b. Mâlik radiyallâhü anh şu tespitte bulunmuştu:

“Bugün mescitlerde başları taylasanlı cemaati ancak Hayber Yahudilerine benzetebiliyorum!” (Tenbîhu’l Muğterrîn, a.g.e.217)

⁷⁷¹— **“Cübbe ve sarık ile insan âlim olmaz. Âlimlik insanın zâtında olan bir hü-nerdir. Bu hüner ister ipekli bir kaba, ister yünden bir aba içinde olsun.”**(Hz. Mevlânâ, Fîhi mâfih, Çev. Meliha Ü. Tarıkâhya, İstanbul, 1985, s. 134)

Gardaşlarım! namazlarınızı ihmal etmeyin. Vaktiniz oldukça borcunuz varsa kaza namazı ve Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellemden intikal yâni gelmiş olup, sizlere bildirdiğimiz sünnet namazlarını kılınız.”

Gardaşlarım! Akşam namazından sonra ikişer rekâttan altı rekât evvâbin namazı kılanın geçmiş on yıllık günahı af olunur. Ondan sonraki evvâbin namazları için de her birine bir umre sevabı verilir. Teheccüd namazını kılın, iki rekât işrâk ve dört rekâta duhâ namazı kılın”⁷⁷²

Kendine Söylenmiş İlahilerin Hakikâti Hakkında

“Bu sözler Allah Teâlâ ve Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve selleme söylenmiş sözlerdir. Ancak yol bizden geçtiği için bize söylenmiştir. Fenâfi’l-ihvân olduysanız, bu sözler ihvana, Fenâfi’s-şeyh olduysanız bu sözler şeyhe, fenâfi’r-resûl olduysanız bu sözler Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve selleme, bekâbi’llâh olduysanız bu sözler Allah Teâlâ’ya söylenmiştir”⁷⁷³

“Gardaşım sevmeli sevilmeli. Her insanın sevgisi Allah Teâlâ ve Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve selleme ulaşmaz. Siz bizi sevin, bizde şeyhimizi seviyoruz. Bu sevgi, silsileyi meşâyih yolu ile Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve selleme, oradan Allah Teâlâ’ya ulaşır.”

⁷⁷²—Farz ve vacipten fazla olan ibadetlere **Nevafil** (Nafileler) derler. Bu çoğuldur, tekili Nafîle kelimesidir. Nafîle’nin birkaç anlamı vardır: Bunlardan birisi de hediye, bağıştır. İbn Arabî **Fütuhât**’ında diyor ki;

“Nafîlelere devam etmekte Allah Teâlâ sevgisi hükme bağlanmıştır. Nefel, ziyâde, fazlalık demektir. Sen varlıkta ziyâdesin. Hakk vardı, sen yokken; sonradan olma varlıkla ziyâde oldun. Ve sen Allah Teâlâ’nın varlığında nafîle olduğundan o varlığı yok etmek için sana nafîle meşru (şeriat gereği) kıldı. Nafîlenin farzlarla bir benzeri olması şarttır, olmazsa ona bidat derler.”

Nafîle ibadetlere devam sayesinde Allah Teâlâ’ya yaklaşmanın mümkün olduğunu isbat için şu kudsî hadîsi en büyük senettir.

“Kulum ancak nafîlelerle bana yaklaşır ve onu severim. Ben kulumu sevdiğim vakit onun kulağı, gözü, eli, ayağı ve dili olurum. O, benimle iştir, benimle görür, benimle tutar, benimle yürür ve benimle konuşur.” (Buharî) (AYNÎ, a.g.e. s. 180)

⁷⁷³—Şeyh Zeyneddin-i Hafî der ki; Müridliğin şartlarından biri şeyh ile kalp bağının devamıdır; ondan yardım isteyecek, teslim olacak, sevgi gösterecek. Kişiyi şeyhinden başka vasıtalarla feyz hâsıl olmaz. Dünya şeyhle dolu olsa da şayet müridin içinde şeyhinden başkasına bir alâka uyanırsa batını vahdaniyete açılmaz. Çünkü insanın iki yönü var: Biri ulvî, biri süflî. Hak Teâlâ yönden münezzehtir. Nasıl kibleye yönelmeden namaz makbul olmazsa Resul’e bağlanıp teslim olmadan Resul’ün nübüvvetine kalp bağlamadan Allah Teâlâ’ya yönelme hâsıl olmaz. Resul bir vasıtaadır. Kalp ile Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve selleme bağlanmaksızın kula Allah Teâlâ’dan feyz gelmez. Sonra beden ve ruh ile bir yöne yönelince insana vahdaniyetten feyzler ve kabiliyetler hâsıl olur. **Bilinmelidir ki, müridin şeyhinden yardım istemesi Hz. Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellemden yardım istemesidir; çünkü şeyhi de şeyhinden, o da Hz. Muhammed sallallâhü aleyhi ve selleme kadar gider.** (ÇAVUŞOĞLU, a.g.e. s. 141–142)

Kendini Beğenenler Hakkında

“Herkes yanımıza nefsimizi yendik diye gelirler. Hele bir dokun bakalım, işin aslı nasıldır bir göresin.”⁷⁷⁴

Bir gün Efendi Hazretlerinin huzurlarına bir adam gelir,

“Efendim otuz beş senedir tehecçüd namazımı aksatmadım” demesi üzerine Efendi Hazretleri buyurur ki;

“Ne o namazı kılsaydın, ne de bu sözü söyleseydin. Bunda varlık kokuyor, Gardaşım.”⁷⁷⁵

Varlıktan Allah Teâlâ’ya sığınınız. Biz hiç kimseyi hor görmeyiz.⁷⁷⁶ **En**

⁷⁷⁴—Niyâzî Mısırî Hazretleri buyurur ki;

“Sûfilerin gerek yeni intisab edeni, gerek bu yolun sonuna gelmiş, mezheb olarak ehl-i sünnet ve’l-cemâattendir, gayri değildir. Bir kimse ehlullâh olsa bile dört mezheb imamının mertebesini bulamaz. Nerede kaldı ki, ashâb-ı güzîn mertebesini ve nebilik derecesini bula. Evliyâullâh, daima bu imamların mezhebine sâlik olmağa muhtaçtır; bundan azade kalamaz.” (Sefîne-i Evliya, c.I, s.14)

Ahmed Tahir kuddise sırruhu’l-azîz Hazretleri buyurdu ki;

“Nefsi öldürmek o kadar zordur ki, ben nefsimi öldürdüm diyen evliyanın daha köşeyi dönmeden nefsi karşısına çıkar. Yendim sanırsın, yere atarsın, bir de bakarsın ki, yine karşına dikilir.” (GÜNEREN, a.g.e., s. 74)

⁷⁷⁵—Fenalık ve kötülük insanlardadır ve zaten **“Şerefu’l-mekâni bi’l- mekâni”** (Mekânın saygınlığı orada oturana bağlıdır.) buyrulmuştur. Kuşun, dışisine söylediği gibi: Biçare hayvan, dışisi ile beraber hangi yuvada on beş gün oturur ise, orada bir fena koku hâsıl olup dışisine dermiş ki;

“Arkadaş, yine burası da koktu, başka bir yere gidelim.” Bir gün yine böyle demiş, sonra dışisi ona cevap olarak demiş ki;

“A koca, ben kendimi bildim bileli, böyle senin ile beraber gezdim gezeli her nerede olsak on beş günden ziyade oturamayız, orası kokar. Hâlbuki bu iş muhakkaktır. Yerlerin, bence bir etkisi yoktur; ancak koku bizdedir; nereye gitsek on beş gün deyince orasını kokuturuz. Gel baş başa verelim de bizde olan bu kokuyu gidermenin bir çaresine bakalım” demiştir.

Pek doğru ve sahihtir. Yerlerin asla bir fena koku ve bozulması yoktur. Gerek iyi ve gerek fena, koku insanlardadır. Bunun gibi bu yüz­süz asi Aşçı Dede’nin de o kirli paçavrası beraberinde oldukça her nerede olsa orası kokar. (Aşçı, a.g.e. c. IV, s.1495)

⁷⁷⁶—Derviş olan kişiler deli olağan olur

Aşk nedir bilmeyenler ana gülegân olur

Gülme sakın sen ana eyi değildir sana

Âdem neye gülerse başa gelegân olur

Ah bu aşkın eseri her kime uğrar ise,

Gün uykusu uyumaz benzi solagân olur

Er kişi âşık olsa aşk deryasına dalsa

Ol deryanın dibinde gevher bulagân olur

Âşıkla mekan olur dünya terkini urur

Dünya terkin uranlar didâr göregân olur

günahkâr insan tövbe eder. Allah Teâlâ'nın sevdiği kulu olur. İbadetine güvenen insana varlık gelir ve mahvolur.”

Keramet Hakkında⁷⁷⁷

İhvanlardan biri, Efendi Hazretlerinin huzurunda sohbetinde iken gönlünden geçirir ki,

“Efendi'nin de hiç kerameti yok” o anda Efendi Hazretleri ona döner ve buyurur ki,

“**Gardaşım siz ders almadan önce Teheccüd namazına kalkar mıydınız?**” o da, “**Kalkmazdım Efendim**” diye cevap verir.

“**Peki, şimdi kalkar mısınız?**” diye sorunca;

“**Evet Efendim. Hem de hiç kaçırmam**” diye söyleyince, Efendi Hazretleri buyurdular ki,

Derviş Yûnus sen dahî incitme dervişleri
Dervişlerin duası kabul olağan olur

Hiz. Yunus Emre kuddise sırruhu'l-azîz

⁷⁷⁷— “Bu mücâhede, halvet ve zikirleri, maddî algılar perdesinin keşfi (ortadan kalkması, açılması) ve -maddî algılar ile kendisinden hiçbir şeyin idrak edilemeyeceği-Allah Teâlâ'nın emrinden olan âlemlere vâkîf olma durumu takip eder. İşte ruh, mahiyet olarak bu âlemler mensuptur. Söz konusu keşfin sebebi şudur: Ruh maddî algılardan uzaklaşıp, batınî idrake yöneldiğinde, maddî halleri (algılamaları) zayıflar ve ruhî halleri kuvvetlenip hâkim duruma geçer ve sürekli olarak yenilenip gelişmeye devam eder. Zikir, bu hususta ona yardımcı olur. Evet, zikir ruhun yükselişi için gıda gibidir. Bu yükseliş ruhun, ilim halinden, şuhûd (gözle görülen) haline geçişine kadar devam eder. Ruh şuhûd haline geçince maddî algılar perdesi ortadan kalkar ve onun zâtından olan nefsin vücut bulması tamamlanır. İşte bu idrakin kendisidir. O zaman ruh, Rabbânî bağışlara, ledûnî (gaybî) ilimlere ve ilâhî sırlara nail olur ve zâtı, en üst ufuk olan melekler ufkündeki (âlemindeki) hakiki yapısına yaklaşır.

Bu keşif durumu, mücâhede ehlinde çok görülür ve bu yüzden onlar, başkalarının idrak edemediği, varlığın hakikatine ilişkin bilgileri idrak ederler. Aynı şekilde çoğu zaman olayları, meydana gelişlerinden önce idrak ederler, himmetleri ve nefislerinin gücüyle süflî varlıklar üzerinde tasarrufta bulunurlar (keramet gösterirler). Bu varlıklar (tabiat kanunlarına aykırı bir şekilde) onların iradelerine boyun eğer.

Büyük sûfiler, keşfe itibar etmezler, tasarruflarda bulunmazlar ve konuşmakla emr olunmadıkları her hangi bir şeyin hakikatinden haber vermezler. Aksine kendilerinde meydana gelen bu gibi şeyleri bir musibet ve imtihan vesilesi sayarlar ve bu gibi şeyleri başkalarında gördüklerinde, kendilerine de gelmesinden Allah Teâlâ'ya sığınurlar.

Sahabeler de böyle bir mücâhede içindeydiler ve bu tür kerametlerden çok büyük nasipleri vardı. Ancak onlar bu gibi şeylere hiç önem vermemiştir. Hz. Ebû Bekir'in, Hz. Ömer'in, Hz. Osman'ın ve Hz. Ali radiyallahü anhümün faziletinden bahseden haberlerde bunun pek çok örneği vardır. (İbn-i Haldun, Mukaddime, trc. Halil KENDİR, İst, 2004, s.671)

“Gardaşım bundan büyük keramet olur mu?”

Kokusu

Efendi Hazretlerinin vücut kokusunun bir rivayette karanfil gibi koktuğu rivayet edilir.⁷⁷⁸ Şükrü Sefa Efendi ise: **‘O gül gibi kokardı. Kaldığı ve geçtiği yerlerden kokusu uzun süre gitmezdi’** diye ifade etmiştir.

Leylâ ve Mecnun

“Mecnun, kırk yıl Leylâ’yı, Leylâ diye sevdi. Kırk yıl sonra Leylâ’da, sevdiğinin Mevlâ olduğunu anladı. Yine Leylâ’yı sevdi. Fakat Mevla diye sevdi.

Mecnun’a sordular.

“Leylâ için deli oldun. Ya bu ayrılığa nasıl dayanıyorsun?” dedi ki;

“Ayrılık ne kelime. Ben Leylâ’yı düşünene düşünene kendimi unuttum. Şimdi kendimi de unuttum, fark edemiyorum. Ben, ben miyim? Yoksa Leylâ mıyım?” Sonunda mecnun Leylâ; Leylâ, Mecnun oldu.

Aşık ve maşuk bir suda boğulurken, birisi erkeği kurtarmak istemiş. O ise; beni bırak, maşukamı kurtar, o boğulmasın. Diyerek elini vermiyor ve boğuluyor.

Bir âşık;

Sevdiğimin kendini değil, fesinin püskülünü görsem bana yeter. Demmiştir.”

“Mecnun Leylâ’nın aşkıdan dağlarda çöllerde gezer iken bir bakmış ki, bir sayyad (avcı) bir ceylan yakalamış. Bunu bırak demiş. Avcı; nasıl bırakayım. Mecnun;

“Ceylanın gözü Leylâ’nın gözüne benziyor. Sana elbisemi vereyim. Demiş”

“Mecnun’un çöldeki haline babasının yüreği dayanamamış. Oğluna demiş ki;

“Oğlum seni Kâbe’ye götürüyüm. Hacer-i Esved’e yüz sür de bu aşk belasından kurtar.” Mecnun;

Ya Râb belayı aşk ile kıl aşına beni

Bir dem belâ-yı aşktan etme cüda beni

⁷⁷⁸—Damadı Orhan Zarifoğlu’ndan işittim.

Hz. Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellem **Gül**

Hz. Ebûbekir radiyallâhü anh, **Ayva**

Hz. Ömer radiyallâhü anh, **Kavun**

Hz. Osman radiyallâhü anh **Menekşe**

Hz. Ali kerremallâhü vecheh, **Şebboy**

Hz. Fatma radiyallâhü anha, **Yasemin, gibi kokarlardı.** (AYTANÇ, Gönül, Sözce, İst. 2005, s.14)

*Az eyleme inayetini ehli derdden
Yani ki, çok belâlara kıl mübtelâ beni*

“Allah Teâlâ’m benim aşkıma o kadar artır ki, kimse Mecnun vefasız demesinler.”

Meczuplar Hakkında

“Gardaşlarım! Meczulara fazla dokunmayın, gerekirse uzak durun. Onların duası, bazen beddua yerine geçer.”⁷⁷⁹

Misafirlik Hakkında

“Gardaşlarım! Hepimiz misafiriz. Misafir aç olmayacak, ev sahibine güç olmayacak misafirliğimizi bilmeliyiz. İnsan bar (yük) olmamalı, yar olmalı, yani hizmet ehli olmalıdır.”⁷⁸⁰

Misafirler Hakkında

“Gardaşlarım! Günde yanımıza otuz kişi gelir. Bunlardan onu bizi tetkik için. Onu, yemek-içmek için. Diğer onundan sekizinin dünya işi var, ikisi ise, Allah rızası için ziyarete gelir.”

Münakaşa Hakkında

“Gardaşlarım! Sakın münakaşa yapmayın. Allah Teâlâ bilir deyin, işin içinden çıkın.”

Naci Fırkası Hakkında

“Gardaşlarım! Naci denilen fırka sizlersiniz.”⁷⁸¹ Bakarsınız bazı kişiler

⁷⁷⁹— Girit’te bir meczup vardı. Bir gün kendisine, birisi sataşmış. O da öfke ile elindeki çahları yere fırlatınca dağlar tutuşmuş ve Girit’in yarısı bu suretle yanmıştı. Esasen o öldükten sonra, Girit Türklerden gitti.

“Meczuplar, buldukları memleketin mânevî valileri ve memurlarıdır. Cenâb-ı Hak o memleketin kalmasını murat ederse, o gidenin yerine bir diğerini koyar. Yok, eğer Hakkın muradı bunun zıddı ise, o meczubu ya başka bir tarafa veya âhirete nakleder.” (Ken’an Rifâî, a.g.e. s. 47)

⁷⁸⁰— “*Dervişlik yâr olmak, bâr olmamaktır.*” Hz. Şeyh İbrahim Fahreddin Cerahî kuddise sırruhu’l-azîz (*Tasavvuf Terimleri*, İst., 1998, s.41)

⁷⁸¹—Hz. Ali kerremallâhü veche rivayet etti ki;

Cenâb-ı Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellem “Benden sonra ümmetim yetmiş üç fırkaya ayrılacak, yetmiş ikisi ateştedir, bir fırka, fırka-i nâciyedir” hadîs-i şeriflerini beyân ederken şöyle buyurmuşlardır: “**Ve mimmen halaknâ ümmeten yehdûne bilhakki ve bihi ya’dilûn**” (Araf: 181) (Meali: Yarattığımız kimselerden bir ümmet vardır ki, nâsı sırât-ı müstakim üzere götürürler ve halka Hakk ile adalet icrâ eylerler.)

“Bu âyet-i kerîmede, fırka-i nâciye beyân edilmiştir ki, bu Ben, Ehl-i Beytim ve

*tarîkata giriyorlar. Çok geçmeden acabten garâibten bahsetmeye kalkışıyorlar. Kendilerini büyük adam olduklarını zannediyorlar. Fakat büyük kim, küçük kim, o sonra belli olur. Bizim tarîkatımıza gelen kimse uzun yıllar çalışır. Ancak kendi küçüklüğünü fark eder. Yetmez mi bu fark. Çünkü keramet kulu Allah Teâlâ'dan uzaklaştırmaya yarar. İnsan Ahlak-ı Muhammedi ile ahlaklanmalı, kuldan istenen budur. İnsan ile ebedi âleme gidecek kazançta budur.*⁷⁸²

Rabita Hakkında

“Rabita, mürşidin eliyle müridin kalbinden geçirilip, dergâh-ı izzete bağlanan haberleşme ipidir.”

“Rabitasız insan kör ve sağır.”

Ramazan Ayı Hakkında

“Gardaşlarım!

*Birbirinizle bir araya geldiğiniz zaman, gönüllerinizi dünya taalluktundan âri kılarak hep bir ruh gibi olmaya gayret ile celb-i himmet ve ruhaniyyet eylemeniz iktiza eder.*⁷⁸³

Bunun hilafındaki hareketler, maddî ve mânevî işlerinizin bozulmasına ve gönüllerinizin perişanlığına sebep olacağından, şu Ramazan-ı mağfiret nişanından birbirinizle hubben lillâh helâlleşerek, gayet samimi ve ciddi olarak muhabbet eylemenizi eltâf-ı ilâhiyyeden niyaz ederim.”

Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellem, Efendi Hazretlerine isim

bize tâbi olanlardır.”(Süleyman İbrahim, Meveddet Pınarları, trc. Adnan M.Selman, İst. 2000, s. 23)

Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellem *“Yahudiler yetmiş bir fırkaya yahut yetmiş iki fırkaya ayrılacak (ayrıldı), hıristiyanlar da aynı şekilde. Benim ümmetim de yetmiş üç fırkaya ayrılacaktır.”* (Tirmizî) *“Hepsi ateştedir. Birisi müstesnâ, o ise, cemaattir.”* (Ahmed, Müsned)

İmâm-ı Rabbânî kuddise sırruhu'l-azîz bir mektuplarında şöyle yazdılar:

“Yüksek babamdan kuddise sırruhu'l-azîz işittim. Buyurdular: Yetmiş iki fırkanın çoğunun dalâlete düşmesi ve yoldan çıkmalarının sebebi, sofiler yoluna girmesi ve nihayete kavuşmayıp, yanılmalarıdır.” (Muhammed Hâşim Kışmî, Berekât İmâm-ı Rabbani Ve Yolundakiler, trc. A. Faruk Meyan, İst. 1980, s.113)

⁷⁸²—Bir şahıs, Cüneydi Bağdadî'yi Hakka yürüdüktan sonra rüyasında gördü, ona ne durumda olduğunu sordu. Bunun üzerine Cüneyd şöyle buyurdu:

“İbareler eridi, işaretler kayboldu. Bize menfaati olan ancak o rekâtçıklardır ki, onları gece içinde kılardık.” (Mustafa ismet Garibullah, a.g.e. c.1, s.342)

⁷⁸³—Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellem buyurdu ki;

“Cemaate sıkı sıkıya sarılınız. Tefrikadan uzak durunuz, çünkü bir başına kalanın arkadaşı şeytandır. İki kişiden uzaktır. Kim cennetin bolluk ve rahatlığını, genişliğini arzu ediyorsa, o cemaate sıkı sıkıya bağlı kalsın.” (Tirmizî, Fiten, 2165)

vermesi Hakkında

Bir Ravza-ı Mutahhara ziyaretinde, Efendi Hazretleri buyurmuş ki;

“Biz bu kapının kıtmîriyiz.” Biraz bekledikten sonra;

“Yok, canım bütün âlem, bu kapının kıtmîridir.” Biraz bekledikten sonra;

“Gardaşlarım! Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellem üç defa adımızı değiştirdi. Garib’u-llah, Refî’u-llah ve sonunda adımızı Yakîn’u-llah koydu.”

Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve selleme Olan Sevgisi Hakkında

“Gardaşlarım, Ahmet ve Mehmet! Bizler sizin adınızı abdestsiz bugüne kadar ağızımıza dahi almadık.”

“İsmim Muhammed Efendim” diyen kişiye Efendi Hazretleri;

“Allah Teâlâ’yı seversen sus, abdestimizi tazeleyelim ondan sonra adınızı söylersiniz” buyurarak, Efendimiz sallallâhü aleyhi ve sellem ismine dahi olan hürmetini göstererek, O’nun sevdalısı olduğunu izhar ederdi.

Rusya Hakkında

“Gardaşlarım! Evliyalar da silahı ele alıp harbe iştirak ederler ve kazanırlar. Biz elimize silah almadan, Rus’u yirmi senedir yerinde durdurduk ve ona öyle bir iş ettik ki, kıyamete kadar belini doğrultamazlar”

Sabri Hakkında

Ankara’dan gelen bir müfettiş gizli olarak bir süre takibat yapmış, gideceği zaman Efendi Hazretlerine gelerek kendini tanıtmış;

“Efendi Hazretleri siz müstesna bir insansınız, bu kadar insan, nefsinizi düşünüp dünya menfaati için etrafınızda yuvalanmışlar ve nemâlanıyorlar.” dediğinde, Efendi Hazretleri;

“Gardaşım, biz bunların hepsini ve durumlarını biliyoruz.” Buyurmuştur.⁷⁸⁴

Sahte Seyhler Hakkında

“Gardaşlarım! Bakıyoruz, bazı kimseler kendiliğinden şeyhlik ediyorlar. Tevbe-kâr olmadan ölen, fahişe kadınlar ellerinde bıçaklar ile kendilerini doğrayacaklar. Kendiliğinden şeyhlik edenlerin hali, mahşer yerinde onlardan beter olacak. “

Her mürşide dil verme kim yolunu sarpa uğradır

Mürşidi kâmil olanın gayet yolu asan imiş

Niyazi Mısrî kuddise sırruhu’l-azîz

Sakal Hakkında

⁷⁸⁴—Muammer Su isimli ihvandan dinledim.

Efendi Hazretlerine, “Sizin ihvanınız, sakalını niye kısa uzatıyor” diye sorulunca, “**Gardaşım bizde içeriye doğru uzatıyoruz**” buyurmuşlardır.⁷⁸⁵

Bir arkadaş gurubu ile ziyaret yapan Şahab Ünal’a, Efendi Hazretleri “**Gardaşım! Sakalınızı bırakınız**” diye ısrarlı teklifi olduğu, kendilerinin ise, bu ısrarlı teklif karşısında söz verdiklerini söylemiştir.⁷⁸⁶

Sevmek Hakkında

“Siz birbirinizi Allah Teâla için severseniz, gayret’u-llah zuhur eder. Allah Teâla hepinizi sever. Muhabbeti olan hata görmez, görse de göz yumar. Her işte beraberlikten Allah Teâla razı olur. İdare ilmini öğrenin, insan kızınca şeytanın malı olur.

İdare müdâra ve dubâra.

Nefis çok mübarektir. Ruha âşık olmuştur. Aşkın kıymeti çok büyük-

⁷⁸⁵—İhramcızâde Hacı İsmail Hakkı Hazretleri, sakal konusunda uzatmıyorlar demek yerine niyetlerinde uzatmak olduğu fakat maslahat icabı hareket edildiğini beyan etmektedir. Ehl-i tarihte bir sünnetin terki dahi haramdır.

Ebu Hüreyre radiyallâhü anhın rivayet ettiği hadisi şerif; “**Cuma günü gusletmek, misvak, bıyıkları kısaltmak, sakalı uzatmak, İslâm fitratındandır. Zira Mecusiler bıyıklarını uzatır, sakalı keserler. Şu halde onlara muhalefet edin.**” (İbni Sad(1/147) Müslim(taharet,55) Beyhaki(1/150) Şafii el Ümm(1/21) Beyhaki Ma’rife(1/246) Nesai (Zinet,2) Ahmed(2/52) Buhari Tarihul Kebir(1/140) Taberani Sağır(553) Hatib Tarih (6/247) Deylemi(2570) Fethul Bari (10/346) Ramuz (449/15) Suyuti Esbabı Vurud (212–214) Kenz(17223) Kandehlevi Sakal Risalesi (s.17) Zadul Mead (1/166) Zübeydi İthaf (2/427)

İslâmiyette bütün mezheplerde sakalı kesmek haramdır. Bir mecburiyet olursa, kerahetle kesebilir. Fakat mecburiyet yoksa sakalı kazımak doğru değildir, haramdır.

“**Pes, sakalı tıraş etmek haramdır. Zen (kadın) makûlesi saçını tıraş gibi. Ve sakalda mesnûn (sünnet) olan zevâidini (fazlalığı) kısa etmektir. Zira sakal insanın ziynetidir ve herkesin ziyneti kendi hasebiyle olur. Pes, çene altından bir kabza tutup maadasını kısa etse caizdir.**” (BURSEVÎ, İsmail Hakkı, *Tuhfe-İ Atâiyye*, s. 66b; AKKAYA, Veysel, *Kâbe ve İnsan*, İstanbul, s.191)

Ebu Said el Hudri radiyallahü anhden rivayet edilen hadiste buyrulur ki; “**Doğu tarafından bir takım insanlar zuhur edecek, onlar Kur’an-ı Kerim’i okuyacaklar, fakat Kur’an-ı Kerim onların gırtlaklarından aşağı geçmeyecek. Onlar, okun av hayvanını delip çıktığı gibi dinden çıkacaklar, ok bir daha girişine dönmediği gibi, onlar da artık bir daha dine dönemeyeceklerdir. Onların alameti; tıraştır.**” (Buhari(tevhid,57) Kastalani İrşad us Sâri(4/480) Fethul Bari(13/546) Ayni Umde tul Kari(25/201)

İbni Abidin; “**Ulemadan sakal tıraşını mübah gören olmadı**” demiştir.(İbni Abidin(5/261) Fethul Kadir(2/86) el Fıkhu Mezahibil Erbaa(2/45)

Sakalı sünnet üzere bırakmak da sünnettir. Ka’bul Ahbar radiyallâhü anh dedi ki; “**Ahir zamanda bir takım insanlar gelecek, sakallarını güvercin kuyruğu gibi çenesinde kesip düzenleyecek...**”(Gazali İhya(1/388) Kutu’l Kulub(3/462)

⁷⁸⁶—Sivas-Zara İlçesine bağlı Yapak Köyü’nden Şahab Ünal’dan dinledim.

tür. Âşık olmayan insan, insan değildir. Asıl mesele nefsi, ruha tâbi kılmaktır. Nefsin dediğine gitmemektir. Ne ararsan insanda mevcuttur. Bir şeyh (Şeyh Sena) Rum papazının kızına âşık olmuş. Ruh şeyhtir, Nefiste Rum papazının kızıdır. Hepinizi Allah Teâlâ'ya emanet ettik. Biz de zaten Allah Teâlâ'ya emanetiz. Cenâb-ı Allah Teâlâ, hepimize mazhar-ı tevfik buyursun. Tarîkatta bir şey varsa, o da insanın gözü ayağının ucuna bakmasıdır. “

Efendi Hazretleri bir sohbetinde sevmek hakkında Musa aleyhisselâmın kıssasını anlatırlar.

“Allah Teâlâ, Tur-i Sina’da, Musa aleyhisselâma buyurmuşlar ki,

“*Ya Musa benim için sen ne yaptın*” Hz. Musa aleyhisselâm,

“*Ya Rabbi namaz kıldım, oruç tuttum, zekât verdim*” Buyurunca, Allah Teâlâ buyurur ki;

“*Onlar senin için Ya Musa, karşılığını elbette vereceğim, benim için sen ne yaptın*” sualine Hz. Musa aleyhisselâm,

“*Yarabbi sen bilirsin*” demesi üzerine Allah Teâlâ,

“*Ya Musa, benim için bir kul sevdiğin mi?*” buyurmuşlardır.

“*Onun için kul, Allah Teâlâ’yı sevmeli, her şeyi de Allah için sevmelidir. Gardaşlarımız biz hepimizi Allah için seviyoruz,*” yerde giden karıncayı göstererek,

“*Şu karıncayı da, Allah için seviyoruz*”⁷⁸⁷

Siyaseti Hakkında

Efendi Hazretleri, bütün partilere karşı aynı uzaklıkta kalmış herhangi bir siyasi parti hakkında yakınlık belirten bir söz söylememiştir. Hatta 1954

⁷⁸⁷—Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellem Efendimiz, Allah Teâlâ’dan naklen anlatıyor:

“Allah Teâlâ şöyle buyurdu:

‘*Ey Âdemoğlu hasta oldum, ziyaretime gelmedin.*’ Âdemoğlu sordu;

‘*Ya Rabbi sen âlemlerin Rabbisin... Seni nasıl ziyaret edeyim?*’ Allah Teâlâ buyurdu ki;

‘*Bilmiyor musun? Falan kulum hasta oldu... Ama sen onu ziyaret etmedin. Eğer onu ziyaret etseydin Beni yanında bulacaktın’... Allah Teâlâ devamla buyurdu ki;*

‘*Ey Âdemoğlu, senden yemekle doyurulmamı istedim, ama sen Beni doyurmadın.*’ Âdemoğlu sordu;

‘*Yarabbi, seni yemekle nasıl doyurayım? Sen âlemlerin Rabbisin.*’ Allah Teâlâ anlattı;

‘*Falan kulum senden yemek istedi. Ama ona yedirmedin. Bilemedin mi? Ona yedirseydin, Beni yanında bulacaktın.*’ Allah Teâlâ devamla buyurdu ki;

‘*Ey Âdemoğlu, senden su istedim, ama vermedin.*’ Âdemoğlu sordu;

‘*Ya Rabbi sana nasıl su vereyim? Sen Âlemlerin Rabbisin.*’ Allah Teâlâ anlattı;

‘*Falan kulum senden su istedi, vermedin. Ona su verseydin Beni yanında bulacaktın... Bunu da mı anlayamadın?*’(Müslim)

seçimlerinde gelen misafirlerden birisinin,

“Efendi yakında seçim var. Biz reyimizi hangi partiye vereceğiz” demesi Efendi Hazretlerinin canının sıkılmasına sebep olmuş ve buyurmuşlardır ki,

“Gardaşlarım! Allah Teâlâ herkese göz vermiş görmek için; kulak vermiş duymak için” işaret parmağıyla başını göstererek,

“Allah Teâlâ bir de akıl vermiş, gözünüzle görüp kulağınızla işitip aklınıza danışacaksınız, aklınız ne diyorsa onu yapacaksınız”

*“Biz, siyasetle asla uğraşmayacağımızı söyledik, siyasetle uğraşmaya-
cağımıza dair, Duyunu Umumiye Memurluğumuzda imza verdik. Bizim o taahhütnamemiz halen câridir.”*⁷⁸⁸

Gardaşlarım! Zahirde senet verdik, ervâh-ı ezelde de söz verdik. Bizim siyasetle alâkamız yoktur. Benim bir reyim var. Kime veririm vereyim, başkasını ilgilendirmez. Her kim ki, ‘Efendi oyunu filan partiye veriyor’

⁷⁸⁸—Balıkesirli Abdül-azîz Mecdi Efendi “... sohbetlerinde, hükümetin siyaseti-ne pek az temas ederlerdi. Bu mevzu üzerine söz açmak; bilhassa hükümeti ve yapılan inkılâpları münakaşa etmek isteyenleri kısa, fakat hakimane sözlerle aydınlatır ve tatmin ederlerdi.

Müntesip buldukları sofıyane meslek gereğince, hayır ile şerri, iyi ile kötüyü hep Allah Teâlâ’dan bildikleri için; başkalarının düşüncelerine ve muhakemelerine iştirak etmezlerdi. Binaenaleyh çok kimselerin fena gördükleri hâdiseleri ve inkılâpları O,

“Gerçi o size hoş gelmez, fakat olur ki, siz bir şeyden hoşlanmazsınız; oysa o, hakkınızda hayırlıdır. Olur ki, siz bir şeyi seversiniz; ama o, sizin hakkınızda bir fenalıktır. Allah bilir, siz bilmezsiniz.”(Bakara 216) ayetini okuyarak, izah ederler ve:

“Allah Teâlâ’nın iradesi olmadan, kudreti taallûk etmeden bir sinek bile kandanı oynatamaz.”

Diyerek; bunların hepsinin Allah Teâlâ’dan olduğunu söylerler ve sonunun hayırlı olacağını, milletimiz için refah ve vaad edilen saadetin geleceğini ve bekleediklerini müjdelerlerdi. Bununla beraber böyle hakimane nasihatlere de kanmayanlara ve fazla taşkınlık gösterenlere karşı:

“Mesleğimiz susmaktır, susuyoruz, gönülden geçene de karışamazlar ya.”

Diyerek; dinin, mânevî inanışın bir vicdan işi olduğunu ve hükümetin de bu işe esasen karışmamakta bulunduğunu o türlü adamlara anlatırlardı.” (ERGİN, a.g.e. s. 258)

“Ayaşlı Şakir Efendi dermiş ki;

“Siyaset velâyetten yüksektir.”

Bunun manası: Velâyet; Allah Teâlâ’nın cemal tecellisi olduğu için; hep iyi şeyler düşünür, iyi şeyler yapar. Siyaset ise, Allah Teâlâ’nın hem cemal, hem celal tecellisi olduğundan, Allah Teâlâ’nın zuhur ve taayyün itibarı ile birbirine zıt sıfatlarına ne kadar yaklaşırsa o kadar muvaffak olur.

Hz Ömer radiyallâhü anhı buyurur ki; *“Allah Teâlâ’ya yemin ederim ki, Allah Teâlâ’nın hükümet kuvvetiyle men ettiği şey, Kur’an-ı Kerim’in ayetiyle men ettiğinden ziyadedir.”* (ERGİN, a.g.e. s. 154)

diye konuşursa bizim semtimize uğramasın, onunla bizim alâkamız kesilmiştir.”

“Gardaşlarım! insan beşer, hata eder üçer beşer. Hata işlemeyen kul olmaz, hükümete gelince olmayan hükümetten, olanın en kötüsü yine iyidir. Memleketimize sahip olun. Dünya’da Türkiye, Türkiye’de Sivas, kıymetini bilin”

“Gardaşlarım! Sizler ne niyetle oy verirsiniz verin. Oylar sandıkta Allah Teâlâ’nın melekleri tarafından layık olduğunuz yönetimin gelmesi için değiştirilir.”⁷⁸⁹

*Cihana padişah olmak kuru bir kavga imiş
Bir mürşide bend olmak cümleden evla imiş..*

Yavuz Sultan Selim

Sohbet Hakkında

Efendi Hazretleri iki konu üzerinde ısrarla dururdu. Bunlar:

“Hatm-i Hâcegân’ı ve sohbetleri terk etmemektir.”

“Gardaşlarım! Sohbetlerinizde edebinizi, muhabbetinize sahip olun.”⁷⁹⁰

Her sohbette vuslat vardır. Hiç vuslatsız sohbet olmaz. Hiç bir şöhret afatsız olmaz, öyleyse şöhretten kaçının.”⁷⁹¹

“Sohbetin dört şeyine dikkat etmelidir. Terk et dünyayı, bul ukbayı.”⁷⁹²

⁷⁸⁹—Az milletvekili çıkardığı halde, iktidar olan partiler yakın dönemlerde görülünce bu sözün hakikati ortaya çıkmıştır.

⁷⁹⁰— “Allah Teâlâ haslarıyla edepsizce konuşmak gönlü öldürür, amel defterini kapkara bir hale koyar.” (Mesnevi c.II, b.1740)

⁷⁹¹—Şöhret basamaklarına tırmananlar, kendilerine insanların ilgisinin yoğunlaştığını fark eder. İlgiyle beslenen ihtiras azgınlaşır. Nefsinde iman gemisi bulunmayanlar, bir basamak daha üste çıkmak uğruna her şeyi zorlar. Bütün yollar onlar için mubahtır... İlgi ve tabasbus arttıkça, vehimleri kuvvetlenir. Nefsî benliği, kendilerini kâinatın mihrakı zannetmeye başlarlar. Bu bazen Firavunlarda görüldüğü gibi, kendini ilah zannetme hastalığına kadar ulaşır. Yorganı başlarına çektiklerinde aciz bir mahlûk olduklarının şuuruna varırlar. Bu ikilem onlardaki ruh buhranını hezeyana dönüştürür. Hırçınlaşırlar. Onları teskin etmek için dalkavuklar zümresi harekete geçer. Bu zümre onları iyice şirazeden çıkarır ve ortalığı bir curcuna kaplar.

Şöhretle ve güçle tanışan kişiler öyle bir noktaya gelir ki, ihtirası aklın, basiretin yerine geçer; artık dur durak bilmez. Büyük akliyecimiz merhum **Mazhar Osman’ın** bu konuda güzel bir fıkrası vardır. Asistanı **Fahrettin Kerim Gökay** İstanbul valisi olunca gazeteciler ona, “Öğrenciniz ziyaretinize geldi mi?” diye sorarlar. O da şu muhteşem cevabı verir;

“Gelmedi. Kabiliyetlidir, yarın bakan olmak ister, olur; gelmez. Başbakan olmak ister, olabilir; gene gelmez. Sonra da, Tanrı olmak isteyince onu bana getirirler.” (ÇETİN, Mahmut, X İlişkiler, İst. 2000, s.20)

⁷⁹²—Dünyayı terk etmek demek, aç ve sefil olmak değildir. Terkin buradaki manası, gönülden muhabbetini gidermektir. İslâm dini aç ve sefil olmayı emretme-

*Terk et ukbayı, bul Mevla'yi.*⁷⁹³ *Terki terk eyle. Sen seni terk ettikten sonra kendin çalışarak ara. Tam beş yüz senelik yoldur. Bir perde vardır. Bu perde ise, kalbde gözle görülmeyecek kadar ufaktır. Bir nokta kadardır.*⁷⁹⁴

“Sohbet ihvanın tesiri altında değil, ihvan sohbetin tesiri altındadır.”

Son olarak söylediği Gazel⁷⁹⁵

*Sanmam ki, bizi şire-i engür ile mestiz
Biz ehli harabattanız kim mest-ü elestiz.
Ol demde kim ikrar eyledi bizleri ey dost
Şimdi dirilüb çevremiz gördü ki, mestiz.
Bu zevke erer ehl-i hırat kim bula bir yol
Akıl ana tuzak olmuş iken, mümkün mü gide yol
Aşkın elemi her kimi zar etti o makbul
Safi demesin kim bu yolda biz dahi mestiz.*

.....

*Bezm-i ezele vakıf olan ehl-i harabat.
Terk eylemez bizleri olsak ta pür-afat
İşte o zaman bilir ki, biz ezeli mestiz.
Bu dedikodular olacak hep cümle güzel
Çün başa getirmiş o takdiri ezel*

miştir.

“Bazı dinler, arzuyu damgalar. Asetik inançlar, yoksulluk karşısında pasifliği vurgular ve bize ihtiyaçlarımızı karşılamak yerine azaltmakla mutluluğu aramayı önerir. Daha az isteyin. Onsuz yaşayın. Çok uzun bir süre boyunca Hindistan bunu yaptı; inanılmaz bir yoksulluğun ve sefaletin ortasında kaldı.” (Alvin TOFFLER - Heidi TOFFLER, Zenginlik Devrimi, trc. Selim YENİÇERİ, İst, 2006, s.37)

⁷⁹³—Buradaki terk sevab kazanma endişesinden azade olmaktır.

⁷⁹⁴— “Bir kimse zahiren abdest almakla bedenini temizlemiş olur. Hâlbuki günahlardan korunmak ve temizlenmek için lâzım olan su, ibadet ve hayır işlemektir.

Kalbin ve nefsin pisliklerini ve fena ahlâklarını gidermek için lâzım olan su ise, Allah Teâlâ'nın ahlâkiyle ahlâklanmaktır.

Bir de sırrın abdesti vardır ki, bunun suyu da mâsivâyı yâni sana dünya olan bağları terk etmektir. İşte, insanın abdesti böyle olmayınca yâni aşk ve muhabbet çeşmesinde yıkanıp dört tekbiri bir etmeyince, hakikî olarak namaz kılınmış olmaz.

Dört tekbiri bir etmek nedir, denilirse, dünyayı terk, âhireti terk, varlığı terk ve terki de terktir. Bu abdesti alıp fena mertebesini bulduktan sonra, nasıl istersen öyle hareket et. Çünkü o vakit amelinde cehil ve fiilinde de günah yoktur.

İşte bu mertebe, Allah Teâlâ ile seyir mertebesidir ki, her şeyde ikiliksiz Allah Teâlâ ile olmaktır. Yâni: **Kurb-ı kâbe kavseyini ev ednâ** mertebesi budur.” (Ken'an Rifâî, a.g.e. s. 381)

⁷⁹⁵—ŞEN, Mehmet Veli, *Evrâd-ı Bahaiye*, Sivas, 1976, s.37.

***Bildim ki, bu âlem hareketi sun-i lem-yezel
Toprak olup ayaklar altına yüz koydum elbette ki, mestiz.***

Seyhliğin Kazanılması Hakkında

Bir gün bize iki kimse geldi. “İsmail Efendi sen bu şeyhliği buldun mu? Çaldın mı? Aldın mı? Dediler. “**Bende onlara; ne buldum, ne çaldım, ne de aldım. Hini sabavetimden beri kendimi bir yokluk içinde ve yok bilirim; dedim.**” Onlar; “Haydi İsmail Efendi imtihanı kazandın dediler.”

Seyhin Üstünlüğü Hakkında

“Gardaşlarım! Her şeyin bir tüccarı vardır. Bizde dert tüccarıyız. Hem de öyle bir dert tüccarı ki, bütün dermanın fevkindedir.”

“Gardaşlarım! Ananız, babanız mı üstün yoksa biz mi? Elbette biz üstünüz. Onlar sizi ulvi âlemden süfli âleme getirdiler. Biz ise, o ulvi âleme götürmeye memuruz.”⁷⁹⁶

“Gardaşlarım! Acaba ve şüpheyi kaldır. Hatanı bileceksin. Hava giren yerini yama. Gemi cevher yüklü, su almış batmış. İnsanoğlu cevher yüklü, sakın batırma. Sahibine teslim et. Arabanın gıcirtısı bile muhabbeti bozar. Çorumlu Pirimiz buyurdular ki;

“Biz cevher olanı biliriz. Bırakmayız. Biz insan hırsızıyız.”⁷⁹⁷

Zatın biri, Allah Teâlâ’ya kapını aç demiş. Gaipten ses gelmiş: Ya kulum, sen gel zaten kapı açık demiş.

***En faziletli ilim ilm-i hal
En faziletli hal huzur-u hal
Kul rah-ı hakta buluna***

⁷⁹⁶—Rivayet edilir ki; İskender-i zül-Karneyn’e: “Neden hocana, babandan daha çok saygı gösteriyorsun?” diye sorulunca, ne güzel cevap vermiş:

“Çünkü babam, beni gökten yere indirmiştir. Hocamsa beni yerden göğe doğru yükseltmektedir.”demiş..

İnsanın ruhu melekût âleminde, yükseklerdedir. Ana-baba sebebiyle ruh bu melekût denilen yüksek bir âlemden ana rahmine iner. Dolayısıyla aşağıya düşmüş olur. Fakat ihsanın hocası yükseklerden gelen bu ruhu yine ebedî âlemde yüksek mevki ve mertebelere çıkarmaya vesile teşkil eder. Ona rabbini ve dinini, dünyasını, ilmin sırlarını öğretir. (İmam Burhanüddin Ez-Zernûcî, Ta’lim ve Müteallim, trc. Y. Vehbi Yavuz, İst, 1993, s.75)

⁷⁹⁷—Allah Teâlâ, Davud aleyhisselâma buyurdu ki;

“Ya Davud! Kullarımı bana sevdirdi, beni de kullarıma sevdirdi.” Davud aleyhisselâm

“Ya Rabbi! O benim yapabileceğim bir şey değil, ben bunu nasıl yapabilirim?” deyince, Allah Teâlâ;

“Kullarıma benim iyiliklerimi anlat, onlar beni severler, onlar beni sevince ben de onları severim.” (Mustafa ismet Garibullah, a.g.e. c.1, s.531)

Rahimdir Allah Teâla kuluna

Bu âleme gelen küfrü ile gelir. Neyi seversen onunla kalırsın, ne ile meşgul isen sen O'sun. Şeriati gözetin, şeriati gözetmeyenin tarîkatı olmaz. Ama sol el ile yemek mekruhtur, fakat onu görmek haramdır;”

Şeyhin Makamı Hakkında

Cennete gitssek bile, siz vazifenizi yaptıktan sonra biz sizi almadan gidersek, cennet bize haram olsun. Biz sizi bırakmayız, yeter ki, siz vazifenizi yapın.

Ehl'u-llâh derler, işte Allah Teâlâ'nın ehliniz, bize Allah Teâlâ için ziyarete uzaktan yakından geliyorsunuz. Tarîkatımız Halidî Hâki Nakşibendî'dir. Evveli Şeriat ortası tarîkat ahiri yine şeriattır. Bizim Şeyhimiz Hacı Mustafa Hakî Hazretleridir. Bizde sizin gibi, Allah Teâlâ için ziyaretlerine giderdik Türbe-i saadetleri İstanbul'da Fatih Camii'ndedir. Yine gidip geliyoruz. Biz beraberiz. Hadis-i Kudsi "Men arefe nefsehu fekat arefe rabbehu." Nefsini bilen Rabbi'ni de bilir ezeli ervahta. İşte böylece ruhlar bir arada görüşmüşler burada da görüşüyor.”⁷⁹⁸

Şeyhin Gerekliği Hakkında

“Kendi başına biten bir ağacın meyvesi olmaz. Allah Teâlâ'nın âdetinde bir şeyi sebebe bağlamak lazımdır. Nasıl ki, ana ve baba olmadan çocuk dünyaya gelmiyorsa, bir Mürşidi kâmil terbiyesine girmeden olan doğuştan sakatlıklar olur.”⁷⁹⁹

*Boş çeşmeye koydum bakraç,
Bulamadım derdime ne merhem ne ilaç*

La

Şeyhliğinin Hakikâti Hakkında

“Gardaşlarım! Sâdi derki, Bir gün hamamda bir sevimli insan bana bir parça güzel kokulu kil verdi. O kile:

“Misk misin, yoksa amber misin, senin güzel kokundan mest oldum.” dedim. Kil cevap olarak bana şöyle dedi:

“Ben adî bir kil idim, fakat bir zaman gül ile arkadaş oldum, onun

⁷⁹⁸—Rasûlullah sallallâhü aleyhi ve sellem buyurdu ki; *“Ruhlar sıralanmış asker toplulukları gibidirler. Ruhlar âleminde anlaşılanlar, dünyada anlaşılır. Buna karşılık ruhlar âleminde anlaşamayanlar, dünyada da birbirleri ile anlaşamazlar.”*

⁷⁹⁹— *“Bir yemek, sadece altına ateş vermekle pişmez. Yemek dibine sararsa içine su koyarsın. Usta, elinde bir kepçe ile kazanın başında bekler ve yemeği kıvamında pişirir. Eğer ateşleri yakıp kazanı bırakır giderse, kazan yanar ve yemek dibine sarar.”* (SIR, a.g.e. s. 398)

*güzel kokusu bana sindi, yoksa ben bildiğin toprak parçasıyım.”*⁸⁰⁰

Şeyhliğin Hakkını Vermek Hakkında

“Gardaşlarım! Eğer biz kendimize düşen vazifemizi yapamıyorsak, bu vazife bizden alınsın; sizler bir şey alamıyorsanız bizler ne yapalım.”

Şevval Orucu Hakkında

*“Gardaşlarım Ramazan 30 gündür. 6 günde Şevval-i şerifte oruç tutarsanız 30 gün ramazan 300 gün, 6 günlük Şevval orucuda 60 gün eder bir senede oruç tutulabilecek gün 360 gündür, bu suretle bir senenin gece-si kaim, gündüzü sâim olmuş oluruz. Biz Şevvali Şerif’in dokuzunda oruca başlar on beşinde bayram ederiz. Bu suretle eyyam’ı biyd orucunun sevabını da kazanmış oluruz.”*⁸⁰¹

Takdir Hakkında

“Gardaşlarım! Allah Teâlâ ruhları ezelde topladı, herkese istediği sanat gösterildi. Biz de dervişliği aldık, sizinle de ezelde tanıştık. Her insana ömrü, rızkı ve nasibi ruhu ile beraber verildi. Bu âlemde tedbir alıp takdire saygılı olduğumuz kadar amelî edebimizle daha kim yakîn olur diye âleme imtihan için gönderildik. Burada biliştik mahşerde buluşacağız.” İkinci durağımız berzah âleminde toplanacağız. Üçüncü durağımız mahşerde toplanacağız, buluşacağız. Allah Teâlâ buyurdu ki;

‘O gün mahşerde hiç kimseye soyu şöreti sorulmaz. Amelî, edebi ve yakınlığı ile mükâfatlandırırız’.

Gardaşlarım! Kâinat bize bağlı, bizdeki cana bağlı, canda canana bağlı. Bu can bizden gitti, başka can geldi. Allah Teâlâ kula nimet verir başkası bin çalışsa o lutfu erişemez. Gardaşlarım! Eden eyleyen Allah, Lâ Havle velâ kuvvete illâ billâh”

“Gardaşlarım! Her insan için ezeli bir hüküm var. Her nebinin mekâ-

⁸⁰⁰—Şeyh Sâdi-i Şîrazi, *Gülîstan*, trc.,Kilisli Rıfat Bilge, İst, 1968, s. 316

⁸⁰¹—Aliyyü’l-Havvâs kuddise sırruhu’l aziz şöyle der:

“Bu altı günlük orucu da, ramazan orucunda olduğu gibi hatta daha fazla dikkatle korumamız icap eder. Çünkü bunlar tamir mesabesindedir. Eğer bunlar tam yapılmazsa yine bir gedik kalmış olur. Böylece eksiklikler birbirini kovalayarak gider, sonuç alınmaz olur. Meselâ, bunun bir benzeri şu örnektir: Sallâllahu aleyhi ve sellem Efendimiz, namaz esnasında yapılan hataların telâfisini sehiv secdesine tahsis etmiştir, kıyam veya rükûa değil. Çünkü kulun Rabbine en yakın bulunduğu an secde ânıdır. Şeytanın nüfuzu secdede pek müessir olamaz. (Uhûdü’l Kübra, a.g.e. s.224)

Ayrıca kadınların adet günlerinde tutamadığı oruçların eksikliğini bu oruçlar ile tamamlamak gerekir. Bu orucun, aile içerisinde erkek ile beraber kadının tutması da kolaylaşmış olmaktadır. (Yazan)

nı zamanı ve ashâbı ezelde bilindi. Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellem ve halifelerinin de mekânı, zamanı ve ashâbı ezelde bilindi. Bizimde zamanımız bu, Sivas mekânımız imiş. Allah Teâlâ bizi sevdi, biz de Allah Teâlâ'yı seviyoruz. Her şeyi, yerdeki karıncayı Allah Teâlâ için seviyoruz. Siz de emri ilâhiye iman ve ameli edebi ile bizi sevmiş olursunuz. Bizi sevmekle Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve selleme, oradan Allah Teâlâ'ya yakın olursunuz. Amelî edebinizle, Murakabe-i Hayr ile çok zikirle yakınlığımıza sa'yü gayret edeceğiz."

"Gardaşlarım! Kim bizi severse, bizle yaşarsa, bizim sevgimizle ölürse, mahşerde beraber oluruz."

Tarîkatı Hakkında

"Halidî Hâki Nakşibendî olan tarikatımızın evveli şeriat, ortası tarikat, ahırı (sonu) ise, seriattır."

Ulu Camii Hakkında

"Dünya üzerinde altı mescit vardır.

*1- Beytullah, 2- Ravza-i Mutahhara 3- Kudüs-ü Şerif 4- Şam'da Camii Emeviyye'de Mescidi Yahya, 5- Halep'te Mescidi Zekeriyya, 6- Sivas Ulu Camii. Bu bir Hâkikâttir, biz böyle kabul ettik."*⁸⁰²

Üç Aylar Hakkında

"Gardaşlarım! Üç aylarda günahların keffareti olarak bir gün oruç tutun, bütün günahlarınızı silip götürür."

Tekkesi Hakkında

"Gardaşlarım! Bizim siyasetle alâkamız yoktur. Cumhuriyetin ilanından sonra tekke ve zaviyeler kapatılıyordu, bize dediler ki;

"Efendi siz şeyhsiniz. Tekke ve zaviyeler kapatılıyor, siz irşat faaliyetlerinize devam edecek misiniz?" Biz de,

"Evet, gök kubbenin altı bizim tekkemiz. Ay, güneş ve yıldızlar tekke-mizmin kandilleridir." dedik.

Vefalı olmak Hakkında

Efendi Hazretleri bir gün devlethanede uzun müddet hasbîhâl ettiği yaşlı bir misafire abdest tazelettirmek için oğlu Kemal Bey'e işaret etmiş. Kemal Bey hizmetini yaparken bir ara demiş ki:

"Efendi Hazretleri sizin gösterdiğiniz ilgiye layık biri değilmiş."

"Bizi Şeyhimize ilk götüren Tokat Mal Müdürü'ne saygımıza gölge düşürmek eğri olur. Mahşerde eğrinin gölgesi de eğridir. Eğrilik mahşerde

⁸⁰² —Mehmet Veli ŞEN'in Ulu Camii'ye yardım için o zamanlarda bastırıldığı bir broşürden.

ise mahcupluktur.”

Vefat Eden Kişi için Kelime-i Tevhid Hatmi

“Gardaşlarım! Vefat eden gardaşımız için, Kelime-i Tevhid Hatmi okuyalım. Cehennemde olanı çıkarır.”⁸⁰³

Vesvese Hakkında

“Gardaşlarım! Her işte, melâike de şeytan da müessirdir. Adamına göre bazı kimse, melâikeden ilham ve bazı şahıs şeytandan vesvese alır. Biz ise, muvazene ile yola gideriz. Her kim melâikeye mukârin olursa, işlerinde ilham, şeytana yaklaşırsa vesveseden istilzam alır.”⁸⁰⁴

Zahiri İlim

“Her canlı ölür. Bir Allah Teâlâ ve muhabbet bâkî kalır.”

“Muhabbet manevî ilimle bulunur. Almanya’da bir arabayı yedi, Amerika’da otuz yedi günde yapıyorlar. Zahirî ilim artacak. Fen daha ilerleyecek. Uzak yeri yakın edecek. Kişi üstüne giydiği elbisenin düğmesine basacak istediği yere gidecek. (Başka bir sohbetinde devamında) Fen o kadar ilerleyecek ki, nefesi biten kişiyi sağlığındaki gibi hareket ettirecekler. Fakat bu zâhirî ilmin sonu olacak. Ancak maneviyatın üstünlüğü devam edecek. Mümin, geçen nebilerin ve velilerin sesini kendi ağzından duyacaktır.”

Zikir Hakkında

“Gardaşlarım! İnsana tarîkatı âliye-de kalbden bir ders verirler. Çeke, çeke kalb islah olur. Kalb islah olunca da bütün vücuda dağılır. Vücut islah olunca, bütün kâinat ve mükevvenat islah olur”

“Gardaşlarım! Kuşlar, balıklar zikirde düşünce av olurlar. Başınızda

⁸⁰³—Sadrüddin Muhammed Konevi kuddise sırruhu’l-azîz vasiyetnamesi

“Rasûlullah sallallâhü aleyhi ve sellemden bizi intikal eden, O’nun ahiret, cennet ve cehennem ile ilgili haller, Allah Teâlâ’nın fiil ve sıfatlarına dair verdiği bütün tafsilat hakttır. Ben, bu düşünce ve inançla yaşadım ve bu inançla ölüyorum.

Dostlarım ve bana mensub olan müridlerim, talebelerim, beni müslümanların umumî kabristanına defnetsinler. Ölümümün ilk gecesinde Allah Teâlâ’nın beni, her türlü azabından ve cezalandırmasından uzak tutarak beni bağışlaması ve Allah Teâlâ’nın kabul etmesi niyetiyle *yetmiş bin kelime-i tevhid* (Lâ ilahe İllallah) diyerek tevhid hatmi yapsınlar. Yine ölümümde hazır bulunanlardan her biri kendi kendine aynı niyetle ağır başlılık ve kalb huzuru içinde yetmiş bin “Lâ ilahe İllallah” diyerek zikirde bulunsunlar.” (Sadrüddin Muhammed el- Konevi kuddise sırruhu’l-azîz vasiyetnamesi, İst Şehit Ali Paşa Ktp. nr. 2810)

⁸⁰⁴— *“Vesveseli düşüncelerden sakın. İnsanın kalbi, sazlık ve orman gibidir. Orada aslan gibi de, yaban eşeği gibi de fikirler bulunur.”* Mevlâna kuddise sırruhu’l-azîz

şemsiyeyim, eğer her halinizi bilmez isek, Allah Teâla şeyhliği elimizden alsın. Her nefes ve alışverişinizden haberdarım. Biz şimdi bir kestirme yol bulduk, gönülden gidiyoruz. Bu vücut, bir gemidir. Bu gemiyi deryada yüzdürmek lazım. Kul beşerdir. İnsan namazına ve dersine devam etmeli, yatarken, kalkarken ve yerken daima abdestli olmalıdır. Yemede ve içmede bir şey yoktur, nefsi körletmek içindir. Asıl mesele ruha gıda vermektir. Nefs, daima ruhun peşinden getirmelidir. İnsan, zikre başladığı zaman zikre girmeli, kendisi yok olmalı, top atılsa duymamalıdır. Zikirden kendisini almamalıdır.”

“Cenab-ı Allah Teâla’ya karşı kulluk vazifemizi yapamıyoruz. Allah Teâla, Kur’an göndermiş, rasül göndermiş. Kitap, sünnet icma-i ümmet; utanıyoruz.⁸⁰⁵ Allah Teâla derse, ben Allah Teâla’ya ne cevap vereyim. Söylesek olmaz, söylemesek olmaz. Ben daima şeyhimle beraberdim. Siz de, daima şeyhinizle beraber olun. Gardaşlarım! Hepinizi Allah Teâla’ya emanet ettik. İnsan yok olmalı, bu da laf ile değil, halle olacak. İnsan dört şeyden mürekkeptir. Hava, su, toprak ve ateş. İnsanda bir et parçası var o da kalptir. En mukaddes şey.

Gardaşlarım! Soyadımızı Toprak koymuşlar ama toprağa bakıyorum da utanıyorum. Dirimizi, ölümüzü ve gıdamızı hep o muhafaza ediyor. Biz toprak gibi tevazulu olamıyoruz.”

Kısa Şiirleri

*Ocak yanmayınca ateş olmaz,
Ateş olmayınca duman tüter mi?
Kıyamet gününe gelmeyince bu dert biter mi?

*Cihanın devleti başındayken
Sana gam yakışmaz İsmail
Eğer konmasaydı aşkın kuşu başına
Olmazdı cihan âşık sana

*Muhammed bir güneştir
Onun kökü Ebûbekir⁸⁰⁶
Meyvesiyiz bizler Anın*

⁸⁰⁵—Utanmak duygusu, insanın sevdiğine karşı duyduğu en yüksek değerlerdendir.

İmam Şiblî kuddise sırruhu’l aziz buyurdu ki;

“Ey Allah’ım! Beni hangi şey için azaba atarsan at. Yeter ki, beni utanç azabı ile azaba düşürme.” (Uhûdü’l Kübra, a.g.e. s.775)

Abdülkâdir Geylani kuddise sırruhu’l-azîz, Kâbe avlusunda yüzünü çakıl taşlarına koymuş, yalvarıyordu.

“Allah Teâlâ’m beni affet, eğer mutlaka cezalanacaksam beni kıyamette kör dirlit ki, iyilerin karşısında utanmayayım.” (AYTANÇ, Gönül, Sözce, İst. 2005, s.115)

⁸⁰⁶— “Bir kimse Mısır’a gitmiş, İmam Şafiî Hazretleri’nin türbesini ziyaret et-

*Çiğnemeyin, çiğnetmeyin
Yeşerin meyve verin
Solmayın, sararmayın
Olgunlaşın ham kalmayın
Fakat kökten ayrılmayın
Buna say ettikçe siz
Başınızda gölgeyiz.⁸⁰⁷*

*Bu vücudun mülkü elden çıkmadan
Çarh-ı devran bu binayı yıkmadan
Suretle mana bir arada iken
İki âlemde fırsatın elde iken
Gel hubb-u dünyayı gönlünden gider
Alasın can âleminden bir haber*

*Hastanın halinden ne bilsin sağlar
Kıymetimizi bilentler bizim için ağlar
Bunun gibi ağalar, kaba kaba sözlerle bağlar*

miş ve pek büyük maneviyata mazhar olmuş. Sonra Medine'ye gitmiş, İmam Şâfî Hazretleri'nin hocası olan İbn-i Mâlik Hazretleri'ni ziyaret etmiş. Fakat onun kabrinde o kadar tecelliyat ve rûhâniyet bulmamış. Kendilerinin Şâfî Hazretleri'nin üstadı oldukları halde, onun kadar yüksek bir mertebede görülmemelerine hayret etmiş. O akşam rüyasında, İbn-i Mâlik Hazretleri'ni görmüş. Kendisine buyurmuş ki;

“Niçin şaştın? Mısır'da Şafî, yıldızlar içinde güneştir. Ben ise, burada güneş içinde yıldırım!”

Hatta gariptir, Medine'de elmaslar, pırlantalar bile, pek sönük ve donuk görünür.” (Ken'an Rifâî, a.g.e. s.217)

⁸⁰⁷—Ken'an Rifâî kuddise sirruhu'l-azîz buyurdu ki;

“Bir kitapta: Nefsini bilen ve aynı zamanda yüz günahı olan kimseden kaçma; fakat yüz iyiliği olup da, nefsini bilmeyen kimseden kaç! Deniyor. Güzide Valide'niz bu söze itiraz ederek: Nefsini bilen kimsede kötü ahlâk olur mu? dedi. Ben de dedim ki; nefsini bilmek mertebesi pek büyük bir mertebedir. Buradaki mana ise, Hazret-i Mevlâna kuddise sirruhu'l-azîzin buyurduğu gibi, eğri ve kusurlu da olsa, yaş ve köke bağlı bir dalın, dosdoğru fakat ağaçtan kesilmiş bir daldan üstün olduğu fikridir. Evet, yaş dal, o çarpık manzarasına rağmen, zamanı gelince yeşerir, çiçek açar, meyve verir. Fakat kuru dal için artık böyle bir ihtimal kalmamıştır.

Yine, sevgilinin kapısındaki halka, eğri büğrü de olsa, erbabı için, kıymetli ve ziyetli bir halkadan makbuldür.

Cemiyet içinde de nice imansız mevki ve bilgi sahibi kimseler vardır ki, tarîkate yeni girmiş olanlar onlardan üsttür. Zira asla merbut olmaları bakımından zamanla kendilerinden çok şey ümit edilir ve beklenir.” (Ken'an Rifâî, a.g.e. s.102)

5-SEVDİĞİ ŞİİRLERDEN BİR DEMETTerkib-i Bend-i Meşhur / 1. bend

Sanman bizi kim şîre-i engûr ile mestüz
 Biz ehl-i harâbâtданuz mest-i Elest'üz
 Ter-dâmen olanlar bizi âlûde sanur lik
 Biz mâil-i bûs-i leb-i câm ü kef-i destüz
 Sadrın gözedüb neyleyelim bezm-i cihanın
 Pâ-yi hum-i meydîr yirimüz bâde-perestüz
 Mâil değilüz kimsenin âzârına ammâ
 Hâtır-şiken-i zâhid-i peymâne-şikestüz
 Erbâb-i gazez bizden ırağ olduğu yeğdir
 Düşmez yere zira okumuz sâhib-i şestüz
 Bu âlem-i fânide ne mîr ü ne gedâyuz
 A'lâlara a'lâlanuruz pest ile pestüz
 Hem-kâse-i erbâb-ı dilüz arbedemiz yok
 Mey-hânedeyüz gerçi velî ışk ile mestüz
 Biz mest-i mey-i mey-kede-i âlem-i cânuz
 Ser-halka-i cem'iyyet-i peymâne-keşânuz ⁸⁰⁸

Terkîb-i Bend-i Meşhûr / 17. bend

Virdik dil ü cân ile rızâ hükmi kazâya
 Gam çekmeziz uğrarsak eğer derd ü belâya
 Koyduk vatânı gurbete bu fikr ile çıkdık
 Kim renc-i sefer bâis olur izz ü alâya
 Devreylemedik yir komadık bir nice yıldır
 Uyduk dil-i dîvâneye dil uydu hevâya
 Olduk nereye vardık ise, ışka giriftâr
 Alındı gönül bir sanem-i mâh-likaaya
 Bağdâd'a yolun düşse ger ey bâd-ı seher-hîz
 Âdâb ile var hizmet-i yârân-ı safâya
 Rûhî'yi eğer bir sorar ister bulunursa
 Dirlerse buluştun mu o bî-berg ü nevâya
 Bu matla'-ı garrâyı oku ebsem ol anda
 Ma'lûm olur ahvâlimiz erbâb-ı vefâya
 Hâlâ ki, biz üftâde-i hûbân-ı Dimeşk'ız
 Ser-halka-i rindân-ı melâmet-keş-i ışkız
 Ruhî-i Bağdadî kuddise sırruhu'l-azîz

⁸⁰⁸—Vezni: mef'ülü mefâ'ilü mefâ'ilü fa'ülün

Yanarsam nâr-ı aşkınla yanayım ya Rasûlallah
 Ezelden bağı yanmış bir gedâyız yâ Rasûlallah
 Hevâ-yi nefsim tabî olup pek çok günah ettim.
 Huzûra hangi yüz ile varayım, yâ Rasûlallah
 Harîm-i ravzanâ sürmüş iken ruy-ı siyahım ah
 Yine cürm ü günaha mübtelâyım, yâ Rasûlallah
 Kapında boynu bağlı bir esirim dest gir ol sen
 Garibim bîkesim bî dest ü payım, yâ Rasûlallah
 Kulun Leylâ'ya şahım, var iken dergâh-ı ihsanın
 Varıp ben hangi şâhâ yalvarâyım, yâ Rasûlallah

Leylâ kuddise sırruhu'l-azîze Hanım

Çıktım erik dalına, anda yedim üzümü
 Bostan ıssı kakıdı, der ne yersin kozumu
 Kerpiç koydum kazana poyraz ile kaynattım
 Nedir deyip sorana bandım verdim özünü
 İplik verdim çulhaya sarıp yumak etmemiş
 Becit becit ismarlar gelsin alsın bezini
 Bir serçenin kanadın kırk kağnıya yüklettim
 Çifti dahi çekmedi şöyle kaldı kazını
 Bir sinek bir kartalı salladı vurdu yere
 Yalan değil gerçektir ben de gördüm tozunu
 Bir küt ile güreştim elsiz ayağım aldı
 Şunu da basamadım göyündürdü özümü
 Kaf dağından bir taşı şöyle attılar bana
 Öğlelik yola düştü bozayazdı yüzümü
 Balık kavağa çıkmış zifti turşusun yemeğe
 Leylek koduk doğurmuş bak a şunun sözünü
 Uğruluk yaptım ana, bühtan eyledi bana
 Bir çerçi geldi eydür kâni aldığı kürkü.
 Anlardan kurtulmadın ne ettiğimi bilmedin
 Öküz ıssı geldi, eyüdür boğazladın Kâzımı.
 Bir bâğiye uğradım gözsüz yılan yoldaşı
 Haber sordum vermedi Kaysere durur azmi
 Yunus bir söz söylemiş hiçbir söze benzemez
 Erenler meclisinde bürür mâna yüzünü

Yunus Emre kuddise sırruhu'l-azîz

*Canım kurban olsun senin yoluna
Adı güzel kendi güzel Muhammed
Şefaât eylesin kemter kuluna
Adı güzel kendi güzel Muhammed*

*Mü'min olanların çoktur cefâsı
Âhirette olur zevk u safâsı
On sekiz bin âlemin Mustafâ'sı
Adı güzel kendi güzel Muhammed*

*Yedi kat gökleri seyrân eyleyen
Kürsî'nin üstünde cevlân eyleyen
Mi'râc'ında ümmetini dileyen
Adı güzel kendi güzel Muhammed*

*Dört Çâr-yâr onun gökçek yâridir
Onu seven günahlardan bendir
On sekiz bin âlemin sultânıdır
Adı güzel kendi güzel Muhammed*

*Sen hak Peygamber'sin şeksiz gümansız
Sana uymayanlar gider imansız
Âşık Yûnus n'eyler dünyâyı sensiz
Adı güzel kendi güzel Muhammed*

Yunus Emre kuddise sırruhu'l-azîz

*Cihânı hiçe satmaktır adı aşk
Döküp varlığı gitmektir adı aşk*

*Elinde sükkeri ayruğa sunup
Ağuyu kendi yutmaktır adı aşk*

*Belâ gökten yağmur gibi yağarsa
Başını ana tutmaktır adı aşk*

*Bu âlem sanki oddan bir denizdir
Ona kendini atmaktır adı aşk*

*Var Eşrefoğlu Rûmî bil hakikât
Vücûdu fani etmektir adı aşk*

Eşrefoğlu Rûmî kuddise sırruhu'l-azîz

*Emânet etmişsin geldi selâmın
Şevketli sultânım aleyküm selâm
Aldı ta'zim ile bu ben gulâmın
Ey şâh-ı hûbânım aleyküm selâm*

*Müyesser olur mu rûyunu görmek
Acep olur mu ki, vaslına ermek
Gâhi gâhi böyle selâm göndermek
Keremdir Efendim aleyküm selâm*

*Lutf edip hatırım ele almışsın
Hasretinle yandığımı bilmişsin
Duydum ki, mürüvvet kâni imişsin
Dertlerimin dermânı aleyküm selâm*

*Umarım Efendim mürüvvet senden
Uğruna geçmişim can ile tenden
Demişsin gedâma selâm et benden
Berhudâr ol canım aleyküm selâm*

*Geçirdin boynuma aşkın kemendin
İyi ki, anmışsın bu derd-i mendi
Kuluna selâm etmişsin Efendim kendin
Derdime dermanım aleyküm selâm*

*Bilmezim bu dil-i biçâre netsün
Hicr-i firakınla ya kande gitsün
Selâm eylemişsin Hak selâm etsün
Sana ey cananım aleyküm selâm*

*Hasta idim beni getirdin cana
İhtiyaç kalmadı gayri Lokman'a
Selamın şifa verdi bu hasta cana
Gönlümün sultanı aleyküm selâm*

*Azîz iltifatın râyegân ettin
Âteş-i sinemi gülistan ettin
Mahzun Gevheri'yi şâdüman ettin
Ey gonca dehânım aleyküm selâm*

Gevherî kuddise sırruhu'l-azîz ⁸⁰⁹

⁸⁰⁹—GARİB GEVHERİ: Kayseri-Sivas toprağının insanı, Hakk'ın velisi Hz. Muhammed Mustafa sallallâhü aleyhi ve sellemin sevdalısıdır. Sohbet ehli aşk ve

*Cânân ilinin güllerinin bağı göründü
Dost ikliminin lâlesinin dağı göründü
Envâr-ı Muhammed doğuben tuttu cihanı
Şakku'l kamerin mu'cize-i parmağı göründü
Kaygu gecesi gitti kamu kalmadı korku
Eyyûb'a dahi sıhhatinin çağı göründü
Dil hastasının derdine dermanı erişti
Şemsî'ye bu gün dostunun otağı göründü*

Şemsî Sivâsî kuddise sırruhu'l-azîz

*Vâsıl olmaz kimse Hakk'a cümleden dûr olmadan
Kenz açılmaz şol gönülde tâ ki, pürnûr olmadan
Sür çıkar ağyârı dilden tâ tecellî ede Hakk
Pâdişâh konmaz saraya, hâne mamûr olmadan
Hakk cemalin Kâbe'sini kıldı âşıklar tavaf
Yerde Kâbe, gökyüzünde Beyt-i mamûr olmadan
Mest olanların kelâmı kendiden gelmez velî
Ya niçin söyler Ene'l-Hak, kişi Mansûr olmadan?
Mest olup meydana geldim ta ezelden ta ebed
İçmişem aşkın şarabın âb-ı engûr olmadan
"Mûtû kable en temûtû"* sırrına mazhar olan
Haşr-ü neşri bunda gördü nefha-i sûr olmadan
Âşkın çok derdi amma sırrın izhâr eylemez
Söyemesi terk-i edeb çünkü destûr olmadan
Bir acaîb derde düşmüş tutuşur Şemsî müdâm
Hakk'a makbûl olmak ister, halka menfûr olmadan*

Şemsî Sivâsî kuddise sırruhu'l-azîz

muhabbetiyle yanıp tutuştuğu Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellem kabri şerifini ziyaret edip

"Kabrimi ziyaret eden, sağlığında beni görüp ziyaret etmiş gibidir" müjdesine nail olmak ister, lakin yoksulluk ve fakirlik fırsat vermez.

Hacca giden bir komşusu ile Gül Muhammed'e selam gönderir. Hacı Efendi, Âşık Gevheri'nin selamını Hz. Muhammed Mustafa sallallâhü aleyhi ve selleme arz ederken Ravza-i Mutahhara'dan bir ses gelir ki;

"Aleyküm selâm, Gevheri'nin selâmını aldım kabul ettim. Benim de selamımı Gevherim'e ulaştır." Hacı evine döner, Gevheri'yi ağır hasta olarak bulur. Ateşler içinde yanıyor, öldü ölecek, olayı anlatıp Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellem selâmını söyleyince Âşık Gevheri hastalığından şifa bulur sıçrayıp kalkar. Bu şiiri söyler.

- 1 *Tedbîrini terk eyle, takdir Hudâ'nındır.
Sen yoksun o benlikler hep vehm-ü gümânındır.
Birden bire bul aşkı bu tühfe bulanındır
Devrân olalı devrân Erbâb-ı safânındır.
Âşıқта keder neyler gam halk-ı cihânındır
Koyma kadehi elden söz Pir-i Mugân'ındır.*
- 2 *Meyhâneyi seyrettim uşşâka mutâf olmuş
Teklîfî tekellüften sükkân-ı muâf olmuş
Bir neş-e gelip meclis bî-havf-ı hilâf olmuş
Gam sohbeti yâd olmaz, meşrepleri sâf olmuş
Âşıқта keder neyler gam halk-ı cihânındır
Koyma kadehi elden söz Pir-i Mugân'ındır.*
- 3 *Ey dil sen o dildâre layık mı değilsin ya
Dâvâyı muhabbette sadık mı değilsin ya
Özr-ü Azrâ'nın Vamık mı değilsin ya
Bu gâm ne gezer sende âşık mı değilsin ya
Âşıқта keder neyler gam halk-ı cihânındır
Koyma kadehi elden söz Pir-i Mugân'ındır.*
- 4 *Mahzun idi bir gün dil meyhâne-i mânâ'da
İnkâra döşenmişim eskâr düşüp yâda
Bir pîr gelip nâgâh pend etti alel-âde
Al destine bir bâde derdi gamı ver yâde
Âşıқта keder neyler gam halk-ı cihânındır
Koyma kadehi elden söz Pir-i Mugân'ındır.*
- 5 *Bir bâde çek, efzûn kalıp mecliste zeber-dest ol
Atma ayağın taşra meyhânede pâ-best ol
Alçağa akarsular, pay-i hümâ düş mest ol
Pür çüş olayım dersen GÂLİB gibi ser-mest ol
Âşıқта keder neyler gam halk-ı cihânındır
Koyma kadehi elden söz Pir-i Mugân'ındır.*⁸¹⁰ Şeyh Galip ks

⁸¹⁰—Açıklaması

PÎR-İ MUGAN: Mürşid-i kâmil

1-Tedbirini terk et; takdir Allah Teâlâ'nındır. Sen yoksun; o benlikler, hep vehmindir; zannındır. Birden bire aşkı bul, bu armağan, bulanındır. Devran, devran olalı, temiz kişilerin, ilâhî zevk sahiplerininindir.

Âşıқта keder neyler? Gam, dünya halkınıdır; feyiz ve neşe kadehini elinden bırakma, söz pîr-i mugânındır.

2-Meyhaneyi seyrettim; âşıkların, çevresinde dönüp durdukları yer olmuş; orada oturanlar tekliften de affedilmişler, tekellüften de. Bir neşe gelmiş; mecliste ne korku kalmış, ne aykırılık; gama dâir sohbet yapılmıyor, gamın bulanıklığı anılmıyor; hepsinin de meşrebi tertemiz bir hâle gelmiş.

Âşıқта keder neyler? Gam, dünya halkınıdır; kadehi elden bırakma; söz pîr-i mugânındır.

Efendimsin cihânda i'tibârım varsa sendendir
Miyân-ı âşıkanda iştiharım varsa sendendir
Benim f eyz-i hayâtun hâslı rûh-i revânımsın
Eğer sermâye-i ömrümde kârım varsa sendendir
Veren bu sûret-i mevhumâ revnak reng-i hüsnündür
Gül-istân-ı hayâlim nev-bahârım varsa sendendir
Felekten zerre miktar olmadım devrinde rencide
Ger ey mihr-i münevver âh u zârım varsa sendendir
Senin pervâne-i hicrânınım sen şem'-i vuslatsın
Beher şeb hâhiş-i bûs ü kinârım varsa sendendir
Şehîd-i aşkın oldum lâle-zâr-ı dağdır sinem
Çerâğ-ı türbetim şem'-i mezarım varsa sendendir
Gören ser-geştelikte gird-bâd-ı dest zanneyler
Fenâ-ender-fenayim her ne varım varsa sendendir
Niçin âvâre kıldın gevher-i gülistanın olmuşken
Gönül âyînesinde bir gubârım varsa sendendir
Şafak-tâb eyledin peymânemi hûn-âb ile sâkî
Sabâh-ı sohbet-i meyde humarım varsa sendendir
Sanadır ilticası Galib'in yâ Hazret-i Mevlâ
Başımda bir külâh-ı iftiharım varsa sendendir

Şeyh Galip kuddise sırruhu'l-azîz

3-Ey gönül, sen o gönül alana lââyık mı değilsin; yoksa sevgi dâvasında gerçek mi değilsin? Azrâ'nın özrü nedir; sen Vâmık mı değilsin. Sende bu gam ne gezer; yoksa âşık mı değilsin.

Âşıkta keder neyler? Gam, dünya halkınındır; kadehi elden bırakma; söz pîr-i mugânındır.

4-Bir gün gönül, mânâ meyhanesinde mahzundu; hatıra fikirler düşmüştü de in-kâra döşenmiştim. Bir pîr, ansızın geldi de aelade Öğüt verdi; eline bir şarap kadehi al, derdi de yele ver gitsin, gamı da dedi.

Âşıkta keder neyler? Gam, dünya halkınındır; kadehi elden bırakma; söz pîr-i mugânındır.

5-Bir kadeh şarap çek, içtikçe iç; mecliste yücel; sözün üstün olsun, yürüsün. Ayağını dışarıya atma; meyhanede ayak dire. Sular alçağa akar; sen de küpün ayakucuna düş; alçal. Coşup köpüreyim dersen Galib gibi sarhoş ol.

Âşıkta keder neyler? Gam, dünya halkınındır; kadehi elden bırakma; söz pîr-i mugânındır.

*İşte geldim huzuruna
Himmet et Mustafa Hâki
Yüz bin şükür şu halime
Himmet et Mustafa Hâki*

*Merhameti çok dediler
Nihayeti yok dediler
Kemter kul himmetin diler
Himmet et Mustafa Hâki*

*Adın Muhammedin adı
Tadın Muhammedin tadı
Kemter kul eyler feryadı
Himmet et Mustafa Hâki*

*Tokatlısın Sivaslıyım
Tarikine hevesliyim
Günahım çoktur yaslıyım
Himmet et Mustafa Hâki*

*Efendimin Efendisi
Siddiki âzam bendesi
Piri Nakşinin kendisi
Himmet et Mustafa Hâki*

*Nasibim var imiş geldim
Arayı arayı buldum
Ben Leylâ'ma Mecnun oldum
Himmet et Mustafa Hâki*

*İsmail ziyaretine
Gelmiştir yüce katına
İltica eyler zatına
Himmet et Mustafa Hâki*

*Semâverin rengi aldan
Getir sağdan, götür soldan
Derviş çıkmaz böyle yoldan*

*Yan semâver, dön semâver
Limon, şeker, çay semâver*

*Semâveri alıştırın
Maşa ile tutuşturun
Küsenleri kavuşturun*

*Yan semâver, dön semâver
Lezzet senin hay semâver*

*Semâverim iniliyor
Anlamıyor mu ne diyor?
Daim Hakk'ı zikrediyor*

*Yan semâver, dön semâver
Limon, şeker, çay semâver”*

Lâ

*Veli olmaz kişi taşlanmayınca;
Sîva endişesi boşlanmayınca..
Sögütte biter mi hiç tatlı elma;
Yarılup sarılup aşılanmayınca.*

*Yiyemez körpe kuzu türlü otu;
Büyüyüp gün be gün dişlenmeyince.
Ne denli akli olsa da kişinin;
Okumaz hâce'ye başlanmayınca.*

*Dahi başlanmakla âlim olmaz;
Çalışıp dersine düşünmeyince.
Sabî-i balığ hemîn akil olur mu?
Nice yıl geçip yaşlanmayınca.*

*Amel çokluğuna yok itibar hiç;
Kulundan Halik'ı hoşlanmayınca.
Gel ey Kuddusî, sen de olma tembel;
Vücut bulmaz bir iş işlenmeyince.*

Kuddusî kuddise sırruhu'l-azîz

*Dost illerin menzili ki, âli göründü
Derd-i dile derman olan Elmalı göründü.*

*Tûtilere sükker bağının zevki erişti
Bülbüllere cânân gülünün dalı göründü.*

*Mecnun gibi sahralara ağlayı gezerken
Leylâ dağının lâlesinin âli göründü.*

*Ten Yakub'unun gözleri açılsa aceb mi?
Can Yusuf'unun gül yüzünün hâli göründü.*

*Kal ehlinin akvalini terk eyle Niyâzi
Şimdiden geru hâl ehlinin ahvali göründü.*

Niyâzi Misri kuddise sırruhu'l-azîz

*Ben sanırdım âlem içre bana hiç yâr kalmadı
Ben beni terk eyledim bildim ki, ağyar kalmadı*

*Cümle eşyada görürdüm hâr var gülzâr yok
Hep gülistan oldu âlem şimdi hiç hâr kalmadı*

*Gece gündüz zâr u efgan eyleyip inlerdi dil
Bilmezem n'oldu kesildi âh ile zâr kalmadı*

*Gitti kesret geldi vahdet oldu halvet dost ile
Hep hak oldu cümle âlem şehr ü bâzâr kalmadı*

*Din diyanet âdet ü şöhret kamu verdi yele
Ey Niyâzi n'oldu sende kayd-ı dindar kalmadı.*

Niyâzi Mısri kuddise sırruhu'l-azîz

Hakkın kullarını bazı kul eyler
 Anı kul eylemez yine ol eyler
 Alan veren odur bâzâr içinde
 Kimin bay-u kimini yoksul eyler
 Kiminin bakırını eder altın
 Kiminin altununu kara pul eyler
 Kimini güldürür daim cihanda
 Kiminin ah-u efganın bol eyler
 Kiminin sevdiğin alır elinden
 Kiminin erini alır dul eyler
 Kimine istemezken verir evlât
 Kimi ister ana yâd oğul eyler
 Kimi bulmaz giye çuldan abayı
 Kiminin atına atlas çul eyler
 Kiminin tatlı balın eder acı
 Kiminin acısın tatlı bal eyler
 Kimin bülbül ider güle kılur zâr
 Kimin pervaneveş yakıp kül eyler
 Eder ak güneşi geh kara balçık
 Kara balçığı açar gâh gül eyler
 Kimi İsa nefestir eder ihya
 Kimi deccal olup sağa öl eyler
 Çürüğü sağ edip sağı çürük hem
 Solu sağ sağı gâhi sol eyler
 Ayağı baş eder gâh ayak
 Dili kulak kulağı hem dil eyler
 Fili gâhi karınca kursağına
 Koyup karıncayı gâhi fil eyler
 Çıkarır gâhi yoldan nice yolcu
 Gehi yolcuyu göstermez yol eyler
 Gehi ıssız harabı şenlik edip
 Gehi şenliği dağıtıp çöl eyler
 Anasır ipliğin tab iğnesinden
 Geçirip onu bu bunu ol eyler
 Yeli gâhi letafetle eder od
 Odu gâhi kesafetle yel eyler
 Suyu dondurup eder taş ve toprak
 Taşı toprağı akıtıp sel eyler
 Huruf-ı carre gibi cümle eşya
 Birbirine uzanıp el eyler
 Eder âkilleri çok işte âciz
 Eder öyle bir iş san âkil eyler
 Bu sözün Yunusu Mısırî değildir
 Lûgaz bunda muammasın ol eyler

*Derman arardım derdime derdim bana derman imiş
Burhan arardım aslıma aslım bana burhan imiş*

*Sağ-u solum gözler idim dost yüzünü görsem deyu
Ben taşrada arar idim ol can içinde canan imiş*

*Öyle sanurdum ayrırım dost gayridir ben gayriyim
Benden görüp işiteni bildim ki, ol canan imiş*

*Savm-u salât u hac ile sanma biter zâhid işin
İnsan-ı kâmil olmağa lâzım olan irfan imiş*

*Kanden gelir yolun senin ya kande varır menzilin
Nerden gelip gittiğini anlamayan hayvan imiş*

*Mürşid gerektir bildire Hakk'ı sana hakke'l-yakîn
Mürşidi olmayanların bildikleri güman imiş*

*Her mürşide dil verme kim, yolunu sarpa uğradır
Mürşidi kâmil olanın gayet yolu âsân imiş*

*Anla hemen bir söz dürür yokuş değildir düzdürür
Âlem kamu bir yüzdürür gören anı hayran imiş*

*İşit Niyâzi'nin sözün bir nesne örtmez Hak yüzün
Hakk'tan ayan bir nesne yok gözsüzlere pünhan imiş*

Niyâzi Mısrî kuddise sırruhu'l-azîz

TEFVİZNÂME

*Hak, şerleri hayr eyler, Zannetme ki, gayr eyler, Ârif ânu seyr eyler,
Mevlâ görelim n'eyler, N'eylerse, güzel eyler...*
*Sen Hakk'a tevekkül kıl Tefvîz et ve râhat bul, Sabr eyle ve râzî ol,
Mevlâ görelim n'eyler, N'eylerse, güzel eyler...*
*Kalbin ana bend eyle, Tedbîrini terk eyle, Takdîrini derk eyle,
Mevlâ görelim n'eyler, N'eylerse, güzel eyler...*
*Hallâk- u Rahîm oldur, Rezzâk u Kerîm oldur, Fa'âl ü Hakîm oldur,
Mevlâ görelim n'eyler, N'eylerse, güzel eyler...*
*Bil kâdî-yi'l hâcâtı, Kıl ana münâcâtı, Terk eyle mürâdâtı,
Mevlâ görelim n'eyler, N'eylerse, güzel eyler...*
*Bir iş üstüne düşme, Olduysa inat etme, Haktandır o, ret etme,
Mevlâ görelim n'eyler, N'eylerse, güzel eyler...*
*Haktandır bütün işler, Boştur gam u teşvişler, Ol, hikmetini işler,
Mevlâ görelim n'eyler, N'eylerse, güzel eyler...*
*Hep işleri fâyıktır, Birbirine lâyıktır, N'eylerse, muvâfıktır,
Mevlâ görelim n'eyler, N'eylerse, güzel eyler...*
*Dilden gamı dûr eyle, Rabbinle huzûr eyle, Tefvîz-i umûr eyle,
Mevlâ görelim n'eyler, N'eylerse, güzel eyler...*
*Sen adli zulüm sanma, Teslim ol nâra yanma, Sabr et, sakın usanma,
Mevlâ görelim n'eyler, N'eylerse, güzel eyler...*
*Deme şu niçin şöyle, Bir nice dir ol öyle, Bak sonuna, sabr eyle,
Mevlâ görelim n'eyler, N'eylerse, güzel eyler...*
*Hiç kimseye hor bakma, İncitme, gönül yıkma, Sen nefesine yan çıkma,
Mevlâ görelim n'eyler, N'eylerse, güzel eyler...*
*Mü'min işi, reng olmaz, Âkil huyu ceng olmaz, Ârif dili teng olmaz,
Mevlâ görelim n'eyler, N'eylerse, güzel eyler...*
*Hoş sabr-ı cemîlimdir, Takdîri kefilimdir, Allah ki, vekîlimdir,
Mevlâ görelim n'eyler, N'eylerse, güzel eyler...*
*Her dilde O'nun adı, Her canda O'nun yâdı, Her kuladır imdâdı,
Mevlâ görelim n'eyler, N'eylerse, güzel eyler...*
*Nâcâr kalacak yerde, Nagâh açar, ol perde, Derman eder ol derde,
Mevlâ görelim n'eyler, N'eylerse, güzel eyler...*
*Her kuluna her ânda, Geh kahr u geh ihsânda, Her anda, o bir şânda,
Mevlâ görelim n'eyler, N'eylerse, güzel eyler...*
*Geh mu'tî ü geh mânî', Geh darr ü gehi nâfi', Geh hâfid ü geh râfi'
Mevlâ görelim n'eyler, N'eylerse, güzel eyler...*
*Geh abdin eder ârif, Geh emîn ü geh hâif, Her kalbi odur sârif,
Mevlâ görelim n'eyler, N'eylerse, güzel eyler...*
*Geh kalbini boş eyler, Geh hulkunu hoş eyler, Geh aşkına tûş eyler,
Mevlâ görelim n'eyler, N'eylerse, güzel eyler...*
*Az ye, az uyu, az iç, Ten mezbelesinden geç, Dil gülşenine gel göç,
Mevlâ görelim n'eyler, N'eylerse, güzel eyler...*

*Bu nâs ile yorulma, Nefsinle dahi kalma, Kalbinden irak olma,
Mevlâ görelim n'eyler, N'eylerse, güzel eyler...
Geçmişle geri kalma, Müstakbele hem dalma, Hâl ile dahî olma,
Mevlâ görelim n'eyler, N'eylerse, güzel eyler...
Her dem onu zikreyle, Zeyrekliği koy şöyle, Hayrân-ı Hak ol, söyle,
Mevlâ görelim n'eyler, N'eylerse, güzel eyler...
Gel hayrete dal bir yol, Kendin unut O'nu bul, Koy gafleti hâzır ol,
Mevlâ görelim n'eyler, N'eylerse, güzel eyler...
Her sözde nasihat var, Her nesnede zîynet var, Her işte ganîmet var,
Mevlâ görelim n'eyler, N'eylerse, güzel eyler...
Bil elsine-i halkı, Aklâm-ı Hak ey Hakkî Öğren edeb ü Hulki
Mevlâ görelim n'eyler, N'eylerse, güzel eyler...
Vallahi güzel etmiş, Billahi güzel etmiş, Tallahi güzel etmiş,
Allah görelim n'etmiş, N'etmişse güzel etmiş...
İbrahim Hakkı kuddise sırruhu'l-azîz*

*Ey Allah'ım beni senden ayırma
Beni senin didarından ayırma*

*Seni sevmek benim dinim imanım
İlâhi dini imandan ayırma*

*Sararuben solup döndüm hazana
İlâhi hazanı daldan ayırma*

*Şeyhim güldür ben onun yaprağıyam
İlâhi yaprağı gülden ayırma*

*Men ol dostun bahçesinin bülbüliyem
İlâhi bülbülü gülden ayırma*

*Balığın canı suda dediler
İlâhi balığı sudan ayırma*

*Eşrefoğlu senin kemter kulundur
İlâhi kulu sultandan ayırma*

Eşrefoğlu Rumî kuddise sırruhu'l-azîz

Her muradın sende iste hoşluğun bul ey gönül
 İçeri gel âleminde padişah ol ey gönül
 Derd-i aşk-ı Hakk'a yanub ol ana kul ey gönül
 Aşk-ı Hakk'tan gayrı bir şey itme me'mûl ey gönül
Hayrete var kim yakîndir Hakk'a ol yol ey gönül
Bahr-i aşka dal deminden dembedem dol ey gönül
 Az ye az iç az uyu zikr-i kalbi eyle kût
 Vehm u fehm u fikri nefy it kim gönül kıl sun sükût
 Ölmeden öl ki, seni hayy ide Hayy-i lâyemût
 Hûş der- dem yanî her dem Hakk'ı bul halkı unut
Hayrete var kim yakîndir Hakk'a ol yol ey gönül
Bahr-i aşka dal deminden dembedem dol ey gönül
 Sû-i halkı dilde koyma tâ dola hulk-i hasan
 Emr-i Hakk'ı tut cemî-i halka şefkat eyle sen
 Nefsi koy Hakk'a gönülden gel sefer kıl der vatan
 Hak ile ol halk içinde halvet olsun encümen
Hayrete var kim yakîndir Hakk'a ol yol ey gönül
Bahr-i aşka dal deminden dembedem dol ey gönül
 Çekme gam ger halk-ı âlem olsalar düşmen sana
 Cümleden erham hem eşfak dost imiş Rahman sana
 Her ne gelse hoş gelur Hakk'tan gelur mihmân sana
 Gelse aşkın derdi mesrur ol odur derman sana
Hayrete var kim yakîndir Hakk'a ol yol ey gönül
Bahr-i aşka dal deminden dembedem dol ey gönül
 Bahr-i aşka dal suya düşmüş meder misli hemîn
 Ol nefis bahrında mahv ol kalmasun hiç ol emîn
 Âlem ü âdem kamu çün nefis-i vâhiddir yakîn
 Cümleyi kendin görürsün söyleme asla sakın
Hayrete var kim yakîndir Hakk'a ol yol ey gönül
Bahr-i aşka dal deminden dembedem dol ey gönül
 Her neye baksan anı bil kendi cüz'ün fil-misâl
 Kesret-i sûretde kalma vahdet-i ma'nâya dal
 Mest olub vahdet meyinden zevk idüb ol ehl-i hâl
 Arif ol fakr u fenadan hoş beka bul anda kal
Hayrete var kim yakîndir Hakk'a ol yol ey gönül
Bahr-i aşka dal deminden dembedem dol ey gönül
 Hakkı Hakk'ı canda bul çün mevc ile yemdir nihân
 Hak sana sırr-ı mâiyyetle muindir her zaman
 Ol sana senden yakîndir sen ırâğ olma hemân
 Ayn-i beytullah iken dil dolmasun gayri gümân
Hayrete var kim yakîndir Hakk'a ol yol ey gönül
Bahr-i aşka dal deminden dembedem dol ey gönül

Erzurumlu İbrahim Hakkı kuddise sırruhu'l-azîz

*Dost dost diye nicesine sarıldım
Benim sâdık yârim kara topraktır
Beyhude dolandım boşa yoruldum
Benim sâdık yârim kara topraktır*

*Nice güzellere bağlandım kaldım
Ne bir vefa gördüm ne fayda buldum
Her türlü isteğim topraktan aldım
Benim sâdık yârim kara topraktır*

*Koyun verdi kuzu verdi süt verdi
Yemek verdi ekmek verdi et verdi
Kazma ile döğmeyince kıt verdi
Benim sâdık yârim kara topraktır*

*Âdemden bu deme neslim getirdi
Bana türlü türlü meyve yedirdi
Her gün beni tepesinde götürdü
Benim sâdık yârim kara topraktır*

*Karnın yardım kazmayman belinen
Yüzün yırttı turnağınan elinen
Yine beni karşıladı gülünen
Benim sâdık yârim kara topraktır*

*İşkence yaptıkça bana gülerdi
Bunda yalan yoktur herkes de gördü
Bir çekirdek verdim dört bostan verdi
Benim sâdık yârim kara topraktır*

*Bütün kusurumu toprak gizliyor
Merhem çalıp yaralarım düzlüyor
Kolun açmış yollarımı gözlüyor
Benim sâdık yârim kara topraktır*

*Her kim ki, olursa bu sırra mazhar
Dünyaya bırakır ölmez bir eser
Gün gelir Veysel'i bağrına basar
Benim sâdık yârim kara topraktır*

*Her kaçan anarsam seni
Karârım kalmaz Allah'ım
Senden ayrık gözüm yaşım
Kimseler silmez Allah'ım*

*Sensin ismi Baki olan
Sensin dillerde okunan
Senin aşkına tutulan
Kendini bilmez Allah'ım*

*Sen yarattın cism-ü canı
Sen yarattın bu cihanı
Mülk senindir keremkâni
Kimsenin olmaz Allah'ım*

*Okunur dilde destanın
Açıldı bağ-û bostanın
Senin baktığın gülistanın
Gülleri solmaz Allah'ım*

*Aşkın bahrine dalmayan
Cânını kurban kılmayan
Senin Cemâlin görmeyen
Meydâna gelmez Allah'ım*

*Zâr olur âşıkın işi
Durmaz akar gözü yaşı
Senden ayrı düşen kişi
Didârın görmez Allah'ım*

*Âşık Yunus seni ister
Lûtfeyle Cemâlin göster
Cemâlin gören âşıklar
Ebedî ölmez Allah'ım⁸¹¹*

Yunus Emre kuddise sırruhu'l-azîz

⁸¹¹—**Keremkâni:** Lütuf, cömertlik sahibi

Bahr: Deniz

Zâr: Bağırarak ağlama

Didâr: Allah Teâlâ'nın yüzü, Cemâli

*Cananı incitme cana
Tendeki canın incinir
Kimseye renc etme cana
İnci mercan incinir*

*Zulm eyleme bir ferde sen
Gelmeyesin bin derde sen
Olur isen zulme resen
Rûh-i revanın incinir*

*Eğer yola gider isen
Oyun lâib eder isen
Kebâiri yeder isen
Senden cananın incinir*

*Edeb hayâ gide elden
Nûr-u îmân çıkar dilden
Mahvolur îrfan gönülden
Rahm-ı Rahman'ın incinir*

*Râh-ı Hakk'tan dûr olma sen
Gözlü iken kör olma sen
Merkep gibi hor olma sen
Pîr-ü civanın incinir*

*Terk edersen şeriati
Reddedersen tarikati
Bulamazsın hakikâti
Lûtfi imanın incinir⁸¹²*

Hacı Muhammed Lütfi kuddise sırruhu'l-azîz

⁸¹²—**Renc:** Sıkıntı, ağrı

Resen: İp, urgan

Lâib: Oyun oynayan

Kebâir: Büyük günahlar

Dûr olma: Dışarı çıkma, geri kalma

*Seyrimde bir şehre vardım
Gördüm sarayı güldür gül
Sultanımın tacı tahtı
Bağı divarı güldür gül*

*Gül alırlar gül satarlar
Gülden terazi tutarlar
Gülü gül ile tartarlar,
Çarşı pazarı güldür gül*

*Toprağı güldür taşı gül
Kurusu güldür yaşı gül
Has bahçesinin içinde
Serv-ü çınarı güldür gül*

*Gülden değirmeni döner
Anın ile gül öğünür
Akarsuyu döner çarkı,
Bendi pınarı güldür gül*

*Ak gül ile kırmızı gül
Çift yetişmiş bir bahçede
Bakışirlar hara karşı
Hâr-ı ezhârı güldür gül*

*Gülden kurulmuş bir çadır
İçinde nimeti hazır
Kapıcısı İlyas Hızır
Nân-ı şarabı güldür gül*

*Ümmî Sinan gel vasfeyle
Gül ile bülbül derdini
Yine bu garip bülbülün
Âh-u figâni güldür gül*

Ümmî Sinan kuddise sırruhu'l-azîz

Sevdim seni ma'budum ah canan diye sevdim
Bir ben değil âlem sana kurbân diye sevdim
Ecrâm-u felek levh-u kalem mest-i nigâhın
Dîdârına âşık ulu Yezdan diye sevdim
Mahşerde nebiler bile senden medet ister
Gül yüzlü melekler sana hayran diye sevdim
Aşkınla buhurdan gibi tütmede bu kalbim
Sensiz bana cennet bile hicran diye sevdim
Tâ arşa çıkar her gece âşıkların ahi
Asilere lütfün yüce ferman diye sevdim
Doğ kalbime bir lâhzacık ey nûr-u Dilâra
Sevdanı gönül derdine derman diye sevdim
Bülbül de senin bağı yanık âşık-ı zarın
Feryadı bütün âteş-i sûzan diye sevdim
Huriler ezelden beri şeyda-yi cemâlin
Yanmıştı sana Yusuf-u Ken'an diye sevdim
Evlâd-ı îyalden geçerek Ravza'na geldim
Evsafını methetmede Kur'an diye sevdim
Kıtmir'inim ey Şâh-ı Resul kovma kapından
Âlemlere rahmet dedi Rahman diye sevdim
Şeyda kuluna eyle nazar merhametinle
*Bir lâhza nazar en büyük ihsan diye sevdim*⁸¹³

Hasan Basri Çantay Kuddise Sırruhu'l-Azîz

⁸¹³—**Ecrâm-ı felek:** Gök cisimleri, yıldızlar
Levh-ü Kalem: Levhi mahfuz ve buraya yazan kalem
Mest-i nigâh: Hayran bakış
Buhurdan: İçinde hoş kokulu bir bitki yakılan kap
Dilâra: Sevgili
Âşık-ı zar: Ağlayan âşık
Âteş-i sûzan: Yakıcı ateş
Şeydayı cemâl: Güzelliğin tesiriyle aklını kaybeden
Kıtmir: Köpek

Her kimin çeşmi dür ü peymâne Leylâya düşer
Kûhı ser-geşte gezer yâdıma peymâne düşer
Mey-i peymâne-i Leylâdan içen bâde-perest
Aklını bâda virür câdde-i rüsvâye düşer
Meyl-i dâr eylemez ol mail-i peymâne-i 'aşk
Bâde-i Türki çeküp bâdiye peymâne düşer
Kâmil-i mihr olur elbette bulur feyz-i cemâl
Alem-i aşkda kim hâle-i bir âya düşer
Teni peykân evidir ben gibi kimin sinesin
Dü kemen-dâr ü dü sad tîr iki yaya düşer
Bakma hây-hûyma miskinlere zahmet virenin
Uma göz nazar it gör ki, ne hûy haya düşer
Âferîn mu 'cize-i la 'l-i dil-ârâsma kim
Söyleye bir kez eğer nükteli bin âye düşer
Bahmaz üftâde-i nâzma yine nâz eyler
Acaba vechi ne kim beyle istiğnaya düşer
Arturur zevkimi ey Mîr Nigârî her gün
Beni gördükde ki, ol şûh sitihzâye düşer
Seyyid Nigârî kuddise sırruhu 'l-azîz

Âh bi-hâli ve hayâlâtihî
Âh bi-ayni ve işârâtihî

Âh bi-vechi ve alâmâtihî
Âh bi-la 'li ve makâlâtihî

Âh bi-zülfî ve mülâkâtihî
Âh bi-hâli ve makâmâtihî

Âh mine 'l-aşkı ve hâlâtihî
*Ahraka kalbî bi-harârâtihî*⁸¹⁴

Seyyid Nigârî kuddise sırruhu 'l-azîz

⁸¹⁴— Seyyid Nigârî kuddise sırruhu 'l-azîz Divanı, hzl: Doç. Dr. Azmi Bilgin, İst. 2003, s.276

6- EFENDİ HAZRETLERİNİN SEVDİĞİ HİKÂYELERDEN BİR DEMET⁸¹⁵

1-Bir tacirin bir papağanı vardı. Bir gün tüccar Hindistan’a gitmek için yol hazırlığına başladı. Kölelerinin, cariyelerinin her birine ayrı ayrı:

“*Hindistan’dan ne getireyim ne istersin?*” diye sordu.

Her biri ayrı bir şey istedi. Tüccar papağanına da sordu:

“*Ey güzel kuşum, sana ne getireyim Sen Hindistan’dan ne istersin?*” dedi.

Papağan:

“*Oradaki papağanları görünce hâlimi anlat ve de ki, falan papağan benim mahpusumdur, ben onu kafeste besliyorum. Size selâm söyledi. Ben gurbet ellerde kafeslerde sizin hasretinizle can vereyim, siz serbestçe ağaçlıklarda kayalıklarda dolaşın bu reva mıdır? Hiç değilse bir seher vakti ben garibi de hatırlayın ki, ben de birazcık mutlu olayım, dedi,*” de. Başka da bir şey istemem” dedi.

Günler geceler boyu yol gitti, nihayet Hindistan’a vardı. Giderken birkaç papağan gördü kayalıklara konmuş, bekliyorlardı, atını durdurup seslendi:

“*Ben falan memlekette filan kişiyim, ticaret yapmak için buralara geldim. Benim bir papağanım var size selâm söyledi ve böyle böyle dememi istedi*” dedi.

Tüccar sözlerini bitirir bitirmez, o papağanlardan birisi titredi, nefesi ke-sildi düşüp öldü.

Tüccar bu haberi verdiği için dolaylı bin pişman oldu.

“*Ne yaptım, bu zavallı kuşun ölümüne sebep oldum. Galiba bu benim kuşumun bir yakını, candan seveni olsa gerek*” diye düşündü.

Aradan bir hayli zaman geçti, tüccar alışverişini bitirip memleketine döndü. Herkesin istediğini bir bir verdi.

Kuş kafesinde tüccara sordu:

“*Benim istediğim nerede. Hem cinslerimi, papağanları gördün mü, ne söyledin, ne gördünse bana anlat, beni de mutlu et*” dedi.

Tüccar:

“*Sevgili kuşum kusura bakma, fakat söylemesem daha iyi olacak sanıyordum, çünkü hâlâ o saçma sapan haberi götürerek yaptığım akılsızlığa ve cahilliğe yanmaktayım, onun için anlatmasam daha iyi*” dedi.

Papağan ısrar etti; bunun üzerine tüccar istemeye istemeye olanları anlattı:

“*Tarif ettiğin yere varıp dostların olan papağanları görünce senin söylediklerini ve selâmını “söyledim içlerinden biri buna dayanamadı üzüldü*

⁸¹⁵—Efendi Hazretlerinin anlattığı hikâyelerin orijinali ile aktarılmaya çalışıldı. Mesnevide geçen hikâyeler yazılırken (Mehmet Zeren, “*Mesnevide Geçen Bütün Hikâyeler*” İst. 2004) isimli kitaptan faydalanılmıştır.

titredi ve hareketsiz kaldı, ödü patladı dayanamadı öldü gitti” dedi. Bunu görünce çok pişman oldum, fakat nafîle bir kere söylemiş bulundum” dedi. Tüccarın sözlerini duyan papağan kafesin içinde titredi, hareketsiz kaldı ve biraz sonra düşüp öldü.

Tüccar bunu görünce aklı başından gitti, ağlayıp sızlamaya başladı, külahını yere vurdu.

“Ey güzel sesli kuşum, sana ne oldu neden bu hâle geldin, ben ne yaptım başıma ne işler açtım” diye dövündü. Sonunda ölü papağanı, kafesten çıkarıp pencerenin kenarına getirdi, getirir getirmes papağan hemen canlanıp uçtu, bir ağacın en yüksek dalına kondu. Tüccar buna şaşır kaldı.

“Ey güzel kuş, bu ne iştir, bu ne haldir, bana anlat, bu hileyi nasıl öğrendin de beni kandırdın” dedi. Papağan konuştuğu yerden seslendi:

“Sevgili Efendim, o Hindistan’da gördüğün papağan benim selâmımı alınca düşüp ölmüş gibi yaparak bana bu haberi gönderdi. “Eğer kurtulmak istiyorsan öl!” dedi. Ben de gördüğün gibi onun dediğini yaparak hapisten kurtuldum. Kısaca öldüm kurtuldum kafeslerde tutulmaktan” dedi.⁸¹⁶

2- Cömertliğiyle tanınmış bir şeyh vardı. Bu yüzden bir türlü borçtan kurtulmazdı. Şeyh yıllarca bulduğunu dağıttı, bundan dolayı da borcu arttıkça arttı, nihayet dört yüz dinara yükseldi.

Bir gün şeyh hastalandı öleceğini anlayan alacaklıları başına topladılar. Şeyhe kötü kötü bakıyor, onun hakkında fena fena şeyler düşünüyorlardı.

O sırada helva satan bir çocuk, sokaktan geçiyordu. Şeyh hizmetçisine:

“Git şu çocuktan helvanın tamamını satın al da, bu alacaklılar yesin, hiç olmazsa bir süre gönülleri hoş olsun” dedi.

Hizmetçi çıkıp helvacı çocuğu çağırıldı, helvayı yarım dinara satın aldı, getirip şeyhin borçlularına ikram etti. Borçlular helvayı yiyip bitirdiler. Helvacı çocuk boş tepsiyi eline aldı ve ücretini istedi. Ölmek üzere olan Şeyh:

“Ben zavallı ve ölmek üzere olan bir adamım, bende para ne arar” dedi.

Bunu duyan helvacı çocuk, ağlayıp inlemeye, feryada başladı. Alacaklıların buna iyice canları sıkıldı, ileri geri söylenmeye başladılar. Çocuk da, ikinci vaktine kadar ağlayıp durdu. Şeyh, bu sırada gözlerini yummuş çocuğa hiç bakmıyordu.

İkinci vaktinde bir hizmetçi elinde bir tabakla içeriye girdi, tabağı şeyhin önüne bıraktı. Şeyh, hizmetçiye tabağı alacaklılarına vermesini söyledi. Hizmetçi, tabağı alacaklıların önüne koydu. Tabağın örtüsünü açtıklarında herkes hayretler içinde kaldı. Çünkü tabakta ‘Şeyhin borcu olan dört yüz

⁸¹⁶— “Ölmeden önce ölünüz” e misal getirilen bir hikâyedir.

dinar’ vardı. Tabağın bir kenarında da, kâğıda sarılı yarım dinar vardı. O yarım dinar da helvacı çocuğun parasıydı.

Bu duruma şaşırان alacaklılar, utandılar şeyh hakkındaki kötü sözlerine ve yanlış zanlarından dolayı pişman oldular. Şeyhin ellerine sarıldılar:

“*Ey ulu kişi bu işin sırrı, hikmeti nedir anlat bize*” dediler.

Bunun üzerine Şeyh:

“*Ey insanlar bunun sırrı şudur. Ben bunu Allah Teâlâ’dan diledim. Allah Teâlâ bana doğru yolu gösterdi. O paranın gelmesi çocuğun ağlamasına bağlıydı. Helvacı çocuk ağlamayı, rahmet denizi coşmazdı,*” dedi.⁸¹⁷

3-Gül kokusundan iriyarı bir adam bir gün, güzel koku satanların pazarına gelince aklı başından gitti, yere yıkılıp bayıldı, yol ortasına bir ölü gibi yığıldı kaldı. Bunu gören halk başına üşüştü.

Başına toplananlardan kimi, kalbini yokluyor, kimi yüzüne gülsuyu döküp duruyordu.

Bilmiyorlardı ki, adamcağız gül kokusundan bayılmış.

Kimi bileklerini, başını ovuyor, kimi ödağacına şeker karıştırarak tütsü yapıyor, bir başkası elbiselerini çıkarıp üstünü hafifletiyordu.

Birisi nabzını yokluyor, öbürü ağzını kokluyor, ‘şarap mı içti, esrar mı çekti, afyon mu yuttu’ diye anlamaya çalışıyordu.

Bir türlü adamın neden bayıldığını anlamayan halk şaşıp kaldı.

Son çare olarak, akrabalarına haber vermeye karar verdiler. O bayılan kişinin akıllı ve anlayışlı bir kardeşi vardı. Bu haberi alır almaz, yanına biraz köpek pisliği alarak koşup geldi. Çünkü kardeşi, köpek bakıcısıydı köpek pisliği kokusuna alışmıştı. Gül kokusu alınca, bu yüzden bayılmıştı. Kardeşinin yanına varınca, o akıllı kişi, kimse anlamasın diye, önce halkı dağıttı, sonra ağzını kulağına götürerek okuyormuş gibi yaptı, bu arada gizlice köpek pisliğini burnuna götürerek koklattı, koklatır koklatmaz, adam ayılarak kendine gelmeye başladı.

Halk şaşırdı:

“*Bu ne büyük bir efsun bir sihir,*” dediler.⁸¹⁸

4- Bir gün Mecnun, Leylâ’nın köyüne varmak için bir deveye bindi, yol almaya başladı, bütün derdi bir an önce, Leylâ’nın köyüne ulaşmaktı. Mecnun’un derdi buydu, fakat devenin de derdi başkaydı. O da geride, ayrıldığı yerde kalan yavrusunu düşünüyor ve ona kavuşmak istiyordu.

Mecnun kendindeyken, deveyi Leylâ’nın köyüne doğru sürüyordu. Fakat birazcık dalınca deve geri dönüyor, yavrularına doğru koşuyordu. Mecnun

⁸¹⁷—Çocuk, senin cisim çocuğundur. İyi bil ki, muradına erebilmen de ağlamana bağlıdır.

⁸¹⁸—Dostun ayrılığı hasta eder. Nefis alışkanlığını özler.

kendisine gelince biraz önce geldikleri yerden fersahlarca geriye gittiğini görüyordu. Mecnunla, devesi böyle tam üç gün boyunca yol aldılar. En nihayetinde Mecnun, bu işin böyle sürüp gidemeyeceğini anladı deveden indi:

“A devecik, ikimiz de aşığız, fakat gideceğimiz yerler birbirine zıt onun için seninle arkadaşlık edemeyiz, eğer bu beraberliği sürdüreceğiz olursak, hiçbir zaman hedefe ulaşamayız,” deyip deveyi serbest bıraktı.(Kesti)⁸¹⁹

5- Bir derviş Ebü'l-Hasen-i Harakâni kuddise sırruhu'l-azîzin şöhretini duyarak, onu görmek için Talkan şehrinden yola çıktı. Günler geceler boyu yürüyerek, dağları aştı, ovaları geçti, nihayet şeyhin bulunduğu şehre vararak evini sordu. Evi bulunca, saygıyla kapıyı çaldı. Şeyhin karısı kapıdan başını çıkardı:

“Ne istiyorsun?” dedi. Derviş:

“O Allah Teâlâ dostu olan insanı ziyaret için, Talkan şehrinden geliyorum,” diye cevap verdi.

Bunu duyan kadın, kahkahalarla güldü:

“*Şu koca sakalina bak, hiç düşünmeden yaptığın işe, katlandığın bunca zahmete bak. Be adam, senin başka işin gücün yok muydu da, yollara düşüp bunca zamanını beyhude yere harcadın. Bir ahmağı görmek için, bu kadar zahmete değer mi?*” diye başlayarak şeyh hakkında daha nice kötü sözler söyledi, hakaretler etti. Derviş bütün bunları sabırla dinledi sonunda:

“*Bütün bu söylediklerine rağmen o yüce insan nerede bana söyle*” diyerek gözyaşları döktü. Bunun üzerine:

Kadın daha birçok sözler söyleyerek, birçok hakaretlerde bulundu.

Derviş bu yolla, şeyhin yerini öğrenemeyeceğini anlayınca, oradan ayrıldı. Yeniden sorup sormaya başladı. Sonunda şeyhin ormana gittiğini öğrenerek, onun peşinden ormanın yolunu tuttu. Derviş hem yürüyor hem de:

“*Böyle yüce bir insan nasıl oluyor da, böylesine kötü huylu yılan dilli, küfürbaz bir kadını evinde tutuyor*” diye düşünüyordu.

Derviş bu düşüncelerle yol alırken, şeyhin kükremekte olan bir aslana binmiş olarak geldiğini gördü:

Aslanın sırtında bir yük odun vardı, Şeyh de odunların üstüne binmişti. Elindeki kamçısı da koca bir yıldı.

Şeyh, dervişin yanına gelince gönlündeki düşünceleri bir bir okudu, sonra ona şöyle dedi:

“Ben o huysuz kadına tahammül ederek yükünü çektiğim için, bu aslan da hiç itiraz etmeden benim yükümü çekiyor” dedi.⁸²⁰

6-Bir memleket varmış içlerinden munasip birini, yedi sene süreyle hü-

⁸¹⁹—Nefsin dünya ile olan bağlarını kesmek gerekmektedir.

⁸²⁰—Nimet külfete tâbidir.

kümdar yaparlarmış. Yedi sene sonra o adamı vahşi ıssız bir adaya götürüp bıraktıktan sonra, bir yenisini hükümdar yaparlarmış. Bu suretle yeni hükümdar tayini için münasip gördükleri birine;

“*Sen bize hükümdar olur musun?*” teklifte bulunmaları üzerine;

“*Peki, ben hükümdar olursam, her dediğimi yapacak mısınız*” sorusuna,

“*Elbette yaparız Efendim*” demişler.

Adam hükümdar olduktan sonra, vazifesi süresinin bitiminde götürülüp bırakılacağı vahşi ve ıssız adaya ustalar gönderip saraylar, bağlar, bahçeler, yaptırdıktan sonra hizmetçiler ve cariyeler gönderip orayı mamur hale getirmiştir. Yedi yılın sonunda kayığa bindirip götürdükleri hükümdarı oradakiler karşılamış ve oranın hükümdarı olmuştur.

İnsanın ömrünün bitiminde gideceği yer bellidir. Marifet bu dünyada iken, gideceği o yeri imar etmektir.

7- İşittim ki, bir pir, sabaha kadar ibadetle meşgul olduktan sonra, seher vakti elini kaldırıp Cenabı Hakk’tan hacet dilemiş.

Pîrin kulağına:

“***Dilediğin olamaz. Bu kapıda senin duan makbul değildir. Var, başının çaresine bak. Fakat ruhunda izzeti nefis yok ise, yalvar, dur.***” diye hatiften bir ses gelmiş.

Pîr, hatifin sözüyle ibadetinden kalmamış; ikinci geceyi de yine zıkr ve ibadet ile geçirmiş.

Müfritlerinden (aşırılık gösteren) birisi pîrin haline vâkıf olunca ona:

“*Gördün ki, dilediğin şey olmayacaktır. Beyhude yere dua edip durma!*” demiş.

Pîr, hasretle gözlerinden yakut renkli yaşlar akıtarak:

“*A-çocuğum, eğer bu kapıdan daha iyi bir kapı görseydim, buradan umudumu keserek o kapıya giderdim. O benden dizginini çevirmekle zannetme ki, ben onun terkisinden çekerim. Dilenci, bir kapıdan mahrum dönebilir; fakat başka bir kapı daha varsa meraklanmaz, öteki kapıya gider. Hatiften işittim ki, bu mahalleye yol yokmuş. Yani bu maksadım hâsıl olmayacakmış. Fakat ne yapayım ki, başka bir mülke yol yoktur.*” diye cevap vermiş.

Pîr bu sözü söyledikten sonra, bütün hulûs ve teslimiyetiyle secdeye varmış. O sırada canının kulağına hatiften şu nida gelmiş:

“***Bize lâıyık hüneri yoksa da, kabul ettik. Çünkü bizden başka sığınacak bir şey tanımıyor.***”⁸²¹

Efendi Hazretleri bunu misal vererek buyururdu ki;

“***Gardaşlarım, biz kulluğumuzu bilelim.***”⁸²²

⁸²¹—Şeyh Sâdi-i Şîrazi, *Bostan*, a.g.e., s. 143

⁸²²—Kişinin iyi veya kötü olması önemli değildir. Önemli olan Allah Teâlâ’nın büyüklüğünü bilmektir.

8- Şeyh Senân-î isimli bir şeyhi Rum diyarına davet etmişler.

“*Davete icabet sünnettir gidelim*” demiş. Sekiz-on ihvanı ile yola çıkmışlar, Kayseri’ye gelmişler. Şeyh Senan, pencerede bir Rum kızı görüp âşık olmuş. Şeyhin gözü, Rum kızından başka bir şey görmez olmuş. Durumu anlayan kız da şart koşturmuş.

“*Benim dinime gireceksin, beline zünnâr kuşanacaksın, başına keşiş kalpağı koyacaksın, domuzlarını da güdeceksin ki, beni görebilesin.*” Şeyhte şartları kabul etmiş. Bunun üzerine arkadaşları şeyh gâvur oldu diyip bırakıp gitmişler.

Uzaktan bir ihvan,ı şeyhini ziyarete gelir ve şeyhini sorar. Derler ki;

“*Şeyh dinini değiştirdi, şimdi domuz güdüyor.*” Uzaktan gelen o ihvan der ki;

“*Siz de hiç vefa yok mu? Nasıl bırakırsınız. Ben de şeyhimin yanına gidiyorum. Benimle gelen varsa gelsin.*” Bunun üzerine Kayseri’ye gelirler. Gündüz oruç tutup geceleri namaz kılarak dua ederler.

Uzaktan gelen ihvan rüyasında Rasûlullah sallallâhü aleyhi ve sellemi görür. Efendimiz sallallâhü aleyhi ve sellem;

“*Şeyhinizle aranızda perde girmişti*” buyurur ve perdeyi kaldırır. O anda da şeyh kendisine gelip hatasını anlar. İhvanlar şeyhlerini hamama götürüp yıkayarak guslettirip memleketlerine dönerler. Yolda arkalarına bakarlar ki, bir atlı geliyor. Yanlarına gelince Rum kızı olduğunu anlarlar.

Hikâyeden sonra Efendi Hazretleri buyurdular ki,

“*Şeyh Senân-i ruh, Rum kızı ise, nefistir. Ruh nefse âşık olmuş. İnsan nefsin sözünü tutarsa, nefis dininden döndürür, domuz da güttürür. Nefsin sözüne gitmezsen, Rum kızı gibi nefis, ruhun yani senin peşinden gelir.*

Gardaşlarım! Onun için nefisini bilen Allah Teâlâ’yı bilir. Nefisini bilmeyen, Allah Teâlâ’yı bilmez. O sebeble biz, nefsimizden korkarız.”

9- “*Gardaşlarım! Her şeyin başı sabırdır, sonu da sabırdır. Allah Teâlâ’nın bir ismi de sabırdır.*”

Adamın biri evlendikten sonra, ilminin olmayışından rahatsız olmaya başlamış. İlim tahsili için evinden çıkmış muhtelif yerlerde 15–20 sene kadar ilim tahsili yapmış. Evine dönerken yolu üzerindeki bir veliye uğramış. Veli;

“*Oğlum nereden gelip nereye gidersin*” diye sormuş. Mollada;

“*İlim tahsil ettim memleketime dönüyorum*” demiş. Veli de;

“*Ya öyle mi, peki ilmin başı nedir?*” diye sorunca molla bir cevap verememiş. Velide buyurmuş ki,

“*3 sene bana hizmet edersen sana ilmin başını öğretirim*” demiş.

Adamın bunu kabulü sonucu bu veliye 3 sene hizmet etmiş. Lakin veli ona hep sabır gerektiren hizmetler yaptırmış. 3 senenin bitiminde izin isteyerek evine döneceğini ve kendisine ilmin başının ne olduğunu söylemesi istemesi üzerine;

“*Oğlum ben sana 3 senedir sabrı öğretecek hizmetler yaptırdım. Daha*

öğrenemedin mi? Her şeyin olduğu gibi ilmin başı da sabırdır.” Buyurmuş.

Adam oradan ayrılırken kendi kendine;

“*Canım sabrı biz de biliyorduk*” der ve yoluna devamla akşam geç vakitlerde evine gelir. Pencereden ışık görünce,

“*Bir bakayım*” deyip, pencereden baktığında, hanımının oturduğunu, genç bir delikanlının da onun boynuna sarılmış olduğunu görünce öfkelenip ikisini de vurmaya karar vermiş. Ancak velinin kendisine söylediği *sabır* aklına gelince seslenmeye karar verir. Hanımına seslenince, kadının;

“*Oğlum, bu babanın sesi, koş kapıyı aç*” demesi üzerine, adam gurbete giderken hamile bıraktığı hanımının bir erkek çocuk doğurduğunu ve bu yaşa geldiğini anlamış

“**3 sene hizmet ettikse de, hanımı ve oğlumuzu yeniden kazanmış olduk ve katil olmaktan kurtulduk**” **“demek ki, her şeyin başı sabırdır.”**

10- İbrahim Edhem kuddise sırruhu'l-azîz dedesinden sonra, Belh şehrine hükümdar olur. Bir gün yatarken, sarayın damından bir ses gelince İbrahim Edhem kuddise sırruhu'l-azîz seslenir;

“*Kimdir o? Damda ne arıyorsun*” Damdaki adam der ki;

“**Devemi yitirdim, devemi arıyorum**” İbrahim Edhem kuddise sırruhu'l-azîz buyurur ki;

“**Damda deve aranır mı?**” Damdaki adam da der ki;

“**Ya kuş tüyü yatakta, Allah Teâlâ aranır mı?**”

İbrahim Edhem kuddise sırruhu'l-azîz ertesi gün ava çıkar. Bir geyiğin peşine düşer. Bir müddet kovalamadan sonra geyik dile gelir ve hükümdara dönüp,

“**Sen beni avlamak için mi yaratıldın**” diyor. Bunun üzerine İbrahim Edhem kuddise sırruhu'l-azîz kendinden geçer. Kendine geldiğinde bu işin ilahi bir iş olduğunu anlayıp, elbiselerini değiştiriyor, tacını, tahtın ve sarayını terk edip Mekke'ye geliyor. Orada bir şeyhe intisap ediyor.

Efendi Hazretleri buyurur ki;

“**Gardaşlarım! Eğer İbrahim Edhem bizim zamanımızda olsaydı, biz ona tacını ve tahtını verirdik**”

11-Bâyezîd-ı Bestâmî kuddise sırruhu'l-azîz Hazretleri zamanında ümmi bir demirci varmış. Her namazın sonunda dua ederken dermiş ki;

“*Ya Rabbi! Yarın ruz-i mahşerde benim bedenimi o kadar büyük yap ki, bütün cehennemi doldursun, herkesin yerine ben yanayım*”

Rabb-ul Âlemin hoşuna giden bu dua sebebi ile demirciye Gavs-ı âzamlık makamı verilmiştir. Bâyezîd-i Bestâmî kuddise sırruhu'l-azîz Hazretleri, Gavs-ı âzamlığın kim olduğunu merak edip ve demirci olan bu kişinin makamı nasıl kazandığını anlamak için demirciyi görmeye gelir.

Bir miktar sohbetten sonra ayrılırken demirciye, “*bize himmet buyur*” demesi üzerine, demirci de;

“Aman Efendim, estağfurullah biz kimiz ki, size himmet edelim” deyince, Bestâmî kuddise sırruhu'l-azîz Hazretleri buyurur ki;

“Sonra yine görüşürüz” der ve ayrılır. Kısa zaman içerisinde Allah Teâlâ'nın lütfü ile o ümmi demirci, Allâme-i cihan olur.

“Gardaşlarım! Allah Teâlâ'nın ne zaman kime ne vereceği belli olmaz, yeter ki, sizler Allah Teâlâ'nın hoşnut olacağı işler yapasınız”

12-Mecnun bir köpeği okşamakta, öpmekte, önünde yanıp erimekteydi. Etrafında eğilip bükülerek, onu ululayıp ağırlayarak dönüp dolaşıyor, ona şeker şerbeti veriyordu. Biri dedi ki;

“Mecnun, bu yapıp durduğun şey ne delilik, ne sersemlik, Köpeğin ağız, daima pis şeyleri yer. Ardını bile diliyle temizler.”

Köpeğin ayıplarını bir hayli saydı döktü. Mecnûn dedi ki;

“Sen, baştanbaşa suretten, cisimden ibaretsin. Gel de benim gözümle bir bak. Bu köpek, Leylâ'nın mahallesinin bekçisi.”

“Gardaşlarım! Görünüşe aldanmamak gerekir.”

13- Lokman Hekim oğluna derki;

“Oğlum var git merkebi al getir, sana vasiyet edeceğim.”

Lokman hekimin oğlu da gider, merkebi getirir. Oğul, baba, eşek beraberlerinde yola revan olurlar. Biraz sonra bir köye yaklaşırlar, Lokman Hekim oğluna;

“Oğlum gel, bin merkebe” der ve oğlunu merkebe bindirir. Lokman Hekim, merkebin yularından çekerek köyü geçerler. Bu durumu gören köylüler derler ki, **“şu adama bakın, çocuğu merkebe bindirmiş, kendisi de, merkebin önünden çekiyor.”** İkinci bir köye giderler, bu seferde Lokman Hekim, biner merkebe. İkinci köyden geçerken köylüler bu sefer de derler ki; **“Şuna bakın, koskoca adam merkebe kendisi binmiş, çocuğu merkebin önünden yürütüyor.”** Üçüncü bir köye yanaşırlar, bu seferde Lokman Hekim oğlu ile birlikte merkebe binerler, üçüncü köyden geçerlerken köylüler derler ki; **“Şu utanmazlara bakın, ikisi birden merkebe binmişler.”** Lokman Hekim oğluna demiştir ki;

“Oğlum! Gör bu âlemin halini, sana vasiyetim; çok sert olma ki, seni ağızdan atarlar, çok da yumuşak olma ki, seni yutarlar. Hadi bu kadar vasiyet sana yeter.”⁸²³

(Bu hikâye Nasreddin Hoca kuddise sırruhu'l-azîz içinde anlatılır.)

14- Hz. Musa aleyhisselâma bir kerre izzet-i hitab geldi:

“Ya Musa! Bir acaib şey görmek ister misin? İlâhî sırlarımı müşahede edesin? Haydi, git, filan dört yol ağzında, büyük bir çeşme vardır, oralarda

⁸²³—Bu hikâyeden anlaşılan bir hikmet şu olabilir. Herkesin kendi doğrusuna uyarırsa kendi doğrunu bulmakta zorlanırsın. Neticede kısa yolu uzatmış olursun.

bir yerde dur. Sana bir ibret göstereceğim.”⁸²⁴

Hz. Musa aleyhisselâm gitti. O yeri buldu. Çeşme etrafında bulunan bir ağaç arkasında durdu. Bir hayli zaman bekledi. Neden sonra baktı ki, karşıdan bir atlı, bir süvari geliyor. Bu zât doğru çeşme başına geldi atından indi. Pek fazla hararet basmış ve haddinden fazla susamıştı. Çeşmeden su içti. Kuşağını ve belindeki kemerini bir tarafa koyarak çeşmenin arkasına doğru gitti. İhtiyacını gördü, ne yaptı ise, yaptı. Sonra geldi, kuşağını aldı. Her nasılsa kemerini unuttu. Atına binip giderken, Hz. Musa aleyhisselâmı görmedi. O bir ağacın altına oturmuş, kemâli dikkatle bu ahvâli takip ediyordu. Çünkü merak etmişti. Bakalım, acaba ne olacak? Aradan biraz zaman geçti. Onbeş yaşlarında bir çocuk geldi, baktı ki, orada bir kemer durmaktadır. Aldı, beline sardı, gitti. Hz. Musa aleyhisselâm onu da gördü.

Aradan bir müddet daha geçti. Bir â'mâ geldi. İki gözü de kör, hiçbir şey görmeyen bir kişi. Bîçâre bir zavallı. Tutuna tutuna çeşmeye gitti, bir abdest aldı. Çeşmenin bir kenarına çekildi. Kibleyi tahmin etti. Namaz kıldı. Amâ tam selâm, verip de kalkacağı bir sırada, Hz. Musa aleyhisselâm baktı ki, karşıdan o atlı geliyor. Atını mahmuzlayıp bütün hızı ile sürüyordu. Nihayet geldi. Büyük bir telâşla baktı ki, çeşme üzerinde kemeri yok. Yolda hatırına gelmiş. Malımı almak üzere dönmüştü. A'mâ ya yapıştı ve ona:

“Burada benim kemerim vardı,” dedi.

Amâ da:

“Ne diyorsun?”

“Evet, onu sen aldın,” ver.

“Aman oğlum! Ben a'mâyım, ne göreceğ gözüüm vardır, ne de alacak kudretim. Ben şimdi geldim, abdest aldım, namaz kıldım. Benim öyle şeyden haberim yoktur,” dedi. Yine o:

“Yok yok... Onu mutlaka sen aldın. Şimdi ya kemeri verirsin, ya da kime verdinse söylersin yahut seni burada helak ederim.”

“Aman, etme, eyleme. Ne yapıyorsun, ne diyorsun?”

Bütün sözler hiç kâr etmedi. Herif amâyaya tokadı yerleştirdi. O da kendisini korumak için, sopasını siper ittihaz edecek oldu. Adam daha fazla köpürdü. Pat... put... Zâten amânın kudret ve mecali yoktu. Düşüp orada ölmedi mi? Bunun üzerine atlı da oradan çekilip gitti.

Hz. Musa aleyhisselâm olup bitenleri, baştan sona kadar seyrediyordu. Sonra;

“Ya Rabbi! Ben ibret görmeye geldim, ama hayrette kaldım. Bu nasıl şeydir? Adâlet-i ilâhiyene muvafık gelmiyor...”

Cenâb-ı Hakk da;

“Şimdi anlarsın, Ya Musa!” diye buyurdu.

Kullar bilmezler. İnsanlar esrâr-ı ilâhîyeye vâkıf değiller. Gayba karşı

⁸²⁴—Bazıları “evliya diyorlar şu adama” “İşleri düzeltse ya” sözlerine bu hikâye en güzel cevaptır.

uyanık olamazlar ki, esrâr-ı ilâhîyeden haberdar olsunlar. Fakat şimdi vakıanın hakikâti beyan olunca, bunun da adalet olduğunu anlarsın. Hani o atlı geldi, kemeri orada bıraktı, sonra da bir çocuk geldi, kemeri aldı... İşte o çocuğun babasının o atlıda alacağı vardı, hizmetinde bulunmuştu. Hakkı kalmıştı. Sonra öldü ve alacağı unutuldu. Fakat Allah Teâlâ unutmadı. İşte bugün o çocuk babasının hakkını aldı. O para babasından kalma bir haktır.

“Peki, ya a'mânın suçu neydi?”

“Onu şimdi böyle salih görürsün değil mi? Elinde tesbih, dilinde zikir, başında sarık... İnsan olsa olsa bu kadar zahid olur. Zahiren böyle olan şu halin hakikâti müthiştir. Bu senin salih zannettiğin O a'mâ vaktiyle o atlının babasını öldürmüştü. Sonra kaçtı, saklandı. Aradılar, bulamadılar. Daha sonra ise, bir kazaya uğradı. Hayli zaman böyle süründü. Zelil ve miskin cezasını çekti. Nihayet maktulün evlâdı olan o atlı kimse, bu a'mâyı öldürdü. Babasının kisasını aldı. Adalet yerini buldu. Vakıa o babasının katili, bu olduğunu bilmiyordu.

Hüküm böyledir, **zaman geçer, fakat hak geçmez**. Sonuçta Allah Teâlâ adaletini gösterdi.

Adalet olmasa, insanlar birbirlerini yerler. Adâlet, mutlaka yerini bulur. Ama er ama geç...

***Mutlaka Hak kulundan intikamı yine kul ile alır
Bilmeyen ilm-i ledünnü, kul yaptı sanır.***

15- Sanat ehli iki kişi, zamanın padişahının huzuruna geldiler ve dediler ki;

“Bizler, usta nakkaşlarız. Güzel saraylar, lâtif evler nakşederiz. Âlemde bizim benzerimiz yoktur.”

Padişah, onlara bir saray gösterdi:

“Bu sarayın duvarlarında sanatınızı gösteriniz ki, gerçek olup olmadığınızı anlaşılın,” dedi.

Onlar da razı oldular. Sarayın bir duvarını biri ve öbür duvarını diğeri ele aldı. İki duvarın arasına perde astılar ki, biri diğerrinin sanatını görmesin ve herkesin kendi eseri meydana çıksın.

Bu iki sanatkârdan biri, Rûmi (Anadolu halkından) ve diğeri Çin vilâyetinden idiler. Rûmi olan usta, ele aldığı duvarın üzerine öyle nakışlar yaptı ki, görenlerin akılları başlarından gider, hayran olur kalırlar. Çin ahalisinden olan diğerr usta da, kendi payına düşen duvara yalnız cila vurdu ve başka bir şey yapmadı. Her ikisi de, belirli zamanda işlerini bitirdiler. Padişaha haber verildi, geldi ve gördü ki, duvarın birisi misli ve benzeri görülmemiş şekilde nakışlanmış. Diğerrine baktı, onda ise, hiç nakış işlenmemişti amma, gayet parlak cilâlanmıştı, ayna gibi pırıl pırıl olmuştu. Bu ikinci ustaya, padişah sordu:

“Hani senin sanatın bu mudur ki, bu duvara yalnız cila vurmuş ve pırıl

pırıl parlatmışsın?”

Çinli usta cevap verdi:

“Padişahım! Bizim sanatımız ara yerden perde kaldırılınca anlaşılır.”

Padişah emretti, aradan perdeyi kaldırdılar. Kaldırır kaldırmaz da, Anadolu halkından olan ustanın yaptığı o şâhâne nakışlar, karşıya aksetti ve Çinli ustanın cilaladığı duvarda aynı nakışlar, aynı parlıltı ve ihtişam ile belirdi.

Padişah, bu sanatı görerek o ustaları iyilikle ve taltif etti ve kendilerine elbiseler giydirdi.

Zahir âlimleri nakkaş gibidir. Bâtın âlimleri de, karşı duvara pırıl pırıl cila vuran usta gibi olan şeyhler, sofiler, zahitler, âbitler ve âşıklardır. Onlar da, gönüllerine cila vurur, parlatır ve ayna haline getirirler. Âlimlere nakışlar vasıtasıyla münkeşif olan ilim; zahitlere, âbitlere, âşıklara ve sofilere, öbür veçhile ve gayet parlak olarak, hakikâtleriyle münkeşif olur. Bu ilme, talim etmekle kimse erişemez.

Şimdi, bundan da anlaşılıyor ki, âlimlerin çalışmalarının, gayretlerinin sonu ve faydası budur. İmam-ı Gazali rahmetullahi aleyh Hazretleri buyururlar ki;

“Zahir âlimlerinin ilimleri, çalışarak kazanılır. Sofilerin ilimleri ise, keşfidir.”

16- Mevlana'nın yaşadığı dönemlerde şehir dışına gidecek olanlar medreselere uğrayarak âlimlerden müsaade isterler ve öyle giderlerdi.

Konya'da eski hâl, ya da buğday pazarı civarında Yağlıtaş Medresesi vardır. Bu Medresenin Hocasına bir kervancı gelerek İstanbul'a gitmek istediğini söyleyerek izin ister. Hoca düşünceye dalar ve bir süre sonra konuşmaya başlar. *“İstanbul dönüşünde kervanın Söğüt yakınlarında soyulacak, gitme,”* der. Adam birkaç gün sonra tekrar gelir ve gitmek zorunda olduğunu bir kere daha izin isteği için geldiğini söyler. Hoca bir süre düşündükten sonra

“Gitmen senin için hayırlı değil, kervanın soyulacak” der. Adam çaresiz çıkar gider. Aklına da Mevlana'ya uğramak gelir. Mevlana'nın huzuruna çıkarak İstanbul'a gitmesi gerektiğini ve izin istediğini söyler. Mevlana Hazretleri *“gidebilirsin”* deyince sevinçle kervanı hazırlar ve yola çıkar. İstanbul'a gider, işlerini yoluna koyar. İstanbul'dan dönerken Söğüt yakınlarında, Yağlıtaş Medresesi'ndeki, Efendinin soyulacaksınız dediği yerde konaklar. Gece olunca Kervancı Başî rüyasında eşkıyalar tarafından soyulduğunu görür. Rüya o kadar gerçek gibi görünür ki, kan ter içinde uyanır. Sabahın ilk ışığıyla birlikte korku ile tekrar yola koyulur. Soranlara da rüyasında kervanının soyulduğunu, o yüzden erkenden yola çıktıklarını anlatır. Konya'ya döner dönmez ilk uğradığı yer Yağlıtaş Medresesi olur. Hoca Efendi'ye kervanının soyulmadığını anlatır. Ama Mevlana Hazretlerinden izin aldığını, rüyasında soyulduğunu anlatarak Hoca Efendi'den bu işin aslını öğrenmek ister. Hoca bir müddet sonra Kervancı Başîna şunları söyler:

“Senin takdir-i ilâhinde kervanının soyulması vardı, ama öyle bir zattan izin istemişsin ki, O bu hadiseyi rüyanda geçiştirmiş,” der ve ilave eder:
“Biz Mevlâna değiliz ki rüyanda geçiştirebilelim.”⁸²⁵

⁸²⁵—Büyükler dediler ki;

“Bir sultanla veya bir büyükle bir araya geldiğimiz zaman, kendileri salih bir kişi olmasalar bile onlardan kendimiz için dua etmelerini istemek üzerimize bir borçtur. Çünkü Allah Teâlâ, halkları arasında büyük olan bu insanların dualarını ret edip onları utandırmaktan utanç duyar. İnsanlardan bu sırrın farkına varanlar pek azdır. Bunu bil ve onunla amel et.”

Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellem buyurdu ki;

“Dualarınıza öyle bir delil koyarak edin ki günah işlememiş olsun. O delil Allah dostlarıdır. Onlara tevazu ve sevgi gösterin ki sizin için dua etsinler.” (Salât-ı Meşîş ve Açıklaması)

“Onların kelamları, Hakk’ın kalemidir.”

7-BAL TEFSİRİ

Efendi kuddise sırruhu'l-azîz Hazretleri, Bal tefsirini ihvana okutur ve tavsiye ederdi. Çünkü ihvan bal gibi olmalıdır. Tarifi de bu tefsirde yapılmıştır.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَعَلَى آلِ مُحَمَّدٍ كَمَا صَلَّيْتَ عَلَى إِبْرَاهِيمَ وَعَلَى آلِ إِبْرَاهِيمَ
إِنَّكَ حَمِيدٌ مُجِيدٌ.

Hazreti Ali Kerremâllahü Veche bir gün gazadan hanesine geldiğinde, Hz. Ebûbekir Sıddık radiyallâhü anh, Hz. Ömer Faruk radiyallâhü anh ve Hz. Osman Zinnureyn radiyallâhü anh gelerek Hz. Ali'ye

“*Gazan mübarek olsun, Ey Allah Teâlâ'nın Aslanı*” dediler. Hz. Fatıma'tüz-Zehra radiyallâhü anha onlara ikrâmen kalaylı bir tas içinde bal getirdi. Balın üzerinde ince bir kıl vardı. Hz. Ebûbekir radiyallâhü anh kılı almak üzere davrandı. Hz. Ömer radiyallâhü anh da kılı aldırmadı ve dedi ki; —Bizler Hazreti Rasûlullah sallallâhü aleyhi ve sellem'in vezirleriyiz. Belki Fatıma'tüz-Zehra radiyallâhü anha bizleri tecrübe için bu kılı koymuştur. Aramızda bu kıl hakkında üçer tevil edelim.”*Münasip değil mi?*” dedi ve sonra

Hz. Ebûbekir radiyallâhü anh şöyle buyurdular:

Namaz kılanın kalbi nurludur, bu tasta.

Dünya endişesini gönlüne getirmeden namaz kılmak tatlıdır bu baldan

Namazı tadili erkân üzere (sünnetlere dikkat ederek) kılmak incedir, bu kıldan.

Sonra Hz. Ömer El Faruk radiyallâhü anh şöyle buyurdular:

Misafiri seven hane sahibinin kalbi nurludur, bu tasta.

Misafirlere ikram etmek ve gönlünü almak tatlıdır, bu baldan.

Misafirin kalbi incedir, bu kıldan.

Hz. Osman radiyallâhü anh'da şöyle buyurdular.

Âlimlerin kalbi nurludur, bu tasta.

Âlimlerle sohbet etmek ve onları dinlemek tatlıdır, bu baldan.

Kur'an-ı Kerim'e mana vermek incedir, bu kıldan.

Hz Ali Kerremâllahü Vecheh Efendimiz de şöyle bir açıklama da bulundu:

Gazaya giden gazilerin kalbi nurludur, bu tasta.

Cihat edip al kanlara boyanıp kâfirlerle cenk etmek tatlıdır, bu baldan.

Üzerine kul hakkı geçirmeden, haram yemeden hanesine dönmek incedir, bu kıldan.

Sonra Hz. Fatıma radiyallâhü anha validemiz de şöyle buyurdular:
Erkeğini hoşnut eden kadınların kalbi, nurludur bu tastan.
Erine ceza etmeyip güzelce geçinip, kendinden razı etmek tatlıdır, bu baldan.
Kocasının hakkını yerine getirmek incedir, bu kıldan.

Sonra Hz. Rasûlullah sallallâhü aleyhi ve sellemde bu sohbebe iştirak ederek şöyle tevil buyurdular:

Benim ümmetimin kalbi, nurludur bu tastan.
Kevser şarabı tatlıdır, bu baldan.
Şeriatımız (benim yolundan gitmek) incedir, bu kıldan.

Bu sohbebe, neşe veren Allah Teâlâ, Cebrail aleyhisselâmı göndererek buyurdu ki;

Senin nübüvvet nurun, nurludur bu tastan.
Yarın kıyamet günü mahşer yerinde ümmetine şefaata etmen, tatlıdır bu baldan.
Sırat köprüsü incedir, bu kıldan.

Bunun üzerine Rasûlullah sallallâhü aleyhi ve sellem mübarek ellerini kaldırıp:

“Ya Rabbi, bu bal tefsirini okuyana, dinleyene iki yüz nebinin sevabı isterim ve senden dilerim,” diye dua ettiler. Cihar Yar-i Güzin radiyallâhü anhüm Efendilerimiz de ***“Âmin”*** dediler.

Cenab-ı Allah Teâlâ’dan şöyle nida geldi:

“Ya Habîbim! Senin ümmetinden her kim bu Bal Tefsirini üzerinde taşır, okur, okutur, yazar, yazdırır ve din kardeşlerine hediye ederse İzzet ve Celalim hakkı için ben de, o kuluma iki yüz nebinin sevabı veririm,” diye buyurdular.

Hz. Muhammed sallallâhü aleyhi ve sellem de dedi ki;

“Benim ümmetimden her kim, bu bal tefsirini kendisine evrad edinip üzerinde taşır, her gün okur veya dinlerse ve burada bahsedilen ahlaklarla ahlaklanmaya çalışırsa katıyyen dünya darlığı görmez; fakirlik ve ihtiyaca düşmez; ölürken hüsnü şhadetle ölür; ahirete iman ile gider ve gelecek kaza ve musibetlerden kendisini Cenab-ı Hakk muhafaza eder.”

Bütün enbiya-i mürselin, evliyayı sadıkın, ehli iman, ehli irfan ve ehli aşkın ruhları için, Habîbi Kiram Efendimiz Hz. Muhammed sallallâhü aleyhi ve sellem yüzü suyu hürmetine ve Allah Teâlâ rıza-i şerifi için Lillâh il-Fatiha.

Arifler ortasında sofuluk satmayalar

Çün sufiye ihlâs oldu aşka riya katmayalar
Ya gel bildiğinden ayıt yahut bilenlerden işit
Teslimin ucunu tutup hiç sözü uzatmayalar
Mumsuz baldır şeriat tortusuz yağdır hakikât
Dost için balı yağa ne için katmayalar
Kıymetin duyar isen neye değer iş bu dem
Erenlerin manisin bilmeze satmayalar
Miskin Âdem yanıldı uçmakta buğday yedi
İşi Hakk'dan bilenler Şeytan'dan tutmayalar
Şirin hulklar eylegil tatlı sözler söyle gil
Sohbetlerde Yunus'u hergiz unutmayalar.⁸²⁶

Yunus Emre kuddise sırruhu'l-azîz

⁸²⁶—Anlaşılabilir bir şekildeki düzenleme.

Arifler ortasında sofuluk satmayalar
Çünkü sufiye ihlâs oldu aşka riya katmayalar
Ya gel bildiğinden ayrıl yahut bilenlerden işit
Teslimin ucunu tutup hiç sözü uzatmayalar
Mumsuz baldır şeriat tortusuz yağdır hakikat
Dost için balı yağa niçin katmayalar
Kıymetini duyarsan neye değer iş bu zaman
Erenlerin sırrını bilmeze satmayalar
Miskin Âdem yanıldı cennette buğday yedi
İşi Hakk'tan bilenler Şeytan'dan tutmayalar
Şirin huylar edin tatlı sözler söyleyen ol
Sohbetlerde Yunus'u her zaman unutmayalar.

8-SEVDİĞİ YEMEKLER

Efendi Hazretlerinin sevdiği yemekler genellikle Sivas çevresinde herkes tarafından çokça tüketilen ve lüks olmayan yemeklerdir. Bu yemekler ayrıca ihvanın kolayca hazırlayabileceği türden yemekler olması O'nun zühd hayatının nişanesi olmaktadır.

Aşure

Ayranlı çorba

Ciğer kavurma

Dolmalar: Kabak, hıyar, patlıcan, yaprak

Ekmek aşı

Hasuda: Şekerli un bulaması.

Ispanak mıhlaması

İçli köfte

Kelle paça

Kıymalı yumurta

Patetes yemekleri: Haşlama, piyaz, oturturma vb.

Patlıcanlı güveç

Pideler: Etlı, peynirli, ıspanaklı, çökelikli vb.

Subure: Küçük parçalar halinde kesilmiş hamurun suda haşlanarak yoğurt ve üzerine tereyağı dökülerek hazırlanması.

Sulu köfte

Yoğurtlu kabak kızartması

Yumurta piyazı

Yumurtalı çorba: Şehriyeli çorbanın yumurtalı.

B) HİZMETLERİ

Sivas ve civarında onun himmetiyle bitirilmiş 54 eser tespit edilmiştir.

Efendi Hazretleri bir rivayete göre 105, başka bir rivayete göre 154 eser yapım, vs tamiratına vesile olmuştur.

Sönmez Neşriyat'ın ilk kurucuları arasında bulunmuştur

İstanbul'da eğitim yapan talebelere birçok burs göndermiştir.

1- ULUCAMİİ TAMİRATI

Ulu Camii⁸²⁷

Sivas'taki en eski Türk eseri olan Ulu Cami'dir.

Sivas, Tokat, Kayseri ve Malatya'ya yerleşen Danişmendliler'in (1085–1178), Selçuklu geleneğini sürdüren anıtlarından biridir. Yapılış tarihi yakın

⁸²⁷—Ulu Camii hakkında geniş bir bilgi için “Somuncu Baba Dergisi, Temmuz-Ağustos, 2000” sayılı dergideki Arş. Yazar Müjgan ÜÇER'in makalesini okuyunuz.

zamana kadar bilinmiyorken, 1965 yılında, tamir dolayısıyla camide kalan taşlar arasında kitabesi bulunarak Sivas Müzesi'ne konulmuştur. Ulu Camii'nin Sivas müzesinde bulunan kitabesinde Ulu Camii Hicri: 533 Milâdi:1138 Tarihinde yapılmış olduğu görülmektedir.

Kitabe:

Bî imareti hâzel mescid'il-mübareke fi eyyam...

El melik'ül adl'kutb'üd-dünya veddin MELİKŞAH BİN İZZE'D-DİN
828

El abd'ü ahihi İlâ rahmetullahi... Sene selase ve selâsine ve hamse mi'e (H: 533)⁸²⁹

Ulu Camii'nin özellikleri:

54x31m. Boyutlarındaki dikdörtgen planlı camii taş duvarlıdır. İç alanı 1650m² olarak, 50 tane kemerli dikdörtgen planlı yığma ayağa oturmuştur.

Daha önce üzeri toprak örtülü olan camii 1955 yılındaki büyük tamirden sonra sac ile kaplanmıştır. Hali hazırda bakır kaplamalıdır.

İlk durumu korunarak bugüne gelen minaresi, bir yıldırım düşmesi sonucu eğik olup, minare üzerinde yıldırımın izi bariz bir şekilde görülebilmektedir. Minare içinde 114 kadar basamak vardır.⁸³⁰

Caminin etrafı dolmuş olduğundan çukurda kalmış ve yol seviyesinden on iki basamakla camiye inilmektedir. Caminin avluya üç kapısı olup avludaki şadırvanı Zaralızâde Mehmet Paşa yaptırmıştır. (Şu an bu müstemilat yoktur.)

Ulu Caminin Gördüğü Tamiratlar:

1.İzzetin Keykavus zamanında minaresi (m.1219) tamir görmüştür.

h.609 / .1213 ve h.932 / m.1525 tarihinde tamir gördüğü, yine h.1006 / m.1597 tarihinde ise, Sivas Emir-ül Ümerası Mahmud Paşa tarafından onarım yaptırıldığı caminin 1955 yılındaki büyük tamirden sonra bulunan bir tamir kitabesinden ve diğer kitabelerden anlaşılmaktadır.

Son büyük tamir 1955 yılında tamamlanmış olup, caminin çöken ahşap örtüsü ve üzerindeki toprak örtü alınarak çinko saçla kaplanmıştır. Bu ona-

⁸²⁸—İzze'd-din I. Mesud (Milâdi:1116–1155) Anadolu Selçuklu Devleti

⁸²⁹—Ulu Camii'nin Hicri: 593- Milâdi:1197 tarihinde II. Kılıç Arslan'ın oğlu Sivas Meliki Kutbettin Melik Şah tarafından yaptırıldığı rivayetleri de vardır. (Bu rivayet zayıftır. Çünkü II. Kılıç Arslan (Milâdi: 1155–1192) hükümdarlık yapmıştır. Belki ilave veya tamir yapmış olabilir. Yazan)

Sivas Ulu Caminin dış kapısının üzerindeki kitabede ise, 1955 yılındaki büyük tamir ibaresi ile camii Milâdi: 1192/93 tarihinde yapılmış olduğu kayıtlıdır.

⁸³⁰—115 ve 116 sayısını verenlerde var. Doğru olan 114 tür. Kur'an-ı Kerim'in sure adedidir. (Yazan)

rım, İhramcızâde Hacı İsmail Hakkı Efendi Hazretlerinin teşvikleri ve çalışmalarını ile başarılmış, camii yeniden ibadete açılmıştır.

Ulu Camii'nin 1955 teki Son Büyük Tamiri:

Başbakanlık Cumhuriyet Arşiv kayıtlarından anlaşıldığına göre;

Devlet 1940 yılında vakfa ait Ulu Camii'nin tamir edilebilmesi için kâfi miktarda tahsisat bulunmadığı için haline terk edilmesine,⁸³¹ daha sonra 1948 yılında ise, Devlet Müzesi yapılması kaydıyla, Milli Eğitim Bakanlığı'na tahsisi için karar vermiştir.⁸³² Bu nedenle Ulu Camii 1950 yılına kadar harabe halindedir, ibadete kapatılmıştır.

1954'te başlayan tamirat, 1958'de tamamlanmıştır. 1955 ten beri ibadete açıktır. 1958 yılından sonra da camii civarının ve müştemilatının onarımı ve bakımı 1966 yılına kadar devam etmiştir.

Ulu Camii İhramcızâde Hacı İsmail Hakkı kuddise sırruhu'l-azîz Hazretleri Tarafından Tamiri:

Sivas Ulu Camii öyle bakımsız hala gelmişti ki, bütün tavan toprağı caminin içine çökmüş ibadet yapılacak bir halde değildi. Kayseri'den gelmiş olan vaiz vermiş olduğu vaaz'da,

"Ey Sivas Halkı!

Ulu camii gibi mabet ceddinizden kalmış, bu hale gelmiş, hiç düşünmüyor musunuz bir müslüman olarak nasıl sabahlara kadar uyku uyuyabiliyorsunuz."

Bu ağır ithamlar Sivas Halkının uyanmasına sebep olmuş. Ulu Camii'nin onarımına niyetlenmişlerdir. Dernek kurulmuştur. Halkın çoğunluğu İhramcızâde Hacı İsmail Hakkı Efendi Hazretlerini başkanlığa getirelim diye fikir üzerindeyken Filik Rifat, "*O şeyhliğini yapsın ne gereği var*" diye halkı caydırmıştır.

Dernek kurulmuştur, fakat bir türlü faaliyet başlayamamıştır. Sonunda dernek üyeleri "*bu işin üstünden ancak Hacı İsmail Efendi gelir, onun yardımına başvuralım,*" diyerek Efendi Hazretlerinin huzuruna gelmişler.

"Efendim bu işin başında siz bulunun, bizler bu işi ancak sizinle yapabiliriz" demişlerdir. Efendi Hazretleri;

"Gardaşlarım! Bizde bu işin üstesinden gelemeyiz, lakin layık görmüşsünüz, bir teşebbüse geçelim, Rifat Bey'de heyete dâhil olsun, bu hayırlı olur" demişlerdir.

Tamirat zamanı hakkında, Ankaralı İhvan Kemal Öztürk şunu anlatmıştır.

⁸³¹—BCA, Tarih: 24.06.1940 Fon Kodu: 30..10.0.0Yer No: 192.318..2. Dosya: 22982

⁸³²—BCA, Tarih: 09.03.1948 Fon Kodu: 30..18.1.2 Yer No: 115.99..2. Sayı: 3/7149 Dosya: 69-11

“O zaman şartlar o kadar zor idi ki, bir kişinin yevmiyesi 50 kuruştı. Bizler derneğe aylık 1 lira olarak üye kaydı olduk. Senede 12 lirayı doğru dürüst veremiyorduk. Hal böyle iken zor şartlarda, Efendi Hazretleri bunu başardı”

Caminin içine dolmuş olan toprak boşaltılıyor ve uzun bir bekleme olmuş tamirat başlamamıştır. Uzun bir beklemeden sonra Efendi Hazretleri, Bursa Ulu Camii’ni tamir eden bir heyet ile görüşerek, devletin bile bulunduğu yeri yeşil alan yapmak istediği Camii kısa bir sürede yapılmasını sağlamıştır.

Efendi Hazretleri tamirat ile ilgili olarak buyurur ki;

“Gardaşlarım! Büyük bir işe girdik, paramız da yoktu. Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellem’den emir geldi.

“İsmail Efendi Oğlum! Ulu Camiyi tamir edelim”

“Bizde nasıl yapacağız” diye düşündük.

“Fakat Allah Teâlâ’ya tevekkül ederek bu işe başladık. Ulu Camii’nin ortasına gömleğin kavlinden (kendi doğum hadisesi) bir çadır kurduk. İçine kazma ile kürek koyduk. İşin sonunu bekledik. Paramız yoktu, paraya gark olduk o sene kıtlık olmuş halk mağdurdu. Bir emir verdik, kanımlarla dağ gibi taş yığıldı, Allah Teâlâ’nın yardımıyla Ulu Camiyi tamir ettirdik.”

Ulu Camii İle İlgili Meshur Rivayetler

Efendi Hazretleri buyurur ki;

“Dünya üzerinde altı mescit vardır.”⁸³³

1- Beytullah, 2- Ravza-i Mutahhara 3- Kudüs-ü Şerif 4- Şam’da Camii Emeviyye’de Mescidi Yahya, 5- Halep’te Mescidi Zekeriyya, 6- Sivas Ulu Camii. Bu bir hakikâttir, biz böyle kabul ettik.”⁸³⁴

Ulu Camii’ndeki elli direkten, minareden çıkılan hizada baştan ikinci direk olan **Hızır Direği** hakkında;

Bu direk dibinde Hızır aleyhisselâm pek çok kimseyle görüşmüş, İhramcızâde Hacı İsmail Hakkı kuddise sırruhu’l-azîz Hazretleri de burada Hızır’la konuştuğu için, camiye gelenler bu direğin dibinde oturmak isterler.

Hızır’ı görmek isteyen kimse, kırk gün ikindi veya sabah namazını Hızır direği dibinde namaz kılsa görüşürmüş.

Ulu Camii’nin temeli Nuh aleyhisselâm tarafından atılmıştır. Mihrap ve minber arasında temelin altında Nuh’un evlatları tarafından yapıldığına dair Süryanice ibareler var olduğu ve İhramcızâde Hacı İsmail Hakkı Efendi Hazretleri tarafından buranın kapatılması istenmiştir. Tamirat sırasında görülmüş olan bu taşlar şimdi altta kalmıştır. Çünkü caminin müze olmasından korkulmuştur.⁸³⁵

Birinci Dünya Savaşının başlarında Sivas’ta bir zelzele oldu. Bu zelzelede, Çifte minare ve Ulu Camii çok hasar gördü, minarelerin külahları aşağıya düştü. Halk bu olayı hayra yormadı. Memlekette büyük bir felaketin olacağını söyleyenler olmuş. Zaman Sivas halkını haklı çıkarmıştır.

Ayrıca Ulu Camii Milli Mücadele yıllarında 12 Eylül 1919 günü Kongre salonunda halka açık bir toplantı yapıldıktan sonra Sivashlılar tam kadro ile

⁸³³— 1- Beytullah, 2- Ravza-i Mutahhara 3- Kudüs-ü Şerif dışındaki camiiler için yapılan değerlendirilmelerde maneviyat durumunda zamanın tasarruf ehlinin bulunduğu bölge esas alınmıştır. M. Kâzım Toprak Efendinin bizzat kendisinden duyduğumuz ise, daha sonraları Efendi Hazretleri Ulu Camii için dördüncü Mescid olduğunu söylediğini söylediler. Mesela

“İslâm’da en yüksek mertebeli ibadethane Mekke’deki Mescid-i Haram’dır. Diğer Sıralama ise, şöyle.

1. Mescid-i Haram (Mekke)
2. Mescid-i Nebevi (Medine)
3. Mescid-i Aksa (Kudüs)
4. Emeviye Camii (Şam)
5. Bursa Ulu Camii / Diyarbakır Ulu Camii

Bu arada özellikle belirtmeliyim ki, 5. lik konusundan Diyarbakır Ulu Camii için de aynı durumdan bahsedenler var. Diyarbakır Ulu Camii ise, Anadolu’da yapılan ilk camii özelliğindedir ve Şam’daki Emeviye Camii’nin benzer planlısıdır. (Yazan)

⁸³⁴—Mehmet Veli ŞEN’in Ulu Camii’ye yardım için o zamanlarda bastırıldığı bir broşürden.

⁸³⁵—Mihrabın tamirinde çalışan ustadan dinledim. (Yazan)

aynı gün Ulu Camii'nde toplantı yapmışlardır. Sivaslılar Mustafa Kemal Paşa'nın heyecanlı konuşmalarını can kulağı ile dinlemişlerdir.

Mustafa Kemal Paşa, arkadaşları ve Temsil Kurulu üyeleri 108 gün kaldıkları Sivas'ta huzur içinde çalışmalarını yürütmüşlerdir.

2- SİVAS İMAM HATİP LİSESİ'NİN YAPIMI

İmam-Hatip Lisesi⁸³⁶ Yaptırma ve Yaşatma Derneği Ağustos 1953 tarihinde kuruldu. Daha sonra, 1957 yılında İhramcızâde Hacı İsmail Hakkı kuddise sırruhu'l-azîz Hazretleri de katıldılar.

Okulun yeri, Ceneviz-Ermeni azınlığının okulu idi. Yanında da bir kilise mevcuttu. Bu okulun yeri, daha önce Sivas Ortaokulu olarak kullanılmış fakat sonra terk edilerek hazineye bırakılmıştı. Efendi Hazretlerinin isteğiyle Milli Eğitim Bakanlığına, bir dilekçe yazıldı. Kısa bir süre sonra Devlet hazinesine 2.000 TL nakit para ödenerek burası satın alınmıştır. Devlet yardımı olarak 60.000 TL'si yardım alınmıştır.

Sivas İmam Hatip Lisesi, 1953'te kurulan dernek ile 1957'de de inşaatına başlanılıp 1958'de bitirilmiştir.

⁸³⁶—**İmam-Hatip Lisesi ve Ortaokulu,**

Türkiye'de dinsel nitelikte eğitim kurumu, imamlık, hatiplik, Kuran kursu öğreticiliği gibi din görevlilerini yetiştirmek amacıyla Milli eğitim bakanlığı din eğitimi müdürlüğü'ne bağlı olarak açıldı (1951).

3 Mart 1924'te yürürlüğe giren Tevhid-i tedrisat kanunu'nun (öğretim birliği yasası) din öğretimi ile ilgili hükmüne dayanılarak üniversiteye bağlı bir ilahiyat fakültesi kuruldu ve o tarihte sayıları 29 olan imam-hatip okulları ortaokula bağlı sınıflar halinde faaliyetini sürdürdü. Ancak, bu okulların sayısı zamanla azaldı; 1925'te 26'ya, 1926'da 20'ye 1928–1929 öğrenim yılında 2'ye düştü; 1931–1932 ders yılında kapandı. Demokrat parti'nin iktidara gelmesinden hemen sonra, 1951–1952 ders yılında yeniden açıldı. Bu dönem okul sayısı 7 dir, 1970'li yıllardan başlayarak imam-hatip okullarının ve öğrencilerinin sayısında büyük artışlar oldu. 1972'de 72, 1975'de 130, 1980'de 372, 1982'de 398, 1991'de 385, 1993 de 467 Okul açıldı.

1990–1991 öğretim yılında İmam-Hatip okullarının öğrenci sayısı 310 215 idi. Her yıl mezunlarından 4000 Kişi DİB (Diyanet İşleri Bakanlığı) kadrolarına alınmıştır 1994 de son sınıfta 50.000 öğrenci okuyordu. 1992 de SBF (Siyasal Bilimler Fakültesi) oranları % 60'dı. Çeşitli fakültelerdeki oranı ise, %40'tı. Sekiz yıllık mecburi eğitimden sonra bu oran çok düşmüştür.

İmam-Hatip ortaokulu, ilkokuldan sonra, dört yıllık bir öğrenim verir, İmam-Hatip lisesinin öğrenim süresi ise, üç yıldır ve okulda hem mesleğe hem yükseköğrenime hazırlayıcı programlar uygulanırken ülke genelinde 18 Ağustos 1997 tarih ve 23084 sayılı Resmî Gazetede yayımlanarak yürürlüğe giren 4306 sayılı Kanun gereğince, sekiz yıllık kesintisiz zorunlu eğitim uygulamasına geçilmiştir. Bu mecburi eğitim ile ortaokul kaldırılmış yalnız dört yıllık lise eğitimi devam etmektedir.

3- TAMİR ETTİĞİ VE YAPTIRDIĞI CAMİLER

Hoca İmam Camii Minaresi

Hoca İmam Camii Sivas-Bankalar caddesindedir.

Rivayete göre ilk yaptırdığı eserdir. Ali Eriş isimli ihvandan dinledim.

“1951’de babam Hakk’a yürüdüktan sonra, hac için Efendi Hazretlerine para göndermişim. Fakat Efendi Hazretleri bize bir kart gönderdi.

“**Biz bu parayı, Hoca İmam Camii minaresine harcadık**” notu ile geldi. Meğer Efendi Hazretleri hac parasını, camii minaresine harcamış.”

1953 yılında caminin minaresini, o yıl kendine gönderilen hac parasıyla yaptırır. Bu ilk eserin karşısında İhramcızâde Hacı İsmail Hakkı Efendi Hazretleri şöyle buyurur;

“**Annemiz, bize camii hademesi ol demişti, fakat biz memur olduk. Fakat hademe olmadık ama camilerin tamiratını Allah Teâlâ nasip etti.**”

Hayırseverler Camii

Bu camii de 1962 yılında hizmete açılmıştır.

Sivas’ta kendi adına bir camii yaptırılması şartıyla İhramcızâde Hacı İsmail Hakkı Efendi Hazretlerinin başkanı bulunduğu Hayırseverler Derneğine Zehra Hanım 20 dönümlük bir arsa bağışlar. Zehra Hanım’ın isteği ile dernek Dikimevi civarında bir camii yaptırıp, ismi de Zehra Hanım Camii olmasını ister. Efendi Hazretleri buna razı olmaz. Daha sonra bir avukat ile evlenen Zehra Hanım, eski bağışlamış olduğu arsanın çok para edeceğini düşünerek, yapmış olduğu bağıştan vazgeçip, hatta Efendi Hazretleri hakkında da bazı gereksiz sözler sarf ederek, arsanın tekrar kendine verilmesini sağlar. Efendi Hazretleri, Belediye Meclisinin kıymet takdir komisyonu vasıtasıyla 27.000 liraya Belediye adına istimplâk ettirir. Camiyi Sivas Halkına hediye eder.

Sofu Yusuf Camii

SOFU YUSUF kuddise sırruhu’l-azîz

Kabri, Taşlı Sokak’ta Sivas Lisesi karşısında bulunan Sofu Yusuf Cami avlusundadır. Cami ana giriş merdivenlerinin sağ tarafında etrafı demir ile çevrili ve üzerinde bir ağaç dikili olan kabirdir. Sofu Yusuf’un hayatı ve kimliği hakkında fazla bir bilgi yoktur. Camiyi yaptıran veya yapımına yardım eden kişilerden biri olduğu, çevresinde sayılıp sevilen, ibadetine düşkün bir şahıs olduğu sanılmaktadır. Bugün caminin önündeki caddenin altından geçen Pünzürük Deresi ile camii arası mezarlık olduğundan, bu kabrin mezarlıktan kalan kabirlerden biri olması da mümkündür. Halk arasında Yeşil Cami, İhramcızâde Hacı İsmail Hakkı Toprak Efendi Hazretlerinin Camisi olarak da bilinen Sofu Yusuf Camii, 1960’lı yıllarda yeniden O’nun öncülü-

ğünde yapılarak 1970 yılında yapımı tamamlanmıştır.⁸³⁷

Dikimevi Camii:

Serçeli Camii

Yeni Camii (1964)

Hafik İlçesi merkezinde bulunan bu caminin yapımı için gerekli malzeme, Efendi Hazretleri tarafından tedarik edilmiştir. O zaman Hafik Müftüsü Mevlüd Sarıoğlu Efendi'nin başkanlığında yapım işi yürütülmüştür. Caminin yapımına Karadeniz bölgesinden bir vatandaş kum dahi göndererek bu hayrattan nasiplenmek istemiştir. Onun için kapı girişinde şu dörtlük yazılıdır.

***Hakk'ın hazinesi boldur.
Ümidini sen O'ndan um
Bu camii yapılırken
Karadeniz'den geldi kum***

4- YAPTIRDIĞI KÖPRÜLER

Zara — Canova (Cencin) Köyü Köprüsü

Cencin Köyü'ne Kızılırmak'tan geçmek için yapılan köprüdür.

Tozanlı Köprüsü,

1943'te yeniden yaptırılır, halkın hizmetine açılır.

5-YAPTIRDIĞI ÇEŞMELER

Sivas—Zara

Canova (Cencin Köyü) İçme Suyu

İlk defa Zara'nın Cencin Köyü'ne gider, burada içme suyunun olmadığını görünce, hemen harekete geçer, halktan para toplanır, köy halkıyla birlikte 6 km uzaktaki Kızılcan Tepesi'ndeki içme suyu getirilir. Getirilmesinde bizzat kendisi çalışmalara katılır.

Çeşme Efendi Hazretleri adınadır.

Sivas ve Çevresinde Muhtelif Sebil Çeşmeler

Sivas içinde 27 adet çeşmenin yapılmasına yardımcı olmuştur.

⁸³⁷—YASAK, İbrahim, *Sivas Yatırları*, Sivaslılar Vakfı Yayınları, İstanbul 2004, s. 100

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

**İHRAMCİZÂDE
HACI İSMÂİL HAKKI TOPRAK
kuddise sirruhu'l-azîz**

**ŞÖHRETİ
NÜFUZ VE TE'SİRİ**

*“Nefsini bilen Allah Teâlâ’yı bilir.
Allah Teâlâ’yı bilende nefsinin bilir.”*

A) ŞÖHRETİ VE NÜFUZU

Mustafa Tâki Efendi 18 Ağustos 1925 Hakk’a yürüyünce fiilen irşad makamında, İhramcızâde Hacı İsmail Hakkı kuddise sırruhu’l-azîz vazifeye başlamıştır.

İlk intisab eden ihvanı *Hacı Hasan Akyol Efendi*’dir. Efendi Hazretleri O’na Sıddık makamından dolayı *“Hacı Hasan’dan daha yaşlı ihvanımız yoktur, sıddığımızdır. Biz ondan razıyız O da bizden razıdır.”* buyuyurmuştur.

Daha sonra ilk olarak intisab eden ihvanlarda şu kişiler olabilir.

Cencinli İbrahim Başar Efendi, Ömer Başar Efendi, Hacı Berber Bekir Efendi, Hayyat Mehmet Gündüzoğlu Efendi, Hafız Hakkı Ürgüp Efendi (kuddise sırruhum)

Efendi Hazretlerinin gariplikle başlayan irşad faaliyeti, 1969 yılında Hakk’a yürümesiyle Endenozya’dan biri, bin kişiyi temsil eden on kişilik heyetin gelmesiyle ülke sınırlarını aşan büyük bir cemaatin önderliğini yaptığı anlaşılmıştır.

Efendi Hazretleri maneviyat çevresinde olduğu gibi umum ve devlet erkânı tarafından saygı ile karşılanmış ve sevilmiştir. Adnan Menderes’in yakın ilgi duyduğu, İsmet İnönü’nün ise mecburî bir saygıda bulunduğu bir gerçektir. İslâmî hayatın sıkıntıları içinde yaşadığı devirde devlet büyükleri, O’nun yapıcı ve düzen sağlayıcı vasfından dolayı, O’nu takip altında tutsa da varlığından rahatsız olmamıştır.

İhvanını asr-ı saadet dönemini tekrar ihya eden bir tarzda yetiştirmeye çalışmıştır. Bugün, O’nun atmış olduğu tohumlar meyveleri vermektedir. Sivas ismi anıldığı zaman, maneviyat çevresinde Efendi Hazretleri ile muhakkak bir ilişki kurulduğu görülmektedir. Öyle ki ihvanları kendilerini sıhrî bir akrabalığı olmasa dahi, kendilerini evladı olarak tanıtanlar çoktur.

Bir sohbetinde murakabeye dalıp yaklaşık yarım saat sonra başını kaldırarak, etrafındaki ihvanları tek tek gözden geçirdikten sonra, vermiş olduğu müjde O’nun ve ihvanlarının ulaştığı seviyeyi göstermektedir.

“Gardaşlarım! O gün bu gün, el eleyiz. Sizler de Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellemin ahabının sohbet faziletine nail olmuş kimselersiniz. Bize de ihsan olarak Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve selleme ve Allah Teâlâ’ya kurbîyyet makamı verildi”.

“İrşat vazifemizin evvelinde çok garip kaldık. Kendimize ‘Allah Teâlâ’nın garibi’ diye Garîb’u-llâh diyorduk. Ama şimdi ‘gayını kâf ettik”.
(*Garîb’u-llâh: Allah Teâlâ’nın Yakını*)

غَرِيبُ اللَّهِ <= قَرِيبُ اللَّهِ

B) TE'SİRİ

Hacı İsmail Hakkı kuddise sırruhu'l-azîz Efendi, mensup olduğu tarîkatı; "**Nakşî, Hâlidî, Hâkî**" şeklinde açıkladığı için bu adla tesmiye olunmuştur.

Bu yolun etkisi ve büyüklüğü nedeniyle hiçbir gruptan tenkitvâri bir söz gelmediği gibi itirazsız kabul edilen bir tarîkat mümessilliği vardır.

Ancak Efendi Hazretlerinin yolu zahirde melâmetin, batında şeriâtın ağırlığı altında bir ezginliği vardır. İhvan kendi nefsi için ağır şartlarda talim görürken, umuma karşı hafif ve şefkat ortamında yetiştirilmiştir.

Sohbetlerinde, tarîkatın şeriât çerçevesinde ince bir yol olduğunu, hatta şeriatta mekruh olanın tarîkatta haram olduğunu, şeriatta mubah olanın tarîkatta mekruh olduğu hatırlatılmış yol çetin ve zahmetli tutulmuştur. Bu yükü kaldıran ihvan bir mürşid mesabesinde olsa da, Efendi Hazretlerinin gölgesinde hareket etmeyi kendilerine şiar edinmişler ve kapıdan ayrılmayı vefasızlık örneği görmüşlerdir.

Genellikle Hâkî kolu, üveysi olarak devam etmektedir. Birçok kişi bu vazifeyi deruhte etmek istemişse de, Efendi Hazretlerinin mânevî desteğini tam olarak alamamışlardır. Bazılarının postnişinlik talepleri mevcuttur. Bu kişilerdeki hakikâtin durumunu Allah Teâlâ'ya havale etmek daha uygun olacaktır.

Ebü'l Huseynîl Barûsî buyurur ki: "*Her nerede ki nûraniyet olmadığı hâlde bir gayret ve içtihat görürsün; bil ki o, gizli bid'attir*".⁸³⁸

Bid'atın olduğu yer, dalâlete götüren yoldur. Öyle ki, kendi uçuruma yuvarlanırken yanında birkaç kişiyi de düşüren kişiler gibidir. Allah Teâlâ'ya bu türlü şeylerden sığınırız.

*Ey tarikat erleri, ey tarikat pirleri
Bir nişan verin bana, ol bi-nişan kandedir?
Kandedir dostun yolu, kande açılır gülü
Dost bahçesi bülbülü, gül-i handan kandedir?
Aradım bahr ü berr'i bulmadım ben bu sırrı
Cism-ü candan içeru gizli sultan kandedir?
Bildim ki, can tendedir, ten can ile zindedir
Amma nidem bilmedim, cane canan kandedir?
Niyâzi'ye can olan, sırrında sultan olan
Din-ü hem iman olan ol bi-mekân kandedir?*

Niyâzi Mısri kuddise sırruhu'l-aziz

⁸³⁸— Gölpınarlı, Abdalbaki, Melâmîlik ve Melâmîler, İst. 1931, s.24

I- HALİFELERİ

Silsile

Arapça zincir demektir. İstilah olarak, tarîkat geleneğinde şeyhten şeyhe ulaşarak tarîkat pirine, ondan da yine şeyhten şeyhe, böylece Hz. Muhammed sallallâhü aleyhi ve selleme kadar ulaştığı kabul edilen mânevî zincire *Silsile* denir.

Herhangi bir tarîkatın silsilesi ele alındığı zaman, iki bölümden oluştuğu görülmektedir.

Birinci kısım, tarîkatın esas kurucusu sayılan ve tarîkatın genellikle adını aldığı zattan, Hz. Peygambere kadar olan isnadı teşkil eder. İkinci kısım ise tarîkatın kurulmasından sonra şeyhin halifelerini içeren kısımdır. Bilindiği gibi İslâm kültüründe silsile, başka bir deyişle isnat Hadis ilmiyle birlikte ortaya çıkmış ve tamamıyla İslâmî olan bir gelenektir. Tarîkat silsilelerinin ortaya çıkışı, muhtemelen tarîkatların oluşmaya başladığı XIII. yüzyıldan sonradır”⁸³⁹.

Silsilede yer alan şeyhlere “*Silsile Ricâli*” (Silsile adamları) denir. Silsiledeki ehemmiyet, o tarîkat kolunun kuvvet derecesini ve dayanağını belirtmesi yönünden çok önemlidir. Silsile görünüşte basit gibi görünse de, kendinde bulundurduğu güç çok fazladır.

Silsilelerden bahseden eserlere *Silsilename* denir.

Silsilede yazılan bu mürşidler için saygı ifadeleri ile kullanılır. Bu silsilenin okunduğu hal ve makamda feyzin geleceğine itikat sonsuzdur. Bu bir hakikâttir

Tarîkatın silsilesini bilmeyen mürid, bir nevi nesebini bilmeyen kişi gibidir, denilmiştir.

Abdulvahhab Şarâni kuddise sırruhu'l-azîz Hazretleri buyurur ki;

“*Ey Hakk'ın ve hakikâtin arayıcısı bil ki, herhangi bir tarîkatta babalarını, dedelerini bilmeyen mürid kör sayılır. Bir kimse babasından başkasını kabul ederse; “Allah Teâlâ, babasından başkasına soyca bağlanana lanet eder” hadisin anlamına muhatap olur. Manevi soyumuz, kan yolu ile olan soyumuzdan daha kuvvetlidir. Ruh Babası kişiyi veli eder. Öyle ise ruh babasına uymak uygun ve faydalıdır”*.⁸⁴⁰

Hakikât ulemasının dışındaki silsileler şüpheli ve karışıktır. Gerçek âlimlerin ki ise müstesnadır.

Silsilede geçen her şeyhin bir önceki şeyhten filen terbiye görmesi ve irşat etmesi şart değildir.⁸⁴¹ Böyle olunca silsilede bir kopukluk var gibi görü-

⁸³⁹—AŞKAR, Mustafa, *Tasavvuf Tarihi Literatürü*, Ankara, 2001, s. 237; CEBECİOĞLU, a.g.e. s. 645.

⁸⁴⁰—YILMAZ, Hülya, a.g.e., s.9

⁸⁴¹—Cafer-i Sadık radiyallâhü anh, Hazretleri Beyazıt-ı Bestâmî Hazretleri ile Beyazıt-ı Bestâmî Hazretleri de Ebu'l Hasan Harakân-i ile zahiri bir bağlantıları

nür. Bu kopukluk *Üveysilik* ile ortadan kalkar. Bu kişiler birbirlerinden manen terbiye almışlardır.

Tasavvuf kaynaklarında zaman zaman *Üveysî*, *Uveysîlik* veya *Üveysî-l meşreb* gibi bir takım tabirlere rastlanır. Görüldüğü gibi bunlar, Veysel Karânî kuddise sırruhu'l-azîzin adından yapılma terimlerdir. Bunların ilk defa ne zaman ortaya çıktığı kesin olarak bilinmemekle beraber, yazılı olarak ilk kullanıldığı yerlerden birisi de, Ferid'ud-din Attar'ın Tezkiretü'l-Evliya'sıdır.⁸⁴²

Üveysî demek, Allah Teâlâ'nın delaletiyle doğrudan doğruya Hz. Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellem veya bir velinin ruhaniyetinden feyiz alan velî demektir. Yoksa tasavvufçuların *Üveysî* demeleri, üstâdı yoktur demek değildir. Çünkü *üveysî* demek, onun yetişmesinde rûhânîyâtın da hizmeti olmuştur demektir. Bu rüyada bir şekilde onu görüp talimatını almak suretiyle olur. Bazen bu iki kişi arasındaki zaman farkı bazen yüzyıllarla ifade edilebilir. Anlaşıyor ki bir mürşid-i kâmil Hakk'a yürüdüğü tarihten sonra da istediği bir kimseyi irşad edebilir. Kendi ruhaniyetinden yardım isteyen birine yardımlarda bulunur ve onu manen terbiye eder. Büyüklerin çoğu bu yolla terbiye görmüşlerdir. *Üveysiyyet* yoluyla terbiye olunanların, kendisini terbiye eden mürşidi görmesine gerek yoktur. Bu yolla kemale ulaşanlar çok yüksek kabiliyet sahibi olanlardır. Bütün büyükler bu yolla terbiye olmayı önemli bir husus olarak saymışlardır.

Yapılan incelemeler neticesinde tasavvuf tarihinde *Üveysî* denildiği zaman sûfiyi şu beş gruba ayrıldığı görülmüştür.

1—Hz. Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellem veya büyük nebilerden birinin ruhaniyetinden nasip alanlar; Veysel Karânî Hz. Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellem Efendimizin ruhaniyetinden terbiye görmüşlerdir.

2—Abdullah el-Yemenî, Yasir el-İstanbulî, Abdurrahman el-Halebî kuddise sırrumulhu'l-azîz gibi Veysel Karânî kuddise sırruhu'l-azîzin ruhaniyeti ile irşat olunanlar.

3—İlk dört halifeden birinin ruhaniyetinden feyiz alanlar;

Ebu'n-Nasr-ı Sâmânî ve Abdurrahman el-Halebî, Hz. Ebûbekir radiyallâhü anhdan; Muhammed Sâdık ve Habib-i Kaşgâri, Hz. Ali kerremallâhü veche'den; Taceddin Muhammed ed-Dihlevî, Hz. Osman radiyallâhü anhdan; Hüseyin Fazl el-Kaşgâri, Hz. Ömer radiyallâhü anhdan irşad olunmuşlardır.

4—Herhangi bir büyük şeyhin veya kutbun ruhaniyetinden irşat edilenler, Şah-ı Nakşibend kuddise sırruhu'l-azîz (Hakk'a yürüdüğü tarih Miladi: 1389) kendisinden iki yüz yıl önce Hakk'a yürümüş olan Abdulhâlik Gucdüvnânî kuddise sırruhu ile görüştüğü ve O'ndan feyiz alarak terbiye

yoktur. Bu zevat dünyada birbirleri ile görüşmediler.

⁸⁴²—OCAK, Ahmet Yaşar, Veysel Karânî ve *Üveysîlik*, İst.2002, s.99—106; H. Hilmi Işık, *Tam İlmihal Se'adet-i Ebediyye*, İstanbul, 2004, s.957

olmuştur.

5—Muhyiddin b. Arabî kuddise sırruhu'l-azîz gibi bizzat Hızır Aleyhisselâmın aracılığıyla velayet mertebesine erişenler.

Görüldüğü gibi bu beş grupta da ortak olan nokta, “daha önce yaşamış birinin ruhaniyetinden feyiz almak” tır. Sûfilere göre cismanî sohbet olduğu gibi ruhanî sohbet de vardır. Fakat bu, çok zor olup nadir kişilere nasip olan bir durumdur.

Mutasavvıflar arasında Üveysîliği hiç kabul etmeyenlerin bulunduğu da görülmektedir. Ancak şeyhsiz yola çıktıklarını söyleyenler eninde sonunda bu tehlikelere maruz kalacaklardır. Çünkü “şeyhi olmayanın şeyhi şeytan’dır”⁸⁴³ prensibi bütün eğitim yollarında geçerli olmaktadır. Bu tezi savunanların, kendi içlerindeki bölünmelere engel olmak endişesiyle hareket ettiklerini düşünebilir. **Bir kişinin tarikat ehli ile bağlantısı koparır, o düşük olarak bilinir.**

Kâmil Mürşidin manevi mirasçısı **Veled-i Kalb**⁸⁴⁴ dir.

Bir şeyh-i arif ve mürşid-i kâmile intisab edip, hem söz ve hem de icraat bakımından onun emrine itaat edip, kendini ona teslim edip, ona gerekli hizmeti yaparsa, o da onu, ananın çocuğunu beslediği gibi rûh-i sultanînin gıdası olan, evrâd, ezkâr, ilim ve ma’rifet ile beslerse, kâh muhabbet, kâh celâl ile, mânevî yolculukta onu kötü fiillerden vazgeçirip şeytanın hortumundan ve iblis yüzlü kimselerden muhafaza edip, irşâd ederek o kimseyi Allah Teâlâ’nın sırlarını bilme mertebesine ulaştırır.

Fahri Kâinat Efendimizden alınan Mâye-i Muhammedî ve nefesi Ahmedî’yi, mürşidler, devri teslim ederek el’ân devam ettirmektedirler. Kıyamette İsrâfil aleyhisselâmın sûr’a üfmesiyle bütün ölümlerin tekrar dirileceği gibi, mürşid-i kâmillerin nefesi de ölü hükmünde olan rûh-i sultanîyi uyandırır ve ona zindelik verir. Veliyyullah’ın (*Allah dostlarının*) nefesleri, İsrâfil’in sûr’u gibidir. Rûh-i sultanîyi uyarmanın bundan başka yolu yoktur.

Ey sâlik!

Mürşidânda olan rûh-i sultanî, erkek menzilesindedir. Sâlikte, ölü hükmünde olan rûh-i sultanî, kadın menzilesinde olup, mürşidde olan nefs-i âlî, cevher (*öz*) menziline olup, o mürşid-i kâmil, nefs-i âlî olan cevheri, sâlikin ya ağızından ya da kulağından ilkâ eylediğinde, müridde ölü hükmünde olan rûh-i sultanî hâmile olur. Müridin isdi’dadına göre, üç seneden on iki seneye kadar

⁸⁴³—Öğreticiye muhtaç olan bütün kurumlarda bu söz geçerlidir. Burada kast edilen bir mana; yalnız olarak hareket edenlerin başarısız olup, şeytanın elinde oyuncak olur, demektir.

⁸⁴⁴—*Veled-i Kalb*: (Hakiki kalbin doğması) Marifetullâh ve muhabbetullâh ile eğitilmiş; tezyin olmuş; safiyete ermişteki hakiki kalbten çıkan ilâhî feyzler. Bu kemale ermiş kemal ve hakikat ehl-i ağızlarından çıkan sözler, tamamıyla doğuş cinsinden olur. Veled-i kalbte olanlar Allah Teâlâ’dan gönüllerine gelen halis ve safi bilgiyi alıp söylerler. Bu makamda evliya sözü Allah Teâlâ’dan alır veya onda Allah Teâlâ söyler.

ondan, (*mânevi*) bir çocuk doğar ki müridler buna **“kalp çocuğu” (Veledi Kalp)** derler. O kalp çocuğu da, ya erkek, ya da dişi olabilir.

Eğer, doğan çocuk erkek olursa, o mürid ilerde **“şeyh-i arif ve mürid-i kâmil”** olup irşad sahibi olur. Yani, başkalarını da irşad eder. Zira ehl-i tarik arasında **“ilm-i ledün”** ve **“ilm-i bâtın”** dedikleri şey, kalp çocuğunun ilmi ve kelâmıdır (*konuşmasıdır*). Ve meşâyihin kalbinden doğan tulûat-ı mezkûrâtın eserleridir. O (*mânevi*) kalp çocuğunun erkek olarak doğması, müridin isti'dâdi ve müridin himmetiyle olur.

Eğer kalp çocuğu, kız olursa, o kimsenin ancak kendisi irşada kadîr olup, başkasının irşadına kadîr olamaz. Ve başka kimseler de ondan feyiz alamaz.

Meşâyihin de olur olmaz kimseye bey'ât vermesi caiz değildir. Zira intisab edecek kimsede kabiliyet ve isti'dat (*yeterli ve becerikli olma*) şarttır. İsti'dâdi ve kabiliyeti olmayan kimseye, meşâyihin bey'ât vermesi ayn-î *hatanın ta kendisidir*.⁸⁴⁵

Kişi manevi istidat sahibi olmasa, zahir babası veli olsa bile velayeti çocuğuna intikal etmez. İllâ ki kabiliyet gereklidir. Taklit ile mürid babadan kalan irşat seccadesine oturmak haramdır. Kan bağı dünyada geçerlidir. Gerçek halifelik, istidattan istidada olandır. Bu şekilde birbirine eklenerek manevi silsile altın halkalı zincir gibi kıyamete kadar devam eder.

Buraya kadar anlatılanlardan manevi silsile ve ona olan ihtiyacın ne olduğu anlaşılmaktadır. Görülüyor ki manevi silsilenin başı ölümsüz olandan yani Allah Teâlâ'dan alınmaktadır. Maddi silsile ise böyle değildir. Onlar ölüden ölüyedir.

Burada unutulmayacak bir husus vardır ki, Maruf el Kerhi buyurur ki;

“Kamil insanlar, insanların irşadına haristirler. Bilhassa kendisine intisap eden herkesi hilafet seviyesine yükseltmek ve görevlendirmek ister”

Silsileye girebilmek için ise müridin külli nefes-i ve teveccühü olması gereklidir. Her ne kadar müridler istek sahibi olsalar da, hilafet konusunda son söz Rasûlullah sallallâhü aleyhi ve sellem aittir.

Çünkü irşat makamında olanlar, kavmin Efendisidir. Kavmin Efendileri tertemiz olmalıdırlar. Her hal sahibi irşada kadîr değildir. Belki de kendi bir müridde ihtiyacı olan mürittir. Bu nedenle çoğu kimseler, hem kendilerini hem de başkalarını dalâlete sürüklediler. Bazıları kendilerine isnat bulamasa bile bu üveysiliği kullanarak kendini silsileye dâhil etmişlerdir.

Silsilelerde isnat için yeterli bir keyfiyeti var mıdır, gibi bir soru akla gelirse, her şeyden önce kişinin yoldaki kabullenilmişliği, mânevî işaretler, istikâmet ve doğruluk aranmalıdır. Eğer bir türlü şüphe varsa veya kişisel işaretler herkes tarafından kabul edilmesi gereği yoktur. Çünkü bu yol bazılarına açık iken diğerlerine kapalı kalır. Neticede şeriatın ince çizgisi hepsini kapsar ve sorunları bertaraf eder.

⁸⁴⁵— Şeyh Mustafa Kabûlî er-Rifâî, *Kenzü'l-Esrâr*, İst., 2001, s.31-32

Ruhânilerin Tasarrufu

***“İki âlemde tasarruf ehlidir ruhu veli
Deme kim bu mürdedir, bunda nice derman ola
Ruh şimşiri Hudâ’dır ten gılafl olmuş ana
Dâhi âlâ kâr eder bir tığ kim üryan ola”***

(Müfti-i’s-sakaleyn Kemal Paşa)

Ebu’l Hasan eş-Şâzelî kuddise sırruhu’l-azîz bu konuda şöyle buyuruyor:

“Evliyadan bazıları vardır ki, sadık müride, vefatından sonra, hayattayken olduğundan daha fazla menfaat eriştirir. Yine evliyadan bazılarınin, ruhâniyetleri vasıtasıyla ilâhi emirleri takip ve tatbik ettirdiği kimseler vardır. İsterse o veli, kabrinde meyyit olsun. O, kabrindeyken müridini yetiştirir. Müridi kabrinden onun sesini işitir. Nitekim Ebu’l Hasan el-Harkânî, Şeyh Ebû Yezîd Bestâmî kuddise sırruhu’l-azîzden bu şekilde feyz almıştır”.⁸⁴⁶

İbrahim ed-Dusûkî kuddise sırruhu’l-azîz derdi ki:

“Mürîd, mürşidine sâdik olduğunda, mürşidini bin yıllık mesafeden çağırrsa, mürşid hayatta olsun ahirette olsun kendisine icabet eder. Öyleyse, mürîd dâr-ı dünyada başına gelen her işinde kalbiyle mürşidine yönelip istimdad istesin, mürşidi kendisine yardım eder, müşkilini çözer, mürîdin baş gözünü kapatıp kalb gözünü açar. O da mürşidini açıkça görür. O zaman istediğini sorup öğrensin”.⁸⁴⁷

Bir gün Aziz Efendi, Hasib Efendiye bir sohbet meclisinde sorar:

“Hocam, bir şeyh vefat etse, mürid üzerindeki tasarrufu azalır mı veya kalkar mı?” Hasib Efendi şöyle cevap verir:

“Yok, yok kalkmaz! Bilâkis derler ki şeyhin vefatı, derviş üzerindeki tasarruf kınından çıkmış kılıç gibi daha da keskinleşir”.⁸⁴⁸

Bunu bildikten sonra, Rasûlullah sallallâhü aleyhi ve sellem Efendimizin işaret buyurdıkları şu noktaya temas edelim: ***“İşlerde ne yapacağınızı bilmeyecek şekilde şaşırır ve hayrete düşerseniz kabir ehlinden yardım isteyiniz”***.⁸⁴⁹

⁸⁴⁶—Dilaver SELVÎ-Enbiya YILDIRIM-Kemal YILDIZ-Ömer YILDIZ, Rabita ve Tevessül, İst, 1994, s.288)

⁸⁴⁷— Rabita ve Tevessül, İst, 1994, s.185

⁸⁴⁸—YILMAZ, Hülya, a.g.e., s.122

⁸⁴⁹—Aclûnî, Keşfu’l-Hafâ, I, 85

Usûlü şu şekildedir.

“Allah Teâlâ’nın sevgili kullarının mezarını ziyaret ederken şöyle hareket etmelidir. Mümkün ise *“Yâsîn Sûresi”* okunmalı, arkasından onbir kere *“İhlâs”* ve üçer kere de *“Muavvezeteyn”* ile *“Fatiha”* ve *“Bakara”* sûrelerinin baş tarafları ile son tarafları okunmalıdır. Daha sonra, hadîs-i şerifte zikredildiği üzere *“Esmâ-yi Hü-*

Demiş olmalarına nazaran bu hadîs-i şerîfin zahir mânâsından başka bir de bâtın mânâsı olduğunu düşünmek lâzımdır.

Evet, kabir ehlinin bâtın mânâsı, Ehlullâh demektir. Bunların kabirleri vücutlarıdır. Öyle ki dünyanın ihtiraslarından ve aşırılıklarından baş çevirdikleri ve nefislerinin icabı olan kötülüklerden geçtikleri için ölmüş sayılırlar.

Kabirlerin başında, filân veya falan kimseden bir niyazda bulunmak, adak adamak bahsine gelince, gerek ölü gerek diri, herhangi bir kimseden bir lütuf ve atfet beklemek bir istekte bulunmak şirktir. Veren, Allah Teâlâ'dır. Ancak, Cenâb-ı Hak, o istek sahiplerini de boş çevirmez. Zira bir sevgilisini vasıta ederek istemekte kötülük yoktur. Senin, hükümdardan bir talebin olsa, asla onun huzuruna çıkmayacağını için, ne yaparsın, gider bir yakını bulur, onun vasıtası ile ricanı bildirirsin. Talep hükümdardan ise de, bu arzuyu ona iletcek, hükümdar ile yakınlığı olan bir başkasıdır".⁸⁵⁰

Ruhâniyetin yardımı denilince akla hemen ahirete gitmiş olanlar akla gelmemelidir. Dünnevî hayatta ruhânî tasarrufun olduğu Kur'ân-ı Kerîm'de şu şekilde geçmektedir.

"O (kadın) Yemin olsun ona niyeti kurmuştu. Eğer Rabb'inin burhanını görmemiş olsaydı (belki Yusuf da.) onu kasetmiş gitmişti. İşte biz ondan fenalığı ve fuşsu ber-teraf edelim diye böyle (burhan) gönderdik. Çünkü o, (tâatda) ihlâsa erdirilmiş kullarımızdandı". (Yûsuf, 24) âyet-i kerimesindeki burhanı, müfessirlerin çoğu Hz. Ya'kub aleyhisselâmın oğlu üstündeki tasarrufu ve O'nun imdadına yetişmesi şeklinde açıklamışlardır ve şöyle demişlerdir:

Müfessirlerin çoğunluğuyla aynı görüşte olanlardan biri de, **Keşşaf** tefsirinin sahibi **Zemahşeri'dir**. Bu zat, Mu'tezilî olmakla birlikte der ki:

*"Ayetteki 'burhan' kelimesi şöyle tefsir edilmiştir. Yusuf aleyhisselâm kadına yaklaşmak isterken "sakın, sakın!" diye bir ses işitti. Hz. Yusuf aleyhisselâm bu sese aldırış etmedi. Sesi ikinci sefer işitti yine önem vermedi. Üçüncü sefer 'ondan yüz çevir' diye işitti. Bu söz de kendisine tesir etmeyince, Yakub aleyhisselâmın sureti parmağının ucunu ısıtır bir halde Yusuf'a göründü. Bazıları da, Hz. Yakub aleyhisselâmın Hz. Yusuf aleyhisselâmın göğsüne eliyle vurduğunu nakleder. Bu hususta başka rivayetler de mevcuttur".*⁸⁵¹

Böylece Yûsuf'un şehveti dindi ve kadına yaklaşmadı. Eğer Cenâb-ı Hakk'ın bu delilini görmeseydi, Yûsuf'un münâsebette bulunma ihtimali vardı.

na"yı teker teker okuyup, gözlerini kapayarak zihninde geçenleri bir kenara iterek; bütün kalbiyle ve iç dünyasını mezarda bulunana böyle durduktan sonra murakabeye dalarak üç kere: "La ilâhe illa'llah" ve üç kere de "Lâfz-i Celâl'i (Allah)" okumalıdır. Büyük bir saygıyla ve dünyadan ilgisini keserek:

"Allah Teâlâ'nın selâm, rahmet ve bereketi üzerinize olsun" demelidir. Kime hitap ediyorsa ona, Ey şeyhim, üstadım, babam vb. demelidir. Allah Teâlâ'nın rahmet ve kereminin inmesi için yardımcı olmasını rica etmelidir". (Hz. Ali kerremallâhü veche Divanı, trc, Müstekimzâde S. Saadettin Ef., İst. 1981, s. 121)

⁸⁵⁰—Ken'an Rifâî, a.g.e. s. 606

⁸⁵¹—Rabita ve Tevessül, İst, 1994, s.224

Bir velinin velayeti ve kendini her an Allah Teâlâ'ya yakın hissetme hâli sürekli olarak gerçekleştiği takdirde, onun muhtelif şekillerde tasavvur edilmesi mümkündür. Muhal değildir. Çünkü burada çeşitli şekilde hissedilen ve gözükene onun rûhâniyetidir. Bu durumlar ma'rifet ehli tarafından çokça müşahede edilmiştir. (Suyuti'nin Kitâbü'l-Müncelî'sinden alınmıştır.)

Allah'ın veli kulları, bedenlerinde, ilâhî nefha olarak bulunan ruhlarını hâkim kıldıklarından muhtelif şekil ve suretlerde gözükabilirler. Onların, hayatlarında ve ölümlerinden sonra keramet göstermesi ve tasarrufta bulunması mümkündür. (Hamevi, Nefehâ-tü'l-kurb)

Dünyada ruh yetmiş bin şekil ve surette, Berzah'ta ise daha çok şekil ve çeşitlerde gözükabilir. (Mevlânâ Hâlid, Rabîta Risalesi)

Şeytan, Hz. Rasûlullah sallallâhü aleyhi ve sellem'in kılığında gözükmediği gibi kâmil bir veli'nin suretinde gözükmeğe de güç yetiremez. (Fethu'l-bârî şerh-ı Sahihî'î-Buhârî)

Evlîyâ'u'llahın müridlerine gözükmesi ve bağlılarının kendisinden feyz alması, ölümlerinden sonra bile mümkündür. (Şerhu'l-Mevâkıf)⁸⁵²

Mesela: Her kim ayete'l-kürsî'yi okur ve Şeyh Abdülkâdir Geylânî kuddise sırruhu'l azizin bulunduğu tarafa döner, yedi defa ona selam verirse verdiği her bir selam ile birlikte onun kabrine doğru bir adım yaklaşır ise ihtiyacı karşılanır.

Allah Teâlâ Rablık sıfatının tecelliyâtı gereği kullarını terbiye etmek için gerekli vasıta ve durumları yaratmış ve yaratmaya devam etmektedir.

Efendi Hazretlerinin son senesindeki durum

Efendi Hazretleri son sene yapılan hatimlerinde ve sohbetlerinde genellikle aşağıdaki kelimeleri çok söylemiştir.

*“İki âlemde tasarruf ehlidir ruhu veli
Deme kim bu mürdedir, bunda nice derman ola
Ruh şimşiri Hudâ'dır ten gılafl olmuş ana
Dâhi âlâ kâr eder bir tığ kim üryan ola”*

“Biz bize teslim olan, ihvan-ı Allah Teâlâ'ya teslim ederiz. Yarın kıyamet günü Ondan isteyeceğiz”.

“Her bir ihvanı, pir hükmünde görüyorum”.

“İyiyiz Gardaşım! Geldik gidiyoruz, bizim ihvanımız bizim ruhaniyetimizden ayrılmadıkça ve birbirlerine karşı aynı minval üzere olurlarsa on-

⁸⁵²—Ö.Ziyaüddin Dağıstanî, *Tasavvuf Ve Tarikatlarla İlgili Fetvalar*, trc: İrfan GÜNDÜZ-Yakup ÇİÇEK, İst. 1992 s.172-173

ları almadan cennete girmeyeceğime size söz veriyorum”⁸⁵³

“Gardaşlarım “anlayana sivrisinek saz, anlamayana davul zurna az”

“Gardaşlarım! Bakıyoruz bazı kimseler kendiliğinden şeyhlik ediyorlar. Tevbekâr olmadan ölen fahişe kadınlar gibi ellerinde bıçaklar ile kendilerini doğrayacaklar. Kendiliğinden şeyhlik edenlerin hali, mahşer yerinde onlardan beter olacak. “

Her mürşide dil verme kim yolunu sarpa uğradır

Mürşidi kâmil olanın gayet yolu asan imiş

Bu rivayetler çok kişinin şahit olduğu bir durumdur. Bu nedenle Efendi Hazretleri Hakk’a yürümesinden sonra, ihvanın hemen şeyh arama sevdasına düşüp hata etmemeleri için çok uyarmıştır. Fakat ihvan-ı kiramdan birçok kişi, hemen bir kişinin eteğine yapışmamız gerekir diye bir kargaşa ortamı oluşmasında etkili oldular. Bunun neticesi de, ihvanın dağılmasına ve tarikatın zayıflamasına sebebedir.

Eğer gerekli bir durum olsa idi, Efendi Hazretlerinden daha vefalı bir kişi bulunmazdı. O birisi için “sizin şeyhiniz bu oldu” deseydi, o kişinin önüne çıkan da olmazdı. O’nun yarım asır hizmet ettiği insanların perişan olmalarını istemeyeceği muhakkaktır.

Efendi Hazretlerinin zahiren irşad hilâfeti bırakmamasının muhakkak bir emirle olduğu kesindir. Çünkü Hz. Ebûbekir ve Hz. Ömer radiyallâhü anhümanın halifelik seçimindeki iki yoldan Hz. Ömer radiyallâhü anhin dolayısıyla Rasûlullah sallallâhü aleyhi ve sellem yolunu tercih etmiştir. Bu yol zamanın ve insanların istikametleri ile olan tercih olduğundan ileride zuhur edecek hadiselerde, Allah Teâlâ zatını göstermiş olmaktadır. Çünkü Hz. Osman radiyallâhü anh dönemindeki fitnelerde, insanlar hep kendilerinde suç aradılar. Hz. Ömer radiyallâhü anha ise emanet olarak verildiğinden olacak hadiselere kefalet Hz. Ebûbekir radiyallâhü anh olmuştur. Kötü bir durum da hâsıl olmamıştır. Rasûlullah sallallâhü aleyhi ve sellem halifelik vazifesini ümmetine tevcih ve terk etmesi ise, halifelikte sünnet olacak bir hususun öğretilmesidir.

Ancak bazı yerlerdeki vazife kelimesinin, mutlak manada irşad ile anlaşılması düşündürücü bir durumdur. Bazı vazifelerde bir mürşidin vazifeleri ile o kadar örtüştü ki irşad ile benzeşti. Vazifeli kişiler, vazifelerindeki ahkâmı hakikâti üzere anlatmamaları da ayrı sorunlar çıkarttı.

Efendi Hazretleri hatim hocaları için şu kelâmı çok manidardır.

“Gardaşım! Biz hatim okut diye bir vazife veriyoruz. Meğer öyle demi-yormuşuz. Sen git oraya şeyh dur. Yok, gardaşım, yok”.

⁸⁵³—Efendi Hazretlerinin hastalığı sırasında Ulusoylar’ın babası ziyarete geldi. Efendi Hazretlerinin ayak ucuna oturdu, hasbıhalden sonra gelen misafirin, “Efendim nasılsın?” sorusuna verdiği cevaptır.

“Mürşitten maksadımız, kâmil mürşit olandır. Yani bizzat ve manen Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellem Efendimiz tarafından memur olanlardır. Hazret-i Pîr öyle buyuruyorlar: **Mürşit, sâlike dört yerde yetişir: Biri, can çekişirken, biri kabirde, biri sıratı geçerken, biri de mizanda amelleri tartılırken.** Sâlike bu dört yerde yetişmeyen mürşit, kâmil değildir”.⁸⁵⁴

Çünkü “Olgunlaşmamış bir şeyhe mürid olan ehadiyet cemâlini göremez.

“Merkebin arkasını open o dudak

Mesihin öpüşünün tadını nasıl bulabilir”

Hoca Abdu'l-Melik-i Serâvî kuddise sırruhu'l-azîz der ki: Şeyh Kur'an-ı Kerim'i dünyevî kazançlara vesile edenlerin durumunu açıklarken ulaşamadığı bir yere, Kur'ân-ı Kerim'i ayağının altına koyarak ulaşmaya çalışanların durumuna benzetir.

Şeyh Sadreddin kuddise sırruhu'l-azîz der ki: Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellem miraçtan dönerken kadınlardan bir topluluğun cehennemde, ateşten yapılmış kesici aletlerle kendi etlerini kesmekte olduklarını gördü ve bunların kimler olduklarını sordu. Onların zina ile çocuk dünyaya getirip kocalarına “senden” diyen kişiler oldukları söylendi.

Şeyh buyurdu ki:

“Nefsin arzu ve istekleriyle dopdolu oldukları hâlde, gönül ve irşat davasında bulunuyorlarsa, onların azapları bu kadınların gördüğü azaptan şiddetlidir”.

Şeyh Zahid'in oğlu Cemâleddin Ali kuddise sırruhu'l-azîz şeyhin huzuruna geldi dedi ki:

“İrşat seccadesine çok uzaklardaki insanların durumlarından mânevî güçleriyle haberdar olabilen ve çok uzaklardaki, ölmek üzere olan müridlerinin imanlarını kurtarabilen kişiler oturabilir”.

Ahî Ferec-i Zengânî kuddise sırruhu'l-azîz den kâmil velînin kim olduğu soruldu. O da dedi ki:

“Önünden geçen bir kişiden nasıl nesiller dünyaya geleceğini, hangisinin itaatkâr, hangisinin âsî olacağını bilmeli, bu da yetmez;

Müridlerinden biri ölmek üzere olsa onun imdadına yetişir ve şeytanın aldatmasından korur; bu da yetmez,

Müridlerinden biri ölse, Münker ve Nekir'in sualleri sırasında yanında olur ve soruları cevaplamasına yardım eder; ancak yine de “Şeyhliğin ‘ş’si gönlünden geçerse erlikten nasibi yoktur”.⁸⁵⁵

Binâenaleyh, var olanı saklamak, olmayanı var göstermek ihanettir. Bu yolda enâniyyet mertebesinde alınan manevi cezanın telafisi mümkün olmamaktadır. Bunun olması demek ihvanın nesebini kırar. Bu ise istenilen durum değildir.

Efendi Hazretleri son olarak söylediği gazelde de, bu konu üzerinde du-

⁸⁵⁴—Ken'an Rifâî, a.g.e. s. 546

⁸⁵⁵—ÇAVUŞOĞLU, a.g.e. s.131

rulmuştur.⁸⁵⁶

*Sanmayın ki bizi şire-i engür ile mestiz
Biz ehli harabattanız kim mest-ü elestiz.⁸⁵⁷
Ol demde kim ikrar eyledi bizleri ey dost
Şimdi dirilüb çevremiz gördü ki mestiz.
Bu zevke erer ehl-i hırat kim bula bir yol
Akıl ana tuzak olmuş iken, mümkün mü gide yol
Aşkın eleme her kimi zar etti o makbul
Safî demesin kim bu yolda biz dahi mestiz.*

.....

*Bezm-i ezele vakıf olan ehl-i harabat.
Terk eylemez bizleri olsak ta pür-afat
İşte o zaman bilir ki biz ezeli mestiz.
Bu dedikodular olacak hep cümle güzel
Çün başa getirmiş o takdiri ezel
Bildim ki bu âlem hareketi sun-i lem-yezel
Toprak olup ayaklar altına yüz koydum elbetdeki mestiz.*

Efendi Hazretlerinden şöyle bir rivayet daha gelmiştir. Bugün insanı için tehlikeli ve ağır manalar taşımaktadır. Şöyle ki:

“Gardaşlarım! Bu vazife bizimle tamam. Bizden sonra şeyh yoktur” deyip bir miktar rabıta halinde kaldıktan sonra,

“Ahir zaman alâmeti, bizden sonra her köşede bir şeyh çıkacak” yine bir miktar rabıta halinden sonra,

“Canım onların gittiği yola şeytan dahi gitmeyecek”

Bu kelimelerin açıklamasını yapmak gerekmektedir.

“Gardaşlarım! Bu vazife bizimle tamam. Bizden sonra şeyh yoktur”

Açıklaması sorular bölümünde gelecektir.

“Ahir zaman alâmeti, bizden sonra her köşede bir şeyh çıkacak”

Buradaki mana şeyhlik makamının çoğalacağı ve bir faydadan çok kesâfete sebep olacağı haberidir. Bir başka manada kendi kolundan çok şeyh (16 kişi) çıkacaktır ki, öyle de olmuştur. Bu çoğalmada bereketin azalacağına işaret etmiştir. Çünkü fitne attıkça feyzde noksanlık zuhur ettirir.

“Canım onların gittiği yola şeytan dahi gitmeyecek”⁸⁵⁸

⁸⁵⁶—ŞEN, a.g.e. s.37.

⁸⁵⁷—Bizi üzüm suyu ile sarhoş sanmayın. Biz aşk ile sarhoş olunan meyhanenin müdavimleriyiz ve Elest Meclisinin şarabı ile sarhoşuz.

⁸⁵⁸—Cemal Kurnaz-Mustafa Tatcı, *Yesevilik Bilgisi*, Ankara, 2000, s.447- Sufi

Kutbü'l-aktâb Hâce Ahmed Yesevî ve Tabakât meşâyihî (Tabakâtu's-sûfiyye adlı eserdeki ilk dönem sûfîleri) şöyle demişlerdir.

“Âhir zamanda bizden sonra öyle şeyhler zuhur edecek ki; şeytan aleyhi'l-lâne onlardan ders alacak ve onlar şeytanın işini yapacaklar. Halka dost olup halk ne isterse onu yapacaklar. Müridlerine yol gösterip onları maksada ulaştıramayacaklar. Dış görünüşlerini süsleyip müridden çok hırs sahibi olacaklar ve içleri (batınları) harâb olacak. Küfür ile imanı farklı görmeyecekler, âlimleri sevmeyecek ve onlara iltifat etmeyecekler. Ehl-i Sünnet ve-l cemaati düşman görüp ehl-i bid'at ve dalâleti sevecekler. Kötülüklerini öne çıkarıp Hakk Teâlâ'dan iyilik umacak ve şeyhlik iddiasında bulunacaklar. Ama şeyhlik işini de kötü yapıp müridlerin kapısında (veya istekleri doğrultusunda) yürüyecekler. Bu haldeki kişi, müride şeyhlik yapmamalı ve ondan bir şey almamalıdır. (Ama) mürid bir şey vermezse, o zorla alacak. Eğer o aldığı nesneyi lâıyk olan kişiye ve yoksula vermeyip kendine ve ailesine sarf ederse, it ölüsü yemiş gibi olur. Eğer o taraftan alıp yese ve kıyafet giyse, o giysi üzerinde (omuzunda) olduğu sürece, kıldığı namaz ve tuttuğu oruç Allah Teâlâ dergâhında makbul olmaz ve yediği her lokma için cehennem'de üç bin yıl azap görür.

Sultânü'l-ârifin şöyle derler: Bizden sonra böyle bir bid'atçıya kim pîr deyip hizmet etse kâfir ve mel'ûn olur. Böyle bir kimsenin yaptıklarını ilim yerine tutmak ve bid'atını sünnet yerine tutup helâl görmek, tüm bunlar şeriatla küfür, tarîkatta reddedilmiş ve hakikâta usanılmış işlerdir. Ayrıca Hâce Ahmed Yesevî kuddise sırruhu'l aziz der ki: Vay o kişilere ki böyle şeyhlere el uzatıp mürid olurlar.

Kendilerini azaba atarlar.

“*Şüphesiz azabım şiddetlidir*”. (İbrahim, 7).

Ey derviş! Şeyhlik dâvasında bulunan kimsenin, kırk yıl bir mürşid-i kâmilin hizmetinde bulunmuş, çile çekip ondan icazet almış olması gerekir. (Aksi takdirde) onun mürid edinmesi ve hediye alması haram ve bâtıldır. Şeriatla aykırı iş yapan kişi dinden çıkar, tarîkate aykırı iş yapan da merdûd olur, reddedilir. Ve her kim tevbe etmeden dünyadan göçerse cehennemde azap görür. Bundan Allah'a sığınırız.

Darendeli Hacı Hasan Efendi buyurdu ki:

“*Bir asrın kutbu Hakk'a yürüdüğünde ihvanları sallanır hamları dökülür. İhvanın özü sarmaşık gibi olur. Sevdığını sarmaşık gibi tutmalı.*”

Halife Seçimi

Şeyh; sözlükte simasında yaşlılık alametleri beliren, saçlı sakalı ağaran en az elli yaşları civarında kişi, başkan, kabile reisi gibi anlamlara gelir.

Tarîkatta ise, irşada izinli tekke ve dergâhta terbiye ile meşgul olan kimselere denir.

Şeyhin yerine irşad makamına geçmede iki yol izlenir. Bunlardan biri *yoldan gelme*, diğeri ise, *belden gelme* usulüdür.

Yoldan gelme usulüne göre şeyh, genellikle kendi müridleri arasından arkadaşları arasına yükselmiş ve manevi gelişmeye yatkın kimseleri, daha

sağlıklarında yazılı, bazen sözlü işaret ve icazet vererek muhtelif yerlerde irşad hizmetiyle görevlendirirler. Bu durumda ihvan da o zata tereddütsüz tabi olmaktadır.

Belden gelme usulünde ise, emanet şeyhin evlatlarına intikal eder. Şeyh Efendi, evlatları arasından bazen birine işaretle bulunur ve ona tabi olunmasını ister.

Şeyh açıkça işaretle bulunduğu zaman, şeyhlik makamına kimin geçeceğinde problem ve sıkıntı olmaz. İşaretin açık olmadığı zamanlarda ya ihvan aralarından en liyakatli gördükleri birine bey'at ederler. Ya da tekke şeyhliği boşalır ve dağılmalar başlar. Eğer Şeyhin birden fazla halifesi olursa ve kimin şeyh olacağı açıkça anlaşılamadığı zamanlarda halifelerden yani tekkede veya dergahta itibar edilen yüksek makam ve halde olduğu bilinenler tarafından her biri irşadlarını kendi niyetleri ile sürdürür. Ancak entrikalar ile de halifelik makamına gelmede ayrı bir husustur. Bu usul Allah Teâlâ ve Rasûlullah sallallâhü aleyhi ve sellem sünnetine uygun olmayıp tehlikeli bir usuldür.

Yukarıda bahsi geçen halifenin seçilme usulünde eğer belirsizlik oluşursa nasıl hareket edilmesi gerektiği hususunda Rasûlullah sallallâhü aleyhi ve sellem ashabinin gittiği yolu tercih etmek gerekir.

Rasûlullah sallallâhü aleyhi ve sellem, sağlığında kendisinden sonra Müslümanların başına geçecek kişiyi belirtmemiş ve bu işi ashabına bırakmıştır. O, hasta yatağında yatarken, hiç şüphesiz, devletin başına kimin geçeceği konusu, ileri gelen bazı arkadaşlarının kafasını meşgul etmiştir. Belki bu konuda ashaptan bazıları arasında ikili-üçlü görüşmeler yapılmıştır.⁸⁵⁹

- İstişari seçim (Hz. Ebu Bekir radiyallâhü anhin seçiminde)
- Bir önceki halifenin teklifi, (Hz. Ömer radiyallâhü anhin seçiminde)
- Şûranın teklifi, (Hz. Osman radiyallâhü anhin seçiminde)

⁸⁵⁹—BOYACIOĞLU, Ramazan, C.Ü.İ.F.Dergisi / 2002 / Cilt 6 / sayı 1 deki makale.

İhramcızâde Hacı İsmail Hakkı TOPRAK kuddise sırruhu'l-azîzin Halifeleri

Efendi Hazretleri sayılamayacak miktarda hatim hocası ve belli bölgelerde hizmet vermek için halife görevlendirmiştir.⁸⁶⁰ Fakat kendisinden sonra *şu kişi benden sonra irşada oturacaktır* diye bir icâzet-nâme⁸⁶¹ ve aşikâre cemiyet içinde söylenmiş bir söz yoktur. Bazı kimseler içinde söylenen hizmet kelimesi ise, irşat ile yorumlanmıştır.⁸⁶²

Allah Teâlâ'nın kudret hazinesinde mürşitler eksik olmaz. Fakat eğer bu vazife kendinde olmayıp var gibi gösterip hareket edenlerin büyük bir hata üzere oldukları düşünülmelidir. Eğer varsa bu hususa da saygı göstermek gerekir.

Padişaha esvapçı başı olan kişinin, padişah hesabına ticarete girişmesi ziyankârlıktan ibarettir. Padişahla birlikte oturan kimsenin padişah kapısında oturması yazıktır, aldanmaktır. Bir kimseye padişaha elini öpmek fırsatı düşer de o, ayağını öperse bu, suçtur. Her ne kadar ayağa baş koymak da bir yakınlıktır, fakat el öpme yakınlığına nispetle hatadır, düşkünlüktür. Padişah yüzünü birine gösterdikten sonra, o başkasına meylederse kıskanır.⁸⁶³

Efendi Hazretleri, kendinde Mürşidi Kamillik, Gavs-ül Azam ve Kutbu'l Aktab⁸⁶⁴ olmak üzere üç vazifeyi taşımakta idi. Belki bu üç ağır vazife-i

⁸⁶⁰—98 tane halife yetiştirdiği rivayet edilir. Halifelik sıfatı ile mürşidliği karıştırmamak gerekir.

⁸⁶¹—Efendi Hazretleri irşad vazifesi ile ilgili bir yazı bırakmamıştır.

“*İcâzet-nâme* Arapça-Farsça bir terkiib. İzin mektubu, bir nevi diploma manasına gelir. Şeyhlerin, olgunluk makamlarını aşan ve irşad mertebesine yükselip gelenlere, gördükleri terbiye ve irşad sınırları içinde, tâliblerin terbiye ve irşad edilmesi konusunda verdikleri izin. Bunu belgeleyen, mezuniyet kâğıdına da icâzet-nâme denir. İcâzet-nâme alanlara, şeyh tarafından merasimle taç giydirilirdi. Bazı tasavvuf okullarında, taç yerine “hırka giydirmek” tabiri kullanılır.” CEBECİOĞLU Ethem, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, Ankara, 1997, s.384

⁸⁶²—Aşağıda Mehmet Kâzım TOPRAK kuddise sırruhu Efendinin hizmeti açıklayan ifadeleri bu konuda çok önemlidir.

⁸⁶³—Mesnevi c.I, b.1766-1770

⁸⁶⁴—Efendi Hazretlerinin uzun ömürlü olması yanı doksan yaşını geçmesi kutbiyyetine delildir.

İsmail Hakkı Bursevî kuddise sırruhu'l-azîze göre Aziz Mahmud Hüdâyî ittifakla zamanının kutbudur. Özellikle Tecelliyât isimli eserinde onun kutbiyyetine işaret eden deliller vardır. Arifler de onun kutbiyyeti üzerinde ittifak etmişlerdir. İsmail Hakkı, kutb-i vücûdun uzun ömürlü olduğunun söylendiğini belirterek Aziz Mahmud Hüdâyî kuddise sırruhu'l-azîzin uzun ömürlü olup doksan yaşını geçmesini de kutbiyyetinin bir delili saymıştır. (Aziz Mahmud Hüdâyî Uluslararası Sempozyum Bildiriler, İst-Üsküdar Beld. 2006, c. II, s. 331, İsmail Hakkı Bursevî, Kitabü's-Silsile, s.66)

hemen teslim edecek birisi olmadığından görevi kendinde bırakmak zorunda kalmış olabilir.

Bazı asırda Kutbu'l-İrşad, Gavsu'l-Azam ve Kutbu'l-Aktablık her biri zatı şeriflere ayrıca ihsan olunur. Ve bazı asırda bu Menâsıb-ı ilâhiye bir zatı şerife ihsan olunur. Yani Kutbu'l-Aktab, Gavsu'l-Azam ve Sırrı Hilâfet bu üç hizmet'u-llah bir zatı şerife ihsan olunur.⁸⁶⁵

Hakk'a yürüdüğü tarihlerinden sonra, bazı evliya tasarruftan men edilir. Bu onların mertebelerine bağlıdır. Eğer bir veli Muhammedî Meşrep değilse onun tasarrufu devam etmez. Çünkü İslâm dışında bütün dinlerin şeriatı kaldırılmıştır. Yâni İsevî, Musevî, İbrahimî vb. meşrepli veliler Hakk'a yürüdüğü tarihlerinden sonra tasarrufları kesilince, ister istemez onların bağlıları da zamanla azalır. Bu tür vazifeliler Hakk'a yürüdükten sonra da tasarruf yetkisine sahiptir.

Müridin Hakk'a yürüyen şeyhinden bizzat bir işaret almadan, şeyhini terk etmesi yanlıştır. Bu durumda en güzel olanı üveysi olarak Efendisine bağlanmasıdır. Eğer işaret almış ise, işaretine bağlanması vaciptir. Başkasının da uyma mecburiyeti de yoktur.

Ancak birçok mürşidin Hakk'a yürütmesinden sonra talebelerin fetret devresi geçirmiş olması tabii bir durumdur. Bu sebeptendir ki, birçok tarikat kolunun sönmesi vazife elinde olmayan şeyhler tarafından olmuştur.

1969 senesinden bu yana şeyhliklerini ilan eden kişiler çıkmıştır. Bu kişilerin doğru veya hatalı olup olmamaları konusunda söz söylemek yanlış bir durum oluşturmaktadır. Çünkü bu kişiler Efendi Hazretlerinin rahle-i tedrisinden geçmiş olduklarından, nefsin aldatıcı mertebelerinden kurtulmuş olmaları umulur. O günden bu yana geçen seneler ihvanlar üzerinde bir sükûnet ve birbirine eşit seviyedeki ihvanın ahirete göçmeleri ile bu konu üzerinde sözler ekseriyetle bitmiş durumdadır.

Hacı Hasan kaddese'llâhü sırrahu'l-aziz Efendi, Seyyid Osman Hulusi ve Bedreddin Efendilere buyurdu ki;

*"Efendim dedi ki; **Benden sonra harîfîler**⁸⁶⁶ çok olacak."* İlave olarak Hacı Hasan Efendi de, Seyyid Osman Hulusi Efendiye tekrar buyurdu ki;

"Bizden sonrada, hurâfîlar⁸⁶⁷ çok olacak, bu listeye kayıt olma."

⁸⁶⁵—Miftâhu'l-Kulüb, s. 75. İstanbul-1301

⁸⁶⁶— Sahte şeyhler.

⁸⁶⁷— Uyduruk tarikat ehilleri; tahrif edilmiş tarikât zihniyetine sahip kişiler.

Halifelik konusu hakkında sorulabilecek sorular ve cevapları;

Yukarıda anlatılan hususlar çerçevesinde Efendi Hazretlerinden sonra hilafet konusunda sorulabilecek sorular şunlar olabilir.

1— “Gardaşlarım! Bu vazife bizimle tamam. Bizden sonra şeyh yoktur” ve devamındaki sözler bugün için geçerli midir?

Muhyiddin Arabî kuddise sırruhu'l-azîz Hazretleri kendisi için Hatm-ül-Evliyâ⁸⁶⁸ (Veliliğin son halkası) demiştir.

İmâm-ül Evliyâ ârif-i billâh Ebû Abdullah Muhammed b. Ali b. Muhammed b. Ârab-î, et-Tâî, el-Hâtimî, el-Endülûsî, Şeyh-ül Ekber Muhyiddin Kaddese'llâhü sırrahu'l-aziz bu konuda buyurdu ki ;

Ya Rabb'i Sana arz ve şükran ettim. Makam-ı celâletin pek büyüktür. Ya Rabb'i açıkladığım bu şükran ve sevinci kalbimde kabul etti.

Kalbî sıkıntılarla beraber yakınlaşmana, zât-ı azîmu'ş-şânın kalbe sığmasından oluşan ferah ve sevince hayret ederim.

Fakat hakikâter, gece gündüz âmâ'da gizli olduğu halde kalbimde ilâhi vücud denizinde keşfine hayran kaldım.

Asıl ve safî nûr olan Hakk uzaktan görülen hayal gibi cisimlerin yerine geçen ve yerinde durmayan bir nur verdin.

Cesedimin nuruna şaşırıyorum da, yalnız kalbdeki nurların nasıl temsil ve durduğuna şaşırıyorum.

Eğer bu meyletmis nûr, keşfen zâhir ve görüş yerine kaynarak akıyorsa, o halde tecelli eden nûr-u ilâhî o kalbde durmaktadır.

Dediğimi anladınsa ey delikanlı, işin esâsını tetkik ve tecrübe eyle. Acaba halkın görüş ve fikri, alîm olan zât-ı bilebilir mi?

Zâtının birliği bizim O'ndan ayrı bulunduğumuz zaman ilmimizin kendisine birleşmesinden münezzeh olduğu gibi bu yokluğun varlığa çıkmasından eski ve ezelidir.

Allah Teâlâ'nın Rasûl-ü Kerîmi sallallâhü aleyhi ve sellem, Hâtem-ül Evliyâ'yı tâyin ile yani âhir zamanda İsa b. Meryem aleyhisselâmın yeryüzüne inişi ve Deccâl-in katlini ve bunlarda nübüvvet hükmü ile değil de velâyet hükmü ile olacağını bana haber vermiştir.

“Ben risâletin rûhâniyeti ve Beyt-ül Harâm (Kâbe) Esrâr-ı hakkı için bana o Hâtem'in makamını niteliklerini ve beyân eyle” dediğimde;

“O bir hükümdür. Hakâm olan Allah Teâlâ onu birçok kimse içinden en iyisini en güzelini seçmiştir,” cevabını verdi.

“Mukaddes Zât-ı (İsa b.Meryem Aleyhisselâm) Hâtem görebilir,” dediğimde, şiddetle yüz çevirerek cevap verdi ki;

⁸⁶⁸— “Hatm” Arapçada “bir işi tamamlayıp sona erdirmek, bir şeyin sonuna damga vurmak, bir yazı veya belgeyi mühürlemek” anlamlarına gelir. Hatem'ül evliya görüşünü ilk defa ortaya atan Hakîm Tirmîzî'dir (h.y.t.320/932).

“Hâtemi Hakîki'den başkasının gördüğü devam etmez”⁸⁶⁹ dedi.

“Hatm-i velâyet Onu gördüğü zaman, zamanın zuhûruna vakit var mıdır? demiştim. Cevâben

“(500+5+400) vakit vardır. Hatem-i Hakîki hakkında ki ise çok büyüktür” dedi.

Hatmin mühim bir sırr-ı vardır ki, arif-i billâh olan her kâmil veli ona vakıf ve nüfuz ederse, onun şahsiyeti etrâfında devir eder.

Meşhur muhaddis Hâkim Tirmîzî kaddese'llâhü sırrahu'l-aziz ona dünya ömrü ve silsile-i vilâyetin hatmi olduğuna işâret etmiş, fakat izhâr etmemiş olduğundan kalbler o hatmi bilmekten salim yani boş kalmıştır.

Cenâb-ı Siddîk Âzâm radiyallâhü anh bile siddîkiyet makamında bulunduğu halde hatm-i bilmeye nail olmadığından semâ-i mağribin parlayan güneşi onun tarafından görülmemiştir. Çünkü hatm, Cenâb-ı Siddîk'dan üstün makamdadır. Sebebi de kendisinde hem nübüvvet ve hem de velâyet vardır. Yani İsa b. Meryem aleyhisselâmdır.

Cenâb-ı Siddîk Âzâm radiyallâhü anh zevken idrâk etmemiş, fakat hatm-in kendisi gizli olduğu halde gösterdiği eserler ve işaretleri kalben müşâhede etmiştir. Berrak sırlarına toz bulaşmış olmaktan kıskanır. Şayet kendisine bir ışık akseden yıldızların ışıkları gibi olabilir.

Bu esrâr, arşın üstünde bir yerde, dolunay veya parlak güneş gibi zuhur ederse, makâm-ı hatim'de onda lüzumlu gerekli olmuştur.

Bazen ashâb-ı esrâra o esrâr-ı müşâhede zuhûr eder ki, o esrârın bir kısmı yüksek hidâyet rehberi diğer bir kısmı da fikir ve bozuk akideye şeytana atılan taşlar gibi bir engeldir.

Birlik zatını cisimlerin nazarından saklayan mukaddes zâtı tenzih ve takdîs ederim. Bununla berâber o asıl zât olanın tecelliyât nurları, her kalb ve hayat sahibi için umûmidir.

Fakat yarasa gözlü olan kimseye ziyâ yaklaşamaz. Seâdet ve huzurlu hayatı hasta olan nerede görecektir.

Kendilerine manevî makam verdiğimiz şahsiyetler on beş kısma taksim edilmiştir. Olaylar ve kâinâtın bunlarla kıyamını görüyoruz.

(Bunlar: **Rasûl, Nebî, Âlim, Veli, mü'min-i ümmî—Aktâb, Evtâd, Vüzerâ, Havâs-u Abdâl, Nükabâ, Müslüman, Kâfir, Tâbî, Tâbî olmayan, Âsî**)

Kırkların adetleri sonsuzdur. Bu kişiler bu hükme rıza sahibi olmuş olan müttefiklerdir.

Arzu edersen sekiz tanesini say ve fazla söyleme. Bunların yolları da birdir. (**Rasûl, Nebî, Âlim, Aktâb, Evtâd, Havâs, Abdâl, Nükabâ**)

⁸⁶⁹—İsa b. Meryem aleyhisselâm: Cenâb-ı Muhyiddin Ârâb-î kaddese'llâhü sırrahu'l-azizin Hatm-i velayet yani sahibini görebilmek hususunda ki teminatına [henüz ona çok vakit vardır. Sen göremeyeceksin. Keşf ve şuhût âlemindeki görüşün hariçte devam etmez] cevabı verilmiştir. Cenâb-ı Muhyiddin Ârâb-î kaddese'llâhü sırrahu'l-azizin keşfi şüphesiz keşfi hakîkidir, keşfi hayâlî değildir. Yalnız Hatm-in zamanı geleceğe bağlanmıştır. Buradan anlaşılan Hazreti Şeyh bu temenniyi Futuhât-ı Mekkiye'sinde önce beyan etmiş ve ondan sonra yazdığı rüyasına niyaz-etmiş de ömrü vefa etmemiştir.

Yukarıdaki sekiz adetten yedisi herkesçe bilinir. Fakat sekizincisi Rabbânî tecelliyâtta gerekli ve devamlılığı olandır. Makâm-ı Hatm sahibidir.

Dünyanın ömrü fena bulduğunda ve ahir zaman geldiğine zaman delâlet ettiğinde büyük olaylar olacak ve hatm gelecektir.

Bu sekizin içinden yedi müşahit kişi, halk gaflete düşmüş iken zuhur edeceklerdir. Onlar işlerini hilm ve sükûnetle işleri idâre edeceklerdir.

Şam şehrinde Ravza-i Hadrâ (yeşil bahçe) da Hatm'in düşmanları bulunacaktır. Fakat Ravza-i Hadrâ'ya mâlik olacak müminlere şefkatli merhametli Hatm'dir.

Hatm bir işi yapmak isterse veya bir emr-i mânevî aldığı anda, yukarıdaki kişilerden hiç birine kayıtlı olmayarak işleri dilediğince yapar. Cahil ona bir iş hususunda müracaat ettiği zaman sen O Hatm'i çok da'vâ eden veya hasım gibi görürsün.

Zâhiren Hatm'i cahilden yüz çevirendir. Fakat temiz kalbi ölçülmeyecek kıymetli, işlere hâkim ve kefildir.

Hatm'in ömründe yarım saat kalsa, ondan diğer saata kadar mutlaka o akîde-i halledecek ve işleri bitirecektir.⁸⁷⁰

Hatm'in gelmesi ile adâlet ağacının dalları titremeye başlar. Yeryüzündeki ağaçlar ve bitkiler kurumuş iken hayat bulurlar.

İmam-ül Mü'min'in temiz cesedi toprağa verilse de yine getirdiği Allah Teâlâ'nın adâleti doğudan batıya zahir ve intişar edecektir.

İşte burada yani bu işin sonunda Allah Teâlâ'nın beyanı salâtı kendisine hayat ve ölümden aşık olduğum zât-ı risâlete olsun. Amin⁸⁷¹

Hakk Teâlâ'ya arz edilen hamd ve senâyî mukaddem ve Sultân-ı Enbiyâ sallallâhü aleyhi ve selleme takdim edilen sonunda bir olan salâtın sonra;

Ey akıl sahibi! Rey sahibi olan anlayış sahibinin mühim emirler hakkında söylediğimizi tedbir ve tefekkür ile acâiblik taşıyan lütfedilen lafızların ve sana beyan edilen faydalı manaları araştır.

Sırf mânaya ait olan o şeye dünyevî bakışla bakma ki, yolu yanılırsan ve bu konuda yalnız kalan cismin yorulmuş olur.

O manevi emirler ve acayip manalar bir hayat sahibi bir nüsha olursan yani Letâif-i Rabbâniye halinde taltif edersen uzaklara gitmeye gerek görmem. Çünkü mâna gizlidir.⁸⁷²

⁸⁷⁰—Yani İsa aleyhisselâm gelecektir ki, Hatm O'dur. Çünkü geldiği zaman dünyanın sonu ve velâyetin bitişi olacaktır. Bunun için Hatm (mühür-son) dir.

⁸⁷¹—Kitabın başından başlayıp burada tamamlanan manzûmede Cenâb-ı Muhyiddin Ârâb-î Hazretleri Efendimiz Hz. İsa aleyhisselâm kelimesini, geliş zamanını ve Hatm'in ismi ile geleceğini ve yanındaki yardımcılarını kısmen işaret ve kısmen sarâhatle (açıkça) beyan ve ifâde buyurmuştur. Bundan sonra yine ve küçük bir manzûme ve bir tavsiyesi ile bu kitabı yazmaktan maksadı ne ise ona intikal edeceklerini izah etmişlerdir. Allah Teâlâ sırrını takdis, yardımını ve feyzini üzerimizde kulsın. Amin

⁸⁷²— Muhyiddin Ârâb-î, *Ankâ-i Muğrib-Sırr-ı Mektûm-u Mahtûm* (Üzeri Mühürlenmiş Gizli Sırlar), Yazma, Atatürk Kütüphanesi, Osman Nuri Ergin, 1700)

“Hâtem’ül enbiya gibi müslümanlar arasında bir de “hâtem-i velayet” (velayetın mührü, veliliğın bitiş mertebesi, kişisi, sonu) tabiri, vardır ve Muhyiddin Arabî, Hâtem’ül evliya sayılır. Bu tabirde velilik denilen mertebe veya memuriyet kaç derece ise, Muhyiddin Arabî onun en sonuna kadar gitmiş ve hatmetmiştir, manasındadır. Yoksa velilik Muhyiddin Arabî ile son bulmuştur, ondan sonra büyük mikyasta veli yâni ilâhî mütefekkir gelmeyecektir, demek değildir.”⁸⁷³

Velilik, nebilik gibi çalışma karşılığı olmayıp ilâhî bir lütuftur. Efendi Hazretlerinin Hatem’ül-Evliyâlığı, O’na Allah Teâlâ’nın ihsan ettiği hususî mertebesine göredir. Yoksa O’nunla velayet bitecek manasına gelmemektedir. İsmail Hakkı Bursevî kuddise sırruhu’l-azîz Hatm (Son Halka) hakkındaki görüşü ile durumun hususîlik üzerine olacağıdır.⁸⁷⁴ Yoksa bir mevzuda

⁸⁷³—ERGİN, a.g.e. s. 281

⁸⁷⁴—“İbâdet sıfatında son mertebe hatmi sücûdladır ki, mahşerde feth-i bâb-ı şefaate olunduk da ol halde mütekeffil-i-saâdet-i dâreyn şefî’u’s-sakaleynden sallallâhü aleyhi ve sellem ve sâir şefaate me’zûn olanlardan vâki’ olsa gerektir. Pes ol secdeden sonra ibâdet-i zâtiyye kalır ki ona emir ve teklîf mukârin olmaz. Nitekim rûh-i izafî mufârakatinde dahî, hayât-i zâtiyye kalıp meyyitten emr ü nehy sakıt olur. Ve Kur’ân-ı Azîz’in hatmi, sûre-i beraat ile dir. Zîrâ bu sûre makbul ve merdûd meyanını temyiz eder. Âhir nazil olan hüküm ise, ehl-i cennet ve nârî birbirinden temyizdir. Ve ahkâm-i şerâyi bizim şerî’atimizle hatm olunmuştur, Enbiyâ aleyhisselâm bizim Rasûlullah sallallâhü aleyhi ve sellem mahtûm oldukları gibi; Hz. İsâ aleyhisselâmın nüzûl-i tabi’iyyet ve bazı ahkâmı tağyîr-i taayyün-i Sâri’ ile dir. Fe’fhem. Ve bizim şerîatimizin hükmü şemsin mağripten tulûuyla hatm olunur. Zîrâ şemsin sûret-i âmme-i kevnîyyeye nisbeti, rûh-i hayvaninin bizim bedenlerimize nisbeti gibidir. Ve kalem-i âlânın min-haysü’l-insân-i kâmile nisbeti bizim neş’etlerimizi müdebbir olan rûh-i ilâhînin; nisbeti gibidir. Onun için şems mağripten tulu’ ettikten sonra kimsenin îmân ü amelîne i’tibâr olunmaz. Rûh-ı insanînin tedbîr-i bedenden i’râzî ve rûh-ı hayvaninin mufârakatî hâlinde i’tibâr olunmadığı gibi. Ve hilâfet-i ilâhiyye-i mutlaka mertebesinin hatmi Hz. İsâ aleyhisselâm ile dir. Hilâfet-i Nebevîyye mertebesinin hatmi, Hz. Mehdî ile olduğu gibi. Ve velâyet-i Muhammediyye’nin min-haysü husûsî’l-mertebe hatmi arabdan bir hasîb ve nesîb racûl-i kerîmle vâki’ olmuştur. Nitekim husus mertebe-i adi ve seyf-âl-i Osman’dan Fâtih Sultân Muhâmed (Rahimehu’l-Ehadu’s-Samed) ile hatm olunmuştur. Ve velâdet-i mutlaka Sîn’de bir mevlûd-i pâkize ile hatm olunur ki, ba’de ez-în dünyaya ukm sârî olur.

Nitekim, “*İlim Çin’de de olsa onu arayınız.*” (Keşfü’l-Hafâ, I, h. no: 397) ona işaret eder. Ve saltanat-ı mutlaka, saltanat-ı Osmâniyye ile hatm olunur. Pes Âl-i Osman’ın devleti zamân-ı Mehdî’ye muttasıl olur. Velâkin husus üzerine kiminle hatm olacağı kimseye ma’lûm değildir. Eğerci ki, âhiru’l-aktâb bi-husûs malûmdur. Nitekim takrîr-i sabıktan fehmlunur. Ve hatm-i vüzerâ Ashâb-ı Kehf tir ki, vezâret-i Mehdî ile takallûd etseler gerektir. Ve bunlar gerçî acemdir. Velâkin arabi tekellüm etseler gerektir. Pes yediyüz bin lügatin evveli süryânî ve âhiri arabîdir. Onun için ehl-i cennetin dahî, lisânî arabîdir. Ehl-i nârın a’cemî olduğu gibi ve fârisî

a'cemîden müstesna olmakla lisân-ı ehl-i cennete ilhak olunmuştur. Ve bâ (ب) ve cîm (ج) ve zel(ذ) ve kâf (ك)-i fârisiyye hurûf-i arabiyye ilhak olunduğu gibi. Onun için hurûf otuz ikidir derler. Ve fesâhat-ı arabiyye Sehbân ile ve fesâhat-ı tefsîriyye Cârullah ile ve Türkî-i mutlak , Şeyh Yunus Emre kuddise sırruhu'l-azîz ile ve husus mertebe şeyh-i tarikatimiz Mahmûd Hüdâyî el-Üsküdârî kuddise sırruhu'l-azîz ile hatm olunmuştur. Onun için cevâmî'-i kelime mazhâr ve kelimâtmda cemî'-i merâtibe işâret-i ve hafîyye müyesserdir. Eğerçi ki, ba'zı ehl-i ruînet ve haset mezâya-ı kelâma mühtedi olmadığından duayı mücerrede hamleder. Ve lisân-ı tasavvuf Şeyh-i Ekber ve Şeyh-i Kebir'de kuddise sırruhuma'l-azîz hatmolunmuştur ki, cemî'-i erbab-ı tarîk onlardan Hakk'a müstefiddir. Onun için onlar tarikat-ı mahsûsa mensûb değildir. Ve bu lisânda şey-heyn-i mezkûrnin birbirlerine nisbetleri lisân-ı Türkî'de Şeyh Yûnus ve Hüdâyî nisbetleri gibidir, fa'rîf (bil). Ve şuyûh-ı kibar hakkında erbâb-ı kîyl ü kâlin halleri malûmdur. (İsmail Hakkı Bursevî, Tuhfe-i Aliyye, Hzl: Şeyda ÖZTÜRK, İst., 2000, s.252)

Velâyetin kesbî mi yoksa vehbî mi olduğu konusunun ilk dönemden itibaren tartışıldığı bilinmektedir. Hakîm Tirmizî kaddese'llâhü sırrahu'l azîz velilerin sahip oldukları zâhirî ve bâtinî özelliklerden de bahsetmekte ve zâhirde onların tanınmasını kolaylaştıran alametleri hakkında şöyle demektedir: *"Birincisi, Rasûlullah sallallâhü aleyhi ve selleme sorulan bir soru üzerine verdiği rivayet edilen cevaptaki özelliğidir. Kendilerine: Allah Teâlâ'nın velîleri kimlerdir? Diye sorulduğunda, şöyle demişlerdir: Görüldüklerinde Allah Teâlâ'yı hatırlatan kimselerdir."* Mûsa aleyhisselâmın şöyle dediği nakledilmektedir:

"Yâ Rabbi! Senin velîlerin kimlerdir? Ona şu şekilde cevap verilmiştir: Onlar öyle kimselerdir ki, Ben anıldığımda onlar hatırlanır, onlar anıldığında Ben hatırlanırım." İkincisi, onlarda hakkın gücü vardır. Bu güç sebebiyle hiç kimse onlara mukavemet edemez. Üçüncü olarak, onlar firâset sahibidirler. Dördüncü özellikleri, ilhama mahzar olmalarıdır. Beşincisi, onlara ezâ edenin çıldırıp kötü bir sonla karşılaşmasıdır. Altıncısı, onlara haset etmeyi alışkanlık haline getirenler hariç, diller onları övme hususunda birleşirler. Yedinci alâmetleri, dualarının makbul olması ve çok kısa sürede bir yerden başka bir yere gitme (tayy-ı mekân), su üstünde yürüme, Hızır aleyhisselâmla sohbet etme gibi değişik şekillerde keramet gösterebilmeleridir. Hızır, kendisiyle görüşmeyi arzulayan birilerini bulmak için dağları, ovaları, denizleriyle bütün yeryüzünü dolaşır." (Hakîm Tirmizî, Hatmu'l-evliyâ, s. 361)

"Velilerin ve buldukları makamların birbirine üstünlükleri hususunda onun esas aldığı ölçü nebîlerdir. Ona göre, nasıl ki enbiânın bir kısmı belli özelliklerinden dolayı diğerlerinden üstün iseler velilerden bazıları da sâir evliyânın önünde bulunmaktadır." Hatmu'l-evliyâ, s. 337.

Hakîm Tirmizî kaddese'llâhü sırrahu'l azîz bu görüşüne dayanak olarak sunduğu delillerden biri Rasûlullah sallallâhü aleyhi ve selleme ile ilgilidir. Allah Teâlâ'nın Hz. Muhammed sallallâhü aleyhi ve selleme âlemde hiç kimseye vermediği hususiyetler bahsettiğini söyleyen Hakîm Tirmizî bunlardan bazılarını herkesin bilebileceğini ama geri kalanının yalnızca Allah Teâlâ'nın seçkin kıldığı kişilere açıldığını iddia etmektedir. Allah Teâlâ başka pek çok şeyin yanı sıra Hz. Muhammed sallallâhü aleyhi ve selleme **hâtemu'nübüvveti** de vermiştir. Bu enbiyâ içerisinde

yalnızca ona ihsan edilmiştir. Burada Hakîm Tirmizî'nin hâtem ve hatm kelimelerini mühür anlamında kullandığını özellikle vurgulamak gerekir. Ona göre Allah Teâlâ nübüvvetin bütün cüzlerini bir araya toplamış, tamamlamış ve kendi mühürüyle de mühürlemiştir. Bu nokta önemlidir, zira bu mühür sayesinde şeytan ve nefis nübüvvet alanına sızmak için yol bulamazlar. Hz. Rasûlullah sallallâhü aleyhi ve sellem dışındaki enbiyânın böyle bir özelliği bulunmadığından, onlar nefslerinin kalplerine etki etmesinden emin olamazlar. *Hatmu'l-evliyâ*, s. 340.

Hz. Muhammed sallallâhü aleyhi ve sellem'in bu özelliğinden hareket eden Hakîm Tirmizî hâtemu'l-evliyâ ile ilgili görüşünü şu şekilde ortaya koyar:

“Aziz ve Celil olan Allah Teâlâ nebîsinin (sallallâhü aleyhi ve sellem) ruhunu kabzettiğinde, onun ümmetinden kırk sıdık ortaya çıkar. Yeryüzü onlarla ayakta durur ve onlar onun ev halkıdır (âl-i beyt). Onlardan biri öldüğünde yerini bir başkası alır. Onların sayıları tükenip dünyanın sonu geldiğinde Allah Teâlâ bir velî gönderir. Allah Teâlâ onu seçmiş, ayırmış, kendisine yaklaştırmış, yakınlaştırmış, evliyâyâ verdiğini ona da vermiş ve ona özel olarak “Hâtimu'l-velâyê”yi ihsan etmiştir. Böylece o, diğer velilere Allah Teâlâ'nın kıyâmet günündeki delili olur. Rasûlullah sallallâhü aleyhi ve sellem de sıdku'n-nübüvvet bulunduğu gibi onda da bu mühür sebebiyle sıdku'l-velâyet bulunur. Ne Şeytan ona yaklaşabilir ve ne de nefis bu velâyetten kendi payına düşeni alabilir.” *Hatmu'l-evliyâ*, s. 344.

Tirmizî'nin buradaki ifadelerinden hatmu'l-velâyê sahibi olan veliye atfettiği özelliklerin Hz. Rasûlullah sallallâhü aleyhi ve sellem'in özellikleri ile benzerlik arz ettiği ortaya çıkmaktadır. Bilhassa son cümledeki yaklaşımı onun değişik çevrelerden gelen eleştirilere maruz kalmasına sebep olmuştur. Ancak o bu yorumunu yol açabileceği tehlikeleri önceden tahmin ederek velâyetle nübüvvet arasındaki farka dikkat çekmiş ve bu doğrultuda açıklamalar yapmıştır:

“Nübüvvet ve velâyet arasındaki fark şudur: Nübüvvet, bir ruh eşliğinde vahiy olarak Allah Teâlâ'dan gelen kelimedir. Vahiy tamamlanınca o ruhla mühürlenir. Vahyin kabulü onunla olur. Bu şekilde tasdik edilmesi gerekir. Kim onu inkâr ederse kâfir olur. Çünkü o Allah Teâlâ Teâlâ'nın Kelâm'ını reddetmiştir. Velâyet ise, Allah Teâlâ'nın başka bir yolla kendisine hadîs ulaştırmayı üstlendiği kişi için söz konusu olur. Böylece o hadîse nail olur. Bu hadîs Aziz ve Celil olan Allah Teâlâ'dan, sekîne eşliğinde hak lisanı üzere ayrılır. Muhaddesin kalbinde bulunan sekîne o hadîsi karşılar, muhaddes de bunu kabul eder ve onunla sükân bulur.” *Hatmu'l-evliyâ*, s. 346.

Bu mesele bağlamında İbn Abbas radiyallâhü anhdan gelen bir rivayete dayanarak muhaddes dediği velîlerin de tıpkı nebîler gibi görevlendirilmiş olduklarını söyleyen Tirmizî şöyle devam etmektedir:

“Bununla onların insanlara gönderilmiş elçiler olduklarını kastetmiyorum. Demek istediğim onların Aziz ve Celil olan Allah Teâlâ tarafından yalnızca elçi olarak gönderildikleridir. Allah Teâlâ'nın, işini üstlenip, seçip, Kendisi'ne ayırdığı her kişi dünyada elçidir ve gönderilmiştir. İsrailoğulları arasındaki kullarına bir ceza olmak üzere hazırladığı düşmanlarından bazılarını, Allah Teâlâ'nın nasıl zikrettiğini görmüyor musun? Şöyle buyuruyor: “Üzerinize pek güçlü olan kullarımızı salacağız.” (İsrâ, 5)

Burada O, ceza ve kötülük için göndermiştir. Şu ayette zikredilenler ise hayır ve yardım için gönderilmişlerdir: *“Senden önce hiçbir rasûl ve nebî göndermemişdir*

umumî hâtemiyet yoktur. Çünkü Efendi Hazretlerinden sonrada sayısız evliya gelmiş ve gelmektedir.

*“Her vakitte hatmü’l-evliyâ birdir, bu vakitte Allah sübhânehu ve te’âlâ hatmü’l-evliyâ olmağı Mısriye virdi.”*⁸⁷⁵

Belki, buradaki mana Efendi Hazretleri için takdir edilen tasarruf zamanı içerisinde ne kadar evliya gelecekse hepsinin O’nun kontrolünde olacağı, zahirî ve batınî durumunda O’nun gibi Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem makam-ı mâneviyesi üzere olacak birinin nâdiriyetine, kelâmın söylendiği niyet ve vakit ile makamı üzere biri bulunmayacağı manasına gelmektedir.⁸⁷⁶

ki...” Bu şu demektir: Biz hiçbir nebî göndermedik. Bir kavme nebî gönderilmiş midir? Şayet böyle ise o rasûldür. O halde nebî ile rasûl arasında ne fark vardır? Rasûl, (Allah Teâlâ’dan) haber veren, belli bir kavme gönderilip onları uyaran ve elçilik görevini yerine getiren kişidir. Nebî ise haber verir ama belli bir kavme gönderilmemiştir. Ancak kendisine sorulduğunda cevap verir. İnsanları Allah Teâlâ’ya çağırır, onlara nasihat eder ve rasûlün şerîati doğrultusunda yürümeleri gereken yolu açıklar.

Rasûle gelince, o Allah Teâlâ’dan getirmiş olduğu bir şeriate sahiptir ve insanları buna uymaya davet eder. Nebî ise elçi olarak gönderilmiş değildir. O kendisinden önceki rasûlün şeriatine tabi olur, halkı o rasûlün getirmiş olduğu şeriate uymaya davet eder ve onlara rehberlikte bulunur. Aynı şekilde muhaddes de söz konusu şeriat kanalıyla Aziz ve Celil olan Allah Teâlâ’ya çağırır ve rehberlik eder. Hak lisanıyla Allah Teâlâ’dan ona gelen müjde, destek ve nasihattir. Kendisine gelenler, şeriatın hiçbir şeyi neshetmez, bilakis ona tamamen uygunluk arz eder. İşte buna karşı çıkan vesvesecinin ta kendisidir. İbn Abbas radiyallâhu anh tilavetinde bu rasûl, nebî ve muhaddesi bir arada okumuştur. Çünkü onlar Allah Teâlâ katından gönderilmişlerdir. Allah Teâlâ onların her birinden ayrı ayrı söz almıştır (mısak). Rasûlün mısakı risâletiyile, nebînin mısakı nübüvvetiyile, muhaddesin mısakı velâyeti ile ilgilidir. Onların hepsi Allah Teâlâ’ya davet ederler. Bununla birlikte rasûlün risâleti şeriatle yerine getirmesi gerekir. Nebînin Allah Teâlâ’dan haber vermesi gerekir ki bunu inkâr eden kâfir olur. Muhaddese gelince, onun hadîsi rasûlün şeriatî dâhilinde onun için bir destek ve ilave bir delildir. Şayet bunu Allah Teâlâ’nın kullanı için kullanırsa bu onun Allah Teâlâ’ya yakınlaşması için bir rahmet ve vesile olur. Onu inkâr eden onun bereket ve nûrundan mahrum kalmış olur. Zira o Allah Teâlâ’ya çağırıp rehberlik eden olgun bir kişidir.” *Hatmu’l-evliyâ*, s. 352.

(Salih Çift, *Hatmu’l-Evliyâ*, Ebû Abdullah Muhammed b. Ali el-Hakîm et-Tirmizî, Tasavvuf: İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi, yıl: 6 [2005], sayı: 15)

⁸⁷⁵—ÇEÇEN, Halil, Niyazî-iMısrî’nin Hatıraları, İst, 2006, s. 39

⁸⁷⁶—**DURSUN GÜNEŞ (d.1948) Bayburt-Demirözü’lü Ali Haydar Efendi lakabı ile tanınan kişinin kendi hakkında verdiği bilgide geçen konu buna işaret olmaktadır.**

”Efendim, seyahat döneminin öncesinde Dergâhı İzzette şöyle bir mana seyretmişim; Hızır aleyhisselâm, İbrahim Garibullah manâmi açıp ruhumu alarak biz

“Geçen gün hocanın biri: Eski günler geçti... Biz iki kişi kaldık. Biz de gidersek dünyada âlim kalmayacak!”

Diyormuş. Bu çeşit sözler, Hakk'ın tecellisini inkâr olur. Şu veya bu zamanda Allah Teâlâ'nın mevcudiyetini inkâr edebilir misin? O mevcut oldukça da isimlerinin icapları nasıl söner, mevcut olmaz? Bir ismin noksanı hiç düşünülebilir mi? Böyle bir şey olsa dünya yerinde kalmaz. Çünkü dünyadan maksat, Hakk'ın bütün esmasının zuhurudur. Hak, istediği vücuttan tecelli eder. Onun için iş sarıkta, kavukta değildir. Binâenaleyh Hakk'ın zuhuru kılık kıyafete bağlı değildir.”⁸⁷⁷

Bir başka mâna da, Efendi Hazretlerinin makam yönünden yüksek bir

fakiri Rasûlullah sallallâhü aleyhi ve sellem huzuruna götürdüler. Rasûlullah sallallâhü aleyhi ve sellem bir kürsü üzerinde oturuyordu. Bana göre arka sağ tarafında Enbiya kürsüleri üzerinde, sol tarafta da Evliyâullah ayakta durup bizi seyrediyorlardı. Rasûlullah sallallâhü aleyhi ve sellem “Hoş geldin evladım” diyerek elini uzattı. Elini Öptüm sonra ayağı kalkarak ellerini semaya açıp benim için dua eyledi. Enbiya, Evliya'da âmin söyledi. Dua bitince kürsünün sol tarafına bizi alarak, Hızır aleyhisselâm görevlilere, “Dursun Efendinin zamanında her ne kadar irşat olacak var ise, toplayın getirin” buyurdu. Biraz sonra sol taraf nebilerin ön tarafı mahşeri bir kalabalık oldu. Sırayla gelerek elimizi öpmeye başladılar. Anlayamadığım bazı haller oldu.

Bazen Rasûlullah sallallâhü aleyhi ve sellemle bir vücut olarak kürsüde oturuyor bazen sağında bulunuyor bazen soluna geçiyordum. Bu elimizi öpmeye gelenlere göre oluyordu. Sonra bu geçiş töreni bittikten sonra Hızır aleyhisselâm ve Garibullah'a dönerek “Götürün bunu temizleyip alın bana getirin” buyurdu. Onlarda alıp götürdüler. Bir merdiven başına getirdiler. Merdiven geniş aşağı iniyordu. Her basamak başında kapı vardı. Bu merdivenleri inerek bu odaları açıp görmemi söylediler. Bunun üzerine merdivenleri birer birer inerek odaları gezmeye başladım. Bu odalarda Silsile'yi Nakşibendî'ye de bulunan zatlar vardı. Hz. Şah Nakşibendî kuddise sirruhu'l-azizin odasına vardığımda odada bir tabut vardı. Şahı Nakşibend bana; “İşte evladım bu senin emanetindir”, “Zamanı gelince bunu taşıyacaksın” “Şimdi git odaları gez” dedi. **En son basamağa odaya kadar gezdim. En son ki, odanın önünde Sivaslı İsmail İhramcızade Garibullah duruyordu.**

“Hoş geldin evladım. Gel içeri” dedi. Ben sağa sola baktım. İbrahim Garibullah kuddise sirruhu'l-azizin odasını aradım. Pirzâde (İhramcızâde Hacı İsmail Hakkı TOPRAK Hazretleri);

“İbrahim burada oda yapamadı. Artık buradan bizim odamızdan seyredeceksin. Senin mana ismin Ali'dir evladım “Ali evladım” dedi. Ve bir zaman o odada kaldım. Dört ay sonra İbrahim'in cennetteki mekânına iade edildim. İki sene onunla kaldım. Bir gün bana; “Sinemde ne var ise, sana emzirdim” dedi. “Bende artık bir şey kalmadı” dedi. Arkasında oturuyordum. Birden elini arkaya uzatarak omzumdan tuttu, üstünden aşırarak ileri fırlattı. Böylece yolumu açmış oldu pirlere ve Rasûlullah sallallâhü aleyhi ve sellem Efendimize yürüdüm...” (Tevhid Gemisi Dergisi, İst. 2006, sayı 10, s.23–25)

⁸⁷⁷—Ken'an Rifâî, a.g.e. s.218

mertebede olmasına ve tasarrufunun Hakk'a yürüyüşünden sonrada devam edeceğine işaret etmesidir.

Binâenaleyh, Efendi Hazretleri aşikâre şu kişi "*benim yerime otursun*" dememiştir. Ancak bazı yerlerde "*hizmet*" kelimesi kullanmıştır. Bu yoruma açık bir kelimedir. İçeriği söylenen kişinin durumu ile ilgilidir. Toplumla direkt olarak ilgili olup olmadığı şahsın yorumuna aittir.

Efendi Hazretleri "*Canım onların gittiği yola, şeytan dahi gitmeyecek*" sözüyle bir kimsenin olmayan bir görevi var olarak gösterdiğinde durumunun kötü bir şekilde olacağını da ayrıca açıklamıştır.

Hatırlatılması gereken bir durumda âlemde bütün olan şeyler, Allah Teâlâ'nın emrinde ve hükmündedir. Evliyaya verilen tasarruf etme yetkisi de yine Allah Teâlâ'nın elindedir.

"Cümle irâde Hakk'ındır, lâkin Bârî Teâlâ irâdesini kimseye vermez."
"İrâde-i külliye insan-ı kâmil'de bile yoktur."⁸⁷⁸

2—*Efendi Hazretleri Hakk'a yürüdükten sonra bir kişiyi yetiştirebilir mi?*

Evet. Nakşîlik üveysîlik ile kuvvetlenmiş bir tarîkattır. Silsiledeki kopukluklar bu terbiye usûlü ile giderilmiştir. Kıyamet saatinin gaybî bilgilerden olması ve kulların halleri ile ilişkili olduğundan, Allah Teâlâ zamanını ileri ve geriye alması gibidir. Zaman, mekân ve insanların durumu sonuçların değişmesine sebep olur. Mustafa Hâki kuddise sırruhu'l-azîz Hazretleri İhramcızâde Hacı İsmail Hakkı Hazretleri için buyurur ki;

"Oğul, bu iş bizimle bitecekti sen bunu bizden aldın"

Bu sözden anlaşılan "İbn-ul Vakit" (Zamanın çocuğu) olanın halinin değişebileceğidir.

Mesela: Efendi Hazretlerinin oğlu İhramcızâde Mehmet Kâzım Efendinin 14 Kasım 1994 senesinde ihvana hizmet ile görevlendirilmesi gibi.⁸⁷⁹

Ancak hizmet kelimesinde bulunan mahiyet, enâniyetini giderememiş kimselerde yanlış anlayış oluşturduğunu görmekteyiz. Bazıları içinde şeyhliklerini iddia etmedikleri halde kendilerinin şeyh gibi kabul edilme isteğinin olmasında ayrı bir durumdur. Bu ise hatadır.

3—*Efendi Hazretleri hiç kimseyi yetiştirmede mi?*

Efendi Hazretleri sayısız kişiyi velâyette kemâle erdirmiş ve yetiştirmiştir. Fakat kemâlin mertebelerinde onların sırları, zatınca malumdur. Yetiştirdiği kişilerin şu veya bu diyerek sınırlandırılması da O'nu takdir edememekten başka bir şey değildir.

⁸⁷⁸—Selim Divane, Sadıkların Müşküllerinin Anahtarı, a.g.e., s.41

⁸⁷⁹—Tokatlı Kokucu Kemal Hisli Efendinin yanında bulunan Mehmet Şen Veli Efendinin bizzat kendi yazısıyla tuttuğu notlarda vazifenin bu tarihte verildiğini okudum. (Yazan)

Allah Teâlâ tarlasına temiz tohumlar ekilsin de sonra temiz mahsul vermesin... İmkânı yok! Allah Teâlâ bahçeleri de mahsul vermezse artık Allah Teâlâ'nın yeri geniştir denebilir mi? ⁸⁸⁰

Hacı Hasan Akyol Efendi, Efendi hakkında buyurur ki;

“Ben birçok şeyh gördüğüm gibi, üç şeyhe hizmet ettim. Sırrını ve halini en saklı tutan O idi. Biz O’nu anlayamadık, başkaları da anlayamadılar.”

Hz. Osman radiyallahü anh, halife olur olmaz hemen koşup minbere çıktı. Ulular ulusu Nebi'nin minberi üç basamaktı. Ebûbekir radiyallahü anh, minbere çıkınca ikinci basamağa, Ömer radiyallahü anhde zamanında İslâm'a ve dine saygısı dolayısıyla üçüncü basamağa oturmuştu.

Hz. Osman'ın devri gelince o üst basamağa çıktı, o bahtı kutlu, oraya oturdu. Herzevekilin biri ona sordu: “İlk iki halife, Rasûlullah sallallâhü aleyhi ve sellemine yerine oturmadılar. Sen nasıl oldu da onlardan üstün olmaya kalkışıyorsun? Hâlbuki mertebe bakımından onlardan aşağısın sen.”

Hz. Osman radiyallâhü anh dedi ki; “Üçüncü basamağa otursaydım beni Ömer'e benziyorum sanırlardı. İkinci basamağa otursaydım diyebilirdiler ki, bu Ebûbekir'e benziyor, onun misli!

Bu üst basamak, Mustafa'nın makamı... O padişaha benzememe zaten imkânım yok. Ondan sonra o merhametli halife, hutbe okuyacak yerde ta ikindiye yakın bir zamana kadar sustu kaldı. Kimse de, hadi okusana diyecek bir kudret de yoktu, mescitten çıkıp gidecek kudret de!

Halkın ileri olanlarına da bir heybet çökmüştü, bayağılarına da. Mescidin içi, damı nurla dolmuştu! Can gözü açık olanlar o nuru görüyorlardı... ⁸⁸¹

Eğer birisi hakikâten Efendi Hazretlerinden sonra bu irşad makamına layık olsa idi, oturduğu zaman kimsede bir ihtilaf zuhur etmez, herkes onu kabul ederdi. Ancak zamanın ihtiyacı olan hilafet aşikâr olmuştur. Hiçbir ihvan Efendi Hazretlerinden sonra uzun bir müddet filan şeyh oldu diye bir iddiada bulunmamıştır.

4—*Şeyhliğini ilan edenler hepsi yanlış yolda mı?*

Bu düşünce tarzı en büyük hatalardandır. Çünkü bu yol nefis terbiyesi yoludur. Yalan onlar hakkında düşünülmez. *Yalan nifak alametidir. Olmayan bir şeyi de var göstermek ihanettir.* Eğer bu yola biri ihanet etmişse mutlak bedelini ödemiştir.

Aşağılık nefis, eğer senden yüce bir kazanç dilese bile bu dilekte hile ve

⁸⁸⁰—Mesnevi c.IV, b.1759–1760

⁸⁸¹—Mesnevi c.IV, b.487–499

*düzen vardır.*⁸⁸²

“Nitekim kendilerine uyulanlar, azabı görünce yanlarından uzaklaşacaklar ve aralarındaki bağlar kopacaktır. Uyanlar: **“Keşke bizim için dünyaya bir dönüş olsa da, bizden uzaklaştıkları gibi biz de onlardan uzaklaşsak.”** Böylelikle Allah onların amellerini kendilerine bir pişmanlık olarak gösterdi. Cehennemden de çıkacak değillerdir” derler.”⁸⁸³

“Eğer meşâyih kendisini halka mutasavvıfların sıfatında ve terbiye ehlinin görünüşüyle gösterir, içi de bunun zıddı olursa, koyun suretinde kurt gibidir. Halk onu koyun gibi bildiği için, ondan emin olur, o da hile ve aldatmayla işini yürütür.”⁸⁸⁴

Ahmed Tahir kuddise sırruhu'l-azîz Hazretleri buyurdu ki;

“İrşada mezun olmadığı halde başına adam toplayanın, Müseylemet'ül-Kezzâb ile haşrıdan korkulur.” (Müseylemet'ül-Kezzâb = Yalancı Müseyleme. Asr-ı Saadette nebilik iddia etmiş, Hicri onbirinci yılda öldürülmüştür.)

“İnsanların bazıları, kendilerini kurtarmadan başkalarını kurtarmaya kalkışıyor.”⁸⁸⁵ **“Yüzmeyi öğrenmeden denize girerseniz boğulursunuz.”**⁸⁸⁶

Ken'an Rifâî kuddise sırruhu'l-azîz başından geçen şu hadise bu konuyu çok güzel anlatıyor.

“Dün gözlükçüye gitmiştim. Çok muazzam olan bu dükkânın sahibi de aynı zamanda göz doktoru idi. Kendisine, gözlük şu noktaya temas ettikçe iltihap yapıyor, bunun çâresini bulun, dedim.

Sıra sıra gözlükler çıkardı. Onu taktı, bunu taktı, olmadı. Nihayet çâre olarak: Her vakit gözlük takmayın! Diyerek işin içinden çıkmak istedi. Nasıl olur? Hekim devamlı gözlük kullanmamı tavsiye ediyor, diyerek dükkândan çıktım.

Bu defa, doktorun tavsiye etmiş olduğu gözlükçüye gittim. Küçük bir dükkânı vardı ve içinde gözlükten başka birçok sıhhî levazım bulunuyordu. Şikâyetimi ona da söyledim. Gözlüğü aldı, bir makine ile ayırarak istediğim şekle getirip elime verdi.

İşte küçük bir dükkân. Öteki gibi büyük ve zengin değil. Fakat gözlükçülüğün inceliğini, yani asıl maksadı elde etmiş.”⁸⁸⁷

Dersaadet'te meşhur Mesnevîhân Hacı Hüsameddin Efendi merhum kuddise sırruhu'l-azîz derste şöyle söyledi ki;

“Erenler, sen dersin ki, ben evliya oldum. Maşallah, ne kolay evliyalık! Bak

⁸⁸²—Mesnevi, c.II, b. 2603

⁸⁸³—Bakara, 166–167

⁸⁸⁴—ÇAVUŞOĞLU, a.g.e. s.133

⁸⁸⁵—GÜNEREN, a.g.e., s. 78

⁸⁸⁶—a.g.e., s. 87

⁸⁸⁷—Ken'an Rifâî, a.g.e. s. 156

eğer sidiğin gül suyu gibi kokuyor ise, evliyasın; yoksa öyle pis pis kokar ise, bir şey değilsin, bombok bir herifsin!” derler idi. Sahihdir, çünkü evliyanın her şeyi tâhirdir. Lâkin bu asi fakir de, bir kere Cenâb-ı Gavs-ı A'zam Efendimizden işittim ki,

“Evet, bir makam vardır, o makam sahipleri öyledir. Ama kadim olmaz, sonra yine insanların bevli gibi olur, yani insanların bevli gibi kokar” dediler.⁸⁸⁸

Efendi Hazretlerinin görevlendirdiği vazifeliler hakka yürüyene kadar görevlerini ikmal etmişlerdir. Onların bulunduğu yerin ihvanlarına kendilerine bir şeyh gibi rabıta ettirenlerin olduğu görülmüştür. Fakat bazı bölgelerde sırf kendi düşüncelerine ihvanın tabi olması için hatim hocalarının tecrit edilmesi gibi durumların olması da aynı siyasî hayat gibi meşihât makamını elde etmeye benzemiştir. Bu yerlerde bile nihayetinde ihvanlar belli bir sükûnete ererek tarîkât devam etmektedir. Bu ise, mecbûri kabûliyet gerektirmiştir.

Mesela; şahit olduğumuz bir şeyhin Hakk'a yürümesinde, Efendinin cenaze namazından önce alelacele hatim hocaları bir mekâna toplatılmış, kısa bir görüşmeden sonra o an zarfı ile itiraz edilemeyecek bir kişiyi kendi görüşleriyle şeyh ilan etmiş ve birbirine eşit seviyede bulunan insanların eşitlik zafiyetlerinden faydalanarak biat konusunda etki altında ve bey'atların alınmasını sağlanmıştı.

Bu anlatılan mesele görünüşte hatalı olmasına rağmen cemaat üzerinde gelecekte olacak fitnenin bertaraf edilmesi açısından Allah Teâlâ'nın bir lütfu olarak görmek gerekir. Çünkü fitnenin açtığı yara ve nifak senelerce tedavi edilmesi mümkün değildir. Ancak bu çeşit hareket tehlikeli yolda yürümek gibidir.

Binâenaleyh, günümüzde mensupları çok olan tarîkatlarda müridlerin şeyhlerinin yüzünü görmeden intisâb ettikleri görülmektedir. Mesela; Azîz Mahmud Hüdâyî kuddise sırruhu'l-azîz Hazretlerinin Osmanlı ülkesinin muhtelif bölgesinde altmış aşkın, Mevlana Halid Bağdadî kuddise sırruhu'l-azîzin ise, yüzlerce halifesi vardı. Bu halifeler aracılığı ile müridlerini yetiştirip eğitmişlerdir. Bugünde durum aynıdır. Şeyhe yapılan intisab ile halifesine yapılan intisab arasında mânevî yükseliş açısından fark yok gibidir. Önemli olan müridin teslîmiyetidir. Çünkü halifeye yapılan intisabı şeyhe, şeyhe yapılanı da Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve selleme yapılan intisab gibi kabul görmektedir.

Efendi Hazretleri hayatlarıyla kayıtlı olmak üzere bir kısım kimselere bir bölgede hatim hocalığı hilafeti verdikleri bilinen bir husustur. Bu hilafet bir tür ders vekâleti olduğundan, O'nun hayatı ile sınırlıdır. Fakat O'nun Hakk'a yürümesinden önce yerine kimin geçeceğine dâir yazılı ve sözlü bir biçimde

⁸⁸⁸—Aşçı, a.g.e. c. I, s.507

kesin açıklama yapmadığından, halifelerin hilafeti devam etmektedir. Bu kişilerin de bir şeyh gibi vazife görmelerini de Efendi Hazretlerinden aldıkları vazifenin devamı olarak kabul etmeliyiz. Ancak bir incelik vardır.

Mustafa Özeren kuddise sırruhu'l-azîz buyurdu ki;
“Evlâdım, bana, gayrimüslimden veli olur mu diye sorarlar. Allah Teâlâ'nın her lisandan velisi vardır, ancak onlar yalnız kendilerini kurtarırlar, başkasına yardım edemezler”⁸⁸⁹

Bu sözden de anlaşılacağı üzere verilen alınmaz, fakat kısır kalmak ve neseptsiz kalmak da büyük bir iptiladır.

Hülâsa, Ahmed Tahir kuddise sırruhu'l-azîz Hazretleri buyurdu ki;
“Mes'uliyet-i mâneviye cezasız kalmaz, ancak zaman alır.”⁸⁹⁰

5—*Kıyamete kadar bu din baki ise, şubesi olan tarikatlarda devam edecek midir?*

Evet.

İslâmiyet kıyamete kadar baki olacağına göre, tarikatlar bu dinin ve insanların ihtiyaçlarından doğmuştur. Asr-ı Saâdet döneminde tasavvufun müesseseseleşmesini bir fıkıh, akâid, vb gibi Efendimiz sallallâhü aleyhi ve sellem bünyesinde gerçekleştirmiştir. Bunları fark ve ayırt etmek gelecek nesillere kalmıştır.

İnsanın manevi ihtiyaçlarından olan tarikatlarda hakikî ve batıl olarak kıyamete kadar güncelliğini yitirmeyecek kurumlardır.

6—*Bir mürşide tâbî olmak mecburiyet midir?*

Hayır.

Allah Teâlâ ve Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellem farz kıldığı şeyin dışında bir farz yoktur. Ancak eğitime muhtaç insanın birinci görevi kendisine yol göstermeye muktedir kâmil birisini bulmasıdır. **“Bilmiyorsanız ilim ehline sorunuz.”**⁸⁹¹

Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellem buyurdu ki;
“Yirmi veya daha az veya daha çok kişiden oluşan bir topluluk içinde bulunduğunda bunların yüzüne dikkatle bak. Eğer içlerinde Allah Teâlâ için kendisinden çekinilen bir kişi göremezsen, bil ki, artık durum nazik bir hal almıştır.”⁸⁹²

“Ümmetim için üç şeyden korkarım: “İlim sahibini gördüklerinde kendisini

⁸⁸⁹—GÜNEREN, a.g.e., s. 33

⁸⁹⁰—GÜNEREN, a.g.e., s. 92

⁸⁹¹—Nahl, 43

⁸⁹²—(Taberânî) (Uhûdü'l Kübra, a.g.e. s.60)

önemsemeyip soru sormamalarıdır" (bu üç sakıncalı şeyden yalnız maddesini zikretmiştir.)⁸⁹³

Çünkü insanoğlunu kendi noksanlarını nadiren gördüğü gibi kendi kendini düzeltmesi haline de az rastlanmaktadır.

Mürşid-i kâmil, doğru yola çağıran kişi olduğundan, şeriat, tarikat ve hakikât ilimlerinden haberdar olması gerekir. Çünkü nefis insana çoğu zaman böyle tuzaklar kurar, yanlışlarını hoş, eksiklerini tam gösterir. İnsan içinde bulunduğu olayları ve durumları objektif olarak değerlendiremez. Bir mürşid-i kâmilin yanında bulunan kimse, onun tecrübelerinden yararlanmak durumundadır. Mürşid ona, nefsinin kendisine kuracağı tuzakları gösterir ve daha çabuk mesafe almasını sağlar.

Ebu Yezid el-Bestâmî kuddise sırruhu'l-azîz buyuruyor ki;

"Şeyhi olmayanın şeyhi şeytandır." Cüneyd-i Bağdadi kuddise sırruhu'l-azîz ise;

"Kimin üstadı yoksa üstadı şeytandır" Cüneyd'in bu ibaresi Bestâmî'den kapsamlıdır. Zirâ üstâd lafzı zahir ve bâtın ilimlerinin öğretilmesini de kapsar.⁸⁹⁴

Diğer bir rivayette de: **"İki tane şeyhi olanın, şeyhi şeytan olur."** buyrulmuştur.

Allah Teâlâ'nın aslanı Hazret-i Ali kerremallâhü vecheh buyurur ki;

"Eğer beni terbiye edici olmasaydı, ben Rabbimi bilemezdim." Öyle ise, sen nasıl bileceksin?

Zira delilsiz yol bulunmaz, kılavuzsuz sefere gidilmez, aletsiz cihâd-ı ekber yapılmaz ve terbiyesiz nefis atına binilmez.

Hakk yolunun yolcusu, tam bir inançla ve muhabbetle bir mürşid-i kâmile bağlanıp teslim olursa, varlığının, insanî mertebesinin yükselmesi müyesser olup esfelden a'laya (*aşağıdan yukarıya*) doğru menziller kat etmeye başlar.⁸⁹⁵

Bütün uygulamalı ilimlerde öğrenmede ilgili eserleri okumanın yeterli olmadığı ve bir üstada ihtiyaç olduğu bilinmektedir.

Mesela;

⁸⁹³—(Taberanî) (Uhûdü'l Kübra, a.g.e. s.60)

Zamanımızda öyle kişilerle karşılaşırız ki, başka yolun kitaplarını dahi okuturmuyorlar. Bu durumu şahsen yaşayanlardan biride benim. Bu türlü hareketlerin manasını dahi anlamak mümkün olmuyor. Ancak bu sorunun cevabını mani' olan kişilere sorduğumuzda cevap dahi vermiyorlar. (Yazan)

⁸⁹⁴—İsmail Hakkı Bursevî, Tuhfe-i Vesimiyye, Hzl: Şeyda ÖZTÜRK, İst., 2000, s.136

⁸⁹⁵— Şeyh Mustafa Kabûlî er-Rifâî, Kenzü'l-Esrâr, İst., 2001, s.24

Dinî ilimlerden “kıraat ilmi” de uygulamalı bir ilimdir. Tecvid ve kıraat bilgileri her ne kadar kitaplarda yazılı ise, de onların anlaşılıp uygulanması bir “fem-i muhsîn” tabir edilen ehliyetli ağzın icra ve ifâ suretiyle tâlimine bağlıdır. Bu yüzden kıraat ilmi üstadından öğrenilir. “Hâl” ilmi olan tasavvuf da kitap müteâlâsıyla elde edilmez. Ancak bir mürşid-i kâminden öğrenilir. Onların rehberliğinde ve yanında bulunularak elde edilir. Tasavvufta işte bu mânâdaki üstadlar için mürşid veya daha özel anlamda şeyh kavramı kullanılır.⁸⁹⁶

Bununla beraber nadiren de olsa şeyhin yardımına ve işaretine hacet kalmaz. *Üveysiler, Berhiler* gibi.

Bunlar bir şeyhin terbiye ve irşadına hacet kalmaksızın doğrudan doğruya Allah Teâlâ’dan feyz alabilenlerdir. Rasûlullah sallallâhü aleyhi ve sellem’in yüce asrından önce gelip böyle vasıtasız olarak feyz kazanıp hakikâte erişenlere Hz. Musa aleyhisselam zamanındaki “*Berh-i Esved*” adıyla tanınan köle de bu mazhariyet ve meşrepte olduğundan “*Berhiler*,” Efendimiz sallallâhü aleyhi ve sellemden sonra gelen bu mazhariyet sahiplerine Üveyse’l-Karâni radiyallâhü anha nisbetle Üveysiler denilmiştir.⁸⁹⁷

Bu konuda Üveysilik meşrebi nadirattan olduğu için ilk tedbir olarak, noksanları ve bunların nasıl giderilebileceğini göstermek için bir mürşid lâzımdır. İnsanda var olan devamlı ilerleme sırasında mürşid onu birçok lüzumsuz şeylerden alıkoyacaktır. Yalnızca okumak ve dinlemekle öğrenilemeyecek nice hususların tecrübeli bir mürşidin gözetiminde pratik olarak tatbik edilerek kolayca yol alınacaktır. Çünkü bilmek yeterli değildir. Onun hazmedilmesi ve alışkanlık haline gelmesi lazımdır. Bu sebeple bütün mutasavvıflar, tasavvuf yolunda yukarıda belirtildiği üzere ilerleyebilmek için bir mürşide bağlanmak gerektiği konusunda uzlaşmışlardır. Üstadı olmayan bir müridin yol alması söz konusu bile edilmez.

Beden doktorları, doktorluğu yeni öğrenmişlerdir zaten... Onlar, hastalığı teşhis için idrara vesaireye muhtaçtır. Fakat kâmil, Allah Teâlâ doktorları, uzaktan adını duydular mı varlığının ta derinlerine kadar girerler! Hatta sen doğmadan yıllarca evvelki hallerini bile görürler!⁸⁹⁸

İnsanların mizaç ve tabiatları birbirinden farklı olduğu için eğitim yolları da farklı olacaktır.

Mürşidler müridlerine; bazen Ekberîyye tarikatında olduğu gibi, sadece teveccüh ederek, bazen Bedevîyye tarikatında olduğu gibi, muhabbet nazarıyla bakarak, bazen de Rıfâîyye ve Hâlidîyye tarikatında olduğu gibi, onları etrafına saf saf toplayıp, gaîplerindeki havatırın defî için teveccüh ederdi. Her müridin

⁸⁹⁶— Muhammed Hikmet Efendi, Marifet-i İlahiyye Tarikat-ı Aliyye, İst, s. 66

⁸⁹⁷—AYNÎ. a.g.e. s. 249

⁸⁹⁸—Mesnevi c.IV, b.1799-1802

kabiliyetine göre kendi batınından feyz almasını sağlar, ledünni ilmin gönüllerinde zuhuruna gayret gösterirdi.

Şeyh-i Ekber Muhyiddin İbn Arabî'ye ait “ *Men Arefe Nefsehu Fekad Arefe Rabbeh* isimli eserin şerhinde Ervâdî, Nakşbendî tarikatında bulunan, nefsin yedi mertebesini kat'etme keyfiyetini anlattıktan sonra şöyle diyor:

“Nefsin yedi tabakasını kat'etmek bazı tarikatlarda esmâ-yı seb'ayı (yedi isim) geçmekle, bazılarında şeyhin müride teveccüh etmesiyle, bazılarında şeyhin müride muhabbet nazarıyla bakmasıyla, bazılarında ise, şeyhle bir araya gelerek ilim ve feyiz almak suretiyle olur. Bu durumda mürid, şeyhin dediklerini duymasa bile şeyhle bir araya gelmek suretiyle ilimle dolup taşar.⁸⁹⁹

Yokluktan varlığa geldin ya kendine gel, geldin ama nasıl geldin? Sarhoşça hiç kendinden haberin yok. Geldiğin yollar aklında bile kalmadı. Fakat biz yine sana bir remiz söyleyecek, bir şey hatırlatacağız. Bu akli terk et de hakiki akla ulaş.

Bu kulağı tıka da hakiki kulak kesil! Hayır, hayır söyleyeceğim çünkü henüz hamsin sen. Daha ilkbahardasın, Temmuzu görmedin bile! Ey ulular, bu cihan bir ağaca benzer; biz de bu âlemdeki yarı ham, yarı olmuş meyveler gibiyiz. Ham meyveler, daha iyice yapışmıştır, ardan kolay, kolay kopmazlar.

Çünkü ham meyve köşke, saraya layık değildir ki, Fakat oldu da tatlılaştı, dudağı ısırır bir hale geldi mi artık dallara iyi yapışmaz hemen düşüverir. O baht ve ikbal yüzünden adamın ağzı tatlılaştı mı insana bütün cihan mülkü soğuk gelir. Bir şeye sımsıkı yapışmak, bir şeyde taassup göstermek hamlıktır.

Sen ana karnında çocuk halindeyken işin gücün ancak kan içmeden ibarettir.⁹⁰⁰

Bu bakımdan bir rehber ve üstada olan ihtiyaç ne kadar gerekli ise, usûlünde tercihi de o kadar önemlidir. Ancak yetiştirme usulleri bir mecburiyet değildir. Fakat tecrübeler birikimi olduğundan gereklidir.

Ayrıca; **“Şeyhlerin silsilesine kendisini ulaştıracak ve kalbinden perdeyi kaldıracak üstadı olmayan kimse, sahipsiz bir sokak çocuğu ve nesebi belirsiz bir kişidir”** denilmektedir.

7—*Şeyhlik makamına oturacak kişiler, kendilerini başkalarının etkisinden niçin kurtaramıyor?*

Şeyhlik kurumu, insanın ruh dünyasına ve gönül âlemine hitap ettiği için etkili ve yararlı olduğu kadar, son derece istismara açık bir kurumdur. Bu konuda sahîh niyeti olan kazanmaktadır.

Bu hususta, şu sözdeki hikmeti ve sırrı düşün: “Halk, hükümdarın dini üzeredir.” Bu söz de bizim söylediklerimizle aynı kapıya çıkmaktadır. Çünkü hü-

⁸⁹⁹—YILMAZ, Hülya, a.g.e., s.41

⁹⁰⁰—Mesnevi c.III, b.1289-1297

kümdar, idaresi altındakiler üzerinde galip ve onlara hâkimdir. Halk, tıpkı çocukların babalarında, öğrencilerin de öğretmenlerinde var olduğuna inandıkları mükemmellik gibi, hükümdarlarında var olduğuna inandıkları mükemmellik nedeniyle onu kendilerine örnek alırlar.⁹⁰¹

Cemaat sistemi içerisinde olan bir kurumda etkileşmenin olması muhakkaktır. Efendimiz sallallâhü aleyhi ve sellemden sonraki yakın dönemlerde olan iç savaşlar (Sıffin, Cemel, Kebela...) bu etkilenmenin olmasına en güzel delillerdendir. Öyle ki, büyüğün yanında kardeş gibi olanlar, büyük girdince kendi aralarında anlaşmazlığa düşmeleri yaratılışın gereğidir.

Aslında hepsinin derdi ve niyeti iyilik yapmak ve ideale ulaşmaktır. Fakat neticenin kendi tarafından tayinini istemesi, kırgınlıklara sebep olur. Sonuçta bir kovanda iki arı beyi olmayacağından, biri diğerini isteyerek veya istemeyerek terk eder. Bu ayrılıktan ya hakikât veya batıl çıkar. Hakikât yoluna devam ederek güçlenirken batıl ise, sonuçta yıkılıp gitmektedir.

“Şeyh Zünnûn el-Mısırî kuddise sırruhu’l azize tarîkatta doğruluğun ne olduğu sorulur, o da bir şiirle şu anlamda cevap verir:

**“Hepimiz şaşkın günahkârlarız,
Doğruluğu istiyoruz, fakat yolunu bulamıyoruz.”**

Zamanımızda bu sözü söyleyecek ve böyle konuşacak kimseler var mıdır? Zamanımızda büyük geçinen kimseler alenen ‘Ben kutb’um, ben gavs’ım’ demektedirler.

Anlatıldığına göre, tâbiinin Efendisi olan, Hasan Basri kuddise sırruhu’l aziz Hazretlerine biri,

“Ey Efendim, dün seni cennette gördüm,” der. Hazret, şöyle cevap verir: **“İblis, senden ve benden başka aldatacak birini bulamadı mı?”**⁹⁰²

Mustafa Özeren Efendi Hazretleri bu konudaki buyrukları hatırlanmalıdır: **“Daima aldatan değil, aldanan kazanır.”** Buyururdu.⁹⁰³

8—Yukarıdaki soruya benzer bir soru; *Manevi yolun temsilcileri kemal mertebeye kavuşmamış kişilerin yönlendirmesinden etkilenir mi?*

Evet.

Çünkü bu yolun büyüklerindeki saflık ve iyi niyet ileri boyuttadır. Bu insanları saflığından dolayı aptal zanneden istismarcılar, niyetlerine ulaşmak için onları kullanmaya çalışırlar. Bu yüce kişiler etrafındaki insanların hilelerine karşı çok tedbirdir. İstismarcıların kontrolünü bu şekilde elinde tutarak düzendeki dengeyi sağlamaya çalışır. Eğer bu şekilde yapmazsa bozulmalar başlayıp kontrolden çıkmalar olur. Hakikî mürşid, dalgınlık hallerinden arı-

⁹⁰¹—İbn-i Haldun, Mukaddime, trc. Halil KENDİR, İst, 2004, s. 201

⁹⁰²—Uhûdü’l Kübra, a.g.e. s.986

⁹⁰³—KÜÇÜK, a.g.e., s. 58

dir. Ancak etrafında bulunan sahtekârları bertaraf etmeyince etkileniyor mu diye bir intibada görünmeye başlar ki, bu ayrı bir sırdır.

Bil ki, şefkatli olmak, uyanık ve keskin zekalı idarecilerde az görülür. Şefkatli olmak daha çok gafil veya gafil gibi davranan kimselerde olur. Uyanık idarecilerde en az görülen şey ise, tebaasına altından kalkamayacakları sorumlulukları yüklemektir. Çünkü böyle bir idareci, onların idrak edemeyecekleri şeylere nüfuz eder, işlerin sonunu fark eder ve bu yüzden onların altından kalkamayacakları ve helak olmalarına sebep olacak sorumlulukları onlara yükler. Bu yüzden Hz. Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle diyor: **“En zayıfınızın yürüyüşüne göre yürüyün.”**

Yine yöneticinin aşırı zeki olmamasının şart koşulması da bununla ilgilidir. Bunun temeli ise, Hz. Ömer radiyallâhu anhın, Ziyad bin Ebû Süfyan'ı, Irak idareciliğinden azletmesine dayanır. Hz. Ömer, Ziyad'ı azledince Ziyad ona şöyle demiştir:

“Beni niçin azlettin ey mü'minlerin emiri? Acizlik ve yetersizlik sebebiyle mi? Yoksa ihanet yüzünden mi?” Hz. Ömer radiyallâhu anh dedi ki;

“Ben seni ikisinden biri sebebiyle azletmedim. Sadece aklının üstünlüğü ile insanlara (kaldıramayacakları) sorumluluklar yüklemeyi hoş görmedim.” İşte bu olaydan, Ziyad bin Ebû Süfyan ve Amr bin As gibi, aşırı derecede zeki kimselerin idareci olmamaları şartı çıkartılmıştır. Çünkü böyle bir zekaya, insanların tabiatlarına uygun olmayan (üstesinden gelemeyecekleri) sorumlulukların yüklenmesi eşlik edecektir.⁹⁰⁴

Maddî riyasette olan zekîlik kavramı, mânevî riyasette kâmillerin temizliği ile eşdeğerdir.

Bu konuya ayrı bir bakış açısından bakarsak, kemal mertebeyi tayin tesbit etmek ancak kemal ehli tarafından olur. Kamil olan, bu türlü yönlendirmelerden emin olması gerekir, diye düşünmekte gerekmektedir. Ancak velâyet makamı, nübüvvet makamı gibi, emniyetli bir durum arz etmez.

İslâmî çizgilerde hareket eden bir kişi kendi durumu tartar ve ona göre yol çizer. Eğer nefsinin istekleri ile iş tutarsa kendini ve intisap eden müridlerinin helakine sebep olur.

“Dostlarınsa hakikâtte düşmanlarındır; onlar seni Allah Teâlâ tapısından uzaklaştırır, seni meşgul ederler!”⁹⁰⁵

Eğer biri bu tür etki altında kalırsa, bu noksanlık işareti olabilir. Ancak bazı kollarda taklit ile başlayıp hakikâti bulma eğilimi de çok olmaktadır. Zamanımızda bu durum daha da artmıştır. Belki zaman içerisinde mukallit işin hakikâatine erebilir. Bu durumları fark ve temyiz etmekte zordur. Taklit sınıfında olan iman kabul edilen imandandır. Bu yolun aslı da taklit ile baş-

⁹⁰⁴— İbn-i Haldun, Mukaddime, trc. Halil KENDİR, İst, 2004, s.268

⁹⁰⁵—Mesnevi c.IV, b.96

ladığından iyi niyetli olanlar sonuçta “*niyet hayır, akıbet hayır*” ile hakikâte kavuşurlar.

“Ben veliyim.” Diye, “Ben evliyayım.” Diye bir tane davul çalmış, ilân etmiş zât gösteremezsiniz. “Sen velîsin.” “Sen Allah dostusun.” Diye muhâtablar söylerler. Nasıl ki, Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellem Efendimizin risâletini tasdik, kişinin kendi yükümlülüğü ise, velinin de velayetini tasdik, kişinin kendi hürriyetidir. Ama bu hürriyet hududu dâhilinde de terbiyeli olmama hürriyetimiz yoktur. Terbiyeli olmak mecburiyetimiz vardır. Bir büyük insan grubunun, Müslüman grubunun “velî” tanıdığı zât hakkında şüpheli lâkirdılar etmesi, en hafif tabiriyle terbiyesizliktir.⁹⁰⁶

9—*Her yetişmiş kişinin şeyh olması gerekli mi?*

—Hayır. Ancak insanın derunundaki hırs bu şeylere yönlendirebilir.

Ahmed Âmiş kuddise sırruhu'l-azîz Hazretleri buyurdu ki;
“*Vücutuna sözü geçmeyen başkasına sözü geçmez.*”⁹⁰⁷

Bu konuda Hacı Hasan Akyol Efendi'nin,⁹⁰⁸ Efendi Hazretlerinin

⁹⁰⁶—İNANÇER, Ö. Tuğrul, Vakte Karşı Sözler, hzl. Ayşe ŞASA-Berat DEMİRCİ, İst.2006, s.167

⁹⁰⁷—GÜNEREN, a.g.e., s. 77

⁹⁰⁸— HACI HASAN AKYOL kuddise sırruhu'l-azîz Efendi:

1895 yılında Hacı Derviş Mahallesi'nde doğdu. Müftü Hüseyin Efendinin torunlarından Mehmet Sabit Efendi'nin oğludur. Amcakızı Münevver Hanımla evlendi. Dört oğlu, bir kızı olmak üzere 5 çocuğu olmuştur. İlk ve Rüşdiye tahsilini Darendede' de yapmıştır.

Askerliğini İstanbul'da Selimiye kışlasında yaptığı sırada (Tokat mebusu) hulefayı Nakşibendiye'den Seyyid Mustafa Hakî kaddese'llâhü sırrahu'l-aziz Efendi'ye intisap etmiştir. Burada hem vatanî görevini hem de ilmî ve dinî çalışmalarını beraber yürütmüştür. Mürşidinin vefatından sonra Sivas Mebusu Hacı Mustafa Takî kaddese'llâhü sırrahu'l-aziz Efendi'den sülukunu ikmal etmiştir. 1925 yılında Takî Efendi'nin vefatıyla İhramcızâde Hacı İsmail Hakkı Toprak kaddese'llâhü sırrahu'l-aziz Efendiye intisap etmiştir.

Hacı Hasan Akyol Efendi çevresinde sevilen sayılan bir kişi idi. Maddî ve manevî himmetleriyle birçok insanın ticarete atılmasında, Darenden'in ilim ve irfan diyarı olmasında büyük katkısı olmuştur. Hacı Hasan kaddese'llâhü sırrahu'l-aziz Efendi, Darenden'in Kurtbağı Mahallesi'ne kendi ismiyle 1957 yılında yapılan camiide dokuz yıl fahrî imamlık yapmıştır. Daha sonra evini 20 Eylül 1966 yılında Sivas'a Kemal Tosuner'in evine taşımıştır. 1971 yılında da Hakk'a yürüyene kadar oturduğu evine yerleşmiştir.

Kendi el yazısı ile tuttuğu notlar, sohbetleri ve nasihatların bir kısmı daha sonra *İslâm ve Ahlâk* adıyla yayınlanmıştır. 31.07.1984 yılında kan kanseri hastalığından Sivas'ta kendi evinde Hakk'a yürümüştür. Kabri mübarekeleri Sivas Yukarı Tekke

Hakk'a yürümesinden sonraki hareketi en güzel örnektir.

Efendi Hazretlerinin Hakk'a yürümesinden sonra son eşi **Hafızanne** evin hizmetine bakmakta olan Şen Mehmet Veli ile Hacı Hasan Akyol Efendi'ye,
 “*Gelsin ihvana sahip olsun, hatm-i hâceyi de okutsun*” diye haber göndermesi üzerine; Hacı Hasan Akyol Efendi'nin,

“Efendi canım! Bizim değil Efendi'nin oturduğu yere oturmak, onun ayağını bastığı yere ayağımızı basmaya hicap ederiz”

Buyurmaları bir vefa ve şeyhlik makamının yetişmiş bir ihvan için mecburiyet olmadığını göstermiştir.

Türkelili Mevlâna Küçük Hüseyin Efendi anlattı ki;

“1980 yılında Hacı Hasan kaddese'llâhü sırrahu'l-aziz Efendiyi, Hulusi Efendi onsekiz arkadaşıyla ziyarete gitti. Hacı Hasan Efendi, Hulusi Efendiyeye hitaben;

“Seyyid mahşerde toplandığımızı gördüm, ben bir yüce kişiye sarıldım, sende bizim eteğimizden tutundun” dedi. Hulusi Efendi;

“Tarikatta tevhit öncümüzsün, başka kime sarılayım” dedi ve ağlamaya başladı, arkadaşları da ağladılar.

Eğer Hacı Hasan Akyol Efendi Hatm-i Hâcegâna okutmaya gitseydi ve şeyhliği dileyseydi, irşad vazifesi muhakkak üzerinde kalırdı. Efendi Hazretleri, Hacı Hasan Akyol Efendi için şöyle buyurmuştur;

kabristanında Hacı Mustafa Tâkî kuddise sırruhu'l-azîz Hazretlerinin kabri civarındadır.

***O aziz insan dopdolu îman
 Oldu hoş revan bağı ridvan
 İsmi Hasan'dı hulkî hasendi
 Fiili hasendi halk ı cihana.***

Vec-hi nurunda, Hakk huzurunda.

Her umurunda uydu Kur'an'a,

Gündüzü sâim, gecesi kâim,

Uydu her dâim, Hükm-ü Yezdan'a.

Üstadı kâmil, etmiş tekâmül,

Olmuştu dâhil, babı irfâna,

Gelse bir bi-mar, hâlin istîfsar,

Eylerdi timar, hoş tabibâne.

Fikri sâibdi, Hakk'a talipdi,

Şevki galipti, feyzi Rahmân'a,

Aşık u sâdik, derdine lâyük,

Kazdılar kabrin kûyi cânâne.

Seyyid Hacı Hulusi Ateş kaddese'llâhü sırrahu'l-azîz

“*Canım! Hacı Hasan bizim sıddıkımızdır*”⁹⁰⁹

Darendeli Hacı Emin kaddese’llâhü sırrahu’l-aziz Efendi⁹¹⁰ buyurdu ki;

⁹⁰⁹—Sıddıklık makamının sahibi Hz. Ebubekir radiyallâhü anhındır.

Hz. Ebu Bekir radiyallâhü anh aşkûllah, haşyetûllah ve muhabbet-i Rasûlullah sallallâhü aleyhi ve sellemden ötürü, daima mahzun idi. Ahkâm-ı şer’iye ve Kur’anı Kerim’in meziyetlerine lâyıkıyla vâkıf, güzel ahlâk sahibi idi. Fevkalâde müttakî, iffet, adalet, insaf sahibi ve cesur idi. Hüzünü ve Allah Teâlâ’ya karşı korkusu, fazla idi. Bu hâlden dolayı, içi daima yanıktı. Her gece yatsı namazını bitirince, ev halkı ile bir iki saat sohbet ettikten sonra onları yatırır; kendisi abdestini tazeler, iki rekât nafle namaz kılar ve seccadesi üzerine oturarak, hûşû içinde murakabeye dalardı. Sabaha bir saat kala, mübarek başını kaldırır ve bir “*ah!*” çekerdi ki; o anda ağzından çıkan nurun ışığı, Kâbe duvarlarını aydınlatırdı. Sonra kalkıp on rekât teheccüd namazı kılar, ev halkını uyandırır ve sabah namazının sünnetini kıldıktan sonra mes-cide giderdi. (BURGAY, Hasan, *Hazreti Muhammed (s.a.v.)’in Varisleri*, Ankara, 1994, s.29)

Sıdkıyyet: Tevhid makamlarını tahsil edip bitiren kimselerin yeridir. Buna tevhid makamlarında Cem’ül Cem derler. İhvan için ondan ileri bir makam yoktur. Tevhid makamından sonra o salıklar için dört rütbe vardır. Bu rütbe o makam sahiplerine batın tarafından verilir. Bu rütbelere sırasıyla şunlardır.

- 1-Velayet
- 2-Sıdkıyyet
- 3-Karâbet
- 4-Nübüvvet

Velayet: İki hali vardır. Bir hali Hakk’la, bir hali de halkla olmaktır. Hal sahibi Hakk ile olduğu zamanda keşfi artar, görüşü artar. Halkla olduğu zamanda mahcubiyeti artar.

Sıdkıyyet: Tek hali vardır. Onlar hiç halkla olmazlar, Hep Hakk’la olurlar. Onların mazharında Hak’tan gayrı olmaz. Onlar hiç halk görmez. Bu makam da bazı veliler söz söylemişler. Beyazid’i Bestami kuddise sırruhu’l-azîz Hazretleri:

“*Ben otuz senedir Hakk’la konuşuyorum, halk zannediyor ben kendileriyle konuşuyorum.*” Bu, sıdkıyyetin halidir. Bir kişide sıdkıyyet hali tecelli ederse, o halk göremez, eşya göremez hep gördüğü Hakk’tır. İşte sıdkıyyetin hali budur.

Karâbet: Kurbiyyet demektir. Kurbiyyet ise, Allah Teâlâ’ya yakınlıktır. Velâyet sahipleri gibi bunda da iki hal vardır. Bunlar ya Hakk’la olur, ya halk’la olur. İster Hakk’la olsunlar, ister halk’la olsunlar hiçbir zaman mahcubiyetleri olmaz. Hakk’la olduğu zaman keşfi nasıl ise, halk’la olduğu zaman da aynı keşfi muhafaza eder. Bu mertebede gerek velayetten gerekse sıdkıyyetten daha üstün bir mertebededir.

Nübüvvet: Bu makamda vahy gelir. Bundan önce saydığımız mertebe sahiplerine ilham gelir. Nübüvvetin bu mertebelerde farkı, vahy gelmesidir. Bu nübüvvetten, daha üstün, daha büyük bir makam yoktur. Bu rütbelerde de makamların tecellileri vardır.

⁹¹⁰— *H. Mehmet Emin Boyraz kaddese’llâhü sırrahu’l azîz*

Malatya ilinin Darendede ilçesinin Ayvalı kasabasında 1912 yılında doğdu. Ecdadı olan Boyrazoğlu ailesi, Gaziantep civarında yaşayan Barak Türklerindedir. Takri-

“Şeyhimin ve halifelerinin sözlerini benim zekâm kavrayamadı. Fakat Hacı Hasan ve Hacı Hulusi kuddise sırruhu’l-azîzân Efendiler, yalnız ve beraber oldular. Şeyhimizin ve kendi sırlarını toprağa gömdüler. Şeyhimizin muhabbetiyle dünyada şuyum, buyum demeden ahirete temiz göçtüler. Şimdi berzâh âleminde şeyhimiz ile beraberler.”

Gülbaba Cavit KAYHAN ise, halifeleri hakkında şöyle demiştir.

“Efendi, azîz-i vakittir. Halifelerinin çok olması lazımdır. Şarttır. Halifeleri Pirlerine kemali sadakatlerinden gizlenmiş ve söylememişlerdirler.”

911

ben beşyüz yıl önce (1445) Ayvalı’ya gelerek, Ermeni’den boşalan bu arazileri işgal edip, sürülerini otlatarak, oraya yerleşmişlerdir. Şu anda, halen onbinlerce dönüm çiftlikleri elinde bulunduran bu kabilenin, sattığı arazilerde Ayvalı ve Kuluncak köyleri yaşamaktadır.

İki yüzyıl kadar önce Ermenilerin işgaline uğrayan Gürün kazasını, savaşarak kurtaran Boyrazoğullarına, Padişah Sivas-Harpüt arasında ağalık yetkisi vermiştir. Bu kabilenin prensibi, halkı iyi yönetmek ve devlete yardımcı olup, gerektiğinde halktan asker ve vergi toplayıp, devlete verme olmuştur.

Onun içindir ki, halka ve devlete sevimlenden kaynaklanan bir güce sahip olmuş, kazancını hep halka ve devlete harcamışlardır.

Emin Efendi’nin babaannesi, Sofular köyündeki Sıddıklar kabilesine mensuptur ki, onların soyunda (Şeriflik) ve takvalık meşhurdur. Anneannesi ise Hekimhan Ağası Şatıroğulları’ndandır. Babası Osman Ağa, medrese mezunu ve takva bir zat idi.

Emin Efendi, hayatını din kültürüne, ibadete, muhabbete ve halka hizmete vakfetmiş olup, çevresinde Nakşibendi tarikatının temsilcisi olmuştur. Halka bilgi ve muhabbet aşımakla ömrünü-geçirmiştir. Gavs’ül-âzam İhramcızâde Hacı İsmail Hakkı kaddese’llâhü sırrahu’l azîz Efendinin üçlerden olan haliferinden biridir.

Emin Efendi hakkında, Darendeli Es Seyyid Osman Hulusi kaddese’llâhü sırrahu’l azîz Efendi’nin yıllar önce yazdığı bir şiiri;

*“Emin’in sinesi tabaveri vaslı niğar olmuş
Anın çün hubbu canda ol aşığım ismi ezberdir
Dili miratı kabildir, mukabbildir cemaline
Mücella sinesinde nuri haklamii azhardır.
Melâhât mülkinin şahı anun tut zarını mazur
O süzü şemmi vasl olmuştur amma zarı averdir
Bu suretle gözükmek cilvesidir yâri mananın
O yoksa zahiri batında birleşmiş beraberdir.”*

⁹¹¹—Bu zatlar; bir değil, üç türdürler.

“Bunlardan bir kısmı yalnız sırrı zata erer ve o yüksek hakikati idrak eder; fakat susar, artık kendi zevk ve neşe âleminde yaşar, kimse ile görüşmez, kimse ile niza etmez, kendisiyle münakaşa edenlere de karşılıklı bulunmaz.

Diğer bir kısmı da bu hakikati ancak birkaç kişiye ağızdan duyurur, fakat eser yazmaz. Yâni bir eser yazsın da, kendisinden sonra o eseri okuyanlar istifade etsin, hakikati anlansın. İşte buna imkân yoktur.

Abdülazîz Mecdi TOLUN kuddise sırruhu'l-azîz buyurur ki;
 “Ben. Mürşidim diye iddia etmedim; fakat etrafımdakiler beni çok tevkir (saygı gösterip, layık gördüler) ettiler.”⁹¹²

Allah Teâlâ dedi ki; Bu veliler benim çocuklarımdır. Gariplik âleminde dirler, eşleri yoktur. Ne işleri vardır, ne güçleri.

Halkı imtihan için, hor ve yetim görünürler. Fakat hakikâtte dostları da benim, nedimleri de. Hepsi de benim korumama arka vermiştir. Sanki onlar, benim cüzlerimdir. Sakın, sakın! Bunlar benim hırka giyenlerimdir. Binlerce kişi arasında yüz binlerce kişidirler. Fakat yine de hepsi bir vücuttur.”⁹¹³

Bu yolda herkes bir nimete mazhar olabilir. Fakat bir makama sahip olmak Allah Teâlâ'nın vergisidir. Çünkü bu yolda ilmi olmayana ve maddî ve mânevî silsilesi sağlam olmayana vazife verilmez.

Bunun sebebi, halkın karşısına çıkartılıp kabul ettirilmek istenen her şeyin mutlaka asabiyete (sosyolojik üstünlük) ihtiyaç duymasıdır. Bir hadiste şöyle deniyor: “Allah Teâlâ ancak kavmi içinde (soyu ve kabilesi yönünden) güç ve kuvvet sahibi birini nebi olarak gönderir.” İnsanların en üstünleri olan ve mucizeler gösteren nebiler hakkında durum bu olduğuna göre, acaba mucizeler gösteremeyen diğer insanların asabiyet olmadan başarılı olabilecekleri düşünülebilir mi?⁹¹⁴

Herkes, herkese bir lokma bir şey verebilir, ama boğaz bağışlamak ancak Allah Teâlâ'nın işidir.⁹¹⁵

Şeyh Necmeddin Kübrâ kuddise sırruhu'l aziz der ki;

Gönül âlemi açılmadıkça şeyhlik yapmak ve mürid edinmek doğru olmaz. Şeyh Ahmed Yesevî kuddise sırruhu'l aziz der ki; (Bir kişi) yetmiş makamdan geçmeden şeyhlik iddiasında bulunsa o hemen kâfir olur. Sadr Ata Risâlesi'nde nakledilir ki; Bir kişi gönül âlemi açılmadan gavs ve gavslar, Hızır ve İlyâs başta olmak üzere gayb erenleri ile sohbet etmeden ve onlardan icazet almadan şeyhlik iddiasında bulunsa yalancı, bid'atçı ve şeytan'dır demişler. Eğer bir kimse bu adı geçen gayb erenleri ve ruhlarından icazet alıp şeyhlik makamında mürid ve dostlarıyla halvete otursa, böyle şeyhi gayb erenler terbiye edip tarikatı öğretirler ve ona yardımcı olurlar. Ayrıca mürid ve dostları da bu halvetten vecd ve feyz elde ederler. Bu hâle sekr makamı derler. O makamda sâlike bazı şeyler zuhur eder. Gayb makamından ne gelse buna tecellî eder veya şeyh denen kişi müridin üç yüz altmış damarından hangisinin razı, hangisinin razı olmadığına vâkıf olur. İşte, şeyh denen kimse müridi terbiye edip muradına ulaştırabiliyorsa, onun mürid edinmesi caiz ve uygun olur.

Bir üçüncü kısım da hem belirli kimselere bu hakikati ağızdan duyururlar, hem de biraz kapalı yollardan gitmek üzere eser de yazarlar ve bırakırlar.” (ERGİN, a.g.e. s. 286)

⁹¹²—Böyle olmasına rağmen şeyhlik vasfı ile hareketten kaçınmışlardır. ERGİN, a.g.e. s.227

⁹¹³— Mesnevi c.III, b.79–84

⁹¹⁴—İbn-i Haldun, Mukaddime, trc. Halil KENDİR, İst, 2004, s. 224

⁹¹⁵—Mesnevi c.III, b.17

Eğer müridi maksada ulaştıramıyorsa, mürid edinmesi caiz olmaz.⁹¹⁶

Ali Eriş isimli ihvandın dinledim.

*“Fatsa’da, Efendi Hazretleri Hakk’a yürüdüktan sonra ihvan arasında vazife kimin üzerine kaldı davası oldu. Kiraz Hoca vazife bende dedi.⁹¹⁷ Ali Osman Efendi de Hafız Hakkı Efendi Hazretlerine bağlanmayı uygun gördü. Ben ise, bu konuda İhramcızâde Hacı İsmail Hakkı Efendi Hazretlerine mü-racaatta bulundum. Manada Efendi Hazretleri bana **“Benim vekilim sen-sin”** buyurdu. O zamandan beri ilk defa sana (Yazana) anlatıyorum. Ben ise, kimsenin haline karışmadım Efendi Hazretlerinden de bir an ayrılmadım. Gardeşim! Tam teslimiyet gerekir.*

Seneler sonra Termeli Mehmet Efendi, Karasakal ve oğlum Mustafa ile hasta yatağında yatan Hafız Hakkı Efendinin ziyaretine gittik. Yatağında yatıyordu. Sürekli Hafız Hakkı Efendi “Bu sizin babanız mı?” Diye bana işaret ediyordu. Termeli Mehmet Efendi bunun manasını bir türlü anlayamadı.”

Zamanla Efendi’nin⁹¹⁸ ihvanları içinde kendinden sonra zahiri irşad makamında oturup büyük işler ve hizmetler yapacak zatlar olduğu görülmektedir. Bu zatlar bildiğimiz şekilde tekke şeyhi veya bir tarikat piri hareket etmemişlerdir. Öyle ki, kendilerine bir şeyhlik isnat ve teklif veya ısrar edilse de, kabul etmemişlerdir. Onlar dünya menfaati ve geçinmek için başlarına adam toplama-mışlar, vekâle açmamışlar. Öteden beri işleri neden ibaretse, onunla meşgul olmuşlar. Bu esnada onların hali *“El işte, gönül oynasta”* makamındadır. Bu ihvanların yoldaki sevgileri şeyhlerine olan bağlılıklarıdır. Mevlâna Halit Bağdadî kuddise sırruhu’l-azîz buyur ki;

“Muhabbet, müridin kalbinden mürşidin mânevî vücuduna akan bir ne-hirdir.”⁹¹⁹ (Muhabbetin mekâna ve makama ihtiyacı yoktur.)

10—*Bulunduğu kolda icazetli şeyh kalmazsa başka kol’a ihvan geçebilir mi?*

Evet.

“Kim tebaasında daha âlim biri bulunduğu halde bir âlimi taklit ederse, Allah Teâlâ’ya, Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve selleme ve Cemaat-i müslimîn’e ihanet etmiş olur.”⁹²⁰

Eğer ihvan gönlünü teskin ve nefsinin terbiye edende kendisi için bir terakki bulamıyorsa arayış içinde olup hedefe kavuşturacak birini araması gereklidir.

⁹¹⁶—*Yesevilik Bilgisi*, a.g.e.s.439, *Mir’âtü’l-Kulûb*,” s. 41–85

⁹¹⁷—*Mehmet Akkiraz* (1895–1997) Binlerce müslümanın yetişmesinde emeği geçti. İmam Hatip lisesi, kur’an kursu ve camilerin yapımına öncülük etti. 16 Haziran 1997 Pazartesi günü Samsun’da Hakk’a yürüdü.

⁹¹⁸—Ahmet Amiş Efendi.

⁹¹⁹—ERGİN, a.e. s: 285

⁹²⁰—Feyzû’l-Kadîr, I, h. 2701

Bazı terbiye usullerinde “*Şeyhi Hakk’a yürüyen dervişin, ıslak mendil kuruyuncaya kadar kendine bir şeyh bulması gerekir*” denilmiştir.

Şah-ı Nakşibend kuddise sırruhu’l-azîz Hazretlerinin bir sözü vardır: “*Sağ kedi, ölmüş aslandan daha iyidir.*”

Buradaki mana, ruhaniyetin durumuna göre olmasıdır.⁹²¹ Çünkü O beş mürşid öncesi olan Abdulhâlik Gucdüvnânî kuddise sırruhu’l-azîzden de feyz almıştır. Emir Gülâl kuddise sırruhu’l-azîzde mürşid kabul etmiştir.

Manevi kapıyı aralayamayana, zahirdeki mürşide tabi olmak farzdır.

Beyhakî iman bahsinde ve **Hervey-i Derecâtü’t-Tâibîn** adlı kitapta aşağıdaki şu hadisi tahrir (rivayet) eyledi:

“İbn Abbas’tan rivayet edildiğine göre o şöyle dedi; Rasûlullah sallallâhü aleyhi ve sellem Efendimiz bizim aramızda iken onun yanında Cibrîl

⁹²¹— **Bu mektûb, Bedî-uz-zamâna gönderilmiştir. Hızır “aleyhisselâm” ve İlyâs “aleyhisselâm” ile buluşmağı bildirmektedir:**

Allah Teâlâ’ya hamd olsun! Onun seçtiği kullarına selâm olsun!

Çok zamandan beri, sevdiklerimiz Hızır “alâ nebiyyinâ ve aleyhissalâtü vesselâm” için soruyorlar. Onun için bu fakîre lâzım olan bilgi verilmediğinden cevâb yazmıyordum. Bugün sabâh vakti toplanmıştık. İlyâs “aleyhisselâm” ile Hızır “alâ nebiyyinâ ve aleyhimessalvâtü vetteslîmât” rûhânî şekillerde geldiler. Hızır “aleyhisselâm” rûhânî olarak dedi ki,

“Biz ruhlar âlemindeniz. Allah Teâlâ, bizim ruhlarımıza öyle kuvvet vermiştir ki, insan şeklini alırız. İnsanların yaptığı işleri, bizim ruhlarımız da yapar. İnsanların yaptığı gibi yürürüz, dururuz, ibadet ederiz”

“Namazları Şâfi’î mezhebine göre mi kılarırsınız?” dedim.

“Biz İslâmiyete uymakla emr olunmadık. Kutb-i medârın işlerine yardım ederiz. Kutb-i medâr Şâfi’î mezhebinde olduğu için, biz de onun arkasında şâfi’î mezhebine göre kılıyoruz” dedi. Bu sözünden anlaşıldı ki, bunların ibadetine sevâb yoktur. Yanında buldukları kimseler gibi ibadet ederler. İbadetin yalnız şeklini yaparlar. Bu konuşmadan da anladım ki, velâyetin kemâlâtı şâfi’î mezhebine uygundur. Nübüvvet kemâlâtının ise hanefî mezhebine bağlılığı vardır. Kıyamete kadar hiç nebi gelmeyecektir. Bu ümmete bir nebi gönderilse idi, Hanefî mezhebine göre ibâdet ederdi. Hâce Muhammed Pârisâ kaddese’llâhü sırrahu’l azîz hazretlerinin, (Füsûl-i sitte) kitâbındaki, (Hazret-i İsâ “alâ nebiyyinâ ve aleyhissalâtü vesselâm” gökden indikten sonra, İmâm-ı a’zam Ebû Hanîfe “radıyallahü teâlâ anh” mezhebine göre iş yapar) sözünün ne demek olduğu şimdi anlaşıldı. Bu iki büyükten yardım ve dua istemeği düşündüm.

“Allah Teâlâ’nın lütfuna, ihsanına, nimetlerine kavuşan bir kimseye biz ne yapabiliriz?” dedi. Sanki kendilerini aradan çektiler. Hazret-i İlyâs “alâ nebiyyinâ ve aleyhissalâtü vesselâm” bu konuşmaya hiç katılmadı. Bir şey söylemedi. Vesselâm.

Zikr et zikr, bedende iken cânın!

Kalbin temizliği zikr iledir Rahmânın!

[İmam Rabbânî Mektubat, c:1-282]

aleyhisselâmda vardı. Allah Teâlâ, katından Hz. Resule bir melek indirdi. Ve o melek şöyle dedi:

“Ya Muhammed! Rabb'in sana selam ederek, seni nebî ve kul olmakla, nebî ve melek olma arasında muhayyer bıraktı.” (Seçme hakkını sana verdi.) Hz. Cibril aleyhisselâm Rasûlullah sallallâhü aleyhi ve sellem işaret ederek, tevazuyu, yani nebî ve kulluğu seçmesini istedi. Bunun üzerine Rasûlullah sallallâhü aleyhi ve sellem;

“Nebîlik ve kulluğu isterim” buyurdu. Melek (cevabı alınca) göğe yükseldi. Rasûlullah sallallâhü aleyhi ve sellem Efendimiz dönüp Cebrail'e sordu.

“Bu gelen kimdi?” Cibril aleyhisselâm cevap verdi:

“İsrafil'di...” Bu hadisten anlaşıldığına göre Cebrail aleyhisselâm, Rasûlullah sallallâhü aleyhi ve sellem bir nevi hocasıdır. Zira Rasûlullah sallallâhü aleyhi ve sellem onun irade eylediğini irade buyurdu. Hz. Cibril aleyhisselâm şeyh ve muallim menzilesindedir. Hz. Muhammed sallallâhü aleyhi ve sellem ise, müteallim (öğrenen) ve mürid menzilesindedir.

Nitekim bu mânâya işaret olarak, Cenab-ı Hak âyet-i kerimesinde şöyle buyuruyor:

“Mülkün gerçek sahibi olan Allah Teâlâ, her şeyden yücedir, Ey Muhammed! Kur'an-ı Kerim vahyedilirken, henüz bitmeden okumaya kalkma. ‘Rabbim ilmimi artır’ de.” (Tâ-Hâ, 114)

Bu âyet-i kerimeden de anlaşılan, Hz. Rasûlullah sallallâhü aleyhi ve sellem, vahy-i ilâhîde Hz. Cibril aleyhisselâma uymasındır. İşte sâlike lazım olan da; onun şeyhinin önüne geçmemesi ve onun isteklerine zıt harekette bulunmamasıdır. Onun te'dibiyle edeplenmesi ve onun kalbî temizliğiyle yıkanması gerekir. Şayet sâlikin bir şeyhi yoksa, elbette ki, hayatta olan hâlihazırdaki bir mürşide intisâb etmek için gayret sarf etmesi gerekir. Zira bu tarîk-i evliya insanı Hakk'ın kapısına götüren bir yoldur. Buna mürşidsiz gidilmez ve yalnız kitap okumakla bu yol kat edilmez. Ve menzil-î maksûda erişilmez. Hz. Mevlâna kuddise sırruhu'l-azizin buyurdıkları gibi,

Bu yolu Hızır'ın yoldaşlığı olmadan geçme.

Karanlıklar vardır orada. Kaybolma tehlikesinden kork!

Bir pîr seç. Çünkü pîr olmadan bu yol tehlike, korku ve çukurlarla doludur.

Sâlike elbette bir pîrin işaret edildiği ortadadır. **“Şeyhi olmayanın şeyhi şeytandır”** demişler. Ebû Ali Dehhak kuddise sırruhu'l-aziz buyurdu ki;

“Bir bahçıvan tarafından dikilmeksizin kendiliğinden biten ağaç yapraklanmaz ama meyvesi olmaz, meyvesi olsa bile tadımı ve yiyimi hoş değildir ve bu ağaçlar dağlarda yetişirler.”

Bütün şeyhler ve tarikatlar arasında meşhurdur ki;

“pîr-i perver (terbiye eden zât, üstad), Hudâ-perver gibi değildir.” Şer'i şerifte hadis-i şerifle sabittir ki; eğitilmiş köpeğin daha doğrusu avcı köpeği olarak yetiştirilmiş köpeğin avladığını yemek helal olduğu gibi, eğitilmemiş, sıradan bir köpeğin yakaladığı canlı hayvan, esasta eti yenecek bir şey olsa dahi yine de yenmez. Neden? Çünkü onu eğitilmemiş bir köpek yakaladı. O murdardır ve yenmesi haramdır, işte buna kıyasen diyebiliriz ki, bir üstadın elinden çıkarak

eğitilmiş biriyle, kendi kendine, üstadsız olarak yetişmiş biri arasında büyük fark vardır. Ve bu ikisi asla aynı kefeye konamaz. Onun için bu yola (tarîkâta) girecek bir kimsenin, kendi zamanında yaşayan bir mürşidin hizmetine girmesi ve ona her şeyiyle teslim olması vaciptir denilmiştir. Zira tarîk-i evliya öyle kolay bir iş olup, sıradan fiillerden değildir. Nitekim Kabil Hâbil'i öldürdükten sonra, bir karganın irşadına muhtaç hale geldi. Bu hem Kur'ân-ı Kerim'de sabittir hem de Mesnevî'de izah edilmiştir.

Meşâyih'in kendi aralarında mutabık olarak üzerinde durdukları bir mesele de, mürşidden maksadın, yaşayan bir mürşid olduğudur. Yoksa bu dünyadan dâr-ı bekaya intikâl ederek vefat etmiş mürşid değildir. Yani bir kimse irşad olmak üzere kendisine bir mürşid arıyorsa, onun kendi zamanında yaşayan ve halkı irşad etmeye memur bir mürşidi bulması ve ondan terbiye alması icab eder. Zira bir kimse ölmüş olan bir mürşid-i kâminden ne ders alabilir, ne merâtib-i sülûkü idrak edebilir, ne de bu yoldaki bir kısım esrara vakıf olabilir. Ama bazı kimseler vardır ki, sıkıntılarından ferahlamak için dua ederken, bu kimselerin yüzü suyu hürmetine imdat isterler. Bu takdirde onların rûhâniyeti —Allah Teâlâ'nın izniyle— tevessülde fayda sağlayacaktır. Ama irşad edemez. Buna rağmen, bazı kimselerin ruhlarla olan aşinalığı fazladır. Bu şahısların istisna kabilinden de olsa, irşad olmaları vâkidir. Zira bu kimseler varlıktan tecrit olup (fena bularak) ruha tebdil eylemişlerdir. Ama beşerî hususiyetlere sahip olan bir kimsenin ölmüş biri tarafından irşad ediliyor olması nasıl mümkün olabilir ki? Bu nev'î irşad ancak bu âlemde (dünyada) gerçekleşecek olan irşaddır. Bu irşad, hem hizmet, hem de kulluktur. Öldükten sonra ise, kullukla mükellefiyet ortadan kalkar, irşad etmek; kullukla mükellefiyeti olmayan kimseye zülüdür. Sonra zevk-i ilâhîde boğulurcasına Allah Teâlâ'da haşr olmuş biri için bu külfet niye? Ve bu neyi ifade eder? Vefat edip gitmiş olan pîr-i mürşidlerin şayet ruhları bu âlemdeki sâlikleri irşad etmeye devam edecekti, o halde niçin yerlerine halife bırakarak gittiler? Nitekim âlemlerin efendisi, kâmilin en ekmelel efdalul-mürselîn Hz. Muhammed sallallâhü aleyhi ve sellemi yaratılanların en şereflisi ve üstatların en güzeli iken niçin

“Ümmetimin irşadına kimse lazım değildir. Ben nasıl hayatta iken onları irşad ediyordum, Hakk'a yürüdükten sonra da irşad ederim” demedi? Eğer vefatından sonra, hayatta olan bir mürşidin kendisinden sonra irşad etmeye devam ve salahiyeti olmasaydı, hiç şüphesiz Efendimiz, bunu söylemek ihtiyacını hissederdi. Ve kendisinden sonra halife tayin edilmesine bizzat hayattayken karşı çıkardı. Ve ümmetini, kendisinden sonra gelen ilim ve fazilet sahibi kimselere, ilimlerinden ve faziletlerinden istifade etmeleri hususunda teşvik etmezdi.⁹²²

Gavs-i Hizani kaddese'llâhü sırrahu'l azîz şöyle buyurdu: *“Sohbetinde bulunduğum bazı şeyhler, müridlerine rabıtada kendilerini değil, vefat etmiş olan kendi şeyhlerini rabıta yapmayı söylüyorlardı. Hâlbuki berzah âlemindeki kişiyi rabıta etme, dünya âlemindeki kişiye nasıl menfaat verir.”*

Yüce mecliste sofilerden biri bu konu hakkında şöyle dedi:

⁹²²—İsmail Ankarâvî, Minhâcu'l-Fukara, İst, 2005, s. 57–59

“Eğer âlem-i berzâhtakinin rabıtası, dünya âlemindekine kâfi gelseydi, Hz. Rasûlullah sallallâhü aleyhi ve sellem bütün mahlûkatın şeyhi ve dünyadaki hayatından daha ekmel bir hayat ile Ravzâ-ı Mutahharada diri olduğundan, bütün mahlûkat onun râbitasıyla yetinir ve bu daha iyi olurdu.”⁹²³ Gavs-i Hizani sofinin bu sözünü beğendi.⁹²⁴

Eski devirlerde birçok şeyhten icazetli dervişler bulunmaktadır. Fakat edep olarak bir kapıda ısrarlı durmanın daha menfaatli olacağı görüş yaygındır. Çünkü hiçbir mürşid-i kâmil *“gelin bana tabi ve teslim olun demez,”* dememelidir.

“Hazret-i Resul zamanından tâ bu zamâna dek meşâyihden ve hulefâdan hiç kimse icazet olmaksızın meşâyih elinden diyerek lâ-’ale’t-ta’ÿîn ya da kendi adını anarak filan elinden diye tevbe vermemiştir.

Müridin şeyhten icâzet talep etmesi doğru değildir. Çünkü mürid tam tesli-

⁹²³—Rasûlullah sallallâhü aleyhi ve sellem ile nübüvvet görevi bitmesine rağmen velâyeti ise usûl farklılıklarıyla devam etmektedir. Buradaki farkı görmek gerekir. Eğer denildiği gibi durum olmuş olsa idi, Rasûlullah sallallâhü aleyhi ve sellem ilk nebi olarak gelmesi veya diğer nebi ve rasûllerin gelmesine gerek kalmazdı. Belki de Âdem aleyhisselâmdan sonra nebi de gelmezdi. Bu sebeple nübüvvetin son bulunduğu velâyetin devamı nedeniyle evliyanın velâyetteki devamında keyfiyet usûl sahibinin tercihinde aranmalıdır. Zahren bir önceki mürşidini râbita ettirenin niyeti ve mahiyeti başkalarına karanlık olduğundan, yoldaki gelen vekilin noksanlığının ikmâli bu şekilde giderilmiş ve ihvân emniyeti düşünüldüğü anlaşılmaktadır. (Yazan)

İmran İbnu Huseyn radiyallahu anhüma anlatıyor: Rasûlullah sallallâhü aleyhi ve sellem buyurdular ki:

“İnsanların en hayırlıları benim asrında yaşayanlardır. Sonra bunları takip edenlerdir, sonra da bunları takip edenlerdir.” İmran radiyallahu anh der ki:

“Kendi asrını zikrettikten sonra iki asır mı, üç asır mı zikretti bilemiyorum. bu sonuncuları takiben öyle insanlar gelir ki kendilerinden şahidlik istenmediği halde şahidlikte bulunurlar, onlar ihanet içindedirler, itimad olunmazlar. Nezirlerde (adak) bulunurlar, yerine getirmezler. Aralarında şişmanlık zuhûr eder.” Bir rivayette şu ziyade var: **“Yemin taleb edilmeden yemin ederler.”**

(Buhari, Şehadat 9, Fezailü'l-Ashab 1, Rikak 7, Eyman 27; Müslim, Fezailü's-Sahabe, 214, (2535); Tirmizi, Fiten 45, (2222), Şehadat 4, (2303); Ebu Davud, Sünet 10, (4657); Nesai, Eyman 29, (7, 17, 18).)

“Dün bugünden hayırlıdır, bugün yarından hayırlı olacak. Bu hal kıyamete kadar devam edecek.” (kendinden sonra gelen zamandan hayırlıdır.)

“...Siz daima eskisinden daha kötü günler gelecek. Ancak bu kötülükle emîrlerinizi kötülüğünü kasetmiyorum. Fakat âlimlerinizi, fakihlerinizi kastediyorum. Bunlar gidiyorlar, sizler onların yerine yenisini bulamayacaksınız. Bunlar yerine kendi reyleriyle fetva verecekler geliyor.”

⁹²⁴—Gavs-i Hizani Seyyid Sıbgatullah-el Arvasi, **Minah** (Vergiler), İstanbul, Aralık 1996, s.64 Minah: 63

miyet içinde olmalıdır.”⁹²⁵

11—*Mecburiyetten şeyh olunur mu?*

Hayır. Bu işi iyi niyetle yapıyoruz diyenler vardır. Bu ise, yine tehlikeli bir yoldur. Bir şeyler kazanmaya çalışılırken belki bir şeyler kaybedilir.

Ahmed Tahir kuddise sırruhu'l-azîz Hazretleri buyurdu ki;

“ Herkes iyi yaptığını zanneder.”⁹²⁶

Mustafa Özeren kuddise sırruhu'l-azîz Hazretleri buyurdu ki;

“Bir şeyin olması için çok ısrar etmeyiniz. Gönlünüzü ona takmayınız. Siz ısrar ettikçe o sizden uzaklaşır.”⁹²⁷

Kışın kardan testiler yapıyorsun, iyi ama hiç onlar suya dayanır mı?⁹²⁸

Bu yolda şeyh sıfatı ile mürşitlik sıfatını ayrı tutmak gerekir.⁹²⁹

⁹²⁵—ÇAVUŞOĞLU, a.g.e. s.127

⁹²⁶—GÜNEREN, a.g.e., s. 50

⁹²⁷—KÜÇÜK, a.g.e., s. 67

⁹²⁸—Mesnevi c.III, b.720

⁹²⁹—Efendi Hazretlerinin ihvanlarından tarikat yolunun zahirini kurtarmak için çıktık diyen bazı kişilere şu söz söylenmelidir.

1-Kendilerine rabıta yaptırmamalıdır.

2-Tarikat derslerini ikmal eylememişlerse tamamlamalıdır.

3-Sohbetlerinde Efendi Hazretlerinden bahsederek kendileri yokluk ile hareket etmelidir.

4-Eğer kendilerine vazife verildiğini söyleyenlere, bizdeki vazife zahiri kurtarmak bu ihvan topluluğunun çil yavrusu gibi dağılmasına mani olmak için demelidir.

5-Efendi Hazretleri ile olan bağlantıyı koparmamalıdır. Eserlerine, sözlerine sahip çıkmalı, evlatlarına saygı göstermelidir

6-Sohbetlerin ana teması hep Efendi Hazretleri olmalıdır.

7-Az bir feyz varsa, bunun Efendi Hazretlerinin ikramı olduğunu bilmelidir.

8-Silsilelere kendi adlarını yazdırmaktan kaçınılmalı ve yazmamaları içinde ihvanlarını devamlı ihtar etmelidir. Bazı ihvanın keşiflerindeki hataları hemen düzeltmelidir.

9-Ahret hayatını dünyaya tercih etmeyip, eğer ki, bir hatanın varlığını hissediyorlarsa nefislerine ayak basıp bu davadan vaz geçmeleridir.

10-Kendisini şeyh kabul eden başkalarının keşfine değil, bizzat yakaza veya uyanık halde Rasûlullah sallallâhü aleyhi ve sellemden ve Efendi Hazretlerinden emaneti teslim almalıdır. Kendisi Maneviyat meclisinden haberdar olmayıp başkalarının görmüş olduğunu (farz edelim) bunu nefisine pay çıkararak kabul etmemelidir.

11-Her şeyin sonu yokluk, varlık Allah Teâlâ'nın ise; hakikat yolunda sen olsan ne olur olmasan ne olur, demeli ve işi sahibine teslim etmelidir.

“Bu sayılan şeylerin Efendi Hazretleri tarafından tasdik edildiğini bizzat Mehmet Veli ŞEN ile yaptığım bir mülakatta yaşadım. Şöyle ki; 1993 yılında O'nun şeyhlik yaptığını bildiğimden kendisi ile konuşurken bana “Artık ihvan-

*“Molla Cami kuddise sırruhu'l-azîz Hazretleri kimseye zikir telkin etmezmiş. Fakat sadık bir Talib çıkarsa onu gizlice tarîkattan haberdar ederlermiş. ‘Şeyhlik yüküne tahammülüm yok’ dermişler.”*⁹³⁰

Mürşid olacak kişinin buluş çağı daha sonraki gelecek zamanda ise, bu da ayrı bir önemli husustur.

Bazen kamil-i mükemmil bir veli, tarîkat ta'limi için, kemale gelmemiş bir veliye izin verir. Henüz kemale gelmemiş bu mürşid de, müridleri ile toplanıp vazifelerini icra ederken olgunlaşır. Nitekim Hâce Şah-ı Nakşibend kuddise sırruhu'l-azîz Hazretleri, Mevlana Ya'kûb-ı Çerhi kuddise sırruhu'l-azîze kemal derecesine kavuşmadan önce, tarîkat ta'limi için icazet vermişler ve

“Ey Ya'kûb, benden sana ne ulaştıysa, onları insanlara ulaştır” buyurmuşlardır. Mevlana Ya'kûb-ı Çerhi kuddise sırruhu'l-azîzin kemale gelmesi, daha sonra Hâce Alâeddin-i Attar kuddise sırruhu'l-azîzin hizmet ve huzûrunda olmuştur. Bunun için Abdurrahman Cami kuddise sırruhu'l-azîz, (**Nefehât**) kitabında, Mevlana Ya'kûb-ı Çerhi kuddise sırruhu'l-azîzi önce Alaeddin Attar kuddise sırruhu'l-azîzin müridleri zümresinden sayar, sonra Şah-ı Nakşibend kuddise sırruhu'l-azîze bağlar. Mürşid-i kâmil-i mükemmilin, vilayet derecelerinden sadece bir derecede içtihat ve kabiliyeti bulunan bir müridine, o dereceye kavuştuktan sonra tarîkat ta'limi için icazet vermesi de, bu kabildendir. O mürid bir bakımdan kamildir, bir bakımdan nakıstır. Vilayet derecelerinden iki veya üç dereceye isti'dadı bulunan müridin hali de onun gibi, bir bakımdan kâmdir, bir bakımdansa nakıstır. Çünkü nihayetin nihayetindeki bütün derecelere ulaşmadan bir bakımdan kemalde, bir bakımdan da noksanıdır. Bununla beraber kâmil ve mükemmil şeyh, istidadında mevcut olan vilayete kavuştuktan sonra, tarîkat ta'limi için icazet verir.

Demek ki, icazet (hilâfetname), mutlak olarak kemale gelmiş olanlara verilmaz. Şunu da bildirelim ki, kemale gelmemiş olmak icazete mani ise, de, kamil-i mükemmil, noksan birini, Yani kemale gelmemiş birini kendine naib eder ve “Onun eli benim elimdir” derse, huzûruna gelenlere bir zararı olmaz. Her işin en doğrusunu Allah Teâlâ bilir. (29. Bölüm)⁹³¹

larım beni terk etmeye başladılar” dedi. Kendisiyle yukarıda sayılanlar üzere bir konuşmamız geçti. Sonra ayrıldık. Ertesi gün Mehmet Veli ŞEN tekrar yanıma geldi. Bana “Bu gece Efendi Hazretleri ile görüştük. İsmail’in sözlerini tut, dedi” Sonra “Bana başka bir sözün daha var mı?” deyince “Ben kimim ki, sana söz söyleyeyim” dedim.” (Yazan)

Buradan şu manayı çıkarmak mümkün olabilir. Efendi Hazretleri kendisinden ayrılmayan dersini ikmal etmiş ihvanlarına zaruret sınıfından ihvanın bağlanma durumunu hoş karşıladığını anlamak gerekir. Eğer bu şekilde olmasa idi, manevi cezaların tecelli edeceği aşikârdır.

⁹³⁰—ŞUŞUD, Hasan Lûtfi, *İslâm Tasavvufunda Hâcegân Hânedânı*, İstanbul, 1958, s. 116

⁹³¹—İmam-ı Rabbani, Mebde' ve Me'ad, İst. 2000, s. 50

“Necmeddin Kübra kuddise sırruhu’l-azîz der ki; Müritlik Hakk’ın zatıyla sıfatlanmaktadır. Hakk Teâlâ bu sıfatla kula tecelli etmeyince irâdet nûrunun aksi kulun gönlünde zâhir olup mürid olmaz. Şayet mürid kendi varlığını ortadan kaldıramazsa zillet vadisine düşer ve imanı tehlikeye girer. Hakk Teâlâ buyurur ki; “...ellerinizle tehlikeye atmayın,...” (Bakara,195) Bu sebeple icâzet talep etmek mürid için iflas demektir. İcazet talep etmek küstahlığını ancak kendini beğenenler yapar.

Şeyh, müride Allah Teâlâ’ya yürüyüşteki nefis menzillerinden ilâhî tecellilerin başlangıcı olan kalb makamının sonuna ulaştığında icâzet verir. İstidatları olmadığı hâlde icâzet talep edenlere de icâzet verirler, fakat bu icâzet onlar için doğru yoldan sapma sebebidir. Ancak şeyh icâzeti kendi isteğiyle verirse o başka.

Mürid, mürebbî huzûrunda ve meşâyih tarîkinde iç yönünü güçlendirmeden iddia sahiplerinin kışkırtmasıyla dalalete düşerler; itikatları temizken murdar olur. Şeytanın vesveseleri zahir azaya sirayet eder. Böylece nefis ne şeriata nede şeyhin emirlerine itaat eder.⁹³²

“Herzevekillerin herzelerini, manasız sözlerini, saçma gururlarını az dinle, bu çeşit adamlarla savaş safına girme.”⁹³³

A yücelerden kaçan şeyh, bu hileyi bırak! Sen, başına birkaç körü toplamış acı suya benziyorsun! Adeta bunlar benim dervişlerimdir... Ben de acı suyum. Benden içerler de böyle kör olurlar diyorsun!

Suyunu Ledün denizinden tatlı bir hale getir. Kötü suyu bu körlere tuzak yapma! Kalk, yaban eşiği avlayan Allah Teâlâ’nın aslanlarını gör... Sen, neden köpek gibi hileyle kör avlamadasın? Onlara yaban eşiği avlıyorlar dedim... Fakat yaban eşiği de nedir ki? Onlar sevgiliden başkasını avlamazlar... Hepsisi de aslandır, aslan avcısıdır, nur sarhoşudur!⁹³⁴

Bazı cahil şeyhler, kendilerine bir miktar esrâr-ı ilâhiye açıldığı zaman... Merkep izinde birikmiş su görüp derya zannetmiş kimseler gibi. kendisini kâmil oldum zannedip, nefsinin hilesine aldanır, hakikâte varamaz..berzah denilen iki mertebe arasında ki, geçitte kalır.⁹³⁵

“İslah-ı nefis ehemmi mühimmatdandır. Kişi kendi nefsinin ıslah itmeden gayrın ıslahına mübaşeret ayn-ı gaflettir. Ve tarîkata âlim olmayan rehnüma olmak ayn-ı cehalettir. İmdi riâyet-i şeri’at-ı şerif ile tamir ve tarîkat-ı meşâyih-i izam ile batının tenvir ide.”⁹³⁶

⁹³²—ÇAVUŞOĞLU, a.g.e. s.128

⁹³³—Mesnevi c.III, b.4020

⁹³⁴—Mesnevi c.IV, b.1549–1553

⁹³⁵—Selim Divane, Sadıkların Müşküllerinin Anahtarı, a.g.e., s.56

⁹³⁶— “Nefsi terbiye etmek önemli işlerdendir. Kişi kendi nefsinin ıslah etmeden başkasının ıslahına heveslenirse gafletten başka bir şey değildir. Ve tarîkatı bilme-yene kılavuz olmak cehaletten başka bir şeyde değildir. Şimdi şeri’at-ı şerife riâyet ile tamir ve tarîkatın büyük meşâyih-i ile batını aydınlatmak gerekir.”

*Oruç tutup halka riya kılanları,
Namaz kılıp tesbih ele alanları,
Şeyhim deyip başka bina kuranları;
Son deminde imânından cüda kıldım.*⁹³⁷

Ahmed Yesevî kuddise sırruhu'l-azîz

Bir kimse illâki nefesine yenik düşüp irşad seccadesine oturmak isterse veya vazife verilmeden kendine bir şekilde temin etse, onun kendine tâbi olanlar için vereceği bir fedâ-i can talep edileceğini unutmamalıdır. Bu ise, kamil olmayan için zor bir imtihandır. Enbiya ve rasüller aleyhimüsselâm dahi bu minval imtihandan geçirilmişlerdir. Bunu isyan mertebesine düşmeden geçmek kâmile mahsusu bir haldir.

Bir gün Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem Efendimiz, bir dizlerinde kendi oğulları Hazret-i İbrahim, bir dizlerinde Hazret-i Hüseyin olduğu halde ikisini de okşuyorlarmış. Bu sırada Cebrail aleyhisselâm gelerek:

“Yâ Resûlallah, iki inci bir dizide olmayacak. İkisinden birini feda etmen lâzım geliyor,” demiş. Düşünmüşler ki,

“Hazret-i Hüseyin’i feda edersem, ben, Hatice, anası ve Ali mahzun olacağız. Fakat İbrahim’i feda edersem, ben ve annesi mahzun olacağız, ekseriyet mahzun olacağına İbrahim’i feda ederim,” demişler.⁹³⁸

Şeyh Mevlâna Hâlid-i Nakşibendî kuddise sırruhu'l-aziz Hazretlerinin ashâbına yazdığı bir mektubun tercümesini burada zikretmekte fayda umuyoruz:

“Besmele, tahmid ve tasliyeden sonra,

Hidâyette yıldızlara benzeyen afîf, iktidâda kandillere müşabih olan mürşid-i kâmiller buyurdular ki, “Mütene’ımın ni’metiyle iştiğal sebebiyle mün’ımı unutması küfrân-ı ni’mettir. Tarikimiz muhakkikleri açıkladılar ki, vücûdundan fânî olmayan sâlike, rabita fena meydana getirmez. Bu hâl belki sâliki, vartaya düşürür. Sizlerden umduğum benden selâmı ve kelâmı kesin. Belki mürüvvetin ve vefanın kemali budur. Sizler vakit vakit nefsinizle muvacehe yapın, ancak zaruret hâlinde biz fakir kıtmîre tahriren müracaat edin”

“Bize hizmet edenlerden bazı kimseler vardır ki, meşakkat cihetinden sizden uzak, sohbet cihetinden sizden kudemli, hizmet cihetinden sizden çok olduğu halde, bizim işaretimiz olmadan hareket etmezler. Bu tarikat, asrımızda bulunan müteşeyyihlerin oyuncağı değildir. Hile ve hud’a sahihlerinin bâtil sözleri de değildir. Hakikî şeyh, mürîd ile Rabbi arasında bir vasıta. Hakikî şeyhten yüz çevirmek Cenâb-ı Hak’dan yüz çevirmek gibidir. Mürîdlere kendiniz için rabita ettirip suretinizi ta’lîm etmeyin. İsterse suretiniz zahir olsun. Aslında sizin bu ta’lîminiz şeytanın telbiyesindedir. Bizim emrimiz olmadan

(Aziz Mahmud Hüdâyi kuddise sırruhu'l azizin Belgradlı Ali Efendiye Gönderdiği Mektup’tan. Derleyen: Cengiz Gündoğdu, Yrd. Doç. Dr. Atatürk Ü. İlahiyat Fakültesi Tasavvuf Dergisi, Sayı: 3 Nisan-2000 Sahife:82-84)

⁹³⁷—Eraslan, Kemal, Divân-ı Hikmetten Seçmeler, 1993, s.12

⁹³⁸—Ken’an Rifâî, a.g.e. s. 384

hiç kimseyi halife tayin etmeyin. Nerede kaldı ki, etrafa halife olmak için zahmet çekmeniz? Eğer bu düştüğünüz gaflette devam ederseniz, sizden tamamen yüz çeviririz. Bir kere de sizden yüz çevirirsek bir daha muvafakatimiz güçtür. Dikenli ağacı vücuttan çekip çıkarmak sizinle barışmaktan kolaydır. Bizim kalbimiz bir kere kırılırsa bir daha doğrulmanın ihtimali yoktur. Bir kimse ki, i'tizâr ile ma'zur olur, bizden vebal kalktı demektir. Selâmlar!

Bu kelâmı, abd-i miskin **Hâlid Nakşibendî el-Müceddid el-Kürdî el-Osmanî** kendi diliyle söyledi ve eliyle yazdı.⁹³⁹

12—*Şeyhlik müessesesi birkaç kelim üzerine istinat etmek doğru olur mu?*

İslâm dininde şahitlik müessesesi iki kişinin şahadeti ile gerçekleşir. Bir kişinin kendi başından geçen bir durumuna iki şahit getiriyorsa onun doğruluğunu kabullenmek gerekir. Çünkü aksi ispatlanmadıkça bütün sözler doğru kabul edilir.

Mesela; 1967 yılındaki Efendi Hazretlerinin son haclarında Medine-i Münevvere'de Mescid-i Nebevi'nin "**Sıddık Kapısı**" karşısında Hamamcı Şaban Aydın ve Gemerekli Abdussamed'inde bulunduğu bir sırada Efendi Hazretleri, Seyyid Osman Hulusi Efendi ye dönerek;

"Gardaşım Hulusi! Senin ecdadın bizim ser-tâcımızdır. Üzerinize büyük bir vazife intikal ediyor. İhvan'a sahip çıkıp, hizmet edersiniz" diye buyurmuşlardır. Seyyid Osman Hulusi Efendide cevaben "*estağfirullah Efendim*" demiştir.⁹⁴⁰

Ancak birinci soruda geçen konu ile ilgili kelam 1967 senesinden sonra olan senelerde geçmesi de ayrı bir durum oluşturmaktadır.⁹⁴¹

⁹³⁹—Mehmet Zahid KOTKU, Tasavvufi Ahlak, İst, 1998, s.241

⁹⁴⁰—Başka bir rivayette Efendi Hazretleri sözüne devam ederek, "Bu yükün ağırlığını ancak siz çekebilirsiniz" diye karşılık vermiştir.

⁹⁴¹—Seyyid Osman Hulusi kuddise sırruhu'l-azîz Efendinin irşad vazifesi bir icazetname ile te'yid edilmemiştir. Osman Hulusi kuddise sırruhu Efendi kendine bağlı ihvan gurubunda okunan silsileye ancak isimlerini 1983 yılında yazılı olarak dâhil edebilmiştir. Bu zamana kadar vazife bizde diyerek ileri çıkmamıştır. O'nun için 1969 da vazife almış diyenler varsa da bu görüş hiçbir şekilde dillendirilmediği gibi bu iddia sahibi tarafından kabul edilmediği muhakkaktır. Çünkü yakından tanıyan hiçbir ihvan tarafından bu türlü duyum yoktur. 1986 yılında Ankaralı Hatim Hocası Kara Mevlâna Hacı Ahmet Turan kuddise sırruhu'l-azîz Efendinin ağzından bizzat şu kelâmı duydum.

"Şu an Seyyid Osman Hulusi kuddise sırruhu'l-azîz Efendiye bir vazife intikal etti. Eğer ders almak istersen git, O'ndan al dedi."

Ancak kendisi O'na bir şeyh olarak bağlanmamıştı.

Bu konuda şunun bir hakikat olduğunu yazmak gerekir ki, Seyyid Osman Hulusi kuddise sırruhu'l-azîz Efendinin vazife aldığı Hamamcı Şaban Efendinin ağzından işittik. Fakat bizim gibi mübtedi olan kişiler için uygun olan Seyyid Osman Hulusi kuddise sırruhu'l-azîze bağlanmak idi. Bizde 1986 yılında Seyyid Osman Hulusi kuddise sırruhu'l-azîz Efendinin yanına gidip ders aldık. Rabitayı Efendi Hazretleri-

ne göre tarif etti. Fakat herzevekillerin yüzünden O'nun bile razı olmadığı şekilde rabıtayı O'na çevirdik. Şimdi anlıyoruz ki, bu bir hatadır. Çünkü Osman Hulusi kuddise sırruhu Efendi kendine ihvan olanlara bile ders tarif ederken rabıta ve feyz talebini İhramcızâde Hacı İsmail Hakkı TOPRAK Hazretlerine kuddise sırruhu yapılması şeklinde tarif ettiklerine çok defalar şahit olmuşumdur. Ayrıca Gavsülâzam'a rabıta edileceği kitabımızda bahis konu edilmiştir.

“Şeyh-i A'zam Efendimiz hem de daima Hazret-i Pîr Mehmed Vehbî Hayyât kuddise sırruhu'l-azîz Efendimiz Hazretlerine rabıta olunmasını emr ü ferman buyururlar idi ve şöyle irade ederler idi ki,

“Rabıta Gavs-ı a'zama olur, ondan başkasına rabıta olmaz; onun için Hazret-i Hayyât Efendimize rabıta edin” diye ferman buyururlar idi. İnsaf et, mürüvvet et nazar-ı Hak ile nazar et ki, Fehmi Efendimiz Hazretleri ne derecelerde kendilerini mahv u fena etmişler ki, rabıta ancak kendilerine mahsus iken mürşitleri olan Cenâb-ı Hayyât Hazretlerine rabıta olunmasını ferman buyurmuşlardır.” (Aşçı İbrahim Dede, a.g.e. c. I, s.391)

Seyyid Osman Hulusi kuddise sırruhu'l-azîz Efendi şeyhtir. Fakat O'nun razı olmadığını O'na layık görmekte abes ile işigaldir. Şeyhlik makamında tasniflerin nasıl yapılacağını bilmeden tek bir kısımda yorum yapmak hata olmaktadır. Bu hatayı ihvan-ı kiram çokça yapmıştır. Yapacaktır da.

Tarikat sistemi dini hayatın içinde farz-ı kifâye makamında olan bir kurumdur. Bu kurumda ifrat ve tefrit hatadan başka bir netice doğurmaz. Seyyid Osman Hulusi kuddise sırruhu'l-azîz Efendinin **“Evet oğul, inanmazlar canım, inanmazlar”** (Gönüller Sultanı- Es-Seyyid Hacı Hulusi Efendi, İsmail Palakoğlu, 2005, s.159) sözü ise, kanatimizce kendi seviyesinde olanlar için söylemiştir. Efendi Hazretlerinin Hakk'a yürümesinden 15 sene gibi bir zamandan sonrada bir şeyin kabul edilirliliği tabi ki, zordur.

Ayrıca Efendi Hazretlerinden sonra Hacı Hasan Efendinin de etrafında şeyhliğini tevkir edenler olmasına rağmen O'nun bu konuda açık bir kapı bırakmadığına şahidiz. 1978 tarihinde ise gönderilen bir mektup vardır.

Es-Seyyid Hacı Hulusi Efendi Gardaşına!

Edep, şeref, ilim, irfan, vefa ve kemâlatta zamanın kâmilisin. Bu biçare natuvaneye lütfedin. İhsan sizin âdetinizdir. Erbâb-ı ihsan olduğunuza ilel ebed itikat ettim.

10 Muharrem'ül Haram h.1399/ m:1978

Hacı Hasan Efendinin oğlu Haki Efendi anlatıyor. “31.07.1984 senesinde babam Hakk'a yürümeden birkaç gün önce Hulusi Efendi ziyaret niyetiyle Sivas'a geliyor. Ben dükkânda otururken babam telefonu çaldırdı yukarı çıktım, bana sordu ki;

“Seyyid geldi mi?” Ben cevap veremedim dükkâna indim, baktım ki, Hulusi Efendi dükkânda oturuyor. Hemen Hulusi Efendi ile babamın yanına çıktık. Babam dedi ki;

“Şeyhimle görüştüm bendeki emaneti teslim al.” Hulusi Efendi büyük bir yükün altına girmiş bir insan gibi, babamın ayaklarına uzun süre kapandı ve bende kaldıramadım. Nureddin Ağabey geldi onu bir odaya geçirdik. Hulusi Efendinin cezbeli hali geçti ve

13—*Şeyhlik vazifesinde ferdi içtihat mı, yoksa cemiyetin icmâsı mı gereklidir?*

Tarîkat mürşidinin icazeti ve müridde liyakat gereklidir. Evladı dahi olsa hakkı yerine koymak farzdır.

Onbeşinci asırda Ankara’da kurulmuş olan Bayrâmîyye tarîkatının pîri Hacı Bayram Velî kuddise sırruhu’l-azîze tarîkatlar tarihinde evliyalar babası adı verilir. Kendisini yetiştiren büyük mutasavvıf Şeyh Hâmid Velî kuddise sırruhu’l-azîz, halifelîği oğlu Yûsuf Hakîkî kuddise sırruhu’l-azîze bırakmayarak Hacı Bayram kuddise sırruhu’l-azîze devreder. Bunun üzerine Yusuf Hakîkî kuddise sırruhu’l-azîz babasına karşı hayretle karışık bir kızgınlık duymaya başlar. Devamlı bu meseleyi düşünerek asık bir surat ile dergâhın bahçesindeki kuyudan su çekerken babası çağırır ve şöyle der:

“Bak evlâdım Hz. Rasûlullah sallallâhü aleyhi ve sellem yolu açıktır. Orada her gerçeği bütün yanlışlıklardan sıyrılmış olarak görürsün. Devlet idaresinde, mânevî işlerde, sanatta velhâsıl emniyeti yürüten her türlü çalışmada işleri ehline bırakmak, veliahdi yetkililerden seçmek dinimizin emridir. Senden sonra hakikâte en ziyâde âşinâ olup, talebeleriyle yetiştirmeye en müsait kabiliyetlerle donanmış olarak Hacı Bayram’ı görüyorum. Sana karşı babalık sevgim, beni vazifemden ve doğru yoldan ayıramaz. Yûsuf Hakîkî, babasının bu sözlerini bir müddet dinledikten sonra:

“Ama baba, görmüyor musun? Senin gibi bir dergâhı değil, koskoca milleti idare eden padişahlar bile saltanatı oğullarına devrediyorlar. Onlar müslümanlığı bilmiyorlar mı? Onlar Rasûlullah sallallâhü aleyhi ve sellem yolundan habersiz midirler?”

Şeyh Hâmid Velî kuddise sırruhu’l-azîz bu sual üzerine adetâ irkilir. Rengi sararır ve uzak mânâlara dalarak:

“Evlâdım, pek isabetli bir noktaya değindin, haklısın. Hz. Rasûlullah sallallâhü aleyhi ve sellem gösterdiği yolda idâreyi en muktedir olana devretmek lâzımdır. Ama kötü geleneklerin yaşaması bizi hakikâte karşı gelmeğe zor-

“Ya Rabbi Hacı Hasan Ağamın önüne bir adım atmadım, sözüne bir söz katmadım” dedi ve ağladı, Bayram Ali’nin evine gittiler.

Binâenaleyh, Seyyid Hulusi kuddise sırruhu’l-azîze gönderilen mektuptaki niyet tam anlaşılammaktadır. Ancak anlatılan bu olay daha açık manalar ifade etmektedir.

(Bu iki kişi hakkında bilgi vermemiz onları yakından tanımamızdır. Diğer şeyh olan kişiler hakkında fazla yorum yapmak istemiyoruz. Yazan)

Konu gelmişken bir insanın şeyh olma sıfatı onun kadrini yüceltmez. Bir insana değer veren konu insanlara yaptığı hizmettir. Seyyid Osman Hulusi kuddise sırruhu’l-azîzin hizmeti Hakk ve piran katında makbuldur. Yoksa nice bu yolda rehnüma olmuşlar vardır ki, adları menâkıb kitaplarında da geçmez.

Şimdi Seyyid Osman Hulusi kuddise sırruhu’l-azîzin evlatları bu yolda hizmete talip ve varis olmuşlardır. Allah Teâlâ onların yardımcılarını olsun.

Bu anlatıklarımız bizim tecrübelerimiz ve yaşadıklarımızdır. Bu konuda başka kişilerin görüşlerine bilgilerine saygı duyarız. (Yazan)

lamaz.” dedi ve şöyle devam etti:

Hz Hüseyin radiyallahü anh Kerbelâ'da aile efradıyla susuzlukla yanarken, güneş etrafı cehennem gibi, yaktığı bir öğle vaktinde çadırın önüne çıkar, kumları avuçlayarak ellerini yıkar. Bu sırada kendisine üzüntü ile bakan sadık kölesinin:

“Yezîd'e bîat etseydi de bu sıkıntıyı çekmeseydi acaba ne olurdu?” şeklindeki kalbden bir düşüncesi ruhuna akseder, manâlı manâlı kölenin yüzüne bakarak:

“Muhakkak ki, bizim Yezîd'e bîat etmeyişimizin saltanat düşüncesiyle bir alakası yoktur. Babadan oğula kalan devlet, dedemiz Hz. Rasûlullah sallallâhü aleyhi ve sellem'in gösterdiği yola aykırıdır. Biz Yezîd'e bîat edersek İslâm'ın en büyük direklerinden biri olan seçim yollu idareyi temelinden sarsmış ve saltanat sıfatını yaşatan idareye yeniden kudret kazandırmış oluruz. Halk seçsin, Yezîd değil kim olursa olsun itaat ederiz.” Der ve sonra ellerini yıkamak için avucunda tuttuğu kumları göstererek:

“Kerbelâ'da her kum zerresi şahit olsun ki, her devirde bizim mücâdelemizi anlayıp, ona katılan bizdendir.” Diye yemin eder. Şeyh Hâmid Velî kuddise sırruhu'l-azîz sözünün burasında Oğlu Yûsuf Hakîkî'nin omuzlarını okşayarak:

“İşte evlâdım hakikât budur. Her şeyin yerli yerinde olması gerekir. Elması demircinin örsüne, bakırı sultanın tacına oturtan cehaletten daima sakın. Mahir bir okçuyu hamama tellak yapıp, mahir bir bilgini kuyudan su çekmeğe mahkûm edecek şekilde gelişen cemiyetler daima çökmüşlerdir demiştir

Bu sözlerden sonra aslında iyi bir insan olan Yûsuf Hakîkî kuddise sırruhu'l-azîz, Hacı Bayram Velî'nin müridi olmuş ve ona ziyadesiyle hürmet eylemiştir.⁹⁴²

Ancak, Osmanlı İmparatorluğu döneminde müridlerin tabii olacakları şeyhler meşihât makamı tarafından tayin edilmesi tarikatların son zamanlarda yetersiz ve idari durumlarda devlet karşısında aciz kaldıklarının açık göstergesidir.⁹⁴³

Cumhuriyet döneminde ise, bu konuda nakledilen olaylara bakınca genellikle kişilerin kendilerini topluma kabul ettirmeleri vardır.

Ahmed Tahir kuddise sırruhu'l-azîz Hazretleri buyurdu ki;

“ Altının sahtesi olduğu gibi, evliyanın da sahtesi vardır. Bazısı benliğe kapılır. Verilen geri alınmaz. Ancak böylesi kendini kurtarır, başkasını kurtar-

⁹⁴²—KARABULUT, Ali Rıza, Kayseri'de Meşhur Mutasavvıflar, Kayseri, 1984, s. 161

⁹⁴³—II. Abdülhamid Han tarafından kurulan *'Meclis-i meşâyih'*ın amacı oto-kontrol sistemini daha sağlıklı bir biçimde hayata geçirmektir. Bu amacı gerçekleştirmek için bir takım çalışmalar yapılmış ve tekke şeyhlerinin dini ve tasavvufî eğitimleri için belli esaslar konularak icazet zorunluluğu getirilmiştir.

ramaz.”⁹⁴⁴

Hülâsa; Efendi Hazretlerinin Hakk’a yürümesinden sonra 16 kişi şeyhlik iddiası ile ortaya çıkmış olduğu rivayet edilir. Bunların bir kısmı kendilerini kabul ettirerek tarikatlarını ve gruplarını kurmuş ve devam ettirmektedirler. Bu kişilerin doğruluklarını Allah Teâlâ’ya havale etmek en uygun olanıdır.

14—*Şeyhlik vazifesi alan kişide bulunan eşyalar o şeyhin muteberliğine işaret olur mu?*

Hayır.

Eğer eşyalar teberrüken şeyhi tarafından gönderilmiş ise, bu eşyalarda bir icâzet kıymeti vardır.

Mesela: Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem hırkasını Hz. Ebûbekir ve Hz. Ömer radiyallâhu anhûma ile Veysel Karânî radiyallâhu anh Hazretlerine bizzat göndermesi, Tokatlı Mustafa Hakî kuddise sırruhu’l-azizin Efendi Hazretlerine eşyalarını teberrüken göndermesi gibi.

Efendi Hazretlerinin böyle bir kişiye emanet gönderdiği kimsece bilinmemektedir. Sonradan bazı eşyalarında bir yerde toplanması mürşitlik vazifesi için delil teşkil etmez. Fakat toplandığı yerin vefakârlığına büyük işaret olabilir. Takdirle karşılamak lazımdır.

15—*Şeyh gerekli midir?*

Ahmed Amiş Efendi’ye talebelerinden birisi müridin şeyhe olan ihtiyacını sorunca;

“Bu niçin böyle oldu? Bu böyle olmamalıydı” gibi sözler caiz değildir. Çünkü bundan Allah Teâlâ’ya akıl öğretmek çıkar.”

(Damadı Naim Beye şöyle buyurmuşlar) *“‘Şu şöyle olsun’, ‘bu böyle olsun’ dan kurtuluncaya kadar şeyhe muhtaçsın.”*

“Dağı, dağ, taşı, taş olarak gördükçe şeyhe muhtaçsın.”

“Kendinle konuşuncaya kadar şeyhe muhtaçsın.”

“Yer taban, gök tavan arasındaki cümle mahlûkatı kendinizden mukaddem ihvan bilmedikçe şeyhe muhtaçsın.”

“Gelene sevinmeyinceye, gidene yerinmeyinceye kadar şeyhe muhtaçsın.”

⁹⁴⁵

Tarikat okul olduğu için bir üstada ihtiyaç vardır. Usûlleri vardır. Bunların her dönem yeniden yapılanması zor olan işlerdendir. Zaman içerisinde kemal ve sınıflara ayrılmış ve olgunlaşmıştır. Onun için tasavvufî hayat içerisinde bir şeyh ihtiyaç kabilinden olan şeylerdendir.

“Büyük mürşidi kâmiller, sonradan kendilerine nisbet olunan tarikatı; seyir ve sülûk yolunu hayatta iken koymuş değildirler. Hakk’a yürüdükten sonra ken-

⁹⁴⁴—GÜNEREN, a.g.e., s. 56

⁹⁴⁵—GÜNEREN, a.g.e., s. 66

dilerine bağlı olanlar bazı usûller koymuşlar, bazı merasimler meydana getirmişler ve bunlar o tarîkatın esasları olmuştur. Daha açıkçası, hürmet ettikleri, bağlı buldukları o büyük adamın hayattaki hareketlerini kendilerine bir ölçü kabul etmişlerdir. Şu var ki, insanlık bugün artık tarîkat yolundan gitmiyor. Yalnız büyük mütefekkirlerin, yüksek mürşidi kâmillerin (Şah Nakşibend, Abdülkâdir Geylânî kudde sırıhu'l-azîzân) yolundan gitmeği daha kestirme buluyor.

Böyle hareket edenler, bu yola merak edenler mazur görülmelidirler. Çünkü bu türlü kimseler kendi ruhlarının mahiyetindeki bazı gizlilikleri ancak idrakleri ve dimağlarının yapılarındaki müsaadesi nisbetinde aramak mecburiyetindedirler ve mutlaka arayacaklardır.”⁹⁴⁶

16-Tarîkatlardaki hizipleşmenin dini içeriği nedir?

İnsanlar birbirlerinden farklı yaratılmıştır. Bu bütün insanlar için geçerli bir ortak özelliktir. İnsanlar kendi çaplarında ve takatleri miktarınca hakikâti arar. Hakikâti arayan insanların yaratılışlarındaki farklılıklar gibi, hakikâti arama metotları da farklı olacaktır. Eğer bu şekilde bir yapılanma olmasa idi, kurumlar teşkil etmeyecekti. Fikhî mezhepler dahi bu ayrılıkların oluşması insanların fitrat olgusunun tezahürüdür. Bu nedenle oluşumların sistematiği ve kurumları zahirde açılım göstermesi ile hayatiyet kazanacaktır. Kıyamete kadar devam edecek İslâm'ın zayıflamayıp kuvvetlenmesi için bu farklılaşma gerekmektedir. Allah Teâlâ, İslâm'ı kıyamete kadar ifrat ve tefrit arasında kurulmuş müesseseler arasında güçlendirmiş ve istikamet üzere olanlarla devam ettirmektedir. Küfür üzere bulunan çok kimselerin İslâmî içerik ile zayıf tarîkatlar tarafından hidayet olmaları geçiş dönemini sağlamaktan başka ne olabilir. Çünkü batılın karıştığı tarîkatlarda mühtedinin kendinde bulunan bazı şeyleri bulması o kişiye bir rahatlık vermekte ve İslâm'ı rahat kabul edebilmektedir. Eğer bizler bu tarîkatların yaptıkları işlerde müsamahakâr davranışlar üzerine bulunmazsak, İslâm'a en büyük zararı veririz.⁹⁴⁷ Ayrıca simgeleri bariz kalmak şartı ile gayrimüslimlerin bir arada hayatın içinde bulunması ile İslâm'ın nurundan insanlar haberdar olmuştur. Bu şekilde binlerce kişinin müslüman olduğu da görülmüştür.⁹⁴⁸

Tasavvuf ehline düşen gayret bu arada belli bir seviyeyi kat edenlere bir sonraki hakikâti bildirmek için çalışma içinde olmalıdır. Bu nedenle yapılan tenkitte şeyhin postnişinliği nasıl ele geçirdiği değil, İslâm'a bağlılığı ve insanlığa yaptığı hizmette aramalıyız. Eğer bu kişiler sebebiyle bir kişi hidayet buluyorsa, bu o şeyhin dünyadaki en büyük nimete kavuşmuş olduğunu

⁹⁴⁶—ERGİN, a.g.e. s. 286–287

⁹⁴⁷—Osmanlı İmparatorluğu döneminde Bektaşî, Şîa ve Sünnî tarîkatlar devlet kontrolü altında idi. Bu tarîkatların sınır boylarında yerleştirilmesi bizzat devlet tarafından yapılmış ve elzem görülmüştür. **İfratı ve terfidi olmayan bir sistemde orta yol hiçbir zaman bulunamamıştır ve sistem hemen çökmüştür.**

⁹⁴⁸—Efendi Hazretlerinin vekalesini temizleyen bir Ermeni Kadın vardı.

gösterir.⁹⁴⁹

Tarîkatlarda aynı şeyhten terbiye görüp ayrılan birçok gruplar vardır. Bu Allah Teâlâ'ya ulaşan yolların zenginliği ve rahmet sebebi olan işlerdendir.⁹⁵⁰ Zaman, mekân, ortam ve insan görüş ve bilişlerde tebdil ve değişime uğradığı gibi, İslâm'ın güzel yüzü insanlara değişik tecellilerde kendini sunar. Bu sunuşta Allah Teâlâ'nın büyük tasarrufunu görenler mesela Mevlana kudde sırıhu'l-azîz gibi, senelerce kendinden bahsettirir. Bu kolda da Efendinin de kendini unutturmayacak şahsiyetlerden biri olduğunu seneler geçmesine rağmen görmekteyiz.

İbrahim Hâs Hazretleri Menâkıbnâme'sinde yazıyorlar ki;

“Karabaş-ı Velî hazretleri kimseyi reddeylemezlerdi. Nice fâsıklar gelir, bîat dilerler ve bir müddet sonra tevbekâr olurlar; irşâd sâhibi adamlar sırasına geçerlerdi.

⁹⁴⁹—Hz. Muhammed sallallâhü aleyhi ve sellem buyurur ki; *“Vallahi, senin hidayetinde bir tek kişiye hidayet verilmesi, senin için kıymetli develerden müteşekkil sürülerden daha hayırlıdır.”* (Kütüb-i Sitte)

⁹⁵⁰—**Tarîkatların Sayısı** - Önce şunu söyleyelim ki, tarikler pek çoktur. Zira aslında *“Hak Teâlâ Hazretlerine ulaştırıcı olan tarikler (yollar) yaratıkların nefesleri sayıncadır.”* Fakat bunların hepsi üç sınıfa indirgenebilir:

Ahyâr Tariki, Ebrâr Tariki, Şettâr Tariki.

Ahyâr Tariki - Birinci tarik muamelat erbabının yoludur ki, Allah Teâlâ'nın farzları ve nebilerin sünnetlerini yerine getirmekle, yâni çok namaz kılmak, çok oruç tutmak, çok Kur'an okumak gibi şer'i amellere girişmekle hâsil olur. Bu yol sayesinde Hakk'a vasil olmak için hem çok zaman ister, hem de bu vasıtayla maksada ulaşmakta başarılı olanlar azdır. Zahitlerin yolu budur.

Ebrâr Tariki - Bu ikinci yol mücâhede ve riyazet yoludur ki, mücâhede (nefsini yenmeye çalışma) ile ahlaki değiştirme, nefsi temizlemek ve kalbi arıtmaktır. Buna ebrâr (iyiler) yolu derler. Bu sayede insan nefsinin kötü ahlaktan temizleyip kalbini kötü isteklerden arıtabilir. Bu yolla Hakk'a erenler birincisinden daha çoktur.

Şettâr Tariki - Bu üçüncü yol aşk ve muhabbet ehlinin ve cezbeyle yola girenlerin yolundan ibarettir ki, buna tarik-i sairin (yürüyenler yolu) veya Şettâr Tariki derler. Bu yola giden ihvan ileride ayrıntılarıyla söyleyeceğimiz üzere Ehâdiyetin kutlu zâtına kadar bir hâlden başka bir hâle intikal etmek suretiyle manen seyr ve seyahat eder. Bu yolun şartı insanın kendi iradesiyle ölümü kabul etmesidir. Tabîî ölümle ölen bir kimse nasıl dünyadan tamamen el çekmeye mecbur olursa iradesiyle ölen insan da her şeyden vazgeçecek, hatta kendi vücudunu bile yok farz edecektir.

“Cezbe ehlinden olup aşk ile ülfet etmiş olmayan ihvan, bu yüce tarike sülûk edemez. Zira bu tarik, “Şettâr Tarikati”dir. Bunun ilk adımında ihvanın beşeriyet kabuğunu aşk ateşiyle yakıp kuşlar yumurtasından çıkar gibi çıkması gerekir. Bu tarike sülûk kolay sanılmasın, zira bu tarihin güçlüklerinin en hafifi canı terk etmektir.”

Tarîkatlar, Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellem kendi sîretidir ki, zahiri riyazet ve mücâhedeler, bâtını ise, menzilleri ve makamları geçmektir. Bu işlerin hepsine etvâr (tavırlar) derler ki, ihvan onunla bir hâlden diğer bir hâle döner. Ve ömrü oldukça bu dönüşümler ve tecelliler yolu üzerinde seyredip gider.” (AYNÎ. a.g.e. s. 220–221)

Bir de herkes bulunduğu tarîk üzere terbiye ederlerdi. Hatta Mevlevî Sîneçâk Mustafa Efendi Hazretleri bir gün,

“Sultanım Mevlevîliği terk edip, sizin hizmetinizde olacağım; bana biat verin.” dedi. Hz. Şeyh cevaben,

“Size Mevlevîliği bıraktırmak olmaz. Her bir tarikten murat suret değildir. Murat Allah Teâlâ’yı bilmektir. Her hangi tarikte olursanız sizi irşâd mümkündür.” Buyurdular ve onu terbiyeleri altına alıp, mertebe-i irşâda ulaştırmışlardır. Tarîk-ı Kâdiri’den ve sair turuk-ı aliyyeden birçok zevat hazretten biat isterlerdi. Hazret onlara biat vermez ve

“Geliniz sizin ile görüşelim. Biattan murat, teslimdir. Sonra Allah Teâlâ’yı bilmektir.” Buyurlardı. Bu suretle çok kimseleri yetiştirmişlerdir.”⁹⁵¹

- 17-Ayrıca aşağıda gelecek kısımda şu soruların cevabı gelmektedir.
- Şeyhin icazet vermesi ile halîfenin kendine rabita yaptıramayacağı;
 - Hakk’a yürüyen şeyhe rabita yapılmaz demenin yanlış olduğu;
 - Şeyh vefat etti diye müridin faydasını umarak kendine rabita yaptırmasının hata olduğu;
 - Hakk’a yürüyen şeyh için tasarruftan düştü demenin yanlış olduğu;
 - Şeyh hayatta iken müridine dilerse yetki vererek kendi yerine kaim kılabilceği;
 - Ruhun ne kadar güçlü ve tasarrufu olduğu;

Şeyh Abdullah-i Dehlevî kuddise sırruhu’l-azîz Hazretleri, **Şeyh Hâlid-i Bağdadî** kuddise sırruhu’l-azîz Hazretlerine rabita ile emr ettikten sonra, Şeyh Hâlid-i Bağdadî kuddise sırruhu’l-azîzde rabita yaptırdı. Bilahare mumaileyh de fenâ ile bekânın ehemmiyetini müşâhade ettikten sonra rabıtaya izin verdi. Her kim bu dereceye vasil olursa kendine rabita yaptırсын. Bazı müridin rabitadan men’ ve zecr edildiği halde kendisine rabita yaptırması fazlasıyla taaccübü mücibdir. (Ve lâ havle ve lâ kuvvete illâ billâhil ali’yyil azîm.) Bazı mürid de, şeyh vefat ettikten sonra kendisine rabita yaptırmıştır. Bazısı da, meyyit âhirete intikal ettikten sonra dünyaya iltifatı kalmaz demiştir. Bu kanaat, nefsinde kemal iddia edenlerin hatasından da büyüktür. Bu söz Evliyâullah indinde, tasarrufâtı inkârdır. Bunda ittifak vardır.

Evliyâullahın tasarrufâtı, âhirete intikal ettiklerinde de bakîdir. Onun için Hazreti imâm-ı tarîkat el ma’rûf **Şah Nakşibend kuddise sırruhu’l-azîz Şeyh Abdülhâlik Gücdüvânî** kuddise sırruhu’l-azîzin rûhâniyetinden feyz almıştır. Hâlbuki bu iki zât-ı muhteremin arasında beş adet vâsıtâ vardır.

Yine **Ebü’l Hasen Harkânî** kuddise sırruhu’l-azîz Hazretleri, **Bâyezîd-i Bestâmî** kuddise sırruhu’l-azîz Hazretlerini idrâk etmediği halde, onun rûhâniyetinden feyz almıştır. Belki Bâyezîd’in vefatından sonra dünyaya gelmiştir.

Ey kardeş, bilmelisin ki, şeyhimiz **Zyâeddin Hâlid en-Nakşibendi’l-Müceddid** kuddise sırruhu’l-azîz hayâtında, ashâbından hiç birinin kemâline şahit olmadı ve **hiç birine rabıtaya izin vermedi.** Hattâ şiddetle nehy ederdi. Müridlerinden soranlara da, “Benim yanımda mürid yoktur, yalnız İsmâil yarım

⁹⁵¹—Sefine-i Evliya, c.IV, s.27

mürîddir” derdi. Şeyh İsmail de Hâlid kuddise sırruhu’l-azîz Hazretlerinin vefatından sonra kâim-makâmı oldu. Ondan sonra şeyh Abdullah Herevî kuddise sırruhu’l-azîz kemâl mertebesini buldu. Fakat kendi suretine kimseyi rabıta yaptırmadı. Hazreti şeyhin bazı ashabına, noksanlarıyla beraber irşada izin verilmiştir. Nitekim Hoca Bahâeddîn kuddise sırruhu’l-azîz Ya’kûb-ü Çerhî kuddise sırruhu’l-azîze, kemâl-i vusulünden evvel,

“*Yâ Ya’kûb! Benden sana ne vâsıl olduysa, sen de onu nâsa ilet*” buyurdular. Bundan sonra Ya’kûb-ü Çerhî, Şeyh Alâeddih kuddise sırruhu’l-azîz Hazretlerinin elinde tekemmül etti. Eğer mükemmelin izin ve icazeti ile nakıs olan irşada meşgul olursa, kâmilin yerine kaim olur. Yani nakısın eli kâmilin eli olur. Zarara uğramaz. Allâh-ü a’lem bissevâb.

Müfessirler topluluğu, “**Eğer Yûsuf, Rabb’inin burhanını (ilâhî ihtârı) görmemiş olsaydı, olacak olan olurdu.**” (2/99) âyet-i kerîmesinde, **rûhâniyyûnun imdat ve tasarrufunu** tasrîh ettiler. Müfessirinden sahip-i **Keşşaf** (burhan) kelimesini tefsîr etti ve dedi ki;

Ya’kûb aleyhissalâtü vesselam, **Yûsuf aleyhisselâma (iyyâke ve iyyâhâ) yani,** “Yâ Yûsuf, seni Züleyha ile olmaktan ve Züleyha’nın sözünü tutmaktan tahzîr ederim” dediğini, Yûsuf aleyhisselâmın da bunu işittiğini ve hattâ Ya’kûb aleyhisselâmın temessül ile mübarek parmağını ısırarak göründüğünü de zikr etmiştir. **Evliyâullah**, ruhâniyetlerinin cismâniyetleri üzerine galebesi sebebi ile çeşitli suretlerde zahir olurlar. Nitekim sahih hadiste, Sultânü’l-Enbiya sallallâhü aleyhi ve sellem Efendimiz Hazretleri, bazı ehl-i Cennete, . Cennetin her kapısından çağırılacağını buyurdular. **Ebûbekir Sıddîk** radiyallahü anh dedi ki;

“*Bir adam nasıl olur ki, Cennetin her kapısından girsin?*”Cevaben:

“*Evet, umarım ki, o da sensin!*” buyurdular.

İmâm-ı Rabbânî kuddise sırruhu’l-azîz Hazretlerini, mürîdlerinden on ikisi bir akşam iftara da’vet etmişler ve aynı zamanda onikisinin iftar sofrasında da hazır bulunmuşlardır. Kaddesallâhü sırrühü’l-azîz.⁹⁵²

⁹⁵²—Mehmet Zahid KOTKU, Tasavvufî Ahlak, İst, 1998, s.241–243

II-MUHİB VE MÜRİDLERİ

Efendi Hazretlerinin damadı Hayyat Mehmet Efendiden nakledilen bir rivayete göre, bir gün huzurlarında sohbet esnasında, orada hazır bulunanlardan bir kaç:

“Efendim, Size gelen herkese, tefrik etmeden ders veriyorsunuz, bunun hikmeti nedir?” diye soruyorlar. O da buyurur ki;

“Gardaşlarım! Eskiden medrese, tekke gibi, ilim irfan yerleri vardı. Camiler aslî mekânlardır, tali mekânlar kalmadı. Tarîkata girme hevesiyle gelenleri biz boş çeviremeyiz, fakat bizim bir gönül dairemiz vardır ki, bizce malumdur.” Başka bir zamanda şöyle buyururdular;

“Bir kimse bostanına karpuz eker. Karpuzların büyüdükten sonra en iyilerini satıp para kazanır. Ondan ehvenini eşine dostuna ve aile efradına yetirir. Geriye kalanını da hayvanlarına yedirir. O bostan ekenin bunda bir zararı var mı? Gardaşlarım! Ders verdiğimiz kimse hiç bir şey yapmayıp ta kötü ahlaklarından vaz geçse bu da bir kâr değil midir?”

Efendi Hazretlerinin tekkesi yeryüzü, ihvanları da bütün insanlıktı. Hiçbir kimseyi ahval bakımından eksik ve noksan görmezdi. Yokluk ile geldi ve yokluk ile gitti. Kimseye ne incindi ve de kimseye incindi. Üzenler olursa, onları da Allah Teâlâ'ya havale ederdi.

Efendi kuddise sırruhu'l aziz Hazretlerinin yol arkadaşlarından şöhret bulmuş olanlardan bazıları şunlardır.

Müezzinzâde Abdurrauf Açıklalın Efendi

Ali Eriş Efendi (Fatsa)

Ali Osman Efendi (Fatsa)

Avni Ecevit Efendi (Gürün)

*Bahri Efendi (Ünye, Tekkiraz)*⁹⁵³

⁹⁵³—**Bahri Efendi Hazretleri:** 1932 yılında Ordu-Ünye, Tekkiraz Köyünde doğmuştur. Arif Hocanın torunu Mustafa Beyin oğludur.

Arif Hocanın Tekkiraz'da Tokat ve Niksar'dan gelen yolcuların konakladığı 30 odalı misafirhanesi vardır. Cömertliği ve misafirperverliği ile şöhret bulmuş bir aileden gelen Bahri Efendi Hazretleri Anafartalar İlköğretim Okulu-Ünye'de ilk tahsilini tamamladı. Askerliğini Bandırma'da muhabere onbaşı olarak yaptı.

Askerlik görevinden dönüşünde 1956 yılında Naime Hanım ile evlendi.

1958 yılında babasından izin isteyerek Sivas'a Gavs'ül-âzam İhramcızâde Hacı İsmail Hakkı Efendi kaddese'llâhü sırrahu'l-aziz Hazretlerine gitmek istediğini beyan etmiştir. Babası ise Sivas'a gitmekten vazgeçerse, bir takım elbise alacağını vaad etsede, Bahri Efendi Hazretleri manevî elbiseyi tercih ederek babasını iknâ etmiş ve Sivas'a gelerek İhramcızâde Hacı İsmail Hakkı Efendi kaddese'llâhü sırrahu'l-aziz Hazretlerine intisab etmiştir.

Daha sonra İstanbul'a göçmüş İEET İdaresinde çalışmış 1983'te emekli olmuştur. Halen Çamlıca'da ikâmet etmektedir.

1969 yılında İhramcızâde Efendi Hazretleri hakka yürüdükten sonra tasavvufî hayatını Bakkalköy Dergâhında irşad faaliyetlerini yürüten Mesudiyeli Koyulhisar

Basmaacı Mehmet Efendi (Isparta)
*Bünyâmin Yıldırım(İmranlı)*⁹⁵⁴

Armutçayırılı İbrahim Yılmaz Efendinin terbiyesinde devam etmiştir. 9 Mayıs 1974 yılında İbrahim Efendi Hazretleri Hakk'a yürümesinden sonra bu kola bağlı olan ihvanların irşad ve terbiyesi zatlarına tevdi edilmiştir. Yokluk yolu üzere bu kola bağlı olan ihvanı kirâmın terbiyesi ile meşgul olmaktadır.

Menâkıb

1960 yılında Bahri Efendi Hazretleri hanımıyla beraber Samsun-Terme'den Sivas'taki Hacı Karabey isimli ihvanın evine gidiyorlar. Buldukları senenin çok kurak geçmesinden dolayı İhramcızâde Hazretlerine hacetlerini bildirip dua istiyorlar. Efendi Hazretleri ve ihvânlar ile beraber yağmur duası için sahraya çıkıyorlar. Sohbetten iken İhramcızâde Efendi Hazretleri;

“Gardaşlarım! Beni benden sormayın, ben insan değilim” buyurarak yokluğun sırrını izhar ederek semaya nazar kılıyor. Bir müddet sonra yağmur yağmaya başlıyor.

*

Bahri Efendi Hazretleri Çanakkale Conkbayır'da sahra sohbeti yaparlarken, bir aile yanlarına geliyor.

“Siz burada ne yapıyorsunuz?” diye soruyorlar. Bahri Efendi Hazretleri;

“Yağmur duasına çıktık.” Bayan ise kocasına Bahri Efendi Hazretleri önünde bulunan şekerleri göstererek;

“Gel..Bu şekerler dualıdır. Sende al.” Kocası şekerden bir miktar almış ve uzaklaşırken bereket zuhur etmiş ve yağmur yağmaya başlamıştır.

⁹⁵⁴—**Bünyâmin Yıldırım Hoca Efendi** 1943 yılında İmranlının Uyanık Köyü'nde dünyaya geldi. Babasının ismi Recep annesinin ise, Fatıma'dır. İlk ilim tahsilini köy imamı olan Babasından aldı. Kur'an-ı Kerim, tecvit, fıkıh ve hadis dersleri alarak ilim hayatına başladı.

Henüz 10 yaşlarındayken namaz, oruç, zekât, dünya, tasavvuf ve aşk gibi konular hakkında hatırı sayılır şiirler yazmaya başladı.

Haramlar konusunda çok hassastı. Evin tek erkek çocuğu olduğu için hayvanları olatmak çoğu kez kendisine düşüyordu bu sebeble onları önüne katar dağ yolunu tutardı. Namaz vakti gelince hayvanların başlarına çuvallar geçirir kendisi namazda iken başkalarının tarlasına girmelerine müsaade etmez namazını öyle eda ederdi.

Bu ve benzeri birçok hal ondan tecelli etmeye başlayınca çevresinde ki, kişiler kendisine “Şeyh Bünyamin” lakabını takmış ve onu bu isimle çağırma başlamışlardı. Recep Hoca oğlunun iyi bir eğitimden geçmesini istedi, bu amaçla ellerinden tutup Gavsü-l Azam Hacı İsmail Hakkı İhramcızâde Hazretleri huzuruna götürdüler. Bu dönemler yaşı henüz 16'dır...

Normalde Hacı İsmail Efendi Hazretleri dersi verdiği kişiye Lafza-i Celal'i günde bin kere tekrar etmesini söylerken, Bünyamin Efendiye beş bin kez tekrar etmesini söyler. Bu duruma şahit olan babası Recep hoca:

“Efendim ben hoca olmama rağmen beni bin'den başlattınız Bünyamin ise, henüz çocuk ama ona beş bin kez çekmesini tavsiye buyurdunuz, hikmeti nedir” deyince Hacı İsmail Hakkı Efendi Hazretleri:

(Gülbaba) Cavit Kayhan (Mesudiyeli)⁹⁵⁵

“Gardaşım! bu ezeli bir mesele, onun aşkı bunu kaldırmaya müsaittir” buyururlar.

Yedi yaşlarında başlayan ilim tahsili şeyhinin 1969’da Hakk’a yürüyüşüne kadar 19 sene sürdü. Bu dönemin ilk 9 senesi zahiri bilgilerin, ikinci 10 senesi ise, batını bilgileri öğrenerek geçti. Aradan iki sene gibi bir zaman geçmişti ki, on sekiz yaşlarında Şükrü Bey’in kızı Nazife Hanımla evlendi. Bu evliliklerinden ikisi erkek dördü kız olmak üzere altı tane çocukları dünyaya geldi.

Askerliğini Erzurum’da Topçu çavuşu olarak yapmış asker iken Hattat Mustafa Efendi gibi birçok Ehli Hal ile görüşmüştür. Tezkereyi aldıktan sonra sohbetleri sıklaştırmış şeyhiyle daha sık beraber olmaya başlamış ve şehir dışı seyahatler yapmaya fırsatlar bulmuştu. Bu dönemden sonra sık sık İstanbul’da bulunan ablası Elif hanımın yanına gelir derviş cemaatleri gezer, âlim, âşık ve ariflerle görüşür sohbetler ederdi.

Bir süreliğine Erzincan’ın Esirkiği ilçesinde babasının yerine imamlık yapmış o bölgenin insanının da gönlünü kazanmıştır.

1969’da şeyhi Hacı İsmail Hakkı Toprak Efendinin Hakk’a yürümesinden sonra Sivas’ta daha fazla duramadılar ve manevi bir işaretle 1974 yılında evliyalara ve çilelere şehri İstanbul’a göç ettiler.

İstanbul’da Küçükbakkal köylü İbrahim Efendinin yanında eğitimine devam eden Bünyamin Efendi ondan çok faydalanmıştır. İbrahim Efendi için: “İbrahim efendinin bize çok faydası olmuştur, kendisi tasarrufta olan bir Ehli hal idi” buyururlardı.

İrşad faaliyetlerine başladığında yaşı henüz 33’dür.

1987 ve 1992 olmak üzere iki kez hacca gittiler. 17 Mart 1994’de Perşembe günü Hakk’a yürüdü.

“Adap hoştur adap hoştur, Adabı olmayan boştur” kelâmını çok söylediler.

⁹⁵⁵—Sözlerinden:

GÖZDEN SİLİNİP GÖNÜLLERDE YAŞAMAK

Beşer vücudu fânidir. Ruhu işe ezeli ve ebedidir. **Yalnız insanlar bırakacağı eserleri ile manen yaşarlar.** Ruh ise ölümsüzdür.

Ölmek, unutulmak hiçte istenilen bir arzu olamaz. Ebedi hayatın müştakları, ab-ı hayat-ı mâna olan aşk çeşmesinden içmelidirler.

Ölmek için eserler bırakmak şarttır. Eserler; hayırlı evlatlar, talebeler, aslı meyveler, hayratlar, bunların hepsinden üstün, gerçek insan örneği vermektir.

“Beni rabbim terbiye etti, ne güzel edeplendirdi” buyuran Rasûlullah sallallâhü aleyhi ve sellem Efendimiz güzel ahlakın en güzel miras olduğunu işaretlemişlerdir.

“Bana dünyanızdan üç şey sevdirdi, birincisi hayat arkadaşım, dert ortağım, en yâkinim kadındır.

İkincisi güzel koku, üçüncüsü gözümün nuru namazdır.” buyuran sevgili peygamberimiz bize hayatın, iki cihan hayatının gerçek manasını bildirmişlerdir.

Kadını sevmesindeki hikmet, kadın ve erkeğin birbirine, ikisi de Hakkın Celâl ve Cemâl sıfatları ile bulduklarından dolaydır.

Cencinli İbrahim Başar Efendi
Çanakçılı Deli Mustafa (Veli)
Darendeli Hacı Hasan Akyol Efendi
Darendeli Seyyid Osman Hulusi Efendi
Darendeli Hacı Hamza Efendi
Darendeli Ahmet Turan Efendi (Kara Mevlana)
Darendeli Hacı Emin Efendi (Ayvalı)
Fatsa -Fizmeli Hamid Tarakçı Hoca Efendi
*Görelili Hüseyin Kibar Efendi*⁹⁵⁶

Hız. Mevlâna kaddese'llâhü sırrahu'l-aziz kadını ifrat derecede yücelterek "Kadın Hakkın pertevi nurundan yaratılmıştır, halik değildir, yaratıcı vasfına layık olduğundan gayr-ı mahluk dense lâ-zevaldır" der. Yaratıcının, yaratıcı aynasıdır.

Güzel koku ise Allah Teâlâ sevgisi, iman sevgisi, kadın ve erkeğin bir birini iyi anlayarak kurdukları muhabbet, saadet ve sadakatidir, der.

Gözümün nuru namaz buyurması ise; namaz kulu Hakka ulaştıran en süratli vasıtasıdır. Vasıtasız yol alınmadığı gibi, ibadetsiz Allah Teâlâ'ya kavuşmak mümkün değildir.

⁹⁵⁶—**Görelili Hüseyin (Kibar) Efendi**, hakkında verilen bilgiler, maalesef arzu ettiğimiz düzeyde değildir. Farklı bilgi kaynaklarından elde ettiğimiz neticelere göre, Görelili'nin Karakeş köyünden Kibaroğlu Mehmet Efendi'nin oğludur. 1915 yılında doğduğu bilinmektedir. Bu yıllar, I. Dünya savaşının en elem verici yıllarıdır. Çanakkale, Kafkasya. Süveyş ve diğer cephelerde yaşanan dramatik olaylar, toplumu ve ekonomik şartları çok zor duruma sokmuş, sair imkânsızlıkların yanında eğitim imkânlarının da kısıtlı duruma düşmesi sebebiyle eğitim imkânı büyük ölçüde ortadan kalkmıştır. İşte bu yüzden Hüseyin Efendi arzuladığı eğitimi alamamış, Rüştiye tahsili ile yetinmek durumunda kalmıştır. Askerliğini Kırklareli'nde tamamlamıştır.

Verilen bilgilere bakacak olursak, ceddinden ekseriyetinin ehli tarik olduğu, tasavvufi geleneğin bu ailede önceden var olduğu anlaşılmaktadır. Hatta Nakşibendî silsilesinde önemli bir yer işgal eden Hasan Harakâni Hazretlerinin soyundan olduğu rivayet edilmektedir. Ancak onun, Hâlidiliğin Mekki kolu ile tanışması, çalışmak için gittiği Zonguldak'ta mukim, Gavs'ül-âzam İhramcızâde Hacı İsmail Hakkı kaddese'llâhü sırrahu'l azîz Efendinin halifelerinden Hacı Hamza Efendi sayesinde olmuştur. İlk intisabını Hacı Hamza Efendi'ye yaptığı anlaşılan Görelili Hüseyin Efendi'nin, daha sonra Sivas'a gittiği burada bir ay kaldığı ve bundan sonra irşadını İhramcızâde Hacı İsmail Hakkı Efendi ile beraber sürdürdüğü anlaşılmaktadır.

Daha sonra irşad görevi ile memleketine geldiği, ilk irşad faaliyetlerine köyünden başladığı bilinmektedir. Ekonomik durumunun iyi olması, onun kendisini irşad hizmetlerine rahat vermesine yardımcı olmuştur. Hatta kendisine ait arazilerin önemli bir kısmını satarak, ihvanları için harcadığı ifade edilmektedir. Onun bu tasaddukçu tutumu, bölgede bulunan saygın esnaf ve ilim ehli birçok insanın, ona intisap etmesine neden olmuş ve bu sayede İhramcızâde mektebinin tesiri bölgede yayılmıştır.

Görelili Hüseyin Efendi, bir ara şehre inmiş, irşad faaliyetlerini Görelili şehir merkezinde sürdürmüştür. Ancak inkılaplar döneminin tekke ve zaviyelerle ilgili

Hacı Mehmed Nuri Sayı Efendi (Kuzum Dede-Tokat)
Hacı Murat Efendi (Çelebi)(Trabzon)
Hacı Berber Bekir Efendi
Hacı Süleyman Yücer Efendi (Niksar)
Hamamcı Şaban Aydın Efendi
Hayyat Mehmet Gündüzoğlu Efendi
Hüsnü Efendi (Gürün)
İbrahim Gökçe Efendi
İbrahim Yılmaz Efendi (Mesudiyeli)
Kastamonulu Tahsin Şenal Efendi
Kuyumcu Hacı Bekir Kızıltoprak Efendi
Hacı Mehmet Efendi (Başören Akdere-Gürün)
Mehmet Akkiraz Efendi (Korgan)
Mehmet Işık Efendi (Tokat)
Mehmet Şen Veli Efendi (Gürün)
Müftü Mevlüt Sarioğlu Efendi
*Örenli-Eynesilli Mustafa Eren Efendi*⁹⁵⁷

tutumu yüzünden uğradığı takibatlar, onu tekrar köyüne dönmeye mecbur etmiştir. Buradaki tasavvufi yaşayışı daha çok “münzevi” tarzda sayılabilir. Hatta hayatının son dönemlerinde evinden uzakça bir yerde, bahçe içinde kurduğu “çardak”ta kendini tamamıyla ibadete verdiği nakledilmektedir.

Marangozluk işi ile de uğraştığı bilinen Hüseyin Efendi'nin, zâtürre hastalığına yakalandığı, bu hastalıktan kurtulamayarak, henüz genç denilebilecek bir yaşta, 1963 yılında vefat ettiği bilinmektedir.

Hafız Abdurrahman, Faik Hoca, Tahir Duman Hoca, Cevdet Hafız gibi önemli şahsiyetlerin, onun kurduğu sohbet meclislerinde yetişmiş olduğu ifade edilmektedir. Örenli Mustafa kaddese'llâhü sırrahu'l azîz Efendi'nin de ondan ders aldığı nakledilmekte ise de, bu konu net değildir. Zira Mustafa Eren ile ilgili olarak dinlediğimiz şahıslar bu rivayeti doğrulamamaktadırlar. Ancak, Hüseyin Efendinin kurduğu sohbet meclislerine iştirak ettiği yolundaki bilgilerin doğruluğu kabul edilebilir. (Fatsa, Mehmet, Tasavvufta Mekki Kolu, İst, 2000, s. 171)

⁹⁵⁷—**Eynesilli Mustafa Eren kaddese'llâhü sırrahu'l azîz**

Ören köyü, Eynesil ilçe merkezinden yürünerek gidilebilecek yakınlıkta, çay, meyve ve fındık bahçelerinin bütün renk cümbüşü ile karıştığı, Karadeniz'e biraz yukarıdan bakan güzel bir köydür. Mustafa Eren Efendi, 28 Ocak 1926'da, bu köyün, eski adıyla “Yağabil” yeni adıyla “Yakuplu” mahallesinde doğmuştur. Babası, Mollahaliloğullarından Molla Mustafa'dır. Sert mizacı ile tanınan Molla Mustafa, Eynesil'de ticaretle meşgul olmuştur.

Ona ilk eğitimini annesi vermiştir. İlköğrenimini ise Eynesil Merkez ilkokulunda tamamlamıştır. Ağabeyi, Dr. Hakkı Eren, ondan daha ileri sınıflarda olmasına rağmen, onunla sık sık müzakereye girdiği, zihni gücünü ispat ettiği nakledilir.

1944 yılında evlenmiş olan Mustafa Eren Efendi, 1946'da Urfa'da askerlik şartlarında nöbetleri sırasında Kur'an'ı ezberlemiştir. Askerliğinin kalan kısmını Trabzon'da tamamlamıştır. Asıl eğitimini askerlik dönüşünde ikmal etmiştir.

Medreselerin kapatılması, müderrislerin çeşitli suçlar isnat edilerek telef edilme-leri ve dini eğitimin yasaklanması gibi tek parti uygulamalarına rağmen; Eynesil’de mukim, son devrin Osmanlı ulemasından Güdüköğlü Hacı Hasan Efendi ve Emekli müftü Kasberzâde Hacı Ahmet Elendi gibi kimselerden temel İslâmi ilimleri tahsil etmeye muvaffak olmuştur.

Eynesil eski müftüsü merhum Mehmet Emecen’in, onunla ilgili bir hatırasını şöyle naklettiği anlatılır: *“Ben günlük derslerimi yapmak için, bütün gün çalışırken, Mustala Eren dükkânda ticaretle meşgul olurken bir taraftan da küçük kâğıtlara notlar tutar; ertesi günü ben dersimi vermekle zor tanırken O, Hacı Ahmet Hocaya gelecek dersler için sorular sorar ve hocayı müşkül durumda bırakırdı.”*

Tahsil ile ticareti bir arada yürüten Mustafa Eren Efendinin, 1950de Trabzon’a bir manifatura dükkânı açtığı, ancak arzuladığı ortamı bulamayarak tekrar Eynesil’e döndüğü, 1955 yılına kadar aynı işi burada devam ettirdikten sonra, bu işi oğullarına bırakarak kendisini tasavvufa ve İslâmi çalışmalara verdiği bilinen bir husustur. Ticaretteki dürüst davranışları ve başarısı, halen onu tanıyanlarca takdir ile anlatılır. Böyle olmasına rağmen onun ticareti bırakmasında, hiç şüphesiz içine girdiği mane-viyat ikliminin nimetlerini tatmış olması belirleyici olmalıdır.

Onun tasavvufla tanışması önce kitaplar aracılığı ile olmuş olmalıdır. Zira 1950’li yıllarda bu anlamda bir arayış içindedir. Nitekim bu arayışın bir sonucu olarak, İhramcızâde Hacı İsmail Hakkı Efendi ile tanışmadan önce Vakfikebir’de mukim Kadiri şeyhi Hafız Osman Efendi; Görele’de mukim Halveti şeyhi Hacı Mürsel Efendi gibi maneviyat ehli insanlarla görüşmüştür.

Mustafa Eren Hazretleri, İhramcızâde Hacı İsmail Hakkı Toprak Hazretleri ile 1953 yılı mayıs ayında tanışmış ve hayatındaki asıl değişiklik bundan sonra başla-mıştır. Bu tanışmayı kimin sağladığını henüz bilemiyoruz, ancak ticaretle meşgul olduğu için mala gittiği İstanbul’da Eyüp Sultan Hazretlerini ziyaret ederek, dua ettiği ve dönüşünde Sivas’a geçtiği, Hacı İsmail Hakkı Efendiye burada intisap ettiği ifade edilmektedir. Bundan önce, herhangi bir yere intisabının olmadığı da bilinen bir husustur. Mustafa Eren Hazretleri’nin bundan sonra manevi hazlar dün-yasına ait haller ile zahiri ilimleri gönlünde ve zihninde meze ederek, muhabbet ve rahmani zevk dolu bir hayat yaşadığı bilinmektedir.

Tasavvuf literatüründe geçen manevi hallerin içinde, farklı bir dünya yaşayan ve Allah Teâlâ’ya âşık olmanın verdiği lezzetli iklimde şeyhi İhramcızâde Hazretleri ile dolu dolu tam 16 yıl geçirmiştir. İhramcızâde Hazretlerinin 1969’da Hakk’a yürüyüşü ile de manevi görevine başlamış, kendi irşad halkasını oluşturmuştur.

Mustafa Eren Hazretleri’nin, daha şeyhinin sağlığında ihvan arasında “Hoca Efendi” diye anıldığı, iştirak ettiği sohbetlerde yüksek bir karizma oluşturduğu ve manevi tasarrufunun oldukça taşkın olduğu, o dönemi yaşayan ihvanlar tarafından nakledilmektedir.

Dört defa hacca gitmiş, İmam-ı Azam, Şeyh Şibli, Hasan Basri ve İmam Ali radiyallâhü anhümü, her hac yolculuğunda ziyaret etmeyi ihmal etmemiştir.

Mustafa Eren Hazretleri, 1990 yılında rahatsızlanmıştır. Rahatsızlanmazdan önce, hiç aksatmadan sürdürdüğü *“gezerek irşad”* faaliyetini durdurmuş ve özel otomobilini de satmıştır. Yakalandığı kanser hastalığı ile ilgili yapılan tedaviler olumlu sonuç vermemiş ve elem verici bir nekahet devrinden sonra, 1991 yılı 22 Temmuz günü Bulancak’ta hastalık döneminde kaldığı bir ihvanının evinde rahmet-i rahma-

Ömer Başar Efendi
Sırrı Su Efendi (Gürün)
Sivaslı Hafız Hakkı Ürgüp Efendi
*Taşköprülü Mustafa Özsoy Efendi*⁹⁵⁸
*Taşköprülü Nuri Atasoy Efendi (Kıtmîri İhramî)*⁹⁵⁹
*Türkelî Mevlana Hacı Küçük Hüseyin Efendi*⁹⁶⁰

Meşhur ihvan bacılar

Fatma Hanım, Gülname Bacı, Hamide Hamlacı, Hesna Bacı, Hayriye Hanım (Efendi Hazretlerinin kızı), Hikmet Hanım, Salise Bacı, Karabüklü Hatice Hanım

na kavuşmuştur. Vefat ettiği odada, Eynesil ve Örendeki vekalelerde saatlerin 13.55'de durmuş olması da kutsiyetine işarettir.

Manevi özellikleri bakımından çok farklı özelliklere sahip olan Mustafa Efendinin, fiziki bakımdan da diğer insanlardan seçkin olduğu görülür. Uzun boylu, seçkin yapılı ve buğday tenli olduğu bilinmektedir, Etkileyici bakışları, anlaşılır ve kısa konuşma tarzı, güçlü hafızası, derin sezgi gücü ve keskin zekâsı ile hayranlık uyandıran bir yapıya sahiptir.

(Fatsa, Mehmet, Tasavvufta Mekkî Kolu, İst, 2000, s. 179-193-Yeni Dünya, Nisan, 1998)

⁹⁵⁸—Ümmî bir halife idi. Efendi Hazretleri çok itibar eder, her zaman yanında bir yer gösterirdi. Efendi Hazretleri onun ümmiliğinden dolayı kıskananlara;

“Gardaşlarım! İhvanımıza en güzel şekilde hizmet ediyor. Kurda kuşa yem ettirmiyor. Yetmez mi?”

Bir gün pirlerden birisi bir köpeğin ayağını öpmüş. Öpmesinden dolayı ayıplayanlara ‘ihvanımızı muhafaza ediyor’ buyurmuş.

Mustafa Efendi bizim canımızdır.”

⁹⁵⁹— Hacı Hasan kaddese'llâhü sırâhu'l azîz Efendi, Nuri Efendinin arkasında namaz kılınca “*Takva sahibi birisinin arkasında namaz kılmak nebilerin arkasında namaz kılmak gibidir,*” buyurmuştur.

⁹⁶⁰—Sinop 1931 doğumlu Türkelîli Hatim Hocasıdır. Efendi Hazretlerinden sonra Darendeli Hacı Hasan kuddise sırâhu'l-azîz Efendi terbiyesinde ihvanlığa devam etmiştir.

III-O'NUN HAKKINDA SÖYLENMİŞ KELAMLAR

“Oğlum mazhariyyetin çok büyük.”

Efendi Hazretlerinin annesi

“O'nun her hali Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellemdir.”

İhramcızâde Mehmet Kâzım Efendi

“Baba seni biz evliya ettik. Ben ettim sabrettin, annem etti sabrettin, Allah sana bu makamı bahşetti.”

İhramcızâde Kemal Toprak

*Ey, Garîb'u-llâh yoluna kim ki, can eyler feda,
Akıbet mazhâr düşüp esrara oldu âşinâ.**Ey, ne hikmettir ki, ol mahmur füsunkâr gözlerin,
Kande baksa cân alur, aldığına vermez behâ**Devlet'in babında beklerler visalin isteyû,
Hiç biri yok olmadan bulmaz visal, görmez lika.**Kim ki, la'linden Sen'in içmezse bir katre şarâb,
Hızr'a yoldaş olsa da bulmaz yine âb-ı beka'.**Ey, ne mihrâbtur kaşın mihrabı kim âna müdâm,
Baş eğip tâât için her yan sücûd eyler âna.**Gamze tîğîyle HULÛSÎ hastanın al canını,
Bir murada ere, kim ola sana canı feda.⁹⁶¹*

⁹⁶¹ —ATEŞ, Seyyid Osman Hulusi, *Dîvanı*, 1986, s. 6

Geçtik esrâr-ı ene'l-Hak'dan o Hallac değiliz,
 Hızr'ın âbına hayâtına da muhtac değiliz.
 Sırrımız hamîr gibi, içmeyi mest etmez,
 Sırrımız ketm ederiz faslile târâc değiliz.
 Arif ân şimdi koyup hırka-i târ-i pûdi,
 Dediler cümlesi biz hırkalı nessâc değiliz.
 Mene derman edecek yâr **Garîb'u-İlâh**'dır,
 Yoksa Lokman Hekîm'e dahî muhtâc değiliz.
 Ey HULÛSÎ biz o mir'ât-ı şuûn zâtıyız,
 Vâkıfız sırrına bî-gâne-i mi'râc değiliz.⁹⁶²

Yoğruldu mâyesinden ol Sultan-ı Kevneyn'in
 Mürşid-i âzam oldu âlem-i isneynin
 Tarik-i Nakşibendî'nin nuru ol şah-ı merdân
 İhsanı lütfeyledi ana Sultan-ı Yezdan

Ahîr zamanın müceddidi, neslidir pâki
 İlâhî deryaya gark etti ânı Mustafa Hâki
 Gavsü'l-âzam varis-i enbiya mükerreremi
 Lâ-mekânı tutmuş şân-ı mürşid-i âlem

Kararan kalplere inen nuru pür ziyâdır
 Cihan-ı irşâd eden vücudu mualladır.
 O meşayih-i izâm, devlet-i şehinşâhîdir,
 O gönülleri Hakka uçuran vech-i mâhîdir.

Mefahir-i ulema, evliyây-i Kibriya
 O hurşid-i kevn-i mekân suleha-i asfiya.
 Ahfâd-ı Muhammedî kenz-i mahfî Hüdâ
 Dâimdir Hakkı hayrette vardır himmeti

⁹⁶²—ATEŞ, a.e. s. 84

Zehî devlet ki, şol dil kurb-i Rabbü'l-Âlemîn olmuş,
Düşüp hâke erişmiş lâ-mekâne bî-mekîn olmuş.

Zehî izzet ki, şol cân buldu cananı canında,
Felekler pâyine yüz sürmek ile müsteîyn olmuş.

Açıl ey dîde şu yâri kim yâr ile yâr olup,
Aradan ikilik ref olup yâr muîn olmuş.

Eriş dâmânini tut habl-i Kur'ân'ı tutam dersen,
Eşiği Kâ'be ânın dameni hablü'l-metîn olmuş.

Yetiş gurbette kalma var **Garîb'u-llâh**'a yol bul kim,
Kelâmı vahy-i Hak, hem kendisi Rûhu'l-Emîn olmuş.

Ânın hükmündedir âlem, ânın re'yindedir devrân,
O bulmuş vasl-ı yâri, yâr ile halvet-nişîn olmuş.

Eğer ki, zahiren îmânı kesbî sandılar amma,
Ezel bezmindeki ikrara bu tasdik rehin olmuş.

Ezelde tanıyıp bilmiş o yâre yâr olan canlar,
Bu âlemdede bilip âni, yine âna yakın olmuş.

Garîb'u-llâh-ı Hakkı'nın ayağı tozun sürme,
Kim edindiyse çeşmine o göz Hakke'l-yakîn olmuş.

Bu yolda varını yok eylemekmiş hep kemâl ancak,
Şu kim toprak olanın yeri arş-ı berîn olmuş.

HULÛSÎ her sözün sıdkı sözünü hâl edinmektir,
O söz ki, olmaya hâl cümle kul kâzibîn olmuş.⁹⁶³

Medine şehrinin hâk ü toprağı,
Ravzâ-i Habîb'in gül ü yaprağı,
Hakikât şehrinde kurmuş otağı,
Seyyidim, sultânım, **Garîb'u-llâhım**,
Mürşidim, mûînim, Refi'u-llâhım.⁹⁶⁴

⁹⁶³—ATEŞ, a.g.e. s. 89

⁹⁶⁴—ATEŞ, a.e. s. 272

*Can mürginin ezkârı dîdâr-ı **Garîb'u-llâh,**
Her demdeki efkârı dîdar-ı **Garîb'u-llâh.**
Almış ezeli varın kılmuş âna ikrarın,
Görmüş gül-i ruhsatın dîdâr-ı **Garîb'u-llâh.**
Akvâl-i şeriat hep akvâl-i tarikat hep,
Ahvâl-i hakikat hep esrâr-ı **Garîb'u-llâh.***

....

*Her tenlere cân olmuş cânân-ı **Garîb'u-llâh.***

....

*Gün gibi âyân olmuş bürhân-ı **Garîb'u-llâh.**
Ol arif-i dâniyi bul menzil-i âla'yı,
Tutmuş iki dünyâyı hoş şân-ı **Garîb'u-llâh.**
Amâ neyi görmüştür ednâ neyi bilmiştir,
Dâna ânu bulmuştur erkân-ı **Garîb'u-llâh.**
Esrâr-ı kemâhidir etvâr-ı mebâhidir,
Dîvân-ı ilâhidir dîvân-ı **Garîb'u-llâh.***

....

*Merdân-ı Hüdâdır hep merdân-ı **Garîb'u-llâh.**
Gözleri ânu görmezse ol hâzır nazırdır,*

....

*Göz mürdem hâlinde ârzû-yı cemâlinde,
Her lâhza hayâlinde dîdâr-ı **Garîb'u-llâh.**
Yâr-i ezeli oldur yârin güzeli oldur,
Envâr-ı tecelli oldur dîdâr-ı **Garîb'u-llâh.**
Allah'a emânet ol her kârı keramet ol,
Hep varı selâmet ol, ol yâr-i **Garîb'u-llâh.**
Âsâr-ı muhabbettir esrâr-ı muhabbettir,
Envâr-ı muhabbettir dîdâr-ı **Garîb'u-llâh.**
Bu bende HULÛSÎ'nin efgende HULÛSÎ'nin,
Dil bende HULÛSÎ'nin dîdâr-ı **Garîb'u-llâh.**⁹⁶⁵*

⁹⁶⁵— ATEŞ, a.e. s. 185

*Her demde sürülmez bu devrân-ı Rasûlüllah,
Her demde kurulmaz bu dîvân-ı Rasûlüllah.*

*Her dîdeye yüz açmaz her göz o yüze kaçmaz,
Her merhaleden geçmez kervân-ı Rasûlüllah.*

*Bin yıllık ömre değmez bir lâhzasını ânın,
Her cana nasîb olmaz ihsân-ı Rasûlüllah.*

*Deryâ-yı maârif den dürr al dil-i arif den,
Pür hikmeti sârifden dür kân-ı Rasûlüllah.*

*Erkân-ı **Garîb'u-llâh**, bürhân-ı **Garîb'u-llâh**,
Her şân-ı **Garîb'u-llâh**, hep şân-ı Rasûlüllah.*

*Her emre Matta, her veçhile tâatta,
Meydân-ı sadâkatta merdân-ı Rasûlüllah.*

*HULUSÎ ne devlettir bin lûtf u inayettir,
Olmak ne saadettir kurbân-ı Rasûlüllah.⁹⁶⁶*

⁹⁶⁶— ATEŞ, a.e. s. 195

*Âdem tabiatlı melek sîmâli
Şah olursan sana gedâ bulunur
Her kim güler yüzlü hem dili tatlı
İşte anda lutf-ı Huda bulunur*

*Pehlivanlık edip nefsin yıkarsan
İmanın nurundan şem'a yakarsan
Musa gibi, Tûr dağına çıkarsan
Sana Hak dilinden nida bulunur*

*Kâl ü belâ ikrarını güdersen
Onda olan borcu bunda ödersen
İsmail gibi, canın kurbân edersen
Sana gökten inen kurbân bulunur*

*Hakk'a talip isen hizmet et pîre
İkiyi terk edip ere gör bire
Hâk edip yüzünü süre gör yere
Candan vazgeçince cânân bulunur*

*Eğer ki, başında aklın var ise,
Hak yoluna sarf et malın var ise,
Geceler subha dek derdin var ise,
Bülbül gibi, zâr et gülzâr bulunur*

*Başında var ise, sa'âdet tacı
Ka'be'ye varmadan olunmaz hacı
Olmak istiyorsan gürûh-ı nâcî
Her derde sabreyle derman bulunur*

*Hâkikat şehrinin dışında durdun
Şen Veli der bunda ne haber sordun
Denizde mermer taş içinde kurdun
Ağzında yeşil ot gıda bulunur*

Mehmet Veli ŞEN

*Cümle âlemlerin sultanı sensin
Mürşidi azamsın kutbu cihansın*

*Peygamber vekili ahır zamansın
Sözlerin Kur'an'dır hem tercümansın.*

*Alim cahil demez sohbet edersin
Hakkın kullarını hep bir tutarsın*

*Bir nazarda halden hale toylarsın
Fuyuzat mahzeni hem menbâsın.*

*Güneş gibi, doğdun ahîr zamana
Hakikât nurunu yaydın cihana*

*Münkir dahi gördü geldi imana
Mahbubu rahmanın armağanısın.*

*Aklın haddimi seni bilmeye
Dil takat getirmez vasf eylemeye*

*Himmetin kâfidir şükreylemeye
Görünmez dertlerin dermanı sensin.*

*Şeş cihetten senin nurun görürüm
Aşkına şevkine hayran olurum*

*İndinde kurbana hazır dururum
Gönlümün kiblesi hem Kâ'besisin.*

*Bu söz senden değil Şen Mehmed Velî
Dostun kendinedir kendi sözleri*

*Hiç bir şeye değişmem ben o dilberi
Canımın canısın hem cananısın.*

Mehmet Veli ŞEN

Şeyhimin illeridir Sivas illeri,
 Görünce şâd eder her gönülleri
 Hava ile suyu cihanda yoktur
 Nimetle doludur güzel yerleri
 Örtülüpınar'dır semtinin adı
 Taşlı sokak'tan gider beytin yolları
 İhramcızâde'dir İsmail Toprak
 Tarîkatlar şeyhi Nakşî'nin mutlak
 İhyayı uluma memur etmiş Hakk
 Evliyadır onun hep ihvanları
 Sünnettir evkatı şer'îyye işi
 Zikr-ü teşbih olur cümle teşvişi
 Daima sohbettir her işin başı,
 Hak yola sevk etmiş Rabbim onları
 Perişan kapında Şen Mehmet Velî
 Eşiğine baş koydu yerde yüzleri.
 Rasulün aşkına affet kemteri
 Kapında bekliyor döndürme geri.

Mehmet Veli ŞEN

Yine havalandı divane gönül
 Şah İhraminin ili göründü
 Arif ol kendini yabana atma
 Çöl esrarı galûbela göründü.
 Şeriat hanına konuk olalı
 Mugallet halinden irak olalı
 Mürşit dergahına çırak olalı
 Evliyanın doğru yolu göründü.
 Şükür marifetten cüzi haberim
 Hakikât yolunda mûni mihirim
 Dedim mah cemalin göster ey pirim
 Pir İhramcızâde Velî göründü.
 GARİP nedir sendeki bu halet
 Haktan bağışlandı bize inayet
 Ravza-i Resul-u kıldım ziyaret
 Her yerde şahımın nuru göründü.

*Şeyhim İhramcı aslı Sivaslı
Sivas'ta kurmuş Hakkın yuvası
Hakikât mülkünün sadık babası
Sahiptir ihvanına İhramcızâde*

*Sıtkı sadakatle açmış kapısın
Almış ihvanının berat tapusun
Azabı kabirde kıyamet korusun
Göstermez ihvana İhramcızâde*

*Mevlânın zikri daim dilinde
İhvanın zinciri daim elinde
Kamu seherlerde gafler halinde
Koymaz ihvanını İhramcızâde*

*Mürid yetiştirmektir onun şanı
İhvanı olsaydık bizlerde beri
Yakmaz bu kervanı Cehennem narı
Söyler ihvanına İhramcızâde*

*Piri pak eyledi zatı Mevlâ'da
Ruhu şâd eyledi feryad ulyada
Sancağın altında yarın ukbada
Toplar ihvanını İhramcızâde*

*Onu candan seven kamil olur
Hakkın rızasını elbette bulur
Cennet nimeti sofrasında bol olur
Yedirir ihvanına İhramcızâde*

*Gayri müslüm görse gelir imana
Yahşi yaman demez katar kervana
Ocağına düşen şifa bulur cana
Hastalar Lokmanı İhramcızâde*

*Kâinatı aydınlatan vech-i âyînesidir.
Âleme hayat veren pâk musaffa nefesidir.*

*Gül cemaline hayrandır cümle mahlûkat
Rehberi Rasûl hayatının gâyesidir.*

*İhsan, ikram, vakar zâtının mündericâti
Arş-ı âladan geniş olan O'nun âyesidir.*

*Gayri istemez gönüller ancak cemâlini
Garib'u-llâh'taki öz Yüce Rasûlün mâyesidir.*

SAHABEDEN GÜNÜMÜZE ALLAH DOSTLARI*“Mâdemki Âdem, her biri bir âlem”*

İcazet aldığında, başına sarık sarmaya başlayan **İsmail Hakkı Toprak'a** bir gün babası, *“Oğlum İsmail, sen sarık ol”* diye telkinde bulununca, işin özünü kavrar ve bir daha sarık sarmaz.

İsmail Hakkı Toprak, *“Eğri ayağa göre eğri ayakkabı yaparız”* demesine rağmen 38 günlük bir hapis hayatı yaşamıştır (1938).

Oğlu **Kâzım Toprak'ın** bir çocuğu olmuş, adını şeyhinin adı olarak tespit ederek **Mustafa Hakî** koymuştu. **İsmail Hakkı Toprak**, şeyhine duyduğu vefa hissiyle, bu torunu ne zaman yanına gelse ayağa kalkardı.

İsraf konusunda çok duyarlı idi. Sigara içen bir ihvanına,

“Ya bizi ya da sigarayı terk edersiniz” derdi.

Ehl-i Beyt'e âşık idi, onlara saygı gösterirdi. Sünnete son derece bağlıydı. Sevenlerinin anlattığına göre devlete karşı değil, kötü yönetime (düzene) karşıydı. Devleti savunur, rejimin ıslahı için dua ederdi.

Bir şiiri:

*Katremizden hisse al bî-garı derya olmuşuz,
Cümle halka bir bakışla çeşm-i bina olmuşuz.*

*Gerçi zahirde lisân-ı nas- ile güftârımız
Mâ'nâ yüzünden soyunup hep muarrâ olmuşuz.*

*Validem merhume açmıştı bize bir kutlu fâl
Ravzâ-i Pâki ziyaretle demişti; Ey Kerim-ül Müteâl*

*Bu Habibin hürmetine ver bana bir ferzend-i bî-melâl
Andan aldığı libası bunda iksâ olmuşuz.*

Prof. Dr. Ethem CEBECİOĞLU

İSMAİL HAKKI TOPRAK kaddese'llâhü sırrahu'l-aziz

Ölmeden önce ölmek, öldükten sonra da yaşamaktır. Dünyadaki hizmetlerini berzah âlemine taşıyarak ölümsüzleşen âbide şahsiyetler, hâlâ aramızda tasarruflarını sürdürüyorlar. Gerçek mutasarrıf hiç şüphesiz Allah Teâlâ'dır. Havl ve kuvvet sâdece O'nundur, varlıklar ise birer mazhariyettir.

Bir gönül erinin söylediği gibi:

***“Her dü âlemde tasarruf ehlidir rûh-i velî
Dîme kim bu mürededir, bunda nice derman ola
Ruh şimşîr-i Huda'dır, ten gılâf olmuş ana,
Daha a'lâ kâr ider bir tîğ ki üryan ola”***

Gerçek velinin ruhunun dünyâda da, berzahta da tasarrufu devam etmektedir. Gönül sultanları, aşk ve îmanın temsilcileridir. Onlar en üstteki kuvvete değil, en üstteki Kitâb'a uzanmışlar ve ilâhî irâdeye teslim olmuşlardır. Üzerinde yaşadığımız cennet vatanımızın manevî mimarları onlardır.

Kemal vasfına sahip olmayan insanlar, başkaları için örnek olamazlar. Bu kemâl medihle zemmi, dâne ile harmani, lütuf ile kahrı bir bilen ve gören müstağni insanlara hastır. Nitekim Niyâzi-i Mısrî de bu hususu teyid babında şöyle buyurmuştur:

“Kahr u lûtfu şey'-i vâhid bilmeyen çeker azâb
Ol azâbtan kurtulup sultan olan anlar bizi.”

Tasavvuf ilminde îtibârîolan vücûd, Mutlak Vücûd'un letafetten, kesafete, ayniyetten gayriyyete tenezzülünden meydana gelmiştir. Kemâl, şehâdet âleminde zuhur eden “İnsân-ı Kâmil”in vücuduyla ortaya çıkmıştır. “İnsân-ı Kâmil” ilâhî isimleri cami' olan “Allah” isminin mazharıdır. Ondan başka hiçbir mevcudun bu mazhariyyete kâbiliyyeti yoktur.

“İnsân-ı Kâmil” bil'-asâle Rasûlullah sallallâhü aleyhi ve sellem efendimizdir. Peygamberler ve onlara tabî olan mümtaz velîler bi'l-vekâle bu mertebenin vârisi olmuşlardır.

Gerçek velîler, insanların ihtiras sillelerinden solan yüzlerini ve gözlerindeki dinmez acıyı görerek, onları kurtarma derdine düşen mübarek kimselerdir. Onlar kâr-zarar hesabı peşinde değildir. İslâmi kalb terbiyesi, Kur'ân-ı Kerîm'i kalb sadâsı bilirler. Onların görüşü, görünüşü, düşünüşü, dâvası, mânâsı, hayâlî, şekli ve ölçüsü Hakk'ın rızâsına müteveccihdir.

Velîler kalabalıklardan değil, Allah'tan güç alırlar. Ruhlarını köprü yaparak, Hakk'a ulaşan benlikleriyle, cemaatlerini de bu köprüden geçirmesini bilirler.

Sadırlara şifâ dağıtan kâmil insan merhum İsmail Hakkı Toprak hazretlerinin, yine sadırlarda yaşayan güzel hayâtından, satırlara dökülmüş fazlacı malûmat bulamadık. Bilinmemeyi ihtiyar etmek, daha çok bilinmektir.

Mehmet Akif merhum da:

***“Rahmetle anılmak, edebiyet budur amma
“Sessiz yaşadım, kim beni nerden bilecektir”***

demıştır.

İsmail Hakkı Toprak hazretleri (İhrâmî-zâde) 1297/1880 târihinde Sivas'ta Nalbantbaşı mahallesinde dünyâyı teşrif buyurdu.

Anadolu evliyasının asrımız temsilcilerinin mümtazlarından ve vatanımızın manevî mimarlarından olan İsmail Hakkı Toprak hazretlerinin babası Hüseyin Efendi, annesi Aişe hatundur.

İlk ve rüştiye tahsîlini ikmalden sonra, Şifâiye Medresesi'nde dînî eğitimini tamamlamıştır. İlk memuriyeti Sivas'tadır. Kısa bir müddet sonra Tokat'a tâyin oldu. Tokat'ta bulunduğu sıralarda Nakşibendiyye Tarîkati şeyhi Mustafa Hâkî hazretlerinin sohbetlerine devam etti.

İsmail Hakkı Toprak hazretleri Mustafa Hâkî hazretleriyle ilk tanışmasını şöyle anlatıyor:

“Mustafa Hâkî hazretleri ihvânıyla sohbet ederken, fakir içeriye girdim. Hazret: -Oğlum! Sen hacı Aişe hatunun oğlu musun?- dedi. -evet- diye cevap verdim. İşte o anda manevî bir haz hissettim. Gözüm, elim şeyhim oldu; O ben oldu, ben o oldum.”

İsmail Toprak hazretleri tekrar Sivas'a geldi ve Tuzla'ya memur oldu. O sıralarda Mustafa Hâkî hazretleri bir vazîfe ile İstanbul'da bulunuyordu. İsmail Toprak hazretlerinin gönlüne düşen ateş, onu bir kış günü şeyhini ziyaret için İstanbul'a çekti.

Hazretin bu yolculuğu son derece meşakkatli geçmiş; Sivas'tan Samsun'a kadar yayan yürümüş; oradan kalabalık yolcusu olan bir vapura binip İstanbul'a gelmiştir.

Sultan Ahmed Camiinde şeyhiyle buluşan hazret, 15 gün ikâmetten sonra tekrar Sivas'a döndü. Mustafa Hâkî hazretleri o sıralarda Hakk'ın rahmetine kavuşmuş ve Fatih Camii civarına defnedilmiştir.

Şeyhinin vefatından sonra Hacı Mustafa Takî hazretlerine intisab etti ve ondan hilâfet aldı. İsmail Toprak hazretlerinin sohbetlerinde tesbit edilen kayda göre, Mustafa Takî hazretleri, Mustafa Hâkî hazretlerinin oğlu Bahâeddin efendiye ve bir de Yûsuf efendiye hilâfet vermiştir.

İsmail Toprak hazretlerinin sohbetlerinde bulunan ihvanlarından birinin naklettiğine göre Darende'de Hatîb Hasan Efendi, Hacı Bayram Velî'nin şeyhi Hâmid Aksarayî'nin kabri olarak bilinen mahalde Hakk'a niyazda bulunur. O gece rüyasında kendisine mürşidinin ilkbaharda Dârânde'ye geleceği müjdesi verilir.

İsmail Hakkı Toprak hazretleri Nisan ayının sonlarına doğru at üstünde köyden köye dolaşarak Gürün'e varır. Sırrı efendiyi de yanına alarak, birlikte Darende'ye gelirler. Rastladıkları bir çocuğa Mustafa efendinin evini

sorular. O da onları aradıkları evin önüne kadar götürür. İsmail Toprak hazretleri, bu hizmetinin karşılığında çocuğa bahşış vermek ister. Çocuk “ben para değil himmet isterim” deyince, “biz de verdik yavrurum” der. İşte o çocuk, son devrin gönül sultanlarından Dârendeli Hasan Efendi oğlu Hulûsî efendi hazretleridir.

1964 yılında öğretmen olarak Sivas’a tâyin olduğum zaman, İsmail Hakkı hazretleri hayatta idi. Kendilerini görme bahtiyarlığına erenlerden olmanın hazzını yaşıyorum. Sivas İmam-Hatip Lisesi yaptırma cemiyetinde bulunduğu sıralarda, her toplantıyı muntazaman teşrif buyururlar ve alınan kararları dikkat ve hassasiyetle takip ederlerdi. Bir gün Çorapçılar Han’ında O’nu ziyarete gitmiştim. Çok kalabalık bir cemaat toplanmıştı. Teshirli ve tesirli güzel bir sohbetten sonra, birlikte yediğimiz yoğurtlu ıspanak yemeğinin lezzetini hâlâ unutamadım.

İsmail Hakkı Toprak hazretleri, Ubeydullah Ahrâr hazretlerinin “Hâcegân tarikatinde zamanın gerektirdiği şey ne ise, himmet ve hizmetin ona sarfedilmesi lâzımdır” sözünü bir hayat düstûru olarak kabullenmiş ve hep bu minval üzere yaşamıştır.

Sivas ve civarında O’nun himmetiyle bitirilmiş 54 eser tesbit edilmiştir.

İsmail Toprak hazretleri 1969 tarihinde 1 Ağustos cumartesi günü sabah saat 9.00 sıralarında Hakk’ın rahmetine kavuşmuş, kalabalık bir cemaatin iştirak ettiği cenaze namazını müteâkib Ulu Cami avlusuna defnedilmiştir.

Tarikat geleneğinde, her talibe ders verilmez, meşreb ve isti’dâd aranırdı. Müracaat eden kimse, o mürşidden feyz istidadına sahipse, tarîkate kabul edilir, mürîd olurdu. Büyük velîlerin tarîkate intisâb için, pekçok imtihandan geçtikten sonra mürîd olduklarını biliyoruz. Aziz Mahmûd Hüdâyî hazretlerinin şeyhi Üftâde (k.s.) ya intisâb etmek için sokaklarda ciğer sattığı rivayet edilmektedir.

İsmail Toprak hazretlerinin damadı Mehmed beyden nakledilen bir rivayete göre, bir gün huzurlarında sohbet esnasında, orada hazır bulunanlardan birkaçı:

“Efendim! Size gelen herkese, tefrik etmeden ders veriyorsunuz; bunun hikmeti nedir?” diye soruyorlar. O da: **“Gardaşlarım! Eskiden medrese, tekke gibi ilim irfan yerleri vardı. Camiler aslî mekânlardır; talî mekânlar kalmadı. Tarîkate girme hevesiyle gelenleri biz boş çevirenleyiz; fakat bizim bir gönül dâiremiz vardır ki, bizce malumdur”** buyurmuşlardır.

İlhan Şenel beyin, İlhan Şenel beyden naklettiği ifâde edilen bir yazıda, İsmail Toprak hazretlerinin kendilerine intisâb için gelen bir zâtı sinadıktan sonra:

“Gardaşım! Bu muhtar mühürü değil ki, hemen verelim. Bizde bir şey yok; Allah bize, biz de size vereceğiz” buyurduğu kaydedilmiştir.

İsmail Toprak hazretleri sohbetlerinde iki şey üzerinde ısrarla durduğu zikredilir, bunlar “hatm-ı hâcegân”ı ve sohbetleri terk etmemektir.

Bir velîde zahir olan hâriku'1-âde hallere “keramet” ismi verilir. Evliya keramete pek iltifat etmemiştir. Tasavvuf kitaplarında keramet izhârı “hayz-i rical” olarak vasıflandırılır. Mucizenin izhârının, kerametın de ızmârının vâcib olduğu belirtilmiştir. Her yerde mutasarrıf Allah Teâlâ'dır, mucizenin, kerametın ve istidrâcın halikı Hak Teâlâ'dır. Evliyanın en büyük kerameti ahlâk-ı hamide sahibi olmaları, İslâm'ı yaşamaları ve yaşatmalarıdır. Bizlere örnek tarafları da bu hüsn-i halleridir. Onlar toprak gibidir, kendilerinden hep güzel şeyler zuhur eder.

İsmail Toprak hazretlerinin insanlara hizmet babında izhar buyurduğu tasarruflarının bir hayli çok olduğu zikredilmektedir. Bunlardan birkaçını arz ediyorum:

Bir zât hazretten ders alıyor ve köyüne dönüyor. Günlerden bir gün arkadaşları onu ısrarla içki sofrasına davet ediyorlar. O zât ziyafette içki kadehini ağzına yaklaştırdığı an, kolu uyuşup kalıyor. Hemen bir vâsita ile Sivas'a getiriyorlar. Hazretin huzuruna varır varmaz kol eski hâline dönüyor. İsmail Toprak hazretleri: **“Bizim ihvanımızın uzaklığı yakınlığı yoktur, her an onlarla beraberiz”** buyururlar.

Yine bir gün Konya eşrafından biri, beyninde meydana gelen bir ârıza sebebiyle konuşma melekesini kaybetmiş olan oğlunu, çaresiz kalıp hazretin huzuruna getirmiş. Durumu berber Hacı Bekir Efendi İsmail Toprak hazretlerine arz ediyor. Hazret mübarek elleriyle tuttuğu çaya okuyup, çocuğa içirdikten sonra: **“Oğlum! Senin adın ne?”** diyor. Çocuk “Ahmed efendim!” deyip konuşmaya başlıyor.

Sivas'ın ileri gelenlerinden bir emekli albay felç olmuş. Ailesi İstanbul'a çocuklarının yanına gitmiş; hastaya bakan hizmetçi de evi terketmiş. Durumdan hazreti haberdar etmişler. Bir bardak suya okuyup, Hakkı hafıza verip hastaya göndermiş. Suyu içen emekli albay ikinci vakti Hakk'ın rahmetine kavuşmuş, İsmail Toprak hazretlerini durumdan haberdar etmişler: **“Haberim var”** buyurmuşlar.

İsmail Toprak hazretleri sohbetlerinde mürşîdi Mustafa Hâkî hazretlerine olan muhabbetini sık sık tekrarlar; onunla ilk karşılaştığı ânı unutamadığını; gönlünü tutuşturan o ateşin aynı tazeliikle yanmaya devam ettiğini söyler ve şu ilâhînin okunmasını ister:

**“Seni ben severim candan içerû
Yolum vardır bu erkândan içerû
Beni benden sorma, bende değilem
Suretim boş gezer, tenden içerû”**

İlâhîyi dinlerken gözyaşlarını tutamazmış.

Hacı Mustafa Hâkî hazretlerinin Şam'da ikâmet eden mahdumu Bahâeddin efendinin kendisine göndermiş olduğu mektubu günlerce kerrat ile okuduktan sonra şu tarz cevabî bir mektup yazdığı belirtiliyor. Bir defterde el yazısıyla yazılmış bu mektubu, okuyabildiğim ölçüde naklediyorum:

“Seni sevmek, benim dînîm ve îmânım gereği. İlâhî! dîn ü îmândan ayırma.

Öteden beri muhabbetinizle nâlân olan kalb-i giryânımı, nâle-i efgânım hadden efgân bir hâl ile giryân ve sûzan ettiği sırada kalemi elime aldım.

Sultânım ne buldum ise senden buldum ve bu âlem-i fenada ne gibi bir zevke erdimse, mutlaka sizinle erdim.

Muhterem pederiniz Hâkî (k.s.) efendimiz, sultanımızdır. Onun rûhâniyetinin perverde-i bezminden bir an hâlî olamam. Ne çâre ki taht-gâh-ı saltanatlarına varamam. Nadiren varsam bile, kendilerini bulamam. Şayet görsem, nîm nazarla mazhar-ı iltifat olsam, bir zevk u huzur ve itmi'nân bulurum. Âdeta kendimi bu âlemden çıkmış ve cânâna vâsıl olmuş bilirim.

İşte bu tesirin icrâ-yı ahkâmından olmalıdır ki, sizi hiç unutamam. Aks-i timsâlinizi gözlerimden ve sûrî hayâlinizi gönlümden çıkaramam. Her nerede bir çeşm-i siyahın füsunkâr bakışını görsem, yüreğim çarpar ve dîde-i kalbim size bakar. Bu zevk ile geçirdiğim günlerimi feleğe de-ğişmem.

İşte bunların ulviyyetinden olmalı idi ki, oradan nezd-i âlinize gelir, envâr-ı cemâl ve ahvâl-i bî-melâlinizden bî-had feyizler alınm. Şimdi o nazar-ı kimya eserinden dûr mu oldum.

Ey nâme gît, mazhar-ı füyûzât-ı âlemiyân olan paye vü yed-i kemâlî ta'zîm ve muhabbetle, hâl-i pür melalimi hazret-i Bahâ'ya arzet. Bu nazarlarını üzerimizden diriğ etmesinler.

İşte ahkarü'l-mevcûdu dergâh-ı Bârî'ye arz ve iltica ediyorum ki; Ey Huda! Aczimi muhabbetine ve vârimü sana ve seni sevenlerin ruhuna sarf eden bir kulun değil miyim?

Elbette bir gün olur, mazhar-ı iltifatın ve nâil-i mükâfatın olurum. Lütfet, kerem et, beni o zümre-i dil-ferîbten ayırma.”

İsmail Hakkı Toprak 15 Rebiu'l-evvel 1347.

İsmail Toprak hazretlerinin sohbetlerinde söylediği rivayet edilen birkaç sözüyle tebliğime son veriyorum. Allah Teâlâ bu gönül erlerine takdire liyakat kesbetmeyi herkese nasip etsin.

“Gardaşlarım! Ehlullahın nazar ve himmeti dağlan taşlan eritir ve ih-ya eder.”

“Biz Şaraptan dönme sirkeyiz. Bizim bir gözümüz daha vardır, onu da Cenâb-ı Hak nasîb etmiş.”

“Gardaşlarım! Biz gidenlerle gider, gelenlerle geliriz.”

“Gardaşlarım! Darende bizim ihsanımızın feyiz membaı ve Tarikatımız kapısı oldu. Hulusi küçükten bizden himmet istedi, biz de verdik. İşte o Hulusi, bu Hulusi; gidin ziyaret edin, sohbet edin; çok aşığımızdır.”

Dr. Selçuk ERAYDIN

Bütün cihanı süslüyor**Feyzi Rahmanı ile****İns-u Cinn'e ders veriyor****İlm-i irfanı ile***Bu dünyaya Sultan gelmiş**Dağlar taşlar boyun eğmiş**Cümle mahlûk feyz almış**Münkirler inkâr eyliyor***Gelin ey gafiller! Gelin****Bu sultandan feyz alın****Anın feyz ile himmeti****Cihaneyn-i mâmur eyliyor***Bir âh çekse ta derinden**Dağlar oynardı yerinden**Masum-u feyzli dilinden**İlm-i ledün fâş eyliyor***İlm-i ledün mektebini****Açmış bütün yeryüzünde****Anda tahsil eden derviş****Arş-ı kürsü seyr eyliyor***Bu beytin aslını sorarsan**İlhamı gelir Sivas'tan**İhramcızâdem Sultandan**Teberrüken söyleniyor***Kıtmir Nuri söyler bunu****Günahı çok, defter dolu****Affin ister aciz dili****İhsan kapısını gözlüyor****Kıtmir Nuri**

İHRAMCIZÂDE’NİN VAKFA HİZMETLERİ

Bazı insanlar vardır ki, kutup yıldızı gibidirler, niceleri böyle insanlara bakarak yollarını düzeltirler. Topluma hizmeti vicdanî bir görev sayanlar, hem kendilerine hem de çevresindekilere faydalı olanlar, her devirde çok az bulunur. İşte böyle az bulunan bir kâmil kişi tanıdım ki, sanırım bu zat siz okuyucularım da tanırırsınız. Sadece Sivas’a değil Türkiye’nin birçok yerine, çeşme camii, köprü yapılmasına öncülük eden İhramcızâde İsmail Hakkı Toprak’tan bahsediyorum. Bu zat soyadı gibi alçak gönüllü, bilgisi arttıkça gururu eksilen bir insan-ı kâmil idi.

1964 yılının Temmuz ayı idi. Gününü hatırlayamıyorum. Yeniçarşı’da şimdi belediye otobüslerinin kalktığı yerdeki Çorapçı Hanı’nı Sivaslı olanların çoğu bilirler. Bu ahşap bina içinde bir oda var idi ki, buraya “*vekâle*” derlerdi. İhramcızâde’yi ilk defa işte bu binada gördüm. Orta boylu, beyaz benizli, kemerli burunlu, aksakallı bir gönül tabibi idi. Sessizce içeriye girdim, selâm verdim, bir kenara oturdum. Burada bir düzine yaşlı kişi halka şeklinde oturmuşlardı. Gençlik duygularım beni meraktan meraka sürüklüyordu. Bu adamlar ne maksatla burada toplanmışlardı? Biraz sonra zihnimdeki düğüm çözülüverdi. Zira İhramcızâde, bir baş işareti yaptı, oturanlardan Hacı Bekir Emmi dedikleri zat elini kulağına attı, yanık bir sesle söylemeye başladı:

*“Sâkıyâ camında nedir bu esrar
Kıldı bir katresi mestâne beni
Şarâb-ı la’linde ne keyfiyet var
Söyletir efsâne efsâne beni
Bakmazlar dertliye algındır diye
Hâkikat bahrine dalgındır diye
Bir saçı Leylâ’ya vurgundur diye
Yazmışlar deftere dîvâne beni”*

Bu güzel parça, hem dinleyeni hem de söyleyeni derinden etkiledi. Oturanların gözleri nemlendi, baktım bazılarının yanaklarından yaşlar süzülüp geliyordu ve sonra, gönül incileri peş peşe dizildi. Niyâzî-i Mısırî’den söylüyorlardı:

“Gel ey bâd-ı sabâ haber ver bize cânân illerinden.”

Yine sıra Berber Hacı Bekir’e geldi, aşk ile vecd ile bir dahi söylemek düştü:

*“Seni ben severim candan içerü
Yolum vardır bu erkândan içerü
Beni bende demen bende değilim*

***Bir ben vardır bende benden içerü
Yunusun sözleri hândur âteştir
Kapında bir kuldur senden içerü”***

Elbette dertli olan derman arar derdine, lâkin nerede ne arayacağını bil-meyenler boşuna zahmet çekerler. Böyle yanlış arayışlar insanı şaşkına çevirir. Niyâzî-i Mısırî bu gerçeği şah damarından yakalamıştır:

***“Derman arardım derdime derdim bana derman imiş
Burhan arardım aslıma aslım bana burhan imiş
Sağı solu gözler idim dost yüzünü görem deyü
Ben taşrada arar idim ol cân içinde cân imiş”***

Bu şiir, vekâlede sık sık okunmuş. O gün de İhramcızâde'nin sohbet meclisinde tekrar edildi, vecd içinde dinlendi. Zayıf vücutlu, mahcup tavırlı birisine dönerek hitap edildi:

“Söyle Karasarlı...” Karasarlı söyledi, söyledikçe coştı. Sesi güzel de-ğildi, lâkin içtendi, samimiydi. Olduğu gibi görünen ruh asaletiyle bu adam, okuduğu kendi şiirlerini zevkle dinletiyordu.

Bu gönül dostunu daha sonra daha yakından tanıdım. Araştırdım, İhramcızâde'nin kendisi tarafından yazılmış, on adet şiirini tespit ettim.⁹⁶⁷ Bu şiirler, sanat endişesinden uzak tasavvufî neşe ile dolu parçalardı. Oğlu Kâzım Toprak'ta, kendi el yazması bir kitaptan şu şiirlerini geliniz okuyalı-m:

***“Gönül dilberdedir elhamdülillah
Leb-i kevserdedir elhamdülillah
Ne ferzend ü zen ister ne tertip
Ne sîm ü zerededir elhamdülillah
Çü dil dilberde seyr eyler
Cemâli Dahi bî-perdedir elhamdülillah
Gönül dostun arar تنها cihanda
Adû kim kerededir elhamdülillah
Değil gam yok olursa terk-i canım
Acep hoş yerededir elhamdülillah”
Ezelden hamr-ı aşkı içti
Hakkı Henüz ol sırdadır elhamdülillah***⁹⁶⁸

⁹⁶⁷—Genellikle bu şiirler İsmail Hakkı Bursevi kuddise sırruhu'l-azîzindir. (Yazan)

⁹⁶⁸—Bu şiir Erzurumlu İbrahim Hakkı Hazretlerindir. Bu yazma eserde bir kısım yazı Efendi Hazretlerindir.(Yazan)

Oğlu Mehmet Kâzım Toprak'a soruyorum: Babanız en fazla kimleri sevmezdi? Tek cümleyle cevaplıyordu:

“O'nun sevmediği yoktu ki, ..”

İhramcızâde'nin şeyhi Mustafa Takî mensur bir mevlid yazmış ve İhramcızâde de bunu nazma çekmiştir. 165 beyitlik mesnevi tarzında yazılan bu mevlid, bazı ilâhîlerle birlikte 52 sayfalık bir kitap hâlinde 1969 yılında İstanbul, Dizerkonca Matbaası'nda bastırılmıştır.⁹⁶⁹

“Yâre Yedigâr” ismiyle basılan bu kitapta İhramcızâde'nin Türkçe, Farsça ve Arapça⁹⁷⁰ bazı naatları da mevcuttur. Şimdi o mevliden bir küçük bölüm sunalım:

**“Âdem atamız Cennete indi
Nûr-ı Ahmedî alnında göründü
Babadan oğula o nûr-ı Celîl
Gelmesine olmuş bir güzel delîl
Seyyidü'l- enbiyâ ol Mustafânın
Kân-ı kerem ol bâ-vefânın
Kim hâmilî olsa ol nûr-ı evhad
Herkes tanırdı kalmazdı bir ferd
İsmi Abdullah kavmi Mudarî
Zevcesi Âmine hâmil-i Nebî
Altı ay bilmedi hâmilliğini
Melekler ederdî âmilliğini”**

Nesir hususunda ise, İhramcızâde'nin çalışmaları, maalesef bir araya toplanmamıştır. 1929 yılında yazdığı ve Şam'da bulunan Hacı Bahâeddîn Efendi'ye gönderdiği bir mektup iyi bir örnek teşkil eder kanaatindeyim. Bu mektup süslü nesir dediğimiz yazı türünde güzel bir örnektir:

“İşte öteden beri derd-i muhabbetinizle nâlân olan kalbim yine nâle vü efgânımı baştan aşırnak ile giryân ve sûzan olarak kâlemi elime aldım.

Sultânım, ne buldum ise, senden buldum ve bu fenada ne gibi bir zev-ke erdimse, mutlaka sizinle erdim.

Elbette bir gün olur, mazhar-ı iltifatın ve nâil-i mükâfatın olurum. Lütfe, kerem et, beni o zümre-i dil-firîbten ayırma.”

Vefatından sonra kitaplarının bir kısmı Darendeli Hulûsî Efendi'ye gönderilmiştir.⁹⁷¹

HAYATI VE HAYRATI

Mânevî dünyasını kısaca böyle tasvir ettiğimiz İhramcızâde'nin, kısaca hayat hikâyesine geçebiliriz:

⁹⁶⁹—Bu kitabın basılması İhramcızâde Hacı İsmail Hakkı TOPRAK Hazretleri'nin isteği ile olmayıp basan kişilerin hizmet sınıfından bir gayretleridir. (Yazan)

⁹⁷⁰—Arapça naât, Efendi Hazretlerinin değildir. Delâil-i hayrat'tandır. (Yazan)

⁹⁷¹—M. Kâzım TOPRAK Efendi tarafından tamirat ve incelenme niyeti ile gönderilmiştir. (Yazan)

Nüfus kaydına göre, r. 1296 (1880/81) yılında Sivas Ortülüpınar Mahallesi'nde dünyaya geldi. Dedeleri Kabe'nin ihramını değiştiren bir kimse olduğu için, sülâlesine "**İHRAMCI**" denilmiştir. Babası **Hüseyin Hüsni**, annesi **Aişe Hanım**'dır. İhramcızâde, yedi yaşındayken, babası Zara'ya Adliye başkâtibi olarak gitmiş. Orada sıbyan mektebini bitiren İhramcızâde, on yaşındayken Sivas'a gelip rüştiyeye girmiş, burasını da bitirdikten sonra adliyeye "mülâzimeten" (stajyer memur olarak) gönderilmiştir. Tokat'ta hem memuriyetini sürdürüyor hem de medrese öğretimini tamamlıyor. Ayrıca, Tokat'ta Hacı Mustafa Hâki Efendi'ye intisap ediyor. Mustafa Hâki Efendi, 1324 / 1908 yılında Tokat mebusu olarak İstanbul'a gidince, İhramcızâde de artık Tokat'tan ayrılmak zorunda kalıyor. Sivas "Düyûn-ı Umûmiye" memurluğuna tayin ediliyor. Düyûn-ı Umûmiye kaldırılınca Sivas İnhisar Dairesine geçmiş. 1927 yılında Zara'nın Çarhı Tuzlası'na bağlı "**Cedit Tuzla**" memurluğuna atanır. Cedit'te 1931 yılı Temmuz ortasına kadar çalışır ve kendi arzusuyla emekli olur. Emeklilik yıllarının büyük bölümü Sivas'ta geçmiştir. 2 Ağustos 1969 yılında Hakk'ın rahmetine kavuşan bu ulu kişi, geride maddî ve mânevî derin izler bırakarak göçmüştür.

Yazımın başlığı "İhramcızâde'nin Vakfa Hizmetleri" idi. Şimdi o hizmetlerini sıralamanın zamanı geldi. Ulu Cami 1950 yılında harabe halindeydi, ibadete kapatılmıştı. Bu hâl Sivas halkını derinden yaralar, İhramcızâde bunu fark eder, hemen bir dernek kurulur. 1955'ten 1966 yılına kadar Ulu Cami tamirattan geçer, ibadete açılır.

Ya köylerde yaptırdığı çeşmelere ne dersiniz? İlk defa Zara'nın Cencin Köyü'ne gider, burada içme suyunun olmadığı görünce hemen harekete geçer, halktan para toplar, köy halkıyla birlikte 6 km. uzaktaki Kızılcan Tepesi'ndeki içme suyu getirilir. Ayrıca, aynı köye Kızılırmak'tan geçmek için bir köprü de yaptırır.

Tozanlı Köprüsü, 1943'te yeniden yaptırılır, halkın hizmetine açılır. Ayrıca, Sivas'ta Hoca İmam Camii'nin minaresini sadece kendi parasından yaptırır, yüreği iyilikle dolu olanlar hayır yapmaktan usanır mı? İhramcızâde, hayırlarına da devam eder: 1958/62 yıllarında Sivas İmam Hatip Lisesi için bir dernek kurulur, bu derneğin başkanı yine aynı zattır. Türkiye'nin muhtelif yerlerinden toplanan paralarla Sivas'a hizmet gelmesine sebep olur. Sivas içinde 27 adet çeşmenin yapılmasına yardımcı olur.

Maddî ve mânevî yönüyle bu kadar hizmet eden kimseler başka ülkelerde yaşasaydı, acaba böyle insanlara nasıl mükâfat verirdi? İhramcızâde, soyadı gibi mütevazı olduğu için kimseden bir temenna beklemedi. Lâkin biz iyi insanları genç neslimize iyi tanıtmalıyız, böyle zatları unutulmaktan kurtarmak için onların hizmetlerini zaman zaman hatırlamalıyız. (CANOZAN, Ali Şahin, 1991, Revnak, Sivas.)

4 Ağustos 1969

Hizmet Gazetesi/Sivas

İSMAİL EFENDİ

İsmail Efendi Hakk'ın rahmetine kavuştu. Sivas O'nun şahsında çok şeyler kaybetti. O, bir tesbihin imamesi gibiydi: Toplayıcı, yapıcı, güzelleştirici ve huzur verici bir şahsiyeti vardı. İslâm'a yakın ve bağlı olanlar hariç tutulursa, denilebilir ki; O'nun bu şehirde hiçbir yakını yoktu. Kanunlar çıkarılmıştı. Hiç kimse *“bey, Efendi, ağa, paşa”* gibi, bu milletin ruhunda, dilinde, edebiyatında yer eden kelimeleri kullanamayacaktı. Bu garip, bu acayip kanuna rağmen, O, bu şehirde ve bütün çevre vilayetlerde yarım asrı aşan bir süre içerisinde, hep *“EFENDİ”* olarak bilindi; hep *“EFENDİ”* diye kendisine hitap edildi.

Yakınları arasında, onun bir tek cümlesi, bir ceza hâkiminin hükmünden daha tesirli olurdu. Bir yoksulun giydirilmesi, bir düşkünün kalkınması, ec-dat yadigârı bir eserin korunması veya yeni baştan onarılması, bir kültür müessesinin kurulması onun uzatacağı parmağa ve söyleyeceği bir tek cümleye bağlıydı. Kanunla, zorla, zulümle, tehditle değil, faziletiyle ve Efendiliğiyle yapıyor, yaptırıyordu.

Kendisini ilk görüşüm galiba ilkökul tahsilimin ilk yıllarında olmuştu. Babam elimden tutarak beni ona götürmüştü. Bir büyük odada, edebiyat oturan insanlar arasına ben de diz çökmüştüm. Orada nasıl bir sohbet yapıldığım şimdi bir tek cümle bile olsun hatırlamıyorum. Sonra aradan 8–10 yıl geçti. Babamın Gaziantep'e tayini çıkınca bizi uğurlamaya gelmişti. Üçüncü bir defa göremedim. Babamın çok yakın dostuydu. Ben siyasî bir takım çekişmelerin içerisinde girince ziyaretine özellikle gitmedim, gidemedim. Böyle olmasına rağmen çok ilerici bir İstanbul gazetesi onu ve beni Sivas'ta nurcu medresesinin şeyhi olarak gösterdi. Hâlbuki merhum İsmail Efendi Nakşibendî tarikatına mensuptu. Gösterişten ve hatta sesli ibadetten tamamen uzak, münzevi, sessiz, sakin hayat yaşıyordu. Benim şeyhliğim ise, en ahmak insanların bile inanmayacağı bir uydurmadan ibaretti. Bu safsataya inananlar sadece solcular oldu.

İsmail Efendi halkasına dâhil olan çok müminler tanıdım. Temiz, terbiyeli, inanmış, namuslu ve çalışkan insanlar... Bir ayaküstünde bin bir yalan söyleyen riyakâr ve sahtekâr insanların cemiyetimizin huzurunu alt üst ettikleri bir devirde İsmail Efendilerin kaybı, teessürümüzü daha da artırıyor.

Mânevî yapımızın mimarlarından biri daha toprağa düştü. Allah rahmetini üzerinden ve üzerimizden eksik etmesin.

Yavuz Bülent BAKİLER

“EFENDİ HAZRETLERİ”

Yüzlerinde, alınlarında, gözlerinde ve ellerinde huzur denilen şeyi gezdiren, dinlendiren, misafir eden ve sonunda onu bir şahsiyet çizgisi haline getiren insanlar gelirdi o eve ve yine kavgasız, barışık ve her şeyle dost bir haletle evden ayrılırlardı; yüzlerinde biraz daha ışık ve duru gözlerine oturmuş sevgi parıltılarıyla. Çocuktum, ama anlıyordum: Bunlar “*ihvan*”dı. 60’lı yılların, “*ihvan, tekke, derviş, şeyh, dergâh*” gibi kelimelere hayli sert ve soğuk nazarlarla bakan resmî tutumu, *ihvan*’ı da Hasan Sabbah’ın Alamut Kal’ası’nda afyonlu şerbetlerle cezb ederek kendine benzettiği tehlikeli militanlar gibi gösteriyordu. Çocuktum, ama anlıyordum; bunlar muhabbetle lebâleb dolu, gözlerine bakınca yüreğinin derinliğini görebileceğiniz kadar berrak insanlardı. O eve muhabbetle gelir ve daha ziyade bir muhabbetle giderlerdi. Bunlar “*ihvan*”lardı. Bu ev bir “*tekke*” idi. Bu tekkenin bir şeyhi, *ihvan*larının diliyle “*şâh*”ı vardı; İhramcızâde İsmail Hakkı Efendi’ydi ve ben çocuktum.

Gözleri iriydi, maviliğinde gri bulutlar geziniyordu. Gözleri, yuvasına sığmıyor gibi dışarı taşmıştı. Hep munis bakıyordu. Muhabbet dedikleri şey, “Efendi Hazretleri”nin muhitine o gözlerden yayılıyordu. Ufak tefek, kamburu çıkmış, kısa beyaz sakallı kırpık bıyıklı, alt dudağı bariz derecede etli, iri kemerli bumu ile dikkat çeken ve güzelliğini fizik unsurlarıyla inşâ etmeden de güzel bir ihtiyardı. Ah, o çok ihtiyardı, ben çocuktum. Evde olduğu zaman, onu dilediğini an görebilme imkânını vardı, ama ben çocuktum; konuşamadık. Benim sorularım belirginleştğinde o çoktan dâr-ı beka’ya yürümüş gitmişti. Sorularım ise, hâlâ bende duruyor.

Yaz-kış kasketle dışarı çıkardı, yaz-kış mevsimine göre gri ya da siyah pardösü giyerdi. Kuşluk vakti ya ila öğleden sonra “*vekâle*”ye gitmek üzere dışarı çıkacağı zaman, bir koşu dışarı çıkar, fayton çevirir, uzun bahçeyi koşarak geçip içeri haber verir, kapısını açardım. Başımı okşar iltifat eder ve daima takım giydiği elbisesinin yelek cebinden sarı bir yirmi beş kuruş çıkarır, bahşiş verirdi. Hayır, yirmi beş kuruş, değildi, iki buçuk liraydı: Daha üç-beş saniye bile geçmeden o sarı yirmi beşlik, “Efendi”nin ardı sıra gölgesini bile incitmekten çekinerek yürüyen *ihvan*ları tarafından daha büyük meblağlara tahvil olunurdu. Ben bire on kazanan bir karaborsacı kadar memnun olurken, *ihvan*lar da “Efendi Hazretleri”nin elinden çıkmış, bir -azîz hatırayı edindikleri için sevinirlerdi. Ve o sevinci ben sarı leblebiye, mavi bilyeye, yeşil plastik toplara ve küllengi sinema biletlerine çevirirdim.

“Vekâle,” çarşı içinde, Çorapçı Hanı’nın üst kalında iki göz bir odaydı. Yaz-kış demeden uzaklardan kopup gelen “*ihvan*lar” orada iâşe edilir, orada Efendilerinin sohbetlerini “*samiîn*” sıfatıyla dinlemek saadetine erişirler ve orada aynı sofranın etrafında, tekkenin koca mutfağında, koca kara kazanlarda pişmiş tekke aşının lezzetine varırlardı, Hanım *ihvan*lar ise, eğer uzak yerlerden gelmişlerse birkaç günlüğüne tekkede hamurlardı.

Tekke, Örtülüpınar Mahallesi'nde Taşlı Sokakla Hasanlı Sokağı'nı kavuşturan bir parselin orta yerinde iki katlı, kocaman bir evdi. Bahçesinde elma ağaçları vardı. Üç-beş gün saltanat süren leylâk ağacı vardı ve leylâk, "Efendi Hazretleri"nin odasının penceresine bakardı. Ben çocuktum; tekke, bahçesinden çatı arasına, odunluğundan "Efendi Hazretleri"nin yatak odasına kadar benim oyum sahamdı ve evimiz tekkenin tam karşısındaydı.

İkinci katla "büyük oda" vardı. Büyüktü, bazı geceler ihvanlar orada toplanır, tek kelime etmeden, çıt çıkarmadan Efendilerinin etrafında oturur zikir ederlerdi. Nakşî idiler, sükûti dervişler idiler. Büyük odanın duvarında bir eski zaman ressamının elinden çıkma "Mekke-i Mükerrreme ve Medine-i Münevvere" resmi asılıydı. Kapının hemen sağında büyük camekânlı bir kitaplık vardı. Kitaplıkta o zaman bilmediğim, anlamadığım, okuyamadığım eski yazılı meşin ciltli kitaplar vardı, "Efendi"nin kitaplığı idi. O okurdu. Sadece ehl-i gönül değil, ehl-i kâlem idi. Bu hükme 15 Rebiülevvel 1347 tarihinde şeyhine hitaben kâleme aldığı şu satırlar şahittir:

"İşte bu tesirin icrâ-yı ahkâmından olmalıdır ki, sizi hiç unutamam; aks-i timsâlinizi gözlerimden ve sûr-i hayâlinizi gönlümden çıkaramam. Her nerede bir çesm-i siyahın füsunkâr bakısını görsem yüreğim çarpar ve dîde-i kalbim size bakar. Bu zevk ile geçirdiğim günleri feleğe değişmem (...) Ey nâme! Git, mazhar-ı füyûzat-ı âlem olan bir paye, yed-i kemâl-i tazim ve muhabbetle hâl-i pürmelâlimi Hazret-i Baha'ya huzûren arz et. De ki; Sizin nazarınızdan şâh-ı râha yol gider.."

Şeyh ile ihvan arasındaki gönül alâkaları, çocukluk muhayyilemin kavrayışından çok uzaklardaydı, ama bu alâkanın hâsılını çocuk da olsanız elle tutabilir, gözle görebilirdiniz: Muhabbeti! Tekkenin kireç sıvalı duvarlarında, bahçe içindeki ince beton yolun en başında, meyvesini ancak eylüllerde teslim eden taş armutta, ihvanların çehresinde ve "Efendi Hazretleri"nin her haletinde titreşen, ince bir buğu gibi tebâhür ederek atmosfere yayılan, tekkeyi (uzaktan ya da yakından) istintak eden "siyasî memurları" son derece Efendi ve hürmetkâr davranmağa mecbur eden muhabbeti. Muhabbetin sıklet merkezi, iri gözlerinin maviliğinde gri bulutlar gezindiren "Efendi Hazretleri"ydi. Onun bilgisi tahtında duran kimya, sıradan insanları; berberleri, kundura tamircilerini, çiftçileri, ümmî ev hanımlarını, memurları gözbebeklerinde "muhabbeti" büyüten olgun insanlar haline getiriyordu. Yıkıldı, tükendi diyeceğiniz insanları bu güzelleştiriyor, ayakta tutuyor ve her şeyle barıştırıyor. Onun çevresinde kavga yoktu. Çocuktum, ama anlıyordum.

Bir gönül neş'esiyle "Efendi"yi şiirin mücerret gökyüzünde gezindiren de, o "muhabbet" dedikleri şey olmalıydı.

"Gönül dilberdedir elhamdülillah

Leb-i kevserdedir elhamdülillah

Ne ferzend ü zen ister ne tertîb

Ne sîm-ü zerededir elhamdülillah."

Belki çayı çok sevdiğinden olsa gerek, bütün nakşî dervişanı çaya âşıkı.

Sıcak yaz günlerinde ara sıra Efendi Hazretleri ihvanı toplar. Yukarı Tekke dibindeki mesire yerine “sahra’ya gidilir, bir at arabasına kilimler, seccadeler, halı, yastık ve minderler yüklenirdi. Böyle günlerde pirinçten mamul devâsâ bir Rus semâveri mutlaka yükün başını çekerdi. Efendi Hazretleri, çayı açık ve şark taraflarında “kıtlama” tâbir edilen tarzda içerdi. Kelle şekeri denilen topak kesme şeker bir çay tabağına kırılır, doyuncaya kadar üzerine limon sıkılır ve çaya şeker atmadan, bir ondan bir bundan çayın lezzetine varılırdı. Ben, aynı çay muhabbetini hanım meclislerinde de gördüm. Cennetmekân halamın yanık sesiyle orta yerde etrafa nefis çay râyhâsı salan semavere karşı okuduğu “ilâhî” hâlâ kulaklarımdadır:

***“Semâverin rengi aldan Getir sağdan, götür soldan
Derviş çıkmaz böyle yoldan Yan semâver, dön semâver
Limon, şeker, çay semâver Semaverî alıştırın
Maşa ile tutuşturun Küsenleri kavuşturun
Yan semâver, dön semâver Semâverim iniliyor
Anlamıyor mu ne diyor? Daim Hakk’ı zikrediyor
Yan semâver, dön semâver Limon, şeker, çay semâver”***

Sonraları öğrendim ki, ihvanlar çay içip “demlenirler” ve çaya “küçük derviş” derlermiş. Bugün zihnimde bir bardak limonlu çay ve üzerinde buğusu tüten, bağı ateşle yanan her semâver, o güzel insanların meşreplerinden tedai olunmuş sevimli bir rumuzdur.

60’lı yılların Sivas’ını inşâ eden beşerî çizgilerden belki de en mühimi, İhramcızâde Şeyh İsmail Efendi’nin etrafında dönüp duran bir mânevî iklimdi. “Efendi”nin Hakk’a yürüdüğü gün o âlem de göçüverdi. O gün ilk defa “ihvân”ın çehresinde ye’s gördüm; onlara dünya ve ukbâ’yı yorumlayıp anlatan mihveri kaybetmişlerdi. İmamesi kaybolmuş, ipi kırılmış bir tesbih gibi dağılıverdiler. İnhitat, az zaman geçmeden tekkenin duvarlarında bile derin izler bıraktı: Bahçe târ-ü mâr oldu, sıvalar çatlayıp döküldü, ihvanların müeddep ayak sesleri hafifledi ve birkaç yıl sonra tekke işbilir müteahhit esnafının dar hayalhanelerinde dört katlı bir apartman blokuna dönüşüverdi.

Şeyh Hakk’a yürüdü, tekke yıkıldı, ihvan dağıldı.

Ve ben hâlâ çocuktum.

(ALKAN, Ahmet Turan, Altıncı Şehir, 1992, İstanbul)

ÜMİT BURCU

Ben çok sukûtî insan tanıdım, geçenlerde bir yazıda da onlara dair ipuçları vermeye çalıştım. Konuşmaları icap ettiği yerde o insanların da bazen konuştukları olurdu, ama onların söz ve beyanları daha ziyade hallerinden süzülen manaları açmaya matuf, mübhem hisleri şerh etme istikametinde ve gözsüzlere kapalı hakikatleri avamîleşürme yönünde olurdu. Onlar halleriyle seslendirdikleri sükûtî hutbeleriyle herkesi mest ederlerdi. Onların hâl ve gönül derinliklerinden dolayı, dillerini bilen-bilmeyen hemen herkes ne demek istediklerini rahatlıkla anlar ve onlara büyülenirdi. Onların yanındayken “duydum, öğrendim ve inandım” yerine “gördüm, hissettim ve bende oldum” derdik. Konuşurken hikmet konuşurlardı. Sükût ederken de derin murakabe bakışlarıyla insanın âdeta içini delerlerdi. Çok kaynağa uğradım, çok çeşmenin başına gittim, ama heyhat, hiçbirinde kovamı dolduramadım. Avare dolaştım, avare gezdim. Avare gezdiğime hâlim şahit değil mi? Ama laf ederken hikmet konuşan, sessiz dururken de tefekkür eden o sükutilerin sükûtu hâlâ üzerimde tesir icra eder. Onlarıntaki kristalleşmiş tefekkür, kristalleşmiş murakabedir.

Mesela; İhramcızâde İsmail Efendi ile beraber olmuştum. Onca zaman içinde belki iki kelime ancak konuşmuştu. Ama boynunu bir yana kırıp boynu eğriymiş gibi, saygıyla duruşu, dizüstü oturuşu, mahcup tavri ve her haline nüfuz eden, Allah'ın huzurunda olma havası bana çok tesir etmişti.

Hani hep deriz ya; “Çok güzel hutbeler dinledim, büyük hatiplerin sözlerine kulak verdim. Artık kulaklarım doydum. Fakat gözlerim aç. İslâm'ın lafını eden değil, onu yaşayan insan görmek istiyorum.” Maalesef, sözler, söz söyleyenden bîzâr. Hutbeler, hatipten bîzâr. Va'z u nasihatler vaizden bîzâr. Kimse kırılmasın, ben kendimi de dâhil ederek söylüyorum. Namaz kılan, Kur'an okuyan, camide saf tutan insanların çehrelerinde haşyet görmüyorum. Allah'ın huzurunda duruyor oluşumuz halimize aksetmiyor, haşyet yok duruşumuzda. Kalbler ölmüş adeta. Saflar arasında müteharrik mezarlar gibi kıpırdanışlar durumumuza tam uyuyor. Bir cenaze yatıyor, kalkıyor, eğiliyor ve doğruluyor; çoğumuz cenaze gibi Allah huzuruna geliyor ve cenaze gibi gidiyor. Ve dolayısıyla da müslümanlar adına iyi bir görüntü olmuyor, hâlimiz kimseye bir şey ifade etmiyor.

(M.Fethullah GÜLEN, *Ümit Burcu*, İstanbul, 2005)

ÂŞIK SEYİT YALÇIN'NIN HATIRATI⁹⁷²

Köyde hatırlıydım, hatırım vardı. Ağır misafirler de kondururdum. Belli haremimiz de vardı. Köyde benim hatırımı sayarlardı. İşte dokuz yüz elli beş tarihinde bir değirmen yapmaya teşebbüs ettim. Köylüler her gün on araba, yirmi öğün koşarlar, değirmenime taş çekerler, getirir yaparlar. Ne için? Dedemin, babamın bir kıymeti varmış demek ki, Beni bir değirmen sahibi ettiler. O değirmen beş-on sene sürdü. Yeni usûl değirmenler çıkınca, bu değirmenler yavaş yavaş gözden düştü yeni değirmenciler gelmedi. Gelen yok. Biz de kimseye veremedik, tuttuk değirmenleri yıktık. Ben de yıktım, başkaları da.

—O günlere ait bir hatıranız var mı?

—He... Bir sene dehşet bir yağmur yağmış, değirmenin arkları da dolmuştu. Güç yetecek bir şey değil. Her sene paramla yaptırıyorum. Ben de o sene İhramcızade İsmail Hakkı Hazretleri'nin tekkesine meraklıydım. Sivas'a gelince geriye gidemezdim. Oğlum Ahmet de değirmenin arkını yapmamış, geldi beni yakaladı. "Baba sen nasıl adamsın? Gel işinin başına, arkın takılacak. Gezeceksen sonra gez." Diyerek beni yakaladı tahıl pazarında. Ben de vakit yakındı, öğle abdesti almaya geliyordum. Oğlan benimle

⁹⁷²— SEYİT YALÇIN 1908 yılının Mart ayında Ulaş'ın Eskikarahisar köyünde doğmuştur. Nüfusta 1910 (Rûmi 1326)'da doğduğu kayıtlıdır. Müderris Hasan Efendi'nin torunu, Bilâl ve Esmâ'nın oğludur. I. Dünya Savaşında babasını, 7–8 yaşındayken de annesini kaybetmiş; dedesi tarafından büyütülmüştür. Erzincanlı Terzi Baba'nın soyundan olup, Sivas'taki Nakşibendî şeyhlerinden İhramcızâde Hacı İsmail Hakkı Toprak'ın mürididir. Eli açık, gönlü zengin, hoşgörülü, yoksulları gözetip kollayan birisidir. Köyünde ve çevresinde herkesin sevip saydığı birisidir. Herhangi bir tahsil görmemiş; köy imamından dini bilgiler öğrenmiştir. Askerliğini Sivas'ta topçu birliğinde yapmıştır. O'nun en çok sevdiği işlerden birisi, "Seda" adlı Arap atıyla, at yarışlarına katılmak olmuştur. Bir ara Tecer dağının eteğindeki tarlalarının üzerine bir su değirmeni yaptırmış, ömrünün sonuna kadar bu işle uğraşmıştır. On dört yaşında evlenmiş, bu evlilikten dört kızı ve bir oğlu olmuştur. 18.12.1994 tarihinde Sivas'ta vefat etmiştir.

On dokuz-yirmi yaşlarında Niyazi Mısırî'nin elinden bade içmiş, şiire bu rüyadan sonra başlamıştır. Bu yüzden ilk şiirlerinde Mısırî mahlasım kullanmıştır. Daren-de'de yatmakta olan Somuncu Baha'nın ahfadından olan Osman Hulusi Ateş ile devamlı temas içinde olduğundan, şiirlerinde onun etkisinde kalmıştır. Okur-yazar olmadığı için bazı şiirlerini başkalarına not ettirmiş; çoğunu kaydettirmediği için kaybetmiştir. Şiir tekniği sağlamdır. Genellikle dinî, tasavvufî şiirler yazmıştır. Saz olmamakla beraber irticali kuvvetli biridir. Pek çok âşıkla karşılaşmıştır. Şiirleri, A. Şahin Canozan tarafından "Âşık Seyit Yalçın'ın Hayatı ve Şiirleri" adıyla bir kitapta toplanmıştır. Şiirlerinde çoğunlukla Seyit, bazen de Bîçare Seyit mahlasım kullanmıştır.

beraber geldi. Orda bir tanesi de abdest alıyordu. “Bir, iki, bir, iki...” Divane, deli, başı açık, yalınayak. Öğlen namaza durur, yatsıya gider, öyle bir adam. Oğlum onu görünce bana dedi ki; “Senin şu berduşlardan, sarhoşlardan hiç farkın yok. Malın yok, halın yok, her şeyini terk edip burada geziyorsun. Yav, soyka işini gör de gene gel.” dedi. Öyle sokranırken benim de hatırıma bir şey düştü. Ona;

***Nefsin şeytanına nispet yürüyen
Zannetmem İblis'ten kalanı vardır.
Seni tan eyleser senden türeyen
Şah olsa sırtında palanı vardır.***

Diye hepsi yedi kıta bir deyiş söyledim. Böyle deyince “Baba!” dedi. “Ne diyorsun oğlum?” dedim. “Şu siftehki söylediğin sırtı palanı bırak da ne söylersen söyle!” dedi. Meğerse o sırtı palan kendine dokunmuş. “Bu deyişatın tadını zaten senin sırtının palanı getiriyor. Ben onu çıkartamam.” Dedim. Ezan okunmaya başladı,

***Seyyid'im sırlarım vermezdim yâda
Yediler elinden sundular bade
Bize yol gösterin İhrâmcıâde
İnayet Allah'tan himmet isterim***

Diye bitirdim. Kadın kalktı, elime uzandı. “Hâşâ sen benim annemsin” dedim. Dedi ki; “Sen Kuran -ı Kerim ile konuşuyorsun. Benim pîrim yok, senin pîrin var, özür diliyorum.

—Ağzınıza sağlık Seyid Emmi. Biz sizin İhrâmcıâde İsmail Efendi'nin müritlerinden

olduğunuzu biliyoruz. Bize biraz da bundan bahseder misiniz? Ne zaman tanıştınız? İlişkiniz ne kadar sürdü? Size ne gibi bir etkisi oldu?

—Müritleri olamayız da ziyaretlerine gider gelirdim.

—Ne zaman başladı bu?

—Ben buna başlayalı... Yirmi yaşlarındaydım, genç idim. Deliktaş'ın Çat Köyü'nde emem (halam) vardı. O kadın yirmi sene yatağa girmede. Çok ibadetli bir kadındı.

— ***“Oğlum beni İhrâmcıâde'ye götür! Oğlum beni İsmail Efendi'ye götür!”***

der dururdu. Bir gün aldım, geldim kadını. Getirince İhrâmcıâde ona ders verdi. İstedi ki, bana da ders versin. ***“Oğlum, sana da ders vereceğim”*** diyor ya, ben cahilim. ***“Derse giremem”*** diye sakınıyorum. Sonunda; ***“Belki girerim”*** diye düşünürken; ***“Sen sonunu düşünüyorsun. Sonunda girerim diyorsun. Ama ömür kâğıdını çıkart bir göreyim. Kaç gün ömrün var?”*** dedi. Neyse ben de bunu tecrübe yapıyorum. Cahillik... Ne kadar cahillik...

Bir gün dedim ki; *“Eğer bu şeyh ise, ben bundan ders alacaksam, buna bir tecrübe yapayım. Tecrübe için çarşamba günü tiyatroya gittim. “Bakalım bu benim nerede olduğumu bilecek mi, bilmeyecek mi?” diye. Şeyh mi, değil mi? Cuma akşamı meclisine gittim. O mübarek iki kat otururdu Kible’ye karşı şu şekilde. Allah ile kelime yapardı. Doğrudu bana söylemedi de ce-maate bir şey söyledi. Çünkü bozmak istemezdi kimseyi. Onun için ortalığa söyledi. Dedi ki;*

“Ebu’l-Hasan Şeyh Şâzelî Hazretleri bir gün;

“Benim iki müridim var; birisi mağripte birisi maşrıkta. Hataya düştüğü zaman, bu iki kolu yetişip alamazsa mürşid-i kâmil olamaz.” Bunu dinleyen oradaki müritlerinden ikisi cahil imiş. Yürüyüp giderlerken;

‘Bizim şeyh amma partalladı. Biri mağripte biri maşrıkta olan müridi nasıl getirecek?’ O zaman Şeyh keramet gösterip bunlardan ikisini de birini mağribe birini maşrıkta atmış, ikisini de iki eliyle bozmadan almış, getirmiş evlerine. Şimdi gelmişler ki, aynı vaziyette soyunmuşlar. Birbirini bu şekilde görünce sabahtan; *‘Sana böyle böyle oldu...’* demiş. Ötekisi; *‘Bana da oldu.’* demiş. Şimdi bunlar utandığından meclise varamıyorlar, şeyhin karşısına. Şeyhi Şâzelî Hazretleri;

“Bunların ikisinin de hataları var. Getirin bunları meclise!” demiş. Utanıyorlar, gelemiyorlar. Getirmişler, gelince demiş ki;

“Nasıl oğlum, mürşid-i kâmil bir eliyle biri mağriptekini bir eliyle maşrıkta-kini kurtarabiliyor mu?” deyince ağlayarak ayağına kapanmışlar. ‘Evet, getiriyor.’ demiş biri. Bunu dinledikten sonra hatamı anladım. Gidip gelme-ye başladım.⁹⁷³

⁹⁷³— KAYA, Doğan, “Seyit YALÇIN ile Röportaj,” Hayat Ağacı Dergisi, 2005, s. 64

ÇORAPÇI HANI ⁹⁷⁴

Bu yazıyı yazmaya başlamadan evvel Çorapçı Hanı'nın içini gezip son şeklini görme arzuma nail olamadım. Sıkı sıkıya köslenmiş kapı, işlevini yerine getiremiyor olmanın ve de kaderini bekliyor olmanın buruk hüznünü taşıyor gibiydi. Esasında bir yolunu bulup içeriye dolaşma imkânı varken bunun için de özel bir çaba harcamadım. Çünkü göz görebildiğine hükmeder, gönle ise, hadd ü payan yoktur. Hülâsa bu Han'ın şimdiki durumunu görmekten ziyade macerasını öğreniyor olmanın coşkusunu çıkınımında taşıyarak araştırmalarımı sürdürdüm. Kendimi hem kitabî hem şifahî bilgiler ışığında bu Han'da konaklayan bir misafir olarak buldum. Han'ın hikâyesini öğrenmenin yolunun aslında birçok insanın hayat hikâyesini öğrenmekten geçtiğini de elbette biliyordum. Çorapçı Hanı'nın "Çorapçı Ömer Efendi" ismiyle maruf ve de büyük ihtimal mesleği ismine sıfat olmuş bir zat zamanında veya biraz daha evvelinde yapıldığı birkaç kuşak sonraki torun ve Han'ın son sahibi Nusret Akça tarafından söylenir. Sonraları mirasçıları tarafından çoğunlukla kiralanmak suretiyle ayakta tutulmaya çalışılan han bir zaman da Ömer Efendi'nin mirasçısı ve İhramcızade İsmail Hakkı Toprak'ın arkadaşı Kadir Hafız tarafından işletilir. Hattatlıktaki mahareti ile İhramcızade İsmail Hakkı Toprak'ın bile övgüsünü kazanan Kadir Hafız zamanından itibaren Çorapçı Hanı yukarıda bahsettiğimiz gibi, İhramcızade'yi yurdun çeşitli yerlerinden ziyarete gelen müritler için konaklama yeri olmuştur.

Sonraki dönemlerde Han'ın işletmesi genellikle kiracıların ellerinde olmasına rağmen bu gelenek uzunca bir süre bozulmamış ve yine Nusret Akça'nın ifadesine göre han kiralanırken bu geleneğe aykırı davranılmaması kiracılara şart koşulmuştur. (Akça, gençlik çağlarında araba ile seyir halindeyken yaya haldeki İhramcızade ve müritlerine yol vermiştir. Efendi'ye Kadir Hafız'ın torunu olduğu iletilince de babasıyla Şeyh'in evine davet edilmiştir, İhramcızade'nin kendisini

"Asil azmaz bal kokmaz" diyerek övdüğünü ve elleriyle bahçesindeki ağaçtan bir elma koparıp kendisine ikram ettiğini gözleri dolu dolu anlatır. Cüzdanından saygıyla çıkararak gösterdiği fotoğraf da İhramcızade'den başkasınınki değildir. Çorapçı Hanı hizmet veren bir işletme olarak bu şekilde 1997 yılına kadar varlığını sürdürmüştür. Şimdilerde beli bükük, gözleri buğulu ve manidar bakışlı bir yaşlı mürit kıvamındadır. On yıldır kapalı olan han fikrimce çok isabetli bir kararla yaklaşık beş ay önce Sivas Belediye'sine restorasyon şartıyla sembolik bir fiyata satılmıştır. Umarız Çorapçı Hanı aslına uygun olarak varlığını idame ettirecek kadar, **"Artık bahşın açıktır uzun etme arkadaş!"** sitemini deruhte edecek güzellikte olacak kadar mürit duası almıştır. Şuna inanıyoruz ki, usta işi bir restorasyonla Kültür Şehri Sivas'ın görülmeye namzet, nadide mekânlarından birisi olmayı hak edecek bir yapıdır Çorapçı Hanı.

Mehmet TOYRAN

⁹⁷⁴ — TOYRAN, Mehmet, Sultan Şehir Dergisi- Çorapçı Hanı Makalesi, Sivas, 2007, sayı 2, s.48

Sivas'a Başsağlığı

Posta kutusunda birikmiş Hizmet gazetelerinden birisinin başlığı siyah çıkmıştı. Dedim ki, Sivas'ta birkaç idealistin çıkardığı bu gazete de galiba maddi zorluk içinde ve bu sebeple bir renk tasarrufu peşinde de. Fakat gazeteyi açınca gördüm ki bu tamamen ihtiyari bir renk değiştirmedir ve bir matem içindir. Zira İsmail Hakkı Toprak'ın vefatını haber vermektedir. Önce şunu söyleyeyim İslam'da mâtem yoktur. Hele İsmail Hakkı Toprak Efendi gibi bir zatın ölümü ancak bir "Şeb-i arûstur" —Gerdek gecesi—

Sivaslıların gâh "Ehramcızâde" gâh "Şeyh İsmail Efendi" diye andıkları bu zatın soyadının Toprak olduğunu da bu vesileyle öğrendim ve pek beğendim. Aynı şekilde CHP'li Belediye Başkanı Rahmi Günay'ın bu haberi Belediye hoparlöründen büyük bir hürmetle bizzat vermesini de. Bu bana biraz da CHP'nin merhuma bir tarzıyesi gibi geldi. Çünkü CHP devrinde her din adamına olduğu gibi İsmail Hakkı Toprak Efendi Hazretlerine de birçok baskı yapıp durdu. Hatta bu son senelerde bile o çok yaşlı haliyle İsmail Efendi'yi Adliye koridorlarında sürdürüp durdular. Hem de bir komünist iftira taktiğiyle.

Hâlbuki Adliye'nin en büyük dostu o idi. Söylendiğine göre, onu tanıyan ve sevenler, bütün hukukî ihtilaflarında O'nun aracılığını can ü gönülden kabul ediyorlar ve birçok davalar Adliye'ye intikal etmeden halledilip bitiyordu. O'nu sevenler de bir hayli kalabalıktı.

Şu satırlara geldiğim zaman hatırladım ki ben bu zati bir defa olsun görmemişim. Sadece bir defa Ulu Camii'de iki üç saf önde arkasından göstermişlerdi. Ama kişinin en güzel siması eserleridir. Kurtarıcı fiil ve hareketleridir. Birçok insani cami'e ve Ulu Camii Sivas'a yeniden kazandıran, bütün tamir ve takviye faaliyetini tedvir eden o'dur.

Sivas adam görmüş şehirdir.

Tekkeonünde Abdülvahhabi Gazi yatar. Sahabidir.

Ya Akşemseddine nazire Kara Şems Hazretleri.

Alibabalar. Buyüklü küçüklü. Ya Törnüklü Şeyh Denir ki Gavs'dir.

Ya Arab Şeyh... Sivas Kongresinin manevi kanatları...

Kazancı Zâde Emin Edip Efendi. Ve Onun talebesi İzzet Hoca (Ali Baba Camii avlusunda yan yana yatarlar)

Ve Aziz Baba.

Ve şimdi de İsmail Hakkı Toprak. Kara toprak demeyin "görün içinde kimler yatur" der şairimiz. Sivas'a başsağlığı dilerim.

Böyle başsağlığı dilenecek evlâtlar yetiştirmesi temennisiyle beraber.

Zira o, şimdi "serin serviler altında kalan kabrinde" huzur içinde yatmaktadır.

Ebedi Huzurda.

Ergun GÖZE/ KÖŞEBAŞI
16 Ağustos 1969-Tercüman Gazetesi

“BAKAN OLMAK”⁹⁷⁵

Dedemden çocuklarına (babam ve iki amcam) kalan bir küçük arsanın satışı için babamın Şeyh İsmail Efendi'ye verdiği vekâlet. Babam notere müracaatla beyanda bulunuyor:

Sene 1944!

(Dedem murisim Hüseyin Efendi'den babam Muharrem Efendi'ye ondan bizlere [Şevki, Nedim, Faik kardeşlere] İntikal eden ... pafta ... parsel... ada no.'lu arsanın satışını, bizler adına satmaya ... İsmail Efendi'yi vekil tayin ettik vs.)

Babamın dedesi **Hüseyin Efendi** bir, babamın babası **Muharrem Efendi** iki, babam ve kardeşleri üç, bana geldik dört nesil, noterden tasdikli Sivaslı! Bunlar, yerden bitmedi ya, evveliyatları yok mu? Ben de üç nesil kendimden ilave ediyorum, meydan artık benim. Etti 7 nesil!

Eh, bu kadar çabadan sonra, bana **“Sivaslılığımı ispat et”** diyenlere, haklı olarak, affınıza sığınarak “senin 7 silsilene...” diyebilmek için..

Meğer ne zormuş Sivaslı olabilmek ve bunu ispatlamak.

Babamdan dinlediğime göre, dedelerim, Sivas Ulu Camii'nin kayyumları imiş, Selçuklulardan beri günümüze kadar gelen bu son derece kıymetli eserin hizmetkârı olarak ve babadan oğula intikal eden bu görevi dedelerim sürdürmüş. Bir yandan da mezar taşçılığı İşini yürütmüşler. Soyadımızın **“Taşçioğlu”** oluşunun sebebi bu! Dedem hem camideki görevine devam etmiş ve hem de Düyunu Umumiye'de memurluğuna...

Sıra babama gelince, yüksek tahsil yapmaya kararlı babam, Ulu Camii'deki görevi, sonradan Türkiye çapında çok meşhur olan ve sağlığında binlerce kişinin ziyaret ettiği, ölümünde, istasyondan camiye kadar bütün yolları kapsayan bir insan seliyle ebedi istirahatgâhı olan cami avlusundaki kabre defnedilen, Şeyh **İsmail Efendi'ye** görevi emanet etmiş ve İstanbul'a hukuk tahsiline gitmiş...

Mükerrem TAŞÇIOĞLU

⁹⁷⁵ — İsimli Kitaptan (s.20)

ATMAYIN

*İhramcızâde'dir pîrlerin başı
Onun himmetidir gözümün yaşı
Ona bağlı bütün dervişin canı
Sakin mürşidimi elden atmayın.*

*Siz gösterdiniz zahirde bu yolu
Şeyhime bağlıdır ihvanın kolu
Cümlesi değil mi Allah'ın kulu
Sakin mürşidimi dilden atmayın*

*Aşkın kandilini ondan yaktınız
Sonra kapısına kilit taktınız
Onun için bu garibi yıktınız
Sakin mürşidimi kalbden atmayın*

*Penceresin kapısını örttünüz
Onsuz nasıl Hakk yanında arttınız
Teraziyi onsuz nasıl tarttınız
Benim mürşidimi candan atmayın*

*Yaprakların meyvelerin anlamaz
O olmazsa bu gözlerim ağlamaz
Coşkun sular bile onsuz çağlamaz
Sakin o sultanı tenden atmayın*

Gülbaba Cavit Kayhan

*Ta ezelden yüzüm gülmez ağlarım
Hasretinle yürek pişti Efendim
Ölenecek karalar bağlarım
Yolum ruha düştü Efendim.*

*Bindokuzyüz altmış dokuz yılında
Ağustos ikide Sivas elinde
Ecel şarabını almış elinde
Emri hak deyu içti Efendim.*

*Dost için canına etmedi minnet
Babına varanlar alırdı himmet
Mergadi şerifin makamı cennet
Camii şerifi seçti Efendim.*

*Pirim gitti öksüz kaldım gülmedim
Canımı verip yollarında ölmedim
Gafil idim kıymetini bilmedim
Eyyvah fırsat elden gitti Efendim.*

*Arabistan derdin sen Elbistan'a
Muhabbet seçerdin bu şirin cana
Mekke, Medine'ye Arabistan'a
Hakikât nurunu saçtı Efendim.*

*Şule verip ayineyi cemale
Mürşit olup ermiştin kemale
Şark-ı garpta cenubundan Şimale
Bahri umman gibi coştı Efendim.*

*Yedi kere haccın ekber mutlaka
Sarıldın ihrama yeşil yaprağa
Doksan üç yaşında cemâl'ullaha
Şeb-ü aruz deyu uçtu Efendim.*

*Sefil Ali eder hâsılı kelam
Elde güftarını yazıyor kalem
Aşık maşukuna erdi vesselam
Vecihi gabini açtı Efendim.*

2 Ağustos 1969
Aşık Sefil Ali

*Şöyle bir çark ettim devri âlemi
Yoktur misaliniz sizin Efendim*

*Üzerine olsun Hakk'ın selâmı
Hak yolunda gördüm sizi Efendim.*

*Cümle Hak yoluna vermişsin varın
Makamı Mahmut'tur Efendim yerin*

*Semaya akseder baktıkça nurun
Şems ile kamer yüzün Efendim*

*Kalbin iman dolu olmazsın zelil
Aşkın illerinde olmazsın melûl*

*Dünyada ukbada sen bize delil
Çünkü Hakk'a geçer nazın Efendim.*

*Biçare garibim gurbette kaldım
İsyanımdan gaflet bahrına daldım*

*Şimdi ağlayarak kapına geldim
Bizi de deftere yazın Efendim.*

*Gittiğin yol Sıddık azam yoludur
Aslın İhramcızâde nakşi koludur*

*Hazine-i kalbin hikmet doludur
Alana cevahir sözün Efendim.*

*Aşkına düşenler bir bülbül olur
Açılır akzade gonca gül olur*

*Cemalini gören yanar kül olur
Kime nazar kılsa gözün Efendim.*

*Dertli Sefil Ali kapında ağlar
Bu aşkın ateşi sinemi dağlar*

*Hastanın halinden ne bilir sağlar
Hastalara şifa sensin Efendim.*

Âşıkların meyi vuslat demidir
Eğer talip olsam satarlar mı ki?

Onlar bu cevheri seherde bulmuşlar
Anın için seherde yatarlar mı ki?

Âşıkların gönlü daim hoş olur
Hak için ağlarlar gözü yaş olur

Ser verir sır vermez yiğit baş olur
Sırrını meydana atarlar mı ki?

Âşıkların gecesi bayram günüdür
Cananı görünce canın unuttur

Vuslata erince kendin tanıtır
Hakk'tan özge bir yol tutarlar mı ki?

Dünyayı bir pula versen de almaz
Erenler yolundan hiç geri kalmaz

Vefasız dilbere müptela olmaz
Onlar bir güneştir batarlar mı ki?

Sefil Ali'm dertli söyler gazeli
Ben pire aşığım ezel ezeli

Sivas'ta sevdiğim ahret güzeli
Bizi de sürüye katarlar mı ki?

Sivas'ta sevdiğim dünya güzeli
Bizi de yabana atarlar mı ki?

Âşık Sefil Ali

*Sultanım payine yüzüm süreyim
Ne taraftan aşar yolların senin
Hasretim yüzünü nerde göreyim
Âşığa Bağdat'tır yolların senin*

*Camii Kebir'de namaz kılarsın
Yüz vurup mihraba dilek dilersin
Gözyaşın ile gönlümüzü sularsın
Akar ab-u Kevser sellerin senin*

*Tariki Nakşiden giyinmişsin taç
Bu yol kimseye eylemez muhtaç
Her seher vaktinde eylersin miraç
Hakk ile Hakk söyler dillerin senin*

*Ne güzel yaratmış ol Bâri Hüdâ
Bir canım var olsun yoluna feda
Bin bir çiçekten alırsın gıda
Âlemin dilinde balların senin*

*Sefil Ali'm yâr aşkı var özünde
Dünyayı verseler yoktur gözünde
Emanetullahı versem dizinde
Tutsa salacamdan ellerin senin*

Âşık Sefil Ali

İKİNCİ KISIM

NAKŞÎ-HÂKÎ PÎRÂN-I ÂZAM-I

HÂKÎ TARİKATI ÂDAB-I

BİRİNCİ BÖLÜM

A) TASAVVUF

Seyr ü sülûk hallerinden bahseden ilme “Tasavvuf ilmi” denir. Buna terettüb eden sonuç, seyr ü sülûke terettüb eden sonucun aynısıdır. Güzel veya çirkin iradî fiillerin kendisinden sadır olması bakımından insan nefsinin hallerini bilmektir.⁹⁷⁶

“Sûfîlik, birtakım kurallar veya ilimlerden meydana gelen sistem olmayıp ahlâkî bir eğilimdir.⁹⁷⁷

Yani sûfîlik birtakım kurallardan ibaret olsaydı, zahmetli bir çabalama ile elde edilebilirdi; sonra bir ilmi bulunsaydı, öğretim yoluyla kazanılabılırdı. Aksine sûfîlik, “Allah Teâlâ'nın ahlâkı ile ahlâklanın” sözüne uygun bir eğilimdir. Allah Teâlâ'nın ahlâkına ise, ne kurallarla ne de ilimlerle ulaşılabilir.”⁹⁷⁸

Hikmet ve hakikâte dair yazılan eserlerin en önemli ve esaslı noktaları da-ima remiz ve işaretle geçmiştir.

Hakikî tasavvuf ilmi üstattan talebeye, şeyhten müride emanet edilmek suretiyle zamanımıza kadar gelebilmiştir.

Tasavvufun mühim ve esaslı bahisleri olan (esrar) dan maksut, gayri makul şeyler değildir. Yalnız tasavvufun açıklanan bilgileri düşünürlerin aklının alabileceği meselelerden olmakla mutasavvıflar kelimünnase (*insanlara akıllarının alabileceği şekilde konuşmak*) emrine uymuşlardır.⁹⁷⁹

Tasavvuf başlı başına hususi bir ilimdir. Ahlakın yüksek mertebesinde bulunup fark edilip edilmemesi ancak talibin isteği üzere tecelli etmektedir. Terakki yolunda noksan kalan şeyler bu ilimle tamamlanır. Bu ilimden herkes sorumlu tutulmamıştır. Çünkü hal ilmi olmasından dolayı varlığı gerekli, fakat mecburi değildir.

Hazret-i Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellem hayatını tetkik ettiğimiz zaman bakıyoruz, birtakım sözleri umuma söylemiş, birtakım sözleri hususa söy-

⁹⁷⁶—ÇİÇEK, Yakup, *Muhammed Zâhid el-Kevserî'nin Tasavvufî Görüşleri Makalesi-Osmanlı Devletinin Kuruluşunda Şeyh Edebâli Hazretlerinin Rolü ve Mehmed Zahid Kotku kuddise sırrahu'l-azîz Sempozyumu*, , Seha Neşriyat, İst. 1996, s.127-145

⁹⁷⁷—Mezheplerde de durum bu şekildedir. İmamlardan (müçtehidler) hiçbiri, “Benim kabul ettiğim görüşe ve içtihadıma tabi olun” dememişlerdir. Bilakis, Bizim aldığımız kaynaklardan siz de alınız” demişlerdir.

⁹⁷⁸—NİCHOLSON, a.g.e. s.23

⁹⁷⁹—Hz. Ali radiyallâhü anh demiştir ki; “*İnsanlara anlayacakları şeyleri anlatın. Allah Teâlâ ve Rasûlünün yanlanmasını ister misiniz?*” (Buhârî, İlm 49.)

lemiş, birtakım sözleri de bazı kimselerin kulağına söylemiş. Taşımak meselesidir bu, herkes her şeyi taşıyamaz yahut taşıyacak hâle geldiği zaman söylenir. Aynen süt çocuğunun evvelâ ana memesiyle beslenmesi gibi... Sonra çorbaydı, meyve suyuydu, bilmem ne... Ondan sonra ancak sert kabuklu meyveler, sebzeler yiyebilir çocuk. Dişleri oluştuğu zaman, midesi onu hazmedebileceği zaman... Ufacık çocuğa bulgur pilavı verilir mi? Boğazına kaçır, ölür. Ne zaman ki, bulgur pilavını çiğneyip hazmedecek hâle gelir, o zaman bulgur pilavı yer.⁹⁸⁰

Mevlânâ Sûfî Dânişmend dediler ki; Hâce Ahmed Yesevî kuddise sırruhu'l aziz lütfedip buyururlar. Tarikat kalb ile amel etmektir. Yani tarikat, gönül ile amel etmektir ve gönül âlemi gözünü açmaktır. Nitekim Hz. Muhammed Mustafa sallallâhü aleyhi ve sellem bu konudan şöyle haber verirler:

Allah Teâlâ'nın nur ve zulmetten yetmiş bin perdesi vardır. Eğer bu perdeleri açsaydı, baktığı her şey yanardı. Şüphesiz, Allah azze ve celle'nin nurdan ve karanlıktan yetmiş bin perdesi vardır. Eğer bunları açsa, gözünün nuru her nereye ulaşsa kesinlikle onu yakardı.

Ve (ayrıca) âlem-i kübrâ (büyük âlem) ve âlem-i suğrâ (küçük âlem) vardır. Gözle görünmeyen nesnelere âlem-i kübrâdadır. Ama ehl-i tasavvufa göre, kişinin gönül âlemi açılrsa onsekiz bin âlemi apaçık görür, tıpkı âlem-i suğrâ'da görüldüğü gibi. Ama gönlü açmak için sert çile çekmek gerek. Mevlâ azze ve celle Kur'an-ı Kerim'de şöyle haber verir:

“Bizim uğrumuzda cihad edenleri (gayret sarf edenleri) elbette kendi yollarımıza eriştireceğiz.” (Ankebut, 6) Rasûlullah sallallâhü aleyhi ve sellem buyurur ki; Ölmeden önce ölünüz. Tasavvufun hedefi insan ve insanı ıslahıdır. Bu sebeple, tasavvufun insana nasıl baktığını bilmek lazımdır.⁹⁸¹

Tasavvuf ilmine göre insanın manevi vücudunda iki zıt varlık vardır. Bunlardan biri Ruh, diğeri de Nefs'tir. Tasavvuf bu iki unsuru temel alarak şekillenmiştir.

Tasavvufun hedefi, insanın manevi vücudunu, manevi ölüm ve manevi hastalıklardan korumak, dünya ve ahirette insanı manen, huzurlu ve sıhhatli yaşatmaktır.

Tasavvufun Çıkış Yeri

Tasavvuf, dünyanın her devrinde ve her yerde, türlü türlü şekillerde görünmüştür. Hindistan'da, Mısır'da, Yunanistan'da, İskenderiye'de, Müseyyet'te, İseviyet'te ve nihayet İslâmiyet'te tekemmül etmiş olduğu halde kendini göstermiştir.⁹⁸²

Avrupa tarihçileri ve araştırmacıları İslâmî tasavvufun esaslarını Kur'an-ı Kerim ve Hadis-i Şerif haricinde görmek istiyorlar. Onları böyle bir zanna sevk

⁹⁸⁰—İNANÇER, Ö. Tuğrul, Vakte Karşı Sözler, hzl. Ayşe ŞASA-Berat DEMİRÇİ, İst.2006, s.38

⁹⁸¹—*Yesevilik Bilgisi*, a.g.e.s.439, *Mir'âtü'l-Kulûb*,” s. 41-85

⁹⁸²—Ken'an Rifâî, a.g.e. s. 354

eden Kur'an-ı Kerim ve Hadis-i Şerif'lerin hakikî manalarını anlamayışlarıdır. Avrupalılar bu hususta mazurdurlar. İslâmî tasavvuf anlaşılabilirlik ve delalet ettiği mana itibarıyla hiç bir vakit kitap sahifelerine geçmemiştir.⁹⁸³

Tasavvuf, yani mistisizm kelimesini. İseviyette ilk söyleyen Kneber'dir.

Mistisizm, Yunanca "müo" kelimesinden alınmıştır. Ağzını ve gözünü kapamak mânâsına gelir. Bu itibarla tasavvuf demek, aklın istidlaller nazariyesine müracaat edilmeksizin kesb olunan kalp marifeti demektir. İlk Milâdî asırda, havarî Apostolos'dan Hıristiyanlığı alan ve bilahare Atina'da piskopos olan Deniş Nom Divin isimli zat Hakk'a vusulün, ruhun bu his âleminden tecerrüt ve dünya bağlarını terk ve bizzat kendini unutmakla mümkün olacağını talim etmiştir.⁹⁸⁴

'Genellikle mistisizm, ruhî tamamlanma için insanın yaptığı bir nevi harekettir. Bu hareket kırılınca insan derunleşir ve içine kapanır...'

Büyük mistikler hususî kabiliyetlere sahip olan fevkalâde insanlardır. Bunlar, devrin umumî ruhunu gösteren mistik hareketi yaratırlar. Tarikatlar, cemaatler, gizli mezhepler bu umumî ruhî hallerin taklit edilmiş, anane halini almış şekilleridir. Mistisizm adet halini aldıkça aktifliğini ve atılgaçlık ve heyecanını kaybeder. Pasif, kapalı ve muayyen bir zümreye mahsus batını bir vasıf almağa başlar.'

*'İslâm tasavvufu, İslâm'a yabancı ve Hıristiyanlıkla Budistlikten alınma değildir. Bunun kaynağı Kur'an-ı Kerim ve Hadis-i Şerif' tir. Bununla beraber tasavvuf diğer dinlerde de vardır.'*⁹⁸⁵

Topkapı Sarayı Kütüphanesi'nde; Mevlâna Hüsameddin Oğlu Mustafa namında bir zâtın, Risâle-i Zevkiyye isimli el yazması kitabında şöyle denmektedir:

"İlk dervişlik, beşerin babası olan Hz. Âdem'le başlamıştır."

O zaman başlayan dervişlik her devirde var olmuştur.

Buda'yı ele alalım. Buda der ki;

"Kötülüklerin, kederlerin, ölümün sebebi şehvettir. Her bir insanın başına birer belâ kesilen ihtiyaçları, kalplerde uyandıran yine şehvet ve hırsdır."

Bunun için Buda, şehvet ve hırsın kurtulmak çaresi olmak üzere riyâzat yani perhiz ve aynı zamanda derin derin tefekkürü, insanın yavaş yavaş dünya arzularından çekilmesi ve benliğinden kurtulması yolunu göstermiştir.⁹⁸⁶

Tasavvufun Hedefi

Anlatılanlardan anlaşıldığına göre bütün her şey Allah Teâlâ'yı bilmek içindir.

Bilmek; kâl ile yani okumakla, kitapla değil, ancak hâl ile yani usulü dai-

⁹⁸³— Hz. Ali radiyallâhü anh demıştır ki; **"İnsanlara anlayacakları şeyleri anlatın. Allah Teâlâ ve Rasûlünün yalanlanmasını ister misiniz?"** (Buhârî, İlm 49.)

⁹⁸⁴—Ken'an Rifâî, a.g.e. s. 367

⁹⁸⁵—ERGİN, a.g.e. s. 303

⁹⁸⁶—Ken'an Rifâî, a.g.e. s. 354

resinde seyr ve sülûk ile mümkün olur. Bununla beraber Bursalı İsmail Hakkı merhumun Kitab-ün-Netice'de yazdıkları gibi, yalnız *bilmek* de kâfi değil, *bulmak* ve daha sonra da *olmak* lâzımdır. Bu son mertebeler ise, ancak ve ancak Allah Teâlâ'nın lûtf ve inayetiyle kullara müyesser olur. Aynülküdatı Hemedanî in:

لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ ۱ *demek* başka, لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ ۱ *bilmek* başka ve لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ ۱

olmak başkadır.

Bildim o kadar ki, bilmek olmaz

Fuzuli

Yine Ahmed Tahir kuddise sırruhu'l-azîz Hazretleri buyurdu ki;

“Maneviyâtta ilerleye ilerleye, evvela adını, sonra tadını, sonra huzurunu ve nihayet kendini bulursun.”⁹⁸⁷

Her kim hem Hakk'ı, hem halkı, hem fenayı hem bekayı, hem hadisi hem kıdemi, hem kendisinin acizliğinin kemâlini ve hem de Allah Teâlâ'nın kudretinin kemâlini kendi vücudunda bulup, kulluğu ve ulûhiyeti birbirini görmeye mani perde etmezse, işte o kimse şek ve şüphelerden ve telvin denilen başka inançlardan kurtulur, tevhid ehli olur.⁹⁸⁸

Felsefe ile Tasavvuf

Tasavvufu bir felsefî akım gibi görmek isteyenler olmuştur. Fakat felsefe ile tasavvuf arasında büyük fark vardır.

Felsefe aklî ilimlerdenir. Akıl dairesinden çıkan bilgileri anlama demektir. Felsefede aklın ötesine yükselme yoktur. Bu nedenle felsefe nefse ait bir ilimdir.

Tasavvuf, çok büyük olan kâinatın bütün varlığı ve bireyleri ile aşikâr olan hakikâten bahseder. Tasavvuf nefis öldürmek ile aklın üstündeki bildirilen ilâhî ilim ile olan ve hakikâtlere aslına ait bulunan yüksek kemalâtı ile kavuşmak ve süslenmek demektir.

Buna göre felsefe aklın içinde; tasavvuf aklın üstünde bulunan öğrenme ve kemalât ile sıfatlanma demektir.⁹⁸⁹

Abdulgânî Nablusî kuddise sırruhu'l-azîz buyurdu ki; ***“Vasıtalar çoktur; aşk ise, en verimli olanıdır.”***⁹⁹⁰

Tarîkat yolu aşk yoludur. Akıl babı değildir.

İmam Gazâlî, Necmeddin Kübrâ Hazretleri'nin huzuruna gelmiş. Maksudı, hazretin içinden çıkamayacağını zannettiği bazı sualler sormak imiş. Fakat Necmeddin Hazretleri kâbız ismiyle tecellî edince, İmam Gazâlî'nin bütün bildikleri silinmiş. Hazret o zaman:

⁹⁸⁷—GÜNEREN, a.g.e., s. 99

⁹⁸⁸—Selim Divane, Sadıkların Müşküllerinin Anahtarı, a.g.e., s.58

⁹⁸⁹—ERGİN, a.g.e. s. 285–288

⁹⁹⁰—Bekri Alâeddin, Abdulgânî Nablusî Hayatı ve Fikirleri, çvr. Dr. Veysel UYSAL, İst, 1995, s.116

“*Yâ Gazâlî!*” demiş,

“*Hafızanı biz kabzettik. Şimdi, kendi ilimlerinin iade olunmasını mı istersin, yoksa bâtin ilimlerini mi istersin?*”

Bu soru karşısında Gazâlî:

“*Ah Efendim, elli senedir bu bilgiyi kazanmak için çok emek sarf ettim. Bana onları bağışlayın!*” diye cevap vermiş.⁹⁹¹

İç âlemi, akıl ile izah olunamaz. Tarikat, aklın dışındadır. Eğer akıl haricî olmasaydı, Kant da, Schopenhauer de, peygamberim! Diye ortaya çıkarlardı. Her dava her müşkül akıl ile halledilmiş olsaydı ne nebilere ne mürşitlere lüzum kalırdı. İşte mürşitler, bu akıl üstü yolu gösterirler.⁹⁹²

“*Felsefe ile tasavvuf arasında ne fark vardır?*”

“Evet, biri aklî hikmet, diğeri hakikî hikmettir. Yani biri zan ve vehim yolu, diğeri hakikat yoludur.

Felsefe bir şüphelilik ve zan yolu olduğu şununla da sabittir ki, Schopenhauer, Kant, Nietzsche gibi filozoflar dâima birbirlerini çürütmüş. Meselâ eski felsefenin bugünkü felsefeyi baştanbaşa nakzedişi gibi.

Hâlbuki hakikat yolunda, hangi Ehl’u-llâh, bir diğerrinin dediğini çürütmüş, nakz eylemiştir? Bin bu kadar sene evvel gelen bir Hakk velisi de, beş yüz bu kadar sene sonra gelecek olan da hep aynı hakikâti söylerler. Çünkü hakikat ehlinin beyanları görgüye dayanır. Hakk’tan alır ve Hakk’dan bahsederler.”⁹⁹³

Filozoflar içinde tamamıyla hakikâte ermiş bir kimse tasavvur edemiyorum. Çünkü bunların bilgilerine ve bildiklerine akıl delil olmuştur. Akıl ise, mahlûk olmak hasebiyle kendi üstünde olan hakikâtlere idrak edecek kudret ve kuvvette değildir. Onun için bunlar, derya içinde dümensiz seyir ve sefer eden bir gemi gibidirler ki, nihayet günün birinde taşlara çarparak parçalanırlar.

Evet, bunların içinde Hazret-i Rasûlullah sallallâhü aleyhi ve sellem maneviyâtından nur ve feyiz almış olan Sokrat, Eflâtun, Epiktetos gibi kimseler de vardır. Fakat hakikâti bulmuş olan bu gibilere pek ender olarak rastlanır.⁹⁹⁴

“Eflâtun: **Bilmek demek, eski şeyleri hatırlamak demektir**, diyor. İşte buradaki bilişme, kaynaşma ve buluşma da ezelin icabıdır. Sokrat’ın yine güzel bir sözü vardır: **Felsefe demek, ölüme hazırlanmak demektir**. O zamanın ifadesine göre tasavvuf, felsefe sözüyle anlatılmakta idi.

İşte bütün bu sözler, binlerce sene evvel söylenmiştir. Yani Sokrat ve onun gibi hakikât peşinde koşan kimseler, Rasûlullah sallallâhü aleyhi ve sellem Efendimizin batınından iktibas ederek bulmuş, duymuş ve söylemişlerdir.⁹⁹⁵

Binâenaleyh, tasavvuf insan hayatında fiiliyattır. Felsefe ise, fikriyatta kaldığı için neticede sonuçta sönmeye mahkum olur.

⁹⁹¹—Ken’an Rifâî, a.g.e. s. 173

⁹⁹²— a.g.e. s. 172

⁹⁹³— a.g.e. s. 292

⁹⁹⁴— a.g.e. s. 469

⁹⁹⁵— a.g.e. s. 569

Hakikî mürşid kimdir? Tasavvuf felsefesiyle uğraşan kimse değil, bizzat tasavvuf şuurunu amel haline getiren kimsedir. Onun için de mutasavvıf yaşar; tasavvuf felsefesini yapan ise, mutasavvıfın yaşadığı hayatın üstünde zihin yorar.⁹⁹⁶

***Hak yolunun rehberi nefsi dürür kâmilin
Dil tahtının serveri nefsi dürür kâmilin***

***Nefsini mat eyleyen, ref'i-memat eyleyen
Nefh-i hayat eyleyen nefsi dürür kâmilin***

***İsteyu git âdemi, âdemde bul âdemi
Sırr-ı nefahtü demi nefsi dürür kâmilin***

***Sure-yi Necm'i oku anlagıl vahyi Hakk'ı
Bilesin o mantkı nefsi dürür kâmilin***

***Ruhül-Kudüs demini, âdemde iste anı
Ölmüş gönülün canı nefsi dürür kâmilin***

***Maye-yi zat denilen, feyz-i necat denilen
Ab-ı hayat denilen nefsi dürür kâmilin***

***Diri kılan tenleri, zinde eden canları
Kaldıran ölenleri nefsi dürür kâmilin***

***Mevtaya etse nefes, her yaneden gele ses
Haşreden ey hakşinas nefsi dürür kâmilin***

***Niyâzi'yi can eden zerresini kan eden
Katresin umman eden bir demidir kâmilin***

Niyâzi Mısrî kuddise sırruhu'l-aziz

⁹⁹⁶—AYVERDİ, Sâmiha, *Âbide Şahsiyetler*, İst. 1976, s.101

AKSARAY OĞLANLAR DERGÂHI ŞEYHİ
İBRAHİM EFENDİ⁹⁹⁷ TASAVVUF MANZUMESİ⁹⁹⁸

1 *Bidayette tasavvuf sûfi bî-can olmağa derler*
*Nihayette gönül tahtında sultân olmağa derler*⁹⁹⁹

Tasavvuf mesleğine intisap etmek isteyen sûfi, bu dergâha girerken, maddî varlığından sıyrılarak kendinde bir varlık görmemelidir. Bu tarzda başlayan mânevî yolculuğun nihayetine ulaşan kimse gönül tahtının sultanı olur.

2 *Tarîkatta ibarettir tasavvuf mahv-ı suretten*
*Hakikâtte sarây-ı sırda mihmân olmağa derler*¹⁰⁰⁰

Tasavvuf, Allah Teâlâ'nın varlığından ayrı gibi görünen suret ve şekilleri yok etmekten ibaret olup, hakikâte erdikten sonra ise, o suretlerin arkasındaki sır sarayında misafir olarak oturmaktır.

Denizin dibinde inciler, taşlarla karışık olarak bulunur. Övülecek şeyler, ayıplar kusurlar arasında olur.¹⁰⁰¹

3 *Bu âb u kil libâsından tasavvuf âri olmaktır*
*Tasavvuf cism-i safî nûr-i Yezdan olmağa derler*¹⁰⁰²

Tasavvuf, toprak ve sudan ibaret olan suretten temizlenmektir. Varlığından soyunan derviş, cismini saflaştırarak, Allah Teâlâ'nın nuru olur. (O'nunla görür, O'nunla işitir, O'nunla tutar ve O'nunla yürür.)

4 *Tasavvuf lem'ayı envâr-ı mutlaktan uyarmaktır*
*Tasavvuf âteş-i aşk ile sûzân olmağa derler*¹⁰⁰³

⁹⁹⁷—(ÖGKE, Ahmet, *İslâmî Araştırmalar Dergisi*, c. 17, sayı: 1, 2004, s. 84–90, Kısaltılarak yazıldı.) Bu kitapta bu veliye yer vermemizin sebebi tasavvuf tarifi hakkında söylenmiş şeylerin büyük bir kısmının topluca ifade edilmesindedir.

Hicrî 1000 (m. 1591–92) yılında dünyaya gelen İbrahim Efendi 22 Rebiu'l-Âhir 1065 (1 Mart 1655) Çarşamba Hakka yürümüş ve hazîresine defholunduğu Aksaray'daki Oğlanlar Tekkesi, 1957'de Millet Caddesi açılırken yıkılmış ve hazîredeki diğer şeyhlerin kabirleriyle birlikte onun nâşî da Murad Paşa Câmii hazîresine nakledilmiştir.

⁹⁹⁸—Açıklamalar (ERAYDIN, a.g.e. s.471–475 ve M.Ali Aynî a.g.e. s.208–212)

⁹⁹⁹—*Bidayet* başlangıç, *nihayet* son ve *bî-cân* cansız demektir.

¹⁰⁰⁰—*Mahv-ı suret*, suretleri (görünüşleri) yok etmek. *Mihmân*, misafir. *Tarîkat*, yollar;

¹⁰⁰¹—Mesnevi c.III, b.866

¹⁰⁰²—*Âb*, su. *Kil*, burada dört unsurdan biri olan toprak anlamındadır. *Âri*, soyunmuş, çıplak. *Safî*, saf, arınmış. *Yezdan*, Allah Teâlâ

¹⁰⁰³—*Lem'a*, ışık parıltı. *Envâr*, nurlar. *Uyarmak*, ışığı yakmak, yaradılıştaki mevcut olup ihmal yüzünden sönmeye yüz tutmuş ilâhî aşk ateşini zikirle yeniden alev-

Tasavvuf, gönülde mutlak nurlardan bir ışık yakarak, aşk ateşiyle yanıp tutuşmaktır.

Tabiat kanunudur: Hasret, küçük ateşleri söndürür, büyükleri ise, yangına çevirir.¹⁰⁰⁴

Aşk bir şem'-i ilâhîdir benim pervanesi

Şevk bir zencîrdir gönlüm anın divânesi

Şeyh Galib kuddise sırruhu'l-azîz

5 *Tasavvufta şerait nâme-i hestîyi dürmektir*

*Tasavvuf ehl-i şer'u ehl-i îmân olmağa derler*¹⁰⁰⁵

Tasavvuf, hem şeriat, hem iman ehli olup varlık kitabını dürerek, varlığından geçmektir.

Bana bende demen bende değılem

Bir ben vardır bende, benden içeru

6 *Tasavvuf arif olmaktır hakîmen âdetullâha*

*Tasavvuf cümle ehli derde derman olmağa derler*¹⁰⁰⁶

Tasavvuf, hakimane bir tarzda âdetullâhı (sünnetullah) anlamak, bütün dert sahiplerinin derdine derman olmaktır.

Mevlâna kuddise sırruhu'l-azîz der ki;

*"Secde etmekten baş çeviren İblis, sadece ilim sahibi idi. Aşk ehli değıldi. Onun için Âdem aleyhisselâmda tecellî eden İlâhî nefesi göremedi ve Allah Teâlâ'nun insana bunca azim bir mertebe verdiğini anlamadı."*¹⁰⁰⁷

7 *Tasavvuf ten tulsımın ism miftâhıyla açmaktır*

*Tasavvuf bu imaret külli vîrân olmağa derler*¹⁰⁰⁸

lendirmek.

¹⁰⁰⁴—AYVERDİ, Sâmiha, *Âbide Şahsiyetler*, İst. 1976, s.200

¹⁰⁰⁵—*Şerait*, şartlar. *Nâme-i hestî*, yok olma, yokluk mektubu. *Şer'*, şeriat.

¹⁰⁰⁶—*Arif*, Allah Teâlâ'yı hakkiyle bilen, tanıyan. *Hakîmen*, hâkimce, hikmetlerini bilerek. *Âdetullah*, Allah Teâlâ'nın âdeti. Allah Teâlâ'nın kendi yarattığı sebeplerin yine kendi yarattığı sonuçları her zaman vermesi. Bütün tabiat kanunları gibi maneviyatta da geçerli olan ilâhî kanunlar, topluca âdetullah diye anılır. *Derman*, çare ilaç.

¹⁰⁰⁷—AYVERDİ, Sâmiha, *Âbide Şahsiyetler*, İst. 1976, s.169

Hak Teâlâ melâikeye muallimleri olan Âdem aleyhisselâma secde ile emr etti. Bu secde, ibâdet secdesi değıl, insanların Ka'be'ye secdesi gibi emir secdesidir ve Âdem aleyhisselâma teşrif ve tafdüldir. Ancak Allah Teâlâ'ya mahsus olan ibâdet secdesi ondan başkasına yapmaktan, gerek melâike ve gerek biz insanlar Allah Teâlâ'ya sınımlırız. (KONUK, Ahmed Avni, "et-Tedbirâtü'l-İlâhiyye fi Islâhî Memleketi'l-İnsâniyye" Tercüme ve Şerhi, hzl: Mustafa TAHRALI, İst. 1992, s. 81)

¹⁰⁰⁸—*Miftah*, anahtar. *İmaret*, insan eliyle yapılmış düzenlemeler, daim ve baki temellere dayanmayan, görünüş ve gösterişlerle ilgili bayındırlık işleri. *Külli*, bütün,

Her düğümün bir tılsımla açıldığı söylenir. Tenin tılsımı da “**Allah**” isminin anahtarı olan “**Bismillah**” ile açılır. Tasavvuf mamûr olan bu varlığı tamamen viran etmek, nefse nisbetle ruhu beslemektir.

8 **Tasavvuf sûfî kâli hâle tebdil eylemektir bil**
Dahî her söz ki, söyler âb-ı hayvan olmağa derler¹⁰⁰⁹

Tasavvuf, sûfinin sözünü ve bilgisini hâle çevirmesidir. (ilmiyle âmil olma). Hâl ehli, söylediklerini ve bildiklerini bizzat yaşayan bir kimsenin her sözü, başkaları için hayat iksiri hükmündedir.

9 **Tasavvuf ilm-i ta'birât u te'vilâtı bilmektir**
Tasavvuf can evinde sırr-ı Sübhân olmağa derler¹⁰¹⁰

Tasavvuf, ta'bir ve te'vil ilmine vâkıf olmak, Kur'an-ı Kerim ve Sünnet'in esrarını anlamaktır. Tasavvuf kalbi, ilâhî sırların yolu ve aynası yapmaktır.

10 **Tasavvuf hayret-i kübrâda mest ü vâlih olmaktır**
Tasavvuf Hakk'ın esrarında hayran olmağa derler¹⁰¹¹

Tasavvuf, büyük bir hayret ve dehşetle kendinden geçmek, Allah Teâlâ'nın sonsuz esrarı karşısında hayran kalıp ürpermektir.

11 **Tasavvuf kalb evinden mâsivâllahı gidermektir**
Tasavvuf kalb-i mü'min arş-ı Rahman olmağa derler¹⁰¹²

Tasavvuf, gönül hanesinden mâsivâyı temizlemek, kalbini Rahman'nın arşı yapmaktır.

Kalb-i mü'min arş-ı Rahmân'dır

Ârı yıkmak ziyâde tuğyandır.

“Allah Teâlâ, Âdem aleyhisselâmın hamurunu bizzat hazırladı. Melekler o kadar düşündüler ve araştırdılar. Âdem aleyhisselâmın yapısının nasıl olduğunu bilemediler. İblis, Âdem aleyhisselâmın çevresinde dolaşırken ağzını açık görüp girdi. Âdem aleyhisselâmın yaratılışını anlamaya çalıştı. Kalbe kadar ulaştı, ancak gönlüne girmeye yol bulamadı; çünkü Âdem aleyhisselâmın gönlüne gir-

hep.

¹⁰⁰⁹—*Kal*, söz. *Hâl*, yaşanan durum. *Tebdil*, değiştirme, dönüştürme. *Âb-ı hayvan*, dirilik suyu, içeni ölümsüz kılan mânevî iksir, tasavvufun özü olan Ledün ilmi.

¹⁰¹⁰—*İlm-i tabirât u te'vilât*, sözleri rüyada ve gerçek hayatta görünen olayları, yerde ve göklerde her an gösterilmekte olan ilâhî işaretleri yorumlama bilgisi.

¹⁰¹¹—*Hayret-i kübrâ*, en büyük hayvanlık ve şaşkınlık durumu. *Mest*, kendinden geçmiş. *Vâlih*, şaşkın, akli başından gitmiş. *Esrar*, sırlar.

¹⁰¹²—*Mâsivâllah*, Allah Teâlâ'dan başka olan her şey. *Mü'min*, *Rahman*, Allah Teâlâ'nın isimleri; *Mü'min*, Allah Teâlâ hakkında “kendini imana etmiş kuluna verdiği sözden caymayacak olan,” *Rahman* da “sevgisi bütün yaratıklarını kuşatmış olan” demektir.

mek için Şeytan'a yol yoktur. Vesvese mahalli göğüstür, kalb değildir. Bin endişeyle geri döndü. Âdem aleyhisselâmın kalbine giremedi ve herkes tarafından da böylece reddedildi. Bundan dolayı tarîkat büyükleri demiştir ki, kim bir gönül reddetse bütün gönüllerde reddedilmiş olur. Kim bir gönül kabul etse bütün gönüller de onu kabul eder. Ancak halkın çoğu gönlü nefisten ayıramaz. Fukara dilinde

“Halkın reddi, Hakk'ın kabulüdür.” Sözüdeki halk, nefsi kalbten ayıramayan halktır.”¹⁰¹³

“İş tarîkate girmekte değil, gönül sahibinin gönlüne girmektedir. O tarîkate giren kimse, isterse bütün gün ve gece riyâzat ve tâatla, ibadetle meşgul olsun, öldüğü vakit karşısında yaptığı iyilik veya kötülüğü bulur.

Fakat bir gönül sahibini bulursa, o vakit iş kolaylaşır çünkü o sayede ahlâkını tasfiye eder. Tabii, bulandan maksat, rengine boyanan, onun isrine yani yoluna giden demektir. Buna muvaffak olamayan kimse, o üstadın değil, şeytanın, nefsinin yoluna gidiyor, demektir.

Kâmil üstadı bulan, cemâli bulur. Ne kadar mevcudat varsa, hepsi de o kâmilin kalbi vasıtasıyla Hakkı bulmaya çalışır.

Yârin yüzü, Hakk'ın cemâlidir. Hacca gidenler, taşı toprağı tavaf ederler. Bir gönül ele getir ki, hacc-ı ekberdir. Bin kâbeden bir gönül evlâdır. Kabe'ye gitmek için ihrama bürünürler, yani esvaplarından soyunurlar. Gönül Kâbesine teveccüh eden âşıklar ise, iki cihandan soyunurlar. Onların ihramı budur.

Kabe Sübhân'nın rızâsı mahallidir. Çünkü oraya Allah Teâlâ'nın rızâsı için gidilir. Gönül ise, Rahmân'ın müşahede edildiği yerdir. Binâenaleyh bir gönül, yerler ve göklerden dünya ve kâinattan Kâbe-i âlişân'dan daha yücedir. Ne mutlu o kimseye ki, hakîkî Arafat olan ârif-i billahi bulur ve onda Hakk'ın cemâlini seyreyler.”¹⁰¹⁴

Hülasa; İş tarîkate girmekte değil, insan olmaktır. Hâlbuki bazıları işi tarîkate girmekte zannederler. Tarîkat, tarîk-i Muhammedi'dir. İnsanı tarîkat kurtarmaz. Kurtaran mürşittir, kâmil insandır. Hangi tarikte olsa, onu arayıp bulmalı. İş, eline tesbihi alıp sabahlara kadar esma çekmekte yahut zikir ve ibadette değildir. O kâmil mürşidi bulup, önünde (lâ) olabilmektedir.¹⁰¹⁵

12 *Tasavvuf her nefeste şarka vü garba erişmektir*

*Tasavvuf bu kamu halka nigeş-bân olmağa derler*¹⁰¹⁶

Tasavvuf, her an, şarkta ve garptaki müslümanları düşünmek, onların sevincine ve tatasına ortak olmak, ihtiyaç sahiplerine hizmet etmektir. Tasavvuf, bütün halkı görüp gözetmeye çalışmaktır.

13 *Tasavvuf cümle zerrât-ı cihanda Hakk'ı görmektir*

¹⁰¹³—ÇAVUŞOĞLU, a.g.e. s.133–134

¹⁰¹⁴—Ken'an Rifâî, a.g.e. s.316–317

¹⁰¹⁵— a.g.e. s. 547

¹⁰¹⁶— Nigah-bân, gözcü, bekçi.

Tasavvuf gün gibi kevn nümâyân olmağa derler¹⁰¹⁷

Tasavvuf, cihanın bütün zerrelerinde Hakk'ı müşahede etmektir. Sûfi güneş gibidir. İnsanları zulmetten nura ulaştırır.

*Bir kitâbullah-ı azamdır serâser kâinat
Hangi harfi yoklasan, mânâsı hep Allah çıkar.*

**14 *Tasavvuf anlamaktır yetmiş iki milletin dilin
Tasavvuf âlem-i akla Süleyman olmağa derler***¹⁰¹⁸

Tasavvuf, yetmiş iki milletin dilini bilmek, herkesin halinden anlamaktır. Hz. Süleyman aleyhisselâm nasıl kuşdilene varıncaya kadar bütün dilleri biliyorsa, tasavvuf erbabı da akıl âlemine Süleyman olmalıdır.

**15 *Tasavvuf urvetu'l-vüskâ yükün cân ile çekmektir
Tasavvuf mazhar-ı âyât-ı gufran olmağa derler***¹⁰¹⁹

Tasavvuf, Kur'an-ı Kerim'in hükümlerine bütün gücüyle bağlanmak ve ölünceye kadar bu inancını devam ettirmektir. Böyle bir davranış içinde bulunan sûfi, gufran (affedici) ayetlerinin mazharı olur.

**16 *Tasavvuf ism-i a'zamla tasarruftur bütün kevn
Tasavvuf câmi-i ahkâm-ı Kur'ân olmağa derler***¹⁰²⁰

Tasavvuf, bütün kâinata "İsm-i a'zam"la tasarruf etmektir. Böyle bir davranış içinde bulunan sûfi, gufran ayetlerinin mazharı olur. "İsm-i â'zam," Allah Teâlâ'nın Kur'ân-ı Kerim'de geçen yüz isminden doksan dokuzu belli olan "Esmâ'ül-Hüsna"nın üstündeki adına verilen isim olarak bilinir. Herkes tarafından bilinmeyen bu isme vâkıf olan kimse Allah Teâlâ'nın izniyle tasarruf imkânına sahip olur. İsm-i â'zam'ın tecellisi insanî kâmindir. İnsânî kâminin gönlüne giren bu isimle tasarruf eder.

¹⁰¹⁷—Zerrât, zerreler, atomlar. Kevn, oluşlar, ol emri üzerine oluşmuş olan bütün nesnelere, kâinat. *Nümâyan*, görünen meydana ve açığa çıkan.

¹⁰¹⁸—*Âlem-i akl*, akıl, fikir ve düşünce dünyası, akılla kavranabilen varlıklar âlemi. *Süleyman*, iç dünyada sultan olduğu gibi dış dünyada da sultan olan ve kendisine rüzgâra hükmetme kudreti verilmiş bulunan Süleyman aleyhisselâmdır.

¹⁰¹⁹—*Urve*, kulp. *Vüska*, sağlam, kuvvetli, kopmaz. *Urvetu'l-Vüska*, yapışılacak sağlam ve kopmaz kulp. Gerçek anlamı: Allah Teâlâ'ya ulaşmak için Muhammediyet vesilesine yapışıp bağlanmak. *Mazhar*, zuhur, belirme yeri. *Âyât*, ayetler, işaretler. *Gufran*, bağışlanma ve bağışlama. "Tasavvuf, bağışlama işaretlerinin görünüşe geliş yeri olmaktır."

¹⁰²⁰—*İsm-i â'zam*, Allah Teâlâ'nın en büyük ismi ki, bu ismi bilenler onunla eşya üzerinde Allah Teâlâ'nın kudretiyle tasarruf yetkisine sahip olurlar. *Kevn*, kâinat. *Câmi-i ahkâm-ı Kur'an*, Kur'an-ı Kerim'in hükümlerim ve hikmetlerini kendinde toplayan kimse.

17 *Tasavvuf vâsıl olmaktır cemiân tâlib-i Hakk'a*
*Tasavvuf vasl-ı dildâr ile handan olmağa derler.*¹⁰²¹

18 *Tasavvuf her nazarda zât-ı Hakka nazır olmaktır*
*Tasavvuf sûfiye her müşkil âsân olmağa derler*¹⁰²²

Tasarruf sahibi Allah Teâlâ'dır. Cenâb-ı Hakk'ın sonsuz olan esma, sıfat ve tecellilerini maddî ve manevî âlemde görmektir.

Ahmed Âmiş kuddise sırruhu'l-azîz Hazretleri buyurdu ki;

*"Allah tecellisini tekrar etmez." "Esmâ-ı İlâhiye, Zât-ı İlâhiye'nin libâsıdır. Her an bir libâs ile zuhur eder. Onun hükmü bitince diğer bir isimle telebbüs eder." Allah bu dünyada esma ile tecelli buyurur. Hangi esma ile zuhur ederse, diğerleri ona tâ'bi olur."*¹⁰²³

Demişlerdir ki; *"Dünya bir gün attârın birgün baytarındır."*

Hikaye

Vaktiyle valinin biri azlolunmuş, hayli zaman açıkta kalmış. Bir gün uşağı: Efendi, demiş, filân ağaç kovuğunda bir zat oturur herkes gidip onun duasını alır, büyük bir zattır. Haydi, biz de gidelim de senin için duâ isteyelim!

Efendi de uşağın sözünü dinleyerek kalkar ve beraberce o zâta giderler. Elini öpüp hacetlerini söylerler. O zat da:

"Yâ Rabbî, der, ne kadar hayır sahipleri ne kadar sâlihler, âşıklar varsa onların yüzü suyu hürmetine bu adama yakında bir memuriyet ihsan et!"

Bu duayı aldıktan sonra Efendi ve uşak evlerine dönerler. Biraz sonra da bir yaver gelerek filân yere vali tayin olduğunu bildirir. Aradan beş on sene geçtikten sonra vali tekrar azlolunur. Yine uşağın teklifi üzerine ağaç kavuğundaki zâta gidip yeniden duâ isterler. Ama bu defa o zat:

Yâ Rabbî, ne kadar meyhaneci, edepsiz, katil, hırsız kulların varsa onların yüzü suyu hürmetine bu adama bir memuriyet ver," diye duâ eder. Bu türlü bir niyaz beklemeyen valinin hayreti karşısında:

"Merak etme oğlum, tecelli devir devirdir bu da hak, o da hak... Sen işine bak tayin olunursun," diye cevap verir. Gerçekten de üç gün sonra tekrar bir tâyin çıkarak adamcağız yeni işine gider.

Bazı kimseler görüyorsun, Hak yolunda oldukları halde birçok maddî mahrumiyetler ve elemeler içindedirler. Fakat onların içinde buldukları ateşte ne gülistanlar gizlidir. Allah Teâlâ'dan uzak kalan bir kimse ise, ne kadar zevk ve safa içinde de olsa yine ateşin içindedir. Çünkü aslı ateştir neticede de yine ateşe munkalip olur.

Fakat bu iki ateş arasında azîm farklar vardır. Biri ateş görünür içi gülistan-

¹⁰²¹—*Vasl*, ulaşma, erişme, kavuşma. *Vâsıl*, ulaşan, erişen, *Hakk'a* kavuşan. *Cemiân*, bütünüyle, tamamıyla, *Tâlib*, isteyen. *Dildâr*, gönül alan, sevgili. *Handn*, sevilen, gülen.

¹⁰²²—*Nazar*, bakış. *Nazır*, bakan, gören. *Müşkil*, güçlük. *Âsan*, kolaylık, kolay.

¹⁰²³—GÜNEREN, a.g.e., s. 68

dır. Biri gülistan görünür içi ateştir. Fark bu..”¹⁰²⁴

19 ***Tasavvuf ilnı-i Hakka sinesini mahzen etmektir***
Tasavvuf sûfî bir katreyken umman olmağa derler¹⁰²⁵

Tasavvuf, Hakk'ın ilmine kalbini mahzen etmektir. Ledünnî ilme sahip olmak ve bu suretle beşeriyete faydalı hale gelmektir. Bu sayede bir katreden ibaret bulunan sûfî umman hâline gelmiş olur.

20 ***Tasavvuf külli yakmaktır vücûdun nâr-ı lâ ile***
Tasavvuf nûr-i illâ ile inşân olmağa derler¹⁰²⁶

“Tasavvuf, kendi varlığını inkâr harfinin nuru ile tamamen yok ederek isbat harfinin nuru ile Allah Teâlâ'nın varlığının kendi suretinde görünüşe geldiğini anlamak suretiyle gerçek insan olmak demektir.”(Lâ mevcûde illâ Hû).

21 ***Tasavvuf onsekiz bin âleme dopdolu olmaktır***
Tasavvuf nüh felek emrine ferman olmağa derler¹⁰²⁷

Tasavvuf, kâinattan haberdar olmak, on sekiz bin âlem hakkında bilgi edinmek, eşyanın hakikâtine vakıf olup dokuz feleğin (güneş sistemi) emrine ferman olmaktır.

22 ***Tasavvuf “kul kefâ billâh” ile da'vet dürür halkı***
Tasavvuf “ircü” lafzıyla mestân olmağa derler

Kul kefâ billah, “De ki, Allah Teâlâ yeter” anlamında ve Kur'an-ı Kerim'de (Rad 43. ve Ankebut 52. âyetlerde) aynen geçen kelam. *Dâvet dürür*, davettir. *İrcü*, “Geri dön!” anlamına emir. Kur'an-ı Kerim'de (Fecr,28) geçen **“Sen O'ndan ve O da senden hoşnut olmuş olarak Rabbine geri dön! Böylece kullarım arasına gir ki, cennetime giresin,”** mealindeki âyete atıftır.

İnsanların hepsi Allah Teâlâ'dan gelir, fakat bazıları tasavvuf terbiyesiyle kendi hakikâtini anlayarak “Geri dön!” emrine uymuş olur. Bunun için tasavvuf, sevgilinin “Geri dön!” davetini işitmekle bu emre muhatap olmanın zevkinden sarhoş olmaya derler, demektir. *Mestân*, sarhoşlar, çok sarhoş olan kimse.

Ehl-i tevhîd olmak istersen sivâyâ meyli kes
Aç gözün merdâne bak, Allah bes, bakî heves!

¹⁰²⁴—Ken'an Rifâî, a.g.e. s. 160

¹⁰²⁵—*Sîne*, göğüs, kalb. *Mahzen*, hazinenin saklandığı yer. *Katre*, damla *Umman*, büyük deniz, okyanus.

¹⁰²⁶—*Lâ*, tevhid kelimesinin başındaki inkâr harfî. *İllâ*, tevhid kelimesinin ikinci yarısının başındaki isbat harfî.

¹⁰²⁷—*Nüh*, dokuz. *Felek*, yıldız. *Ferman*, emir, buyruk; burada emrine boyun eğen.

23 ***Tasavvuf günde bin kerre ölüp yine dirilmektir***
Tasavvuf cümle âlem cismine cân olmağa derler¹⁰²⁸

Tasavvuf, Allah Teâlâ'nın sonsuz kudretini müşahede edip kendinden geçmek, ölmeden evvel ölmek, ruhen diri kalmaktır. Tasavvuf, bütün âlemin cisminin ruhu olmak, onları ihya etmek, Allah Teâlâ'nın "Hayy" isminin mazharı olmaktır.

24 ***Tasavvuf zât-ı insan zât-ı Hakk'ta fânî olmaktır***
Tasavvuf "kurbu ev ednâ'da pinhân olmağa derler¹⁰²⁹

Tasavvuf, sûfinin kendi varlığını, gerçek varlıkta yok etmesi, bu sayede "Kurbu ev ednâ" makamına ulaşmasıdır

25 ***Tasavvuf sofinin her bir kılında bir göz olmaktır***
Tasavvufu ehl-i suffice, ehl-i mîzân olmağa derler.¹⁰³⁰

26 ***Tasavvuf canı cânâna verip âzâde olmaktır***
Tasavvuf cân-ı cânân cân-ı cânân olmağa derler¹⁰³¹

Tasavvuf, canı sevgiliye verip, mâsivâ esaretinden kurtulmak, gerçek sevgilinin canı olmaktır.

27 ***Tasavvuf bende olmaktır hakikât hak ey İbrahim***
Tasavvuf şer'-i Ahmed dilde burhan olmağa derler¹⁰³²

*Tasavvuf, Allah Teâlâ'ya kul olmak, Hz. Muhammed sallallâhü aleyhi ve sellem şeriâtını gönülde bir delil olarak yaşatmaktır.*¹⁰³³

¹⁰²⁸—*Cümle âlem*, bütün varlıklar.

¹⁰²⁹—*Zât*, kişilik. *Fânî*, yok olmuş giderilmiş. *Kurb*, yakınlık. *Ev ednâ*, "yahut daha aşağı" demektir ki, Kur'an-ı Kerim'de (Necm, 9) Miraç anlatılırken Rasûlullah sallallâhü aleyhi ve sellem Efendimizin Allah Teâlâ'ya yakınlığın en son derecesine eriştiğini ifade eden âyete atıf ki, bu yakınlıktan sonra vahy gelmiştir. *Pinhân*, gizlenmiş saklanmış.

¹⁰³⁰—*Ehl-i Suffe*, Rasûlullah sallallâhü aleyhi ve sellem, insan ve Allah Teâlâ'nın hakikatini, dinin özünü ve Kur'an-ı Kerim'in hikmetlerini anlatan hususî ve mahrem sohbetlerine devam eden ashab.

Ehl-i mîzân, terazi sahibi olanlar, hakkı ve hakikati adaletle tartanlar.

¹⁰³¹—*Cânân*, sevgili, Allah Teâlâ, *Âzâde*, hür, bağlantılardan kurtulmuş.

¹⁰³²—*Şer*, şeriât. *Dil*, burada hem gönül hem de konuşma aleti olan dil anlamına gelir. *Bürhân*, kesin delil, kuvvetli dayanak.

¹⁰³³—İbrahim Efendi Hazretlerinin yukarıdaki manzumesinde geçen tasavvuf tariflerinden başka onun Dil-i Dânâ isimli elyazması manzum eserinin başka bir yerinde şu tarif beyti de geçmektedir:

"Ona der hikmet erbabı tasavvuf, Gide cehil, gele cana tasarruf."

B) İNTİSAB ETTİĞİ KOL VE SİLSİLESİ**I-İNTİSAB ETTİĞİ KOLUN TÜRKÇE SİLSİLESİ****BİSMİLLÂHİRRAHMANİRRAHİM**

Hakikât bahrinin dürrîn deren mahbûb-ı subhânî
Ki erişti kâbe kavseyni ev ednâda bulup kânî
O dürrü derc edip Siddîk oluban mahzen-i esrar
Zehî sıdkında sadıktır o yârin gârda yârânî
O genci feth edip Selmân saçtı ravh ile reyhan
Nice canlar olup mestân unuttu hûr u gilmânî
Erişdi Kâsım-ı Evvâb o bâbda oldu çün bevvâb
Erip tâ sahile gark-âb düştü hân-ı rûhânî
Çü anın hân-ı bezminde bulup Cafer-i zinde
Acâyib oldu ferhunde buluban sıdk-ı hakkânî
Onun sıdk u sefasının nesîmin buldu çün Tayfur
Hayâsının sefasından nice gör dedi subhânî
Çü o büyüdan alıp şemme geçerdî seyr-i imkândan
Ki hark etti hayâlâtı Ebu'l-Hasan el-Harâkânî
Onun o himmetin görüp Ebû Alî olup çâlâk
Urûc etti âlâya tâ ola mahrem-i Yezdânî
Onun dâmânini tutup ona der-pey revân oldu
Çü vâkıf oldu sırrına Şeyh Yûsuf el-Hemedânî
Gelip gavsü'l-halâyık çün ona dil-bend edip her dem
Bulup bilip görüp rabbın Abdûlhâlîk el-Gucdüvnânî
Çü Şeyh-i Ârif-i Dâna sülûkünde olup bînâ
Erişdi kasrı ikâna açılıp bâb-ı irfânî
Sena kıldı ona Mahmûd ki, nezdinde ola mahbûb
Muhabbette olup mağlûb bilip hayrette hayrânî
Alî a'lâ makam buldu onun sohbet-i yümnünde
Cinân-ı himmet ile kim ola Alî Ahmed-i Sâni
Dediler kutbü'l-evliyâ Muhammed Bâba Semmâsî
Geçip a'lâdan a'lâya urûc etti onun canı
Urûcunun hurucunda tulü' etti bir mehtâb ona
Seyyid Gülâl dendi gönüller kıldı nûrânî
Muhammed Şâh-ı Nakşbend tulü' eyledi çün hurşîd
İhata etti âfâkı onun nûrı feyezânî
Muhammed Alâü'd-dîn onun o nûr-ı feyzinden
İtrlar saçdı canlara veriben derde dermanı
Onun o itri büyüdan çü buldu cezbe-i Ya'kûb
Çıkıp cevelân edip çarhı güzâr eyledi imkânî
İşitin Hâce Ahrâr Hakk'ın bahş u kirâmından
Nice kehf-i enam oldu saçıp in'âm u ihsanı

Muhammed-i Zahide cânâ erişti çün o ihsana
Erip makam-ı ihsana şuhûd eyledi vicdanı
 Muhammed Dervîş derd-nâk düşüp derde bî-pâyân
 Ki tâ bir gün deva eder diye ederdi efgânı
Çü Hâcegî Semerkandî bu sohbetle bulup kandı
Ona dertler deva oldu gözetti hükm-i fermanı
 Fenaya saldı çün uzun bekayı buldu pes bakî
 Mekânı lâ-mekân şehrin edindi cây-ı nûrânî
Müceddîd Ahmed-i Sâni aceb keşf makamında
Bulunur mu ona sâni Buhârayâ Horâsânî
 Anın ferhunde bezminde Muhammed oldu çün Ma'sûm
 Pes oldu urvetü'l-vüskâ tutuban habl-ı Kur'ânî
Visâk edindi Seyfeddîn urûc etti hurûc etti
Mekânı lâ-mekân oldu göründü cây-ı rabbânî
 Nihân gayb-ı mutlaktan olacak feth-i nûrânî
 Olup nurun alâ nûr Seyyid Muhammed'e l-Bedevânî
Çü Şemseddîn Habibullah düşüptür Mazhar-ı Cânân
Pes oldu canlara canan o canlar canının canı
 Çü geldi Şâh Abdullah bu yolda oldu hablullâh
 Fenâ-fillâh bekâ-billâh onun da oldu seyrânı
Ziyâeddin Şeyh Hâlid bu yolda ser-firâz oldu
Geçip sadra tarîkatta tefevvuk etti akranı
 Çü Abdullah gelip Rûm'dan ona camla râm oldu
 Ziyâlandı gözü gönlü nedir pes rûh-ı râvânî
Cemâli şem'ine pervane olan Yahya ki, pîr-i mâ
Yüceltti kasr-ı irfanı koyup hân-ı Dâğistânı
Bu kemter Rûmî'ye ya rab n'ola kıtmîr ola der-bâb
Ki tâ subh olacak göre bir kez o şen hânı¹⁰³⁴
Pes anda Mustafa Rûmî ana feth olunup ebvâb
Sarây-ı seyr-i vahdetde görürdi pek tyan canı
 Tokadı Mustafa Hâkî o minhâcdan alıp nûri
 Uyandırdı pes enzârı kuluban ehl-i iz'ânı
Sivasî Mustafa Takî o serverden alıp feyzi
Olup serdar tarîkatda etti ihya müridânı
 Niksârî Şeyh Hacı Ahmed bu yolda reh-nümâ oldu
 Ki zira ol çü Rûmî'den alırdı feyz-i ruhanî
Cemal-i âfitabıyla cihanı gark-ı nûr etti
Garîbu'llâhı İhramî celîlü'l- kadri burhanî¹⁰³⁵

¹⁰³⁴—Buraya kadar yazılan kısım Çorumlu Mustafa Rûmî kuddise sırruhu'l-azîz tarafından yazılmıştır.

¹⁰³⁵—Son iki misra Seyyid Osman Hulusi Efendi kuddise sırruhu'l-azîz tarafından yazılmıştır.

II-İNTİSAB ETTİĞİ KOLUN FARŞÇA SİLSİLESİ**BİSMİLLÂHİRRAHMANİRRAHİM**

*Nebi, Siddik u Selman Kasım est-ü Ca'fer u Tayfur
Ki ba'de-z- bü'l- Hasen şüd bü Ali vü Yusuf eş-kencur*

*Zi Abdülhâlik-i amed Arif-i Mahmud-ü ra behre
Ki zîşan şüd diyar-ı Maverâünnehri kâh tur*

*Ali Baba Gülâl-i Nakşibendest ü Alaüddin
Pes ez Ya'kub-u Çarhi, Hâce-i Ahrar-ı şüd meşhur*

*Muhammed, Zahid ü Derviş, Muhammed, Hâcegî Baki
Müceddid, Urvetü'l Vüska vü Seyfüddin, Seyyid Nur*

*Habibullah-i Mazhar, Şah-ı Abdullah pir'i-ma
Ez-îşan reşk-i subh u iyd şüd mâra şeb-i deycur*

*Ziyaüddin Vahid'ül-asri Mevlana-i ma Halid
Çü amed kaniten lillahi ya ze'l feyz-i ya zen-nur*

*Pes Abdullah-i Mekki Seyyid Yahya-i Dağüstani
Ez-îşan münceli şüd feyz-i Sübhan der garib ü dur*

*Çorûmî Mustafa Rum-i Farukî-i Şirani
Ez-îşan o be tenvir diyar-i Rum şüd meşhur*

*Vez u şüd- vez Halil Hamdi, Tokad-i Mustafa Hâki
Hüseynî Seyyid emced cihan ez-feyz o me'mur*

*Ser-â-pâ ber Tâki cari füyüzat-ı ez o server
Ki halk-ı hulk-i o dervey tamamet müncel-i mestur*

*Hacı Ahmed Şeyh-i Niksari-i Çorûmi terbiyet- gerdeş
Ki müstahlef müeyyed şüd sahih yed zi- sened menşur*

*Ez-îşan izn-i am ker-dent der Garib'u-llâh-i İhrâmi
Ve lakin cümrü nâ-vağfir, hatâna der cihan meşhur.*

*Kaddes'allahü esrara'hümü'l aliyyeh ve efâda aleynâ min
berakatihim'üs-seniyyeh ve li sairi's-sadatüt- tarikati'l aliyyeh
Rızaen celle ve ala bi-sirri'l Fatiha.*

FARİSÎ SİLSİLE-İ ŞERİFİN AÇIKLAMASI
BİSMİLLÂHİRRAHMANİRRAHİM

Nebi sallallâhü aleyhi ve sellem emri ile Ebubekir Sıddık-î Azam radiyallâhü anh sonra Selman-i Farisi radiyallâhü anh sonra Kasım İbn-i Muhammed sonra Cafer-i Sadık sonra Bayezid-î Bestâmî Tayfur sonra Ebu'l Hasen Harkâni ve Ebû Alî Feramedî ve ondan sonra da Yusuf Hemedânî ilâhi hazinelerin kasadarı oldular.

Abdülhâlîk Gucdüvnânî geldi, sonra Arif-i Rîvgerî, sonra Mahmûd-u Encîr-i Fağnevî hazineden hissedar oldular. Öyle ki, onlar sayesinde Maverâünnehir şehri Tûr-i Sînâ dağı gibi, ilâhi feyizlerin akıp durduğu bir mekân oldu.

Daha sonra, Ali Ramîtenî, Muhammed Bâbâ Semâsî, Seyyid Emir Gülâl, Şâh-i Nakşibend ve Alâüddîn Attar ve daha sonra Yâkûb-u Çerhî ve daha sonra da Hâce-i Ahrâr bu yolda meşhur oldular.

Daha sonra Muhammed Parisa, Muhammed Zâhid ve Derviş Muhammed ve Hâcegî Emkenegî ve Muhammed Bâkîbillâh ve Müceddid İmam-i Rabbani Hazretleri¹⁰³⁶ ve sonra *Ürvet-ül Vüskâ* Muhammed Masum-u Farukî Hazretleri¹⁰³⁷ geldiler ve Seyfeddîn Hazretleri ve Seyyid Nur Muhammed-ül Bedevânî Hazretleri gelir ve daha sonra:

Mazhar-i Cân-ı Cânân Şemseddîn Habîbullah var. Sonra Şah Abdullah-ı Dehlevî ki, onlar sayesinde karanlık geceler bayram günlerini bile kıskandıracak kadar güzelleşti.

Ondan sonra Ziyâeddîn Mevlâna Hâlid-i Bağdadî ki, o, asrının bir tanesi idi. Feyz ve nur kaynağı ve büyük bir Veli idi.

Sonra Abdullah Mekkî ve Seyyid Yahya-i Dağüstânî geldiler. Bu mübarek mürşid-i kâmiller, Sübhân olan Allah'tan gelen feyzleri, uzak yakın her tarafa yaydılar.

Daha sonra, Çorumlu Pîr olarak anılan Fârûk-i Şirâni Mustafa Rûmî Hazretleri irşad makamına geçtiler. Bunlar bütün Anadolu'yu nurlandırıp manen yeniden dirilttiler, ihya ettiler.

Ondan sonra, Halil Hamdi Paşa Hazretleri ve Hüseyinî çok şerefli bir Efendi olan Tokatlı Mustafa Hâkî Hazretleri irşâd vazifesini aldılar. Bütün cihan onun feyzleriyle yeniden yapılanmış, hayat bulmuştur.

İttifakla Mustafa Takî Hazretleri geldi. Mustafa Hâkî Efendi Hazretleri mânevî feyzleri kesintisiz olarak ona ulaştırdı. Şeyhinin ahlâkî güzellikleri ve mânevî olgunluğu onda gizli, açık parıldayıp durmakta idi.

Niksarlı Şeyh Hacı Ahmedî, Çorumlu Pir'in terbiyesiyle kemâle ermiştir ki, onun halîfelîği kuvvetli bir senetle gerçekleşmiş ve ilân edilmiştir.¹⁰³⁸

Tasarrufu Tokatlı Mustafa Hâkî Efendiden alan O, şanı yüce insân-ı kâmil Garîb'u-İlâh-i İhrâmî umûmi bir izinle irşada başladı. Lakin derdi ki; günahımız affolmayacak kadar, hatamız cihanda meşhurdur.

¹⁰³⁶—İkinci bin yılın zahirî ve bâtinî bütün dinî konuları düzeltip, yanlış anlamları ortadan kaldırarak İslâm'ın gerçek durumunu yeniden ortaya koyan.

¹⁰³⁷—Hakkın en sağlam ipine sarılan.

¹⁰³⁸—İhramcızâde Hacı İsmail Hakkı TOPRAK Hazretleri kuddise sırruhu tarafından silsile-i Şerife dâhil edilmiştir.

Piran-ı İzamin Hakka Yürüvüs Tarihleri	(Hicri- Milâdi)
Hz Muhammed sallallâhü aleyhi ve sellem	(11/ 632)
Hz Ebûbekir radiyallâhü anh	(13/634)
Selman Farisî radiyallâhü anh	(35/655)
Kasım b Muhammed radiyallâhü anh	(102/720–21)
İmam Cafer Sadık radiyallâhü anh	(148/765)
Ebû Yezid Bestâmî	(261/875)
Ebû Hasan Harkânî	(419/1028–29)
Ebû Ali Ferâmedî	(477/1084–85)
Yûsuf Hemedânî	(535/1140–41)
Abdülhâlık Gucdüvnânî	(617/1220–21)
Hoca Arif Rîvgerî	(649/1251)
Mahmud Encir Fağnevî	(670/1271)
Ali Ramîtenî (-azîzan)	(705/1305, 715/1315)
Muhammed Baba Semâsî	(740/1339)
Seyyid Emir Gülâl	(777/1375)
Behâüddin Nakşibend	(791/1389)
Muhammed Alâeddin Attâr	(802/1399)
Mevlânâ Ya' kub Çerhî	(847/1443)
Ubeydullah Taşkendi	(895/1490)
Muhammed Parisa	(922/1516–17)
Derviş Muhammed	(970/1562)
Hâcegî Emkenegî	(1008/1599)
Muhammed Baki Billah	(1014/1605)
İmam-ı Rabbânî	(1034/1625)
Muhammed Ma'sum	(1098/1687)
M Seyfeddîn Farukî	(1100/ 1689)
Muhammed Bedevânî	(1135/1723)
Şemseddîn Habibullah	(1195/1781)
Abdullah Dehlevî	(1240/1824–25)
Mevlânâ Hâlid Bağdâdî	(1242/1826)
Abdullah-i Mekki Erzincânî	(21 Zilhicce 1311- 25 Haziran 1894)
Şeyh Yahya Dağistani	
Çorumî Mustafa Rumî Faruk-i Şirani	(1319 – 1899)
Seyyid A' rec Halil Hamdi Paşa	
Tokadî Seyyid Mustafa Hâkî	(15 R.Evvel 1339–15 Ocak 1920)
Mustafa Tâki Doğruyol	(11 Muharrem 1341–1Ağustos 1925)
Hacı Ahmet (Zarakol) Niksarî	(1935)
İhramcızâde Hacı İsmail Hakkı TOPRAK	(2 Ağustos 1969)

C) PİRLERİ VE ŞEYHLERİ HAKKINDA BİLGİLER

*Ziyaüddin vâhid- ül asri Mevlana- i ma Halid
Çü amed ganiten lillah ya zel-feyzi ya zen-nur*

*Pes Abdullah-i Mekki Seyyid Yahya Dağistânî
Ez işan münceli şud feyz-i subhan der garib-ü dur*

ABDULLAH-İ MEKKİ EFENDİ (25 Haziran 1894)¹⁰³⁹

Şemsü-ş Şumus adlı kitapta Abdullah Erzincan-i olarak geçer. Mevlana Halid-i Bağdadi tarafından Erzurum, Erzincan, Kudüs ve bilahare Mekke’de görevlendirilmiştir. Abdullah-ı Mekki Hazretleri Erzincanlı olduğu söylense de babası Abdullah’ın¹⁰⁴⁰ kabri Ordu Dereköy-Yukarıdamlalı’ dadır.

Mekke’de oğlu Abdullah Necati, İbrahim Efendi ve kızları Hatice, Emine, Abbasiye ve Havva Hanımlar¹⁰⁴¹ olduğunu öğreniyoruz.

Abdullah Mekkî kuddise sırruhu’l-azîzin zamanının usûlüne göre ilim tahsîl edip ilimde yüksek mertebeye ulaştıktan sonra el-Bağdâdî’yi Bağdat’ta tanıdığı, sohbetleriyle şereflenip icâzet-i tâmm ile hilâfet aldığı anlaşılmaktadır. El-Bağdâdî’nin bazı hac yolculuklarında kendisine “Bu defa hacca gelişim seni ziyaret içindir.” Dediği *Mecd-i Talid’de* rivayet edilen Abdullah Mekki kuddise sırruhu’l-azîzin tasavvufta sahv ve Beka makamında bulunduğu Haydarizâde tarafından zikredilmektedir.

Hâlid-i Bağdâdî kuddise sırruhu’l-azîzin mânevî terbiyesinden istifâde edip feyz alan Abdullah Mekkî irşâd görevi ile Anadolu şehirlerinden Erzincan ve Erzurum’a uğradı. Erzincan’a gelişlerinde etrafa baktıktan sonra, “-Mevlânâ Hâlid-i Bağdâdî kuddise sırruhu’l-azîzin bizi görevlendirip ta’rif buyurdıkları memleket burası olmalıdır. Burada bir zâtın bizde nasibi ve emaneti vardır.” Dediği *Erzincan Tarihinde* belirtilen Abdullah Mekkî’nin bu ifade ile orada “Terzi Baba” lakabıyla bilinen Muhammed Vehbi (1264/1847)’yi kastettiğini daha sonraki gelişmelerden anlamaktayız.

Erzincan’da ne kadar kaldığı bilinmeyen Abdullah Mekkî kuddise sırruhu’l-azîz, Hâliyye tarikatına bu yörede kendisinin vasıtasıyla ilk intisâb eden Muhammed Vehbi kuddise sırruhu’l-azîze irşâd için mutlak hilâfet vererek Erzurum’a oradan da Kudüs’e gitti. Ardından Mekke-i Mükerrerme’de mücavir kalarak, Ebu Kubeyr Dağındaki tekkelerinde irşâd ile meşgul olmuştur.

Daha sonra yerine Şeyh Süleyman b. Hasan el-Kırîmî kuddise sırruhu’l-azîzi bıraktığı ve Mekke’de vefat ettiği Süleyman Zühdi tarafından ifade edil-

¹⁰³⁹—(h: 21 Zilhicce 1311- r:13 Haziran 1310)

¹⁰⁴⁰—BOA, Fon Kodu: Y..MTV.Dosya No:111, Gömlek No:75

¹⁰⁴¹—BOA, Fon Kodu: Y..MTV.Dosya No:101, Gömlek No:82

Fon Kodu: Y..MTV.Dosya No:64, Gömlek No:102-

Fon Kodu: İ..DH.. Dosya No:1056 Gömlek No:82897

Fon Kodu: Y..MTV Dosya No:111 Gömlek No:75

mektedir.¹⁰⁴²

Halifelerinden en meşhuru Yanyalı Mustafa İsmet kuddise sırruhu'l-azîz Efendi'dir. Hâliyye tarîkatının Anadolu'da intişârında büyük hizmetleri bulunan Mekkî'nin günümüze kadar ulaşan bir tarîkat silsilesine sahip olması onun etkisinin sınırını göstermektedir.¹⁰⁴³

25 Haziran 1894¹⁰⁴⁴ tarihinde Mekke'de Ebu Kubeys Dağındaki tekke-
de Hakk'a yürümüştür. Kendisinden sonra tekke faaliyetleri devam etmekte
olduğu anlaşılmaktadır. Tekke Postnişinliğine oğlu İbrahim Efendi gelmiştir.
¹⁰⁴⁵

Türkçe silsilede şu şekilde adı zikredilir.

***Çu Abdullah gelip Rum'dan ana can ile ram oldu
Ziyalandı gözü ni der pes Rum'a revani***

¹⁰⁴²— BOA, Fon Kodu: Y..MTV Dosya No:111, Gömlek No: 75 Bu belgeye göre oğlu İbrahim Efendininin postnişinliğine geldiği anlaşılmaktadır. Şeyh Süleyman b. Hasan el-Kırımî kuddise sırruhu'l-azizede ayrı bir icâzet verilmiştir.

¹⁰⁴³—MEMİŞ, Abdurrahman, Halidî Bağdadî ve Anadolu'da Halidilik, İst, 2000, s. 190

¹⁰⁴⁴— BOA, Fon Kodu: Y..MTV.Dosya No: 64, Gömlek No:102

¹⁰⁴⁵— BOA, Fon Kodu: Y..MTV Dosya No:111, Gömlek No: 75

ŞEYH YAHYA DAĞISTANÎ kaddese'llâhü sırrahu'l-aziz

Bulunduğu bölgede riyaset üzere büyük bir makam sahibi iken tarikat yolunu tercih eden Mürşid-i Kâmil büyüğümüzdür.

Dağıstan hanlarından olmasına rağmen sadeliği seven, saltanattan kaçınan bir zattır.¹⁰⁴⁶

Osmanlı Sultanları tarafından da beratlar verilmiştir. Oğlu Halil Paşa ile birlikte Mekke-i Mükerrerme'ye hicret etmişlerdir. Halifesi olduğu Abdullâh-ı Mekkî Hazretlerinin Hakk'a yürümesinden sonra Mekke-i Mükerrerme'de bir zaviye yaptırarak ömürlerinin nihayetine kadar hizmet etmişlerdir.

¹⁰⁴⁶— “Seyyid Yahya Dağıstanî kaddese'llâhü sırrahu'l-azizin, ne zaman dünyaya geldiği ve nereli olduğu, tam olarak bilinmemektedir. Anlatılanlara bakarak, onun 19. yüzyılın başında, Dağıstan'da yaşadığını, sonra da Mekke-i Mükerrerme'ye gittiğini kabul edebiliriz. Elimizde bulunan bir elyazmasında, ondan, bölgenin meliki, emiri gibi sıfatlarla söz etmektedir. Ancak, Dağıstan'ın tarihine dair kaynaklara bakıldığında bu isimde ve vasıfla bir melike rastlanmamaktadır. Şu kadar var ki, Dağıstan'ın sosyal-dini yapısı göz önüne alınarak onun saygın bir aşiret lideri veya dini karizması dolayısı ile bu adla anıldığını söylemek mümkün olabilir.

Yahya Dağıstanî'nin, Dağıstan'da bulunan bir Nakşî dergâhına intisap ettiğini, dergâhın şeyhi ölünce de görevin onda kaldığını, daha sonra da Mekke'ye giderek, orada Abdullah Mekkî ile tanıştığını ve ona bağlandığını öğreniyoruz. Buna bakarak, onun tasavvuf ile ilişkisinin Abdullah Mekkî Hazretleri ile tanışmasından çok önceye dayandığını söyleyebiliriz.

Yahya Dağıstanî'nin yaşadığı dönem, Kafkas halkının Şeyh Şamil'in ve sair Halidiye meşayihinin liderliğinde Ruslara karşı mücadele ettikleri bir dönemdir. Şiddetli direnişlere rağmen Rusların, Kafkasya'yı işgali önlenememiş ve halk ile birlikte birçok âlim ve Nakşibendi/Halidi mensubu insan Anadolu'ya ve İslam dünyasının muhtelif bölgelerine hicret etmişlerdir. Yahya Dağıstanî'nin de bu göçler sırasında Mekke'ye göç etmiş olması gerekir.

Onun, kendisine ait ayrı bir dergâhının olup olmadığını bilemiyoruz. Ancak, Mekke'de Abdullah Mekkî Hazretlerinin yanında bulunduğu ve o vefat edince de burada bulunan dergâhın irşad hizmetlerini. Mekkînin diğer halifesi Şeyh Süleyman Kırımı ile yürüttükleri kesin olarak bilinmektedir.

Yahya Dağıstanî'nin, ömrünün sonuna kadar Mekke'de kalmış olduğu ve burada vefat ettiği rivayeti doğru kabul edilebilir.” (FATSA, Mehmet *Tasavvuf-ta Mekkî Kolu*, İstanbul, 2000, s. 114)

ÇORUMÎ HACI MUSTAFA RUMÎ FARUK-İ ŞİRANÎ (*Kara Şeyh*)¹⁰⁴⁷ (h.y.t. h. 1316, m. 1899)

Çorum-i Mustafa Rûmi Faruki-i Şirani
Ez îşan o be-tenvir diyar-i Rum şud ma'mur

Şiran İlçesinde ve diğer il ve ilçelerde Şeyh-i Şîrânî olarak bilinen Hacı Mustafa Efendi, yetiştirdiği öğrenciler ve güvenilir kişiliği ile Anadolu insanının gönlünde taht kuran büyük evlialardan biridir. Gümüşhane iline bağlı Şiran'ın Sarıca köyünde doğmuştur.

1829 yılında Rusların Bayburt yöresine işgal etmesi üzerine, Sarıca köyleri, Çimen dağlarındaki Boğazyayla köyünün yaylasında Belen yaylası denilen yere göçerler, bir Rus baskınına karşı gündüz gelir atlarla tarladaki ekinleri biçer, gece de çıkar yaylada otururlarmış. İşte bu yıllarda bir yağmurlu gecede Belen yaylada cıngırlık denilen kuyunun yanında Hacı Mustafa Efendi dünyaya gelir. Hacı Mustafa Efendi'nin doğduğu yer taşlarla çevrili olup, hala muhafaza edilir. Babası Sarıca Köyünde Ömer Efendi, annesi Babacan köyünden Nasuhoğullarından Havva Hatun'dur. Hz. Ömer'ül-Faruk radiyallâhü anhin soyundandır.

İlk tahsilini Şiran'da yapan Hacı Mustafa Efendi, medrese tahsilini yapmak üzere amcasının oğlu Ahmet Efendi'yi kader arkadaşı yaparak yanına alır ve onunla birlikte Trabzon'a gider. Trabzon'da kayıt yaptırmak için medreseye başvururlar. Taşradan geldiklerinin hesabı yapılarak medresenin en kötü odalarından birisi gösterilir ve denir ki;

"Bu odada durursanız kaydınızı yapalım." Bunun üzerine Mustafa Efendi der ki;

"Yeter ki, bizi Medreseye alın, biz her şeye katlanırsız" Müderris kayıtlarını yapar, ama bakar ki, çok kısa sürede büyük başarı sağladıklarından medresenin en güzel odalarından biri verilir.

Medreseden icazet aldıktan sonra yurdun çeşitli bölgelerini gezen Hacı Mustafa kuddise sırruhu'l-azîz Efendi, gittiği yerlerde saygı ve sevgi ile karşılanırmış

Sık sık seyahatlere çıkar ve evinden uzaklaşırdı. Mustafa Efendi bir yerde kalıcı değildir. Yine bir defasında Uşak'a ve Kütahya tarafına gider.¹⁰⁴⁸ Amcasının oğlu kader arkadaşı Ahmet Efendi, gidip getirir.

¹⁰⁴⁷—Giresun-Alucra'da bu lakapla tanınmıştır.

¹⁰⁴⁸—Bu bölge bugün bile Halvetilerin çok faal oldukları bölgedir. "Pir-i Sakaleyn Kutbu'l Alemü'l Fi'd-dareyn Bilâ Niza es Sultan eş Şeyh Şaban-ı Velf kuddise sırruhu'l aziz Kastamonî" Hazretlerinden sonra devam eden bir silsile mevcuttur.

Bir zaman sonra dinî ilimlerini tahsil için İstanbul'a giderek Ahmed Ziyaüddin-i Gümüşhânevi kuddise sırruhu'l-azîze intisap eder. Kısa zamanda çok büyük haller kazanır. Gördükleri bazı harikulade halleri şeyhine söyleyerek açıklamada bulunmaları için arz edince Ahmed Ziyaüddin-i Gümüşhânevî Hazretleri ona;

“Sizin bu âli mazhariyyetinizin heba olmasını istemem. Bundan öteye sizi götürmeye takatim yoktur. Size Mekke-i Mükerrerme'de nâşiri füyuzat-ı Nakşibendîyenin büyüklerinden Abdullah-i Mekkî Hazretlerini tavsiye ederim” buyururmuştur.

Çorumlu Mustafa Rumî kuddise sırruhu'l-azîz Hazretleri birkaç pirden feyz almıştır. Hepsini de bu pir Efendimize **“Benim sana vereceğim bu kadar”** demiştir.¹⁰⁴⁹

Hacı Mustafa Efendi doğruca işaret buyrulan Abdullah-i Mekkî Hazretlerine gitmek için yola çıkar. Mısır yoluyla Mekke-i Mükerrerme'ye ulaşır. Abdullahî Mekki kuddise sırruhu'l-azîze intisap etmiştir.

Abdullah-i Mekki in Hakk'a yürümesinden sonra hilafete gelen Seyyid Yahya Dağıstânî, Hacı Mustafa Efendi'yi kısa zamanda kemal mertebeye kavuşturmuş ve kendilerine hilafet vererek Medine-i Münevvere'de irşada memur etmiştir.

Hacı Mustafa Efendi orada edebe riayet edemeyeceğini düşünerek, Şeyhi Dağıstânî kuddise sırruhu'l-azîze bir mektup yazmış, yeniden Mekke-i Mükerrerme'ye dönmek için izin istemiştir. Verilen izin üzerine tekrar Mekke-i Mükerrerme'ye dönmüşse de kısa bir müddet sonra Şeyhi Dağıstânî kuddise sırruhu'l-azîz:

“Rum diyarını irşada memur edildiniz. Derhal vazifenize inkiyat ediniz.”

Fakat içinde bir sıkıntı ile yola çıkmıştır. Mekke-i Mükerrerme'den Medine-i Münevvere'ye gelerek, Rasûlullah sallallâhü aleyhi ve sellem ravzasını ziyaret edip, uzun bir murakabe sonunda, aynı emri Efendimiz sallallâhü aleyhi ve sellemden tekrar emir alınca, son nefesini Medine-i Münevvere'de vermek isteğini arz eder. Bunun üzerine, Efendimiz sallallâhü aleyhi ve sellem kendilerini müjdeleyerek;

Hz. Ömer radiyallâhü anhu soyundan geldiğini ve son nefesini Medine-i Münevvere'de vererek Cennet-ül Baki'ye defnedileceğinin müjdesini verir.

Şiran'da tekke kurma çalışmalarına başlayan Hacı Mustafa Efendi, bu sırada Sarıca köyündeki Telliogullarından Ali Çavuş ile arası açılır. Ali Çavuş'a sinirlenen Hacı Mustafa Efendi, Çorum'a yerleşmek üzere Şiran İlçesini terk eder bir daha da geri dönmez.

Çorumlu Mustafa Rumî kuddise sırruhu'l-azîz Hazretleri tekkesini Tokat'ta kurmak için niyet etmiş ve burada bir zaman hamallık yapmıştır. Bir kadın **“Ey Allah Teâlâ'nın evliyası sen Rum'a hamallık yapmaya mı gel-**

¹⁰⁴⁹—Mehmet Işık Efendi (Zara-Kızık Köyü)

din?” demesi nedeniyle artık Tokat'ta durmak istememiştir. Ve buradan Çorum vilayetine gitmiştir.¹⁰⁵⁰

Hacı Mustafa Efendi bir süre sonra Çorum'a gelir. Çorum'da ilk günlerde bir aşevinde çalışır. Kazancını evinde çalıştırmak bahanesiyle getirdiği amelelere sohbet ederek hediye usûlünden yevmiye olarak verir. Bu ve benzeri hallerden sonra Hacı Mustafa Efendi iyice tanınarak Çorum'un Hıdırlık mahallesinde sahabeden Mâdi Kerb Hazretlerinin mezarının yakınına medrese ve tekkesini açar, insanları manevi feyz ve bereketleriyle yetiştirmeye başlar.¹⁰⁵¹

Kısa sürede çevresinde önemli bir ilim ve irfan halkasının oluşmasını sağlamış olduğu anlaşılan Hacı Mustafa Rûmî Hazretlerinin ihvanları ile hacca giderken, padişah tarafından İstanbul'a davet edildiği, bu davete icabet etse bile onun *“Âlimlerin kötüsü emirlerin kapısına bende olundur”* diyerek verilen ziyafete katılmadığı rivayet edilmektedir.

Çorum'un meşhur müderrislerinden Kürt Mustafa adıyla bilinen müderris Mustafa Efendi ile tanışmıştır. Bu zatın, Hacı Mustafa Rumi Hazretlerine intisab ettiği hikâye edilir. Bundan başka, Laz Mahmut gibi devrin âlimleriyle de, iyi bir ilim ve muhabbet halkası kurduğu anlaşılan Mustafa Rumi Hazretlerinin, müderrisliğinin yanında irşad görevini başarıyla yürütmüştür. O dönemlerde Sivas'a bağlı Mesudiye kazasının Bensekös köyünde meskun ve çevresinde manevi kişiliği ile etkili olan Sarıalizâde müderris Ahmet Efendi de ondan icazet almıştır. Onun isteğine uyarak 1889'da Niksar'a gelmiş ve Yağbasan medresesinde tadrise başlamıştır.¹⁰⁵²

3 Tekke açmıştır. 312 kadar halife yetiştirdiği irşat ile icazetli olarak bilebildiklerimiz;

Tokatlı Mustafa Hâki Efendi,

Niksarlı Hacı Ahmet Efendi,

Alucralı Müderris Hacı Hasan Efendi¹⁰⁵³

Alucralı Müderris Hacı Osman Efendi¹⁰⁵⁴

¹⁰⁵⁰—Mehmet Işık Efendi (Zara-Kızık Köyü)

¹⁰⁵¹—Fatsa, Mehmet, Tasavvufta Mekkî Kolu, İst, 2000, s. 116

¹⁰⁵²—Fatsa, Mehmet, Tasavvufta Mekkî Kolu, İst, 2000, s. 116

¹⁰⁵³—Babasının adı Veysel'dir. Kendisi Zihar'da imamlık yapmıştır. Gelvaris'da (yakın zamana kadar Alucra'ya bağlı bir köy) bulunan medresede 24 talebesinin masrafını çekmiş, aynı zamanda maişetlerini de karşılamıştır. Bölgenin dince ihyasında payı çok büyüktür. Zihar Medresesi'nde pek çok âlim yetiştirmiştir. 1800'lü yıllarda yaşamıştır

¹⁰⁵⁴—Müderris Ahmet Oğulları'ndan olup Torul (Gümüşhane) Beşkilise Köyü'nde dede evinde dünyaya gelmiştir. Kökeninin “seyyid” olduğu rivayetleri vardır. Sülalesi hoca-zade bir yapıya sahip olduğu için ilk tahsilini aile içerisinde alır. Daha sonra Zihar imamı Müderris Hacı Hasan Efendiden ders alan Hacı Osman Efendi Çorum tekkesinin şeyhlerinden Nakşibendî Şeyhi Hacı Mustafa kuddise

Çalganlı Müderris Osman Efendi¹⁰⁵⁵

Başçiftlikli İnceimamzâde Hasan Efendi¹⁰⁵⁶

Hacı Muharrem Hilmi Harputi Efendi¹⁰⁵⁷

Oflu-Haçkalı Hoca Baba¹⁰⁵⁸

sırruhu'l-azîz Efendiden eğitim alıp ona intisab etmiştir. Sonra onun emri ile Şam'a gitmiştir. Burada bir süre İslâm tebliğinde talebe yetiştirdikten sonra Alucra'ya gele- rek yerleşmiştir.

Hacı Osman Efendi kuddise sırruhu'l-azîzin halkça birçok kerameti sabittir. Devrin âlimlerince, vakit namazlarını Mekke'de kıldığı rivayet edilir.

Hacı Osman Efendi kuddise sırruhu'l-azîzin hayatı boyunca silahını belinden dü- şürmediği söylenir.

Alucra'da birçok âlim yetiştirerek Alucra'nın dini yönden ihyasında büyük kat- kısı olmuştur. Yetiştirdiği önemli talebelerinden bazıları şunlardır:

- Hoca Yusuf Yağcıoğlu (Dellülü Hoca)
- Molla Hasan
- Molla Recep

Hacı Osman Efendi kendi isteği üzerine Mekke'de medfundur¹⁰⁵⁵ — Doğumu tam olarak belli olmayıp, Çalgan'da 1932 de Hakk'a yürüdüğü tarih edilmiştir. Hocası Hacı Hasan kuddise sırruhu'l-azîz Efendi gibi müderris Os- man Efendi kuddise sırruhu'l-azîz de Hacı Mustafa kuddise sırruhu'l-azîz Efendi den ders almıştır.

¹⁰⁵⁶— İnceimamzâde diye de anılan bu zat, kesin olmamakla beraber 1850 yılın- da dünyaya gelmiştir. Ordu'ya bağlı, o zaman bir nahiye olan Aybastı'nın bir kö- yünden Tokat-Başçiftlik'e göç eden bir ailenin çocuğudur. Babasının dindar birisi olduğu (Ahmet Efendi) bilinmektedir.

Tokat'ta gördüğü medrese eğitiminden sonra, Çorum'a Hacı Mustafa Rumi Haz- retlerinin medresesine gitmiş, burada Niksarlı Hacı Ahmet Efendi ile birlikte maddi ve manevi eğitimini tamamladıktan sonra irşad için Tokat'ın Reşadiye ilçesine gön- derilmiştir. Ancak burada fazla kalmadığını öğrendiğimiz Hasan Efendi'nin, kendi memleketine gelerek burada irşada başladığı anlaşılmaktadır. Yaşadığı dönemin diğer mutasavvıfları gibi oda çeşitli şikâyetlere ve takibatlara maruz kalmış, o yüz- den irşad görevini gereği gibi yerine getirememiştir. 1932 yılında Hakk'a yürümü- ştür. Birçok elyazması eserden oluşan özel kütüphanesi, ilmiye sınıfına ait giysileri bugün de torunları tarafından muhafaza edilmeye çalışılmaktadır. (Fatsa, Mehmet, Tasavvufta Mekkî Kolu, İst, 2000, s. 173)

¹⁰⁵⁷— “*Bu fakir-i pür-taksir Şâzeli tarikine, dair usul-i zikir ve tariki evvelâ Me- dine-i Münevvere'de Çorumlu Hacı Mustafa Efendiden ahz-ü telâkki ettim.*” (ATEŞ, Süleyman, Kadiri Yolu Saliklerinin Zikir Makamları, Ankara,1976, s.56)

¹⁰⁵⁸— **Oflu-Haçkalı Hoca Baba kuddise sırruhu'l-azîz Efendi.**

Son devir Trabzon evliyalarındandır. Hakkında en çok malumat ve menkabe bu- lunan tasavvuf ehli meşhur bir zattır. Haçkalı Baba diye anılır. Asıl adı Mustafa Tarhan'dır. Haçkalı Hoca diye meşhur olmuştur. Kuş Mustafa, Beyaz Hoca, Haçkalı Baba diye de anılmaktadır. Haçkalı Hoca, Trabzon'un Of ilçesinin Dağönü (Eski ismi Hanlut) köyünde 1864 yılında doğmuştur.

Babası Mollahasanoğulları'ndan İbrahim Efendi'dir. Onun da babası Hacı Dur-

muş olarak Haçka'daki mezarındaki kitabesinde yazılıdır. Fakat kayıtlarda Hacı Durmuş'un 1700–1780 yılları arasında yaşadığına dair mezar taşı yazısı vardır. Haçkalı Baba 1864 yılında doğduğuna göre dedesinin doğumu ile kendi doğumu arasında 164 yıl fark olması mümkün değildir ve mutlaka aralarda birileri vardır ve bu duruma Hacı Durmuş dedesi değildir. Haçkalı Baba'nın mezarındaki kitabesinde Durmuş'un babası Buharalı Kutbuzzaman Mollahasan Efendi olarak geçer. Yrd. Doç. Dr. Hanefi Bostan'ın incelemelerinde, 1681 tarihindeki Of Avarız Defterlerinde Hanlut'ta vergi verenler arasında Hasan Efendi'nin geçmesi Hacı Durmuş'un kimliğini doğrular.

Mekke'den Buhara'ya, Buhara'dan Erzurum'a oradan da Of'un Dağönü (Hanlut) Köyüne (Bu köy şimdi Hayrat ilçesine bağlıdır) İslâmi tebliğ için gelmiştir. Haçkalı Hoca'nın dedesi Hacı Durmuş'un mezarı şu anda Of'un Dağönü köyünün Varhali mahallesinde bulunmaktadır. Haçkalı Hoca'nın babası İbrahim Efendi, oğlu Mustafa (Haçkalı Hoca) çok küçük yaşta iken fahri imamlık yapmak için oğlu ile birlikte Of'tan ayrılp Haçka'ya (Düzköy) yerleşmişlerdir. Dağönü köyündeki evinin yeri ve satmış olduğu bir miktar arzi şu anda orada bulunan Mollahasanoğulları'nın elindedir. Haçkalı Hoca, babası gibi Haçka'da Doğanköy (Muzura) merkez caminde fahri imam hatipliğe başlamış. Bu görevi yürüttüğü sırada kendisine bir gece manevi bir hal ile “kalk” denildi. Çünkü ona büyük görev verilecekti. Manevi işareti almıştı. Bu işarete göre Çorum iline gitmek gerekiyordu ve gitti. Orada bulunan zamanın kutbu **Çorumlu Hacı Mustafa Rumî** kuddise sırrahu'l-azîzin huzuruna vardı. Dergâhın etrafında yüzlerce derviş bulunan Çorumlu Hacı Mustafa Rumî;

“Trabzon'dan benim misafirim gelecek, o gelmeden hiçbirinizi kabul etmeyeceğim” diyerek yüzlerce insanı bekletip Haçkalı Hoca'yı bizzat gözetleyerek ziyaretçi kabul etmemiştir. Haçkalı Hoca, huzuruna vardığında Çorumlu Hacı Mustafa Rumî;

“Kuş Mustafa geldin mi?” diyerek ona Kuş Mustafa ismini vermiştir. Haçkalı Baba vefat ettiğinde göğsü üzerine bir kuş konmuş ve oradan hiç ayrılmayarak onunla beraber kabrine gitmiştir. Haçkalı Hoca'nın diğer hocası Boztepe'de Evren Dede'nin ayak ucunda yatan Akçaabatlı Veli Hakkı Baba'dır. Fakat en fazla bilgiyi Çorumlu Mustafa Efendi'den almıştır.

Haçkalı Hoca'nın hayatı İslâmiyet'e hizmet ile geçmiştir. Menkabeleri dilden dile dolmaktadır. Sigaraya son derece karşı idi. Gelecekte sigaraya hizmet eden tütüncülerin aç kalacağını, mısır ve fasulye ekenlerin daha karlı olacağını söylemiştir. Bu sözünden sonra İran'da kıtlık olmuş. Dediğini yapanlar İran'a mısır ve fasulye satarak zengin olduğu böylelikle Trabzon halk kültür tarihine geçmiştir.

Sivas Kongresi'ne katılan Beşikdüzü Abdul Hasip Ataman, Haçkalı Hoca babayı orada gördüğünü söylemiştir. Birçokları da Haçkalı Babayı Kurtuluş Savaşı'nda gördüklerini söylemişlerdir. Hatta savaşta biliniyorken Trabzon Pazarkapı ofisinin önünde buğday çuvallarını süngüleyerek “vurun aslanlarım, vurun zaferi kazandık” diye haykırdığına ve sonra ortadan kaybolduğuna şahit olanlar vardır. Kurtuluş Savaşı'nda Moloz'da, Pazarkapı'da aynı anda Cuma namazında birçok yerde görülmüştür. En çok anlatılan menkabelerinden birinde Akçaabat'ta arabaya binmediği halde, araba Moloz'a geldiğinde yolcular Haçkalı Hoca'yı arabadan önce Moloz'a gelmiş olarak görmeleridir.

Haksız ananın mezarı Haçkalı Hoca'nın yanındadır.

**Acem veliahdı Takyûddin Efendi,
Darendeli Mahmut Efendi' dir.**

Çorum'da Hacı Mustafa Efendi'ye ilk biat eden, daha sonra Darend'e'ye yerleşen Mahmut Efendidir. Manevi olarak yetiştikten sonra Mahmut Efendi bir postta iki şeyh olmaz diye Darend'e'ye yerleşmiştir.¹⁰⁵⁹

Hafız Mustafa Akkaya, Haçkalı Baba'nın 12 tarikat şeyhi olduğunu belirterek Haçkalı Baba camisinde 5.8.2004 tarihinde kendisi ile yaptığımız görüşmede kâmilîge burada eriştiğini söylemiştir.

Haçkalı Hoca 1949 senesinin Ramazan ayında Akçaabat'ın bir köyünde hastalandı. At ile şu anda yattığı makama Haçka (Düzköy) yaylasına götürdüler. Ramazan ayının dördüncü günü (Cuma günü) şu anda yanında yatan Haksız annemizin (Zeliha Kazancı) kucağında Hakk'a yürümüştür. O yıllar yaz kış demeden Türbesi'ni de içine alan küçük bir cami inşa ettiler. Şimdi bu küçük caminin yanında çok büyük cami inşa edilmiştir.

MENÂKİB

Haçkalı Baba'nın torunun eşi olan Köprübaşı Fidanlı mahallesinden Hayrettin Yazıcı'nın anlattığına göre: "Haçkalı Hoca'nın babası İbrahim Efendi'nin mezarı Düzköy çıkışındaki küçük minareli camidedir. İbrahim Efendi orada imamlık yaparken cemaatin olmadığını görünce oğluna "Oğlum sen geç imamlık yap demiş. O da mihraba geçmiş ve Allahüekber der demez cami cemaat dolmuş, namazını bitirip te selam verince cemaat boşalmış. Bunun üzerine İbrahim Efendi oğlu Haçkalı Baba'nın sırtına vurarak tamam oğlum, tamam, sen tamamsın artık erdin" demiş."

Yine "Yomra müftüsü Sabit Sıtkı Yazıcı, içinden Haçkalı Baba'ya iki deste kaşık getireceğim demiş fakat yanına giderken bir deste kaşık getirince Haçkalı Hoca, hemen ona daha kaşıkları görmeden diğer deste kaşık nerede diye sormuş." (<http://hackalihoca.bravehost.com>)

¹⁰⁵⁹ — **Darendeli Hacı Mahmud kuddise sırruhu'l-azîz Efendi**

Sofuzâde lakabı ile tanınan Mehmet Ağa'nın, 1241 hicri yılında, milâdi takvimler 1 Ocak 1826 tarihini gösterirken, Darend'e'de Hacı Müşrif mahallesindeki hanelerinde bir oğlu dünyaya geldi. Adını "Mahmud" koydular.

Mahmud, belli bir öğrenim yaşına gelince, Şeyh Hamidî Veli kuddise sırruhu'l-azîz Hazretleri'nin Camii Şerîfi yakınında bulunan Sibyan mektebinde tahsil hayatına başladı. Buradan mezun olduktan sonra Uşak'da bulunan Ayıntabizâde Hacı Ahmed Efendinin ders verdiği medresede derslere devam etti. Sonra Sivas'a gitti. Orada Gökmedrese'de müderrislik yapmakta olan Darendeli Hacı Salih Efendinin derslerine devam etti. Sonra da, hocasının iznini alarak Kayseri'ye gitti. Burada Kurşunlu Medresesi'ne devam ederek Ağcakoyun Müftüsü Hacı Arif Efendiden dersler aldı. İstanbul'un ilmin ikmal merkezi olduğunu o da iyi biliyordu. Daha sonra İstanbul'a gitti. Edirnekapı yolu üzerinde bulunan Nişancı Mehmet Paşa Medresesi'nde ikamet etmeye başladı. Aynı zamanda bu medresede görev yapmakta olan Kavalalı Yusuf Efendiden Şerhi Akaid ve diğer bazı dersleri aldı. Hocasının ölümü üzerine Fatih (camii) Medresesi Müderrisi Kara Halil Efendiden Kadı Miri ve Celali derslerini aldı. Aynı hocadan 1278/14 Kasım 1861 tarihli bir icazetname (diploma) alarak medrese tahsilini tamamladı. Ruûsu hümâyun (resmi göreve tayin) imtihanına girdi, bu imtihanı kazanarak şahadetname aldı. Ancak göreve tayin edilmeden Ço-

rum'a gitti. Şeyh Eyüb Mahallesi olarak bilinen mahallesinde ikamet etmeye başladı ve kısa bir süre sonra da evlendi. Bu evlilikten üç oğlu oldu. Bunlardan ikisi Müftü Mehmet Emin ve Rüştü Efendidir. Küçük oğlu ise, genç yaşta vefat etti. Raziye, Zeynep, Firdevs ve Nafiye adında dörtte kızı dünyaya geldi. Kızı Raziye Hanım, âlim Ömer Şem'i Efendinin oğlu âlim ve fazıl Mustafa Esad Efendi ile evlendi.

Tahsilini tamamlayan Mahmud kuddise sırruhu'l-azîz Efendi, Çorum'da müderrislik yapmaya başladı. Tahsili esnasında Arapça ve Farsçayı da öğrenmiş olduğundan bu dersleri de öğretmekte idi. Tasavvuf büyüklerinden Çorumlu Mustafa Rûmi Şiranî kuddise sırruhu'l-azîz Efendiye intisab ederek, tasavvuf ilimlerine de âşinalık kazandı. Bu arada şeyhi ile beraber hac ziyaretine gitti. Dönüşünden sonra Hacı Mahmud Efendi diye anılmaya başladı.

Çorum'da yaklaşık yirmi beş yıl kaldıktan sonra, ziyaret maksadıyla Darende'ye geldi. Bu sırada halk, yeni kurulmuş olan mahallelerde bulunan bahçeli yazlık evlerde oturmaktaydı. Darende'nin eski mahallelerindeki evler, camiler ve diğer eserlerin birçoğu yıkılmıştı. Camilerden sadece Şeyh Hamidi Veli kuddise sırruhu'l-azîz Hazretleri Camii Şerifi yıkılmamıştı. Bu duruma üzülen Hacı Mahmud kuddise sırruhu'l-azîz Efendi, bu caminin yıkılmaması için hemen onun etrafındaki yıkılmaya yüz tutmuş medresenin tamirini yaptırdı ve burada ders vermeye başladı. Bu medrese eskiden beri Şeyh Hamidi Veli Medresesi olarak bilinirdi. Bu sıralar Darende'deki kışlık evler dağılmış; yazlıkların bulunduğu bölgede şehrin yeniden teşekkülü üzerine, halk eski şehrin bulunduğu bölgeyi terk etmişti. Hacı Mahmud Efendi, eski şehrin bulunduğu mahaldeki bu medreseyi yeniden ihya edince halk da kısmen bu bölgede kalmaya başladı.

20 sene kadar Şeyh Hamidi Veli Camii Şerifi yakınındaki medresede yüzlerce talebeye ders okutan Seyyid ve Hâlid Efendiler'in hocaları Hacı Mahmud kuddise sırruhu'l-azîz Efendi Hazretleri, Şeyh Hamidi Veli Hazretlerinin Darende'de bu Câmî'i Şerif derûnunda medfûn bulunduğunu ve birçok kerre murâkabe halinde gördüğünü söylerlerdi.

Hacı Mahmud Efendi, tahminen üç dört yıl kadar Şeyh Hamidi Veli Medresesi'nde müderrislik yaptıktan sonra, halkın isteği üzerine 65 yaşında iken Darende Müftülüğü'ne tayin edildi. Bu tayini Şeyhülİslâmın 7 Ocak 1891 tarihli menşuru ile kabul edildi.

Sofuzâde Hacı Mahmud Efendi, Şeyh Hamidi Veli Camii ve Medresesi'nde önemli hizmetleri yerine getirmekle beraber Şeyh Hamidi Veli Kütüphanesine kitaplar vakfetti.

Hacı Mahmud Efendi, eskilerin tabiriyle; dirayetli, her yönü ile görevini yapmaya muktedir bir kimseydi. Orta boylu, ela gözlü, kumral sakallı bir eşkâli vardı.

Yetiştirdiği Talebeleri

Hacı Mahmud Efendi, Şeyh Hamidi Veli Medresesi'nde müderrislik yaptığı yıllarda 240 öğrenci okutup, on beş hocaya icazet verdi. Sonraları adlarını çokça duyurmuş olan Darendeli âlimlerin yetişmesine öncülük etti. Oğlu Hacı Mehmet Emin Efendi, Gürün Müftüsü Gübünlü Nazi Efendi, Elbistan kadısı Seyyid Efendi, Mehmet Paşa Medresesi Müderrisi Çorumlu Kasım Efendi, Kangal'ın Karacaviran köyünden Hacı Bekir Efendi, Gerimterli Ömer Efendi, Bayram Efendilerden oğlu Hacı Mehmet Efendi, Müftüzâdelerden Darende kadılığı yapmış olan Mustafa Esad Efendi, Halidi Yekta Efendi, Es-Seyyid Ömer Osman Hulusi Efendi, Es-Seyyid Hatip

Hasan Efendi, onun talebeleri idi.

MENÂKİB

Bir Ramazan Menkabeti

Hacı Mahmud Efendinin talebelerinden biri Ramazan'a yakın günlerde bir köye gitti. O köyün ileri gelenleri ile görüştüğünde kendini takdim etti. Köyün ileri gelenleri çok iyi geldin, yarın Ramazan, bizim teravih namazımızı hatimle kıldırabilir misin? diye sorduklarında "kıldırırım" kelimesi ağzından çıktı.

Hâlbuki kendisi hafız değildi. Allah Teâlâ'nın hidayetine, büyüklüğüne, hocasının himmetine sığınarak bir boy abdesti alıp, her gün bir cüzü ezberlemek kaydıyla 30 gün yanlısız ve noksansız teravih namazını hatim ile kıldırdı. Ancak son teravihin son rekâtında "Nâs" suresini okurken şaşırды. Nâs suresini üç kere tekrarlayıp, düzelterek, namazı ikmal etti. Bayramdan sonra Darende'ye geldiğinde durumu Hocası Hacı Mahmud kuddise sırruhu'l-azîz Efendiye beyan ettiğinde, o da: "Oğul o şaşırtma kabahati senin değil, benim, O anda başka bir işle meşguldük, biz seni tasarrufumuzda tutmamıştık" diye buyurdu.

Kangal Ağasının Adağı

Sivas'ın Kangal İlçesinde bir ağanın erkek çocuğu olmazdı. Somuncu Baba Hazretlerinin türbesini ziyaret ederek Allah Teâlâ'ya duada bulundu; "Allah'ım benim evladım olur ise, senin rızan için, kulağı üç karış olan kurban keseceğim" diyerek adak adadı.

Aradan zaman geçti, ağanın bir erkek çocuğu oldu. Ağa vaadini yerine getirmek için, bütün sürülerin kulağını karışlattı, üç karış gelmesinin imkânsız olduğunu gördü. Bir türlü çözüm bulamayarak, zamanın Sivas Müftüsüne başvurdu. Durumu anlattı, Müftü Efendi de kitaplardan aradı, ama böyle bir konuya rastlayamadı. Netice itibariyle bu konuyu Darendeli Hacı Mahmud kuddise sırruhu'l-azîz Efendinin çözebileceğini söyledi.

Ağa, Darende'ye gelerek Hacı Mahmud kuddise sırruhu'l-azîz Efendiyi buldu. Meseleyi anlattı. Hacı Mahmud kuddise sırruhu'l-azîz Efendide gayet ciddi bir şekilde "Bu mesele için mi, ta oradan buraya kadar yoruldun" dedi.

Hz. Eyyûb aleyhisselâmın başından geçen hadiseyi ve Kur'an'dan ayet meallerini verdi:

Sad Suresinin 44. ayetinde şöyle buyrulmaktadır: "(Bir de dedik ki): 'Eline bir demet al da onunla (eşine) vur; yemininde durmamazlık etme.' Doğrusu biz onu sabırlı bulduk. O ne güzel kul! O hakikaten daima Allah'a yönelmektedir."

Hastalığı sırasında bir yanlış anlamayla hanımına çok kızan Eyyûb Aleyhisselâm, iyileştiğinde ona 100 sopa vuracağına dair yemin etmişti. Fakat iyileştiğinde işin içyüzünü anlayınca, ne yapacağı hakkında çareler ararken, çıkış yolunu Allah Teâlâ gösterdi. "Eline (yüz başaktan) bir demet sap al da onunla vur; yemininde durmazlık etme." diye emretti.

Eyyûb Aleyhisselâm, yüz tane ekin sapını bir araya getirip, demet yapıp, bağladı ve yeminini yerine getirmek üzere Hanımı Rahme'ye hafifçe vurdu. Böylece mesele halledilmiş oldu. Yemin yerini bulmuş, Rahme'nin canı da yanmamış oldu. Rahme Validemiz, Allah Teâlâ'nın, kendisi için böyle bir çare göstermesinden dolayı ayrı bir mutluluk duydu. İslâm hukukunda "**Eyyûb ruhsatı**" olarak geçen bu usul, yeminlerle ve cezaların tatbikinde zaman zaman kullanılmıştır.

Meseleyi şu şekilde halledeceksin: "Adadığın kurbanın kulağını yeni doğan ço-

Mustafa Hâki'yi kuddise sırruhu'l-azizi de Tokat'ta irşadla görevlendir-

cuğun karışı ile karışlırsın ve bu borçtan da kurtulursun” dedi. Bunun üzerine Ağa çok sevindi ve Hacı Mahmud kuddise sırruhu'l-azîz Efendiye dualar edip, hayır duasını da aldıktan sonra memleketine döndü.

Kaymağı Süt, Sütü Kaymak Edenler

13 yaşlarında olan Hacılarlı Seydi Efendi, Hacı Mahmud kuddise sırruhu'l-azîz Efendinin sabah kahvaltısı davetine icabet etti. Kahvaltıda bazı yiyeceklerle beraber bir kap da süt vardı. Çocuk süttten bir kaç kaşık içtikten sonra süttün katıca bir kaymak olarak kaşığına gelmesiyle hayrete kapıldı. O anda Hacı Mahmud kuddise sırruhu'l-azîz Efendi gülererek elini çocuğun omzuna koydu; “Ye oğlum ye, bizim süttümüz bazen kaymak olur, bazen de süt olur” diye buyurdu.

Bir Kuyu Kırk Taş

Zaviye Mahallesinden Hafız Ağa, bir gün ırmaktan omuz çengeli ile iki kova su götürürken, Merhum Hacı Mahmud kuddise sırruhu'l-azîz Efendi onu gördü: “Ne oğul Hafız Efendi bu suyu nereye götürüyorsun” diye sorduğunda, Hafız Ağa: “Hocam malumunuz kuyunun suyu kurudu, ağaçların dibine götürüyorum dedi. Hacı Mahmud kuddise sırruhu'l-azîz Efendi: “Öyle mi hele onu bırak bir kuyuya kadar gidelim” diyerek kuyunun başına varıp oturdu.

Hacı Mahmud kuddise sırruhu'l-azîz Efendi 40 tane taş sayıp Hafız Ağa'nın eline vererek “Oğlum 40 Yasini Şerif oku, her Yasin'i Şerifin bitiminde bu taşın birini kuyuya at” dedi. Kendisi istiğrak haline daldı. Hafız Ağa 39 Yasini Şerif okuyup taşları attıktan sonra, 40 Yasini Şerifi okuyunca, 40. taşı Hacı Mahmud kuddise sırruhu'l-azîz Efendi kendi eliyle kuyuya bırakmasıyla beraber kuyunun suyu bir anda dolarak yatağı olan arka revan olmaya başladı.

Bunu gören Hafız Ağa büyük bir sevinç ve hayretler içine düşerek, bir abdest almak istedi. Bunun üzerine Hacı Mahmud kuddise sırruhu'l-azîz Efendi “Gel oğul abdestimizi gidip camii'nin önünde alalım” demesiyle beraber onlar caminin önüne gelinceye kadar, su onlardan önce geldi. Su ile abdestlerini aldılar.

Hizmetin Mükâfatı

1901 yılında Hacı Mahmud kuddise sırruhu'l-azîz Efendi Hakk'ın rahmetine kavuştu. Vefat edince Camii'nin haziresine defnedilmek istendi, ancak Şeyhli kabilesinin ileri gelenlerinden bazıları, onun Şeyh Hamidi Veli ahfadından olmadığından hazireye defnine karşı çıktı. Hem bu olay hem de şiddetli kış nedeniyle cenaze eski hamamın üstünde üç gün bekletildi. Bu günlerde Darende'de bulunmayan Şeyh Süleyman kuddise sırruhu'l-azîz Efendi Darende'ye döndüğünde gece rüyasında Hacı Mahmud kuddise sırruhu'l-azîz Efendinin cenazesini götürüp Hazire'ye defnettiğini ve bir zatın kapıya gelerek kendisine misafir olduğunu gördü. Bu zat: “Ya Süleyman sen Hacı Mahmud Efendinin cenazesini defin ile me'mur kıldın, ben salât u selam okuyacağım, sen de cenazeyi hazırlayıp defnedeceksin” dedi. Sabah olunca gördüğü rüyayı Şeyh Hamidi Veli Camii imamı Hatip Efendiye ve diğer Şeyhli kabilesi mensuplarına anlattı. Talebelerinden Hatip Hasan Efendi hocasının cenaze namazını kıldırdı. “Hacı Mahmud Efendi hizmetinden dolayı buraya defnedilmeye layık olmuştur.” diyerek onların da rızasını aldı. Cenaze üç gün sonra camii haziresine defnedildi. (28 Haziran 2006, Darende İnternet Gazetesinden alınmıştır.)

miştir. Kendisine *Büyük Pir*, Mustafa Hâkiye *Küçük Pir* lakabı verilmiştir.

Üç evliliği vardır. En son hanımı ise, Tokat eşrafındandır. Kendileri ile hacca gidip orada Hakk'a yürüyen hanımıdır. Babasından kalan mirası ile Kelkit çayı üzerindeki Telezon Köprüsünü yaptırmıştır.

Afyonkarahisar'da bir süre mecburi ikamete tabi tutulduğunu da öğrendiğimiz, Mustafa Rûmî Hazretleri, buradan gittiği Hicaz'a gitmiştir. Onun, Hıdırlık'ta bulunan iki şehidin kabirlerini tespiti ilginçtir.

Uzun yıllar Çorum İli ve çevresindeki illerin saygısı ve sevgisiyle yaşayan Hacı Mustafa Efendi'nin on iki kere hacca gittiği rivayet edilir.

1898–1899 yılında yine amcasının oğlu Ahmet Efendi ve müridleri ile hazırlıklarını tamamlayarak hacca giderler. Bu Hacı Mustafa Rûmî Efendi'nin son seferidir.

Seksen beş yaşında son haccını yüz elli kişilik bir ihvan ve ailesiyle yapmışlardır. Ömrünü Allah Teâlâ'ya ve Rasûlullah sallallâhü aleyhi ve selleme kavuşma arzusu ile tamamlayan Hacı Mustafa kuddise sırruhu'l-azîz Efendi, kendisi de bu yolculuğun son yolculuk olduğunu biliyordu ki, o dönemlerde padişah tarafından hacca gidenlere yardım amacıyla İstanbul'da verilen parayı kabul etmemiş, yanındaki ihvanlarına de almamalarını söylemiştir.

İhvanlarından biri *Niksarlı, Yolcu* diye adlandırdıkları şahıslar, parayı niçin kabul etmediklerini soranca şu cevabı verir.

“Yolcu yolda, Niksarlı deryada kalsa, Şiranlı'da çölde kalsa gerektir.”

Gerçekten daha vapura binmeden yolcu dedikleri mürid yolda hastalanarak Hakk'a yürüyor. Niksarlı da denizde giderken Hakk'a yürüyor. Hac ziyaretini ilan ettiklerinde yine dili tutulmuş ve sadece Kur'an-ı Kerim okuyabilmişlerdir. Gençlik yıllarında da Mustafa Efendi'nin dili tutulmuş sonra dili açılmıştır. Bu halin Hakk'a yürümelerine işaret olarak yine olacağı haber verilmiştir. Hacı eda ettikten sonra Medine-i Münevvere'ye gelip mücavir olmuşlardır. Talebesi Tokatlı Seyyid Mustafa Hâki Efendi'nin de mücavir kalmak istemesi üzerine O'na hitaben:

“Sizin burada mücaveretinizden, memlekete dönüp Allah Teâlâ'nın kullarını irşadınız elzendir.” Diyerek Hacı Efendi'yi memlekete dönmesinin uygun olduğunu, bastonunu amcasının oğluna vererek buyurur ki;

“Sen git. Ben burada kalıp Efendimiz sallallâhü aleyhi ve selleme hizmet edeceğim.”

Gördüğü bir rüyada cübbesinin uç kısmından kesildiğini ve gömüldüğünü, hanımının irtihali olarak açıklamıştır. Gerçekten de hanımı vefat ederek defnedilmiş, kendiside bir iki gün ara ile irtihal-i dar-ı beka buyurarak, Cennet-ül Baki Kabristan'ında Hz. Osman radiyallâhü anhin ayakucuna defin edilmiştir. (Hicri 1316, Milâdi: 1898–1899)¹⁰⁶⁰

¹⁰⁶⁰—Aşçı İbrahim Hazretlerinin anlattığı bir hac yolculuğu diğer rivayetler göz önüne alınca Çorumlu Hacı Mustafa Rûmî Hazretlerinin son hac ziyaretine uy-

makta olması ve tarihler arasındaki birkaç aylık zaman farkı anlatılanlarda uygunluk göstermektedir.

“Refikimiz Hacı Mehmed Efendi, Surre Emini Kethüdası Hüseyin Efendiye mü-nasebeti olduğu cihetle onunla dönmek üzere kaldığından ve Hacı Muhtar Efendi hazretlerinin eniştesi Hacı Bekir Efendi dahi birlikte gideceğinden Bekir Efendinin refiki Hacı Mustafa Efendi, fakirle arkadaş oldu. Fakat arkadaşlar da “Cenâb-ı Hak sabırlar versin sana, bir müşkül iştir!” dediler, yâni Hacı Mustafa Efendi ahlâkı diğer bir ahlâk idi. Her ne ise, Allah Teâlâ’ya tevekkül ederek Zilhicce-i şerifin on altıncı [7 Mayıs 1898] cumartesi günü deve ile tekne kira edip kabile ile beraber Mekke-i Mükerrreme’den Cidde’ye hareket olunup ara yerde bir gece geceleyerek ertesi on sekizinci pazartesi günü sabahleyin Cidde’ye yetişmek için evvelce misafir olduğumuz delil Seyyid Ahmed Efendi marifetiyle bitişiğindeki bir haneye misafir olduk. Cidde’de iki gece kaldık. Müslüman hacılar için çok vapurlar hazır ve mevcut olup ilk evvel hareket edecek, İdare-i Mahsûsanın Adana vapuru olup beher nefere altı adet Osmanlı lirası olarak bilet kesileceğinden hemen gidip Mustafa Efendi ile beraber iki bilet alıp Zilhicce-i şerifin yirminci [12 Mayıs 1898] çarşamba günü Cidde’den hareket olunmuştur. Hacı Mustafa Efendi yol esnasında fakire çok zahmet vermiş ise, de vapura bineceğimiz gündeki rahatsızlığı fakiri ziyadece incitmiştir. Sabrettik. Hacılar ziyade kalabalık olduğundan bir kısmını ambara koydular. Biz de orası rahat diye ambara indik. Bir müddet sonra gördüm ki, ambarda olan kalabalıktan ve fena kokulardan rahat olunamayacağından ilaveten bir buçuk lira verip kış üstünde güverte üzerine yalnızca naklettim.

Mustafa Efendi gelmedi. Ve zaten ayrılmayı niyet etmiş idim. Öyle oldu. Hikmet-i ilâhî o gece mumaileyh Hacı Mustafa Efendi soğuk mu almış, ne olmuş ise, fena hâlde keyifsiz olup basuru hareket etmiş. Ertesi günü yukarı yanımıza geldi. “Aman ben de buraya geleyim” diyerek bir yer bulup sıkıştı ise, de hastalığı artarak, kanlı basura çevirdi. Bu hâl ile Tûr-ı Sînâ’ya Zilhicce-i şerifin yirmi üçüncü [14 Mayıs 1898] cumartesi günü vardık. Orada on iki gün karantina beklenecektir. Cidde’den ve Mustafa Efendiden ayrılarak ile yalnız başımıza kaldık. Gerçi bizim Polis Hacı İsmail Efendi vapurda ise, de zaten bu cemaatten Mekke-i Mükerrreme’de ayrılp herkes kendi başına kalmış idi.

Cidde’den ayrıldığımızın ertesi günü güvertede yanımda yatağı olan bizim Edirneli vilâyet mektubu kalemi görevlilerinden Hacı Ali Bey’in dostlarından İdâre-i Mahsûsa Telgraf Memuru Hacı Rıfat Efendi namında bir zat gelip Ali Bey’in yatağına oturup muhabbet ettiler. Fakir de hoş geldiniz gibi muamelede bulunup öteden beriden muhabbet olunur iken, mumaileyh Rıfat Efendinin Dersaadet’te ne tarafta haneleri olduğu sual olundu. Dedi ki, “Müstakil hanemiz yoktur, Şehzadebaşı’nda İmaret Sokağı’nda bir hanede kira ile ikamet olunur” deyip hanenin bazı özelliklerini söyler söylemez, dedim ki,

“Erenler, o hane bizden satılmış bir hanedir, size içerisini tarif ve beyan edeyim” deyip hanenin tamamıyla içerisini tarif ettim ve dedim ki,

“Benim eniştem Beşir Ağa yeniden yaptırınca borçlu düşüp sonrada satmıştır.” Komşularımı bir bir söyledim. Bundan Hacı Rıfat Efendi ziyadesiyle memnun olup o gün yanımızdan ayrılmadı. O’nun idarenin telgraf memuru olduğundan Hicaz’a parasız gelmiş yâni vapura para vermemiş ve baş kamarasında ikamet etmekte olduğundan fakire buyurdular ki, “Malûm ya vapurun sıklığı, abdesthane için çok zah-

met ü meşakkat çekerseniz bizim kamarota birkaç kuruş verir iseniz, oranın abdesthanesi mükemmeldir, her vakit gelip orada abdest alırsınız ve bu vesile ile de orada oturup muhabbet ederiz” buyurdular. Fakir şöyle bir nazar ettim ki, bu zat, ehl-i tarikat olmalı. Sual ettim, Gümüşhaneli merhum Hacı Ahmed Efendi kuddise sırruhu’l-azîz dervişlerinden imiş. Fakir de “Hazret-i şeyhi bilirim” deyip bazı ahvallerinden beyan ettim. Ve kendimin mürşidi olan Sultân-ı Ulemâ-billâh Efendimizin bazı hallerinden beyan edip onu gördüm ki, bu -azîz Hacı Rıfat Efendi güya kendi mürşidleri şeyh merhumu bulmuş gibi fakire sarılıp “Aman Efendim, birlikte olalım” diyerek âdeta alâka edercesine sevgisini izhar etti. Fakir de baş can ile kabul edip artık gece gündüz ayrılmaz sanki kendi kölem gibi hizmetler ve arz-ı muhabbetler eder. Fe-subhânallâh anladım ki, bu zât-ı âli-kadri erenler bu kemter biçareye yardım için göndermiştir. Artık bizden de arz-ı muhabbetler ile mânevî evlâdımız kabul ettik. Daima kamaraya giderim, orada abdest alırım, taam ederim, o da bize “peder Efendi” diyerek önüm arkamdan ayrılmaz. Hatta Kaptan Binbaşı Hüseyin Bey ve diğer vapur halkı sahiden Rıfat Efendinin pederidir zannederek pek çok hürmet ve tazimde bulundular. Sonra Tûr-ı Sînâ’ya geldik. Kendisi gemi takımından addolunarak vapurda kalıp karantina mahalline çıkmadılar. Lâkin bizi sandala bindirir iken, boynuma sarılıp “pederciğim” diye ağladı ve bizi de ağlattı ve baş kamarası müşterilerinden olup muhabbeti ilerlettiğimiz Telgraf-ı Umumî Muhabere Memuru Hacı Nuri Bey ile Bâb-ı Fetva-penâhîde bulunan Hacı Zihni Efendiye pek çok rica ve niyazlar edip fakiri erenlere emanet edip hizmetime itina etmelerini çok rica etmiştir. Ve onlar tarafından dahi fevkalâde hürmet ü riayet olunmuştur. Hatta birbirini muhabbetten dolayı kıskanıp/1013/ birbirlerini geçmek isterler idi. Fakir de onların şu muhabbetlerine karşı bir beyit düzüp devamlı söyler idim: “Zihnimle Nûr u Rıfat’i buldum.”

Yâni “Zihni Efendi ile Nuri ve Rıfat Efendiyi buldum” diyerek Zihni Efendi tarikat-ı ilmiyyeden olduğundan ona öncelik, Nuri Efendi hem since ve hem memuriyetçe Rıfat Efendiden mukaddem olup onları takdim ederek cümlesini memnun ettim. Ancak bizim Hacı Mustafa Efendiyi memnun edemediğimden Tûr-ı Sînâ’da bırakılmıştır, yâni üç dört gün sonra hastaneye gidip vefat etmiştir. Cenâb-ı Hak rahmet ve mağfîret etsin -azîzim.

On iki gün pek güç hâl ile geçirip vapura avdet ettik. Velinimet muhterem Hacı Muhtar Efendi hazretleri zaten Hicaz yolunda rahatsız idi, yâni bir gün sıhhat ve afiyette olamadılar. Oldularsa da işte şöyle böyle. Ve başında olan zevât-ı kiram ise, cümleten akrabayı taallükattan olup haricî kimse yok idi. Ancak öyle idrareye müktedir bir kimse olmadığından ve Hak selâmet versin kendileri dahi hemen bir vesvese ve evhama düşüp bazı kere fakir kendisine sıhhat ve selâmetle döneceğimize sanki Allah Teâlâ tarafından müjde ve ilham olunmuş gibi şeyler söyleyip teselli ederdim. Hacı Mustafa Efendinin keyifsizliğini duyarak edip karantinadan fakire tezkire göndermişler idi, çünkü hazretlerinin rahatsızlığı Hicaz valisi tarafından bir telgrafla padişaha arz olunup denizden İstanbul’a gelmesine padişah emri gönderilmesiyle fakirden bir hafta sonra takım dairesiyle beraberce Cidde’ye avdet edip oradan Mısır kumpanyasının Feyyûm isimli vapuruna binerek bir hafta sonra Tûr-ı Sînâ’ya gelmişler idi. Hatta deniz yolculuğunda dümeni kırılıp sakatlanmış olan Hacı Yunus’un vapurunu Feyyûm vapuruna bağlayıp getirmişler idi. Bizden bir hafta sonra da onların vapuru tahliye olunarak karantina mahalline, ayrıca kendileri-

İhvan kafilesi 50. gün sonra Türkiye'ye dönmüşlerdir.

Hacı Mustafa Efendi, ilmi, ahlaki davranışları ile Tokat, Çorum, Amasya, Trabzon gibi yerlerde dilden dile anlatılmaktadır.

Çeşitli kitaplar ve şiirler yazdığı söylenen Hacı Mustafa Efendi'nin basılı eserlerine henüz rastlanmadığı halde; **Dilistân, Bedestân ve Gülistân** isminde üç kitabının olduğu söylenir. Hatta bunların sonradan bir çuval içerisinde tarlaya gömüldüğü de anlatılan riayetler arasındadır.

ne ayrılan özel yere çıktılar. İşte Muhterem Hacı Muhtar Efendi hazretlerinin karantinadan yazıp gemi nöbetçisi vasıtasıyla fakire göndermiş oldukları mektubun bir aynı aşağıya yazılmıştır. -azîzim:

Azîzim el-Hâc İbrahim Efendi, ¹⁰⁶⁰

Nişâne-i kabûl-i ilâhî olan ârıza-i ser ü çeşminiz inşallah bertaraf olmuştur. Mekke-i Mükerrime'den harekette isticaliniz Adana vapuru gibi muntazam bir İslâm vapuruna yetişmenizi intaç etmesinden dolayı şayeste-i afv ü tesâmuh görülür. Ama bizim isticalimiz hiçbir işe yaramadı, zira Feyyûm vapuru gibi gayr-ı muntazam ve yolcuları hadd-ı ma'rûfundan ezûn bir vapura bindik. Zaten Mekke-i Mükerrime'den hasta hasta hareket ettiğimiz cihetle Cidde yolunda ve Cidde'de hayattan ümidi kestik. Tûr'a gelirken, fırtınaya tutulup rahatsız olduk. Şu kadar ki, esnâ-yı râhta bin huccâci hâmil olduğu hâlde dümenin denize düşmesinden ve su almaya başlamasından dolayı sergerdân-ı girdâb-ı hayret ü hatar olan Hacı Yûnus'un vapurunu vapurumuza rabt ettirmeye muvaffak olduğumuzdan dolayı bahtiyarız. Elhamdülillah sizin karantinanız zannederim ki, bir iki güne kadar hitam bulacağınızdan bizden evvelce İstanbul'a muvasalat buyuracaksınız. Cemî'-i ahbâb ve ihvân-ı kirama selâm-ı âcizânemizi tebliğ buyurun ve hanemize de uğrayıp onları hâlimizden haberdâr edin. Refikiniz rifatlı Mustafa Efendiye selâm ve dua ederim. Hafız Efendiye dahi kezâlik.

Baki devâm-ı selâmet ve afiyet -azîzim, Efendim. Muhtar. (Aşçı İbrahim Dede, a.g.e. c. II, s.1012-1015)

Yeni Türkçe ile

Azîzim el-Hâc İbrahim Efendi,

Nişâne-i kabûl-i ilâhî olan başınızdaki sıkıntı inşallah bertaraf olmuştur. Mekke-i Mükerrime'den harekette acele Adana vapuru gibi muntazam bir İslâm vapuruna yetişmeniz gerektiğinden dolayı uygun görülür. Ama bizim acele etmemiz hiçbir işe yaramadı, zira Feyyûm vapuru gibi düzensiz ve yolcuları fazla kalabalık bir vapura bindik. Zaten Mekke-i Mükerrime'den hasta hasta hareket ettiğimiz cihetle Cidde yolunda ve Cidde'de hayattan ümidi kestik. Tûr'a gelirken, fırtınaya tutulup rahatsız olduk. Şu kadar ki, yol esnasında bin hacıyı taşıdığı hâlde dümenin denize düşmesinden ve su almaya başlamasından dolayı başı dönmüş gibi dümensiz olan Hacı Yûnus'un vapurunu vapurumuza bağlamaya muvaffak olduğumuzdan dolayı bahtiyarız. Elhamdülillah sizin karantinanız zannederim ki, bir iki güne kadar biteceğinden bizden evvelce İstanbul'a varmış olacaksınız. Bütün dostlara ve ihvân-ı kirama selâm-ı âcizânemizi tebliğ buyurun ve hanemize de uğrayıp onları hâlimizden haberdâr edin. Yol arkadaşınız değerli Mustafa Efendiye selâm ve dua ederim. Hafız Efendiye dahi öylece.

Baki devâm-ı selâmet ve afiyet -azîzim, Efendim. Muhtar.

Hız. Ömer radiyallâhü anhin soyundan olduğu için celal meşreplidir.

Hacı Mustafa Rumi Hazretlerinin, icazet verdiği talebelerinin müderris oldukları dikkate alınacak olursa, onun ilmiye sınıfında iyi bir mevkiye sahip olduğu ve tekkesinin yanında medrese eğitimi de verdiği anlaşılmaktadır. Medresede verdiği zahiri ilimlerin yanında tekkede de, “hal eğitimi”ne dayanan irşadını sürdürdüğu ifade edilmektedir. Anlatılanlara bakarak onun “sükuti sohbet” tarzını da başlattığı kabul edilebilir. Gavs-ül-âzam İhramcızâde Hacı İsmail Hakkı Efendinin bu tarzı geliştirdiğini de ilave edebiliriz.

“*Bir kişinin hâli, bin kişinin kâlinde daha güzeldir*” sözü Hacı Mustafa Rumi Hazretlerinin bu yönünü yansıtır.

Helal lokmaya büyük bir titizlikle dikkat ettiği için, ziraatla meşgul olurdu. Dışarıda, çarşıda veya herhangi bir açık mekânda yemek yediğini kimse görmediği gibi, rasgele insanların dahi evlerinde yiyip içmemiştir. Tarikatı âliyyenin rükünlerine son derece titiz ve dikkatlidir.

Hatm-i Hâcegan ve sohbet mevzuunda taviz ve ciddiyetsizlik kabul etmezlerdi.

Hacı Mustafa Efendi’nin nesli devam etmektedir. Oğulları; Hacı Faik Efendi ve Hafız Efendidir. Hacı Faik Efendi’nin oğlu olan Zeynel Abidin Efendi bir süre postnişinlikte bulunmuşlardır.

Şeyhler Şeceresinde *Çorum-i Mustafa Rum-i Faruk Şîrâni* diye yazılmıştır.¹⁰⁶¹

*Maşukumun güldür teni ben gül ü zarı n’eylerem
Aşkın çölü makber bana başka mezarı n’eylerem
El çekmişem fanilere menzil olan viraneden
Lâhut eli menzil bana hâki diyarı n’eylerem
Mecnun gibi dağdan dağa gezmek ne layık aşka
Gönlümde buldum yârimi kest ü güzarı n’eylerem
Bülbül niçin verdin gönül rengi solan bir goncaya
Solmaz benim nazlı gülüm fani baharı n’eylerem
Gündüzleri hasret çeker aşık şebi bayram sayar
Her saatim vuslat demi leyli neharı n’eylerem
Ağyar ile yok ülfetim bigânedir dünya bana
Canan ile vahdet gerek kesrette yarı n’eylerem
Dil mutmain canan ile hayf-ı reca bilmem nedir
Cananımın cananıym dilde gubarı n’eylerem
Zahid bütün olsun senin Kevser behişt huri melek
Cananımın cananıym başka şikârı n’eylerem
Tek hücreli evdir gönül sığmaz ona bin bir emel*

¹⁰⁶¹—Türkiye Gazetesi Evliyalar Ansiklopedisi c.9 s.235

*Tek dilbere verdim gönül başka nigârı n'eylerem
Aşkınla inşa eyledim dostun köyüne hanemi
Esmâ-i hüsnâ çevresi taştan cidarı n'eylerem
Yandım tecelli nuruna Musa gibi hayretteyim
Tur u dilim sat paredir artık şırası n'eylerem
Göçtüm diyar-ı dilbere dönmem dahi ben Şeyran'a
Uçtum ezel sahrasına yerde kararı n'eylerem*

Hacı Mustafa Rumî Efendi

MÜRŞİD-İ KÂMİL MUSTAFA EFENDİ HAZRETLERİNİN
ŞÂM-I ŞERİF'E TEŞRİFLERİ BEYANINDADIR¹⁰⁶²

Erzincan'a yakın olan Şiran¹⁰⁶³ kazası ulemâsından ve tarikat-ı aliyye-i Nakşibendiyye hulefâ-yı kirâmından olup uzun bir müddet Çorum sancağında ilim neşreden ve kulları irşâd ile zahir ve bâtın mamur eden büyüklerden olan güçlü şaşılacak kadar faziletli, doğru yolda olan zühd sahibi Mustafa Efendi Hazretleri bin üç yüz üç [1886] sene-i hicriyesinde yanlarında bazı müridleri ve dervîşleriyle beraber Hicâza hac ziyareti yapıp dönüşünde Şâm-ı şerîfi ziyaret etmek hayırlı niyeti ile buraya gelmek üzere Beyrut'a çıkmış olduğunu Beyrut Mekteb-i Rüşdiye-i Askeriyye hocası Çorumî Ali Efendi biraderimiz Şam'da Halilullâh Medresesi'nde sakin tüccar ve ihvân-ı tarîkattan Kâğıtçı Şakir Efendi'ye yazmışlar. Onlar da fakire ifade ve beyan ettiler. Efendi kuddise sırruhû Hazretleri çoktan beri Çorum'da olmasıyla aramızda zâhir yönüyle bir görüşmememiz, ülfet ve muhabbet yok ise, de, mâdemki Sultân-ı Ulemâbillâh kuddise sırruhu'l-azîz Efendimizin durdukları ve mürşidlerinin meskenlerine yakınlığın evvelce bulunması cihetle muhakkak aralarında ülfet ve önceden gelen bir muhabbet de bulunacağı muhakkak vardır deyip Mustafa Rumî Hazretlerini karşılamaya gitmek ve hizmetinde bulunmak fakire vaciptir deyip O'nun için Şakir Efendi'ye dedim ki,

“Efendi hazretlerini karşılamaya gitmek üzere oradan hareket gününü zatınıza yazıyla fakire haber vermeniz rica olunur.” Onlar da “Baş üzerine” dediler.

Aradan dört beş gün geçmişti ki, bir sabah Şakir Efendi Çorumlu Pir Mustafa Rûmi Hazretleri hakkında

“Yaptığım tahmine göre bugün Hazret-i şeyh, Şâm-ı şerife vâsıl olacaklardır.” Haberini verdi. Fakir derhâl eve dönerek elbisemi giyip doğruca Şakir Efendi'nin odasına geldim. Meğerki Faziletli Mürşid Hacı Halil Efendi Hazretleri kendi hanelerine misafir etmek niyetiyle lâzım gelen hazırlıkta

¹⁰⁶²—Aşçı İbrahim Dede, *Aşçı Dede'nin Hatıraları*, hzl. Mustafa Koç-Eyüb Tanrıverdi, İst, 2006 c. I, s.605–616

¹⁰⁶³—Bugün Gümüşhane'ye bağlı.

bulunup hatta Şakir Efendiden çay kupaları alışverişini yaparken gördüm. Derhâl ellerini öpüp bu hizmet ve lütuflarından fevkalâde teşekkürler edip çay takımının akçesini fakir verip

“Hemen buyurun, şimdi arabaya binip yola öyle devam edelim” dedim.

Hacı Halil Efendi Hazretleri buyurdu ki,

“Daha erkendir, Şakir Efendide bir çay içelim, bir parça kahvaltı edelim, sonra gideriz.” Fakir buna razı olmayıp gitmeyi tacil edip bunlara derhâl biraz francala, üzüm, peynir alıp

“Araba içinde yeriz, buyurun” demekle beraber, gönlümde de bir taraftan çekilmiş telgrafın heyecanı ile hizmet edememek korkusuyla dururken, Sultân-ı Ulemâ-billâh kuddise sırruhu’l-azîz tarafından manevi işâret ile buyurdular ki;

“Bu gelen zât-ı şerîf tarafımızdan size misafir gönderilmiştir. Haklarında lâzım gelen hizmet ve yardımda kusur eylemeyesiniz” gibi manalar atılmakla artık ihtiyarım elimden gidip eylediğim telâş ve acele ve gayret, bunları hayrette bırakıp

“Canım birader, nedir sizde olan telâş ve tacil?” diye sual ederlerdi. Fakir de cevabında:

“Efendim, bu zât-ı âlî-kadr Sultân-ı Ulemâ-billâh Efendimizin vatandaşı ve hem de tarikat arkadaşı olup muhakkak aralarında ülfet ve muhabbet dahi olacağı açık bir emirdir. Fakiriniz Ulemâ-billâh Efendimizin aşçı dedesi olduğum cihetle elbette fakire misafir demek olacağından bu yüzden vaktiyle gidilip teşriflerinden evvelce orada şeyhi hazır olarak bekleyen biri olmak lâzım” deyip acelece bunları alıp ve bir araba kiralayıp birinci mevkii olan karusaya binip şehre iki saat uzakta olan Elhâme isimli mahallere gittik.

İşte -azîzim, arabaya binip açıldık. Ama velâkin ne açıldık! Henüz meyhaneden kalkmış, kendisine malik olmayan bir mestane gibi oldum. O kadar neşe ve tecelli geldi ki, değil arabaya, büyük sahralara sığamıyorum. Hacı Halil Efendi hazretleri ise, batın yoluna tamamıyla vakıf olmasıyla onlar yalnız tebessüm ile fakirin kelâmını dinleyerek ederek neşeleniyorlardır. Hele bizim Şakir Efendi bizden ona da bir sevinme hali gelerek o da hareket ve cümbüşe geldi.

İşte bu hâl ile Elhâme’ye vâsıl olduk. Aradan beş on dakika geçer geçmez bir de baktık ki, arabalar dağdan aşağı doğru geliyor, çünkü Mustafa Efendi Hazretleri yol esnasında namaz ve niyaz için karusaya binmeyip yük, eşya nakleden arabalara binmiş olduğu haberini almış idik, şimdi arabalar böyle zuhur etmesiyle Hacı Halil Efendi Hazretleri fakire bir nazar ederek

“Koca Aşçı Dedemiz, acele edişinizde aynı keramet gibi oldu!” buyurdular. Oradan piyade olarak kırk elli adım ileriye doğru yönelip ilk gelen arabanın içinde müşahede ederek hemen selâma durduk. Onlar da irfanlarıyla bizi bilip iltifat ettiler. Araba durup hemen fakir, arabaya çıkıp koltuğuna girip dikkatli ve edeb ile aşağı indirdim. Diğer araba da dahi iki dervîşi olup bizim arabada yer olmadığından dervîşlere:

“Siz eşyanız ile yine bu araba ile şehre geliniz, arkadaşlarımızdan birileri ile sizi haneye aldırırız” deyip oradan Çorumlu Pir Mustafa Rûmi Hazretlerini alıp özel araba ile Şâm-ı şerife döndük. /606/

O'nun şöyle cemallerine dikkat ettim, tıpkı Ulemâ-billâh Efendimize benzemektedir. İsimleri dahi Mustafa olmasıyla hem isimde ve hem cisimde tamamıyla benzer bulunduğundan sanki Ulemâ-billâh Efendimizdir. Artık bir başka hâle ve renge girdim. Müşarünileyh Hacı Halil Efendi Hazretleri buyurdular ki,

“Bu zat, Şeyh Fehmi Efendi hazretlerinin aşçı dedesidir.” Çorumlu Pir Hazretleri cevabında:

“Maşallah. bârekellâh! Biz de Hazret-i Fehmi kuddise sırrahu'l-âlî tarafından geliyoruz”¹⁰⁶⁴ demesiyle ihtiyarım bütün bütün elimden gidip bir cezbe hâli gelip ağlamaya başladım. Onları da ağlattım.

Bu hâlîmden şeyh Efendi hazretleri, müşarünileyh Ulemâ-billâh Efendimize olan aşk ve muhabbetimin derecesini anlayıp çok iltifatlar edip Hazret-i Fehmi kuddise sırrahu'l-azîz Hazretleriyle olan eskiden beri ülfet ve muhabbetleri olduğundan bahsederek hikâye etmeye başladılar. Meğerki hakikâten aralarında eski bir hukuk var imiş. Hazret-i Fehmi kuddise sırrahu'l-azîz Efendimizin ilk hacc-ı şerife teşriflerinde birlikte olduklarını beyan buyurdular. Hatta şöyle bir hikâye naklettiler ki,

“Süveyş denizinde bir büyük fırtınayla karşılaştık. Şöyle ki, gemiye binmiş gider iken birdenbire bir fırtına zuhur etti. Zannettim ki, hemen gemimiz batacak. Kendimden ümit keserek şöyle geminin bir kenarında hazır olayımda gemi denize battığı anda kendimi kelime-i şehâdet ile beraber denize atayım. Lâkin nazar-ı dikkat ile Şeyh Fehmi Efendi hazretlerine nazar ediyorum. Onlarda asla böyle bir telâş göremeyip yalnız murakabeye varmışlar, öylece emr-i ilâhiyyeyi bekleyip duruyorlar. Artık onların teveccüh ve niyazları berekâtıyla olmalı ki, o anda gemimiz orada bir liman bulup hemen oraya dâhil olarak orasını sığınak yeri yaptık. Diğer gemiler dahi

¹⁰⁶⁴—Hacı Fehmi Erzincânî kuddise sırrahu'l aziz

19. yüzyılda Anadolu'da yetişen evliyadan. Asıl ismi, Mustafa Fehmi'dir. Erzincanlı Ünlü Terzi Baba'nın halifelerindendir. Doğum yeri ve tarihi bilinmemektedir. 1890 (h. 1298) senesinde Mekke-i Mükerrerme'de vefat etti. Zamanının usulüne göre çeşitli ilimleri tahsil ederek kendisini yetiştiren Hacı Fehmi Efendi, tasavvufta Mevlana Halid-i Bağdadi hazretlerinin yolunun edeplerini ve erkânını Erzincan'da yayan Terzi Baba'ya talebe oldu. Onun sohbetlerinde yetişip kemale geldi. Hocasının vefatından sonra Allah Teâlâ'nın emir ve yasaklarını insanlara anlatıp, talebe yetiştirdi. Osmanlı Devleti ile Rusya arasında 1877 senesinde meydana gelen ve Doksan Üç Harbi diye bilinen harb esnasında Doğu Anadolu'ya Rusların hücum ettiği sırada talebeleriyle birlikte harbe katılıp, büyük kahramanlıklar gösterdi. 1890 (h. 1298) senesinde hac ibadetini yerine getirmek üzere gittiği Mekke-i Mükerrerme'de hastalandı. Otuz gün sonra da vefat etti. Hazret-i Hadice'nin kabrinin ayak ucuna defnedildi.

oraya geldiler. Birkaç gün fırtınadan orada kaldık. Bir gün bizden evvel bir gemi oradan çıkıp gider iken, bizim geminin gitmesi için dahi Hazret-i Fehmi Efendimize söyledim, çünkü gemide de ondan büyük kimsemiz yoktur. Fakire cevabında buyurdular ki,

“Süfi, sen karışma!” Fakir de sükût ettim. Bir de onu gördüm ki, o giden gemi rüzgârın ters esmesiyle kendisini taşa çarpıp içinde olan Müslüman hacılar denize gark oldular. O gece de limanda kaldık. Fakir şöyle murakabede iken, bir adam zuhur etti. Fakire sual etti ki,

“Sizin başımız kimdir?” Fakir de bizim ile beraber ihvandan bir âşık ve bir sâdık ihvanımız var idi, ismine Hâlid derler idi, onu gösterdim. O adam gidip onun belindeki kuşağından tutup şöyle geminin baş tarafına doğru çekip götürdü. O hâlde murakabeden uyandım. Hemen Hâlid’i çağırdım:

“Aman uşak, şuradan biraz sadaka ver, gemide olan fakara ve dervişlerle!” dedim. O da hemen bir miktar sadaka dağıttı. Bu hallerden Fehmi Efendi Hazretlerini haberdar ettim. Onlar da memnun olup teşekkür ve hamd-ü senalar edip ertesi gün sabahleyin rüzgâr durup limandan hareket ederek selâmete vasil olduk” diye arabanın içinde hikâye buyurdular./607/

İşte şeyh Efendi hazretlerinin bu hikâye eylediği hususu mukaddemce arz u beyan etmiş idim ki, Hazret-i Ulemâ-billâh kuddise sırruhu’l-azîz Hicaz’dan Erzincan’a döner iken fakire anlatmışlar idi ki,

“Bizi Hicaz’dan salıvermiyorlar idi, yani manevi izin yok idi. Ancak validemin rızası yok idi diye oradan hareket ettik. Az kaldı ki, bindiğimiz gemiyi denize gark edip o kadar Müslüman hacılar bu fakirin yüzünden denize gark olacaklar idi. Gemiden şöyle bir kenara çıkmak niyet etmiş idim. Hele afv’i ilâhî zuhur edip sâhil-i selâmete çıktık” buyurmuşlar idi.

İşte o hikâyenin tafsilini müşarünileyh Mustafa Hazretlerinden dinleyince artık O’na hizmet ve kulluğum kat kat oldu, zira ki, sevdiğim Efendimden geliyordu. Böyle muhabbetler ile Dunmâr adlı mahalleye gelip orada arabadan inip abdest yenileyerek ile ikinci namazını cemaatle eda edip tekrar arabaya binip doğruca Hacı Halil Efendi Hazretlerinin evine gittik. Oradan adam gönderip önceden giden dervişleri ile eşyaları aldırдық. O gece orada istirahat buyurdular.

Ertesi sabah huzurlarına gittim. Beraberce çaylar içip muhabbetler meydana geldi. Zannettim ki, Sultân Ulemâ-billâh Efendimiz tekrar dünyaya geldi, zira ki, o zamân-ı sa’âdete benzer buldum. Ve Şeyh Mustafa Hazretlerinin dahi fakire olan kudsî teveccühleri bir derece fakiri raks u cümbüşe getirdi. Zevk ve mest hâlimden onlar da memnun olup kudsî teveccühlerini daha da artırdılar. Ve Hacı Halil Efendi Hazretleri de:

“Efendim, Aşçı Dedemiz şimdi Şâm-ı şerîf in kutbudur” deyip artık bu sözden şeyh Efendi hazretleri lâtife yoluyla ismimizi “Kutub” koyarak

“Gel bakalım bizim Kutub, ne var ne yok!” diye birtakım iltifat ve lâtife buyururlar idi. İşte taklit olarak şimdi de kutup olduk -azîzim. Zaten her bir işim taklit idi. Bu da bir taklit olsun dedim.

O gün şeyh Efendi hazretleriyle dervişleri ve Hacı Halil Efendi'yi alıp hamama götürdüm. Ertesi günü de Hazret-i Mevlâna Hâlid kuddise sırrahu'l-azîz Efendimizin evine yüz sürüp önceden alınmış müsaade ile izin üzerine harem-i saâdetleri ki, iffetlû ismetlû valide sultan Efendimiz hazretlerinin huzûr-ı devletlerine gidilip iltifata mazhar olduk. O zaman şeyh Efendi hazretlerini bir miskin dilenci fakir haliyle kemâl'i tevazu ve huşu' ile vâlide-i muhterem hazretlerinin karşısında durup ayaklarına kapanıp secde edercesine kemâl-i ta'zîm ve saygı ile fevkalâde hayran oldum. Oradan artık gereken ziyaretlere gidilip tâm bir huzûr ile gezip dolaşılmıştır. Ancak fakire şöyle bir buyurdular ki;

“Birkaç ay burada kalmak arzu ederim.” Yani bu kış burada kalacağımdan münasip bir hücre veya bir ev kiralanması için emir buyurdular. Fakir derhâl araştırmakta olup bu hususu bizim şubenin yazı işleri başkâtibi Hacı İzzet Efendi haber alıp mahdumu Rıfat Bey'e demiş ki,

“Bizim İbrahim Efendi, Şeyh Efendi hazretleri için kiralamaya niyet ettiği şimdi birtakım kiralık yeri vardır. Bundan ayrıca bitişliğimizdeki evimiz boştur. Bu evin anahtarını götür, ona teslim et” demiş. Zaten İzzet Efendi, muttaki, âbid ve zâhid bir zat olup derhâl Rıfat Bey, anahtarı getirip verdi. Fevkalâde memnun oldum ve keyfiyeti hazret-i şeyh Efendimize arz ettim ve hane sahibinin yardımından haber verdim./608/ Memnun olup kabul buyurdular. Oraya nakil olup lâzım gelen hasır, levazımat, mangal vb. şeyler tarafından satın alındı. Bazı eşyayı da evimden getirdim. Şeyh Efendi hazretleri eskiden beri hiçbir kimsenin bir şeyi yani akçe ve bohça ve sair bir şey kabul etmediğinden başka hiçbir kimsenin davetine gitmez ve kimse ile muhabbet etmez; uzlet ihtiyar etmiş ve daima zikir ve rabîta ile meşgul olup fakirin böyle şeylere akçe sarf ettiğime razı olmayıp derhâl fakiri çağırıp iki adet Osmanlı lirası verdiler ki,

“Bunu levazımata sarf edin” diye. Derhâl fakir ellerine kapanıp

“Efendim merhamet buyurun, kulunuz aşçı dedelik vazifesini ifa ediyorum. Sonra size yaptığım masrafın bilgilerini takdim ederim, o zaman hesabımızı görürüz” diye kendilerini ikna ettim.

Şeyh Efendi hazretlerinin zühd ve takvaları ve fazl u kerametleri nihâyetsiz dereceye varmış idi. Hatta Avrupa şekeri yemeyip çay için Mısır şekeri satın alır idim. Şayet bazı kere evimden yiyecek getirilecek olur ise, onların tembih ve tarif ve tavsifleri üzere yapılırsa öylece kabul buyururlar idi. Ve kimseyi huzurlarına kabul etmezler, ancak izin ile ve fakiri ile şöyle birkaç dakika huzurlarına alırlar idi. Hatta Şâm-ı şerifte sakin, meşhur Adanalı Âmâ Hoca Efendi, bu zâtın şanını ve şöhretini duyunca kulaktan âşık olmuş idi. Velâkin kendi âmâ olduğu ve gayet yaşlı ve ihtiyar bulunduğu ve bir de huzurlarına kimseyi kabul etmediklerini işittiği cihetle ziyaretlerine gidemeyip bunun bir çaresini aramakta iken bir zat, fakirin ona yakınlığımı söylemişler. Derhâl beni çağırarak:

“Aman oğlum, sana pek çok rica ederim, şu zat ile bu fakiri bir kere gö-

rüştürmenin çaresi ne ise, sizin himmetinizden beklerim” dediler. Fakir de

“Baş üzerine, İnşâallâhu Teâlâ yarın gece yatsıdan evvelce hazret-i şeyh Efendimizi buraya getiririm” dedim. Onlar da fevkalâde memnun olup oradaki bütün ihvan dahi memnun olarak hep birden

“Yarın gece bekleriz” dediler. Şimdi fakire bir büyük endişe ve tefekkür oldu ki, belki kabul buyurmazlar, gitmezler; söz de verdim. Nasıl olur ve ne zemin ile ne yolda arz edeyim diye tefekkür eder iken, pîrân-ı azâm hezarâtının rûhâniyetleriyle imdat isteyerek sûre-i Abese hatırıma geldi, yani “*Abese ve tevellâ â En câehu’l-a’mâ*”¹⁰⁶⁵ âyet-i kerîmesi, fakire bir büyük rûhâni imdât oldu.

Ertesi gece yemekten sonra yüksek huzurlarına yüz sürüp ve şöyle konuştum ki;

“Yüksek yakınlığınızda Adanalı âmâ bir hoca Efendi duacınız vardır. Kendisi gayet yaşlı ve ihtiyar olup ziyaretinize gelmeye kudreti yoktur ve kendisi ehl-i tarîk olup Efendimizin güzel vasıflarını duyup kulağından âşık olmuştur. Fakirinizden görmek için izin ile pek çok teşriflerinizi istirham buyurdular. Fakiriniz de Efendimize olan yakınlık ve kulluğundan dolayı taahhüt ettim. Lutf u ihsan Efendimizindir. Eğer ki, bu dileğim ve niyâzımızı kabul buyurmaz iseniz o vakit bir şey diyemem, ancak sûre-i Abese’yi kıraat ederim” dediğim anda bu işaret fevkalâde hoşuna gidip /609/ tebessüm buyurup “Sen ne yaman adamsın, nasıl bu âyet-i kerîmeler hatırıma geldi” Çok yaman bir kutub imişsin!” diye lâtife edip “Artık gitmemek olmaz, buyurun gidelim” deyip oradan Adanalı Âmâ Hoca Efendi’nin hanesine geldik. Hemen oda kapısından içeri girer girmez ortada olan nargile ve sigara ve çubuk gibi şeyleri derhâl kaldırdılar. Kemâl-i ta’zîm ile ellerini öptüler ve Âmâ Hoca’nın yanına oturtular. Şöyle bir saat kadar muhabbet oldu. Lâkin cümlesi anlatılamayacak şekilde mest oldu, zira kuvvet-i ilmiyye ve ameliyye mükemmel, zahir ü bâtın yönünden büyüklerden bir zattır. Elbette bunda olan tesirler başka olur. Sonra evimize döndük.

Pazartesi ve cuma geceleri hatm-i hâcegân kıraat etmek niyeti ile eve bitişik olan mescid-i şerîfe teşrifleri ve bu yüzden ihvan, feyze mazhar olup cümlesini memnun ve sevindirmelerini arz ettim ise, de kabul buyurmayıp ancak fakir ve Hacı Halil Efendi beraberce evlerinde mevcut iki derviş ile pazartesi ve cuma geceleri hatm-i hâcegân kıraatine müsaade buyrulup her cuma ve pazartesi geceleri gidip hatm-i hâcegân okur idik. Zannederdik ki, Şâm-ı şerifte değil, cennet-i a’lâda okuyoruz gibi öyle huzûr-ı tâm ve nispet kokusu odayı ihata eder idi. Hatm-i hâcegân hitamından sonra yarım saat miktarı yerimizden harekete kuvvet bulamayıp öyle deryâyı aşka ve feyz-i tecellî-i Hakk’a gark olmuş olur idik. Güç hâl ile uyanır idik.

Hacı Mustafa Rûmi kuddise sırruhu’l-azîz Efendi hazretleri silsilenâme-i

¹⁰⁶⁵ — “*Surat astı ve döndü, â’ma geldi diye.*” (Abese, 1–2)

şerîfi diğerk renk ve tarzda bizzat kendileri kaleme alıp bazı kere kıraat buyururlar idi. Fakir istirham edip yanında olan dervişe yazdırıp bir aynını aldım ve kutsal emanetler sınıfında korudum ve teberrüken buraya dahi aynıyla yazdım.¹⁰⁶⁶

Velhâsıl böyle muhabbet ve cümbüşler ile evvel bahar oldu. Şeyh Efendi hazretleri geri dönmeye niyet buyurdular. Fakir de yol esnasında giymek üzere bir adet Şam maşlahı takdim ettim. Kabul buyurmadılar. Lâkin Hacı Halil Efendi şöyle niyaz ve rica ettiler ki,

“Aşçı Dedemizin hâl ü şânı Efendimizce hoş ve güzel olduğu bilinmiştir. Binaenaleyh bu bendenizi başkalarına benzetmeyiniz. Şâm-ı şerif kutbunun abasına bürünüp yol esnasında soğuk ve sıcaktan muhafaza olunursunuz” demesiyle müşarünileyh Şeyh Mustafa Efendi Hazretleri de tebessüm ederek

“Sahih, doğru buyurdunuz. Pek yolundadır, iyi olur. Getir bakalım kutup Efendibabamız!” diyerek birtakım iltifatlar ile kabul buyurdular. Yol Fatihasını okuyarak ile selamla birlikte “Yâ Mevlânâ sultanım, aşkınız müzdâd olsun” diye arkalarından bakılarak güzelce veda olunmuştur./615/

Corumlu Mustafa Rumî Hazretlerinin Corum'a vardiktan bir hayli müddet sonra Aşçı İbrahim Efendi Hazretlerine göndermiş olduğu mektupları

Bismihi ve hamdihi ve salâten ve selâmen alâ habîbihi. Ve ba'd: Sadakatli eh-i uhreviyyem Efendi hazretleri,

Ba'de't-tahiyeti'l-vâfiye hâtır-ı şerifinizi istifsar ve hayır duaları rica ve niyaz olunduktan sonra eğerçi taraf-ı âcizânemizden suâl-i şerif buyurulur ise, târîh-i mektuba kadar vücûd-ı nâcizimiz sıhhat ve afiyet üzere olup şevk-ı lika üzerine bilesiniz ve bu defa bu tarafa azimet eden el-Hâc Ali Efendi yediyle lâyük olmayarak bir kat çamaşır gönderilmiştir. Kusura kalmayıp kabul buyurmanız niyaz „ olunur.

Candan -azîzim, biraderim, sene-i esbakta o tarafa geldiğimizde hakk-ı âcizîde üzerinize düşen hizmetinizi kâmilten edip bizi mahcup eylemiştiniz. Lâkin bu bende-i âcizde hayret-i hak ülfet-i halka mâni olduğundan bizler ile kemaliyle ülfet ü muhabbet olunmadı. Bizi mazur tutasınız. “el-Uzru makbulün inde kirâmi'n-nâsi.”

*El-Fakîr el-hakîr turâbu'l-akdâm
Hâdimu'l-fukarâ Mustafa
En-Nakş-bendî el-Hâlidî¹⁰⁶⁷*

¹⁰⁶⁶—Aşçı İbrahim Dede, a.g.e. c. II, s.610–612 (Burada yazılmış olan Silsile-i Şerifi Türkçe Silsile kısmında tekrar olmasın diye orada yazdık.

¹⁰⁶⁷—Bismihi ve hamdihi ve salâten ve selâmen alâ habîbihi. Ve sonra:

ŞEYH-İ ŞÎRÂNÎ HACI MUSTAFA EFENDİ HAZRETLERİNE
YAZILAN METHİYE

Yeter artık bu hasret Er geç akıbetim budur
Aşk ile halvetim Şefaât karım bu mudur?
Sana gelmektir niyetim Bu yol aşklar yoludur
Daha dönmem ben Şîrâne. Daha dönmem ben Şîrâne.

Kabul eyle ümmetini Mustafa'yım Mustafa'ya
Alsın Pirden Himmetini Varayım o pür safaya
Ver bakayım cennetini İltica kıldım mevlaya
Daha dönmem ben Şîrâne. Daha dönmem ben Şîrâne

Erdim Şefaât- kârına Bu can cananı arz eder
Kabul edip ol yanına Garip kulun niyaz eder
Misafirim Osman'ına Ümmet Muhammed'e gider
Daha dönmem ben Şîrâne. Daha dönmem ben Şîrâne.

Yüzüm sürdüm eşiğine Aşık isem yâre erem
Sen sahip ol aşığına Cemali pakini görem
İlticam var böyle sana Eşiğine yüzler sürem
Daha dönmem ben Şîrâne. Daha dönmem ben Şîrâne.

Fani dünyada daraldım Cismi canım arzuluyor
Hasretin ile bunaldım Hasret yaralar sızlıyor
İlticayı sana kıldım Gönlüm Muhammed'e dönüyor
Daha dönmem ben Şîrâne. Daha dönmem ben Şîrâne

Burada tamam olsun ömrüm Bir iltica niyazım var
Vuslat olsun hem bu günüm Dilde bin bir vaazım var
Sultanıma gider gönlüm Kabul eden Feyyaz'ım var

Sadakatlı ahiret Kardeşim Efendi hazretleri, Selamdan sonra hatırnızı sorarım ve hayır duaları rica ve niyaz olunduktan sonra eğer ki, bizim halimizden suâl-i şerif buyurular ise, bu mektubun yazıldığı târihe kadar nâçiz vücûdumuz sıhhat ve afiyet üzere olup cemalinizi görmek arzusunda olduğumuzu bilesiniz ve bu defa bu tarafa azimet eden el-Hâc Ali Efendi eliyle lâyıık olmayarak bir kat çamaşır gönderilmiştir. Kusura kalmayıp kabul buyurmanız niyaz, olunur.

Candan -azîzim, biraderim, geçen sene o tarafa geldiğimizde hakk-ı âcizîde üzerinize düşen hizmetinizi kâmilen eda edip bizi mahcup eylemiştiniz. Lâkin bu ben-de-i âcizde Hakk'ın Hayranlığı halka olan ülfetimize mâni olduğundan bizler ile tam bir ülfet ve muhabbet olunmadı. Bizi mazur tutasınız. "Erdemli insanlar, mazereti kabul ederler."

el-Fakîr el-hakîr Ayaklar Toprağı Hâdimu'l-fukarâ
Mustafa en-Nakşibendî el-Hâlidî

<i>Daha dönmem ben Şîrâne.</i>	<i>Daha dönmem ben Şîrâne.</i>
<i>Bir canım var sana kurban</i>	<i>Son nefesim Allah</i>
<i>Yeter artık bana bu hal</i>	<i>Bulurum felah inşallah</i>
<i>Gel de bana emrin sultan</i>	<i>Kabul eyle Rasûlüllah</i>
<i>Daha dönmem ben Şîrâne.</i>	<i>Daha dönmem ben Şîrâne.</i>

*Mustafa'ya yeter geldi
Dar'us selamını bildi
Yansın bana bu kandilin
Daha dönmem ben Şîrâne.*

HİMMET EYLE GEL EFENDİM

<i>Şeyhimiz Hacı Mustafa</i>	<i>Çorum İli Çorum İli</i>
<i>Hükmederdi Gaf'tan Gaf'a</i>	<i>Uçtu gitti Hak bülbülü</i>
<i>Koy cennette bizi safa</i>	<i>Açıktır ihvana yolu</i>
<i>Himmet eyle gel Efendim</i>	<i>Himmet eyle gel Efendim</i>
<i>Battı Çorum'un güneşi</i>	<i>Gelin kardeşler gidelim</i>
<i>İnşallah bulundu eşi</i>	<i>Ruhun şâduman edelim</i>
<i>Mahzun eyledi dervişi</i>	<i>O'nsuz cihanı nidelim</i>
<i>Himmet eyle gel Efendim</i>	<i>Himmet eyle gel Efendim</i>
<i>Seksen beşe erdi yaşı</i>	<i>Efendim Hakka yürüdü</i>
<i>Nur idi Çorumun taşı</i>	<i>Çorum'da güller sarardı</i>
<i>Yetim bıraktı dervişi</i>	<i>Bazı gönüller kir idi</i>
<i>Himmet eyle gel Efendim</i>	<i>Himmet eyle gel Efendim</i>
<i>Hakka bahşetti varını</i>	<i>Biz geçerken gel sıratla</i>
<i>Tutan olası yerini</i>	<i>Dü neden ahı fırgatta</i>
<i>Memnun eyledi pirini</i>	<i>Muhtacız biz himmetine</i>
<i>Himmet eyle gel Efendim</i>	<i>Himmet eyle gel Efendim</i>

*Âşıkların yanar özü
İhvanların size size nazı
Yollarını cümle bizi
Cennet eyle gel Efendim*

Hasan

MENÂKİBİ

1- Hacı Mustafa Efendi civar kazalardan ziyaretine gelen bir zata memleketine dönmek üzere izin vermiş. Bir gün sonra da aynı zatın çarşıda vasıta aradığını görünce:

“Vasıtada mı aranırmiş. Biz Mekke vadilerinde yalınayak mürşid-i kâmil arayıp gezdiğimizizde, ayaklarımızın yarıklarına çekirgeler gizlenirdi. Şimdi siz ucuz buldunuz da kıymetini bilmiyorsunuz.” Buyurunca, o zat memleketine yürüyerek dönmek mecburiyetinde kalmıştır.

2- Hacı Mustafa Efendi'ye uzun bir müddet fazla intisap eden olmayınca, para ile Çorum'da amele tutmuş onlara işyerine tesbih çekmelerini istemiştir. Onlar her gün evine gelip sabahtan akşama kadar tesbih çekerler paralarını alıp giderlermiş. Kırk günden sonra artık gelmeyin, denilmiştir. Fakat o ameleler biz para istemeyiz demişler böylece çok kişi tarikata intisap etmiştir.

3- Hacı Mustafa Efendi Çorum'da Hacı Mahmut Efendi'nin mektebine gitmiştir. 3 gün misafir kaldıktan sonra Hacı Mahmut Efendi, Mustafa Rumî'ye misafirliğin hakkı üç gündür şu terkibi bir çöz demiştir. Mustafa Rumî Efendi fevkalâde bir izahat yapınca ondaki değişik hali fark edip onu başköşeye oturtmuştur. Aralarında geçen sohbetten sonra intisap etmiş ve ilk ihvanı olmuştur.

4-Darendeli Mahmut Efendi uzun bir müddet kendinde bir hal değişikliğini fark edemeyince büyük bir huzursuzluğa gark olmuştur. Arkadaşları ilerleme kesp ederlerken bir hal değişikliği olmaması onun bu huzursuzluğunu daha da artırmıştır.

Bir gün Hacı Mustafa Efendi'ye abdest suyu dökerken dayanamayıp şeyhine halini kalben arz etmiştir.

“Bunca zamandır hizmet ediyorum, benden sonra gelenler bile icazet aldı gitti ben hala aynı Mahmud'um” demiştir. Bu haline vakıf olan Mustafa Rumî buyurur ki;

“Oğlum git mezarlığı gez.” Mahmut Efendi Mezarlığı gezerken bir köprü üzerinde iki öküzün birbirlerine yol vermeyip biri diğerini düşürdüğünü görmüştür. Düşürene karşı sert bir nazarla bakan Mahmut Efendi onun ölümüne sebep olmuştur. Mezarlığı dolaştıktan sonra şeyhinin yanına dönmüştür.

Hacı Mustafa Efendi sohbet esnasında bu olayın vuku ile Mahmut Efendi hakkında,

“Bazıları var ki, bizden irşad vazîfesi istiyorlar, onlara biz nasıl bu ağır görevi verebiliriz. Daha iki hayvan arasındaki muameleye dayanamıyor. Biz onlara nasıl Ümmet-i Muhammedi teslim ederiz.” Bu kelim üzerine hatasını fark eden Mahmut kuddise sırruhu'l-azîz Efendi şeyhinden

özür dilemiştir.

O zaman Hacı Mustafa Efendi onun İstanbul'dan medrese tahsilini bitirdikten sonra dönerken gördüğü rüyayı hatırlatmıştır. Bu rüyada Mahmut Efendi arkadaşları ile denizde yolculuk yaparken gemi batmış. Arkadaşları boğulmuş idi. Kendisi ise, bir tahtaya tutunup batmaktan kurtulmuştur. Gördüğü bu rüya, onun bu halin rumuzu olduğunu açıklamıştır.

Bu olaydan sonra hâkikate kavuşmuş Mahmut Efendi Çorum'dan ayrı- lıp Darende'ye yerleşmiştir.

5-Hacı Mustafa Efendi tekkesine bir gün bir vaiz gelmiş. Şeyh ve ihvan- ların sukut oturmasından huzursuz olmuş ve

"Efendim siz niye bunlara dini meseleler anlatmıyorsunuz." Mustafa Rûmi buyurur ki;

"Sukutumuzu anlamayan sözümüzü anlamaz." Yine de dayanamayan vaiz bir kaç meselenin çözümüne dair konuşmuş ve yorulmuştur.

"Faydalı olduk mu?" diye sorunca Mustafa Rumî buyurur ki;

"Biz zaten seni dinlemedik."

6-Çorumlu Pir son haccında artık Anadolu'ya dönmek için gemiye bin- mek üzere limana gelmiştir. Fakat Çorumlu Pir rüyasından bahsederek bu- yurur ki;

"Cübbemizden bir parça kestiler, Osman Zinnureyn radiyallâhü anının kabrine gömdüler"

Takdir-i ilâhî gemi 16 gün zarfında limana gelmemiş. Sabırları tüke- nince bir arzuhal yazdırıp Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellemine kabrine bıraktırmışlardır. 17. günde ihvanlarından ***Yolcu Hoca*** Hakk'a yürümüştür. Sonrada Hacı Mustafa Efendi hanımı vefat etmiştir. 2 gün sonra kendisi Hakk'a yürümüştü ve Cennetü'l-Baki'ye defnetmişlerdir.

Mustafa Rumî kuddise sırrihu'l-azîzin daha önceden söylediği;

"Yolcu yolda, Niksarlı deryada, Şiranlı'da çölde kalsa gerek," sözü Hakikât olmuştur.

7- Bir gün müridlerinden bir kaç genç Hacı Mustafa Efendi ye abdest suyu ısıtırken şakalaşmışlar. Su ısınca da abdest aldırılmak üzere yanlarına gitmişlerdir. Daha eline su değer değmez buyurur ki;

"Çabuk bu suyu dökün ve birbirinizle oynaşmadan yeni bir su ısıttın. Zira bu su ile alınan abdestin, ibadeti de sohbeti de böyle ciddiyetsiz olur."

8- 61 yaşında hacca giderken başından geçen bir olay şudur.

Hac yolculuğu esnasında Giresun Alucra-Şiran mevkinde meskûn halk (üç bin kişi civarında) onu yolcu etmek için geçirirler. Bu kalabalık Hacı Mustafa Efendiden yağmur duası etmesini rica ederler. O da kibirden uzak kendini naçiz biri olarak nitelendirip o sırada kalabalığın arasında bulunan

Çalğanlı Osman kuddise sırruhu'l-azîz Efendi'ye yağmur duası etmesini ister. Bu hadiseyle Çalğanlı Osman kuddise sırruhu'l-azîz Efendi'yi halkına tanıtır.

Yine yolculuğu sırasında (Sivas) Suşehri civarında köylüler, mezarlıklarında metfun bir zat için duasını isterler. Hacı Mustafa Efendi daha mezara varmadan **“Eyvah! Kabrinden hala duman çıkıyor.”** Der. Çevresine bu zat hakkında soru sorduğunda onun tütün tiryakisi olduğu cevabını alır.

Hacı Mustafa Efendi hac farızasını yerine getirdikten sonra, geri dönüşü deniz yolu ile Samsun'a gelip Samsun'dan Çorum'a gitmek ister. Bunun için de bir gemiye biner. Limanda bilet kontrolü yapılıncı Hacı Mustafa kuddise sırruhu'l azîz Efendi'nin bileti olmadığı anlaşılır. Kendisine bilet sorulduğunda **“Benim biletim kesildi.”** Cevabı alınır da kabul edilmez ve gemiden indirilir. Gemiden inen Hacı Mustafa kuddise sırruhu'l azîz Efendi bir camiye gelip evrâd-ı zikrini yapmaya başlar. Hacı Mustafa Efendi gemiden indikten sonra gemi hareket etmez. Kaptan geminin bütün aksamının tam olmasına rağmen hareket alamamasında bir sebep arar ve görevlilerden bir fakirin indirildiği cevabını alınca, hemen durumun farkına varır ve Hacı Mustafa Efendi'yi çabucak buldurularak gemiye konuk eder. Hacı Mustafa Efendi gemiye biner binmez gemi hareket etmeye başlar. Bu kabile, diğer gemilerden çok sonra çıkmışsa da, Samsun'a dört saat erken varır.

Samsun'da müridleri karşılar ve onlar eşliğinde Çorum'a ulaşır.

9- Sultan Abdulhamid Han Kuddise sırruhû Hazretleri Çorumlu Mustafa Rumî kuddise sırruhu'l-azîz Hazretlerini yanına çağırılmış. Mübarek Pir Efendimiz,

“Bizi çağırırsa Allah Teâlâ katında biz, yanına gidersek o halk katından silinir” buyurmuş.¹⁰⁶⁸

¹⁰⁶⁸—Mehmet Işık Efendi (Zara-Kızık Köyü)

ÇORUMLU MUSTAFA RUMÎ KUDDİSE SIRRUHU'L AZİZ HAZ-
RETLERİNİN TARİKAT-I ALİYYEYE ESRÂRINA AİT BAZI SOH-
BETLERİNDE KONUŞMA ESNASINDA OLUNAN SUALE CEVAP
OLARAK BUYURMUŞ OLDUKLARI BAZI SÖZLERİDİR.¹⁰⁶⁹

Nutk-ı Âlileri

Ruh ikidir. Birisi rûh-ı hayâtîdir. İşte bu rûh, emr-i Rabbî olan ruhtur.¹⁰⁷⁰

Diğeri, rûh-ı revânîdir. İşte bu ruh, âlem-i melekûta gider gelir. “Elestu bi-rabbi-kum” hitabında “Belî!” diyen ruh budur. Bu ruh, cism-i latîftir; bu ruh, hakikat-ı insandır, yani ayn-ı sabite denilen, bu ruhtur. Bu rûh-ı revânî her insanın heykel ve heyeti üzere yani Zeyd’in ve Amr’ın ve Hasan ve Hüseyin’in vb. bu zahirde olan heykel ve heyeti nasıl ise, o rûh-ı revânî aynen öyledir. Meselâ bir adam litografya (Taşbaskı) vasıtasıyla resmini çıkarır, işte onun gibidir. O resimde senin cümle heykel ve heyetin ve şemailin mevcuttur. Lâkin senin gibi, o resimde bir yoğunluk ve bir ağırlık yoktur, cism-i latîf gibidir. İşte bu rûh-ı revânî da aynen öyledir.

Şimdi nefis denilen şey bir cevher-i latîftir; ruh ile kalp arasında bir vasıta-ıdır. Ruhtan feyz-i rabbaniyi alıp kalbe döker. Bu nefis, hakikâtte uğursuz, kötü ve Cenâb-ı Hakk’a asi değildir. Bu nefse sövmek ve lanet etmek caiz değildir. Bu nefis, daima ruh tarafına meyleder. Ancak buna nefis-i emmârelik ve sair kötü sıfatlar insan tarafından gelir; onunla bu sıfatlar nefse arız olur. Nefis, daima seni Hakk’a kavuşturmaya çalışır. Sen onun muhalifi olan şeyleri ona teklif etmekle onu yoldan çıkarırsın. Bunun misali şöyledir ki, meselâ sahraya ya yaylaya birtakım vahşi ve haşarı hayvanlar meselâ bir tay, sahrada gelen ve giden adamları kapar, tapar, ısırır, lâkin o tayı güzelce terbiye eder isen ondan o hâl defolur. Artık istediğin gibi, onu istihdam ve istimal edersin.

İşte bundan anlaşıldı ki, o hayvanın zatında bir fenalık ve haşarılık yoktur. Onu sen öyle sahraya salıverip kendi hevâsına terk ettiğinden ötürü asi

¹⁰⁶⁹—Aşçı İbrahim Dede, a.g.e. c. II, s.612–614

¹⁰⁷⁰—Ken’an Rifâî kuddise sırrahu'l-azîze göre ise, üç kısım ruh vardır.

“Biri hayvani ruh ki, bu hem insanda hem hayvanda bulunur. İkincisi ise, rûh-ı revândır ki, insanda bulunur ve uyku hâlinde de bedenden ayrılıp birçok şeyler görür. Meselâ rüyada gezip konuşuyor, oturuyor kalkıyorsun. Fakat vücudun hareket etmiyor. Bütün bunları yapan rûh-ı revan, uyku hâlinde vücut ile büsbütün alâkasını da kesmiyor. Onun için rüyada korktuğun veya muztarip olduğun vakit, bağıriyor, hatta ağlıyorsun. Böylece de görülen şeyler az çok bedende tesir icra ediyor.”

“Bir de izafî ruh vardır ki, o ancak bir kâmil insana vusul ile kazanılır. İşte cezbeyi kabul eden bu ruh, cân-ı cân-ı candır. Yâni bir can vardır sonra bunun içinde bir can daha vardır ki, o da Hakikat-i Muhammediye’dır. Bir can daha vardır ki, Sırrullah’tır, Allah’tır. Yâni cân-ı cân-ı can budur.” (Ken’an Rifâî, a.g.e. s.146)

oldu. **“Men arefe nefsehu fe-kad arefe rabbehu.”**¹⁰⁷¹ İşte bu hadîs-i şerif yukarıda beyan olunan esrarı beyan ve izah eder. Şöyle ki, yani ihvan olan, tekâmîl-i sülûk edip son makâmda **“Fe-kâne kâbe kavseyni ev ednâ”**¹⁰⁷² ya vâsıl oldukta, kâbe-kavseyn demek okun yayıdır, bir ciheti yaratılmışlar imkân âlemine ve bir ciheti âlem-i vücûda yani Allah Teâlâ’yadır. İşte buraya kadar olan sülûke, sülûk-ı âfâkî tesmiye olunur. **“Ev ednâ”**¹⁰⁷³ makâm-ı kurb-i ilâhiye (Allah Teâlâ’ya yakınlık)dir. Bundan ileri olan sülûke, sülûk-ı enfûsî tesmiye ederler. İşte buradan ileride Cenâb-ı Hakk’ın esma ve sıfât-ı ilâhiyyesinde sülûk demektir. Burada nefis, mertebeleri tamamlayıp edip Cenâb-ı Hakk’a ayna olur, yani bütün esma ve sıfât-ı ilâhiyye bu aynada açığa çıkıp o vakit bu ayna olan nefste Hakk’ın cemalini müşahede ile ara yerde ayna olan nefsi dahi sanki yok gibi olup Hakk’a vâsıl olmakla işte **“Men arefe nefsehu”**¹⁰⁷⁴ bunu yani nefsini bildiğin gibi Hakk’ı o zaman bilirsin, bulursun demektir, yani ayn-ı Hakk olup esma ve sıfât-ı ilâhiyye hepsi birden sende tecelli etmekle Hakk’ı ne demek olduğunu bilir.

Âlemler

Âlem-i mülk ve âlem-i melekût vardır.

Âlem-i mülk bu dünyadır. Âlem-i melekût, semâvâttır.

Âlem-i mülk bir şeyin zahiri demektir; âlem-i melekût o şeyin bîatını demektir, yani âlem-i mülk ağaç gibidir. Âlem-i melekût o ağacın kökü demektir. İşte bu dünya semâvâtın zahiridir. Dünyanın bîatın da semâvâttır. Bu dünya onun gölgesi gibidir, zira her bir şey o şeyin bîatıyla kaimdir, yani her şeyin zahiri olduğu gibi, bîatını dahi vardır. Ona onun hakikâti derler; yani ayn-ı sabitesi demektir. İmdi “lâ ilâhe İlla’llâh” kelime-i tevhidi ki, “lâ” ʎ harfî, sanki yazısı makas şeklidir. Böyle Bu ʎ harfî, ona işaret eder ki, nasıl makas bir şey keser biçer, iki parça eder ise, bu ʎ harfide mâsivallâhı kestiği için ona rumuz olarak makas şeklinde yazılmıştır. Lâkin ʎ kelimesinde lâ-mevcûd mülâhaza olunacaktır. “Bu mülâhazada eğer ki, mâsivallâh yoktur” der isen, böyle keser biçer isen, o vakit bu fikir olur, yani ʎ kelimesi makas demek olur. Velâkin bu mülâhaza caiz değildir, zira ki, Cenâb-ı

¹⁰⁷¹ — **“Kendini bilen, rabbini bilir.”** Keşfu’l-hafâ, c. 2, s. 262, no: 2532. İbn Teymiyye mevzu olduğunu, en-Nevevî de sabit olmadığını söylemiş.

¹⁰⁷² — “(Muhammed ile arasındaki mesafe) **İki yay uzunluğu kadar, yahut daha az kaldı.**” (Necm, 9)

¹⁰⁷³ — “Yahut **daha az.**” Necm, 9.

¹⁰⁷⁴ — **“Kendini bilen, rabbini bilir.”** Keşfu’l-hafâ, c. 2, s. 262, no: 2532. İbn Teymiyye mevzu olduğunu, en-Nevevî de sabit olmadığını söylemiş.

Hak âyet-i kerîmesinde yerleri gökleri halk edip mevcut olduğunu ispat etmiş. Sen nasıl inkâr edersin, yoktur dersin? Ancak lâ-mevcûde demek yani mâsivallâh mevcuttur. Lâkin onun mahv u izalesini murat edersin, inkâr etmezsin. Ancak onun yok olup Hakk'ın var olduğunu ispat ve murat edersin. Dahi insan da böyle kelimesi şeklindedir. Baş aşağı durup ayaklarını yukarı kaldırır ise, işte bir mükemmel ۷ kelimesidir. Bu da insanın yok olup fânî olduğuna bir mânevî işarettir. Bu rumûzât ve işârât-ı ma'neviyyeyi bilmek aşk ile olur, taklit ve meşk ile olmaz.

Aşk

Aşk ne şeydir, nasıl olur der isen, sana bir temsil ve hikâye ile aşkı beyan edeyim. Bir deveci, devesini kaybedip aramak için sahralara şuraya buraya gider imiş. Bir sahrada bir çeşme başında bir kız görmüş. Murat etmiş ki, bu kıza sual edeyim, belki deveyi görmüştür deyip yanına yaklaşmış kızdan develeri sual etmiş. Kız ona cevabında demiş ki,

“Beni babam dayımın oğluna verecektir. Ben ona varmıyorum, istemem, ben filâna varacağım!” Deveci tekrar:

“Kızım ben senden develeri sual ediyorum.” Tekrar kız cevabında:

“Canım emmi, dedim ya, ben ona varmayacağın, filâna varacağım” demiş. Deveci birkaç defa tekrar tekrar böyle demiş ise, de fayda etmeyip yine o kendi efkârını söylüyor. Deveci anlamış ki, buna işi anlatıveremeyecektir, oradan gitmiştir. İşte aşk-ı ilâhîde olan zat böyle olmalı, yani aşk-ı ilâhîden başka bir şey bilmemeli demektir.

Namazlar

Farz namazlardan önce eda olunan sünnet, farza hazırlanmak için yani huzûr-ı Hakk'a girmezden evvel insan kendisini dua ve selamlamaya ve hazır etmek makamıdır. Ve bir de namazın başında “*İyyâke na'budu*” ye kadar “kef'-i hitâb yoktur, yani Fâtiha-ı şerifin evvelinde kef-i hitâb ile başlamıyor. Olmadığına işaret “*İyyâke na'budu*”¹⁰⁷⁵ ye kadar yine kul kendisini huzûr-ı Hakk'a selamlamaya ve duaya ve hazır etmek için bir nevi manevi müsaâde demektir. Artık “*İyyâke na'budu*” den aşağı kul, mevlâsının huzurunda olduğunu tamamıyla bilip ona göre hitaplara muntazır olacaktır.

¹⁰⁷⁵— “(Yâ Rabbi) *Ancak sana kulluk ederiz.*” (Fatiha, 4)

SEYYİD A'REC¹⁰⁷⁶ HALİL HAMDİ PAŞA EFENDİ

Doğum ve ölüm tarihi hakkında kesin bir bilgi yoktur.

Seyyid Yahya Dağıstânî kuddise sırruhu'l-azîzin oğlu olup, paşa rütbesinde bir asker iken muhterem babalarının Mekke-i Mükerrerme'ye hicret etmesinden dolayı beraberinde gitmiştir.

Başbakanlık arşivlerinden 24 Mayıs 1867 tarihinde Hicaz Vilayetine yazdığı dilekçesinde Yenbaulbahr¹⁰⁷⁷ kaymakamlığı yaptığı otuz-kırk kişilik bir aileye sahip olduğunu ve geçim darlığı çektiklerini için yardım istediği ve 11 Temmuz 1867 de maaş bağlandığı görülmektedir.¹⁰⁷⁸

Abdullâh-ı Mekkî kuddise sırruhu'l-azîz Hazretlerine, daha sonra da pederi Yahya Dağıstânî kuddise sırruhu'l-azîz Hazretlerine hizmet etmiştir. Her iki pirden de terbiye görmüştür. Babaları Seyyid Yahya Dağıstânî Hazretlerinin irtihalinden sonra Mekke-i Mükerrerme'de hilafete geçmiştir. Mekke-i Mükerrerme'de medfundur. Balabânî Hüseyin Hüsnü Efendi Mekke'deki halifesidir. (h.1347/ m. 1928)

Çorumlu Mustafa Rumî ve Tokatlı Mustafa Hâki Efendi de Anadolu'da aynı anda irşad vazifesindedirler.

Halil Hamdi Paşa Balabânî *Şeyh Hasan Hüsnü Efendi*'ye ve Hacı Halil Efendiye de icazet vermiştir.

Hacı Halil Efendi

Bana göre Hacı Halil Efendi Hazretleri mürşitleri ki, şu an Mekke-i Mükerrerme'de seccâde-nişîn-i irşâd-ı ibâd (Şeyhlik vazifesinde olan) faziletli, Şeyh Dağıstânî Hacı Halil Paşa Hazretleri Şeyh Mustafa Efendi'ye, Hacı Halil Efendi'nin sanki sülûk ve terakkisi için bazı manevi işâreti olmalı ki, Şeyh Mustafa Efendi buna dair ara sıra bazı gizlice remzen işaret eder idi.

Bir gün yine böyle rumuz ve işaret sırasında müşarünileyh Hacı Halil Efendi, Şeyh Mustafa Efendi'ye hitaben bir temsil ile şunları buyurdular. Şöyle ki, bildikleri üzere köylerde olan hayvanât yani inek, öküz, buzağı, tosun bu gibi hayvanları çoban vasıtasıyla sahralara otlamaya gönderirler. Bunlar ahırlardan çıkıp ova, sahralara gidince birbirlerine aşmak için birbirlerinin üzerlerine çıkarlar, sıçrarlar, yani tosun böylece inekleri aşmak ister. O biçare koca öküz öyle cümbüş ve neşeden geri kalmış ve kocalığı sebebiyle yerinden harekete mecali kalmamış olmasıyla o koca öküz, şöyle bir ufak tepenin üzerine güç hâl ile çıkıp uzaktan onlara yani birbirlerinin üzerlerine sıçrayanlara kemâl-i aşk u neşesinden bir güzel ayrı ses ile "O-mû-mû!" diye nida eder, yani

"Ben de bu neşeden ve bu cümbüşten isterim. Ama ne çare ki, kudret ü kuvvetim kalmamıştır, eski zamanım yoktur. Bari siz durmayıp bu iş ile meşgul olunuz" diye onlara neşe vermek için öylece ses ile bağırır. Bunun gibi, şimdi

¹⁰⁷⁶—A'REC'in kelime manası '*aksak*' demektir. Bu pir de gerçekte bu hal var mıdır? Bilemiyoruz.

¹⁰⁷⁷—Kızıldeniz'le Hicâz arasında bulunan bir şehirdir.

¹⁰⁷⁸—BOA, Fon Kodu: İ..MMS, Dosya No:35, Gömlek No:1426

fakiriniz ile Aşçı Dede duacımız, işte böyle ihtiyar koca öküz gibi, olup sülûk ve terakki neşe ve cümbüşünden geri kaldığımız cihetle artık süluk yolunda Hak olan civan merdanelere uzaktan nazar edip “O-mû-mû” diye nida ediyoruz!” diye güzel kelâm buyurdular. Bu rumuzdan müşarünileyh şeyh Efendi işi anlayıp tebessüm buyurup onlara cevap olarak “Aşk ve sülûkün sonu yoktur” **“Ve fevka külli zî ilmin alîmûn”**¹⁰⁷⁹ diye bazı hikâyeler naklettiler

Hacı Halil Efendi o dereceye vâsıl olmuş idiler ki, hangi vakit isteseler ve pîrân-ı azâm hangisiyle ruhâni yönden sohbet, konuşma ve bir şey izni için emel ve arzu buyursalar idi, o anda sanki mânevî telgraf tellerini bağlamış gibi, hacet arzı ederek cevap alırlar idi.¹⁰⁸⁰

¹⁰⁷⁹— “Her bilgi sahibinin üstünde daha bir bilen vardır.” (Yûsuf, 76)

¹⁰⁸⁰—Aşçı İbrahim Dede, a.g.e. c. II, s.615

SEYYİD HACI MUSTAFA HÂKÎ TOKADÎ EFENDİ

(d. r.1272 m. 1855- h.y.t. 15 Kanunisâni Perşembe 1336 (m. 15 Ocak 1920)

***Vez o şud vez Halil Hamdi Paşa, Tokad-i Mustafa Hâki
Hüseynî Seyyid emced cihan ez feyz-i o ma'mur***

Tokat'ta Soğukpınar Mahallesi'nde doğmuştur. Şeyhülislâm Mustafa Sabri Efendi'nin yeğenidir.¹⁰⁸¹ 9 yaşında Kuran'ı ezberlemiş ve şer'i ilimleri tahsil etmiştir.

Mustafa Hâki Efendi, ilk tahsilini Tokat'ta yaptıktan sonra, maneviyatın iştihakı ile Çorumlu Mustafa Rumî Efendi'ye talebe olup icâzet aldı. Sonra Tokat'a dönüp, talebe yetiştirmeye başladı. Dergâhı hak âşıkları, ilim talipleri ile dolup taşardı. Kalbindeki nurâniyeti mübarek simalarına aksetmiş olduğundan kendilerini yetiştiren Mustafa Rumî kuddise sırruhu'l-azîz Hazretleri, nuranî simasından dolayı "**Melek Hafız**"¹⁰⁸² diye hitap etmiştir.

Çorumlu Pir kuddise sırruhu'l-azîzdeki sıkı terbiye, yine Pir'in işaretleri ile birazcık döneminde hafifletilmiştir. Çünkü meşrep itibarı ile **Muhammedî** idi.

Tokat Ali Paşa Camii'nde imam-hatiplik de yapmıştır. 1908 de 2. Meşrutiyetin ilanı sebebi ile Tokat Mebusu olarak İstanbul'a mebus olarak gitmiştir. Meclis âzalığı pasif olarak devam ettiği, ancak ittihatçılar tarafından İstanbul'da mecburi ikamete tabi tutulmuştur.¹⁰⁸³ Tokat'a dönüşüne izin verilmediğinden Kendisine Mevlana Mustafa İsmet Garîb'u-llah Efendi'nin Fatih-Çarşamba Cebecibaşı Mahallesinde ki, konak 1920 yılına kadar Dergâh olarak verilmiştir.¹⁰⁸⁴

¹⁰⁸¹—**Son Şeyhülislâm Mustafa Sabri Efendi**

Devlet-i Âli Osmaniye'nin son devir Şeyhülislâmlarından olan Mustafa Sabri Efendi 1869 yılında Tokat'ta doğmuştur. Aynı zamanda siyasetle de ilgilenen Sabri Efendinin babası Ahmet Efendidir. 12 Mart 1954 tarihinde Miraç gecesinin sabahında Kahire'de ahirete irtihal etmiştir. Allah rahmet eylesin.

¹⁰⁸²—Mustafa Hâki kuddise sırruhu Efendi, Babasına ders çekerken

"**Baba meleklere hıştırsını duyuyor musun**" babası bir cevap verememiştir. Çorumlu Pir'in ihvanı olan babası Çorumlu Pir'i ziyaretlerinde;

"**Melek Hafız nasıllar**" diye sorunca o günden sonra adı "**Melek Hafız**" diye kalmıştır.

¹⁰⁸³—BOA, Fon Kodu: İ..DUİT, Dosya No:17/1, Gömlek No:60 Hakk'a yürüyüşü ile ilgili belgede meclis âzalığı sıfatının devam etmekte olduğu görülmektedir.

¹⁰⁸⁴—Mevlana Mustafa İsmet Garibullah kuddise sırruhu'l-azîz Efendi tarafından h.1289/m:1872 tarihinde yapıldı. 1960 da yeniden ibadete açıldı. Caminin (müştemilatı ile) alanı 3000 m² dir. (Fatih Camileri ve Diğer Tarihi Eserler, D.İ.B, 1991, s.138)

Daha sonra bu yer Ahıskalı Haydar Efendi'ye meşihat makamının emri ile dergâh olarak verilmiştir. Ali Haydar kuddise sırruhu'l-azîz Efendiyle Tokatlı Pirimiz arasında epeyce bir kırgınlık yaşanması, beş sene kadar bu sorunun sürmesi kaderin garip bir cilvesidir.¹⁰⁸⁵ Melek Hafız'ın din kardeşi

Ali Haydar kuddise sırruhu'l-azîz Efendinin kızı Saide Hanım'ın anlattığına göre; "Ali Haydar Efendi o zamanın Şeyhülislâmı Esa'd kuddise sırruhu'l-azîz Efendiye "Efendim, benim hakkım ne olacak" demiştir. O da "eğer Mustafa Hâki Efendi memlekete giderse fesat durum çıkacak, bir zaman sabret" demiştir. Albay Kenan Bey bu işe yâni tekkenin devrine yelteniyor. Mustafa Hâki kuddise sırruhu'l-azîz Efendi ise, "**Benim ölüm çıkar, dirim çıkmaz**" diyor. Albay Kenan Bey '**13 Kasım 1919 Ser-katib-i Hazreti Şehriyari Ali Fuad'a cevabi meşihat cevabı ile**' mazbataların hazırlanmasına çalışmış ve Mustafa Hâki kuddise sırruhu'l-azîz Efendiye götürmek için hazırlanmıştır. Fakat gazeteler Mustafa Hâki kuddise sırruhu'l-azîz Efendinin vefat haberini yazdığını görmüşler. Fakat bu arada Küçük Mustafa Paşa ile Fevzi Paşa Mahalleleri arasında büyük bir yangın çıkmış Ali Haydar Efendinin ve ihvanın birçoğunun evi de yanmıştır."

Anlatılanlardan anlaşıldığına göre "**Benim ölüm çıkar, dirim çıkmaz**" sözü hakikate çıkmıştır.

¹⁰⁸⁵—Devletin düşmanlar tarafından işgal edildiği bir dönemde dergâh bir sorun haline gelmiştir. Bu acıklı durumunu gösteren belgeleri aşağıda sunulmuştur. Bu olayların oluşunda Mustafa Haki kuddise sırruhu Hazretlerini eleştirenlerin "Tekkeyi gasb eden Şeyh" tabirini kullanmaları garip bir durumdur.

"Hafız Halil Sami Efendi 1919 yılında Padişaha hitaben yazdığı dilekçe:
"Padişah'ın en yüce makamına,

Cenab-ı Hak ve Kadir-i Mutlak Hazretleri Padişahın ömür ve afiyetlerini ziyade ve en son güne kadar saltanat makamını ebedi kılsın. (Âmin!) Efendimiz sallallâhü aleyhi ve sellemin hürmetine Sultan Abdulmecid Han Hazretlerinin türbelerinde her Cuma gecesi on mürid ile "Halidi adabı" üzere "Hatm-i hacegan" icra eylemekle görevlendirilen Sultan Selim Camii yanında Cebecibaşı Mahallesi Yüce Nakşibendî Tarikatının Halidi Şeyhlerinden Şeyh Mustafa İsmet Efendi kuddise sırruhu Hazretlerinin vakıf ve ihya buyurdıkları "Halidi Dergâhı"nın şeyhlik cihetine, kendilerine mensup halife ve müridlerin seçeceği bir zatı kendilerine şart ve tahsis buyurmuşlardır. 1330 (1914) senesinde Meşihat cihetine vakfın şartına istinaden mezkur cihetin hakkı ile şart koşulmuş olan ve Şeyh İsmet Efendi Hazretleri'nin kuddise sırruhu halifelerinden Şeyh Halil Nurullah Efendi Hazretlerinin kuddise sırruhu halifesi Şeyh Ali Rıza Efendi kuddise sırruhu Hazretlerinden müstahlef; ahlakı, sireti, zahir ve batın ilimlerindeki dirayeti, İhvanın terbiyesinde ehliyeti müselleme ve Şeyh Ali Rıza Efendi kuddise sırruhu Hazretlerinin irtihalinde işaret olunan vakfi silsilesine mensup hemen bütün ihvan ve müridanın kendilerine biatle itimada mazhar-ı merci ve melce olmuş ve o Hazrete mensup mürid ve talebelere Nakşibendiye-i Hâlidîyye-i İsmetiyye Tarikatını ta'lim, salıklere terbiye, Hatm-i Hâcegân ve seyr-i sülûk hizmetlerini aşağıda arz olunacağı üzere dört seneden beri hanelerinde ve cami köşelerinde devam ve ifa zaruretinde kalmış Hazreti İsmet'in yegâne mümessili

bulunan Şeyhimiz ve bugün fetvahanede teşekkül etmiş “Muhitu’l Fetava Heyeti” riyasetinde bulunan reşadettü, faziletlü Ali Haydar kuddise sırruhu Hazretlerine tevcihine dair şart-ı vakıf mucibi bütün halife ve müridlerin mühürleri ile mühürlü intihab mazbatamızı Meclis-i Meşayih’e takdim etmişken; Meclis-i Meşayih’ce şartı vakıf hiç nazar-ı dikkate alınmayarak müşarünileyhin tarikat silsilesinden hariç sabık Tokat Mebusu Mustafa Haki Efendiye intihabsız tevcih etmişlerdi. Dört seneden beri devam eden çalışmamızın neticesi muamele Şura-i Devlet’ten, Fetvahaneden edilen suallerle bir sene evvel yine Meclis-i Meşayih’ce mezkûr dergâhın “Mustafa Haki Efendi”ye hilafetinin tevcihî şer’ ve kanuna göre yok hükmündedir.” cevabı verildiği halde bir seneden beri mezkûr dergâhta gayr-ı meşru, fuzuli ikamet ettiği gibi sonradan, sabık Şeyhülislâm Tokatlı Mustafa Sabri Efendiye iltica edip kendisini Meclis-i Meşayih’e aza tayin ettirip bu vasıta ile bu meşru olmayan hareketlerini devam ettirdiği ve mezkûr dergâh bir seneden beri Meclis-i Meşayih’ce mahlûl ve şart-ı vakıf mucibince intihabnamemizle gerçek sahibi varken kendisinin şer’an ve kanunen bütün müzakerelerde hariç kalması lazım olduğu halde hazır bulunup türlü desiseler ve tehditlere apaçık olan hakkımızı bu güne kadar sürüncemede bıraktığı ve işaret olunan vakfa mensup ihvan ve müridlerin ötede beride perişan olmalarına vesile olduğunu büyük bir üzüntü ve kederle yüce Makamlarına arz ve ibla’ ve hadisede mukaddes Zatları da alakadar bulunduğunda Meclis-i Meşayih de bu sarih hakkımızı senelerce sürüncemede kalması ile üzüntüyü içine alan bir hal kesbeden mezkûr dergâhımızın biran evvel bu gasplardan kurtarılması ve hak sahibi ve ehli olan, intihap olduğu arz olunan Ali Haydar Efendi Hazretlerine tevcih ve teslimi hususunun emir ve irade-i Şehriyârı kemal-i tazarru’ ile niyaz ve istirham olunur. Bu hususta ve her halde padişahın emir ve iradesi Efendimiz Hazretleri’nindir.”

15 Muharrem 1338/11 Teşrin-i evvel 1335

(24 Ekim 1919)

El-Fakir el-Hac Hafız Halil Sami Kulları.

İsmetullah Efendi Tekkesinin Ali Haydar Efendiye iadesini talep eden dilekçeye, 19 gün sonra “padişah başkâtibi Ali Fuad” imzasıyla aşağıdaki tezkere gönderildi:

“Sultan Selim Camii civarında Cebecibaşı Mahallesinde bulunan Halidi Dergahı’nın kurucusu Şeyh İsmet Efendinin Hakk’a yürüdüğü tarihinden beri mezkûr dergahın şeyhliğine müridler tarafından intihap olunan zatın tayini usulüne riayet olarak sonradan inhilal eden postnişinliğe de icap eden usul üzere Fatih muciz dersiamlarından fetvahanede “Muhitu’l-Fetva Hey’eti” reisi Ali Haydar Efendi intihab (seçilmiş) olunmuşken vaki’ olan intihab (seçim) nazarı itibara alınmaksızın diğeri tayin kılındığından bahisle eski usulün muhafazası istidadına dair Hafız Halil Sami imzası ile padişahlık makamına takdim olunan dilekçe Padişah tarafından görüldü. Halidi Tarikatı’na mensup Meşihat cihetlerinin inhilalinde Meşihat hizmetine tayin olunacakların müridler tarafından intihabı tarikatların usulü icabında bulunmuş olduğundan, bu şekil vakıf şartına da muvafık olduğu takdirde mezkûr dergâhın şeyhliğinin seçimi durumunda eski usulün değiştirilmesi cihetine gidilmesi muvafık olamayacağı mülahaza buyrulurak, yukarıda zikredilen dilekçe tetkik edilerek icap eden durumun ifası zımında Padişah’ın emri ve fermanı ilave olunarak Şeyhülislâmlık Makamı’na gönderildi. Bu hususta emir ve ferman, emir sahibi olan

Padişah Hazretleri'nindir.

5 Safer 1338/30 Teşrin-i Evvel 1335

(13 Kasım 1919)

Ser-katib-i Hazreti

Şehriyari Ali Fuad”

(Ahmet Açıkgöz, 10 Nisan 2005, İnkişaf Dergisi,)

(Mustafa Hâki kuddise sırâhu'l-azîz Hazretleri 15 Ocak 1920'de Hakk'a yürüyene kadar dergâh Ali Haydar Efendiye nasip olmamasındaki durumun açıklanması biraz gerekmektedir.)

Hakikatte bu durum cemâl ve celâl mertebesinde olan iki pirin mücadelesidir. Ali Haydar kuddise sırâhu'l-azîz Hazretlerinin Mustafa Haki kuddise sırâhu'l-azîzin Hakk'a yürümesi ile bu makama gelebilmesi “*rahmetim gazabımı geçmiştir*” sırrının tecellisidir. Çünkü meşrep itibarı ile Ali Haydar Efendi celâl idi.

Konu hakkında şu hadiseyi hatırlatalım ki;

“Hz. Osman radiyallahü anh muhâsara edildiği zaman, namaz kıldırma işine Hz. Ebû Hüreyre radiyallahü anhu tayin etti. Bazen Hz. İbnu Abbas radiyallahü anh kıldırıyordu. Sonra, Hz. Osman radiyallahü anh (isyancılara) elçi yollayıp, “*benden ne istiyorsunuz?*” diye sordu. Onlar:

“*Hilâfetten ayrılmamı istiyoruz*” dediler. O da:

“*Allah Teâlâ'nın bana giydirdiği bir kaftanı çıkarmam*” diyerek reddetti.

“*Onlar seni öldürecekler!*” dediler. O:

“*Beni öldürdüğünüz takdirde, ebediyyen birbirinizi sevmeyecek, düşmanla elbirlik savaşamayacaksınız. Göre göre ihtilâfa düşeceksiniz. Ey kavm, bana karşı çıkardığınız şu ihtilâf sakın ola başınıza, sizden öncekilerin maruz kaldığı belâyı dolamasın!*” dedi. İhtilâlcilerin tazyikleri artınca, cuma gününe oruçlu olarak girdi. Gün biraz ilerleyince uyudu. Uyanınca:

“*Şu anda rüyamda Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellemi gördüm. Bana: “Akşam yanımızda iftarını yapacaksın” buyurdu*” dedi. O gün öldürüldü. Sonra Hz. Ali radiyallahü anh hutbe okumak üzere kalktı. Hamd ü senâdan sonra:

“*Ey insanlar, dedi, bana yaklaşm, gözlerinizi, kulaklarınızı dört açın. Şahsen ben ve sizler hepimizin fitnenin içine düşmemizden korkuyorum. Fitne sırasında, hepimize gayret gerekecek.*” Devamla dedi ki;

“*Allah Teâlâ bu ümmeti iki edeble terbiye etti: Kitap ve Sünnet. Bunların (tatbiki hususunda), sultan nezdinde gevşeklik olamaz. Öyle ise, Allah Teâlâ'dan korkun, aranızdaki meseleleri halledin.*”

Hz. Ali radiyallahü anh bunları söyleyip minberden indi ve beytü'l-maldan arta kalan servete yönelerek Müslümanlar arasında taksim etti.” (Kütüb-ü Sitte)

Tekkenin tekrar el değiştirmesinde çıkan büyük yangın ise, aradaki kırgınlığın, “*benim ölüm çıkar*” kelamının hakikate çıkması ve yukarıda zikredilen Hz. Osman radiyallahü anhu'nun hali Mustafa Haki kuddise sırâhu'l-azîzin haklılık payını yükseletmektedir.

Mustafa Haki kuddise sırâhu'l-azîzin Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellem devlet tarafından verilen hilafeti terk etmeme emri üzerine hareket etmesi ve Tokat İli'ne gitmekten men edilmesi ile bu tekkedeki misafirligi vukua gelmiştir. Yoksa O'nun bu şekilde bir dileği olmadığı ihvanca meşhurdur. Ayrıca Osmanlı Devle-

tarafından bilinmemesi cilve-i ilahinin tecellisi olsa gerektir.

Tokatlı Pirimizin Kabri saadetleri Fatih Cami-i Haziresinde olup, Ahmed Amiş kuddise sırruhu'l-azîz Efendi ile komşudur. Mustafa Haki Efendi Fatih Camii haziresine defin edilmesine izin verilmediği gibi, bir rivayet vardır. Fakat asılsız olması gerekir. Çünkü arşiv kayıtlarında adı geçen yere defin edilmek için devlet izni vardır.¹⁰⁸⁶ Belgelerden 17 Ocak 1920 tarihinde defnine izin verildiği anlaşılmaktadır.

Muhelif olan kişilerin rüyalarında **“Buraya Hakî gibi bir er yatacak”** denilmiştir. Bu durum Çorumlu Mustafa Rumî kuddise sırruhu'l-azîzin Hz. Osman radiyallâhü anhin ayak ucuna defnedilirken de zuhur etmiştir. Nâşî omuzlarda taşınırken şimdi defin edildiği yere gelince kimse ileriye götürememiş. Orada da sırlanmış.

Oğlu Bahâeddîn Efendi ise, Eczacılık tedrisatını bitirmiş lakin siyasi entrikalar yüzünden Medine-i Münevvere'ye gitmiş ve 27 sene orada ders okutmuştur. Daha sonra Hakk'a yürüyene kadar Şam'da ikamet buyurmuşlardır.

ti'nin ve Meşihat Makamının verdiği bir karar karşısında tekke ihvanların siyasi karar gibi davranmaları ve kendi seçtiklerini şeyh kabul etmeleri de şeyh seçme işinin zahire yöneldiğini gösterir. Çünkü Ulû'l emre itaat etmekte ayrı bir farzdır.

Neticede ateş eksiklikleri tamamlamış, kırgınlığa sebep olan maddeyi yâni tekkeyi ve çevresini bertaraf etmiştir. Ali Haydar Efendi Hazretlerinin tekkeyi fazla istemesinden dolayı Allah Teâlâ yenisi ile vermiştir. Fakat sonra başka bir sıkıntı olarak Cumhuriyet dönemi gelmiş ve tekkeler kapatılmış. Bu konu bu minval üzere nihayet bulmuştur.

Büyükler hakkında gelişi güzel yazı yazanlar Mustafa Haki kuddise sırruhu'l-azîz için gasp ifadesi kullanmaları şeyhlerine olan aşırı sevgiden olsa da bu kelamın hatalı tarafı çoktur. Allah Teâlâ'ya sığınırız.

¹⁰⁸⁶—BOA, Fon Kodu: İ..DÜİT, Dosya No:17/1, Gömlek No:60

SOHBETLERİNDEN

“Ashâb-ı Kirâm radiyallâhü anhüm sohbet ile yükseldi. Onlar dini bildirenlerdir. Onlara dil uzatan, dini yıkar. Onların imanda ayrılıkları yoktur. Hepsi bütün velilerden üstündür. İnsana lâzım olan önce Ehl-i sünnete uygun inanmak, sonra Allah Teâlâ'nın emir ve yasaklarına uymak ve tasavvuf yolunda ilerlemektir. İslâm'ın temeli; Ehl-i sünnet âlimlerinin bildirdiklerine inanmak ve yapmaktır.”

“Müslüman temiz toprağa benzer. Temiz toprağa her şey atılır. Hakaret görebilir, eziyet görebilir, cefaya uğrayabilir. Lâkin ondan hep güzel temiz faydalı şeyler çıkar. Müminin, insanları ayırmadan, hepsine aynı şekilde davranması ve güzel ahlâklı olması lâzımdır.”

“Bir kimsenin havada uçtuğunu suyun üzerinde yürüdüğünü görerseniz, İslâmiyet'in emir ve yasaklarına uymadaki hassasiyetine bakınız. Şayet bu tam ise, ona uyabilirsiniz. Eğer emir ve yasaklarda gevşeklik varsa hemen ondan uzaklaşınız. Çünkü zararı dokunur.”

MENÂKIBI

1-Mustafa Hâki Hazretleri Samsun'a geldiği bir günde misafir kaldığı evde ikram edilen meyveyi yerken buyurur ki;

“Bu gece dünyaya bir oğlum gelse gerektir.” Tokat'a gelindiğinde görülür ki, sözün söylendiği o saatte Bahâüddîn kuddise sırruhu'l-azîz Efendi dünyaya gelmiştir.

2- İhramcızâde Hazretleri Şeyhi ile ihvanı arasında geçen şu hadiseyi çok anlatmıştır.

“Şeyhim bir mecliste ihvanları ile sohbet ederken, o yörenin İsmuk adındaki bir eşkıya;

“Ben şeyhin yanına gireceğim” demişti. İhvanlar eşkıyadan emin olamamışlar. Müsaade etmemişler. Buna kızan İsmuk, binanın çatısına çıkmış tandır bacasından aşağı kendini bırakmış. Tam olarak şeyhimin önüne düşmüş.

“Sen kimsin, ne işin var” diye buyurunca;

“Efendim sizi görmek istedim, göstermediler bana,” demiş. Bu halden müteessir olan şeyhim;

“Sen sülûk gördün mü?”

“Hayır” cevabını alınca;

“Eğer görmüş olsaydın, sana icazet verirdik,” buyurmuşlar. Şeyhim,

“Gel sana sülûk dersi tarif edelim” buyurunca;

“Efendim ben sülüğü ne yapayım. Efendimin bir nazarı bin sülûk eder” demiştir.

3-Mustafa Hâki kuddise sırruhu'l-azîze bir şeyh gelip kendini ihvanın çokluğu ile övünmüştür. Mustafa Hâki buyurur ki;

“Bir kavak ile kabak varmış. Kavak kabağa dermiş ki;
 “*Sen nesin ben haftada bir karış uzuyorum.*” Kabak;
 “*Güz gelince görüşürüz*” demiş. Bu meyanda o şeyhin etrafında ne kadar ihvan varsa dağılmış ve şeyh Mustafa Hâki kuddise sırruhu’l-azîze intisab etmiştir.

4-Mustafa Hâki tekkeyi yaparken Fatsalı Hamit Hoca;

“*Efendim ne yapıyorsunuz?*” diye sormuş.

“***Bir mukallidi getirip oturtasınız diye tekke yapıyoruz***” buyurmuşlardır. Seneler sonra söylenmiş bu söz kendileri halkın ısrarı ile milletvekili seçilip İstanbul’a gidince hatim okutmak için ve ihvanın başına Fehmi Efendi’yi bırakmıştır. Fakat kendileri bu vazifeden bir şekilde döndüklerinde Fehmi Efendi “*bu vazife bizde*” diye hatim okunurken Mustafa Hâki kuddise sırruhu’l-azîze taşları vermemiş. Mustafa Hâki bir huzursuzluğa meydan vermemek için İstanbul’a geri dönmüştür.

5- Bir gün Mustafa Hâki Efendi, ihvanları ile sohbet anında kuşlar buldukları mekâna gelip şakımaya başlamışlar. Orada bulunanlar;

“*Bu ne haldir, Efendim*” diye sormuşlar. Buyurmuşlar ki;

“***Bir gün bu hocaların başından sarıkları alınacak***”

Daha sonra kurulacak Türkiye Cumhuriyetini ve şapka inkılâbını haber vermiştir.

6- Mustafa Haki Efendi, ihvanı Müftü Abdurrahman Efendi’ye bir gün seni bir yere ziyarete götürceğim, demiş. Gittikleri ise, Es’ad Erbili Hazretleri imiş.¹⁰⁸⁷ Bir zaman sohbetten sonra Es’ad kuddise sırruhu’l-azîz Efendi

¹⁰⁸⁷—**Es’ad Erbilî kuddise sırruhu’l-azîz**

Musul’un Erbil kasabasından (r.1264/m.1847) yılında doğdu. Baba ve anne tarafından seyyiddir. Babası Erbil’de bulunan Halidî tekkesi şeyhi M Saîd Efendidir. Babası tarafından dedesi Hidayetullah Efendi ise, Mevlana Halid el-Bağdadi kuddise sırruhu’l-azîzin Erbil’de yaptırdığı tekkeye tayin ettiği halifesidir.

Es’ad Efendi ilk tahsilini Erbil ve Deyr’de ikmal ettikten sonra yirmi üç yaşında iken (r.1287/m.1870) yılında manevi bir işaretle Nakşî-Halidi şeyhi Taha’l-Hariri’ye (h.y.t. (r.1294/m.1875) intisab etti. Beş yılda seyr u sülukünü ikmal ile hilafet aldı (r.1292/m.1875) yılında Hicaz’a gitti.

Hac dönüşü, şeyhi de vefat etmiş bulunduğu İstanbul’a geldi. Kısa zamanda şöhreti İstanbul’u tuttu ve Sultanın damadı olan Dervişpaşa-zade Halid Paşa kendisini saraya davet ederek ondan bir buçuk sene kadar Arapça ve dini ilimler tahsil etti. Sultan ikinci Abdülhamit Han tarafından da Meclis-i Meşâyih azalığına tayin olundu. Ayrıca kendisine bir tekke tevcih olunması için Meşihat’ a müracaat etti. Fındık zade Macuncu civarında Şehremini Odabaşı semtindeki Kelamî Dergâhı şeyhliği münhal bulunuyordu. Burası Kadirî tekkesi olduğundan tayin için Kadirî icazetname gerekiyordu. Esad kuddise sırruhu’l-azîz Efendi (r.1303/m.1883) tari-

abdeste çıkmış. Mustafa Haki Efendi buyurur ki;
 “*Ya Abdurrahman bu şeyhin bir makamına bak*” Abdurrahman Efendi;
 “*Kalpte mi desem*” diye söylenirken Mustafa Haki buyurur ki;
 “*Oğlum İstanbul da iki yüz küsur şeyh var.*¹⁰⁸⁸ *Es'ad Efendi hal şeyhi ve kalpte, fakat siyasete karıştı.*”
 İçeri giren Es'ad Efendi duruma vakıf olarak;
 “*Şeyhim, Es'ad sen zayıfsın kalpte çalış demişti*”¹⁰⁸⁹ kelâmını buyurur.

hinde Abdülkâdir Geylânî kuddise sırruhu'l-azîz ahfadından Abdulhamid er-Rıfkânî kuddise sırruhu'l-azîzden aldığı Kadiri icazetnameyi ibraz ile bu tekkeye tayin olundu. Burada müntesiplerine önce oturarak ve Kadiri evradı okuyarak Kadiri ayini, sonra da Nakşî usulünce “hatm-i haccân” yaptırıldı. (r.1316/m.1900) yılında Abdulhamid Han tarafından memleketi Erbil’de ikamete memur edildi.

Esad Efendi, Meşrutiyeti müteakip sevenlerinin daveti üzerine (r.1324/m.1908)de tekrar İstanbul’a döndü. Kelamî dergâhını zemin kat üzerine genişleterek yeniden inşa ettirdi. Üsküdar’daki Selimiye Dergâhı şeyhliği boşalınca oranın şeyhliği de Es’ad kuddise sırruhu'l-azîz Efendiye tevcih olundu.

Es’ad kuddise sırruhu'l-azîz Efendi (r.1330/m.1914) yılında önce Meclis-i Meşâyih azası sonra da reisi oldu Meclis-i Meşâyih reisliği zamanında tekkelerin ıslahı ve şeyhliklerine ehliyetli kimselerin tayini ile şeyh evladının en iyi şekilde yetiştirilmelerini temin istikametinde çalışmalar yaptı. Padişah Sultan Reşad’ın sevgisini kazanan Es’ad kuddise sırruhu'l-azîz Efendi, aynı yıl “sürre emîni” olarak haccı gönderildi. (r.1331/m.1915) yılında meclis-i Meşâyih reisliğinden istifa etti.

Tekkelerin kapatılmasından sonra hiç sokağa çıkmamağa karar vererek Erenköy-Kazasker’ de satın aldığı köşkünde inzivayı ihtiyar etmesine rağmen dikkatler üzerinden eksik olmamıştır. 23 Aralık 1930 yılında meydana gelen Menemen vakasıyla ilgisi bulunduğu iddiasıyla tutuklanarak Menemen’e sevk edildi. İdam talebiyle yargılandı, ilerlemiş yaşı sebebiyle idam cezası müebbet hapse çevrildi. Oğlu M. Ali Efendi ise, idam edildi. Es’ad kuddise sırruhu'l-azîz Efendi Menemen’deki askeri hastanede üremiden tedavi gördüğü sırada 84 yaşında iken 3–4 Mart (1931) gecesi vefat etti. Vefatıyla birlikte zehirlendiği ile ilgili tartışmalar da gündeme geldi.

¹⁰⁸⁸—**1 milyona yakın nüfusa sahip İstanbul’da 1882’de İstanbul’da 260 tarikat tekkesi vardı.**

Bunların 52’si Nakşî, 45’i Kadiri, 40’ı Rıfai, 32’si Halveti, 21’i Sünbüli, 15’i Sâdi ve 14’ü Şabânî adlı Sünnî tarikatlarına aitti.

Diğer tarikatlara ait tekke sayıları ise, oldukça alt düzeydeydi. Bunlar, 7 Cerrahi, 5 Mevlevî, 4 Gülşeni, 4 Bayramî, 4 Uşşakî, 4 Sinanî, 3 Halidî, 8 Bedevî ve 2 Şâzeli tekkesiydi.

1880 yılına gelindiğinde İstanbul’daki tekke sayısı 305’e ulaşırken özellikle Nakşîler, Kadiriler, Celvetiler daha da güç kazanmıştı.

¹⁰⁸⁹—Şeyh, müride “es-seyrü ila’l-lâhi”deki nefis menzillerinden ilâhî tecellilerin başlangıcı olan kalp makamının sonuna ulaştığında icazet verir. (ÇAVUŞOĞLU, a.g.e. s.128)

*HAKK'A YÜRÜYÜŞÜ SEBEBİYLE YAZILAN
MERSİYEDEN BİR BÖLÜM*

*Hicrânda koydun bizleri ey Mürşîd-i ebcel
Nâkısları kim eyleyecek kâmil ü ekmel*

*Destine yapıştık ebedî bir habl-i metîne
Çektin elini nâkıs olan düştü zemîne*

*Eyvâh geçirdik dem-i fırsatları eyvâh
Allaha ulaştırıcı sohbetleri eyvâh*

*Feyz-i nazarın mürdeleri eyledi ihyâ
Bu seng-dil Âdemliğini bulmadı hâlâ*

*Sen bizleri cezbeder idin arş-ı berîne
Biz kendimizi attırırız zîr-i zemîne*

*Hayfâ o nezâfet o zerâfet, o cemâl
Cem' olmuş idi sende hemân cümle kemâlât*

METHİYE

*Gel ey gök gör ki, bir kerre ne hâldir Hazret-i Hâkî
Saâdet bağı içre bir nihaîdir Hazret-i Hâkî*

*Ne sultân-ı hakikâttir görüp anla kemâlinden
Ne işrâk eylemiş nûr-ı zü'l-celâldir Hazret-i Hâkî*

*Anın sîr-âb ile gül hakkı musaffa bî-cemâlinden
Tekâmül eylemiş bir mâh-ı cemâldir Hazret-i Hâkî*

*Dehânımdan çıkan her nutku bir iksîr-i a'zamdır
Ser-â-pâ nûr-ı akdes bir kemâldir Hazret-i Hâkî*

*Ana bir bende olmak her kula Hakk'tan saadettir
Hulûsî Hakk'a vâsıtı'l- visaldir Hazret-i Hâkî*

Seyyid Osman Hulusi kuddise sırruhu'l-azîz

HACI MUSTAFA TAKÎ EFENDİ (DOĞRUYOL) (1873–1925)¹⁰⁹⁰**Hayatı ve İlmî Kişiliği**

Mustafa Takî Efendi (r. 1289- m.1873) yılında Sivas'ta Oğlançavuş mahallesinde doğdu. Annesi Saniye Hanım, babası Mehmet Selim Efendidir. Bu yüzden Mustafa Takî Efendi'ye Selim Efendizâde de denilmiştir. Anne ve babası hakkında yazılı kaynaklarda kayda değer bir bilgi mevcut değildir. İsmindeki Takî ilavesini sonradan aldığı anlaşılmaktadır. Meclis zabıtlarında ve Milli Eğitim Bakanlığı kayıtlarında adı Mustafa Takî olarak geçerken, nüfus kaydında sadece Mustafa olarak geçmektedir. Burada şunu da belirtmekte yarar var. Mustafa Takî Efendinin adı Meclis zabıtlarında ve bazı makalelerinde **Mustafa Takî** olarak geçerken, Kırk hadisinde ve yine bazı makalelerinde **Mustafa Nakî** olarak da geçmektedir.

Takî; 'Allah'tan korkan, muttakî, dindar' demektir.

Nakî ise, 'saf, katıksız, pak, tertemiz, arınmış' anlamına gelir. Mustafa Takî Efendinin, makalelerinde, isminden sonra soyadı ya da belirleyici vasıf olarak her iki ifadeyi de bilinçli olarak kullandığı anlaşılmaktadır.

İlk ve orta tahsilini Sivas İptidai Mektebi ve Rüştîyesi'nde, yüksek tahsilini de Medrese'de tamamladı. Mustafa Takî Efendi'nin hangi medreseden mezun olduğu ve hangi hocalardan ders aldığı bilinmemektedir.

Arapça ve Farsçayı çok iyi bilen Mustafa Takî Efendinin, her ne kadar Kelâm İlminde ihtisas sahibi olduğu söyleniyor ise, de, makalelerinden ve Meclis kürsüsünde yaptığı konuşmalarından Fıkıh ilminde daha otorite olduğu anlaşılmaktadır. Ayrıca Ferâiz, Tefsir, Hadis ve Siyer alanlarında da vukûfiyeti vardır. Müderris ve Dersiâm olup Sultanî'de muallimlik, Medresede fıkıh ve tefsir hocalığı, mahkeme azalığı, "Sırat-ı Müstakîm" ve "Sebülürreşâd" dergilerinde muharrirlik yapmıştır.

Dönemin söz konusu en önemli dergilerinde, toplumun çeşitli kesimlerine yönelik uyarıcı ve yönlendirici makaleleri yayımlanmıştır. Zaman zaman bazı yazılara cevap vermiş, fikirlerini korkusuzca toplumun her kesimiyle paylaşmıştır. Örneğin İstanbul'da yayımlanan "Azâdâmârd" dergisinde çıkan İslâm'daki cihadı vahşet olarak gösteren bir yazıya, "İslâmiyet'te Cihâd" isimli makalesiyle cevap vermiştir.

Memuriyet Hayatı

19 Ekim 1887'de Sorgu Hâkimi (müstantik muavini) Yardımcılığı ile Adliye Teşkilatında başladı.

1 Kasım 1891'de Hafik İlçesi Sorgu Hâkimi Yardımcısı oldu. Adliyedeki görevini, 17 Nisan 1894- 29 Haziran 1913 tarihleri arasında Sivas Adli-

¹⁰⁹⁰—Bu bölüm yazılırken Doç. Dr. Cemal AĞIRMAN'ın Somuncu Baba Dergisi, Aralık / 2005,s.34–38 makalesi temel alınmış, bazı şeyler ilave edilerek yazılmıştır.

yesinde Bidayet Mahkemesi zabıt kâtipliği, müdde- i umûmî (başsavcı) ka- tipliği, Bidayet Mahkemesi başkatipliği ve mahkeme aza mülazımlığı ile sürdürdü.

Kısa bir süre Meclis-i Umûmî azalığında bulundu. 13 Kasım 1914'te Si- vas Sultanisi (Lise) Arapça öğretmenliğine atanmasıyla adliye teşkilatından ayrıldı.

Bir müddet Dâru'l hilâfe Türkçe müderrisliği ile Arapça-nahiv ve fıkıh müderrisliği yaptı. Öğretmenlik görevini 22 Nisan 1920'ye kadar sürdürdü.

1 Ağustos 1336'da (1920) 47 yaşında iken TBMM. I. Dönem Sivas me- busu (milletvekili) olarak meclise girdi, 23 Nisan 1920'de yapılan ilk meclis- in açılışında hazır bulundu. Ankara Fetvası'nı "*Sivas Mebusu, Ulemadan Mustafa Tâki*" ismiyle imzaladı.

Mecliste Şer'iyye, Evkaf, Adalet, İrşat, Anayasa, Dilekçe, Milli Eğitim komisyonlarında ve Memurîn Muhakemât Tetkik Kurulunda çalıştı. Bu ara- da III. Toplantı yılında bir süre Dilekçe Komisyonu başkanlığını yaptı. Dö- nem içinde 7'si gizli oturumlarda olmak üzere TBMM kürsüsünden 43 ko- nuşma yaptı; 5 kanun önerisi verdi.

I. Dönem milletvekilliğinden sonra 1923'te Sivas'a Hadis ve Arapça öğ- retmenliğine atandı. Bu görevde iken Hakk'a yürümüştür.

Tasavvufi Hayatı

Ömrünün çoğu araştırmak, eser telif etmek, yazılı ve sözlü olarak insan- ları irşad etmekle geçti.

Mustafa Takî Efendi, Tokat'a gidip, ders aldıktan üç gün sonra fenâ ma- kamına çıktıkları rivayet edilir. O'nun bu kabiliyetine hayran kalan Hâki kuddise sırruhu'l-azîz Efendi murakabe-i ahadiyet derslerini talim ettirerek sülûkünü kısa zamanda ikmal etmiştir. Bu halden sonra Sivas'a dönmeye ve orada hatm-i Hâcegân okutup, ders tarif etmeye memur kılınmışlardır. Arka- daşlarından bazıları; acaba bu kadar kısa zamanda sülûkünü tamam edebildi mi gibi düşüncelerine karşılık, Mustafa Hâki kuddise sırruhu'l-aziz şöyle cevap vermiştir:

"Sizler daha yarı yoldayken Mustafa Takî Efendi sülûkünü ikmal et- mişti."

Mustafa Hâki Efendi, Mustafa Tâki Efendi için şöyle buyurur;

"Mustafa! Senin elin bizim elimizdir."

Tokatlı Mustafa Hakî Efendinin Hakk'a yürümesinden sonra vazife İhramcızâde Hacı İsmail Hakkı Toprak Hazretlerine intikale ettiyse de sülûkünü ikmal etmediğinden muvakkaten, zuhurat yoluyla Mustafa Takî Efendiye ihvan teslim olmuştur.

Mustafa Takî Efendinin ilmî otoritesi, devrin âlimlerince de takdir edil- miş, kendisinden saygıyla bahsedilmiştir. Hasan Basri Çantay, ondan '*bü- yük sūfî, yüksek âlim ve ârif*' bir zât olarak bahseder. Onun ilmî otoritesini, hukuk bilgisinin derinliğini, mantık ve felsefeye olan vukûfiyetini, şer'î ilim-

lerdeki enginliğini kanun müzakereleri esnasında meclis kürsüsünden yaptığı konuşmalardan görmek mümkündür.

(r.18 Ağustos Salı 1341 – m. 18 Ağustos 1925) senesinde ihvanlarından birisi olan Yoncalıklı Mehmet Beyin hanesinde irtihal-i dar-i beka buyururlar. Cenazesini yaylı at arabasıyla Sivas'a getirilmiştir. Kabri, Sivas'ta Abdülvehhab Gazi Kabristanındadır.

Mustafa Takî Efendi Hakk'a yürüyünce bazıları demişlerdir ki;

“İlim üç Mustafa ile gitti.

Çorumlu Mustafa Rûmi Efendi,

Tokatlı Mustafa Hâki,

Sivaslı Mustafa Takî dir.”

İhramcızâde Hacı İsmail Hakkı Efendi, Darendeli Hacı Hasan Akyol, Baytarbeyli Mustafa Efendi ve Müezzîn Ali Efendi gibi, önde gelen şahsiyetler, onun sohbetlerinden feyiz almıştır.

İhramcızâde Hacı İsmail Hakkı Efendi Hazretleri Sivaslı Pirimiz Mustafa Takî Efendi hakkında **“Bizim sohbet şeyhimiz”** buyururlarıdır.

Bu arada Mustafa Tâki Efendi, Hakk'a yürüdükten sonra damadı Çerkez Yusuf Efendi ve oğlu Bedir Hafız'ın (Doğruyol) ¹⁰⁹¹ şeyhlik vazifesini deruhte etmekte ısrarcı olmuşlardır. Bedir Hafız Efendi gördüğü bir rüyada babasının emri üzerine İhramcızâde Hacı İsmail Efendi Hazretlerine gelip arzuhâl etmesinden sonra, Bedir Hafız'a;

“Gardaşım, Bedir Hafız o kolu da sen idare et” diyerek vazife-i ruhsatiye ¹⁰⁹² vermiştir.

Toplam yedi 7 çocuk babası olan Mustafa Takî Efendi dört kez evlenmiş, kendisinden bir kıza sahip olduğu ikinci eşi Behiye Hanım'dan boşanmış, 1950'de vefat eden üçüncü eşi Teyfika Hanım'dan çocukları olmamış, dördüncü eşi Emine Hanım'dan da boşanmıştır. Birinci eşi Hatice Hanım'dan altı çocuğu olmuştur. ¹⁰⁹³

Ailesi daha sonra **“Doğruyol”** soyadını almıştır.

¹⁰⁹¹—ŞEYH BEDRETTİN kuddise sırruhu'l-azîz EFENDİ

Asıl ismi Bedrettin Doğruyol olan Hacı Hafız Bedrettin kuddise sırruhu'l-azîz Efendi, Nakşî şeyhlerindedir. h.1327 yılında doğmuştur. Hacı Mustafa Tâki kuddise sırruhu'l-azîz Efendinin oğludur. Yıldızeli ve Sivas'ta hayatını sürdürmüştü. Yıldızeli Çarşı Cami imam-hatipliği görevinde bulunmuştur. 20 Nisan 1984 tarihinde Çatalpınar Cami'nde cuma namazı esnasında Hakk'a yürüdüğü tarih olmuştur. Kabri, mezarlıklar tarafından camiye gidilirken camiye 600 metre kala sol taraftadır. (YASAK, a.g.e. s. 58)

¹⁰⁹²—Zahiren şeyhliği yürütüp, mânada pire muttasıl olan sınırlı ruhsat sahibi.

¹⁰⁹³—Olumluluğunda beş çocuğu olduğu ifade edilen Mustafa Takî kuddise sırruhu'l-azîz Efendinin, torunu Mithat Doğruyol'un notlarında yedi çocuk babası olduğu ifade edilmiştir.

MENÂKIBİ

1-Bir hac seferinde Tokatlı Pirimize hizmet etmiş ve onun sayısız teveccüh ve iltifatlarına mazhar oluşunu kendisi şöyle anlatmıştır.

“Pir Efendimizle Mekke-i Mükەرreme’de hac farizasını tamamladıktan sonra Medine-i Münevvere’ye döndük. Ziyareti Nebevi’de fikrime geldi ki; doğrudan doğruya Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellemi rabıtaya alır feyz ve bereketinden azami derecede nasiplenirim. Ancak şebeke-i şerifin önünde ne kadar rabıta ve huzur aldıysam da tutturamadım. Bomboş kalmıştım. Anladım ve hemen Hâki kuddise sırruhu’l-azîz Efendi’yi vasıta ettim. Sel gibi, füyuzat akmaya başladı. Dışarı çıktığımızda buyurdu ki;

“Burada da beraber olsak daha iyi olmaz mı?”

Hemen eline kapandım ve O’ndan af diledim.”

2-Bahâüddîn Efendi bir hatırasında şöyle anlatmıştır.

“Mustafa Tâki kuddise sırruhu’l-azîz Efendi’yi yaz günlerinde Tokat’a davet ederdim. Lütfeder teşrif buyururlardı. Kendilerini gören Tokat ihvanı onun aynen Mustafa Hâki Hazretlerine benzediğini söylerlerdi. Sohbetlerinde sayısız nasib-i maneviyeye var idi. Ertesi yılın sonbaharında rahatsızlanmışlar ve beni emretmişler idi. Derhal Tokat’tan ayrılarak Sivas’a gittim ve orada hizmetleriyle bizzat meşgul olmak şerefine eriştim. Bir miraç gecesi miraciye okuyarak sohbet buyurdular. O yılın yaz aylarında yine ziyaretlerine gittim, bana Şam’a hicret etmem için emir buyurdular. Son görüşmemizdi. Kendileri ihvanların daveti üzerine Gürün’e gideceklerini söylemişlerdi.”

3- Mustafa Takî kuddise sırruhu’l-azize kendinden sonraki halife sorulunca buyurdu ki;

“İhramcızâde Hacı İsmail Efendi Allah’ın halifesidir. Bizim halife tayin etme salahiyetimiz yoktur.”

ESERLERİ

Şu anda bilinen dört eseri vardır.

1-Târîh-i Nûr-ı Muhammedi:

Hiz. Muhammed sallallâhü aleyhi ve sellem hayatını muhtevi Arap harfleriyle 18 cüz hâlinde yazılan bu eser, (r. 1339 -1341 / m. 1923 – 1925) tarihleri arasında Sivas Matbaası'nda basılmıştır.

Cüz cüz yazılan kitap, 17. Cüzünde Miraç hakkında yazılmış ve son 18.Cüzünde Fatmatü-z Zehra Validemiz hakkındadır.

2-Kırk Hadis (İlmihâl: Siyasî ve İctimaî) :

Bu eserin bir nüshası Sivas Belediyesi Kemal İbn-i Hümam Kütüphanesi'nde Hacı Hasan Akyol tarafından vakfedilen kitaplar arasında bulunmaktadır.¹⁰⁹⁴

Aynı eser, R. 1237- M. 1822 tarihinde Mithat Paşa Sanayi Mektebi Matbaası'nda basılmıştır.

3-Mevlid:

Mustafa Takî Efendinin nesir olarak yazdığı bu eserini sonradan İhrâmcızâde Hacı İsmail Hakkı Efendi kaddese'llâhü sırrahu'l-aziz nazma çekmiştir. (Yar-e Yadigâr'ın yazılmasına ilham olan eser)

Efendi Hazretleri mevlidinin başında bu konuyla alâkalı olarak şu bilgileri vermektedir:

*Üstadım Takî aleyhi'r-rahme
Yazmıştı mensur etmişti tuhfe
Şikeste-beste dürr-i mensurdan
Okudum nazm ettim nûr-ı mevfûrdan*

4-Ağaç Dikmenin Fazileti¹⁰⁹⁵

Mustafa Takî kuddise sırruhu Efendinin, bu isimle oldukça hacimli kitabının olduğu belirtilmektedir.

5-Makaleler

“Sırat-ı Müstakîm,” “Sebilürreşâd” ve “Beyânu'l-Hak” dergilerinde yazmış olduğu makalelerle dikkatleri üzerine çeken Mustafa Takî kuddise sırruhu'l-azîz Efendi, zamanının önde gelen fikir adamlarından biri olarak Türk siyasi ve fikir tarihinde önemli izler bırakmıştır. Yazılarında sade ve anlaşılır bir dil kullanarak halka inmeyi, onlara arzuladığı mesajı iletmeyi başarabilmiştir.¹⁰⁹⁶

¹⁰⁹⁴—Hacı Hasan Akyol'un istinsah ettiği bu nüsha, Târîh-i Nûr-ı Muhammediyye'nin “Fatimatü'z- Zehra” adlı son cüzünü de ihtiva etmektedir.

¹⁰⁹⁵—Mustafa Takî kuddise sırruhu Efendinin, bu isimle oldukça hacimli kitabının olduğu belirtilmektedir.

¹⁰⁹⁶—ÇINAR Fatih, *Mustafa Takî Efendi*, Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fak. Dergisi c. IX/2 Aralık 2005, Sivas, s. 180

HACI AHMET EFENDİ NIKSARÎ EFENDİ (ZARAKOL)

Mesudiye ilçesinin Beyseki köyünde (h.1279-m.1861) tarihinde doğmuştur. Babası Yusuf Efendi, annesi Marziyye Hanım'dır. Uzuna yakın orta boylu, siyah gözlü, uzun beyaz kıvrıkcık sakallı alnı geniş ve yüzü çok nurlu bir zattır. Daha çocuk yaşlarında ilk derslerini ve eğitimini, muhterem babaları Yusuf Efendiden okumuştur. O devrin en büyük âlimlerinden birisi olan Yusuf Efendi iki oğlunu ihtimamla okutmuştur. Gerçi altı çocuğu olan Yusuf Efendi bütün çocuklarının da okumalarını istemişse de, içlerinden Ömer Lütfi ve Hacı Ahmed Efendileri, zekâlarından ve ilme olan meraklarından dolayı özenle yetiştirmiştir. Zamanın âlimlerin takdim ve teşvikleriyle Endurun'a girmiş ve tahsillerini başarıyla bitirmişlerdir. Kardeşi Ömer Lütfi Efendi müderrisliğe kadar yükselmiştir, Kendileri de devrin büyük âlim ve mürşitleriyle derslerine devam etmişlerdir.

Hacı Ahmed Niksari Hazretleri uzun yıllar sonra memleketi Mesudiye'ye dönmüşlerdir. O sıralarda Çorum'da şöhret bulan Hacı Mustafa Rumî Hazretlerinden intisap etmiştir. Çorumlu Mustafa Rûmi Hazretlerinden, irşad vazifesi almıştır.

Kendileri ders okuttuktan sonra medresede kalır, günlerini ibadetle geçirir. Çok merhametli, halim ve yumuşak huylu olduğundan müridlerini uzun boylu riyazete tabi tutmamıştır.

Niksar'daki Çilehane Medreselerinde talebesi çok olmuştur. Niksar'da Karşıbağ mahallesinde kurduğu tekkesinde irşada başlayan Hacı Ahmet Efendinin daha çok Trabzon, Gümüşhane, Bayburt, Of, Tokat, Çorum, Alaca, İskilip ve Erzincan gibi yerlerde tesiri oldu.

Niksar'da daha çok Arapça, Farsça ve Osmanlıca eserlerden oluşan, zengin bir kütüphane kurmuş olan Hacı Ahmet Efendinin bu çalışması, zamanın idarecileri tarafından talan edilmiş, bu eserlerin bir kısmı İstanbul'a Süleymaniye kütüphanesine götürülmüştür.

Kurtuluş Savaşı yıllarında Pontus Rumlarına karşı, ihvanı ile birlikte mücadeleye ettiği, o dönemde yaşamış olanlar tarafından nakledilir. Kurtuluş Savaşındaki mücadelesi bilindiği halde, manevi yönü ve tasavvufi faaliyetleri nedeniyle takibata uğramış ve İstiklal Mahkemeleri'nde yargılanmıştır.¹⁰⁹⁷

Hacı Ahmet Efendi, tekke faaliyetlerinin yanında Danişmentli Devletinden kalma Ulu Cami'de verdiği vaazlarıyla halkı aydınlatmaya ve morallerini yükseltmeye çalışmış. İki defa evlenmiş olan Hacı Ahmet Efendi, 90 yaşlarında iken (30.01.1937) Hakk'a yürümüştür. Cenazesi, iyi bir müderris olan kardeşi Ömer Lütfü Zarakol tarafından yıkanarak kıldırılmıştır. Hacı Ahmet Efendi, 9 defa hacca gitmiştir. Turhal Gat köylü Mustafa Efendi, Erbaalı Muttalıp Efendi İskilipli Zeynelabidin Efendi, Alacalı Hacı Bekir Efendi ve Tosalı Mehmet Çevik Efendi gibi halifeleri vardır. Kabri, Nik-

¹⁰⁹⁷ — Fatsa, Mehmet, Tasavvufta Mekki Kolu, İst, 2000, s. 121

sar'da Melik Gazi kabristanlığındadır.

İrşad vazifesine bakacak vasıfta birini yetişmediği için, kendi ihvanlarının terbiyesini, Hakk'a yürümeden önce bir icazetname ile irşad Gavs'ül-âzam İhramcızâde Hacı İsmail Hakkı Efendi Hazretlerine bırakmıştır.

MENÂKIBİ

1- Niksar'da bir sarhoş, birazda etrafın dolduruşuyla Niksârî Şeyh Efendimizi taciz ve tehdit ederek talebesini dağıtmasını ve medreseyi terk etmesini ister. Sukut buyuran Hacı Ahmed Efendi o günü medresenin içinde değil de önündeki peykede yatarak geçirir. Aynı gece sarhoş kabadayı kendi evinde yatarken acayip bir rüya görür: Bakar ki, rüyasında Niksar kalesinin başında, bir zat ona şu ihtarda bulunuyor; *"Bizim Ahmed'imize bir daha dokunursan karışmam"* Rüyanın dehşetiyle uyanan, kabadayı boy abdesti alarak doğru Hacı Ahmed kuddise sırruhu'l-azîz Efendi'nin huzuruna gelir.

"Ne o Ağâ! Bizi buraya da mı koymayacaksın?" der. Sarhoş ayaklarına kapanarak tevbe eder.

2-Efendi Hazretlerinin torunlarından Sâkine Hanım'ın kocası Mehmet Altuntaş'ın babası Mehmet Efendi, Hacı Ahmed Efendinin yanında amele olarak bir zaman çalışmış ve ayrılacakları zaman

"Gardaşım! Allah Teâlâ sana hayırlı bir evlat ihsan etsin" buyurmuştur.

Bu duanın bereketiyle dünyaya gelen Mehmet Efendi, daha sonra İhramcızâde Hacı İsmail Efendi Hazretlerine damat olur.

Mehmet Altuntaş Sivas ilinde yetişmiş son devir hafızı kurradan olup teravih namazlarını hatimle kıldırarak müslümanlara hizmet etmiştir.

3- Çorumlu Mustafa Rûmi kuddise sırruhu'l-azîz Niksar'a Hacı Ahmet Efendiyi ziyarete gelince sormuş ki;

"Ne kadar ihvanınız var?"

"Efendim! 7 – 15 – 40 ihvanım var" demiş.

"Bu nasıl sayı Ahmet Efendi?" dediğinde

"Efendim yedi ihvan hatm-i hâce okuduğumuz ve sizi de tanıyanlardır. Onbeşi bu yedi ile görüşüyorlar. Kırkı bu onbeşi ile tanışıyorlar." Çorumlu Pir Efendi buyurdu ki;

"Allah Teâlâ yedinin içine onbeşi ve kırkı dâhil edecek, hepsi bizim ihvânımızdır."

SEYYİD ABDULLAH HAŞİMÎ EL MEKKÎ (ARAB ŞEYH) ¹⁰⁹⁸
Rifâî tarîkâtî şeyhlerindedir. ¹⁰⁹⁹

¹⁰⁹⁸—bkn. YILDIZ, Âlim, “Arab Şeyh’in Bir Mektubu Makalesi” Hayat Ağacı Dergisi, Bahar 2005, s. 46–47

¹⁰⁹⁹—Seyyid Ahmed b. Alî el-Mekkî b. Yahya er-Rifâî kaddese’llâhü sırrahu’l azîz (ö. 578/1182) Rifaiyye tarikatının kurucusu. 512’de (1118). Bağdat’la Basra arasında kalan Batâih bölgesinde Ümmüabide köyünde doğdu. Atalarından Rifâa el-Hasan el-Mekkî’den (ö. 331/943) dolayı Rifâî nisbesini aldı. Şarânî ise et-Tabakâtü’l-kübra’sında (s 1401, bu nisbenin aynı ismi taşıyan bir Arap kabilesine mensup olmasından ileri geldiğini yazar. Ancak onun hayatından bahseden ilk kaynaklarda böyle bir bilgi yoktur, son devir kaynakları da bu görüşü kabul etmezler. Doğum tarihi bazı müelliflerce 500 (1107) olarak verilmekle birlikte ilk kaynaklar 512 (1118) tarihi üzerinde ittifak etmişlerdir.

Ahmed er-Rifâî’nin Hz. Hüseyin soyundan gelen bir seyyid olduğunda bütün kaynaklar birleşirler. Babası Hakk’a yürüdüğünde yedi yaşında olan Ahmed er-Rifâî’yi, devrin büyük sûfilerinden dayısı Mansûr el-Batâihî, annesi ve kardeşleriyle birlikte himayesine aldı. Kur’an öğrenimini ve hıfzını tamamladıktan sonra, devrin âlim ve mutasavvıflarından Ali Ebû’l-Fazl el-Vâsıtî ve diğer bazı âlimlerden İslâmî ilimleri öğrendi. Ebu İshak eş-Sîrâzî’nin Şafîî fıkhi ile ilgili Kitâbü’t-Tenbih’ini okudu. Bu kitaba yazdığı şerh Moğol istilâsı sırasında kaybolmuştur. Vâsıtî ona icazet verdi ve hırkasını giydirdi. "Herkes üs-tadıyla ben ise talebem Rifâî ile iftihar ederim" diyen Vâsıtî, zahir ve bâtin ilimlerine sahip bir âlim ve sûfî olduğunu belirtmek üzere ona "ebû’l-alemeyn" unvanını verdi. Ahmed er-Rifâî, Vâsıtî’nin ölümünden sonra dayısı Mansûr el-Batâihî’nin terbiye ve irşad halkasına girdi. Rifâî’ye hilâfet ve "şeyhü’ş-şüyûh" unvanını vererek kendisine bağlı bütün tekkelerin şeyhliğini de tevdi eden Batâihî, Ümmüabîde’deki tekkeye yerleşip müridlerin irsad ve terbiyesiyle meşgul olmasını istedi. Birkaç sene sonra bölgesindeki şeyhlerin bazı ciddi tenkitlerine mâruz kalmış, hatta erkek ve kadın müridlerini aynı zikir meclisinde bir arada bulundurmamak gibi sünnet dışı uygulamalarda bulunduğu iddiasıyla Halife Müktefi’ye şikâyet edilmişse de bu durum onun çalışmalarına ve tesirlerinin yayılmasına engel teşkil etmemiştir. Müridlerinin sayısının artması, o bölgedeki şeyhlerin haset ve kıskançlığına sebep oldu. Ancak o birçok iftira, itham ve hakaretlerle karşılaşmasına rağmen, büyük bir sabır ve tevazu göstererek irşad vazifesine devam etti. Kendisini çekemeyenler Halife Müktefi’ye, erkek ve kadın müridlerini aynı zikir meclisinde bir arada bulundurduğu iddiasıyla şikâyet ettiler.(1155) Durumu yerinde araştırmakla görevlendirilen memur, kanaatlerini halifeye, "*Bu seyyid ve müridleri sünnet yolunda değillerse yeryüzünde sünnet üzere hareket eden hiç kimse kalmamış demektir*" şeklinde açıkladı. Bunun üzerine Halife, Ahmed er-Rifâî’ye, yaptırdığı tahkikattan dolayı özür dileyen bir mektup gönderdi.

1160’ta bazı yakınları ve müridleriyle birlikte hacca gitti. Dönüşte Medine’yi ziyaret etti. Medine uzaktan görününce devesinden inip yürüyerek Ravza-ı Mutahhara’ya girdi. Rifâî’nin bu ziyaret sırasında zuhur ettiği ileri sürülen bir kerametiyile ilgili meşkibe oldukça meşhurdur.

Rivayete göre. Rasûlullah sallallâhü aleyhi ve sellem kabri önüne gelince "*es-Selâmü aleyke yâ ceddî!*" diyerek selâm vermiş, orada bulunanlar Hz. Rasûlullah

Hazreti Pîr-i Sâni es-Seyyid eş-Şeyh Ahmed İzzeddîn es-Sayyâdî er-Rifâî kaddese'llâhü sırrahu'l azîzin (h.y.t: m.1271) sülâle-i tâhiresinden gelen es-Seyyid eş-Şeyh Muhammed Azîm el-Hâşimî el Mekkî es-Sayyâdî er-Rifâî Efendi Hazretlerinin oğlu es-Seyyid eş-Şeyh Abdullah el-Hâşimî el Mekkî es-Sayyâdî er-Rifâî kaddese'llâhü sırrahu'l azîz hazretleri (r.1245–m.1829)

sallallâhü aleyhi ve sellem *"Aleyke's-selâm yâ veledî"* sözüyle selâma karşılık verdiğini duymuşlar; cezbeye gelen Rifâî diz çöküp,

"Uzakta iken benim yerime varıp toprağımı öpsün diye sana ruhumu gönderiyordum; şimdi bu devlet bedenime de nasip oldu; uzat elini de dudaklarımla öpeyim" mânasına gelen meşhur şiirini okumuş; bunun üzerine Hz. Rasûlullah sallallâhü aleyhi ve sellem kabrinden dışarıya nürâni bir el uzanmış ve Rifâî bu eli öpmüş; aralarında Hayyât b. Kays el-Harrânî ve Adî b. Mûsâfir gibi zatların da bulunduğu büyük bir topluluk hadiseye şahit olmuşlardır. Ahmed er-Rifâî'nin biyografisini yazan müellifler pek çok şahit ismi sayarak bu menkıbeyi mütevâtir bir haber şeklinde değerlendirirler. (Gâyetü't-tahrir müellifi Abdülazîz ed-Dîrîni, Hz. Peygamber'in selâma karşılık vermesinin ve kabrinden dışarıya nürâni bir elin uzanmasının mümkün olduğu hakkında devrin kadısına ait bir fetvayı da zikreder. Celaleddin es-Süyûtî bu haberi incelediği eş-Şerefî'l-muhtem adlı risalesinde hadisenin tevatür derecesine ulaştığını söyler. Rifâî şeyhlerinden Ebü'l-Hüdâ es-Sayyâdî de bu menkıbe hakkında kaleme aldığı el-Kenzü'l-mutalsem fi meddi yedi'n-Nebi li-veledihî'l-ğavs er-Rifâî adlı eserinde bu menkıbeye yer veren pek çok kitap ve müelliften iktibaslar yapmıştır. Rifâî'ye saygısı ve bağlılığı olanların bu menkıbeyi mütevâtir haber olarak gösterme gayretlerine rağmen, bizzat Rifâî, prensip olarak keramete önem vermemiştir.

Abbasî Halifesi Müstencid, Ahmed er-Rifâî'ye bir mektup göndererek kendisine nasihat ve tavsiyelerde bulunmasını istedi. Rifâî'nin cevabî mektubunu beğenen halife ona ve dervişlerine birçok hediye gönderdi, bir sene sonra da sarayına davet etti. Halife, maiyetindekiler ve Bağdat şeyhleri ona büyük bir saygı ve ilgi gösterdiler. İrşâdü'l müslimîn müellifi Fârûsî, halifenin onu ikinci ve üçüncü gün yalnız başına saraya davet ettiğini, babasının kabri civarında icra ettiği zikir meclisine kendisinin de katıldığını anlatır. Bu ve benzeri kayıtlardan onun Abbasî halifelerinden hürmet gören, devrinin tanınmış ve itibarlı bir sūfisi olduğu anlaşılmaktadır, ikinci defa hacca gittiği kaynaklarda ifade edilmekle birlikte tarih verilmemektedir.

Ahmed er-Rifâî, şiddetli bir ishal hastalığı sonunda 22 Cemâziyelevvel 578'de (23 Eylül 1182) vefat etti. Türbesi Bağdat'ın güneyinde Vâsıt yakınlarındadır, ilk eşi Hatice binti Ebû Bekir el-Vasıtî en-Neccârî'den Fâtıma ve Zeyneb adlarında iki kızı, onun vefatından sonra evlendiği Râbia'dan Salih adlı bir oğlu olmuş, ancak Salih evlenmeden vefat ettiği için nesli kızları ile devam etmiştir. Fâtırna'dan İbrahim el-A'zeb (ö. 609/ 1212) ve Ahmed el-Ahdar (ö. 645/1247) adlarında devirlerinde meşhur iki sūfî, Zeyneb'den ise ikisi kız altısı erkek olmak üzere on torunu olmuştur. **Bunlardan İzzeddin Ahmed es-Sayyad (ö 670/ 1271) Rifâiyye'nin Sayyâdiyye kolunun kurucusu olup tarikatın Irak, Hicaz, Yemen, Mısır ve Suriye'de yayılmasında tesiri olmuştur. Ahmed er-Rifâî'nin nesli günümüze kadar devam etmiştir. Rifâî aileler Suudi Arabistan, Irak, Suriye, Mısır, Lübnan gibi ülkelerde bulunmaktadır.**

senesinde Mekke-i Mükerrerme'de dünyayı teşrif etmişlerdir. Annesi Havva Mehri Hanım'dır.

Hız. Seyyid Abdullah el-Hâşimî el Mekkî , babası Seyyid Muhammed Azîm el-Hâşimî kaddese'llâhü sırrahu'l azîze intisab etmiş, babasından seyr-i sülûk görüp Rıfâî-Sayyâdî, Kâdirî, Bedevî, Şâzelî, Sâdî, Nakşibendî, Mevlevî tarîklerinden hilâfet icazet almıştır.. Daha sonra Medine-i Münevvere'ye gidip es-Seyyid eş-Şeyh Hasan er-Rıfâî Hazretlerinden ve es-Seyyid eş-Şeyh Sâlim er-Rıfâî hazretlerinden Rıfâî-Sayyâdî üzere birer hilafet daha almışlardır. Mekke-i Mükerrerme ve Medîne-i Münevvere'de pek meşhur olan Hâşimî-Sayyâdî ailesi bu civarda Tarîkat-ı Âliyye-i Rıfâiyye'nin intişarına pek büyük hizmetlerde bulunmuşlardır. Hazreti Pîr-i Sâni es-Seyyid eş-Şeyh Ahmed İzzeddîn es-Sayyâdî er-Rıfâî kaddese'llâhü sırrahu'l azîzin bu ailesi Hicaz ve civarı haricinde, Suriye, Irak ve civarında da Rıfâiyye-i Sayyâdiyye'nin merkez dergâhı olmuşlardır. Seyyid Abdullah el-Hâşimî el Mekkî Hicaz'dan Afganistan'a gitmişler orada 20 sene kalarak Tarîkat-ı Rıfâiyye'yi neşr etmişlerdir. Daha sonra İstanbul'a gelen Hazreti Seyyid Abdullah el-Hâşimî kaddese'llâhü sırrahu'l azîz Sultan İkinci Abdülhamid Han'ın pek çok iltifatlarına mazhar olmuşlardır. Bizzat pâdişah tarafından kendilerine **Şeyhü'l-Ekber** ünvanı verilmiştir.

Sivas'a gelmeden önce İtalya'da bulunduğu rivayetleri de vardır. Abdullah Hâşimî el Mekkî kaddese'llâhü sırrahu'l azîz Anadolu'nun pek çok yerinde irşad faaliyetlerinde bulunmuştur. Bu arada İç Anadolu Bölgesindeki bütün Seyyid'lerin başına "Nakibü'l-Eşraf" olarak atanmışlardır. II. Abdülhamid Han Sivas vilayetindeki Sünnî ve alevi cemaatin arasında başlamış olan karışıklık ve fitne had safhaya vardığından Seyyid Abdullah Hâşimî el Mekkî Rifâ-i kuddise sirruhu'l-azîzi İstanbul'a çağırılmış bu durumun düzeltilmesi için rica etmiştir. 1876'da Sivas'a gelip yerleşmiş ve dergâhını açmıştır.¹¹⁰⁰

29 Nisan 1896 de İzmir Paye-i Mücerredesi,¹¹⁰¹ 23 Ocak 1900 de birinci dereceden terfii,¹¹⁰² 15 Şubat 1900 de ikinci rütbelerden Mecidi Nişanı itası¹¹⁰³ verilmiştir.

Siyasî hayatı çok canlı geçen Sivas'ın idarî amirleriyle ve özellikle dönemin Sivas valisi Reşit Akif Paşa ile (valiliği 1901–1908) iyi münasebetler içerisinde olmuştur. 1903 yılında alamadığı terfi, maaş artırımını ve 1908'de Osmanlı nişanını 25 Şubat 1908 de Bilâd-ı Hamse'den Bursa payesi ile bir nişan verilmiştir. Ancak İttihat ve Terakkî Hükümetinin zulmünden kurtulamamıştır. Mekke-i Mükerrerme'ye sürgün gitmiştir.

¹¹⁰⁰—BAO, Fon Kodu: İ..DH.. Dosya No:1018 Gömlek No:80293

¹¹⁰¹—**Paye-i Mücerrede:** Bir Memuriyetin fiili olarak değil, rütbe olarak verilmesi. BAO, Fon Kodu: Y..MTV. Dosya No:141 Gömlek No:10

¹¹⁰²—BAO, Fon Kodu: Y..MTV. Dosya No:197 Gömlek No:126

¹¹⁰³—BAO, Fon Kodu: İ..TAL. Dosya No:202 Gömlek No: 1317/L–094

Mekke-i Mükerrerme'ye Sürgün Edilmesindeki Yazışma Metinleri

31 Mart 1325 (13 Nisan 1909) vakası ile Hareket Ordusu İstanbul'a girmiş ve II. Abdulhamid Hanı 33 yıl padişahlık yaptıktan sonra 27 Nisan 1909 da tahtan indirdiler. Divan-ı Harb-i Örfi (Sıkıyönetim Mahkemeleri) kararları neticesinde birçok kişiye idam, sürgün vb. cezalar verildi.

Abdullah Haşimî el Mekki Hazretleri 24 Kanunisâni 1324 / Cumartesi / 6 Şubat 1909'da kurulduğu ilan edilen **İttihad-ı Muhammedi Cemiyeti**'ne girdiğinden 31 Mart vakasından sonra ki, yargılamalar neticesinde cemiyet azalarına ¹¹⁰⁴ ağır cezalar verilince Abdullah Haşimî El Mekki'ye Sivas'tan Mekke-i Mükerrerme'ye müebbeden nefyine karar verilmiştir. ¹¹⁰⁵ Şöyle ki;

¹¹⁰⁴—ALBAYRAK, Sadık, İrticanın Tarihçesi, İst, 1987, c.I, s, 174

İttihad-ı Muhammedi Cemiyeti İstanbul Merkezi, İdare Meclisi Azaları:

- 1) Süheyl Paşa Hazretleri,
- 2) Şeyh Feyzullah Efendi zade Mehmet Sadık Efendi Hazretleri,
- 3) Bâyezid Dersiamlarından Mehmet Emîn Hayretî Efendi
- 4) İbnu'n-Nafî Ahmet Es'at Efendi,
- 5) Şeyh el-Hac Mehmet Emin Efendi,
- 6) Karagümrük Camii ikinci imamı Nevşehirli Hafız Mehmet Sabrî Efendi,
- 7) Bandırma Naibi Şevket Efendi,
- 8) Bediuzzaman Said Kürdi İbni Mirza,
- 9) Hırka-i Saadet Hazret-i Nebevi Kethüdası Hacı Hayri Bey Efendi,
- 10) Evkaf-ı Hümayun ser-veznedarı Raşit Efendi
- 11) Debre-i Balâ redif kumandanlığından münfasıl ferik Rıza Paşa
- 12) Volkan yazarlarından Farukî Ömer Şevki Efendi,
- 13) Tarikat-ı Halvetiyeden Şeyh Seyyit Müslim Penah Etendi Daredevî,
- 14) Binbaşı Refik Bey Efendi,
- 15) Kadiri Şeyhi Veli Mehmet Efganî Efendi,
- 16) Mucîz dersiamlardan Ahmet Nazif Efendi,
- 17) Feriklikten emekli Hacı İzzet Paşa,
- 18) **Sivas Vilayeti Nakibul-Eşraf Kaymakamı Seyyit Abdullah Haşimî el-Mekkî Efendi Hazretleri,**
- 19) Memurlardan İhsan Bey,
- 20) Memurlardan Hayrî Bey,
- 21) Fatih dersiamlarından Divriliği Kadızâde Abdullah Ziyaeddin Efendi,
- 22) Şeyh Yunus Dergâhı Post-nişini Şeyh Ali Efendi,
- 23) Beylerbeyi Camii Vaizi Hacı Kâzım Efendi,
- 24) Şeyhzade Hacı Mehmet Efendi,
- 25) Müderrislerden Tevfik Efendi,
- 26) Volkan yazan Derviş Vahdeti.
- 27) Nakşibendî meşayihından, muhaddis Dağıstanlı Ömer Ziyaeddin Efendi

¹¹⁰⁵—ALBAYRAK, Sadık, İrticanın Tarihçesi, İst, 1987, c.I, s, 175

1-

Sivas'ta Rifai dergâhı şeyhi Abdullah Haşimi bin Mehmet Efendi hakkında mev-kufen Divanı harbi örfice icra kılınan tahkikat neticesinde mumaileyhin şüpheli güruhtan bulunduğu anlaşılmiş iradei örfiye kararnamesinin altıncı maddesine tevfiikan kendisinin memleketi bulunan Mekke-i Mükerreremeye müebbeden nakline bil- ittîfak karar verildi.

AZALAR
Rûmi 3 Ağustos 1325
Hicri 29 Recep 1327
Milâdi 16 Ağustos 1909

1106

2-

SER NAME 421

Huzuri samii cenabı sadaret penahiye

Maruzu çaker keminelidirki

Sivas'ta rifai dergâhı şeyhi Abdullah Haşimi bin Mehmet Efendinin hakkında mev-kufen divanı harbi örfice icra kılınan tahkikat ve muhakemat neticesinde sadır olan hükmü mübeyyen divanı harp mazbatası madviyyen huzuru samileri kılınmış olmak-la İcra icabına müsaade-i fahimaneleri seza var buyurulmak babında emru ferman hazreti veliyyul emrindir.

Hareket Ordusu Kumandanı
Mahmut Şevket
Rûmi 3 ağustos 1325
Hicri 29 Recep 1327
Milâdi 16 Ağustos 1909

1107

3-

Atufetlü Efendim Hazretleri

Sivas'ta Rifai dergâhı şeyhi Abdullah Haşimi bin Mehmet Efendi hakkında Divanı harbi örfice icra kılınan tetkikat ve tahkikat neticesinde mumaileyhin şüpheli güruhtan bulunduğu anlaşılmasına binaen idare-i örfiye kararnamesinin altıncı maddesi hükmüne tevfiikan memleketi bulunan Mekke-i Mükerreremeye müebbeden nef'i hakkında divanı harp örfiden tanzim olunan mazbatanın gönderildiği beyanıyla icra-i icabını havi hareket ordusu kumandanlığının tezkeresinin melfufu ile arz ve takdim kılınmak ile iradei seniyye-i hazreti padişahi ne-veçhile şeref sudur buyurulur ise, mantuku ali infaz kılınacağı beyanıyla tezkire-i senaveri terkim kılındı efendim.

SADRAZAM
Rûmi 5 Ağustos 1325
Hicri 1 Şaban 1327
Milâdi 18 Ağustos 1909

Maruzu kemireleridir.

Reside-i desti tazim olup Melfuflarıyla

¹¹⁰⁶— BOA, Fon Kodu: İ.AS..Dosya No:89 Gömlek No:1327/Ş-14

¹¹⁰⁷— BOA, Fon Kodu: İ.AS..Dosya No:89 Gömlek No:1327/Ş-14

**Beraber manzur âli buyurduğum
iş bu tezkere-i sami sadaret penahileri
üzerine muacibence iradei seniyye-i cenabı padişahi
şeref müteallik buyurulmuş olmakla
Ol babda ol zaman hazreti veliyyul emrindir.**

**Rûmi 6 Ağustos 1325
Hicri 2 Şaban 1327
Milâdi 19 Ağustos 1909**

1108

4-

Harbiye Nezareti 24 Şaban 1327

Sivas'ta Rifai dergâhı şeyhi
Abdullah Haşimi bin Mehmet Efendinin
Memleketinden müebbeden nefyedilmesi hakkında

Muhakemat dairesi 333

Saadetlü efendim hazretleri Sivas'ta rifai dergâhı şeyhi Abdullah Haşimi bin Mehmet Efendi hakkında divanı harp örfice icra kılınan tetkikat ve tahkikat neticesinde mumaileyh şüpheli güruhtan bulunduğu anlaşılmiş binaen idare-i örfiye kararnamesinin altıncı maddesi hükmünce memleketi bulunan Mekke-i Mükerrmeye müebbeden nefyi hakkında birinci divan harp örfiden tanzim ve hareket ordusu kumandanlığından ba-tezkire teb'id olunan mazbata üzerine balaya müsteniden 6 ağustos 1325 tarihinde iradei seniyyeyi hilafet penahi şeref taalluk buyrulduğu, ba buyrulduğu ve izbar buyurulmuş olduğundan, bir mantuku emru fermanı hümayun mumaileyh alelusul emniyetti umumiye müdürîyetine teslim edilmiş ba-muhtura merkez kumandanlığına tebliğ edilmiş olduğundan muhakemat dairesi ifadesiyle beyanı hale ibtidâ kılındı ol babda emri ferman efendim hazretlerindir

**Harbiye Nazırı
Rûmi 24 Ağustos 1325
Hicri 21 Şaban 1327
Milâdi 6 Eylül 1909**

1109

5-

Dâhiliye Nezareti Muhaberatu Umumiye Dairesi

EVRAK 850

Rûmi 28 Ağustos 1325

Hicri 24 Şaban 1327

Milâdi 10 Eylül 1909

Hicaz Vilayeti Behiyyesi

Sivas da Rifai dergâhı şeyhi Abdullah Haşimi bin Mehmet hakkında Divanı harbi örfice icra kılınan tetkikat ve tahkikat neticesinde mumaileyhin şüpheli güruhtan bulunduğu anlaşılmiş binaen idare-i örfiye dairesinin altıncı maddesi hükmüne tevfikân memleketi bulunan Mekke-i Mükerrmeye müebbeden nef'i hakkında divanı harp örfi kararıyla bil-istizan hilafet penâhi şeref müteallik bulunarak icabı derdest icra bulunacağı harbiye nezaretine emri ferman buyurulmakla

1110

¹¹⁰⁸— BOA, Fon Kodu: İ.AS..Dosya No:89 Gömlek No:1327/Ş-14

¹¹⁰⁹—BOA, Fon Kodu: DH.MUİ...Dosya No: 7/-1 Gömlek No:53

Yukarıda yazışmalarını naklettiğimiz işlemler neticesinde Mekke-i Mükerrerme'ye sürgün edilen Sivas'ta Rifai dergâhı şeyhi Abdullah Haşimi kuddise sırruhu'l-azîz ve ailesi maddî sıkıntıya düşmüştür.

Daha sonra aşağıda sunacağımız arzuhal ile kendisine ait maaşın ve evkaftan gelen gelirlerin iadesi için müracaat etmiştir ve kabul edilmiştir.

6-

Huzuri Aliye-i Hazreti Vilayet Penâhiye

Maruzi Daiyanemdir.

Daiyeleri Sivas vilayeti celilesi nakibül eşraf kaymakamı ve Rifai dergâhı şerifi postnişi iken hasbel kader Mekke-i Mükerrerme'ye müebbeden teb'idime dersaadette müteşekkil divanı harb örfice verilen hüküm ve karar üzerine buraya (Mekke) gelmiş isemde sinnim seksene garip bulunduğundan başka bir çarem yok ise, bu da muvafıki muaddilet olmayacağından esâsai atiyesi kendi tarafımdan ettirilen dergâhı şerifi mezkûrun maliyeden muhavvel bin kuruş maaş kat edildiği cihetiyle Seddi lazım gelmiş ise, de tekyenin Seddi tariki rifaiyeye muhalif bulunduğundan gerçi icazet verdiğim mahdum kullar (Mehmet Ragıp) vekâleti ifa edeceği tabiidir. Ancak herhalde miktar kafi akçenin tedarikine mütevakkıf bulunmasına ve infakı iaşeleri üzerime farzı ayn olan on nefer evladı iyalimin Sivas vilayetinde bir haleti sefalette kalmalarına binaen gerek mahdum kölenizi de tekyeyi küşadına ve gerekirse aileyi maruzatın infak ve iaşelerine temine müktezai akçenin sarfı zımında kaydı hayat şartı ile ez gayri-temil Sivas vilayeti maliyesinden şehri tesviye edilmekte olan 900 ve evkaftan muhavvel 400 ki, ceman bin üçyüz kuruşun Mekke-i Mükerrerme emvalinden havalei ita ve tesviyesine iyabet buyurulmuş mukaddes olan meşrutiyetin bahş edildiği adalet namına istirham eylerim ve el-yevm nan-paresine muhtaç ve sinnim ise, şehri şeyhuhata vasıl olduğu nazarı vilayet penahilerince malum olacağı gibi, ancak merhametinize dehalet eylerim ol bab da emri ferman hazreti men-lehül emrindir.

*Sivas Vilayeti
Rifai Dergâhı Postnişini
Seyyid Abdullah Haşimi
Daileri*

*Rûmi 22 Teşrinisani 1325
Hicri 22 Zilkade 1327
Milâdi 5 Aralık 1909*

1111

¹¹¹⁰—BOA, Fon Kodu: DH.MUİ...Dosya No: 7/-1 Gömlek No:53

¹¹¹¹—BOA, Fon Kodu: DH.MUİ...Dosya No:50/-1 Gömlek No:24

7-

Hicaz Vilayeti
Mektubu Kalemi
Adet 138

Dâhiliye Nazareti Celilesine

Hülâsa: Müebbeden Mekke-i Mükerrerme'ye tebid edilmiş Seyyid Abdullah Haşimin Sivas vilayetine mahsus maaşın Mekke-i Mükerrerme emvalinden havalei ita ve tesviyesine dair verdiği arzuhalin leffen taktim edildiği hususunda

Atufetlü efendim Hazretleri

Sivas vilayeti nakib-ül eşraf kaymakamı ve rifai dergahı poştışini iken divanı harp örfi kararıyla müebbeden Mekke-i Mükerrerme'ye tebyid edilerek buraya geldiğinden ve sinni garib bulunduğundan bahsile ailesinin tebmini maişetleri zımında Sivas vilayetinden şehri tesviye edilmekte olan 900 ve evkaftan muhavvel 400 ki, ceman bin üçyüz kuruşun Mekke-i Mükerrerme ahvalinden havalei ita ve tesviyesi esbabının istikmaline dair Seyyid Abdullah Haşimî imzasıyla verilüp leffen arz ve takdim kılınan arzuhalde istida ve istirham olunmakla muktezasın ifası hususuna musaaadei celile-i nezaret penahileri şayan buyurulmak babında emrû ferman hazret mennehul emrindir.

Vali vekili
Rûmi 23 Teşrinisani 1325
Hicri 23 Zilkade 1327
Milâdi 6 Aralık 1909

1112

8-

20 Kanunevvel 1325
20 Zilhicce 1327
2 Ocak 1910

Maliye Evkaflı Hümayun Nezareti Aliyesine

Sivas Vilayeti Nakib'ül eşraf kaymakamı ve Rifai dergahı şeyhi iken divanı harp örfi kararıyla Mekke-i Mükerrerme'ye nefyi ve teb'id edilmiş isede men ü temin maişete gayri muktedir bulunduğunun bahsi ile vilayet müşarül ileyhce şehri mahsusı 900 ve ,..... ve evkaftan muhavvel 400 ki, ceman bin üçyüz kuruşun mekki mükerrerme emvalinden havalei tesviyesi hakkında Seyyid Abdullah Haşimi imzasıyla verilen arzuhalin leffile icrai icabı hicaz vilayeti ve vekâletine ba-tahrirat izbar ve keyfiyet maliyeyi evkaflı hümayun nezareti aliyesinde işar kılınmış olmakla nezareti Aliyelerince dahi sureti istidaya ve ahval emsaline nazaran iktizasının ifa ve inayeti himmet mütemennadır efendim.

1113

¹¹¹²—BOA, Fon Kodu: DH.MUİ...Dosya No:50/-1 Gömlek No:24

¹¹¹³—BOA, Fon Kodu: DH.MUİ...Dosya No:50/-1 Gömlek No:24

Seyyid Abdullah Haşimî el-Mekki Rifâinin Mekke-i Mükerrreme'den dönüşünün tarihini elimizdeki bilgiler ışığında tam olarak bilememekteyiz. Ancak torunlarından duyduğumuz ifadeye göre “Mekke’de yedi sene kalmıştır. Bu yedi sene zarfında “***Kâbe’nin altın halkalarına yapışıp aileme tekrar kavuştur diye Rabbime çok dualar ettim***” dediği rivayeti meşhurdur. Bu zaman içerisinde eşi Halime Hanım evkaftan gelen para ve kendisinin gece gündüz el işleri yapıp satarak dergahın hizmette kalmasına yardım etmişlerdir.”¹¹¹⁴ Rivayetlerden 1. Dünya savaşı sonlarına doğru Sivas’a döndükleri anlaşılmaktadır.

Milli Mücadele döneminde ise, Sivas’ta yapılan 4 Eylül Sivas Kongresi-ne Sivas temsilcisi olarak katılmış,¹¹¹⁵ Mustafa Kemal Paşa’ya destek vermiş, kendisini Sivas’da bulunduğu müddetçe dergâhında misafir etmiş ve Paşa’yı suikastten kurtarmışlardır. Sivas Kongresi boyunca delegelerin yemek ihtiyacına büyük miktarda katkı ve eşyalar Abdullah Hâşimî el Mekki kaddese’llâhü sırrahu’l azîz dergâhından karşılanmıştır. Sivas Kongresi fotoğrafı olarak bilinen, Kongre Binası önünde çekilmiş fotoğrafta Atatürk’ün sağ tarafında görülen kişi Abdullah Haşimî el Mekki Hazretleridir.

Evlilikleri ve Çocukları

Sivas vilayetinde iken iki evlilik yapmıştır. Halime isimli bir hanımla evliliğinden Mehmed Ragıp (d. r:17 Ramazan 1295- m:15 Eylül 1878) ve Ahmed Sirâceddin (d. r: 2 Safer 1311- m:14 Ağustos 1893) isminde iki oğlu ve Fâtımâtüzzehra isminde bir kızı olmuştur. Diğer hanımı Divriğili Fatmagül Hanım Kasım 1891’de vefat etmiştir.

Abdullah Haşimî kuddise sırruhu’l-azîzin çocuklarından hafız olan kızı Fatıma bekâr olarak vefat etmiş, büyük oğlu Mehmet Ragıp’ın da iki ayrı evliliğinden çocuğu olmamıştır. Küçük oğlu Ahmet Sirâceddin asteğmen olarak Doğu cephesinde savaşmış ve Ruslara esir düşmüştür. Bir Gürcü kadın tarafından kurtarıldıktan sonra bir süre Erzurum’da tedavi altına alınmış daha sonra Sivas’a dönmüştür. Cumhuriyet sonrasında Fizik-Kimya-Biyoloji öğretmeni olarak, Sivas Lisesi, Sivas Öğretmen Okulu, Malatya Lisesi, Elbistan Lisesi, Bafra Lisesi, Trabzon Lisesi ve son olarak Kilis Lisesi’nde çalışmıştır. Kırk yedi yıl öğretmen olarak çalıştıktan sonra 1951 yılında emekliye ayrılarak Sivas’a dönmüş ve 1955 yılında Sivas’ta Hakk’a yürü-

¹¹¹⁴—Seyyide Bilengül ALTUNTAŞ’tan dinledim.

¹¹¹⁵—Sivas Kongresi delegelerinin yemekleri ilk günlerde Sivas Belediyesi tarafından karşılandı. Belediye Başkanı Abdülhak Bey sadece yemekle değil, bütün sorunlarla yakından ilgilendi. Daha sonra masrafları kısmak amacıyla, yemekler Kongre binasının alt katındaki mutfakta çıkarıldı. Yemek giderleri belli ölçüde Sivas’ın varlıklı aileleri tarafından karşılandı.

Şehrin ileri gelenleri ve yöneticileri sık sık kongre binasına giderek, Mustafa Kemal Paşa ve beraberindekileri ziyaret ettiler, gece sohbetlerine katıldılar.

müştür. Ahmed Siraceddin'in; Seyyid Nizameddin, İzzettin ve Şehri Banu isimlerini taşıyan üç çocuğundan, 1917 doğumlu olan Seyyid Nizameddin isimli oğlu hayattadır ve Sivas'ta yaşamaktadır.

Abdullah Haşimî kuddise sırruhu'l-azîzin Fadime isminde bir evlatlığı da vardır. Şeyh tarafından büyütülüp evlendiren Fadime Hanım'ın torunları da Sivas'ta yaşamaktadırlar.

Hakk'a Yürüyüşü

1909 yılında Mekke-i Mükerreme'ye sürgün olarak gittiğinde yaşı sekene yaklaştığını arzuhalinde beyan eden Abdullah Haşimî kuddise sırruhu'l-azîzin 13 Kasım 1922¹¹¹⁶ tarihinde Hakka yürüdüğünde 92 yaşında olduğu anlaşılmaktadır.

Abdullah Haşimî el Mekki için, Atatürk'ün bir başsağlığı telgrafı ile cenaze için yüz lira para göndermiştir.

Türbesi

Satın alıp Rifâi Tekkesi olarak vakfettiği konağın alt katındaki bir odada ebedi istirahatına çekilmiştir. Şimdi ise kabri, Kabri Paşabey mahallesinde kendi ismiyle anılan Arab Şeyh Caddesi üzerindedir. Burası, Ulu Camii'nden öğretmen evine giderken Örtmelipınar Camii'ni geçtikten sonra sol tarafta yıkılmış bir kaç duvarı duran eski konağın yıkık duvarları arasında küçük kulübe görünümdeki türbedir. Türbe olarak yapılmış olan bina, tuğla ile örülüp, dış tarafı çimento ile sıvanmış, duvarlarına kilim ve seccadeler asılmıştır. Çatısı üzerine ise, bir çinko sac konulup üzerine taşlar konularak meydana getirilmiş alelade bir yapıdır. Yol genişletme çalışması öncesi iki katlı bu konağın alt katındaki bir odanın içerisinde bulunan türbe, konağın yıkılması nedeniyle dışarıda kalmıştır.

İnşaallah, Ehl-i Rifâi tarafından mekânın aslına tekrar çevrileceği zaman büyük bir zuhuratın olacağı işareti verilmiştir. (Allah-ü a'lem)

Tarîkat Silsilesi

Abdullah Haşimî el Mekki Sivas'ta 32. Tekkesini açmıştır. Meşihat arşivindeki bir belgeye göre, 24 Şevval 1313 (8 Nisan 1896) tarihinde Sivas nakîbü'l-eşraf kaymakamlığı görevine getirilmiştir.¹¹¹⁷ Aynı belgeye göre 21

¹¹¹⁶—13 Ekim 1922 tarihini de verenler var.

¹¹¹⁷— **NAKİB-ÜL EŞRAF:** Hazreti Rasûlullah sallallâhü aleyhi ve sellem sülâlesi mensuplarının işleriyle meşgul olan vazife sahibi hakkında kullanılan bir tâbirdir.

Ehl-i beyitten olanlara İslâmiyyetin her devrinde pek ziyade hürmet ve tazim gösterilir, kendilerine ait işlere bakmak üzere içlerinden biri reis tâyin edilirdi. Nakib-ül Eşraf adını alan bu reis Rasûlullah sallallâhü aleyhi ve sellem sülâlesi mensuplarının işlerine bakar, neseblerini kayıt ve zapt eder, doğumlarını, ölümlerini

deftere geçirir, onları âdi sanata girmekten ve fena hallerde bulunmaktan meneder, haklarını korur, fey ve ganimetten kendilerine ait hisseyi alıp aralarında dağıtır, sülâleden olan kadınların küfvi olmayanlarla evlenmelerini men ederdi. Hulâsa Nakib-ül-eşraf Muhammed Mustafa sallallâhü aleyhi ve sellem hanedanı efradının umumi bir vâsisi hükmünde idi.

Nakib-ül-eşraflık mansıbı, gördüğü vazifesinin şerefinden ötürü, en yüksek mansıplardan sayılır, Halifeden sonra gelirdi. Bu sebebden Abbasî halifesi (Kadir Billâh) -zamanında Nakib-ül-eşraf bulunan (Eş-Şerif-ür Radi) halifeye hitaben yazdığı bir şiirde

“Aramızda bir fark var ise, o da sen halifesin ben değilim. Başka cihetlerden bir birimizden farkımız yok” demişti.

Halifeler tarafından Nakib-ül-eşraflara yazılan fermanlar ve beratlarda bu makamı ihraz etmiş olanların kadir ve menziletlerinin büyüklüğüyle mütenasip tâzimkâr sözler kullanılır, şikâyet (zemzem dağıtma vazifesi) ve divan-ı mezalim (adalet divanı) riyaseti gibi yüksek memuriyetler verilir. İslâm devletlerinde her devir ve asırda Nakib-ül-eşraflara hürmet ve tazimde bulunulmuştur.

Osmanlılar Mısır’ın fethini mütaakip Yavuz zamanında “Hâdim-ül-Haremeyn” unvanını almışlar ve o tarihten itibaren Mekke ve Medine ile sıkı münasebete başladıkları halde daha Yıldırım zamanında “Nakib-ül-Eşraf” tâyin eylemişlerdir. Hammer’in (cilt 2, sayfa 255) buna dair olan ifadesi şöyledir: “Yıldırım Bâyezid Seyyid Nuta’yı, ilmî fezailinden dolayı Nakib-ül-eşraf tâyin etmişti. “Seyyid Nuta’ ölünce oğlu (Zeynelâbidin Efendi) kendisine halef oldu. Nakib-ül-eşraflık Fatih zamanında bir aralık lağvedilmiş ise, de oğlu Bâyezid’in saltanatı zamanında tekrar ihdas olunmuş ve ondan sonra inkıtasız devam etmiştir.

Rahmetli Ali Emîri Efendi (hyt: 1924) “Hadim ve hafız-ı emanat-ı mübareke, hulefayı Osmaniyenin şeref-i silsile-i siyadeterive ilm-i celil-i ensabın fevaidi” başlığı ile yazdığı kıymetli bir yazıda (Osmanlı Tarih ve Edebiyat Mecmuası, 30 Eylül 1335, adet 19) şu tafsilâtı veriyor:

“Selâtin-i Osmaniye’nin sadat-ı kiram hazaratına fevkalâde hürmet-i mahsusları olduğundan bu silsile-i mübarekeye bazı müteseyyidler karışmamak ve bir seyyid-i Sahih-ün-nesep bir memlekete seyahat ederse hakkında hürmet olunmak ve şayet gittiği şehirde temekkün ve tavattun buyurursa ismi zapt ve kaydolunmak üzere hicretin sekiz yüz tarihinde selâtin-i Osmaniye’nin dördüncüsü bulunan Yıldırım Bayezit tarafından o vakit pay-ı taht olan Bursa’da (Nakib-ül-eşraf) unvanıyla sadattan olmak üzere memur-i mahsus tâyin buyurulmuş ve Fatih İstanbul’u zapt ettikten sonra da bu hususa itina buyurdıkları gibi mahdumları Sultan İkinci Bayezit-i zamanında umum vilâyet ve liva merkezlerine vesair icap ed en mahallere de (Nakib-ül-eşraf vekili) unvanıyla memurlar nasp ve tâyin buyurularak sadâtın silsilelerinin muhafazasına itina edilmiş ve el’an devam edilmekte bulunmuştur. Zaten o misillü sadat-ı kiramdan olanların ellerinde şecereleri bulunmak tabii ise, de şecereleri ziyaa uğrar veyahut şecere tutmamış bulunanlar olursa ya Dersaadet’de Nakib-ül- eşrafa veyahut Nakib-ül-eşraf vekillerine müracaatla siyadetini irae ve ispat edebilirler.”

“Nakib-ül-eşraf”ın Osmanlılar zamanındaki vazifesi hulefa ahdindekilerin aşağı yukarı aynıydı.

Vak’a nüvis Lûtfî Efendi (Lûtfî tarihi, cilt 3, sayfa 147) Nakib-ül-eşraflık için

Ekim 1901'de görev süresi tekrar uzatılmış ve 27 Mart 1909 tarihine kadar bu görevi sürdürmüştür.

Hâdim-ul Fukara Seyyid Abdullah Haşimî el Mekki kuddise sırrahu'l-azîze icazet veren silsile şudur. (Bu silsile çok yerde nesebi saadetleri ile birleşir)

Seyyid Salim b. Heyazîğ el-Medenî el-Harbi [Şeyhi]

Seyyid Ömer b. Seyyid Kâzım

Seyyid İbrahim b. Feyyaz

Seyyid İzzettin b. Seyyid Şaban

Seyyid Mehdi

Seyyid Ali

Seyyid Muhammed

Seyyid Hızır

Seyyid Recep

Seyyid Şaban

Seyyid Muhammed

Seyyid Salih

Seyyid Abdurrahman

Seyyid Abdullah

Seyyid Hasan

Seyyid Hüseyin

Seyyid Yusuf

Seyyid Recep

Seyyid Şaban

Seyyid Muhammed El-Uruş

Seyyid Şemseddin

Seyyid Muhammed

Seyyid Ahmet Rifâ-i

Halifeleri

Bilgisine ulaşabildiğimiz halifelerinden birkaç kişi şunlardır.

- Kendisi henüz hayattayken büyük oğlu Mehmed Ragıp'ı halife tayin

“Nakabeti eşraf hizmet-i şerifesinin vazifesi ensap marifetiyle seyyid ve müteseyyidi fark ve temyiz ve hariçten nesep ilhak olunmasını men' ve tahzirdir” diyor.

Osmanlılar zamanında Nakib-ül-eşrafa pek ziyade hürmet olunurdu. Merasim esnasında devlet ricaline takaddüm ederdi. Nakib-ül. Eşraflardan padişahlara kılıç kuşatanlar olduğu gibi müstecab-üd-da've (duası makbul) sayıldıkları için duaların çoğunu Nakib-ül-eşraflar yaparlardı.

İkinci Abdülhamit zamanında Nakib-ül-eşrafların oturmalarına mahsus Yıldız civarında bir konak tahsis olunmuştu. Nakib-ül-eşrafın 1908 Temmuz İnkılâbı'na kadar maaşı 1000 kuruşu geçmezken ondan sonra aylığı 5000 kuruşa çıkarılmıştır. Eskiden kalabalık bir kalem heyeti varken en sonra 1000 kuruş aylıklı bir kâtibî vardı. Osmanlı saltanatıyla beraber nakib-ül-eşraflık da tarihe karışmıştır.(Pakalın, Mehmed Zeki, Tarih Deyimleri Ve Terimleri Sözlüğü, İstanbul,1972)

ederek, icazetname vermiş ve hırka giydirmiştir. Vermiş olduğu bu icazetname 12 Rebiü'l-Evvel 1327 (3 Nisan 1909) tarihinde Mekke'de bulunan reisu'l-meşayih Ahmed Akîl tarafından da tasdik edilmiştir.

- Bağdat'da Hazreti Pîr Seyyid Abdülkâdir Geylânî kaddese'llâhü sırrahu'l azîz dergâhında postnişîn olan es-Seyyid eş-Şerîf eş-Şeyh Şerâfeddin el-Ensârî el-Kâdirî efendimiz hazretlerinin hicrî 1277 milâdî 1860 senesinde Seyyid Muhammed el-Ensârî adında bir oğlu olmuştur. Hazreti Şeyh Seyyid Muhammed el-Ensârî efendimiz babası Hz. Şerâfeddin'e intisab etmiş, seyr-i sülûk görmüş ve Kâdirî hilâfeti almışlardır. Hasanî ve Hüseyinî neseb ile Rasûlullah sallallâhü aleyhi ve sellem'in torunlarından olan bu zât-ı alâ emr-i manevî ile Bağdat'dan kalkıp Erzincan'a gelmişler ve yine emr-i manevî ile Sivas'a gelerek Abdullah Hâşimî kaddese'llâhü sırrahu'l azîze intisab etmişlerdir. Abdullah Hâşimî kaddese'llâhü sırrahu'l azîz Muhammed el-Ensârî Efendiye Rifâî-Sayyâdî hilâfeti vermişler ve kendilerini irşad hizmetlerini yürütmek üzere İstanbul'a göndermişlerdir.

Muhammed el-Ensârî Hazretleri Erzincan'da iken Vesile Hanımefendi ile evlenmişler ve bu evlilikten Seyyid Aziz el-Ensârî ve Seyyid Muhyiddîn el-Ensârî doğmuşlardır. 19. yy. sonlarında İstanbul'u teşrif eden Ensârî ailesi Kasımpaşa semtinde o zamanlar metruk bir halde bulunan Ayn-i Ali Baba Kâdirî dergâhını tekrardan inşa etmişler ve buraya Rifâî-Kâdirî meşîhatı koymuşlardır. Abdullah Hâşimî el Mekkî kaddese'llâhü sırrahu'l azîz Hakk'a yürüyene kadar İstanbul'u zaman zaman teşrif etmişler ve halifeleri Seyyid Muhammed el-Ensârî dergâhında unutulmaz hatıralar bırakmışlardır. Muhammed el-Ensârî kaddese'llâhü sırrahu'l azîz de İstanbul'da Arap Şeyh namıyla tanınmıştır. 14 Kasım 1939 senesinde Hakk'a göçmüşler, Kulaksız Kabristan'ında İdris-i Muhtefî Hazretlerinin başucu hizasına sırlanmışlardır.

- Üsküdar Rifâî Âsitânesi'nin postuna Ahmed Ziyaeddin efendi'nin intikâlinden sonra Meclis-i Meşâyih kararı ile Âsitâne postuna tayin edilen zât, Seyyid Abdullah el-Hâşimî el Mekkî er-Rifâî es-Sayyâdî kaddese'llâhü sırrahu'l azîzin halîfelerinden Zileli Hacı Bekir Baba Hazretleridir.

Vakfiyesi

Abdullah Hâşimî el Mekkî Hazretlerine Sivas-Yıldızeli civarındaki Mumcu Köyü'nün bir kısmı ve İsmail Bey Çiftliği dergâhının ve kendi ihtiyaçlarını karşılaması için mülk olarak verilmiştir.

Kurduğu Rifâî tekkesi için Paşabey mahallesinde bir konak satın alarak gerekli tadilat ve semahaneyi yaptırdıktan sonra burayı dergâh haline getirerek h.27 Zilhicce 1331 (m. 27 Kasım 1913) de vakıf haline getirmiştir.¹¹¹⁸ İki katlı büyükçe olan konağın üst katında semahane, misafirhane, mutfak,

¹¹¹⁸— Demirel, Ömer, Osmanlı Dönemi Sivas Şehri, Sivas 2006, s.55

meydan odası, alt katında ise, odunluk, sofa, ahır ve diğer müştemilat bulunmaktadır.

Bir vakıf senedine göre Paşabey mahallesinde kurmuş olduğu tekkesinde inşa ettiği mescitte hatiplik yapacak zatlara verilmek üzere 1311 (1893) yılında beş yüz kuruşluk bir vakıf tesis etmiştir.

26 Muharrem 1332 (24 Aralık 1913) tarihini taşıyan vakıf senedine göre, vakfın idaresi ile dergahın şeyhliğini büyük oğlu Seyyid Mehmed Ragıb'a, bunun vefatından sonra da küçük oğlu Seyyid Ahmed Siraceddin'e bırakmıştır.

Efendi Hazretleri, Tokatlı Pir'den önce yedi sene kadar **Seyyid Abdullah Haşimî el-Mekki Rifâi**'ye intisablı bulunmuş ve Hakk'a yürüdükten sonrada daima kabirlerini ziyaret etmiştir.¹¹¹⁹

MENÂKIBİ

Halk arasındaki itibarını teyit etmek için yanan fırın içine girmesi gibi, burhan törenleri yapılması tarafından istenmiştir. Abdullah Haşimî el Mekki (Arab Şeyh) Hazretlerinin burhan törenlerinde müridlerin başının kesilmesi, bıçak ve şiş vurma ateş ile iştilal etme vb. birçok burhandan izinli olması O'nun kıymetinin artmasına da sebep olmuştur.

1- Arab Şeyh Hazretleri Hakk'a yürümeden kırk gün önce memleketlerine dönen gaziler, onunla savaşta beraber çarpıştıklarını halka ayan edince, **"Artık gitme vaktimiz geldi"** buyurmuşlar ve kırk gün sonra bu dünyayı terk etmişlerdir.

2- Arab Şeyh, cenazesini yıkamayı vasiyet ettiği Ahmet Hoca ile çok yakın ve iyi dostturlar. Arab Şeyh, Hakk'a yürüdüğünde, Ahmet Hoca, cenazeyi yıkamaya başlar. İçinden,

"Ermiş diyorlardı..." Sözü nü geçirince serçe parmağını Arab Şeyh tutar ve bırakmaz. Uğraşmasına rağmen parmağını cenazenin elinden kurtaramayan hocanın telaşı üzerine, orada bulunanların okumaları sayesinde parmağını kurtarır.¹¹²⁰

3- Arab Şeyh Hazretlerine soruldu ki;

—Efendim, Mustafa Kemal isimli kişi yurdu kurtarmak için faaliyetlerde bulunuyor, başarabilecek mi?

—Evet, fakat kadın ve kızlarımızın başlarını da açacaktır.

¹¹¹⁹—Arab Şeyh kuddise sırruhu Hazretlerin torunlarından Seyyid Nizamettin Gürer Efendiden işittiğimize göre, Efendi kuddise sırruhu'l-azîz Hazretleri, Arab Şeyhi hayatı boyunca devamlı olarak kabri-i seadetlerini ziyaret eder ve türbe odasında bir zaman baş başa oturmuş.

¹¹²⁰— YASAK, a.g.e. s. 76–77

—Yardım etmeyelim mi?

—Hayır, ona yardım edin. Çünkü bu millet devletsiz kalmasın.

4-İstanbul'a geldiğinde velayetine delil olarak bir keramet göstermesi talep edilince bir çocukla bir fırına girmiş ve bir müddet sonra çocukla beraber çıkmıştır. Çocuğa sorulduğunda,

—Dede içeride namaz kıldı bende çiçekli bahçede oynadım, demiştir.

Daha sonra o fırını bir daha yakamamışlardır.

DESTUR

*Yine feth oldu ol babı Rifâi dergah-i zîbâ
Muvaffak bil-kudüm etsin bu dergâhı Ganî Mevlâ
Kedine Mekke hem beyti mükerrem handanından
O seyyid ismi Abdullâh-ı Hâşim eyledi inşâ
Keramet evliya hakdır husûsan kutb-ı Rabbânî
Vü gavsı l-vâsılın hem arifin dünyâ vü mâ-fihâ
Hatab yerine ol pâyin sokup nâra o matbahda
Pişirdi mâ-hazar taam misafirler için mahzâ
İkinci zahiri bâtın semâvât-ı zemininde
Musahhar oldu vahşî cümle hayvan eyledi îmâ
Anuncün merkadi beyti ziyâretde o şirinler
Muhafızdır mühîni genc-rûylar giremez asla
Velî pak seyyidî Ahmed Rifâi hazret-i pirim
Naam yâ kaddesellahul-azîz ismiyle saddeknâ
Tarikat şahların şahı emîr 'l-müminîn Sıddîk
Aliyyul-Mürtezâ Haydar ulûm-i cennetül-mevâ
Cemilinde buyurdu evliya hakkında lâ-havfün
Aleyhim âyeti tebşir verildi müjde-i rânâ
Şefaatter umarız cümlesinden yâ Rasûlallâh
Şefiim yâ MuhammedMustafâ Mahmûd-ı zul-atâ
Demâdem zıkr-i yâd olsun bu dergâhı halîfetde
Ola sâye-i pîrânda nice himmetleri efzâ
Mücevherle gözetdim **Hüsniyâ** rûmiyle târihi
Dedim ol şeyh-i mürşidim için bir mâ hüve 'l-âlâ
(sene 1300/ 884)*

Târih-i musanna' ez-hurûf-i cevher-i Rûmî¹¹²¹

¹¹²¹— YILDIZ, Âlim, “Arab Şeyh’in Bir Mektubu Makalesi” Hayat Ağacı Dergisi, 2006, s. 47. Bu tekkeyle ilgili olarak Muzaffer Sarısözen’in babası müderris Hüseyin Hüsnü (1843–1917) tarafından yazılan bu şiire göre tekke Rumî 1300 (M. 1884) tarihinde yapılmıştır.

Vezni: Mefâilün mefâilün mefâilün mefâilün

Kendisine verilen icazet şu şekildedir.¹¹²²***Bismillahirrahmânirrahîm******Allah Teâlâ'ya Hamd olsun, bu icazetnameyi beşeriyeti terbiye için bu aciz Âdem almıştır.******Hidayet seccadesine oturmuştur. Beşerin ulaşması gerekli olan hedefe varmak için kurtuluş yoluna intisap edip ve cennete kavuşmak dünya ve dini fark edip ayırmak zikrin aslına ulaşmak nübüvvet şartlarına uymak için kabul etmiştir.******Birliği Yüce olan Mevla' yı tesbih ederim ki;******Allah Teâlâ O'nu (icazet sahibini) başkalarının nefislerinin bilmediğine ulaştırmış, O'nu gururdan ve nefsanî duygulardan temizlemiş, maneviyat elbisesini giydirmiş, kendi nuruyla nurlandırmış, O'na Kutsi elbiseler giydirmiş ve nimetlerini vermiş, ulvi himmetlerini yüksek tutmuş ve O'nu afv ederek bu icazetname sahibini dostları derecesine çıkarmıştır.******Hamd ederim ki, Hamd etmek, Hakk tarafından istenen şeylerdendir. O'nun verdiği nimetlere şükür ederiz.******O'ndan başka ilah, birliğine ortak yoktur.******Gözlerin dışarı fırlayacağı günde, hata ehlinin, cahillerin, aşırı gidenlerin ve sınırı aşanlar O'nu bulacaklardır.******Kim ki; cahil birini yol gösterici kabul ederse bilsin ki, o ilimsiz kişinin davetine icabet Cahiliye Davetine icabet etmek gibidir******Ben Şehadet ederim ki, Seyyidimiz, Efendimiz, Sahibimiz Muhammed sallallâhü aleyhi ve sellem Allah Teâlâ'nın kulu, elçisi, risaletle gelen, Hanif dini üzere olan ve ümmetine Hakk'a yürüyene kadar nasihat edene, âline ashabına salât ve selam ederim. Bize Rabbanî bilgileri öğretti. Kurtuluş ve dinin yollarını açıkladı.******Bize icazet verenler Sünnet-i Muhammediye'ye yapışmışlar ve bu yola bağlı yaşamışlardır. Muhammedî Terbiye yoluna girenlere salât ve selam olsun.******Ey benim Gardaşlarım! Allah Teâlâ'nın razı olduğu sıfat onlardadır. Daima onlar hüznü. Şehvanî duygulara düşmekten korkarak, yüzlerini O'na çevirip dua ederek, kalblerinde Allah Teâlâ sevgisi ile zikrin tilaveti ile meşguldürler. Kalblerinde O'nun nuru, nefesleri misk kokusu, meleklerin zevklerine muttali olmuş sanki sarhoşlar ve sorulduklarında mecnun gibi, derler. Onlara bakar şaşar kalırsın. Onlara dağların, yerlerin ve göklerin anahtarları teslim edilmiş. Onlar şeytanın azdırmasından korunmuş ve meleklerin, ruhanilerin dost edindiği kişilerdir.******Vesselâmü ala men it-tebe'âl-Hüdâ***

¹¹²² —Silsilesi yazıldıktan sonra devam eden Arapça metinden tercüme edilmiştir.

Abdullah Haşimî el Mekki'nin Bir Mektubu ¹¹²³

Nûr-ı dîdem ciğer köşem Şeyh Seyyid Mehmed Ragıb Efendi Mahsusan selam dualar edip, hatırını sual ederim.

Tarafımızdan sual olunur ise, lehü'l-hamd afiyet üzere olup, sizlerin hasret-i iştiyakınızdan mâ-adâ bir kederim olmadığı Huda'ya ayandır. Hemmen Cenab-ı Hak cümle ehl-i İslâm ile beraber hayırlı matlub ve maksudumuza nail eyleyip, an-karîb hayırlı mülakatlarınızı tevfiik eyleye âmin.

Akdem ki, şukkalarımda iş'ar eyledim idi ki, irsal eylediğiniz meblağı 15 liraya iblağ edip, düyundan halâs olalım ve maaşları tamamen ahz edip etmediğinizi beyan edesiniz. Devletli veliyyü'n-niam Vali Paşa hazretlerine üç kit'a tavsiyenin henüz bir semeresi zuhur etmedi. Müşarun ileyhe müra-caat edip, işârâtım üzere bir kit'a mabeyn-i hümayun ikinci katibi devletli Ahmed İzzet Paşa hazretlerine maaşımızın zammıyla ve rütbemizin terfiine dair bir kit'a güzelce tavsiye ve bir kit'a da Sadrazam Paşa hazretlerine de nişân-ı zî-şân vesair işlerimize muavenette bulunmasına dair ve bir kit'a da maliye nazın devletli Reşad Paşa hazretlerine cem'an üç kit'a tavsiye ahz edip irsal edesiniz Akdem ki, takdim etmiş olduğum tavsiyelerden bir semere zuhur etmedi ve hem de Şeyh efendinin bu defa gidişinden bir şey anlaşılmıyor. Hayırlısı ola. İşlerimizden hâlâ bir netice yoktur.

Aman oğlum, Vali Paşa hazretlerine rica eyleyip, her halde tavsiyeleri ahz edip serîan irsal edesiniz ve işbu şukka ile birlikte Vali Paşa hazretlerinden bir kit'a ricaname tahrir edip irsal eyledim. Zira bendeleri bu tarafça olan işlerimizi hayırlısıyla netice olmadıkça ol tarafa azîmet edemeyeceğim. Dua ediniz cümle ihvanlar ile Cenab-ı Hak hayırlısıyla işlerimize teshilâtlar tevfiik eyleyip an-karîb hayırlı matlubumuza muvaffak eyleye de dosta düşmana karşı me'yüsen avdet ettirmeye de hayırlısıyla maa-mesrûren izam ettire. Ol tarafça umûr-ı beyniyyemize ve dergâhımıza ve çiftliğin işlerine devam edip, işinizle meşgul olup dosta düşmana meydan aldirmayıp müdebbirâne tedâbirde bulunasınız. Bendelerinizi de hayırlı haberinizle peyderpey mesrur edesiniz ve maaşları tedahülde bırakmayasınız, cümlesini ahz eylediniz ise, iş'ar ediniz ki, Nisan maaşının senedini ve Mayıs'ın senedini tahrir edip tarafına irsal edeyim. Ve akdem ki, iş'arım mesellü idarenize bakasınız. 7 yüz kuruştan fazla dergâhımıza mesarîf etmeyesiniz. Nezdinizde bir miktar akçe tedarik edesiniz. Zira ileride bizlere akçe lüzum olacaktır. İş'ar eyledikçe tarafıma akçe irsal edesiniz. Her halde seni göreyim oğlum, dosta düşmana karşı bendelerini mahcup etmeyip, işinizle gücünüzle uğraşıp tarafımı handan edesiniz. Ve bu hafta postasıyla gazetelerini irsal eyledim. Tilavet edip havadisinizi anlayınız.

Ol tarafta halîle-i muhteremim Halime Hanım'a ve gelinim Zekiye Hanım'a ve kâim validem hanıma selam dualar edip hatır-ı nâzikânelerini sual

¹¹²³—YILDIZ, Alim, "Arab Şeyh'in Bir Mektubu Makalesi" Hayat Ağacı Dergisi, 2006, s. 50

ederim. Gözüm nurları Ahmed Efendi ile Zehra Hanım'ın gözlerinden öpüp hatırlarını nâzikânelerini istifâr ederim. Fadime ve Mevlüde'ye bilhassa selam ederim.

İmamzâde Hüseyin efendiye, Ahmed efendiye, Medineli Şeyh efendiye, Zaralı Hulusi'ye, Ömer efendiye, Divriğli İsmail efendiye, Mülazım Nazmi efendiye, Seyyid Ahmed ağaya, Seyyid efendiye, Derviş İbrahim efendiye, dergahta bulunan cümle ihvanlara ve Ziyaya, cümle komşulara vesair sual eden zevatların kâffesine ale'l-infirâd selam dualar edip hatırlarını sual ederim.

Bu tarafta Hacı Hüseyin, Divriğli Osman efendi mahsus cümlelere selam edip, hatırlarını âlilerinizi istifâr ederler.

Ol tarafça her ne havadis var ise, tafsîlen tarafıma beyan edesiniz. Öyle muhtasar şukka tahrir etmeyiniz mufassalan cümle ahvâlinizi ve havadisinizi iş'ar edesiniz. Ve Hasan da Sivas'ta mıdır, memlekete gitti mi ve Sivas'ta ise, ne iş ile meşguldür, ahvâlini tarafıma iş'ar edesiniz. Nüfus tezkiresini posta ile ol tarafa irsal eyledim idi. Vusulüne dair bir işârâtınıza muvaffak olamadım. Yoksa vusul bulmadı mı, iş'ar edesiniz endişe ediyorum. Kemâl-i afiyette daim olup peyderpey ahbârât-ı hayriyyenizle tarafımı memnun edesiniz oğlum efendi. 28 Nisan 1319-

Rifâî Şeyhi Pederiniz

التربية
إلا المودة
قل سلكم عليا
لا الام

FAZLULLAH MUR ALİ BABA kaddese'llâhü sırrahu'l azîz

Kerküklü Ahmet Paşa adında soylu ve zengin bir ailenin çocuğudur. 1805 yılında doğan Mur Ali Baha'nın asıl ismi Mehmet'tir.

Mur Ali Baba, düğünün yapılacağı gece rüyasında hizmetinde uzun süre bulunduğu şeyhi olan Kadiri Şeyhlerinden Abdurrahman Halis Hazretlerini görüyor. Onun işaretini üzerine düğününü ve memleketini terk ederek, Sivas'a geliyor. Bugün kabrinin bulunduğu Çayırağzı semtindeki tarla içerisine Hammadezade'nin kurduğu tekke ve mescitte 1878 tarihinde¹¹²⁴ hizmete başlıyor. Hammadezade'nin kızıyla evleniyor. Arapça ve Farsçaya da vakıf olan Mur Ali Baba hem dini yönden ibadet ve irşadıyla hem de şehrin bayındırlık hizmetlerinin tamamlanması için halkı teşvik ediyor. Sivas Valisi Halil Rifat Paşa'nın "gidemediğin yer senin değildir" sözüyle başlattığı Sivas-Zara, Sivas- Gürün yollarının yapılması için halkı Kepçeli mevkiinde toplayarak, çalışmaları ve katkıları için çaba sarf ediyor.

Tanzimat Edebiyatının önde gelen Şairi Ziya Paşa¹¹²⁵ ile davette bulunduğu Amasya'da karşılaşılıyor ve tanışılıyor. Uzun sohbetleri karşılıklı olarak şiir yazmakla devam ediyor. Ziya Paşa Amasya'da hastalandığında ve doktorların hastalığı için yapacak fazla bir şey bulamadıklarında, Paşa, Mur Ali Baba'dan yardım istiyor. Mur Ali Baba'da yazdığı mektupta "mektubumun

¹¹²⁴— Demirel, Ömer, Osmanlı Dönemi Sivas Şehri, Sivas 2006, s.55

¹¹²⁵— **ZİYA PAŞA (1825–1880)**

İstanbul'da doğdu, 17 Mayıs 1880'de Adana'da öldü. Asıl adı Abdülhamid Ziyaeddin'dir. Türk edebiyat ve siyaset tarihinin önemli isimlerinden biri olan Ziya Paşa 1863 yılında Amasya'ya "sürgün"e gönderilmiştir. Ziya Paşa batılılaşma yolundaki Türk Edebiyatının kurucuları arasındadır. Mason olarak lansedilmesi ise, iftiralar sınıfındadır. Yenilik taraftarı olması hasebi ile bu iftiraya maruz kalmıştır.

Naat-ı Şerif

*Belâ-yı mâsivâyâ mübtelâyım yâ Resûlallâh
Zebûn-ı pençe-i nefis ü hevâyım yâ Resûlallâh
Kerem kıl ben esîme el-aman ey rahmet-i âlem
Ser-â-pâ mahz-ı isyân u hatâyım yâ Resûlallâh
Sen evreng-i şefâat şâhısın sultân-ı rahmetsin
Kapında ben de bir kemter gedâyım yâ Resûlallâh
Şefâat kıl meded yoksa o rütbe çok günâhım kim
Ne rütbe yansam ol rütbe sezâyım yâ Resûlallâh
Zebûn-ı derd-i isyâna tabîb-i mihrîbân sensin
Alîlim ben de muhtâc-ı devâyım yâ Resûlallâh
Ne gam mücrim isem de bana besdir bu sa'âdet kim
Kapında bir kemîne hâk-i pâyım yâ Resûlallâh
Beni reddetme evlâdın başıyçün bâb-ı lütfundan
Ziyâ'yım bende-i Âl-i âbâyım yâ Resulallâh*

tarihi illetinizin defî ola” mısra ile hastalıktan kurtaracağı tarihi belirtmiş oluyor.

1882 yılında Hakk’a yürümüştür. Mur Ali Baba kabri, Çayırağzı semtinde Kızılırmak Sağlık ocağı karşısındaki, Mur Ali Baba Kur’an Kursu bahçesi içerisinde. Çalışkanlığından dolayı Mur (karınca) lakabı halk arasında Mor olarak kullanılmaktadır.¹²⁹

Bugün kabrinin bulunduğu yerde, bir tekke ile mescidi bulunan Mur Ali Baba’nın 1882 yılında Hakk’a yürümesi üzerine tekkenin güneydoğu köşesine bir türbe yapılarak defnedilmiştir. Dikdörtgen planlı, eliptik bir tek kubbe ile örtülüdür. Tekke ve mescit tamamen yıkılmış olduğundan 1980’li yıllarda iki katlı betonarme bir bina olarak yeniden yapılmıştır. Yeni yapılan bu binanın, birinci katı cami olarak kullanılmakta, ikinci kat ise, yine kendi adı ile anılan Mur Ali Baba Yatılı Bölge Kur’an Kursu olarak kullanılmaktadır. Mur Ali Baba’nın kabri ise, bu binanın doğu yönü olan giriş tarafında üstü açık bir kabir şeklinde ve etrafı demir parmaklıklarla çevrelenmiş şekildedir.

Ali mahlasını kullanan Mur Ali Baba’nın şairlerinden bir örnek:

*Amberin rayıhası turra-i canan getirir
Lütfeder bad-ı saba, derdime derman getirir,
Ben derem nükheti zülfün getir ey bad-ı saba
O gider başıma sevdâyı perişan getirir
Ben derem, kasd ile gît name-i dildarı getir
O gider sürat ile katlime ferman getirir
Sabrı kıl Aliya zillet için izzet var
Gökyüzü ebri kaçan bağlasa baran getirir.*¹¹²⁶

İhramcızâde Hacı İsmail Hakkı Efendi Hazretlerinin Mur Ali Baba ile görüşmeleri küçük yaşlarda aile büyüklerinin görüşmeleri ile olması muhtemeldir.

Efendi Hazretleri, Mur Ali Baba kuddise sırruhu'l-azîz Hazretlerinin tevazusundan konuşanlara buyurmuş ki;

“Gardaşım! Karıncada toprağın üzerinde gezer”

ZİYA PAŞA’NIN, MUR ALİ BABA Kaddese'llâhü sırrahu'l azîze
YAZDIĞI MANZUM MEKTUPLAR

Benim ey nuru çesm-i iftiharım
Medetkârım, enisim , gamkisârım
Surur-ı hatırım sevk-i derunum

¹¹²⁶— YASAK, a.g.e. s. 95–97

Ferah bahsi dîlzâr-ı zebunum
 Siphri feyz u askın aftâbı
 Kemalât-ı ilahinin kitabı
 Fûrug-ı zata mahzardır cemalin
 Kemalât-ı Hüdâdandır kemâlin
 Utandırırın n'ola hüsnünle mahı
 Ayan vechinde envar-ı ilâhi
 Harim-i barigâh-ı kurb-i haksın
 Sana merd-i Hüdâ dense ehaksın
 Değil merd-i Hüdâ belki Hüdâsın ¹¹²⁷
 Ki esrar-ı Hüdâ'ya aşinasın
 Bilirsin ey tabib-i mihribanım
 Neler çekti bu cism-i natuvanım
 Azizim hem nişinim oldu zillet
 Civanlıkta beni pir etti illet
 Maraz, sıhhattan etti söyle teb'id
 Etıbbadan, devadan kestim ümid
 Değildim muktedir bir iltifata
 Bakardım dürbin ile hayata
 Vücutum za'f ile döndü hilale
 İşim kaldı Cenab-ı layezale
 Figan ü zar idi her ruz-i garım
 Bu hal üzre geçirdi rüzgârım
 İnayetnâmeniz kim vasıl oldu
 Gönülde bin meserret hâsıl oldu
 Dahi açmazdan evvel kitabı
 Bu resme eyledim ana hitabı
 Didim, ey nüsha-i tehkik u ırfan
 Nüvid-i yar ve te'vid-i dil u can

Sen ol cananın ittin destini bus
 Hemân ben kaldım ancak zar u me'yus
 Hased ey name-i ferhunde tali'
 Sana oldu nigah-ı yar vaki'
 Deyub bu nazmı hem gözyaşı saçtım
 Biraz fikr ettim ahir mihrin açtım
 Ne gördüm, bir kitab-ı meani
 Lisanül gaybdır her bir beyanı
 Sufuf-i varidat olmuş suturu

¹¹²⁷— Ziya Paşa, Mur Ali Baba kaddese'llâhü sırrahu'l azîze, bu mısradaki "Allah Teâlâ adamı değil, bizzat Hudâsın!" demekle, Allah Teâlâ'nın bir "İnsân-ı Kâmil" de tecelli ettiğine inandığını anlatmak istiyor.

Mezayası ider vala şuuru
Celi her nüktesinde bin hakâik
Ayan her cümlesinde bin dekâik
Zeban-ı âlem-i irfan, zebanı
Beyan-ı feyz-ü rabbani, beyanı
Yazılmış bir nice bahsi hakikat
Ki her harfi değer bin kere dikkat
Bakıp ol nüshaya tekrar tekrar
Teselli buldu her lahza dil-i zar
Niğâh ettikçe ben naks-ı kitaba
Medar-ı hiffet oldu iztıraba
Vücut-ı natüvane geldi kudret
Göründü veche-i asar-ı sıhhat
Tagayyür geldi sıhhatle mizaca
Mudara kalmadı tıbba, ilaca
Surur ve behçetim gelmez beyana
Yeniden gelmişim güya cihana
Bunun şükründe aczim gerçi zahir
İşim ancak hülus üzre duadır
Vücutun görmeye hacet ilaca
Tabib ol ehl-i derd ü ihtiyaca
Safa üzre geçe ömr ü zamanın
Bula feyz-i müebbet hanedanın

26 Ekim 1864
25 Cemadiyelula 1281

Ey Nur Ali vü nur-ı 'ali
Mecmua-yı cümle-i meali
Hilal-ı dekayık-ı hakâyık
Keşşaf-ı hakayık-ı dekayık
Mes'alkes-i şahrah-ı tahkik
Padaş-ı tarik, Hızır-ı tevfik
Dana-yı bevatın u zevahir
Derya-yı muhiyt-ı âlem-i sırr
Mir'at-ı cihannüma-yı irfan
Hurşid-i sipehr-i feyz ü ihsan
Seccade nişin-i feyz ü irsad
Ferdü'l ferd, Kürve-i efrad
Ey mürşid-i kâmil-i ilâhi
Yok, fazl-u kemaline tenahi
Derd-i dile nüsha-yı şifasın
Âlemde bir ayet-i Hüdâsın
Ber-name-i dil-nevazın aldım
Ahbar-ı hayatsazın aldım

Mefumu vefa meali ihsan
Mazmunu kerem, mefadi irfan
Her harfi müzil-i çirk-i alam
Her lafzı delil-i sevk u aram
Ol sevk ile dil cihana sığmaz
Dilşadlığım beyana sığmaz
Keyfiyet-i mana-i müşahed
Verdi dil zâre zevk-i bihâd
Hakka ki garibdir bu rü'ya
Encamını ide hayr Mevla
Rai, mer'i, mûra'i birdir
Rü'yet amma acib sırdır
Bu bahiste gerçi kavlı çoktur
Tahkikine ihtimal yoktur
Tevhidde çünkü gayet olmaz
Bir dairede nihayet olmaz
Men' eylecekti gördüm eşgal
Yazdım bu bir iki satırı derhal
Ey hasreti bağrımı iden hun
Taksirimi eyle afve mekrun
Kıl münkiri feyzin ile iskat
Ol mahzarı cümle-i kemalât

1 -2 Nisan 1865

Gurre¹¹²⁸ Zilkâde 1281

(Nazif, Süleyman, *'Külliyat-ı Ziya Paşa'*, İstanbul, 1924)

¹¹²⁸ — Gurre (Kameri ayların ilk günlerine gurre-i şehri denilmiştir)

İKİNCİ BÖLÜM

NAKŞÎ-HÂKÎ
TARİKATI ÂDAB-I

*Ehlullâh Hazerât-ı buyurmuşlardır ki;
 “Bir sâlikte dört şey mevcut olmadıkça
 O sâlik mükemmel olamaz.
 Birisi âdâb-ı Mevlevî,
 İkincisi sülûk-ı Nakşî,
 Üçüncüsü aşk-ı Kâdirî,
 Dördüncüsü teslim-i Bektaşî,
 1129*

A-NAKŞÎ İSTILAHLARI¹¹³⁰

Sâdât-ı kiramın hakikâtleri anlamakta kullandıkları bazı ıstılahlar vardır ki, onların yoluna sülûk edenlerin bu ıstılahları iyi bilmeleri ve gereğince amel etmeleri lâzımdır. Bu büyük tarikat Maverâünnehir beldelerinde zuhur etmesi ve belde büyükleri de umumiyetle Farsça konuşmaları sebebi ile bu ıstılahlar Fârisîdir. Bu yüksek manalı kelimeler (11) kelime olup, Hâce Abdülhâlik Gucdüvânî Hazretlerine aittir. Bu kelimeler Tarikat-ı Aliyye-i Nakşibendiyye’ye sülûk edenlere her zaman rehber olacak kelimelerdir. Tarikatın temel ölçülerini temsil, kemal yolunun muhteşem planını 8 düstur teşkil eder:

- 1 — *Huş der dem.* .
- 2 — *Nazar ber kadem.*
- 3 — *Sefer der vatan.*
- 4 — *Halvet der encümen.*
- 5 — *Yâd- Kerd.*
- 6 — *Baz-ı Keşt.*
- 7 — *Nigah-ı Daşt,*
- 8 — *Yâd-ı Daşt.*

Ayrıca sayılan sekize 3 düstur daha ilave edilmiştir.

- 1 — *Vukuf-u zamânî.*
- 2 — *Vukuf-u adedî.*
- 3 — *Vukuf-u kalbî.*

Bunlarla beraber hepsi 11 dir.

¹¹²⁹—Aşçı İbrahim Dede, a.g.e. c. I, s.433

Bazıları buna ilave olarak şunu eklediler. “*Beşincisi teveccühü Halidî*”

¹¹³⁰—Bu kısım Muhammed b. Abdullah Hani, *Âdâb*, trc. Ali Hüsrevoğlu, İstanbul, 1980, s.251–261 deki bölümden ve Mevlana Şeyh Sâfiyuddin kuddise sırruhu, Reşahat, trc. Necip Fazıl KISAKÜREK, 1999, s.27–37 den faydalanarak yazılmıştır.

1— VUKÛF-U ZAMÂNÎ.

Vukûf: Bilme, haberli olma.

İhvan, üzerinden geçen zamana muttali' olmalıdır, hem nasıl bir zamanda bulunduğunu, hem de içinde bulunduğu zamanı iyi bilip, değerlendirip değerlendiremediğini araştırmalı, kendini sık sık yoklamalıdır:

İçinde bulunduğu zaman içinde kendi durumu nedir? Huzurda mıdır? Huzur içinde midir? Şükür mü etmektedir, kendi helakine sebep olacak bir gaflet içinde midir?

İhvan, bütün varlığıyla asıl maksadına teveccüh etmediği bir ânın üzerinden geçmesine, Allah Teâlâ'dan gafil olarak bir tek nefes yaşamamasına dikkat etmeli, bütün gücüyle her an SAHV (manen uyanıklık) halinde bulunmaya gayret etmelidir. Allah Teâlâ buyurur ki;

'Allah, gözlerin hâin bakışını ve sadırların gizlemekte olduğu her şeyi bilir.'¹¹³¹ **'Ne yerde, ne gökte zerre miskâl hiç bir şey Rabbinden uzak ve gizli kalmaz.'**¹¹³² **'Göklerin ve yerin anahtarları O'nundur.'**¹¹³³

Bunun için ihvan her gece ve gündüzün ve her gün işlediği amellerini ne şekilde işlediğini birer birer muhasebe etmeli, güzel amelleri kendine müyesser kılan Allah Teâlâ'ya şükredip daha güzellerini ziyadesiyle beraber temenni etmeli, çirkinleri için tevbe ve istiğfar edip nedamet ederek Allah Teâlâ'dan bilmeli ve O'na yönelmeli, şayet uyanamazsa bir gün muhakkak ona döneceğini bilmelidir.

Bu mesele üzerinde bu yolun büyükleri buyuruyorlar ki;

"Müridin bütün uğraşma ve didinmelerini neticeye bağlayan ve onu muradına erdirmekte en büyük müessirlerden biri olan "Vukuf-u Zamanî," insanın her an kendi halini bilmesi halinin şükürü mü, özrü mü gerektirdiğini anlaması demektir."

Şah-ı Nakşibend kuddise sırruhu'l-azîz

"Bahâeddîn Nakşibend kuddise sırruhu'l-azîz Hazretleri, bize, kabz (sıkışma) halinde istiğfar; bast (genişleme) halinde de şükür ile emir buyurmuşlardır. İşte bu iki hale dikkat ve riayet "Vukuf-u Zamanî" dir."

Yakup Çerhî kuddise sırruhu'l-azîz

"Müridin olanca kâr binası, "Vukuf-u Zamanî" işinde saat üzerine kurulmuştur. Yani müridin halindeki nizam, vaktini muhafaza etmeğe bağlıdır. Ta ki, aldığı her nefes, huzur ile mi, gafletle mi geçmektedir, bilsin."

"Vukuf-u Zamanî" tasavvuf büyüklerince nefis murakabe ve muhasebesinden ibarettir. "Muhasebe, her geçen saatin huzur veya gaflet noktasından hesaplanmasıdır. Eğer vaziyette noksan varsa "Baz-ı Geşt" usulüne sarılıp amele yeniden başlanması lazımdır."

Hâce kuddise sırruhu'l-azîz

¹¹³¹—(Gâfir, 19)

¹¹³²—(Yunus, 61)

¹¹³³—(Zümer, 63)

2—VUKÛF-U ADEDİ:

Zikir sayısına dikkat ve riayet demektir. İhvan zikrini yaparken adedine dikkat etmeli, müşşidinin verdiği adede riayet etmelidir.

Bu adede riayetle beraber zikrin verilen miktar yapılmasından ibarettir. Yoksa mücerret aded değildir. Bu, gönlü vesvese ve tefrikadan korumak içindir.

Hâcegân yolunda “Vukuf-u Adedi,” mücerret sayı saymak değil, sayı çerçevesi içinde kalbî zikri derinleştirmektir. Gerekir ki, bir nefeste, 3, 5, 7 veya 21 defâ Allah ismi zikredilsin ve bu kemiyet ölçüleri mutlaka tek rakamlarla bitsin.

Hâce Bahâeddîn Nakşibend Hazretleri, kalbi zikirde sayıya dikkat ve riayetini dağımlık “havâtır” ı toplayıp sildiğine işaret ederler.

Sâdât-ı Kiram Hazretlerinin bazıları demişlerdir ki, : “Vukûf-i Adedi” zikirde şart değildir. Burada esas olan kalbin mezkûr (zikredilen) ile beraber olmasıdır: Huzur halinde bulunmasıdır ki, zikrin fâıdası ve eseri görünsün. Bu da ‘NEFY’ ederken beşerî varlığın (Güneş varken yıldızların kaybolduğu gibi) yok olması, ‘İSBÂT’ yaparken de ilâhî cezbe eserlerinin çıkmasıdır.

Bu mesele üzerinde bu yolun büyükleri buyuruyorlar ki;

“Vukuf-u Adedi” denilen hassa, Ledün ilminin ilk mertebesidir. Bu görüşten murat, başlangıçta bulunanlara ait tasarruf ve cezbe eserleri olmak gerektir.”

Şah-ı Nakşibend kuddise sırruhu’l-azîz

“Dava kemiyette değil, keyfiyette çok zikirdir. Yani huzur ve şuurla çok zikir. . Kemiyet ne kadar fazla olursa olsun. Eseri has olmayınca boşuna yorgunluk demektir. Zikrin eseri, Tevhit Kelimesindeki nefy kısmında beşerî vücudun yokluğu karıştığına, ispat kısmında da ülûhiyet cezbelereinden bir tecelli görüldüğüne delâlet eden hallerle meydana çıkar.”

“Öyle bir halet ve keyfiyet ki, yakınlık ve Ledün ilminin başlangıcı onda tecelli eder. “Vukuf-u Adedi” nin ledün ilminde başlangıç noktası olduğu, Mutlak Bir’in âleminde belirmesi sırrından haber vermesiyledir. “Vahid”in, esasta, sayılara çekirdek teşkil etmesi gibi.”

Hâce Alâeddin Attar kuddise sırruhu’l-azîz

3—VUKUF-U KALBİ:

İki manası vardır.

1-İhvân zikrederken kalbinin zikredilene vâkıf olmasıdır. Yani ihvânın her an Allah Teâlâ’yı “Yâd Daşt” nev’inden bilmesidir.

Zikrederken her an murakabe halinde olmalı, bu hâlini kaybetmemeye çalışmalıdır. Sâdât-ı Kiram Hazretleri vukûf-i kalbînin zikirde şart olduğunu söylerler. İhvân zikir esnasında kalbine hâkim ve sahip olmalı, ona o kadar vâkıf olmalı ki, orada Allah Teâlâ’dan başka bir şey bulmasın.

2- İhvânın gönlüne yönelmesi. Kalb, sol memenin altında bir et parçası. Ona kalb denmesinin sebebi fikirlerin, düşüncelerin ve niyetlerin değişmesi itibariyle çekip çeviren, değiştiren kuvvetin mahalli olmasındandır. Ona

vâkıf olmak demek, onun ne halde bulunduğunu her an murakabe etmektir: Zikirle meşgul mü, değil mi? ve kişi her an kalbindekini mülâhaza etmeli, kalbinde gaflete açık bir kapı, bir delik bulunmamalıdır. Hazreti Hâce Muhammed Nakşibend bilhassa Vukûf-i kalbî üzerinde durur ve ona dikkat ederdi.

Bir ayet gereğince, Allah Teâlâ her yerde hazırken nasıl Kabe'ye dönülerek ona el açılıyorsa, can ve gönül kâbesi kalbe yönelmek suretiyle yol bulunuyor ve onsuz olmuyor. Zira insan, içinde bulunduğu taayyün suretleri ve hayvanî ruhu bakımından istikametlerin zindanında mahpustur. Fakat yine aynı insan, öz hakikâtiyle cihet ve istikametlerin dışındadır. Bu bakımdan cihet ve istikamet esiri, cihetsizliği yine cihette aramak zorunda kalıyor. Yine bu bakımdan mecaz, yoluyla gönül denilen et parçası da ruh hakikâtinin nişanesi ve bir nevi cihet tayini noktası oluyor. Hakikâte yol için bu mecaz noktasına yönelmek ve Ledün ilminin anahtarını onda bulmak gerekmektedir.

Bu hususta Hoca Ubeydullah kuddise sırruhu'l-azîz Hazretleri buyururlar ki;

“Vukuf-u Kalbî” Allah Teâlâ’dan agah olmakta bir gönül halidir. Öyle ki, gönülde, Allah Teâlâ’dan başka hiç bir şey olmayacak.

Zikirde zikredilenden âgâh ve gönlü ona inhisar ettirmek. . Bu agâhlığa, görüş, eriş, vücut ve “Vukuf-u Kalbî” derler.”

4—HÛŞ DER DEM:

Hûş: Akıl. Der: İçinde manasında zarf (Bağlaç) Dem: Zaman, Nefis.

Akil sahibi ihvana gerekir ki, alıp verdiği hiç bir nefeste gaflet etmemelidir. Nefeslerini gafletten kurtaran kimse artık her an Allah Teâlâ ile beraberdir. Gafletten kurtulup her nefes uyanık olmak çok zordur.

Hazret-i İmam Rabbanî kuddise sırruhu'l-azîz çok hamd ve istiğfar ederlerdi. Az bir nimete çok şükrederlerdi. Hatta evlâ olan bir işi terk etseler, çok fazla istiğfar ederlerdi. Eğer bir belâyâ maruz kalsalar **“Kötü amellerimizden ve hallerimizdendir,”** derlerdi. Fakat o belâyı, birçok kirleri temizleyen bir sabun gibi, görürlerdi. Buna, yükselmenin sebebi derlerdi.¹¹³⁴

Her an Allah Teâlâ ile beraber olmanın şuuruna ancak böyle erişilebilir. Ancak nefeslerini gaflet içinde alıp vermektan kendini muhafaza eden kimisenin kalbi Allah Teâlâ ile huzur halinde olabilir. Nefes alıp verirken kalbin Allah Teâlâ ile huzurda olması demek, nefesleri Allah Teâlâ'ya itaatle ve ibadet suretiyle ihya ederek, vasıl etmektir. Nefesleri gafletten kurtaran kalbini huzura erdirir. Huzura eren ise, Allah Teâlâ'nın tecelliyâtını her an mü-

¹¹³⁴—Muhammed Hâşim Kışmî, Berekât İmâm-ı Rabbani Ve Yolundakiler, trc. A. Faruk Meyan, İst. 1980, s.217

şahede eder. Onun tecelliyâtı ise, mahlûkatın nefesleri adedinceidir. Kalb Allah Teâlâ ile huzurda iken girip çıkan her nefes ihya edilmiştir ve Allah Teâlâ'ya gönderilmiştir demektir. Gafletle alınıp verilen her nefes de öldürülmüştür, Allah Teâlâ'ya varmamıştır.

Bu mesele üzerinde bu yolun büyükleri buyuruyorlar ki;

“Bir nefesten bir nefese geçerken asla gaflete düşmemek ve huzurda olmaktır”

Mevlana Sadettin Kaşgâri kuddise sırruhu'l-azîz

“Bu yolda nefesi muhafaza ve ona riayet etmeği mühim tutmuşlardır. Gerektir ki, her nefes huzur ve bilgi ile alınıp verilsin. Nefesini koruyamayanlara yolunu şaşırmış gözüyle bakarlar.”

Hâce Ubeydullah kuddise sırruhu'l-azîz

“Bu yolda terakkinin temeli nefes üzerindedir. Her nefeste hale bakmalı ve mazi ile istikbali düşünmekten uzak kalmamalıdır. Nefesin giriş ve çıkışında iki nefes arasını öyle muhafaza etmelidir ki, hiç biri vücuda gafletle girip vücuttan gafletle çıkmazın.”

Şah Nakşibend kuddise sırruhu'l-azîz

“Allah Teâlâ'nın zat ismi “hâ – he” harfinden ibaret olup başındaki “elif” ve “lam” harfleri tarif edatıdır, işte her nefeste bu harf ve isim cereyan eder. Sahibi ister farkında olsun, ister olmasın. O şey ki, içinde o isim cereyan etmez, hayata müstahak değildir. Şu halde bütün canlıların nefes alış ve verişleri, bilen ve bilmeyen için hep o isimledir. Marifet yolcusuna düşen borç ise, bu inceliği bilmek ve her nefeste Allah ile olarak huzuru elde tutmaktır.”

Necmeddin Kübrâ kuddise sırruhu'l-azîz

5 — NAZAR BER - KADEM:

Nazar: Bakış

Ber: Üzerinde manasında Zarf

Kadem: Ayak.

“Sâlik, yolda yürüyüşünde gözünü ayağının önüne takıp semaya bakmamasıdır ki, gözü etrafa takılmasın. Çünkü ayaklarının ucuna bakarak yürümezse gözü etrafa takılır, bu ise, kalbi perdeler. Kalbteki perdelerin çoğu bir takım resimler, suretledir ki, nazar (bakmak) yoluyla kalbte yer eder. Bunun için ihvan yolda yürürken gözü şurada burada gezerse zikirden perde lenir, çünkü yeni başlamış ihvânın nazarı bir yere takılırsa kalbini meşgul eder, derhal tefrikaya, vesveseye tutulur. Çünkü kalbini muhafaza edecek kadar kuvvet kazanmamıştır. Vesveseye ve tefrikaya karşı zayıf bir haldedir. Bunun için bilhassa her kişinin yüzlerine bakmamalıdır.

Şeyh Muhammed bin Abdullah nakleder ki;

“Bir gün üstadımla bir yolda gidiyordum. Gözüm, güzel bir gencin yüzüne ilişti, üstadım bu hâlime vakıf oldu. Döndü bana dedi ki;

“Oğlum! Sen bu nazarın zararını elbette bir gün göreceksin!” Ben o sözden çok müteessir oldum. Ne gibi zarar göreceğim diye bekledim. Tam yirmi sene geçti, bir gece o zararı gördüm. Tefekkür ederken uyumuş kalmışım. Sabahleyin kalktım, gayet iyi hıfz ettiğim Kur’ân-ı Kerim’i baştan sonuna kadar unutmuşum. Neresinden okusam, herhangi bir ayetten iki kelimeyi yan yana getiremiyordum. Heyecan içinde kaldım çatlayacak dereceye geldim. O sırada bana hatiften bir nida geldi:

“Bu nisyan yirmi sene evvelki bakışın zararındır, vakit geldi de zuhur etti.”

Orta ve yetişkin sâlikler dahi yolda giderken sağa sola, yere, göğe nazar ederlerse kalblerinde huzur ve batınlarında cemiyet kalmaz. Sonra o huzur ve cemiyet tahsil etmek güçtür. Sâliklerin cümlesine yolda giderken nazarını ayağının üzerinden ayırmamak lâzımdır. Böylece sâlik mâsivadan elini çeker, dünya muhabbetini terk eder ve Hak yolunda sülûküne devam edebilir.¹¹³⁵

Sûfiyye Hazarâtına göre, ağyarın yüzüne bakmak büyük zararlara yol açar. Çünkü safi kalbler, cilalanmış aynalar gibidir. İhvan bir buğday tarlasında dolu ve boş başak gibidir ki, dolu başak başını öne eğmiştir, diğeri boş olduğu için dimdik durmaktadır. Eğer dışarıdaki herkesin yüzüne bakılırsa onların katı kalblerinin kasveti, kötü ahlâkları, fasit fikirleri aynen ihvanın kalbine akseder. Bu ise, ihvan için son derece tehlikelidir. Bir de güzellerin yüzlerine bakmamalıdır. Çünkü fitneye tutulur. Çünkü

‘Bakmak, şeytanın oklarından bir oktur.’¹¹³⁶ Kime bu ok isabet ederse o, Allah Teâlâ yolunda fitneye düşmüş olur. İhvan bu oktan kurtulmak için gözleri yerde (Ayaklarının ucuna bakarak) yürümelidir.

İhvan olan insân-i kâmil ve Allah Teâlâ’dan başkasına nazar etmez. Çünkü mâsivâdan alâkasını kesme yolundadır. Nasıl süratle koşan bir kimse sadece ayaklarına bakarsa ihvan da yarı yoldan dönmek için zahiren ve bâtinen Allah Teâlâ’ya nazarını tahsîs etmelidir. Ayrıca tevazu erbabı olan zatlar ayaklarına bakarak yürürler. Mütekebbir, burnu büyük kimseler de dimdik yürürler.

Bu, ayrıca Rasûlullah sallallâhü aleyhi ve sellem’in yürüyüş şeklidir. O, yürürken sağa sola bakmaz, ayaklarının ucuna bakarak yürür, sanki yokuştan iniyormuş gibi, süratle yürürlerdi. Efendimiz sallallâhü aleyhi ve selleme tabî’ olan ihvan de aynı şekilde yürümelidir.

¹¹³⁵ —Nasrullah Efendi, *Şah-ı Nakşibend*, İstanbul, 1979, s. 170

¹¹³⁶ —Hadîs-i Kutsinin tamamı şöyledir: **“Harama bakmak iblis’in oklarından bir oktur ki, her kim benden korkarak onu bırakırsa, zevkine bedel ona bir îman veririm ki, onun halâvetini kalbinde duyar.”** (Hâkim, Taberânî)

6 — SEFER DER -VATAN:

Sefer: Yolculuk

Der: İçinde manasında zarf.

Vatan: Allah Teâlâ, ruhun asıl yurdu, güzel sıfatlar.

Halk arasında sefer, bir beldeden bir başka beldeye gitmektir. Vatan ise, insanın ikamet ettiği ev yahut memlekettir. **‘Sefer Der Vatan’** sözünün manası, ihvanın seferi, âlem-i Halktan, Hakk’a olmalıdır. Vatanda ilerlemeye Seyr-i enfüsîde denir. Hazreti İbrahim aleyhisselâmın işaret ettiği gibi ki;

*“Ben, Rabbime gidiyorum”*¹¹³⁷ demiştir.

İhvan içinde bulunduğu mânevî hâli yeterli görmeyip daha güzel, daha fazla hasenat ile dolu bir hâle sefer etmelidir. Yahut bir makamdan bir yüksek makama yükselmeye gayret etmelidir.

Meşâyih-i Kiram Hazretleri ihvanları zahirî seferden men etmişlerdir. Çünkü meşakkati çoktur, mihnetlidir. Sülûk yolunda, Allah Teâlâ’nın rızasına muhalif iş tutma ihtimali çoktur. Yolculuk farzları ve sünnetleri terk etmeğe her zaman müsaittir. Bu ise, ihvanların kalblerini tefrika ve vesvese ile harap eder. Kemâle eren müridler ise, bu meşakkatin tesiri altında kalmayıp Allah Teâlâ’dan gafil bulunmayacakları için yol meşakkatinin tesiri altında kalmazlar. Belki bu daha fazla terakki etmelerine sebep olur. Dereceleri yükselir. Hem seferin mihnetle meşakkatlerine tahammül ederler, hem de gittikleri yerlerde irşadda bulunurlar. Selef-i sâlihîn Hazretleri, gönüllerin bir yeri vatan etmeye meyil edip insanlarla ülfetleri ileri gittiği zaman, kendilerine onlardan gelen âdetleri bırakıp rahatlarını terk etmek, insanlarla aşırı ülfetten kurtulmak için sefer ederler ki, kendileri için tecerrüd-i tâm hâsıl olup en yüksek makamlara vâsıl olsunlar.

Bu mesele üzerinde bu yolun büyükleri buyuruyorlar ki;

“İhvan hevâ ve şehvetini terk edip, Allah Teâlâ’ya ibadet ve itaat’e dönmesi lâzımdır. ‘Sefer der – Vatan’ sözünden murat, bir beldeden diğer bir beldeye sefer etmek değil, insanın kendi iç âleminde Allah Teâlâ’ya dönüş yapmasıdır. Erbâb-ı sülûk, zahirî seferi bir mürid-i kâmil’i bulduğu zaman onun her emrini Lâyıkıyla yerine getirmek için kapısına bağlanır ve zahirî seferi bırakır. Bâtinî seferine başlar. Ona ancak bundan sonra mürid denilebilir.”

Ebû Osman El-Mağribî kuddise sırruhu’l-azîz

“Bütün hayır ye bereketlerin anahtarları mürid olduğun yerde sabır etmendedir. Mürid denilecek hale gelinceye kadar o kapıda sabredeceksin. Sen o hale gelince bereket zahir olur. Artık sen Allah Teâlâ’ya doğru sefer etmeye başlamışsın demektir. Zahirde sefer etmişsin veya etmemişsin bir şey fark etmez.”

Şeyh Hakîm Tirmizî kuddise sırruhu’l-azîz

¹¹³⁷—(Sâffat,99)

7 — HALVET DER - ENCÜMEN:

Halvet: Sâliklerin ibadet için çekildikleri تنها yer demektir. Yalnızlık

Der: İçinde manasında zarf.

Encümen: İnsanların toplu buldukları yer yahut topluluk manasınadır. İstekler,

‘Halvet der–encümen’ istilâhının manası; ihvan halk içinde, insanlar arasında iken her an Allah Teâlâ ile beraber olmalıdır. *‘Herkesle beraber fakat yalnız’* sözü bunu anlatır. Bu durumda ‘Halvet Der Encümen’ murakabe manasına gelir.

İhvan, insanlarla beraber olmasına rağmen insanların onun kalbine mutali’ olmaması lâzımdır. O, Allah Teâlâ ile beraber olmalı fakat bunu etrafına sezdirmemelidir.

Yine ihvan kalbî zikre müsteğrak olmalı, o kadar ki, çarşıya girdiği zaman insanların gürültüsünü duymayacak hale gelmelidir. Allah Teâlâ’nın zikri kalbin hakikâtini istilâ etmiş olmalıdır.

*‘Halvet Der Encümen’ Kelimesinden anlaşılacak bir başka mânâ da şudur: Bu yola sülûk eden ihvan öyle bir yere intisap etmelidir ki, nerede olursa olsun, insanlarla bir sürü muamelâtta bulunması onu Hakk’la beraber olmaktan alıkoymaz.’*¹¹³⁸

HALVET iki kısımdır.

Birincisi zahirî halvet (İtikâf veya erbâin):

İhvanın evinde insanlardan ayrı bir yere çekilip orada âlem-i Melekût, âlem-i Şuhûd, âlem-i Ceberût’a muttali’ olmak için oturup meşgul olmasıdır. Çünkü zahirî hislerin duyuların çalışması durdurulduğu zaman batınî hisler Melekût âyetlerini ve Ceberut âleminin esrarını mükâşefe için hazır hâle gelir.

İtikâf ve erbaini, Üstâz Cemâleddin Kumukî kaddese’llâhü sırrahu’l azîz şöyle ifade buyurur:

“İtikâf, ancak şeyhin verdiği izinle, onun tâlim ve telkini ile yapılır. İtikâf veya erbaine gireceği yerin, insan ve hayvan seslerinden uzak olması lâzımdır. Bu hizmete giren bir kimse, dünyevi işlerden alâkasını keser. Tuzsuz, yağsız ve az gıda almak suretiyle, nefsinin terbiye eder. Okumak, yazmak ile meşgul olmaz. Nefsânî arzularından uzaklaşır. Allah Teâlâ’yı ve O’na kavuşmaktan başka bir şey düşünmez. Büyük mertebe ve kerametlere göz dikmez. Kendisini Allah Teâlâ’ya bağlar. Vücudunu, oturduğu yeri ve elbisesini temiz tutar. Daima, kibleye karşı diz çökerek oturur. Gözlerini yumar, kendi varlığını kaybederek, bütün hislerinden ayrılır. Her cihetten kalbini, Allah Teâlâ’ya doğru açar. Farz ve sünnet namazlarını edâ eder. Rûhâniyeti, cismâniyetine galip gelmedikçe, halk ile temasta bulunmaz. Rûhâniyetin hululünden ve hakikati gördükten sonra, itikâf veya erbaine son verir. Eskisi gibi, herkesle temasta bulunabilir. Bun-

¹¹³⁸ — “Öyle rical vardır ki, ne ticaret, ne de alış veriş onları zikrullah’tan alıkoymaz.” (Nûr, 37)

dan sonra şeyhi, müridde bir gelişme hissederse, ona, daha yüksek dereceler ref etmesi için yol gösterir.”¹¹³⁹

İkincisi batnî halvet:

Bu bâtnın her ân Hakk’ın esrârını müşahede hâlinde olmasıdır. Halkla muamelesi onu zahirî mütalâadan ve batnî müşahedededen alıkoymaz. İşte açık seçik anlaşılıyor ki, hakikî halvet budur. Bu halvet tarik-i Nakşibendî’ye hastır. Çünkü onlar zahirî manadaki bildiğimiz, halvete, bir köşeye çekilmezler, cemaatten ayrılmazlar.¹¹⁴⁰

Onların halveti kendi batınlarındadır: İnsanlarla toplu halde bulunurlarken kendi içlerinde halvet halindedirler.

Hâce Bahâeddîn Nakşibend Hazretlerine sormuşlar:

“Sizin tarikatınızın esası nedir? Buyurmuşlar:

“Halvet der encümen, toplulukta yalnızlıktır. Zahirde halk, batında hak ile olmak.” Ve

“Bizim tarikatımızın esası sohbetir. Halktan uzaklaşmakta şöhret, şöhretteyse afet vardır. Hayr cemiyettedir; cemiyet de sohbette. Elverir ki, her iki tarafın hakkı verilsin ve birinden birine saplanıp kalınmasın.”

Sâdât-t Kiram Hazretlerinin halvetin bu türlüünü tercih etmelerinin sebebi Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellemin sünnetine ittibâ’ etmek içindir. Çünkü o insanların içine girip onların hidayetine çalışmayı bir köşeye çekilmeğe tercih etmiştir ve buyurmuştur ki;

“İnsanların arasına karışıp onların ezasına sabreden mümin, onların içine karışmayan ve bir köşeye çekilen müminden hayırlıdır.”

Bu mesele üzerinde bu yolun büyükleri buyuruyorlar ki;

“Kâmil insan, kendisinden bir sürü kerametler sâdir olan kimse değil, bilakis halk içine girip alış verişini yapan, maişetini kendisi temin eden, evlenen, insanlarla haşır neşir olan, bununla beraber bir an Allah Teâlâ’dan gafil olmayan kimsedir.”

Şeyh Ebû Saîd’il-Harrâz kuddise sırruhu’l-azîz

“Toplulukta yalnızlık şudur: Zikir insanı öyle kaplayacak insan kendisini zikre öyle verecek ki, en kalabalık ve şamatalı yere girse hiç bir şey işitemez olacak.”

Hâce Evliya-yı Kebir kuddise sırruhu’l-azîz

“İnsan kendisini topyekûn zikre verse, beş altı günde öyle bir mertebeye erişir ki, halkın çağrıştığı ve birbiriyle didiştığı hep zikir görünür. Kendi

¹¹³⁹—(BURGAY, Hasan, *Hazreti Muhammed (s.a.v.)’in Varisleri*, Ankara, 1994, s.238)

¹¹⁴⁰—Mevlevilerde halvet 1001gündür. Ebcet hesabına göre 1001 sayısı razı olmak makamıdır. Halvet asıl halk içinde yapılır. Bugünkü manada başkalarının acı ve ızdırabına tahammül etmektir. Bugün için şekil uygulaması yoktur. “Cemalnur Sargut Hanım”

konuştukları da.”

Hoca Ubeydullah (k.s) Hazretleri

“Bu Tarikat-ı aliyenin bir başka hususiyeti de “Halvet der-encümen”dir. Başkaları arasında yalnız imiş gibi, olmak demektir ve “Sefer der-vatan”dan hâsıl olur. Sefer der-vatan müyesser olunca, başkaları arasında zihnin dağılması da vatan gibi, yalnızlığa sefer eder. Âfâki dağınıklıklar kalbe sızamaz. Bu yalnızlık diğer tarikatlarda ancak müntehada, sona varanlarda müyesser olur. Fakat bu Tarikat-ı aliye’de başlangıçta hâsıl olduğundan, bu yola mahsus sayılmıştır.”Halvet der-encümen” demek, vatanî halvet kapılarını kapamak, pencerelerini örmek demektir. Yani herkesin arasında hiç kimseye iltifat etmeyecek, hiç kimse ile muhatap olup konuşmayacak. Bu demek değildir ki, gözlerini yumacak, duygularını zorla muattal bırakacak. Hayır! Böyle bir şey bu Tarikat-ı aliye’de yoktur. Kardeşim! Bütün bu zorlamalar, yolun başında ve ortasında olur. Sona varanların bunlar için kendini zorlaması gerekmez. Herkesin arasında iken kalbini toparlamıştır, gaflet arasında iken huzurdadır.”

İmâm Rabbânî kuddise sırruhu’l-azîz (221. Mektup)

8 — YÂD- KERD:

Yâd: Zikir. Allah, Nefy ü İsbat vb.

Kerd: Zikretmek demektir. Aslı Kerden’ dir. Kolay okunsun diye sonundaki nun harfî düşürülmüştür.

Zikri, kalb ve dil ile daima tekrarlamak demektir.

İhvan murakabe mertebesine geldikten sonra zikrini **‘Nefy ü İsbât’** yoluyla yapmalıdır. Her gün belirli bir aded buna devam eder. (5.000 veya 10.000 kadar.) Bu mertebede **‘Nefy ü İsbât’** ile zikrin lisanla yapılmasının şart olduğu beyan edildi. Çünkü kalb, unsurlara bağlı olması sebebiyle, unsurların tesiriyle paslanabilir, **‘Nefy ü İsbât’** lisanla yapılırca bu paslar zail olur; murakabe noktasından müşahede mertebesine yükselir.

(Yâd Kerd) İstilahının bir başka manası; Kalple veya lisanla olsun zikri daimî içinde olmaktır. İsm-i Zât veya bir başka zikir veya **‘Nefy ü İsbât’** şeklinde yapılmış olsun müsâvîdir. Maksat zikrin kesintisiz devam etmesidir. Zikredilenle (Allah Teâlâ ile) ancak bu şekilde huzura varılır. Bu istilâhın bir başka manası da, gaflete mahal bırakmadan, gaflet etmeden zikre devam etmektir. Çünkü Allah Teâlâ

‘Unuttuğun zaman Rabbini zikret.’¹¹⁴¹ Buyurmuştur. Bu nedenle asıl hedef zikir değil, Allah Teâlâ’nın unutulmamasıdır.

Zikir, İsm-i Celâl yahut Kelime-i Tevhîd çekmek değildir. Bunlar birer kabuktan ibarettir ki, bu zikri gramofon da yapabilir. İnsandan aranan ve beklenen ise, hakîkî zikirdir.

¹¹⁴¹— (Kehf, 24)

Zikir kalbe gelen şeytanî vesveselerden o kalbi muhafaza etmek yani boşaltmak ve mâlâyânî ile ülfeti terk etmektir. Sonra çoklukta birliği görmek, dâvadan uzaklaşmak yani tam bir sulh içinde olmak ve kalbe ilham olan mânâları tefekkür etmek yani gafil olmamaktır.

Yoksa sabahlara kadar tesbih çekip kafanı duvarlara vurmuşsun ne fayda? Ondan maksat bu söylediklerimin icrâsıdır, fakat gaflette olan, senin vâsil olduğun hakikâtlere erişemez.¹¹⁴²

Bu mesele üzerinde bu yolun büyükleri buyuruyorlar ki;

“Zikir talimin usulü şöyledir ki, Şeyh kalbiyle tevhid kelimesini söylerken, mürid kendi kalbini hazırlayacak ve şeyhin yüreğine karşı tutup gözlerini yumacak, dilini damağına yapıştırarak, dişlerini sıkacak, nefesini tutacak ve yalnız kalbiyle zikre başlayacak. Nefesini hapsetmekte sabır gösterecek ve bir nefeste üç kere tevhid kelimesini çekecek. . Böylece zikrin halavetini kalbinde arayacak.”

Mevlana Sadettin Kaşgâri kuddise sırruhu'l-azîz

“Zikirden murat, kalbin Allah Teâlâ'dan bilgi edinmesidir. Bu bilgi meydana gelince zikir yerini buldu demektir. Eğer gönül ehli sohbetinde bu bilgi meydana gelmezse zikre devam etmek lazımdır. Zikirde en kolay ve sağlam yol, nefesini göbeği altında hapsedip dudağını dudağına ve dilini damağına yapıştırmak suretiyle olandır. Kalbin hakikâti o duygu ve anlayış merkezi olmaktır ki, her tarafa yönelir, dünyayı ve dünya işlerini hep o düşünür ve göz açıp kapayıncaya kadar yerleri, gökleri ve bütün âlemleri dolaşır, işte onu bütün fikirlerden caydırıp, tiksindirip, yürek dediğimiz maddî et parçasına döndürmek ve zikirle bağlamak lazımdır. O türlü ki, Tevhid Kelimesindeki (lâ) hecesini yukarıya çekip (Îlâhe) lafzını sağ tarafına atarak (İlla'llâh) kelimesini şiddet ve kuvvetle kalbe indirerek, yükleyerek. . Öyle ki; zikrin harareti bütün vücuda yayılmış hissetmeli ve o hararet içinde erimeli. . Tevhit kelimesinin nefy tâbir olunan “lâ ilâhe” kısmında, mürid, kendi vücuduyla beraber mutlak bir yokluğa dalacak, ispat kısmında “İlla'llâh” ise, varlığı yalnız Allah Teâlâ'ya tahsis edecektir. Mürid bütün zamanını bu zikre bağlayacak ve hiç bir faaliyet kalbin atışı gibi onu bu zikrinden alıkoymayacaktır. Nihayet zikir kalbin zarurî sıfatı haline gelecektir.

Kalb, üç köşeli bir et parçası şeklindedir ki, sol memenin altındadır ve insan hakikâtinin toplu merkezidir. Bu et parçası öyle bir kelimedir ki, toplu hakikât onun manasıdır. Toplu insan hakikâti de öyle bir özdür ki, bütün kâinat onun mufassal ifadesidir. Her yemişin çekirdeğinde kendi ağacı öz halinde bulunduğu gibi, kalbte de bütün kâinat özleştirilmiştir. Hâsılı, kalb, bütün mevcutların hülasa halinde nüshası ve sonsuz sırların toplanma noktasıdır. Kalbe yol bulan murada erer, ona yol bulmak da gönül ehlinin hizmetine erişmekle olur. O zaman müride öyle bir keyfiyet yüz gösterir ki, eşya

¹¹⁴²—Ken'an Rifâî, a.g.e. s. 376

ve hadiselerin dedikodusundan kurtulup can ve gönül sohbetine ve Allah bilgisine erer. Hiç bir zahmet ve meşakkat çekmeksizin de Allah'tan gayri ne varsa onlardan el çeker. Eşyanın terkindeki hikmeti, hürriyeti, zikir hakikâtim mürid o zaman anlar.”

Hoca Ubeydullah kuddise sırruhu'l-azîz

9 —BAZ KEŞT:

Baz: Dönmek. Hatırlamak. Tekrar

Keş: Seyir ve temaşa etmek, düşünmek. Aslı keşten'dir. Kolay okunsun diye sonundaki nun harfi düşürülmüştür.

Zikirde ihtiyarsızca hatıra gelen, iyi ve kötü her fikri nefyetmek, kovmaktır. İhvân '**Nefy ü İsbât**' yaparken nefesini salıverdiği vakit söylediği kelime-i Şerife'nin manasını düşünmeli, zikirde kalbin "**Maksûdum ancak sensin! Matlûbum ancak senin rızândır. Başka hiç bir şey değil!**" itminanına ermesi şarttır. Batında başka alakalara yer kaldıkça böyle bir itminan teşekkül edemez ve zikir halis olamaz. Başlangıçta bu itminana erişemese de yine zikri bırakmamak ve bu his elde edilinceye kadar zikre devam etmek gerekir. "**Allah'ım! Maksûdum ancak sensin! Ve matlûbum ancak senin rızândır!**" Derken Nefy ü İsbât'ın manasını kuvvetlendirilmiş olur. Bu, ihvânın kalbinde Tevhid hakikâtinin sırrını yerleştirir. O hale gelir ki, nazarından bütün mahlûkat silinir, sadece Hakk'ı görür. Allah Teâlâ'nın vücûdu (Varlığı) zahir olur. Hâcegân-ı Nakşibendiyenin ihvanlara bunu bil-hassa emretmelerinin sebebi budur.

İhvan zikir ediyorsa zikrinin manasını düşünecektir. Sırr-ı Tevhîde, tecrîd ve tefrîde böyle vasıl olur. Bâz Keş ıstılahının bir başka mânâsı, ihvânın zikir esnasında Allah Teâlâ'yı lâyıkıyla zikretmekten âciz olduğunu ve kusurlarını Allah Teâlâ'ya ârz etmesidir. Çünkü Allah Teâlâ'nın yardımı olmadan hiç bir kimse onu hakkıyla zikredemez. Büyüklerimiz; '**Seni tenzih ederiz! Lâyık olduğun şekilde zikredemedik seni ey Mezkûr!**' Diye acziyetlerini açığa vurmuşlardır. İhvân bütün varlığı ile zikredip Rabbi de onu zikretmedikçe onunla huzura varamaz. Onun inayeti olmadan hiç bir kimse O'nu hakkıyla zikredemez, zikrin esrarını anlayamaz. Ona vâsıl olmak müyesser olmaz. Bunun için 'Bâz Keş' kelimesiyle anlatılmak istenen, ihvânın zikir esnasında her ân Allah Teâlâ'ya rucû' etmesi gerektiğidir ki, zikir ile mezkûra böyle erişilir. Bu konuda Mevlana Aliyüddin kuddise sırruhu'l-azîz buyurur ki; "**Başlangıçta ilk zikir emrini aldığım zaman "Allah Teâlâ'm, benim muradım sensin, senin rızândır; başka hiç bir şey değil!" fikrini benimsemedim, böyle bir iddiadan utandım. Zira bu iddiada sadık değildim. Yalan söylemiş olacaktım. Vaziyeti üstadıma anlattım. Dediler ki; "insan bu sözde sadık olmasa bile yalanını hakikât haline getirinceye kadar onda sâbit olmalıdır." Sonradan işin hakikâtini anladım. Tam doğruluk, işte, yalanı bile gerçeğe çevirmeğe bakan bu sebat ve ısrardadır.**"

10 — NĪGAH DAŞT:

Nigah: Bakış, bakma, nazar, kalb

Daşten: Korumak. Aslı Daşten' dir. Kolay okunsun diye sonundaki nun harfi düşürülmüştür.

Bu kelime, kalbi havâtırdan korunmaktan kinayedir.

Havâtır: Hatır'ın cem'idir ve kalbe ilk gelen şeye verilen isimdir. Istılahta, hatırlama, anma, fikir, insanın içinde duyduğu ses, can kulağı ile işitilen sadâ anlamlarına gelir.¹¹⁴³

“Havâtır”ın, yani kalbe anî olarak gelen yabancı ve nefyi gereken his ve fikirlerin murakabesidir. Öyle ki, mürid, bin kere Allah Teâlâ'nın ismini andığı halde hatırına bir kere bile yabancı fikir gelmemelidir. Çeyrek saat da olsa kalbi havâtırdan muhafaza etmek çok zor bir iştir. Buna muvaffak olan kimse tasavvufun semeresini almıştır. Çünkü tasavvuf, kalbi havâtırın girmesinden, bir sürü fasit fikirlerden muhafaza kuvveti demektir, kalbi sâfiyetle muhafaza etmek demektir. Bu iki şeyi (Zikri ve muhafazayı) yapan, kalbinin hakikâtini bilmiş olur. Rasûlullah sallallâhü aleyhi ve sellem bunun için **'Kendini bilen Rabbini bilir'**¹¹⁴⁴ buyurmuştur.

Allah Teâlâ, kalbi, zatının cemaline ayna etmiştir. Araya havâtır girince aynada bir şey görülmez. Kalbini havâtırdan korumayan. Allah Teâlâ'nın cemalini, nurlarını, isimlerini ve sıfatını müşahede edemez. Bir sâlik, yarım saat dahi olsa kalbini zikrettiğimiz hicaplardan hıfz edebilirse o ihvan cemalden veya nurlardan bir tecelli müşahede edebilir. Fakat bu yolda başarı çok güçtür. Çok mücadele etmek lâzımdır, bu sebeple, Nakşibendîlikte kalbi havâtırdan korumak en yüksek bir makam olmuştur.

Kalbe hicap olan havâtır altıdır:

1— Havacis: Nefs tarafından zuhur eder.¹¹⁴⁵

¹¹⁴³—MEMİŞ, Abdurrahman, Halidî Bağdadî ve Anadolu'da Halidilik, İst, 2000, s.41

¹¹⁴⁴—Hafız Es-Sehâvî şöyle der: “Ebû Muzaffer b. Sem'âni der ki; ‘Bu söz merfû olarak bilinmez, bilakis Yahya b. Muâz er-Razi'nin sözü olarak hikâye edilir.’ Kamûs'un sahibi Fiyruz Abâdî ise; bu Nebevî hadislerden değildir, çoğu insanlar bunu Rasûlullah sallallâhü aleyhi ve sellem hadislerinden sayarlar.

¹¹⁴⁵— **“Yemin olsun ki, insanı Biz yarattık ve nefsinin ona ne gibi vesveseler verdiğini biliyoruz ve Biz ona şahdamarından daha yakınız.”** (Kaf, 16) **“Nefsin vesvesesi”** tabiri, bir insanın, kendi kendine söylediği ve gönlünden geçirdiği gizli duygular, kararlar, vehimler, hatıralar ve bunlar gibi bütün batını şuur durumlarını da içine alır.

Nefsin şeriata göre en büyük silâhı “Vesvese vermek” tir. Bunlar o kadar gizli ve sessizdir ki, bazılarını melekler dahi bilmekten acizdirler. Onları da sadece Allah Teâlâ bilir. Nefisten gelen vesvese, şeytanın vesvesesinden daha gizli olmasından dolayı daha kuvvetlidir. Dolayısıyla nefis, şeytandan daha müthiş bir düşmandır.

- 2—Vesavis: Şeytan tarafından göğüs yolu ile kalbe atılmaya çalışılır.¹¹⁴⁶
- 3— İlhâmât: Melek tarafından kalbe iner.
- 4— Varidat: Allah Teâlâ tarafından kalbe doğar.
- 5— Suver-i kâinat: Havas tarafından kalbe girer.
- 6— Ma’kûlât: Akıl tarafından kalbe hatırlanır.

Melek tarafından kalbe ilkâ edilen havâtırın doğruluğu şer’î ilme muvafık olması ile bilinir. Şeytan tarafından gelen havâtır ise, çoğunlukla kişiyi” günah işlemeye sevk eder. Nefis cihetinden gelen havâtır ise, kişiyi hevâ ve hevesine tabî olmaya, kendini büyük görmeye veya nefsin özelliği olan diğer vasıflara ça-

Rasûlullah sallallâhü aleyhi ve sellem bu hususa **“Senin en büyük düşmanın nef-sindir.”** Diyerek işaret buyurmuştur.

Şeriat makamında, nefis kalbi zikirden uzak tutmak ve ibadetlerin faziletini gidermek için **“Şu iş olmasa, şu şöyle olsa!”** gibi vesveselerle kalbi daima meşgul eder. Nefis bulunduğu makam ve dereceye göre, insana değişik tuzak ve hileler kullanır. Her ne kadar bazen uslu duruyor gibi görünse de silâhları yanı başında hazırdır. Hiç tahmin edilmeyen bir anda aniden o silâhı kullanır ve ruhu öldürür.

Mesela; abdestsiz namaz kılınmaz ama Necib Fâzıl demiş ki, **“İki defa da abdestsiz namaz kıl, şu vesveseden kurtulmak için!..”** yâni **“Vesveseye itibar etme!”** Tereddütle abdest bozulmaz demek istemiştir.

Tarîkat makamında ise, uyuma, fazladan nafilâ ibadet ve emirsiz zikir gibi emirler verir. Bu sebepleri çoğaltarak müridi Allah Teâlâ’dan uzaklaştırmaya çalışır.

Velâyet ve nübüvvet makamında ise; yersiz davaların peşinde koşturarak aklını karıştırır.

Marifete makamına geçince de Rubûbiyet konularına kafa yordurur.

Süleyman ed-Darani buyurdu ki;

“Kul ihlâslı olunca, **vesvese** ve riyanın çoğu kesintiye uğrar.”

¹¹⁴⁶—Gizli sese, düşünceye denir. Bir mastar olan “vesvâs” kelimesi şeytanın ismidir. **“Şeytan, Âdem’e vesvese verdi.”** manasına gelen birçok ayet de, şeytanın vesvesesine işaret edilmiştir. Şeytan **“vesvesenin kaynağı”** demektir. Meşhur olan manasıyla vesvese, nefsin veya şeytanın göğse attığı hayırsız, faydasız, alçak hatıra ve mülahazalara verilen bir isimdir.

Vesvese, hayalden öte geçemeyen ve mantıkça da hayal olan şeylerdir. Kalpte kabul görmeyen vesvesenin hiçbir zararı yoktur. Şeytan, Âdem aleyhisselâmın yaratılışında çevresinde dolaşırken ağzını açık görüp girdi. Âdem aleyhisselâmın yaratılışını anlamaya çalıştı. Kalbe kadar ulaştı, ancak gönlüne girmeye yol bulamadı. Çünkü Âdem aleyhisselâmın gönlüne girmek için Şeytan’a yol yoktur. Vesvese mahalli göğüstür, kalp değil. Bin endişeyle geri döndü. Âdem aleyhisselâmın kalbine giremedi ve herkes tarafından da böylece reddedildi. Bundan dolayı tarikat büyükleri demiştir ki, kimi bir gönül reddetse bütün gönüllerde reddedilmiş olur. Kim bir gönül kabul etse bütün gönüller de onu kabul eder. Ancak halkın çoğu gönlü nefisten ayıramaz.

“Gizli konuşmalar şeytandır. Bu, iman edenleri üzme içindir. Oysa şeytan, Allah’ın izni olmadıkça, müminlere hiçbir zarar veremez. Müminler Allah’a dayanıp güvensinler.” (Mücâdele, 10)

ğırır. Mutasavvıflar/yediği haram olan bir kimsenin ilham ile vesvese arasındaki farkı göremeyeceği konusunda görüş belirtmişlerdir.

Kalbe doğan düşüncenin rahmanî mi yoksa şeytanî mi olduğunu ayırmadaki ölçü konusunda Haydarîzâde şöyle der:

Eğer kalbe gelen düşünceye nefis veya şeytan karşı çıkıp giderilmesine gayret sarf ederlerse o, kalbe melek tarafından ilkâ edilen melekî bir düşüncedir. Böyle olmayıp da nefis ve şeytanın, isteyerek veya istemeyerek kabul ettirdikleri bir düşünce, ilham yoluyla kalbe doğan ilhâmî bir hâtıradır, düşüncedir.

Şu halde kalbe gelen ve dînî bakımdan yapılması emredilen ve övülen rahmânî bir düşüncenin, kibirlenme, kendini büyük görme gibi, yasaklar ihtimâliyle uygulanması engellenmemeli, aksine gereği olan fiil hemen icra edilip yerine getirilmelidir. Ama gerçekten kendini büyük görme gibi bir durum kişiye hâkim olup da ondan kaçınmaya çalıştığı halde muvaffak olamazsa hemen istiğfar etmeli ve bu düşüncesinden dolayı Allah'tan af dilemelidir. Çünkü tekbürün kalbe hâkim olması durumunda yapılan bütün sâlih amellerin de mahvolacağı ve geçersiz sayılacağı bilinmektedir.

Hatır ile kalb muâheze edilemez. Zira bu, kişinin irâde ve ihtiyarında değildir. Bunun gibi, meyil, heyecan ve şehvet de ihtiyarî olmadıkları için, kişiler onlardan mes'ul değildir. Kulu bunlarla muâheze etmek, gücü yetmediği bir şeyden onları sorumlu tutmak demektir ki, bu caiz değildir.

Kalbe doğan düşünce dînen yasaklanmış bir fiilin yapılmasını istiyorsa şeytan vesvesesinden veya nefis-i emmârenin hîle ve desîselerinden olduğundan kişi bu fiile meyletmemeli ve Allah Teâlâ'dan istiğfar etmelidir. el-Bağdâdî'nin müridi Haydarîzâde'ye göre havâtır'ın beş çeşittir.

1.Hâcis mertebesi: Bunlar nefsin ortaya koyduğu gelip geçici düşüncelerdir. Bu düşüncenin kalbe doğmasından dolayı herhangi bir mesûliyet yoktur.

2. Hatır mertebesi: Kişinin içinde herhangi bir düşüncenin cereyan etmesidir. Bu düşünceden dolayı da sorumluluk yoktur.

3. Hadîsü'n-nefs mertebesi: Hatır mertebesindeki bir düşüncenin yapılıp yapılmaması konusunda nefsin tereddüt için de bulunması mertebesidir. Bu düşüncenin de, fiiliyata intikal etmedikçe herhangi bir mes'ûliyeti yoktur.

4. Hemm mertebesi: Nefsin, bir düşüncenin yapılmasına karar verdiği safhadır. Bu da fiiliyata intikal etmedikçe affedilmiştir. Hemm mertebesindeki düşünce eğer hasene demlen iyi bir fiilin yapılmasına ait bir niyyet ise, bu sefer sahibine o düşüncesinden dolayı sevab verilir. Ama aynı düşünce herhangi bir kötülüğün yapılması ile ilgili ise, fiiliyata intikal ettirilmedikçe karşılığında bir ceza yoktur. Böylece niyyet safhasındaki iyi düşünce ile kötü düşünceye arzular farklı değerlendirilmiş oluyor. Ama bundan önceki üç düşünce mertebesinde ise, bunların iyi veya kötü olmaları karşılığında ne bir sevab ne de bir ceza söz konusu değildir.

5.Azm mertebesi: Herhangi bir düşüncenin yapılmasına kesin bir şekilde karar verilmesi mertebesidir. Bu düşüncesinden dolayı sahibi sevab veya ceza görür.

Melekten gelen hatır'a insan bazen uyar, bazen ona aykırı hareket eder. Yani, nefesine ve şeytana uyararak meleğin dediğine muhalefet eder. Fakat Allah'tan gelen hâtır'a kulun muhalefet etmesi mümkün değildir. Mutasavvıflar bu noktada, yani, Allah'tan iki hatır gelse birincisi mi yoksa ikincisinin mi daha kuvvetli

olacağı konusunda değişik görüşler ileri sürmüşlerdir.¹¹⁴⁷

Havâtırın hepsi, yeni başlayan sâlike göre birer hicaptır. Acemi olan ihvan, sülûkü esnasında kalbini bu havâtırın hepsinden korunmak ve dışarıdan içeri girmelerine mâni olmak için çalışmalıdır. İhvan, müşahede makamına vâsıl olunca artık havâtır hicap olmaz.

Kalbi havâtırdan korunmanın yolu şudur:

İhvan, beş duygu organını dış âlem ile ilgilendirmeyecektir. Zira çoğunlukla havâtır göz ve kulak vasıtasıyla kalbe ulaşır. İhvan, aklını dahi dış âlem ile ilgilenmekten kurtarmalıdır. Mürşidin emrettiği iş ile meşgul almalıdır. Kelime-i tevhid ile kalbi boşaltarak ve istiğfar ederek Allah Teâlâ'ya teveccüh etmelidir. İnsanlardan uzak kalmalı ve konuşmaktan dilini çekmelidir. Kalbine daima hâkim olmalı, havâtır kalbinden çıkarmaya ve dünya işlerini terk etmeye çalışmalıdır.¹¹⁴⁸

Bu mesele üzerinde bu yolun büyükleri buyuruyorlar ki;

“Kırk sene kalbimin kapısında bekçilik yaptım, onu Allah Teâlâ'dan başkasına açmadım. Kalbim o hâle geldi ki, Allah'tan başkasını tanımaz oldum.”

Şeyh Ebû Bekr'il-Kettânî

“Ben kalbimi on gece bekledim, muhafaza ettim, kalbim de beni yirmi sene muhafaza etti.”

Bir büyük söylemiştir.

“Mürid, bir veya iki saat, hatta mümkün olduğu takdirde daha fazla zaman içinde kendisini “havâtır” dan korumalıdır.”

Mevlana Sadeddin Kaşgâri kuddise sırruhu'l-azîz

“Nigah-ı Daşt o dereceye erişmelidir ki, güneşin doğuşundan batışına kadar müridin gönlüne hiç bir yabancı şey uğramamalıdır. Öyle ki, insanda hayal kuvveti kendi kendini azletmiş hale gelmelidir.”

Mevlana Kasım kuddise sırruhu'l-azîz

11— YÂD-I DAŞT:

Yâd: Allah Teâlâ, Allah Teâlâ'nın zikri

Daşt: Korumak. Aslı Daşten' dir. Kolay okunsun diye sonundaki nun harfi düşürülmüştür.

Her an ve mekânda, vicdan ve zevk yoluyla Allah Teâlâ'dan haberli olmak halidir. Ehâdiyet vücudunun devam üzere murakabesinden ibarettir. Bu konuda şöyle meşgul olmalıdır:

¹¹⁴⁷—MEMİŞ, Abdurrahman, Halidî Bağdadî ve Anadolu'da Halidilik, İst, 2000, s.42

¹¹⁴⁸—Nasrullah Efendi, a.g.e. s. 167–168

Bütün bağları kalbinden söküp atmalı, kuvvetleri ve hisleri tatil etmeli, bütün varlıkları asıl durumları olan yokluk ile düşünmeli; noksanlıktan, şekilden cihet ve mekândan münezzehtir bir emr-i nûrânî ve bir vücûdu Hakanî mulâhaza etmeli ve bu faaliyette bezginlik duymadan devam göstermelidir. Ta ki, Allah Teâlâ'yı, her yerde ve her şeyde müşahede edebilsin.

İhvân '*Nefy ü İsbât*' zikrini yaparken habs-i nefes yaparak kalbini mezkûr ile huzura vardırmalıdır. İhvan her ne halde olursa olsun, kalbi her an Allah Teâlâ ile huzur halinde bulunmalıdır. Bu bakımdan Yâd Dâşt ıstılahı murakabe ile aynı manaya gelir. Bunun bir başka manası kalbi, Zat tecellisini müşahedeye her an uyanık tutmaktır.

Zikirde hâsıl olan huzur, murakabe, sohbet ve râbıta, Yâd Dâşt ıstılahıyla aynı manaya gelir. Buradan hareket ederek diyebiliriz ki, huzur, zât-ı ehadiyyetin nurlarını müşahede etmektir. Bunun için keyfiyeti muhtelifdir, çeşitli durumlarda zuhur eder, onu havastan başkası bilmez.

Bu mesele üzerinde bu yolun büyükleri buyuruyorlar ki;

—*Yâd-Kerd, zikirde tekellüf, mübalağayla isrardan ibarettir.*

—*Baz-Geşt Allah Teâlâ'ya dönüş ve adını her anısta Allah Teâlâ'yı murad ediniştir.*

—*Nigah-Daşt, dille söylemeksizin Allah Teâlâ'ya dönüş halini muhafaza etmektir.*

—*Yâd-Daşt ise, Nigah-Daşt halini derinleştirmekten ve bilgiyle kullanmaktan ibarettir.*

Hâce Ubeydullah kuddise sırruhu'l-azîz

"Yâd-ı daşt en yüksek mertebedir. Ondan sonra mertebe yoktur."

İmâm Rabbânî kuddise sırruhu'l-azîz

B-ÖNEMLİ BİR MEVZU VESVESE

İnsan hayatının bir kısmında azda olsa her kişinin başına gelen olaylardan birisi olması hasebiyle vesvese üzerine yapılmış bir araştırmayı kitaba almak yerinde ve uygun görülmüştür. Çünkü vesvese inanç hayatında şeytanın kullandığı silahlardan biridir. Bunu yenme yolları ise, Rasûlullah sallallâhü aleyhi ve sellem tarafından müslümanlara öğretilmiştir.

Birçok insan üzerinde gördüğümüz kadarı ile vesveseler inanca öyle tesir etmiştir ki, takva sadedinde yaptığı ameller aslında onun vesveselerinin neticesi olmuştur. Onun için Efendi Hazretleri “*Cahilin sofusu şeytanın maskarasıdır*” deyimini çok kullanmıştır. Bu konu toplum içerisinde bir hastalık gibi çok olmasına rağmen, kişiler tarafından dile getirilmekte zorlanılan bir husus olmasından dolayı rahatsız olan ihvan kardeşlerimizi de uyarmak ve bilgilendirmek için konu hakkında bir bölüm ayırmak uygun görüldü.¹¹⁴⁹

I-Temizlik ve İbadetteki Vesveseler

1- Abdest Almakla İlgili Vesveseler

Bazı kişiler, abdest alırken uzuvlarının ıslanıp ıslanmadığı konusunda tereddüde düşerek “*Yıkamadığım yer kaldı mı? Kalmadı mı? Azalarımı iki defa mı yıkadım, üç defa mı?*” şeklinde düşünmeye başlarlar. Suyun ıslatıp ıslatmadığını veya uzuvlarını kaç defa yıkadıkları hususunda tereddüt ederler. Üç defa yıkaması gereken uzvu, beş defa yıkarlar ya da “*su ulaşmadı*” diye haddinden fazla su kullanırlar. Bir litre kullanması gerekirken, on litre su sarf ederler. Böylece su israfı ve zaman isrâfı ile birlikte, şeytanın vesvesesine düşerek onun maskarası olurlar. Bu hâl ilerleyince de kişide psikolojik rahatsızlık ortaya çıkar.

Rasûlullah sallallâhü aleyhi ve sellem bazı insanların bu konuda vesveseye düşebileceklerini haber vermiş ve “*Abdest* (alırken vesvese vermek) *için ‘Velehân’ denilen bir şeytan vardır. Suyun vesvesesinden sakının.*”¹¹⁵⁰

¹¹⁴⁹—DÖLEK, Âdem, Yrd. Doç.Dr. Atatürk Üniv. Erzincan İlahiyat M.Y.O. Hadis ABD. Öğrt. Üyesi, Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi IV (2004) *Hadisler Işığında Temizlik ve İbadet Konularındaki Vesveseler ve Tedâvî Yolları Makalesi*, Sayı: 4, s.48–69 “Bu kısım ad geçen makaleden faydalanarak yazılmıştır.”

¹¹⁵⁰—Tirmizî, Tahâret, 43; İbn Mâce, Tahâret, 49; Ahmed b. Hanbel, V, 136; Ayrıca bkz, Tebrîzî, Muhammed b. Abdillâh el-Hatîb, *Mişkâtü'l-Mesâbih*, Beyrut, 1979, I, 131.

Hız. Ömer radiyallâhü anh buyurdu ki;

İblis’in zürriyeti dokuzdur:

Zelitün, sokaklarda gezer, bayrağını sokağa dikmiştir;

Vesin, musibetlerle beraberdir;

Evan, Sultan İle beraberdir; Hefaf, şarap İle beraberdir;

Mürre, üflemele ses çıkaran çalgı aletlerinin yanındadır;

Leküs, ateşe tapanlarla beraberdir;

Müsevet, ağızlarda dolaşan yalan haberlerdedir;

Hadîste geçen ve “*veleh*” kelimesinden türetilmiş olan “*Velehân*”; hevâ ile aklın gitmesi, hayrete düşme mânâsına gelmektedir.¹¹⁵¹ Abdest alırken kişiye vesvese vererek haddinden fazla su kullandırması sebebiyle bu şeytana “Velehan” denilmiştir.¹¹⁵² Kişi, abdest alırken bu şeytanın vesvesesine kapılır ve şeytan da bu kişi ile oynamaya başlar. Dolayısıyla Rasûlullah sallallâhü aleyhi ve sellem, böyle bir şeytanın, abdest alırken vesvese verdiğini haber vermek suretiyle kişiyi aşırılığa düşmekten sakındırmıştır.

Bu konu ile ilgili şu hadîs de dikkati çekmektedir:

“Rasûlullah sallallâhü aleyhi ve selleme bir a'râbî gelir ve abdest hakkında soru sorar. Rasûlullah sallallâhü aleyhi ve sellemde abdest azalarını üçer kere yıkayarak abdestin alınışını ona gösterir, sonra da “*İşte abdest budur, kim üçten fazla yıkarsa kötü etmiş veya haddi aşmış veya zulmetmiş olur*”¹¹⁵³ buyurur.

Hadîs kitaplarında Rasûlullah sallallâhü aleyhi ve sellem abdestte kullandığı su miktarı anlatılırken, günümüz ölçü birimiyle yaklaşık bir litreye yakın miktardaki (bir müdd) su ile abdest aldığı bildirilmektedir.¹¹⁵⁴ Bu da bize abdest alma konusunda su israfı yapmadan kifayet edecek derecede su kullanılmasının gerekliliğine işaret etmektedir.¹¹⁵⁵

Abdestin Bozulması ile İlgili Vesveseler

Dinimizde abdesti bozan şeyler bellidir. Kişi abdestli iken küçük ve büyük abdest mahallinden çıkan necasetler veya yellenme, vücudun her hangi bir yerinden çıkan kan, iltihap vs. şeyler abdesti bozar. Ancak bazı zaman, kişinin makadında bir hareketlenme meydana gelir ve “*Acaba yellenme mi oldu?*” diye tereddüt eder, abdesti konusunda şüpheye düşer, namaz kılmakta ise, namazı bırakır gider. Aslında o hareketlenme, bir yellenme değildir. Nitekim aşağıda zikredeceğimiz hadîslerde de görüleceği gibi, Hz. Rasûlullah sallallâhü aleyhi ve sellem böyle bir hareketlenmeyi şeytanın vesvesesi olarak nitelendirmiş ve böyle bir durumla karşılaşan kişiye şu tavsiyeyi yapmıştır: “*Ses ve koku olmadıkça abdest almaya gerek yoktur.*”¹¹⁵⁶

Rasûlullah sallallâhü aleyhi ve selleme, namazda iken ‘*hayaline abdesti bozuldu gibi*’ gelen bir adamdan bahsedilmişti. Rasûlullah sallallâhü aleyhi ve sellem “*Sesi işitip kokuyu duymadıkça namazı sakın terk etmesin.*”¹¹⁵⁷ Buyurmuştur. İbnu

Dasim, evlerde bulunur. Bir kimse evine girdiği zaman, Allah Teâlâ'nın selâmını vermez ise, aile fertleri arasında geçimsizlik olur.

Velehân, abdestde, namaz ve ibâdetlerde vesvese verir. (BURGAY, Hasan, *Hazreti Muhammed (s.a.v.)'in Varisleri*, Ankara, 1994, s.53)

¹¹⁵¹—Ebûlbekâ, Eyyub b. Musa, *Külliyyât Lüğaviyye*, Beyrut, 1993, s. 398.

¹¹⁵²—Ebûlbekâ, s. 946.

¹¹⁵³—İbn Mâce, Tahâret, 48.

¹¹⁵⁴—Buhârî, Vudû', 47; İbn Kuteybe, **Garib**, I, 8; İbnu'l-Kayyim, Şemsuddin Muhammed b. Ebî Bekr, **Şeytanın Tuzakları** (Terc: Ömer Temizel), Konya, 1993, I, 442–443; Geniş bilgi için bkz.Bâbânzâde, Ahmed Naim, **Sahîh-i Buhârî Muhtasarı Tercid-i Sarih Tercemesi ve Şerhi**, Ankara, 1979, I, 166.

¹¹⁵⁵—Bkz. Serahasî, Şemsuddin, **el-Mebsut**, İst. 1982, I, 45.

¹¹⁵⁶—Buhârî, Vudû', 4; Tirmizî, Tahâret, 56.

¹¹⁵⁷—Buhârî, Vudû', 4; Müslim, Hayız, 98.

Huzeyme (v.311/923)'nin rivayetinde

*“Birinize şeytan gelip de ‘Abdestini bozdun’ dediği zaman, o da (içinden) ‘yalan söyledin’ desin. Ancak burnu ile koku hisseder ve kulağı ile de sesi duyarsa o hariç.”*¹¹⁵⁸ Buyrulmaktadır.¹¹⁵⁹

Yine birçok rivayette bu mevzu hakkında hadisi şerifler şöyledir.

*“Biriniz namazda iken ona şeytan gelir ve dübüründen bir kıl alır, onu uzatır. O kişi de abdestinin bozulduğunu sanır. Böyle bir durumda ses duymadıkça veya koku hissetmedikçe namazdan ayrılmasın.”*¹¹⁶⁰

*“Biriniz mescidde iken, karnunda (dübüründe) bir hareket hissetse ve abdestinin bozulup bozulmadığı hususunda tereddüde düşse bir ses işitmedikçe veya bir koku duymadıkça (abdest almak için) mescidi terk etmesin.”*¹¹⁶¹

*“Biriniz namazda iken şeytan ona gelir ve bir adamın hayvanını yumuşakça zapt ettiği gibi, o kimseyi ele geçirir, ona hâkim olunca o kişinin kalçalarının arasından, onu namazdan vazgeçirmek için, yellenme gibi, bir şey yapar. Biriniz böyle bir durumla karşılaşır, şüphe bırakmayacak şekilde kesin olarak bir ses duymadıkça ya da koku hissetmedikçe namazını bozmasın.”*¹¹⁶²

2-Gusül Abdesti ile İlgili Vesveseler

Bazı kişilerde görülen bir vesvese şekli de banyoda haddinden fazla kalarak banyo yapmakla meşgul olmasıdır. Gusül abdestinin alınışı ile ilgili farklı rivayetleri değerlendirdiğimizde ve Hz. Rasûlullah sallallâhü aleyhi ve sellem'in gusül abdesti almasına baktığımızda şunu görürüz: Rasûlullah sallallâhü aleyhi ve sellem önce ellerini, sonra vücudundaki necasetleri yıkar, sonra da namaz abdesti gibi, abdest alır; parmaklarını suya batırarak kuru yer kalmaması için saçlarının diplerini hilâllardı; sonra başına su döker, sonra sağ omuzuna ve daha sonra da sol omuzuna üçer kere su döker, vücudunda kuru yer bırakmadan bütün bedenini yıkardı¹¹⁶³. Ancak yıkanılan yerde su birikmesi durumunda ayakların yıkanmasının en sona bırakıldığı¹¹⁶⁴ görülmektedir. Namaz abdesti gibi, abdest almadan da gusül abdesti alınabilir, bunun için gusülde esas olan vücutta kuru yerin kalmamasıdır.

Hz. Rasûlullah sallallâhü aleyhi ve sellem'in gusül abdestinde kullandığı su miktarı anlatılırken, konu ile ilgili farklı rivayetler değerlendirildiğinde, günümüz ölçü birimiyle yaklaşık 2,5 litreden 5 litreye kadar varan miktarlarda (bir sâ') su kullanıldığı açıkça anlatılmaktadır.¹¹⁶⁵

¹¹⁵⁸—İbn Huzeyme, Muhammed b. İshak, **Sahih**, Beyrut, 1992, I, 19; Hâkim, Muhammed b. Abdillâh, **el-Müstedrek ala's-Sahihayn**, Beyrut, 1990, I, 227.

¹¹⁵⁹—İbn Huzeyme, I, 19.

¹¹⁶⁰—Ahmed b. Hanbel, III, 96.

¹¹⁶¹—Müslim, Hayz, 99; Ebû Dâvud, Tahâret, 68 (177); Tirmizî, Tahâret, 56; İbnu Huzeyme, **Sahih**, I, 19.

¹¹⁶²—Ahmed b. Hanbel, II, 330.

¹¹⁶³—Buhârî, Vudû, 1,

¹¹⁶⁴—Buhârî, Vudû, 2, 6.

¹¹⁶⁵—Buhârî, Vudû, 3, 47; Bu konuda geniş bil için bkz. Bâbânzâde, I, 164–165; Canan, X, 542–543.

Yine erkeklerde özellikle de bazı gençlerde vesveseye sebep olan bir durum daha vardır ki, o da meni ile mezinin birbirinden farklı şeyler olduğunun bilinmemesidir. Zira kişi, kendisinden mezi geldiğinde, meni geldi zannı ile her mezi geldiğinde banyo yapmakta, bu kadar fazla banyo yapmakla da baş edemeyince sıkıntıya düşmektedir.

Rasûlullah sallallâhü aleyhi ve sellem her erkeğin mezi ifraz edebileceğini haber vermiş ve böyle bir durumla karşılaşan kişinin erkeklik uzvunu ve husyelerini yıkayarak namaz abdesti almanın yeterli olacağını bildirmiştir.¹¹⁶⁶

Bir başka örnek olarak şu hadîsi zikredebiliriz: Sehl İbnu Hüneyf anlatıyor:

“Ben mezi akıntısından epey bir sıkıntı çekiyordum. Bu yüzden de sık sık gusûl abdesti alıyordum. Sonunda Rasûlullah sallallâhü aleyhi ve selleme bu durumu sordum. Bana:

‘Meziden dolayı sana abdest kafidir.’ buyurdu. Ben de:

‘Ey Allah’ın Rasûlü! Elbiseye değen meziyi ne yapmalıyım?’ dedim. Rasûlullah sallallâhü aleyhi ve sellem de:

‘Bir avuç su alıp, bunu mezinin değdiğini gördüğün yerlere serpmen yeterlidir.’ buyurdu.”¹¹⁶⁷

3- İstibra ile İlgili Vesvese

İstibra; küçük abdest bozduktan sonra idrar akıntısının kalmaması için beklemektir¹¹⁶⁸. Hz. Rasûlullah sallallâhü aleyhi ve sellem

“Biriniz bevlettiğinde erkeklik uzvunu üç kere sıyırın.”¹¹⁶⁹ Buyurarak istibrayı tavsiye etmiştir¹¹⁷⁰. Taharetlendikten sonra kişi, idrar yolunda idrarın çıkma ihtimalinden iyice emin olması bakımından da başkalarının dikkatini çekmeyecek şekilde, biraz yürümek, hafifçe öksürmek, ayakları hareket ettirmek,¹¹⁷¹ kımıldamak gibi, bazı metotlardan birisini yapabilir. Şayet akıntı gelecek olursa tekrar taharetlenir (istinca yapar) ve abdestini alır. İstibranın yapılışı, genellikle insandan insana değişir: Kimi, hafifçe bir sıyırmakla; kimi, öksürmekle yapabilir; kimi de bunların hiç birine ihtiyaç duymadan biraz bekleyerek bunu sağlayabilir. Şâyet, küçük abdesti bozduktan sonra, istibra yapmadan, hemen abdest almırsa bu sakıncalı olabilir. Çünkü idrar yolundaki kalıntılar, abdest aldıktan sonra çıkarsa abdest bozu-

¹¹⁶⁶—Ebû Dâvud, Tahâret, 83 (211).

¹¹⁶⁷—Ebû Dâvud, Tahâret, 83 (210); Tirmizî, Tahâret, 84; İbn Mâce, Tahâret, 70.

¹¹⁶⁸—İbn Manzur, I, 33; Geniş bilgi için bkz. Bilmen, Ömer Nasuhi, **Büyük İslâm İlmihali**, İst. 1992, s. 70; İSAM (heyet), **İlmihal**, İst. ts. I, 193–194; Sofuoğlu, s.199.

¹¹⁶⁹—Heysemî, Ali b. Ebî Bekir, **Mecmeu’z-Zevâid ve Menbeu’l-Fevâid**, Beyrut, 1982, I,207.

¹¹⁷⁰—Erkekler, küçük abdestini bozduktan sonra, sol elinin işaret parmağı altta, başparmağı da üstte olmak üzere tenasül uzvunu dipten uca doğru hafifçe birkaç kere sıyırmak suretiyle idrar akıntısının yolda kalmamasını sağlarlar, sonra da taharetlenirler.

¹¹⁷¹—Pamuk ile tıkama metodu vesveseli kişiler için en güzel ve pratik yoldur. (Yazan)

lur,¹¹⁷² namaz da olmaz. Bununla birlikte elbise kirlenir ve idrar, el ayasından fazla miktarda olduğunda yine namaza engel olur. Bu bakımdan istibra yapmanın büyük önemi vardır. İdrar akıntısının kesilmesi kişiden kişiye değişebilir: Bazı kişilerde çabuk, bazı kişilerde de biraz gecikmeli olabilir. Fakat bazı kişiler, istibra yaparken, normal şartlarda yukarıda söz konusu edilen ve kendisine en uygun olan metotlardan birini yapması yeterli olmasına rağmen, aşırılığa kaçarak idrarının kesilmediği vesvesesine kapılır ve abdestini bozduktan sonra istibra yapmak maksadıyla tuvalette ya da dışarıda uzun süre beklerler, yürürler, hatta bu yüzden de cemaatle namaz kılmayı kaçırırlar. Böyle kişilerde şâyet anormal (patolojik) bir rahatsızlık varsa idrar tahlili yaptırması ve tıbbî bir rahatsızlık tespit edildiğinde tedâvî görmeleri lazımdır.

Rasûlullah sallallâhü aleyhi ve sellem istibradaki vesvese için;

“*Cebrâil (bana) geldi ve: ‘Ey Muhammed! Abdest aldığında (avucuna biraz) su alıp (avret mahalline) serp.’ dedi.*”¹¹⁷³

İbnu Mâce’nin rivayetinde de “*Cebrâil bana abdesti öğretti ve abdest aldıktan sonraki çıkacak idrar (şüphesin)den dolayı elbisemin altına su serpmemi emretti.*”¹¹⁷⁴ Buyrulmaktadır. Bu şekilde su serpmenin sebebi, vesveseyi gidermek içindir.¹¹⁷⁵ ki, elbisesinde yaşlık hisseden kişi, (yaşlığın idrardan olmadığına yakîn sahibi olmak şartıyla) bu hissini su serpintisinden geldiğine hamlederek vesveseden kurtulmuş olur.¹¹⁷⁶

4-Diğer Temizlikler ile İlgili Vesveseler

Yukarıda da bahsedildiği gibi, temizliksiz sağlıklı bir hayatın olması düşünülemediği gibi, temizlik olmadan ibadetler de makbul olmaz. Ancak psikiyatristlerin tespitlerine göre bazı kişilerin özellikle de bazı bayanların, temizlik yapma hususunda aşırılığa vardıkları görülmektedir. Bu konuda psikiyatristlerin tespitlerinden bazıları şunlardır: Bazı kimselerin;

- Ellerini, mikropların çıkmadığı kaygısıyla uzun süre yıkamaları,
- Ellerinin derisi soyulmaya varıncaya kadar sabunlayarak yıkamaları,
- Evlerini her gün yıkamaları,
- Elleri bir şeye dokunduğunda hemen sabunlamaları,
- Çorapla yere basınca o çorapla namaz kılmamaları,
- Bir eşyayı haddinden fazla defalarca yıkamaları,
- Kirlenme düşüncesiyle çocuğunu kucağına almamaları ve bebeklere dokunmamaları,

—Eve her hangi bir misafir geldiğinde evin kirlendiği vesvesesiyle misafir gider gitmez misâfirin bulunduğu yerleri tekrar tekrar silmeye başlamaları gibi, birçok durumlar.¹¹⁷⁷

¹¹⁷²—Zihni, Mehmed, **Nimetü’l-İslâm**, İst. 1398/1977, 57; Canan, XIV, 566.

¹¹⁷³—Tirmizî, Tahâret, 38.

¹¹⁷⁴—İbn Mâce, Tahâret, 58; Ahmed b. Hanbel, V, 203.

¹¹⁷⁵—İbnu’l-Esîr, Mecduddin, **en-Nihâye fi Ğarîbi’l-Hadîs ve’l-Eser**, Beyrut, ts. V, 69; Fikhî açıklamalar için bkz. Serahsî, I, 86.

¹¹⁷⁶—Zihni, 57.

¹¹⁷⁷—Bu konularda şikâyetçi olanlara örnek olarak bkz. Saygılı, Sefa, **Strese Son**, İst.2001, s. 41; Emmelkap, Paul M. G. (heyet), (Terc: Birsen Ceyhun, Nursen

Vesveselerin çok olma sebepleri olarak Rasûlullah sallallâhü aleyhi ve sellem şöyle buyurmuştur:

“Hiç biriniz yıkandığı yere asla bevl etmesin, sonra orada gusül abdesti alur, zira vesvesenin çoğu bundan hâsıl olur.”¹¹⁷⁸

II- İbâdetler İle İlgili Vesveseler

1-Namazla İlgili Vesveseler

Namazla ilgili hadisler incelendiğinde Hz. Rasûlullah sallallâhü aleyhi ve sellem, namaz kılarken şeytanın kişiye verdiği bir kısım vesveseleri ve bu vesveselere karşı alınacak tedbirleri beyan ettikleri görülmektedir. Hatta Rasûlullah sallallâhü aleyhi ve sellem:

“Kim, Benim şu abdestim gibi, abdest alur sonra da vesveseye düşmeden iki rekat namaz kılsa Allah onun geçmiş günahlarını bağışlar”¹¹⁷⁹ buyurarak, insanın namaz kılarken vesveseden kurtulmasının âdetâ imkânsız olduğuna işaret etmekte ve namazda mümkün olduğu kadar dünyevî meşgalelerden uzak durmak suretiyle namaz kılındığında küçük günahların affedileceğini beyan etmektedir¹¹⁸⁰.

Namazla ilgili olarak şeytanın ilka ettiği vesveseleri; namazda şaşırma, nâfile nevinden çok namaz kılma ve ibadet etme, namazın kabul olup olmamasını ya da doğru yapıp yapılmamasını düşünme gibi, birkaç kısımda değerlendirmek mümkündür.

Şeytanın Namazdaki Vesvesesi

Hz. Rasûlullah sallallâhü aleyhi ve sellem şeytanın insanın aklına birçok şeyleri hatırlatmak suretiyle şaşırttığını bildirerek şöyle buyurur: **“Namaza nidâ edildiğinde (ezan veya ikamet okunduğunda) şeytan geri döner, ezanı duyamayınca kadar yellener, kaçır, uzaklaşır. İkamet bitince döner, kişi ile nefsi arasına vesvese atarak şöyle der: ‘Şunu hatırla, şunu hatırla, bunu hatırla ... Ta kaç rekat kıldığını hatırlayamayınca kadar devam eder.’ Kişi de kaç rekat kıldığını hatırlayamayacak kadar şaşırır.”**¹¹⁸¹

Görüldüğü üzere hadîste, şeytan vesvese vermek suretiyle bir takım düşünceleri hatırlatarak insanların zihinlerini meşgul ettiği ve namazda şaşırttığı bildirilmektedir.

Namazda şeytanın vesvesesine maruz kalan insanların alacağı tedbirleri de Rasûlullah sallallâhü aleyhi ve sellem, şu şekilde beyan etmektedir:

“Şüphesiz şeytan âdemoğlu ile kalbi arasına girer ve kişi kaç rekât kıldığını bilemez. Bu hal adamın başına geldiği zaman (tahiyyata) oturduğunda iki secde

Oral), **Anksiyete Bozuklukları**, Ankara, 1994, s. 126, 127; Karaçay, Yusuf, **Bir Psikiyatristle Sohbetler**, İst. 2001, s. 24–25; Goleman, Daniel, **Duygusal Zeka** (Çev: Banu Seçkin Yüksel), İst. 2003, s. 89.

¹¹⁷⁸—Ebû Dâvud, Tahâret, 15; Tirmizî, Tahâret, 17; Nesâî, Ebû Abdirrahman b. Şuayb, **Sünen**, İst. 1992, Tahâret, 22.

¹¹⁷⁹—Buhârî, Vudû’, 28; Ebû Dâvud, Tahâret, 51; Nesâî, Tahâret, 68.

¹¹⁸⁰—Bkz. Sindî, Nuruddin. b. Abdilhâdî, **Ta’likun alâ Sünen-i Nesâî**, İst. 1992, I, 64.

¹¹⁸¹—Buhârî, Ezan, 4; Müslim, Salat, 16,18, 19; Ebû Dâvud, Salat, 30 (516).

etsin.”¹¹⁸²

“Herhangi biriniz namaz kılmaya başladığında şeytan ona gelir ve namazını kaç rekât kıldığını bilmemesi için şaşırır. Biriniz böyle bir duruma maruz kalınca iki secde yapın.”¹¹⁸³

“Biriniz namazın rekâtında şüpheye düştüğünde şüpheyi atsın ve şüphesiz bildiği rekâtı üzerine hareket etsin. Eğer namazı tamam ise, fazla kılınan rekât nafîle olur. Eğer noksan kılınmış ise, o rekât, namazı tamamlamak için olmuş olur. Namazın sonunda yaptığı iki secde de şeytanın burnunun toprağa sürünmesi için olmuş olur.”¹¹⁸⁴

Şeytanın namazda vesvese vermesiyle kaç rekât kıldığını şaşırın kişinin başvuru- racağı çözümü Hz. Rasûlullah sallallâhü aleyhi ve sellem beyan ederek, kişinin emin olduğu rekât sayısına göre -eksik ise, rekâtları tamamlamak suretiyle- selamdan önce veya sonra iki secde (sehiv secdesi) yaparak namazı bitirmesini belirtmektedir. Sehiv secdesi ile namazın eksikliği giderilmekle birlikte şeytanın burnu da yere sürülmüş olmaktadır. Çünkü şeytan secde etmekten imtina ettiği için secdenin yapılması ona çok ağır gelmektedir. Bu bakımdan şeytana, Allah Teâlâ için secde yapılmasından daha ağır gelen bir şey yoktur.¹¹⁸⁵

Namazda yanılmak sadece sıradan kişilere mahsus değildir. Rasûlullah sallallâhü aleyhi ve sellem de namaz kıldığında O'nun da namazda yanıldığı vuku bulmuş, O da sehiv secdesi yaparak namazı tamamlamıştır. Böylece namazda unutmama vuku bulan ümmetine nasıl yapması gerektiği hususunda da örnek olmuştur. Mesela, Abdullâh b. Mes'ûd radiyallahü anhden rivâyet ediliyor:

“(Bir keresinde) Rasûlullah sallallâhü aleyhi ve sellem öğle namazını beş rekât kılmişti da kendisine: ‘Namâza ziyâde mi kılındı?’ diye soruldu. Rasûlullah sallallâhü aleyhi ve sellem de:

‘Bu nasıl suâldir?’ buyurdu. Sonra bir sahâbînin:

‘Namazı beş rekât kıldınız.’ demesi üzerine Rasûlullah, selâm verdikten sonra (sehiv için) iki defa secde yaptı.”¹¹⁸⁶

Abdullâh b. Mes'ûd radiyallahü anhden rivâyet ettiğine göre: (Bir defasında) Rasûlullah sallallâhü aleyhi ve sellem namaz kıldı. İbnu Mes'ûd radiyallahü anhden rivâyet eden Alkame b. Kays-i Nehal'den rivâyeten, İbrâhîm b. Yezîd-i Nehal: “*Amma (namazı) fazla mı, eksik mi kıldırdı bilemiyorum.*” Dedikten sonra İbnu Mes'ûd'un lâfzını rivayete dönerek der ki; Rasûlullah sallallâhü aleyhi ve sellem selâm verince biri ona: “*Yâ Rasûlâllâh, namaz hakkında yeniden bir şey (vahy) mi geldi?*” diye sordu. Rasûlullah sallallâhü aleyhi ve sellem “*Neden sor-dun?*” deyince:

“*Yâ Rasûlâllâh, şöyle böyle kıldırdın da ondan.*” dediler. Bunun üzerine Rasûlullah sallallâhü aleyhi ve sellem, teşehhüd vaziyetini almak üzere iki bacağını

¹¹⁸²— İbn Mâce, İkamet, 135.

¹¹⁸³—Buhârî, Sehiv, 7. Mâlik, Sehiv, 1.

¹¹⁸⁴—Müslim, Mesâcid, 88,89; Ebû Dâvud, Salat, 190; Nesâî, Sehiv, 24; İbn Mâce, İkamet,132.

¹¹⁸⁵—Zürkânî, Muhammed b. Abdilbaki, Şerhu'z-Zurkânî alâ Muvattâ-ı li İmam Mâlik, Beyrut, 1990, I, 293.

¹¹⁸⁶—Buhârî, Sehiv, 2.

büktü ve kıbleye karşı yöneldi, iki secde etti, sonra da selâm verdi. Yüzünü bize dönünce:

‘*Namaz hakkında yeni bir şey gelmiş olsaydı, size (önceden) haber verirdim. Fakat ben de sizin gibi beşerim. Sizin unuttuğunuz gibi, Ben de unuturum*¹¹⁸⁷. (Bir şeyi) *unuttuğum zaman* (tesbîh ve sâire ile) *bana hatırlatınız. İçinizden biri namazda şüphe edecek olursa doğru olanı araştırıp* (doğrusu budur diye verdiği karâra binâen) *namazını tamamlasın. Sonra selâm verip ondan sonra da iki kere secde etsin.*’ buyurdu.”¹¹⁸⁸

Osman b. Ebi’l-Âs radiyallâhü anh namazda kendisine şeytanın vesvese verdiğini Rasûlullah sallallâhü aleyhi ve selleme haber verir ve Rasûlullah sallallâhü aleyhi ve sellemin bu konudaki tavsiyelerini şöyle anlatır: “*Şeytan, benim ile namazım arasına giriyor ve kıraatimi karıştırıyor (beni şüpheye düşürüyor)* der. Rasûlullah sallallâhü aleyhi ve selleme: “*Bu, Hınzıp denilen bir şeytandır. Onu hissettiğin zaman ondan hemen Allah’a sığın ve (namazdan sonra) sol tarafına üç kere üfür.*” Buyurur. Osman:

‘*Bu tavsiyeyi yaptım ve Allah Teâlâ o şeytanı benden giderdi*’¹¹⁸⁹ der. Hadîste de görüldüğü gibi, Osman b. Ebi’l-Âs radiyallâhü anh namazda kendisine vesvese veren durumdan Rasûlullah sallallâhü aleyhi ve sellemi haberdâr eder ve Rasûlullah ona bu vesvesenin, namazda insana vesvese veren hınzıp adındaki şeytanın olduğunu ve bu şeytanın vesvesesinden kurtulmanın çaresinin de Allah Teâlâ’ya sığınmak olduğunu bildirir. Osman da Rasûlullah sallallâhü aleyhi ve sellemin kendisine yaptığı tavsiyeyi yerine getirdiğini ve o şeytanın vesvesesinden kurtulduğunu söylemektedir. Namaz kılan her insanın da, Osman b. Ebi’l-Âs radiyallâhü anh gibi, aynı şekilde vesveseye düştüğünü ve bu durumdan şikâyette bulunduğunu duyuyoruz. Hz. Rasûlullah sallallâhü aleyhi ve sellem işte böyle bir vesvesenin çaresini göstermektedir. Böyle rahatsızlığın tedavisi de, o vesvesenin şeytandan olduğunu bilmek, o vesvese ile meşgul olmamak ve şeytanın şerrinden Allah’a sığınmaktır. Hz. Rasûlullah sallallâhü aleyhi ve sellem namazda şeytanın vesvesesine mâruz kalanlara onun şerrinden Allah’a sığınmayı tavsiye ettiği gibi, kendisinde mescide girdiği zaman

“*Eûzü billâhi’l-Azîm ve bivechihî’l-Kerîm ve sultânihi’l-Kadîm mine’s-seytanirracîm.*” Şeklinde duâ etmiş”¹¹⁹⁰ ve ümmetine bu konuda da örnek olmuştur. Yine Rasûlullah sallallâhü aleyhi ve sellem “*Her derdin bir devâsı vardır.*

¹¹⁸⁷—Buradaki Rasûlullah sallallâhü aleyhi ve sellemin “Ben de unuturum” ifadesi, ahkâmın tebliğinde değildir. Ancak tebliğ dışındaki fiillerinde ise, âlimlerin çoğunluğu, vahiy ya da ilham yolu ile kendisine malum olması şartıyla yanılma vuku bulabileceği görüşündedirler. Nitekim Rasûlullah sallallâhü aleyhi ve sellemden de birkaç defa vaki olan sehiv ve unutma, “Benim unutmam” veya “unuturulmam, ancak kâide takriri için olur.” İfadesi gereğince ümmetine sehiv ve unutma arız olduğunda ne yapmaları gerektiğini fiilen göstermesi ve öğretmesi hikmetine müstenittir. (Bâbânzâde, II, 344).

¹¹⁸⁸—Buhârî, Salat, 31.

¹¹⁸⁹—Müslim, Selâm, 68; Ahmed b. Hanbel, IV, 216; İbnu’l-Kayyim, **Şeytanın Tuzakları**, I, 441.

¹¹⁹⁰—Ebû Dâvud, Salat, 18 (466).

Derdin devasına denk geldiği zaman Allah Teâlâ'nın izni ile o dert iyi olur."¹¹⁹¹ Buyurmuştur.

2- Daha İyi İbâdet Etme Düşüncesi ile İlgili Vesvese

Şeytanın vesvesesinden biri de kişiye, daha iyi ibadet etmesi şeklinde verdiği vesvesedir. Bazı kişiler, "*en güzel şekilde ibadet edeyim*" düşüncesiyle ibadetlerini son derece güzel yapmaya çalışır ve "âdablarını tam olarak yaptım mı? Güzel oldu mu?" şeklinde vesveseye kapılır, "*En iyiyi yapayım*" derken, âdablarındaki küçük bir noksanlıktan ve kendince en iyi şekilde olamayışından dolayı tekrar tekrar meşgul olduğu ibâdeti yapmaya çalışır. Bu tür bir hareket en iyi şekilde yapma vesvesesinden kaynaklanmaktadır. "*Acaba benim yaptığım ibadetler tam oldu mu?*" düşüncesine kapılan insan, böyle bir düşünce yerine "*Acaba makbul oldu mu?*" şeklinde düşünmekle ibadetteki noksanlığından olayı istiğfar etmelidir.

Bu hususların yanında önemli olan diğer bir husus daha bilinmeli ki, o da; "*En iyi şekilde yaptım.*" Şeklindeki bir düşünceyle kibre ve ucba, ameline güvenmeye sebep olan bir ibâdetten, noksanlığı ve layıkıyla yapılamadığı bilinen ve bundan dolayı da Allah'a yönelip ilticâda ve istiğfarda bulunulan bir ibâdet, daha üstün ve daha iyidir. Rasûlullah sallallâhü aleyhi ve sellem "***İstikametli olun,*** (ne kadar istikametli olmaya çalışsanız da) ***güç yetirmezsiniz..***"¹¹⁹² Buyurmaktadır.

3- Daha Çok İbâdet Etme Düşüncesi ile İlgili Vesvese

Kişiye vesveseye düşüren şeytanın diğer bir vesvesesi de nafîle nevinden ibadet etmek, yani "*'Daha çok ibadet edeyim', 'Sabahlara kadar namaz kılayım', 'Tebih ve zikir çekeyim', 'Dua okuyayım' gibi nafîle ibadetlerle geceleri ihya edeyim*" düşüncesidir. Bu hususta şu bilinmeli ki; şeytan insanı fazla nafîle ibadetlerle meşgul ederek farz ibadetlerinden alıkoyar ya da farz ibadetlerini vaktinin sonuna bırakır veya unutturarak farz ibadetlerinin vaktini geçirttirir. Meselâ, gecelerini fazla nafîle ibadetlerle ihya eden kişi, "*Biraz istirahat edeyim.*" derken uykuya dalar ve birçok kere farz olan sabah namazını kaçıır.¹¹⁹³ Ya da nafîle olan "*Evrâd ve ezkârımı okuyayım.*" "*Virdimi bitireyim.*" derken farz olan ibadetleri vaktin sonuna kadar tehir eder. Ya da evrâd ve ezkârını okuyamadığı zaman öyle telaşlanır ki, farzlarındaki ihmalinden o kadar endişe duymaz.

Hz. Rasûlullah sallallâhü aleyhi ve sellem "***en iyiye yakın olanı yapın, az da olsa devamlı olanın daha sevaplı olması ile sevinin, kolaylaştırın ve sabah akşam seferinde ve gece yolculuğunda*** (tevfik vermesi için) ***Allah Teâlâ'dan yardım isteyin***" buyurmuştur. Allah Teâlâ Kur'an-ı Kerim de "***Allah Teâlâ, dinde size bir zorluk kılmadı***"¹¹⁹⁴ Hz. Rasûlullah sallallâhü aleyhi ve sellem de: "***Ey insanlar! Dinde aşırılıktan sakının, çünkü sizden öncekileri dindeki aşırılıkları helâk etti.***"¹¹⁹⁵

Buyurulması dini hayattaki itidâlin zirve nokta olduğunu göstermektedir.

¹¹⁹¹—Müslim, Selâm, 69.

¹¹⁹²—İbn Mâce, Tahâret, 4; Dârimî, Vudû', 2; Mâlik, Tahâret, 6 (36); Ahmed b. Hanbel, V, 282.

¹¹⁹³—bkz. Suyutî, **Ta'îk**, VIII, 122.

¹¹⁹⁴—Hacc, 22/78.

¹¹⁹⁵—İbn Mâce, Menâsik, 63; Ayrıca bkz. Nesâî, Menâsik, 217; Ahmed b. Hanbel, I, 215, 347.

C) NAKŞÎ-HÂKÎ TEMEL PRENSİPLERİ

Efendi Hazretlerinin uygulamaları temel alınarak konu incelenecektir.

I-İBADET ADABI

Namaz İbadeti

İhramcızâde Hacı İsmail Hakkı Efendi Hazretleri ibadetlerin yapılmasında azimet sahibi olmayı tavsiye etmekle birlikte, aşırı gidilip insanları incitecek bir hâl alınmasına razı olmazdı.

“Tasavvuf incitmek ve incinmemektir, yalnız incitmemeye değil asıl incinmemeye alışmak gerek.

Dervişlik, sadece namaz kılmak, oruç tutmak, sabahlara kadar ibadet etmek, hayratta bulunmak demek değildir. Çünkü bunlar bendelik icaplarıdır. Asıl dervişlik, incitmemektir. İşte bu mertebeye vasil olan kimse derviş olur. Yani fakr sahibi olur.¹¹⁹⁶

Efendi Hazretlerinin son sözlerinin “*namazınızı kılın*” olması,¹¹⁹⁷ O’nun namaza verdiği önemi göstermesi açısından önemlidir.¹¹⁹⁸

Kendisi devamlı abdestli durur, dört mezhebinin abdest hükümlerini uygular. İhvanlarına da abdestin âdabına riayeti ve mümkün olduğunca abdestli olmayı tavsiye eder. Misvak sünnetini hiçbir zaman terk etmemiştir.

Son zamanlarda abdestte istibraya dikkatin azaldığından imama uyduğu vakitlerde kıyamda fikhî duruma göre Fatiha Suresini okurlardı.

Her gün teheccüd vaktinde uyanır ve güne teheccüd namazı ile başlardı. Sabah namazının sünnetini evde kılar camiye giderdi. Sabah namazını daima cemaatle evinin yakınında bulunan Sofu Yusuf Camii’nde edâ ederdi. Namazdan sonra camide işrak vaktine kadar hiç kımıldamadan oturarak günlük zikrini yapar ve işrak ve istihare namazlarını camide kılıp oradan eve geçer-

¹¹⁹⁶—Ken’an Rifâî, a.g.e. s. 317

¹¹⁹⁷—Şükrü Sefa DALAK Efendi anlattı.

Dedemin her nasihati bize ve herkese;

“*Gardaşım! Namazınızı kılın,*” diye üç kere tekrar ederdi.

¹¹⁹⁸— “*Sonra bunların ardından öyle bir nesil geldi ki, namazı terk ettiler, heva ve heveslerine uydular; onlar bu taşkınlıklarının karşılığını mutlaka göreceklidir. Cehennemdeki «Gayya» vadisini boylayacaklardır.*” (Meryem, 59)

“*Her nefis, kazandığına karşılık bir rehindir. Ancak, (hesap defteri) sağ yanından verilenler başka: Onlar cennetler içindedir. Günahkârlara, ‘sizi şu yakıcı ateşe sokan nedir?’ diye uzaktan uzağa sorarlar. Onlar şöyle cevap verirler: Biz, namaz kılanlardan değildik...*” (Müddessir, 38–43)

“*Biz namazdan başka amellerden herhangi bir şeyin terkini küfür saymazdık.*” (Tirmizi) “*Namazın terki şirkittir.*” (Deylemi)

lerdi.¹¹⁹⁹

Beş vakit namazını daima cemaatle edâ ederdi. Özellikle öğle ve ikinci namazlarını Ulu Cami’de kıları. Ulu Cami’de namazı minberin sol yanındaki direğin sol tarafında kıları. Namaz vakitlerinden mutlaka yarım saat önce camiye gelir, ezanı beklerdi. Kendisinin bazı vakitlerde Ulu Cami’de imamlık yaptığı olurdu.

Evde veya vekâlede cemaatle namaz kılınacağı zaman kendileri imam olurlardı.

Namazlarda Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellemün sünnet kıraatlarını takip ederdi. Mesela; Sabah namazının farzında genellikle birinci rekâtta Fatiha’dan sonra; “*Âl’a*” sûresini, ikinci rekatta zammı sure olarak “*Şems*” sûresini okurlardı.

Efendi Hazretleri ihvanına teheccüd namazı için ruhsat verdiği halde diğer nafiler üzere sabit kadem olmalarını isterdi.

Namaz konusunda beş vakit namazlardaki sabah namazı sünneti hariç iki rekâtlı sünnetleri dört kıları.

Kııldığı nafiler namazları :

İşrak Namazı (2 Rekât) Güneş doğup bir mızrak veya iki mızrak yüksekince yani kerahet vakti çıktıktan sonra üçer ihlâs suresi ile kılmayı tercih ederdi.

İstihare Namazı (2 Rekât) Güneş doğup kerahet çıktıktan sonra ve ayrıca bir işe niyetlenince kılınır. Gece yatmadan önce kılınacak istihare namazını Efendi Hazretleri şu şekilde kıları.

İki rekât kılınan bu namazın birinci rekâtında Kafirûn Suresi, ikinci rekâtında İhlâs Suresi okunur. Namaz bitince on bir adet salâvat-ı şerife, yetmiş adet istiğfar ve yüz adet kelime-i tevhit getirilerek uykuya yatar.

Duha-Kuşluk Namazı (4–8 Rekât) Güneşin toprağı ısıtmaya başladığı vakit. Evvel vakti güneşin toprağı ısıttığı vakit ile başlar. Faziletli olan vakti ise, günün dörtte bir vakti olan saattir.

Evvâbin Namazı (6–12 Rekât) Akşam namazının sünnetinden sonra kılınır. Bu namazda Buruc, Tarık, Leyl ve Kadir Surelerini okumada tercih ederdi.¹²⁰⁰

¹¹⁹⁹ — “*Kim sabah namazını cemaatle birlikte birlikte kılar sonra da güneş doğuncaya kadar oturup Allah Teâlâ’yı anar daha sonra da iki rekât namaz kılar bu onun için tam ve eksiksiz olarak bir hac ve umre ecri gibi olur.*” (Tirmizi)

¹²⁰⁰ — *Kutu’l-kulub*’ta, akşamla yatsı arasındaki zikir hususunda şu izahat verilmiştir: Abdurrahman b. Mansur, Sa’d b. Saîd’den, Sa’d da, Abdal tabakasından olan Kürz b. Vebr’e radiyallâhü anhdan naklederek dedi ki, bana Şamlı bir kardeşim haber vermişti, ona da bunu Abdaldan olan bir kardeşi nakl etmiş. Birgün Hızır aleyhisselâma

“Geceleri amel edeceğim bir şeyi bana talim et,” dedim. Hızır aleyhisselâm şöyle

Bu namazlardan başka nafileler kılabilir. Abdest namazı, Tahiyeye-i Mescid Namazı, Tesbih Namazı vb.

Kabir Nur Namazı (2 Rekât) Yatmadan önce

İhram Namazı (2 Rekât) Yatmadan önce

dedi:

“Akşam namazını kıldığın zaman hiçbir kimse ile bir şey konuşmaksızın yatırsı namazı için ayağa kalk, kıldığın namazın her rekâtında bir fatiha, üç ihlâs oku, namazı bitirince evine gel, kimseye bir şey söyleme, iki rek’at namaz kıl, her rekâtta bir fatiha, yedi ihlâs oku, namazı bitirince secdeye kapanıp yedi kere:

“*Sübhânellâh ve'l-hamdülillâh, velâ ilâhe illâllâhu ve'l-lâhu ekber, velâ havle velâ kuvvete illâ billâhi'l-aliyyi'l-azîm,*” de. Sonra başını secdeden kaldırıp oturduğun yerden iki elini dua için kaldır ve:

“*Yâ hayy, yâ kayyûm, yâ ze'l-celâli ve'l-ikrâm, yâ erhame'r-râhimîn yâ ilâhe'l-evvelîn ve'l-âhirîn yâ rahmâne'd-dünyâ ve'l-âhireti ve rahimehâ, yâ Rab, yâ Rab, yâ Rab, yâ Allah, yâ Allah, yâ Allah,*” de sonra elini kaldırmışken yerinden kalk ve bu duayı bir kere daha oku. Sonra sağ tarafın üzerine kibleye karşı her ne yerde dilersen yat uyu. Uyku galebe çalana kadar Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve selleme salâvât getirmekle meşgul ol, Ben, “Bu duayı kimden işittiğini bana bildirmeni dilerim,” dedim, Hızır aleyhisselâm “Bu dua kendisine ta’lim olduğu ve vahiy yolu ile nazil olduğu zaman ben Muhammed sallallâhü aleyhi ve sellem’in yanında idim. Ben bu duayı, Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellem’in kendisine ta’lim ettiği kimseden öğrenmiştim.” dedi. Sonra Hızır aleyhisselâm dedi ki,

“Bir kimse bu namazda bu duaya güzel bir yakîn ve samimi bir niyetle devam ederse, dünyadan çıkmadan evvel Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellemi rüyasında görür. Bir zat buna devam etti, rüyada cennete girip Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellemi müşahede etti, O’nu gördü. Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellem onunla konuştu, kendisine bazı şeyler ta’lim etti. (Nefâhatü'l-Üns, a.g.e. 96-97)

Teheccüd Namazını Kılış Sekli

İhramcızâde Hacı İsmail Hakkı Efendi Hazretleri Teheccüd namazını 11 rekât kılar, şu usulü ekseri tatbik ederdi. İkişer rekâtlı olarak;

Birinci rekâtta Bakara Suresinin 1–5 ayetlerini,

الم ﴿١﴾ ذَٰلِكَ الْكِتَابُ لَا رَيْبَ فِيهِ أُولَٰئِكَ عَلَىٰ هُدًى مِّن رَّبِّهِمْ وَأُولَٰئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ

İkinci rekâtta Bakara Suresinin 285 -286 ayetlerini okur

أَمَّا الرَّسُولُ بِمَا أُنزِلَ إِلَيْهِ مِن رَّبِّهِ وَالْمُؤْمِنُونَ أَنْتَ مَوْلَانَا فَانصُرْنَا عَلَى الْقَوْمِ الْكَافِرِينَ

Selamdan sonra;

سُبْحَانَ اللَّهِ وَبِحَمْدِهِ عَدَدَ خَلْقِهِ، وَرِضَىٰ نَفْسِهِ، وَرِنَّةَ عَرْشِهِ، وَمِدَادَ كَلِمَاتِهِ

Duasını 3 defa okurdu.¹²⁰¹

İkinci iki rekâtta;

Üçüncü rekatta Yasin Suresinin 1–12 ayetlerini;

يس ﴿١﴾ وَالْقُرْآنِ الْحَكِيمِ ﴿٢﴾ وَكُلُّ شَيْءٍ أَحْصَيْنَاهُ فِي إِمَامٍ مُّبِينٍ ﴿١٢﴾

Dördüncü rekâtta Yasin Suresinin 37–40 ayetlerini okurdu.

وَآيَةٌ لَهُمُ الْيَوْمِ نَسَلَخْنَا مِنْهُ النَّهَارَ فَاذَا هُمْ مُظْلَمُونَ وَكُلُّ فِي فَلَكٍ سَبْحُونِ ﴿٤٠﴾

Selamdan sonra üç defa aşağıdaki virdi tekrar ederdi.¹²⁰²

سُبْحَانَ اللَّهِ وَبِحَمْدِهِ، سُبْحَانَ اللَّهِ الْعَظِيمِ وَبِحَمْدِهِ، أَسْتَغْفِرُ اللَّهَ وَأَتُوبُ إِلَيْهِ،

Üçüncü iki rekâtta;

Beşinci rekatta ve altıncı rekâtta üçer kere ihlâs suresini okur selam verir Selamdan sonra üç defa yukarıdaki virdi tekrar ederdi.

Sonra Vitr namazını kılar.¹²⁰³ Birinci rekâtta “A’la Suresi” ikinci

¹²⁰¹ — “Allah Teâlâ’yı mahlûkatı sayısınca, nefsinin rızasınca, arşının ağır- lı- ğınca, kelimelerinin adedince tesbih (noksanlıklardan tenzih) ederim.”

¹²⁰² — “Allah Teâlâ’yı hamdederek tenzih ederim, yüce Allah noksan sıfatlardan münezzehtir. Allah Teâlâ’m seni hamdinle tesbih ederim, mağfiretini diler, günahla- rıma tevbe ederim.”

Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellem şöyle buyurmuştur:

“**Söylemesi dile kolay gelen, buna karşılık (kıyamet günü) terazinin sevap kefe- sinde ağır basan ve Rahmân (olan Allah Teâlâ)’ya çok sevimli gelen iki söz vardır ki, (bu) ‘Subhânallâhi ve bihamdihi’ (Allah Teâlâ’m! Sana hamd ederek, seni bü- tün noksanlıklardan tenzih ederim) sözüdür.**” (Buhari, Müslim)

“**Her kim, günde yüz defa ‘Subhânallâhi ve bihamdihi’ derse, deniz köpüğü kadar bile (çok) olsa, onun günahları bağışlanır.**” (Müslim)

¹²⁰³ —Yatsı namazından sonra vitri kıldıysa bu vitri kaza niyeti ile kılar.

rekâtta “Kafirûn Suresi,” üçüncü rekatta “İhlâs Suresi” ni okur sonra 3 defa aşağıdaki virdi okur ve terk etmezdi.¹²⁰⁴

3 defa سُبْحَانَ الْمَلِكِ الْقُدُّوسِ وَرَبِّ الْمَلِكَةِ وَالرُّوحِ
اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِرِضَاكَ مِنْ سَخَطِكَ، وَبِمُعَافَاتِكَ مِنْ عُقُوبَتِكَ،
وَأَعُوذُ بِكَ مِنْكَ، لَا أُحْصِي تَنَاءَ عَلَيْكَ أَنْتَ كَمَا أَثْبِتَتْ عَلَيَّ نَفْسِكَ

Sonra oturarak iki rekât kılar.¹²⁰⁵

Birinci rekâtta İhlâs ve Felâk Surelerini, ikinci rekatta Nas suresini okurdu. Sonra aşağıdaki duayı 3 defa okur, bitiş duasını ederdi.¹²⁰⁶

اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ فِعْلَ الْخَيْرَاتِ وَتَرْكَ الْمُنْكَرَاتِ وَحُبَّ الْمَسَاكِينِ وَأَنْ تَغْفِرَ لِي وَتَرْحَمَنِي، وَإِذَا أَرَدْتَ بَعَادَكَ فَتِنَةً فَاقْبِضْنِي إِلَيْكَ غَيْرَ مَقْتُونٍ اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ حُبَّكَ وَحُبَّ مَنْ يُحِبُّكَ، وَالْعَمَلَ الَّذِي يَبْلُغُنِي حُبَّكَ. اللَّهُمَّ اجْعَلْ حُبَّكَ أَحَبَّ إِلَيَّ مِنْ نَفْسِي وَأَهْلِي وَمَالِي وَمَنْ الْمَاءِ الْبَارِدِ

Teheccüd namazını kıldıktan sonra kıbleye karşı teveccüh ve murakabe ile meşgul olur veya zikrini yapar. Eğer uyku galebe çalarsa uyur ve sabah namazı vaktinde uyanır. Abdest alır sabah namazı sünnetini evde kılar ve istiğfarla meşgul olur.¹²⁰⁷ Sonra mescide gider. Cemaatle namaz kılar ve

¹²⁰⁴ — “Mahlûkatın sahibi ve mevcudata benzemekten münezze olan meleklere ve ruhun rabbi olan Allah Teâlâ’yı tenzih ve tesbih ederim.

Ey Allah Teâlâ’m Senin rızanı şefaatchi kılarak öfkenden sana sığınıyorum. Afını şefaatchi yaparak cezandan sana sığınıyorum. Senden de sana sığınıyorum. Sana layık olduğun senâyı yapamam. Sen kendini sena ettiğin gibisin”

¹²⁰⁵ — Ümmü Sellem radiyallahu anh anlatıyor: “Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellem vitir namazından sonra oturduğu yerden iki hafif rekât daha kılar.” (Kütüb-ü Sitte)

¹²⁰⁶ — “Allah Teâlâ’m, senden hayırları yapmamı, kötü şeyleri de terk etmemi ve fakirleri sevmemi talep ediyorum! Kullarına bir fitne arzu edersen, beni fitneye düşmeden, yanına al!” (Tirmizî, Tefsir, Sad, (3231, 3232).

“Allah Teâlâ’m! Senden sevgini ve seni sevenlerin sevgisini ve senin sevgine beni ulaştıracak ameli talep ediyorum. Allah’ım! Senin sevgini nefsimden, ailemden, malımdan, soğuk sudan daha sevgili kıl.” (Tirmizî)

¹²⁰⁷ — Cenâb-ı Gavs-ı A’ zam Efendimiz bir de şunu emir buyurdular ki,
“İstiğfâr-ı şerîfe devam olunsun. Çünkü istiğfar, aynı cünüp adamlar nasıl ki, hamamda tas ile su döküp pak olur ise, şeksiz ve şüphesiz istiğfar işte öyle insanı

yerinden kalkmaz ve günlük dersi ile meşgul olur. Eğer mescid kapanırsa evine döner evde dersini ikmal ederdi.

Oruç İbadeti:

Efendi kuddise sırruhu'l aziz Hazretleri Ramazan orucu dışında nafile oruçlardan eyyam-ı beyz, pazartesi ve Perşembe oruçlarını tutmaya gayret ederdi. Ramazan ayında itikâfa girerlerdi. Son zamanlarda ihvanların ve misafirlerin çokça gelmesi yüzünden nafile oruçları ve itikâf ve yapamadıklarından biraz yakınırlardı.

Günlük Evrâd-ı

“Evrâd” sözlükte; “gelmek, çeşmeye varmak, suya gelen topluluk, akan su ve dere” anlamlarını taşıyan “vird” kelimesinin çoğuludur. Vird; Kur’an-ı Kerim’den ve Rasûlullah sallallâhü aleyhi ve sellem ve selefi sâlihinden nakledilen meşhur duâları ve meşhur virdleri lâıyk olduğu şekilde öğrenip, yapmaktır.

Virdler Allah Teâlâ’ya yakınlık kazanmak için okunur. Vird, vecdin meydana gelmesine ve vâridelere yani kalbe doğan mânalara vesiledir. Bu yüzden “virdi olmayanın vâridi olmaz” denilmiştir.

Evrâd ve ezkâr, imanı kuvvetlendirir. İmandaki sağlamlık Allah Teâlâ’nın o kul üzerindeki lütfunu çoğaltır; zühd, takva, ihlâs, vera’ gibi, makamların kazanılmasına sebep olur. Manasını bilip bunlar üzerinde düşünerek dua etmek imanı artırır, duanın amacına ulaşmasını temin eder.

Her tarikatın hususî bir virdi bulunur.

Efendi Hazretleri günlük üzerine vazife kıldığı zikrini yapar, sabah ve ikindiden sonra Evrâd-ı Bahaiyye’yi ve Delâil-i Hayrât’a devam ederdi.

Günlük olarak da 41 defa Salât-ı Nâriye (Tefriciye)¹²⁰⁸

اللَّهُمَّ صَلِّ صَلَاةً كَامِلَةً وَسَلِّمْ سَلَامًا تَامًا عَلَى سَيِّدِنَا مُحَمَّدٍ الَّذِي تَنَحَّلَ بِهِ الْعُقْدُ وَ
تَنَفَّحَ بِهِ الْكُرْبُ وَتُقْضَى بِهِ الْحَوَائِجُ وَتُنَالُ بِهِ الرِّغَائِبُ وَحُسْنُ الْخَوَاتِمِ وَيُسْتَسْقَى

pak eder” (Aşçı c. I, s.527)

¹²⁰⁸—Mağrib Halkı Salât-ı Nariye ile yağmur isterler. (Şeyh Yusuf Topçu, **Tuhfe’tü-z Zakirîn**, İst, 2000)

“Allah Teâlâ’m kendisiyle düğümlerin çözüldüğü, sıkıntuların açılıp zail olduğu, ihtiyaçların yerine getirildiği, arzu, isteklere ve güzel neticelere ulaşıldığı, kerim yüzü suyu hürmetine yağmur istendiği Efendimiz Muhammed sallallâhü aleyhi ve selleme O’nun âl ve ashabına her göz açıp kapama, her nefes alıp verme, Sana ma’lum her şey sayısınca kâmil salât ve eksiksiz selâm et.”

الْغَمَامُ بِوَجْهِهِ الْكَرِيمِ وَعَلَىٰ إِلَهٍ وَصَحْبِهِ فِي كُلِّ لَمْحَةٍ وَنَفْسٍ بَعْدَ كُلِّ مَعْلُومٍ لَكَ

21 defa Salât-ı Fâtih'i ¹²⁰⁹

اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ الْفَاتِحِ لَمَّا أُغْلِقَ وَالْخَاتِمِ لَمَّا سَبَقَ نَاصِرِ الْحَقِّ بِالْحَقِّ وَالْهَادِي
إِلَى صِرَاطِكَ الْمُسْتَقِيمِ وَعَلَىٰ إِلَهٍ حَقَّ قَدْرُهُ وَمِقْدَامِهِ الْعَظِيمِ

ve Kur'an-ı Kerim'i okur, ¹²¹⁰ ihvanlarına da okumalarını tavsiye ederdi.
Ayrıca ihvanlara aşağıdaki tesbihâtı yapmalarını tavsiye ederdi.

71 adet ¹²¹¹

لَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ الْعَلِيِّ الْعَظِيمِ

¹²⁰⁹—Küçük Allame İbn-ül Münyar Hazretleri buyurdu ki; **“Bu salavât-ı okuyan kimse “Delâil-ül Hayrat”ı dört kere okumuş gibi sevap alır.”**

Bu salavat için alimler **altıyüzbîn salavata** bedeldir demişlerdir. (Şeyh Yusuf Topçu, Tuhfe'tü-z Zakirîn, İst, 2000, s. 314) Okuyuş usulü farz namazlardan sonra veya namazların bitiminde, sabah beş adet, diğer vakit namazlarından sonra dörder adet okunur.

“Allah Teâlâ'm kendisiyle kapalı kapuların açılan, işlerin bitmesi ancak O'nunla olan, Hakk ile gerçek yardımın sahibi, doğru yola hidayet edene ve Âline kıymeti ve büyüklüğü miktarı ile salât et.”

¹²¹⁰— **Kur'an Kerim Okuma Edebi**

Nakşibendî Tarikinde büyükler Kur'an-ı Kerim okumada tercih ettikleri usulleri genellikle;

Vazifelerde gündüz: Fatiha Suresi, Kafırûn Suresi, İhlas Suresi, Muavvezeteyn Suresi, Hâşır Suresi sonu, Bakara Suresi Sonu ve ilaveten istiğfar okunmasını gerekli görmüşlerdir.

Gece: Yasin Suresini okumak uygun görülmüştür. Ali Ramitâni kuddise sırruhu'l-azîz buyurdu ki;

“Üç kalp yâni Kur'an-ı Kerim'in kalbi, gecenin kalbi, müminin kalbi. Bir yerde birleşirse mümin muvaffak olur.

Kur'an-ı Kerim'in kalbi, Yasin Suresi. Gecenin kalbi; teheccüd vakti.”

¹²¹¹— *“Eyden çıkarken “Bismillahi, tevekkeltü alallahi, lâ havle ve lâ kuvvete illâ billâh” diyen, tehlikelerden korunur ve şeytan ondan uzaklaşır.”* (Tirmizî)

“Lâ havle...” okumak, doksan dokuz derde devadır. Bunların en hafifi sıkıntudan kurtulmaktır.” (Ebû Nuaym)

İmam-ı Rabbanî kuddise sırruhu Hazretleri, din ve dünya zararlarından kurtulmak için her gün 500 defa **“Lâ havle velâ kuvvete illâ billâh”** okurdu. Okumaya başlarken ve okuyunca yüzer defa Salâvat getirirdi. (Tefsir-i Mazherî)

51 adet (evden çıkmadan önce)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

101 adet

اسْتَغْفِرُ اللَّهَ وَأَتُوبُ إِلَيْهِ

101 adet ¹²¹²

سُبْحَانَ اللَّهِ وَبِحَمْدِهِ، سُبْحَانَ اللَّهِ الْعَظِيمِ

25 adet

اسْتَغْفِرُ اللَّهَ الَّذِي لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الرَّحْمَنُ الرَّحِيمُ الْحَيُّ الْقَيُّومُ

الَّذِي لَا يَمُوتُ بِيَدِهِ النُّخَيْرُ رَبِّي اغْفِرْ لِي

21 adet (gece yatarken)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

Akşam ve sabahın farz namazından sonra yedi kere;¹²¹³

اللَّهُمَّ اجْرِنِي مِنَ النَّارِ

Her farz namazından sonra 11 adet salâvat-ı şerife ¹²¹⁴

اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَيَّ مُحَمَّدٍ وَعَلَى آلِ مُحَمَّدٍ وَصَحْبِهِ وَسَلَّمَ

“*Allahümme salli alâ Muhammedin ve alâ Âl-i Muhammedin ve sahibihî ve sellim*” ve üç istiğfar okunur.

Sabah ve ikindinin farz namazından sonra yedi adet Tevbe suresinin son iki ayeti diğer vakitlerde bir adet okumak.

لَقَدْ جَاءَكُمْ رَسُولٌ مِّنْ أَنْفُسِكُمْ عَزَبْنَا عَلَيْهِ مَا عَنِتُّمْ حَرِيصٌ عَلَيْكُمْ

¹²¹²— “Bir kimse, sabah-akşam yüz defa “*Sübhânallahi ve bihamdihi*” derse, o gün ve o gece hiç kimse onun kadar sevap kazanamaz.” (Deylemî)

¹²¹³—Sabah-akşam 7 defa “*Allahümme ecirnî minennâr*” diyen cehennemden kurtulur. (Ebu Davud)

¹²¹⁴— “Meclislerinizi süsleyin. Zikir ve salât-ü selamlar, ziynettir. Her toplantınız onlarla donansın. Ekseri evliyalar, salâvatı şerifi onbir taneden az söylemezler.” (AYTANÇ, Gönül, Sözce, İst. 2005, s.12)

بِالْمُؤْمِنِينَ مَرْوْفٌ مَّرْحِيمٌ فَإِنْ تَوَلَّوْا فَقُلْ حَسْبِيَ اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ عَلَيْهِ تَوَكَّلْتُ
وَهُوَ رَبُّ الْعَرْشِ الْعَظِيمِ

10 adet

يَا حَيُّ يَا قَيُّوْمُ

اللَّهُمَّ صَلِّ وَسَلِّمْ وَبَارِكْ عَلَى سَيِّدِنَا مُحَمَّدٍ وَعَلَى الْكَوَالِ وَأَصْحَابِكَ وَ
أَزْوَاجِكَ وَزُرِّيَّاتِكَ وَأَهْلِ بَيْتِكَ يَا سَيِّدِنَا مَرْسُولِ اللَّهِ فِي كُلِّ لَمْحَةٍ وَنَفْسٍ
عَدَدَ مَا سِوَايَ عِلْمِ اللَّهِ بِدَوَامِ مُلْكِ اللَّهِ وَبِقَاءِ اللَّهِ

Borçlu ve rızık genişli için kırk defa;

اللَّهُمَّ اكْفِنِي بِحَلْكَ عَنِ حَرَامِكَ وَأَغْنِنِي بِفَضْلِكَ عَمَّنْ سِوَاكَ

Her farz namazdan sonra okunacak dua

وَعَلَى جَمِيعِ الْأَنْبِيَاءِ وَالْمُرْسَلِينَ وَعَلَى الْهَمِّ وَأَصْحَابِهِمْ وَأَزْوَاجِهِمْ وَ
زُرِّيَّاتِهِمْ وَأَهْلِ بَيْتِهِمْ أَجْمَعِينَ السَّلَامُ عَلَيْكَ أَيُّهَا النَّبِيُّ وَمَرْحَمَةُ اللَّهِ وَ
بَرَكَاتُهُ وَالْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ مِثْلَ ذَلِكَ

Mülk (Tebâreke) Suresi gece okunur.

II- SOHBET ADABI

Sohbetin Hikmeti

Sohbet Rasûlullah sallallâhü aleyhi ve sellem tarafından tesis edilmiş terbiye usûlüdür. Sahabe-i Güzin radiyallâhü anhüm bu şekilde terbiye görmüştür. Tarikatlar hepsinde bu usûl esas alınmakla birlikte Nakşibendî yolunda temel şartlar arasındadır.

Şâh-ı Nakşibendi kuddise sirruhu'l-azîz buyuruyor ki;

“İki davar sağacak kadar zaman olsa da sohbet ediniz.”

“Bizim yolumuz sohbet yoludur, toplulukta da rahmet vardır.” Kalpleri bir olan yani kalpleri birbirine uygun olan kimselerin topluluğu Allah eâlâ ve Rasûlullah sallallâhü aleyhi ve sellem sevgilidir. Allah Teâlâ ve Rasûlullah sallallâhü aleyhi ve sellem sevdiği bir topluluk dünyada da ahirette de sevilir.
1215

Sohbetin ilk başladığı yer olarak Mohaçkaleli Şeyh Abdulvahid Dağıştânî Efendi Hazretleri buyurur ki;¹²¹⁶

“Bu sohbetimiz Miraçta Allah Teâlâ ile Rasûlullah sallallâhü aleyhi ve sellem arasında yapılmış sohbetin sırrı üzere başlamış, Ebûbekir radiyallâhü anh ile devam etmiş ve daha sonra silsile yolu ile hala günümüze kadar devam eden bir yoldur.”

Molla Câmî'nin tabiriyle **“Ez sohbet-i dervîşân bûy-i Muhammed âmed”**dir. (Dervişlerin sohbetinden Muhammed sallallâhü aleyhi ve sellem kokusu gelir.)¹²¹⁷

Eğer sen hidâyet istersen Ehl'u-llâh meclisine devam et!.. Erenlerin sohbetini dinle!. Ta ki,...senin gönlüne de hidâyet gelsin..¹²¹⁸

Rasûlullah sallallâhü aleyhi ve sellem buyurdu ki;

**“Hayırlı bir sohbet, mümin için ikibin kere iki bin (4 Milyon) sohbeta kefa-
ret olur.”**¹²¹⁹

Sözlerden de anlaşılacağı üzere sohbet Allah Teâlâ'nın ve Rasûlullah sallallâhü aleyhi ve sellem sünnetidir.

¹²¹⁵—Şeyh Muhammed Nâzım Âdil El-Kıbrısî, Hakdost Sohbetleri, Kitapkent 2004

¹²¹⁶—Şeyh Muhammed Nâzım Âdil El-Kıbrısî'nin halifelerinden, kendisi ile görüştüğümüzdeki açıklamadır.

¹²¹⁷—İNANÇER, Ömer Tuğrul, Sohbetler, İst, 2006, s.62

¹²¹⁸—Selim Divane, Sadıkların Müşkillerinin Anahtarı, a.g.e., s.84

¹²¹⁹—Şeyh Yusuf Topçu, Tuhfe'tü-z Zakirîn, İst, 2000, s.363

“Sohbet müessirdir, sohbet ve ülfet, insanoğlunun iç bünyesine, karakter yapısına siner, tesir eyler; debbağhâneye gittiğin vakit üstüne pis koku, gülhâneye gittiğin vakit ise, gül kokusu sindiği gibi...”

Dünya ehlinin dedikodudan ibaret meclislerinde bulunmak yahut mânevî ve ruhanî meclislerin yükseltici, olgunlaştırıcı havası içinde sohbet eylemek de insan üzerinde aynı müspet veya menfî tesîri yapar.”¹²²⁰

Sohbetin gerekliliği hakkında Nasreddin Hoca'nın şu sözü çok manidardır.

“Kâbili hitap bir adam bulamazsam, merkehimle sohbet ederim, sohbeti terk etmem.”

Sohbetin Amacı

Allah Teâlâ'nın rızası ve terbiye için gereklidir.

Efendi Hazretleri buyurur ki;

“Gardaşlarım! İki ihvanımız bir araya geldiklerinde üçüncüsü pirândır”¹²²¹

“Sohbette edebinize muhabbetinize sahip olun.”¹²²² **Her sohbette vuslat**

¹²²⁰—Ken'an Rifâî, a.g.e. s. 68

¹²²¹—Nuri Atasoy isimli ihvandan dinledim.

“1962 yılları idi. Genç ihvanım. Taşköprü’de Gizlice Köyü Caminde imamlık yapıyorum. İhvanlığı yaşarken heyecan ve coşkum son derece fazla olduğundan sohbetlerden kendimi alamıyordum. Her fırsatta bir ihvan kardeşimizi buldum mu, semaveri kurup sohbet yapmak istiyordum. Yine bir gün yatsı namazını kıldım. Evime giderken yolda nalbant arkadaşımı gördüm. Çok yorgun olduğu halinden belli oluyordu. Fakat ‘gel sohbet edelim’ ısrarımı kıramadı ve onu eve götürdüm. Sohbet uzadıkça uzadı. Feyzimin muhabbetimizin coşkunluğu her yanımızı sarmıştı. Her zaman sohbet mekânında Efendi Hazretleri için bir makam hazırlardım. Yine bu sohbette köşe minderini hazırlamıştım. Bu minderin önüne nasıl kendimize çay bardağı hazırlıyorsak Efendi Hazretleri içinde bir bardak çay hazırlayıp bıraktım. Bir yandan çay içiyoruz, ilâhiler söylüyoruz. Birden gözüm Efendi Hazretleri için hazırladığım bardağa takıldı. Çayın yarısı içilmişti. Birden her şey suspus oldu. Kendimde konuşacak, ilâhî söyleyecek takat kalmadı. Sonra Efendi Hazretlerinin

“İki ihvan bir araya geldiklerinde üçüncüsü biz oluruz” kelâmı şerifleri kalbime âyan olup, yolumuzun bir hakikatini müşahede eylediğimi anladım.”

¹²²²—Edep, ancak kendisine yol gösterecek, kusurlarını, düşük yönlerini, ayak sürçmelerini kendisine anlatacak bir mürşidin önderliğiyle öğrenilir. Çünkü nefsinin mücahede de öldüren, vakitlerini zühd içinde yok eden kimse, nefsinin yanında olur. O haline kibr eder, ondaki kusurunu bilemez. Mutlaka makamları yürüyüp geçmiş, halleri yaşamış mürşidlerinden kendisine kutluluklar hâsıl olmuş, onlardaki şefkat nurlarına ermiş birinin kendisine yol göstermesi lâzımdır. Bu zat, müride yolunu gösterir; ona vakitlerinin düzgün ve bozuk olanlarını açıklar; hayrını, şerrini bildirir; böylece mürid, eğer nasibi varsa rüşd yoluna ulaşır. Eğer bu salık, yaşadığı makamlarda ve hallerde yanılırsa ilmiyle amel eden, dünyadan yüz çeviren öğüt verici bir

vardır. Hiç vuslatsız sohbet olmaz. Hiçbir şöhret afatsız olmaz. Öyleyse şöhretten kaçının”

Sohbette ne zuhur ederse, ona kanaat edilmesi tavsiye olunur. Sohbet, tecrübeli kimse ile yapıldıkta ihvana yardımcı olur.

Efendi Hazretleri sohbetine **“Gardaşlarım”** diyerek başlardı. Önemli bir kelâmı üç defa tekrar ederdi,

Sohbetlerden sonra (son senelerinde) **“Anlayana sivrisinek saz, anlamayana davul zurna az.”** Atasözünü hatırlatırlardı.

Efendi Hazretleri sohbette oturur iken çaylar gelir. Bir süre rabıta eder. Sonra başını kaldırır.

“Gardaşlarım! Bu dünya bir âlem. Allah Teâlâ’dan geldik. Allah Teâlâ’ya gideceğiz.” Sonra biraz murakabe eder, sonra **“Gardaşlarım, çay içerken, kulağımız bir ses ister”** der, güzel okuyuşlu bir ihvan ilahi okuturdu.

***Erenlerin sohbeti ele giresi değil
İkrâr ile gelenler mahrum kalası değil
İkrâr gerek bir ere göz açib dîdâr göre
Sarraf gerek gevhere nâdân bilesi değil
Bir pınarın başına bir destiyi koysalar
Kırk yıl anda durursa kendi dolası değil
Ümmî Sinan yol ayan oluptur belli beyân
Dervişlik yolu hemân tac ü hırkası değil***

Hz. Pir Ümmî Sinân-ı Halveti kuddise sırruhu'l-azîz

İlâhi Okuma

Bazı çevreler ilâhi okunması konusunda tepkili davranırlar. Fakat evliyaların dilinden dökülen ilâhî nameler okunursa feyz zuhur eder. Çünkü bu ilâhilerin yazılışları doğuş denen bir usûl ile olur. Yani yazan eline kalemi alır. İçine doğan cümleleri peşi peşine kafiyeye ve diğer şiir usûllerini düşünmeden bitmeden yazar. Neticede şiir doğar. Şairlerin yazdıkları bu türlü değildir. Onun için ruhun ilâhî âlemden aldığı nâmeler ruhu dinlendirir. Bazen öyle bir durum zuhur eder ki, Kur’an-ı Kerim’in okunmasından fazla tesir eder. Bunun nedeni ise, ilâhî kelâma nüfuz etmek insana zordur. Fakat beşer kelâmı olan ilâhîye ise, ünsiyet kolay olmaktadır. Aslında Kur’an-ı Ke-

bilgine müracaat eder, ona halini söyler, onun öğüdünü ve işaretini kabul eder, bu suretle doğru yolunu kaybetmez. Eğer müridin iradesi doğru olursa Allah Teâlâ ona, ileri gitmiş bir salık, ya da öğüt veren bir bilgin nasib eder. Zira tamamen Allah Teâlâ’ya yönelen kimsenin, Allah Teâlâ bütün muradını kendi üzerine alır ve hiçbir zaman onu ihmal etmez. Eğer öğüt veren bir âlim ve yolu yürümüş bir velî bulamazsa tamamen Rabbine müracaat eder. Ona yüz tutar ki, Allah bu kulundan sağlam irade ve karar gördüğü takdirde onun terbiye ve öğretimini bizzat kendisi yapsın. (Ebu Abdurrahman Sülemî, Risâleler, trc. Süleyman ATEŞ, Ankara, 1981, s. 75)

rim'deki olan mânevî durum ilâhiden çok fazladır. Fakat fark edilmesi zordur.

Ebu'l Harkânî kuddise sırruhu'l aziz demiştir ki;

“Eğer bir kimse bir ilâhi okuyup bununla Hakk'ı dilese, Kur'an-ı Kerim'i okuyup Hakk'ı dilememesinden iyidir.” (Nefâhatü'l Üns, a.g.e. 444)

Ayrıca bazıları da ilâhiyi sazla okumuştur. Bu konu hakkında en güzel cevap belki şu açıklama olacaktır.

Şeyhu'l-İslâm Mustafa Sabri Efendi, Mevkîfü'l-Akli ve'l-İlm adlı eserinde şöyle bir kıssa anlatmaktadır:

“Ben, Anadolu vilâyetlerinden büyük bir vilâyet olan Kayseri'de talebe iken, işittiğime göre Hocam Divrikli Mehmed Emin Efendi ki, Kayserili Hacı Torun Efendi'nin damadı diye meşhurdur. -Allah her ikisine de rahmet etsin-. Şeyh Damad Halil Efendi adında meşhur ilim adamlarından biri kalabalık ilmî bir cemaat içinde

“Onu övgü ile tesbih etmeyen hiç bir varlık yoktur. Ama siz onların tesbihlerini anlayamazsınız” (İsra, 44) ayetinde çalgı âletleri âyetin manası içine nasıl girebilirler?” diye bir soru sormuştur. Damad Emin Efendi'nin mantıkta büyük bilgisi vardı, şöyle cevap vermiştir:

“Ayetteki kazıyye (önerme) umûmîdir. Her varlık ki, var oluşu sebebiyle Allah Teâlâ'yı tesbih eder ve böylece bu ayetin hükmüne oyun âletleri de girer. Zira bunlar da mevcut varlık olmaları sebebiyle Allah Teâlâ'yı tesbih ederler. Oyun âletlerinin insanları Allah Teâlâ'nın zikirten alkoymaları ve şeriatın onu yasaklaması sebebiyle asıl maddelerinin Allah Teâlâ'yı zikirten yoksun olmaları lâzım gelmez.”

Mantık bilgisi sebebiyle hüküm çıkaran bu hikâyeyi Mısır'da kalabalık ilmî bir topluluk içinde anlattım. Gereken ilgi ve alaka gösterilmedi. İhtimal ki, bu ilgisizlik mantık ilminin Mısır'da gerektiği gibi, takdir edilmeyişinden ve gaflette olanların bu ilim aleyhinde bulunmasındandır.¹²²³

Sohbetin Yapılış Şekli

Efendi Hazretleri için mânevî bir makam hazırlanır. Pirânın manevî makama teşrif edecekleri bir hakikât olduğuna itikat edilir.

Sohbette oturuş namaz oturuşu gibi, rahatsızsa rahat edeceği şekilde yerde oturulur.

Ken'an Rifâî kuddise sırruhu'l-azîz başından geçen şu hadise bu konuyu çok güzel anlatıyor.

Bir gün Harem-i Şerifte diz çökmüş otuyordum ve dizlerim uyuştukça da ara sıra vaziyetimi değiştiriyordum. Yanıma bir zat geldi: Ya Efendi, huzurunu bozma da bağdaş kur otur, rahat et, zararı yok! dedi.

¹²²³—KARABULUT, Ali Rıza, Kayseri'de Meşhur Mutasavvıflar, Kayseri, 1984, s. 245

Öyle ya huzursuz diz çöküp oturmaktansa, huzur ile bağdaş kurarak oturmak elbet daha iyi... Edep sâde zahirî hareketler ve görünüşler ile değildir. Sen kalpte huzurunu muhafazaya dikkat et. Çünkü Allah Teâlâ kalbe ve niyete nazar eder. Elverir ki, sen onunla olasın.”¹²²⁴

Sohbette çay içmek sohbetin ana özelliklerindedir.

Çay için semaver kurulur. Sohbette içilmiş çayın tortusu tuvalet gibi, mekanlara dökülmez.¹²²⁵

Çayı sâki adı verilen kişi hazırlar ve çayları dağıtmada yardımcı kişiler bulunur. Çaylar *kıtlama usulü* ile içilir. Bu usulün tercihi ortanın kaşık sesleri huzuru bozmaması içindir. Çay içilirken sesiz fokurdatmadan, bardak tabağına korkan sessiz bir şekilde konulmasına dikkat edilir. Eğer Efendi Hazretleri veya her hangi bir büyük varken o içmeden çaya başlanılmaz.

İhvanlar sair zamanlarda sigara içmek men edildiği gibi, sohbet mekânında ihvan olmayanın içmesi hoş karşılanmaz.

Sohbet halkasında ayrılmak sessizce olur, giderken, “*ben gidiyorum*” gibi kelimeler söylenmez. Ayrıca saate bakmak gibi bıkkınlık ifade eden hareketlerden kaçınılır.¹²²⁶ Sohbette edebe çok önem verilir. Cezbeli hali olanlar uyarılır veya büyükler o halden geçmesi için gerekli manevi terbiyenin usulleri ile ihvandaki bu hali terk ettirir. Çünkü bağırarak ve nara atmak

¹²²⁴—Ken’an Rifâî, a.g.e. s. 188

¹²²⁵—Şen Mehmet isimli ihvan Efendimizden evine gittiğim bizzat gözlerimle görüp ve şaşırıp sorunca, kalan içilmiş çay tortularını ayrı bir kapta toplayıp toprağa defin ettiğini söylemiştir. (Yazan)

Aslında temiz olan veya bu yolda kullanılan bütün eşya hürmete layık olduğu gibi, eşyanın hakikî mânevîsi pisiliğin zilletini çekmeye müsait değildir.

“Şeyh Ebü’l-Abbas bir gün yanında arkadaşları olduğu halde giderken, icâbında çocuğuna abdest bozdurmak için bir şişe satın almış. Fakat yolda su ve şerbet içmek isteyenler olunca yanlarında başka kap olmadığı için onu kullanmak mecburiyetinde kalmış. O zaman şişe, hal veya kal lisânı ile sizin gibi

“*Allah Teâlâ’nın sevgililerine hizmet ettikten sonra ben idrar kabı olamam,*” demiş ve çatlamış.

Ebü’l-Abbas, hâdiseyi Hazret-i Muhyiddin kuddise sırruhu’l azize anlatmış. Hazret de buyurmuş ki;

“O, öyle demek istememiş. Demek istemiş ki; İçine Cenâb-ı Hakk’ın marifeti dolan bir kalbe artık ondan gayri bir şey giremez ve o kalp Allah Teâlâ’nın yasakladığı şeyleri taşıyamaz. Kırılmasıyla de, Cenâb-ı Hakk’ın heybeti huzurunda insanın böyle acizden kırılması lâzım geldiğini göstermek istemiş,” buyurmuş.” (Ken’an Rifâî, a.g.e. s. 340)

¹²²⁶—Efendi Hazretleri bir sohbetinde bir zaman sonra, ilim sahibi bir ihvanın cebinden saatini çıkarıp baktığını görece,

“*Sohbette saate bakmak edep haricidir, kuşlar kaçtı*” diyerek sohbeti orada kesip, kalkmıştır.

yol başında görülen zayıf hallerdendir.

“Hasan Basri radiyallâhü anhın bir müridi vardı, Kur’an-ı Kerim’den okunan bir ayeti işitince kendini yerden yere vurur ve feryat ederdi. Hasan Basri radiyallâhü anh ona, dedi ki;

“Eğer yapmakta olduğun şu hareketi yapmamaya kadir olduğun halde yaparsan, bütünü muamele ve taatını yokluk ateşine vurmuş olursun. Eğer yapmaya kadir değilsen, beni kendinden on menzil geride bırakmış olursun. Sonra: **“Nara Şeytandır,”** bir kimse nara atarsa, hakikâtte o narayı atan ancak şeytandır,” dedi. Burada hüküm, gâlib ve şayi olana göre verilmiştir. Zira her yerde vaziyet böyle değildir. Nara atmamaya muktedir olduğu halde kendisinden sayha çıkan bir kimse şeytandır, diyerek Hasan Basri radiyallâhü anh sözü-nü bizzat kendisi şerh etmiştir.”¹²²⁷

Devrekli İsmail b. Ali şöyle anlatıyor: “Şam’da iken bir gün Mevlânâ Hâlid kuddise sırruhu’l-azîzin evine gittim. İltifatlarına nail olunca cezbe hali gelip bir nevi zorlama ile cezbe izhar etmeye çalıştım. Gözlerimi açınca Şeyh hazretleri yanındaki şahsa

“İsmail’e söyle, hal ile cezbe ortaya çıktığında onu tutmak gerekir. Neden zorlayarak izhar eder de cezbelerini tutmaz? Tekellüfle cezbe göstermek riya’dır. Oysa riya zinadan daha büyük günahdır. Haline tevbe etsin.”¹²²⁸

Burada en önemli husus eğer cezbe haline ihvan sahip olamıyorsa, dersinin veya halinin mürşidi tarafından yükseltilmesi gerekir.

Sohbetin Usulü

İhvanlar ister sohbette olsun, ister başka bir yerde olsun kendinden önce bu yola sülûk edene karşı saygı göstermesi gerekir.

Sohbet yerinde sülûk görmüşler, görmeyenlerden, ihtiyarlar gençlerden, dersi önceden alanlar sonra alanlardan daha üst köşeye, konuşmada önceliğe, sohbetin idaresine hak sahibidir.

Efendi Hazretleri dahi bulunduğu sohbetlerde dahi kendinden önce ihvan olmuş kişiler gelince yerinden kalkar onlara kendi yerlerine buyur ederdi. Mesela Peşkirioğlu Nuri Efendi kendisinden önce ders aldığı için içeri girince yerinden kalkardı.

İhvanın büyükleri söz söylerken dikkatle dinlenir. Büyüklerin yüzlerine cebhî bakış kerih görülür.

Eğer ilahi okunuyorsa dışardan gelen kişi, ilahi bitiminde mekâna dâhil olur. Söz söyleyecek ise, izin isteyerek söze başlar.

Şeyh Şerâfeddin kuddise sırruhu’l-azîz (d:h. 1292–m.1875 h.y.t: h.1355–m. 1936) **“Sohbet için mutlaka dokuz şart lazımdır.”** Buyurmuştur.

1—Bir yerde toplantı ve sohbet için davet olunulduğunda o mecliste asla

¹²²⁷—Tezkiretü’l-Evliya s. 74

¹²²⁸—YILMAZ, Hülya, a.g.e., s.31

şeriata aykırı bir şey olmamalıdır. Her ne kadar davete icabet sünnet ise, de, eğer bir toplantıda yemek-içmekten başka bir maksat yok ise, o meclisten hiç bir fayda hâsıl olmayacağından o davete icabet etmemelidir

2—Yemek sırasında adâba ve sünnet-i seniyyeye riayet edilmelidir.

3—Bir mecliste konuşuluyorsa münkirattan, inkârdan ve malâyâniden, boş sözlerden içtinab etmek, kaçınmak lazımdır. Eğer bir yerde yalan, gıybet vs. var ise, imanı olanları bundan men etmeli, uyarmak için nasihatte bulunulmalıdır.

4—Sohbetin bir yöneticisi olmalıdır. Sohbet yerinde kargaşa olmamalı, herkes sakin şekilde oturmalı, bir nizam ve intizam üzere olunmalıdır.

5—Sohbet meclisine sirayet edecek derecede gam ve kasavet sahibi olan bir kimse mecliste oturmamalıdır. Kalbinde bir dert ve sıkıntısı olanlar, sohbe gitmemelidir.

6—Manevi sohbet meclisinde dünya işleri ve geçimle ilgili şeylerden bahsedilmemelidir. Zira bunun yeri, tasavvuf sohbeti değildir.

7—Davet sahibinin o davetten muradı ne ise, onu iyi anlayıp mükemmel surette ihtimama ve muradına cevap vermeye gayret sarf etmelidir. Ancak yine davet sahibinin arzusundan ziyade diğer kimselerin arzusuna bakılmamalıdır.

8—Sohbet meclisini üç ya da beş saatten ziyade uzatmamalıdır. Zira ziyade olursa söze malayani ve takvaya muhalif unsurlar karışır.

9—Sohbet sonunda, o mecliste sâdır olan ahkâma aykırı söz ve davranışlar için, yirmi beş kez istiğfar edilmelidir. Sohbetten sonra birkaç ayet okunmalı ve başlanmalıdır.¹²²⁹

Türkelili Mevlâna Küçük Hüseyin Efendiden dinledim.

1966 yılı haccında Efendi Hazretleri ile bulundum. Haccdan sonra vekâleye, Efendi Hazretlerini ziyarete gittiğimde Hacı Bekir Efendi yüksek sesiyle,

***Cânân ilinin güllerinin bağı göründü
Dost ikliminin lâlesinin dağı göründü
Envâr-ı Muhammed doğuben tuttu cihanı
Şakku'l kamerin mu'cize parmağı göründü
Kaygu gecesi gitti kamu kalmadı korku
Eyyüb'a dahi sıhhatinin çağı göründü
Dil hastasının derdine dermanı erişti
Şemsî'ye bu gün dostunun otağı göründü***

Söylüyor ve ağlıyordu. Şeyhimiz Efendimiz Hazretleri buyurdu ki;

“Gardaşlarım! mahşerde böylece toplanacağız. Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellem Havz-ı Kevseri'nin başında bütün tevhit ehli ehlullah cem olacağız cemâle tevhid sesleriyle gideceğiz. Tevhit ehli Ehlu'llâh'a, Nâci Fırkası'na yakınlığa vesile tayin olunduk.

¹²²⁹—<http://tasavvuf.sufiler.googlepages.com/serafeddin>

**“Gardaşlarım! Tevhîd ehliniz. Nâci Fırkası sıratı görmeyecek. He-
sapta sorulmayacak. Mahşere gidiş yokuştur.”** dedi elinde tesbihi dik tuttu
33 sübhâna’llâh’ı tarif etti.

“Sırat düzdür.” dedi 33 elhamdüli’llâh’ı düz tutarak tarif etti.

“Cenneti cemâle gidişimiz iniştir” dedi 33 Allah-u Ekber’ı aşağı tutarak
tesbihini tarif etti.

“Her namazın sonunda tefekkürle okuruz” buyurdu. Biraz sükûtta
sonra başını kaldırdı, buyurdu ki;

**“Gardaşlarım! Ölümü, berzâhı mahşeri tefekkür edin. Namaz kılarken
Beytu’llâhı, salavât-ı şerife okurken de Ravza-ı Rasûlüllah sallallâhü
aleyhi ve sellemi tefekkür edin ve hatırlayın. Gayri zamanda bizi hatırla-
yın. Yolunuz düşerse Mekke’ye Medine’ye gidin. Fakat bizi unutmayın.
Bizi Sivas’ta bulursunuz.**

**Gardaşlarım! İhvanımız bizi unutmaz. Bizde ihvanımızı almadan cen-
nete gidersek, cennet bize haram olsun”** deyince ihvan gözyaşıyla ayağa
kalktı Şeyhimizde ayağa kalktı elini öpen her ihvana “Fî-emâni’llâh”¹²³⁰
dedi. En son eline uzandım. “Fî-emâni’llâh” dedi ve ilâve olarak;

“Allah Teâlâ’dan temiz geldik, emaneti ehline temiz teslim edelim”
buyurdu. Şeyhimden duyduğum son söz oldu.

¹²³⁰—”Allah Teâlâ’ya emânet olun” manasında yapılan dua.

III-HATM-İ HÂCEGÂN ADABI

Hatm-i Hâcegân

Bu hatmeye **Büyük Hatim** adı verilir. Okuyuş usulünün Hasan Basrî radiyallâhü anhdan geldiği rivayet edilir. Hâcegân bu usûl üzere tertip etmişlerdir.

Sadece ders almış erkekler toplanıp Hatm-i Hâcegân yaparlar.

“Hanımlara Hatm-i Hâce yoktur bunu bil.

Çünkü geçmiş büyükler kadınlarla Hatm-i Hâce yapmadılar sen de değiştirme.”¹²³¹

Sultân-ı Ulemâ-billâh Fehmi Efendi kuddise sırruhu’ l-azîz buyurmuşlardır ki, *“Ehl-i sülûkün helâli olan haremiyle bile içtimaında mânevî olan kanatları kırılır, terakki edip uçamaz, yeryüzünde kalır.”¹²³²*

Bu nedenle, ehl-i tarikin erkekleri kadınlar konusunda şeriatın çizgisini sağlam tutmalıdır.

Büyük hatmi okumak isteyen kardeşimiz, sülûkü bitirmiş olmalı altı seneden beri dersli olmalı veya bu dersleri okumuş ve en az üç kişi olmalıdır. Lüzumunda tek başına bir kişide de okuyabilir.

Eski dönemlerde sülûk görmeyen hatmeye dâhil edilmediği halde, bu usûl zamanın icabı terk edildiği gibi, camilerde okutulan hatmelerde ise, gösteri halini almasının önüne geçilemediği görülmektedir.

Zamanı

Pazar ve Perşembe ikindiden sonra veya akşamı okunur. Ramazan ayında ise, her gün akşam okunur. Duruma göre bölgede yaşayan insanların durumları göz önünde alınarak, tespit edilen bir saatte okunur.

Hatim Memurları

Hatim Hocası

Hatim hocalarının seçimi bizzat şeyh tarafından yapılır. Hatm-i Hâcegân-ı okutmakla yetkilidir. Bazılarında yeni intisap eden kişilere ders tarif etme yetkisi de vardır.

Hatim Çavuşu

¹²³¹—Mustafa İsmet Garibullah, a.g.e. c.1, s.291

Hatm-i Hâcegân zaman kaydı olan ibadettir. Bazı kollarda kadın vekilin hasta olduğu zaman bu ibadeti yaptırdığı rivayetleri vardır. Bu bir hatadır. Eğer bir türlü kadın cemiyeti teşekkülü varsa onların kelime-i tevhid hatimi okumaları uygundur. Çünkü hasta olan kadın ihvan Kur’an-ı Kerimi okuyamaz. Fakat zikir yapabilir.

¹²³²—Aşçı İbrahim Dede, a.g.e. c. III, s.1188

Hatim esnasında taş dağıtımı ve ihvanın hal ve hareketini düzenleyen kişidir.

Hatm-i Hâcegân'ı Okuyuş Usûlü

Hatmenin loş bir ortamda okunması tercih edilir. Buhur yakılabilir.

Hatim Hocası ve çavuş haricinde herkes gözlerini kapatır.

Cemaat sessiz ve gözü kapalı oturur ve zikir emirlerini bekler. Sözle veya hareketle müdahale yasaktır. Okunacak salâvat, dua ve sureler içten ve sessiz okunmalıdır. Kendisine taş yetmeyen kişiler, gözleri kapalı bir vaziyette okumadan bekler.

Hatmenin başlaması taş dağıtımı ile başlar. Böylece eline taş gelenin gözünü hatme bitene kadar açmaması gerekir. Hatim Hocasının taşı yere sertçe bırakmasına kadar gözler kapalı tutulur. Taşın düşme sesiyle Silsile-i şerif okunmaya başlanır.

Silsile-i şerif okunup bitene kadar, gözler kapalı tutulması uygundur, fakat mecbur değildir.

Hatm-i Hâcegân'ın Zikri

7 Adet Fatıha Suresi

100 Adet Salâvat-ı Şerife

79 Adet İnşirah Suresi (Besmele ile beraber)

*1001 Adet İhlâs Suresi (Besmele ile beraber)*¹²³³

7 Adet Fatıha Suresi (Besmele ile beraber)

100 Adet Salâvat-ı Şerife (adetlerde fazlalık ve eksiklik yapılmamaya çalışılmalıdır. Çünkü Nakşî usulünde “adet” üzerinde vukuf esaslardandır.)

Hatm-i Hâcegân'ın Yapılış Sekli

Hatim Çavuşu arkadaşları daire şeklinde namazda oturur gibi, dizer. Hatim çavuşu tarafından toplam **100 adet küçük 11 adet büyük taş** alınır.

11 büyük taştan bir tanesi Hatim Hocasının önüne, 6 adedi sağ tarafa, 4 adedi de sol tarafa ayrılır.

100 adet küçük taştan 79 adedi hatim hocasının sağ tarafından itibaren, çavuş tarafından ihvana dağıtılır. 21 adet küçük taş Hatim Hocasının elinde kalır.

Hatim Hocası Hatme Duasını okur.

Daha sonra Hatim Hocası hatm-i Hâceganı okutmaya başlar. Hatim hocası sesli, diğerleri de içinden

5 defa “Estağfirullah” dedikten sonra, orada bulunan herkes içinden son Estağfirullah'ı

¹²³³—Adet 1001'e hatim hocası tarafından ilave edilir. 1001 sayısı Sefine-i Evliya kitabında (c. II, s. 41) de zikredilmektedir. Mevlevilikte de 1001 sayısı esastır.

أَسْتَغْفِرُ اللَّهَ

الْعَظِيمِ الْكَرِيمِ الرَّحِيمِ الْحَيِّ الْقَيُّومِ وَغَفَّارِ الذُّنُوبِ وَأَتُوبُ إِلَيْهِ يَا رَبِّ اغْفِرْ لِي

“*el-azim, el-kerim, er-rahim, el-hayy-ul kayyum ve gaffara’z-zunûbe ve etûbu ileyhe, ya rabbiğ firli*” birlikte denir.

Sonra Hatim Hocası da dâhil olarak sağ taraftan itibaren 7 kişi içlerinden besmele ile birlikte Fatiha suresini okurlar.

Sonra hatim hocası

صَلَوَاتُ شَرِيفَةٍ

“*Salâvat-ı Şerifeh*”

Der, herkes kendi elindeki taş adedince içinden salâvat-ı şerifeyi (Allahümme salli ve sellim ala Seyyidinâ Muhammedin ve ala âli Seyyidinâ Muhammedin bi adedi ilmik) okur.

اللَّهُمَّ صَلِّ وَسَلِّمْ وَبَارِكْ عَلَى سَيِّدِنَا مُحَمَّدٍ وَعَلَى آلِ سَيِّدِنَا مُحَمَّدٍ بَعْدَ عِلْمِكَ

Hatim Hocası da elindeki 21 adet küçük taşa salâvat-ı şerife okuyunca salâvat-ı şerife 100 adede tamamlanmış olur. Bu arada ihvan râbita halini alır.

Daha sonra Hatim Hocası “*Elem Neşrahleke-i Şerif*” der, orada bulunanlar içlerinden besmele ile beraber ellerindeki taş adedince “*İnşirah Suresini*” okurlar. Bu da 79 adet olmuş olur.

Daha sonra Hatim Hocası elindeki 21 adet küçük taştan bir kaç tanesini kendine bırakıp, geri kalanını çavuşa verir. O da hatim Hocasının, sol tarafından itibaren o taşları ihvana dağıtır.

Daha sonra Hatim Hocası sesli olarak “*İhlâs-ı Şerif*” der ve herkes içinden besmele ile beraber elindeki taş adedince “*İhlâs Suresini*” okur.

Her bir seferinde hatim memuru da 10 Adet büyük taştan 1 tanesini diğer tarafa koyar, bu işlem 10 defa tekrarlanır. Her bir büyük taşa 100 adet İhlâs Suresi okunduğu için 1000 adet İhlâs Suresi okunmuş olur. Hatim Hocası 1 adet İhlâs Suresi ilave eder. Daha sonra Hatim Hocası dâhil sol taraftaki 7 kişi içinden besmele ile beraber “*Fatiha Suresini*” okur.

Daha sonra Hatim Hocası “*Salâvat-i Şerifeh*” der, herkes içinden elindeki taş adedince yani toplam 100 adet “*Salâvat-ı şerife*” okur.

Daha sonra kıraati düzgün bir kişi tarafından

رَبَّنَا لَا تُرِغْ قُلُوبَنَا بَعْدَ إِذْ هَدَيْتَنَا وَهَبْ لَنَا مِنْ لَدُنْكَ مَرْحَمَةً إِنَّكَ أَنْتَ الْوَهَّابُ ﴿٨﴾

Al-i İmran Suresi, 7. ayeti okunur. Sonra taşlar, çavuş tarafından sol taraftan itibaren toplanmaya başlar, bu arada da Hatim Hocası kendi içinden,

okunan ayet-i kerime ve salâvat-ı şerife ve hatm-i Hâcegândan hâsıl olan sevabı belli bir düzenle hediye eder ve torbaya toplanmış taşları ses verecek şekilde yere bırakır. Dileyen gözünü açar. Böylelikle hatm-i hâcegân bitmiş olur.

Sonra Silsile-i şerif okunur.

Ebû Said Muhammed el-Hâdimi şöyle der:

“Kim Hâcegân hatmesinden sonra şeyhlerin silsilesini okursa kendisinde keşif ve yücelmeler hâsıl olur. (Bilhassa vird ve zikir sahibi kimseler, kendilerine ruhani bir hâl galip çaldığında mutlaka bu silsileyi okumalıdır.)¹²³⁴

Hatimden sonra tatlı bir şeyin ikramı şerbet, lokum, helva vb. uygundur.

Hatm-i Hâcegân'ın Fazileti

Hatm-i Hâcegân hakkında birçok faziletler olduğu rivayet edilir.

- 1-O memleket afattan emin olur Yetmiş bin melâike hazır olur.
- 2-Pirânların ruhaniyeti okuyanlardan razı olur.
- 3-Pirânın manevi sofrasıdır.

Sultân-ı Ulemâ-billâh kuddise sırruhu'l-azîz Efendi buyurmuştur ki,
“Hatm-i hâcegân kıraat olunan haneye ve belki o mahalleye ve belki o beldeye hiçbir belâ ve musibet isabet etmez”¹²³⁵

Dağıstan'ın ve Kafkasya'nın rehberi ve mücahidi Şeyh Şamil kuddise sırruhu'l aziz bir Nakşî Şeyhidir. Mevlana Halid-i Bağdadî kuddise sırruhu'l azizin halifelerinden Şeyh İsmail ed-Dağıstanî'nin halifesidir.

İmam Şamil kuddise sırruhu'l-azîz Ruslara esir düşer. Murakabede bakar ki, şeyhi İsmail kuddise sırruhu'l aziz Efendi ona kızgın kızgın bakmaktadır.

Birden şeyhi bağırır:

“Sen bugün hatm-i Hâceganı terk etmeseydin Ruslara esir düşmezdin.”¹²³⁶

¹²³⁴— Eş-Şeyh Muhammed Emin El-Erbîlî, Kalblerin Nuru Tasavvuf, Konya, 1994, s. 219

¹²³⁵—Aşçı İbrahim Dede, a.g.e. c. II, s.728

¹²³⁶—Hadiseyi rivayet eden Şeyh Nazım Kıbrısînin büyük şeyhi Şeyh Şerafeddin Dağıstanî kuddise sırruhu'l aziz dir.

HATM-İ HÂCEGÂN'IN MEDHİ

*Erer maksûduna ol kimse Hatm-i Hâcegân eyler
Cihanın câh u iclâlinde kesb-i izz ü şan eyler*

*Bu hatmi okumak kesret verir emval ü evlada
Girîfdârı ider âzâd gamından şâdumân eyler*

*Bu hatm ile bulur hâif selamet şerr-i a'dâdan
Edâ-yı deyni ol medyun olanlardan daman eyler*

*Şifâlar bahş edüp ashâb-ı emraza verir sıhhat
Sülûk erbabına esrarını Hakk'ın ayan eyler*

*Bu hatmin feyz-i ruhanilerin ol kimse anlar kim
Tarîk-ı Nakşibendî üzre Hatm-i Hâcegân eyler*

Sadeleştirilmiş Şekli

Erer maksûduna ol kimse Hatm-i Hâcegân eyler
Cihanın makam ve büyüklüğünde büyük kazanç eyler
Bu hatmi okumak çokluk verir mal ve evlatlara
Düşmüşü kurtarır gamından sevinçli eyler
Bu hatmile bulur korkak selamet bulur düşman şerrinden
Borçlu olanları borçlularından azâd eyler
Şifâlar bahş eder hastalara verir sıhhat
Sülûk erbabına esrarını Hakk'ın ayan eyler
Bu hatmin feyz-i ruhanilerin ol kimse anlarsa
Tarîk-ı Nakşibendî üzre Hatm-i Hâcegân eyler (Sefine-i Evliya, c.II, s.42)

IV-KELİME-İ TEVHİD HATİMİ

Bu hatim, Hatim Hocası veya bir kişi kontrolünde okunabilir.

Tevhid Hatmi bir kişiyle de, çok kişiyle de yapılabilecek olan bir hatimdir. Tevhid hatmi; 70.000 (Yetmiş bin) adet Kelime-i Tevhid'in okunmasıdır.

Hatim memuru 700 fasulye veya taş hazırlar. Evvela neye okunuyorsa niyet eder. Bir, Fatıha Suresi ve üç ihlâs suresi okur ruhaniyete hediye eder. Sonra açıktan istiaze ve Besmele'yi çeker ve

فَاعْلَمْ أَنَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ

Okunarak zikir başlar. Ele alınan tesbihin her bir tanesi için “*Lâ İlâhe*

illa'llâh” لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ denir ve her tesbih yüze tamamlandıktan sonra

“Lâ İlâhe İlla'llâh Muhammed-ür Rasûlüllah”

لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ مُحَمَّدٌ رَسُولُ اللَّهِ

Denir. Her fasulye için 100 Kelime-i Tevhit okunur.

Neticede 70.000 adet söylenmiş olur. Okuma bitiminde Aşr-ı Şerif ve Kur'an-ı Kerim'in hatim duası okunur.

Kelime-i Tevhid Hatmi Fazileti

“Bir kimse, kendisi veya başkası için yetmiş bin adet kelime-i tevhîd (kelime-i tayyibe) okursa, günahları afv olur.”

(Hadîs-i Şerîf-Makâmât-ı Mazhariyye)

“Hatm-i tehlîl yapıp, sevabını ölülerin ruhlarına hediye etmek çok faydalıdır.”

İmam Rabbânî Ahmed Farukî

Mazhâr-ı Cân-ı Cânân Hazretleri, bir kadının kabri yanına oturmuştu. Kabre yüzünü dönüp, hatırına başka bir şey getirmeyip; yalnız onu düşündü.

“Bu mezarda Cehennem ateşi var. Kadının imanlı olmasından şüphe ediyorum. Ruhuna, hatm-i tehlîl sevabı bağışlayacağım. İmanı varsa, afv olur” buyurdu. Hatm-i tehlîl'in sevabını bağışladıktan sonra; ***“Elhamdülillah imanı varmış, kelime-i tayyibe tesirini gösterip azabtan kurtuldu”*** buyurdu.

Abdullah-ı Dehlevî kuddise sırruhu'l-azîz

Şeyhülislâm Kemalpaşazade kuddise sırruhu'l-azîzin (d.1468-h.y.t. 15 Nisan 1534) vasiyetnâmesi bize Hakk'a yürüyen bir müslümana yapılması gereken son vazifeyi ve 70 bin kelime-i tevhid'in gerekli olduğunu açıklayan çok güzel bir örnektir.

Bismillahirrahmanirrahim

el-Hamdülillahi Rabbi'l-âlemîn, ve's-salâtü ve's-selâ-mü alâ seyyidînâ Muhammedin ve âlini ve sahbihi ecmaîn.

Haza mâ evsâ bihi Ahmed b.Süleyman b. Kemal evsâ ve hüve yeşhedü en lâ ilâhe illa'llâh ve enne Muhammeden abdühü ve rasûlüh. Ve enne's-sâate âtiyetün lâ raybe fihâ ve ennallâhe yeb'asü men fi'l-kubûr.

Bismillahirrahmanirrahim

Hamd âlemlerin Rabbi olan Allah Teâlâ'yadır. Salat ve selam Efendimiz Muhammed'e, âline ve ashabının (radiyallâhü anhüm) hepsine olsun

Bu vasiyet Ahmed b.Süleyman b. Kemal'in vasiyetidir. O şehadet eder ve derki; Eşhedü en lâ ilahe illallah ve enne Muhammeden abdühü ve rasûlüh.

“Kıyamet vakti de gelecektir; bunda şüphe yoktur. Ve Allah Teâlâ kabirlerdeki kimseleri diriltip kaldıracaktır.” (Hac,7)

Sonra, vasiyet ederim ki, hastalandığımda sünnet üzere kibleye teveccüh ettireler. Bir kimse yanımda te'ennî ile ve tefekkür ile Kur'an-ı Kerim okuya ve kelime-i

şehadeti tekrar edeler. Ruhum kabz olunca ondört kimse tesbih çevirip yetmiş bin kerre lâ ilâhe illâ'llah söyleyip sevabını bana bağışlayalar. Ol kimselere bin akça sadaka vereler. Ve dahi salihlerden hiç cenaze yıkamamış bir kimse benim cenazemi yuya. Dahi yunarken su salâsın etmeyeler. Ve her camide sala verdirmeyeler, Sultan Muhammed Camii'nde sala verdirmek kifayet ider. Ve dahi yunurken cehr ile zikretmeyeler. Ve iş tamamlanınca şöhret etmeyip sünnet üzere olmayanı terk edüp dervişane götüreler. Kabrim müslimîn kabristanında yol üzerinde bir yüksekçe bir yerde kazalar, üzerin yüksek yapmayalar, alâmet için yolunmadık taş dikeler. Defnolduğumda üzerimde cüz okutmayalar, az bir aşır Kur'an-ı Kerim olur. (hiç okumayalar) Ve kurban itmeyeler, fukaraya akçe dağıtalar. Ve salihlerden bazı kimselere bir miktar akçe vereler, onlar varıp halvetlerinde hatm-i Kur'ân-ı şerif ideler. Ve yedi güne değin ruhum için yemek pişireler. Ve yedi gün kabirde bekleyip dua ve tesbih ideler, bu kişilere on bin akçe harcıyalar. Ve hac için dahi beş bin akçe vasiyet ettim, bir kimseye verip hac ettireler. Vasiyetümi kabul edip yerine getireler.

1237

V-TESBİH NAMAZI

Tesbih namazı Rasûlullah sallallâhü aleyhi ve sellem tavsîye buyurduğu bir namazdır. İnsanın hiç olmazsa ömründe bir defa kılması veya kılabilirse her sene kılması, her ay kılması... Tarzında yapabildiğince çok yapılmasını teşvik eden rivâyetler vardır. Tesbih namazı yalnız kılınan bir namazdır. Fakat her zaman kılınan bir namaz olmadığından veya nasıl kılındığı bilinemediği için cemaatle kılınabilir.

Tesbih namazı nasıl kılınır?

Dört rekâttır, her rekâtta 75 defa, “*Sübânallâhi vel-hamdülillâhi velâ ilâhe illallâhu vallâhu ekber*” denilir. Sonuncusunda söylerken, “*Velâ havle velâ kuvvete illâ billâhil-aliyyil-azîm*” eklenir.

“*Allâh u ekber*” diye namaza durulduğu zaman *Subhâneke* okunur. Fatiha'ya başlamadan evvel, “*Sübânallâhi vel-hamdülillâhi velâ ilâhe illallâhu vallâhu ekber*”. 15 defa söylenir; 15'inciden sonra, “*Velâ havle velâ kuvvete illâ billâhil-aliyyil-azîm*”. denilir. Ondan sonra eûzu-besmele çekilir, Fatiha okunur. Fatiha'dan sonra Kur'an-ı Kerim'den bir miktar sure veya bazı ayetler okunur.

Kıraat bitince, rükûa varmadan, daha ayaktayken, 10 defa “*Sübânallâhi vel-hamdülillâhi velâ ilâhe illallâhu vallâhu*”. denilir. 10'uncudan sonra, “*Velâ havle velâ kuvvete illâ billâhil-aliyyil-azîm*”. eklenir.

Başta 15, rekâtın sonunda 10 defa okunmasıyla 25 eder. Sonra rükûa varılır, rükûda her zaman okuduğumuz tesbihleri okuduktan sonra, yine 10 defa bu okunur.

Rükûdan kalıp doğrulduğu zaman kavmede yine 10 defa okunur. Ondan sonra secdeye varılır, secdede her zaman çektiğimiz tesbihler söylendikten

¹²³⁷ — SARAC, M. Ali Yekta, Şeyhülislâm Kemalpaşazâde, 1999, s.48

sonra 10 defa bu söylenir. Sonra iki secde arasında doğrularak, orada, celse-
de yine 10 defa okunur. İkinci defa secdeye varılır, orda da tabii olarak oku-
duğumuz tesbihlerden sonra 10 defa okunur.

Bir rekâta 75, ikinci rekâta 75 daha; 150 eder. Selâm verildikten sonra
iki rekât daha kılınır. Böylece dört rekâta 300 defa “*Sübânallâhi vel-
hamdü lillâhi velâ ilâhe illallâhu vallâhu ekber*”. Denilmiş olur.

Eğer sehvi gerektiren bir hal olursa sehiv secdelerinde Abdullah İbn-i
Mübarek Hazretlerinden gelen rivayete göre 10 defa bu zikir secdelerde
tekrar edilir.

VI—İSTİHARE NAMAZI ¹²³⁸

İstihâre, “hayır” veya “hiyare” aslından gelir. Hayır talep etmek demek-
tir. Daha doğrusu, iki şeyden birine muhtaç olana onların hayırlısını talep
etmek manasına gelir. Yoksa kadere bakıp iyiyi bulmak demek değildir.
Aklın ve dinin kabul etmediğine istihâre olmaz.

Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellem bir iş yapmaya karar verenlere is-
tiharede bulunmayı tavsiye etmiştir. Bu muayyen adaba uyararak rüyada o işin
hayırlı olup olmayacağı hususunda Allah Teâlâ’dan bir işaret talep etmek ve
bu işarete göre hareket etmektir. İstiharede bulunmaya teşvik eden, ehemmi-
yetini haber veren birçok hadis vardır. Bazıları zayıf ise, de başta Buharî
olmak üzere pek çok muteber hadis kitaplarında yer alacak sıhhatte olanları
da mevcuttur. Bazıları şöyledir:

“Allah Teâlâ’ya istihâre, kişinin saadet vesilelerinden biridir.”

“İstihâre eden zarara düşmez.”

Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellem bir iş yapacağı zaman şöyle dua
ederdi: **“Allah Teâlâ’m, bana iyilik ver ve benim için iyi olanı seç.”**

H. Câbir radiyallâhü anh anlatıyor: **“Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve
sellem bize, Kur’an’dan bir sure öğrettiği gibi, her işte istiharede bulunma-
mızı öğretirdi. Derdi ki;” Biriniz bir işi yapmaya arzu duyduğu zaman, farz-
lar dışında iki rekât namaz kılın, sonra şu duayı okusun: “Allah Teâlâ’m,
senden hayır talep ediyorum, zira sen bilirsin. Senden hayrı yapmaya kudret
talep ediyorum, zira sen vermeye kadirsin, Rabbim yüce fazlını da talep edi-**

¹²³⁸ — **“Kardeşim bir iş yapacağın zaman gayet tereddüt edersen acaba hak-
kında hayırlı mıdır diye şöyle istihare et.**

**On tane ufak parça kâğıt kes. Beş tanesine hayırlı yaz beşini boş koy. Hepsini
katla biri birine karıştır, sol tarafına koy. On rekât namaz kıl ikide bir selam ver
her selam verdikçe o kâğıtlardan bir tanesini al, sağ tarafına koy, on rekât namaz
bitince kâğıtların beş tanesi sağ tarafa geçmiş olur kâğıtların beşini de aç bak
hayırlı çoks o işi hemen yap... Boşu çok çıkarsa yapma şeridir. Allah Teâlâ sana
hayırlısını bildirir bu çok hayırlı bir tefe’üldür.**

**Pirâna danışmak ve onlardan hayırlısını sormak daha uygundur. Onlarda sa-
na bildirirler.”** (ŞEN, a.g.e. s.33)

yorum. Sen her şeye kadersin, ben acizim. Sen bilirsin, ben câhilim. Sen gaybları bilirsin. Allah Teâlâ'm, eğer bu iş bana dinim, hayatım ve sonum için hayırlıdır, bunu bana takdir et ve yapmamı kolay kıl. Sonra da onu hakımda mübarek kıl. Eğer bu işin, bana dinim, hayatım ve âkıbetim için zararlıdır; onu benden çevir, beni de ondan çevir. İyilik ne ise, bana onu takdir et, sonra da bana onu sevdire!" Hz. Câbir radiyallâhü anh dedi ki; "Bu duadan sonra yapacağı işi zikrederdi." (Buhari)

VII-TARİKAT VAZİFESİ VE DERS ADABI

1-DERSLER

Efendi Hazretleri ihvanlarına ders verirken yazılmasını istemez, ezber edilmesini ve ehli olmayanın eline geçmesini istemezdi.

Dersin çekileceği en faziletli vakit sabah namazından sonra, teheccüd namazından sonra, eğer dersi bu vakitlerde ifa edemiyorsa boş bir zamanında ifa eda eder.

Dersten önce hediyeler okunur. Fuyûzat talebinde bulunur.

En fazla 15 dakika râbitadan sonra verilen (bu herkes için aynı olmaz) kadar Lafza-ı Celâl çekilir.

Bu dersler Kalb, Ruh, Sır, Hâfî, Ahfa, Nefsi Natıka gibi makamlar ile başlar. Buraları başarı ile geçerse Efendi Hazretleri sülûk açtığı zaman sülûke sokar, başarılı olanlar kelime-i tevhit zikrine geçerler. Dersler kelime-i Tevhid zikri üzerinden değişir. Ruh mertebeleri üzerinde dersler devam eder

Tarikat dersleri konusunda büyük bir gizlilik olmasına rağmen bugün insanların bazı konulara ulaşması zor olduğundan bazı konuları açarak zikir adab-ı üzerinde tafsilatlı duracağız. Çünkü zamanımızda bu konu hakkında noksanlıklar vücuda gelmiştir. Mürşid geçinen çok kişi dahi dersler hakkında yeterli bilgi ve tecrübeye sahip değildir.

Zikir yapacak bir ihvan da üç durum vardır.

—Hediye Bölümü:

5 adet İstiğfar

3 adet Salâvat-ı Şerife

1 adet “*Rabbena Atina Min Ledünke Rahmeten ve Heyyi’lena min emrina raşedâ*”

مَرَبَّنَا آتِنَا مِنْ لَدُنْكَ مَرْحَمَةً وَهَسِّ لَنَا مِنْ أَمْرِنَا مَرَشَدًا

1 adet Fatiha-ı Şerif

1 adet Ayet-el Kürsi

1 adet Elemneşrahleke Suresi

3 adet İhlâs-ı Şerif

3 adet Felâk suresi

3 adet Nas Suresi

1 adet Bakara Suresinin baş sayfası (1–5 ayetleri)

3 adet Salâvat-ı Şerife

Bu sureler ve dualar okunduktan sonra, hediye yapılır.

İlahi Ya Rabbi!

Bu okuduklarımdan hâsıl olan sevabı iki cihanın sultanı Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellem ruhaniyetine hediye eyledim.

Andan hâsıl olan sevabı Âdem aleyhisselâmın ruhaniyetine hediye eyledim.

Andan hâsıl olan sevabı Efendimiz ile Âdem aleyhisselâm arasında geçen nebilerin ruhaniyetine hediye eyledim.

Andan hâsıl olan sevabı Ebubekir Sıddık-ı Azam Efendimizin ruhaniyetine hediye eyledim.

Andan hâsıl olan sevabı Ehli Beytin ruhaniyetlerine hediye eyledim.

Andan hâsıl olan sevabı Sahabe-i Güzin Efendilerimiz, Tabiin, tebauttabiîn Efendilerimiz'in ruhaniyetlerine hediye eyledim.

Andan hâsıl olan sevabı silsile-i Nakşibendiyeye ve hassaten Şah Bahâeddîn Nakşibend kuddise sırruhu'l-azîz Efendimizin ruhaniyetlerine hediye eyledim.

Andan hâsıl olan sevabı İmam-ı Rabbani kuddise sırruhu'l-azîz Efendimizin, Mevlana-i Halid kuddise sırruhu'l-azîz Efendimizin ruhaniyetlerine hediye eyledim.

Andan hâsıl olan sevabı Şeyhim İhramcızade Hacı İsmail Hakkı Toprak kuddise sırruhu'l-azîz Efendimin ruhaniyetine hediye eyledim.

Andan hâsıl olan sevabı ihvan kardeşlerimin ruhaniyetine, müslüman ve müminlerin ruhaniyetine, hayatta bulunanların defteri amallerine hediye eyledim. Kendi gelmiş ve geçmişlerimin ruhaniyetine hayatta bulunanların defterlerine hassaten anne ve babamın ruhaniyetlerine hediye eyledim.

—Feyz Talebi:

Tasavvuf yolunda terbiye olan kişiler iki türlü feyz kapısından istifade ederler.

1-Doğrudan doğruya aracısız Allah Teâlâ'dan feyz almak.

2-Silsile Ricali vasıtasıyla Allah Teâlâ'dan feyz almak. Buna *Feyz-i İstinâdi* veya *Fuyuzât-ı Silsile-i Celil* e isimleri verilir

Makamına göre ihvanın hangi makam ve nebinin tahtı kademinde (kontrolünde) ise, oradan feyiz talebinde bulunur. 15 veya 20 dakika kadardır. Feyz talebini şeyhe râbıta ile yapar.

Feyz, Allah Teâlâ'dan istenirken Rasûlullah sallallâhü aleyhi ve selleme, oradan İsa aleyhisselama, oradan Musa aleyhisselama, oradan Nuh aleyhisselama, oradan İbrahim aleyhisselama, oradan Âdem aleyhisselam ruhaniyetine, Sıddık-ı Azam Efendimizin ruhaniyetine ve oradan şeyhim İhramcızade kuddise sırruhu'l-azîz Efendimin ruhaniyetine, oradan benim letâiflerime ve ecza-i vücuduma ve oradan bütün mahlûkatın ve ecza-i vücutlarına inzal eyle denir ve râbıtaya geçilir.

—Râbıta

Râbıta: Arapça “*rabt*” kökünden türetilmiş bir kelimedir.

Sözlükte: *birleştirmek, bitiştirmek, iliştiirmek ve bağlamak* anlamına gelmektedir.

Râbîta, her şeyden önce, psikolojik özellikleri ile insanî bir olaydır. İnsan, konsantrasyonu korumada kendine rehberlik edecek somut bir şeye her an ihtiyaç duyar. Bunu da en kolay râbîta ile sağlar.

Nakşibendî Tarîkatı'nın kurallarından biri olan râbîtadan dolayı bu tarîke Râbîta tarîki denmiştir.

Allah Teâlâ'yı seyredilebileceği makama ulaşabilmiş olan şeyhe gönülu bağlamaktır. Çünkü şeyh, oluk gibidir. Feyiz, yani ilâhî nurlar, ona bağlanmış olan müridin kalbine, onun kalbinden akar.

Râbîta, ihvanın, kendini mürşidi ile yüz yüze gelmiş varsayıp ondan feyiz aldığı zihninde canlandırması, yani Allah Teâlâ'da fani olmuş bulunan şeyhinin şeklini hayâlînde sürekli canlandırmasıyla onun ruhaniyetinden yardım istemesi demektir. Bu usul ihvanın edeplessness ve tıpkı şeyhinin yanında bulunuyormuş gibi, gıyabında da ondan feyiz alabilmesi için lüzumludur. Çünkü ihvan, şeyhinin şeklini hayâlînde canlandırmakla ancak huzur bulur, nurlanır ve bu sayede çirkin davranışlarda bulunmaktan sakınır.

Râbîtanın Tarihi ve Oluşma Seyri

Tasavvuf tarihinde önceleri şeyhi sevmek, kalbi ona bağlamak, bu sayede ondan feyz almak ve davranışlarını taklid etmek gibi uygulamalar zamanla gelişerek şeyhin suret ve sîretini düşünmek şeklini almış olmalıdır. Necmeddîn Kübrâ (h.y.t. 618/1221) kalbi şeyhe bağlamanın (rabt etmenin) önemini vurgulamıştır. Şihâbeddîn Ömer Sühreverdî kaddese'llâhü sırâhu'l azîz (h.y.t. 632/1234) de bu konuda şöyle demiştir:

“Müridin şeyhine nazar ederek bütün dikkatini onda toplaması ve Cenâb-ı Hak'tan şeyhi üzerine gelen tecellileri seyre dalması (rabîta), onun semâda (mûsikî dinlerken) kendi kendine hareket etmesinden daha hayırlıdır.”

Muhammed Pârsâ kaddese'llâhü sırâhu'l azîz, Hicaz yolunda şeyhi Bahâeddîn Nakşibend kaddese'llâhü sırâhu'l azîzin kendisine rabîta yapmasını ve suretini (yüz şeklini) hayâlînde tutmasını istediğini nakleder. Bu rivayet, *“şeyhin suretini düşünme”* şeklindeki rabîtanın Bahâeddîn Nakşibend kaddese'llâhü sırâhu'l azîz döneminde başladığını göstermektedir.

Hasan Attâr kaddese'llâhü sırâhu'l azîzin müridlerinden birinin dâima şeyhinin suretine rabîta ettiği ve bu sayede şeyhindeki cezbe sıfatının kendisine sirayet ettiği rivayet edilir. Hasan Attâr ve Abdullah İmâmî Isfahânî de Alâiyye kolunda teveccühün yapılaş şeklini anlatırken önce şeyhin suretini düşünmek gerektiğini, gelen feyz ile hararetin tesiri zuhur edince kalbe teveccüh edileceğini kaydetmişlerdir. Abdurrahman Câmî kaddese'llâhü sırâhu'l azîz aynı teveccühü anlatırken rabîta yapılacak şeyhin müşahede makamına ulaşmış, zatî tecellilere mazhar, görüldüğünde Allah Teâlâ hatıra gelen kâmil bir zât olması gerektiği üzerinde durmuştur.

Ya'kûb Çerhî, Ubeydullah Ahrâr'a kaddese'llâhü sırâhu'l azîzan Hâcegân tarîkatının eğitim usullerini öğretirken sıra rabîtaya geldiğinde ona bu usûlü müridlere anlatırken onları hayrete düşürmemesini ve sâdece kabiliyetli müridlere anlatmasını tavsiye etmiştir. Çünkü rabîta idraki zayıf müridlerce yanlış anlama ve uygulamalara sahne olabilirdi.

Rabita ile alâkalı ilk rivayetlerde şeyhin suretinin düşünüleceği ifâde edilmiş, ancak detaylı bilgi verilmemiştir. Bu konuda ilk detaylı bilgiye Ubeydullah Ahrâr kaddese'llâhü sırâhu'l azîzde rastlanmaktadır. Ona göre rabıtada şeyhin iki kaşının arasını düşünmek gerekir. Çünkü burası feyz mahalli olarak telakki edilmektedir. Rivayete göre Hâce Ahrâr ikinci oğlu Muhammed Yahya'ya rabıtayı tavsiye etmişti. O günlerde babasının bir sohbet meclisinde oturan Muhammed Yahya rabıtada acaba yüzüne mi yoksa gözüne mi teveccüh etmeliyim diye düşünürken Hâce Ahrâr ona bakıp işaret parmağı ile iki kaşı arasını göstermiş, meclis dağılıp yalnız kaldıklarında da rabıtada şeyhin iki kaşı arasını düşünmek gerektiğini açıkça ifâde etmiştir Ubeydullah Ahrâr kaddese'llâhü sırâhu'l azîzin müridleri olan Nûreddîn Tâşkendî ile Mevlânâzâde Ferketî arasında rabitanın namazda da devam edip etmeyeceği konusunda bir tartışma yaşanmış, Ferketî namazda rabitanın insanı küfre götürebileceğini öne sürünce, Hâce Ahrâr kaddese'llâhü sırâhu'l azîz namazda *"kalbi mal mülk gibi dünyevî şeylere bağlı olan ve bunları düşünen kişi kâfir olmuyor da, kalbi bir mü'mine bağlamak niçin küfre sebep olsun?"* diyerek ona karşı çıkmıştır.

İnsanoğlunun idrâki Allah'ın zâtını düşünmekten âcizdir. Bu sebeple namaz kılan kişi Allah Teâlâ'nın sıfatlarını düşünürken, faraza kendisinin Kâbe'de Rasûlullah sallallâhü aleyhi ve sellem'in imam olduğunu, şeyhinin ve saygı duyduğu diğer insanların yanında saf tuttuğunu düşünmesi daha bilinçli bir ibâdete sebep olabilir bu konuda yanlış anlamalardan kaçınmak gerekir. Kaynaklarda rabita uygulamasının tasavvufî eğitimin sâdece başlarında gerekli olduğu da ifâde edilir. Zîrâ kalben Allah Teâlâ'ya yönelebilecek seviyeye gelen mürid için şeyhe rabita lüzumsuz ve mâsivâ olarak telakki edilmektedir. Hâcegî Emkenegî kaddese'llâhü sırâhu'l azîzin müridlerinden Hacı Abdülazîz ise rabıtada müridin hayal yoluyla şeyhini kendi yanına getirmektense, kendisinin hayâlen şeyhi huzuruna gitmesinin tasavvufî edebe daha uygun olacağını ifâde etmiştir.

Nakşibendîliğin ilk dönemlerindeki râbitanın yapılış şekli hakkında kaynaklarda sâdece yukarıdaki bilgiler bulunmaktadır. XIX. yüzyıla gelindiğinde tarikatın Hâlidîyye kolunda rabita konusu daha detaylı olarak ele alınmış ve rabitanın farklı uygulama şekillerinden bahsedilmiştir.¹²³⁹

Râbita ilk defa mîlâdî 1550'lerde sade bir sözcük olarak tarikat edebiyatına girmiş, 19. Yüzyılın ortalarında Nakşibendîliğin en önemli kuralı haline gelmiştir.

Râbitayı ilk kez bağımsız bir konu olarak işleyen mîlâdî 1778–1826 yılları arasında yaşamış olan Mevlana Halid Bağdâdî kuddise sırruhu'l-azîzdir.

Râbitada gereken fiziksel durumlar şunlardır.

— Abdestli olmak:

—Günde bir veya iki defa uygulamak. Râbita günde bir defa yapılıyorsa ikindiden sonra veya sabahtan sonra yapılmalıdır.

¹²³⁹—TOSUN, Necdet; Bahâeddîn Nakşibend / Hayatı, Görüşleri, Tarikatı, İst. 2002, s.315-317

- En az yirmi dakika kadar olması gerekir.
- Fiziksel ve zihinsel rahatlık. Gerekirse gusül abdesti almak
- Râbîta yapabileceğiniz, ortam dikkati dağıtabilecek şeylerden yeteri kadar uzak bir yer olmalıdır.
- Yemekten en az iki saat sonra yapılmalıdır. Yemeğin hemen ardından yapılan râbîta rahat olmaz.
- Gözleri kapayarak mürşidin huzurunda O'na yönelmektir.
- Dikkat iki gözün arasına toplanarak hareket edilmelidir.
- Ufak rahatsızlıklar varsa râbîtanın huzurunu bozabilir. Bu gibi durumlarda kısa tutulmalıdır.
- Sakalın göğse dayanması ve rahat bir oturma şekli ile oturmak gerekir. Mesela; ters teverruk oturuşu¹²⁴⁰ ile veya rahat edebileceği şekilde oturmak:

—Râbîta süresince dilin ucu damağa değmeli, diğerlerine göre üst dişlerin arkasına veya alt dişlerin arkasına değmeli ve dil ağızda düz yatmalıdır. Dilin ucunun alt dişlerin arkasına dayanması en doğal şekil gibi görünüyorsa da dil en uygun gelen şekilde tutmak gerekir.

—Sessiz, yavaş, yumuşak ve düzenli bir solunum yapılmalıdır. Solunum sayısı azaltılır. Eğer burun tıkalı değilse, ağız kapatıp burnundan solunmalıdır.

Normal şekildeki solunum düzensiz ve endişelidir. Kişi havayı akciğerlerdeki tam devrini tamamlamaya bırakmak yeteneğine sahip olmadığından havanın bir kısmı tam dışarı verilemeden akciğerlerde kalır. İradeli olmadan çok zorunlu olarak solunum yapar. Râbîta yapanların kalb atışı, ortalama, dakikada üç atış azalır. Vücudun oksijen tüketimi yüzde yirmi kadar azalırken, yüksek olan tansiyonda düşer.

Râbîta Çesitleri

a) *Râbîta't ül-Huzur*: İhvanın devamlı olarak Allah Teâlâ ile beraber olduğunu düşünmesi.

b) *Râbîta't ül-Mevt*: İhvanın, ölüm anının gelip çattığını, sanki mezara konmak üzere olduğunu, berzah ve ahiret âlemlerini devamlı surette düşünmesi.

c) *Râbîta't ül-Mürşid*: İhvanın devamlı olarak mürşidini düşünmesi ve onu hayalinde canlandırması.

Mürşidi Râbîta Çesitleri

Râbîta mürşide değil, Allah Teâlâ'yadır. Hakikatte mürşidler insanları kendilerine bağlayıp ve bey'at ettirmezler. Allah Teâlâ'ya bağlarlar ve

¹²⁴⁰—Sol ayak dik tutulur; (yâni topuk yukarıda, parmak uçları ise, yerdedir.) sağ ayağın parmak uçları da köprü gibi duran sol bacağın altından biraz dışarı çıkarılır. Eller namazda olduğu gibi yine dizler üzerinde bulundurulur.

bey'at ettirirler.

Kendisine rabîta olunacak mürşidin tavır ve ahlâkı Rasûlullah sallallâhü aleyhi ve sellem ahlâkına tâbi olmadıkça rabîtadan beklenen feyzin zuhuru imkânsızdır. Rabîta eden sâlikin ise, şeyhinin Rasûlullah sallallâhü aleyhi ve sellem ahlâkı ile ahlâklandığını, şeriat sünnet ve tarîkat ölçüleriyle tahkik eylemesi de mürid üzerine vâcibtir. Yoksa rabîta eden de ettiren de perişan olurlar.¹²⁴¹

Buna göre;

1- İhvanın kâmil şeyhin suretini karşısında tasavvur edip hayal yoluyla iki kaşı arasına bakmak ve suretteki ruhaniyete yönelmek. Kendinden geçme (Gaybet) ve kaybolma hali başlayıncaya kadar râbitayı sürdürmek.

—Gaybet iki türlüdür.

a-Bu teveccühte gaybet hâsıl olana kadar veya cezbe açığa çıkana kadar.

b-Mürşidin suretinin etrafını kaplaması ile gaybet ve cezbe hâsıl olana kadar.

Bu hallerden biri hâsıl olduktan sonra râbitayı keser.

2- İhvanın kendini mürşid kıyafet ve heyetinde görmesidir. Bu râbita şekline telebbüs (giyim) râbitası ismi verilir.

3- Mürşidin suretini karşısında görüp, onu kalbinin ortasına indirmek, kalbini uzun ve geniş bir dehliz farz ederek mürşidi o dehlizde yürüyor ve kendisine doğru geliyor hayal eylemek.

Râbita Adabı

Mürşidini her yerde hazır görmesidir. Mürşidin kemâlatını ve ruhaniyetini fark edememesi, öyle ki mekânla kayıtlanamamasıdır. Mürşidin tasarrufunu Allah Teâlâ'nın tasarrufundan görmesidir. Eğer mürşidin muhabbetini muhafaza eder ve nisbetini kaybetmezse bütün vakitlerde râbitaya devam eder ve fark edemez olur.

Mürid Allah Teâlâ'dan gelecek feyze vasıtasız ulaşabilecek kudretine ulaşıncaya kadar râbitaya devam eder. Öyleki;

Sultân-ı Ulemâ-billâh kuddise sırruhu'1-azîz Efendimiz sulûkların başında bir gece kendilerine gusül yapmak etmek lâzım gelmişti. Uykudan uyanıp Hazret-i Pîr'in aşk u muhabbetleri gönülleri fevkalâde zuhur edip böyle cünüp hâlinde râbita etmeye dahi cesaret edemeyip ziyadesiyle muzdarip olmuşlar. Ne hâl ise, aşk u muhabbetleriyle oyalanıp gusül abdesti aldıktan sonra huzûr-ı saâdetlerine gitmişler. Hazret-i Pîr Efendimiz buyurmuşlar ki,

“Hoca Fehmi Efendi, bu gece fakire bir acaib hâl oldu. Uykudan uyandı-
ğında şöyle işaret oldu ki, acele çabuk râbita ediniz diye. Fakir dedim ki,

“Canım, abdest alayım da öyle râbita edeyim.” Dediler ki, “Cünüplere ab-

¹²⁴¹— Muhammed Hikmet Efendi, Marifet-i İlahiyye Tarîkat-ı Aliyye, İst, s. 57

destsiz râbîta caizdir.” Artık zarurî, öyle abdestsiz olarak muhabbetlerini karşılayıp râbîta ettik” buyurmuşlar.¹²⁴²

Yukarıda anlatılan durumda dahi râbîtaya devam eder. Râbîta meşguliyeti terakki makamlarını çıkıncaya ve müşahedeye erişinceye kadar perdeleri aralamak için gereklidir. Fakat mürşide muhabbetini terk etmez. Çünkü nispet ve muhabbeti muhafaza müşahedeyi artırır. İhvan râbîtayla ünsiyet yakınlık kazanır.

Râbîtanın faydaları

1-Şeyh ile ihvan arasında fayda vermek ve faydalanmak için bir araçtır.

Rabîta; müride, Allah Teâlâ'ya karşı derin bir saygı hâlini beraberinde getiriyor. Çünkü nasıl büyüklerimizin ve sevdiğimizizin huzurunda lâubâlî olmuyor, onun cemâlini seyretmek, onun hürmetine münâfî bir şey yapmamak için îtinâ gösteriyorsak, tesbîhâtta da aynı hâli takınmak ve O'nun huzurunda olduğunu; O'nun yakınında olduğunu hissetmek gerekir ki, bu, kişiye göre değişir; bazısı huzurda, bazısı yakınındadır. Rabîta, zamane tabiriyle söyleyeceğim, tam da aynı şeyi karşılamaz gerçi ama bir konsantrasyon temini içindir ama meditasyon değildir. Meditasyon başka bir şey. Kendinden geçmek yoktur, kendine gelmek vardır dervişlikte. Dervişler kendilerinden geçmek için derviş olmazlar, kendilerine gelmek için derviş olurlar.¹²⁴³

2-İhvanı hedefe ulaştıracak en kısa yoldur.

3-Zikirden daha faydalıdır. “Zikirsiz râbîta insanı Allah Teâlâ'ya ulaştırır. Râbîtasız zikir Allah Teâlâ'ya ulaştırmaz.”

Hâce Ahrar Fıkarât Risalesinde buyuruyor ki; “Mürşidin görüntüsü (şeklini hayal etmek) Allah Teâlâ'nın zikrinden daha tesirlidir.”¹²⁴⁴

Bahkesirli Abdülazîz Mecdi TOLUN Efendi'nin Râbîta Hakkındaki görüşleri

“Râbîtayı şekil itibariyle şöyle de tarif ederlerdi:

—Gözünü kapayıp zihnini her türlü havatır ve düşünceden hâli tutarak mürşide teslimiyet ve ondan yardım ve müşkül işlerini sormaktır.

Râbîta, bir sırrı azim-i ilâhîdir. Her şeyin hallinin kısa yoludur.

Bu yolun kavuşturucu vasıtası muhabbetir. Yüksek mektup istiyor musun? Râbîta, râbîta; râbîta sırrı da beraber.

¹²⁴²—Aşçı İbrahim Dede, a.g.e. c. II, s.620

¹²⁴³—İNANÇER, Ö. Tuğrul, Vakte Karşı Sözler, hzl. Ayşe ŞASA-Berat DEMİRCİ, İst.2006, s.177

¹²⁴⁴—(Mustafa ismet Garibullah, a.g.e. c.2, s.332)

وَلَهُ الْكِبْرِيَاءُ فِي السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ

“Göklerde ve yerde büyüklük O'nundur. O, üstün ve güçlü olandır, hüküm ve hikmet sahibidir.” (Casiye,37) i sırrını râbıtada tefsir et. Kalbin, sırrı's-sürur ile dolar.

Latetefekkeru (Allah Teâlâ'nın zatını düşünmeyin) hâdisinden beyan olan Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellem'in yasağı durup dururken, meselâ Allah Teâlâ'nın zatını tefekküre kalkışmak doğru değildir.

İç kapı (kalb) açılınca dış kapı (göz) kapanır. Binaenaleyh dış kapı açılınca iç kapı kapanmak iktiza eder.

Râbıta-i kalbiye uzağı yakın ve hakikâtlarin derinliği hususundaki irfanı süsler. Burada lisan dilsizdir.

İnanın kalbi, Allah Teâlâ'nın tecelli ettiği yer ve rabbanî ilhamların geldiği yerdir.

İhvan, bakışını gaflet olan bakıştan koruyarak nazar ettikçe, yani ilâhî nurların yolu olan kalbe yoluna gittikçe feyzlerin zuhuru sonsuz olur.

Benliği aradan çıkar. Vücut Hakk'ındır. İşin sırrı râbıtadadır. Onu kalbinde ara. İçeriden yol yakındır, mesafe yoktur. Mânevî râbıta feyz doğurur. Bunda acele etme. İlâhî feyizler zaman zaman zuhur eder. Dünyevî işler râbıtaya mâni olmazsa ve iş arasında da kendi kendine kolaylıkla meydana gelirse çok güzel olur. Buna “*El işte, gönül oynasta*” denir.

Benim hayalimle değil, hakikâtimle meşgul ol. Hayal dediğin benim unsurlarımın, bedenimin timsali olacak. Hakikâtim, ruhum ve sırrımdır. Ruhumla meşgul olabilirsen; yakınlık, uzaklık, birleşme, ayrılık kalmaz. Ortada bir nurlu güneş kalır ki, bütün zerrelere onun ve cezbesinde olur.

Râbıta her müşkül halle kâfidir. Râbıta Allah Teâlâ'nın sırrıdır. Müşkülât anımla hallolunur, her şey neşeye tebdil olur. Hayatın lezzetini o zaman açığa çıkar.

Râbıtanın kuvveti, teveccühün aynı nisbette artışına sebep olur. Bu pazarda herkese parası nisbetinde mal verirler.

Mânevî yolculuklarda ruh değişmeler geçirir. Bunun adını ve tadını seyir ve sülûk kelimeleriyle anlatırlar. Bu yolun biniti râbıtadır.

Dudağa gelemeyen fikirler kalbten kalbe intikal eder. Bu olmadıkça şek yakîne, yakîn zevk-i maneviye inkılâp edemez. Bu şekle ihtimam olunursa, maneviyat maddiyata galebe eder.

“Birbirinizle sevgi ve kardeşlik üzere olasınız. Tarikat-ı aliyye'de gayrılık yoktur. Tarikat-ı aliyye'nin binası muhabbet üzere tesis edilmiştir. Zuhur başlangıcı muhabbettir.”¹²⁴⁵ Muhabbetin sırrı râbıta ile de renklenirse, işte o gün canâna giden yolun başlangıcına sülûke başlamış olunur.

İşler inceden incedir. Acele etmeğe gelmez.

Râbıta üç türlü olur:

1-Cism-i kesife (yoğunlaşmış, maddi ceset),

2-Cism-i lâtime, (hayale)

3-Cisimden mücerret ruha.

¹²⁴⁵—YARAR, a.g.e. s.63, 29.mektub

Ruh râbitasına ulaşılmadıkça ikilik yani ayrılık aradan çıkmaz. İkilik aradan çıkmadıkça da safa-yı kalbî hâsıl olamaz. Safâyı kalbî olmayınca, firkat ve ayrılık üzüntüleri vardır.

Râbitada açılan manaları dil ile söylemek kötü hallere düşmekten beterdir. Maneviyatın maddiyat, maddiyatın maneviyat olması mümkün olmadığı gibi, mânevî âlemi ve ruhta tecelli eden hakikâtleri, dünyevi âlemin unsurları söze düşürmek uygun olmaz.

Râbita ile sırrı râbita ayrı şeylerdir.

Sahilleri gözle görünmeyen sonsuz manevi deryada râbitasız sefere çıkanlar, dümensiz gemi ile girdaplar üstünde hayretler içinde dolaşanlara benzerler. Râbitadaki aşk kuvvetli olursa, deryaya gark olur. O sırada biri elden tutmazsa, bu sarhoşluktan kurtulmak pek zordur. Aşkta olmazsa da, düşünmeden ibaret olursa, boş söz dairesini geçemez. Ne istiğrak olur, ne de başka bir şey. Manevi makamlarda ileri gitmek için râbita lâzımdır.

Râbitanın esası, muhabbetin şiddetindedir. Muhabbetin şiddeti vecd'te ve daha şiddetlisi cezbe halinde bulunur. Aşk belâlı bir yoldur. Bahtiyar insan bu belâyâ giriftar olur. Râbita; vücud gemisinin dümenidir. Râbitasız sefer mütemadi bir çalkantıdan ibaret olur. Hangi semte gidildiği malûm olmaz, istiğrak âlemidir. Râbita düzgün tutulursa, istikamet tayin edilmiş demektir. Mesafe ne kadar uzun olsa, maksut menzile kavuşmak hâsıl olur. Bu sefer, ruhî bir seferdir. Buna göre râbita da ruhîdir. Girdapsız yollar mevcut iken, dümensiz gemi ile girdaplar üstünden atlamak dahi zordur.

Allah Teâlâ, "*Yeryüzüne ve göğe sığmam. Fakat mümin kulumun kalbine sığarım*" buyurdu.¹²⁴⁶

Bu hadisi kutsinin mânasını râbita halleder.

Râbitanın yolu bilindikçe kalbte neşeden başka hiç bir şey meydana gelmez; sıkıntıdan eser görünmez. Vücudun mutlak hâkimi olan Allah Teâlâ o zaman idrak olunur.¹²⁴⁷

4-Râbitanın fiziksel boyutu da aşağıdaki açıklama ile çok iyi anlaşılacaktır. Görmenin ne demek olduğu anlaşılınca râbita ile insanın kendi çevresinde oluşturacağı etki alanı açığa çıkacaktır.

"Bilimsel deneyler gösterdi ki, eğer bir kişiyi alıp beynini belli PET taramalarıyla veya bilgisayar teknolojisiyle incelerken belli bir nesneye bakmalarını istersek beynin belli bölgeleri aydınlanıyor. Ve sonra gözlerini kapatıp... Aynı nesneyi hayal etmeleri istendiğinde sanki o nesneye gerçekten gözle bakıyormuş gibi, beynin aynı bölgeleri aydınlanıyor. Bu bilim adamlarının şu soruyu sormasına neden oldu O zaman kim görüyor? Beyin mi görüyor? Yoksa gözler mi? Ve gerçek ne?"

¹²⁴⁶—Burada da; zat mertebesinin kendisi değil, sureti, örneği sığmaktadır. Kendisinin sığması düşünülemez. Görülüyor ki, kalbin maddesiz, mekânsız şeylerden daha geniş olması, onların kendilerinden değil, suretlerinden daha geniş olmasıdır. Mekânsızlar karşısında, Arş ve Arşta bulunan her şey, zerre kadar bile sayılamaz.

¹²⁴⁷—ERGİN, a.g.e. s. 252–257

Gerçek olan beynimizle gördüğümüz mü... Yoksa gözlerimizle gördüğümüz mü? Ve gerçek şu ki, beyin çevresinde gördükleriyle hatırladıkları arasındaki farkı bilmez... Çünkü aynı özel sinir ağları ateşlenir.” (*Kuantum Fiziği Belgeseli*)

Râbitaya itiraz edenler bulunmaktadır. İnsânî olan bir olayın ibadet gibi düşünülmesinin getirdiği sıkıntılar için çeşitli yorumlar mevcuttur.¹²⁴⁸ Şöyle ki;

Nakşebendîler rabıtayı “şeyhe tam bir muhabbet” diye tarif etmişlerdir. Bu tarif ile insan psikolojisi birlikte düşünüldüğünde, râbitada şeyhin suretini düşünmek için özel bir gayrete gerek olmadığı ve muhabbetin yeterli olduğu anlaşılır. Zâten seven sevdiğini ister istemez düşünür. Bu, insan tabiatının bir gereğidir. Öte yandan insan, yapısı itibarıyla bir şeyleri sevip ünsiyet etmeye ve gönlünü bağlamaya (rabt-ı kalb etmeye) meyillidir. Bu açıdan bakıldığında dünyada rabıtasız insan yoktur. Ancak bazılarının rabıtası ulvî şeylerdir, bazılarının ki ise basit dünyevî şeylerdir.

Râbita, eşini seven bir adamın evdeki hanımını gıyaben birkaç dakika düşünmesi gibi basit ve psikolojik bir hâdise olup itikadla bir alâkası olmamasına rağmen, özellikle XIX. asırdan itibaren, insan psikolojisini yorumlayacak kültürel altyapıya sahip olmayan bazı kişiler tarafından bir îmân-küfür meselesi şekline sokulup eleştirilere tâbi tutulmuştur. Bu eleştirilere cevap vermek isteyen bazı Nakşebendîler de zaman zaman zorlama yorumlarla delil getirmeye çalışmışlardır. Ancak burada ele aldığımız dönem olan Müceddidiyye öncesinde -Mevlânâzâde Ferketî'nin kaygıları müstesna- rabita hakkında bu tür eleştirilerin geldiğine dâir herhangi bir kayıt olmadığına göre, bu konudaki tartışmalar çoğunlukla son asırların ürünü olmalıdır.

Rabita konusunda müstakil eser yazan ya da eserlerinde bu konuya vurgu yapanlar çoğunlukla Nakşebendiyye tarikatına mensup olmakla birlikte, rabita uygulaması sâdece bu tarikata mahsus olmayıp birçok tarikatta mevcuttur.

Bazı tarikatlardaki fena fi'ş-şeyh tâbiri de, rabitanın özü olan şeyhi sevmenin bir başka ifadesidir.¹²⁴⁹

¹²⁴⁸—Mutezîlî, Vahhâbî ve radikâl geçinen bazı kesimlerin toplumda oluşturmak istedikleri fitnevârî ayrılık tohumları neticesiyle, kişileri cemaat duygularından kopararak yalnızlık içerisinde bırakmak istemelerinden başka ne olabilir ki;

Şirk konusunun işlenilip zarar verilmeyecek hiçbir itikât meselesi yok gibidir. Bu sevgi isterse Rasûlullah sallallâhü aleyhi ve sellem için olsun. Bu kişiler Rasûlullah sallallâhü aleyhi ve sellem dahi sevilmesine râzı değillerdir. Sevmek ilâhî bir duygu olduğundan pozitivizm etkisindeki bu görüşlere sahip kişileri ikna etmek dahi mümkün değildir. Çünkü tasavvuf sevgi işidir. Her insanın sevgiden nasibi yoktur.

¹²⁴⁹—TOSUN, Necdet; Bahâeddîn Nakşebend / Hayatı, Görüşleri, Tarikatı, İst. 2002, s.317-318

—Zikir

Zikir; kelimesi hatırlamak, hatırdâ tutmak, şöhret, şeref anlamlarını taşır. Zikirdeki hatırlama iki türlüdür:

1. Unutulan şeyi hatırlamak,
2. Unutmamak için sürekli olarak hatırdâ tutmak.

Kur'an-ı Kerim ve Hadis-i Şerif'te "zikır" dua, niyaz ve hatta Kur'an-ı Kerim manasına da kullanılmıştır. Tasavvuf ıstılahı olarak zikir, korkunun galebesi veya Allah Teâlâ sevgisinin çokluğu ile "gaflet meydanından çıkıp Allah Teâlâ'yı müşahedeye yükselmek" anlamını taşır.

Zikredene "ihvân," zikredilene yani Allah Teâlâ'ya "mezkur" denir.

Zikir Kur'an-ı Kerim'de üzerinde ısrarla durulan konulardan birisidir. Zikir kelimesi kavram olarak, Kur'an-ı Kerim'de, 256 yerde geçmektedir.

Zikir, dışındaki ibadetlerin hiç birisi Allah Teâlâ ile kul arasındaki perdelelerin tamamını ortadan kaldırmaz, Allah Teâlâ ile kul arası bütün perdelelerin kalktığı an zikir anıdır.

Allah Teâlâ şöyle buyurur. "**Kulum beni zikrettiği ve dudakları benim (ismimle) hareket ettiği vakit, ben onunla birlikteyim.**"¹²⁵⁰

Ebü Tâlib kuddise sırruhu'l-azîz münacatında şöyle derdi:

"İlâhî! Eğer beni zikredin, demeseydin, ism-i şerifini ağzına almaya kim cüret edebilirdi."¹²⁵¹

"Unuttuğun zaman da Rabbini an"¹²⁵² Yani, zikreden başka şeyleri unutarak yalnızca Allah Teâlâ'yı zikretmesidir. Asıl başkası ve yabancı olan ise, insanın kendi nefsidir. İnsan Allah Teâlâ'yı zikrederken, kendi nefsinin dahi unutacak dereceye gelmeli ve kendini bulmasıdır.

"Bu aşk ateşi ne ile yanar? Derseniz, bu aşk ateşi, zikrullah kılıcı ile yanar. Zikrullah'tan da maksat, sabahlara kadar lisanla: Allah, Allah... Demek değildir.

"Rabbini zikret, kendini unuttuğun vakit" (Kehf,24) buyrulur. Yani Allah Teâlâ'yı öyle zikreyle ki, Allah Teâlâ'dan gayri bir şey kalmasın ve kendi nefsinin de kalmasın. Çünkü hakîkî zikrin mânâsı, zikreden, zikredilen ve zikrin bir olmasıdır.

İşte bu türlü zikirde bulunanın kalbinde ikilik ve o kimsede benlik kalmaz. O kimsenin kalbine hakîkî sevgili nazar eder ve kendi cemâlini o kimsenin kalbinde görür. O zaman öyle hitap eder ki; Bu gönülde, bu mülkün içinde yârdan başkası yoktur. Ve yine öyle hitap eder ki;

"Bugün âlem mülkü kimin içindir?" Cevap: "**Kahhâr ve tek olan Allah içindir.**" (Gafir, 16)¹²⁵³

¹²⁵⁰—Buhâri, Tevhid, 43; Ahmed b. Hanbel, II. 540

¹²⁵¹—Nefâhatü'l Üns, a.g.e. s. 220

¹²⁵²—Kehf,24

¹²⁵³—Ken'an Rifâi, a.g.e. s. 317

Aşçı Dede Hazretleri yeni tarîkate girdiklerinde bir gece rüyasında yanında yani karyolada gayet iri, muzır ve fakirin cesedinden binlik rakı içirmiş gibi sarhoş büyük bir insan yatıyor görmüş, öyle ki, onun harekete, kimıldanmaya mecali yok, baygın düşmüştür. Ona gözünün ucuyla bakmış birde ne görsün boyyuyla beraber yan yana rengi bukalemun gibi, yüz renkle boyanmış emsali görülmemiş bir canlı. Bu manzaradan korkarak ve dehşetten uyanıp yatağından sıçramış. Sonra anlamış ki, o canlı kendi nefsidir. Zikrullâh binliğinden sarhoş ve mest olmuştur. Evet öyledir.¹²⁵⁴

Zikir hakikât yolunda perdeleri kaldırıncı insanın nerden gelip gittiğini ayan eder. Ancak Mustafa Özeren kuddise sırruhu'l-azîz Hazretleri buyurdu ki;

“Zikir morfin gibidir, kişi bir an telaffuz eder, o hal geçince eski haline döner.”¹²⁵⁵

Rasûlullah sallallâhü aleyhi ve sellem bir savaşa asker gönderdiği zaman şu öğütleri verirdi: *“İçinde Allah Teâlâ'nın zikri olmayan sözler gönlü karartır. Allah Teâlâ'nın rahmetinden uzaklaştırır. İnsanların Allah Teâlâ'ya en uzak olanı da gönlü kara olanlardır.”*¹²⁵⁶

Meşâyih'ten birisi şöyle demiştir:

“Marifet nuru gönül içindedir. Marifet aydınlığı da gönül gözündedir. Allah Teâlâ'yı zikredenin gönlü yumuşar. Marifet nuru artar. Gönül gözü aydınlanır. Konuşması dünyalık üzerine olan kimsenin gönlü kararır.” Gönül bir ağaç gibidir. Allah Teâlâ'nın zikri su gibidir. Sulanan ağaç yapraklanır, yemiş verir. Sulanmayan ağaç kurur, ölür. Bu ağaç kesilip yakılır. Gönüller de Allah Teâlâ'nın zikriyle sulanmazsa, kurur. Böyle bir gönlü ateşte yakmak gerek. Bu gönlü sahibi de dünyadan göçünce hemen cehenneme girmeye müstahak olur.¹²⁵⁷

Buna göre Allah Teâlâ'yı belli cümleler ve kelimelerle anmak, Allah Teâlâ'nın kâinattaki tecellisini görüp, onu tesbih etmek anlamına gelen zikir, genel anlamıyla en büyük ibadettir. Namaz ibadetlerin büyüğüdür, fakat her zaman kılınmaz. Zikir ise, her zaman yapılabilir. Ayakta iken, otururken, yatarken Allah Teâlâ zikredilir. Zikrimize, Allah Teâlâ zikir ile mukabele etmektedir. Tasavvuf ehli zikre çok önem verir ve diğer ibadetlere tercih ederler. Çünkü başka hiçbir ümmete böyle bir şeref nasip olmamıştır. Kur'an-ı Kerim'de namaz, oruç, zekât gibi, diğer ibadetler için “çok namaz kılınız,” “çok oruç tutunuz” gibi ifadeler olmamasına karşılık zikir için “Allah Teâlâ'yı çok çok zikrediniz” ifadesi bulunmaktadır.

Söz, fiil, hareket ve sükûnetinde Şeriât'a uygun hareket etmek zikir sınıfına girer denilmiştir. Fakat Allah Teâlâ'nın isimlerinin belirli usûl ve tertiple tekrar

¹²⁵⁴—Aşçı İbrahim Dede, a.g.e. c. III, s.1016

¹²⁵⁵—KÜÇÜK, a.g.e., s. 67

¹²⁵⁶—Tirmizi, Zühd 61

¹²⁵⁷—Erzurumlu Darir Mustafa, a.g.e. s.39–40

edilmesinde manevi ilerlemeler olduğu için tasavvuf ehline tercih edilen esaslardan olmuştur. Öyle ki, taklit olarak zikir yapan dahi mutlaka tesirini görür.

Zikrin Kısımları

“Seyyid Yahya Şirvanî kuddise sırruhu'l-azîzin, tasavvuf kitapları içinde kısa fakat pek muteber bir eser olan “*Esrâru' Talibin*” inde zikir şu şekilde kısımlara ayrılıyor.

Lisanın Zikri: Bu zikirle kalbten unutma giderilerek Allah Teâlâ'yı kalb anar.

Nefsin Zikri: Harf ve sesle işitilmeyip belki his ve bâtın hareketiyle bilinen zikirdir.

Kalbin Zikri: Allah Teâlâ'nın celâl ve cemâlinin vicdanen düşünülmesi sonucunu doğuran zikirdir.

Ruhun Zikri: Allah Teâlâ'nın sıfatlarına ait tecellilerin nurlarının müşahadesi sonucunu doğuran zikirdir.

Sırrın Zikri: Murakabedir ki, ilâhî sırların mükâşefeyle açılmasını ve açık, aydınlık halde bilinmesini sağlar.

Hafî Zikri: Sıddıkiyyet makamında Zât-ı Ahadiyyet'in cemalini, nurlarını görünüşe getirmek ve gözden geçirmektir.

Hafîyyü'l-Hafî Zikri: En son makama mahsus olan zikirdir. Hakk'al yakîn'in hakikâti ve vuslattır. Belki bu, makamsızlık, mertebesizlik, mekânsızlık ve zamansızlıkta olup zikir adı verilmesine bile Hâcet kalmamakla buna vuslat demek dahi yetersiz bir deyimdir. Buna ancak Allah Teâlâ muttali olur; niteliğini ancak O bilebilir. “*Hiç şüphesiz O gizli olanı da bilir, ondan daha gizli olanı da,*”¹²⁵⁸ âyet-i kerimesinde zikredilmiş olan sır budur ki, her bilginin en mükemmeli, her maksadın en değerlisi ve en öğülenidir. Bu makama kavuşmak şerefine eren ruh, ruhların hepsinden daha latif olur ki, bu tıfl-ı meâni (mânâlar çoğu)nin ruhudur.”¹²⁵⁹

Zikir Telkin Etmenin Keyfiyeti¹²⁶⁰

İki şey gereklidir.

—Sünnet üzere müşîdin telkini

—Sadık ve iradeli mürid

Müşîd, müridden üç gün riyazet ile istiğfar, salâvat ve dua yapmasını, ayrıca geceleri istihare yapması ister. (Dilerse yaptırılmaz) İstiharenin veya şeyhin uygun görmesi ile dördüncü gün müride müşîd gusül abdesti aldırır. İki rekât tevbe namazı ve istihare namazı kıldırır.

Müşîd sırtı kıbleye gelecek şekilde erkek müridi ile gizli olabilecek bir mekânda müridini karşısına diz dize oturtur. Kadın ise, mahremi ile beraber uzak mesafede veya perde arkasında oturması gerekir.

Mürid şeyhine bütün hatalarını anlatır. Kul hakkı varsa bildirir. Ödeme için

¹²⁵⁸—Tâhâ, 7

¹²⁵⁹—AYNÎ, a.g.e. s.225

¹²⁶⁰—Hacı Osman Üsküdarî Nakşibendî Efendi, *Tarîkat Risalesi* trc, İsmail Hakkı Altuntaş, yazma

kendisi veya mürşid tarafından tedarik edilme yoluna gidilir. Farzlardan terk ettiği şeylerin kazası ve keffaretler varsa tamamlanması için mürşid söz alır.

Mürşid noksanların ikmalinden sonra müriden takva ve iyilik üzere olması, ehl-i sünnet ve'l cemaat üzere bulunacağına, azimle amel işleyeceğine ruhsatları terk edeceğine, bidatlerden sakınacağına dair söz alır.

Zikir telkini ikiye ayrılır.

1-Umûmi Üsul

Yazılı olarak veya mürşidin nisbetini hibe etmesi yani merhametinden kabiliyetsiz olabilecek olana da telkin etmesidir.¹²⁶¹

Mürşid, mürid eğer erkek ise, sağ eli ile müridi ile musafaha eder. Kadın ise, elbisesinin bir tarafını tutturur. (Tutturmayabilir) Sonra mürşid fetih süresinin bey'at ayetini okur. Sonra mürşid ve mürid ellerini dizleri üzerine koyarlar. Müride kalbine teveccüh etmesini ister. Mürşid İsm-i Zât-ı telkin edilecekse kalbi ile Allah, Allah, Allah... Diye zikreder ve müride usûlü telkin eder. Eğer Lailâhe İlla'llâh zikri telkin edilecekse hapsi nefes ile telkin eder. Mürşid zikir usûlünü verdiği kolun sâdâtı kiram-ı zikreder. Çünkü sâdâtı kiramın anıldığı yerde bereket vardır. Eğer cehri zikir telkin edilecekse beraber yukarıdaki zikirleri beraber tekrar ederler. Sünnet olan usul bu şekildedir.

2-Husûsi Üsul

Telkin aynı olmakla beraber mürşid ve müridin feyiz kuvveti vardır. Bunda mürşidin müridin ilâhi nisbete olan istidadından dolayı velâyet kuvvetindeki gizli sırrı bahşetmesidir.

Telkin Edilen Zikirler

Genellikle Nakşî usulünde iki isim telkin edilir. İkisi de aslında birdir.

1-Allah İsmi Telkini İle Başlayış

Cezbe ehlinden olanlara önce bu zikir sonra nefy u isbat telkin edilir. Zat isminin zikri letaifle¹²⁶² olur. (Efendi Hazretleri genellikle Allah ismi ile başlamıştır.)

2-Nefy u İsbat Telkini İle Başlayış

Cezbe ehlinden değilse ilk önce bu isim telkin edilir. Cezbe hali zuhur edince ism-i zât ve hapsi nefesle nefy u isbat zikri telkin edilir. Bazılarına ise, ilk önce hapsi nefesle nefy u isbat telkin edilir.

Zikrin Şartı¹²⁶³

Devamlı huzur, devamlı adab ve şartlara uymaktır. Bu konuda meşâyih şöyle demiştir.

“ Zikirde şart olan mürşidin zikri telkin etmesidir. Sonra ihlâslı ibadet, çok muhabbet, vuslat talebi, gafllet olmayan huzurla zikir ve Allah Teâlâ'nın yardımı ile zikirdir.”

¹²⁶¹—Birçok tarîkatta dersler yazılı olarak verilmesi istihare için uzun zaman ayrılmaması bu kısımdandır.

¹²⁶²—Kalb, Ruh, Sırr, Hafî, Ahfa, Nefs-i Natıka,

¹²⁶³—Hacı Osman Üsküdarî Nakşibendî Efendi, *Tarîkat Risalesi* trc, İsmail Hakkı Altuntaş

Kalp zikir halinde zikirle değil, Allah Teâlâ ile meşgul olmalıdır.¹²⁶⁴ Mürşidin yardımı da en büyük destektir.

Mustafa Özeren kuddise sırruhu'l-azîz buyurdu ki;
“Tanımadığın bir ismi bin defa insan sana cevap vermez. Onu tanımak ve sevmek gerekir.”¹²⁶⁵

Zikrin Yapılış şekli

En güzel ders vakti sabah namazından sonra işrâk vaktinde olandır, denilmiştir. Kısa bir özet olarak letâif merhaleleri şu şekildedir.

“Zikredecek kimse taharet eder, abdest alır. Temiz bir yerde iki rekât namaz kılar, dizüstüne oturur, sonra dudaklarını birbirine yapıştırır. Dilini dahi damağına tespit eder, gözlerini yumar, azasını hareketten men eder. Bütün kuvvetlerini ve hasselerini ta'til eder ve mürşidin ruhaniyetine gönlünü çevirip ondan yardım umar, sonra sol memesinin altında kalbine ismi celâli, nuranî harflerle ve tasavvur kalemi ile nakşeder. (“Allah” ﷲ ismi şerifini yeşilli sarılı nur ile yazılı görür gibi düşünür.) O mübarek lâfzın manası olan Allah Teâlâ'ya teveccüh eder. Bu teveccüh ile öyle meşgul olur ki, kendini unuttur, dünya kaygısı ve işlerini bir yana atar.

“Ezü billahi mineş şeytanirracim bismillahirrahmanirrahim. İlâhi ente maksudi verizâike matlubî, efdaluzzikri fağfirlena ya **“Allah” “Allah” “Allah”** diye bin defa **“Allah”** denir Her yüz defa **“Allah”** deyince yüz başında. *“Lailâhe illa'llâh Muhammedün Rasûlullah sallallâhü aleyhi ve sellem ilâhî ente maksudî ve rızâike matlubî, “Allah” “Allah”* diye devam eder.

İşte zikir bu suretle zikre devam kalbini arındıra arındıra asıl çevirip olgunlaştıra olgunlaştıra yolunu bulur. Bundan sonra mürid, kalbini zikirten çekip çevireyim dese bile muvaffak olamaz. Bu hâlin zuhurunda mürşidin izni ile zikri, ruha nakleder ve ruh ile dahi sağ memenin altında zikirle meşgul olur. Ruhta olgunlaşma ve asıl niteliğine dönüp istenilen menzile erişme kudreti hâsıl olur. Mürid yine mürşidin izni ile zikri, ruhtan sırna nakleder ve sır ile sadrın sol tarafında meşgul olur. Bundan sonra yine mürşidin izni ile zikri hafiye nakleder. Hafi göğsün sağ tarafındadır. Bu merhalede de muvaffak olan mürid, mürşidin izni ile zikri ahfâya nakleder. Bundan sonra mürşid izin vererek müridin zikri, nefsi natıkaya intikal eder. Bundan sonra zikir, vücudun her zerresine sirayet eder. Tabiatın zulmeti, anasının kudreti, cismâniyetin kesafeti tamamıyla yanıp perişan olur. Bedenin cüzlerinden

¹²⁶⁴—Kalbler, mânevî durumlarına göre beş kısma ayrılır.

1. Ölü Kalbler 2. Hasta Kalbler 3. Gâfil Kalbler 4. Zâkir Kalbler 5. Diri Kalbler

¹²⁶⁵—KÜÇÜK, a.g.e., s. 68

zikir o derece zuhur eder ki, mürid vücudunda her zerrenin Allah Teâlâ'yı zikrettiğini duyar ve hangi azası ile zikrederim dese muvaffak olur. Daha sonra hariçteki varlıkların da Allah Teâlâ'yı zikrettiğini duyar.

Bu ahvalin zuhurunda mürşid, ihvâna kelime-i tevhidi habs-i nefes suretiyle telkin eder ve mürid habs-i nefes ile kelime-i tevhid ile meşgul olur. Mürid her mertebede, o mertebenin nurunu müşahede eder.¹²⁶⁶

“Mürid, ism-i celâli zikir ile letâifte müşahede ettiği nurları Allah Teâlâ'nın nurları zannedip, onlar ile meşgul olmamalıdır. Zira müşahede ettiği nurlar, ilâhî nurların hicaplarındandır. İlahî nurlar, müşahede ettiği nurların ötesindedir. Letaifte müşahede edilen nurlarla meşgul olup kalmak müridi Allah Teâlâ'nın tecellisinden mahrum eder.

Bir de şunu bilmelidir ki, letâif nurlarının her müride zuhur etmesi lâzım gelmez. Bazı mürid, işin başlangıcında beşerî vücudu mahvedip, siyah nur müşahede edebilir, ondan başkası zuhur etmez. O siyah nurdan geçerse Allah Teâlâ'nın nurunu müşahede eder. Bu letâif nurlarının zuhuru ve aslî saf-fetlerinin husulü bu şart iledir ki, eğer mürid zikrini huzur ile ifa ve kalbini her türlü kayıttan soyarak farzları ve sünneti kemâli ile edâ eder ve bütün vaktini zikre hasrederse, zuhurat olur. Yoksa olur olmaz zikir ile bu hassalar zuhur edivermez. Eğer zikri nakle bir veçhile izin mümkün olmazsa, batında mürşidin ruhaniyetinden izin alıp, bir sonraki letaife öyle nakleder.”¹²⁶⁷

Zikirde dikkat edilecek hususlar

Temiz bir mekânda abdestli olarak kıbleye karşı oturarak, elleri (göğüs üzerinde)¹²⁶⁸ gözler yumuk derisi üzerinde zikir darbelerinin titreşimi olmadan bütün gücünü toplayarak zikretmelidir. “Allah” ismi şerifini zikrederken Arapça ses uyumuna dikkat etmelidir. Gelen düşüncelere itibar etmeyecektir. Şiddetli cezbe veya gaflet hali olursa kendini koy vermeyerek onun gitmesini bekleyecektir. Zikir anında göğüste şiddetli vuruşlar olduğu zamanda gitmesini bekleyecektir. Fakat kalbin atışıyla uyumlu bir hal zuhur ederse o zaman uyum içinde zikre devam edilmeli ve kesilmemelidir.

Bütün olan halleri mürşidine haber vermelidir. Müride gereken halini haber vermesidir. Düşünceler ve zevkler haber edilirse şeyh onu terbiye eder. Eğer bedende zikir halinde sarsılmalar, terlemeler, kalbte hafakanlar olursa yazın soğuk ile kışın sıcak su ile gusül abdesti almalıdır. Bütün gücü ile bu haller gidip zikir kalbte sakin olup yerleşinceye kadar çalışmalıdır.

Zikirde havâtır ve düşünce çoğalırsa abdest almalı ve **‘Ya Kadîr’** veya

¹²⁶⁶—Nasrullah Efendi, a.g.e. s.138–139

¹²⁶⁷—Nasrullah Efendi, a.g.e. s.139–140

¹²⁶⁸—İhvan mahviyette olması gerekli olduğu için tesbihini dışarıdan kimsenin görmeyeceği şekilde saklı tutması için en uygun olanı dizleri arasında bir elide üstünde kapalı olması daha uygundur. Efendi kuddise sirruhu'l-azîz Hazretlerinin ihvanı bu yolu tercih etmiştir.

'*Ya Feğğâl*' esmasını veya istiğfar çekmelidir. Bunlar netice vermez ise, Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve selleme salâvat getirmeli veya mürşidini râbîta etmelidir.

Zikrin ve letâiflerin nurlarını keşfeder ise, başka nurlara itibar etmemelidir. Yinede nurlara itibar etmekten kendini koruması müride uygundur. Çünkü Allah Teâlâ zatına layık olmayan her şeyden uzaktır.

Bir sebepten dolayı zikri bırakmak gerekirse kalbini zikrin manası üzerinde sabit bırakmalıdır. Masivâyı zikre dönene kadar, kalbe yakın kılmamalıdır. Zikre başlayacağı zaman Allah Teâlâ'ya dua etmeli sığınmalıdır. Allah Teâlâ, dua edilirse zakirin kalbini muhafaza eder, masivânın zararını ondan uzaklaştırır. Zikir usulüne uygun yapıldığı zaman bir eseri meydana gelir.¹²⁶⁹

İlahi ente maksudî ve rızaike matlubî her yüzüncüde kalben söylenmelidir. Bu kalpteki havatırı yok eder. Gaybet hali olunca zikri terk eder. Bu hal bitince zikre döner. Zikir bitince hemen yerinden kalkmaz. Kalbine nazar eder. Bu bekleme 15 dakika ve bir saat arasında olabilir. Bu beklemede gaybet hali, varidat beklemesi olur.

Her latife bir öncekinden daha latiftir. İnsana hoş gelir kavuştum diye kendini kaptırmamalıdır. Kalb makamı ile başlayan ihvan o latîfenin halleri hâsıl olunca bir üst latîfeye geçer.

İkinci seherinde ders yerine râbîta tercih edilir.¹²⁷⁰

Zikrin Fiziksel Boyutu

Zikrin maddî açıdan vücutta oluşturduğu etki için yapılan deneyin mahiyetini kavramak gerekmektedir.

Deney şu şekildedir.

"Metro sergimiz bize Japonya'dan Bay Masaru Emoto'dan geldi. Bay Emoto suyun moleküler yapısıyla ve onu etkileyen şeylerle çok ilgiliydi. Su dört elementin en yenilikçi olanıdır. Bay Emoto'nun belki fiziksel olmayan olaylara cevap vereceğini düşündü. Bu yüzden zihinsel uyarıcı uygulanmış bir dizi çalışma yaptı ve bunu mikroskobun karanlık alanıyla fotoğrafladı. İlk resim Fujiwara Barajı'ndan bir suya ait. Bu resim de aynı suyun bir Budist rahip tarafından kutsandıktan sonraki hali. Bir sonraki resimlerde Bay Emoto kelimeler çıkartıp. Onları damıtılmış su şişelerine bantladı ve onları geceleyin öylece bıraktı. İlk fotoğraf saf damıtılmış suyun resmi sadece onun özü karışık. Sonraki fotoğraflar gördüğümüz gibi, çok güzel ve hepsi birbirinden

¹²⁶⁹—Hacı Osman Üsküdarî Nakşibendî Efendi, *Tarikat Risalesi* trc, İsmail Hakkı Altuntaş

¹²⁷⁰—Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellem, sabahın erken saatlerini yâni seher vakitlerini feyizli kılması için Allah Teâlâ'ya dua etmiş, ümmetinin dikkatini bu saatleri değerlendirmeye çekmeye çalışmıştır. Bu saatler, ibadet, tevbe ve istiğfar zamanları olmalıdır.

farklı. Bay Emoto düşüncenin ya da niyetin bütün bunlardaki kuvveti yönlendirdiğini söylemiştir. Onların molekülleri nasıl etkilediğinin bilimi aslında bilinmiyor. Su molekülleri dışında tabii ki, Ve vücudumuzun %90'ının su olduğunu aklınızda tutarsanız bu gerçekten büyüleyici. Seni hayrete düşürdü değil mi? **Eğer düşünceler suya bunu yapabiliyorsa.** Bizim düşüncelerimizin bize ne yapabileceğini hayal et. Kesinlikle düşünce tek başına bütün vücudu tamamıyla değiştirebilir. (Kuantum Fiziği Belgeseli)

2-SEYR-U SÜLÛK:

Tasavvuf ve tarikatlardaki eğitim ve terbiye işine verilen genel ad seyr u sülûktür.

Seyr-u Sülûk: İki sözcükten oluşan Arapça bileşik bir terimdir.

Sözlükte: *Seyr*, Yürümek; *Sülûk* ise, gitmek ve yola girmek demektir. İkisi de ilmin, bilginin ilerlemesidir. Madde hareketi değildir.

Tasavvuf terim olarak ise; mistik usullerle özel bir eğitimden geçmek demektir. Yani cehaletten ilme, kötü huylardan güzel ahlaka, kulun fanî varlığından Allah Teâlâ'nın varlığına yönelmektir.

Sülûk, tasavvuf yoluna girmiş kişiyi Allah Teâlâ'ya vuslata hazırlayan ahlakî eğitimidir. Bir başka ifadeyle seyr u sülûk, tarîkata giren kimsenin manevi makamlarını tamamlayıncaya kadar geçeceği hal ve makamların adıdır.

“Sülûkten amaç güzel ahlakı elde etmektir. Yoksa keşf-ü keramet değildir.” ¹²⁷¹

Seyrin başı sülûk; yani yola girmek, sonu da vusul; yani Allah Teâlâ'ya kavuşmaktır. Allah Teâlâ'ya vuslat Allah Teâlâ'yı görüyormuşçasına kulluk (ihسان) şuûruna ermek, daima Allah Teâlâ ile beraber bulunduğu hali yakalamak, O'na teslim olup O'ndan razı olmaktır. Her iş ve fiilin gerçek failinin Allah Teâlâ olduğunu kavramak ve varlık iddiasından kurtulup gerçek tevhi-de ermektir.

İmâm-ı Rabbânî ; *“Seyr ve sülûkten maksat, nefsi kötü huylardan ve çirkin sıfatlardan temizlemektir”* demiş, bu çirkin sıfatların başında nefse düşkün olmak ve onun arzularına, isteklerine tutulmak geldiğini ifade etmiştir.

Tasavvufi terbiyede seyr u sülûkte süreklilik ve devamlılık esastır. Tarîkata girmekle iş bitmediği gibi, kulluk görevleri gereği gibi, yerine getirilmesi gerekmektedir. Bâyezîd Bestâmî müridlerine buyurur ki;

“Bâyezîd'in derisine girseniz, onun ahlakıyla ahlaklanmadıkça bir işe yaramaz?”

Unutulmayacak önemli husus tarîkata intisap dünyevi ve uhrevi kurtuluşun tek çaresi değildir. Çünkü manevi kurtuluş, son nefese bağlıdır. ¹²⁷² Son

¹²⁷¹—YARAR, a.g.e. s.133, 132.mektub

¹²⁷²—Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellem buyurdu ki; “Biriniz yaratıldığı zaman, annesinin rahminde kırk gün nutfе, sonra kırk gün kan pıhtısı olarak, sonra da kırk gün bir çignem et olarak toparlanır. Sonra Allah Teâlâ ona dört kelime ile bir

nefeste iman selameti elde etmenin yolu, bu dünyada istikamet üzere yaşamaktır. Takvaya ermek, ibadet ve muamelatta ihsan ve ihlâsta devamlılıktır.

Seyr-u Sülûkün dört makamı vardır.¹²⁷³

“Seyr-i İlâ’illah”; “Seyr-i Fi’llâh ,” “ Seyr-i Ani’llâh Billâh” “Seyr-i Fil-Eşya.”

SEYR ÇEŞİTLERİ

İki kısımdır:

Cezbe ve sülûk.

(Sülûk), uğraşarak ilerlemektir. (Cezbe) çekilip götürülmektir.

Seyr-i âfâkî’ye “sülûk,” seyr-i enfüsî’ye “cezbe” adı verilir.¹²⁷⁴

Bunlara tasfiye ve tezkiye de denir. Sülûktan önce olan cezbenin, yani tezkiyeden önce olan tasfiyenin kıymeti yoktur. Sülûk tamamlandıktan sonra olan cezbe yani tezkiyeden sonra olan tasfiye lâzımdır ve seyr-i fi’llah da hâsıl olur.

Önce olan cezbe ve tasfiye, sülûkü kolaylaştırmağa yarar. Sülûk olmadan, maksada kavuşamaz. Yol tamam gidilmedikçe, cemâl-i ilâhî görünmez. Önceki cezbe, sonra olan cezbenin suretinin numunesi gibidir. Hakikâtte, birbirinden başkadırlar. Büyüklerimizin, “*Sonda olan şeyler, başlangıçta yerleştirilmiştir*” sözünden maksat, “*Sonda kavuşulacak suretin görünüşü yerleştirilmiştir*” demektir.

Seyr ve sülûkten maksat ve cezbe ve tasfiyeden beklenen şey, nefsi kötü huylardan ve çirkin sıfatlardan temizlemektir. Bu çirkin sıfatların başı, nefse düşkün olmak ve onun arzularına, isteklerine tutulmaktır. O hâlde, Seyr-i enfüsî lâzımdır. Kötü sıfatlardan güzel sıfatlara dönmek lâzımdır. Seyr-i âfâkî lüzûmlu değildir. Maksat ve gaye bu seyre bağlı değildir. Çünkü zahirî şeylere düşkünlük, nefse düşkün olmaktan ileri gelir. İnsan, her şeyi, kendini sevdiği için sever. Çocuğunu, malını sevmek, onlardan istifade edeceği içindir. Seyr-i enfüsîde, insanı, Allah Teâlâ’nın sevgisi kaplayarak, in-

melek gönderir:

Elîne geçecek rızkı, Ölüm zamanı, Dünyada yapacakları, Kötü bir kişi veya iyi bir kul olacağı yazılır.

Sonra ona ruh üfürülür. Kendinden başka hiçbir ilah olmayana yemin ederim ki, biriniz, kendisiyle onun arasında bir adım kalana kadar cennetlikler gibi amel eder, derken, yazılanlar onu geçer de, cehennemlikler gibi amel eder ve cehenneme girer. Şüphesiz biriniz, kendisiyle onun arasında bir adım kalıncaya kadar cehennemlikler gibi amel eder, yazılanlar onu geçer de, cennetlikler gibi amel eder ve cennete girer.” (Buhârî)

¹²⁷³—Bu sınıflandırmalar değişikte olabilir. Neticede hepsi aynı neticeye varmaktadır.

¹²⁷⁴—PAKALIN, Mehmed Zeki, Tarih Deyimleri Ve Terimleri Sözlüğü, İstanbul, 1972, c.3, s.198

san, kendini sevmekten kurtulduğu için evlat ve mal sevgisi de, bununla beraber yok olur. O hâlde, seyr-i enfüsî muhakkak lâzımdır. Seyr-i âfâkî, buna bağlı olarak, maksadı müyesser olur. Nebilerin “aleyhimüssalevâtü ve t’teslîmât” seyrleri, yalnız seyr-i enfüsî idi. Seyr-i âfâkî, bununla berâber yapılıyordu.

Sülûk konaklarını ve cezbe makamlarını geçtikten sonra, anlaşıldı ki, seyr ve sülûktan maksat, yani tasavvuf yolculuğundan maksat, ihlâs makamına varmaktır. İhlâs makamına kavuşabilmek için, enfüsî ve âfâkî mabutlara tapınmaktan kurtulmak lâzımdır.

Seyr-i enfüsî, bu yolun nihayetinde ele geçer. Behâüddîn-i Nakşibend Hazretleri buyurdu ki, “Ehl’u-llâh, Fenâ ve Bekâ makâmına kavuştuktan sonra, her gördüklerini kendilerinde görürler. Her tanıdıklarını kendilerinde tanırlar. Bunların hayretleri, anlayamamaları kendilerinde olur. “*Kendinizdedir, görmüyor musunuz?*”¹²⁷⁵ Buyruldu.

Seyr-i enfüsîden önce olan seyrlerin yani ilerlemelerin hepsi, (Seyr-i âfâkî) idi. Seyr-i âfâkîde ele geçen şeyler hiçtir. Yani, aranılana göre hiç sayılır. Ancak şuhûd-i enfüsîye kavuşmak için, önce seyr-i âfâkî lâzımdır. Seyr-i âfâkîde, sanki kötülüklerden temizlenmek ve seyr-i enfüsîde, iyi ahlâk ile ahlâklanmak vardır. Çünkü kötülüklerden ayrılmak, Fenâ makâmına uygundur. İyiliklere kavuşmak, Bekâ makâmına uygun olur. Bu seyr-i enfüsînin nihâyeti yok demişlerdir. İnsanın ömrü sonsuz olsa, bu seyr bitmez denilmiştir. Çünkü mahlûkun sıfatlarının nihyeti yok demişlerdir. Yani Allah Teâlâ’nın sonsuz sıfatları, sâlikin latîfeleri aynasında tecellî etmekte, O’nun kemâlâtından bir kemâl görünmektedir. O hâlde, bu seyr bitmez ve sonu gelmez.

Bu konuda büyükler buyuyurdular ki;

Hâce Ubeydullah-ı Ahrâr kuddise sırruhu’l-azîz;

“Allah Teâlâ’ya kavuşmakta, zulmet perdelerinin kalkması için mahlûkların hepsini aşmak, yani seyr-i âfâkîyi ve seyr-i enfüsîyi tamamlamak lâzımdır. Nûrdan perdelerin aradan kalkması için de seyr-i fi’llah gerekir” demiştir.

Ebû Saîd-i Harrâz kuddise sırruhu’l-azîz;

“Seyr-i âfâkî (kendinin dışında ilerleme), insanı, matlûbdan (Allah Teâlâ’dan) uzaklaştırır, seyr-i enfüsî ise, insanı, matlûba kavuşturur” demiştir. *Seyr-i enfüsî, tasavvuf yolunda bulunan kimsenin kendinde ilerlemesi, kötü huylardan temizlenen nefsin, iyi huylarla bezenmesi, süslenmesidir.”*

Abdülkâdir Geylânî kuddise sırruhu’l-azîz,

¹²⁷⁵—Zariyat,21

“*Seyr-i enfüsîde, insanı, Allah Teâlâ'nın sevgisi kaplayarak, insan, kendini sevmekten kurtulduğu için, evlâd ve mal sevgisi de bununla berâber yok olur. O halde, seyr-i enfüsî muhakkak lâzımdır*”

Efendi Hazretleri buyurdu ki;

“***Gardaşım! Sülûk görmeyen ihvan listesine kayıt olmaz. Her amelin edebi var. Tarikatın edebi de sülûkünü tekmil etmektir.***”

SEYR MERTEBELERİ

Hakikat erbabına göre sefer, müridin Allah Teâlâ'ya yönelmesi sırasında kalbin geçirmiş olduğu seyirlerden ibarettir. Bu esnada takip edilen sefer dörttür:

1-SEYR İLÂ'LLAH

Seyr ü sülûkün dört mertebesinden birincisi hakkında kullanılır bir tabirdir. Buna “*sefer-i evvel*” de denir. (Seyr-i ilâ'llah) demek, aşağı bilgilerden, yüksek bilgilere ilerlemek, ilimde durmadan yükselmektir. Bu şekilde mahlûklara ait bilgiler bilindikten sonra, Allah Teâlâ'nın ilmine kadar varılır. Bu bilgiler başlayınca, mahlûklara ait bilgilerin hepsi unutulur. Bu hâle (Fenâ) denir.

Allah Teâlâ'nın, lütfu ve ihsanı ile mâsivânın hepsi, kalb gözünden silinince, isimleri bile unutulunca, (Fenâ) hâsıl oldu denir. (Seyr-i ilâ'llah) tamam olur.

Sâlik, yaradılışında Muhammedî ise, Âlem-i emrin beş latîfesini, sıraları ile geçtikten sonra, bunların Âlem-i kebîrdeki asıllarında seyr eder. Yani ilerler. Allah Teâlâ'nın lütfu ile bu beş aslın her birini inceden inceye geçerek sonuna gelir. Böylece, imkân dairesini (Seyr-i ilâ'llah) ile bitirmiş olur. (Fenâ) hâsıl oldu denir. (Vilâyet-i suğrâ) makamına başlamış olur.

Hakikî Fenâ ise, sıfât-i ilâhînin ve isimlerinin ve hiçbir bağıllığın, ayrı bir görünüşün de, tamamen görülmediği zaman hâsıl olur. Zât-ı ilâhîden başka hiçbir şey görülmez ve düşünülmez. Seyr-i ilâ'llah *Allah yolculuğu*, işte burada sona erer.

2-SEYR Fİ'LLÂH

Seyr ü sülûkün dört mertebesinden ikinci mertebesi hakkında kullanılır bir tâbirdir. Buna “*sefer-i sani*” (cem) de denir.

Allah Teâlâ'nın isimlerinde ve sıfatlarında ilerleme, Allah Teâlâ'nın beğendiği ve râzı olduğu şeylerde fâni olma (yani O'nun sevdiklerini sevmek ve O'nun sevdikleri kendine sevgili olmak) seyr-i fi'llah diye isimlendirilir. Böylece anlatılamayan, işaretle bildirilemeyen ve isim verilemeyen, bir şeye benzetilemeyen, kimsenin bilemediği, anlayamadığı mertebeye varılır. Bu seyre (Bekâ) denir.

Bu makamda, sülûkten sonra, cezbe hâsıl olur. Bu seyre, seyr-i fi'llah

da denmesine sebep, ihvan bu seyrde, Allah Teâlâ'nın sıfatları ile sıfatlanır. Bir sıfattan bir sığata geçer. Çünkü aynadaki suretlerin sıfatlarının bazısından aynanın da nasibi olur. Bundan dolayı, sanki Allah Teâlâ'nın isimlerinde seyr etmiş gibidir.

(Seyr-i fi'llah) hâsıl olmadıkça, tam ihlâs elde edilemez. (Seyr-i fi'llah) denilen (İsbât) makamına kavuşmak için çalışılır. Bu makamda, kalb yalnız Allah Teâlâ'yı hatırlamaktadır. Bu makama (Bekâ) makâmı ve (Hakîkat) denir. Vilâyetin sonu, bekâ makâmıdır. Birincisinde fenâ makâmına ve hakikâtte bekâ makâmına kavuşan ihvan, vilâyete kavuşmuş, Velî olmuştur. Nefs-i emmâresi, nefis-i mutmainne olmuş, küfürden, inkârdan kurtulup, yaratılışında bulunan kötülük, azgınlık yok olmuş ve Rabbinden razı Rabbi de ondan razıdır.

Abdülhakîm bin Mustafâ Arvâsî kuddise sırruhu'l-azîz; *“Seyr-i ila'llah ve seyr-i fi'llah yani Allah Teâlâ'nın beğendiği şeylerde fânî olma hâsıl olmadıkça, tam ihlâs (her işini yalnız Allah Teâlâ'nın rızâsı için yapma) elde edilemez. Muhlislerin (ihlâs sahiplerinin) olgunluğuna kavuşulamaz”* demiştir.

Fenâ fi'llah makamı zahir olunca, dil ile her gün beşbin kere tehلیل de yani *‘Lâîlâhe İlla'llâh’* zikrinde bulunduktan sonra, Allah Teâlâ'yı murakabede olmak gereklidir ki, Allah Teâlâ'ya karşı fena-i küllî (tümüyle kendinden geçme hali) elde edilsin.

3-SEYR ANİLLÂH-BİLLÂH

Üçüncü seyre, (Seyr-i ani'llah-i billâh) denir. Bu da, ilmin hareketidir. Yüksek bilgilerden aşağı bilgilere inilir. Böylece, mahlûkları bilmeğeye kadar inilir. Bütün vücûd mertebelerinin bilgisi unutulur.

Üçüncü ve gelecek olan dördüncü seyrler, davet makamını elde etmek içindir. Allah Teâlâ'nın kullarına yardımı gelip fetih müyesser olunca (Nasr,1) vahdet kapısı açılır. Mutlak fenâ ve istiğrakla “‘ayn-ı cem”de zâtî şühud ve birlik nûru Allah Teâlâ'nın yardımı ile verilince irşat seccadesi helâl olur. Bu da şeyh hazretlerinden icazet ve **“hazret-i ‘izzet”** ten işaret ile olur.

Aynü'l-cem Allah Teâlâ'nın birliğini (Ahadiyyetini) zahirî ve bâtnı olan iki zıttta bağılı kılmamaktır. Ahadiyyet makamı, *“Kabe kavseyn”*¹²⁷⁶ makamıdır. İkilik artık kalmaz. Bu makam geçilince de *“Ev Ednâ”* makamına ulaşılır ki, bu makam velayetin son makamıdır.

Seyr-i bi'llah'a kadar her makamda, en kâmil Allah Teâlâ dostlarının hepsine göre zikirde sayıyla meşgul olunmalıdır. Lakin beşbin sayısıyla kayıtlamak seyr-i ila'llah'ın tamamlanmasına ve ondan az sonrasına kadar gereklidir ki, maksat ve meram bulunabilsin.

¹²⁷⁶—Necm, 9

4-SEYR-İ EŞYÂ (SEYRİ MÜSTEDİL) (Dönülen Makamlar)

Bunlardan sonra, dördüncü seyr başlar. Buna (Seyr-i eşyâ) denir. Birinci seyrde unutulmuş olan, eşyanın bütün bilgileri, şimdi yavaş yavaş ele geçer. Bu dördüncü seyr, birinci seyrin tersidir. Üçüncü seyr de, ikinci seyrin karşılığıdır.

Bu makam da Hakk'tan halka dönme makamıdır. Bu ise, cem' ve fark birliği demektir. Hakk'ın halka dâhil olması ve onda yok olmasıdır ki, kesrette vahdet, vahdette de kesret görülebilir. Bu da Allah Teâlâ'dan Allah Teâlâ'ya dönmedir. Bu makam, fenadan sonra beka, cem'den sonra fark makamıdır.”¹²⁷⁷

Tasavvufta nihâyete kavuşan bir velînin geri döndükten sonra, daha önce unutulmuş olduğu eşyanın bütün bilgilerine yeniden sahip olması, Seyr-i fil-eşyâ diye isimlendirilir. Muhammed Bakî-billâh kuddise sırruhu'l-azîz buyurmuştur ki;

“*Seyr-i fil-eşyâ, davet makamını elde etmek içindir. Davet makamı, nebilere mahsustur.*”

SEYRİN HALLERİ

Seyr: İkidir:

Urûc [yükselmek], Hakk'a dönmeye derler. Nüzûl [iniş], halka teveccühe [dönmeye] derler.

1— **Urûcî** (Müstetir): “Sâlikin Allah Teâlâ'ya mağlup (yok) olmak için seyridir. Bu; cüz'ün külle seyridir. Buna seyr-i şuûrî de denilir. Bu seyr; insan mertebesinden Allah Teâlâ'ya kadardır. Bu seyrde mebde'den¹²⁷⁸ ne kadar uzaklaştırılırsa damların denize düşmesi gibi, daha ziyade mücerred¹²⁷⁹ olur.”¹²⁸⁰

Seyr-i ila'llah ve seyr-i fi'llah, urûc ederken olur.

2— **Nüzulî** (Müstedil): Sâlikin vücudunun zuhuru için mutlak vücudun (Allah Teâlâ'nın) seyridir. Vacibin imkân mertebesine, mutlakın mukayyede, küllün cüz'e nüzulü de seyr-i inbisatî¹²⁸¹ ve zuhûri de derler. Bu seyr; akl-ı külden¹²⁸² insan mertebesine kadardır. Bu seyrde asıldan ne kadar

¹²⁷⁷—Sefîne-i Evliya, c.II, s.177 deki Dip not.

¹²⁷⁸—Baş taraf. Başlangıç. Başlama. Kaynak. Kök. Temel. Esas.

¹²⁷⁹—Hâlis, saf, katışıksız, karışık olmayan. Tek başına Müşahhas olmayan. Vücuda gelmiş eşya ve ef'âlin şekil ve suretlerinden ayrı olarak düşünülen her keyfiyet ve mefhuma veya nisbet mefhumuna denir. Bunun zıddı müşahhasıdır ki, eşyanın bütün vasıfları ile zihinde husulüdür.

¹²⁸⁰—ERGİN, a.g.e. s: 31

¹²⁸¹—Yayıma, genişleme

¹²⁸²—Akl-ı Kül: Kâinata görülen umumi ahenk. Her şeyi kavrayan akıl.

uzak düşülürse denizin sahile seyri gibi, daha zahir ve cami' olur.
Seyr-i ani'llahî bi'llah ve seyri eşya billah, nüzûl yaparken olur.¹²⁸³

Mutlak fetih denen “es-seyrü bi'llahi ani'llah”ta vahdet kapısı açılmayınca kimse şeyhlik makamına yetişmez. **Feth-i karîb** denen es-seyrü ilallah'ta apaçık ufka ulaşıp feth meydana gelmeyince, yani nefis makamından yükselip “Allah Teâlâ'nın yardımı” verilmeyince pek çok ganimetler ve yakın bilgisi meydana gelmeyince, kudsî gerçek keşifler gerçekleşmeyince, yüce ufuklara ulaşmak kesinleşmeyince; “es-seyrü fi'llahi”de gönül fethi olan ruh nurlarının ortaya çıkmasıyla oluşan feth-i mübîn karanlıklardan, nurlardan ve kazançlardan muhakkak olmayınca kimse hilâfete lâyık olmaz. Ancak burada büyük bir tehlike vardır; çünkü kalb sırrın kontrolüne yükselince nefis, kalb makamına yükselir. Önceki sıfatları kalbî nurlarla örtülür. Bil ki, nuranî görünüşlerden, renklerle ortaya çıktığından kalb makamı tamam ve kâmil olmaz; ancak ruh makamına yükseldikten sonra olur.¹²⁸⁴

Tasavvuf büyüklerinden İbrahim bin Şeybân-i Kazvîni buyurdu ki;
“Fenâ ve Bekâ bilgileri, Allah Teâlâ'nın bir olduğuna hâlis inananlarda ve ibâdetlerini doğru yapanlarda bulunur. Başkalarının Fenâ ve Bekâ olarak söyledikleri, hep yalandır ve zındıklıktır.”

LETÂİFLER

Zikir dersleri latifeler üzerinde uygulanır. Letâif kelimesi latifenin çoğuludur. İnsanın maddî kalbiyle alakası bulunan, ruh ve nefis gibi manevi varlığının özellikleri için kullanılır.

“Lâtif” Allah Teâlâ'nın esma-i hüsnasındandır. Lütufkâr anlamına geldiği gibi, ince, cismi olmayan, gözle görülmeyen anlamına da gelir. Nitekim: “Gözler O'nu idrak edemez. O gözleri idrak eder. Latîf'dir. Habîr'dir.”¹²⁸⁵ Ayetindeki “Latîf” bu anlama, yani gözle görülmeyen ama her şeyden haberdar olan anlamındadır. “Latîfe” de aynı kökten olup gözle görülmeyen anlamı taşır.

Letâiflerin Yerleri

Letâifler Âlem-i sagîr ve Âlem-i Kebir olmak üzere iki yerdedir.

- Âlem-i sagîr yani küçük âlem insana denir.
- Âlem-i Kebir insandan başka her şeydir.

¹²⁸³—Nüzûl, urûctan (inmek, çıkmaktan) fazla vâki' olması için “Lâ ilâhe illallah” kelime-i tehlîlîni çok söylemek ve Yüz defa “Lâ ilâhe illallah” dedikten sonra, “Muhammedün Resûlullah” söylemekle olur. Urûcu fazla olan ihvan, dil ile kelime-i tehlîlî söylerken her defasında “Muhammedün Resûlullah” diye de ilâve ederse, nüzûl ziyâde olur. Urûcu ve nüzûlü müsâvî olan, on veyâ on beş defa “Lâ ilâhe illallah” dedikten sonra, “Muhammedün Resûlullah” der. Bu usûl, urûc ve nüzûlün hâsıl olması için çok fâydalıdır.

¹²⁸⁴—ÇAVUŞOĞLU, a.g.e. s.133

¹²⁸⁵—En'am, 103

Âlem-i sagîr, on parçadan meydana gelmiştir. Bu da ikiye ayrılır.

1-Âlem-i halk beş letâiftir. *Nefs, hava, toprak, su ve ateş.*¹²⁸⁶ Asılları da Âlem-i kebiredir. Yerin dibinden arşa kadar, âlemi halkdır. Onun üstü âlem-i emirdir.

Arşın içindeki mahlûklar maddeden yapılmıştır. Zamanlı ve hacimlidirler. Onun için Âlem-i halk'a ölçü âlemi de denir. Mahlûklar, âdemle (yokluk) vücudun (varlık) birleşmesinden meydana gelmiştir. Âdemle vücudun birleşmesi, beş aslın sonuna kadardır.

2-Âlem-i emir beş letâiftir. Kalb, rûh, sır, hafî ve ahfâ'dır. Asılları, arşın dışında görülür. Âlem-i emir, maddesiz, hacimsizdir. Bunun için, Âlem-i emre Lâ-mekânî de denilmektedir.

Letâifler

Kalb latîfesinin yeri, sol memenin iki parmak altıdır.

Ruh latîfesi sağ memenin iki parmak altındadır.

Sır latîfesi sol memenin iki parmak üstü ve göğsün ortasına yakındır.

Hafî latîfesi sağ memenin iki parmak üstü göğsün ortasına yakındır.

Ahfâ latîfesi göğsün ortasındadır.

Nefs latîfesinin yeri alındır.

Beden (ateş, hava, su ve topraktan) meydana gelmektedir. Bu unsurları ayrı ayrı sayarsak, latîfeler on olur. Onun için bunlara letâif-i aşere (on latîfe) denilmiştir.

SEYR DERSLERİNİN MAKAMLARI

İhvan, zikir derslerine devam eder. Bu derslerde feyzin ve alacağı hal makamı üzerinde mürşidin halini aşağıda gelecek şekilde belirler. Bu dersler Tevhit makamlarında alacağı hallerle derslerini takip edeceği yoldur.

VİLAYETİ SUĞRA (Küçük Velayet) FENA MAKAMLARI

Velayeti suğrâ (küçük velilik) dairesi Allah Teâlâ'nın isim ve sıfatının gölgesindeki mânevî yolculuğa denir.

Velayeti suğrâ'nın alâmeti, melekût âlemine yönelişin yok olma ve o âlemi altı yön (doğu, batı, kuzey, güney, alt ve üst) ile kuşatıp, kalbi, velayeti suğra dairesine kavuşmaktır. Temsili bir düşünce ile beşeri vücudun ve bütün varlığın Allah Teâlâ'nın varlığı ile beraberliğini görmek de esma ve sıfatın gölgesinde seyr'in işaretidir.

Esma ve sıfat'ın gölgelerinin dairesi, nebiler ve veliler hariç, bütün varlığın var oluşlarının başlangıç noktasıdır. Allah-ü Teâlâ'nın, yarattığı bütün varlığa varlık tecellisi, esmâ ve sıfatının gölgelerinin tecellilerinden ulaşır. O gölge tecelliler, kendi zatî varlığı ile bütün yarattıkları arasında bir vasıta. O'nun esma ve sıfatının tecellilerinin gölgesi olmasa varlık meydana gel-

¹²⁸⁶—Bedeni saymayanlarda vardır. Fakat zikr-i sultan beden ile yapıldığı için bedeninin de letâiften sayılması uygundur.

mez, O'ndan başka her şey daha önceden olduğu gibi adem (yok) olurdu.

Kemâl sıfatlar sahibi Allah Teâlâ, yarattıklarından hiç bir şeye muhtaç değildir. Kâinatı var edişi de ona muhtaç oluşundan dolayı değildir. Kur'an-ı Kerim'de de ifade buyurduğu gibi:

“Allah Teâlâ, Yarattıklarından hiç bir şeye muhtaç değildir”¹²⁸⁷

Her şahsa Allah Teâlâ'nın feyiz ve kemâlâtı, o şahsın yaratılışındaki şahsına ait hakikâti vasıtasıyla gelir. Tasavvufî terbiyede Necmeddin Kübra kuddise sırruhu'l-azîzin **“Allah Teâlâ'ya giden yollar, mahlûkatın alıp verdiği nefeslerin adedi kadar çoktur”**¹²⁸⁸ sözü, esma ve sıfat'ın tecellilerine ait gölgelere işaretir.

Buradaki **“mahlûkatın nefesleri kadar”** tabiri, yolların çokluğundan kinaye olarak kullanılmaktadır. Dolayısı ile esma ve sıfatın gölgelerinin tecellilerindeki çokluğu da ifade etmektedir.

Bunlardan bilhassa üç yol vardır: Biri tâatler ve ibadetler ile meşgul olan kimselerin yolu; ikincisi, riyazetler ve mücâhedeler ile meşgul olan kimselerin yolu; üçüncüsü aşk yoludur.

Birinci yoldan Hakk'a vasıl olanlar pek azdır. İkinciden vasıl olanlar ise evvelkilere nisbetle daha ziyade ise de yine nadirdir. Üçüncü yolun başlangıcı bunların nihayeti olur.

İşte bu aşk yoluyla yol alanların istekleri de arzuları da maşuklarının arzusudur.¹²⁸⁹

Bir lâtife, velayeti suğra dairesine dâhil olduğu zaman, aslının aslında ve hakikâtinde fena bulur. (Yani: esma ve sıfatın tecellilerinin gölgeleri, bu tecellilerin bizzat kendilerinde fena bulur (yokluğa erer) demektir). İşte o zaman hakikâtinde yok olmakla bekaya ulaşmış olur.

1- Kalb Dersi¹²⁹⁰

Tecelli Ef'âl: Âdem aleyhisselâmın tahtında ve Kalb 'in karşılığı karşılığıdır.

Kul bu kalb ile Allah Teâlâ'yı hakkıyla zikredebilirse, kendi kalbiyle, küllî kalb arasındaki perdeler kalkar. O zaman kalbiyle Allah Teâlâ'yı zikreden kul, bütün varlıklarla da Allah Teâlâ'yı zikretmeye başlar.

Eğer rûh bu sırta erememişse muhakkak kalb âleminde işlenen günah ve

¹²⁸⁷— (Ankebût,6)

¹²⁸⁸—Hazinî, Cevahiru'l Ebrâr min Emvâc-ı Bihâr, Yesevî Menâkıpnâmesi, Cihan Okuyucu, Kayseri, 1995, s.56

¹²⁸⁹—Ken'an Rifâî, a.g.e. s. 463

¹²⁹⁰—Bu kısımda (RAHMÎ Serin, Veliler Ve Tarikatlerde Üsul, İst. S.285-298; YAŞAR, Ahmet, Çam Kozalağındaki Sır, İst.1999, s.329-367) faydalanılarak yazılmıştır.

isyanlar sebebiyle paslanmalar ve kirlenmeler olmuş, kalbin üzeri günah tabakalarıyla örtülmüş bazı kalbler ise demirden bir parça gibi sertleşmiştir.

Bu sebeple evvelâ kalbi zikre çok devam edilerek kalb ile zikir irtibatını tesis ve temin ettikten sonra ruhî zikre geçilir.

Kişi lâtife-i kalb ile Allah Teâlâ'yı zikretmeye başlamadan önce hediye yapılır. Bundan sonra “*Ya Rabbî feyzî tecellîni, ef’âli ilâhiyeni Rasûlullah sallallâhü aleyhi ve selemîn kalbi saadetinden Hz. Âdem aleyhisselâmın kalbi saadetine oradan da meşayih-i î’zâm hazretlerinin kalbi saadetine ulaştırdığın gibi şeyhime ve bu âciz kulunun da kalbine ulaştır*” diye duâ ve niyaz eder¹²⁹¹ ve **kalb tarafına başın eğerek oturur ve kalbi ile bin defa zikre başlar.**

Allah Teâlâ'nın sevgisini kalbe yerleştiren ruh dirilmeye, canlanmaya başlar Kalb kendi lisanıyla konuşur ve zikrede ede hakikatleri ruhun kulağına üfürür. Ruh hissetmeye başladığı zikrin manevî zevkiyle gafletten kurtulmaya başlar. O vakit Allah Teâlâ'nın yardımıyla kul, ruhuyla da Allah Teâlâ'yı zikretmeye başlar.

Bu makamda ilk olarak Tevhîd mertebelerinden Tevhîd-i Ef’âl telkin ve talim edilir.

Tevhîd-i Ef’âlin manası: Allah Teâlâ fiillerinde birdir. Görünen ve görünmeyen mülkünde O’ndan başka fail yoktur ve her şey ilâhî takdiri üzerine yürümektedir. Bu makamı zevk edenler neticede tevekkül sahibi olur, halka karşı ihtirası olmaz. Kendi nefislerine fark, âleme ise, cem’ nazarı ile bakarlardı.

Fiillerin birliği anlamına geldiğinden şeriat ve tarikat gerekleri yerine getirilir. Bu mertebeye gelebilmek için ihvan, her şeyden önce dış ve iç temizliğini sağlaması gerekir. Dış temizliğini su ile yaparken (abdest, gusül gibi), iç temizliğini de devamlı zikir ile gerçekleştirir.

Bundan sonra hakikât bilgilerinin elde edilip uygulanması gelmektedir. Fiillerin hepsini yani bize nisbetle iyisini de kötüsünü de Hakk’a nisbet etmek esastır. Çünkü onların iyiliği ve kötülüğü bize göredir. Yoksa Hakk’a nisbet edildiğinde hepsi hayırdır ve isimlendirilmemiştir. Fiillerin iyiliği ve fenalığı, kula nisbet edildiğinde belirlenir ve bu zamanda, iyi ve kötü diye adlandırılır.

Ehlullâh, fiilleri Hakk’a nisbet eder. Meselâ; Allah zina etti demez. Zîra zîna ismini ortaya çıkaran bu fiilin kula nisbet edilmesidir. Eğer bu fiil kula nisbet edilmeseydi, o fiilin adı belli olmaz, iyilik ve kötülükten biriyle hükümlenmezdi.

Fiillerin Allah Teâlâ'ya ait olduğunu şu ayet-i kerimelerden anlaşılır.

“*Allâh sizi ve amelinizi yarattı.*” (Saffat, 96) وَاللَّهُ خَلَقَكُمْ وَمَا تَعْمَلُونَ

¹²⁹¹—Feyz talebi rabitanın ön aşamasıdır.

İhvanın bu zevki devamlı müşahede edebilmesi için, kendisine telkin dilen Tevhid zikrinde bir rabıta verilir. Bu mertebenin rabıtası **Lâ Fâile illallâh**'tır. (Gerçekte bütün işleri yapan, ancak Allah Teâlâ'dır) Eğer ihvan, nefisle olup fiilleri Allah Teâlâ'ya nisbet etmeyip kendisinde görürse, o zaman ayrılıkta yani ikilikte kalır.

Ef'al derslerinde *aşkın halleri* vardır. Hakiki iman, tevhidi ef'al makamından başlar.

Buna göre '**Kalb Latifesi**'nin yok olması, ef'âli ilâhiyenin tecellisinde olur. O zaman ihvanın, hatta bütün varlığın fiilleri bu tecelli ile gizlenir. İhvan artık bu makamda ef'âli ilâhiyenin görünüşlerinden başkasını görmez. Bu latifenin velayetine, Velayet-i Âdem aleyhisselâm adı verilir. Bu velayet makamından ulaşan ihvana Âdemî meşrep (Âdem aleyhisselâm meşrepli) denilir.¹²⁹²

Kalb latifesinin seyrinde, ihvana zevk, şevk, âh, nâra, istiğrak, vecd hâsıl olur. Tevhîd-i vücûdî ele geçtiğinden "Ene'l hakk" ve "Sübhanî" der. Gönülde **Allah** mübarek isminin müsemmasını mülâhaza etmek emr edilir.

Kalbe teveccüh ve zikir lâfzını doğru söyleyerek, "*senin zât-ı pâkinden başka hiç maksut yoktur*" manâsını mülâhaza etmek ve gönülü başka düşüncelerden korumak manâsı taşıyan **Vukûf-i kalbî** ye¹²⁹³ devâm edilir.

Durumuna göre eğer ihvânda sarı-yeşil nur¹²⁹⁴ omuzları hizasında çı-

¹²⁹²— Bu makamlara yükselen kişilere "*Ademiyyul meşrep, İbrâhîmî meşrep, Müseviyyul meşrep, İseviyyul meşrep*" gibi o makamın nebilerinin isimleri verilir.

¹²⁹³—Kalbe yönelerek ve Allah Teâlâ'nın yüce zatına teveccüh ederek ve hatırına bir şey getirmeyerek ve doğru telaffuzla zikrin manasını düşünmek, zikir ve bâzgeşt (senin zât-ı pâkinden başka hiç maksûdum yoktur) manâsını veyâ "Ey Allah'ım! Benim maksudum sensin ve senin rızandır" manasını düşünmelidir. Bu esnada kendi yokluğunu Allah Teâlâ'nın zâtî pâki ile düşünmelidir.

¹²⁹⁴—Bu nurların renklerinde ihtilaf vardır. Mesela " kalbin nuru kırmızı, ruhun nuru sarı, sırrın nuru beyaz, hafının nuru yeşil, ahfânın nuru siyah ve bazen beyaz, ümmi dimağda zuhur eden sultan-ı zikir, nefis-i natıkanın nuru mavi olur." (Nasrullah Efendi, a.g.e.s.139) Bu da gösteriyor ki, insanın meşreplerine göre sınıflandırılma ve değişim vardır.

Adetler izafidir. Her mürşidin usulünde sayılar değişir artar veya azalabilir. Bazı büyükler bu sayılarda Rasûlullah sallallâhü aleyhi ve sellemün sünneti takip etmek daha uygundur, demişler.

Darendeli Hacı Hasan Efendi, Tokatlı Mustafa Hâkî kuddise sırruhu'l-azizden ilk dersini alırken, önce kalbden ders tarif edilmiş. Fakat aynı mecliste Tokatlı Pir kemâlatının ulviyyetine istinaden dersi letâiflerden haps-i nefese geçirecek bir nefeste sıra ile 3—5—7—15—21 adetlerine sıra ile yükselterek sülûkünü ikmâl ettirmiştir. Yani ilk dersi verilip ve alındığı anda sülûkü ikmâl ettirilerek kâmil mertebeye ulaşmıştır. Ancak Hacı Mustafa Tâkî kaddese'llâhü sırrahu'l-aziz zamanında Efendi Hazretleri ile beraber usülen sülûk çıkarmıştır.

kıp yükselirse veya kendisini ızdırıp veya depresme kaplarsa ruh latifesiyle telkinde bulunulur.

2- Rûh Dersi

Tecell-i Sıfatı Sübuti: İbrahim aleyhisselam ve Nuh aleyhisselam tahtında ve Ruh'un karşılığı:

Hediyeden sonra “*Ya Rab feyzi tecellî-i sıfatı subûtiyeni Rasûlullah sallallâhü aleyhi ve sellem Efendimizin ruhu saadetinden, Hz. Nûh ve Hz. İbrahim aleyhisselâmın ruhu saadetlerine, oradan da meşâyihî izâm hazretlerinin ruhu saadetleri vasıtası ile şeyhime ve bu âciz kulunun da ruhuna vâsıl eyle,*” der ve aşağıdaki âyet-i celîlelerin mânâsını düşünmeye başlar.

“*..Allah yaptıklarınızı görendir.*” ¹²⁹⁵

“*..Allah, yaptıklarınızı çok iyi bilendir.*” ¹²⁹⁶

“*..Allah, yaptıklarınızdan haberdardır.*” ¹²⁹⁷

“*...Şüphesiz Allah her şeye kâadirdir.*” ¹²⁹⁸

Bu âyet-i celîlerin mânâlarını on on beş dakika kadar tefekkür ettikten sonra kişi **kalb dersinde oturduğunun aksi yönde oturur boynunu ruha doğru bükür;** Rasûlullah sallallâhü aleyhi ve sellem feyiz ve rûhaniyetinden Hz. Nuh ve Hz. İbrahim aleyhisselâmın rûhaniyetine oradan da meşâyih-i kiram hazretlerinin ruhlarına oradan da şeyhimize bizim ruhumuza, kalbimize bir feyz nurunun aktığını düşünüp, hissederek Allah Teâlâ'yı zikretmeye devam eder.

Kulun ruhuna tecellî eden **feyzin rengi kırmızıdır.** Ruhuna akan bu feyz akınları devam ederken kul, kalbindeki feyz akınlarından da gafil olmamaya gayret eder.

Kul **rûh ile Allah Teâlâ'yı zikretmeye** başlayınca, damarlarındaki kan ve vücudundaki hücrelerde zikrin zevkini alır. Muhâbbet-i ilâhi kalbimizde dirildiği gibi bütün hücrelerimizde dirilir ve “**Allah**” “**Allah**” demeye başlar. İşte buna “zikr-i can”, “zikr-i rûh” denilir.

Kalb âleminde kulun işleri, ef'al-i ilâhi karşısında yok olduğu gibi, rûh âlemimizde de işitme, görme, duyma, ilim ve benzeri sıfatlarımız, Allah Teâlâ'nın sıfatları içerisinde mahvoluncaya kadar zikre devam eder

Sıfat, gayba aittir ve meydana gelmeden öncedir. Meydana gelince, dün-

İhramcızâde Mehmet Kâzım Efendi bir Gürün ziyaretinde oranın ders halifesi Hüsnü Dayı tarafından kalbden ders tarifi almıştır. Fakat ilk dersi ikmal ettikten sonra Kâzım Efendi aldığı mânevi işaretle; Efendi Hazretlerinin;

“**Oğlum! Senin dersin 1000 kere kelime-i Tevhid'dir**” buyurması üzerine dersini lâfza-i celâlden Kelime-i Tevhide geçirmiştir.

¹²⁹⁵—(Hucûrat, 18)

¹²⁹⁶—(Yusuf, 19)

¹²⁹⁷—(Haşr, 18)

¹²⁹⁸—(Bakara, 148)

ya âleminde isimlenir. Ruh latifesinin fenâsı, Allah Teâlâ'ya mahsus bulunan Sıfatı Sübûtiyyenin tecellilerinde olur.

Hayat, ilim, irade, kudret, semî', basar ve kelâm Hakk'ındır. Yani; diri olan, işiten, gören, söyleyen, irade eden ve yegâne kudret sahibi Allah Teâlâ'dır. Burada ihvan, zevken bu sıfatlar ile mevsuf olanın ancak Allah Teâlâ olduğunu bilecektir.

Böylelikle kul işitme, görme, gibi bütün sıfatların gerçekte, mutlak mânâları ile Allah Teâlâ'ya âit olduğunu kabul eder.

Artık insan ruhu "fenâfis-sıfât" (Allah Teâlâ'nın sıfat makamlarında yok olma) denen makama doğru yükselmeğe başlar.

Ruh yükselirken, Allah Teâlâ'nın velilerinin rûh makamlarından. Hz. İbrâhîm ile Hz. Nuh aleyhisselâmın rûh makamına doğru yükselir. O zaman inancı kemâle erer ve kul Hz. İbrahim aleyhisselâmın ateşe atılırken yardımına koşan Cebrâil aleyhisselâma "**Çekil, Rabbimle benim arama girme. Beni benden iyi bilen, senden de daha çok güzel yardım edendir**" makamına adımını atar. Böylelikle o makamdaki nebi aleyhimüsselâm ve diğer varlıkların rûhanîyetiyle birlikte Allah Teâlâ'yı zikretme şerefine nail olur.

Bu ruh makamındaki kul Allah Teâlâ'yı hakkıyla zikredince Allah Teâlâ'ya olan muhabbeti damarındaki kana ve vücudundaki zerrelere intikal eder ve sahip olduğu muhabbet duygusu, içine sığmaz hale gelir ve İçindeki arayış yeniden tazelenir.

Kul sevdiğini en güzel sıfatlarıyla öğrenip tanıyınca: "*âh sesini duysam, zâtını görsem, eserlerinde onu müşahede edebilsem!*" diye arayışa geçer. Mutlak sevgiliye onu götürecek delilleri ve elinden tutup yol gösterecek olanları arar.

Tıpkı Hz. Mûsâ aleyhisselâmın Fir'avun'un şerrinden kaçıp Medyen'de Hz. Şuayb aleyhisselâma sığındıktan sonra, kışın karlı ve soğuk günlerinde geri dönerken çölde yolunu kaybetmiş. Nasıl kurtulacağını düşünürken kendisine uzaktan bir ışık görünmüş ve onu ateş zannetmiş. Aile efradına "**Oturun bana bir kıvılcım parıltısı gibi bir ışık göründü. Gideyim, ya ışığın yanında yolu bilen birini bulurum ya da bir miktar ateş alır gelirim, yakıp ısıtırız.**" gibi.

Tıpkı Hz. Mûsâ aleyhisselâmın gördüğü ışığın yanma giderken ışık da bir ağacın içine doğru girer. Hz. Mûsâ aleyhisselâm ağaçtan gelen "**İşte ben Allah'ım**" sedasını duyduğu an rûh âleminin derinliklerinde müşahedeler tecellî eder, gibi.

Rabb'ini duymanın, O'na kavuşmanın ve O'nu görmenin muhabbeti, kulun ruhuna hâkim olunca Hz. Musa'nın aleyhisselâm sır makamına adım atma fırsatını Allah Teâlâ'nın lütfü ile elde etmiş olur ve ihvân ruhunda Allah Teâlâ'dan tecellî eden ilim ışığına doğru azimle yaklaşmaya gayret eder.

İhvan, varlığa ait bulunan bütün bu sıfatların Allah Teâlâ'ya ait sıfatlar olduğunu müşahede eder. Varlığın aslı bütün sıfatların da aslıdır. İhvan, zikrederken sıfat-ı subûtiyyenin Allah Teâlâ'nın olduğunu tefekkür ederek

kemal sıfatları Allah Teâlâ'ya nisbet eder ve iç âleminde istikrar sağlar.

Bu makam Tufan (karışıklık) ve narî (yakıcı) dır. Durum böyle olunca, ihvan bu makamda hem kendi varlığını, hem de Allah Teâlâ'dan başka varlığı iddia edilen her şeyin varlığını reddeder. Böylece, Ruh-da bir hareket meydana gelip tutuşursa veya coşkunkluk hâsıl olursa, ihvana Sır latifesiyle telkinde bulunulur.

Bu makamdan ihvâna da, İbrahimî meşrep (İbrahim aleyhisselâm meşrebinde) denilir.

3- Sır Dersi

Tecell-i Şuûnat-ı Zatiyye : ¹²⁹⁹

Musa aleyhisselam tahtında ve Sır'ın karşılığı:

Bundan sonra kula sır dersi tarif edilir. Sır, sol göğsün iki parmak üstündedir

Hediyeden sonra “*Ya Rabbi! Feyzi lecellî-i sıfatı şuûn-i zatını Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellem Efendimizin sırr-ı saadetinden Hz. Musa'nın aleyhisselâmın sırr-ı saadetine ulaştırdığın gibi, meşâyih-ı kiram hazretlerinin sırr-ı saadetleri vasıtasıyla, şeyhime ve bu âciz kulunun da sırrına vâsıl eyle*” der, gözlerini kapatır, sır makamı olan sol göğsün iki parmak üstünden Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellem'in sırrından, Hz. Musa aleyhisselâmın ve oradan da diğer meşâyihlardan sır makamlarından feyzin, beyaz bir nûr gibi sır makamından kalbine doğru indiğini, aktığını düşünerek:

“*...O'nun zâtından başka her şey helak olacaktır...*” ¹³⁰⁰ âyet-i celîlesinin manâsını on, on beş dakika kadar tefekkür ve rabîta ederken **kalb ile bin adet zikreder.** (Bazıları sır ile desede bu makamlar birbirine yakın olduğu için sır ile zikretmek için kendini zorlamamalıdır. Vukuf kalbe yapıldığından sırrın zikri kalbin zikrinden ayrı olmayacağı kesindir.)

Bu makam Hz. Mûsâ'nın aleyhisselâmın kâdem-i şeriflerinin ¹³⁰¹ altında-

¹²⁹⁹— “Hakk'ın zatı, bütün bağılıklardan, itibardan tecerrüdü, kendisinin hiçbir şeye, hiçbir şeyin de kendisine münasebeti olmadığı mertebe hakkında hiçbir şey söylenemez. Hakk'ın halka, halkın da Hakk'a bağlı bulunduğu mertebede ise, Allah Teâlâ'nın zatına haller ve sıfatlar nisbet edilir. Çünkü halk, Hakk'ın görünme ve meydana çıkma yerleridir. Rıza, gazap, icabet, sevinç ve saire gibi şeyler ki, bunlara *şuun* denmiştir. Her müessirde birtakım sıfatlar vardır ki, bunlar, O'ndaki ülûhiyyet mertebesidir. Bu mertebenin kabz, bast, yaşatma, öldürme, kahr vs. gibi şeylere mahsus halleri vardır. Bunlar mertebenin hükümleridir. Bu genel mukaddimeyi bil ki, Allah Teâlâ'nın izniyle yararlanasın.” (Sadrettin Konevi'nin Fatiha Tefsirinden) (İrfan sofraları, 19. sofrâ, Niyazi Mısri, Süleyman ATEŞ, 1971, s.53)

¹³⁰⁰—(Kasas, 88)

¹³⁰¹— Burada geçen (kâdem-i şerif) ayaklardan maksat sünnet ve tarikattır. Bu latifelerden biriyle kendisinde bir terakki hâsıl olup adı geçen hal ve durumlardan biri zuhur ederse aynı latifeyi ayağı altında bulunduran nebînin meşrebi üzerinde sayılır.

dır. Yani bu makam Hz. Musa'nın aleyhisselâmın adım attığı bir makamdır. Cenâb-ı Allah Kur'ân-ı Kerîm'de:

“Mûsâ tayin ettiğimiz vakitte (Tur'a) gelip de Rabb'i onunla konuşunca “Rabb'im! Bana (kendini) göster; seni göreyim!” dedi. (Rabb'i): “Sen beni asla göremezsin. Fakat şu dağa bak. Eğer o yerinde durabilirse sen de beni göreceksin!” buyurdu. Rabb'i o dağa tecellî edince onu paramparça etti, Mûsâ da baygın düştü. Ayılınca dedi ki. Seni noksan sıfatlardan tenzih ederim, sana tevbe ettim. Ben inananların ilkiyim.”¹³⁰² Buyurmaktadır.

Nasıl ki Hz. Mûsâ aleyhisselâm âyet-i kerimede beyân edildiği üzere **“Ya Rab! zâtını bana göster, seni göreyim”** deyince Allah Teâlâ **“Beni fânî gözlerinle göremezsin; dağa bak, dağı görürsen, beni de görürsün.”** der. Hz. Mûsâ aleyhisselâm dağa bakınca, nazarından her şey kayboldu. Çünkü tecellî-i ilâhînin karşısında bütün âlemler bir zerre kadar olmadığı için, tecellî-i irâde zuhur edince, bütün varlıklar kendi küçüklüğünü idrâk ederler.

Kul, bu büyüklük karşısında zerre misâli olan kâinatında idrâk edilemeyecek zerreler, parçacıklar hâline geldiğini anlayınca, her Şey ona yok hâlinde görülür. Yıldızlar geceleyin görülür, ama güneş doğunca görünmez hâle geldikleri gibi, bu makama yükselen insanlarda tecellî-i ilâhî nuru altında iken var olanlar, yok hâline gelirler ve “fenâfillâh” denilen makam zuhur eder.

İhvân, bu makamda bütün zerrelerle Allah Teâlâ'yı zikretmeğe başlar ve her şeyin sıfât-ı ilâhî içerisinde mahvolduğunu idrâk eder.

Artık ihvân, büyük bir hayranlık içerisinde seyrettiği zerrelerin zikir zevklerinin idrâkıyla Allah Teâlâ'yı zikreder. Bu zevk sarhoşluğundan ayılınca Hz. Musa aleyhisselâmın kendine geldiğinde yaptığı gibi, Cenâb-ı Hakkı müşahede ederek, Allah Teâlâ'nın zât-ı ilâhîsinin sonsuz ve sınırsız olduğunu gerçek manada idrâk edip; Hz. Musa'nın aleyhisselâmın:

“Ya Rab, ben tevbe ettim, senin varlığının hakikatini gözler ihata edemez, görmenin sınırı içine alamaz olduğuna ben iman ettim.” dediği gibi kul da Allah Teâlâ'nın zât ve sıfatlarının sınırsız olduğunu idrâk etmeğe başlar.

Sonsuz bir zikir ile Allah Teâlâ'yı zikreden kul, hayranlıklar içerisinde kalır. Kul bu makamda; Hz Musa'nın aleyhisselâmın Medyen'den gelirken çölde yolunu kaybedip soğuk bir havuda kurtuluşu için bir yol veya yol gösterecek olan birisini ararken, uzaktan kendisine bir ışık görüldüğü gibi zikir ehli olan sâlikde de lutf-u ilâhî olarak, ilâhî tecellîler zuhur etmeye başlayabilir. Bu tecellîyâtın nereden, nasıl olacağını tesbit etmek mümkün olmaz.

Hz. Mûsâ aleyhisselâm etrafa bakarken ailesine, **“Bana bir ışık görünüyor, ben oradan ya biraz ateş alıp buraya gelirim, ateş yakar sizi ısıtırım veya yol gösteren birisini bulurum.”** deyip ışığa doğru giderken; ışık da

¹³⁰²—(A'raf, 143)

ondan uzaklaşıyordu. Nihayet ışık bir ağaçtan ona görünür ve kendisine **“ben senin Rabb’um”** der. Bu hitapla Hz. Mûsâ aleyhisselâm ilâhi kelâmın tecellisine mazhar olduğu gibi, bu makamdaki ihvân de manevî zevkin muhabbet cezbelerinin hayranlıkları içerisindeyken. Allah Teâlâ hakikatlerin yüzünden perdeleri kaldırır ve hakkı hak olarak, bâtılı da bâtıl olarak görmeyi ona nasip eder.

Hz. Musa aleyhisselâmın Rabb’ıyla yaptığı bu konuşmanın ardından Fır’avun’a davetçi olarak gönderildiği gibi, ihvân de hakikatleri nefesine tebliğ etmek üzere bir mücadeleye bir davete başlamış olur.

Bu mücadelede insan ruhu şahit olduğu hayranlıklar içerisinde mücadelesini sürdürürken ay ve güneşi bulutların kapattığı gibi hakikatlerin üzerini de dalâlet ve şaşkınlık bulutları gelir kaplar.

Bu durumdaki kulun keşf-i hakikiye geçmesi için mevlâsını çok zikretmeye ihtiyacı vardır. Kul Cenâb-ı Hak’kın sıfât-ı selbiyelerinin tecellisine mazhar olamayınca hakikatin yüzündeki cehalet bulutlarının uzaklaşması mümkün değildir. Bu bulutların dağılması için ihvâna “hafî dersi” denilen bir ders verilir.

4- Hâfî Dersi

Tecelli-i Suûnat-ı Selbiye: İsa (as) tahtında ve Hafî’nin karşılığı:

Hâfî makamı sağ göğsün iki parmak üstündedir. Hâfî dersi hediye eden sonra ihvân *“Ya Rabbi, feyzi tecellî-i sıfatı selbiyeni Rasûlullah sallallâhü aleyhi ve sellem Efendimizin hafî-i saadetinden, Hz. İsa aleyhisselâmın hafî-i saadetinde, oradan da meşâyih-i kiram hazretlerinin hafî-i saadetlerini ulaştırdığın gibi, şeyhime ve bu âciz kulunun da hafî-ine vâsıl eyle”* der ve gözlerini kapar. İhvân feyz nurunun Rasûlullah sallallâhü aleyhi ve sellem Efendimizin hafî-i saadetinden, Hz. İsa aleyhisselâmın hafî-i saadetinde, oradan da meşâyih-i îzâm vasıtasıyla kendi hafî makamına aktığını düşünerek:

“...O’nun benzen hiçbir şey yoktur. O işitendir, görendir.”¹³⁰³ âyet-i celîlesinin manâsını tefekkür ederek on, on beş dakika kadar murâkebe hâli yaşar.

İhvân bu makamda şaşkınlıklar ve hayretler içerisinde, Allah Teâlâ’nın sıfatlarıyla diğer varlıkların sıfatları arasında hiç benzerlik olmadığını, gerçek manâda idrâk eder.

İnsan görür, Allah Teâlâ’nın da görme sıfatı vardır. Ama bunlar birbirlerine hiç benzemezler; İnsan bir tarafa bakarken meşgul olduğu için, diğer yönleri göremez. Allah Teâlâ’nın görmesi ise, böyle değildir. O her şeyi bir anda ve birbirine karıştırmadan görür.

Allah Teâlâ’nın işitmesi de bizim gibi değildir. Bizi, dinlediğimiz herhangi bir ses meşgul eder, diğerini duymaya veya idrâk etmeye gücümüz

¹³⁰³—(Şura, 11)

yetmez. Allah Teâlâ'nın duyması ise böyle değildir. O, bütün sedaları birbirine karıştırmadan, bir anda dinler. Allah Teâlâ'nın bütün sıfatları bu misâllerde belirtildiği gibi şümullüdür.

İhvân, bu makamda, bu düşünce ile Allah Teâlâ'yı tefekkür edince, Allah Teâlâ'nın sıfatlarıyla, kendi arasındaki cehalet bulutlan yavaş yavaş dağılmaya başlayarak Allah Teâlâ'nın zâtında benzeri olmadığı gibi, sıfatlarında da benzeri olmadığı hakikati, kalbinde yerleşir.

Bu makamda zuhur eden nûr siyah bir renktedir. Çünkü kul yaşadığı karanlıklar ve hayranlıklar içerisinden kurtulması için yine zikrullahı muhtaçtır. Diğer dersler gibi feyz nurunun kalbe aktığını düşünerek **kalb ile bin tane zikir** yapar.

Bu makam Hz. İsa aleyhisselâmın kâdem-i şerifi altındadır. Yani bu makamda hakkıyla Allah Teâlâ'yı zikreden Hz. İsa aleyhisselâmdır. Hz. İsa aleyhisselâmın bu makamda mazhar olduğu haller, bu makama yükselen insanlarda da zuhur edebilir.

İhvân bu makamlardan yükselirken mevlâsını sıfatlarıyla tanıyıp hakkıyla zikretmeye başlar. Mevlâsını hakkıyla zikredince, Rabbi de onu sever, o da mevlâsının muhabbet cezbelerine kapılır. Çünkü Allah Teâlâ kulunu sevince kul da o muhabbet cezbeleri ile Allah Teâlâ'ya doğru yaklaşır. Kafesteki bülbüller gibi, Allah Teâlâ'nın varlığını azamet ve kudretini tefekkür ederek zikretmeğe başlayınca, ihvânın ruhu mânevi zevklerin merkezi hâline gelir.

Kul (zakir) kalbine yerleştirdiği ve sığındığı diğer ilâhları terk ederek gerçek Mevlâsına teveccüh eder. Dünyanın süslenmiş, yaldızlanmış malı, mülkü, makamı, mevki'si ve aile yuvası Rabbi'yle arasına girerek onu Rabb'inden ayıramaz. Anık kulun mi'râç gecesi yaklaşır. Rûh mi'râç etmek, mevlâsına kavuşmak için bütün gücünü kullanmaya azim ve gayret sarf etmeye karar verir.

Hz. Rasûlullah sallallâhü aleyhi ve sellem Efendimiz mi'râç gecesinde muhabbet cezbeleri ile yanıp kavrulmuş olarak Beytullahın karşısında hâzin hâzin beklediği gibi; kul da Rabb'ul İzzetin muhabbet kapısında kalbi muhâbbetullahla pişmiş, kebab olmuş bir şekilde, imkânsızlıklar içerisinde beklemeğe başlar.

Rasûlullah sallallâhü aleyhi ve sellem sabırsızlık ve imkânsızlıklar içerisinde beklerken Cebrail aleyhisselâm geldi. Burağı getirdi ve:

“Sevdiğin, gerçek manâda dostun olan Allah Teâlâ seni davet ediyor. Kalk Burağ'a bin,” dediği an Rasûlullah sallallâhü aleyhi ve sellem Efendimiz yola çıktığı gibi, etrafındakileri görmek için sağa sola başını çevirmeyip Kâbe-i Muazzama'dan Mescidi Aksâ'ya doğru giderken sağına ve soluna değişik varlıklar geldi canlandı, ağladılar, güldüler, süslandılar ve: **“Ne olur lütfet ve bize bak,”** dediler. Rasûlullah sallallâhü aleyhi ve sellem ise başını hiç bir tarafa çevirmeden maksuduna ulaşmak için yoluna devam ettiği gibi; ihvâna da Allah Teâlâ'nın yardımı yetişir ve Mevlâsı ona bir dostunu, mürşid olarak gönderir. O mürşid Cebrail aleyhisselâm gibi, ihvâna hiz-

metçi olur ve ihvâna kendisini Hakk'a ulaştırarak en kısa yolu gösterir. İhvân; Rasûlullah sallallâhü aleyhi ve sellem Mescidi Aksa'da bütün enbiyâların ervâhlarıyla buluştuğu gibi, bu makamdaki ihvânda enbiyâların ve evliyâullahın ervâhıyla buluşur.

Rasûlullah sallallâhü aleyhi ve sellem Mekke'den Mescidi Aksâ'ya kadar Burak üzerinde, Mescidi Aksâ'dan Sidre-i Müntehâ'ya kadar değişik vasıtalara giderken Cebrail aleyhisselâmın ona rehberlik ettiği gibi; ihvânın da bu yolculuğu tamamlayabilmesi için bir yol göstericiye, mürşide ihtiyacı vardır.

İhvân; hâfî makamında beden vasıtasını bırakır, mürşidin yerini de muhabbeti ilâhi alır. Sevgililer sevgilisi Rasûlullah sallallâhü aleyhi ve sellem rûh yolculuğu yapma kemâlâtına erince ihvâna "ahfâ" dersi verilir.

5- Ahfâ Dersi

Tecelli-i Şan-ı Cami-i İlmi İlahi: Rasûlullah sallallâhü aleyhi ve sellem tahtında Ahfa'nın karşılığı:

Ahfâ göğsün ortasındaki makamdır. Rasûlullah sallallâhü aleyhi ve sellem makamı olan bu makam "**mahbubiyet makamıdır.**"

Bu makamda hediye eden sonra: "*Ya Rabbi! Feyzi tecelli-i hakâyık ilâhiyeni Rasûlullah sallallâhü aleyhi ve sellem Efendimizin ahfâsına ulaştırdığın gibi, meşâyih-i kiram hazretlerinin ahfâ-i saadetleri vasıtasıyla şeyhime ve bu âciz kulunun da ahfâ'sına î'sal eyle.*" der.

Cenâb-ı Hak'tan feyz nurunun bizatihi Rasûlullah sallallâhü aleyhi ve sellem ahfâsına tecelli edip oradan da ihvânın ahfâsına yeşil bir nûr şeklinde tecelli edince ihvân:

"Ve sen elbette yüce bir ahlâk üzeresin." ¹³⁰⁴ âyet-i celîlesinin manâsını on on beş dakika tefekkür ettikten sonra feyz nûrunun kalbe akışını hissedince **kalb ile bin defa Allah'ı** zikreder. (**Allah, Allah** diyerek.)

Bu makamda kul gerçek rûhânî mi'râç makamına yükselmiş olur. Rasûlullah sallallâhü aleyhi ve sellem Cenâb-ı Hak "**Sen**" diye seslendiği gibi, ihvân da Rasûlullah sallallâhü aleyhi ve sellem Efendimizin karşısında "**Sen**" hitabına muhâtap olarak oturmuş olur.

Rasûlullah sallallâhü aleyhi ve sellem nuru. Cenâb-ı Hak'ın sıfatlarının bir tecelli aynası olduğu için ihvân, burada feyzi vasıtasız olarak Rasûlullah sallallâhü aleyhi ve sellemden alır.

İhvân, Rasûlullah sallallâhü aleyhi ve sellem tam olarak ittiba etmenin yollarını bütün imkânlarıyla araştırır. Çünkü bu makam, hakikat makamı olup burada ilim Hakk'a intikal eder, îmân; taklitten tahkike doğru yönelir.

Çünkü Rasûlullah sallallâhü aleyhi ve sellem mi'râç gecesinde, bütün âlemleri cennet ve cehennemleri görerek ilm-i yakînden, aynel yakîn makamına geçmişti. Rasûlullah sallallâhü aleyhi ve sellem "**ayn'el-yakîn**" maka-

¹³⁰⁴—(Kalem, 4)

mından bakarak; Allah Teâlâ'nın, kâinatın yaratılışı için; **“ol”** dediği sedayı duymuş, kâinatın yaratılışını ve yok oluşunu, **“hakk’el-yakîn”** olarak müşahade etmiştir.

Rasûlullah sallallâhü aleyhi ve sellem gerçek manâda ittiba’ edip ahfâ makamına çıkan, bu makamda muhabbet cezbelere ile Allah Teâlâ’yı zikreden ihvân da **“rûh-i cüz’dan rûh-i küll’e”** doğru sefer yapmış olur.

“Rûh-i küll,” Rûh-i Muhammed’dir (sallallâhü aleyhi ve sellem) Arş, Kürs, Levh, Kalem, zerre ve kurre o ruhtan yaratılmıştır. İhvân artık yıldızların güneşin ışığında kaybolduğu gibi rûh-i küllün içerisinde yok olup muhâbbetullah ve muhâbbet-i Rasûlullah sallallâhü aleyhi ve sellem içerisinde fânî olmayı arzuladığı bir makama gelmiş olur.

Rasûlullah sallallâhü aleyhi ve sellem, Cebrail aleyhisselâm ile sidre-i muntehâya vardıkları zaman, Cebrail aleyhisselâm Rasûlullah sallallâhü aleyhi ve sellem Efendimiz’e;

“Ya Rasûlullah sallallâhü aleyhi ve sellem ben buradan Öteye geçemem. Buradan ileri geçmek istersem mahvolurum.” der. Bunun üzerine Rasûlullah sallallâhü aleyhi ve sellem

“Ey Cebrail aleyhisselâm, buraya kadar beni sen mi götürdün ki? Beni buraya muhabbet cezbelere götürdü. Sen olmasan dahî benim başka bir tarafa gitme kudret ve imkânım yoktu” der. Bu noktada rehber olarak gelen Cebrail aleyhisselâm, Rasûlullah sallallâhü aleyhi ve sellemden ayrılır.

Bu makama yükselen kemalât sahibi zikir ehlini mürşidler muhâbbetullahla teslim ederler. Yûnus Emre’yi, şeyhinin dergâhtan uzaklaştırması gibi. Çünkü muhabbetinde de ihvân Allah Teâlâ’yı hakkıyla tevhîd etmeye mecburdur.

Ne yazık ki rehberler ve mürşitler çok sevilince; ihvân. muhabbetinde Allah Teâlâ’yı hakkıyla tevhîd etmeyi unuttur ve gönlüne insanların muhabbeti yerleşir. Yûnus’un şeyhi, Yûnus’da bu hâli keşfedince müridânına **“Yûnus’u dergâhtan kovun, dışarıya atın”** demiştir.

Tarihlerde kaydolduğu gibi Yûnus kaddese’llâhü sırrahu’l azîz dergâhtan şeyhi tarafından kovulmuş ve uzaklaştırılmıştır. Yûnus, yeryüzünde gezip dolaşırken gerçek mahbûbun, gerçek dostun yalnız Allah Teâlâ Hazretleri olduğunu bütün hakikati ile kavrayarak kemâlâtını tamamladı. İhvân bu düşünceye varınca muhabbetin gerçek manâda yalnız Allah Teâlâ’ya ait olduğunu kavrar ve tevhîd inancının gerçek manâsını idrâk ederek hakikat yolunda adımlarını atmaya başlar.

Rasûlullah sallallâhü aleyhi ve sellem Cebrail’den aleyhisselâm ayrılınca yalnız başına, değişik vasıtalarla mahbubuna doğru yaklaşmaya başladığı gibi; mürşidler de ihvâna **“nefs-i natıka”** dersini verirler.

Çünkü **“nefs-i natıka”** karar veren gerçek bir güç, gerçek bir kuvvet ve Rasûlullah sallallâhü aleyhi ve sellem Efendimiz gibi mahbûbun muhabbet cezbelere kapılmış, vuslat isteyen gerçek bir varlıktır.

6- Nefs-i Natıka Dersi

Mertebe-i Zilâl-i¹³⁰⁵ Esmâ-i Sıfat Dairesi:

Bu makamda hediyyeden sonra: “*Ya Rabbi! Feyzi tecellî-i hakâyıkı ilâhiyeni Rasûlullah sallallâhü aleyhi ve sellem Efendimize ulaştırdığım gibi, meşâyih-i kiram hazretlerinin vasıtasıyla şeyhime ve bu âciz kulunun da Nefs-i Natıkam vücuduma î’sal eyle.*” Nefs-i natıka makamı iki kaşın arasındadır. Hediyyeden sonra, Rasûlullah sallallâhü aleyhi ve sellem Efendimiz Sidre-i Müntehâ’ya, oradan da imkân dâiresinin üstüne yükseldiği gibi, ihvânın ruhunun basîret gözü alınından sonsuzluğa doğru yükselir, imkân âleminin üstünden Rasûlullah sallallâhü aleyhi ve sellem Efendimizin Sidre-i Müntehâdan bakışı gibi kâinata bakar.

İşte o zaman sonsuz feyz deryasından, sağ kaşının üstünden; feyz ve letâif makamları denilen ahfâ, hafî, sır, rûh ve kalbe doğru beşerî bünyenin kaldıramayacağı kadar feyz akmağa baslar. İhvân bu feyzin zevkleri içerisinde sağ kaşından sola doğru sür’atle yankılanan “*Allah*” “*Allah*” sedasını duyar gibi olur ve bu sedayı **kalb ve basireti ile birleştirerek bin defa Allah’ı zikreder.**

İhvân bu makamda her şeyinden ayrılmış, çekilmiş varlıkla yokluğun birleştiği bir ânı yaşar. Artık bu makama kadar seyretmiş, ilmiyle tesbit etmiş olduğu Arş’tan, yerin allına doğru bütün varlıklar bir anda zerrecikler hâline, yok hâline gelir. Cenâb-ı Hakk’ın gerçek varlığı karşısında aklın alamayacağı kadar büyük varlıklar ve kendisi güneşin yüzünde yüzen bir zerrecik hâline gelir. Bu makama ulaşan ihvâna “*nefs-i cüz*” dersi verilir.

Nefs-i Cüz Dersi

Hediyyeden sonra kâinatın Allah Teâlâ’nın varlığı içerisinde bir zerre olduğunu, biz de o zerrelere zerresi hâlinde olduğumuzu düşünerek **bütün letâiflerle beraber** feyz kaynaklarına olan bağlılığımızı düşünüp bu hâlimizi muhafaza ederek **kalbimizle Allah’ı bin defa** zikrederiz.

İhvân bu haliyle Allah Teâlâ’yı zikrederken, zerre hâlindeki kâinatın da bütün zerrelere ile Allah Teâlâ’yı zikrettiğini tefekkür edip, hissederek Allah’ı zikre devam eder.

Bu hâlde iken yapılan zikir, ihvânı ve bütün kâinatı ihata eder, kucaklar: zikreden ihvân kendi varlığını ve Allah Teâlâ’dan başka bütün varlık ve düşünceleri unutarak Allah’ı zikretmeğe başlayınca ona “*Zikr-i küil*” dersi verilir.

7- Zikr-i Küil (Zikr-i Sultan) Dersi:

¹³⁰⁵—Gölge. Perde. Zıll; dünyada görünen varlıklardır. Bu varlıklar bir gölgedir. Zatın isimleri ve sıfatlarının gölgelerinin tecellilerini seyr ederek Allah Teâlâ’yı gördüğünü zan ederek bir yokluğa düşer.

Bu makamda hediye den sonra: “*Ya Rabbi! Feyzi tecellî-i hakâyıkı ilâhiyeni Rasûlullah sallallâhü aleyhi ve sellem Efendimize ulaştırdığın gibi, meşâyih-i kiram hazretlerinin vasıtasıyla şeyhime ve bu âciz kulunun da vücuduma î’sal eyle.*” der.

Mânevî mihrab olan kalbte en büyük isim olan Lafza-i Celâl belirlediğinde Allah Teâlâ’nın mânevî huzurunda öylece durulur. Bu zikir bazı Allah Teâlâ yolcuları için letâif (dersin)i tamamladıktan sonra ortaya çıkar. Bu şekilde letaiflerin zikri bittikten sonra **Zikr-i Sultan**’a gelmiş olur ve bütün cüzler ile zikir yapılır.

İhvân hediye den sonra, kâinatın her şeyiyle Allah Teâlâ’nın varlığı karşısında yok hâline geldiğini düşünerek Cenâb-ı Hak’kın zâtının sınırı olmadığı gibi, isminin ve sıfatlarının da sınırı olmadığını tefekkür eder.

Yani Allah Teâlâ Rahmân’dır, dediğimiz vakit Rahmân’lığının zamanı, mekânı ve sınırı olmadığını düşünerek, kendi iş ve sıfatlarımızı, Allah Teâlâ’nın iş ve sıfatları içerisinde yok etmeğe, unutmaya **bütün beşeri gücümüzle gayret ederek bin defa Allah’ı** zikreder. Bu zikir çok zorluklarla elde edilir. Bu sahada nefis; varlığını, enâniyet ve gururunu yok hâline getirmeye kolay kolay razı olmaz.

“*Ancak Allah dilerse (yapacağım de). Unuttuğun zaman Allah’ı an ve “Umarım Rabb’im beni, doğruya daha yakın olana eriştirir” de.*”¹³⁰⁶

Bu makamda sonra murakabelerden Ma’iyyet ve Hüviyet Murakabesi Dersi tarif edilir. Konu dağılmaması için murakabe usûlünü burada anlatmak uygun olmuştur.

¹³⁰⁶—(Kehf, 24)

TEVECCÜH¹³⁰⁷

Nakşebendî kaynaklarında dört ayrı teveccüh türüne rastlanmaktadır.

1. *Allah Teâlâ'ya teveccüh (kalben yöneliş),*
2. *Kalbe teveccüh,*
3. *Mürîdin şeyhine teveccühü,*
4. *Şeyhin mürîdine teveccühü.*

Allah Teâlâ'ya teveccüh:

Mürîd, gayret edip kalbini ve düşüncesini Allah Teâlâya yöneltir, düşünce yoluyla **“Allah”** ismini tekrarlar, yünden münezzeher olarak her yerde Onun hâzır olduğunu düşünür ve Allah Teâlâ'nın cezbese kalbe ulaşır. Zaten cezbesez teveccüh mümkün değildir. Hakk'ı tenzih ve teşbihten uzak olarak düşünmeye çalışır.

Kalbe teveccüh:

Bu teveccühün iki farklı uygulaması vardır. Sâlik, **“Allah”** ismini kalbine yazılmış olarak düşünür, o yazıya nazar ve teveccüh eder, bu vesileyle huzûr-ı ilâhîde olduğunun şuuruna ulaşır. Ya da **“Allah”** isminin mânâsını yazı ve lafızdan, Arapça ve Farsça'dan uzak mutlak olarak düşünüp bütün gücüyle kalbine yönelir. Önceleri zorlanarak bu teveccühü yapar, zamanla kolaylaşır ve alışkanlık hâline gelir. Bu teveccüh zor gelirse şu yolu izleyebilir: Allah ismini, bütün varlığı kuşatan geniş bir nur olarak düşünür, o nuru gözünün önüne getirir ve bütün gücüyle kalbine yönelir. Kaplumbağanın gözünü yumurtasına dikip nazar edişi gibi, mürîd de kalbine nazar ve teveccüh etmelidir. Kaplumbağa bir an gözünü ayırırsa yumurtanın bozulacağını düşünür ve bütün gücüyle ona nazar eder. Ya da tavuğun bir süre ayrılırsa bozulacaklarını düşünerek yumurtaları üzerinde ısrarla duruşu gibi, sâlik de dâima kalbine teveccüh edip onu gafletten ve dünyevî düşüncelerden korumalıdır ki neticeye ulaşabilsin. Nakşebendiyye'nin kelimât-ı kud-siyye denen seyr u sülükteki on bir prensibinden *“nigâh dâst”* ve *“vukûf-i kalbî”* de kalbi havâtırdan muhafaza edip ona hâkim olmak için teveccüh anlamındadır.

Şeyhe teveccüh:

Bu, yaşayan veya Hakk'a yürümüş şeyhlere teveccüh şeklinde iki türde görülmektedir ve gayesi ya feyz almak, ya da manen yardım istemektir (istimdâd).

Bakî Billah kaddese'llâhü sırrahu'l-aziz:

“Rabîta veya teveccüh esnasında zikirlerden bir zikir yansıma yoluyla mürşidin kalbinden sâlikin kalbine doğar”, demiştir.

“Mürîd önce intisap ettiği şeyhinin yüzünü hayâline getirir (rabîta), bir hararet ve manevî hâl zuhur edince o hayalî bırakır ya da bir kenarda muhafaza eder ve onun neticesi olan hâl ile tüm gücünü kullanarak kalbine teveccüh eder”. Bunlar, feyz için şeyhe teveccühe örnektir.

Rivayete göre, Emîr Külâl kaddese'llâhü sırrahu'l-azizin oğlu Emîr Hamza'nın mürîdlerinden bazıları ticâret için sefere çıktıklarında hırsızlar yollarını keserek mallarını yağmalamış, mürîdler de Emîr Hamza'nın rûhâniyetine teveccüh etmişler-

¹³⁰⁷—TOSUN, Necdet; Bahâeddîn Nakşebend / Hayatı, Görüşleri, Tarikatı, İst. 2002, s. 315

dir. Bir süre sonra hırsızlar geri gelip malları iade etmişler ve “*sizin şu evsâfta bir şeyhiniz var mı?*” diye sormuşlar. Mürîdler “*evet*” deyince, hırsızlar tevbe ettiklerini ve o zâta mürîd olmak istediklerini ifâde etmişlerdir. Bu rivayet de manen yardım isteme anlamındaki teveccühe bir örnek sayılabilir.

Hakk’a yürümüş bir şeyhin rûhâniyetine teveccühün de birçok örnekleri görülmektedir. Hâce Bahâeddîn Nakşbend ve Ubeydullah Ahrâr kaddese’llâhü sırrahu’l-azizânın tasavvufî eğitimin başlarında bazı türbeleri uzun süre ziyaret ettikleri bilinmektedir.

Alâeddîn Attâr kaddese’llâhü sırrahu’l-aziz, evliyanın mezarlarını ziyaretten maksadın, Allah Teâlâ’ya teveccüh olduğunu, mezardaki zâtın ruhunun Allah Teâlâ’ya tam bir teveccühe vesîle olacağını ifâde etmiştir. Ancak teveccüh için türbeye gitmek şart değildir. Uzaktan teveccüh de yapılabilir. Bahâeddîn Nakşbend kaddese’llâhü sırrahu’l-azizin Uveys Karanî radiyallâhü anh ve Hakîm Tirmizî kaddese’llâhü sırrahu’l-azizin rûhâniyetlerine teveccühü bu türdendir.

Mürîde teveccüh:

Bir şeyhin feyz aktarmak ve olgunlaştırmak gayesiyle manen mürîdine yönelmesidir. Rivayete göre, Ali Râmîteni kaddese’llâhü sırrahu’l-azize bir gün önemli bir misafiri gelmişti. Ancak evde yiyecek bir şey yoktu. Sıkıntıyla evden çıkan Râmîteni mürîdlerinden birinin kendisine yemek getirdiğini gördü ve bu duruma çok sevindi. Misafiri uğurladıktan sonra bu mürîdi çağırıp kendisinden bir şey dilemesini istedi. Mürîd, kendisi gibi kâmil bir insan olmak istediğini söyleyince Râmîteni ona teveccühte bulundu ve kısa sürede kemâle ulaştırdı.

Hâce Bahâeddîn Nakşbend kaddese’llâhü sırrahu’l-azizde şeyhi Emîr Külâl kaddese’llâhü sırrahu’l-azizin oğlu Emîr Burhân’a teveccüh edip feyz aktarmış ve tasavvufî yönden olgunlaşmasına yardımcı olmuştur.

Alâeddîn Attâr bu teveccühün tesirinin devam edebilmesi için mürîdin gayret etmesi ve şeyhinin emirlerine uyması gerektiğini, aksi takdirde birkaç gün sonra bu tesirin yok olacağını ikâz etmektedir.

Bu örneklerde görülen, mürîdi olgunlaştırmak için onun kalbine feyz aktarma şeklindeki teveccühtür.

Müceddidiyye döneminde ise yeni ve daha detaylı bir teveccüh usûlü gelişmiştir. Bu, şeyhin mürîdini karşısına alıp bedenindeki letâifine teker teker teveccüh ile feyz aktarması ve bu sayede onun letâifini zikreder hâle getirmesidir.

Nakşbendiliğin ilk dönemlerinde teveccüh ile yakın anlamda kullanılan bir diğer kavram da murakabedir. Bu dönemde murakabenin çoğunlukla kalbe teveccüh edip onu korumak ve kontrol etmek anlamında kullanıldığı görülmektedir. Teveccühte hedef alınan nesne (obje) farklı olabilir, murakabede ise hedef kalptir.

MURAKABE

Murakabe, kalbi meşguliyetlerden koruyarak, zikirsiz ve mürşide rabıta yapmaksızın sadece ilâhî yakalayışı beklemektir. İhvan, daima ve her zaman ilâhî zat’a karşı kendini ihtiyaç içinde göstererek yönelmesidir. Ta ki, Allah Teâlâ’ya yönelmek suretiyle başkalarına ait düşünceler artık ihvana hücum etmeyecek şekilde kalb meleke kazanıncaya kadar.

Murakabe, bir yokluğa düşmek kendini İrade-i İlahiyyede yok etmek demektir. Kâinatın hal ve hareketlerini Allah Teâlâ’dan bilmek ve tefekkür

ve düşüncelerinle O'nu bulmak ve bilmektir. İhvan mürşit vasıtasıyla Allah Teâlâ'ya teveccüh ederek; ihsan ve lütuf denizinden feyz talebiyle sanki Allah Teâlâ huzurunda, Allah Teâlâ'ya yönelmesidir.

Bu makam "*ihsan*" dır. Kul taklitten hakikâte erince görmenin aslı olan idrake yani anlayışa geçer ki, bu ihsan makamıdır. Bu makamda kul ibadetten bir şevk ve zevk duyar. Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve selleme ihsan sorulunca;

"İhsan, Allah Teâlâ'ya, görür gibi ibadet etmendir. Her ne kadar sen onu görmesen de O seni görür" buyurdu.

"Teveccüh ve murakabede kalbin, İsm-i Zât'ın mânâsına iman mefhûmu üzere istiğrak ve istihlâk yoluyla mülâzemet etmesidir, O derece ki, hiç bir an onu bırakmamalıdır.

İhvan bilmelidir ki, Allah Teâlâ her an onun hâlınden haberdardır ve onunla beraberdir.

Teveccüh ve murakabe, nefy ve isbattan üstün ve efdâldir. Cezbeye daha yakındır. İhvan murakabeye devam sayesinde "***Vezâret***" mertebesine varır. Ona mülk ve melekûtta tasarruf müyesser olur. Gönüllerden geçenlere muttali' olur; Bâtınına hidâyet nuruyla nurlandırır. Kim murakabeye devam ederse devam-ı cem'iyet-i hatır¹³⁰⁸ ve devâm-ı kabûl'ul-kulûb¹³⁰⁹ hâli hâsıl olur. Sofî ıstılahlarında buna "***Cem***" ve ***Kabul***" derler. Cünyed-i Bağdadî den nakledilir ki;

"Murakabe hususunda bir kedi bana yol gösterdi. Şöyle ki;

Bir gün ben yolda giderken bir kedi gördüm. Bir fare deliğine gözlerini raptetmiş, öylesine bir istiğrak ile gözetliyordu ki, bir tüyü bile kıpırdamıyordu. Onun bu teveccüh ve murakabe hâline hayran oldum. Sırrıma nida edildi ki;

—Ey, himmeti aşığı olan! Senin maksûdun fare kadar mıdır? Bu tarîk-i Hakk'ta himmetin bir kedininkinden az olursa hâlin ne olur?

Bu hitaptan uyandım. Murakabe yoluna koyuldum. Benim içimde maksadım hâsıl oldu."

Hâce Abdullah el-Ensârî buyurur ki;

"Unuttuğum zaman Rabbini zikret!"¹³¹⁰ âyetini, O'ndan gayrisini unutup, gönlünden sildiğin zaman, sonra zikrederken zikrini unuttuğun zaman sonra zikr-i Hakk esnasında kendini unuttuğun zaman" diye tefsîr etti.

İhvan kendini ve gaybet hâlini unuttuğu zaman bu hâl fenânın fenâsıdır. Denildi ki; Fena mertebesine varan tekrar beşerî vasıflarına döner. Zünnûn-i Mısri der ki;

"Dönen ancak yoldan dönmüş olur."

*İhvan fenâ-i tam hâline vâsıl olmakla **velâyet-i suğra** derecesine ulaşır. Bundan sonra ancak ve ancak **velâyet-i kübrâ** derecesine vâsıl olabilir. Bu da*

¹³⁰⁸—Kulun iç âleminin dağınıklıktan kurtulup, bütün letâifiyle bir noktaya müteveccih bulunması halidir. "Hakka tahsîs-i nazar etmek" sözü bunu daha şümüllü olarak ifâde eder.

¹³⁰⁹— Kalplerin her an Allah Teâlâ'ya müteveccih olması hâlidir.

¹³¹⁰—(Kehf, 24)

bekâ-billâhtır.

Bundan sonra nafilâ namazlarla meşgul olur. Bu, Allah Teâlâ'nın bir fazlıdır, dilediğine verir. Allah Teâlâ büyük fazilet sahibidir. Bunu kolay bir iş zannetmeyin. Bunun en aşağı derecesi elli bin yıllık yoldur.”¹³¹¹

Kimde bu hal meydana gelirse marifet nurları kalbinde nurlanma olur, göğsü genişler ve hakikâtin keşfi açılır.¹³¹² Ferasetinde hatalar olmaz. Keşfinde mülk ve melekût âlemini bilir. Allah Teâlâ'ya yakınlık kesb eder ve O'nunla güzelleşir. Bütün vakitlerinde O'nunla olur. Bütün ibadetlerinde murakabe üzere olmak kemal üzere itaattir. Murakabe sahabe radiyallâhü anhümün özelliklerindedir. Onlar devamlı murakabe ile meşgul olurlardı. Bu konuda **“Bir saat tefekkür, bir sene ibadetten hayırlıdır”**¹³¹³ buyrulmuştur.

Emir Külâl kaddese'llâhü sırrahu'l-azizin önde gelen müridlerinden Şemseddîn Külâl hacca giderken uğradığı Irak'ta o bölgenin şeyhlerinden murakabe usûlünü öğrenmiş ve Mâverâünnehr'de bu usûlü yayan ilk kişi olmuştur. Bahâed-dîn Nakşbend'e bu murakabeyi öğreten de odur. Nakşbend bu usûlü Muhammed Pârsâ'ya son haccında hicaz yolunda öğretmiştir.¹³¹⁴

Murakabe manevi yolculukta müridi müşahede mertebesine ulaştırır. Bunun üzerinde devam ederse Allah Teâlâ'ya kavuşanlardan olur.

Murakabe umuma göre Allah Teâlâ'nın hükümlerini gözleyerek amel etmektir.

Üçe ayrılır.

1-Her halinde bütün hükümlere uymak ve Allah Teâlâ'nın bilgisi dâhilinde olduğunu bilmektir.

2-Allah Teâlâ'ya ulaştırıcı amellerde gayret göstermek, kâinatta Allah Teâlâ'nın isimlerini ve sıfatlarını tefekkür etmeye çalışmak.

3-Allah Teâlâ'nın isimleri ve sıfatlarının hakikâtini mükâşefe etmek ile zâtını müşahede etmektir. Bu makam Vilâyeti suğra'dır. Allah Teâlâ'ya vuslat ulaştırılması gereken son makamdır. Bu mertebede Fenâ mertebeleri tamamlanır. Beka mertebelerine hazır olunur. Haller kaybolarak makamlar sabit olur. Kim bu mertebeye kavuşursa kaçırdığı vazifeleri tamamlar ve azaları ibadet yükünü çekmeye alışır. Kalbi müşahede nurları ile nurlanır. Bütün vakitleri Allah Teâlâ'ya itaat ile dolar. Azaları dahi Allah Teâlâ'ya kulluk üzere olur. Kalbi Allah Teâlâ'nın isteği üzere şahit ve kararlı olur. Tevhidin hakikâtindeki maarife ula-

¹³¹¹—Muhammed b. Abdullah Hani, a.g.e. s.249–250

¹³¹²—Şihâbeddîn Sühreverdî (ö. 632/1234) buyurdu ki;

“Keşf, bazen görerek, bazen de duyarak olur. Bazen içten duyar, bazen de dışarıdan ve hatiften bir nida olarak işitir” (Azız Mahmud Hüdâyi Uluslararası Sempozyum Bildiriler, İst-Üsküdar Beld. 2006, c. I, s. 224)

¹³¹³—Suyutî **Cami**'inde “Bir saat fikir, altmış sene ibadetten hayırlıdır” lâfzıyla zikretti.

¹³¹⁴—TOSUN, Necdet; Bahâeddîn Nakşbend / Hayatı, Görüşleri, Tarikatı, İst. 2002, s.312-315

şır. Kullukta yükselme ve terakki sürekli artar.

Murakabe kalbin, zât isminin mânâsına tam iman ederek buna dalması ve kendini yok bilerek buna devam etmesidir, hiç bir an Allah Teâlâ'dan gafil kalmamasıdır.

Ehl'u-İllâh buyurdular ki; **“Murakabe kelime mânâsı itibariyle bir şeyi karşılıklı olarak gözetlemek demektir.”**

Murakabe Allah Teâlâ'ya vâsıl olmak için müstakil bir yoldur.

Hakikât talibi bilmelidir ki, Cenâb-ı Hak her an onun halini görmektedir ve her an onunla beraberdir.

Teveccüh ve murakabe, nefy-ü isbattan yüksek ve üstündür. Cezbeye daha yakındır. Sâlik murakabeye devam sayesinde vezâret mertebesine varır. Ona mülkü melekûtta tasarruf müyesser olur. Gönüllerden geçenlere müttâlî olur. Bâtını hidâyet nurlarıyla nurlanır. Kim murakabeye devam ederse gönlü daima derli toplu olur ve kalbi daima Allah celle celâluhu'na yönelik olur. Bu hale bü-yüklükler “Cem” ve “Kabul” derler. Başka bir ifade ile “kün meallah velâ tübalî” yani her an Allah Teâlâ ile beraber olma neş'esi.¹³¹⁵

Murakabe Şartları

Mürşidin izin vermesi, usulünü öğretmesi ve terbiyesinde olmak gerekir. Eğer cezbeli mürid ise, nisbetleri terk etmesi gerekir. Feyizler ve varidatlar vukuftan önce gelirse mürşid telkin eder.

Kaynaklarda murakabenin hakikatine vâkıf olmadığı halde murakabeye dalmış gibi görünen gafil insanların şiddetle eleştirildikleri de görülmektedir.

Murakabenin Yapılışı

Temiz mekânda, temiz beden ve elbiseyle huzuru kalp, gönül ve akıl ile bulunmalıdır. Ortamın hayvan ve seslerden etkilenmemesi gerekir. Başka insanın girmemesi de gerekir.

Murakabeye başlayacağı zaman kibleye karşı iki dizi üstüne oturur ve gözlerini yumar. Sonra güçlerini ve hareketlerini ve hislerini durdurur. Bütün bildiklerini unutmaya çalışır. Sonra kalbini dileği olan Allah Teâlâ'ya cezb edilmiş olarak teveccüh eder. Öyle helâk (yok) olmuş gibi, bir yol takip eder. Bütün vakitlerinde bu keyfiyetle murakabeyi devam ettirmeye çalışır. Farz ve revâtib sünnetleri dışındaki nafileleri terk eder. Bu hal havatır zahmeti ve dört unsur (toprak, su, hava, ateş) havassına ulaşmaya kadar devam ettirir. Öyle ki, ruhaniyeti cesede galip gelip karar kılana kadar devam eder.

Murakabe Edebi

Murakabe devam eden bir hal olduğu için boş zamanlarda evinde ve cami-de oturması, hisleri teskin etmek, kitap okumayı ve yazmayı bırakmak, nefse muhalefet etmek, dışarı çıkıp gezmeyi terk etmek, davetlere gitmemek, boş şeyleri bırakıp Allah Teâlâ'yı düşünmek, devamlı zikir çekmek, makamlara kavuşma hırsını terk etmek, kerameti istememek ve edep sınıfına giren bütün meselelere dikkat etmek gerekir.

¹³¹⁵—Muhammed Hikmet Efendi, Marifet-i İlahiyye Tarikat-ı Aliyye, İst, s. 130

8-Ma'iyyet ve Hüviyet Murakabesi Dersi

Bu dersin gayesi varlığın Allah Teâlâ ile oluşudur. Allah Teâlâ'dan başka varlıklar müstakil bir varlık değildir. Yalnız müstakil varlık vâcibul vücûd olan Allah Teâlâ'nın varlığıdır.

Çünkü kâinat yokken O var idi. O yokken bir zerrenin varlığını dahi düşünmek mümkün değildir. Bu varlık yok olacak olsaydı O'nun varlığı asla değişmez. Bu sırrın perdelerinin kalkması için ma'iyyet dersi olan zikir dersine ihtiyaç olduğu için, ihvâna bu makama gelince ma'iyyet dersi verilir.

Ma'iyyet dersi hediye eden sonra

إِنَّ اللَّهَ مَعَنَا¹³¹⁶

âyet-i kerimesini ve Rasûlullah sallallâhü aleyhi ve sellem Mekte'den hicret ederken sığındıkları Hıra Mağarasında Ebû Bekir-i Sıddîk radiyallâhü anh Hazretlerine:

“Ya Ebû Bekir, mahzun olma Allah Teâlâ bizimledir” buyurduğu hadis-i şerifini düşünerek Allah Teâlâ'nın her an bizimle beraber oluşunun tecellî sırlarına mazhar olmak için ma'iyyet dersi olan tevhidi zikri öğrenip ihvân dersine devam etmeğe başlar.

“La ilâhe” kelimesini zikre kalbden başlayıp rûh makamına getirir. **“İlla'llâh”** kelimesini de rûh makamından alıp sır makamından dolaştırıp kalbine indirir.

Göğsün üzerinde kalbden ruha doğru düz bir çizgi gibi köprü çekilerek **“İlla'llâh”** tevhîd adımlarıyla ruha, ruhtan da yuvarlak bir daire, kubbe çekilerek kalbe tevhîd nurunu indirerek nefesle kalbini birleştirerek bin adet zikr-i tevhidi tamamlamağa gayret eder.

Latifelerdeki Lafzâ-i Celâl Zikir Adedi

MAKAMI	YERİ	NEBİ'Sİ	NURUNUN RENGİ ve UNSURU	ADEDİ
KALP	Sol memenin iki parmak altı	ÂDEM aleyhisselâm	SARI-YEŞİL Toprak	En az ¹³¹⁷ 300 En fazla 2000
RUH	Sağ memenin iki parmak altı	NUH aleyhisselâm İBRAHİM aleyhisselâm	KIRMIZI Hava	En az 1000 En fazla 3000
SİR	Sol memenin iki parmak üstü	MUSA aleyhisselâm	SU RENGİ Su	En az 1000 En fazla 4000
HAFİ	Sağ memenin iki	İSA aleyhisselâm	SİYAH	En az 1000

¹³¹⁶— “Allah Teâlâ bizimledir” (Tevbe, 40)

¹³¹⁷—Çocuklardan ders alanlar olduğunda verilecek miktardır. Seyyid Osman Hulusî kaddese'llâhü sırrahu'l-aziz dersi küçük yaşta alınca Efendi Hazretleri bu adedi tayin buyurmuşur.

	parmak üstü		Ateş	En fazla 5000
AHFA	Göğsün ortası	MUHAMMED sallallâhü aleyhi ve sellem	YEŞİL Toprak	En az 1000 En fazla 6000
NEFS-İ NATIKA	İki kaşın arasındır	VÜCÜD-Ü KÜL	HER RENK VAR (Yani renksiz)	En az 1000 En fazla 7000

Latifelerdeki Lafzâ-i Celâl Zikir Çalışma Zamanı

Bu zikirlerle zaman tayin etmek yanlış uygulama olur. Çünkü her kişinin kabiliyeti ve istidâtı farklı olduğu gibi mânevî durumuda ayrıcalık gösterir. Büyükler içerisinde bir anda sülûk derslerini ikmal etmiş kişiler, **Lafzâ-i Celâl Zikir-i** yapmadan kelime-i tevhid zikrine geçenler çok olmuştur. Derisini aldığı saatin akabinde hemen bir üst derse geçen olduğu gibi senelerce aynı derste müdâvim olanlar da bulunmaktadır. Bu konuda önemli olan insan olabilmektir. Efendi Hazretleri bazı kişiler için buyurdu ki;

“Gardaşlarım! Bakıyoruz ki, kemâlatta yerde olanların, dersleri arştta görüyoruz. Bu iş böyle değildir.”

Bu sözden anlaşılana birilerinin yüksek ders çekmesi bir mana ifade etmediğidir. Bu önemli husustur.

Mehmet Şen Veli kaddese’llâhü sırrahu’l-aziz Efendinin yazdığı Evrad-ı Bahaiye açıklamasındaki kitapta zaman ile kayıtlı zikir adedleri vardır. Bu konuda almayı uygun gördük. Çünkü bazı ihvan eğer bu türlü kitaplar ile zikir talim ederse usûl konusunda bî-haber olmasın. Çünkü zamanımızın iptilaları arttığı gibi hileside kuvvetlenmiştir.

(Beş seneye)¹³¹⁸ kadar kalbte bin defa **“Allah”** de. (Çünkü diğer letaiflerin nazarları (bakış) yerleri makamları olduğu halde ruhun dışındakileri zikirleri kalpedir.)

En az 2 ay kalbde 2 bin defa **“Allah”** denir.

En az 3 ay sonra kalbten ruha nazar et. Ruh da 3 bin defa **“Allah”** denir.

En az 4 ay sonra sırta nazar et. 4 bin defa kalbde **“Allah”** denir.

En az 5 ay sonra hâfiye nazar et. 5 bin defa kalbde **“Allah”** denir.

En az 6 ay sonra ahfâya nazar et 6 bin defa kalbde **“Allah”** denir.

En az 7 ay sonra nefsi natıkaya nazar et, 7 bin defa **“Allah”** de 40 gün böyle çalış.

40 gün sonra nefesini topla nefsi natıkaya nazar et. 7 bin defa **“Allah”** de

40 gün nefesini topla ruha nazar et. 3 bin defa **“Allah”** de.

4 ay sonra nefesini topla hâfiye nazar et. 4 bin defa **“Allah”** de.

5 ay sonra nefesini topla ahfâya nazaret 5 bin defa Allah de.

40 gün nefesini topla olduğu halde bir nefeste 21 defa **“lailâhe illa’llah”** de. Sayısız yirmi birer defa çok çok gece gündüz vakit buldukça de.

21 günde böyle devam et.

¹³¹⁸—Seyyid Osman Hulusi kaddese’llâhü sırrahu’l-azizin **“kalpde beş sene gibi bir çalışma gereklidir”** rivayetini duydum.

Bu yirmi 21 günden sonra تنها bir evde selamet yerde yetmiş bin defa **“lailâhe illa’llah”** de.

Bundan sonra mülâhaza-i nakış¹³¹⁹ ki kendi vücudundaki yazılı olan **“lailâhe illa’llah”** kelimesini nefy u isbat dersindeki tarif üzere oku.

On günde böyle devam et sayısız fasılasız oku.(Sülûk çıkarma)

On gün sonra bol yemek yap ihvanı yarana ziyafet ver dostlarına komşularına düğün gibi sürurlu semaver yak muhabbetli hayatta en mukaddes bir günün olduğuna sevin bütün hayatın bedeli bir günün olduğuna inan ve bil ona göre Rabbine şükran hamdü senada ol...¹³²⁰

Sülûk¹³²¹

Eğer ihvanın durumu müsait ise, Sülûk adı verilen bir inzivaya geçirilir.¹³²² İhvan Haps-i Nefes (bir nefeste 21 Kelime-i Tevhit e ulaşmak) e talim ettirilir. Bu inziva duruma göre Hâlidî Hakî’de en fazla 10 gündür.¹³²³ Efen-di Hazretlerinden önceki pirlar yani Çorumlu Mustafa Rumî kuddise sırruhu’l aziz 30 veya 40 gün, Tokatlı Mustafa Hakî kuddise sırruhu’l aziz 20 gün sülûk çıkarırlardı. Zamanla bu gün sayısında azaltılma olmuştur.¹³²⁴

¹³¹⁹— MÜLAHAZA-İ NAKİŞ

ﻻ deyince ﻻ bütün letâifleri dolaşarak içine alarak nefsi natıkada birleşir. ﺞ ruh ile hafinin yanındadır tekrar ﺞ diyince göğüs istikametinde ﺎ diyince ta ahfayı içine alırki, هو ismi şerifi göğüsden çıkar. ﻻ diyince kalbin yanındadır sır ile kalbi arasındadır. ﺎ diyince kalbin içinde yeşil sarı ile yazılıdır- Böyle kendi vücudundeki Rabbin denilen kısım olan nefy u isbatın yapıldığı kısımdır.

¹³²⁰—Şen, Mehmet Veli, *Evrâd-ı Bahaiye*, Sivas, 1976, s. 15

¹³²¹—İhvan arasında inziva ve halvete girmenin adı olarak kullanılan bir terim olması açısından bu şekilde anlatmak zorunda kalındı. Çünkü terbiye yolunun hepsine birden Seyr-i sülûk denir.

¹³²²—Şeyh Şerâfeddin kuddise sırruhu’l-azîz Hazretleri buyurdu ki; *“hayatında bir defa olsun erbâin yapmayan kimse ben Nakşibendiyim demeye utansın”* demişti. Şeyhliği bırak derviş olacak adamın hiç olmazsa ömründe bir defa erbâin (kırk gün süren husûsi ibâdet) çıkarması lâzımdır. Erbain ikidir;

1—Recep ayının başından şaban ayının onuna kadar gadâbı nefsâniyi mahkûm etmek içindir.

2—Zilkâde ayının başından Zilhicce ayının onuna kadardır ki, şehvâni kuvveti kontrol edecek kuvveti eline alabilmek içindir. (Şeyh Nazım Kıbrısî, *Hakdost Sohbetleri*, 2004)

¹³²³— Hâce Bahâeddîn Nakşibend kaddese’llâhü sırrahu’l-aziz nafîle oruç tutan mürîdi Ya’kûb Çerhî’ye de orucunu bozup yemesini tavsiye etmiş ve: **“Nefsin arzularına hâkim olma konusunda yemek, oruç tutmaktan daha iyidir, biz bunu tecrübe ettik”** demişti. Çünkü o, riyâzat ve perhiz sonucu oluşan hallere itimâd etmiyordu. (TOSUN, Necdet; Bahâeddîn Nakşibend / Hayatı, Görüşleri, Tarikatı, İst. 2002, s.113)

¹³²⁴— Şeyh Hasan-ı Basrî radiyallâhü anh der ki; Şeyh Bâyezîd-ı Bestâmî kuddise sırruhu’l azize kadar tüm şeyhler altmış günde bir lokma yemek yerler, bu

Duyduğumuza göre bazı işte çalışan ihvanlar işleri ile beraber bu sülûkü yapmışlardır. Sülûk günlerinde **70 000** kelime-i tevhit kâmilten bitmiş olmalı gerekirse fazlalaştırılır veya azaltılır. Burada dikkat edilecek husustan biri kabiliyetin şeyh veya vekili tarafından tayini gerekir ki, bu çok önemlidir. Sülûkten çıkarılan ihvan kardeşlerine yemek ziyafeti verir bu onun vilayet yolundaki en güzel hatırasıdır.

altmış gece gündüz de uyumazlardı. Allah Teâlâ'yı zikredip, göz açıp kapanıncaya kadar bile olsa zikirten ayrı kalmazlar, sonra gönül âlemleri açılırdı. Şeyh Bâyezid-ı Bestâmî radiyallâhü anh Hâce Ahmed Yesevî kuddise sırruhu'l azize kadar diğer şeyhler kırk günde bir lokma yemek yediler ve kırk gece gündüz uyumadılar. Uyu-yup zikirten uzak kalmadılar. Sonra gönül âlemleri açıldı. Hakîm Süleyman kuddise sırruhu'l aziz kırk gün böyle yaptı. Mahmûd Hâce radiyallâhü anh yirmi dokuz gün ve Zengi Ata radiyallâhü anh on dokuz gün böyle yaptılar. (*Yesevilik Bilgisi*, a.g.e.s.439, *Mir'âtü'l-Kulûb*,” s. 41–85)

TEVHÎD-İ HAKİKİ (HAPS-İ NEFES İLE NEFY-U İSBAT)

Sâdât-ı Nakşibendiye büyüklerinden gelen ikinci bir zikir şekli nefy u isbât ile yapılmasıdır. Mürid, kelime-i tevhid ile cezbe kıvamının aslını tahsil eder ve murakabeye istidat kazanır.

Nefy u isbât "**Lâ-ilâhe İlla'llâh**" tan ibaret olan kelime-i tayyibe ile meşgul olmaktır. Bu durumda hapsi nefes (nefesi tutma) ve Rasûlullah sallallâhü aleyhi ve sellemden geldiği şekilde zikretmek, tek sayıda durmaya riayet ve bilinen sekiz şarta uyularak yapmaktır. (Bu derste nefesi tutup, kalb diliyle tevhîd okurken Allah Teâlâ'dan başka her şeyi atıp Allah Teâlâ'nın zâtını düşünmemektir.

Haps-i nefes hakkında **Urvetü'l-vüskâ Muhammed Ma'sûm** kuddise sırruhu'l-azîzden suâl edilmiştir ki;

"*Haps-i nefes ile amel bid'at midir, değil midir? Eğer bid'at ise, hasene midir? Müceddidin indinde bid'atte hasen yoktur. Şu halde bid'atten kurtuluşa çâre nedir? Zikir ise, hadd-i zâtında hasendir ve mesnundur!*" denilmiştir. Cevaben;

"*Zikirde habs-i nefes, sadr-i evvelde sabit olmamış ise, de, sonra, haps-i nefes ile zikri, Hızır aleyhisselâm, Hoca Abdülhâlik Gucdüvnânî kuddise sırruhu'l-azîze ta'lim ettiler ki, Hızır aleyhisselâmın ameline bid'at ile hükm olunamaz.*"

Yapılış Şekli

Nefy ü isbât "**Lâ İlâhe İlla'llâh**" kelime-i Tevhîdi ile yapılır. Nefes tutmada hedef 21 Kelime-i Tevhide ulaşmaktır. Gücü yetemeyenler 3,5,7,9. . . . da karar kılabilirler. Hastalığı varsa bu zikir yaptırılmaz.

Yukarıda açıklandığı şekildeki gibi, dil damağa yapıştırılır, göbeğin altında nefes hapsedilir, sonra hayal edilerek dimağın sonuna kadar "**Lâ**" yı çeker, oradan "**İlâhe**" sağ omzuna; "**İlla'llâh**" da kalb-e devredilir. Kalb, şeklini ve yerini bildiğimiz, sol taraftaki en kısa kaburga kemiğinin altındaki kalbdır. "**İlla'llâh**" lafzı bütün kuvvetiyle kalbin en derinliklerine işleyecek, harareti batan vücudu saracak derecede kalbe devrolur.

"**Lâ İlâhe**" derken bütün mâsivâyı, Allah Teâlâ'dan gayrı ne varsa sonradan olmuş ne ki, mevcut ise, hepsini nefyeder, her birinin fânî olduğunu tefekkür eder ve onlara o gözle bakar.

"**İlla'llâh**" söylerken de, Allah Teâlâ'nın zâtına, bekânın ancak O olduğunu kalbine nakşeder. Bunu bütün letâîfiyle yapar, yani bu işe bütün letâîfi iştirak eder. "**Lâilâhe İlla'llâh**" ın yazısının şeklini düşünür. Manasını tefekkür eder ki, Allah Teâlâ'nın zâtından başka maksûdumuz yoktur, demektir.

"*O'ndan başka maksûdunun olmadığını*" söylemek, "*O'ndan başka*

ma'bûdumuz olmadığımızı” söylemekten daha geniş manalıdır.¹³²⁵ Çünkü her ma'bûd aynı zamanda maksûddur. Aksi olamaz. Bunun sonunda kalbiyle:

“Muhammedün Resûlullâh”

Der. Bunu söylerken, Hazret-i Rasûlullah sallallâhü aleyhi ve selleme ittibâ' etmeye kendini şartlandırır. Bunu böyle tamamladıktan sonra, nefesinin kuvvet derecesine göre bunu tekrar eder. Bunu tek sayıda bırakır. Buna “*Vukûf-i kalbî*” denir.

“Her an ihvânın içinde nefisini tazyik ettiğinde, tellerden bir tel üzere vakfedip “*Muhammedün Rasûlullah*” ı dahi mülâhaza etmelidir. Ve ondan sonra nefesini serbest bırakarak zikre devam etmelidir. Nefesini bırakırken, “*ilâhî ente maksûdî ve ridâke matlûbî*” cümlesini düşünmelidir. Ve “*Muhammedün Resûlullah*”ı Allah Teâlâ'ya vesîle kabul edip kendisinin kontrol altına olduğunu kastetmelidir. Bu cümleyi mülâhazanın faydası, iki nefesin arasını muhafaza edip, kalbini havâtırdan kurtarmaktır. Eğer bu minval üzere ihvânın tavırda duruş 21 adet zikir sayısına ulaşırsa, zikrin neticesi hâsıl olur ve zikrin neticesi nefy tarafında beşeriyet vücudunu nefyi hâsıl ederek kalbe indirir, nefesini Allah Teâlâ sevgisi ile kalbe vurup bu tasavvurunu isbat tarafından meydana çıkararak cezbe ile ezeli ve ebedî halini hisseder olmaktadır.

Eğer 21 adede ulaşıp zikir neticesi hâsıl olmamışsa muhakkak ki, ihvan, zikrin adabında kusur etmiştir. Zikre baştan başlaması lâzımdır.

İhvân, zikrini huzur içinde yapmak manasını düşünmekte titizlik göstermelidir. Bütün mâsivayı gönülden çıkarmalı ve bütün ilim ve amilleri nefy tarafından mülâhaza etmelidir. Ve fânî şeyleri nefye ziyadesi ile çalışmalıdır. Hayır, şer ne gibi havâtır varsa kalbinden söküp atmalıdır. İsbat tarafında Allah Teâlâ'nın birliğini mülâhaza edip, nefisini bu mülâhazada fânî kılmalı ve tevhid ile aynı zamanda akla nazar eylememelidir.

Farz ve sünnet namazlarını vaktinde tam bir huzur ile kılmalıdır. Bundan sonra halktan uzlet edip, bütün vakitlerini kelime-i tevhidin zikrine harcamalıdır.¹³²⁶

Eğer buna hakkiyle çalışır, nefyedilecek olanı nefyeder, isbât edilecek olanı isbât ederse neticesi zahir olur. Murakabeye başlayacak hâle gelir.

Tevhîd-i hakiki (Nefy ü isbât) dersinin dokuz şartı vardır.

¹³²⁵— Zira tarikat ehli, kelime-i tevhide üç mana verdiler: Acemi için “Lâ mabude illa'llah,” orta halli için: “Lâ maksûde illa'llah” ve gelişmişler için: “Lâ mevcude illa'llah”dır. Bu makama, lâ maksûde illa'llah manası münasip olup, zikirde bu manayı mülâhaza etmek lâzımdır ve mülâhazaya ziyade ihtimam etmelidir. Zira ihvânda mülâhaza olmazsa fayda yoktur. Belki zarar vardır. Zira ekseri zâkirlerin perişan olup, maksûda vâsıl olmadıkları, zikri, gaflet üzere etmelerindedir. (Nasrullah Efendi, a.g.e. s. 141)

¹³²⁶—Nasrullah Efendi, a.g.e. s. 142

1- Vukuf-u kalbi: Yani kalbde hatıra gelen bütün şeyleri tamamıyla boşaltıp kalbi hazır bir vaziyete getirip; Allah Teâlâ'nın huzurunda, kontrolde olduğunu düşünmek.

2- Nefesini çekip hapsederek Allah Teâlâ'nın dışındaki bütün varlıklardan ve düşüncelerden kurtularak bir an nefes tuttuktan sonra vermek.

3- Kelime-i tevhîdin yazısını vücudunda mülâhaza etmek: Bu düşünceyi göbeğin altından başlayarak beyninden dolaştırıp kalbe inmesini mülâhaza etmek. Yani "**Lâ ilâhe**" derken "**lâ**" nın telaffuzunu göbeğin altından başlatıp sağ kulağının hizasından beyin kubbesini dolaştırıp "ilâhe" yi sağ omuzuna getirip "**İlla'llâh**" diyerek kalbde "**lâ ilâhe İlla'llâh**"ı hem yazısını hemde nurunu düşünerek kalbde zikri tamamlayıp devam etmesi.

4- Kelime-i tevhîdin göğüsteki nakış şeklini mülâhaza etmek, zikrin tesirini duymak içindir.

5- "**Lâ ilâhe İlla'llâh**" kelimesinin sonsuz, manalarını tefekkür etmek.

6- "**Lâ ilâhe İlla'llâh**" kelimesinin manasını kalbe kararlı bir şekilde yerleştirerek; mâsivâyı, evhamı ve hayâlâtı kalbden çıkarmak.

7- "**Lâ ilâhe**" kelimesini bu şekliyle göbekten beyine, beyinden sağ omuza getirerek tamamlayıp "**İlla'llâh**" ı da kalbe vurarak nefes almadan 3, 5, 7, 9, 11. ... 21 e kadar tekrarlamağa gayret eder. Tek sayılarda sağ göğsün altındaki rûh makamında "**Muhammed'ün Rasülüllah**" diyerek zikrini tamamlar.

8- Yapılan zikrin sayılarını mülâhaza ederek, düşünerek tek sayılarda durmaya alışkanlık kazanmak

9- Nefesini alınca "**ilâhi ente maksûdî ve rızake matlûbî.**" **Allahümme atini muhâbbetüke ve rızake ve mağrufeteke**" (Allah'ım, gayem sensin, aradığımı da rızandır. Allah'ım, bana sevgini, rızânı ve seni tanımayı lütfet.) deyip nefesini aynı şekilde göbeğin altından alarak aynı düşüncelerle zikrine devam ederek bin adet "**Lâ ilâhe İlla'llâh**" diyerek nefiy ile isbât dersine devam eder.

"**La ilâhe illa'llah**"ın sonsuz manâlarını düşünerek Allah Teâlâ'dan başka gerçek manâda sevilecek sayılacak, korkulacak ve yardımına sığınılacak bir varlığın olmadığını düşünerek kalbindeki Allah Teâlâ'dan başka varlık ve düşünceleri çıkarmak üzere mücâdele yapmağa ve dersine devam eder. İhvân bu dersler sayesinde zikru'llâhın asıl gayesi olan "kelime-i tevhîdîn" gerçek manalarını kalbine yerleştirerek mağrifet-i ilâhiye kavuşmaya gayret eder.

Zikrin bu şeklini Şeyh Abdülhâlîk Gucdüvânî kuddise sirruhu'l-azîz, Hazreti Hızır aleyhisselâmdan almıştır. Ona suya dalmasını emrederek bu şekil zikri öğretmiştir. Suyu dalmasını emretmesinin sebebi nefesini tutmak içindir. Çünkü başlangıçta en ihtiyatlı yol budur.

Mi'râcu's-Saâde kitabında demiştir ki, :

"Şeyhimiz bize zikrin bu şeklini yapmamıza izin verdiği zaman "**İlla'llâh**"ı omuzdan çıkarıp kalbine verirken bu hayalî vuruş esnasında başı

biraz hareket ettirmemizi söyledi. Bu, bunun tesirini meydana çıkarır.”

Yine ondan işittik ki;

Bu zikri, sâlik ilk defa yaparken yirmi bir yahut yirmi üç adedine baliğ oluncaya kadar mânâyı tasavvur etmeden yapar. Bunu yapmağa yalnız bir nefeste muktedir olabilir. Bu dereceye geldiği zaman ona (yukarıda anlattığımız) manayı tasavvur etmeyi ve zikri birinci yol üzere devam ettirmesini emreder. Bir nefes hapsinde sayılı adede vasıl oluncaya kadar böyle devam eder, Bundan sonra bu zikre devam ederse cidden güzel olur ve neticesi görülmür. Ancak bunu emredilen miktar yapmakla gereğini yerine getirmiştir. Bundan sonra Allah Teâlâ'ya tahsis-i nazar eyler.”

Yine Şeyh İsmail el-Hâlidî kuddise sırruhu'l-azîz Hazretlerinden işittik ki;

“*Adede riayet hafıza ile yapılacaktır. Parmakla veya tesbihle değil.*” buyurdu.

Yine buyurdu ki;

“*Zikir çokluğa bağlı olarak habs-i nefesden aciz kalır ve yapamazsa ne yapmak lâzımdır?* Sorusuna buyurulur ki;

“*Nefesini bırakıp yukarıda anlatılan zikre habs-i nefes yapmadan devam eder, bu da aynı şekilde faydalıdır.*”¹³²⁷

İsm-i celâl ile ancak, zat-ı maiyet (zat ile beraberlik) cezbese hâsıl olur. Kelime-i tevhid ile kayyumiye-i cezbese (ezelî ve ebedi olmanın cezbese) ve bundan da Murakabe-i Ehadiyyet usûlü öğretilir. Murakabe ise, fenâyı tam hâsıl eder. *Fenâ-i Tam* ile mürid Allah Teâlâ'ya vasıl olur ve seyr ü sülûk tehlikelerinden selâmet bulmak vardır.

Ehadiyyet Murakabesi Dersi

Tevhîd, insanın asıl yaratılış gayesidir. İnsan ezelden ebede doğru hayât köprüsünden, ister istemez, tevhîd adımlarını atarak geçmektedir. Tevhîd dersi de hediye eden sonra.

وَهُوَ اللَّهُ أَحَدٌ¹³²⁸

âyet-i kerîmesini diğer derslerde düşündüğü gibi, bu dersin evvelinde de tefekkür eder.

“*Ya Rabbi nefsimi ve on sekiz bin âlemi Şah-ı Nakşibend Efendimizin ruhaniyetinde fani bildim. Şah Efendimizin ruhaniyetini Ebûbekir radiyallâhü anh Sıddîk'ul Azam radiyallâhü anh Efendimizin ruhaniyetinde fani bildim. Sıddîk'ul Âzam radiyallâhü anh Efendimizin ruhaniyetini Rasûlullah sallallâhü aleyhi ve sellem ruhaniyetinde fani bildim.*”

¹³²⁷—Muhammed b. Abdullah Hani, *Âdâb*, trc. Ali Hüsrevoğlu, İstanbul, 1980, s.245–247

¹³²⁸—“O Allah bir tektir.” (İhlâs, 1)

Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellem Efendimizin ruhaniyetini Ehadiyyet-i İlahiyyende fani bildim, Ya Rabbi!” denilir.

Nefs-i külden ve bütün mâsivadan, Allah’tan başka, bütün varlık ve düşünceleri terk etme niyetiyle *“lâ ilâhe illa’llâh”* der.

Kalb ile lisânı sessizce birleştirerek kalbden *“lâ ilâhe”* ile başladığı zikri, rûh makamında tamamlayarak *“illa’llâh”* ı da rûh makamından başlayıp kalbde tamamlayarak, kalbe bir adım atmış gibi *“lâ ilahe illa’llâh”*ı bin defa tefekkür ederek tesbih etmek üzere, ihvâna tevhîd dersi verilir. İhvân bu dersini tamamlarken Allah Teâlâ’dan başka bütün varlıkların hepsinin sonradan var olduğunu ve sonunda yok olacaklarını dolayısıyla bu varlıkların bir gölge hâlinde olduğunu gerçekten anlamaya ve kavramaya başlar.

Kul, kendisinden sâdır olan işlerine bakınca işleri halk edenin gerçekte Allah Teâlâ olduğunu, hayatına ve diğer sıfatlarına bakınca, bu canlılığı kendisine verenin ve bütün sıfatlarının Allah Teâlâ’nın sıfatlarıyla kayıtlı olduğunu görür ve bu nimetlerin Allah Teâlâ tarafından kendisine verildiğini ve onun izniyle devam ettiğini, hakikâtiyle idrâk etmeğe başlar.

Böylelikle kul, kendisinin çalışarak elde edici olduğunu yaratıcının ise Allah Teâlâ olduğunu idrâk edip, bütün işlerin gerçekte Cenâb-ı Hakk’ın iradesiyle meydana geldiğini kabul ettiği gibi, **“sıfât-ı selbiye” (Allah Teâlâ’da bulunması câiz olmayan sıfatlar. Allah Teâlâ’nın sıfat-ı zâtîyye ve sıfat-ı subûtiyyeden başka sıfatları ya îtibârî (var kabûl edilen) veya selbîdir.**

Allah Teâlâ cisim değildir. Cisimden değildir. Madde değildir. Arâz yani hal değildir. Mekânı yoktur. Zamanlı değildir. Bir şeye girmiş, bir yere yerleşmiş değildir. Hudutlu, bir şeyle çevrilmiş değildir. Bir tarafta, bir cihette değildir. Bir şeye mensup değildir. Bir şeye benzemez. Misli, ortağı ve zıddı yoktur. Anası, babası, zevcesi (hanımı), çocukları yoktur. Bunların hepsi mahlûklarda (sonradan yaratılanlarda) bulunur. Hepsi noksanlık ve kusur alâmetleridir. Bütün bunlar sıfat-ı selbiyyedir. Bütün kemâl sıfatlar Allah Teâlâ’da vardır. Bütün noksan sıfatlar yoktur.)

nin de kendisinden meydana geldiğini idrâk etmeğe başlar.

Çünkü noksan sıfatlar, kusur ve hatalar insanlara ait sıfatlardır Allah Teâlâ’nın zât ve sıfatlarında asla noksanlık düşünülemediği için; kul Allah Teâlâ’yı noksan sıfatlardan tenzih etme mecburiyetinde olduğunu da idrâk etmeğe başlar.

O vakit kul *“lâ ilâhe illa’llâh”* derken bütün işleri halk edenin Allah Teâlâ olduğunu, bütün kemâl sıfatların Allah Teâlâ’ya ait olduğunu ve noksan sıfatların Allah Teâlâ’ya lâıyk olmadığını idrâk ederek tevhîd dersine devam edince: kul Allah Teâlâ ile olduğunu idrâk etmeğe başlar.

Sülükten çıkan ihvan artık vilayet makamlarında yol almak üzere dersi

Seyr-i Müstetir (Çıkkılan Makamlar) üzerinde çalışır.

SEYRİ MÜSTETİR¹³²⁹

Tevhid-i Vücûd'un sırlarının ihvan tarafından keşfedilebilmesi çok ibadet ve taatta bulunmaya, şeytan ve bunların sevdirdikleri şeylerle mücadele etmeye ve onlarla ilgili şeyleri terk etmeye, zikir ve tefekkürü devam etmeye, gerçek sevgili olan Allah Teâlâ'ya ve onun sevdiklerine aşk ve muhabbetle yönelmeye bağlıdır.

Bu makamda ihvanın kalbi, kutsî olan her şeyi kendisine cezbeder (çeker). Yönelişi de kutsî olan şeylere olur. İhvanın yaptığı mücadelelerin hepsi Allah Teâlâ'nın Resulüne itaatten dolayı yapılırsa, o ihvana ait latifelerin hepsi, her türlü mânevî lekelerden arınır. Bilhassa, böyle bir ihvanın kalbi gaflet kirlerinden temizlenir. Öyle duruma gelir ki; Allah Teâlâ'nın isimler ve sıfatlarının gölgesinin aksine ayna oluş durumuna gelir de O'nun esma ve sıfatına mahsus olan tecelli gölgeleri ihvan tarafından pırıl pırıl seyredilir. Bu seyre dalan miskin âşik o derece kendisinden geçer ki, sevgilisini de göremez hâle gelir.

İhvan bu makama sevgilisinin gözünden, esma ve Allah Teâlâ'nın sıfatlarına ait olan gölgenin aksi ve tasavvuru ile açık bir şekilde ulaşır. Konuşmalarına şathıyyat karıştıranlar, sevgililerinin suretinin batnını defalarca görür, sevginin sarhoşluğu ile kendilerinden geçerler. O zaman ihvanda sırrındaki kavuşmanın hayali meydana gelir. Gördüğü şey sevgilisinin aslı mıdır? Yoksa gölgesi midir? Fark edemez. İhvan bu halinde kendine hâkim olamaz ve Allah Teâlâ ile Allah Teâlâ olduğunu, Allah Teâlâ'yı gördüğünü çekinmeden söylemekten kendini bir türlü alamaz.

Allah Teâlâ'nın esma ve sıfatının gölgelerinin tecellisini ihvanın devamlı olarak seyretmesi onu o hâle getirir ki, hayalindeki sevgilisinin suret ve aynını devamlı surette gördüğü için, Allah Teâlâ'yı gördüğünü ve maksadına erdiğini zanneder. Açık olarak: **"Ene'l Hakk"** (Ben hakkım)¹³³⁰, **"Ben beni noksan sıfatlardan tenzih ederim"**¹³³¹ gibi sözler söylemeye başlar. İhvan da **"Ene'l Hakk"** sırrının görünüşü işte budur. İşte bu hallerin sahibi, nefsinde ve nefsanî zevklerinden uzaklaşarak fena (yok) mertebesine erince, kendisinde bu hal meydana gelmektedir. Bu gibi kimselere karşı fena davranmak ve onları çekiştirmek doğru değildir. Zira onlar dış görünüşlerinden dolayı kendilerine söylenenlerden çok uzaktırlar. Onlar bu halleri ile Allah

¹³²⁹—Bu derslerin açıklamasında Ahmed Ziyâuddin GÜMÜŞHÂNEVÎ kuddise sırruhu, **"Câmi-ul Üsul"** kitabı ve Tercümesi (Rahmi SERİN- Veliler ve Tarikatlarda Üsul) den istifade edilmiştir. s. 281–298

¹³³⁰—İlk defa bu sözü açık olarak avama söyleyen Hallac-ı Mansur kuddise sırruhu'l-azîz'dir.

¹³³¹—İlk defa bu sözü açık olarak avama söyleyen Bayezid Bestâmî kuddise sırruhu'l-azîz'dir.

Teâlâ'nın veli ve kendinden geçmiş kullarına dâhil kimselerdir.

Bir Hadis-i Kutside Allah Teâlâ şöyle buyurur ki;

“Ben kulumun zannı üzereyim”

Allah Teâlâ tarafından kula yapılan bir muamele, kulun zannına en uygun düşen olmaktadır.

VĪLAYET-İ KŪBRA (Büyük Velayet)

Velayeti Kübrâ, Allah Teâlâ'nın Esma, Sıfat ve Zat'ına mahsus olan dairede seyirden ibarettir.

Ne zaman ihvan Tevhîd-i Vücûdî ve Allah Teâlâ ile beraberlik sırrına (maiyyet murakabesi) ererse, o zaman nefsinde Arşî Mecid'den, hatta Arş'tan daha yüce bir makamdan zeminin altına kadar uzanan âlemlerde, zerrelere de dâhil olmak üzere, her şeyi kuşatmış olarak yayılan bir nur görür. Bu nurun renkle ilgisi bulunmamakla beraber, semavî ve koyu bir görünüşte olduğu söylenebilir. Bir hadîsi kutside "**Allah Teâlâ Âmâ'da idi.**"¹³³² buyurmaktadır.

Allah Teâlâ ile beraberlik sırrına eren ve Tevhîd-i Vücûdî'nin şerefli olan kimse o nur'u, güneşin doğuş anındaki netliği gibi, görür. O zamana kadar bir benzerini görmediği bu nur'a karşı

"Acaba bu gördüğüm Allah Teâlâ mıdır?" diye şüpheye düşecek kadar bu tecellinin tesiri altında kalır. Nihayet bu nur da ihvanın murakabesinden çekilir ve eseri bile kalmaz. Bu nur ile yok olan imkân âlemi, bu nurun yok olması ile tekrar meydana gelir. Bir nur tecellisi ile diğer bir âlemin yok olması, birinin diğerini yok ettiği için değil, tıpkı güneşin doğması ile aslında var olan yıldızların gündüz görülemediği gibi, bir şeydir. Fakat kalbe ait seyirdeki görüş, maddî gözle olan görüş gibi, sınırlı olmadığı için, bu makamın yolculuğunda olan zat, yolculuk esnasında gördüğü varlığın, varlığı vâcib olanın (Allah Teâlâ'nın) tecellisi midir, yoksa mümkün olan bir varlık belirtisi midir, ayırt edebilir.

Varlığı vâcib olan Allah Teâlâ'nın tecellisini görme haline "**O'nunla olma**" hali denilir. Allah Teâlâ'nın lütuf ve kereminin eseri olan, ihvanda bu görme hali, Velayeti Kübra'da seyreden velilere mahsus bir iltifatıdır ki; Bu makamın velayeti peygamberlere mahsus bir velayettir.

İhvan, mânevî sarhoşluktan ayılma ve uyanma makamında varlığı olduğu gibi, yerli yerinde görür. Fakat gördüğü şeylerin, Allah Teâlâ'nın varlığını gösteren şeylerden ve O'nun varlığının gölgesinden başka bir şey olmayan şeyler olduğunu anlar. Yine bu makamın sırlarına eren zat görür ve anlar ki; Varlığın görünüşü Allah Teâlâ'nın sıfatıdır ve katiyyen aslı değildir. Tevhîd-i Şühûdînin manası işte budur. Öyle bir tevhîd-i Şühûdî ki, nefis latifesinden müşahede edilir. Allah Teâlâ'nın kuluna olan yakınlığının manası bu makamda anlaşılır.

"**O'nunla beraber olmak ve O'na yakın olmak**" arasındaki fark'a gelince: Beraber olmanın sonu "**Bir**" olmaya ve sonunda ikiliği kaldırmaya gider. Her ne kadar mümkün olanın varlığı ayrıca müşahede edilirse de, varlığı kendi zatından değil, Allah Teâlâ'nın varlığındandır. Yine mümkünün sıfatının varlığı da O'nun sıfatının varlığındandır.

¹³³² — "Her şey yokluk halinde iken ve kâinatta hiç bir şey var olmadığı zamanda Allah Teâlâ, varlığı kendi Zatı ile idi."

Berberliğin ve birliğin hakikâti yokluktur. Yaratılmış olanın Allah Teâlâ'da yok olmasıdır. Bu hususu bundan daha fazla açmak mümkün değildir. Buraya kadar yapılan izahattan anlaşılmalıdır ki;

Varlıkta asil olan gölge değil, bizzat varlığın aslıdır. Zaten gölgenin varlığı da onu salan bir asıldan gelir. Varlığın sıfatında da durum aynen böyledir. Gölge olan sıfatın varlığı, asıl olan sıfatın varlığının eseridir. Asıl olanın gölgeye yakınlığına karşılık, nasıl olur da gölgenin asıl olana yakınlığından bahsedilebilir? Gölgenin varlığı gölgeyi düşüren asıldan gelmektedir.

Ekrabiyyet "*Allah-ü Teâlâ'nın kuluna her şeyden yakın oluş*" hâlini satırlara intikal ettirmek mümkün değildir.

Aklın gücü de bu makamı anlamak ve anlatmak için çok noksan ve kifa-yetsizdir. Allah Teâlâ'nın kuluna olan yakınlığının, kulun kendi kendine olan yakınlığından daha yakın olduğunu kavramak hususunda, idrâk susmuş ve akıl acze düşmüştür. Bu mesele aklın ötesindedir. Bu sırrı meydana koyma yetkisi sınırlı tutulmuştur.

Velâyet-i Kübrâ dairesi, Gavs'ı da içine alan üç daireden meydana gelir. Velâyet-i Kübrâ'ya mahsus bulunan bu üç daireden âlemi emirden olan beş letâfeye (kalb, ruh, sır, hafî, ahfâ) mahsus bulunan dairelere kadar uzanır. Bu dairede yükselme yeri ve feyiz kaynağı beş lâtife ile birlikte, nefis lâtifesidir. Bu dairede murakabe Allah Teâlâ sevgisi (muhabbet) murakabesidir. Bu murakabeyi Allah Teâlâ Kur'an-ı Kerim'de şöyle ifade buyurur.

"Allah Teâlâ onları sever, onlar da Allah Teâlâ'yı"¹³³³ Muhabbet murakabesinde feyiz kaynağı, nefis lâtifesidir.

Bu dairelerin her birisinde murakabe yolu, ihvanın kendi varlığını, içinde bulunduğu daireden silkip atmaktır. Bundan sonra da muhabbetullah (Allah Teâlâ sevgisi) feyzinin, esma ve sıfatın aslı dairesinden, nefis latifesi olan (ene) latifesine sevk edildiği düşünülmelidir. Gerçekte muhabbetullah feyzi aslın dairesinden (enâniyyet) latifesine sevk olunmaktadır. Gavs'a¹³³⁴ ait dairede de, muhabbetullah feyzi enâniyyet latifesine gönderil-

¹³³³—Mâide, 54

¹³³⁴—Ehli tarik arasında kullanılan gavs kelimesi; makam olan gavsiyetle ile Gavsiyette tasarruf eden ehlullah birbirine karıştırılmıştır. (bkn. Şeyh Şuayb Şerafeddin Gülşenî, İzâhu'l-Merâm Fî Meziyyeti'l-Kelâm, Tarîk-i Gülşenî Hilâfetnâmesi İst, Buhara Yayınevi, 2001, s 87)

Bir zamanda bir tane tasarruf sahibi gavs bulunması gerekirken her tarikte ayrı ayrı birer gavsın olmasındaki durum bu anlayış farkından doğmaktadır. Gavs makamın Hz. Abdülkâdir Geylânî Efendimizle tesmiye bulunan gavsiyet ise, ayrı bir hususiyet arz etmektedir. Konu hakkında şu sözler ise, çok manidardır.

H. Pîr Seyyid Ahmed er-Rufâî kuddise sırruhu'l-azîz buyurdu ki;

"Allah Teâlâ bir kimseye Hakk erleri makamına çıkarmak dilerse, önce ona nefisini terbiye vazifesini verir. Nefsini terbiye etmeyi başardığı takdirde ev halkını yola getirme vazifesini yükler, onlara iyilik eder ve iyi geçinirse ona başka bir vazife çıkar. Komşularını ve mahalle halkını yola getirme vazifesini alır. Bunlara da iyilik

mektedir.

Buradan da aslın aslı dairesine yükselir. İhvanın yükseldiği aslın aslı da-iresi gavs'ın bulunduğu dairededir. Bu dairenin sırrına eren gavs'tır. İşte bu iki daire (asıl dairesi ile aslın- aslı kül dairesi) ile bahsi gecen ve mahalli yüce olan yarım dairede bulunan kimselerde, gerçekten Ruh-i kül'e yakınlaşma meydana gelmektedir. Sonuncu dairenin yarısında Ekrabiyyet ve Tevhîd-i Şuhûdî'nin sırrı meydana gelmektedir. Bu dairede Ekrabiyyet (yakınlık) Murakabesi (Allah-ü Teâlâ'nın kuluna her şeyden yakın olma sırrı) hayalî olarak hissedilir. Bu hususa dair Kur'ân-ı Kerim'de Allah Teâlâ şöyle buyurur:

“And olsun ki, insanı biz yarattık. Nefsinin kendisine fışıldadıklarını bile biliriz. Biz ona şahdamarından daha yakınız.”¹³³⁵

Ekrabiyyet makamından daha yücelere seyretme imkânı hâsıl olunca, bu defa seyir asıl (Zât) dairesinde meydana gelir.

Velayeti Suğra'da meydana gelen yok olma hali yine bu dairelerdedir. Ancak, Velayeti Suğrada meydana gelen bu hal, yok oluşun aslı değil suretidir.

Bu dairelerde Allah Teâlâ'nın birliğinin, manası düşünülerek lisan ile yapılan tahlillerle ifade edilir.

Bazı dairelerin kesilmesi ve bazılarının tamam olması meselesine gelince: Bu dairelerden her biri ihvana güneş kadar açık ve net olarak görünür. Eğer dairede zayıflama ve kopma ihtimali belirmişse aslında güneş gibi par-

eder ve iyi geçinirse vazifesini yine değiştirir. Bulunduğu beldenin idaresini yüklenir, onlarla da iyi geçinir, iyilikle bulunursa bütün ülkenin idaresi ona bırakılır. Bunda da başarı kazandığı, özünü Allah Teâlâ'dan ayırmadığı takdirde, mevkii biraz daha yükseltilir. Yerle sema arasındakilerin idaresi tevdi edilir. Yerle semâ arasında o kadar çok mahlûkat vardır ki, adedini yalnız Allah Teâlâ bilir. Artık bundan sonra yükselmeğe başlar, bir semâdan öbürüne geçer. Ta ki, **gavsîyyet** mahalline kadar. Bundan sonra beşerî vasfı silinir. Allah Teâlâ'nın sıfatlarından biri olur. Allah Teâlâ'nın gizli kıldıklarına muttali olmaya başlar. Öyle ki, onun nazarı olmadan, ne bitki biter ne bir yaprak yeşerir. Bundan sonra Allah Teâlâ ile kelâm eder. Ama kelâmın mahiyetini yaratılmışların aklı alamaz. Çünkü o uçsuz bucaksız bir denizdir. Dikkat gerek. Birçok kimse bu denizin sahilinde boğuldu. Ulemadan, salihlerden pek çoklarının imanı bu denizin sahilinde gitti. Diğerleri şöyle dursun.”

(Safer Baba, *Tasavvuf Terimleri*, İst., 1998, s.79)

Ayrıca bu tür konular hakkında büyükler bu meseleye şöyle yaklaşmışlardır.

“Her müridin kendi şeyhini Kutb-ul Aktab veya Gavs görmesi o, müridin hakkıdır. Ama başka meşâyihî küçük görmesi onun hakkı değildir. Şayet kendi müridi Kutb-ul Aktab veya Gavs olmasa da müridin ihlâsı sebebiyle zamanın kutbu o müridin şeyhi suretine girer ve o müridin ruhuna hizmet eder.”

¹³³⁵—Kaf,16

lak görünen o dairenin tecellisi, ihvana biraz sönük, daire kopma durumuna gelmişse tutulma esnasındaki güneşin nurunun sönüklük hali gibi, görünür.

Velayeti Kübra dairelerinin alâmetleri:

Bu alâmetler, iç âlemine ait feyiz muamelelerinden başka bir şey değildir. Bu ise, insanda dimağ ve göğüs ile ilgilidir. İşte dimağdan göğse açılan bu yolla ihvanda Şerh-i Sadır (Göğüs açılması) meydana gelmekte, bundan da izahına imkân olmayan göğüs genişliği hâsıl olmaktadır.

Her ne kadar kalb latifesinin, seyrinde meydana gelen, şerh-i sadr'ın izahı mümkün değil ise, de, bu durumdaki ihvan, kalbinde nice semavî yücelikler görür. O semavî yücelikler de, nice kalblere şahit olur. Bu genişleme aynı zamanda beş lâtife içerisinde kalbe ait bir genişleme olup, diğer latifelerle bir ilgisi yoktur.

Velayeti Kübrâ'da hâsıl olan şerh-i sadır'a gelince; Bu genişlemenin hali göğüsün tamamını kaplar. Şerhi sadır halinin meydana geldiği yer, Velayeti Kübrâ'da ahfâ latifesidir. Şerhi sadr'ın işareti gönül yolu ile meydana gelir ki, bu da kaza (kader) hükümlerine karşı îtirazda bulunmamaktır. İhvanın mutmain olduğu (Allah Teâlâ ile birlik oluşun zevkine erdiği) makam, bu makamdır. İhvan buradan da rıza makamına yükselir. Kulun Allah'tan gelen her şeye rıza gösterdiği makam da bu makamdır.

Velâyeti Kübra'da zikirlerin Yapılışı

Hediyeden sonra *“Ya Rabbi! Feyzi tecellî-i hakâyıkı ilâhiyeni Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve selleme, oradan İsa aleyhisselama, oradan Musa aleyhisselama, oradan Nuh aleyhisselama, oradan İbrahim aleyhisselama, oradan Âdem aleyhisselam ruhaniyetine, Siddîk-ı Azam Efendimizin ruhaniyetine ve oradan şeyhimin ruhaniyetine, oradan benim letâiflerime ve ecza-i vücuduma ve oradan bütün mahlûkatın ve ecza-i vücutlarına inzal ve i'sâl eyle”* denir.

Ders halinde olduğun yerde Vilâyet Kübra dairelerinde kalbinden ruha geç, sırta geç hafîye geç, ahfâ'ya geç, nefsi natıkaya geç, nefsi natıkadan bundan sonra soldan sağa doğru dönerek cami minaresine çıkar gibi bir kuş uçar misali semaya doğru döne döne çık. Yedinci kat sema üzerindeki fezâ-i tevhid meydanına gir her *“lailâhe illa'llah”* kelimesinde o daireyi bir defa dön. Böyle iki bin defa *“lâilâhe illa'llah”* de. Her yüz başında bir defada *“La ilâhe illa'llah Muhammedün Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellem Bismillâhirrahmânirrahim efdalu'zzikrû fa'lem ennehu Lâ mevcude illallah”* diye devam et.

La ma'bûde illa'llâh, Lâ maksude illa'llah, La matlulebe illa'llah zikirlerini tarif edildikçe değiştirerek dersine devam et.

Velâyet-i Kübra Daireleri

- 1-Daire-i Makam-ı Velâyet-i Kübra Âdem aleyhisselam
- 2-Daire-i Makam-ı Velâyet-i Kübra Nuh, İbrahim aleyhisselam
- 3-Daire-i Makam-ı Velâyet-i Kübra Musa aleyhisselam
- 4-Daire-i Makam-ı Velâyet-i Kübra İsa aleyhisselam
- 5-Daire-i Makam-ı Velâyet-i Kübra Muhammed aleyhisselam

Velâyeti Kübra Makamları**1-Murakabe-i Gavs-i Muhabbet ve Daire-i Esmâ-i Sıfat****Mahubiyet Murakabesi Dersi**

Muhabbet¹³³⁶ “Bu yolun büyük işlerindedir. Kendine has nisbeti olan dır. Ebûbekir Sıddık radiyallahü anh bu nisbeti Rasûlullah sallallâhü aleyhi ve sellem üzerine cezbe-i muhabbet ile bağlar. Bu tarik cezbe tarikidir. Cezbe nisbeti buna tahsis edilmiştir. Şayet muhabbet olmazsa cezbe olmaz. Cezbe olmayınca nisbet husule gelmez. Letâiflerin hususiyeti mürşidde fenâ ile zuhur eder. İradesini kaybedende muhabbet cezbesi oluşur. Mürşidde olan marifeti ilahiye ve tecelliyâtı rabbâniye müride azar azar muhabbet ile gelmeye başlar. Mürid mürşidin delaleti ile muhabbeti vasıtasıyla mıknaş gibi, çekilmeye başlar ve” sevgiliye doğru yol alır. Mürşide olan muhabbeti ne kadarsa bilmelidir ki, Allah Teâlâ’yı o kadar seviyor demektir. Mürşide olan muhabbet Allah Teâlâ’ya vuslat için kâfidir. Muhabbet bu yolda aynı hakikâttir.

Mustafa Özeren kuddise sırruhu’l-azîz Hazretleri buyurdu ki; “*Asıl olan muhabbet-i ilâhiyi gönlüne nakşetmektir.*”¹³³⁷

Ahmed Tahir kuddise sırruhu’l-azîz Hazretleri buyurdu ki;
“*Her şeyin muhabbeti fena bulur, mürşid muhabbeti fena bulmaz, gittikçe artar.*”¹³³⁸

Allah Teâlâ’ya olan muhabbet iki kısımdır.
Vasıtalı ve vasitasız.

Enbiyanın ve cezbeli olanların muhabbeti ilâhi ve vasitasızdır. Çünkü bunların muhabbeti Zât-ı Ehadiyyetin füyuzâtındandır. Bunun vahdet sırrı mahlûkatın vasıtası olmayan bir sırdır.

Evliyaya muhabbette vasıtalı kısımdandır. Bunlar enbiyanın muhabbeti ile Allah Teâlâ’ya vuslat ederler. Enbiyanın muhabbeti Allah Teâlâ’ya olan muhabbete vasıtaadır. Eğer bu vasıta olmazsa Allah Teâlâ’ya muhabbet olmaz. Bunun için Rasûlullah sallallâhü aleyhi ve sellem “*Beni sevenler Allah*

¹³³⁶—Nakşibendî Hacı Osman Üsküdarî Efendi, *Tarikat Risalesi* trc, İsmail Hak-
kî Altuntaş, yazma. Bu kısım bu kitabdandır faydalanarak yazılmıştır.

¹³³⁷—KÜÇÜK, a.g.e., s. 68

¹³³⁸—GÜNEREN, a.g.e., s. 92

Teâlâ'yı severler" buyurdu. Ehl-i Beyti sevmenin muhabbet dairesinde temel taşlarındandır. Bu nedenle muhabbetin evveli Ehl-i Beyti sevmek ile başlayacağı unutulmamalıdır.

Adab-ı Muhabbet

Mürşidine olan muhabbet ile kalbini temizlemeli ve huzurunda başka birini hatıra getirmemeli ve onun varlığını ön planda tutmalıdır. Emirlerine amâde olmalı, muhalefet etmemelidir. Her halinde ona tabi ölü gibi olmalıdır. Mürşidin verdiği emanetleri tesbih, takke, cübbe vb. şeyleri muhafaza etmelidir. Bu hal ile olunursa muhabbetinde artma olur."

Ma'ruf-Kerhî kuddise sırruhu'l-azîze muhabbetten sorduklarında: "Muhabbet halkın öğretmesiyle olmaz, o sadece Hakk'ın bir ihsanıdır" dedi.¹³³⁹

Onun için mahlûk ve eşyanın sevgisinden daha çok sevlmeye lâyık olan Zat-ı ecel ve âlâ olan Allah Teâlâ'yı sevmek ve kalbde "O"nun muhabbetini artırmak için mahbûbiyet dersi olan zikir dersine devam edilir.

بِقَوْمٍ يَّحِبُّهُمْ وَيُحِبُّونَهُ

"Allah Teâlâ onları sever onlar da Allah Teâlâ'yı sever..." (Maide, 54) âyet-i kerimesini tefekkür eder.

Şunu bilmeliyiz ki, bizim Allah Teâlâ'yı sevebilmemiz için, evvelâ Allah Teâlâ'nın bizi sevmesi lazımdır. O bizi sevmeden bizim onu sevmemiz ezelfi ve ebedî olmayan bir taklitçilik ve geçici bir sevgi gösterisi olur. Bu sebeple Allah Teâlâ'yı zikretmeyi çok sevip bu zikre devam etme mecburiyetindeyiz.

Allah Teâlâ zâtında, fiillerinde ve sıfatlarında hiçbir suretle eş ve ortak kabul etmediği için, herhangi bir sıfatında kendisine başkalarını ortak kabul etmeyi şirk, şirki de bir pislik kabul ettiği için kul bu makamda, "**lâ ilahe illa'llâh**" derken kalb ile "Senden başka her varlığın muhabbetini reddediyorum, ancak Senin muhabbetini kabul ediyorum," şuur ve idrâki içerisinde, evvelki derslerinde olduğu gibi "**lâ ilâhe**"yi kalbinden başlayıp ruha geçirerek "**illa'llâh**" ı da ruhtan başlayıp hafî makamına, oradan sır makamına, oradan kalbe indirerek bin defa tevhîd-i zikirle, Allah Teâlâ'yı zikreder. İhvân "muhabbetinde tevhîd" yarışmasını kazanmak için beşerî güç ve irâdesini kullanınca kürr-e arzdan, Arş kubbesine benzeyen göğüs âlemine geçer. Göğüs âleminde ne kadar fiil, sıfat, makam, mevki' hevesleri varsa hepsinden çok Allah Teâlâ'yı sevdiğini düşünene düşünene tevhîd-î muhabbete yükselir.

O vakit kul mahlûka muhabbetin esaretinden kurtularak hürriyetine kavuşur. Bülbül gibi kafeslerde değil de tevhîd-i muhabbet bahçesinin mübarek,

¹³³⁹—Nefâhatü'l Üns, a.g.e. s. 162

güzel gül kokulan arasında **“lâ ilahe illa’llâh”** der.

İhvân artık bahçelerdeki gül ve kokusunun değil gülü ve kokuları yaratmanın dostu olmak için gayret etmektedir ve bilmektedir ki güller ve güzel kokular Rabb’ine giden yolda birer perdedir.

Artık muhabbetin gül misâli kokuları vücudundan yayılmağa ve muhabbetten hâsıl olan güzel ahlâklar kendisinden seyredilmeğe başlar. Bütün mal, mülk, evlât, makam, mevki’lerden oluşan esaret zincirlerini birer birer kırıp hakîki dostuna kavuşmayı can-ı gönülden arzulamağa başlar.

2-Daire-i Asl’ı Asl’a sevr,

3-Daire-i Asl-ı Kül, Ruh-i Kül

4-Akrabiyet (yakınlık) Murakabesi Dersi

Allah Teâlâ’ya ilmî yakınlık elde etmek ve zuhuratlardan istifâde sağlamak için ihvâna akrabiyet dersi verilir. Bu dersi alan ihvân hediye eden sonra:

وَهُوَ اللَّهُ أَقْرَبُ إِلَيْنَا **“VEHUVALLAHU EKRABÜ İLEYNA”**

“...Çünkü biz ona şah damarından daha yakınız” (Kaf, 16) Bu âyet-i kerimenin manâsını tefekkür etmeğe başlar.

Biz âlemi, maddî âlemi idrâk edebildiğimiz halde maddenin içindeki manâ âlemini idrâk etmekten âciz kalmaktayız.

Eğer biz maddenin içerisindeki manâ tecellîlerini idrâk edebilseydik, o vakit maddeyi tozlar dumanlar hâlinde görür ve madde ile manânın birbirlerinden yerle gök arası kadar uzak olduğunu idrâk ettiğimiz gibi, mananın insana maddeden daha yakın olduğunu da idrâk edebilirdik.

Bu tecelliyâta mazhar olabilmek için **“akrabiyet dersi”** olan tevhîd-i zikir dersi ihvâna verilir. İhvân **“maiyyet dersinde”** olduğu gibi **“la ilâhe”** yi kalbinden ruha, ruhundan Hafîye, Hâfîden sır makamına oradan da kalbine indirerek bin defa nefes ve kalbiyle **“la ilâhe illa’llâh”** zikrine devam eder.

Çünkü ihvân Allah Teâlâ’nın sıfatlarının kula; kulun sahip olduğu sıfatlardan daha yakın olduğunu idrâk etmenin tecellîlerine mazhar olur.

Kul, anlar ki benim yapacağım işlerden evvel, Allah Teâlâ istediklerini yapar. Çünkü Allah Teâlâ bir şeyi yapmayı murat edince o şey **“ol”** demeden meydana gelir. Onun için Allah Teâlâ bize, bizden daha yakındır.

Allah Teâlâ dilerse senin ve bütün beşerin irâdesinden evvel, kendi irâdesi tecellî eder. Beşer kâinata zarar vermek istese “O”nun izni olmadan, hiç bir zarar veremez. Bir iyilik yapmak isteseler, “O” müsaade etmezse, bir şey yapamazlar.

Bu düşünceyi gerçek manâda idrâk edip kalbe yerleştirmek için **“lâ ilâhe illa’llâh”** ı “Bize Allah’dan daha yakın hiçbir varlığın olmadığı,” manasıyla düşünmek lazımdır.

Kul bize bizden daha yakın olan Allah Teâlâ Hazretlerinin sıfatları ile be-

şerî sıfatların yakınlıkları arasındaki sonsuz farkları idrâk ederken; her ihsanın önünde Allah Teâlâ'nın ihsan elini, her güç ve kudretin önünde Allah Teâlâ'nın güç ve kudret elinin bulunduğunu anlar.

Allah Teâlâ'nın ihsanının bir kâse suyu içmek için kaldırdığının elinin önünde oluşu, ağaçların dallarındaki meyvelerin, topraktan yetişen hububat, sebze, karpuz ve benzeri ni'metlerin beşerin eli değmeden kudret eliyle hazırlanıp bizlere ihsan eliyle uzatılması, bizleri muhabbeti ilâhiye ye getiren en büyük yol olduğu için ihvâna, bu makamda da **“mahbûbiyet dersi”** verilir.

VĪLAYET-İ ULYÂ (Velayetin en yüce mertebesi)

Kısaca makamları tekrar hatırlamak gerekirse;

Velâyeti suğrâ: Büyük nebiler ve meleklerin dışında kalan velilere mahsus olarak görülen haller, Allah Teâlâ'nın isim ve sıfatlarının gölgeleridir. Allah Teâlâ'nın isim ve sıfatlarının görünüşünün gölgeleri olan bu mertebenin seyridir.

Velâyeti Kübrâ: Büyük nebîlere mahsus olarak görülen haller de Allah Teâlâ'nın esma ve sıfatları ile yine O'nun maksadına ait bir takım iradelerin görünüşüdür.

Velâyeti Ulyâ; Melâike-i Kiram'a ait olarak görülen hallere ki, bu haller taayyünâtın¹³⁴⁰ parçalarıdır. Bu makamlara *Unsurların Seyri* adı verilmektedir. Toprağa bağlı unsurlar bu unsurlara dâhil değildir.

Mürşid-i Kâmil, ihvana himmet ve merhamet murat edince, ona Velayeti Kübra dairesi içerisinde yönelişte bulunur ve her daireye ait halleri ihvanın latifelerine himmetiyle doldurur.

Yine Mürşid-i Kâmil ihvanda Şerhi Sadr meydana gelmesi için yönelişte bulunur, ihvan bu himmet eseri yönelişle beyin faaliyetinin göğüsle yakın ilgisini görür. Bu himmetin eseri olarak göğsünde genişleme hali bulur. Bunun neticesi olarak da toprak, su, hava ve ateş gibi unsurları için ilâhî cezbelere (kendinden geçme) idrak eder. İşte bu cezbelere de yücelme ve yükselmeler meydana gelir. Bu arada ihvana renkle ilgili güzel haller gelmeye devam eder. Batına müsemma olan zat'ında ihvanın fanî olması böylece kolaylaşır. Varlığı yok olur. Yüce makama eren ihvanın baka mertebesine ermesi kolaylaşır ve artık melâike-i kiram ile münasebetler meydana gelir.

Velâyeti Kübrâ'nın seyri Allah Teâlâ'nın "Zahir" ism-i şerifinde, Velâyeti Ulyâ'nın seyri ise, "Batın" ism-i şerifindedir.

Zahir ism-i şerifin seyri, Zat'a ait olan düşüncenin dışında, yalnız sıfat'a ait tecelliler vardır. Batın ismi şerifinin seyri ise, her ne kadar esma ve sıfatlara ait tecelliler meydana geliyorsa da, bazen de Zat'ın tecellisine şahit olunmaktadır.

Bazen temsili olarak ve evvelki tecellilere ilâveten ihvan bir suret keşfeder ve keşfettiği bu sureti dıştan görür. Fakat ihvanın gördüğü bu sureti, Allah Teâlâ'nın esma ve sıfatları kaplar. Bu kaplayış, güneşin ışınları ile bir şeyi kaplayışı gibidir. İhvan bazen gördüğü bu sureti tecellî çizgisi olmadan görür. Böyle bir görüşte dahi, gördüğü suretin renkleri yine mükemmeldir. Suret üzerinde meydana gelen tecelli hatları böyle bir görüşte bilahare gizliliğe döner.

Velâyeti Ulyâ öz, Velâyet-i Kübrâ bu öz'ün kabuğu gibidir. Buna göre bir üstteki bir derecelerin bir alttaki derecelere nisbetle durumu da yine böyledir. Bir üstteki öz, bir alttaki, o özün kabuğu durumundadır.

¹³⁴⁰—Görünmek. Belirmek. Anlaşılma. Zâhir ve aşikâr olma. Meydana çıkmalar. Belli olmalar.

Nübüvvet kemâlâtı için durum böyle değildir. Velayet makamlarına nisbetle, nübüvvet makamları arasındaki münasebetler nebilerden başkası için tasavvuru bile mümkün olmayan şeylerdir. Onlar, *Bâtın* ism-i şerifi ile isimlenmiş Zât'ın murakabesini bu makamdan yaparlar.

Nübüvvet Velayetinde feyzin kaynağı, toprak unsuru dışında kalan üç unsurdur. (su, hava ve ateş) Bu makamda lisanen yapılan zikir ve uzun kıyamlarla edâ edilen nafilâ namazlar yükselme vesilesidir. Yine bu makamda şerîatın ruhsat olarak saydığı şeylerle amel etmek doğru değildir. Belki, faydalı olabilecek amel, şeriatla azimet olarak kabul edilen amellerdir.

Bu husustaki inceliğe gelince: Ruhsatla amel etmek insanı insanlığın gereği olan nefsanîyet yönüne çeker. Azimet olan şeylerin amel olarak yapılması ise, meleklik, hasleti ile bezenmesi ve melekliğe yaklaşmayı ortaya koyar. Ne zaman insanda melekliğe ait hizmetler fazlalaşırsa bu velayet mertebesinden süratle daha yüce mertebelere yükselme kolaylaşır. Bu velayette (Nübüvvet Velâyeti) meydana gelen sır, Tevhîd-i Vücûdî ve Tevhîd-i Şühûdî sırları gibi, değildir. Tevhîd-i Vücûdî ve Tevhîd-i Şühûdî'nin sırlarını anlamak ve anlatmak bir dereceye kadar mümkündür. Hâlbuki velayetin (Nübüvvet Velayetinin - Velayeti Ülyâ'nın) sırları gizlenmeye daha lâayık olup, söz ve yazı ile ifadesi mümkün değildir.

Mertebe-i vilayet-i Ulvî Hüviyyet-i Melekutiyyet Dairesi:

Derece-i Havass-ı Melâike zuhur eder.

KEMÂLÂT DAİRELERİ

1-Mertebe-i Kemâlât-ı Nübüvvet, Risâlet ve Hevet-i Vahdaniyye Da-iresi:

Mürşid-i Kâmil, ihvana merhamet edip, onun fazilet ve derecesini yükseltmek istediği zaman, ondaki toprak unsuruna teveccüh buyurur ve ihvana latifesine yapılan bu yöneliş ile Nübüvvet Velayetinden feyiz gelir. Bu öyle bir kemaldır ki, bu kemal, Zat'î ve daimî tecelliden ibarettir. Bu makamın bilgisi bütün bilgileri yitirmektir. Yine bu makamda zaman, keyfiyet ve renkler —gizli olan haller dâhil— bir işe yaramaz hale gelirler. Bu makamda itikat ve imana taallük eden şeylerin kuvveti meydana çıkar. Allah Teâlâ'yı bulmak için delil araştırmak yerine, akıl ve muhakeme delil yerine kaim olur. Bu makamın bilgisi, bütün nebilerin şeriatlarıdır. Bu makamda ihvanın gizli hallerinde genişleme meydana gelir.

İster Velayeti Suğra, ister Kübrâ, isterse Ulyâ olsun, bu velayet makamlarında derece derece ihvanda şerhi sâdır meydana gelir. Gizli hallere nisbetin yanında, göğüs darlığı ve ona benzer bir hal asla bulunmaz. Velayetin her basamağında, bir basamağın diğer basamakla gerek surette gerekse hakikâtte bir alakası vardır. Yine bu makamda ihvanda kusuru kendinde görebilme, ümitsizliğe yakın bir halde kusurlarından dolayı kendi kendine darılma, manen fazilet olan hallerin kendisinde kalmadığını sanma veya hizmetlerinden bir fayda temin edememiş olmanın üzüntüsü içine dalma halleri meydana gelmeye başlar. İhvan bu hususlarda o duruma gelir ki; Kendisini manen bomboş ve hiç bir işe yaramaz halde zanneder. Hatta zamanla kendisini bir kâfirden bile aşağı görür.

İhvanın bu halleri, daha önceleri kendisine ait bulunduğu inandığı ve fazilet dolu sandığı hallerinin, (Susuz kimsenin, serabı su zannedip, yaklaştıkça hiçliğini anladıkça, düştüğü ümitsizlik ve perişanlık haline benzer). Benimdir diye inandığı ve güvendiği ve varlıklarını kabul ettiği şeylerin hepsi bu makamda ihvana birer hayal olur.

Ne zaman ki, mürşid-i kâmilin yönelişi ile bu makam ihvana keşfolur. Bu arada görme haline benzer bir hal de yine ihvan için kolaylaşır. Bu görme hali her ne kadar Allah Teâlâ'yı âhirette görme haline benzemezse de —biz âhirette meydana gelecek bu görme haline şimdiden inandık— bu görüş velayet mertebelerindeki gözetleme hallerine nisbetle daha rahat, daha engin ve daha kolay bir görüştür.

Âhirete mahsus bulunan görüş, âlemi halk'a mahsus olan görüşlerdendir. Orada yapılan işler de yine âlemi halktan nasibi bulunan işlerdir. Nitekim âlemi emr'in latifeleri bu makamda âdeta (lâ-şey) dir. (Yani hiç bir şey değildir.) Nefis latifesinde ve unsurlara ait bulunan latifelerde de durum yine böyledir. (Yani bunlara ait latifeler de lâ-şey durumundadır.)

Bu muameleler toprak unsuru ile ilgili latifeye mahsustur. Her ne kadar diğer unsurların da toprak unsuru ile alâka ve bağlantıları dolayısı ile bu

muamelelerden nasipleri varsa da ehemmiyeti yoktur.

Bu makam, şeriat hükümleri ile Allah Teâlâ'nın varlığından ve sıfatlarından haberler, kabir, haşır, cennet, cehennem ve bunlara benzer ne varsa en doğru haberci olan Allah Teâlâ'nın Rasûlünün haber verdiği şeyler olup, hepsi de gözle görülen akıl ve mantığın kabul ettiği şeylerin makamıdır.

Bu makamda Hakk'ın kendi varlığı eşyaya ayna durumundadır. O'ndan başka ne kadar varlık varsa, hepsi de o aynada görülen suretler gibidir. Aynadaki suretin yarlığı gerçek varlık değil, gerçek varlığa nisbetle bir hayaldir. Fakat hayal de olsa (yok) değildir. Gerçek varlığın gölgesi olarak vardır.

Suret gösteren bir aynada, ilk görülen şey ayna değil, resimdir.

Ayna, kendisine bakanın dikkatini üzerine çeker. Fakat bu makamdaki durum bu kaidenin tamamen aksinedir. Bu makamda aynanın varlığı ilk bakışta görülür. Eşyanın varlığı ise, tetkik neticesinde görülebilir, işte bunun içindir ki, Allah Teâlâ'nın varlığı bedihîdir.¹³⁴¹ O'nun varlığına nisbetle eşyanın varlığı nazarîdir. Bu makam yüceliği, yaygınlığı ve ortaya koyduğu meseleleri itibarıyla çok acâip bir makamdır. Bu manadaki acâibliklerin meydana gelmesi, yine bu makama bakışın karşılığıdır. Bundan daha acâibi ise, sofiye tarafından yapılan zikirlerin bu makamda yalnız başına bir şey ifade edemeyişidir. Tilâvet esaslarına uyularak okunan Kur'ân-ı Kerim, edep ve erkânına dikkat gösterilerek eda edilen namaz, hadîsi şeriflerle sıhhati tespit edilen duâ ve niyazların hepsi bir arada bulunmak suretiyle bu makamda yükselmeye vesile olurlar.

Hadis ilmi ile meşgul olmak, sünnet-i şeriyye'ye hakkiyle bağlılık göstermek, bu makamı hem nurlandırır, hem de kuvvetlendirir. Böylece ihvana "Kâbe kavseyni ev edna sırrı" (iki yay arası ve daha yakın olma) keşfettirilir.

Allah-ü Teâlâ'nın Zat'ına mahsus ve devamlılık arz eden tecellilerini tasavvuf yolunun büyükleri üç mertebe üzerinde tespit ettiler.

a-Havass-ı Nübüvvet: Bu mertebede murakabe Zat'a yapılır. Zat'a yapılan murakabe nübüvvetin kemalinin kaynağıdır. Zâtın tecellîsinin dereceleri vardır. İlki nübüvvet kemâlâtıdır. Burada itibârları da araya katmadan zâtın murâkabesi yapılır. Burada feyzin geldiği yer, toprak unsuru latîfesidir. Kur'ân-ı Kerim okumak terakki hâsıl eder. Bâtın hâllerinin belirsizliği, anlatılmayan ve nasıl olduğu bilinmeyen hâller ele geçer. Devamlı olarak niyyet ve akideler kuvvetlenir. İstidlâli olan şeyler bedihî olur. Kur'ân-ı Kerim'deki mukattaa harflerine ait sırlar, bu derecelere kavuşarlarda hâsıl olur.

b-Havass-ı Risalet: Bu mertebede de murakabe yine Zata yapılır. Zat'a yapılan murakabe risaletteki kemalinde kaynağıdır. Bu makamın feyiz ve bereketi, ihvanda meydana gelen birlik heyeti üzerine gönderilir.

c-Heyet-i Vahdâniyye: Âlemi emir ve âlemi halk'ın hepsine birden ve-

¹³⁴¹ —Aklın ve mantığın kabul edeceği bir gerçektir

rilen bir isimdir. Gerek âlemi emir ve gerekse âlemi halktan olan tecellilerin bir araya gelmelerinden ve gerekli temizlik ve ayıklamadan sonra diğer bir heyet daha meydana gelir.

Meselâ: Bir kimse muhtelif cins ilaçları bir araya getirmek suretiyle bir tek ilaç meydana getirmek isterse, her ilacın belli bir ölçüde olması ve hepsinin birbirine iyice karıştırılması icap eder. Böyle imal edilirse ilaçtan beklenen fayda sağlanır. Birçok ilacın bir arada birbirine iyi karıştırılmasıyla da yeni bir ilaç ismi meydana gelmiş olur.

Letâîfî aşere denilen o lâtife de aynen böyledir. Bu latifelerden her birisi için de birer heyet hâsıl olur. Yine bu makamda bu on lâtife için nice yücelme ve yükselmeler meydana gelir. Bu latifelere olan tecellilerin sonundaki yükselme, nurlanma genişleme ve renklenme daha evvel bahsi geçen makamlardakilere nisbetle çok daha fazladır. Bahsi geçen makamların hepsinin bu makama nisbeti kabuğun öz'e nisbeti gibidir.

2-Mertebe-i Kemâlatı Ülü'l –azîm Dairesi:

Bu makamın feyzi, ilmin bu mertebede kemale ermiş olması ve yine bu mertebedeki nurların diğer mertebelere nisbetle daha çok tecelli ile beslenmiş bulunması dolayısı ile Vahdaniyyet heyeti üzerine varid olur:

Bu makama ulaşan kimseler, murakabelerini Zat'a yaparlar. Bu durum ise, Ülü'l-Azîm makamında kemalâtın kaynağıdır. Bu makamda Kur'ân-ı Kerim'deki Huruf-u Mukattaa diye bilinen harflerle, müteşâbih olan ayetlerin sırları anlaşılır hâle gelir. Bu makama ulaşan kimseler, sır sahibi kılınarak, sevenle sevilen, arasındaki, yalnız faziletten nasip olan bu muhabbeti, Allah Teâlâ'nın Rasûlünün yoluna uymak suretiyle dağıtırlar. Risâlet kemalâtından, Vahdâniyyet heyeti üzerine gizliye ait muamele olduğu zaman, o gizlinin yükselişi sade Allah Teâlâ'nın kendi fazlı kereminden olur. Her ne kadar bütün ilerlemeler amelle değil. O'nun fazlı keremi olarak, meydana gelmişlerse de ihvanın Ülü'l Azim makamının velayetine ulaşması, bilhassa Allah-ü Teâlâ'nın fazlı ve ihsanıdır. Meydana gelen terakkinin kazanılmasının asla akıl ve amelle bir ilgisi yoktur. Ameller bu hususta ancak birer yükseliş sebebi olabilirler.

Ülü'l Azim makamının velayetine nail olmada sebepten bahsetmekte abestir.

Allah Teâlâ'yı Esmâ-i Hüsnâsı ile zikretmek, kalpteki tecellilere mâni olabilecek her türlü fazlalığı ve yaramazlığı atmaya ve onun nurlanmasına vesiledir. Fakat zikrullâhın kalbte meydana getirdiği bu hasletlerin görünüşü sonunda, mutlaka şu veya bu makam verilir veya şu dereceye erişilir diyebilmek mümkün değildir

Meselâ, bir kimse Zat'ının ismi olan Allah ismi şerîfi ile zikretmeye devam etse veya nefy ü İsbat olan kelime-i tevhid (Lâ ilâhe illallah) ile zikir faaliyetini devam ettirse, bu yapılan zikirler, zikreden Allah Teâlâ yolunda bulunduğunu ifade etmekle beraber, mutlaka yukarı makam ve derecelere

yükseleceğini göstermez. Fakat kelime-i tevhid olan (Lâ ilâhe illallah) kelimesini (Muhammed ün Rasûlullah) ilâvesi ile zenginleştirir. Allah İsmi şerifini Allah Teâlâ'nın Rasûlüne salâvat-ı şerife ile takviye ederse, daha yüce mertebelere yükselmek için, ihvan durumunu daha çok kuvvetlendirmiş olur. Zikir esnasında tarif edilen aralıklarla kelime-i tevhide (Lâ-ilâhe illallah kelamına) (Muhammed ün Rasûlullah) lafzını ilâve etmek, göğüs kafesinin genişlemesine de vesile olur. Bu ifadenin ilâvesi ile meydana gelen mânevî tesir, Allah ismi ile zikirden sonra yapılacak salâvat-ı şerife ile takviyeden daha fazladır. Yukarıdan beri ifade edilen makamların hepsinde, tilâvet kaidelerine uygun olarak okunan Kur'an-ı Kerim yükselişe vesiledir. İhvanın ulaştığı bütün makam ve mertebeler Kur'an-ı Kerim vasıtasıyla.

3-Mertebe-i Kemâlatı Câm-i Zat-ı Muhabbet-i Uluhiyyet:

Bu makamda fena bulmak için, yedinci kat gökte hediyeleri eskisi gibi, tamam ettikten sonra, yedinci kat gökte bin kelime-i tevhit çekersin. Sonra cihetsiz olarak Allah Teâlâ'yı düşünürsün.

D)MÜRŞİD-MÜRİD MÜNASEBETLERİ

Mürşid; rehber, kılavuz ve yol gösteren demektir. Tasavvufta şeyh ile aynı anlamdadır.

Mürşid-i kâmil doğru yolu gösteren, dalaletten hidayete sevk eden kişidir. Tarîkatta seyr u sülûkünü tamamlayıp irşada ehliyetli olan kişiler için kullanılır bir tabirdir.

İlmî ledün sahibi olan mürşidler, kalpte sabit olan ilmin sahipleri, nebi-lerin vârisleridir.¹³⁴²

Şeyh Ebû Râfî radiyallâhü anh rivâyetiyle Şerh-i Tarîkat' isimli kitapta gelen hadisi şerifte buyruldu ki; **“Bir kavmin şeyhi, ümmetin nebisi gibidir.”**¹³⁴³ Mürşid-i kâmil o kimsedir ki, sözü özüne uygun olur. Kuvvet ve doğruluk

¹³⁴²—Bu ilmi iki türlü yolla elde etmişlerdir

—Kalpte sabit olan batın, ledün veya maneviyat ilmidir ki, Allah Teâlâ bu ilmi dilediğine verir, çalışmakla kazanılmaz. Bu ilmin sahipleri Allah Teâlâ'nın hücceti, halkın mürşidleridir.

—Lisan ilmi olup okuyup çalışmakla elde edilir. Kitap ve sünnet bu ilmin iki kaynağıdır. Arifler bu iki ilmi de elde edip hazmetmişlerdir. Bunlara uyan da Hakk'a vasil olmuştur.

¹³⁴³— Şevkânî; el-Fevâidü'l-Mecmû'a, 286, 488

İlk asrın müslüman tarihçilerine göre, Muhammed sallallâhü aleyhi ve sellem'in sırtında, biyografisinde müteaddit defalar bahsedilen bir çeşit “ur” (veya “ben”) vardı. (İbn Hişâm, s. 141) Selmân Farisi radiyallâhü anhin ve Heraklius'un elçisinin bunu arayıp sorması (İbn Hanbel, IV, 74–75) Yine bir Arap tabip bununla alâkadar olmuştu (İbn Sa'd, I/II, s. 132–3)

Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellem'in Hakk'a yürüyüşünden sonra, kendisini son defa yıkayanlar, bu “ur”u bulamadılar. Bunun *Risâlet Mührü* olduğuna inanılmıştır; ölümüyle nübüvvet son bulduğundan bu mühür geri alınmıştır. (Prof. Dr. Muhammed Hamidullah, İslâm Peygamberi, İst, 2003, c. II, s. 1102)

sahibidir. Nitekim Allah Teâlâ “*Emrolunduğun gibi, dosdoğru ol.*”¹³⁴⁴ buyurmuştur. Bast ve kabz sahibi olup gerektiği zaman dervişin sülûkunu bast eder (açıp genişletir) ve gerektiği zaman kabz eder (daraltıp kapatır). İddia sahibi olmaz. Çünkü tasavvuf, davayı terk edip ilâhî sırları söylememektir. Rasûlullah sallallâhü aleyhi ve sellem “*Tasavvuf davayı terk edip mânâları gizlemektir.*” buyurmuştur. Mürşid-i kâmil çalışkan ve gayret sahibi olur. Şehvet, şöhret ve tabiat esiri olmaz. Zühd ve takva ile süslenir. Dünya ve âhiret muhabbeti yoktur. Sözün kıyası Allah yolunda olur ve başka bir şey hedefleyip istemez. Şeriat elbisesini sırtına giyip eline muhasebe esasını alır. Allah’ın tecellîsi ile fenâ fi’llahta tamamen mahvolur ve bekâbillaha ulaşıp cemden farka gelir. Dinin emir ve yasağını gereği gibi, yerine getirir. Dört kapısı (şeriat, tarikat, marifet ve hakikât) mâmur olur. Bunlardan birisi eksik olsa mürşit olamaz, kimseyi irşat edemez.

Şimdi ey benim canım, mürşid-i kâmil bulmak son derece güçtür. Bir âşık, mürşid-i kâmil bulduğu zaman onun işi tamamdır. İnsan-ı kâmil, isterse bir âşığı göz açıp kapayınca kadar geçen bir sürede irşat edip Hakk’a ulaştırır.¹³⁴⁵

“Kelime-i Tevhidi kalbiyle tasdik ve diliyle ikrar eden her mümine gereken; inanç ve ihlâsla, kapıcısı olduğu Allah Teâlâ’nın hazinesi olan kalbe hevâ

Rasûlullah sallallâhü aleyhi ve sellem’in sırtında bulunan Mühr-ü şerifin içinde olan üç satırın her biri, bir rivayet üzere yazılmıştır. Mührü şerifin Orta yazısı:

“Lâ ilahe illallah Muhammedürresulullah”

Üst yazısı:

“Tevecceh haysu şî’te feinneke Mensurun”

Alt yazısı:

“Tebahce Ya Muhammed Ente Heysûrun”

Anlamı şöyledir:

“Ya Muhammed sallallâhü aleyhi ve sellem! Seni müjdeleriz. Hiç bir kimse senin eriştiğin mertebeye erişmedi. Sen nebülerin en cesurusun. Nusret anahtarları sana verildi. Nereye yönelsen Allah Teâlâ’nın yardımıyla galipsin.”

Tirmizî radiyallâhü anh Hazretleri rivayet eder ki:

“Bu Mühr-ü şerifin faydalarından biri, her kim abdestli olarak sabahtan Mühr-ü şerife baksa akşama kadar, ayın evvelinde baksa ayın sonuna kadar, yılın evvelinde baksa yılsonuna kadar, yola çıkarken baksa gittiği yerden dönünceye kadar geçen zamanlar, kendisi için hayırlı ve mübarek olur. Mühr-ü şerife baktığı sene içinde ölürse, imân ile âhirete geçer.” (BURGAY, Hasan, *Hazreti Muhammed (s.a.v.)’in Varisleri*, Ankara, 1994, s.18)

“Kim Rasûlullah sallallâhü aleyhi ve sellem’in nübüvvet mührünü yazıp Ramazan ayının yarısı gelince onun suyu ile iftar ederse Hakk’a yürüyeceği zaman can acısını görmez.” (İslam Tarihi, Erzurumlu Mustafa Darir, İst. 1952, c.6, s.741)

Evliyalar Rasûlullah sallallâhü aleyhi ve sellem’in şeriatı üzere varisleri olup İslâmîyet’in devamında nebîler makamında olurlar. Kendileri nebi olmasalar da nebi ahkâmında hükmü câridir.

¹³⁴⁴—Hud, 112

¹³⁴⁵—Selim Divane, *Ariflerin Delili Müşküllerinin Anahtarı*, Mustafa TATCI-Halil ÇELTİK, Ankara, 2004, s. 28

ve şeytani koymamağa, kâmil bir müşşid bulup elini tutarak tevbe etmeğe gayret etmelidir. Zira delilsiz yola çıkılmaz.

Kâmil müşşid o yoldan gidip gelmiştir. Tehlikeli olan yerlerini bilir. Delâlet ederse müridini de kolaylıkla geçirir.

Yalnız, “*şimdi böyle kâmil müşşid nerede?*” denilirse, bu söz yerindedir; amma yine bunda nefsin hilesi vardır. Eksiklik sendedir. Hemen araştırmaya bak. Bir kul ki, ihlâsla rızâ yolunu isterse, sebepleri yaratan Allah Teâlâ onu mahrum etmez. Belki sen onu ararken o senin elinden tutar.

Müşşidi Kâmil olduğunu nasıl bileyim? Dersen, alâmeti pek çoktur fakat şu üç husus sana yeter:

Birincisi: Huzuruna girince bütün üzüntün gider, içinde bir ferahlık ve sevgi duyarsın.

İkincisi: Meclisinden ayrılmayı istemezsin. Sözlerinden içinin şevk ve muhabbeti artar.

Üçüncüsü: Ziyaretine gelen büyük küçük herkes elini öpme zorunluluğu duyar, hayır duasını ister.

Bütün hareketleri, davranışı hali Rasûlullah sallallâhü aleyhi ve sellemdir. İşte üç alâmet ki, riyadan, gösterişten uzak, bunları kimde görürsen hiç durma, git kendisine tam bir teslimiyetle teslim ol.¹³⁴⁶

Usûle göre şeyhler

Üç kısımdır: Ta’lim şeyhi, sohbet şeyhi ve tarîkat şeyhi.

Ta’lim şeyhi: Tasavvufi konularda bilgi veren öğretmen konumundaki ihvandır.

Sohbet şeyhi: Sohbetine herkesin katılıp sözlerini dinlediği hal ve hareketleriyle örnek olan kişidir. Bunlardan ilki sadece öğretici, ikincisi ise, haliyle etkileyicidir.

Tarîkat şeyhi: İhvanını bir annenin yavrusunu terbiye etmesi titizliği ile yetiştirmeye çalışan şeyhtir. Buna terbiye, irşad ve sülûk şeyhi de denir. Böyle bir terbiye şeyhi, mürid ve müntesiplerinin beden ve ruhları üzerinde mutlak söz sahibidir. Mürid ne diliyle, ne de kalbiyle böyle bir şeyhe itiraz etmemeli, aksine gassal önünde meyyit gibi, teslim olmalıdır. Böyle bir şeyh, Allah Teâlâ ve Rasûlullah sallallâhü aleyhi ve sellem vekili, Allah Teâlâ’nın yeryüzünde halifesidir.

Sen demedin mi ki, “Körü, yolda tutup götüreren Allah Teâlâ’dan yüzlerce ecir alır, yüzlerce sevaba girer!”

Kim bir körü kırk adım götürürse günahları bağışlanır, doğru yolu bulur!”¹³⁴⁷

Hakikâtime göre şeyhler,

Hal, kâl, yol veya yal şeyhi olmak üzere de üçe ayrılır.

¹³⁴⁶—KUYUMCU, Fehmi, *Evliyanın Dilinden*, , Nur Yayınları,1978, s.33–34

¹³⁴⁷—Mesnevi, c.IV, b. 1468–1469

Hâl şeyhi gerçek anlamda tarikat ve tasavvufu yaşayıp yaşatan Allah Teâlâ dostu.

Allah Teâlâ dostları o kişileridir ki, insanlar dünyanın görünüşüne baktıkları zaman onlar, dünyânın içyüzünü görürler. İnsanlar hemen-elde edilecek dünyaya işleriyle uğraşırken onlar, bir müddet sonra gelecek âhireti elde etmek kavgasına düşerler. Ahiret işlerine koyulurlar. Kendilerini öldürecek zevklerden geçerler, o zevkleri öldürürler. Terk edecekleri şeyleri bilirler de daha önce terk ederler. Bilirler ki, başkanının dünyâdan elde ettikleri çok şey pek azdır. Onların dünyayı elde etmeleri ellerinden yitirmelerinden başka bir şey değildir.

Allah Teâlâ dostları insanların uzlaştıkları şeylere düşmandırlar. Onların düşman oldukları şeylere dostturlar. Onlarla Kitabın hükümleri bilinir; onlardır Allah Teâlâ'nın kitabıyla bilenler. Onlarla Kitabın hükümleri yürütür; onlardır Kitabın hükmüyle yürütenler. Umdıkları şeyin üstünde umulacak bir şey görmezler onlar. Korktuklarının üstünde korkulacak bir varlık tanımaz onlar.¹³⁴⁸

Kâl şeyhi sözde şeyh, işin sözlü tarafını bilen;

Yol veya yal şeyhi ise, menfaatçi şeyh; mensuplarını bir takım çıkarlar için çevresinde tutan sahtekâr. Sakınılması gereken kişidir.¹³⁴⁹

Şeyhülislâm Kemalpaşazade kuddise sırruhu'l-azîz (d.1468-h.y.t. 15 Nisan 1534) göre şeyhlerin vasıflarını *Müniretü'l-Islam*¹³⁵⁰ adlı kitabındaki açıklamaları bu durumu çok güzel ortaya koymuştur. Özet olarak;

Şeyhin dört alameti vardır:

- 1) Müridinin dinî ve dünyevî şüphelerini giderecek kadar âlim olması,
- 2) Hübbü'd-dünya (dünya sevgisinden) uzak durması ve kendisini heva ve arzulardan uzak tutması,

¹³⁴⁸—Hz. Ali kerremallâhü veche, Nehc'ül-Belaga, hzl: Abdülbaki Gölpınarlı, İst. h. 1390, s. 395

¹³⁴⁹— “Necmü Dâye kuddise sırruhu der ki; Şayet şifa dağıtan doktor hasta olsa kendi kendini tedavi edemez. Çünkü hastalıktan dolayı artık eski doktor değildir. Ona sağlıklı, iyi görüşlü bir doktor gerek. Şayet bulunmazsa hasta doktorun tedavisi pek fayda vermez. Müride bir yardım ulaşmaz.

Seni bilen uyumakta sen uyumaktasın

Uyuyan uyuyanı nasıl uyandırısın

Artık hata ile nefse ve şeytana aldanmamak, kendi ilmine ve aklına güvenmemek gerektiği iyice anlaşılmalı. İstek tohumu gönüle düşünce, gaybın hizmetçilerine saygı göstermeli, onları bir ganimet olarak görmelidir. Meşâyih bu konuda, kendi tasarrufunda olmaktansa bir kedinin tasarrufunda olmak daha iyidir, “*Neşimizle bir an baş başa bırakma*” demişlerdir. Ayrıca demişlerdir ki, Kaf dan Kaf'a uçmaktansa bir sivrisineğin kanadı altında olmak daha iyidir. Bu sözlerin hepsi şöhret afetinden kaçınmak gerektiğine işaret etmektedir.” (ÇAVUŞOĞLU, a.g.e. s.137)

¹³⁵⁰—Müniretü'l-İslâm, Süleymaniye Ktp. Bsad Efendi, nr. 1188, vr. 29b. vd.-SARAÇ, M. Ali Yekta, *Şeyhülislâm Kemalpaşazâde*, 1999, s.26–28

3) Diğer insanların ve müridlerinin elinde bulunan imkânlarla tamah etmesi,

4) Bütün fiil ve sözlerinin şeriate muvafık olması.

Eğer bu dört vasıf bir kişide yoksa ve o kişi de şeyhlik davasında bulunuyorsa o yalancıdır. Yalancı ise, sadıklara şeyh olamaz. Şeyh ve müridin ilk vazifesi şeriatı bilmektir. Şeriat ise, Allah Teâlâ ve Rasûlullah sallallâhü aleyhi ve sellem emir ve yasaklarıdır.

“Kendisini şeyh ilan eden kişi için iki durum söz konusudur. Eğer o kişi ilim ve hilm sahibi, dünya sevgisinden yüz çevirmiş, şüpheli şeylerden uzak duran, söz ve fiilen şeriatın muktezasına uygun, talimi ve nasihati delil ile olan birisi ise, işte o kişi Allah Teâlâ’nın ve Rasûlullah sallallâhü aleyhi ve sellem gerçek halifesidir. Ama o kişide bu hususiyetler yok ise, o zaman o kişi şeytanın halifesidir. Şeytanın halifesi ise, şeriatın hükmüne göre hem sapmış hem de doğru yoldan insanları saptırmış biri kişidir. Zira meşru olanı inkâr etmiş ve onun yerine batıl deliller koymuş demektir. Kadı, müftü ve diğer din âlimlerine düşen bu kişinin şerr ve fesadını ehl-i İslâm’ın yolundan kaldırmalarıdır....”

“Devlet idarecileri ve dünya ehli zamanımızın şeyhlerini severler. Zira onlar rablerine onların sahip oldukları mansıb ve devletlerinin artması için dua ederler. Hâlbuki dünya mansıbları onları Allah Teâlâ’dan uzaklaştırmaktadır. Zamanımızın şeyhleri de idarecileri ve ehl-i dünyayı sever, onların gönüllerini celb etmek, mallarını almak için önlerinde küçüklük gösterirler... Eski zamanın şeyhleri kendilerini sevenlerin Allah Teâlâ’ya yakınlaşması ve onun katındaki derecelerinin yükselmesi için dua ederler ve insanların ellerindeki mal mülkten yüz çevirirlerdi. Günümüzün şeyhleri ise, (sanki) kendilerini sevenlerin Allah Teâlâ’dan uzaklaşmaları ve helak olmaları için dua ediyor, insanların mallarını almak istiyorlar...”¹³⁵¹

Mürid: lügatte irade sahibi ve dileyen anlamıdır.

Tasavvufta ise, iradesini Allah Teâlâ’nın ve mürşidin iradesine teslim etmiş, iradesi olmayan kimse demektir. Bu anlamda şeyh ile mürid arasındaki ilişki çok yüksek düzeyde; bir sevgi ve teslimiyet ilişkisidir.

Kamil bir mürşide bağlanmak gerekli midir?

İnsanın manevi yolculuğa çıkmadan önce bir mürşid araması gerekir.

Sâlik, tasavvuf imamlarından, nasihati kendisini etkileyeceği, sohbetinde yetişeceği bir mürşid arar. Bu arayışında nefsinin ve halkın tüm arzularını kenara bırakır, yalnız arayıp tabi olduğu şahsın hükmüne gitmeği amaçlar. O arayıp bulduğu hekim (imam, mürşid’i kâmil), buna nazar ederek hastalığının sebebini bilir devasını da ona gösterir. Böylece derdine derman bulur, yüce Allah Teâlâ’nın izniyle iyileşir. Şayet mürşide, (dünya) sebeplerinden bir şey için gitmiş ise, boş yere vaktini zayi etmiştir, ona hekimin sözü tesit etmez. Ebu Yezid-i Bestamî kuddise sırruhu’l-azîz şöyle demiş:

¹³⁵¹—Süleymaniye Ktp. Esad Efendi, nr. 1188, vr. 33b.vd.- SARAÇ, M. Ali Yekta, *Şeyhülislâm Kemalpaşazâde*, 1999, s. 28

*“Sen hiçbir şeysiz ol ki, her şey senin için olsun.”*¹³⁵²

Maraşî Ahmed Tahir kuddise sırruhu'l-azîz Hazretleri buyurdu ki;

*“Her müridin bir mürşidi vardır. Mürşitsiz mürid olmaz. Her mürid dünyaya iki defa doğar. Birinci doğuş ana rahminden gelmekte, ikinci doğuş mürşide mülâki olmaktır.”*¹³⁵³

Nakşibendiyye tarikatında Abdûlhâlîk Gucevânî kaddese'llâhü sırrahu'l azîz tarafından konulan on bir prensipten biri olan *“Sefer der-vatan”* ın bir anlamı da mürşid aramak için yolculuğa çıkmak demektir. Bu konuda üç türlü hal vardır.

—Bir mürşide bağlanmadan nefsinin şerrinden kurtulamayacak ve harama düşecek kimseler için, **farz**;

—Manevi derecesinin yükselmesine yardımcı olacak kimseler için **müstehab**;

—İntisap kendilerine bir şey kazandırmayacak olanlar için **mubahtır**.

Her terbiyede olduğu gibi, mürşide bağlanmadan tasavvufi bir hayatın gerçekleşmesi mümkün olmaz. Tasavvufi hayata giren kimse de, bu yoldan geçmiş ve sonuç almış olan kimseden, elinde kitaplar, eserler ve bilgiler bulunan kimseye nazaran, daha çok istifade eder. Çünkü tasavvuf nazari bir ilim değil, tatbiki bir ilimdir. Mürşide bağlanmayan kişi, böyle bir yolda önemli bir rehberden mahrum olarak yola çıkmış demektir.

Ebu Bekir Şiblî kuddise sırruhu'l-azîz buyur ki;

*“Vasitasız olarak Allah Teâlâ ile oturmak güçtür.”*¹³⁵⁴

Mesela; bir kişi geceleyin bir şehre girmek isterse, yolu bilmezse, yol üzerinde haydutlar olduğu bildirilse veya bilse, iki şeye muhtaç olur.

Biri fener, ikincisi rehber'dir.¹³⁵⁵

¹³⁵²—Ebu Abdurrahman Sülemî, Risâleler, trc. Süleyman ATEŞ, Ankara, 1981, s. 7

¹³⁵³—KÜÇÜK, a.g.e., s. 57

¹³⁵⁴—Tezkiretü'l-Evliya s. 666

¹³⁵⁵—Rehber konusunda beyinin çalışması hakkında şu olayın unutulmaması gerekir.

“Beynimiz sadece mümkün olduğuna inandığımızı gösterecek şekilde çalışır. Örnekleri daha önce içimizde var olanlarla şartlanma yollu eşleştiririz. Doğru olduğuna inandığım harika bir hikâyeye göre Kızılderililer Karayip Adalarındaki yerli Amerikan Kızılderiler Columbus'un gemilerinin yanaştığını gördükleri zaman onları hiçbir şekilde görememiş. Çünkü daha önce gördükleri hiçbir şeye benzemiyormuş görememişler. Columbus'un donanması Karayiplere vardığı zaman hiçbir yerli gemileri göremedi ufukta var olmalarına rağmen. Gemileri göremeyişlerinin nedeni beyinlerinde yelkenlilerin var olduğuna dair bir bilgi ya da deneyim bulunmamasıydı. Bu yüzden bakan, okyanusta dalgalanmalar olduğunu fark eder. Fakat hiç gemi görmez. Sonuca ne sebep oluyor diye merak etmeye başlar. Böylece her gün çıkıp bakar bakar ve bakar. Ve belli bir zaman sonra gemileri görebilir. Ve bir kez gemile-

Buna göre nefis yolunda; fener *esaslar*, yol *usul*, rehber *yol gösteren* dir. Terbiyede gideceği şehirde *hakikât şehri* yani insan olmanın sırrına kavuşmaktır.

Eğer feneri olsa, rehberi olmazsa isteğine kavuşamaz. Fenersiz gidecek olursa bu sefer de yolunu kaybedip telef olur. Rehberi olsa feneri bulunmazsa, rehberini göremez yolu kaybeder.

Mürşidin nefes ateşinden, telkin çakmağı ile talibin kalbin kavına bir kıvılcım yetişmezse veya büyüklerin billur nazarına talip kendini tam teslim ile gelmezse emeği hebadır. Her ne kadar çalışsa da boştur. Ol ateşi bulup ciğerini pişiremez. Nitekim yönün ocağa dönmeyen her ne kadar üfürse ocağı yakamaz ve yemek pişirmez.¹³⁵⁶

Eğer bu yola giren hakikî üstada yolu uğramazsa, o zamanda hak olana ulaşması da mümkün değildir.¹³⁵⁷ Çünkü şeytanın ve nefsin hak yolundan görünüp azdırmaları çok olmaktadır.¹³⁵⁸ İnsan terbiye edilmeden önce şeytanın ve nefsin yönlendirmelerine karşı istekli olduğundan hataya düşme ihtimalleri çok olmaktadır. Çünkü dış âlemdeki kötülüklerin bir benzeri insanın içinde de bulunmaktadır.

[Cenâb-ı Allah Teâlâ buyurur: *“Rabbimize yönelin”*¹³⁵⁹ yani Rabbimize bey’at edin demektir. *“Ve O’na ulaşmaya yol arayın.”*¹³⁶⁰ Yani Hakk’a ulaştırıcı isteyin demektir. Hakk’a ulaştırıcı olan mürşidi kâmilidir. Yani mürşidi kâmile bey’at ediniz, ona bağlanınız, o sizi Hakk’a ulaştırır, demektir.

ri gördüğü zaman gemilerin orada var olduğunu herkese anlatır. Çünkü herkes ona inanmıştır ve güvenmiştir onlar da görürler.” **(Kuantum Fizik Belgeseli)**

Onun için bilgiyi verenin bulunması ile gerçek hakkındaki doğruya tam olarak ulaşabiliriz. Rasüllerin gelmesi bunu en güzel şekilde açıklar.

¹³⁵⁶—Arif, Hüseyin, *Yunus Emre*, İstanbul, 1977 s.52

¹³⁵⁷—Onun için terbiye yolunda önderlere ihtiyaç vardır. İhtiyacın sırrını bilmeyenler, *“Allah Teâlâ insanı kimseye muhtaç etmesin”* diye dua ederler. Hâlbuki bu âlemde ihtiyaçsız kimse bulunmaz. Büyük bir ayet olan insan dahi ana ve babaya muhtaç olarak yaratılmıştır. Bu nedenle öğrenci öğretmene, öğretmen öğrenciye, Efendi hizmetkâra, hizmetkâr Efendiye muhtaçtır. Öğrenci olmasa öğretmen kimi irşat edebilir. Yaratılmış şeyler için ne gerekli ise, onu Allah Teâlâ yaratmıştır.

¹³⁵⁸—“Uzlete çekilmiş bir kimse, dışarıda davullar ile asker çağrıldığını işitmiş. Nefsi ona: *“Kalk, ne duruyorsun? Din uğrunda harbe git... Ya gazi olursun ya şehit!”* demiş. Nefsinin bu teşvikine karşı bu zat:

“Ey nefsim, hayır için beni teşvik etmezsin. Bu işten maksadın nedir?” diye sorunca, nefsi:

“Eğer muharebede ölürsen, ölüm bir keredir, kurtulurum. Çünkü sen beni her an yerden yere vurmakla durmadan öldürüyorsun!” demiş.”(Ken’an Rifâî, a.g.e. s. 23)

¹³⁵⁹—Zümer, 54

¹³⁶⁰—Mâide, 35

“Ve doğrusu Allah dilediğini saptırır ve kendisine yöneleni doğru yola erİştirir. Onlar inanmışlar, kalpleri Allah Teâlâ’yı anmakla huzura kavuşmuştur. Dikkat edin, kalpler ancak Allah Teâlâ’yı anmakla huzura kavuşur.”

¹³⁶¹ Allah Teâlâ murat ettiği kimseyi dalâlette bırakır ve kendine bağlanan yani bey’at edenlere hidayet eder. O hidayet bulanlar bey’at ehli olup imana gelen ve Allah Teâlâ’nın zikri ile kalpleri huzura kavuşan âşıklardır. Batın manası demektir ki; “Bey’at edip zikir ehli olan âşıklara Allah Teâlâ hidayet eder. Hidayetten murat Hakk’ın cezbisidir yani bir kimse bey’at edip zikir ehli olursa Allah Teâlâ onun gönlüne kendi tarafından bir cezbe bırakır, o cezbe ile Hakk’a ulaşır. Kalbi huzur bulur. Çünkü Hakk’a ulaşmadıkça kalp huzur bulmaz. Nitekim Rasûlullah sallallâhü aleyhi ve sellem

“Allah’a ulaşmadıkça müminler için huzur yoktur” ¹³⁶² buyurdu.

Rasûlullah sallallâhü aleyhi ve sellem şöyle dedi:

“Kur’ân’ın bazı âyetleri, bazı âyetlerini tefsir eder.” Yani Kur’ân’ın bazı yerleri, diğer yerlerini tefsir eder. **“Ey Muhammed, şüphesiz sana baş eğerek ellerini verener, Allah Teâlâ’ya baş eğip el vermiş sayılırlar. Allah’ın eli onların ellerinin üstündedir.”** ¹³⁶³ Ve **“Ey Muhammed, Allah müminlerden, ağaç altında sana baş eğerek el verirken yemin olsun ki, hoşnut olmuştur.”**

¹³⁶⁴ Yani, ey Muhammed, şu kimseler ki, sana bey’at ettiler, onların elleri üzerindeki el, Allah Teâlâ’nın elidir, kudretidir ve yine ey Muhammed, Allah Teâlâ inananlardan razı oldu. Çünkü onlar sana bey’at ettiler, diye rızasının bey’atta olduğunu bildirdi. Ve kadınlar hakkında

“Ey nebi, inanmış kadınlar, Allah Teâlâ’ya hiç bir ortak koşmamak şartıyla sana bey’at etmek üzere geldikleri zaman, onları kabul et, onlara Allah Teâlâ’dan bağışlanma dile.” ¹³⁶⁵ Buyurdu. Yani ey Muhammed, kadınlar sana bey’at etmeye geldikleri zaman, onlara bey’at verip tevbe ettir ki, Allah Teâlâ’ya ortak koşmasınlar, buyurdu.

Şimdi bu ayetlerden anlaşıldı ki, Allah Teâlâ’nın rızası bey’atta imiş. Bey’at etmeyip şeriat makamında kendiliğinden bin yıl ibadet etsen, olgunluğa ulaşamayıp tarikat, marifet ve hakikât sırlarından mahrum kalıp nefsinin ve Rab-bini bilemezsin.]¹³⁶⁶

¹³⁶¹—Ra’d, 27–28

¹³⁶²—Keşfü’l Hafâ, C. I, s. 362

¹³⁶³—Fetih, 10

¹³⁶⁴—Fetih, 18

¹³⁶⁵—Mümtahine, 12

¹³⁶⁶—Selim Divane, *Ariflerin Delili Müşkillerinin Anahtarı*, M. TATCI-H.ÇELTİK, Ank, 2004, s.33

Nisbet-i Hıfzın Keyfiyeti:¹³⁶⁷

Nisbetin hıfzı, Nakşibendilikte büyük şart olmasının sebebi şudur:

Nisbetin manası, müşşidin müritten aldığı ahid ve tâlim eylediği zikir ve ubûdiyyetten ibarettir. Bu manaca nisbet, tarîkatın aynîsidir. İhvan bu nisbeti hıfz etmezse, tarîkatı hıfz etmemiş olur. Tarîkatı hıfz etmeyen ise, tard olunur. Bu veçhile Allah Teâlâ'ya yakın olamaz.

“Fikrini zikre, zikrini kalbe, kalbini de müşşide ayna yapıp, Hakka rapt edesin ki, bu şekilde varlığını verip, intisap sahibi olsun”¹³⁶⁸

Mürid, müşşid ile yaptığı ahd ü misakın ve öğrendiği zikir ve ibadet âdabının icaplarını yerine getirmekte sebat edecek ve bu âdâb ve ibadetlere tamamen alışıp, mânevi haz duymuş olacaktır. İhvan vazifesinden en küçük bir hususu terk etmeyecek ve müşşid tarafından kendisine verilen derse hiç bir şeyi ziyade kılmayacak ve müşşidi her hâl u kârda kendisine kılavuz bilecek, aynı zamanda her türlü feyz ve fütuhatin müşşid vasıtasıyla olabileceğine inanacaktır. Eğer ihvan, müşşidden aldığı bir emri terk ederse ahdini bozmuş, sözünden dönmüş ve dalâlete düşmüş olur. O takdirde mürid, müşşide karşı özür dileyecek ve yeniden ahd ü misak edecek ve nisbeti yenileyecektir.¹³⁶⁹

“Sâlik başlangıçta inancını tam teslimiyetle bir pîre teslim edip her emrine itaat ve hizmet ve ihtimam ile çalışırsa yolu Hakk'a gider. Lâkin otuz, kırk günde pîrim himmetiyle irşâd olurum deyip azm ile zikri ve fikir ile çalışır ve gönülü acele ile Hakk'tan tecellî-i cemâl ümit eder. Lâkin istediği gibi, nefsin muradı hâsıl olmayıp zamanla zikir ve fikrini terk eder, sonra şeyhine güvenip birkaç gün bu hâle sabır edemeyip şeyhin mahremlerine ve hadimlerine şeyhten şikâyet ettikte, o -azîze onun şikâyetinden haber verdiklerinde tebessüm edip cevap vermez. Sonra bir zaman geçtikten sonra şeyhinden yüz döndürüp ahbablarına, akrabasına ve akranına söyler ki,

“Bizim şeyhimizi ben tasarruf sahibi bir müşşid-i kâmil zannedirdim. Lâkin zannım gibi değil imiş. Bende bu ilim, fazilet ve ciddi çalışma, amel ve kabiliyet var iken, beni terbiye edip insân-ı kâmil edemedi. Şimdi bildim ve anladım ki, onlar dahi benim gibi âciz ve zayıf imiş. Abes yere zahmet verip gönlümüze ağırlık verdiler” dedikte, onun küstahlığına nazar etmeyip yine onun ıslâhına hüsn-i teveccüh olurlar. Bu esnada o mürit, şeyhi ziyaretine vardıkta, onun bu makama uğradığını bildiğinden dolayı lutf ile muamele edip nasihat ile rıza makamına delil olup Hakk yoluna rağbet ettirip ve bazı hizmet teklif edip onu im-

¹³⁶⁷—Nasrullah Efendi, a.g.e. s. 149

¹³⁶⁸—YARAR, a.g.e. s.188, 193.mektub

¹³⁶⁹—AHDİ BOZMAK: Müşşide karşı inanmamak, hakkına riayet etmemek ve kendisinden aldığı emri terk etmek ve başka müşşidlerin sohbetlerine hazır olmak...

Bir müridin, iki müşşide nisbeti varsa, o mürid asla felah bulmaz. Müride, kendi müşşidinden başkalarıyla görüşmek ve Müşşidinin hilâfında olan kimselerle sohbet etmek caiz değildir. Mürid “Ancak benim müşşidim Allah Teâlâ'ya vâsıl olmuştur. Ve beni ancak, benim müşşidim Allah Teâlâ'ya vâsıl eder.” Demelidir.

tihan eder. Ama o sâlik kulağına girmeyip nasihati kabul etmez ve hizmetini görüp rızasında bulunmaz. Huzurunda ve arkasından küstahlık edip şeyhe itiraz ve atma tutma yapıp aklî deliller ve naklî ile -azîzi töhmet altında bırakmaya çalışır. O, onun hâlini ilhâm-ı rabbaniyle bildikte, Hakk'ın izni ile onun terbiyesinden fariğ olup gönlünden çıkarıp nefret eder. O sâlik meclisten gidip evvelki fitne ve fesadına koşarak nefesine tâbi olup gider.¹³⁷⁰

“Saadet sahibi Rasûlullah sallallâhü aleyhi ve sellem in ortaya çıkışında, Ashâb-ı Kiram Hazretleri radiyallahü anhüm birlikleri tam ve noksansız idi. Ama nübüvvet kemâl buldukça hepsinde kalplere kabiliyetler geldi. Birbirine rekabet lâzım geldi. Aralarında neler neler oldu. Siyer kitaplarında bunlar yazılıdır. Okuyanlar durumu bilirler. Üç ve belki de dörtte biri aynı mümin. Diğerleri münafıklığa düştüler. Benzetme olmasın da, bizim de bugünkü hâlimiz böyle. Her gün fukara (dervişler) arasında uydurma, düzme ve yalan sözler zuhur etmektedir ki, işiten hayrette kalır. Hâlâ içimde gizli olan, tekkede olanların hepsini def edip, dışarıdan görevle bir imam ve müezzin tedarik ederek ve avam şeklinde bir hizmetkâr bulmak. Hakkı arayanlar da, rüyası ve derdi olduğunda gelsin; haberini alsın; gitsin. Başka çaresini bulamadım. Kime gönül bağlayayım?”¹³⁷¹

“Ne hâldir bilinmez. Zamane müridleri kendi hâllerini ve gayretlerini bilmeyip, mürid iken mürşid gibi davranırlar, batını ve mânevî zevkimiz yok derler. Subhânallah! Hastasın; hastalık sıfatı, illele meydana gelir. Hastalık olmasa, hasta olma hâli nasıl belirirdi? Behey deli! Akıllıyım dersin, mürşidin işlerine tarizde, itirazlarda bulunursun. Ya Hazret-i Allah Teâlâ'dan utanıp, evliyâullahtan hayâ etmez misin? Halife-i zatî, işinde kimseye bağlı değildir. Doğru yanlış sorulmaz. O'nun işi zâtını ilgilendirir. Soru ve cevap kendisinden kendinedir. Çünkü mürîd oldun. İhtiyarî ölüm tahsil et. Bu suretle nefsini bilip, sıddık sıfatıyla nitelenmiş ol. Yoksa mecâzî hayatta ne yola çıkarsın, behey gafil. Adın Ahmed, Mehmed; Mustafa diye onurlanırsın. İşin ise, gafil işi. Utanmaz mısın? Gaflet sahiplerinin yanında ne söylersin? Onlar hayrı şerri bilmezler, ihtiyarî ölüm (Ölmeden evvel ölünüz hadis-i şerifine işaret ediyor.) sahibi olup, bu mecâzî varlıktan kurtulup, gafletten uyanmamışlardır. Uykuda konuşan, sayıklar. Onun sözüne itibar olunur mu? Uyanık (kalıp gözü açık) olanlar, saçma sapan sözler söyleyenlere gülerler. Uyanıklık kılığına bürünmüşsün. Hakikâten uyanık olanlara merhamet etmez misin? Bu halini ârif-i billah olanlar görüp:

“Taş atan bizden, atıran bizden değil” demişler.”¹³⁷²

Müridin (İhvânın) Durumu

* Mürid ben oldum olgunlaştım dememeli, yokluk içinde olmalıdır.

“En büyük sermaye, sermayesizliktir. En büyük bilgi, bilgisizliktir. Keza,

¹³⁷⁰—Aşçı İbrahim Dede, a.g.e. c. II, s.667

¹³⁷¹—YARAR, a.g.e. s.92, 48. mektup

¹³⁷²—YARAR, a.g.e. s.90, 47. mektup

en büyük âlet, âletsizliktir.

(Henüz bir yaşında olan küçük torununu göstererek:) Bak görüyorsun bu çocukta ne sermaye var? Fakat herkes ona sermaye yetiştiriyor. Bir şeye kadir olmadığı için ona bakıyor, yediriyor, giydiriyor, istirahatını düşünüyor. Âleti yok, fakat âletler içinde...

Ne mutlu o kimseye ki, acz ve hayret, kuvvet ve gıdasıdır. O, iki dünyada da dostun gölgesinde uyur.

Acz ve hayret gibi sermaye mi olur? deme. Hazret-i Musa aleyhisselâm, Cenâb-ı Hakk'a:

“Yâ Rabbî bu zamanda benim gibi, bir kulun var mı?” Deyince Cenâb-ı Hak da Musa'ya:

“Gît Hızır'a... Sana göstereyim...” dedi. Musa gitti ve bakınca elinde yüz bin asa ile yüz bin Musa gördü. İşte o zaman: Rabbi zidnî fike tehayyüren

“Yâ Rabbî, senin hakkında hayretimi ziyâde et,” dedi.¹³⁷³

Hakk'ı anlamak kolaydır. Yaramaz huyları iyi huylara değişmek güçtür. Onun için geçmişteki âşıklar kırkar, ellişer yıl sülûk eylediler. Bir âşık hayvan huyunu terk edip insan huyu ile huylanmazsa her ne kadar ledün ilmi bilse, hakikâte ulaşmış değildir, yalancıdır. Çünkü ben insanım der; ama sîreti hayvandır. Hayvan iken insanlık davası etmek, göz göre göre yalan söylemektir.¹³⁷⁴

“Tecellî, herkesin istidat ve kabiliyetine, yani kabına göredir. Bu kaplardan meselâ bir fincanın, bir bardağın üstünden deryayı da geçersen, istiabı kadar alır ve dolunca da, hal diliyle; doldum, diyerek geri kalan akıp gider. Keza bir kazan, bir havuz ve ilh... için de aynı kânun hâkimdir. Tâ deryaya varıncaya kadar...

Gerçi her kabın dolunca, doldum, demesi tabiidir. Fakat bir fincanın bir kazana nisbetle doldum diyip övünmesi ne kadar gülünçtür.

İşte, bu alış ve istidat sebebiyle, herkese kabiliyetine göre tecellî vâki' olur. Fakat azamet-i ilâhiyyeye nihayet yoktur. Öyle olmamış olsa, Hazret-i Resûl-i Ekrem sallallâhü aleyhi ve sellem:

“Yâ Rabbî senin marifetini hakkıyla bilemedik” buyurur muydu?¹³⁷⁵

Şunu da bilmelidir ki, müridler bazen pirleri hakkında bir tevehümme kapılıp, pirlere makamına kavuştuklarını, onunla beraber ve eşit olduklarını düşünürler. İşin hakikâti anlattığımız gibidir. Onunla eşit görmesi, ancak o makamlara kavuşması halindedir, o makamların hâsıl olmasında değildir. Zira hâsıl olan, tufeyli olmakla hâsıl olmuştur. Buradan, müridin mürşidi derecesine çıkamayacağı, onunla aynı seviyeye gelemeyeceği de anlaşılmalıdır. Öyle değildir. Aynı seviyeye gelmek mümkün ve caizdir. Hatta vaki'dir. Lakin fark, o makamın hâ-

¹³⁷³—Ken'an Rifâî, *a.g.e.* s.286

¹³⁷⁴—Selim Divane, Ariflerin Delili Müşküllerinin Anahtarı, Mustafa TATCI-Halil ÇELTİK, Ankara, 2004, s. 76

¹³⁷⁵—Ken'an Rifâî, *a.g.e.* s. 17

sıl olması ile o makama vasıl olmakta olup, çok incedir. Her mürid bunu anlayacak dereceye ve hale kavuşamaz. Bu farkı anlayabilmekte sahih keşf ve sarîh ilham şarttır. Allah Teâlâ en doğrusunu ilham edicidir. Hidayet üzere olanlara selam olsun. (14. Bölüm) ¹³⁷⁶

Sadreddîn-i Konevî kaddese'llâhü sırrahu'l-azîz hazretlerinin müridlerinden birisi izinsiz halvete girer. Bu nedenle bir kaç gün ortadan kaybolur. Hz. Şeyh onun nerede olduğunu arkadaşlarından sorar. Halvette bulunduğunu haber verirler. Cenâb-ı şeyh onun halvet-hânesine gider. Birçok yazılar yazmakla meşgul bulur.

“Bu yazdığın nedir?” diye sorar. Mürid cevaben der ki:

“Şeyhim, vaktaki halvete girdim, önümde birisi zahir olup Hz. Cibril olduğunu söyledi ve sana ledünnî ilimleri öğreteceğim dedi, ve ağzıma tükürdü. Bu hâlin peşinden bende bir çok mânalar kalbime doğdu. Şimdi kaybolmaması için o ilimleri tespit ve yazmakla meşgûlüm.” Hz. Şeyh tebessüm edip buyurdular ki:

“Sen Cibril’in gelmesinden önce ne ile meşgûldün?” Mürid:

“Zikrullâh ile meşgul idim” dedi. Hz. Şeyh irşâden buyurdular ki:

“Hiç Hz. Cibril, Hakk’a teveccüh edip zikrullâh ile meşgûl olan bir kimsenin kalbini ayırmak ister mi? Zuhur eden Cibril değil, seni Hakk’tan ayırmak isteyen şeytân-ı laîn idi. Sen benim iznim olmaksızın halvete girdiğin için bu fitneye mübtelâ oldun. Şimdi halvetten çık, ve bu şeytânî ilhâmları dahi imha et!” ¹³⁷⁷

***Mürid beni efendim yetiştirmedi dememelidir.**

Mustafa Özeren kuddise sırruhu'l-azîz insanın mânevî durumunu, hâlini, nereye kadar terakki etmiş olduğunu bilememesi gibi, müşkil meselelerinde şöyle buyurdular ki:

“Bazı kimseler gidecekleri yere perdeler ile kapatılmış arabalarda giderler. Onları kimse görmez, kendileri de nereye gittiklerini bilmezler. Varacakları yere vâsıl olunca, kapıcılar koşar, perdeleri açar, onları karşılar” ve sonra da şunları ilâve etmişlerdi: **“Acele etmemeli. Aksi halde insan ya benliğine kapılır veya meczûb olur.”** ¹³⁷⁸

Unutulmamalıdır ki, **“halka eğride olsa kapıdadır.”** Bu yola talip olan kendini kapıya bend ederse, hedefine varmış demektir. Çünkü kapı kulpu büyük ve küçükler tarafından kabul edilmiş demektir.

***Mürid vaktini iyi geçirmeli, itiraz etmemelidir.**

¹³⁷⁶—İmam-ı Rabbani, Mebde’ ve Me’ad, İst. 2000, s. 35

¹³⁷⁷— KONUK, Ahmed Avni, "et-Tedbîrâtü'l-İlâhiyye fi Islâhı Memleketi'l-İnsâniyye" Tercüme ve Şerhi, hzl: Mustafa TAHRALI, İst. 1992, s. 273

¹³⁷⁸—GÜNEREN, a.g.e., s. 36

Allah Teâlâ dedi ki; Çocuk, anası kendisine kırsa bile yine anasına sarılır! Ondan başka birisinin varlığını bile bilmez... Ondan mahmurdur, ondan sarhoş. Anası ona bir sille indirse yine anasına gelir, ona sokulur. Ondan başka kimse-den yardım istemez... Bütün şerri de odur, bütün hayrı da o.

Senin hatırında da hayırdan, şerden bizden başka kimse yok... Başka yerle-re dönüp bakmıyorsun bile! Benden başka ne varsa sence taştan, kerpiçten ibaret... İster çocuk olsun, ister genç, ister ihtiyar, hiç kimseye aldırış ettiğin yok.

Namazda “İyyake na’büdü- yalnız sana taparız” ve bela vakitlerinde “Sen-sen başkasından yardım istemeyiz” demek de buna benzer. Bu “İyyake na’büdü” sözlükte hasırdır ve ancak ziyamı gidermeye münhasırdır.

“İyyake nestain” de hasır içindir ve yardım istemeyi yalnız Allah Teâlâ’ya hasreder. Yani bu ayetin manası şudur: Ancak sana ibadet ederiz ve ancak sen-den yardım isteriz.¹³⁷⁹

* Mürid şeyhten bir işaret gelmeyince herhangi bir işe başlamamalıdır.

Nuri Atasoy isimli ihvandan dinledim.

“Efendi Hazretlerini ziyaret için Taşköprü’den babam, ben ve ihvanlar on iki kişilik minibüs ile Sivas’a gittik. Bu arada sahra sohbetlerine Efendi Hazretlerini de götürüp getiriyordum. Babam tarîkate biraz muarızdı. Artık canı sıkılınca gitmemiz için izin istemek mecburiyeti hâsıl olmuştu. Bu arada Şarkışla Höyük Köyü’nde bulunan Hasan Hüseyin Şahin adlı asker arkadaşımı da ziyaret etmek istiyordum. Efendi Hazretlerine izin için müracaat ettik. Fakat **“Gardaşım! Taşköprülüler bugünde kalsınlar, yarın giderler”** dediyse de ısrarımız karşısında, bizi yola vurmak için minibüsün yanına geldi şöylece her tarafına, altına, üstüne dahi baktı. Sonra arabanın sol farını eliyle sıvazladı. Sonra **“Haydi, Gardaşım Allah’a emanet olun”** diyerek bizi uğurladı. Biz yola düştük ama ciğerimizde bir yangın bir üzüntü peyda oldu. Yol artık bizim için sıkıntıdan başka bir şey vermiyordu. Efendi Hazretleri-nin sözünü tutmamak ağır gelmişti. Bu düşüncelerle köyü fark edemeyip üç kilometre geçmiş Şarkışla’ya vasıl olmuşuz. Geri dönmek içinde babam razı olmuyordu. Arkadaşımı da ziyaret edemeden Kayseri yoluna revan olduk. Yolda aniden önümüze bir at çıkmasın mı? Attan minibüsü kurtardık, meğer tayı da varmış. Minibüsün sol farına çarptı ve yolun kenarına savruldu. Bu hal üzere bir sarsıntı geçirdik ama, Allah Teâlâ’ya çok şükür Efendi Hazret-lerinin nazarının ve sıvazlamasının sırrı açığa çıktı. Bizlere bir şey olmadı. Ancak bu hadise ihvan kardeşlerimiz ve bize ders oldu.”

Ali Eriş isimli ihvandan dinledim.

Korgan’dan iki kişi ile Efendi Hazretlerini ziyaret ettiğimizde yanımızda Kiraz Hoca vardı. Kiraz Hoca, Efendi Hazretlerine **“Beni vekil hacca gön-dermek istiyorlar, ne buyurursunuz”** dedi. Efendi Hazretleri;

¹³⁷⁹—Mesnevi c.IV, b.2923–2933

“Ben bu işte yokum, taş atsan bana değmez.” Buyurdu.

Daha sonra Efendi Hazretlerinin yanından ayrıldıktan sonra Kiraz Hocaya dedim ki;

“Hem adamdan parasını aldın, şimdide izin istiyorsun. Hemen parayı iade et” dedim. Fakat iade olmadığı gibi, hacca da gitti. Bu işten Efendi Hazretleri razı olmamıştı.

***Huzurda ve gaybette onun işaretiyle gitmeli gelmelidir.**

Tokatlı Kuzum Dede anlatmıştır.

Efendi Hazretleri Ulu Camii'ye yardım toplamak için Tokat'a birkaç defa geldiğinde hizmet ettiğini, atının yularından tuttuğunu köy köy dolaştıklarını anlatırken,

“Bir gün Efendi Hazretlerinin atının yularını tutuyordum. Fakat yerdeki taşların üzerinde Lâ ilâhe illallah yazılarını görmeye başladım ve tedirgin oldum, yürüyemedim.” Efendi Hazretleri

“Gardaşım! Ne oldu?” bende durumu anlattım. Efendi Hazretleri

“Gardaşım! Dersini değiştirelim” dersimi değiştirdi ve bendeki hal kayboldu.

Şeyh Süleyman-ı Dârâni kuddise sırruhu'l-azîzin bir sadık müridi vardı, aynı zamanda ekmekçisi idi. Her ne iş görse, şeyhe danışmadan işlemezdi. Bir gün şeyhe gelip:

—*Hamur yoğurayım mı?* Diye sordu. Hazret-i şeyh:

—*Yoğur*, buyurdu. Biraz sonra, tekrar geldi:

—*Fırın yakayım mı?* Diye sordu. Hazret-i şeyh:

—*Yak*, buyurdu. Gitti, hamuru yoğurdu, fırını yaktı ve tekrar geldi:

—*Şeyhim, dedi. Hamur yoğuruldu, fırın yandı, şimdi ne yapayım?*

Şeyh kendisine kızdı ve:

—*Git, içine gir*, buyurdu.

Derviş gitti, yanan fırının içine girdi ve bağdaş kurup oturdu. Zikrullah ile meşgul olmağa başladı.

Bir müddet sonra, şeyhin aklına geldi. Fırının bulunduğu yere gidip baktı ki, derviş kızgın fırının içinde zikrediyor. Mübarek elini uzattı:

—*Ey derviş, gel dışarı çık.. Sıkın seninle beraberdir. Ateş bile sana gülistan olmuş*, buyurarak onu dışarı çıkardı, arkasını sıvadı ve himmet etti derviş muradına erdi ve o teslimiyeti yüzünden büyük bir şeyh oldu.¹³⁸⁰

***Mürid kendinde oluşan mânevî olgunluk keşf keramet vb. şeyleri mürşidinin ikramı olarak görmeli, kendinden bilmemelidir.**

“Mükâşefe, bir kâmil mürşide el veren dervişin, iptidâi hâlinde olur ki,

¹³⁸⁰—Eşrefoğlu Rumî, Müzekkin Nüfus, İst, s. 485

mürşidin kalbi feyzinden, sâlikinin kalbine ilham olunan feyzdir. Hatta Zaman-ı Saadet'te Rasûlullah sallallâhü aleyhi ve sellem Efendimizin vahiy kitabetine kadar çıkmış Abdullah ibni Şerh ismindeki adam, gelen vahiy yazarken bilmedi ki, kendi kalbine akseden Efendimizin nuru idi. Fakat bunu bilmedi ve dergâh-ı ilâhîden kovuldu, ölünceye kadar da tövbe nasip olmadı. Öyle ki, Efendimiz İbni Serh'e Âdem'in teşekkülünü izah eden ayeti söyleyip sükût buyurdıkları sırada İbni Şerh: **Fetebârek'Allâhü ahsenü'l-hâlikîn** (Mûminûn 14) "Yaratanların en güzeli Allah, ne yücedir!" dedi. Efendimiz de "**ayettir, yaz!**" Buyurunca vahiy kâtibi bu feyzin Rasûlullah sallallâhü aleyhi ve sellemden kendisine aksetmiş olduğunu bilmeyerek: Bana da vahy oluyor, dedi ve işte bu suretle tardedildi.¹³⁸¹

"Kâmil, Allah Teâlâ doktorları, uzaktan adını duydular mı varlığının ta derinlerine kadar girerler! Hattâ sen doğmadan yıllarca evvelki hallerini bile görürler."¹³⁸²

* İçinin süslenmesi için acele etmemelidir. Çünkü mürşid terbiye etmek için niyet edince bir daha vazgeçmez.

Ahmed Âmiş kuddise sırruhu'l-azîz Hazretleri buyurdu ki;
" Biz bir binayı tamir ederken, kiremitlerini bile sallamayız."¹³⁸³

* Mürid mürşidine karşı tereddüt içinde, şaşkınlık içinde olmamalı, kendi meşrebini bilmelidir.

Mürid, önden giden, kılavuz olan şeyhi sınamaya kalkışırsa eşektir. Din yolunda onu sınamaya kalkıştın mı hakikâten haberi olmayan, sen sınanmış olursun... Senin cüretin, senin bilgisizliğin çırpıplak olur, âleme yayılır... Yoksa o, bu araştırmayla nereden anlaşılır; nasıl meydana çıkar?

A yiğidim, bir zerre, kalkar da dağı tartmağa girişirse terazisi parçalanır gider! Onlarda kendi akıllarınca bir terazi düzenler de Allah Teâlâ erini o teraziyle tartmağa kalkarlar! Hâlbuki o, akıl terazisine bile sığmaz... Akıl terazisini bile kırar, parçalar! Onu sınamak, ona emrine göre hükmetmek gibidir... Öyle bir padişaha buyruk buyurmaya kalkışma sakın!¹³⁸⁴

Zamanın kutbunun sözüne karşı nakli ilim, bil ki, su varken teyemmüm etmeye benzer! Kendini aptal yerine koy, ona uy da yürü...ancak bu aptallıkla kurtulabilirsin!

Babam, insanların padişahı, bunun için "**cennetliklerin çoğu aptaldır**" dedi. Akıl ve zeka sana kibir ve gurur verir... aptal ol da gönlün doğru kalsın! Aptallık dediğim halka iki kat maskara olan adamın ahmaklığı değildir... bu aptallık, ona hayran olan adamın aptallığıdır!

Kendilerini unutup Yusuf'un yüzünü görenler, o güzelliğe dalıp kalanlar...

¹³⁸¹—Ken'an Rifâî, a.g.e. s. 538

¹³⁸²—Mesnevi, c.4, b:1800

¹³⁸³—GÜNEREN, a.g.e., s. 84

¹³⁸⁴—Mesnevi c.IV, b.374–380

bu yüzden ellerini doğrayanlar yok mu işte onlar aptaldır! Aklı, dost aşkında kurban et...akılların hepside o taraftandır, odur! Akıllılar akıllarını o tarafa göndermişlerdir. Yalnız sevgili olmayan ahmak, bu tarafta kalmıştır!

Hayretle şu baştan aklın gitti mi başındaki her saç, bir baş, bir akıl kesilir! O tarafta akla, beyne düşünce zahmeti yoktur... Çünkü orada her ova, her bahçe akıl ve beyin bitirir! Bu ovadın geçer, o taraftaki ovaya gelersen nükteler duyarsın... Oradaki bağlara, bahçelere gelersen hurma fidanın sulanır, yeşerir!

Bu yoldaki köşkü, sayvanı, şöhreti şanı terk et... Kılavuzun hareket etmedikçe hareket etme! Başsız hareket eden, kuyruk olur... Böyle adamın hareketi akrebin hareketine benzer! Eğri gider, geceleri görmez, çirkindir, zehirlidir... İşi gücü, temiz bedenleri dalamak, sokmaktır!

Başını ez onun... Huyu hep budur, ahlakı hep bu... Bu huyundan vazgeçmez o! Onun için en iyi şey, başının ezilmesidir... Çünkü bu suretle can kırıntısı da o kötü tenden kurtulmuş olur! Delinin elinden silahı al da adalet ve sulh, senden razı olsun! Fakat elinde silahı olur, akli da bulunmazsa bağla elini... Yoksa yüzlerce zarar yapar.¹³⁸⁵

* Mürid müşhidinin haliyle zahir ve batında amel etmelidir.

İbrahim Düsûkî kuddise sırruhu'l-azîz şöyle buyurdu:

“Şeyhine bağlılık hususunda cehd-ü gayret göstermeyen kimse nihâyetinde mürid olup felaha eremez. O müşhid ki, kendisi uyur talebesi de uyur. Kendisi kalkar, talebesi de kalkardı.”

* Mürid sırrını şeyhin işareti olmadan söylememelidir.

Gözlüler önünde haberden bahsetmek hatadır... Çünkü bu bahis bizim gafil olduğumuza noksanlığımıza delalet eder. Gözlünün önünde susmak, sana fayda verir. “Kuran okunurken susun, dinleyin” emri, bu yüzden gelmiştir. Can gözü açık olan kâmil, sana söyle derse güzelce, edeplince söyle, sözü uzatma! Uzat diye emrederse yine emre uy, utanarak söyle!¹³⁸⁶

*Mürid Allah Teâlâ'nın rızasına aykırı hiçbir düşünceye gönlünde yer vermemelidir. Şayet olursa defetmeye çalışmalı muhaliflerin sohbetinden de kaçmalıdır.

“Tecellî, vaktidir devamı olmaz. Aniden gelir geçer. Tecellîye gönül vererek zuhurat için “*Bu da geçer ya hû*” diyerek basiret üzere olmalı. Zuhurata gönül bağlayanlar, akıl karışıklığından kurtulamazlar. Böylece zuhurat vakte bağlıdır ve tecellîlerin olma zamanıdır. Vaktin kıymetini bilip, “Bu niçin böyledir” demeyip rıza kapısında sabit durmalıdır.”¹³⁸⁷

¹³⁸⁵—Mesnevi c.IV, b.1418–1435

¹³⁸⁶—Mesnevi c.IV, b.2071–2074

¹³⁸⁷—YARAR, a.g.e. s.136, 136. mektup

*Mürîd batın huzuru ile müşahede lezzetinden başka bir şeyle meşgul olmamalıdır.

“Fihimâfih’te der ki; Zamanın güzellerini bir yere topladılar ve Mecnun’a “*Bak, Allah Teâlâ kudretiyle neler yapmıştır*” dediler. Mecnun başını kaldırıp bakmadı. Bakması için ısrar ettiler. O zaman dedi ki; Leylâ’nın sevgisi başımın üzerinde keskin bir kılıç tutmaktadır; başımı kaldırdığımda boynumu vurmasından korkarım. Mürîd şeyhin cemalinin vilayetine âşık olup siyaset vilayetinin saltanatı gönlüne iz bırakmayınca mânevî ilgi ortaya çıkmaz ve şeyhin batınından mürîde bir yardım ulaşmaz.”¹³⁸⁸

*Mürîd manevi kazancını toplamalı ve mürşidine götürmeli, onun hesabıyla meşgul olmamalıdır. Çünkü topladıklarını toplayacaklarını kendisi bilemez ve onun izni olmadan kullanamaz. Neyin ne olacağı ve olduğunu bilmek ancak Allah Teâlâ’nın ikrâmıdır. Zahirin şekliyle batının rengini bulmak yok gibidir.

* Mürîd işine bakmalı, işin hesabını yapmamalı; ibadetle meşgul olmalı, göze getirmemelidir.

“Mürîd mürşidine dost olana dost, düşman olana düşman olmalıdır. Dostluğun belirtisi olarak dostun dostunu dost, düşmanını düşman tutmaktır. Çünkü iman, Allah Teâlâ’nın düşmanlarına olan sevgi ile bir arada olmaz. Kim bir kimseyi sevmezse onun düşmanını da sevmesi şu iki yönden yasaklanmıştır: Kalbte Allah Teâlâ’nın düşmanına karşı sevgi varsa kişi ya münafık olur ya da büyük bir günah işlemiş olur. Sahih iman ve halis tevhide ulaşanlar mübtedilerle bir arada oturmaz, yiyip içmezler, denilir.”¹³⁸⁹

Mürîd Allah Teâlâ’nın rızasına aykırı hiçbir düşünceye gönlünde yer vermemelidir. Şayet olursa defetmeye çalışmalı muhaliflerin sohbetinden de kaçmalıdır.”¹³⁹⁰

*Mürîd “gel senin için ders alalım, ihvan ol” dememelidir. Eğer teklif ile birisi ihvan olursa büyüklerin ifadesi ile “*bir hava ile gelen, başka bir hava ile gider*” hükmüne uygun düşmüştür.

Şeyhin biri, söz arasında dâima: “*Pır ile gelen zır ile gider*” dermiş. Bunun sebebinin kendisinden sormuşlar. Benim Derviş Mehmet isminde bir dervişim vardır. Her zaman:

“*Efendim, bakın herkesin etrafında yüzlerce mürîdi bulunuyor. Sizin ise, benden başka dervişiniz yok*”. Diye üzülür dururdu. Bir gün Karacaahmet’ten

¹³⁸⁸—ÇAVUŞOĞLU, a.g.e. s.137–138

¹³⁸⁹—a.g.e. s.137

¹³⁹⁰—a.g.e. s.139

geçerken, iki çocuğun kavgaya ettiklerini gördüm. Birinin elinde bir kuş başı, diğersinin elinde bu kuşun gövdesi vardı. Çocukların kavgasına netice vermek üzere birinden başı, diğerinden gövdeyi alıp, Allah'ın izniyle başı vücûda yapıştırarak uçurdum. Kuş pır diye gidince kavgaya da kesildi ve bu hâdise de bütün memlekete yayılarak pek çok keramet düşkünü gelip bize mürit oldu.

Bir gün Derviş Mehmet'e: "Cuma namazını bütün ihvanla beraber kırdı kılalım, dedim. Fakat kimseye hissettirmeden uzunca bir bağırsak parçasına su doldurup düğümleyerek belime sardım ve yine bir tavuk kursağını da şişirerek yanına bağladım. Böylece imamete geçerek namaza durduk. Fakat az sonra su dolu bağırsağın ucundaki düğümü çözdüm, aynı zamanda kursağı da ses çıkarmayacak surette oynattım. Bu suretle namazda abdest bozacak iki hatanın zahir olduğu hissini verdim.

Bu halden sonra namaza devam etmekte oluşuma şaşırın ihvan, birer ikişer cemaatten ayrılarak kaçtılar. Sade Derviş Mehmet kaldı. Nihayet ona: Herkes gitti, sen neden buradasın? Benden zuhur eden halleri görüp işitmedin mi? dedim. Gördüm ve duydum Efendim. Fakat senin her yaptığında bir hikmet olduğunu bilirim. Bunu öğrenmiş olduğum için susmayı uygun buldum, dedi. İşte, dedim, bir pır ile gelenler zır ile böyle gider." ¹³⁹¹

* Müridin manevi hayatını ilgilendiren her konuyu mürşidiyle istişare etmelidir. Bunun ölçüsü tarikatlara ve mürşidlerin usûllerine göre değişebilir.

Mesela bazı tarikatlarda seyr u sülûkta manevi yükseliş rüya yoluyla olur. Bu tür tarikatlarda sâlikin gördüğü rüyaları mürşidine anlatması gerekir. Nakşibendiyye tarikatı ve Efendi Hazretlerinin kurduğu Hâki yolunda ise, rüya fazla bir önem taşımaz. ¹³⁹² Fakat birçok Nakşî meşâyihinin rüyaya önem verdiği bilinmektedir.

Rüyada esas olan İslâm'ı güzel şekilde yaşamak ile özdeşleştirip salihlerin

¹³⁹¹—Ken'an Rifâî, a.g.e. s. 508

¹³⁹²— "Rüyaların kıymeti olsaydı, rüyada görülenlere güvenilseydi, müridlerin rehberlere hiç ihtiyaçları olmazdı. Allah Teâlâ'nın marifetlerine kavuşmak için, tarikatlardan birine bağlanmak lazım olmazdı. Çünkü her mürid, rüyada gördüğüne göre, işini yoluna kordu. Yaşayışını, rüyalarına göre düzenledi. Rüyaları, rehberin yoluna uygun olsun, olmasın, rehberi beğensin beğenmesin, onlara uyardı. Böyle olunca, rehberlik müridlik zinciri kopar, her cahil, her ahmak, kendi görüşüne göre hareket ederdi. Sadık olan bir mürid, rehberi varken, binlerce rüyaya on paralık değer vermez. Akıllı, uyanık olan bir talib, pır nimetine kavuşmuş iken, rüyaları hayal sayar, hiçbirini hatırına bile getirmez. Mel'ûn şeytan, güçlü bir düşmandır. Sona varanlar bile, onun aldatmasından korkusuz değildirler. Onun yalanlarından korkmakta, titremektedirler. Sondakiler böyle olunca, yolun başlangıcında ve ortasında olanları artık anlamalı. Hâlbuki Allah Teâlâ, sondakileri korumaktadır. Şeytan bunları aldatamaz. Başlangıçtakiler ve yoldakiler ise, böyle değildir. İşte bunun için, onların rüyalarına güvenilmez. Düşmanın aldatmasından korunmuş değildirler." (İmam Rabbanî, Mektubat, trc, H.Hilmi Işık, İstanbul, 1977, s.449- (273. Mektub)

rüyasına itibar etmek gerekir. Çünkü İhramcızâde Hacı İsmail Hakkı Efendi Hazretleri kendi rüyalarına da itibar etmemiştir. Belki bir başka mana istikametinin rüya dümenine bırakılmamasıdır. Yine buradaki mana rüya görmek değil, rüyayı yoranın yanlış yönlendirmesine mânî olmak olsa gerektir.¹³⁹³ Çünkü Rasûlullah sallallâhü aleyhi ve sellem ashâbı ile sabahları sohbetlerine başlarken “*içinizde rüya gören var mı?*” ile başlamıştır. Buna göre;

Rüya Cihetiyle İnsanlar Üç Kısımdır

İslâm âlimleri, bu mevzuda vârid olan hadisleri değerlendirerek insanları üç gruba ayırırlar:

- 1- Nebiler: Bunların rüyalarının hepsi doğrudur. Bazen da tâbir gerektiren şeyler görebilirler.
- 2- Sâlihler: Bunların rüyaları çoğunluk itibarıyla doğrudur. Bunlar da bazen tâbire muhtaç olmayacak açıklıkta görürler.
- 3- Diğer insanlar: Bunlar, doğru ve doğru olmayan her ikisini de görürler. Bunlar üç kısımdır.
 - a) Mestur (hali kapalı) olanlar: Bunların rüyaları halleriyle muvazi gider.
 - b) Fâsıklar: “Bunların rüyası çoğunlukla edgâs (karışık, mânasız)dır. Doğru

¹³⁹³—Genç Osman namıyla meşhur II. Osman Avusturya mağlubiyetinden sonra kendisini kızlar ağası ile hocası Ömer Efendi hacca teşvik ediyor. Hacca gitmesini, orada tevbe istiğfar etmesini söylüyorlar. Kendisinin de gönlünde var, ancak mağlubiyetin akabinde hac tarafına ve özellikle Suriye-Arabistan tarafına gidilesi ordu cenahından padişahın o bölgeden yeni bir asker devşireceği ve yeniçeri ocağını lağv edeceği şeklinde yorumlanıyor. Bu haber İstanbul’da çalkalanmaya başlıyor. Azîz Mahmud Hüdâyî kuddise sırruhu’l-azîz Hazretleri başta olmak üzere bazı zevat II. Osman’a nasihat ediyorlar:

“Sultanım! Sizin mülkün bekası açısından burayı bırakıp hacca gitmeniz iktizâ etmez. Siz devletin başında olun, halkın başında olun, askerinin başında olun. Azîz Mahmud Hüdâyî kuddise sırruhu’l-azîzin bu telkinleri ve diğer bazı hocaların da telkini üzerine II. Osman bir ara bu sevdadan vazgeçiyor. Ama gelin görün ki, kadehin cilvesi, mukadder olan değişmiyor. Padişah bir rüya görüyor. Rüyasında elinde Kur’ân-ı Kerîm var, Kur’an okuyor. Kur’an okurken bir an Rasûlullah sallallâhü aleyhi ve sellem zahir oluyor. Elinden mushafı çekip kayboluyor. Sultan dehşetle uyanıyor ve hocası Ömer Efendi’ye rüyayı anlatıyor. Ömer Efendi zaten hacca gitmesini istediği için:

“Efendim! Rüya açık, siz evvelden hacca gitmek için niyet ettiniz, sonra bundan vazgeçtiniz. Elinizden mushafın Rasûlullah sallallâhü aleyhi ve sellem Efendimiz tarafından alınması sizin şer’î bir konuda, dinî bir mevzuda verdiğiniz karardan vazgeçmiş olmanıza işaretidir. Dolayısıyla siz yeniden hacca gitmek üzere kararınızı tashih etmelisiniz” deyince bu sefer II. Osman tekrar hacca gitme sevdasına kapılıyor ve kararından vazgeçmiyor. Tabî bu arada Halil Paşa ve benzeri bazı paşalar güvenliği sağlamak üzere kaptan-ı derya sıfatıyla Suriye ve Kızıldeniz taraflarına görevlendiriliyor. Ancak askerler, yeniçeri ocağı yapılanın kendilerine kompo olduğunu düşünerek isyan ediyorlar.(Azîz Mahmud Hüdâyî Uluslararası Sempozyum Bildiriler, İst-Üsküdar Beld. 2006, c. I, s. 21–22)

kısmı pek azdır.

c) Kâfirler: Bunların rüyasında sıdk iyice azdır. Bu duruma: “Rüyaca en doğruları, sözce en doğrularındır” hadisi işaret eder.

RÜYA ÜÇ KISIMDIR

Bazılarınca mevkuf, bazılarınca merfu olarak rivâyet edilen bir kısım hadislerle göre rüyalar üç kısımdır:

1-Hak rüya: Bu, hadislerde “rüyayı sâliha,” “rüyayı sâdika,” “rüyayı hasene” gibi, farklı kelimelerle ifade edilmiştir. Bu isimlerle zikredilen rüyalar, edğâs’tan uzak ve halistirler. Bu, kişinin mazhar olacağı yakın bir hayrın habercisidir. Bu sebeple Allah’tan büşra (müjde) kabul edilmiştir.

2-Kişinin nefesine konuştuğu rüya: Bu kişinin uyanık halde zihninden geçen vehimlerin tesiriyle gördüğü rüyadır.

3-Şeytanın üzüntü verdiği rüya: Hoşa gitmeyen, can sıkıcı rüyalar buraya girer.

Bu üç kısma, İbn-u Hâcer dört kısım daha ekleyerek 7’ye çıkarır. Mamafih bunları da yukarıdakilerden birine dâhil ederek üçü asıl kabul etmek mümkündür.

4-Hadisu’n nefis: Nefsin konuşması, yani arzuların te’siriyle görülen rüya.

5-Şeytanın eğlenmesi: Hadiste, “Şeytan birinizle rüyada eğlenirse bunu başkasına anlatmayın” denmiştir.

6-Uyanırken yapmaya alıştığını rüyada görmek. Belli saatlerde yemeyi itiyad edinen o saatte uyursa, kendini yemek yer görmesi gibi.

7-Edğâs: (Karışık, yalancı rüyalar).¹³⁹⁴

Rüya ve rüya ta’biri hakkında bu kısa açıklamadan sonra konu ile ilgili İmam-ı Rabbanî kuddise sırruhu’l-azîzin 273. Mektubu buraya koymak uygun oldu.

“Sual: Rüyada, Rasûlullah sallallâhü aleyhi ve sellem görülürse, o rüya doğrudur. Şeytanın aldatmasından korunmuştur. Çünkü şeytan, onun şekline giremez. Böyle bildirildi. Onun için, kardeşlerimizin rüyalarının doğru olması lazımdır. Şeytanın aldatması olmaz değil mi?

Cevap: (Fütûhat-i Mekkiyye) kitabının sahibi, yani Muhyiddîn-i Arabî kuddise sırruhu’l-azîz Hazretleri, şeytan, Medîne-i Münevvere’de metfun bulunan Muhammed aleyhisselamın kendi şekline giremez diyor. Başka suretlerde de, Rasûlullah olarak görünemez diyenleri kabul etmiyor. Rasûlullah sallallâhü aleyhi ve sellem kendi şeklini ve hele rüyada tanıyabilmek çok güç olacağı meydandadır. Bunun için, rüyalara nasıl güvenilebilir? Âlimlerin çoğunun dediğine uyarak ve Rasûlullah sallallâhü aleyhi ve sellem’in yüksek şanına yakışacak üzere, şeytanın hiçbir şekilde o Serverin ismi ile görünemeyeceğini söylersek, o şekilden emirler almak ve onun beğenip beğenmediğini anlamak kolay değildir. Mel’ûn şeytan düşmanlığını burada da gösterebilir. Araya karışarak, olmayan şeyi olmuş gibi gösterebilir. Rüya göreni şaşırtır. Kendi sözlerini ve işaretlerini, o şeklin Rasûlullah sallallâhü aleyhi ve sellem’in sözleri ve işaretleri imiş gibi gösterir.

¹³⁹⁴—Canan İbrahim, *Kütüb-ü Sitte*, İstanbul, 1995, s.407–411

Çoğumuzun bildiği gibi, bir gün Seyyid-ül-beşer “aleyhi ve ala alihi ve eshabissalatü vesselam” Ashabı ile oturuyordu. Kureyş’in ileri gelenleri ve kafirlerin şefleri orada idiler. Seyyid-ül-beşer “aleyhi ve ala âlihissalatü vesselam” onlara (Ven-necmi) sûresini okudu. Onların putlarını anlatan ayet-i kerimeye gelince, mel’ûn şeytan putları öven birkaç sözü, o Server’in “aleyhi ve ala alihissalatü vesselam” sözüne ekledi. Dinleyenler, bunları da o Server’in sözü sandılar. Şeytanın sözlerini ayet-i kerimeden ayıramadılar. Orada bulunan kâfirler bağırmağa başlayarak, Muhammed “aleyhissalatü vesselam” bizimle sulh yaptı, putlarımızı övdü dediler. Orada bulunan müslümanlar da, okunan sözlere şaşakaldılar. O Server “aleyhissalatü vesselam” şeytanın sözlerini anlamadı. (Ne oluyorsunuz?) diye sordu. Ashab-ı kiram, siz okurken bu sözler de araya karıştı dediler. O Server “aleyhi ve ala alihissalatü vesselam” düşünceye daldı ve çok üzüldü. Hemen Cebraîl-i emîn “ala nebiyyina ve aleyhissalatü vesselam” vahy getirdi. O sözleri şeytanın karıştırdığı, bütün Nebilerin sözlerine de karıştırmış olduğunu bildirdi. Allah Teâlâ, o sözleri ayet-i kerîme arasından çıkardı. Kendi kelamını sapsağlam yaptı.

Görülüyor ki, o Server “aleyhi ve ala alihissalatü vesselam” hayatta iken ve uyanık iken ve Ashab-ı kiram arasında, şeytan-ı laîn o Server’in “aleyhi ve ala alihissalatü vesselam” sözüne kendi bozuk şeylerini karıştırıyor ve hiç kimse bunu ayıramıyor. O Server “aleyhi ve ala alihissalatü vesselam” vefat ettikten sonra bir kimse uykuda hisleri çalışmaz iken ve yalnız iken, nasıl olur da, rüyanın şeytanın karışmasından korunduğunu ve onun değiştirmedini anlayabilir?

Şunu da söyleyelim ki, mevlid okuyanların ve dinleyenlerin zihinlerinde Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellem bu işten razı olduğu yerleşmiş bulunmaktadır. Çünkü övülen kimseler, övenleri beğenir. Bu düşünce, hayallerinde yerleşerek, hayallerindeki şekli, sûreti rüyada görebilirler. Bu rüya doğru olmadığı gibi, şeytan da karışmış değildir.

Şunu da bildirelim ki, rüyalar doğru olsa bile, arasına görüldüğü gibi çıkar. Mesela, rüyada birisi görülürse, o kimsenin kendisi anlaşılır. Doğru olan rüyalar, çok olur ki, görüldüğü gibi çıkmaz. Bundan başka bir şey anlamak, yani tabir etmek lazım gelir. Mesela, rüyada Ahmed görülür. Ahmed ile Mehmed arasında sıkı bağlantı olduğundan, bu rüyadan Mehmed anlaşılır. Bu bildirdiklerimiz gösteriyor ki, oradaki sevdiklerimizin gördükleri rüyalara şeytan karışmamış olsa bile, bu rüyaların, görüldüğü gibi, olduğu nereden anlaşılır? Bunları tabir etmek lazım olmadığı ve başka şeyleri göstermedikleri nasıl söylenebilir? Demek ki, rüyalara kıymet vermemelidir. Her şey, insan uyanık iken vardır. Bunları uyanık iken görmeğe çalışmalıdır. Uyanık iken görülen, bulunan şeylere güvenilir. Bunlar, tabir etmek istemez. Rüyada ve hayalde görülen şeyler de, rüya ve hayaldir.¹³⁹⁵

*Mürîd, edebini tarîkat usûlünü muhafaza etmelidir. Büyükler bu konuda “Usûlü zayi eden vusûlü kaybeder” buyurdular.

*Bir kusur işleyince veya mürşidin tazirinin sebebini kendinden bilmeli-

¹³⁹⁵—İmam Rabbanî, Mektubat, trc, H.Hilmi Işık, İstanbul, 1977, s.450–452

dir.

Âdem aleyhisselâm, kabahati nefsinde gördü ve:

“Yâ Rabbî nefsimi zulmettim” ¹³⁹⁶ dedi. Cenâb-ı Hak:

“Yâ Âdem, bu hal benim kaza ve kaderim îcâbı olduğunu bildiğin halde niçin kendini suçlu tutuyorsun?” buyurunca:

“Biliyorum Yâ Rabbî... Fakat sendendir demeye edebim bırakmadı,” diye cevap verdi. İşte Âdem aleyhisselâmın bu kendisini hor hakir edip aczini bilmesi, onu tekrar kendine, âlâ mevkiine yükseltti.

Şeytana gelince, Cenâb-ı Hakk’a:

“Bana dalâleti sen verdin!” demek suretiyle Hakk’ın dergâhından kovuldu.

Allah Teâlâ, iki cihanda da edebi tevfiik etsin. Çünkü edepsiz kimse, iki dünyada da hüsrandır. ¹³⁹⁷

Ebu Osman el-Hîrî de şöyle dedi:

“Kim nefsinin terbiye ederse herkes ondan terbiye öğrenir; edeb ehline aykırı hareket eden yasakları çiğner ve kendisine uyanlar yoldan çıkarlar.” Yusuf ibn el-Hüseyn şöyle dedi:

“Her amel edenin değeri, edebidir. Edebin bir kısmını terk edenin değeri yoktur.” Muhammed ibn el-Fadl da şöyle dedi:

“Kim zahirin âdabını kullanırsa zahir arkadaşları, onun âdâbıyla edep-lenirler, kim bâtının âdabını kullanırsa halkın kalblerine onun heybeti düşer.” ¹³⁹⁸

*Mürşidinin her şeyini canına minnet, bütün âsarını ve alakadar nesnelere mübarek, nefsi için feyz, huzur ve sıhhat bilmeli gaflet etmemelidir.

* Mürşidinin mekânında izinsiz oturmamalı ve elbisesini giymemelidir. Onun huzurunda kölenin efendisi huzurundaki oturuşu gibi oturmalıdır.

* Mürşidin bir şey yapmayı emrettiğinde, emr ettiği şeyi bilmek için, hemen acele etmemeli ki, emrettiği şeyi anlamayarak hata yapmamalıdır.

* Mürşidin emrettiği şeyin sebebini sormamalı ona bir iş hakkında söz söylediğin vakit, ondan o söze cevap istememelidir.

*Onun düşmanını bildiğin vakit, o düşmanı Allah Teâlâ yolunda terk etmeli ve onunla beraber oturmamalıdır. Onu seven ve ona sena eden kimseyi gördüğün vakit onu sev ve yardım etmelidir.

¹³⁹⁶—Araf, 23

¹³⁹⁷—Ken’an Rifâî, a.g.e. s. 321

¹³⁹⁸—Ebu Abdurrahman Sülemî, Risâleler, trc. Süleyman ATEŞ, Ankara, 1981, s. 41

* Mürşidinin boşadığı hanımını almamalı, yatak odasına girmekten sakınmalı ve onun evinde onunla beraber yatmamaya çalışmamalı, mecbur kalırsan ayık olarak bulunmalıdır.

*Dünya işini onunla müşavere etmekten kaçınmalıdır. Çünkü işi mürşide sormadan ve onun murâdını bilmeden yaparsan mazur olunur. Eğer yaptığın şekilden başkasını mürşidin bir şey beyân ederse, belki yapamazsın. Onun için müşavere sakıncalı olabilir.

*Yapacağın bir iş hakkında sana bir fikir gelir ve mürşidin sana bir yol gösterir ise, onu kabul etmeli ve onu beğenmezlik etmemelidir.

*Mürşidinin senin üzerine takdim ettiği her bir kimseye hizmet etmelidir. Yolda gecenin dışında onun önünde yürümemelidir. (Gece yol aydınlık olur ve yolda bir mania olmadığı görülürse müridin yine şeyhinin önünde yürümesi caiz değildir.) devamlı ona bakmamalı ve meclisinde çok oturmamalıdır.

* Mürşidinin mekrinden hazer etmelidir. Zira onlar talibe bazı vakitlerde mekr ederler.

*Eğer mürşidin sefere gider ve seni mekânında terk ederse, sen her gün oraya gittiğin vakitlerde, oradaymış gibi, onun oturmakta olduğu mevzi'e, ona selâm vererek devam etmeli ve onun gaybetinde, huzurundaki riâyet ile hürmetine mürâf olmalıdır.

* Mürşidinin hazır olduğu vakit arkan ona isabet eden bir mevzi'de namaz kılmamalıdır.

*

E—KADIN İHVANIN DURUMLARI

Tasavvuf kitaplarında âdablar yazılırken genellikle erkekler üzerinde daha çok durulmuştur. Bizim burada üzerinde durmak istediğimiz konu kadının terakki etmesinin sırlarını beyan etmektir.

*Kadın ihvan, mürşidini kocasından zahiren üstün tutmayacaktır.¹³⁹⁹ Mürşidin üstünlüğü mânen mevcut olduğu muhakkaktır. Fakat şeriatın koyduğu hükme göre ise koca kadın üzerinde bir derece üstündür. Bu nedenle kocasını da maddi ve manevî konularda kendine tercih etmelidir.¹⁴⁰⁰ Çünkü

¹³⁹⁹—Hz. Hüreyre radiyallahu anh anlatıyor: “Rasûlullah sallallâhü aleyhi ve sellem buyurdular ki; **“Şayet ben bir insanın başka bir insana secde etmesini emredercek olsaydım, kadına, kocasına secde etmesini emrederdim.”** (Tirmizi, Rada’ 10, 1159)

Ümmü Seleme radiyallahu anhâ anlatıyor: “Rasûlullah sallallâhü aleyhi ve sellem buyurdular ki; **“Hangi kadın, kocası kendisinden razı olarak vefat ederse, cennete girer.”** (Tirmizi, Radâ 10, 1161)

¹⁴⁰⁰— Ümmü Süleym radiyallâhü anhayü kadınlarımız örnek almalıdır.

“Ebû Talhâ radiyallâhü anhın bir oğlu vardı, hastaydı. Ebû Talhâ sokağa çıktığı bir sırada çocuk ölmüştü. Ebû Talhâ, eve dönünce:

“Oğlum nasıl?” diye sordu. Çocuğun annesi Ümmü Süleym radiyallâhü anha;

“**O, olduğundan da daha rahat,**” dedi ve kendisine akşam yemeği getirdi. Ebû Talhâ yemeği yedi, sonra eşine yaklaştı. İşini bitirince Ümmü Süleym:

“**Ebû Talhâ, ortada bir emânet var, bazıları bu emâneti ariyet olarak alıyorlar. Emanet Allah Teâlâ’nın dilediği bir süre yanlarında kalıyor. Derken emaneti verenler adam gönderip emanetlerini geri alıyorlar. Bu durumda kendilerine emanet verilen kimselerin sızlanmaları doğru olur mu?**

“Hayır, doğru değildir.”

Bu cevap üzerine Ümmü Süleym:

“**Oğlun dünyadan ayrıldı öldü,**” dedi.

“Nerede?”

“**İşte şurada, küçük odada.**”

Ebû Talhâ içeri girdi, çocuğun yüzünü açtı: “*innâ lillâhi ve in-nâ ileyhi râciun*” (Biz Allah’ımız, O’na döneceğiz,) diyerek kadere rıza gösterdi.

“*Haydi çocuğu defnediniz,*” dedi. Daha sonra sabah olunca Ebû Talhâ radiyallâhü anh Rasûlullah sallallâhü aleyhi ve sellem’in yanına vardı, olup bitenleri anlattı. Rasûlullah sallallâhü aleyhi ve sellem:

“**Gece gerdeğe girdiniz mi?**” diye sordu.

“Evet,” dedi. Bunun üzerine Rasûlullah sallallâhü aleyhi ve sellem;

“**Allah’ım, geceyi haklarında mübarek kıl,**” diye dua etti. Daha sonra;

“Beni hak dîn ile gönderen Allah Teâlâ’ya yemin ederim ki o, çocuğunun ölümüne sabrettiği için Allah Teâlâ onun rahmine bir erkek çocuğu ilka eylemiştir,” buyurdu. O geceki münasebetten Ümmü Süleym bir oğlan çocuğu doğurdu. (Kandehlevî, M.Yusuf, Hayatü’s Sahabe, trc. Sıtkı Güllü, c.3, s.141–142)

Ebu Ümâme radiyallahu anh anlatıyor: “Rasûlullah sallallâhü aleyhi ve sellem buyurdular ki; **“Üç kişi vardır ki, onların namazları kulaklarından öteye geçmez:**

manevi yolda ilerlerken perdelenmek vardır. Cemal perdeleri dahi terakkisine mani olur. Kadında celal perdesi ile perdelenmek yoktur. Eğer celal sıfatı onlarda zahir olsa idi yaratıcılık sıfatı olan anneliği taşıyamayacağı gibi, bir erkek ona bağlanamazdı. Erkek ise, celal ve cemalin sıfatlarına haizdir. Kadının racul (erlik) sıfatını bulması ise, izafi olup, birçok kadında zuhur etmez. Bu nedenle celal sıfatının özelliklerini kocasından aldığı anda istikamet üzere olur.

*Kadın ihvan eğer kocası başka bir şeyhe veya cemaate bağlı ise, kocasının tarafındaki mürşidi veya ustadı tercih etmelidir. Eğer tercih edemiyorsa tartıştıkları ve anlaşamadıkları konularda şeriatın koyduğu esasları baz almamalıdır. Çünkü şeriatın esasları tarîkatten önce gelir.

*Kadın ihvan kocasına karşı olan görevlerini ihmal edip ibadetlerinde aşırıya gitmemelidir.¹⁴⁰¹

1- Dönünceye kadar, kaçan köle.

2- Geceyi, kocası kendisine dargın olarak geçiren kadın.

3- Kavminin nefret ettiği imam.” (Tirmizî, Salât 266, 360)

Ebu Hüreyre radiyallahu anh anlatıyor: “Rasûlullah sallallâhü aleyhi ve sellem buyurdular ki; **“Nefsîm kudret elinde olan Zât-ı Zülcelâl’e yemin ederim, bir erkek hanımını yatağa davet ettiğinde kadın imtina edip gelmezse, kocası ondan râzı oluncaya kadar semada olan melekler ona gadab ederler.”**

Bir başka rivâyette şöyle denmiştir: **“Erkek, kadını yatağına çağırır, kadın da gelmeye yanaşmaz, erkek öfkelenmiş olarak sabahlarsa, melekler sabaha kadar - bir rivâyette yatağa gelinceye kadar- kadına lânet okurlar.”**

Bir başka rivâyette: **“Kadın küskünlükle kocasının yatağından ayrı olarak sabahlarsa, melekler onu lânetler”** denmiştir. (Buhari, Nikâh 85, Bed’ü'l-Halk 6; Müslim, Nikâh 120 - 122 1436; Ebu Dâvud, Nikâh 41, 2141)

¹⁴⁰¹—Hz. Ebu Hüreyre radiyallahu anh anlatıyor: “Rasûlullah sallallâhü aleyhi ve sellem buyurdular ki; **“Kadın, kocası varken izin almadan nafîle oruç tutmasın.”** (Buhari, Nikâh 84; 86; Müslim, Zekât 84, 1026; Ebu Davud, Savm 74, 2485; Tirmizî, Savm 65, 782)

Ebu Sa’id radiyallahu anh anlatıyor: “Safvân İbnu Muattâl radiyallahu anın hanımı, yanında Safvân da bulunduğu bir anda Rasûlullah sallallâhü aleyhi ve sellem gelerek:

“Ey Allah’ın Rasülü, namaz kıldığım zaman kocam beni dövüyor, oruç tuttuğum zaman da orucumu bozuyor, güneş doğuncaya kadar da sabah namazı kılmıyor!” dedi. Rasûlullah sallallâhü aleyhi ve sellem, hanımının bu söyledikleri hakkında Safvân’a sordu. Safvân:

“Ey Allah’ın Rasülü! “Namaz kıldığım zaman dövüyor” sözüne gelince, o zaman bir rekatte uzun iki süre okuyor. Hâlbuki ben bunu yasakladım” dedi. Rasûlullah sallallâhü aleyhi ve sellem kadına:

“İnsanlara tek surenin okunması yeterlidir” buyurdu. Safvân devam etti:

“Oruç tuttuğum zaman bozuyor” sözüne gelince, “Hanımın oruç tutup duruyor. Ben gengim, hep sabredemiyorum.” dedi. Rasûlullah sallallâhü aleyhi ve sellem;

*Kadın ihvan, kocasına isyan etmemelidir.¹⁴⁰²

İnsan kötü huyun oluşma sebebini bilirse yanlış yapmaktan kendini korur. Mesela; Aliyyü'l-Havvas kuddise sırruhu'l-azîz buyurdular ki;

“Karı ve kocanın ahlakını inceleyince kadınının ahlak ve davranışı erkeğinki gibidir. Çünkü kadın ondan yaratılmıştır. Bir kimse kendi huyundan habersiz ise, kendi eşinin huy ve ahlakına bakmalıdır. O zaman kendi huy ve ahlakını aynada görmüş gibi, kendisine göz kırıp baktığını görür.”

Hadis-i şerifte de: *“Allah Teâlâ'nın dilediği oldu, dilemediği de olmadı”* denilmiştir.

Hz. Muhammed sallallâhü aleyhi ve sellem'e biri gelip salih bir kadınla evlenmek için dua talebinde bulundu. Efendimiz sallallâhü aleyhi ve sellem *“melekler arasında dua etsem onlar âmin deseler bile kaderin değişmez”* buyurdular. Bu hadisler gösteriyor ki, sabır en güzel işarettir.

*Önce ihvan olan kadının kocası sonradan bu tasavvuf yoluna gireceği muhakkaktır. Çünkü ayeti kerimede Allah Teâlâ buyurur ki;

“Er olanlar kadınlar üzerinde hâkim dururlar, çünkü bir kerre Allah Teâlâ birini diğerinden üstün yaratmıştır”¹⁴⁰³

Bu sebepten dolayı kocasının bu yola girmesi için ikna yoluna gitmeye

“Bir kadın kocasının izni olmadan nafile oruç tutamaz!” buyurdular. Safvân devamla:

“Güneş doğuncaya kadar sabah namazı kılmadığım sözüne gelince, biz gece çalışan bir aileyiz, bunu herkes biliyor. Sabaha yakın yatınca güneş doğuncaya kadar uyanamıyoruz” diye açıklama yaptı. Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellem;

“Ey Safvân, uyanınca namazını kıl!” buyurdular.” (Ebu Dâvud, Savm 74, 2459)

Râbiatu'l-Adeviyye kuddise sırruhu'l-azize her gece abdest alır, kokular sürünür ve kocasına: *“Benimle olmak istiyor musun?”* diye sorarmış. *“Hayır”* cevabını alması üzerine sabaha kadar ibadet edermiş. Gecenin ilk bölümünde:

“Allah'im! Gözler uyudu, yıldızlar söndü, dünya hükümdarları kapılarını kapattı, ama senin kapın kapanmaz, beni bağışla” diye yakarırmış. Ardından namaz için divan durarak:

“İzzet ve celâline andolsun ki, yaşadığım sürece huzurundaki durumum sabaha değin böyle olacak” dermiş. (İmam Şarani, Tenbîhu'l Muğterrin, trc. Selefin İhlâs ve Takvası, Sıtkı Gülle, İstanbul,1997, s.136)

¹⁴⁰²—Sevbân radiyallâhu anh anlatıyor: *“Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellem buyurdular ki;*

“Ciddi bir sebep olmadan, kocasından hul' yoluyla boşanan kadın, cennetin kokusunu alamaz.” (Tirmizî, Talâk 11, 1186,1187; Ebû Dâvud, Talâk 18 2226; Nesâî, Talâk 34, 6,168)

Ebû Dâvud'un bir rivayetinde şöyle denmiştir: ***“Hangi kadın zevcesinden boşanma taleb ederse...”*** Ebû Hüreyre'nin Nesâî'de gelen bir rivayetinde: ***“Kocasından hul' suretiyle boşanan kadınlar günahça münâfiklar gibidir”*** buyurulmuştur.

¹⁴⁰³—Nisa, 34

zorlamamalıdır. Çünkü mümin ve ahlaklı kadın, aile hayatının gerçek ilacıdır.

Ebu Ümame radiyallahu anh'ın rivayetine göre: “Rasûlullah sallallâhü aleyhi ve sellem şöyle buyurmuşlardır:

“Mü'min, Allah Teâlâ'ya takvadan sonra en ziyade salih bir zevceden hayır görür. Böylesi bir kadına emretse itaat eder. Ona baksa sürur duyar, bir şeyi yapıp yapmaması hususunda yemin etse, kadın bunu yerine getirerek onu yeminden kurtarır, kadınından ayrılıp uzak bir yere gitse, kadın hem kendi namusu ve hem de adamın malı hususunda hayırhah ve dürüst olur.”

Abdullah, İbnu Amr radiyallahu anhüma anlatıyor: “Rasûlullah sallallâhü aleyhi ve sellem buyurdular ki;

“Güzellikleri sebebiyle kadınlarla evlenmeyin. Çünkü güzelliklerinin onları kibir ve gurur sebebiyle alçaltacağından korkulur.

Onlarla mal ve mülkleri sebebiyle de evlenmeyin, zira mal ve mülkün onları azdıracığından korkulur.

Fakat onlarla diyaneti esas alarak evlenin. Yemin olsun, burnu kesik, kulağı delik siyahi dindar bir köle dindar olmayan hür kadınlardan efdaldir.”

*Kadınlar derslerini tamamlarken eksiklikleri Efendi Hazretleri tarafından tamamlanacağı için ailesinin isteklerini ön planda tutmalı eşine ve çocuklarına karşı şefkatli olmalıdır. Bu arada aile bireyleri olumsuz bir tutum sergiliyorlarsa sabır da göstermelidir. Çünkü maneviyatta haklı olan kadının istekleri en az ret edilen hallerdendir. Çünkü yaratılışlarındaki latif sıfatının zayı olmaması için Allah Teâlâ manevi yardımını çabuk gönderir.

*Kadın ihvanların sohbetleri feyz yönünden kuvvetli olsa da terakki yönünden zayıf kaldığı için kocasının terakki etmesini dileyerek onun sohbetlere gitmesine mani olmayacaktır. Kocasının kazandığı manevi hali kadın evinin içerisinde ondan alır ve kazancına ortak olur. Bu şekilde de kendisinin yol almasına kolaylıklar ihsan olur.

Kadın ve erkek karışık yapılan sohbetlerden, kadın ve erkek ihvan sakinmalıdır.¹⁴⁰⁴ Çünkü bu tür sohbetlerin fuyuzatı fazla olması yanında tehlikesini bertaraf edecek manevi kudret her zaman bulunmadığı için dikkatli olunmalıdır. Bu türlü karışık sohbetleri büyükler tercih etmemişlerdir.

*Mürşidinin ziyaretine muhakkak kocası ile beraber gitmelidir.¹⁴⁰⁵ Ko-

¹⁴⁰⁴— İbnu Abbas radiyallâhü anhümâ anlatıyor: “Rasûlullah sallallâhü aleyhi ve sellem şöyle buyurdular: **“Bir erkek, yanında mahremi bulunmayan yabancı bir kadınla yalnız kalmasın!”** Bunun üzerine bir adam kalkarak:

“Ey Allah'ın Resülü, kadının hacc için yola çıktığı, ben ise, falan falan gazvelere yazıldım!” dedi. Rasûlullah sallallâhü aleyhi ve sellem **“Öyleyse git hanumuna yetiş, onunla hacc yap!”** diye emretti.” (Buhâri, Cezâu's-Sayd 26, Cihâd 140, 181, Nikâh 111; Müslim, Hacc 424, 1341)

¹⁴⁰⁵—Ebü Hüreyre radiyallâhü anh anlatıyor: “Rasûlullah sallallâhü aleyhi ve sellem buyurdular ki; **“Allah Teâlâ'ya ve ahiret gününe inanan bir kadına, bir**

cası ihvan değilse mürşidini gönül ziyaretleri ile ziyaret kılmalı ve onu üzmemelidir.¹⁴⁰⁶ Eğer yalnız başına veya bir kadın cemaatle ziyaret turlarına iştirak ederse, bilmelidir ki, bu ziyaretlerin neticesinde fazla bir terakki bulamaz.¹⁴⁰⁷ Yalnız zevk ve feyz alır. Bu istenen hedef değildir. Çünkü tasavvuf nefsi terbiye içindir.

*"Kendini yetiştirmek isteyen kadın ihvan yalnız kaldığı zamanlarda onun terbiyesi ile kim nasıl meşgul olacaktır?"

Bu soru için verilecek cevap şudur. Tarikat şeriatın dışında değildir. Tasavvufun inceliklerine kavuşmak içinde kitaplar okumalı ve izinsiz derslerini değiştirmemelidir. Senelerce yalnız başlangıç dersini çekmiş (yirmi yıl geçmiş hiç kimse ile görüşmemiş) bir ihavana Efendi Hazretleri ona sülûku (yüksek dersleri) geçmiş ihvanın dersini vermiştir. Bu şu demek oluyor. Ders vasıta. Önemli olan yola sadâkat ve devam etmektir.

*Kadın ihvanın kendi aralarında yaptıkları sohbetlerde genellikle sükût üzere, biri tarafından Kur'ân-ı Kerim, ilâhi ve ilmihal, menâkıp kitapları okumaları uygun olacaktır.

*Kadın ihvan gördüğü rüyaları birbirlerine anlatmamalıdır. Yalnız kocasına anlatmalıdır. Çünkü kadınların birbirlerine anlattıkları rüyalar sonuçta kadın ihvanlar için sorun teşkil etmektedir.

*Kadın ihvanda bazı zaman mürşidine karşı sevgisinde aşırıya gittiğini hissederek yanlış bir halim vardır, şeklinde üzüntü olur. Unutulmamalıdır ki; mürşidin kadın müridi ile izdivacı tarikat şeriatında men edilmiş hususlardandır.¹⁴⁰⁸ Kadın bu hali yenmek için, üzölmek yerine kocasına karşı hiz-

gece ve gündüz devam edecek bir mesafeye, yanında bir mahremi olmadıkça gitmesi helâl değildir." (Buhârî, Taksîru's-Salât 4; Müslim, Hacc 419, 422, 1339; Muvatta, İsti'zân 37, 2, 979; Ebü Dâvud, Menâsik 2, 1723-1725; Tirmizî, Radâ 15, 1170)

¹⁴⁰⁶—Ebu Hüreyre radiyallahu anh anlatıyor: "Ey Allah'ın Resulü hangi kadın daha hayırlıdır?" dendi,

"Kocasını bakınca onu sürura gark eden, emredince itaat eden nefis ve malında, kocasının hoşuna gitmeyen şeyle ona muhalefet etmeyen kadın!" diye cevap verdi." (Nesâî, Nikâh 14 6,68.)

¹⁴⁰⁷—Ebu Üseyd radiyallahu anh anlatıyor: "Rasûlullah sallallâhü aleyhi ve sellem mescidden çıkıyordu. Yolda kadınlarla erkeklerin karışmış vaziyette olduklarını görünce, kadınlara:

"Sizler geride kalın. Yolun ortasından gitmeyin, kenarlarından gidin!" ferman buyurdu. Bundan sonra, kadınlar nerdeyse duvara degecek şekilde yürürdü. Bazen bu değmeler sebebiyle, elbisesinin duvara takıldığı olurdu." (Ebu Dâvud, Edeb 180, 5272)

İbnu Mes'ud radiyallahu anh anlatıyor: "Rasûlullah sallallâhü aleyhi ve sellem buyurdular ki; **"Kadın avrettir, dışarı çıktı mı şeytan ona muttali olur."** (Tirmizî, Rada 18, 1173)

¹⁴⁰⁸— "Tarikatın şeriatı vardır. Şeriatın tarikatı vardır. Hakikatin marifeti vardır.

metini artırmalıdır. Çünkü bu vesvese şeytandır. Evli insanlardaki üzüntülerin hepsi şeytandır. Bu erkek ve kadın içinde aynıdır. Çünkü kadın ve erkek evlenince vahdet sıfatı ile Allah Teâlâ rahim sıfatından tecelli eder. Bu rahim sıfatıyla da nesiller devam etmektedir.

*Kadındaki velâyet sonucunda mürşitlik sıfatına kavuşan çok nadirdir. Bu zamanda ise, pek mümkünde görülmemektedir. Onun için şeytan bazılarına çok yüksek makamlara erdin gibi aldatmaları olursa dikkat ederek bu hali terk etmeye çalışmalıdır. Kadınlarda halife, vekil, hatim hocası ve ders tarifi yapmak vazifesi olmaz.

*Kadın ihvanın örtü konusunda dikkatli olması en önemli hususlardandır.¹⁴⁰⁹ Çalışması zaruri olanlar için ise, Allah Teâlâ'ya dua ederek bu halde kısa zamanda kurtulup maişetini giderecek rızık için kocasına dua etmelidir. Rızıkının kocasının tarafıyla temini yoluna gitmelidir. Ancak bu konuda en önemli husus aile bireylerinin birbirlerini anlamaya çalışmaları huzursuz

Marifetin şeriatı vardır. Meselâ evlenme yasağının kimlerle olacağı bellidir. Usûl, fûrû, kardeş, teyze, hala, dayı, amca bir de sütkardeş ana, baba. Bunun dışındakilerle evlenme serbestiyetiyeti vardır. Fakat bir şeyh dervîşesi (kadın dervîş) ile evlenemez. Bu da tarikatın şeriatıdır. Nereden bileceksin?

Doğuda bunun uygulamaları var ama...

O Şeyh değildir. Sahtekârdır. Bak gayet açık söylüyorum. Ayrıca, kötü misal, misâl teşkil etmez. Yâni, kötü örnekten örnek alınmaz.

Kadının boşanmasını sağlıyor, sonra kendisi evleniyor.

Kendi şeyhse ve onun dervîşesiyse olmaz. Başkasının dervîşesiyle olur.

Sen bir şeyhsin. Sana İntisab etmiş bir dervîşen var. Onunla ömür boyu evlenemezsin. Bu genel bir kaidedir. Ancak muhabbet bahsi bazen kaideleri aşar. Nefs değil, muhabbet. Bu nerede yazıyor? Demeyin.” (İNANÇER, Ö. Tuğrul, Gönül Sohbetleri, İst, 2005, s. 59)

Mürşidler tarikat edebinde baba makamında olduklarından çocukları mesabesinde olan müridleri ile izdivaç etmesi terbiye okuluna en büyük zararı verir.

¹⁴⁰⁹—Ümmü Seleme radiyallahu anhâ anlatıyor: “Cenab-ı Hakk’ın şu mealdeki kavli şerifleri indiği zaman, **“Ey peygamber! Hanımlarına, kızlarına ve mü'minlerin hanımlarına söyle. Evlerinden çıktıklarında dış örtülerini üzerlerine alsınlar..”** (Ahzâb 59) Ensâr kadınları başlarında siyah örtüden kargalar taşıyor gibi oldukları halde dışarı çıkarlardı.” (Ebu Dâvud, Libas 32, 4101)

Hız. Aişe radiyallahu anhâ anlatıyor: “Esmâ bint-i Ebi Bekr radiyallahu anhümâ, üzerinde ince bir elbise olduğu halde Rasûlullah sallallâhü aleyhi ve sellem huzuruna girmişti. Efendimiz sallallâhü aleyhi ve sellem ondan yönünü ters istikamete çevirdi ve:

“Ey Esmâ! Kadın hayız yaşına girdi mi ondan sadece şunun ve şunun dışında hiçbir yerinin görünmesi câiz değildir!” dedi ve yüzü ile ellerine işaret etti.” (Ebu Dâvud, Libas 34, 4104)

İbnu Abbâs radiyallahu anhümâ anlatıyor: **“Ümmü Seleme radiyallahu anha, evinde iken de cılıbâbesini başörtüsünü fazilet ümidiyle üzerinden hiç çıkarmazdı.”** Rezîn tahrir etti.

bir ortam içine de düşmemeleridir. Eğer geçim sıkıntısı nedeniyle boşanmalar olursa bunun manevi hiçbir tedavisi yoktur. Maddiyat insana ancak üzüntü verir.

*Kadın ihvanın mescidi, sohbet yeri, vb her şeyi evidir. İhtiyacını dışarıda aramaya çalışmamalıdır. Eğer evinde huzur bulursa kocası onun emrinde olacağı muhakkaktır.¹⁴¹⁰ Çünkü Allah Teâlâ karı-koca mücadelesinde kadın tarafına yardım eder. Ancak kadın isteklerinde nefsanî ve dünyevî şeyler için kendini zorlamamalıdır.

*Kadın için itaatın sınırlarını belirlerken unutulmamalıdır ki, Allah Teâlâ'nın yasaklarını aşan kocası için itaat etme mecburiyetide yoktur. Çünkü kadının kocaya itaati Allah Teâlâ'ya itaat gibi olduğundan Allah Teâlâ kötü şeyleri emretmez. Allah Teâlâ zulüm sıfatı ile tecelli etmez. Zulüm sıfatı şeytanî sifatlardan olup mümin kadından şeytana itaatte beklenilmez.

Gah su döker, gah tuz eker. Gah tandıra yayar, ateşle onu mihenge vurur. İstekli ve istenen, bu çeşit dürülüp bükülür, Alt olan ve üst gelen, bu oyundur işte. Bu oyun yalnız kocayla karı arasında olmaz. Her âşıkla her sevgili de bu oyunu oynar. Evveli olmayanla sonradan olanın, varlıkla var olup suret kabul edenin Vise ve Ramin gibi, bükülüp ezilmesi farzdır. Fakat her birinin oyunu başka bir çeşittir. Her birinin ezilip büzülmesi başka bir hünerdendir. Kocaya karısı için “*ey koca karımı kötü tutma, hoş tut*” demek için misal olarak söyledim. Gerdek gecesi yengesi onun elini tutup hoş bir emanet olarak senin eline vermedi mi? Ey güvenilir kişi sen iyi kötü ne yaparsan Allah Teâlâ'da sana onu yapar.¹⁴¹¹

¹⁴¹⁰—Ebu Hüreyre radiyallahu anh anlatıyor: “Rasûlullah sallallâhü aleyhi ve sellem buyurdular ki; *“Kadınlara hayırhâh olun, zira kadın bir eyeği kemiğinden yaratılmıştır. Eyeği kemiğinin en eğri yeri yukarı kısmıdır. Onu doğrultmaya kalkarsan kırarsın. Kendi haline bırakırsan eğri halde kalır. Öyleyse kadınlara hayırhâh olun.”* (Buhari, Nikâh 79, Enbiya 1, Edeb 31, 85, Rikak 23; Müslim, Rada 65, 1468; Tirmizi, Talak 12, 1188)

Amr İbnu'l-Ahvas radiyallahu anh anlatıyor: “Rasûlullah sallallâhü aleyhi ve sellem buyurdular ki; *“Kadınlara karşı hayırhâh olun. Çünkü onlar sizin yanınızda esirler gibidirler. Onlara iyi davranmaktan başka bir hakkınız yok, yeter ki, onlar açık bir çirkinlik işlemesinler. Eğer işlerlerse yatakta yalnız bırakın ve şiddetli olmayacak şekilde dövün. Size itaat ederlerse haklarında aşırı gitmeye bahane aramayın. Bilesiniz, kadınlarınız üzerinde hakkınız var, kadınlarınızın da sizin üzerinizde hakkı var. Onlar üzerindeki hakkınız, yatağınızı istemediklerinize çiğnetmemeleridir. İstemediklerinizi evlerinize almamalarıdır. Bilesiniz onların sizin üzerinizdeki hakları, onlara giyecek ve yiyeceklerinde iyi davranmanızdır.”*

Hız. Aişe radiyallahu anha anlatıyor: “Rasûlullah sallallâhü aleyhi ve sellem buyurdular ki; *“Eğer bir kimsenin bir başkasına secde etmesini emretseydim, kadına, kocasına secde etmesini emrederdim ve eğer bir erkek karısına kırmızı bir dağdan siyah bir dağa ve siyah bir dağdan kırmızı bir dağa taş taşmayı emretseydi, uygun olan, kadının bu emri yerine getirmesidir.”*

¹⁴¹¹—Mesnevi, c.VI, b. 3949–3957

*Kadının kavuşacağı en yüksek makam aşk makamı olan Hz. Hatice radiyallâhü anhanın makamıdır. Bu makam çok ibadet ile elde edilmeyip kadının itaat ile önce kocasına sonra müşidine fedayı can ve hizmet etmesidir. Rasûlullah sallallâhü aleyhi ve sellem kadınlardan arasında en çok değer verdiği de Hz. Hatice radiyallâhü anhadır.

Hz. Fatıma, Hz. Aişe radiyallâhü anhanın makamları daha sonra gelir. Bu nedenle kocasına aşık olmayan kadının müşidinden alacağı hiçbir şey yoktur. Kocasının çilesine katlanmak bin yıllık riyazattan faziletlidir.¹⁴¹²

KADIN NİÇİN “ÖRTÜN EMRİNE” MUHATAP KILINDI?

İnsan kutsîdir. Erkek ve kadın bu kutsîliğin bireyleri olarak bir bütündür. Allah Teâlâ yaratılışı latif olan bir cüz’ü yani kadını muhafaza için örtülü tutmak istedi. Çünkü bütün içerisinde çıplaklık ile kadının ezilen taraf olarak kalmasını istemedi. Ancak kadınların büyük bir kısmı kendine verilen güzelliği etrafı ile paylaşmak arzusuna düşmüştür. Bu nedenle çeşitli sebepler bularak gizli defineyi açığa çıkartmak istediler. Her kadın eşi olan kocasının bir kısmını oluşturduğunu bilmelidir. Bu şu demek olur. Yaratılıştaki bazı zayıf noktaları ancak eşi ile tamamlayacaktır. Her insan gibi, kadında hayatı boyunca bu eksikliği tamamlamak için gayret göstermektedir. Bunu bulmama kendince çareler arayarak dışa açılır. Sonuçta bulmak istediği şeyi de bulamaz. Erkek ise, bu türlü bir zorlama içerisinde değildir. Çünkü hakim sıfatı ile bu noksanlığı hiçbir şekilde hissetmez.

Allah Teâlâ kadına cazibe vermiştir. Fakat kapatmayı da yanında emretmiştir. Örtüdeki sınırı tek parça¹⁴¹³ elbise ile emretmiştir. Tek parça vah-

¹⁴¹²—Abdullah İbnu Ebi Evfa radiyallahu anh anlatıyor: “Hz. Muaz Şam’dan dönünce Rasûlullah sallallâhü aleyhi ve sellem secde etmişti. Efendimiz sallallâhü aleyhi ve sellem hayretle:

“**Ey Muaz! Bu da ne?**” dedi. O açıkladı:

“*Şam’a gitmiştim, onların reislerine ve patriklerine secde ettiklerine rastladım. İçimden, aynı şeyi size yapmak arzusu geçti.*” Rasûlullah sallallâhü aleyhi ve sellem bunun üzerine:

“**Bunu yapmayın! Zira şayet ben, bir kimseye, Allah Teâlâ’dan başkasına secde etmeyi emretseydim, kadına kocasına secde etmesini emrederdim. Muhammed’in nefsi elinde olan Zat-ı Zülcelal’e yemin ederim ki, bir kadın, kocasının hakkını eda etmedikçe Rabbinin hakkını da eda edemez. Kadın deve sırtındaki semere binmiş iken kocası nefsinin talep edecek olsa, kadın bu isteğe mani olmaz.**”

¹⁴¹³— “**Mümin kadınlara söyle başörtülerini (çarşaflarını) yakalarının üzerine sarkıtsınlar.**” (Nur, 31)

Ebussuud Efendi’nin tefsirinde “Cilbâb” dan maksat çok geniş ve uzun bir örtüdür. Kadın bununla başını örttüğü gibi yüzünü ve göğsünü de örterek ayaklarına

detin (birliğin) temsili olduğundan ruhânî yükselişin emâresidir. Örtü aslında bir olan Allah Teâlâ'nın kadında görülen zuhurâtının ifnâsını sağlayan mühim bir eşyadır. Bu muhafazadaki sınırı Hz. Aişe radiyallâhü anha şu şekilde tesbit etmiştir.

Hazreti Rasûlullah sallallâhü aleyhi ve sellem **“her nebi vefat ettiği mekanda defnedilmiştir”** buyurduğu için kendisi de Hakk'a yürüdüğüde kabir olarak Hazreti Aişe radiyallâhü anhanın hücresinde yattığı döşeğin serili olduğu yerde sırlanmıştır. Hazreti Ebu Bekir radiyallâhü anh Hakk'a yürüdüğüde Hazreti Rasûlullah sallallâhü aleyhi ve sellem'in yanında sırlanmıştır. Hazreti Aişe radiyallâhü anha buyurdu ki;

“Hazreti Rasûlullah sallallâhü aleyhi ve sellem ve babamın sırlandıkları evime girerdim. Efendim ve babam der, dış elbisemi çıkarırdım.”¹⁴¹⁴

Hazreti Ömer radiyallâhü anh Hakk'a yürüyüp babasının yanına sırlanınca Aişe radiyallâhü anha cilbabını giyinmeye başladı ona: **“Annemiz size ne oluyor? Neden cilbabınızı giyiyorsunuz denildiğinde”** şöyle buyurdu:

“Şu efendim, şu da babamdı Hazreti Ömer radiyallâhü anhdan hayâ ederek giyindim.”

İmamı Malik radiyallâhü anh şöyle söylemiştir:

Hazreti Aişe radiyallâhü anhanın evi iki kısma ayrılp bir duvarla bölünmüştü. Bu iki bölümden birinde kabir vardır. Bir kısmın da Hazreti Aişe radiyallâhü anha bulunuyordu. Arada sırada kabir tarafına geçerci. Hazreti Ömer radiyallâhü anhdan sonra da geçerci. Fakat bu defa üzerine bir örtü alıp ona bürünerek girerci.

Yine Hazreti Fatıma radiyallâhü anha tesettüre son derece ehemmiyet verirdi. Vefat ettiği zaman yıkanmasında iki kişinin bulunmasını (Esmâ binti Umeyy ve Hazreti Ali Kerremallâhü veche) ve küçük bir çadır içinde yıkanmasını, cenazesinin kimse tarafından görülmemesi için geceleyin sırlanmasını vasiyet etmiş ve öyle yapılmıştır. Rasûlullah sallallâhü aleyhi ve sellem onun bu hassasiyetine uygun olarak “kıyamet günü olunca perde gerisinden bir münadi şöyle seslenecek:

“Ey mahşer halkı gözlerinizi kapayın Fatıma bint-i Muhammed sallallâhü aleyhi ve sellem geçecek.”

Mıknatıs demiri çeker. Bu nedenle örtüsü, kadını koruması yanında cazibe kuvvetini de artırdığı gibi, kontrol altında tutmaktadır. İnsan bilmediği şeyin peşine gitmekten heyecan duyar. Açık olan şeyde sır düşünülemez.

kadar salar.

Celaleyn tefsirinde cilbab ise, kadının bütün vücudunu kapatan örtüdür. İbni Abbas radiyallâhü anh, **“Hür olduklarının bilinmesi ve iffetlerinin korunması için mü'min kadınlara bir gözleri hariç, baş ve yüzlerini tamamıyla örtmeleri emredilmiştir.”**

¹⁴¹⁴—Sırlamak. Defnedilmek manasına kullanılmaktadır. İnsan için hakiki ölüm olmadığı gibi, büyüklerimizin dünyayı terk etmelerinde saygı ifadesi için bu lafzı kullanmak edeben üzerimize vacibtir.

Çünkü tedbiri yanındadır. Çok kişi aşık olduğu kişide gördüğü, belki hayalidir. Vuslat olunca da hayalini bulamayınca üzülür. Fakat çaresini de kaybetmiştir.¹⁴¹⁵

Hâsılı insan, vuslata erdi mi vasıta olan kadın, adamın gözüne soğuk görünmeye başlar.¹⁴¹⁶

Eğer kadın, murad verecek bir vusfa erişmiş olup bir erkeği kendine bağlamışsa, bu sefer başkasını da aynı etkiye almaması için kendini koruma altına alması lazımdır. Çünkü vuslata kavuşmuş olanın soğukluğu zamanla artar iken, diğerlerinin ateşi harlanmaktadır. Buna ancak kadın engel olacaktır. “*Kadın tencere gibidir*” denilmiştir.

Züyyine linnâs,¹⁴¹⁷ hükmünce Allah Teâlâ’nın insanlar için bezediği şeylerden halk, nasıl kurtulabilir?

Allah Teâlâ; kadını erkeklere munis olmak üzere yarattı. Âdem nasıl olurda Havva’dan ayrılabilir?

Kişi yiğitlikte Zâloğlu Rüstem bile olsa Hamza’dan bile ileri geçse yine hükmetme hususunda karısının esiridir.

Âdemî sözlerinden âlemin sarhoş olduğu Muhammed sallallâhü aleyhi ve sellem bile “Kelliminî yâ Humeyrâ” (Benimle konuş) derdi.

Gerçi zâhiren su, ateşten üstündür; fakat bir kaba konunca ateş, onu fıkır fıkır kaynatır.

İkisinin arasında bir tencere, bir çömlek oldu mu ateş, o suyu yok eder, hava haline getirir.

Görünüşte su nasıl ateşten üstünse, sen de kadından üstünsün; fakat hakikâtte ona mağlûpsun, sen onu istemektesin.

Böyle bir hassa ancak Âdemoğlundadır. Çünkü insanda muhabbet vardır. Hayvanın muhabbeti azdır ve bu da onun nâkıs olmasından ileri gelmiştir.

Kadınlar, akıllı kişiye galebe ederler, fakat cahil kişi onlara galip olur
Rasûlullah sallallâhü aleyhi ve sellem dedi ki; “*Kadınlar; akıllı kişilere ehli dil olanlara fazlasıyla galip olurlar. Fakat cahiller, kadına galebe ederler.*”
Çünkü onlar sert ve kaba muameleli olurlar. Onlarda acıma, lütfetme, sevme azdır. Çünkü tabiatlarında, yaratılışlarında hayvanlık üstündür.

Sevgi ve acıma, insanlık vasfıdır; hiddet ve şehvetse... hayvanlık vasfıdır.

Kadın, Hakk nurudur, sevgili değil... Sanki yaratıcıdır, yaratılmış değildir!¹⁴¹⁸

¹⁴¹⁵—ÜLKÜ, Kübra, İslâm’da Tesettür ve Evlilik, İst, 2006, s.6–7, 35

¹⁴¹⁶—Mesnevi, c.III, b: 1400

¹⁴¹⁷— “*İnsanlara, kadınlar, oğullar, yüklerle altın ve gümüş yığınları, cins atlar, davarlar, ekinler gibi zevklerin sevgisi, çekici hale getirildi. Fakat bunlar, dünya hayatının geçici nimetleridir. Oysa Allah, akıbet güzelliği, O’nun yanındadır.*” (Âl-i İmran, 14)

¹⁴¹⁸—Mesnevi, c.I, b: 2425–2436

Erkek kadındaki ilâhî sırrı kendinde bulamadığı için kadına olan isteğini dizginleyemez. Bu nedenle “Bakmak zinadır” desende gözünü kadından ayıramaz. Onun için örtünmesini isteyen Allah Teâlâ’dır. Çünkü erkekte ve kadında karşı cinse meyil vardır.

Bir kadının kocasını yahut bir kocanın karısını alıp bir yere götürsen eşi de koşa koşa mutlaka onun yanına gelir.¹⁴¹⁹

Bu birlikte âlem bekâ bulsun diye Allah Teâlâ erkekle kadına da birbirlerine karşı bir meyil verdi. Her cüz’e de, diğer bir cüz’e meyil verdi... İkisinin birleşmesinden bir şey doğar, bir şey vücut bulur.¹⁴²⁰

Allah Teâlâ zahirî ve batınî örtünmeyi beraber istemiştir. Yani örtünme yalnız vücudun da örtünmesi değildir. Ruhun örtünmesi de gereklidir.

Nice namuslu, örtülü kadın vardır ki, ferciyle, boğazının şomluğundan rüsvay olmuştur.¹⁴²¹

Kadının bakışı fitnedir. Fakat bu fitne, sesi de duyuldu mu bir katken yüz kat olur. Sesini yüceltmesine imkân bulunmazsa kadının bakışı, yalnız başına fayda etmez.¹⁴²²

Bu nedenle kadın örtüsüyle sırrını korur. Bu sırrı ise, erkeğinin aynasıdır. Ayna eğer açıkta olursa gelen giden bakmak ister. Erkek ise, bir zaman sonra gelenin gidenin bakarken nefesi ile islediği aynayı temizlemek yerine, ya kırarsa? Aynanın islenmemesi için evde örtü örtersin. Bu örtü sürekli aynanı temiz tutar. Erkek bakmak için açtığında çirkin yüzünü dahi güzel görür. Bunun için hususî güzellik umumîleştiğinde değersizleşir. Talibi bile olmaz. Allah Teâlâ hususî güzelliklerin paylaşılmasını bazı yerlerde yasaklamıştır. Bu güzelliklerin başında kadının güzelliği vardır.

Kadın kendinde olanın saklamaya alışırsa onu erkekten daha fazla korumaktadır. Açarsa Allah Teâlâ’ya dahi isyan edebilecek gücü kendinde bulur. Çünkü kadın yaratma sıfatının tecelligâhıdır. Bu nedenle örtünen kadına açılmayı, açık olan kadına örtünmesi istenirken zorlama yolu ile değil ikna yolu ile teklif etmelidir. Zayıf denilen kadının çok güçlü olduğu bilinen bir gerçektir.¹⁴²³

¹⁴¹⁹—Mesnevi, c.III, b: 2873

¹⁴²⁰—Mesnevi, c.III, b: 4415

¹⁴²¹—Mesnevi, c.III, b.1696

¹⁴²²—Mesnevi, c.VI, b.4557

¹⁴²³— İbnu Ömer radyallahu anhüma anlatıyor: “Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellem (bir bayram namazında kadınlar tarafına geçerek):

“Ey kadınlar cemaati! (Allah Teâlâ yolunda) sadakada bulunun, istiğfarı çok yapın. Zira ben siz kadınların cehennemde çoğunluğu teşkil ettiğini gördüm”

Hülâsâ kadın örtüsüyle cazibe gücünü kontrol altına almaktadır. Çünkü kadın karşısında galip olan erkek yok gibidir.

“Bu iş, siz kadınların tuzağındandır. Gerçekten de sizin tuzağınız çok büyüktür.”¹⁴²⁴

Çünkü kadının isteği karşısında erkek aciz kalmıştır. Aciz kalan erkekte kadının safiyetini bozup kadına zarar vermektan kendini kurtaramamıştır. Onun için erkekteki acziyeti kadının açığa çıkartmaması gerekir. Çünkü erkeğin tabiatı buna müsaade etmez. Bu nedenle çok zaman huzur bozulmuştur. Huzurun olmadığı ortamda iyilik ve kötülük vasfı kaybolur. İyiliğin ve kötülüğün değersizleştiği toplum ilâhî gazabı celp eder.

buyurdular. Dinleyenlerden cesaretli bir kadın:

“Niye cehennemliklerin çoğunu kadınlar teşkil ediyor, neyimiz var?” diye sordu. Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem:

“Ağzınızdan kötü söz çok çıkıyor ve kocalarınıza karşı nankörlük ediyorsunuz. Akli ve dini eksik olanlar arasında akıl sahibi erkeklere galebe çalan sizden başkasını görmedim!” dedi. O kadın tekrar:

“Ey Allah’ın resulü! Akli ve dini eksik ne demek?” diye sorunca Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem açıkladı:

“Akli noksan tabiri, iki kadının şahitliğinin bir erkeğin şahitliğine denk olmasını ifade eder. Dinlerinin eksik olması tâbiri de onların (hayız dönemlerinde) günlerce namaz kılmamalarını, Ramazan ayında oruç tutmamalarını ifade eder.”

Buhârî, Hayz 6, Zekât 44, İman 21, Küsüf 9, Nikâh 88; Müslim, Küsüf 17, (907), İman 132, (79); Nesâî, Küsuf 17, (3, 147); Muvatta, Küsuf 2, (1, 187).

¹⁴²⁴—Yusuf, 28

F- İHVÂNIN PSİKOLOJİK DURUMLARI

Kitabın içerisinde dolaylı olarak bu konunun izahları geçse de ihvâna faydalı olacağı düşüncesiyle bir başlık altında incelemek ihtiyacı hâsıl olmuştur. Genellikle dikkat edilecek hususlar şunlar olabilir.

*Asıl hedefin ahiret hayatı olduğu dünyada göreceği ve kazanacağı şeylerin geçiciliğini unutmayıp, gerekirse terk etmede kararlı olmalıdır.

Eğer bir deniz yolculuğunda bindiğin gemi bir limana uğrar da seni kıyıya su almak için yollarlarsa, yolda midye kabuğu veya mantar bulursan bunları toplayabilirsin. Fakat aklın daima gemide olmalıdır. Sık sık başını gemiye çevirerek kaptanın seni çağırıp çağırmadığını araştırmalısın. Eğer kaptan çağırırsa seni eli ayağı bağlı bir hayvan gibi, gemiye atmalarına meydan vermemek için elindekilerinin hepsini atıp hızla geriye dönmelisin. Hayat yolculuğunda da durum aynıdır. Bir midye kabuğu veya bir mantar yerine bir kadın veya bir çocuk nasibin olursa, bunları benimsersin. Fakat kaptan seni çağırınca arkana bakmadan her şeyi bırakıp gitmen lâzımdır. Eğer yaşlı isen yetişememek korkusuyla, gemiden pek uzaklaşmamalısın.¹⁴²⁵

*İsteklerini dizginlemeyi bilmelidir.

Bir çocuk; ağzı dar, içinde fındık incir bulunan bir kaba elini sokar, avucunu alabildiği kadar doldurur ve bu kadar, şişince, elini dışarıya çıkaramayarak ağlamağa başlar. Yavrum onun yarısını bırak. Elini yine oldukça dolu dışarıya çıkarabilirsin. Sen işte bu çocuksun. Çok istiyorsun ve hepsini elde edemiyorsun. Daha az iste, o zaman istediğin senin olur.¹⁴²⁶

*Her şeyden önce yalnızlık denen korkulardan kendini kurtarmalı paylaşmayı öğrenmelidir. Tasavvuf terbiyesi aslında insanı yalnızlıktan kurtarmaktır. Nakşî usûlündeki rabita uygulaması bu nedenledir. Kendini yalnız hisseden kişi duygularını ve fikirlerini olgulaştırmada yeterli olamayacağı muhakkaktır. **“Yalnızlık Allah Teâlâ’ya mahsustur”** denir. Allah Teâlâ yeterlilik ve hiç bir şeye muhtaç olmamak açısından yalnızlıkla vasıflıdır. **“Ben, cinleri ve insanları ancak Bana kulluk etsinler diye yarattım.”**¹⁴²⁷ Ayette geçen “li-ya’büdûn”(kulluk) için “li-ya’rifûn” (bilinmek) manası verilmiştir. Çünkü bilinmeyene ve bilmeyenin kulluk etmesi mümkün değildir. Allah Teâlâ mahlukâta kendini rasüller vasıtasıyla tanıtmıştır. Bu nedenle Allah Teâlâ yalnızlığı kendi nefsi içinde istememektedir.¹⁴²⁸ Yaratıcının

¹⁴²⁵—EPIKTETOS, Düşünceler ve Sohbetler, trc. Burhan TOPRAK, İst, 1962, düşünceler. 13

¹⁴²⁶—a.e., 3 kitap, sohbet. 16

¹⁴²⁷—Zâriyât, 56

¹⁴²⁸—Tevfik Ceylan Dede bu konuda buyurdu ki; **“Allah Teâlâ yalnızlık sıkıntı-**

yaratılmışlar ile bir ilişkisi olduğuna göre ihvân her halükârda hayatını bir kimse ile paylaşacaktır.

*Güven duygusunu ileri seviyede tutmak gerekir.

Seni sürgüne gönderecekler!

— Dünyanın ötesinde beni gönderecekleri bir ülke var mı? Gittiğim her yerde gökleri, güneşi, ayı, yıldızları bulamayacak mıyım? Rüyalarım ve bir talihim olmayacak mı? Allah Teâlâ ile sohbeta imkân bulamayacak mıyım?¹⁴²⁹

*Kitapta da geçtiği gibi, zamanını değerlendirirken olgunlaşma sürecinin herkes için aynı olamayacağını da unutmamalıdır.

*Hiçbir şekilde insanüstü özellikleri (kerâmet) hedef tayin etmemeli ve kerâmet gibi şeyleri hedefleyen kişilerden uzak durmalıdır. Çünkü bu kişiler genellikle sorunlu kişilerdir. Onlar hayâli şeyler ile hayatın gerçeklerinden uzaklaşmışlardır.

Sık sık düşüp kalktığımız kimselerin üzerimizdeki tesiri az değildir. Biteviye bir sefih ile düşüp kalkarsan, çok kuvvetli bir şahsiyetin yoksa senin onu yola getireceğini ümit etmekten çok onun seni bozmasından korkmalıdır. Mâdemki kültürsüzlerle temasta bu kadar tehlike vardır, onlarla ancak büyük bir ihtiyat ve anlayışla düşüp kalkmalıdır.¹⁴³⁰

*Mürşidini insanlık vasfından dışarı çıkarmamalıdır. Eğer bu şekilde düşüncelere kendini yönlendirirse ileriye dönük karşılaşacağı sorunları çözeemediği zaman bunalıma düşeceğine kesin gözle bakılır. “Niçin böyle oluyor? Benim efendim bana niye yardım etmiyor?” vb. soruları ile inancında sarsılmalar olur ki, sonuçları olumsuz olmaktadır.

*Üzülmemelidir.

Dünyada olup biten şeylerin bir kısmı elimizdedir. Bir kısmı da elimizde değildir.

Elimizde olanlar düşüncelerimiz, yaşayışımız, isteklerimiz, eğilimlerimiz, öğrenmelerimiz; bir kelimeyle bütün hareketlerimizdir.

Elimizde olmayanlar ise, eşya, mal, şöhret, mevki bir kelime ile hareketlerimiz arasında olmayan şeylerdir. Elimizde olanlar tabiatları dolayısıyla hürdürler. Hiçbir şey onları durduramadığı gibi, onlara engel de olamaz. Elinizde olmayanlar ise, güçsüz, esir, boyunduruk altında, binlerce engel ve terslik içinde

sından bu âlemleri yarattı.” (Orhan Baba’dan işittim)

¹⁴²⁹—a.e., 3 kitap, sohbet. 44

¹⁴³⁰—a.e., 3 kitap, sohbet.31

olup bütün bütün bize aykırıdırlar. O halde hatırla ki, tabiatları dolayısıyla esir olanları hür ve başkasına bağlı olan şeyleri sana ayrılmış sanıyorsan her adımda engellere rastlayacak, kırılacak, üzülecek ve Allah Teâlâ'dan ve insanlardan da şikâyet edeceksin. Buna karşılık senin olanı benimser ve başkasının olanı da başkasının iradesinde sayarsan; o zaman kimse sana istemediğini yaptırmadığı gibi, istediğini de yapmana engel olamaz. Dolayısıyla kimseden şikâyet etmez, kimseyi suçlandırmaz ve istemeden hiçbir hareketi yapmağa zorlanmazsın. Kimse sana bir fenalık edemez, düşmanın olamaz ve başına kötü, zararlı bir şey de gelmez.¹⁴³¹

*Aşk cihetiyle zuhur edecek hallerin çabuk geçilmesini tercih ederek bir sonraki makam olan vuslatın bekâsını bulmak istemelidir. Çünkü aşk terbiyesi elemli ve bu deryâda boğulan çok olduğundan, geçilmesi ile terbiye edilmek ve mürebbi olmak mümkün olur.

Aşkta delilik halleri insana arızdır. Vuslatta ayıklık ve menfaat vermek vardır. Mevlâna kuddise sırruhu'l-aziz Mesnevî Şerifini vuslata erdikten sonra yazmıştır. Eğer bu şekilde olmamış olsa idi, okuyana hoş gelmezdi. Bazıları eserlerini seyr halinde yazarlar. Tatlı ve hoş görünse de verimli olmaz. Çünkü her insanın terbiyesi aynı yoldan olmadığı bilinen gerçektir. Seyr halinde yazanların eseri ve sözleri o yola muvafık düşene zevk verir. Bu nedenle Mesnevî gibi, her kesime hitap eden eserler az olmaktadır.

*Neye ne kadar sahip olduğunu bilmelidir..

Her ne hakkında olursa olsun: “Onu kaybettim!” deme. Fakat “Onu geri verdim!” de. Çocuğun mu öldü? Onu geri verdin. Karın mı öldü? Onu da geri verdin. Tarlanı mı elinden aldılar? İşte yine bir geri verme. — Lâkin onu elimden alan kötü bir adamdı! — Onu sana verenin falan veya filân yolu ile geri almasının ne önemi var? Onu sende bıraktığı sürede, yolcuların otellerden faydalandıkları gibi, âdeta sana ait bir şey değilmiş gibi ondan faydalan.¹⁴³²

Allah Teâlâ hayatın her cephesinde kulunun yanındadır. İrâde-i külliyesi ile takdir ettiklerinden başka olarak kullarına şerri bile verse rahmetindedir. Çünkü ilâhtır. Kula düşen kulluk gerçeğini unutmamasıdır. Acizliğini bilmesi insan için bir özür beyanıdır ve affa sezâ olur. Allah Teâlâ rabliğini en güzel şekilde îfa kıldığından insan kulluk mecburiyetini unutmamalı sorumluluğunu üzerine almalıdır.

* Allah Teâlâ'nın dünyada kişi için takdir ettiğine razı olmalı, gereğini en güzel şekilde icra etmelidir.

¹⁴³¹—a.e., düşünceler. 1–4

¹⁴³²—a.e., düşünceler. 17

Hatırla ki, uzun veya kısa bir piyeste rejisörün sana verdiği rolü oynayacak bir aktörsün. Eğer senin bir dilenci rolü oynamanı uygun görmüşse, elinden geldiği kadar iyi oynaman lâzımdır. Eğer bir topalın yahut bir prensin veya ayakta-kımından birinin rolünü oynamanı uygun görürse, yine başka türlü hareket edecek değilsin. Zira verilen rolü iyi oynamak sana düşer. Lâkin bu rolü seçmek Allah Teâlâ'nın elindedir.¹⁴³³

*Her şeyde tabiatının gereğinden başka özellik beklememelidir.

Seni eğlendiren, ihtiyaçlarını doyuran, bir kelimeyle sevdiğin her şey karşısında, kendi kendine, onun ne olduğunu sormayı unutma. İlkönce en küçüklerinden başla. Bir çömleği seviyorsan, topraktan yapılmış bir çömleği sevdiğini bil. Eğer kırılırsa üzülmezsin. Çocuğunu veya karını seviyorsan kendi kendine geçici bir varlığı seviyorum de. Eğer ölüverirlerse ızdırıp çekmezsin.¹⁴³⁴

*İnsanlar ile arasındaki köprüleri yıkmamalı, yanlış hallerde önce kendini düzeltmeye çalışmalıdır.

Hatırla ki, ne sana söven, ne seni döven, ne de sana hakaret eden vardır. Fakat bu işleri yapanların sana hakaret ettiklerine inancın onları sana böyle göstermektedir. Şu halde ne zaman biri seni kırar veya kızdırırsa. Bil ki, seni kızdıran o adam değil, senin inancındır.¹⁴³⁵

*Muhakkak her insanın bir güzel tarafı olduğundan, yolun erbâbından istifade etmeye çalışmalıdır.

Her şeyin iki kulpu vardır: biri onu taşımağa elverişli olan kulpu, öteki taşımağa elverişli olmayan kulptur. Şu halde kardeşin sana bir kötülük ederse, onu sana kötülük yaptığı yandan alma. Bu onu götürüp gitmeğe elverişli olmayan kulptur. Fakat öbür yandan yani senin kardeşin olduğu taraftan al. Bu suretle onu sana, tahammül edilebilir gösteren sağlam taraftan tutmuş olacaksın.¹⁴³⁶

*Ezel taksimatında irâde-i külliyyenin taksimine razı olmalı ve sahip olduğu sınırlarının ne olduğunu tespit etmelidir.

Sana senden gelmemiş olan özelliklerle asla öğünme. Bir at gururla: "Ben güzelim!" dese buna tahammül edilebilir. Fakat sen böbürlenerek "Güzel bir atım var!" dersen bilki güzel bir ata sahip olmakla öğünüyorsun. Bunda cana ait olan nedir? Muhayyileni kullanman! Bunun için muhayyileni kullanırken tabiatı kolla. İşte o zaman kendindeki meziyetle öğünebilirsin.¹⁴³⁷

¹⁴³³—a.e., düşünceler. 25

¹⁴³⁴—a.e., düşünceler. 8

¹⁴³⁵—a.e., düşünceler. 29

¹⁴³⁶—a.e., düşünceler. 69

¹⁴³⁷—a.e., düşünceler. 12

*Kabz (keder) hallerinde şükürünü, bast (sevinç-zevk) hallerinde istiğfarını artırmalıdır.

*Hallerin geçiciliği fitnesinden kendisini kurtaramadığında hal kendini terk ettiğinde üzüntüye düşeceğini bilmelidir.

Ruh su ile dolu bir havuz gibidir. Onun kanatları bu havuzu aydınlatan ışıktır. Havuzun suyu dalgalandıkça ışığında dalgalandığı sanılır. Hâlbuki ışık olduğu gibidir. İnsan içinde bu böyledir. O bulanık ve üzüntülü iken, faziletleri bulanık ve perişan değildir. Onun özündeki kuvvetler harekete gelmiştir. Bu kuvvetler durgunlaşınca her şey durgunlaşacaktır.¹⁴³⁸

*"Kendi kendime asla engel olmayacağım!" demelidir.¹⁴³⁹

*Söylenen kötü sözlerden etkilenmeyip sabrını artırmalıdır.

"Bir taş küfret, neye yarar? O seni duymaz. Onun için taşı taklit et ve sana söylenen küfürleri duyma!"¹⁴⁴⁰

*Başarısızlıktan korkmamalıdır.

Ne fakirlikten, ne sürgünden, ne zindandan ne de ölümden korkmamalıdır. Fakat korkudan korkmalıdır.¹⁴⁴¹

*Duyguların esiri olmamalıdır.

Küçük ve büyük esirler vardır. Küçükler küçük şeyler için, bir yemek, bir ev, ufak tefek yardımlar için esir olanlardır. Büyükler ise, müdürlük, valilik gibi şeyler için esir olanlardır. Vilâyet makamının sembolü olan baltaların ve okların kimin önünde taşındığını görüyorsun, o vali öbür esirlerden daha esirdir.¹⁴⁴²

*Çalışmanın sonucunu beklerken, olayların yönünü ve sonucunu tayin etmeyi bilmelidir.

Savaşta Allah Teâlâ'ya dayanmaktan ne fayda çıkar ki? Bu tavla oynayan acemilerin Allah Teâlâ'ya dayanmasına benzer. Donup kalmamış olan keskin bakışlarsa, ileriye delip gider, perdeleri yırtıp görür. Bu bakışa sahip olanlar, on yıl sonra olacak şeyi şimdiden, hem de gözleri ile görürler. Böylece herkes ba-

¹⁴³⁸—a.e., 3 kitap, sohbet.5

¹⁴³⁹—a.e., sohbet.6

¹⁴⁴⁰—a.e., sohbet. 68

¹⁴⁴¹—a.e., 2. kitap, sohbet. 39

¹⁴⁴²—a.e., 3 kitap, sohbet. 69

kışı ve görüşü miktarınca gaybı da görür, geleceği de... Hayrı da görür şerri de. Gözün önünde ardında bir engel kalmadı mı bütün dünya dümdüz olur, göz, gayp levhasını bile okur. Gözünü ardına çevirdi mi varlığın başladığı zamandan itibaren bütün macera ve âlemin yaradılışı gözüne görünür!¹⁴⁴³

*Hatalı durumların pişmanlığı duymaktansa terk makamı olan tevbeyle nimet bilerek unutmaya çalışmalıdır. Tasavvuf ehli unutkanlığı çok olan kişi demektir. Hatasını ve sevabını hep unuttur. Gaflet ile geleceğini ve gönülleri imar eder. Bu gaflet ayıklığın üzerinde olan bir gaflettir.

O anda bu dünya harap olurdu, insanların içlerinde hırs kalmazdı. Ey can, bu âlemin direği gaflettir. Akıllılık, uyanıklık, bu dünya için âfettir.¹⁴⁴⁴

*Danıştığı şeylerde tarif edilene uymalıdır. Sözünü tutmayacaksa sormaktan kaçınmalıdır. Çünkü Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve selleme ashâb-ı kirâm lüzumsuz soru sormaktan kaçınırlardı.

*Azlığın fitnesi çokluğun fitnesinden hafif olduğundan ibadet veya zikir olsun her şeyde en azıyla yetinmelidir.

Buraya kadar sayılan maddeler çoğaltılabilir. Önemli olan razı olmayı âdet haline getirip kendini korumakta kolay yolu tercih etmelidir.

¹⁴⁴³—Mesnevi, c.IV, b. 2900-2905

¹⁴⁴⁴—Mesnevi, c.I, b.2065-2066

G—EHL-İ BEYT'İ SEVMEK ¹⁴⁴⁵

Sevgi ve buğz ezeli ve gizlidir. **Rasûlullah sallallâhü aleyhi ve sellem**in evladını seven kişinin sevgisi, kendisinden sonra çocuklarına, Ehl-i Beyt'e düşmanlık edenin düşmanlığı da çocuklarına geçmiştir. Rasûlullah sallallâhü aleyhi ve sellem'in evladını sevenlerde bu sevgi meydana çıkmıştır. Cenabı Hakk şöyle buyurmuştur:

“Onlar, ancak kendilerine meleklerin gelmesini veya Rabbinin gelmesini ya da Rablerinin bir takım alametlerinin gelmesini gözetiyorlar. Rabbinin bazı alametleri geldiği gün, önceden iman etmemiş veya imanında bir hayır kazanmamış bir kimseye o günkü imanı hiçbir yarar sağlamaz. De ki: “Gözetin! Çünkü biz de şüphesiz gözetiyoruz.” ¹⁴⁴⁶

Allah Teâlâ'nın bazı sözü tıpa tıp Hasan ve Hüseyin'in sayısına tekabül ediyor. Ayet, onların iki ayet (mu'cize) olduklarını gösteriyor. Kim onları inkar ederse, Allah Teâlâ'nın ayetini inkar etmiş olur. Sevenler ve sevmeyenler hakkında bütün söylediklerim, Mecâlisü'z-Zuhri'den alınmıştır. Allah Teâlâ gerçeği söyler, O, doğru yola iletir. Mecâlisü'z-Zuhri'de şöyle deniliyor:

“De ki; “Bu (tebligatım karşılığında) sizden bir ücret istemiyorum. Ancak yakınlarına muhabbet istiyorum.” ¹⁴⁴⁷ sözünde geçen *Kurba* kelimesi, karabet manasına mastardır. Yakınlık taşıyan kimse murad edilmiştir. Yani: **“Ya Muhammed, ümmetine söyle, size getirdiğim hakikat karşılığında sizden bir ücret istemiyorum, sadece yakınlarımı sevmenizi ve onlara eziyet etmemenizi istiyorum.”**

Rivayet ediliyor ki; Bu ayet nazil olduğu zaman: **“Senin yakınını kimdir ki, muhabbeti bize farz oldu ya Rasûlallah sallallâhü aleyhi ve sellem?”** dediler. Buyurdu ki;

“Ali-Fatimatuz-Zehra ve evlatlarıdır.” Keşşâf'ta Rasûlullah sallallâhü aleyhi ve sellem Efendimiz şöyle buyurmuştur, deniliyor:

“Muhammed'in Ehl-i Beytine muhabbet üzerine ölen, şehittir.” Uyanık olun, Âl-i Muhammed'e sevgi üzerine öleni, önce ölüm meleği, sonra Münker ve Nekir cennetle müjdelir.

Dikkat edin, Ehl-i Beyt'e muhabbet üzerine ölen, gelin kocasının evine teslim edildiği gibi, cennete teslim edilir.

Dikkat edin, Âl-i Muhammed'e muhabbet sebat üzerine ölen kimse, imanı garantili bir mümin olarak ölür. Âl-i Muhammed'e muhabbet üzerine ölen kimsenin kabrinden cennete iki pencere açılır. Muhakkak Âl-i Muhammed'e muhabbet üzerine ölen kimsenin, Allah Teâlâ kabrini rahmet meleklerinin ziyaretgâhı yapar. Muhakkak, Âl-i Muhammed'e muhabbet üzerine ölen, sünnet ve cemaat üzere ölür, kim Âl-i Muhammed'e buğz üzerine ölürse, kıyamet gününde iki gözü arasına **“Allah Teâlâ'nın rahmetinden umutsuzdur”** ibaresi yazılı olarak haşr olunur. Âl-i Muhammed'e buğz üzerine ölen, kâfir olarak ölür.

Dikkat edin, Âl-i Muhammed'e buğz üzerine ölen, cennetin kokusunu koklayamaz.” Rasûlullah sallallâhü aleyhi ve sellem şöyle buyurmuştur:

“Bizim kapımıza gelenin hakkı, üzerimize vacib olur” Bu hadisin söylenişine

¹⁴⁴⁵—Niyâzi Mısri, *İrfan Sofraları*, Süleyman Ateş, 1971, s156, 62. sofra

¹⁴⁴⁶—En'am, 158

¹⁴⁴⁷—Şura, 23

sebepe şudur: “Tarikus-Salat bir adam, Rasûlullah sallallâhü aleyhi ve sellem zamanında ölmüştü. Ashab, Resul-i Ekrem’in: **“Namazı kasden terk eden kâfir olur.”** hadisinin dış manasına dayanarak bu adam üzerine namaz kılmamak ve onu Yahudi kabristanına gömmek istediler. Ali Kerremallâhü veche geldi,

“Ya Resulallah! Bu adam: “Ya Ali, Allah’ın Resulünü ve evladını seviyorum.” diyerek beni bu sözüne şahid tuttu.” dedi. O zaman Hz. Rasûlullah sallallâhü aleyhi ve sellem yukarıdaki hadisini söyledi. Hz. Ali kerremallâhü veche’de o adamın namazını kıldırır” ve müslüman kabristanına defnetti.

Hikaye olunur ki; Ali Kerremallâhü veche Rasûlullah sallallâhü aleyhi ve sellem Efendimize geldi ve insanların kendisine çok haset ettiklerinden şikayet etti. Aleyhisselam buyurdu ki;

“Cennete ilk giren dört kişinin dördüncüsü olmak istemez misin? Ben, Sen, Hasan ve Hüseyin, zevcelerimiz sağımızda solumuzda, zürriyetlerimiz zevcelerimizin arkasında olduğu halde Cennete gireceğiz.”

Muhibbu’-d-din at-Tabari Ebu Hureyre radiyallâhü anhın şöyle dediğini rivayet ediyor:

“Ebu Leheb’in kızı Sebia: *“Ya Rasûlallah sallallâhü aleyhi ve sellem, bana “Sen Hatabu’n-Nar: Ateş odununun kızısın.”* diyorlar diye şikayet etti. Rasûlullah sallallâhü aleyhi ve sellem buyurdu ki;

“Benim akrabama eziyet eden bir kavmin hali nice olur? Benim akrabama eziyet eden, bana eziyet eder. Bana eziyet eden de, Allah Teâlâ’ya eziyet etmiş olur.”

Şifa-i Şerifte şu hadise kaydedilmiştir: **“Muhammed’in Âli’ni (evladını) tanımak, cehennemden kurtulmadır. Muhammed evladını sevmek, sırat (köprüsün) den geçmeye ruhsattır. Âl-i Muhammed’e dostluk, azaptan emandır.”** Yine orada deniliyor ki;

“Ulemanın bir kısmı: Onları tanımak yerlerini ve nebiye yakınlık cihetlerini bilmek demektir. Bir insan onları bu şekilde tanırsa onlar hakkında neler yapılması gerektiğini bilir ve bu bilgisi sebebiyle onlara hürmet ve muhabbette kusur etmez.” Yine orada şu söz de vardır:

“Ebu Bekir Sıddik radiyallâhü anı demiştir ki; **“Muhammed’i, Ehl-i Beytinde gözetleyiniz.”** ve demiştir ki;

“Nefsim, elinde olan Allah Teâlâ’ya yemin ederim ki, benim için Rasûlullah sallallâhü aleyhi ve sellem akrabası, benim kendi akrabamdan daha sevgili ve ileridir.”

Hayret, hayret ki, insan, Rasûlullah sallallâhü aleyhi ve sellem evladını sevmek, hatta onu kötüleyerek, haset ederek ona eziyet ederse, Allah Teâlâ katında nasıl merite, makam ve şeref talep edebilir? Sadece yememek, içmemek, aç kalmak, uyumamak ve ibadet vazifelerini yapmakla bir makam elde edilemez. Zavallı bilmiyor ki, göklerle yer arası kadar ibadeti olsa, Allah Teâlâ’ya kavuşamaz. İblis’e bak ki, bu kadar ibadeti varken Allah Teâlâ’nın lanetini uğramıştır.

Rivayet ediliyor ki; Rasûlullah sallallâhü aleyhi ve sellem Efendimizin şehrinde kendisine komşu olup orada elde ettiği sevaplara karşın, İmam Mâlik radiyallâhü anı, Cafer ibn-u Süleyman dövmüştü. İmam Mâlik, dayaktan bayıldı. İnsanlar gelip kendisini ayıltıkları vakit şöyle dedi:

“Beni dövene hakkımı helal ettiğime sizi şahit tutarım.” Sonra kendisine bunun sebebi sorulduğunda şöyle dedi:

“Öldüğüm zaman Rasûlullah sallallâhü aleyhi ve sellem ile karşılaşsam, benim yüzümden evlad-ı Resûlullah’tan birinin Cehenneme gitmesinden utanırım.”
 “Kim bir iyilik ederse, onun iyiliğini artırırız.”¹⁴⁴⁸

Süddi’den rivayet edildiğine göre, bu ayette geçen *hasene* (iyilik) Rasûlullah sallallâhü aleyhi ve sellem’in Ehl-i Beytine muhabbettir. Bu ayet, Ebubekir Süddî radiyallâhü anhüm Ehl-i Beyti çok sevmesi hakkında nazil olmuştur. Zahir olan umum iyiliktir. Hangi iyilik olursa olsun. Ama şu var ki, “Yakınlara sevgiden” sonra zikredilmesi, bu sevginin, ayetin işaret ettiği iyilik olduğu düşüncesini kuvvetlendirir. Diğer iyilikler de buna tabi’dir.

“Allah Teâlâ tevbe edenî affeder. İtaat edene şekur’dur” sevap verir, nimet ve keremini artırır. Kurtubi ve başkaları Süddî’nin şu ayet hakkında şöyle dediğini naklederler: “Allah bağışlayıcıdır, şekurdur” yani Âl-i Muhammed’in günahlarını bağışlayıcıdır. Onların iyiliklerine teşekkür edicidir. Sa’lebi’de:

“Ey Ehl-i Beyt, Allah sizden kötülüğü gidermek ve sizi tertemiz yapmak istiyor.”¹⁴⁴⁹ ayetindeki Ehl-i Beyt ile bütün Haşim oğullarının kast edildiğine kânidir. Savaiku’l-Muhrika da bunu zikretmiş ve demiştir ki,

“İmam Mâlik radiyallâhü anhaya göre, Ehl-i Beyt’e farz ve nafile sadakanın haram oluşu da onları temizleme içindir. Çünkü sadaka ve zekât, insanların kirleridir. Alan insanı küçük düşürür. Vereni üstün yapar.” ve demiştir ki;

“Müfessirlerden bir cemaat “Selâmün alâ İlyâsin: Selam İlyas’a” ayetinden maksat, Muhammed evladı olduğuna kail olmuşlardır.” Kelbi de böyle demiştir. Yine Kelbi’den bir kavilde Rasûlullah sallallâhü aleyhi ve sellemde evla bi-t’tarik ayetin şumulüne dahildir. Fahrüd’din Râzi şöyle diyor:

Hazreti Rasûlullah sallallâhü aleyhi ve sellem, Ehl-i Beyti, beş şeyde kendisine müsavidir: Selam da. Çünkü “Esselamü aleyke eyyühennebiyyü: Selam sana ey peygamber” ve: “Selamün ala İlyâsin: İlyas’a selam olsun.”¹⁴⁵⁰ buyurmuştur, O’na salâta ve şehadette vardır. Allah Teâlâ buyurmuştur:

“Tâ Hâ: yani Ey Tahir” ve buyurmuştur: “Yuridullahu li yuzhibe ankumu’r-ricse: Allah Teâlâ sizi temizlemek istiyor.” Sadakanın hürmetinde ve muhabbette: “Bana tabi olun ki, Allah Teâlâ sizi sevsin”¹⁴⁵¹ “Sizden bir ücret beklemiyorum, ancak yakınlara muhabbet etmenizi istiyorum.” ayetleri bunu amirdir. Rasûlullah sallallâhü aleyhi ve sellemde:

“Yıldızlar gök ehline emândır. Ehl-i Beytim, ümmetime emândır.” demiştir. Savaik sahibi bu hususta şöyle demiş:

“Cenabı Hakk dünyayı, Rasûlullah sallallâhü aleyhi ve sellem için yaratmıştır. Onun devamını Rasûlullah sallallâhü aleyhi ve sellem’in devamına ve Ehl-i Beytinin devamına bağlı kılmıştır. Çünkü onlar, Fahr-i Razi’nin zikrettiği hususlarda onunla müsavidirler. Çünkü Rasûlullah sallallâhü aleyhi ve sellem “Allah’ım, onlar benden, ben onlardanım.” demiştir. Rasûlullah sallallâhü aleyhi ve sellem’in bir parçası olan Hz. Fatma radiyallâhü anhadan doğmaları sebebiyle Rasûlullah sallallâhü aleyhi ve sellem’in bir parçasıdır.” (Savaik)

¹⁴⁴⁸—Şûra, 23

¹⁴⁴⁹—Ahzab, 33

¹⁴⁵⁰—Saffat, 130

¹⁴⁵¹—Âl-i İmran, 31

Rasûlullah sallallâhü aleyhi ve sellem şöyle buyurmuştur:

“Aranızda Ehl-i Beytim, Nuh’un gemisine benzer. Binen kurtulur.” (Müslim’in rivayetinde: **geri kalan boğulur**) bir rivayette helak olur cümlesi de vardır. Bu hadisin manası şudur: Onları seven, onlara hürmet ve tazim eden, onların âlimlerinin gösterdiği yolda giden muhalefet etme karanlığından kurtulur. Bundan geri kalan, küfür denizinde boğulur, azgınlıkta helak olur. Yine bu hususta Hz. Rasûlullah sallallâhü aleyhi ve sellem:

“Allah Teâlâ’nın üç hürmeti vardır: Allah Teâlâ, bunlara riayet edenin dini, dünyasını korur. Bunlara riayet etmeyen kimsenin Allah Teâlâ ne dünyasını, ne ahiretini korumaz: İslam’a hürmet, bana hürmet ve benim rahmime (soyuma) hürmettir.”

“Ben, tevbe eden, inanan, salih amel işleyip hidayete eren kimseyi elbette bağışlıyorum.”¹⁴⁵² ayetinde Sabitü'l-Bennai:

“Yani Hz. Rasûlullah sallallâhü aleyhi ve sellem Ehl-i Beytinin velâyetine erdi.” demiştir. Bu Savaik’te zikredilmiştir. Kurtubi orada İbnu Abbas’tan:

“Rabb’in sana razı oluncaya kadar verecektir.” ayeti üzerinde şu tefsiri yapmıştır:

“Rasûlullah sallallâhü aleyhi ve sellem rızası, Ehl-i Beytinden hiçbirinin cehenneme girmemesidir.” Hakim şu hadisi çıkarmış ve sahih görmüştür:

“Rabbim, Ehl-i Beytinden Allah Teâlâ’nın birliğine inanan ve benim nebiliğimi kabul edene azab etmeyeceğini bana va’detti.”

“Rabbimden, Ehl-i Beytinden hiç kimseyi ateşe sokmamasını niyaz ettim; bunu bana verdi.”

Ahmed, Menâkıbında Rasûlullah sallallâhü aleyhi ve sellem Efendimizin şöyle dediğini kaydediyor:

“Ey Haşim oğulları, Beni hak rasul olarak gönderen Allah Teâlâ’ya yemin ederim ki, Cennet halkasını tutsaydım, önce sizinle başladım.” Tabarani Ali Kerremallâhü vecheden şu sözü derlemiştir:

“Rasûlullah sallallâhü aleyhi ve sellem Efendimizden işittim, diyordu ki;

“Havz-ı Kevser’e ilk gelenler, Ehl-i Beytim ve ümmetimden onları sevenlerdir.”

“Ehl-i Beytim ve onları sevenler, Cennette şu iki (parmak) gibi (yan yana) dır.”

“Biriniz beni kendisinden fazla sevmedikçe, bana kendisinden çok hürmet etmedikçe, Ehl-i Beytimi kendisinden çok sevmedikçe, onları kendine tercih etmedikçe iman etmiş olmaz.”

“Evladınızı üç huy üzerine yetiştiriniz: Rasûlullah sallallâhü aleyhi ve sellem sevgisi, Ehl-i Beytinin sevgisi ve Kur’ân-ı Kerim okumaktır.”

“Benim, Ehl-i Beytimin, Ansar’ın ve Arabın hakkını itiraf etmeyen ya münaфіktır, ya şiddet ve sıkıntı içindedir, ya da annesi kendisine cünüp iken hamile kalmıştır.”

“Ehl-i Beytimi ancak mümin ve müttaki olan kişi sever. Onlara ancak münaфіk ve şaki olan buğz eder.”

“Ehl-i Beytime buğzedeni Allah Teâlâ cehenneme atar.”

¹⁴⁵²—Tâhâ, 82

“Haşimoğullarına ve Ensara buğz küfürdür. Arab’a buğz ise, nifaktır.”

Kadı İyaz Şifa’da özetle şöyle demiştir: **“Bir kimse Hz. Rasûlullah sallallâhü aleyhi ve sellem’in zürriyetinden birisinin babasına söver ve Hz. Rasûlullah sallallâhü aleyhi ve sellemi istisna ettiğine bir delil getiremezse o adam katlolunur.”** Savaikte şöyle diyor:

“Ehl-i Beytim hakkında bana eziyet eden kimseye Allah Teâlâ lanet etsin. Ehl-i Beytim hakkında bana eziyet edeni Allah Teâlâ incitir. Allah Teâlâ, Ehl-i Beytime zulmeden yahut onları öldüren, yahut öldürene yardım eden veya onlara sövene Cenneti haram kılmıştır.”

Bu Hadisi şeriflerden, **Ehl-i Beyte muhabbetin farz olduğu ve onlara buğzun haram olduğu anlaşılmaktadır.** Beyhaki, Bağavi, Ehl-i Beyte muhabbetin lüzumunu tasrih etmişler, Şafîi de şu sözleriyle bunu ifade etmiştir:

“Ey Rasûlullah sallallâhü aleyhi ve sellem’in Ehl-i Beyti, sizi sevmek, Allah Teâlâ’nın inzal buyurduğu Kur’ân-ı Kerimde bize farz kılınmıştır. Size şu büyük şeref yeter ki, size salâvat-i şerife getirmeyen kimse namaz kılamamış sayılır. (zira namazın her oturuşunda Hz. Rasûlullah sallallâhü aleyhi ve sellemle beraber âline salavat getirilir. Hz. Rasûlullah sallallâhü aleyhi ve sellem ve soyuna rahmet istenir.) Bundan dolayı Ehl-i Beytten, bir bid’at ve sair şeyi işleyip fasık olan kimenin zatına değil, fiillerine buğz edilir. Çünkü O, aralarında zaman olsa da yine Allah Teâlâ’nın Elçisinin bir parçasıdır. An-Nakiyyu’l-Makrizi şöyle diyor:

“Onlara dil uzatmaktan sakının. Çünkü salih de olsa, facir de olsa, yine O’nun evladıdır” Şeyh Muhyiddin Arabi kuddise sırruhu’l-aziz, Fütuhât’ında şöyle diyor:

“Bana Mekke’de inanılır bir kimse dedi ki; Ben, Mekke’de şeriflerin halka yaptıkları işleri kötü görürdüm. Rüyamda Rasûlullah sallallâhü aleyhi ve sellem’in kızı Hz. Fatımatu’z-zehra radiyallâhü anhayı gördüm. Benden yüz çevirdi. Selam verip, yüz çevirmesinin sebebini sordum.

“Sen şeriflere dil uzatıyorsun.” dedi.

“Ey Seyyide’m, dedim, onların insanlara neler yaptıklarını görmüyor musun?”

“Onlar benim oğullarım değil midir?” dedi. “Bu andan itibaren tevbe ettim.” dedim.”

Rasûlullah sallallâhü aleyhi ve sellem Efendimiz buyurmuşlardır: **“Kim bana kavuşmak ve kıyamet gününde kendisine şefaât elimi uzatmamı isterse, Ehl-i Beytime salat etsin, onları sevindirsin.”** (Savaik).

İmam-ı Şafîi şöyle demiş: **“Rasûlullah sallallâhü aleyhi ve sellem’in evladı, benim vesilemdir. Onlar benim için Allah Teâlâ’ya vesiledir. Onlar yüzü hürmetine kıyamet gününde sahifemin sağ tarafımdan verilmesini umarım.”** Rivayet edilir ki; İbnu Ömer radiyallâhü anh Zübeyr’e

“Gidip Hasan İbn-i Ali’yi ziyaret edelim” dedi. Zübeyr biraz ağır aldı. İbnu Ömer:

“Bilmiyor musun ki, Haşim oğullarının halini sormak farzdır. Ziyaret nafiledir.” (Savaik) Hatib, bu konuda merfu’an şu hadisi çıkarmıştır:

“Bir adam diğerine kıyam eder (önünden kalkar); ancak Haşim oğulları müstesnadır. Onlar, hiç kimseye kıyam etmezler.”

Hikaye olunur ki, Kurra’ (iyi Kur’ân-ı Kerim okuyanlar) dan biri boş kaldıkça Timurlenk’in mezarına gider, başı ucunda:

“Tutunuz onu, bağlayınız, sonra cehenneme atınız, sonra boyu yetmiş arşın

olan zincirlere vurunuz.”¹⁴⁵³ ayetini okurmuş. Bu adam demiş ki; “Birden uyumuşum. Bir de baktım ki, Rasûlullah sallallâhü aleyhi ve sellem Efendimiz oturmuş, Timurlenk de yanında. Kendisini azarladım:

“*Ey Allah’ın düşmanı, buraya da mı geldin?*” dedim. İstedim ki, elinden tutup Rasûlullah sallallâhü aleyhi ve sellem Efendimizin yanından kaldırayım. Efendimiz;

“***Bırak onu, dedi, çünkü o benim zürriyetimi seviyordu.***” ağlayarak uyandı. Artık o ayeti Timur’un kabrinde okumaktan vazgeçtim. Cemalü’l-Mürşidi ve Şihabu’l-Kuzani haber vermiştir ki;

Timur’un oğullarından biri şöyle nakletmiş: Timur, ölüm hastalığına yakalandığı zaman birkaç gün ızdırıp çekmiş, yüzü simsiyah kesilmiş, rengi değişmişti. Sonra uyanmış. Kendisine o halini haber vermişler. Demiştir ki;

“Azap melekleri bana gelmişlerdi. Rasûlullah sallallâhü aleyhi ve sellem gelip onlara:

“***Onu bırakın gidin, çünkü o, benim akrabamı sever ve onlara iyilik ederdi.***” dedi. Onlar da bırakıp gittiler. İbnu Hacer diyor ki;

“Onların hakkına riayet, insanların en zalimi olan, Timurlenk’e bile fayda verirse artık başkasına nice olur”

Hikaye olunur ki;

Yemen salihlerinden biri çoluk çocuğuyla beraber deniz yoluyla Hacca gitmiş. Cidde’ye kavuştukları zaman gümrükçüler, kadının iç çamaşırlarına varıncaya kadar hepsini aramışlar. O salih adam bu muameleye çok kızmış. Mekke Şerifi es Seyyid Muhammed ibnu Berekat (Allah ona rahmet etsin) i Allah Teâlâ’ya şikayet etmiş. Rüyasında Hz. Rasûlullah sallallâhü aleyhi ve sellemi görmüş. Rasûlullah sallallâhü aleyhi ve sellem kendisinden yüz çevirmiş.

“Niçin ya Rasûlallah? diye sormuş. Buyurmuş ki;

“***Benim şu oğlumdan daha zalim hiç kimse görmedin mi?***” Adam hemen korku içerisinde uyanmış. Şerif hakkında Allah Teâlâ’ya tevbe etmiş ve artık ne yaparsa yapsın, hiçbir şerife dil uzatmamaya ahdetmiş.” (al-İkdu’l-Lai)

Ey Allah Teâlâ’nın Rasulü’nün Ehl-i Beyti, ey kendilerini methetmek için Kur’ân-ı Kerim ayetleri inen kimseler!

Ey Rasûlullah sallallâhü aleyhi ve sellem Ehl-i Beyti, sizi sevmek farzdır. Siz bütün ümmetlerden üstünsünüz. Ey Rasûlullah sallallâhü aleyhi ve sellem Ehl-i Beyti, sizi Kur’ân-ı Kerim öğmüştür. Artık benim öğmemin, benim sözümün ne kıymeti kalır?

Şiir:

“Nebiler, Rasûlullah sallallâhü aleyhi ve sellemi alâmet yaptılar.

Alâmet, meşhur olmayanın işidir.

Nübüvvet nuru, o Ehl-i Beytin güzel yüzlerindedir.

Onlar Tıraz-ı Ahder’den daha şerefli dirler.”

¹⁴⁵³—Hakka, 30–32

EFENDİ HAZRETLERİNİ ANLATAN BİR MEKTUP

***Ey gözüm nuru azizim canım,
Sevgili kardesim Abdurrahmanım***
 Yirmibeş tarih kânuni sani,
 Yazmışsın name-i safayı canı
**Okuyup şevkila memnun oldum,
 Tarzı inşasına meftun oldum**
 Bir hayal gözde tecessüm etti,
 Can o hissiyle tebessüm etti
**Kalem acizse de tahrir e anı,
 Gönül arzuladı takriri anı**
 Dedim ol sıtkı vefalı yare,
 Bir cevap eyleyeyim avare
**Yazayım yad edeni yad edeyim,
 Benî dilşâd edeni şad edeyim**
 Deyeyim derdine lâzımlı deva,
 Vereyim gönülüne lâzımlı safa
**Bir vefa devleti aşkına,
 Bir deva şerbeti dert layıkına**
 Bir nefes durma dilersen çare,
 Dert ile azmet o kûyi yâre
**Gör ne Âli ne şerefli Sultan,
 Derdine işte var andan derman.**
 Bak analar he doğurmuş candır,
 Sahibi kâni vefa irfandır
**Bizi âdem sanarak aldanma,
 Yanma beyhude bu nâre yanma**
 Nazarı şefkatinin asârı,
 Size gül gösterivermiş hârı
**O güzel görücü gözlerle ana,
 Bir nazar eyle de gör bak ki sana**
 Nice bin fâide hâsıl olsun,
 Can o maksuduna vasıl olsun
**Ol tabibi hazıkı Hakk'tır özü Hakk,
 Yüzü Hakk mazharı söyler sözü Hakk**
 Kabil âyine gibi kalbi anın,
 Veçhine eyle de mukâbil anın
**Dur kapısında edeple bir an,
 Hâsıl olsun sana zevk u vicdan**
 Bil âdem hilkatı âdem ne imiş,
 Âdeme nefhedilen dem ne imiş
**Nazarı himmetine ol lâyıık
 Keremi hazretine ol lâyıık**

*O nazar bahşi hayatı candır,
 O nazar mahzi necât-i candır*
**Her saadet anı görmekliktir
 Her saadet ana ermekliktir.**
*Bakacak veçhine âyine gibi,
 Hakkı gör Hakkı gören dîde gibi*
**Ol Kemal sahibi zati kamil,
 Nazarınca sana olur hasıl**
*Her muradı öz alır göz görücek
 Her merama göz erer öz ericek*
**O Hûda dostunu gör Arifî gör
 Sohbeti yumnu ni maari fi gör**
*Her bir edvarı kemale yetmiş
 Süneni hal ile hale yetmiş*
**Çeş'mi im'an ile etsen de nazar
 Göremem Şer-i hilâfınca güzzer**
*İşte evsafı kemali elhak,
 Ahmed'in zâtına olmuş mulhak*
**Ekmeli Âlem o âli Seyyid
 Ebcelü âzam o âli mürşid**
*Her ne söz dense anadır noksan,
 Mazharı Ahsen-i takvim ol can*
**Aldığında ey aziz mektubu,
 Bir nefes durma ara matlubu**
*Sefer et âşıkısan dildare,
 Güzzer et bülbül isen güzlâre*
**Ömrünü taze hayata erdir,
 Canını badi necata erdir**
*Bu Hulûsi'ye de anda yad et,
 Dili mahzununu bir dem şad et*
**Kapısı eşîğinde koyda yüzün,
 Sıtkı candan ana bağla özün**
*Deki ey mürşidi âzam sana hoş,
 Karayüz kapuna geldim eli boş*
**Ululan sanı budur ola geda,
 Naili hüsnü kabul lâffu ata**
*Duyar isen bu nasihat kâfi,
 Yoksa neylersin urulmuş lâfi*
**Baki hürmetle muhabbetle selam,
 Eylerim çokça dua hatmi kelâm**

(Seyyid Osman Hulusi Kaddese'llâhü Sırrahu'l-Azizin Efendi Hazretlerini anlattığı ve Abdurrahman Efendiye gönderdiği Mektubu)

NETİCE

Hız. Ali kerremallâhü veche yıllar önce Efendi Hazretlerinin vasıflarını şu şekilde tarif ediyor.¹⁴⁵⁴

**Yüzünde güleçlik vardır, kalbindeyse hüznün. Gönlü her şeyden geniş-
tir, nefsi her şeyden alçak. Yücelikten nefret eder, düşmandır, gamı gussası
uzundur, düşünmesi derin. Susması fazladır; konuşmaya vakti hiç yoktur.
Çok şükreder; çok sabreder. Düşünceye dalmıştır, ihtiyacı olanları görünce
kendi ihtiyacını hatırlamaz bile, güzeldir, geçinmesi hoş ve yumuşaktır. Şe-
ref ve din bakımından serttir, huy bakımından kuldân daha aşağıdadır.**

Yazılan bu kitapta da İhrâmı cüzâde Hacı İsmail Hakkı Toprak kuddise sırruhu'l-azîz Hazretleri hakkında verilen bilgiler ile tasavvufî terbiyesinin ilkesini de tespit etmeye çalıştık. Bu tespit bizim görebildiğimiz bir kısımdır. Ulaşamadığımız bilginin çok olduğunu itiraf etmek durumundayız.

Hacı Hasan Akyol Efendi'nin Efendi Hazretleri hakkında buyurduğu sözler çok manidârdır.

“Ben birçok şeyh gördüğüm gibi, üç şeyhe hizmet ettim. Sırrını ve halini en saklı tutan O idi. Biz O’nu anlayamadık, başkaları da anlayamadılar.”

“Yıl 1949 idi. Efendi Hazretleri 40 kişi Sivas’tan, 32 kişi Malatya ve Kastamonu tarafından olmak üzere 72 kişi ile hacca gitmişlerdi. Medine’de şeyhim 40 gün başını yastığa koyup yatmadı. Rasûlullah sallallâhü aleyhi ve sellem’in Ravzasında huzurlu günlerimiz oldu. Cidde’de uçak beklerken Şeyhim;

“Anadan doğmuşsa döndünüz, kul hakkı hariç” dedi. Uçağa bindik. Şeyhim uçağın arka tarafına döndü, namaz kılıyor. 72 kişiye imam oldu. Nurcu cemaatinin başı Kastamonulu Fevzi Efendi de vardı, dedi ki;

“Efendi ne mutlu. Hiç kimseye nasip olmayan size nasip oldu” Şeyhim dedi ki;

“Sözünüzden taviz vermeyin, imanınızda sadık olun. Mahşerde 72 fırka, 73 cü olan Nâci fırkasının öncüsü tayin olunduk” sözünü şeyhimizin, dilinden duydum.

“Ne mutlu, cihanın kutbu. Şeyhimizi duyan duyurana değil mi? “Fatsalı Hamit Hoca Sivas’a şeyhime ziyarete gelince “Sivas’ın her şeyi şeyhim olmuş” dermiş. Şeyhimin yanına varmadan geri dönermiş. 6 yıl bu şekilde devam etmiş. Çarşamba’da araba çarpmış polis Hamit Hoca’ya sormuş.

“Şeyhime gittim, Şeyhimden de geliyorum, Şeyhime kurban oldum” diyen Hamit Hoca kabrinde sağlamca durduğu görüldü,

“İşte hay (diri) duran kurbanlık şehit budur”

¹⁴⁵⁴—Hz. Ali kerremallâhü veche, Nehc’ül-Belâga, hzl: Abdülbaki Gölpınarlı, İst. h. 1390, s. 393

Konuya uygunluğu sebebiyle Türkelili Mevlâna Küçük Hüseyin Efendi-den dinlediklerimi aktarıyorum.

Hacı Hasan Efendimizin evine gittik. Sabah kahvaltısını yaptık. Buyurdu ki; “Şeyhimizi ziyaret ettiniz mi? Öyle ise, bizde şeyhimizden haber ederiz.” dedi. Çay içerken ilâveten buyurdu ki;

“Şeyhim iki cihanın kutbu idi. Şeyhimle 43 yıl beraber oldum iki tende bir can idik. Halen de beraberiz. Şüphedenler bende, bir yara açsınlar Şeyhimin kabrini de açıp baksınlar. Şeyhim kabrinde hay (diri) duruyor. Aynı yarayı Şeyhimde görürler.

“En ziyade acıdan yara, dil yarasıdır. Her yaranın tedavisi vardır. Dil yarası mahşerde mahcupluktur. Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellem buyurdu ki;

“Sülûk gören azap görmez fakat mahcupluk vardır.” Mahşerde mahcup olmayacağım. Şeyhimin sözüne söz katmadım, ilaveyi kelam yapmadım, duyduklarımı duyurmağa vesile oldum.

Hacı Gardaş! Bu matlupsuz ziyaretlerinle bizi memnun ettin. Bizde size Şeyhimizi anlattık. Zamanımızın kutbunu tanımaktan büyük bir nimet olmaz. Şeyhimden duyduğum, yakınlığı ziyade edecek amel, edep, hayâ, feraseti aşikâr ettik. Aramızda gizli sır kalmadı. Herkesin sevdiği ile beraber olacağı berzahta, mahşerde ve Havzı Kevser başında cem olup cennette cemâlu'llâh'a tevhid sesleriyle koşarak gideceğiz ve beraber olacağız.

Aktarılan bu sözler bize Efendi Hazretlerini anlatabilmenin zorluğunu gösterdi. Aslında büyükler hakkında yazmak eksikliği itiraf etmekten başka bir şeyde değildir.

Kitap yazılırken iki bilginin oluştuğunu gördük. Biri duyulanlar, diğeri görülenler. Görülenlerinde ikiye ayrıldıklarını anladık. Gözle görülenler ve kalple görülenler.

Kalple görenler hep sustu. Diğerleri ise, konuştular. Bizde her ne kadar kalple görmedikse de akıl gözümüzle görmeye çalıştık. Akıl gözümüz bize bir şeyi hatırlattı ki; kalple görenler niçin sukutu tercih ettiler.

Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellem buyurdu ki;

“Biz nebilerin aşikâre mucizeleri ile Hakk'taki mertebemizi artar. Bizden sonra Allah Teâlâ'nın yeryüzünde veli kulları olur, gizlilikleri kadar yakınlıkları ve mertebesi artar.” Hacı Hasan Efendi bu söze ilâveten

“Eğer biz durumumuzu aşikâr etseydik kapımızda onbeş gün bekler yüzümüzü görmeden giderdiniz, Efendi Hazretlerinin durumu siz düşünün.”

Bu nedenle Efendi Hazretleri için ne kadar söylense ve yazılsa hala bir takım şeyler eksik kalmıştır. Eksik kalanı tamamlayacak bilgilerin zamanla halkaya dâhil olacağı düşüncesiyle özrümüzü beyan ederiz.

Tane arayana tane, tuzaktır. Fakat Süleyman arayan hem Süleyman'ı bulur, hem taneyi elde eder. Bu ahir zamanda kuşlara bir an bile birbirlerinden aman yoktur. Devrimizde de Süleyman var, bizi sulha kavuşturur, zulmümüzü giderir.

“Hiçbir ümmet yoktur ki, aralarında bir korkutucu olmasın” ayetini oku. Allah Teâlâ “Hiçbir ümmet bulunamaz ki, içlerinde bir Allah Teâlâ’nın halifesi, bir himmet sahibi bulunmasın” dedi.¹⁴⁵⁵ Allah Teâlâ sana Hakk korkusunu verdi mi bunu “Korkma” hitabı say. Sana tabak yolladı mı ekmek de yollayacak demektir.¹⁴⁵⁶

İnsanın bugünkü hayâtı, bütün zevkleri ve kederleriyle geçmiş ömürlerin amelleri neticesidir. Bu böyle olduğu gibi, şimdiki amellerimiz de gelecek ömürlerin tohumlarıdır.”¹⁴⁵⁷

Ya Rabbî!

Temizler hakkı için bizi bulaşıklıktan uzak tut. Eğer bilmeyerek bir kusur yaptıksa, bizi mazur gör. İbadetten beli iki kat olan, bununla beraber günahıtan utanarak gözleri ayaklarına bakan ihtiyarlar hürmetine gözümü sâadet yüzüne bakmaktan, dilimi şehadet getirmekten menetme.

Yakîn çerağını yoluma tut. Kötülük yapmaktan elimi kısalt. Görülmeğe yaramayan şeylerden gözümü çevir. Dince makbul olmayan şeyleri yapmak için bana kudret verme.

Ben senin aşkında durmuş bir zerreyim, hakirim; varlığımla yokluğum müsaavidir. Senin lûtfun güneşinden bana bir tel ışık elverir; görenler beni o ışık içinde görsünler.

Ya Rabbî! Âsi kullarına bak. Bakılacak, acınacak onlardır. Sen padişahsın, biz gedâyız. Senin bize iltifatın kâfidir.

Ya Rabb! Bana ceza verecek isen adaletine göre ver. Amelime göre verecek olursan inlerim, ağlarım, vadin böyle değildi diye feryat ederim.

Ya Rabb! Beni hakaretle kapıdan kovma. Çünkü benim başka kapım yoktur. Kapıdan cehaletle birkaç gün ayrıldımsa, pişman oldum. Şimdi geldim, yüzüme kapıyı kapama.

Yaptığım murdarlıktan dolayı acz ile başımı eğmekten başka bir özrüm yoktur.

Allah Teâlâ’m! Sen zenginsin, ben fakirim. Bana günahımdan dolayı ceza verme. Âdetir, zenginler fakirlere acırlar.

Zaaf halimden dolayı ağlasam da yeri vardır. Çünkü zayıf isem de, Efendim kavidir.

Ya Rabbî! Gafiletle Elest-ü bezmindeki ahdi unuttum. Ne yapayım böyle oldu. Gayret eli kazaya ne yapabilir? Bizim tedbirimizin elinden ne gelir? İşte bu nokta bize kusurumuzdan dolayı özür olarak kâfidir.

İlâhî, ben ne yaptımsa Sen yıktın. Efendiye karşı kulun elinden ne gelir?

*İlâhî, ben Senin hükmünden baş çekmiyorum. Fakat iraden ne ise, o oluyor.*¹⁴⁵⁸

Âmin.

¹⁴⁵⁵—Mesnevi c.II, b.3705–3709

¹⁴⁵⁶—Mesnevi c.III, b.495

¹⁴⁵⁷—Ken’an Rifâi, a.g.e., s.306

¹⁴⁵⁸—Şeyh Sâdi-i Şirazi, Bostan, a.g.e., s. 300

*Gönül hûn oldu şevkinden boyandım Yâ Resûlallah
Nasıl bilmem bu nûrâna dayandım Yâ Resûlallah
Ezel bezminde bir dinmez figândım Yâ Resûlallah
Cemâlinle ferah-nâk et ki yandım Yâ Resûlallah*

*Yanan kalbe devâsın sen bulunmaz bir şifâsın sen
Muazzam bir sehâsın sen dilersen rehnümâsın sen
Habîb-i Kibriyâ'sın sen Muhammed Mustafâ'sın sen
Cemâlinle ferah-nâk et ki yandım Yâ Resûlallah*

*Gül açmaz çağlayan akmaz İlâhî nûrun olmazsa
Söner âlem nefes kalmaz felek manzûrun olmazsa
Firâk ağlar visâl ağlar ezel mestûrun olmazsa
Cemâlinle ferah-nâk et ki yandım Yâ Resûlallah*

*Erir canlar o gül-bûy-ı revân-bahşın hevâsından
Güneş titrer yanar dîdârının bak ihtirâsından
Perîşân bir niyâz inler hayâtın müntehâsından
Cemâlinle ferah-nâk et ki yandım Yâ Resûlallah*

*Susuz kalsam yanan çöllerde can versem elem duymam
Yanardağlar yanar bağımda ummanlarda nem duymam
Alevler yağsa göklerden ve ben mess eylesem duymam
Cemâlinle ferah-nâk et ki yandım Yâ Resûlallah*

*Ne devlettir yumup aşkınla göz râhında can vermek
Nasîb olmaz mı Sultânım haremghâhında can vermek
Sönerken gözlerim âsân olur âhında can vermek
Cemâlinle ferah-nâk et ki yandım Yâ Resûlallah*

*Boyun büktüm perîşânım bu derdin sende tedbîri
Leb'im kavruldu ateşten döner pâyinde tezkîri
Ne dem gönlüm murâd eyleser taltîf eyle Kutmîr'i
Cemâlinle ferah-nâk et ki yandım Yâ Resûlallah*

Yaman Dede kuddise sirruhu'l-azîz

اوراد قدسية

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
 جَمِيعَ حَاجَاتِي أَنْتَ وَسَيِّئَاتِي قَلَّتْ حِيلَتِي أَدْرِكُنِي خُذْ بِيَدِي يَا سَيِّدِي أَعُوذُ بِاللَّهِ مِنَ
 الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ لَقَدْ جَاءَكُمْ مَرَسُولٌ مِنْ أَنْفُسِكُمْ غَرِبَ عَلَيْهِ مَا عَنِتُّمْ
 حَرِيصٌ عَلَيْكُمْ بِالْمُؤْمِنِينَ رَؤُوفٌ رَحِيمٌ فَإِنْ تَوَلَّوْا فَقُلْ حَسْبِيَ اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ
 عَلَيْهِ تَوَكَّلْتُ وَهُوَ رَبُّ الْعَرْشِ الْعَظِيمِ
 السَّلَامُ عَلَيْكَ يَا نَبِيَّ الرَّحْمَةِ

اللَّهُمَّ صَلِّ وَبَارِكْ عَلَيْهِ وَعَلَىٰ آلِهِ وَصَحْبِهِ وَسَلِّمْ أَجْمَعِينَ

صَلَوَاتُ شَرِيفَةٍ ﴿3﴾ اسْتَغْفِرُ اللَّهَ ﴿5﴾ فَاتِحَةُ شَرِيفَةٍ ﴿1﴾

مَرَبَّنَا إِنَّا مِنْ لَدُنْكَ رَحْمَةٌ وَهِيَ لَنَا مِنْ أَمْرِنَا مَرَشَدًا ﴿3﴾ ¹⁴⁵⁹

إِخْلَاصُ شَرِيفٍ ﴿3﴾ صَلَوَاتُ شَرِيفَةٍ ﴿3﴾

Bu okuduklarımdan hâsıl olan ecir ve sevapları önce Fahri âlem Efendimiz sallallâhü aleyhi ve sellem'in ruhaniyetlerine hediye eyledim. Sonra hâsıl olan sevabı gelmiş bütün peygamberlerin aleyhimüsselâtu vesselâm Efendilerimizin, âl-i ve ehlibeyt ve Ashab-ı Güzin radiyallâhü anhüm ruhlarına hediye eyledim. Sonra hâsıl olan sevabı Muhammed Bahâeddîn Nakşibent kuddise sırruhu'l-azîz Efendimize hediye eyledim. Sonra hâsıl olan sevabı gelmiş ve geçmiş bütün evliyanın ruhaniyetlerine hediye eyledim. Sonra hâsıl olan sevabı bizlere hakikat ve marifet yolunu bizlere öğreten büyüklerimizin ve hâssaten Gavs'ül-âzam İhramcızâde Hacı İsmail Hakkı kaddese'llâhü sırrahu'l azîz Efendim Hazretlerinin ruhaniyetlerine hediye eyledim. Sonra hâsıl olan sevabı mümin ve müminâtın ruhaniyetlerine, hayatta bulunanların defteri âmallerine hediye eyledim. Sonra Anne ve babamın, akrabamın

¹⁴⁵⁹ — “Ey Rabb'imiz, bize kendi katından bir rahmet ver, bizim için işimizden dolayı bir muvaffakiyet hazırla.” (Kehf, 10)

ruhaniyetlerine, hayatta bulunanların defteri âmallerine hediye eyledim.
Sonra ruhen ve kalben

“ انْقَطَعَ أَمَائِي مِنْ كُلِّ شَيْءٍ إِلَّا مِنْ اللَّهِ ”

[Emellerimi her şeyden kesip sadece Allah Teâlâ'ya yöneldim.] cümlesini düşünürsün.

اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ وَأَتَوَجَّهُ إِلَيْكَ بِنَبِيِّكَ مُحَمَّدٍ نَبِيِّ الرَّحْمَةِ يَا مُحَمَّدُ إِنِّي أَتَوَجَّهُ
بِكَ إِلَى رَبِّي فِي حَاجَتِي لِتَقْضِيَ اللَّهُمَّ شَفَعَهُ فِي

Sonra,

اعُوذُ بِاللَّهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ سُبْحَانَ رَبِّيَ الْعَلِيِّ الْأَعْلَى الْوَهَّابِ

Okuyup duaya başlarsın.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
اللَّهُمَّ أَنْتَ الْمَلِكُ الْحَيُّ الْحَقُّ الْمُبِينُ الَّذِي لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ أَنْتَ رَبِّي خَلَقْتَنِي وَإِيَّكَ عَبْدُكَ وَ
إِيَّكَ عَلَى عَهْدِكَ وَعُودِكَ مَا اسْتَطَعْتُ اعُوذُ بِكَ مِنْ شَرِّ مَا صَنَعْتُ الْبَلَاءُ لَكَ بِنِعْمَتِكَ عَلَيَّ
وَالْبَلَاءُ بِذَنْبِي فَغْفِرْ لِي ذُنُوبِي فَإِنَّهُ لَا يَغْفِرُ الذُّنُوبَ إِلَّا أَنْتَ سُبْحَانَ اللَّهِ وَالْحَمْدُ لِلَّهِ وَ
لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَاللَّهُ أَكْبَرُ وَلَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ الْعَلِيِّ الْعَظِيمِ هُوَ الْأَوَّلُ وَ
الْآخِرُ وَالظَّاهِرُ وَالْبَاطِنُ وَهُوَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ يُحْيِي وَيُمِيتُ وَهُوَ حَيٌّ لَا يَمُوتُ
بِيَدِهِ الْخَيْرُ وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ سُبْحَانَكَ يَا عَظِيمُ الْمُعْظَمِ سُبْحَانَكَ يَا
قَيُّومُ الْمُكَرَّمِ سُبْحَانَكَ يَا بَاعِثُ سُبْحَانَكَ يَا وَارِثُ سُبْحَانَكَ يَا قَادِرُ سُبْحَانَكَ يَا
مُقْتَدِرُ سُبْحَانَكَ يَا عَالِمُ السِّرِّ وَالْخَفِيَّاتِ سُبْحَانَكَ يَا بَاعِثُ مَنْ فِي الْجَدَاتِ وَ

الْمُسَمَّاتِ سُبْحَانَكَ يَا مُسْتَعْبَدَ جَمِيعِ الْخَلَائِقِ سُبْحَانَكَ يَا مُقَدِّرَ الْوَجْدِ وَ
 الصَّوَافِقِ سُبْحَانَكَ يَا مَنْ لَا تَطْرَأُ عَلَيْهِ الْأَفَاتُ سُبْحَانَكَ يَا مُكَوِّنَ الْأَزْمِنَةِ وَ
 الْأَوْقَاتِ عَلَا قَدْرُكَ وَتَعَالَيْتَ عَمَّا يَقُولُ الظَّالِمُونَ عُلُوًّا كَبِيرًا سُبْحَانَكَ يَا مُعْتِقَ
 الرِّقَابِ سُبْحَانَكَ يَا مُسَبِّبَ الْأَسْبَابِ سُبْحَانَكَ يَا حَيُّ يَا قَيُّومُ وَلَا يَمُوتُ سُبْحَانَكَ
 يَا إِلَهِي وَ إِلَهَ النَّاسُوتِ خَلَقْتَنَا رَبَّنَا بِيَدِكَ وَفَضَّلْتَنَا عَلَى كَثِيرٍ مِنْ خَلْقِكَ فَلَكَ
 الْحَمْدُ وَالتَّعْمَاءُ وَلَكَ الطُّوْلُ وَالْأَلَاءُ تَبَارَكْتَ رَبَّنَا وَتَعَالَيْتَ نَسْتَغْفِرُكَ وَنَتُوبُ
 إِلَيْكَ أَنْتَ الْأَوَّلُ فَلَا شَيْءَ قَبْلَكَ وَأَنْتَ الْآخِرُ فَلَا شَيْءَ بَعْدَكَ وَأَنْتَ الظَّاهِرُ فَلَا
 شَيْءَ يُشَبِّهُكَ وَأَنْتَ الْبَاطِنُ فَلَا شَيْءَ يَرَاكَ وَأَنْتَ الْوَاحِدُ بِلَا كَثِيرٍ وَأَنْتَ الْقَادِرُ بِلَا
 وَزِيرٍ وَأَنْتَ الْمُدَبِّرُ بِلَا مُشِيرٍ قُلِ اللَّهُمَّ مَالِكِ الْمُلْكِ تُؤْتِي الْمُلْكَ مَنْ تَشَاءُ وَتَنْزِعُ
 الْمُلْكَ مِمَّنْ تَشَاءُ وَتُعِزُّ مَنْ تَشَاءُ وَتُذِلُّ مَنْ تَشَاءُ بِيَدِكَ الْخَيْرُ إِنَّكَ عَلَى كُلِّ
 شَيْءٍ قَدِيرٌ تُولِجُ اللَّيْلَ فِي النَّهَارِ وَتُولِجُ النَّهَارَ فِي اللَّيْلِ وَتُخْرِجُ الْحَيَّ مِنَ
 الْمَمِيَّتِ وَتُخْرِجُ الْمَمِيَّتَ مِنَ الْحَيِّ وَتَسْرِقُ مَنْ تَشَاءُ بِغَيْرِ حِسَابٍ سُبْحَانَكَ يَا مَنْ
 احْتَجَبَ فِي الْأُولَى عَنْ جَمِيعِ الْوَرَى سُبْحَانَكَ يَا مَنْ تَرُدِّي بِالْوَقَارِ وَالْكَبْرِيَاءِ سُبْحَانَكَ يَا
 مَالِكَ جَمِيعِ الْأَشْيَاءِ سُبْحَانَكَ يَا مَنْ تَعَزَّزَ بِالْقُدْرَةِ وَالْعُلَى سُبْحَانَكَ يَا مَنْ يَعْلَمُ مَا
 فِي الضَّوْاحِي السَّبْعِ وَالْحُسْنَى وَ يَا مَنْ يَعْلَمُ مَا يَتَلَجَّلُجُ فِي الصُّدُورِ وَالْأَحْشَاءِ
 سُبْحَانَكَ يَا مَنْ شَرَفَ الْعُرُوضَ عَلَى الْمُدُنِ وَالْقُرَى سُبْحَانَكَ يَا مَنْ يَعْلَمُ مَا تَحْتَ

لَا يَنَامُ وَلَا يَمُوتُ سُبُّوحٌ قُدُّوسٌ رَبُّنَا وَرَبُّ الْمَلَائِكَةِ وَالرُّوحِ اللَّهُمَّ عَلَّمْنَا مِنْ عِلْمِكَ وَ
فَهَّمْنَا عَنْكَ وَقَلَّدْنَا بِصَمِّصَامٍ نَصْرِكَ اللَّهُمَّ اجْعَلْنَا لَكَ شَاكِرًا وَلَكَ ذَاكِرًا وَلَكَ
رَاهِبًا وَلَكَ مَطْوَعًا وَلَكَ مُحِبًّا وَإِلَيْكَ أَوَاهًا مُنِيبًا اللَّهُمَّ تَقَبَّلْ تَوْبَتَنَا وَاغْسِلْ
حَوْبَتَنَا وَسَدِّدْ مَقَاوِلَنَا وَاسْلُلْ سَخِيمَةَ صُدُورِنَا وَادْهَبِ الدَّخَلَ وَالذَّحَلَ وَ
الْرَّانَ وَالْإِحْنَةَ مِنْ قُلُوبِنَا اللَّهُمَّ إِنَّا نَعُوذُ بِكَ مِنْ جُدَاعِ الْفُجَاءَةِ وَمِنْ حَرِّ
الْمَأْتُوسَةِ وَمِنْ الْإِلْحَادِ وَالْغِرَّةِ وَمِنْ الْجَمِّ وَالْعَنْتِ وَمِنْ الْأُمُورِ الْمُطْمَرَاتِ اللَّهُمَّ
اقْسِمْنَا مِنْ خَشْيَتِكَ مَا تَحُولُ بِهِ بَيْنَنَا وَبَيْنَ مَعَاصِيكَ وَمِنْ طَاعَتِكَ مَا تَدْخِلُنَا
بِهِ إِلَى حَظِيرَةِ الْقُدُسِ وَمِنْ الْيَقِينِ مَا تُهَوِّنُ بِهِ عَلَيْنَا مُصِيبَاتِ الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ وَ
احْشُرْنَا مَعَ خَيْرِ الْأَشَاوِذِ وَمَتَّعْنَا بِأَسْمَاعِنَا وَأَبْصَارِنَا وَقُوتِنَا مَا أَحْيَيْتَنَا وَ
اجْعَلْهُ الْوَارِثَ مِنَّا وَاجْعَلْ ثَارَنَا عَلَى مَنْ ظَلَمْنَا وَانصُرْنَا عَلَى مَنْ عَادَانَا وَاغْفِرْ
خَطَايَانَا وَاكْشِفْ رَزَايَانَا وَاشْفِ مَرْضَانَا وَنَوِّرْ جُوشُوشَنَا وَاقْضِ أَوْطَارَنَا وَارْحَمْ
نَاجِلِينَا وَلَا تَجْعَلِ الْعَاجِلَةَ أَكْبَرَ هَمِّنَا وَلَا مَبْلَغَ عِلْمِنَا وَلَا تَجْعَلْ مُصِيبَتَنَا فِي
دِينِنَا وَلَا تُسَلِّطْ عَلَيْنَا بَدُنُونَنَا مَنْ لَا يَرْحَمُنَا وَأَنْتَ أَرْحَمُ الرَّحِيمِينَ اللَّهُمَّ إِنَّا
نَسْأَلُكَ رَحْمَةً مِنْ عِنْدِكَ تَهْدِي بِهَا رُوعَنَا وَتُلَمُّ بِهَا شَغْسَنَا وَتَجْمَعُ بِهَا شَمْلَنَا وَ
تَشْفِي بِهَا مَرْضَانَا وَتُرْكِي بِهَا أَعْمَالَنَا وَتُلْهِمُنَا بِهَا رُشْدَنَا اللَّهُمَّ إِنَّا نَسْأَلُكَ
بِصَمْدَانِيَّتِكَ وَبِوَحْدَانِيَّتِكَ وَبِفِرْدَانِيَّتِكَ وَبِعِزَّتِكَ الْبَاهِرَةِ وَبِرَحْمَتِكَ الْوَاسِعَةِ

أَنْ تَجْعَلَ لَنَا نُورًا فِي مَسَامِعِنَا وَنُورًا فِي أَعْيُنِنَا وَنُورًا فِي أَجْدَانِنَا وَنُورًا فِي قُلُوبِنَا وَنُورًا فِي
 حَوَاسِنَا وَنُورًا فِي نَسَمِنَا وَنُورًا مِنْ بَيْنِ أَيْدِينَا اللَّهُمَّ زِدْنَا عِلْمًا وَنُورًا وَحِلْمًا وَاتِنَا
 نِعْمَةً ظَاهِرَةً وَنِعْمَةً بَاطِنَةً حَسْبُنَا اللَّهُ لِدِينِنَا حَسْبُنَا اللَّهُ لِدُنْيَانَا حَسْبُنَا اللَّهُ
 الْكَرِيمُ لِمَا أِهَمَّنَا حَسْبُنَا اللَّهُ الْحَلِيمُ الْقَوِيُّ لِمَنْ بَغَى عَلَيْنَا حَسْبُنَا اللَّهُ الشَّدِيدُ
 لِمَنْ كَادَنَا بِسُلْطَانِهِ حَسْبُنَا اللَّهُ الرَّحِيمُ عِنْدَ السَّمَاءِ حَسْبُنَا اللَّهُ الرَّؤُوفُ عِنْدَ الْمَسْأَلَةِ
 فِي الْجَدْتِ حَسْبُنَا اللَّهُ التَّطِيفُ عِنْدَ الْمِيزَانِ حَسْبُنَا اللَّهُ الْقَدِيرُ عِنْدَ الصِّرَاطِ
 ﴿حَسْبِيَ اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ عَلَيْهِ تَوَكَّلْتُ وَهُوَ رَبُّ الْعَرْشِ الْعَظِيمِ﴾ [3 مَرَاتٍ]
 مَرْحَبًا بِالْمَسَاءِ [بِالصَّبَاحِ] وَبِالتَّيْلِ الْجَدِيدِ [وَبِاليَوْمِ الْجَدِيدِ] وَبِالإِبَانِ وَالفَيْئَةِ
 السَّعِيدِ وَبِالسَّافِرِ وَالشَّهِيدِ أَكْتُبُ لَنَا مَا نَقُولُ بِسْمِ اللَّهِ الْحَمِيدِ الْمَجِيدِ الرَّفِيعِ
 الْوُدُودِ الْمُحِيطِ الْفَعَّالِ فِي خَلْقِهِ لِمَا يُرِيدُ وَهُوَ أَقْرَبُ إِلَيْهِ مِنْ حَبْلِ الْوَرِيدِ أَمْسَيْنَا
 [أَصْبَحْنَا] بِاللَّهِ مُؤْمِنًا وَبِلِقَائِهِ مُصَدِّقًا وَبِحُجَّتِهِ مُعْتَرِفًا وَلِسْوَى اللَّهِ تَعَالَى فِي
 الأُلُوْهِيَّةِ جَاحِدًا وَعَلَى اللَّهِ مُتَوَكِّلًا نَشْهَدُ اللَّهَ وَنَشْهَدُ مَلِكًا وَأَنْبِيَاءَهُ وَحَمَلَةَ
 عَرْشِهِ بِأَنَّهُ هُوَ اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ وَحَلَّهُ لَا شَرِيكَ لَهُ وَأَنَّ سَيِّدَنَا مُحَمَّدًا صَلَّى اللَّهُ
 تَعَالَى عَلَيْهِ وَعَلَى آلِهِ وَصَحْبِهِ وَسَلَّمَ عَبْدًا وَرَسُولًا وَأَنَّ الْجَنَّةَ حَقٌّ وَأَنَّ النَّارَ حَقٌّ
 وَأَنَّ الْحَوْضَ حَقٌّ وَأَنَّ الشَّفَاعَةَ حَقٌّ وَأَنَّ مُنْكَرًا وَنَكِيرًا حَقٌّ وَوَعْدَكَ حَقٌّ وَأَنَّ
 السَّاعَةَ آتِيَةٌ لَا رَيْبَ فِيهَا وَأَنَّ اللَّهَ يَبْعَثُ مَنْ فِي الْقُبُورِ عَلَى ذَلِكَ نَحْيِي وَعَلَيْهِ

نَمُوتُ وَعَلَيْهِ نُبْعَثُ غَدًا وَلَا نَرَى عَذَابًا إِلَّا شَاءَ اللَّهُ تَعَالَى اللَّهُمَّ إِنَّا ظَلَمْنَا أَنْفُسَنَا
 فَاعْفِرْ لَنَا أَوْزَارَنَا الْكَبِيرَةَ وَاللَّيْمَ فَلَيْلًا لَا يَغْفِرُهُمَا إِلَّا أَنْتَ وَاهْدِنَا لِأَحْسَنِ الْأَخْلَاقِ
 فَلَيْلًا لَا يَهْدِي لِأَحْسَنِهَا إِلَّا أَنْتَ لَبَّيْكَ وَسَعْدَيْكَ وَالْخَيْرَ كُلَّهُ بِيَدِكَ نَسْتَغْفِرُكَ وَ
 نَتُوبُ إِلَيْكَ أَمَّا اللَّهُمَّ بِمَا أُرْسِلْتَ مِنْ رَسُولٍ وَأَمَّا اللَّهُمَّ بِمَا أَنْزَلْتَ مِنْ كِتَابٍ
 اللَّهُمَّ أَمَلًا أَوْجَهْنَا مِنْكَ حَيَاءً ﴿ وَقُلُوبَنَا مِنْكَ حُبُورًا ﴾ [3 مرات] اللَّهُمَّ اجْعَلْنَا لَهُمُومًا
 وَظُلْفًا وَلَا تَجْعَلْنَا ضَنِينًا وَعَمِينًا وَنَمِيمًا وَنَفَاجًا وَدَاحِسًا اللَّهُمَّ إِنَّا نَعُودُبِكَ مِنْ
 الْهَبْرَمَةِ وَالْجَاوَةِ وَمِنَ الْعُتُوِّ وَالْخَطَرَةِ وَالْخَيْلُولَةِ وَالْفَيْهَجِ وَالرَّتْعِ وَالرَّتْعِ
 وَالْعُتْلِ وَالرَّمَاءِ وَالْفِتْنَةِ الدَّهْمَاءِ وَالْمَعِيشَةِ الضَّنْكَاءِ اللَّهُمَّ اجْعَلْ أَوَّلَ لَيْلِنَا
 [يَوْمِنَا] هَذَا صَلَاحًا وَأَوْسَطَهُ فَلَاحًا وَآخِرَهُ نَجَاحًا اللَّهُمَّ اجْعَلْ أَوَّلَ رَحْمَةً وَ
 أَوْسَطَهُ زَهَادَةً وَآخِرَهُ تَكْرِيمَةً اللَّهُمَّ ارْزُقْنَا مِنَ الْعَيْشِ ارْغَلًا وَمِنَ الْعُمُرِ
 أَسْعَلًا وَمِنَ الرِّزْقِ أَوْسَطًا اللَّهُمَّ اعْفُ عَنَّا بَعْفُوكَ وَأَحْلُمْ عَلَيْنَا بِفَضْلِكَ
 سُبْحَانَكَ اللَّهُمَّ وَبِحَمْدِكَ لَا أُحْصِي ثَنَاءً عَلَيْكَ أَنْتَ كَمَا أَثْنَيْتَ عَلَى نَفْسِكَ
 عَزَّ جَارُكَ وَجَلَّ ثَنَاءُكَ وَلَا يَهْزُمُ جُنْدُكَ وَلَا يَخْلِفُ وَعْدُكَ وَلَا إِلَهَ غَيْرُكَ سُبْحَانَكَ
 مَا عِبَدْنَاكَ حَقَّ عِبَادَتِكَ يَا مَعْبُودُ سُبْحَانَكَ مَا عَرَفْنَاكَ حَقَّ مَعْرِفَتِكَ يَا مَعْرُوفُ
 سُبْحَانَكَ مَا ذَكَرْنَاكَ حَقَّ ذِكْرِكَ يَا مَذْكُورُ سُبْحَانَكَ مَا شَكَرْنَاكَ حَقَّ شُكْرِكَ يَا مَشْكُورُ
 اللَّهُمَّ أَوْزَعْنَا شُكْرَ مَا أَنْعَمْتَ بِهِ عَلَيْنَا فَإِنَّكَ أَنْتَ اللَّهُ الَّذِي ارْتَفَعَتْ عَنْ صِفَةِ الْجَبَلِ

صِفَاتُ قُدْرَتِكَ وَلَا ضِدُّ شَهَادِكَ حِينَ فَطَرْتَ الْمَارُوشَ وَالْإِنْدُ حَجْرَكَ حِينَ بَرَّتَ
 الْحُبَاتِ اللَّهُمَّ إِنَّا نَعُوذُ بِكَ مِنْ حَجْمَةٍ لَا تَطْمَعُ وَمِنْ جَنَانٍ لَا يَفْرَعُ وَمِنْ قَلْبٍ لَا
 يَخْشَعُ وَمِنْ عَوَادِي الْمَاعُونِ اللَّهُمَّ فَهَمَّنَا أَسْرَارَكَ وَالْبَسْنَا مَلَابِسَ أَنْوَارِكَ وَ
 أَعْمَسْنَا فِي رَامُوزِ الطَّائِفِ وَأَفْضَ عَلَيْنَا مِنْ عَوَارِفِ الْمَعَارِفِ يَا نُورَ الْأَنْوَارِ يَا لَطِيفُ يَا
 سَتَّارُ نَسْأَلُكَ أَنْ تُصَلِّيَ عَلَيَّ سَيِّدِنَا مُحَمَّدٍ نَبْرَاسِ الْأَنْبِيَاءِ وَنَبِيِّ الْأَوْلِيَاءِ وَ
 زَبْرَقَانَ الْأَصْفِيَاءِ وَيُوحِيَ الثَّقَلَيْنِ وَضِيَاءِ الْخَافِقِينَ وَأَنْ تَرْفَعُ وُجُودَنَا إِلَى فَلَكَ
 الْعِرْفَانَ وَتَثْبِتَ شُهُودَنَا فِي مَقَامِ الْإِحْسَانِ يَا اللَّهُ يَا نُورُ يَا وَاسِعُ يَا غَفُورُ يَا مَنْ
 السَّمَاءِ بِأَمْرِهِ مَبْنِيَّةٌ وَالْغِبْرَاءُ بِقُدْرَتِهِ مَدْحِيَّةٌ وَالشَّوَاهِقُ بِحِكْمَتِهِ مَرْسِيَّةٌ وَالْقَمَرَانِ
 بِفَضْلِهِ مُضِيَّةٌ نَسْأَلُكَ بِاسْمِكَ الَّذِي تَرَفَّرَتْ مِنْهُ الْخُنَسُ وَالْأَزْهَرَانُ وَتَجَلَّجَلَتْ
 مِنْهُ الْعَنَانُ حَرًّا مَانِعًا وَنُورًا سَادِعًا يَكَادُ سَنَا بَرْقِهِ يَذْهَبُ بِالْأَبْصَارِ يُقَلِّبُ اللَّهُ
 اللَّيْلَ وَالنَّهَارَ إِنْ فِي ذَلِكَ لَإِبْرَةٌ لَأَلِيَّ الْأَبْصَارِ طَسَمَ وَنَعُوذُ بِاللَّهِ الْعَظِيمِ مِنَ
 الْمَعَارِزِ وَالْعِضَةِ وَالْمَخْطُومِ وَالْمَخْظُومِ وَالْمُمَاحِلَةِ وَالْغَمَارِ وَمِنْ كَيْدِ
 الْفُجَّارِ وَمِنْ حَوَادِثِ الْعَصْرَانِ وَمِنْ شَرِّ الْأَجْرَانِ يَا حَفِيظَ أَحْفَظْنَا يَا وَكِيَّ يَا وَالِيَّ
 يَا عَلِيَّ يَا عَلِيَّ يَا مَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ لَا يَعْلَمُ أَحَدٌ كَيْفَ هُوَ إِلَّا هُوَ ﴿يَا اللَّهُ﴾ [3 مَرَاتٍ]
 ﴿يَا حَيُّ يَا قَيُّومُ﴾ [3 مَرَاتٍ] ﴿يَا حَقُّ يَا وَاحِدٌ يَا أَحَدٌ يَا صَمَدٌ يَا وَهَّابٌ يَا
 فَتَّاحٌ يَا مُخَيَّبِي يَا مُمِيتٌ يَا قَهَّارٌ يَا سَلَامٌ﴾ [7 مَرَاتٍ] ﴿سَلَامٌ قَوْلًا مِنْ رَبِّ

لِكُلِّ مُصِيبَةٍ إِنَّا لِلَّهِ وَلِكُلِّ شَيْءٍ اسْتَعْنَتْ بِاللَّهِ اللَّهُمَّ إِنَّا أَمْسَيْنَا [أَصْبَحْنَا] نَشْهَدُكَ
وَنُشْهَدُ مَلِكِكَ وَحَمَلَةَ عَرْشِكَ وَأَنْبِيَاءَكَ وَجَمِيعَ خَلْقِكَ بِأَنَّكَ أَنْتَ اللَّهُ الَّذِي
لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ وَحَدُّكَ لَا شَرِيكَ لَكَ وَأَنْ سَيِّدَنَا مُحَمَّدًا صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَ عَلَى
آلِهِ وَصَحْبِهِ وَسَلَّمَ عَبْدُكَ وَرَسُولُكَ وَلَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ الْعَلِيِّ الْعَظِيمِ يَا
رَحْمَنُ الدُّنْيَا يَا رَحِيمُ الْآخِرَةِ وَاعْفُ عَنَّا وَاعْفِرْ لَنَا وَامْرَحْمَنًا أَنْتَ مَوْلَانَا وَأَنْتَ
خَيْرُ الرَّحْمِينَ بِسْمِ اللَّهِ الشَّافِي هُوَ اللَّهُ بِسْمِ اللَّهِ الْكَافِي هُوَ اللَّهُ بِسْمِ
اللَّهِ الْمُعَافِي هُوَ اللَّهُ ﴿بِسْمِ اللَّهِ الَّذِي لَا يَضُرُّ مَعَ اسْمِهِ شَيْءٌ فِي
الْأَرْضِ وَلَا فِي السَّمَاءِ وَهُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ﴾ [3 مَرَاتٍ] ﴿فَاللَّهُ خَيْرٌ حَافِظًا
وَهُوَ أَرْحَمُ الرَّاحِمِينَ﴾ [7 مَرَاتٍ] * وَاللَّهُ مِنْ مِرَائِهِمْ مُحِيطٌ بَلْ هُوَ قَرِيبٌ
مَجِيدٌ فِي لَوْحٍ مَحْفُوظٍ * حَافِظُوا عَلَى الصَّلَوَاتِ وَالصَّلَاةِ الْوَسْطَى وَقُومُوا لِلَّهِ
قَانِتِينَ إِنَّ كُلَّ نَفْسٍ لَمَّا عَلَيْهَا حَافِظٌ نَعْمَ الْحَافِظُ اللَّهُ يَا حَفِيزُ أَحْفِظْنَا * ثُمَّ
أَنْزَلَ عَلَيْكُمْ مِنْ بَعْدِ الْغَمِّ أَمْنَةً نَاعَسًا يَغْشَى طَائِفَةً مِنْكُمْ وَطَائِفَةٌ قَدْ
أَهَمَّتْهُمْ أَنْفُسُهُمْ يَظُنُّونَ بِاللَّهِ غَيْرَ الْحَقِّ ظَنَّ الْجَاهِلِيَّةِ يَقُولُونَ هَلْ لَنَا مِنْ
الْأَمْرِ مِنْ شَيْءٍ قُلْ إِنْ الْأَمْرُ كُلُّهُ لِلَّهِ يُخْفُونَ فِي أَنْفُسِهِمْ مَا لَا يُبْدُونَ لَكَ
يَقُولُونَ لَوْ كَانَ لَنَا مِنَ الْأَمْرِ شَيْءٌ مَا قُتِلْنَا ههنا قُلْ لَوْ كُنْتُمْ فِي بُيُوتِكُمْ
لَبَرَأَ الَّذِينَ كُتِبَ عَلَيْهِمُ الْقَتْلُ إِلَى مَضَاجِعِهِمْ وَلِيَبْتَلِيَ اللَّهُ مَا فِي

صُدُورِكُمْ وَلِيَمْحَصَ مَا فِي قُلُوبِكُمْ وَاللَّهُ عَلِيمٌ بِذَاتِ الصُّدُورِ * الَّذِينَ
 يَقُولُونَ رَبَّنَا إِنَّنَا أَمَتَا فَاغْفِرْ لَنَا ذُنُوبَنَا وَقِنَا عَذَابَ النَّارِ الصَّابِرِينَ وَالصَّادِقِينَ وَالْقَانِتِينَ
 وَالْمُنْفِقِينَ وَالْمُنْفِقِينَ وَالْمُسْتَغْفِرِينَ بِالسَّحَابِ شَهِدَ اللَّهُ لَأَنَّ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ
 وَالْمَلَائِكَةُ وَالْعِلْمُ قَائِمًا بِالْقِسْطِ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ إِنَّ الدِّينَ
 عِنْدَ اللَّهِ الْإِسْلَامُ * فَسُبْحَانَ اللَّهِ حِينَ تُمْسُونَ وَحِينَ تُصْبِحُونَ وَلِلَّهِ الْحَمْدُ فِي
 السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَعَشِيًّا وَحِينَ تُظْهِرُونَ يُخْرِجُ الْحَيَّ مِنَ الْمَيِّتِ وَيُخْرِجُ
 الْمَيِّتَ مِنَ الْحَيِّ وَيُحْيِي الْأَمْوَاتِ بَعْدَ مَوْتِهَا وَكَذَلِكَ تُخْرَجُونَ * يَا سَمِيعُ
 يَا بَصِيرُ ﴿ 10 مَرَاتٍ ﴾ [10 مَرَاتٍ] إِنِّي تَوَكَّلْتُ عَلَى اللَّهِ رَبِّي وَرَبِّكُمْ مَا مِنْ دَابَّةٍ إِلَّا
 هُوَ آخِذٌ بِنَاصِيَتِهَا إِنَّ رَبِّي عَلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ * وَمَا لَنَا لَا نَتَوَكَّلُ عَلَى
 اللَّهِ وَقَدْ هَدَيْنَا سُبُلَنَا وَلَنْصَبِرَنَّ عَلَى مَا آذَيْتُمُونَا وَعَلَى اللَّهِ فَلْيَتَوَكَّلِ
 الْمُتَوَكِّلُونَ * قُلْ لَنْ يُصِيبَنَا إِلَّا مَا كَتَبَ اللَّهُ لَنَا هُوَ مَوْلَانَا وَعَلَى اللَّهِ
 فَلْيَتَوَكَّلِ الْمُؤْمِنُونَ * وَإِنْ يَمْسَسْكَ اللَّهُ بِضُرٍّ فَلَا كَاشِفَ لَهُ إِلَّا هُوَ وَإِنْ يُرِدْكَ
 بِخَيْرٍ فَلَا رَادَ لِفَضْلِهِ يُصِيبُ بِهِ مَنْ يَشَاءُ مِنْ عِبَادِهِ وَهُوَ الْغَفُورُ الرَّحِيمُ * وَمَا
 مِنْ دَابَّةٍ فِي الْأَرْضِ إِلَّا عَلَى اللَّهِ مَرْزُقُهَا وَيَعْلَمُ مُسْتَقْرَّهَا وَمُسْتَوْدَعُهَا كُلٌّ
 فِي كِتَابٍ مُبِينٍ * وَكَأَيُّ مِنْ دَابَّةٍ لَا تَحْمِلُ مَرْزُقَهَا اللَّهُ يُرْزِقُهَا وَإِيَّاكُمْ
 وَهُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ * مَا يَفْتَحُ اللَّهُ لِلنَّاسِ مِنْ رَحْمَةٍ فَلَا مُمْسِكَ لَهَا وَمَا يُمْسِكُ فَلَا

مُرْسِلَ اللَّهِ مِنْ بَعْدِهِ وَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ * وَلَئِنْ سَأَلْتَهُمْ مَنْ خَلَقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ لَيَقُولُنَّ اللَّهُ قُلْ أَفَرَأَيْتُمْ مَا تَدْعُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ إِنْ أَرَادَنِيَ اللَّهُ بِضُرٍّ هَلْ هُنَّ كَاشِفَاتُ ضُرِّهِ أَوْ أَرَادَنِي بِرَحْمَةٍ هَلْ هُنَّ مُمْسِكَاتُ رَحْمَتِهِ قُلْ حَسْبِيَ اللَّهُ عَلَيْهِ يَتَوَكَّلُ الْمُتَوَكِّلُونَ * وَمَا جَعَلَهُ اللَّهُ إِلَّا بُشْرَى لَكُمْ وَلِتَطْمَئِنَّ قُلُوبُكُمْ بِهِ وَمَا النَّصْرُ إِلَّا مِنْ عِنْدِ اللَّهِ الْعَزِيزِ الْحَكِيمِ ﴿٣٨﴾ كَهَيْعَةِ حَمَّاسٍ ﴿٣٩﴾ [3 مَرَاتٍ] إِكْفِنَا وَارْحَمْنَا هُوَ اللَّهُ الْقَادِرُ الْقَاهِرُ الظَّاهِرُ الْبَاطِنُ الْفَاطِرُ الطَّيِّفُ الْخَيْرُ قَوْلُهُ الْحَقُّ وَلَهُ الْمُلْكُ يَوْمَ يُنْفَخُ فِي الصُّورِ عَالِمُ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ وَهُوَ الْحَكِيمُ الْخَبِيرُ ﴿٤٠﴾ [3 مَرَاتٍ] ﴿٤١﴾ يَا بَدِيعَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ يَا حَيُّ يَا قَيُّوْمُ ﴿٤٢﴾ [3 مَرَاتٍ] ﴿٤٣﴾ يَا أَيُّهَا الْجَلِيلُ وَالْإِكْرَامُ ﴿٤٤﴾ [7 مَرَاتٍ] نَسْأَلُكَ بِعِظَمِ الْأَهْوِيَّةِ أَنْ تَنْقُلَ طِبَاعَنَا مِنْ طِبَاعِ الْبَشَرِيَّةِ وَأَنْ تَرْفَعَ مُهَجَنَا مَعَ مَلَائِكَةِ الْعُلُوِّيَّةِ يَا مُحَوِّلَ الْحَوْلِ وَالْأَحْوَالِ حَوْلَ حَالِنَا إِلَى أَحْسَنِ الْحَالِ سُبْحَانَكَ اللَّهُمَّ وَبِحَمْدِكَ أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ أَسْتَغْفِرُكَ وَأَتُوبُ إِلَيْكَ اللَّهُمَّ صَلِّ وَسَلِّمْ عَلَى سَيِّدِنَا مُحَمَّدٍ السَّابِقِ إِلَى الْأَنْبِيَاءِ نَلِّهِ رَحْمَةً لِلْعَالَمِينَ طُهْرًا عَدَدَ مَنْ مَضَى مِنَ الْبَرِيَّةِ وَمَنْ بَقِيَ وَمَنْ سَعِدَ مِنْهُمْ وَمَنْ شَقِيَ صَلَاةً تَسْتَعْرِقُ الْعَدَّ وَتُحِيطُ بِالْحَدِّ صَلَاةً لَا غَايَةَ لَهَا وَلَا إِنْتِهَاءَ لَهَا وَلَا أَمَدَ لَهَا وَلَا انْقِضَاءَ لَهَا صَلَاتِكَ الَّتِي صَلَّيْتَ بِهَا عَلَيْهِ صَلَاةً دَائِمَةً وَعَلَى آلِهِ وَصَحْبِهِ وَعِترتهِ مِثْلَ ذَلِكَ

سُبْحَانَ رَبِّكَ رَبِّ الْعِزَّةِ عَمَّا يَصِفُونَ وَسَلَامٌ عَلَى الْمُرْسَلِينَ
وَالْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ
رَبَّنَا تَقَبَّلْ مِنَّا إِنَّكَ أَنْتَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ وَتُبْ عَلَيْنَا إِنَّكَ أَنْتَ التَّوَّابُ الرَّحِيمُ

اللَّهُمَّ أَعْطِنَا كُلَّ خَيْرٍ وَأَعِزَّنَا مِنْ كُلِّ شَرٍّ [3 مَرَّاتٍ]

اللَّهُمَّ صَلِّ وَسَلِّمْ وَبَارِكْ عَلَى سَيِّدِنَا مُحَمَّدٍ وَعَلَى آلِ سَيِّدِنَا مُحَمَّدٍ فِي
كُلِّ لَمْحَةٍ وَنَفْسٍ بَعْدَ كُلِّ مَعْلُومٍ لَكَ [3 مَرَّاتٍ]

صَلَوَاتُ شَرِيفَةٍ [3 مَرَّاتٍ]

رَبَّنَا آتِنَا فِي الدُّنْيَا حَسَنَةً وَفِي الْآخِرَةِ حَسَنَةً وَقِنَا عَذَابَ النَّارِ [3 مَرَّاتٍ]
فَاتِحَةَ شَرِيفَةٍ ﴿1﴾ إِخْلَاصَ شَرِيفٍ ﴿3﴾ صَلَوَاتُ شَرِيفَةٍ ﴿3﴾

Başlayıştaki gibi, hediye yapılır.

Evrâd-ı Kudsiye (Bahaiyye) günde iki defa okumak uygundur. Sabah kuşluğa yakın bir zamanda veya ikindi namazından sonra okunur. Okumalarda (sabah ve akşam) birkaç kelimedede değişiklik yapılır. Bazı yerlerde tekrarlar yapılır. Bu ise, duanın feyz ve tesirini artırır.

İÇİNDEKİLER

Dua	7	Vahdeti Şühûd	253
Önsöz	11	Varlık ve yokluk	257
BİRİNCİ KISIM		Varlık ve yokluk konusunda Mevlâna'nın görüşleri	262
Giriş	17	Şeriat ve tasavvuf birlikteliği	267
Tasavvufî hayatın siyasî ve içtimâî durumu ve umumî bir bakış	22	İlmin üstünlüğü	268
Tarikatların kapatılma sebeplerine bir bakış	31	2-Adab-ı Muâşeretî	275
BİRİNCİ BÖLÜM		Anne sevgisi	
A) HAYATI		Arkadaşlığı	
I-Beşeri hayatı	37	Çarşamba günü	
1—Sivas Vilayeti'nin siyasî ve içtimâî durumu ve umumî bir bakış		Çocuk sevgisi	276
2—Doğum yeri ve memleketi	39	Davete icap ederdi	277
3—Adı ve ecdadı		Fedâkarlığı	
4—Çocukluğu	43	Evdeki hali	278
5—Evlilikleri	47	Hali	279
6—Çocukları		Hasta ziyareti	280
II-Resmî vazifeleri	49	Hüsn-ü zannı	
III—Emeklilik hayatı	50	İnsanlara ilişkisi	281
Hapis yatması		İnsanlara saygısı	
IV—Hakk'a yürüyüşü	54	İyi Su İçme Hakkında	
B) TASAVVUFÎ HAYATI		Giyimi	
I—İntisabı ve müridliği	59	Sarık sarmak sünnettir	282
II—Şeyhliği	61	Kur'an-ı kerim'e hizmeti	283
III—Gavşhğın ve kadirliğinin verilmesi	63	Kurban Kesilirken	
IV—Efendi Hazretlerinin hayatında dokuz sayısının sırrı	67	Mezhep görüşü	
V—Mevleviliğinin verilmesi	69	Misafir sevgisi	
VI—12 tarikatın icazetli ve icazet veren olması	70	Şeyhine vefası	284
C) MENKABE VE KERAMETLERİ		Temizliği	285
I—İntisabından önceki zamana ait menâkıbı	73	Tırnak kesmesi	286
II—Müridlik devresine ait menâkıbı	74	Rasûlullah sallallâhü aleyhi ve sellem ve Ehl-i Beyt sevgisi	
III—Şeyhlik devrine ait menâkıbı	76	Yardımsaverliği	287
IV—Hakk'a yürümesinden sonraki menâkıbı	112	Yemekteki hali	288
		Yürüyüşteki hali	
		Zâhire hükmetmemek hakkında	
		Zühdü	
		3—Sözlerinden	291
		4—Sohbetlerinden	317
		Allah Teâlâ'yı isteme hakkında	
		Allah Teâlâ'nın ehli hakkında	319
		Âlemler hakkında	320
		Aile hukuku	
		Av eti hakkında	
		Dilenciler hakkında	
		Dedikodu yapan hakkında	
		Denizler hakkında	321
		Ders vermede liyakatin ikinci plana atılması	
		Devlete itaat hakkında	
		Dünya hayatı hakkında	322
		Dostlar hakkında	323
		Efendi hazretlerinin kendi makamı hakkında	
		Efendi hazretlerinin bir münacatı	
		Ehl-i beyt hakkında	324
		Fenâ fi's- şeyh hakkında	325
		Gavşlığı hakkında	
		Gerçek hafızlar hakkında	
		Gerçek temizlik hakkında	327
		Hacca gidemeyenler hakkında	
		Hacılar hakkında	
İKİNCİ BÖLÜM			
A) İLMÎ, EDEBÎ VE TASAVVUFÎ ŞAHSİ-YETİ			
I—İlmî şahsiyeti	119		
II—Edebî şahsiyeti	125		
1—Yar-e Yadigâr -Mevlid-i Nebi			
Aleyhisselâm	126		
2—Katre şiiri	147		
Şiirin yazılma hikâyesi	149		
Katre şiirinin açıklaması	152		
3—Mektuplarından örnekler	235		
III—Tasavvufî şahsiyeti			
1—Terbiye adabı	241		
Melâmetin tarifi			
Gerçek melâmilerin vasıfları	247		
Efendi Hazretlerinin melâmiliği	248		
Vahdet-i vücût-vahdet-i şühûd	250		
Vahdet-i vücût	250		

Hakikât hakkında 328
 Hastalıktan şifa bulma hakkında
 Helal Rızık Hakkında
 Himmet hakkında
 Hüsn-ü zan hakkında 329
 İhvanlık hakkında
 İhvan istenilen şey hakkında
 İhvan Felç olmaz ve bunamaz 331
 İhvanın Çokluğu Hakkında
 İlk vazife
 İlkbahar mevsimi hakkında
 İnsana değer veren şeyler hakkında 332
 İstemeyi bilmek hakkında 333
 İsim koyması hakkında
 İşlerin değiştirilmesi hakkında 334
 İşlerin hakikâti hakkında 335
 İşlerin zahiren söylenmesi hakkında
 İşlerin tecellisi hakkında takdirin önemi
 Kaza namazı hakkında
 Kendine söylenmiş ilahilerin hakikâti hakkında 336
 Kendini beğenenler hakkında 337
 Keramet hakkında 338
 Kokusu 339
 Leylâ ve mecnun
 Meczuplar hakkında 340
 Misafirlilik hakkında
 Misafirler hakkında
 Münakaşa Hakkında
 Nâci fırkası hakkında
 Rabta hakkında 341
 Ramazan ayı hakkında
 Rasûlullah sallallâhü aleyhi ve sellemin Efendi Hazretlerine isim vermesi 342
 Rasûlullah sallallâhü aleyhi ve selleme olan sevgisi hakkında 342
 Rusya hakkında
 Sabrı hakkında
 Sahte şeyhler hakkında
 Sakal hakkında 343
 Sevmek hakkında
 Siyaseti hakkında 344
 Sohbet hakkında 346
 Son olarak söylediği gazel 347
 Şeyhliğin kazanılması hakkında 348
 Şeyhin üstünlüğü hakkında
 Şeyhin makamı hakkında 349
 Şeyhin gerekliliği hakkında
 Şeyhliğin hakikâti hakkında
 Şeyhliğin hakkını vermek hakkında 350
 Şevval orucu hakkında
 Takdir Hakkında
 Tarikatı hakkında 351
 Ulu Camii hakkında
 Üç aylar hakkında
 Tekkesi hakkında
 Teslimiyet hakkında
 Vefalı olmak Hakkında
 Vefat eden kişi için kelime-i tevhid hatmi 352

Vesvese hakkında
 Zahiri İlim
 Zikir hakkında
 Kısa şiirleri 353
5—Sevdiği şiirlerden bir demet 355
6—Efendi hazretlerinin sevdiği hikâyelerden bir demet 377
7—Bal tefsiri 389
8—Sevdiği yemekler 392
 B) HİZMETLERİ
1—Ulu Camii tamirâtı 393
 Ulu Camii
 Ulu Cami'nin özellikleri;
 Ulu Camii'nin gördüğü tamiratlar 394
 Ulu Cami'nin 1955 teki son büyük tamiri:
 Ulu Camii İhramcızâde Hacı İsmail Hakkı Efendi Hazretleri tarafından tamiri:
 Ulu Camii ile ilgili meşhur rivayetler 396
2—Sivas İmam Hatip Lisesi'nin Yapımı 397
3—Tamir ettiği ve yaptırdığı camiler 398
 Hoca İmam Camii minaresi
 Hayıreseverler Camii
 Sofu Yusuf Camii
 Sofu Yusuf kuddise sırruhu'l-aziz
 Dikimevi Camii
 Serçeli Camii
 Yeni Camii 399
4—Yaptırdığı köprüler
 Zara -(Cencin),Tozanlı Köprüsü,
5—Yaptırdığı çeşmeler
 Sivas—Cencin köyü) içme suyu

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

A) ŞÖHRETİ VE NÜFUZU 403
 B) TE'SİRİ 404
1—Halifeleri 405
 Silsile
 Üveysîlik 406
 Ruhânilerin tasarrufu 409
 Efendi hazretlerinin son senesindeki Durum 411
 Halife seçimi 415
 İhramcızâde İsmail Hakkı Toprak kuddise sırruhu'l-azizin halifeleri 417
 Konu hakkında sorulan sorular ve cevapları;
 1— "Gardaşlarım! Bu iş burada bizimle tamam. Bizden sonra şeyh yoktur" bugün için geçerli midir? 419
 2—Efendi hazretleri Hakk'a yürüdükten sonra bir kişiyi yetiştirebilir mi? 427
 3—Efendi hazretleri hiç kimseyi yetiştirmedim mi?
 4—Şeyhliğini ilan edenler hepsi yanlış yolda mı? 428
 5—Kıyamete kadar bu din baki ise, şubesi olan tarikatlarda devam edecek midir? 431
 6—Bir mürşide tâbî olmak mecburiyet midir?
 7—Şeyhler kendilerini başkalarının etkisinden

niçin kurtaramıyor? 434
 8—Manevi yolun temsilcileri kemal mertebeye kavuşmamış kişilerin yönlendirmesinden etkilenir mi? 435
 9—Her yetişmiş kişinin şeyh olması gerekli mi? 437
 10—Bulunduğu kolda icazetli şeyh kalmazsa başka kol'a ihvan geçebilir mi? 442
 11—Mecburiyetten şeyh olunur mu? 447
 12—Şeyhlik müessesesi birkaç kelâm üzerine istinat etmek doğru olur mu? 451
 13—Şeyhlik ferdi içtihat mı, yoksa cemiyetin icmâsı mı gereklidir? 453
 14—Şeyhlik vazifesi alan kişide bulunan eşyalar o şeyhin muteberliğine işaret olur mu? 455
 15—Şeyh gerekli midir?
 16—Tarihatlardaki hizipleşmenin dini içeriği nedir? 456
 17—Ayrıca aşağıda gelecek kısımda şu soruların cevabı gelmektedir. 458
 —Şeyhin icazet vermesi ile halifenin kendine rabita yaptıramayacağı;
 —Hakk'a yürüyen şeyhe rabita yapılmaz demenin yanlış olduğu;
 —Şeyh vefat etti diye mürid faydasını umarak kendine rabita yaptırmasının hata olduğu;
 —Hakk'a yürüyen şeyhin tasarruftan düştü demenin yanlış olduğu;
 —Şeyh hayatta iken müridine dilerse yetki vererek kendi yerine kaim kılabileceği;
 —Ruhun ne kadar güçlü ve tasarrufu olduğu;
II—Muhib ve müridleri 461
III—O'nun hakkında söylenmiş kelimeler 468

İKİNCİ KISIM
BİRİNCİ BÖLÜM
A) Tasavvuf 507
 Felsefe ile tasavvuf 510
 Aksaray Oğlanlar Dergâhı Şeyhi İbrahim Efendinin tasavvuf manzumesi 513
B) İntisab ettiği kol ve silsilesi
 I—İntisab ettiği kolun Türkçe silsilesi 521
 II—İntisab ettiği kolun Farsça silsilesi 523
 Fariş silsile-i şerifin açıklaması 524
 Piran-ı izamin Hakk'a yürüyüş tarihleri 525
C) Pirleri ve Şeyhleri hakkında bilgiler
Abdullah-i Mekki Erzincani 526
Şeyh Yahya Dağistani 529
Çorumî Mustafa Rumî Faruk-i Şirani (Kara Şeyh) 530
 Alucralı Müderris Hacı Hasan Efendi 532
 Alucralı Müderris Hacı Osman Efendi
 Çalganlı Müderris Osman Efendi 533
 Oflu-Haçkalı Hoca Baba
 Darendeli Mahmut Efendi 535
 Mürsid-i Kâmil Mustafa Efendi Hazretlerinin

Şam-ı Şerif'e Teşrifleri 544
 Çorumlu Mustafa Rumî Hazretlerinin mektubu 550
 Menâkıbı 553
 Çorumlu Mustafa Rumî Kuddise Sırruhu'l Aziz Hazretlerinin Sohbetleri 556
Seyyid A'rec Halil Hamdi Paşa 559
Seyyid Mustafa Hâkî Efendi Tokadı 561
 Sohbetlerinden 566
 Menâkıbı
Mustafa Takî Efendi (Doğruyol) 570
 Menâkıbı 573
 Eserleri 574
Hacı Ahmet Efendi Niksarî (Zarakol) 575
 Menâkıbı 576
Seyyid Abdullah Haşimî El Mekki (Arab Şeyh) 577
 Mekke-i Mükerrreme'ye sürgün edilmesindeki yazışma metinleri 580
 Evlilikleri ve Çocukları 585
 Hakk'a Yürüyüşü 586
 Türbesi
 Tarikat silsilesi
 Halifeleri 588
 Vakfiyesi 589
 Menâkıbı 590
 İcazetnâmesi 592
 Abdullah Haşimî El Mekki'nin bir mektubu 593
Fazlullah Mur Ali Baba 595

İKİNCİ BÖLÜM

NAKŞİ-HÂKİ TARİKATI ÂDAB-I

A-NAKŞİ İSTILAHLARI 603

1—Vukûf-u Zamânî 604
 2—Vukûf-u Adedi 605
 3—Vukuf-u Kalbi
 4—Hûş Der Dem 606
 5—Nazar Ber – Kadem 607
 6—Sefer Der – Vatan 609
 7—Halvet Der – Encümen 610
 8—Yâd- Kerd 612
 9—Baz Keşt 614
 10—Nigah Daşt 615
 11—Yâd-ı Daşt 618
 B-VESVESE 620

I-Temizlik ve ibadetteki vesveseler

1—Abdest almakla ilgili vesveseler 620
 Abdestin bozulması ile ilgili vesveseler 621
 2—Gusül abdesti ile ilgili vesveseler 622
 3—İstibra ile ilgili vesvese 623
 4—Diğer temizlikler ile ilgili vesveseler 624

II- İbâdetler ile ilgili vesveseler

1—Namazla ilgili vesveseler 625
 Şeytanın namazdaki vesvesesi
 2—Daha iyi ibâdet etme düşüncesi ile ilgili vesvese 628
 3—Daha çok ibadet etme düşüncesi ile ilgili vesvese

C) NAKŞİ-HÂKÎ TEMEL PRENSİPLERİ

I—İbadet adabı 629

- Namaz ibadeti
Kıldığı nafile namazları ise, şöyledir 630
Teheccüd namazını kılış şekli 632
Oruç ibadeti 634
Günlük evrâd-ı

II—Sohbet adabı

- Sohbetin hikmeti 639
Sohbetin amacı 640
İlâhi okuma 641
Sohbetin yapılış şekli 642
Sohbetin usulü 644

III—Hatm-i Hâcegân adabı

- Hatm-i Hâcegân 647
Zamanı
Hatim memurları
Hatm-i Hâcegân'ı okuyuş usulü 648
Hatm-i Hâcegân'ın zikri
Hatm-i Hâcegân'ın yapılış şekli
Hatm-i Hâcegân'ın fazileti 650

IV—Kelime-i Tevhid Hatmi 651

- Kelime-i Tevhid hatmi fazileti 652

V—Teshih namazı 653

- Teshih namazı nasıl kılınır?

VI—İstihare namazı 654**VII—Târikat vazifesi ve ders adabı 656****1—Dersler**

- Hediye bölümü:
Feyz talebi 657
Râbita
Râbitanın Tarihi ve Oluşma Seyri 658
Râbitada fiziksel durumlar şunlardır 659
Râbita çeşitleri 660
Mürşidi râbita çeşitleri
Râbita adabı 661
Râbitanın faydaları 662
Zikir 666
Zikrin kısımları 668
Zikir telkin etmenin keyfiyeti
Telkin edilen zikirler 669
Zikrin şartı
Zikrin yapılış şekli 670
Zikirde dikkat edilecek hususlar 671
Zikrin fiziksel boyutu 672

2—Seyr-u sülûk 674**Seyr çeşitleri 675****Seyr mertebeleri 677**

- 1-Seyr ilâ İllah
2-Seyr fi'İllâh
3-Seyr ani'İllâh-billah
4-Seyr-i eşyâ (seyri müstedil) (dönülen makamlar)

Seyrin halleri 679**Letâifler 681****Letâiflerin yerleri****Seyr Derslerinin Makamları****Vilayeti Suğra (Küçük Velayet) Fena Makamları 682**

- 1-Kalb Dersi 683
2-Ruh Dersi 685
3-Sır Dersi 687
4-Hâfî Dersi 689
5-Ahfâ Dersi 691
6-Nefs-i Natika Dersi 693
Nefs-i Cüz Dersi 694
7-Nefs-i Kül Dersi (Zikri Sultan) 694

Teveccüh ve Murakabe 695**Murakabe 696**

- Murakabe şartları 699
Murakabenin yapılışı
Murakabe edebi
8-Maiyyet ve hüviyyet murakabesi 700
Latifelerdeki Lafzâ-i Celâl Zikir Adedi 701
Latifelerdeki Lafzâ-i Celâl Zikir Çalışma Zamanı

Sülûk 702**Haps-i nefes ile nefy-u isbat 703**

- Yapılış şekli 704
Tevhid-i hakiki (Nefy ü isbât) dersinin dokuz şartı vardır. 705
Ehadiyyet murakabesi dersi 707

Seyri Müstetir 708**Vilayet-i Kübra (büyük velayet) 710**

- Vilayeti Kübra dairelerinin âlâmetleri 713
Velâyeti Kübra'da zikirlerin Yapılışı
Velâyet-i Kübra Daireleri 714
Velâyeti Kübra Makamları
Mahbubiyet murakabesi dersi

1— Murakabe-i Gavs-i Muhabbet ve Daire-i Esmâ-i Sıfat**2—Daire-i Asl'ı Asl'a Seyr, 716****3—Daire-i Asl-ı Kül, Ruh-i Kül****4—Akrebiyet (yakınlık) murakabesi dersi:****Vilayet-i Ulyâ 718****Mertebe-i Vilayet-i Ulya Hüviyyet-i****Melekutiyyet Dairesi:****Kemâlat Daireleri 719****1—Mertebe-i Kemâlat-ı Nübüvvet, Risâlet ve****Heyet-i Vahdaniyye Dairesi:****2—Mertebe-i Kemâlat-ı Ulû'l –Azîm Dairesi:****3—Câm-i Zat-ı Muhabbet-i Uluhiyyet:****D)MÜRŞİD-MÜRİD MÜNASEBETLERİ****Mürşid 723****Mürid****Bir mürşide bağlanmak gereklimidir? 727****Nisbet-i hıfzın keyfiyeti 731****Müridin (İhvânın) durumu 733****Rüya 741****E—KADIN İHVANIN DURUMLARI 746****Kadın için “örtün emrine” muhatap****kılındı? 753****F—İhvânın Psikolojik Durumları 758****G—Ehl-i Beyt'i Sevmek 764****S.Osman Hulusi Efendinin Mektubu 289****Netice 771****Evrâd-ı Bahâiye (Kudsî Dua) 775-1****İçindekiler 792 Kitâbiyât 796**

KİTÂBİYÂT

- Ahmed Ziyâuddin Gümüşhânevî kuddise sırruhu “*Câmi-ul Üsul*” Arapça, İstanbul, Ahmet Açıkgöz, *İnkişaf Dergisi*, 10 Nisan 2005,
- Albayrak, Sadık, *İrticanın Tarihçesi*, İst, 1987
- Altuntaş, İsmail Hakkı, *Muhammedî Dua*, İstanbul, 2004,
- Altuntaş, İsmail Hakkı, *Nakşibendi Şeyhi İsmail Hakkı Toprak'ın Hayat Ve Menkibeleri* (Yayınlanmamış Lisans Tez) A.Ü. İlahiyat Fak. 1992, Ankara
- Alvin Toffler-Heidi Toffler, *Zenginlik Devrimi*, trc. Selim YENİÇERİ, İst, 2006
- Alvin Toffler, Gelecek *Korkusu Şok*, Çev. Prof. Selami Turgut, İst. 2006
- Arif, Hüseyin, *Yunus Emre*, İstanbul, 1977
- Apuhan, Recep Şükrü, *Öteki Menderes*, İst, 1997
- A.İbrahim Dede, *Aşçı Dede'nin Hatıraları*, Mustafa Koç-E. Tanrıverdi, İst, 2006,
- Âşık, Nevzat, *İbadette Aşırılığa Karşı Hz. Peygamberin Tutumu*, İzmir, 2003.
- Ateş, Seyyid Osman Hulusi, *Divan-ı Hulusi-i Darende*, İstanbul, 1986
- Ateş, Süleyman, *Kadiri Yolu Sâliklerinin Zikir Makamları*, Ankara, 1976,
- Aymaz, Abdullah, *Işığın Düştüğü Yerler*. İst, 2005
- Aytaç, Gönül, *Sözce*, İst. 2005
- Aynî, Mehmet Ali, *Tasavvuf Tarihi*, sadeleştiren H.Rahmi Yananlı, İst, 2000
- Ayverdi, Sâmîha, *Âbide Şahsiyetler*, İst. 1976,
- B. Ahmed Naîm, *Sahîh-i Buhârî M Tecrid-i Sarîh trc. ve Şerhi*, 1979.
- Baştuñ, Yüksel, *Yangın Adam Neyzen Tevfik*, İst. 2000
- Berksan, Nazım, *Tarafsız Konuşuyor*, İst, 1960
- Beyânü'l-Hak Dergisi*, Cilt: 2, Sayı: 28, Yıl: 1327
- Bilmen, Ömer Nasuhi, *Büyük İslâm İlmihali*, İst., 1992.
- Bursevi, İsmail Hakkı, *Tuhfe-i Atâiyye*, Veysel Akkaya, *Kâbe Ve İnsan*, İstanbul,
- Burgay, Hasan, *Hazreti Muhammed (s.a.v.)'in Varisleri*, Ankara, 1994
- Canan, İbrahim, *Kütüb-i Sitte Muhtasarı Tercüme ve Şerhi*, Ankara, 1988.
- Cebecioğlu Ethem, *Tasavvuf Terimleri Ve Deyimleri Sözlüğü*, Ankara, 1997
- Çantay, Hasan Basri, *Kırk Hadis ve Mealleri*,
- Çantay, Hasan Basri, *Kur'ân-ı Hakîm ve Meâl-i Kerîm*, İstanbul 1976
- Çavuşoğlu, Ali, “*Yusuf Hakîki'nin Tasavvuf Risâlesi*,” S.B.Ens. D.S.13Yıl: 2002,
- Çeçen, Halil, *Niyazî-i Mısırî'nin Hatıraları*, İst, 2006,
- Çetin, Mahmut, *İlişkiler*, İst. 2000
- Çınar Fatih, *M. Takî Efendi, Cum. Ü. İlahiyat Fak. Der C. IX/2.12. 2005*, Sivas,
- Çoşkun, *Ahmet, Sohbetler*, Hatıralar, İst, 1982
- Çöker, Fahri, *Türk Parlâmento Tarihi, Milli Mücadele Ve TBMM I. Dönem (1919–1923)*, Ankara 1995, III, 890, (TBMM. Vakfî Yayınları);
- Demirel, Ömer, *Osmanlı Dönemi Sivas Şehri*, Sivas 2006
- Denizkuşları, Mahmud, *Kur'ân-ı Kerîm ve Hadislerde Tıp*, İst., 1982.
- Dölek, Adem, Yrd. Doç.Dr. Atatürk Ün. Erzincan İlahiyat M.Y.O. Hadis ABD.
- Öğrt. Üyesi, Dinbilimleri A.Araştırma Dergisi IV (2004) *Hadîsler Işığında Temizlik ve İbâdet Konularındaki Vesveseler ve Tedâvî Yolları Makalesi*, Sayı: 4, s.48–69
- Dilaver Selvi-Enbiya Yıldırım-K. Yıldız -Ö. Yıldız, *Rabîta ve Tevessül*, İst, 1994
- Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi IV (2004) *Hadîsler Işığında Temizlik ve İbâdet Konularındaki Vesveseler ve Tedâvî Yolları Makalesi*, Sayı: 4,
- Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi Yıl: 2002 *Mevlâna Makalesi*, Sayı: 10,
- Ebu Abdurrahman Sülemî, *Risâleler*, trc. Süleyman ATEŞ, Ankara, 1981

- Elmalılı, M. Hamdi Yazır (h.y.t.1942), *Hak Dini Kur'ân Dili*, (I-IX), Eser Neşr. ts.
 Eraydın, Selçuk, *Tasavvuf ve Tarikatlar*, İstanbul,1994
 Epiktetos, *Düşünceler ve Sohbetler*, trc. Burhan TOPRAK, İst, 1962
 Ergin, O. Nuri; *Balıkesirli Abdülazîz Mecdi Tolun Hayatı ve Şahsiyeti*, İst. 1942,
 Ergun Göze, “*Sivas’a Başsağlığı Makalesi*” Tercüman Gazetesi, 16 Ağustos 1969
 E.Darir Mustafa, *Kırk Hadis Kırk Hikâye*, trc. S. Yıldırım- N. Tilmaz, İst., 2004,
 Eşref Edib, *Kara Kitap*, İst, 1972
 Eşrefoğlu Rumî, *Müzekkin Nüfus*, İst,
 Eyüp Sabri Paşa, *Kabe ve Mekke Tarihi*, Sadeleştiren, Osman Erdem, İst.
Fatih Camileri ve Diğer Tarihi Eserler, D.İ.B, 1991
 Fatsa, Mehmet, *Tasavvufta Mekkî Kolu*, İst, 2000
 Feridüddin Attar, *Tezkiretü-l Evliya*, hzl. Süleyman Uludağ, Bursa, 1984,
 Fethullah Gülen, *Ümit Burcu*, İstanbul, 2005
 Gavs-i Hizani Seyyid Sıbgatullah-el Arvasî, *Minah* (Vergiler), İstanbul, Aralık 1996
 Gazzalî, *Er-Risaletü'l-Ledünniye*, Trc. Yaman Arıkan, İstanbul, 1972,
 Goleman, Daniel, *Duygusal Zeka* (Çev: Banu Seçkin Yüksel), İst., 2003.
 Gölpınarlı, Abdülbaki, *Melâmîlik ve Melâmîler*, İst. 1931
 Güneren, M.Fatih, *H. Şabâniye Âzîzânın Hikmetli Sözleri ve Hatıralarım*, İst, 2003
 Gürlek, Dursun, *Ayaklı Kütüphaneler*, İstanbul, 2005
 H. Osman Üsküdarî, *Nakşibendî Efendi, Tarikat Risalesi* Trc, İ.H. Altuntaş, Yazma
Hizmet Gazetesi, 4 Ağustos 1969
 Hüsameddin Bursevî, *Menâkıb-ı Hazret-i Üftâde*, İst, 1996
 Hüseyin Hilmi Işık, *Tam İlmihal Se'adet-i Ebediyye*, İstanbul, 2004
 İbn-i Haldun, *Mukaddime*, trc. Halil Kendir, İst, 2004
 İbnu'l-Kayyim, Şemsuddin Muhammed b. Ebî Bekir, *Şeytanın Tuzakları* (Trc:
 Ömer Temizel), (I-II), Konya, 1993.
İlmihal, (heyet), İsam, İst., ts.
 İmam Rabbanî, *Mektubat*, trc, H.Hilmi Işık, İstanbul, 1977
 İmam-ı Rabbani, *Mebde' ve Me'ad*, İst. 2000
 İmam Şarani, *Uhud-ul Kübra*, Selahaddin Alpay, İstanbul, 1981
 İmam Şarani, *Tenbîhu'l Muğterrîn*, trc. *Selefin İhlâs ve Takvası*, Sıtkı Güllü, İstanbul,
 1997
 İmam Burhanüddin Ez-Zernûcî, *Ta'lim ve Müteallim*, trc.Y. Vehbi Yavuz, İst, 1993
 İnançer, Ömer Tuğrul, *Sohbetler*, İst, 2006
 -----, Ö. Tuğrul, *Gönül Sohbetleri*, İst, 2005, s. 13
 -----, Ö. Tuğrul, *Vakte Karşı Sözler*, hzl. Ayşe Şasa-Berat Demirci, İst.2006
İslâmî Araştırmalar Dergisi, C. 17, Sayı: 1, 2004
 İsmail Hakkı Bursevî, *Tuhfe-i Vesimiyye*, hzl: Şeyda Öztürk, İst., 2000,
 -----, *Tuhfe-i Aliyye*, Hzl: Şeyda Öztürk, İst., 2000
 İsmail Hakkı Toprak kuddise sıruhu, *Yâre Yadigâr* İbrahim Yılmaz - Ali Altın
 Karaçay, Yusuf, *Bir Psikiyatristle Sohbetler*, İst., 2001
 Katip Çelebi, *Mizânü'l Hakk fî İhtiyârî'l Ahakk*, hzl. Orhan Şaik Gökyay, İst,1980
 Kaya, Doğan, ”Seyit Yalçın ile Röportaj,” *Hayat Ağacı Dergisi*, Bahar 2005,
 Keklik, Nihat, *El-Futuhât El- Mekkiye Kriterleri*, İst, 1990
 Kemikli, Bilal, *Sun'ullah-ı Gaybî*, Ankara, 2000
 Ken'an Rifâî, *Sohbetler*, hzl: Sâmiha Ayverdi, İst, 2000
 Kurnaz, Cemal-Mustafa Tatçı, *Türk Edebiyatında Şathiyye*, Ankara, 2001

- Kurnaz, Cemal-Mustafa Tatçı, *Yesevilik Bilgisi*, Ankara, 2000
- Konuk, Ahmed Avni, *"et-Tedbrâtü'l-İlâhiyye fî Islâhı Memleketi'l-İnsâniyye"* Trc. ve Şerhi, hzl: Mustafa Tahralı, İst. 1992
- Kösec Ahmed Dede, *Es-Sohbetü's Sâfiyye*, trc. Ahmed Remzi Dede, hzl. Şeyh Galib- Prof.Dr. Ali Alparslan Kültür ve Turizm Bak. Yay. No: 964-1988
- Küçük, Hafız Hasan, *Risale Tarikât-ı Şabâniye'de Silsile Evrâd ve Dua*, İst, 2003
- Dr. Laura Veccia Vaglieri, *Batılı Aydınlar Gözüyle Müslümanlık İslâmın Savunması*, Yayınlayan: Kemaleddin Şenocak, İst, 2002
- Lâmî Çelebi, *Nefâhatü'l-Üns Tercümesi* A.Camî, hzl., S. Uludağ, M.Kara, 1998,
- Kuyumcu, Fehmi, *Evlîyanın Dilinden*, Nur Yayınları,1978,
- Mâlik Binnebi, *Kur'an-ı Kerim Mucizesi*, trc. Ergun Göze, İst. 2003
- Mehmet Zahid Kotku, *Tasavvufî Ahlak*, İst, 1998
- M. Cemaleddin El-Hulvi, *Lemezât-ı Hulviyye*, Serhan Tayşi, İst, 1992
- Hz. Mevlâna Kuddise Sırruhu, *Fîhi Mâfih*, Çev. M. Ü. Tarıkâhya, İstanbul, 1985,
- Hz. Mevlânâ, *Fîhi Mâ Fih*, trc. A.Avni Konuk, hzl. Selçuk Eraydın,İst. 2001
- Hz. Mevlâna Kuddise Sırruhu, *Mesnevî*, Veled İzbudak MEB. İstanbul,2001
- Mevlana Şeyh Sâfiyuddin Kuddise Sırruhu, *Reşahat*, Trc. N. Fazıl Kısakürek, 1999,
- Memiş, Abdurrahman, *Halidî Bağdadî ve Anadolu'da Halidilik*, İst, 2000
- Muhammed B. Abdullah Hani, *Âdâb*, Trc. Ali Hüsrevoğlu, İstanbul, 1980
- M. Hâşim Kışmî, *Berekât - İmâm-ı Rabbani ve Yolundakiler*, F. Meyan, İst. 1980
- Mustafa İsmet Garibullah, *Risale-İ Kudsiyye Tercümesi*, İstanbul, 2003,
- Nasrullah Efendi, *Şah-ı Nakşibend*, İstanbul,1979
- Necati, M. Osman, *Hadis ve Psikoloji* (Terc: Mustafa Işık), Ankara, 2000.
- Hz. Ali kerremallâhü veche, *Nehc'ül-Belaga*, Abdülbaki Gölpinarlı, İst. h. 1390,
- Nicholson, Reynold A, *İslâm Süfîleri*, Trc. Yücel Belli- Murat Temelli, İst, 2004
- Niyâzi Mısri, *İrfan Sofraları*, Süleyman Ateş, 1971
- O. Hüseyin Vassaf, *Sefîne-i Evliya*, Hzl. Mehmet Akkuş-Ali Yılmaz, İstanbul, 2006
- Ocak, A Yaşar, *Osmanlı Medeniyeti Tarihi*, Editör: E. İhsanoğlu, İst, 1999
- Oruç, Ayşe, *İnsan ve İslâm olmak*, İst.2003
- Ögke, Ahmet, *İslâmî Araştırmalar Dergisi*, c. 17, sayı: 1, 2004,
- Öz, Mehmet Ali, *Bütün Yönleriyle Gürün İlçesi Tarihi Ve Coğrafyası*, Sivas, 2002
- Özdeş, Talip, *Vahiy ve İslâm Tebliğinin Kronolojik Cetveli*, Sivas, 1994
- Öztürk, Yaşar Nuri, *Muhammed Tevfik Bosnevi*, İstanbul, 1981
- Pakalın, Mehmed Zeki, *Tarih Deyimleri Ve Terimleri Sözlüğü*, İstanbul,1972
- Palakoğlu, İsmail, *Gönüller Sultanı S. Osman Hulusi Efendi*, Ankara, 2005
- Rahmi Serin, *Veliler Ve Tarikatlerde Üsul*, İstanbul, Pamuk Yayınları,
- Saygılı, Sefa, *Strese Son*, İst., 2001.
- Safer Baba, *Tasavvuf Terimleri*, İst., 1998
- Selim Divane, *Sadıkların Müşkillerinin Anahtarı*, Ahmed Sadık Yivlik, İst, 1998,
- Selim Divane, *Ariflerin Delili Müşkillerinin Anahtarı*, M. Tatçı-H. Çeltik, 2004
- Seydi Ali Reis, *Mir'at-ül Memâlik*, hzl. Eyüp Culum, Beşikdüzü, 2005,
- Seyyid Nigârî kuddise sırruhu'l-azîz Divanı*, hzl: Doç. Dr. Azmi Bilgin, İst. 2003
- Sır, Ayşe Nur; *Batmayan Güneş Devam Eden Gölgeler*, İst., 2005
- Sofuoğlu, M. Cemal, *İslâm Dini Esasları*, İzmir, 1999.
- Somuncu Baba Kültür Edebiyat Ve Araştırma Dergisi*, Aralık / 2005
- Somuncu Baba Kültür Edebiyat Ve Araştırma Dergisi*, Kasım-Aralık 2000
- Somuncu Baba Kültür-Edebiyat Ve Araştırma Dergisi*, Aralık 1996,

- Sufî Muhammed Danişmen “*Yesevîliğin İlk Dönemine Ait Bir Risale:; Mir’âtü’l-Kulûb,*” İlâm, C 2, s. 2, Temmuz-Aralık 1997, İst. 1998
- Sunar, Cavit, *İslâm’da Felsefe*, Ankara, 1972,
- Süleyman İbrahim, *Meveddet Pınarları*, trc. Adnan M.Selman, İst. 2000
- Şen, Mehmet Veli, *Evrâd-ı Bahaiye*, Sivas, 1976,
- Şenocak, Kemaleddin, *Müslümanlar Arasında Bir Garib Yolcu*, İst, 2004,
- Şeyh Sâdi-i Şirazi, *Bostan ve Gülistan*, trc.,Kilisli Rifat Bilge, İst, 1968
- Şeyh Mustafa Kabûlî er-Rifâî, *Kenzü’l-Esrâr*, İst., 2001
- Şevki Koca- Murat Kaçış, *Neyzen Tevfik Külliyyati*, İst. 2000
- Şeyh Yusuf Topçu, *Tuhfe’tü-z Zakirîn*, İst, 2000
- Şuşud, Hasan Lûtfî, *İslâm Tasavvufunda Hâcegân Hânedânı*, İstanbul, 1958
- Tevhid Gemisi Dergisi*, İst. 2006, Sayı 10,
- Topkara, Cevat, *Bir Gerçeğin İtirafı*, İstanbul,2005
- Toprak, İhracızâde Mehmet Kâzım, *Kitab-ı Gül*, Sivas
- Tosun, Necdet; *Bahâeddîn Nakşbend / Hayatı, Görüşleri, Tarikatı*, İst. 2002
- Toyran, Mehmet, Sultan Şehir Dergisi- *Çorapçı Hanı Makalesi*, Sivas, 2007, sayı 2
- Ülkü, Kübra, *İslâm’da Tesettür ve Evlilik*, İst, 2006
- Yahyâ b. Mûsâ Ez-Zehrânî, *Peygamberimizin Ümmeti Üzerindeki Hakkı*, İst.
- Yarar, Cezair, *Mektubât-ı Hasan Sezâî*, İstanbul, 2001
- Yardım, Ali, *Peygamberimiz’in Şemâili*, İst., 1998, s. 232.
- Yardım, M. Nuri, *Safiye Erol Kitabı*, İst, 2003
- Yasak, İbrahim, *Sivas Yaturları*, Sivaslılar Vakfı Yayınları, İstanbul 2004
- Y. Bülent Bakiler “*İsmail Efendi*” (Sivas)Hizmet Gazetesi,4 Ağustos 1969
- Yeşil, Şemseddin, *Gavs-ı Azam Abdülkâdir Geylanî Hz. Nutuklarından*, İst, 1978
- Yıldız, Alim, “*Arab Şeyh’in Bir Mektubu Makalesi*” *Hayat Ağacı Der*, Bahar 2005
- Yılmaz, Hülya, *Dünden Bugüne Gümüşhânevi Mektebi*, İst, 1997
- Zihni, Mehmed, *Nimetü’l-İslâm*, İst., 1398 h.
- Zeren, Mehmet, “*Mesnevide Geçen Bütün Hikayeler*” İst. 2004

